Çeviren Ali Rıza Dırık

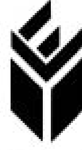
Uluslararası İlişkiler Tarihi 5

(Diplomasi Tarihi)

Türü: Tarih-İnceleme

Evrensel Basım Yayın

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Kitabın orijinal adı:
İstoriya Diplomatii

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TARİHİ –Diplomasi Tarihi– / Beşinci Cilt / Bu cilt

A.A. Gromıko, İ.N. Zemskov, V.A. Zorin, V.S. Semyonov, M.A. Harlamov yönetiminde, S.A. Gonionskiy, I.E. Zemskov, V.L. İsraelyan, İ.K. Koblyakov, S.P. Kozırev, N.İ. Kostyunin, L.N.Kutakov, P.V. Milogradov, G.M. Ratiani, K.D. Ryabova, P.P. Sevastyanov,

V.G. Truhanovskiy tarafından yazılmıştır.
Dilimize Rusça aslından ALİ RIZA DIRIK tarafından çevrilmiştir.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TARİHİ

–Diplomasi Tarihi–
CİLT 5

A.A. Gromıko, İ.N. Zemskov, V.A. Zorin, V.S. Semyonov, M.A. Harlamov
Yönetiminde
S.A. Gonionskiy, I.E. Zemskov, V.L. İsraelyan, İ.K. Koblyakov, S.P. Kozırev, N.İ. Kostyunin, L.N.Kutakov, P.V. Milogradov, G.M. Ratiani, K.D. Ryabova, P.P. Sevastyanov, V.G. Truhanovskiy

Rusça aslından çeviren: Ali Rıza Dırık

Tarih-İnceleme

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - info@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın **523**
Uluslararası İlişkiler Tarihi - 5

Çeviren: Ali Rıza Dırık
Redaksiyon: Aydan Cankara
Genel Kapak Tasarım: Savaş Çekiç
Kapak Uygulama: Devrim Koçlan

ISBN 978-605-5315-46-7
978-605-4156-17-7 (TK.)

Birinci Basım Mart 2013

Baskı: Ezgi Matbaası Sertifika No: 12142
www.ezgimatbaa.net - ezgimatbaa@mynet.com

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TARİHİ

–Diplomasi Tarihi–

CİLT 5

ALTMIŞ BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA’DA SAVAŞIN BAŞLAMASI

1. BATI DEVLETLERİNİN DİPLOMASİSİ SSCB’NİN KENDİ GÜVENLİĞİNİ GÜÇLENDİRME ÖNLEMLERİ (Eylül 1939-Mayıs 1940)

İkinci Dünya Savaşı’nın Başlaması ve Başlangıç Aşamasındaki Karakteri Savaşın Diplomasisi

1 Eylül 1939’da faşist Almanya Polonya’ya saldırdı. 3 Eylül’de İngiltere ve Fransa Almanya’ya savaş ilan etti. Aynı gün İngiltere’nin dominyonları Avustralya ve Yeni Zelanda, az bir süre sonra da Kanada ve Güney Afrika Cumhuriyeti Almanya’ya savaş ilan etti. İkinci Dünya Savaşı başlamış oldu. Bu savaş dünya egemenliği mücadelesindeki iki emperyalist gruplaşma arasındaki çelişkilerin son derece keskinleşmesi sonucunda kapitalist sistem içinde doğmuştu. V.İ. Lenin, “ ‘dünya egemenliği’, kısaca ifade etmek gerekirse, devamı emperyalist bir savaş olan kapitalist politikanın özüdür” diyordu.[1]

Saldırgan, faşist Almanya idi. Ama İngiltere ve Fransa’nın Almanya’ya karşı savaşı da ilk başlarda emperyalist bir karakter taşıyordu.

İkinci Dünya Savaşı, saldırganı 'yatıştırmaya' dönük Münih Politikası[2] 'yaratıcılarının', Hitler'in ordularını SSCB'ye karşı Doğuya süreceğini umarak onun ayakları altına yeni kurbanları sererken düşledikleri gibi, kapitalizm ile sosyalizm arasında bir çatışma olarak başlamamıştı. Münihlilerin, emperyalizmin çelişkisini Sovyetler Birliği hesabına çözme girişimleri başarıya ulaşmadı. Anti-Sovyet niyetlerin başarısızlığa uğramasında Sovyetler Birliği'nin aktif ve esnek politikası büyük bir rol oynamıştır.

Faşist Almanya savaşı Avrupa'nın kapitalist ülkelerine karşı başlattı. Ama Münihliler, dünyada ilk sosyalist devlete karşı 'Haçlı Seferleri' örgütleme umutlarını yitirmiyorlardı. Başlayan savaşın beklenmedik gidişi bunu belagatle[3] kanıtlıyordu.

İngiltere ve Fransa'nın Polonya ile İttifak İlişkilerini İhlal Etmesi

Faşist Almanya'nın Polonya'ya askerî saldırısı İngiltere ve Fransa'yı, onların garantörlüğü ve İngiltere ve Polonya arasında imzalanan 25 Ağustos 1939 tarihli yardım anlaşması da dâhil, ittifak anlaşmaları uyarınca müttefiki Polonya'ya derhâl "mümkün olan her türlü yardımı ve desteği göstermekle" yükümlü kılıyordu.

1 Eylül sabahı erkenden Polonya hükûmeti Batılı devletleri Paris ve Londra'daki elçileri aracılığıyla Almanya'nın Polonya'ya saldırısı konusunda bilgilendiriyor ve acil yardım çağrısında bulunuyordu. İngiltere ve Fransa hükûmetleri Varşova'ya 'Polonya karşısında ittifak yükümlülüklerini' yerine getirecekleri teminatını veriyorlardı.

Ancak, izleyen günlerde Polonya elçilerinin Paris ve Londra'da, Fransa Başbakanı E. Daladier ve İngiltere Başbakanı N. Chamberlain'in, Batılı devletler tarafında üstlenilen yükümlülükler uyarınca Polonya'ya ne zaman ve hangi askerî yardımın yapılacağı konusuna açıklık kazandırmak için görüşme girişimleri başarısızlıkla sonuçlanıyordu.

Polonyalı büyükelçiler, kendilerine üzüntülerini ifade etmekten öteye gitmeyen Dışişleri bakanlarıyla buluşmakla yetinmek zorunda kalıyorlardı. Ne İngiltere ne de Fransa Polonya'ya pratikte hiçbir yardımda bulunmamıştı: İş Almanya'ya formalite gereği savaş ilan etmekten ileri gitmemişti.

Chamberlain ve Daladier'in tam da böyle davranacaklarından Hitler'in kuşkusu yoktu. O, İngiltere ve Fransa'nın savaşa girmeyeceklerini, olsa olsa Almanya'ya karşı ekonomik boykot ilan etmekle yetineceklerini, müttefikleri Polonya karşısında yükümlülüklerini ihlal ettiklerine ilişkin kınamaları savuşturmak için Polonya'ya yardıma hazır olduklarını ortaklaşa ilan edeceklerini tahmin ediyordu. İngiliz ve Fransız hükûmetlerinin Almanya'ya karşı savaş ilan ettiklerine ilişkin habere yanıt olarak Hitler, "Bu, onların savaşacakları anlamına gelmez"[4]diye yanıt veriyordu.

Savaş ilan edildiği hâlde, Batı'da, ilanı izleyen değil birkaç saat, birkaç gün, birkaç ay içinde dahi savaş harekâtının başlamamış olması gibi garip bir durum vardı ortada. Fransa'da bu duruma "Drôle de guerre" ("garip savaş"), Almanya'da ise "Sitzkrieg" ("oturarak savaşma") adı veriliyordu. İngiliz ve Fransızların hareketleri "sahte, gerçek olmayan savaş" olarak değerlendiriliyordu.[5]

"Garip savaş", Hitler'in "üçüncü Reich"[6] ile kendine özgü biçimsel savaş durumuna uygun saldırganı 'yatıştırma' politikası olan Batılı devletlerin eski Münih politikasının devamından başka bir şey değildi aslında. İngiliz ve Fransız hükûmetleri, faşist devletlerin, saldırganlıklarını Sovyetler Birliği'ne karşı yönlendirme umutlarını henüz yitirmemişti.

Bu politika fiilen saldırgan devletleri kamçılıyor, başlamış olan İkinci Dünya Savaşı'nı dinamitliyordu.

Bu politika için Fransız Komünist Partisi Genel Sekreteri Maurice Thorez oldukça net bir değerlendirme yapıyordu: "Bizim yöneticilerimiz Hitler'i öfkelendirmek istemedi: Onlar, Hitler'in Sovyetler Birliği'ne saldıracağı gün kendisiyle gizlice anlaşacakları ümidini besliyordu."[7]

Hitler, Paris ve Londra'nın kendisine Polonya ordusunu yok ederek bir an önce Polonya'yı kuşatmak için sağladıkları elverişli olanaktan yararlandı. Polonya halkı buna özgürlük ve bağımsızlık için anti-faşist mücadeleyi başlatarak yanıt verdi. Ama güçler eşit değildi. Polonya'ya yıldırım

kuşatması gerçekleştirmek için, Hitler batı sınırında çok önemsiz sayıda güç bırakarak Polonya'nın üzerine hemen tüm ordusunu saldı. Hitlerin Almanyası Polonya halkını kitlesel terör ve planlı bir şekilde yok etmek yoluyla, Polonya topraklarında 'yeni faşist düzeni' yerleştirmeye başladı.

Bu durum karşısında İngiltere ve Fransa, faşist Almanya'ya karşı herhangi bir ciddi askerî operasyon düzenleme girişiminde dahi bulunmadılar. Yalnızca Fransız kamuoyunu sakinleştirmek için sınırlı harekâtlar düzenlendi ve bu harekâtlar boyunca öncü müfrezeler ve küçücük birlikler Almanya topraklarına girdi ve 18 kilometreden öteye gitmedi. Burjuva basını bu harekâtı müttefikleri Polonya'ya yardım olarak sunmakta gecikmedi. Ancak, daha 12 Eylül'de Fransız komutanlar, Müttefikler Yüksek Komuta Konseyi'nin kararıyla saldırının durdurulması için gizli bir emir verdi. Ekim ayında ise tüm askerî birlikler başlangıç noktalarına çekilmişlerdi.

İngiliz ve Fransız hükûmetlerinin kendi müttefikleri olan Polonya'ya kasıtlı ihaneti olgusu, "Polonya'nın yazgısının savaşın genel sonuçlarına göre belirleneceği ve bu, Batılı devletlerin daha başlangıç aşamasında Polonya üzerinde Almanya'nın baskısını zayıflatıp zayıflatamayacağına değil, sonuçlar onların Almanya'ya karşı nihai zaferi kazanma yeteneklerine bağlı olduğu" mütalaalarıyla gerekçelendiriliyordu.[8]

Burjuva yazarlarının, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki çok sayıda yapıtında Batılı devletlerin Polonya'ya yardım etmedeki isteksizliği, onların yetersiz askerî hazırlığıyla haklı gösterilmeye çalışılmıştır. Ama gerçekler başka söylemektedir. Savaşın ilk haftalarında Batı Cephesi'nde oluşan gerçek güç dengesi İngiltere ve Fransa adına Almanya'ya karşı kararlı bir saldırı için elverişli olanaklar yaratmıştı, bu da Polonya'nın durumunu önemli ölçüde kolaylaştırabilir ve olayların bundan sonraki seyrini kökten değiştirebilirdi. Fransa, 86 tanesi Almanya'ya karşı savaşmak için oluşturulmuş olan yüzden fazla tümenini tamamen hareketsiz hâle getirdi. Üstelik Fransa'ya 4 İngiliz tümeni de yerleştirilmişti. Meşhur Alman savaş suçlularından birisi olan Jodl, Nürnberg Duruşması'nda şunları söylüyordu: "Batıdaki 110 Fransız ve İngiliz tümeni, 23 Alman tümeni karşısında tamamen eylemsiz kaldıkları için biz bir savaş felaketinden kurtulmuş olduk... Bizim rezervlerimiz gülünç derecede azdı ve biz bu durumdan, istisnasız, Batıda askerî harekât yürütülmemesi sayesinde kurtulduk.[9]Alman

Genelkurmay eski komutanı General Halder de bunu teyit ediyordu: “1939 Eylülünde İngiliz-Fransız orduları, ciddi bir dirençle karşılaşmaksızın, ele geçirilmesi Almanya tarafından savaşın sürdürülmesi için belirleyici bir faktör olan Rhein’i geçip, Ruhr Havzasını tehdit edebilirlerdi.[10]

İngiliz Mareşal V. Montgomery, anılarında, Hitler Polonya’yı kuşatıp ardından da Batıda saldırı hazırladığı yaparken, İngiliz ve Fransızların eylemsizliğine ilişkin son derece canlı bir tablo çiziyordu: “Almanya Polonya’yı yuttuğunda Fransa ve İngiltere’nin kılı kıpırdamamıştı” diyordu Montgomery; “Alman ordusu, bize saldırmak gibi çok açık bir amaçla Batıya yayılırken dahi biz hareketsiz kalmaya devam ediyorduk! Sabırla bize saldırmalarını bekliyorduk, tüm bu dönem boyunca ise zaman zaman haber vererek, bombalıyorduk. Ben bunun savaş olup olmadığını anlamıyordum.”[11]

Fransa ve İngiltere yalnızca kara harekâtı yapmamakla kalmadılar, Hava Kuvvetlerini ve Deniz Kuvvetleri filosunu da harekete geçirmediler.

İngiliz makamları Almanya’nın askerî tesislerinin bombalanmasının yasaklanması direktifini vermişti ve bu kararın iptali için İngiliz hükûmetinin özel kararı gerekiyordu. İngiliz ve Fransız hükûmetleri Almanya’ya karşı, Hitler Reich’inin askerî ihtiyaçlarında önemli bir kayba yol açmayan abluka ilan etmekle yetindiler. Almanya kendisine gerekli olan malzemeleri İtalya, İspanya ve Türkiye üzerinden almaya devam ediyordu.

Almanya’ya savaş ilan etmekle birlikte Chamberlain ve Daladier hükûmetleri, Hitler’in, onların bu tavrının hakkını vereceği umuduyla Batıda askerî harekât başlatmamak için ellerinden geleni yapmışlardı. Bu, “Führer”e Batılı devletler ile Almanya arasında olası geniş çaplı bir anlaşma karşılığında sunulan ciddi bir avanstı. Ama Hitler’den de en az bu kadar önemli karşı adım bekliyorlardı. Hitler, Paris ve Londra’nın umut ettiği üzere, Polonya’daki boşluktan yararlanıp, bu ülkeyi bir an önce kuşattıktan sonra SSCB’ye karşı ilerlemeliydi. Böylece, İngiliz ve Fransız emperyalistlerinin Almanya’yı Sovyetler Birliği ile kapıştırma gizli düşü eninde sonunda gerçekleşmiş olacaktı.

Londra ve Paris, ‘tuhaf savaş’ durumunu uzatarak Hitler’e, İngiltere ve Fransa ile uzlaşma konusunda, karar alması için zaman tanıyorlardı. Etkili Fransız ve İngiliz siyasal çevreleri, Almanya ile barış anlaşması imzalanması eğilimindeydiler.

Fransız parlamentosunda bir grup sağcı milletvekili, Hitler’le görüşmelerin yenilenmesini sağlamayı başaran gizli “İletişim Komitesi” kurmuşlardı. Almanya ile yapılacak bir anlaşmanın tarafları hükûmet içinde de vardı. Bonnet dışında bunlara Başbakan Yardımcısı Chautemps, Toplumsal Çalışma Bakanı de Monzie, Çalışma Bakanı Pomare da dahildi. Bonnet, yürüttüğü politikanın, halk kitlelerinin gözünde tümüyle itibar kaybetmesi nedeniyle, Eylül ortasında Dışişleri Bakanlığı görevinden alındı. Ama yine de Bonnet Adalet bakanı olarak hükûmette kaldı. Bununla birlikte, Fransız politikasında Münih çizgisinin devamı çok açık bir şekilde vurgulanıyordu. Berlin’de çok eskiden var olan ilişkileri sayesinde Bonnet “3. Reich”in komiserleriyle gizli ilişkiler kurulabilmesi için her an kullanılabilirdi.

Hitler ile yapılacak gizli bir anlaşma için gerici Senatör Laval ve onun çevresinde toplanan teslimiyetçi politikacılardan: –Mareşal Petain tarafından da desteklenen– eski başbakanlar Flandin ve Chautemps yoğun bir çalışma yürütüyorlardı. Onlar, Hitler ile bir an önce anlaşmayı ve Fransa’da faşist diktatörlük rejimi kurulmasını gerekli gördüklerinden, Laval’in görüşlerini paylaşıyorlardı. Laval’in, Fransa’nın dış politika çizgisi üzerindeki etkisi, önemli Fransız politikacı Joseph Paul Boncour’un ifadesiyle “aynı zamanda iş dünyası ve politikadaki etkili çevrelerin eğilimleri olan”, teslimiyetçi eğilimlerle belirleniyordu.[12]

Ancak, Fransa ve Almanya arasındaki savaş koşullarında, düşmanla açık açık görüşmeler yapma çağrısının olanaksızlığı Fransız teslimiyetçilerin faaliyetlerini zorlaştırıyordu. Kendi teslimiyetçi duruşlarını, pasifist, daha doğrusunu söylemek gerekirse, bozguncu sloganlarla maskelemek zorunda kalıyorlardı. Bununla birlikte, Hitler hükûmetinin temsilcileriyle değişik kanallar yoluyla ilişkilerini sürdürüyorlardı.

Fransa Dışişleri Bakanlığı’nın 1939 yılı Eylül ayı ortasında diğer ülkelerdeki faşist diplomatlarla gayri resmî ilişkiler kurmak amacıyla girişimlerde bulunmasında, onların baskısı ve katılımı az değildi. 16 Eylül’de Fransız Dışişleri Bakanlığı memuru Henry Blanche, gizlice Lüksemburg’a gelerek, dostane ilişkiler sürdürdüğü Alman temsilci von Radowitz ile buluşmuştu. Radowitsz’in Blanche ile görüşmesine ilişkin raporundan anlaşılacağı gibi, Blanche, pek çok Fransızın “İngiltere’nin Fransa’yı felaket bir duruma sürüklediğine inandığını ve şimdi bu

insanların, Fransa ile Almanya arasında bir savaşın yayılmasını bir felaket saydıklarından, durumu kurtarabilmek için d'Orsay'a[13]baskı yapmaya başladıklarını" büyük bir gizlilikle belirtmiştir.[14]

Hitler ile bağlantı kurulabilmesi için Paris'teki İtalyan Büyükelçiliği de kullanılmıştı. Laval ve Monzie bu Büyükelçiliğin sürekli ziyaretçileriydi ve oradaki konuşmalarında Fransız sağcı çevrelerinin, Almanya ile barış konusunda, bir an önce anlaşmaya varma eğiliminde olduğunu vurguluyorlardı.

Petain de faşist diktatör Franco döneminde Madrid'de Fransız Büyükelçisi konumunu kullanarak aynı doğrultuda aktif olarak çalışıyordu. Petain, daha savaş başlamadan, Hitler'in İspanya'daki büyükelçisi Stohrer ile, Fransa Almanya ile savaş durumundayken bile sürdürdüğü dostça ilişkiler kurmuştu.

Başbakan Chamberlain ve Dışişleri Bakanı Halifax'ın Başkanlığını yaptıkları Münihlilerin belirleyici olduğu İngiltere'de de bozguncu eğilimler ortaya çıkmıştı. Hükûmette önemli görevleri John Simon (Maliye bakanı), Samuel Hoare (Basının hamisi Lort), Kingsley Wood (Havacılık Bakanı) gibi önemli Münihliler işgal ediyordu.

İngiltere'de hükûmetin açık müsamahası sayesinde oldukça geniş çaplı teslimiyetçi Hitler yanlısı propaganda yürütülüyordu. Mosley Başkanlığındaki faşist grup dışında, "Avrupa'da Hıristiyan Usulü Düzenin Korunması Konseyi" örgütünün taraftarları, "Times" gibi saygıdeğer bir gazete de içinde olmak üzere çok sayıda İngiliz gazetesi ve radyosu da bu propagandayı yapıyordu. Onlar, Faşist Almanya'nın Polonya'da büyük kayıplar verdiğini ve bu nedenle Batı'ya saldıramayacağını iddia ederek, İngiliz halkını, sakinleştirici düşlere sürüklüyorlardı.

1 V.İ. Lenin: Tüm yapıtları. Cilt 30, sf. 85.

2 Caydırıcılık veya Münih modeli politika: Sert ve veya daha yumuşak politikalar arasında seçim yaparak, yumuşak politikayı seçmek.

3 Belagat: Söz sanatlarını inceleyen bilgi dalı –Retorik.

4 E. Kordt. Whan und Wirklichkeit. Stuttgart, 1948, sf. 217, 218.

5 V. Putlits. Almanya yolunda eski bir diplomatın anıları. Moskova 1957, sf. 278.

6 Reich: İmparatorluk (Almanca)

I. Reich (962-1806)

II. Reich (1871-1918 –Bismarck)

III. Reich (1933-1945 –Hitler rejimi)

7 M. Thorez. Halkın Evladı. Moskova, 1961, sf. 149.

8 J.R.M. Butler. Grand Strategy, vol. II. September 1939-June 1941. London, 1957, p. 12.

9 “Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal”, vol. XV. Washington, 1953, p. 350.
10 “Trial of War Criminals before the Nurenburg Military Tribunals under Control Council Law. N 10.The Ministries Case”, vol. XII. Washington, 1952, p. 1086.
11 “The Memoirs of Field-Marshal the Viscount Montogomery of Alamein”. London, 1958, p. 58.
12 J. Paul-Boncour. Entre deux guerres. Souvenirs sur la III. Republique, t. III Sur les chemins de la defaite. 1935-1940. Paris 1946, p. 162.
13 Fransa Dışişleri Bakanlığı binasının bulunduğu caddenin adı.
14 “Documents on German Foreign Policy, 1918-1945, Series D (1937-1945), vol. VIII. Washington, 1954, p. 88, 89 (bundan sonra DGFP olarak anılacaktır).

2. 1939 YILI SONU İLE 1940 YILI BAŞLARINDA HİTLER'İN BARIŞ MANEVRALARI

Batılı Devletlerin Gizli Diplomasisi[15]

Polonya ile savaş sürerken Eylül ayı boyunca Hitler, savaşın devam etmesi için azami elverişli koşullar yaratıyor ve politik olarak elinden gelen her şeyi yapıyordu. Bu, her şeyden önce Almanya'nın Batı sınırında bir savaş başlatmaları için İngiltere ve Fransa'ya ciddi bir koz vermemek anlamına geliyordu. Polonya'yı yendikten sonra, Batıda belirleyici askerî harekâtlara hazırlanmak amacıyla Almanya için bu "garip bir savaş" durumunu korumak da oldukça önemliydi. Hitler diplomasisi, İngiltere ve Fransa'da her ne pahasına olursa olsun Almanya ile anlaşmak için çaba gösteren çevrelerin harekete geçmesi amacıyla "barışçıl" manevralara kalkışıyordu. 19 Eylül 1939'da Danzig'deki (Gdansk) konuşmasında Hitler, "Almanya ne Fransa'ya ne de İngiltere'ye karşı savaş amacı gütmektedir. Ama, Batılı devletler, Polonya'nın Almanya tarafından fethedildiği gerçeğini kabul etmek zorundadırlar" diyordu. Hitler, Batıda savaşı durdurmaya hazır olduklarını ifade ederken bu sözlerine, Almanya'nın barış

girişiminin reddedilmesi durumunda, kendi amaçlarına şu ya da bu şekilde ulaşacakları tehdidini de ekliyordu.

28 Eylül'de Hitler hükûmeti, Almanya'nın savaşı durdurmaya hazır olduğunu bir kez daha belirtti. Daha sonra, 6 Ekim'de Reichstag'da yapılan konuşmada, Fransa ve İngiltere ile ilişkileri iyileştirmeye dönük "çabalara" vurgu yapılıyordu. Hitler'in sözlerine bakılırsa, Versay Antlaşması'nda yapılan revizyon Avrupa'da "açık, istikrarlı ve öncelikle de kabul edilebilir ilişkiler için ön koşullar yaratmıştır."[16] Hitler'in de teyit ettiği gibi, Almanya, kolonilerin Almanya'ya verilmesi, ve daha önce kendisine ait olanların iadesi talebi dışında, Versay Antlaşması'nda başka bir revizyon için neden ve gerekçe görmemektedir.

"Führer", Almanya'nın o ana kadar gerçekleştirdiği tüm işgallerin tanınmasını talep ediyor ve yine onun sözlerine bakılırsa, ancak bundan sonra silahların makul ve ekonomik olarak kabul edilebilir sınırlara kadar indirilmesi konusunu tartışmaya hazır olduğunu belirtiyordu.[17]

10 Ekim 1939'da Berlin Spor Sarayı'ndaki konuşmasında Hitler, "Batılı düşmanlarıyla savaş için hiçbir gerekçesi olmadığını" bir daha yineliyordu.

"Reich'in" "barış" önerileri uzun vadeli siyasal amaçlar güdüyordu. Hitler'in Batı karşısında öne sürdüğü talepler Almanya'nın, barış antlaşmasını, onun tüm istilalarının ve kolonilerin paylaşılmasının kabul edilmesi koşuluyla, önerdiği anlamına geliyordu.

Hitlerci diplomasi ve propaganda bu "barış" önerileri hakkında gürültülü bir kampanya yürütürken, Almanya Genelkurmayı "Gelb (Sarı Plan)" kod adı alan Batıda saldırı planı hazırlıyordu. Yüksek Generallerin 23 Kasım 1939 tarihli toplantısında Hitler, Fransa ve İngiltere'ye karşı saldırı başlatılması gerekliliğine kesin olarak inandığını, Belçika ve Hollanda'nın tarafsızlıklarının hiçbir şey ifade etmediğini belirtiyordu.[18]

Hitler'in demagojik "barışçıl" demeçleri, yalnızca Batılı Münihliler kampını harekete geçirmeye dönük değildi. Bu demeçler Hitler'e iç politik hesaplar için de gerekliydi: Bu demeçler, Alman halkını, hazırlanmakta olan Batı Avrupa'daki askerî harekâtlarla bağlantılı yeni sınamalara moral-politik olarak hazırlık araçlarından biri işlevini görmeliydi.

Hitler'in "barışçıl" önerilerinin ilan edilmesinden sonra İngiltere, Fransa ve ABD ve diğer ülkelerdeki Almanya ile gizli anlaşma yanlıları

faaliyetlerini gerçekten de hızlandırmışlardı. Özellikle açık sözlü Münihliler büyük bir gayretkeşlik içindeydiler. Onlar, Almanya'ya karşı savaşın "gereksiz bir savaş" olduğunu ve bu savaşı tüm kapitalist ülkelerin Sovyetler Birliği'ne karşı "gerekli bir savaş"a dönüştürmesinin gerekliliğini iddia ediyorlardı. Avrupa için sözüm ona komünizm tehlikesi İngiliz ve Fransız hükûmetleri çevrelerinde geniş çaplı bir tartışmanın konusu olmuştu.

Şöyle ki, 4 Ekim 1939'da ABD'nin İngiltere büyükelçisi Joseph Kennedy, Washington'a, İngiltere Dışişleri bakanı Halifaks'ın kendisiyle sohbette "savaşın devamının, komünizmin tüm Avrupa'da zaferi anlamına geleceğini" vurguladığını bildiriyordu.[19]

Fransız burjuvazisinin ruh hâlini karakterize eden İngiliz hukukçu D.N. Pritt şunları yazıyordu: "1930/1940 kış aylarında Fransa'daki İngiliz yorumcular, salonlarda yalnızca, işçi sınıfının daha tehlikeli bir düşman olduğu ve Alman kuşatmasının işçilerin iktidarına tercih edilebilir olduğu konusunda ciddi konuşmalar yapıldığını vurgulamak zorundaydılar.[20]

ABD'ye gelince, onlar savaş dışı kalıyordu. 5 Eylül 1939'da Amerikan hükûmeti, tarafsızlık politikası yürütüleceğini bildirmişti. Bir süre sonra ABD'de, savaşan ülkelere silah satışı yasağına ilişkin yasa iptal edildi. ABD hükûmeti İngiltere ve Fransa'ya silah satmak niyetindeydi. Başlayan savaş Amerikan tekelleri için silah satışından zengin olmak anlamına geliyordu.

ABD'nin etkili sanayicileri arasında; aralarında (petrol sanayicisi, Meksika petrolünü Almanya'ya satan) U.R. Dawis, (Teksas Petrol Şirketi'nin başı) T. Riber, (General Motors Oversis Corporation başı) J. Mooney, (Elektroteknik fabrikalarının sahibi) A. Venner-Gren'in de olduğu, Almanya ile anlaşmaya taraftar olan çok sayıda insan vardı.[21] 15 Eylül 1939'da Dawis, ABD Cumhurbaşkanı Roosevelt ile buluşarak, Amerikan hükûmetinin savaşan taraflar arasında arabulucu rolü üstlenmesi teklifinde bulundu. Roosevelt bu konuda onay vermemesine rağmen Dawis Ekim ayı başında Göring ile buluşmak üzere Almanya'ya gitti. Göring, Batı devletlerini "savaşın devam etmesi durumunda Almanya'nın Bolşevikleşmesi" ile korkutmaya yelteniyordu.[22]Dawis Almanya'dan dönüşünde Başkana iki rapor gönderdi ve Başkanlık sarayında kabul edildi.

Benzer düşünce ve planlarla 1939 Ekiminde Almanya ile anlaşmanın diğer taraftarı olan Mooney Berlin'e giderek Göring ile birkaç görüşme yaptı. Etkili Amerikalı çevrelerin Sovyet karşıtı tavırlarını göz önünde bulunduran Göring, Fransa ve İngiltere ile Almanya'ya Kızıl Ordu tarafından kurtarılan ve Sovyet Ukraynası ve Sovyet Belarusyası ile birleşmiş olan Batı Ukrayna ve Batı Belarusya'dan "Bolşeviklerin defedilmesi" [23] olanağını sağlayacak bir anlaşma imzalanmasına ilişkin isteğini dile getiriyordu. Göring, Almanya, İngiltere ve Fransa temsilcilerinin gizli bir toplantı yapmalarını öneriyordu.

Alman diplomasisi Batılı devletlerle "barış" oyununda, Göring dışında Wall Street Finans Oligarşisi'nin çok sayıda temsilcisi ile sıkı bağlantılar içinde olan Devlet Bakanı Y. Schacht'ı da kullanıyordu. Schacht ABD'nin Berlin büyükelçisine başvurarak Roosevelt'in, savaşan devletler arasında aracı rolü üstlenmesi ricasında bulundu. O da tıpkı Göring gibi, ABD'yi "Almanya'nın yenilgisi ve İkinci Versay'ın, yalnızca sorunun uzun süre çözülememesini ifade etmekle kalmayıp, Sovyet Rusya'nın yararına olacağıyla"[24] tehdit ediyordu.

İngiliz hükûmeti adına, Eylül ayı sonunda Almanya'ya gelen İsveçli sanayici Birger Dalerus Hitlercilerle görüşmeler yaptı. Dalerus Hitler ile de buluştu. "Führer" İngiltere ile dostça ilişkiler kurma ve güvenlik garantisi verme isteğini her seferinde vurguluyordu. Aynı şeyi Fransa için de yapmayı vaat ediyor, ancak karşılığında Avrupa'da Almanya tarafından gerçekleştirilen kuşatmaların tanınmasını talep ediyordu.[25]Nabız yoklama görüşmelerini ayrıca Danzig'deki[26] Milletler Cemiyeti Eski Yüksek Komiseri Karl Burkhardt, yine birtakım tarafsız ülke temsilcileri de yürütüyorlardı.

Ancak, "barışçıl" nabız yoklamalar hissedilir sonuçlar vermiyordu. İngiltere ve Fransa'nın, Polonya'nın Almanya tarafından kuşatılmasından sonra Hitler ile onun önerdiği koşullarda görüşme masasına oturmaya hazır olmaları, büyük devlet pozisyonundan gönüllü olarak vazgeçmeleri, kendi sömürge haklarının bir bölümünü vermeye razı olmaları ve pazarların sermaye akışı alanlarından ödün vermeleri anlamına gelebilirdi. Bu türden "barış" koşullarını Batılı devletler kabul edemezlerdi. Fransa hükûmeti bu önerilere 10 Ekim, İngiliz hükûmeti ise 12 Ekim 1939'da olumsuz yanıt verdi.[27] Hitlercilerin, kendileri için kabul edilemez olan, "barışçıl"

önerilerini reddetmekle birlikte İngiliz ve Fransız hükûmetleri Almanya ile uzlaşmaya varma umutlarını yitirmemişlerdi. Zaman kazanmaya çalışarak ve beklerken taktik geliştirerek, Londra ve Paris, zamanla ya Hitler'in daha uzlaşmacı olacağını ya da Almanya'daki Hitler muhalifi işbirlikçi grubun iktidara geleceğini umut ediyordu[28] ki bunlarla bazı İngiliz ve Fransızların da gizli bağlantıları vardı.

Bir de İngiliz ve Fransız diplomasisi, Almanya ile barışın sağlanması durumunda, büyük sömürgelerini kaybetmeyeceklerini ve ülkelerinin dünyadaki egemen durumlarını, Alman emperyalizmine rağmen, koruyacaklarını hesaplıyorlardı.

S. Welles'in Misyonu

Şubat 1940'ta ABD hükûmeti, özel temsilcisi, Dışişleri Bakan yardımcısı S. Welles'i Avrupa'ya göndermeye karar verdi. Ziyaretin amacı ile ilgili resmî bildiride, Welles'in "herhangi bir teklifte bulunma ya da ABD hükûmeti adına herhangi bir yükümlülük üstlenme yetkisi olmadığını" ve onun "gezisinin yalnızca Başkan ve Dışişleri bakanının Avrupa'daki mevcut durum hakkında bilgilendirilmesi amacı taşıdığı"[29] vurgulanıyordu.

Ancak gerçekte Amerikalı temsilcinin görevi oldukça kapsamlıydı. ABD iktidar çevreleri, Münih uzlaşma politikasını sürdürerek, Hitler ile gizli anlaşma yoluyla, Avrupa'da savaşın durdurulmasını sağlamak, Sovyetler Birliği'ne karşı ortak bir çizgi izleyerek, anti-Sovyet bir bloğun kurulması olanağına hız kazandırmak istiyorlardı. Welles özellikle de bu noktadan hareketle İtalya'da Mussolini ve Çiano, Almanya'da Hitler, Göring ve Ribbentrop, İngiltere'de Chamberlain ve Churchill, Fransa'da da Daladier ve Reynaud ile görüşmeler yürütüyordu. Sovyetler Birliği, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısının ziyaret listesine girmiyordu.

Welles 26 Şubat'ta Mussolini'yi ziyaret etti ve Mussolini ziyaret sırasında ona "İtalya'nın Almanya ve müttefikleri ile sağlam bir barışın kurulması konusunda görüşmeler yapılmasının mümkün olduğunu kabul ettiğini"[30]

bildirdi. “Duce”ye göre Almanya’yı ancak Avusturya’nın zorla ilhakının (Anschluf)[31] ve Çekoslovakya’nın “bağımsız” Slovakya’ya bölünmesi ile Bohemya ve Morovya’nın Alman himayesine verilmesinin kabul edilmesi temeline dayalı bir barış tatmin edebilirdi. Daha sonra Mussolini Almanların yerleştiği tüm Polonya topraklarının “Reich”in bünyesine gireceğine işaret ediyordu. Olası barış görüşmeleri ile ilgili Almanya’nın tavrı konusunda Mussolini, Welles’in Roma’ya gelmesinden birkaç gün önce, Göring tarafından bilgilendirilmişti.[32]

Tüm Alman yöneticiler, Amerikalı temsilci ile görüşmelerinde, Almanya için Avrupa’da egemen konuma ulaşma niyetlerini açıkça söylüyorlardı. 2 Mart 1940’ta Welles’i kabulünde Hitler, Almanya’nın savaşı sonuna kadar sürdürmek niyetinde olduğunu belirtiyordu.[33]

Welles’in Paris’i ziyareti sırasında Fransız hükûmeti Polonya ve Çekoslovakya’nın bağımsızlıklarının yeniden sağlanmadan Almanya ile barışın mümkün olmadığı görüşünü bildiriyordu.[34] Ancak Fransız hükûmeti yine eskisi gibi, Almanya’ya karşı uzlaşmacı tavrını sürdürüyordu ve yeni ödünler vermeye hazırdı. 7 Mart 1940’taki görüşmede Başbakan E. Daladier, Welles’e, sonuçta Fransa gelecekte Almanya ile yeni bir savaşa girmeyecekse eğer, Hitlerciler ile bağlantı kurmayı reddetmeyeceğini açıkça ima ediyordu.[35]

İngiliz hükûmeti ise Almanya ile böyle bir barışın İngiliz çıkarlarına aykırı olacağının ve Avrupa’da Nazi hegemonyasının güçlenmesini sağlayacağının bilincine varmıştı. Bu nedenle İngiliz yöneticiler görüşme yapma düşüncesini reddettiler. 11 Mart 1940’ta Başbakan N. Chamberlain Nazi Almanyası ile Hitler’in önerdiği esaslar bağlamında barış yapmanın mümkün olmadığını Welles’e bildirdi.[36] Denizcilik Bakanı Winston Churchill Amerikalı temsilciye, savaşın ancak, Almanya’nın tamamen bozguna uğratılması, faşizmin yok edilmesi ve Avusturya, Polonya ve Çekoslovakya’nın bağımsızlıklarının yeniden sağlanması yoluyla sona erebileceğini söylüyordu.[37]

Amerikalı temsilcinin Roma’daki görüşmeleri yeni hiçbir gelişme sağlamadı. Ve sonuçta Welles’in Avrupa’daki misyonu sonuçsuz kaldı.

Savaş Alanının Genişletilmesine Dönük İngiliz-Fransız Planları ve Bu Devletlerin Anti-Sovyet Yaklaşımları

"Tuhaf Savaş'ın" daha ilk günlerinden itibaren Londra ve Paris'teki bakanlar kurulları savaş alanının genişletilmesi planlarının hazırlıklarını yapıyorlardı. Bu planlardan bir tanesi savaş alanının Balkan ülkelerine kadar yayılmasını öngörüyordu. Bu planın minimum seçeneği küçük bir İngiliz-Fransız birliğinin Selanik'e çıkartma yapmasını öngörüyordu. Daha geniş seçenek ise İngiltere ve Fransa'nın Balkanlar'a kendi topçusunu, hava ve deniz kuvvetlerini göndermeleri üzerine kurulmuştu.

Bu İngiliz-Fransız birliklerinin çevresinde Fransa'nın eski müttefikleri Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye'nin askerî birliklerinden oluşan 110 tümenlik büyük bir ordu kurulması planlanıyordu.[38] Bu amaçla Balkan ülkeleri hükûmetleriyle bu konuda gizli görüşmeler yürütülüyordu. Bunun dışında, İngiliz ve Fransız hükûmetleri, ittifak anlaşması imzalanması konusunda görüşmeler yürütüyorlardı. Paris ve Londra'da Almanya'nın ordusunun temel güçlerini derhâl Balkanlar'a kaydıracağı ve böylece Fransa'ya karşı Almanya tehdidinin ortadan kalkacağı öngörülüyordu. General Gamelin'in anılarında itiraf ettiği gibi, İngiliz-Fransız komutanlar "Almanya'nın gücünü Fransa'ya karşı yönlendirmek yerine Balkanlar'daki operasyonlara bulaşmasını" sağlamak niyetindeydiler.[39] Tabii ki, İngiliz-Fransız emperyalizminin Hitler "Reich"i ile bu karmaşık oyununda sıradan piyon rolü biçilmiş olan Balkan halkları, savaşın ağırlığını kendi omuzlarında taşıyacaklardı. "Böylelikle" diyordu Gamelin "biz kendi yanımızda oyuna yeni güçler dâhil edebilecek ve Almanya'nın çıkarlarını İtalya ve Sovyetler Birliği'nin çıkarlarının karşısına koyabilecektik. Biz zaman kazanacaktık ve ikinci defa harekete geçme olanağı bulacaktık". [40] Aslında bu, faşist Almanya'nın başkalarının çabalarıyla zayıflaması yerine, Hitler ordusunun saldırganlığının Batı'dan Doğu'ya, Sovyetler Birliği'ne karşı yöneltilmesini hedefleyen bir politikaydı.

Aynı zamanda, Başbakanlardan ve İngiliz ve Fransız Silahlı Kuvvetleri başkomutanlarından oluşan Müttefikler Yüksek Konseyi, savaşın ilan edilmesinden sonraki ilk aylarda savaş alanının İskandinav ülkelerine

yayılması planı hazırlamıştı. Ayrıca, İngiliz hükûmetinin 1940 yılına ait arşiv belgeleri arasında korunmuş olan ve ulaşılmasına 1971 yılında izin verilen İngiliz Askerî Konseyi'nin 10 Ocak 1940 tarihli oturum tutanağı gibi önemli bir belge de bunu kanıtlamaktadır.

Bu oturumda, Norveç ve İsveç'i, Almanya'ya maden cevherleri satmaktan vazgeçmeye zorlamak için baskı yapılması konusu da tartışılmıştı. Oturum tutanağında Denizcilik bakanı W. Churchill'in açıklamaları da yer almaktadır. Churchill hükûmetin, İsveç hükûmetinin Almanya'ya maden cevheri satışını durdurma vaadiyle yetinemeyeceğini ifade ediyordu.

İskandinavya'da savaşın provoke edilmesi için daha önceden Kurmay Başkanları Komitesi oraya küçük bir askerî keşif birliği göndermeyi planlamıştı.[41]

Savaş alanının genişletilmesine ilişkin İngilizler ve Fransızların "Balkan" ve "İskandinav" seçenekleri özünde savaşı Sovyetler Birliği sınırlarına yaklaştırma amacı taşıyordu. Onların diğer amacı ise, Almanya'ya karşı yeni cepheler oluşturulması yoluyla bu ülkenin zayıflatılmasını sağlamak, onu Batılı devletlerle barış anlaşması imzalamaya zorlamak, ardından da tek bir kapitalist cephe olarak Sovyetler Birliği'ne karşı savaş başlatmaktan oluşuyordu.

15 "Deutsche Allgemenie Zeitung", 20. IX. 1939.
16 H.A. Jacobsen,1939-1945. Der Zweite Weltkrieg in Chronik und Dokumenten.Darmstadt, 1961. Sf. 110, 111 (Bundan sonra H.A. Jacobsen. Der Zweite Weltkrieg... olarak anılacaktır).
17 H.A. Jacobsen. Der Zweite Welkrieg..., sf. 110, 111.
18 Bakınız. D.M. Proektor. Saldırganlık ve Felaket. İkinci Dünya Savaş'ında Faşist Almanya'nın Yüksek Askerî İdaresi. 1939, 1945. M. 1972, sf. 121.
19 "Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers. 1939", vol. I. Washington, 1956, p. 502 (Bundan sonra "Foreign Relations... 1939" olarak anılacaktır).
20 D.N. Pritt. The Fall of the French Respublic, London, 1941, p. 125.
21 W. Root: The Secret History of the War, vol. I. New York, 1945, p. 623, 625.
22 "Foreign Relations... 1939", vol. I, p. 512.
23 İbid., p. 519. (İbid: İbidem'in kısaltılmışı; aynı yerde, aynı eserde anlamındadır.)
24 "Foreign Relations... 1939", vol. I, p. 552.
25 "Documents on British Foreign Policy, 1919, 1939". Third Series, vol. VII. London, 1954, p. 281, 286, 318, 320 (Bundan sonra DBFP olarak anılacaktır).
26 DGFP, Series D, vol. VII, p. 296.
27 H.A. Jacobsen. Der Zweite Welkrieg..., sf. 17.
28 "The von Hassel Diaries 1938, 1944". New York, 1947, p. 125. J. Lonsdale Bryans. Blind Victory, London, 1951, p. 49, 50, 67.
29 "Foreign Relations of the United States: Diplomatics Papers. 1940", vol. I. Washington, 1959, p. 4 (Bundan sonra "Foreign Relations... 1940" olarak anılacaktır).

30 İbid., P. 33.
31 İbid., p. 32.
32 İbid., p. 9.
33 DGFP, Series D, vol. VIII, p. 839.
34 “Foreign Relations... 1940”, vol. I, p. 63.
35 İbid., p. 64.
36 İbid., p. 77.
37 İbid., p. 84.
38 “Les evenements survenus en France de 1933 a 1945. Temoignages et documents recueillis par la comission d’enquete parlementaire”, t. L. Paris, 1947, p. 67.
39 M. Gamelin. Servir, vol. III. La Guerre (Septembre 1939-19 Mai 1940). Paris, 1947, p. 1101. DGFP, Series D, vol. VIII, p. 839.
40 İbid.
41 Public Recors Office. CAB 66/3 Central War Room (Bundan sonra PRO olarak anılacaktır). Ayrıca bkz: İkinci Dünya Savaşı ve Günümüz. Toplu makaleler. Moskova., 1972, sf. 192.

3. SSCB’NİN SINIRLARININ GÜVENLİĞİ VE “TUHAF SAVAŞ” DÖNEMİNDEKİ SALDIRI ALANLARININ SINIRLANDIRILMASI İÇİN ALDIĞI ÖNLEMLER

Batılı Ülkelerin Tepkileri

Hitler’in askerlerinin Polonya’yı yerle bir ettikten sonra SSCB sınırlarına doğru ilerledikleri, İngiliz-Fransız emperyalistlerinin ABD desteğinde Hitler ile gizli planlar içinde oldukları ve onunla birlikte SSCB’ye karşı savaş örgütlenmesi içine girdikleri böyle bir uluslararası ortamda Sovyetler Birliği çok güç bir durumda kalmıştı. Sovyet hükûmetine, ülkenin askerî çatışmaya sürüklenmesinin önünü almak için çok büyük bir esneklik ve dikkat sergilemek düşüyordu.

Başlamış olan dünya savaşı koşullarında SSCB’nin dış politikası ve diplomasisi, Lenin’in uluslararası arenada Sovyet devletinin çıkarlarının ve öncelikle de barış davasının savunulması diplomasisini dirayetli ve kararlı bir politikayla birleştirmesi esasına oturtulmuştu.

Bu savaşta Sovyetler Birliği, Sovyet hükûmetinin de ayrıca 17 Eylül 1939’da SSCB’nin diplomatik ilişkiler içinde olduğu tüm ülkelerin Büyükelçi ve temsilcilerine verdiği notada bildirdiği gibi, tarafsızlık

politikası yürütüyordu. O zaman “Pravda” gazetesi baş makalesinde şunları yazıyordu: “Sovyetler Birliği tüm ülkelerle barış içinde yaşamak istiyor. Sovyet hükûmeti, Sovyetler Birliği’nin diplomatik ilişkiler içinde olduğu tüm ülkelerle tarafsızlık politikası yürüteceğini alenen ilan etmiştir.”[42]

O aşamada Sovyetler Birliği’nin dış politikasının ana amacı, bir yandan tarafsız olma ve savaşa katılmama durumunu koruyup Sovyet halkına sosyalizmin kuruluşunu başarıyla sürdürebileceğini göstermek ve dünya emperyalizmi, özellikle de onun vurucu gücü olan Alman faşizminin yarattığı tehlikeye karşı savunmasını aktif olarak hazırlayabileceği koşullar yaratmaktan oluşuyordu. Gelecekte Almanya ile çatışmanın zamanına ilişkin soru özel bir önem taşıyordu, çünkü Hitler Almanyası’nın er ya da geç SSCB’ye saldıracağı açıktı. Sovyet diplomasisi Almanya’yı 23 Ağustos 1939 tarihli saldırmazlık anlaşmasının sınırları içinde tutmak ve olanaklar ölçüsünde, kendi ilkelerinden ödün vermeden böyle bir saldırıyı ötelemek için mümkün olan her şeyi yapıyordu. Aynı zamanda Sovyet hükûmeti, emperyalistler arasındaki çelişkilerden kaynaklanan fırsatlardan da yararlanarak ülkenin savunma olanaklarının güçlendirilmesi için önlemler alıyordu.

Sovyet hükûmetinin savaşın ilk gününden başlayarak yürüttüğü politika, o günün koşullarında yalnızca Sovyet halkının çıkarlarına değil, savaş alanının sınırlandırılmasında çıkarı olan ülkelerin halklarına da uygun olan tek doğru politikaydı.

Batı Ukrayna ve Batı Belarusya’nın SSCB ile Yeniden Birleşmesi

Hitler ordusunun SSCB’nin Batı sınırlarına yaklaşması, Sovyet devletinin önemli merkezleri için yaşamsal öneme sahip tehdit oluşturuyordu. SSCB hükûmeti, Ukraynalılar ve Belarusların yaşadığı Batı Ukrayna ve Batı Belarusya’nın Hitler askerlerinin eline düşmesine ve SSCB’ye saldırmak için en uç savaş alanı olmalarına, onların 13 milyon nüfusunun “3. Reich’in” kölelerine dönüşmesine fırsat veremezdi. SSCB Halk Komiserleri

Birliği Başkanı V. M. Molotov bir radyo konuşmasında: “Sovyet hükûmeti Polonya’da yaşayan Ukraynalı ve Belarus kardeşlerine yardım elini uzatmayı kendi kutsal yükümlülüğü kabul etmektedir” diyordu.[43]Söz konusu olan, burjuva-toprak ağalığı düzeniyle yönetilen Polonya’nın 1920’de askerî müdahale sonucu Ukrayna ve Belarusya topraklarını kuşattığından bu yana, Polonya sınırları içinde yaşayan Ukraynalı ve Belarus nüfustu.

17 Eylül 1939’da eski Polonya, Alman savaş makinesinin darbeleriyle yıkıldıktan sonra, SSCB hükûmeti Kızıl Ordu’ya, Batı Ukrayna ve Batı Belarusya topraklarına girerek orada yaşayan Ukraynalı ve Belarusların yaşamını ve mallarını koruma altına alma direktifi verdi.[44]

12 günlük kurtarma seferi sırasında Kızıl Ordu 250-350 km kendi sınırından ilerleyerek tüm Batı Ukrayna ve Batı Belarus topraklarını kurtardı. Kızıl Ordu askerleri, faşist köleleştirmenin tehdit ettiği halk tarafından coşkuyla karşılandı. Bir süre sonra tüm Batı Ukrayna ve Batı Belarusya topraklarında halk meclislerinde demokratik seçimler yapıldı. Meclisler, bu bölgelerdeki halkın ortak talepleri doğrultusunda hareket ederek Sovyet iktidarını kabul ettiler ve SSCB Yüksek Sovyet’ine Batı Ukrayna ve Batı Belarusya’nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’ne kabul edilmesi için bir dilekçeyle başvurdular. 1 Kasım 1939’da SSCB Yüksek Sovyet’i Batı Ukrayna Halk Meclisi’nin ricasını kabul etti ve Batı Ukrayna’yı, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile yeniden birleştirerek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’ne dâhil edilmesine ilişkin yasayı kabul etti. Bunu, SSCB Yüksek Sovyet’inin, Batı Belarusya’yı Belarusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile yeniden birleştirerek Sovyetler Birliği’ne dâhil edilmesine ilişkin 2 Kasım 1939 tarihli yasası takip etti. Batı Ukrayna ve Batı Belarus halklarının SSCB’ye yeniden dâhil olma arzuları böylece gerçekleşmiş oldu. Beyaz Polonyalı askerler tarafından 1920’de ortadan kaldırılan halk iktidarı yeniden kuruldu.

Batı Ukrayna ve Batı Belarusya’nın kurtarılması stratejik önem taşıyordu. SSCB Ukrayna ve Belarusya topraklarının Batı sınırları boyunca savunma hatları oluşturmaya başladı. Bu, Alman saldırganlığına karşı Batı sınırlarının en uzağına taşınmış bir set idi. Böylece SSCB yalnızca kendi güvenliğini pekiştirmekle kalmayıp faşist Alman saldırganlığının engellerle karşılaşmaksızın doğuya ilerlemesinin önünü kesmiş oldu. Alman

hükûmeti, Sovyet hükûmeti ile saldırmazlık anlaşması imzalayarak böylece Sovyetler Birliği'nin bu kurtuluş eylemine razı oluyordu. 28 Eylül 1939'da Sovyet-Alman Antlaşması imzalandı ve bu antlaşmaya göre, Almanya SSCB'nin Batı sınırının, daha 1939'da İngiltere, Fransa, ABD ve diğer bazı Batılı devletler tarafından önerilmiş ve Sovyet Rusya ile Polonya arasında etnografya esaslarına göre belirlenmiş olan Curzon Hattı[45] olarak adlandırılan hattan geçmekte olduğunu kabul ediyordu.[46]

Kızıl Ordu'nun Batı Ukrayna ve Batı Belarusya'daki kurtarma misyonu İngiltere ve Fransa'da anti-Sovyet histerisini krize dönüştürdü. Bu, Chamberlain ve Daladier hükûmetlerinin, faşist Alman askerleri Sovyet sınırlarına dayandıktan sonra Almanya ve SSCB'nin çatışması için her türlü çabayı gösterdiklerini bir kez daha kanıtlıyordu.

Bu çabaların başarısızlıkla sonuçlanması üzerine İngiltere ve Fransa'nın iktidar çevreleri ve propaganda organları, Sovyet devletini Hitler Almanyası'nın "müttefiki" gibi göstermeye başladılar. SSCB'nin tavrını kabaca çarpıtmaya dönük bu tehlikeli politikaya bazı burjuva faaliyeti gösteren adamlar dahi karşı çıkıyordu. Öyle ki, W. Churchill 1 Ekim 1939'daki radyo konuşmasında şunları söylüyordu: "Sovyet ordularının bu hatta bulunması, Rusya'nın Alman tehdidine karşı güvenliği için tamamen bir zorunluluktur. Her halükârda, mevziler kuşatılmıştır ve Nazi Almanyası'nın saldırmaya cesaret edemeyeceği bir Doğu Cephesi kurulmuştur."[47]Ünlü İngiliz politikacı D. Lloyd George Polonya'nın Londra büyükelçisine 27 Eylül 1939'da yazdığı mektupta haklı olarak şunları belirtiyordu: "Rus ordusu, Polonya'ya ait olmayan ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya tarafından cebren kuşatılmış olan topraklara yerleşmiştir. Polonya Ukraynası'nın sakinleri Sovyet Ukrayna Cumhuriyeti topraklarında yaşayan komşuları ile aynı ırka aittir ve aynı dili kullanmaktadır. Ben, bu önemli olgulara bir an önce dikkat çekilmesini birinci derecede önemli bir dava olarak kabul ediyorum. Ben bunu, bizim bir dikkatsizlik sonucu etki altında kalarak Alman müdahalesiyle aynı niteliği taşıyan Rusya'ya karşı savaş başlatmamızdan çekindiğim için yaptım. Rusların ilerlemesini Almanların ilerlemesi ile aynı kefeye koymak canice bir çılgınlık eylemi olurdu"[48] Fransa'nın Varşova eski büyükelçisi L. Noel, 17 Eylül'e kadar oluşan ortamda SSCB'nin faşist Alman ordusunun tüm Polonya topraklarını kuşatmasına izin verebilir miydi sorusuna: "Bu

mümkün değildi. Sovyetler Birliği, vakit geç olmadan kendi ordusunu mutlaka Polonya'ya sokmak zorundaydı" [49] yanıtını veriyordu.

Sovyetler Birliği'nin Estonya, Letonya ve Lituanya ile Karşılıklı Yardım Anlaşması İmzalaması

Polonya'nın üç hafta içinde faşist Alman ordusu tarafından yerle bir edilip kuşatılması, çoktandır Baltık bölgesini Sovyet ülkesine saldırı için sıçrama tahtasına dönüştürmeyi planlayan Hitler Almanyası'na karşı küçük Baltık ülkelerinin kendi başlarına herhangi bir direniş gösteremeyeceklerini kanıtlamıştı.

1939 sonbaharında Estonya, Letonya ve Lituanya'nın faşist hükûmetleri her an hem Hitler Almanyası hem İngiltere hem de Fransa tarafından anti-Sovyet amaçlarla kullanılabilirdi. İşte bu nedenle Sovyet hükûmeti 1939 sonbaharında Lituanya, Estonya ve Letonya hükûmetlerine karşılıklı yardım anlaşması imzalama teklifi sundu. Bu tür anlaşmaların imzalanması yalnızca SSCB'nin güvenliğinin pekiştirilmesine uygun olmayıp, Baltık halklarını Hitler Almanyası'nın saldırılarından koruyarak barışı sağlayacağından, onların temel çıkarlarına da uygun düşüyordu.

Art arda yapılan görüşmeler sonucu SSCB 28 Eylül 1939'da Estonya ile karşılıklı yardım anlaşması imzaladı. Böyle bir anlaşma 5 Ekim'de Letonya, 10 Ekim'de de Lituanya ile imzalandı.[50] Bu anlaşmalar hemen hemen aynı idi. Letonya ve Estonya ile imzalanan anlaşmaların ilk maddesi (Lituanya ile anlaşmada bu 2. maddeydi), hangi büyük Avrupa ülkesi tarafından olursa olsun, karadan ya da denizden olup olmadığına bakılmaksızın doğrudan saldırı ya da saldırı tehdidi olması durumunda tarafların birbirlerine, askerî yardım dâhil, her türlü yardımı yapmakla yükümlü olduklarını ifade ediyordu. Sovyetler Birliği bu ülkelerden her birinin ordusuna indirimli tarifeyle silah ve diğer askerî malzeme yardımı yapma yükümlülüğünü üstleniyordu.[51]

Letonya ve Estonya ile imzalanan anlaşmaların 3. maddesi uyarınca (Lituanya ile anlaşmada bu 4. maddeydi), SSCB'nin ve Baltık ülkelerinin savunmasını güçlendirmek amacıyla, Baltık ülkeleri Sovyetler Birliği'ne askerî deniz filosu bulundurmak için üs ve askerî havaalanı kurma ayrıca deniz üssü ve havaalanı olarak tahsis edilmiş alanlarda kendi hesabına, sayıları karşılıklı anlaşmayla belirlenecek olan çok sınırlı sayıda Sovyet askerî kara ve hava kuvvetleri bulundurma hakkı verdiler.

Bunun dışında, taraflar, diğer tarafa karşı olan koalisyonlarda yer almama ve herhangi bir ittifak içine girmeme yükümlülüğünü üstlendiler.

Lituanya ile anlaşmaya gelince; bu anlaşma Estonya ve Letonya ile yapılan anlaşmadan, "Sovyetler Birliği Lituanya ile dostluğu güçlendirmek için bu ülkeye Vilnus ilini verir" ifadesini içeren 1. maddesiyle farklılık gösteriyordu.[52]

Lituanya ile ilişkileri irdeleyen "Pravda" gazetesi baş makalesinde şunları yazıyordu: "Sovyetler Birliği, daha önce Letonya ve Estonya ile imzalanan anlaşmalarda olduğu gibi, Lituanya ile yapılan anlaşmayla da sınırlarının güvenliğini sağlamakta ve savunmasını daha da güçlendirmektedir.

Sovyetler Birliği, SSCB'ye komşu ve savunması zayıf ülkeler için emperyalist devletler tarafından gelebilecek mevcut tehdidi böylece ortadan kaldırmaktadır.[53]

Sovyetler Birliği tarafından üç Baltık ülkesiyle anlaşma imzalanması, Avrupa'nın bu bölgesinde ve Baltık Denizi çevresinde barış ve güvenliğin güçlenmesine yardımcı olmuştur.

SSCB ve Türkiye Arasında İttifak Anlaşmasına Dönük Görüşmeler

Sovyet hükûmeti, SSCB'nin Güney sınırlarının güvenliğinin güçlendirilmesine büyük önem veriyordu. Bu da daha çok Kafkasya'da SSCB ile sınırı olan Türkiye'nin tutumuna bağlıydı. Ayrıca Türkiye, Akdeniz'den Karadeniz'e Sovyet sınırlarının geçiş yolu olan Çanakkale ve

İstanbul boğazlarını kontrol ediyordu. Savaşan her iki emperyalist grup da Türkiye'ye büyük bir ilgi gösteriyor ve onlardan her biri Türkiye'yi kendi tarafına çekmeye çalışıyordu. Bu arada Türkiye iktidar çevreleri kendi politikalarında bu gruplar arasında denge kurmaya çalışıyordu.

Daha 1939 ilkbaharında, Sovyet hükûmeti Ankara'ya Türk hükûmeti ile iki ülke arasında ittifak anlaşması imzalamak için SSCB Dışişleri Halk Komiseri yardımcısı V. P. Potemkin'i göndermişti, ancak olumlu sonuç elde edilemedi. Görüşmeler Türkiye Dışişleri Bakanı Ş. Saraçoğlu'nun geldiği Moskova'da 1939 Eylülü sonunda yenilendi. Ancak bu görüşmeler artık başka bir uluslararası ortamda –Almanya ile İngiliz-Fransız ittifakı arasında başlayan savaş döneminde– gerçekleşiyordu. SSCB ise tarafsızlık politikası yürütüyordu. Bu görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla, Türk hükûmeti SSCB'ye, Balkanlar ve Boğazlar için geçerli olmak üzere karşılıklı yardım anlaşması imzalamayı önermekle, SSCB ile ilişkilerin iyileştirilmesinden çok, SSCB'yi İngiltere ve Fransa ile dolaylı ittifakın içine çekmekte çıkar görüyordu. 28 Eylül'de Türk hükûmeti İngiltere ve Fransa ile karşılıklı yardım anlaşması parafe etti. Bu nedenle, SSCB Türkiye ile ittifak anlaşması imzalaması durumunda, İngiltere ve Fransa tarafından hiçbir yükümlülük taşımamakla birlikte, Almanya ve İtalya ile savaşın içine çekilmiş olabilirdi. Üstelik İngiltere ve Fransa SSCB'ye karşı aşırı bir düşmanlık besliyordu. Bu koşullarda Sovyet hükûmeti Türkiye ile ittifak anlaşması imzalamaya yanaşamazdı.

Sovyetler tarafından, 1925 yılında imzalanan, Sovyet-Türk tarafsızlık anlaşmasının teyit edilmesi teklif edildi, ancak Saraçoğlu bu teklifi reddetti.[54] Moskova'dan ayrılmadan önce Saraçoğlu Amerika'nın Moskova büyükelçisi L. Steinhard ile sohbetinde "Büyük Britanya'nın Almanya ile Sovyetler Birliği arasına nifak sokmak için Türk-Sovyet görüşmelerini kullanmaya yeltendiğini"[55] açıkça itiraf ediyordu.

Sovyet hükûmeti ülkenin Güney sınırlarında güvenliği sağlamak amacıyla ek askerî savunma önlemleri almak zorundaydı...

SSCB'nin Kuzeybatı Sınırının Güvenliği İçin Verdiği Mücadele

Sovyet devleti daima, kendisi ile ortak sınırı olan tüm ülkelerle iyi komşuluk ilişkileri sürdürme çabasındaydı. Böyle bir ilişkiyi Sovyet Devleti Finlandiya ile de sürdürmek istiyordu. Sovyet-Finlandiya sınırı, büyüklüğü ve önemi bakımından Sovyetler Birliği'nin ikinci büyük kenti ve Ekim Devrimi'nin beşiği olan Leningrad'dan başlayarak toplam 32 km idi. Bu sınırın güvenliğinin sağlanması acil bir önem taşıyordu. Sovyet hükûmeti, Finlandiya'nın iktidar çevrelerinin, Leningrad ve Sovyet Kareliyasını da içine alabilecek "Büyük Finlandiya"yı kurmaya dönük şoven bir propagandayı sistematik olarak yayarak SSCB'ye karşı düşmanca bir politika yürütmesine gözlerini kapatamazdı.

Finlandiya güçlü müttefiklerinin yardımı olmadan bu politikayı gerçekleştiremediği için eski Cumhurbaşkanı P. E. Svinhufvud, o zamanlar Finlandiya dış politikasının başlıca ilkesi olan şu tezi ileri attı: "Rusya'nın her düşmanı, daima Finlandiya'nın dostu olmalıdır." Bu nedenle, Finlandiya'nın gerici iktidar çevrelerinin dostları ve müttefikleri arasında yalnızca İngiltere, Fransa ve ABD değil, öncelikle Hitler Almanyası ve hatta Japonya yer alıyordu. Hitler "Reich"i işi, Finlandiya'yı, SSCB'ye saldırı için sıçrama noktasına dönüştürmeye kadar götürdü.

İşlerin bu duruma dönüşmesinden kaygılanan Sovyet hükûmeti, Finlandiya ile ilişkilerin mutlaka iyileştirilmesini sağlamak için defalarca önlemler aldı. Bu önlemlerden biri, Sovyetler Birliği'nin Nisan 1938'de gayri resmî yolla Finlandiya hükûmetine yaptığı karşılıklı yardım anlaşması imzalamak için görüşmeler başlatma önerisiydi.[56] Böyle bir anlaşmanın imzalanması SSCB'nin Kuzeybatı sınırlarının güvenliğinin sağlanmasına, ayrıca Finlandiya'nın uluslararası durumunu güçlendirmeye yardımcı olabilirdi. Ancak Finlandiya hükûmeti, kendi çıkarları aleyhine hareket ederek Sovyet teklifini, karşılıklı yardım anlaşmasının imzalanmasının "Finlandiya'nın kendi yazgısını belirleme hakkının ihlali" anlamına geleceği gerekçesiyle reddetti.

Ayrıca, ret Finlandiya'nın "tarafsızlığa"[57] riayet etme zorunluluğuyla gerekçelendiriliyordu. Oysa 1938-1939 yılları boyunca Finlandiya, Amerika'dan borç aldığı paraları ve İngiliz-Fransız askerî malzemelerini kullanarak hummalı bir şekilde silahlanıyordu. 1938'de Finlandiya'nın bütçesinin %60'ının askerî ihtiyaçlara harcanması bunun tipik bir örneğidir.

Alman uzmanların yönetiminde Kareliya kıstağında,[58] “Mannerheim[59] Hattı” adı verilen sağlam istihkâm duvarları inşa edilmişti. Sovyet-Fin sınırı boyunca, sayısı ve ölçüleri, Finlandiya Hava Kuvvetlerinin ihtiyaçlarını kat kat aşan ve SSCB’ye karşı saldırı harekâtı hesaplanarak askerî havaalanları inşa edilmişti. Bunun dışında, Finlandiya hükûmeti, Alan adalarının askerlerden arındırılması anlaşmasının iptal edilmesini, buralarda askerî istihkâm duvarları kurmak amacıyla sağlamıştı.

1939 Mart ayı başında Sovyet hükûmeti Leningrad’ın denizden güvenliğini sağlayabilecek bir askerî üs kurmak için Finlandiya Körfezi’ndeki Sursari (Gogland), Lavansari, Seiskari (Seskar) ve Tuirinsari adalarını kiralama önerisi sundu. Sovyet önerisi Kayandera hükûmeti tarafından anında reddedildi. Finlandiya’nın Moskova temsilcisi S.S. Yrjo-Koskinen 8 Mart 1939’da, SSCB Dışişleri Halk Komiseri M. M. Litvinov’a “Fin hükûmetinin Finlandiya adalarının kiralanması önerisini değerlendirmeyi gerekli görmediğini” bildirdi. [60]

Finlandiya hükûmetinin Sovyet önerisine karşı takındığı sağduyudan yoksun tavrına rağmen, M.M. Litvinov yine de, kendisine verilen yanıtın “Fin hükûmetinin son sözü olmadığını ve Fin hükûmetinin bu öneriye yaklaşımını gözden geçirmeye hazır olacağına ilişkin umudunu dile getirerek’’[61] Yrjo-Koskinen’i görüş alışverişini sürdürmeye ikna etmeye çabalıyordu.

Yine aynı görüşmede Halk Komiseri yeni bir öneri sundu: “Şahsen bana öyle geliyor ki” diyordu o, “görüşmeler toprak değişimi düzlemine taşınabilir. Örneğin, verimsiz adalar yerine Kareliya sınırı boyunca bizim topraklarımızın uygun bir parçasının Finlandiya’ya bırakılması çok büyük bir ilgi çekebilir.” Sovyet hükûmeti adına SSCB Dışişleri Halk Komiseri Finlandiya’ya toprak değişimi teklifinde bulundu ve bu ülkeye söz konusu adalar karşılığında Sovyet Kareliyası’nda iki kat daha fazla toprak vermeye hazır olduğunu belirtiyordu.

M.M. Litvinov temsilciye, dile getirilen öneriler ışığında konuyu Finlandiya hükûmetiyle bir kez daha görüşme önerisinde bulunmasını rica ediyordu.[62]

Ama daha önceden de olduğu gibi, Fin hükûmeti Sovyet teklifini yapıcı bir şekilde tartışmadı ve bu nedenle Nisan 1939’da görüşmeler sona erdi. Cajander hükûmeti SSCB ile ilişkileri iyileştirmeyi, onun güvenlik

çıkarlarını hesaba katmayı, barışın güçlendirilmesi davasında işbirliği yapmayı reddetti. Fin hükûmeti bu konuda, halkının, SSCB ile barış içinde ilişkileri gerektiren, yaşamsal çıkarlarına karşı hareket etti.

Ağustos 1939'da yapılan İngiliz-Fransız-Sovyet askerî görüşmeleri sırasında Fin hükûmeti, kendi ülkesine bir saldırı durumunda Sovyet hükûmetinden yardım almayı istemediğini ifade ederek, SSCB'ye karşı uzlaşmaz düşmanca tavrını yine sergiledi. Cajander hükûmeti 1939 Ağustosunda yapılan ve hemen hemen tüm Finlandiya ordusu, yedek erler ve askerî ihtiyaçlara göre hazırlanmış müfrezelerin katıldığı askerî tatbikatlara anti-Sovyet bir nitelik yüklemişti. Finlandiya hükûmeti, İsveç Savunma Bakanının bu manevralara katılmasını, onunla, "Finlandiya'nın SSCB ile olası bir savaşa girmesi durumunda"[63] İsveç'in katılması konusunu, tartışmak için kullandı. SSCB ile "olası bir savaş" durumunda Finlandiya hükûmeti askerî hazırlığın artırılması yasası çıkardı ve tüm ülke çapında çalışma zorunluluğu ilan etti. Tüm ülkede sözüm ona "şüpheliler" tutuklandı, SSCB'yi Finlandiya'nın "ezeli düşmanı" olarak gösteren Sovyet karşıtı propaganda artırıldı.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Finlandiya toprakları bir saldırı hedefi ve SSCB'ye karşı bir savaş için sıçrama tahtası olabilirdi. Bu nedenle Sovyet hükûmeti, 5 Ekim 1939'da Finlandiya hükûmetine, kesintiye uğrayan Sovyet-Fin görüşmelerinin yeniden başlatılması ve karşılıklı yardım anlaşması imzalanmasına ilişkin Sovyet önerisinin gözden geçirilmesi önerisinde bulundu.[64] Görüşmelerde bulunmak için 11 Ekim'de Finlandiya'nın İsveç temsilcisi ve Devlet Müşaviri J.K. Paasikivi Moskova'ya geldi.

J.K. Paasikivi, J. Stalin ve V. M. Molotov tarafından kabul edildi. İlk görüşmeler sırasında Paasikivi Sovyet tarafının, Finlandiya topraklarının başka bir devlet tarafından SSCB'ye saldırı için kullanılabileceği tehlikesinden kaynaklanan tavrını anlayışla karşıladı. Daha sonra Paasikivi bu tavrı şöyle ifade ediyordu: "... Sovyetler Birliği Finlandiya ile ilişkileri, bu ülkeye güvenebileceği ve Finlandiya'nın bundan sonra hiçbir zaman Sovyetler Birliği'nin düşmanlarının yanında yer almayacağı şekilde düzenlemek istiyor".[65]

Ardından Moskova'ya, daha sonraki görüşmeler sırasında Finlandiya tarafının pozisyonunu fiilen belirleyen Maliye bakanı V. Tanner geldi.

Paasikivi görüşmeleri yürütürken bir başarı umudu vardı. Ama Finlandiya'daki Sovyet karşıtı iktidar çevrelerinin pozisyonunu yansıtan Tanner, görüşmelere katılır katılmaz, Finlandiya tarafının tavrı birdenbire olumsuz yönde değişti. 2 Aralık 1939'da Sovyet hükûmetinin Başı V.M. Molotov Tanner'in bu görüşmelerdeki rolüne değinirken, ABD'nin Moskova büyükelçisi L. Dteinherdt şunları söylüyordu: "Eğer görüşmelerin ilk döneminde olduğu gibi, Finlandiya adına görüşmeleri Bay Paasikivi, Bay Tanner'in katılımı olmaksızın yürütseydi, olasıdır, görüşmeler kabul edilebilir bir anlaşmayla bitebilirdi. Ama Bay Tanner'in görüşmelere katılması bütün işleri bozdu ve galiba Bay Paasikivi'nin elini kolunu bağladı."[66]

Tanner'in katılmasıyla birlikte görüşmelerde Finlandiya delegesi tüm Sovyet önerilerini reddetmeye başladı ve böylece görüşmelerin kesilmesi kaçınılmaz oldu. Finlandiya hükûmetinin bu pozisyonunda, İngiltere, Fransa, ABD, ayrıca faşist Almanya'nın çok büyük etkisi olmuştur. Tüm bu ülkeler görüşmelerin kesilmesi başarısına ulaştılar ve Finlandiya'yı SSCB ile herhangi bir anlaşmayı reddetmeye teşvik ettiler. Sonuçta Finlandiya tarafı karşılıklı yardım anlaşması imzalanmasına ilişkin Sovyet teklifini reddetti.

14 Ekim'de Sovyet hükûmeti yeni bir teklif sundu: Hanko'yu SSCB'ye 30 yıllığına kiraya vermek, ayrıca Rebola ve Poros-Göl bölgesindeki (Kareliya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Özerk Bölgesi) 5523 km^{2}lik Sovyet topraklarına karşılık toplam 2761 km^{2}lik Gogland, Seskar, Lavansari, Tiurinsari, Bierke adalarını, Kareliya kıstağını ve Rıbaçiy, Sredniy yarımadalarının bir kısmını Sovyetler Birliği'ne vermek. Böylece Sovyetler Birliği değişim için iki kat daha fazla toprak öneriyordu.[67]

Finlandiya ile bütün görüşmeler süresince Sovyetler Birliği tüm içtenliğiyle karşılıklı anlayışa ulaşmak istiyordu. SSCB, Sovyet-Fin dostluk ilişkilerinin gelişmesi, karşılıklı güven ortamının sağlanması için çıkış noktası olabilecek karşılıklı kabul edilebilir, hak eşitliğine dayalı bir anlaşma sağlamak çabasındaydı.

SSCB ve Finlandiya'nın, Kareliya kıstağındaki Sovyet-Fin sınırı boyunca tahkim edilen bölgeleri karşılıklı silahsızlandırarak, bu sınırda yalnızca sınır

güvenlik güçlerini bırakmasına ilişkin diğer Sovyet teklifi de bu çabadan kaynaklanıyordu. Ancak, bu öneri de Finlandiya tarafından reddedildi.[68]

Bir süre sonra Fin hükûmeti görüşmelere ara verdi ve 13 Kasım'da Fin delegesi Moskova'dan ayrıldı. Delegeler Helsinki'ye dönünce Dışişleri bakanı Erkko, Finlandiya'nın SSCB ile görüşmekten daha "önemli işleri olduğunu" belirtti. Geleceğin Başbakanı, daha sonra da Finlandiya Cumhurbaşkanı Y.K. Paasikivi, bu görüşmelerin kesilmesini o dönemin "Finlandiya'sının dış politikadaki hatalar serisinin en ciddisi ve en ağırlarından biri olduğunu" belirtiyordu.[69]

12 Kasım 1939'da TASS, dış basının güya Sovyet hükûmetinin "Finlandiya'nın verdiği en son ödünleri de" reddettiğine ilişkin karalama kampanyasını tekzip etti. Bu tekzipte Finlilerin SSCB'ye hiçbir ödün vermediği belirtildi. "TASS'ın verilerine göre, Finliler, Sovyetler Birliği'nin en basit önerilerine dahi yanaşmamakla kalmayıp, tam tersine uzlaşmaz tutumlarını daha da şiddetlendiriyorlardı. Son zamanlara kadar, Kareliya kıstağında Finliler Leningrad'ın karşısındaki cephede 2-3 tümen bulunduruyorlardı, şimdi ise Leningrad'ın tepesinde duran tümen sayısı yediye kadar çıkarıldı ve böylece ödün vermezliklerini sergilemiş oldular.[70]

Dışarıdan tahrik edilen Finlandiya hükûmeti, görüşmeleri kesmekle kalmayıp savaş hazırlıklarına da başlamıştı. Finlandiya'nın Sovyetler Birliği sınırında silahlı kışkırtmalar yapıldı. Sovyet hükûmetine, son çareye başvurmaktan başka bir şey kalmamıştı: 28 Kasım 1939'da Sovyet hükûmeti 1932 tarihli Sovyet-Fin saldırmazlık anlaşmasının geçersiz olduğunu ilan etti.

29 Kasım'da SSCB Dışişleri Bakanlığı Halk Komiser Yardımcısı V.P. Potemkin, Sovyet hükûmetinin talimatıyla Finlandiya'nın Moskova temsilcisine, SSCB hükûmetinin "Finlandiya hükûmeti ile normal ilişkileri artık sürdüremeyeceğini ve kendi siyasal ve idari temsilcilerini Finlandiya'dan çekmek zorunda olduğunu" bildirdi.[71]Bundan sonra bile Cajander hükûmeti sağduyunun sesini dinlemedi. Almanya ve Japonya'nın SSCB'ye saldırmasına umut bağlayan Finlandiyalı gericiler, Sovyet toprakları üzerinde "Büyük Finlandiya'yı" kurmak amacıyla onlarla birlikte saldırıya katılma planları yapıyorlardı. Emperyalist devletler tarafından tahrik edilen Finlandiya hükûmeti, kışkırtmacı politikasıyla işi Finlandiya

ve SSCB arasında silahlı çatışmaya kadar götürdü. 30 Kasım 1939'da Finlandiya ve SSCB arasında askerî harekât başladı.

42 "Pravda", 19 Eylül 1939.
43 "SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler", cilt IV (1935 Haziran 1941) Moskova., 1946, sf. 447.
44 Bakınız, aynı yapıt. Sf. 448.
45 Curzon of Kedleston: İngiliz Devlet adamı. (Marki) 1919-1923 yıllarında Dışişleri Bakanlığı yapmıştır. 1919 yılında –adıyla anılan– Polonya'nın Doğu sınırını çizmiştir. Lozan'ın da baş yapımcılarından biridir. (1923)
46 Bakınız "SSCB'nin Dış Politika Tarihi". 1, 1917-1945. Moskova. 1966, sf. 356
47 Winston S. Churchill. The Second World War, vol. I. The Gathering Storm. London, 1949, p. 449.
48 "SSCB'nin Uluslararası ilişkiler ve dış politika tarihi" kitabından alıntı. Moskova. 1962, sf. 23.
49 L. Noel. Une Ambassade a Varsovie 1935-1939. L'Agression Allemande contre la Pologne. Paris, 1946, p. 501.
50 Bakınız: "Anayurt Savaş Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt III, sf. 458, 461.
51 Bakınız: "Anayurt Savaş Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt III, sf. 461, 466
52 Bakınız: Aynı yapıt. Sf. 467, 469.
53 Bakınız: Aynı yapıt. Sf. 469, 471.
54 Bakınız: "SSCB'nin Dış Politikası. Toplu Belgeler. Cilt IV, sf. 450, 451, 454, 458.
55 Bakınız: Aynı yapıt, sf. 451, 455, 457.
56 Bakınız: Aynı yapıt, sf. 457.
57 "Pravda". 11 Ekim 1939.
58 Kıstak; Bir yarımadanın karaya bağlandığı dar yer.
59 Manneirheim: Carl Gustaf (Baron) Finli Devlet adamı ve Mareşal. İkinci Dünya savaşında Ruslara karşı savaşmıştır. 1944-1946 yılları arasında Devlet Başkanlığı yapmıştır.
60 Bakınız: "SSCB Dış Politika Tarihi", cilt I, sf. 269, 370.
61 Foreign Relation...1939", vol. I, p. 486.
62 Bakınız: "SSCB'nin Dış Politika Tarihi", cilt I, sf.. 364.
63 "Rauhan puolesta", 1959, N 6, sf. 8.
64 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri M.M. Litvinov'un İrye Koskinen ile 8 Mart 1938 tarihli konuşma kayıtları.
65 Aynı yapıt.
66 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri M.M. Litvinov'un İrye Koskinen ile 8 Mart 1938 tarihli konuşma kayıtları.
67 V. Niukkanen Talvisadon puolustuministeri Kertoo. Helsinki, 1951, sf. 46.
68 Bakınız: "SSCB'nin Dış Politika Tarihi", bölüm I, sf. 365.
69 "Paasikivi'nin Tutumu. Yuho Kusti Paasikivi'nin Makaleleri ve Konuşmaları. 1944-1956 Moskova, 1958, sf. 54.
70 "SSCB'nin Dış Politikası. Toplu Belgeler". Cilt IV, sf. 471.
71 Bakınız: "SSCB'nin Dış Politika Tarihi", bölüm I, sf. 365.

4. SSCB'NİN SOVYET-FİN ÇATIŞMASININ DURDURULMASI İÇİN DİPLOMATİK ÇABALARI

12 Mart 1940 Tarihli Barış Anlaşması

SSCB ile Finlandiya arasında tüm çatışma sürecinde, Sovyet tarafı bu çatışmayı barış yoluyla çözmek için büyük çaba harcadı. Sovyet hükûmeti, Finlandiya hükûmetinin yazar Hella Wuolijoki aracılığıyla barış amaçlı ilk zemin yoklama çabasına olumlu yaklaştı. Hella Wuolijoki 8 Ocak 1940 yılında SSCB Siyasal Temsilcisi A.M. Kollantay ile Stockholm'de, Fin-Sovyet silahlı çatışmasına bir çözüm bulmak amacıyla barış görüşmelerinin başlatılması konusunda görüşme yaptı.[72]

Sovyet hükûmeti barışçıl çözüm konusunda gayri resmî Sovyet-Fin görüş alışverişini kolaylaştırmak için aracı görevi üstlenmeye hazır olduğunu bildiren İsveç'in önerisini kabul etti. 29 Ocak 1940 yılında İsveç Dışişleri bakanı H.E. Günter'e, SSCB'nin Ruti-Tanner[73] hükûmeti ile barış anlaşması imzalamaya ilke olarak karşı olmadığı, ancak barış görüşmelerine başlamadan önce, Finlandiya'nın hangi barış koşullarına yanaşmaya hazır olduğunu bilmek istediğini belirten bir bildiri gönderildi. [74]

Ancak gayri resmî Sovyet-Fin ilişkileri, SSCB ile Finlandiya arasındaki askerî çatışma sürecinin uzaması için her şeyi yapan Londra, Paris ve Washington'un müdahalesi sonucu zora girdi. İngiliz ve Fransız hükûmetleri Finlandiya'ya silah gönderdiler, SSCB'ye karşı savaşa katılmak için Finlandiya'ya gönderilmek üzere acilen bir öncü kolordu hazırladılar, ayrıca Almanya ile savaşın SSCB ile savaşa dönüşmesine yönelik diğer çalışmaları yürüttüler. ABD hükûmeti, Fransa'nın Sovyetler Birliği'ne karşı savaşı provoke etmeye dönük Fransız-İngiliz politikasını destekliyordu.[75]

Bu koşullarda Finlandiya Dışişleri bakanı Tanner, SSCB ve Finlandiya arasında barış görüşmelerini başlatmak için Sovyet tarafıyla gayri resmî görüş alışverişini sonuçlandırmayı ağırdan alıyordu. Tanner (5 ve 13 Şubat 1940'ta) Stockholm'ü iki kez ziyaret etti ve İsveç hükûmetine SSCB'ye karşı savaşa katılacak otuz bin asker ve subayı gönüllüler adı altında Finlandiya'ya göndermesi ricasında bulundu.[76] Finli Bakan, İsveç'in İngiliz-Fransız askerlerinin kendi topraklarından geçmesine izin verip veremeyeceği konusuna da açıklık kazandırma çabasındaydı. Ruti hükûmeti, Sovyet tarafının, Finlandiya'nın hangi barış koşullarına razı olacağına ilişkin sorusuna doğrudan yanıt vermek yerine, Sovyetlerin barış koşullarını kendisine bildirilmesi için diretiyordu.

Sovyet hükûmeti, İngiltere ve Fransa'nın, Finlandiya'yı kullanarak ne kadar tehlikeli bir oyun oynadıklarının tamamen farkındaydı. Bu nedenle, 23 Şubat 1940'ta A.M. Kollantay aracılığıyla kendi barış koşullarını bildirerek yeniden bir inisiyatif gösterdi. Aynı zamanda Chamberlain hükûmetine bu koşulları Finlandiya'ya iletmesi ve Sovyet-Fin barış diyaloğunun kurulmasında aracı rolü üstlenmesi ricasında bulundu. İngiltere hükûmetine bu başvurunun amacı, İngilizlerin askerî çatışmanın uzamasına dönük faaliyetlerini tarafsız kılmaktan oluşuyordu.

İngiltere hükûmeti Sovyet önerisine olumsuz yanıt verdi. 24 Şubat'ta Büyük Britanya Dışişleri Bakanı Parlamento Müşaviri P. Butler, Londra'da Sovyet Büyükelçisi İ.M. Mayskiy'e, Britanya hükûmetine Sovyet barış koşullarını iletmenin kendisi için olanaksız olduğunu ve "aracı rolünü üstlenecek durumda olmadığı için üzüntülerini"[77] dile getiriyordu. 27 Şubat'ta Tanner bir kez daha yardım için Stockholm'e gitti.

Ama Kızıl Ordu birlikleri Şubat 1940'ta "Mannerheim hattını" aştıktan sonra Finlandiya SSCB ile barış görüşmelerine başlamaya razı olduğunu bildirdi. Ruti hükûmeti A.M. Kollantay'a Sovyetlerin koşullarını "görüşmeler için bir hareket noktası olarak" görmek kaydıyla ilke olarak kabul ettiklerini bildiriyordu.[78] 4 Mart'ta Finlandiya ordusu Başkomutanı Mannerheim, hükûmete, Karelia kıstağında Fin ordusunun kritik durumda bulunduğu raporunu sunuyordu.

Ancak, Londra ve Paris'in baskılarına boyun eğen Ruti hükûmeti, Moskova'ya görüşmeler yapmak için delege göndermek yerine, 4 Mart'ta Sovyet hükûmetinden yeni Fin-Sovyet sınır noktasının belirlenmesini ve Finlandiya'nın Sovyetler Birliği'ne bırakacağı topraklar karşılığında Finlandiya'nın alabileceği tazminatın miktarını açıklamasını rica ediyordu.[79]

Sovyet hükûmeti büyük bir metanet sergileyerek barış görüşmelerinin mümkün olan en kısa sürede başlamasına dönük çaba harcamayı sürdürüyordu. 6 Mart'ta Sovyet hükûmeti Finlandiya hükûmetine görüşmeler yapmak için Moskova'ya delege göndermesi önerisiyle yeniden başvurdu. Bu kez Finlandiya hükûmeti Moskova'ya R. Ruti başkanlığında delege göndermeye razı oldu. Sovyet ve Fin delegelerin barış anlaşması imzalamak için ilk görüşmeleri 7 Mart 1940'ta gerçekleşti. Sovyetler Birliği'nin barış önerilerini dinleyen Finlandiya delegasyonu Helsinki ile istişare için zaman istedi.

Sovyet-Fin barış sürecini baltalamak için Chamberlain 11 Mart'ta parlamentoda yaptığı konuşmada İngiltere ve Fransız hükûmetlerinin Finlandiya'ya bundan sonra da yardımda bulunacağını belirtiyordu. Londra ve Paris, Finlandiya'ya İngiliz-Fransız inceleme heyetinin gönderilmesini kastederek, Ruti hükûmetine, eğer Finlandiya hükûmeti isterse "Batı'nın faaliyetlerinin derhâl başlayacağını; artık Norveç ve İsveç'e bir şey sorulmayacağını, onlara yalnızca bilgi verileceğini"[80]bir kez daha anımsattılar.

Ancak, Finlandiya'nın askerî durumu emrivaki bir şekilde derhâl barış anlaşmasının imzalanmasını gerektiriyordu, üstelik barış anlaşmasının koşulları egemen bir devlet olarak Finlandiya'nın haysiyet ve bağımsızlığı ile bağdaşmaz bir durum içermiyordu. Görüşmeler SSCB ve Finlandiya arasında 12 Mart 1940 yılında barış anlaşması imzalanmasıyla sona erdi.[81]

Moskova Anlaşması'na göre Kareliya kıstağı Vıborg ile birlikte ve diğer bazı topraklar SSCB'ye geçti. Sovyetler Birliği Hanko yarımadası ve ona kıyı olan adaları, Finlandiya Körfezi'ne girişi kapatması planlanan bir askerî deniz üssü kurmak için 30 yıllığına kiraladı.

Anlaşma Finlandiya'ya tam bağımsızlığı ve içişlerine karışılmamasını sağladı. Anlaşmanın 3. maddesi: "Anlaşmanın tarafları karşılıklı olarak birbirlerine saldırmaktan kaçınma, anlaşmaya varan taraflardan diğerine karşı yönelmiş olan ittifaklara ya da koalisyonlara katılmama yükümlülüğünü üstlenirler.[82] Moskova Anlaşması'nın imzalanmasının sonucunda SSCB ve Finlandiya arasında iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi için gerekli temeller atılmıştı. Ama Finlandiya'nın iktidar çevreleri bir süre sonra ülkeyi Hitler Almanyası ile SSCB'ye karşı bir ittifaka sürüklediler.

72 SSCB DPA. Fin Hükûmeti'nin SSCB Hükûmeti'ne 3 Kasım 1939 tarihli raporu.

73 Y.K. Paasikivi. Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939-1941. Helsinki, 19560. O. I, sf. 57.

74 "SSCB'nin Dış Politikası. Toplu Belgeler" cilt IV, sf. 461.

75 "SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler," cilt IV, sf. 466.

76 "Bakınız: "Sovyetler Birliği'nin Büyük Anayurt Savaşı Tarihi 1941-1945". Cilt 1. Moskova 1960, sf. 271.

77 Ruti Hükûmeti 1 Aralık 1939'da kuruldu. Tanner bu hükûmette dışişleri bakanı görevini yürütüyordu.

78 Bakınız: "Sovyetler Birliği'nin Büyük Anayurt Savaşı Tarihi 1941-1945", cilt I, sf. 271.

79 Bkz. 32, 38.

80 V. Tanner. The Winter War. California, 1957, sf. 158.

81 SSCB DPA. Sovyetler Birliği Londra Büyükelçisi Mayskiy'in Büyük Britanya Dışişleri Bakanı Müsteşarı Batler ile 24 Şubat 1940 tarihli görüşme kayıtları.

82 V. Tanner. The Winter War, sf. 198.

5. İNGİLTERE VE FRANSA'NIN SOVYETLER BİRLİĞİ'NE KUZEYDEN GÜNEYE SALDIRMA PLANLARI

Fransa ve İngiltere İçin Ölümcül Bir Tehdit

İngiltere ve Fransa hükûmetleri, Sovyet devletine karşı "haçlı seferleri" başlatmak için kendi aktif katılımları ile provoke edilen SSCB ile Finlandiya'nın askerî çatışmasını kullanma planları hazırlıyorlardı. Faşist Almanya ile savaş yerine, Hitler 'Reich'ini ve diğer ülkeleri de sürükleyebileceklerini hesap ederek Sovyetler Birliği'ne karşı savaş başlatmak istiyorlardı.

Bu düşünceden yola çıkarak Londra ve Paris kabineleri Finlandiya'ya oldukça cömert ekonomik ve askerî yardımda bulunuyordu. Öyle ki, Chamberlain'ın 19 Mart 1940 tarihli demecine bakılırsa, İngiltere Finlandiya'ya 101 uçak, 214 top, 158 bin mermi, 50 bin el bombası, 15 bin 700 hava bombası, 10 bin tank, mayın ve askerî malzeme göndermişti.[83] Fransa, Hitler askerleri sınırlarında yığınak yapmış olmasına rağmen, İngiltere'den geri kalmıyordu. Daladier hükûmeti Finlandiya'ya 175 uçak, 496 top, 5 binden fazla makineli tüfek, 400 deniz mayını, 200 bin bomba, 20 milyon mermi göndermişti.[84]

Sovyet-Fin çatışması sırasında Finlandiya'ya siyasal yardıma eş değerde en büyük finansal-ekonomik yardımı ABD yapmıştı. ABD silah ve mühimmat teslimatı dışında Finlandiya'ya Amerikan silahları satın alımı için borç vermişti. 2 Aralık 1939'da ABD, SSCB'ye, fiilen ticari boykota eş değerde olan sözüm ona "manevi ambargo" uygulamaya başladı. ABD hükûmetinin bu politikası çatışmanın bir an önce bitmesine kararlı bir şekilde karşı çıkan ve böylece çatışmanın devam etmesinden sorumlu olan Finlandiya'daki şoven unsurların pozisyonunu güçlendiriyordu.

Batılı devletler tarafından teşvik edilen İsveç'in iktidar çevreleri de Finlandiya'ya her türlü yardımı yapıyordu; Finlandiya'ya 84 binden fazla tüfek, 300 top, 50 milyon mermi, 30 bin adet değişik silahlar için mermi, 25 uçak ve değişik silahlar sağladılar. Finlandiya'da savaşa 8 binden fazla İsveçli katıldı.[85]

İngiltere ve Fransa hükûmetleri Finlandiya'ya "yardım" adı altında SSCB'ye karşı askerî harekâtlara başladılar. Fin ordusu Başkomutanı Mareşal Mannerheim'a bağlı bir İngiliz danışman, Tuğgeneral Leinch vardı. Artık Aralık 1939'da İngiliz-Fransız Askerî Komutanlığı Finlandiya'ya İngiliz-Fransız askerlerinin gönderilmesi konusunu tartışıyordu. Bu amaçla acil olarak 150 bin kişilik öncü kolordu hazırlamaya başladılar. Birlik Yüksek Konseyi'nin 5 Şubat 1940 tarihli oturumunda Finlandiya'ya İngiliz-Fransız askerleri gönderilmesi kararı alındı.[86]Eş zamanlı olarak Chamberlain ve Daladier hükûmetleri, kamuoyunu İngiliz-Fransız emperyalizminin, Sovyet-Fin çatışmasına, askerî müdahalesine hazırlama amacı taşıyan geniş çaplı bir kampanya başlattılar. Buna ABD de aktif olarak katıldı. Bu amaçla Milletler Birliği de kullanıldı. Batılı devletlerin baskısıyla Sovyetler Birliği 14 Aralık 1939'da Milletler Birliği'nden ihraç edildi.

16 Ocak 1940'ta Fransız Parlamentosuna SSCB ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi kararı sunuldu. Bu talebi hemen hemen tüm etkili Fransız gazeteleri destekledi. SSCB'yi ile ilişkilerin kesilmesi için uluslararası gericiler tarafından, Sovyet tesislerine polisiye kışkırtmalar düzenlenmesi gibi bir deneye başvuruldu. 5 Şubat 1940 yılında Paris polisi Sovyet ticari temsilciliğine, ayrıca turizm binasına ve Paris'teki eski bir Sovyet okuluna baskın düzenledi. Bu nedenle Sovyet büyükelçisi Y.Z. Surits Fransız hükûmetini protesto etti.[87]

İngiltere ve Fransa, İsveç ve Norveç'e, İngiliz-Fransız öncü birliklerinin bu ülkelerin topraklarından geçmesine izin verilmesi için baskılarını artırıyordu. Eş zamanlı olarak Batılı devletlerin hükûmetleri, İngiltere ve Fransa'nın Sovyet devletine karşı savaşa olası katılımını haklı çıkarmak için, Finlandiya hükûmetinin onlara yardım için resmî olarak başvurması amaçlarına ulaşmışlardı.

27 Aralık 1939'da Chamberlain hükûmeti, "İsveç ve Norveç'in Finlandiya'ya yardım etmeleri durumunda çıkabilecek güçlükler karşısında"[88] İngiltere ve Fransa'nın onlara yardıma hazır olduklarını bu ülkelere derhal bildirme kararı aldı. İsveç ve Norveç hükûmetleri, İngiliz-Fransız askerlerinin topraklarından geçmesine izin vermenin tarafsızlık politikasıyla bağdaşmadığının bilincindeydi. O zaman Sovyet hükûmeti, bu ülkelerin hükûmetlerini, tarafsızlığın ihlalinin onlar için ağır sonuçlara yol açabileceği konusunda uyardı. İsveç ve Norveç hükûmetleri İngiltere ve Fransa'nın talep ettiği izini vermeyi reddetti.

Tanınmış İngiliz tarihçisi A. Taylor o dönemdeki İngiliz-Fransız diplomasisini karakterize ederken şunları yazmaktadır: "Finlandiya'ya tasarlanan sevkiyatın gerekçeleri sağduyu ile çelişmektedir. Büyük Britanya ve Fransa için, Almanya ile savaş hâlindeki Rusya ile savaşı provoke etmek çılgınlıktır ve bu, Almanya ile savaşın unutulması ya da hatta sona ermesi için savaşı anti-Bolşevik yöne kaydırmak gibi daha iç karartıcı bir plan olduğu düşüncesi uyandırmaktadır". [89]

12 Mart 1940 yılında SSCB ile Finlandiya arasında Barış Anlaşması imzalanması İngiliz-Fransız emperyalistlerinin SSCB'ye karşı Kuzeyde olası tüm sonuçlarıyla birlikte savaş başlatılması niyetlerini suya düşürdü. Burjuva basınında yeni bir anti-Sovyet kampanya başlatıldı. Fransız hükûmeti, SSCB'nin Fransa büyükelçisi Y.Z. Surits'in, Sovyet-Fin Barış Anlaşması'nın imzalanması dolayısıyla Moskova'ya gönderdiği ve "İngiliz-Fransız savaş kışkırtıcılarının Avrupa'nın Kuzeydoğusunda savaşı körükleme" niyetlerinin başarısızlığa uğradığından söz edilen açık telgrafı bahane ederek Sovyet büyükelçisini "persona non grata"[90]-[91] ilan etti.

Sovyet hükûmeti Fransa Büyükelçisini geri çekti.[92]

Fransız gericilerin anti-Sovyet kışkırtmakları devam ediyordu. 1940 Mart ayı sonunda Fransız yöneticiler Fransız firmalarının Sovyet kuruluşlarına

ödemeleri gereken paralara el koydu. SSCB Dışişleri Halk Komiseri bu durumu protesto etti.[93] 28 Mart'ta Fransız savaş gemileri, Uzak Doğu sularında iki Sovyet gemisi "Selenga" ve "Vladimir Mayakovskiy"e yasadışı olarak el koydu. Gemi mürettebatı tutuklandı ve gemiler Saygon ve Hayfon'a gönderildi. 26 Nisan'da Fransız yöneticiler Fransa'daki SSCB ticaret temsilciliğinin mal varlığına el koydu.

Fransız yöneticilerin SSCB'ye karşı yaptıklarını değerlendiren Paris'teki İngiliz büyükelçisi R. Campbell, İngiltere Dışişleri Bakanının daimî müsteşarına sunduğu istihbarat raporunda, "Fransa'nın SSCB ile ilişkileri sonlandırmaya ve hatta savaşmaya kendi hükûmet hazretlerinden daha fazla hazır olduklarını" [94] vurguluyordu.

SSCB'ye Kuzeyden saldırı planlarına paralel olarak İngiliz-Fransız komutanlığı Kafkasya'yı istila için askerî operasyonlar ve Kafkas ötesinin, özellikle de Bakû petrol tesislerinin bombalanması planları hazırlıyordu. Operasyonlara Yakın Doğu'da konuşlanmış olan Fransız kara birlikleri, Türk askerleri ve Yakın Doğu ülkelerinde üslenmiş olan Fransız bombardıman uçakları katılmalıydı. İngiliz ve Fransız yer altı filosuna, Karadeniz'deki Sovyet gemi tesislerini tahrip etme görevi verilmişti.

Kafkasya'daki Sovyet petrol tesislerine saldırı planı, Yüksek İttifak Konseyi dâhil, değişik düzeylerde İngiliz ve Fransız askerî uzmanları tarafından uzun süre tartışılıyordu. Bu plan "Almanya'ya petrol sevkiyatını engellemek" gibi sahte bir gerekçeyle gizleniyordu. Gerçekte ise saldırının amacı Sovyet ekonomisine darbe vurmak ve SSCB'nin askerî potansiyelini zayıflatmaktı.

İngiliz hükûmetinin Kafkasya petrol tesislerine saldırı planının ilk seçeneklerinden biri Ocak 1940'ta Genelkurmay Başkanlığı Planlama Dairesi Alt Komitesi tarafından hazırlanan plandı. Bu taslak oldukça anlamlı bir başlık taşıyordu: "Rusya'ya Savaş İlanının Askerî Sonuçları". Ardından bu taslak yeniden gözden geçirilmiş şekliyle, oturumu 1 Mart 1940 yılında yapılan, askerî kabinenin alt komitesinin incelemesine sunuldu. 12 sayfadan oluşan taslağı hazırlayanlar şu sonuca varmışlardı:

"Almanların politikası, Rusya'dan, bu ülkenin izin verdiği miktarda maksimum ekonomik yardım almaktan oluşmaktadır. Eğer biz Rusya ile savaş hâlinde olursak, bu yardımın artmaması için önlemler alıp böylece dolaylı olarak Almanya'ya darbe vurmuş oluruz." Belgede çok orijinal bir

mantık göze çarpıyor: Sonucunda İngiltere'nin Almanya'ya dolaylı darbe vurmaya niyetlendiği Almanya ile savaş yerine SSCB ile savaş.

İngiliz-Fransız askerî uzmanları tabii ki bile bile Sovyet petrolünün Almanya'ya satışının önemini abartıyorlardı. Lort Henke Komitesi'nce hazırlanan ve Ocak 1940'ta İngiliz hükûmetinin oturumunda incelenen gizli rapora göre, "savaşın ilk üç ayı içerisinde Almanya'nın petrol ithalatı 523.000 tondu". Oysa Almanya'ya en fazla petrol dış satımını Romanya (227.000 ton), İskandinavya, Belçika, Hollanda ve İtalya yapıyordu. Tarafsız bir devlet olarak Sovyetler Birliği Almanya ile ticari anlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getiriyordu ve aynı raporun verilerine göre toplam 9.000 ton petrol satmıştı.[95] Bununla birlikte İngiliz iktidar çevreleri, SSCB'ye karşı askerî harekât hazırlığını başlatmak için petrol satışı konusunu bir bahane olarak kullanıyordu.

Kafkas ötesi onlar için ekonomik ve stratejik planda SSCB'nin yumuşak karnıydı. Genelkurmay Başkanlarının askerî kabineye sunduğu raporda Sovyet petrol üretiminin %80'inin ve üretim kapasitesinin %65'inin Kafkasya'da toplandığına işaret ediliyordu.[96] Genelkurmay Başkanları Komitesi'nin 8 Mart 1940 tarihli raporuna göre "Özellikle bu bölgede müttefikler Rusya'ya oldukça etkili darbeler vurabilirdi". Bu ödevin "birkaç hafta içinde en az 3 filo bombardıman uçağıyla"[97] gerçekleştirilmesi tasarlanıyordu.

Ancak, İngiliz hükûmeti, bu eylemlerin olası askerî sonuçlarından, özellikle de Sovyetler Birliği'nin karşı önlem olarak Yakın ve Orta Doğu'daki önemli İngiliz ulaşım yollarına saldırılarla yanıt vereceği ve İngiltere'nin Irak'ta ve Sovyet hava birliklerinin erimi içindeki diğer bölgelerdeki petrol ürünleri sağlayan önemli kaynaklarını kullanılmaz duruma getirebileceğinden çekiniyordu. Üstelik İran ve Türk hükûmetlerini bu Sovyet karşıtı maceralara katılmaya ikna etmek gerekiyordu.[98]

Bu ülkelerin hükûmetleri ise İngiliz emperyalizminin çıkarları uğruna "kestaneyi ateşten" almayı arzulamıyorlardı. 27 Mart 1940'ta İngiliz Emisar Morgan Ankara'dan "Bugün Türkiye'yi Bakû'ye tasarlanan saldırı için birlikte olmaya ya da teknik olanaklar sağlamaya zorlamak, böyle bir işbirliğinin ya da yardımın Türkiye'yi Sovyetler Birliği'ne karşı saldırı savaşına sürükleyeceğinden dolayı mümkün değildir. Türkiye henüz böyle bir savaşı hem istememekte hem de böyle bir savaş için hazır değil."[99] İran

hükûmeti de benzer bir tavır takındı. Foreign Ofis'in 26 Mart 1940 tarihli rapor notunda şunlar yazıyordu: "Şah İngiltere'nin İran hava sahasından uçmasını yalnızca protesto etmekle kalmaz, onlara karşı koymak zorunda kalabilir."[100]

Yine de 27 Mart 1940'ta Londra'da, diğer konuların yanı sıra Karadeniz'in olası ablukası, Kafkasya petrol işletmeleri ve petrol arıtma tesislerinin hava bombardımanına tutulması konularının ele alındığı İngiliz ve Fransız yüksek askerî komutanlığının ortak oturumu gerçekleştirildi.[101] Ertesi gün, 28 Mart'ta İttifak Yüksek Konseyi Fransa'nın inisiyatifi ile Kafkasya'daki Sovyet petrol işletmelerinin bombalanmasına dönük ilke kararı aldı.[102]

Askerî kabinenin 29 Mart 1940 tarihli oturumunda İngiltere Başbakanı Chamberlain, İttifak Yüksek Konseyi'nin bir gün önce gerçekleştirilen altıncı oturumu ve bu oturumda alınan Kafkasya petrol işletmelerinin bombalanmasına ilişkin karar hakkında ayrıntılı bilgi vermişti.[103] Chamberlain bu kararın, kendisinin de konuşmasını büyük bir dikkatle dinlediği Fransa Başbakanı P. Reynaud'un önerisiyle alındığını vurguladı. İngiltere Başbakanı şunları söylüyordu: "Reynaud Almanya'nın iki zayıf noktasına, maden cevheri ve petrole olan gereksinimine işaret etti ve Bakû'deki petrol tesislerinin imha edilmesinin, sağlam, belirleyici derecede önemli ve kolay bir operasyon olduğuna işaret etti. Müttefiklerin Bakû'ye karşı alınacak önlemler girişimine, Türkler tarafından önceden kendilerine bilgi verilmeden kalkışılmasına yapılacak itirazları göz ardı etmeye tamamen hazır olduğunu gösterdi".[104]

"Tuhaf Savaş" döneminde Fransız yöneticilerin basiretsiz, ulusal çıkarlara karşı politikasını karakterize ederken, General Charles de Gaulle anılarında onların 'Hitler'le nasıl başa çıkılacağı sorunu yerine, daha çok Rusya'ya Finlandiya'ya yardım ederek mi, Bakû'yü bombalayarak mı ya da İstanbul'a çıkarma yaparak mı darbe vurulacağı kaygısı' taşıdıklarına işaret ediyordu.[105]

Bu arada Hitler Almanyası Batıya güçlü bir darbe vurmaya hazırlanmıştı. "Tuhaf Savaş" Fransa ve İngiltere için ölümcül bir tehdide dönüşmüştü.

83 V. Tanner. The Winter War, sf. 203.
84 E. Maseng. 1905 to 1940. En Leksion in maktpolitik. Oslo. 1953, sf. 214.
85 Bakınız: "SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler. Cilt IV, sf. 493, 496.

86 “SSCB’nin Dış Politikası. Toplu Belgeler. Cilt IV, sf. 495.
87 “Parliamentary Debates. House of Commons.Official Report”. London, 1940, vol. 358, col. 1836-1837.
88 “Chambre. Débats, 1940 p. 508.
89 F.D. Scott. The United States and Scandinavia. Cambridge, 1950, p 233.
90 Persona non grata: istenmeyen, takdir edilmeyen insan.
91 J.R.M. Butler. Grand Strategy, vol. II. September 1939-June 1941, sf. 107, 108.
92 Bakınız: “SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler”, cilt IV, sf. 490, 491.
93 J.R.M. Butler. Grand Strategy, vol. II. September 1939-June 1941, sf. 122.
94 A.J. Taylor. English History 1914-1945. Oxford, 1965, sf. 469.
95 Bakınız: “SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler”, cilt. IV, sf. 498.
96 Bakınız: Aynı yapıt.
97 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri’nin Fransız Elçiliğine verdiği 23 Mart 1940 tarihli nota.
98 PRO. F.O. 371/24853, sf. 39.
99 PRO. Cab. 66, vol. 5, sf. 41.
100 PRO. F.O. 371/24846, sf. 313.
101 İbid., sf. 244.
102 İbid.
103 PRO. F.O. 371/24846, sf. 291.
104 İbid., sf. 303.
105 PRO. Cab. 79/3, sf. 213.

ALTMIŞ İKİNCİ BÖLÜM

FRANSA’NIN YENİLİŞİ
İNGİLTERE VE ABD’NİN TUTUMU

1. COMPİEGNE[1] ATEŞKESİ

Hitler Almanyası'nın Danimarka ve Norveç'e Saldırısı

"Tuhaf Savaş" süresince dirençle karşılaşmayan Hitler, Danimarka ve Norveç'i kuşatmak için operasyon hazırlamıştı. Alman "Reich'inin" yöneticileri bu operasyonu Batı Cephesi'nde bir saldırının başlangıcı ve aynı zamanda Sovyetler Birliği'ne saldırı için Kuzey kanadının hazırlanması için tasarlamışlardı.

"Veserübung (Veser Talimi) kod adlı operasyonun hazırlığına Berlin'de Polonya'ya karşı askerî harekâtlar biter bitmez hemen başlamışlar ve 2 Mart 1940'ta bitirmişlerdi. Operasyonun başarısı, öncelikle belirlenen noktalara ani ve eş zamanlı darbelerle sağlandı. Hitler bu planı yalnızca baş müttefiki Mussolini'den değil, Almanya Dışişleri bakanı Ribbentrop'tan da son ana kadar gizlemişti. Danimarka'ya karşı saldırının 31 Mart 1939 tarihli Almanya-Danimarka anlaşmasında yer alan saldırmazlık yükümlülüklerine rağmen gerçekleştirilecek olması Hitlercileri hiç de rahatsız etmiyordu."[2]

Danimarka'nın coğrafi konumu ve Almanya'ya bağımlılığı göz önünde bulundurulduğunda Berlin bu ülkenin kuşatılmasında hiçbir zorluk öngörmüyordu. Norveç'e karşı operasyon gerçekleştirmek, bu ülke İngiliz

siyasetinin etkisinde olduğu ve denizde de İngiliz filosu egemen olduğu için daha zordu. Bu koşullarda, ani saldırı faktörüyle birlikte hava üstünlüğüne, Norveç'te bulunan "beşinci kolun" yıkıcı faaliyetleri ile birlikte harekât koordinasyonu olan hava indirme güçleri dâhil tüm ordu birlikleri ve birimlerinin sıkı sıkıya ortaklaşa hareket etmesine büyük önem veriliyordu. Daha 1933 yılında Norveç'te faşist "Nasyonal Birliği"ni kurmuş olan Hitler'in bu ülkedeki ajanı Quisling, "Veserübung" operasyonunun hazırlığı döneminde Berlin'i birkaç kez ziyaret etmişti.

Askerlerinin Norveç'e saldırısı sırasında Hitlerciler ona tamamen bel bağlayabilirlerdi.

9 Nisan 1940 şafağında Danimarka ve Norveç hükûmetlerine (Danimarka'ya 04.20'de, Norveç'e 05.20'de) Alman hükûmetinin hemen hemen aynı içerikli memorandumu bildirildi. Bu diplomatik atak, tam da Alman askerlerinin her iki ülkeye girme anına denk getirilmişti. Memorandumlarda Alman hükûmetinin, İskandinavya'nın savaş sırasında Almanya'ya karşı savaş alanına dönüştürülmesinin önlenmesi amacıyla Norveç ve Danimarka'nın "savunmasını kendi üzerine alacağı" belirtiliyordu.

Yine bu memorandumlarda güya Almanya'nın "bu hareketleriyle Norveç ve Danimarka'nın toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığına dokunmaya en küçük bir niyetinin olmadığı" belirtiliyordu. Ancak, yine bu metinde "her türlü direnişin, gereken her türlü araçla bastırılması gerektiği ve bastırılacağına"[3] işaret ediliyordu.

Alman ordusu Kopenhag'ı savaşsız işgal etti. Danimarka Kralı X. Christian ülkesini yenik ilan etti ve silahlı kuvvetlere direnç göstermemesi emrini verdi.

Alman gemileri Norveç kıyılarına yanaştı ve ülkenin değişik limanlarına asker çıkardı.

Norveç Kralı VII. Haakon ile hükûmet ve parlamenterlerin önemli bir kısmı Oslo'dan Hamar'a kaçmayı başardılar. Ülkenin altın rezervi ve devlet arşivinin en önemli kısmı da oraya taşındı.

Oslo'da Quisling Almanya yanlısı bir hükûmet kurdu, yönetti. Hitler'in temsilcileri, Kral'ı Quisling hükûmetinin onaylanması için ikna etmeye çalıştılar. Ama Almanya'nın Norveç elçisinin Kral ile görüşmeleri sonuçsuz kaldı.

Norveçliler, Almanya’nın Norveç’e saldırısına kadar, bu ülke için Almanlara karşı “mücadele etmeye” hazır olduklarını sergileyen İngiltere ve Fransa’nın etkin yardımına bel bağlıyorlardı. Nisan başında İngiltere Norveç’e, “Büyük Britanya hükûmetinin, askerî harekâtlar için Norveç’in kara sularını kullanma niyetinin olduğuna, çünkü Almanya’nın böyle hareket ettiğine”[4] ilişkin nota verdi.

8 Nisan gecesi İngiliz ve Fransız filoları Norveç’in kıyı sularını mayınladı. Norveç kıyılarında Alman gemilerinin belirmesi ve kıyılara asker indirilmesi İngiltere için beklenmedik bir durum değildi. Ancak, İngiltere ve Fransa Norveç’e etkili bir yardımda bulunmadılar.

İngilizlerle ilk deniz çatışmalarında Alman filosu ciddi kayıplar vermişse de, (Almanlar 23 destroyerden 10 tanesini, 8 krayserden 3 tanesini kaybetti) İngiliz-Fransız ittifakının askerî harekâtları burada hızla durduruldu. Nisan ayı boyunca müttefikler Norveç’in Trondheim ve Narvik bölgelerine asker çıkardı, ama Haziran ayında bu bölgeler boşaltıldı. 8 Haziran’da, Narvik’i bırakmadan önce Norveç Kralı ve hükûmet üyeleri deniz yoluyla İngiltere’ye geçtiler.

Tüm bunlar, Norveç’e yardımdan çok, Hitler askerlerini bu savaş alanına “çekme” taktiğine benziyordu. Zaten İngiliz ve Fransız komutanlıkları burada Almanya’ya karşı öyle bir askerî harekât planlamışlardı ki, bu ancak bir “İskandinav Cephesi’nin” ortaya çıkmasına yol açabilirdi. Böylece İngiltere ve Fransa faşist “Reich’in” dikkatini Batıdan Sovyetler Birliği sınırlarının yakınındaki bölgelere odaklamayı tasarlamışlardı.

Batı Avrupa’da Alman Saldırısı İngiliz-Fransız Ordularının Yenilmesi

Hitler Danimarka ve Norveç’i kuşatıp bu yolla da kendi pozisyonunu güçlendirdikten ve Kuzeyde SSCB’ye karşı savaş için hazırlık alanı ele geçirdikten sonra, 27 Nisan’da askerî danışmanlarıyla yaptığı toplantıda 1-7

Mayıs 1940 tarihleri arasında Batı Cephesi'nde saldırı başlatılabileceğini ilan etti.

Hitler Almanyası Batı Avrupa'da saldırıyı 10 Mayıs 1940 gecesi başlattı. 10 Mayıs sabahı Belçika, Hollanda ve Lüksemburg hükûmetleri, Almanya hükûmetinden 9 Mayıs tarihli memorandum aldılar. Bu memorandumlarda Alman ordusuna bu ülkelerin topraklarına girme emri verildiği bildiriliyordu. Alman hükûmetinin belirttiğine göre, saldırının amacı Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un "tarafsızlığını sağlamaktı". Ancak, belgeler direnişin "mümkün olan tüm vasıtalarla"[5] kırılacağı tehdidini içeriyordu.

Hitler ordusunun Batı Avrupa ülkelerine girmesi Fransız ve İngiliz hükûmetleri için hiç de sürpriz olmadı. Faşist "Reich'in" Fransa ve İngiltere'ye karşı savaşı 8 aydan fazla devam ediyordu. Batıda büyük Alman taarruzunun hazırlığı konusunda Paris ve Londra kuşkuya yer bırakmayacak bilgiler almıştı. Müttefik orduları çoktandır seferberlik hâlindeydiler, ekonomi savaş koşullarına göre düzenlenmişti, başlıca askerî güçler Fransa-Almanya Cephesi'ne ve Fransız-Belçika sınırına yığılmıştı.

Belgelerin de kanıtladığı gibi, Batı Cephesi'nde Alman saldırısının başlangıcına doğru savaşan tarafların güçler dengesi (Almanların hava gücündeki çok az bir üstünlüğü hariç) hemen hemen eşitti. Belçika ordusu da hesaba katıldığında, Fransız ve İngilizler üstünlüğe dahi sahiptiler. Buna rağmen, Hitler ordusu birkaç gün içinde Hollanda, Belçika ve Lüksemburg üzerinden geniş bir cephe açıp saldırıya geçerek ve Fransızların güçlendirilmiş "Majino[6] Hattı"nı dolaşarak bu ülkeleri kuşatıp Fransa'ya girdi.

Yenilginin nedenleri, öncelikle o zamanki Fransa yöneticilerinin dar sınıfsal anlayışının egemen olduğu, ülke çıkarlarına uygun olmayan bir iç politika izlemelerinde ve dış politikada da Münih çizgisini sürdürmelerinde yatıyordu. Fransız hükûmeti ve komutanlığı, Alman saldırısı başlayana kadar bu savaşın, Hitler ile uzlaşılarak ve Avrupa'da etki alanları paylaşılarak biteceğini zannediyorlardı. Üstelik Fransız komutanlığı, Alman mekanize ordusunun Ardennes'i[7] aşamayacağı ve Belçika ortalarından saldıracağını hesap ederek, Almanların en önemli darbesinin yönünü değerlendirmede hata yapmıştı.

Alman saldırısının başladığına ilişkin haberi alan Fransa’daki müttefik ordular başkomutanı General Gamelin, Yüksek İttifak Konseyi’nin 17 Kasım 1939’da Londra’da aldığı karar uyarınca, İngiliz-Fransız ordusuna Belçika’ya girme emri verdi. Ordu, Sedan’ın üstünde yer alan devasa bir “mafsal” (Meusse)[8] şeklindeki cephe hattının Kuzeybatı bölümünü savaş düzenine getirip Belçika topraklarına girdi. Fransız birliklerinden biri de –komutanı General A. Giraud idi– Belçika üzerinden Hollanda’ya hareket etti. Bu sırada Almanlar Sedan’da “mafsalın” aşağısındaki cepheyi yararak denize doğru yönlendirdiler ve İngiliz-Fransız ordusunu Belçika’da ikiye böldüler.

Fransız ordusu ve İngiliz filosu, aslına bakılırsa, Wermacht tarafından yıldırım hızıyla kuşatılan Hollanda’yı yazgısıyla baş başa bıraktı. 15 Mayıs gecesi Hollanda ordusu başkomutanı General Winkelman “ateşkes” komutu verdi. Kraliçe Wilgelmina ve hükûmet üyeleri Schwenningen limanından İngiltere’ye yola çıktı. General Giraud’nun birliği alelacele geri çekildi.

Almanların en büyük darbesinin menzilinde bulunan Lüksemburg, saldırının ilk saatlerinde kuşatıldı ve 11 Mayıs akşamına doğru artık Lüksemburg’da idareyi Almanlar ele almıştı.

16 Mayıs’ta İngiliz-Fransız askerleri Belçika’dan çekilmeye başladı. 17 Mayıs’ta Almanlar Brüksel’i kuşattı.

Alman saldırısının ilk 5 günü, Fransız yöneticilerin Hitler Almanyası ile “tuhaf savaştan” başka bir savaş istemediklerini kanıtlandı. Alman ordusu Sedan Cephesi’ni yarınca, Fransa’da panik başladı.

Devlet kuruluşları aceleyle Paris’i boşaltmaya hazırlanıyordu. Dışişleri Bakanlığı’nın bahçesinde arşivler yakılıyordu. Ateşin içinden kül ve kâğıt parçaları d’Orse kıyısına ve komşu sokaklara uçuşuyordu. O zamanda Başbakan P. Reynaud başkanlığında 1940 Mart ayı sonunda kurulan askerî kabinenin sekreteri ve aynı zamanda askerî komitenin sekreteri görevini yürüten P. Baudouin, anılarında şunları yazıyordu: “... Bazı belgeleri ve dosyaları bir an önce yok etmek isteyen Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Aleksis Leger’in direktifiyle yeşil çimler alev alev yanan bir ateşe dönüşmüştü. İkinci ve üçüncü katın pencerelerinden deste deste belgeler ve dosyalar gelişigüzel fırlatılıyor ve hızla yere vuran belgeler ve dosyalardan kâğıt parçaları havada uçuşuyordu. Bekçiler ve güvenlik görevlileri tüm bunları çimler üzerinde bir araya topluyordu. Alevler bu yığınları ardı

ardına sarıyordu. Bütün gün böyle devam etti ve yoğun dumanı, Emekliler Meydanı'ndan ve Millet Meclisi binasından görmek mümkündü."[9]

16 Mayıs'ta Başbakan Reynaud Madrid'den Mareşal Petain'i, Fransa'nın İspanya Büyükelçisini ve Yakın Doğu'dan General Weygand'ı geri çağırdı. 18 Mayıs'ta Petain Bakanlar Kurulu Başkan yardımcılığına atandı, ertesi gün ise Weygand, Gamelin'in yerine Başkomutan olarak atandı. Reynaud, hükûmetteki değişikliğin güya ülke savunması yararına yapıldığını ve Mareşal Petain'in "zafere ulaşılıncaya kadar hükûmette kalacağını" söylüyordu. Ancak, Reynaud-Petain hükûmetinin gerçek niyetleri daha başka idi: Hükûmet ne pahasına olursa olsun Hitlercilerle barış sağlamak istiyordu. Almanya Dışişleri Bakan yardımcısı Weiszlker daha o sırada "Mareşal Petain'in Fransa'daki barış politikasının avukatı[10]olarak görüldüğünü, eğer Fransa'da barış konusu daha da zorunluluk hâlini alırsa, Petain'in kendi rolünü oynayacağını" belirtiyordu.[11] Kapitalist Fransa'nın yönetici sınıfının üst tabakası tam da bu anda Alman faşizmine karşı yurtsever bir halk savaşından korkuyordu.

Halkın kaçmaya başlaması ve panik yaratan söylentiler teslimiyet propagandasına yardımcı oluyordu. Savaşın başlamasından sonra gizli eylemlere zorlanmış ve baskılara uğramış olan komünist parti (Alman saldırısına kadar 15-20 bin komünist hapislerde ve toplama kamplarında bulunuyordu), ulusal hükûmetin ve Fransız iktidar çevrelerince yürütülen politikanın iç yüzünü ardı ardına ortaya çıkarıyordu.

İngiliz Hükûmetinin Askerlerini Kıtadan Çekme Kararı

Fransa zor günlerinde müttefiki İngiltere'den etkili bir yardım alamıyordu. Alman saldırısının beşinci gününde, 14 Mayıs'ta, akşam saat 18 civarında Reynaud, 10 Mayıs 1940'ta Başbakan olan W. Churchill'e telefonla şu mesajı iletiyordu: "Askerî Komite'nin oturumundan daha yeni dönmüş birisi olarak Fransız hükûmeti adına size şunları bildirmek zorundayım; durum gerçekten çok ciddi. Almanlar bize Paris yönünde ağır

bir darbe vurmaya çalışıyor. Ben, bu belirleyici anda İngiltere'nin yardımından mahrum kalmayacağımıza inanıyorum."

2,5 saat sonra Churchill dikkatli ve güven vermeyen şu telgrafla yanıt veriyordu: "İngiltere Askerî Kabinesi ve Genelkurmayı bugün gündüz bana ilettiğiniz ricaya çok ciddi bir dikkatle yaklaştılar ve biz hiç zaman kaybetmeden ortaya çıkan durum ile bağlantılı faaliyetler konusunu ele aldık. Biz Genelkurmaya, elimizde bulunan kaynakların ortak davamızın yararına en iyi şekilde kullanılacağından emin olabilmemiz için, durumun gerçek yüzüne ışık tutabilecek subaylar bulması görevini verdik." Görüldüğü gibi, telgrafta somut yardım konusunda hiçbir söz geçmiyor.

Ertesi gün, 15 Mayıs'ta, akşam saat 7.10'da Reynaud Churchill'e kısa ve içeriği açısından tamamen umut kırıcı bir haber gönderdi: "Dün akşam biz çarpışmayı kaybettik. Paris'in yolu açıldı. Bize tüm uçaklarınızı ve gönderebileceğiniz kadar asker gönderiniz."[12]

16 Mayıs'ta Churchill Paris'e uçtu. Gündüz saat 5.00'da pencerelerinden, bahçesinde diplomatik belgelerin yakıldığını izlendiği Dışişleri Bakanlığı binasında Churchill'in, General Gamelin'in ve her iki tarafın diğer askerî yetkililerinin de katılımıyla Reynaud ve Daladier ile görüşmesi gerçekleşti.

Bu oturumun Reynaud kabinesinin Başkan yardımcısı Maurice Degean tarafından tutulan protokol kayıtlarından anlaşılmaktadır ki, müttefiklerin daha o günlerde birbirlerine hiçbir güven taşımadıkları ve her birinin, diğerinin kendisini aldatacağından korktuğu anlaşılıyordu. Churchill Fransızların, çıkmaz bir duruma düştükleri izlenimi vererek, Belçika'yı ve kıyıları bırakıp, Paris'i savunmak için askerlerini geri çekmek istediklerinden, Alman darbesini İngiltere yönüne kaydırma hesabı yaptıklarından kuşkulanıyordu.

Öte yandan Fransızlar ise, İngilizlerin Fransa'ya yardım etmek istemediklerinden, yalnızca kuvvetlerini koruma kaygısı taşıyarak kendilerini Hitler'in eline vermeye niyetli olduklarından kuşkulanıyorlardı. Protokol kayıtlarında şu ifadeler yer alıyordu: "Sedan bölgesindeki Alman saldırısı konusunda Winston Churchill daha önceki iddialarını yineliyor ve bu göstermelik baskınları gerçek saldırı olarak değerlendirmeyi reddettiğini belirtiyor." Buna yanıt olarak Gamelin, Reynaud ve Daladier, "altı Fransız tümeni, dokuz İngiliz tümeni kadar araziye yayıldığı için" İngiliz sevkiyat kolordusu cephesinin genişletilmesi gerekliliği konusunu öne sürüyorlardı.

Churchill bunlara yanıt vermeksizin cephenin Batı bölgesinden çekilmemesi ve Belçika’yı savunmaya devam edilmesi gerekliliğini ısrarla savunuyordu.[13]

16 Mayıs tarihli görüşmeden taraflar kendi çıkarımlarını yapmışlardı: Fransızlar: “İngilizler Fransa’ya yardım etmek niyetinde değiller”; İngilizler, “İngiliz tümenlerinin kıtadan çıkarılmasında acele davranmak gerekir.”

22 Mayıs’ta, Alman askerleri İngiliz sevkiyat kolordusu ve Fransız birliklerini yararak Manche’a çıktıktan sonra Churchill yeniden Fransa’ya uçtu. Kendisiyle oturum, Fransız Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı General Weygand’ın karargâhının bulunduğu Paris banliyösündeki Vincennes Şatosu’nda gerçekleşti. Churchill Reynaud’a İngiliz askerlerinin Almanların ilerleyişini telafi etmek ve Fransız ana kuvvetleriyle birleşmek amacıyla saldırı harekâtı başlatacağı sözü verdi. Müttefiklerin birleşip Alman birliklerini yarmak için yaklaşık 40 km ilerlemeleri gerekiyordu.[14] Gerçekte ise Fransız komutanlığı teslim olmaya, İngilizler ise, askerlerinin tahliye için denize çıkarılmasına hazırlanıyorlardı.

Vincennes Şatosu’ndaki toplantıdan 2 gün sonra, 24 Mayıs’ta Reynaud Churchill’e şu telgrafı gönderiyordu: “... General Weygand şaşkınlıkla tesbit etti ki, bu planın (22 Mayıs tarihli İngiliz-Fransız planı) ihlali için dün İngiliz askerleri Arras’ı bıraktılar... General Weygand daha şimdi ağır silahlı İngiliz askerî birliklerinin le Havre’ı boşalttığını ve bunun cephe gerisinde büyük bir kaygı yarattığını öğrenmiştir. Tıpkı benim gibi o da, bizim bu konuda önceden uyarılmamış olmamıza şaşırmıştır.”[15]

Aynı gün birkaç saat sonra Reynaud İngiltere’nin Paris Büyükelçisine Churchill için bir telgraf verdi. Fransız komutanlığının “kesin talimatını ihlal ederek” İngiliz askerlerinin limanlara çekildiği gerçeğini tespit etmiş olan Reynaud, bu geri çekilişin General Veigen’i planını değiştirmeye ve cephe hattını yeniden oluşturabilecek olan “yarmayı kapatmaktan” vazgeçmeye “zorladığını” bildiriyordu. “Bunun yol açacağı sonuçların ciddiyetini vurgulamanın gereği yoktur”[16] diye yazıyordu Reynaud.

Churchill, Fransa’daki İngiliz askerlerinin başında bulunan, İmparatorluğun Genelkurmay başkanı Gort’a, 22 Mayıs tarihli toplantıda alınan kararın aksine birlikleri geri çekme emrini çoktan vermiş olmasına

rağmen, Reynaud'a cevabi telgraflarında İngiliz askerlerinin geri çekilmesi olgusunu ısrarla reddediyordu.

Gort'un kendisi Fransa'daki Britanya sevkiyat kolordusunun hareketini haklı çıkarmaya çalışsa da raporunda şunları yazıyordu: "Fransa'nın, Büyük Britanya'nın kendisine gösterebileceği her türlü yardıma ihtiyaç duyduğu bir anda, sevkiyat kolordusunun geri çekilmesini ifade ettiği için ben bu planın teoride aşırı bir karar olduğunu kendimden gizlemedim."[17]

İngiliz askerî politikası Hitler'in ve Fransız teslimiyetçilerin planlarının gerçekleşmesini ciddi olarak kolaylaştırmıştı. Fransa Askerî Komutanlığının 25 Mayıs'taki oturumunda hükûmet ve Komutanlık Almanya ile bir an önce barış yolları arama kararı aldı. [18]

Belçika'nın Teslim Olması Dunkerque[19]

Bu arada Belçika'nın yazgısı belirleniyordu. Kral III. Leopald, Norveç Kralı, Hollanda Kraliçesi ve Büyük Lüksemburg Düşesi gibi, savaşı müttefiklerinin tarafında sürdürmek için kendi hükûmetinin ardından Fransa'ya, ardından da İngiltere'ye gitmeyi reddetti. 27 Mayıs'ta Leopald parlamenterlerini Almanya yüksek komutanlığına gönderdi. Akşam saat 10'da parlamenterler "Führer'in, kayıtsız koşulsuz silahların bırakılmasını talep ettiğini" bildirdi. 27 Mayıs'ı 28 Mayıs'a bağlayan gece Alman General Reihenau ve Belçika Generali Derusso şu protokolü imzaladılar: "Belçika ordusu derhâl ve kayıtsız şartsız silahları teslim eder ve bu andan itibaren ordu mensupları esir kabul edilir. Ateşkes Belçika Komutanlığının ricası üzerine sabah 05.00'dan itibaren başlar. Almanya'nın Fransa ve İngiltere askerlerine karşı askerî harekâtı devam eder. Belçika toprakları, tüm limanlar dâhil, derhâl kuşatılacaktır..." Kral'ın elinde, kendi ailesi, askerî maiyetindekiler ve hizmetçileriyle birlikte"[20] yaşayabileceği Leken Şatosu kalmıştı. Teslim olan Belçika ordusu 500 bin kişi civarındaydı.

Belçika'da bulunan ve Almanlar tarafından denize sıkıştırılmış olan İngiliz-Fransız askerleri hemen hemen 220 bin İngiliz ve 200 bin

Fransızdan oluşuyordu. 26 Mayıs ile 3 Haziran arasında İngiliz askerleri Dunkerque üzerinden İngiltere'ye tahliye ediliyordu. Fransız askerleri ancak kısmen tahliye edilmişti.

Dunkerque'ten askerlerini tahliye eden İngilizlerin, bu sırada Dunkerque'e giden yolları koruyan Fransız askerleri için çok fazla kaygılandıkları yoktu. Reynaud 31 Mayıs'a kadar "150 bin İngiliz ve ancak 15 bin Fransız askerinin" [21] (İngilizlerin tahliyesine Britanya ordusu dışında 300 civarında Fransız, ayrıca Polonya, Hollanda ve Norveç gemileri de katılıyordu) tahliye edildiğini tesbit etmişti. 31 Mayıs tarihli olağan İngiliz-Fransız oturumunda Reynaud Churchill'e "bunun oradaki kamuoyu tarafından bilinmesi durumunda büyük bir tehlike yaratacağını" söylüyordu.[22] Hava kuvvetleri ve filolarını 4 Haziran'da İngilizler Dunkerque üzerinden tahliyeyi durdurdular. Dunkerque'te, İngiliz askerleri hemen hemen tamamen tahliye edilmişken 40 bin civarında Fransız askeri kalmıştı.

Yine 31 Mayıs'taki bu oturumda Churchill oldukça açık bir şekilde İngiltere'nin bundan sonra Fransa'ya yardım yapma olanağından yoksun olduğunu ima ediyordu. P. Baudouin anılarında bu oturum hakkında şunları yazıyor: "Churchill'in konuşması, İngiltere'nin soğukkanlı bir şekilde bizim yenilgimizi öngördüğü konusunda beni ikna etmişti."[23]

Burası yabancı diplomatlar için de açık seçikti. Amerika'nın Paris büyükelçisi U.Bullit Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 5 Haziran 1940 tarihli telgrafında İngiltere'nin Fransa'ya hiçbir askerî yardım yapmadığını belirtiyordu. Bullit şunları yazıyordu: "... Onlar Hitler ile görüşmelerde pazarlık gereğince, koz olarak kullanmayı umut ederek hava kuvvetleri ve filolarını koruyorlar."[24]

İngiliz askerlerinin Dunkerque üzerinden tahliyesi, yalnızca İngiliz ve Fransız askerleri liman ve kıyıyı kahramanca savundukları için başarılı geçmemişti, bu gerçekten de Batı Cephesi'nde tüm Mayıs-Haziran ayları boyunca en inatçı ve şiddetli çarpışma olmasına rağmen, burada şu durum da çok fazla rol oynamıştı: Alman tank tümenlerinin denize çıkmasından sonra Hitler iki günlüğüne –26 Mayıs'a kadar– Dunkerque'e saldırıyı durdurma emri vermişti. Verilen bu ara müttefiklere, Dunkerque çevresinde savunmayı güçlendirmek için zaman kazandırmıştı. Alman komutanlığı,

Dunkerque’e gelişigüzel saldırarak karşı koyamayacağı bir direnişle karşı karşıya kalmıştı.

Tarih literatüründe Hitler’in bu emrinin nedenleri hakkında tartışmalar devam etmektedir. Bu konuda Alman arşivlerinde araştırma yapan ve Hitler’in eski Generallerinin ifadelerini toplayan Amerikalı tarihçi W. Shirer, “Üçüncü Reich’in” tarihi üzerine yaptığı çalışmalarda şu çıkarımı yapmaktadır: “... Hitler, İngilizleri ağır bir rezaletten kurtarmak ve böylece İngiltere ile barış görüşmelerini kolaylaştırmak için tank kuvvetlerini Dunkerque önünde tutmuştur. Bu, İngilizlerin, Almanların bir kez daha Doğuya, ama bu kez Rusya’ya karşı yönelmesi için Almanya’nın elini serbest bırakacağı bir barış olmalıydı.”[25]

Daha sonraki gelişmeler tüm açıklığı ile göstermektedir ki, faşist Almanya’nın, İngiltere’nin kıtadaki savaştan bir an önce çekilmesinden şöyle bir çıkarı vardı; Fransa’yı, gereksiz kayıplar vermeden, Avrupa’daki “yeni düzen” içine çekmek. Fransa’nın üst düzey hükûmet ve askerî çevrelerindeki siyasal durumdan yararlanan Hitler, Paris’e ani bir saldırı hazırlığı ve böylece de İngiliz-Fransız sürtüşmesini derinleştirmek için acele ediyordu. Aynı zamanda, İngiliz iktidar çevrelerindeki “Münihli” unsurlar yardımıyla “Reich”in yöneticileri İngiltere ile kendileri için yararlı bir barış sağlamayı umuyorlardı. Sonuçta tüm bunlar Almanya’nın Sovyetler Birliği’ne saldırması için elverişli bir ortam yaratmak içindi.

İngiltere ve Fransa’nın, Mussolini Aracılığıyla, Hitler ile Uzlaşma Arayışları

Askerî harekâtlar savaşan tarafların, barış anlaşması imzalama olanakları için İtalya’nın katılımıyla karşılıklı diplomatik nabız yoklamaları yapmalarına engel değildi.

Almanya ve İtalya hükûmetleri gizli diplomatik girişimler yardımıyla, İngiliz ve Fransız hükûmetlerinin pozisyonlarına açıklık kazandırmak ve aynı anda onları kendi gerçek planları konusunda yanıltmak istiyorlardı.

Reynaud anılarında şunları yazıyordu: “A. François Poncet (Fransa’nın Roma Büyükelçisi –yazar) bize aracılık konusunda çeşitli söylentiler dolaştığını bildiriyordu. O, söz konusu olanın, Hitler’in, İngiltere ve Fransa’nın ayrılmasına yönelik olarak diplomatik barış atakları olduğunu rapor ediyor ve ekliyordu: “Mussolini de daha önce Münih’te oynadığı rolü üstlenerek bir kez daha barıştırıcı pozu sergilemek için bu durumdan yararlanıyor.” [26]

21 Mayıs 1940’ta François Poncet Reynaud’a yolladığı telgrafta, “Avrupa’nın yeniden yapılandırılması amacıyla Roma’nın genel barış düşüncesine yönelmiş olduğunu” belirtiyordu. “Eğer Duche Akdeniz bölgesinde onay alırsa” diyordu Büyükelçi “Hitler’in taleplerini makulleştirmeye çabalayacaktır”. François Poncet Reynaud’a iki özel mektubuyla, savaşa verilen aradan yararlanması ve gizli kanallarla, Papa aracılığıyla, “İtalya’nın mümkün olduğunca daha uzun süre savaşmayan bir ülke olarak kalması için müttefiklerin yaptığı fedakârlıkların” [27]İtalyan hükûmetine bildirilmesi önerisini iletti. François Poncet şunları yazıyordu: Bu somut önerilerin başarı şansı olması için, “onlar”, diye yazıyordu François Poncet “İngiltere’den Cebelitarık, Malta ve Süveyş, Fransa’dan ise Cibuti ve Tunus’un statülerinin lehlerine olmasını istiyorlar”[28]

Askerî Komite’nin, Almanya ile derhâl barış anlaşması yapılması gerekliliğinin ele alındığı 25 Mayıs’taki oturumundan hemen sonra Reynaud François Poncet’nin ortaya attığı konuyu tartışmak üzere 26 Mayıs sabahı Londra’ya uçtu. Toplantıya Başbakan Churchill, Dışişleri bakanı Halifax, basının koruyucusu Lort Attle ve Savaş bakanı Eden katıldı. “Lort Halifax bana, ‘İtalya’nın Londra Büyükelçisi Kont Bastianini’ye müttefiklerin, hem İtalya’nın çıkarlarını korumak hem de adil ve kalıcı bir barış için görüşmelerde her öneriyi dikkate almaya hazır oldukları inisiyatifini üzerine aldığını söyledi” diyordu Reynaud. “Adil ve kalıcı barış” sözleri açıkçası Almanya ile genel emperyalist “düzenlemeyi” kastediyordu.

Reynaud’un ifadesine göre, daha sonra Halifax, “İtalya’nın, İngiltere ile Fransa’nın bağımsızlığını koruyacak ve Avrupa’nın tüm sorunlarının adil ve kalıcı olarak çözümü esasına dayalı bir barışın sağlanması davasında bu ülkelerle işbirliği yapmaya razı olması durumunda, İtalya’nın Akdeniz’deki şikâyetlerini, özellikle de bu denizden çekilme ile ilgili şikâyetleri

tartışmaya hazır olduklarını müttefikler adına Mussolini'ye önermeye hazır olduğunu belirtiyordu."[29]Fransız hükûmeti 28 Mayıs'ta Londra'ya gönderilen telgrafta kendi tarafından İtalya'ya Fransız Somalisini, Cibuti-Adisababa demiryolunu bırakmayı öneriyor, ayrıca Libya-Tunus sınırının Libya lehine değişmesine, Kongo topraklarının bir bölümünün Libya'ya katılmasına ve Tunus'un statüsünün İtalya lehine değişmesine razı olacağını belirtiyordu.[30]

Fransız tarafı aynı zamanda girişimlerine İtalya'da da devam ediyordu. 27 Mayıs'ta François Poncet İtalya Dışişleri Bakanı Ciano ile görüşmelerde Fransa hükûmetinin Mussolini'nin aracılık hizmetlerinin karşılığını çok önemli bir şekilde vereceğini açıkça ima ediyordu. Ciano'nun güncesinde yazdığına göre, François Poncet çok somut önerilerde bulunmuştu: "Fransa'nın bir parçası olan Korsika'yı hariç tuttu, ama Tunus, hatta belki de Cezayir konusunu görüşme olanağından söz etti." Kayıtlara bakılırsa, Ciano Fransız Büyükelçisine "bu teklifin çok geç geldiği" yanıtını verdi. Güncede Mussoli'nin tavrına ilişkin ise şu notu düşmüştü: "Aslında, onun için söz konusu olan şu ya da bunu almak değil. O savaş istiyor. Eğer barış yoluyla istediğinin iki katını dahi alsaydı, yine de reddederdi."[31]

Ancak, yine aynı gün, 27 Mayıs'ta, Reynaud kabinesi görüşmeler ve aracılar konusunu tartışıyordu. Bu oturumun kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla Reynaud ortaya şöyle bir cümle atıyordu: "Belçika Kongo"su var. Buranın bozuk para gibi harcanmasından kaçınırım."[32] Açıktır ki, bazı meslektaşları Reynaud'a başkalarının kolonilerini de pazarlık konusu yapmayı önermişler.

Reynaud kabinesinin İtalyan faşist çevrelerine yakın olan Kamu İşleri bakanı de Monzi Bakanlar Kurulu Başkan yardımcısı C. Chautemps ile birlikte Mussolini'nin Almanya, İtalya, İngiltere ve Fransa'nın katılımıyla bir konferans yapılması çağrısına ilişkin önerisini anımsatarak, İtalyan hükûmetine bir nota kaleme almaya başladı. [33]Notada şunlar yazılıydı: "Biz, güvenlik konusunda şahsi ve güven vermeyen değil, nihai anlaşma sağlamak için ilgili taraflar arasında esaslı görüşmeler formülüne başvurmak için çaba göstereceğiz."[34] Nota metni Reynaud tarafından onandı ve İngiltere hükûmetine bildirildi.

30 Mayıs akşamı Dışişleri bakanı Daladier Paris'teki İtalyan büyükelçisi Guarilya'ya notayı sundu. İtalyanlar notayı yanıtsız bıraktı.

Atılan diplomatik adımlar “mihver” ülkelerine Fransız iktidar çevrelerinin, her ne pahasına olursa olsun saldırganla barış anlaşması sağlamak için ciddi ödünler vermeye hazır olduğundan emin olma olanağı sağlamıştı. İngiltere’ye gelince, Berlin ve Roma’nın yaptığı çıkarıma göre, dikkatli bir pozisyon alıyor ve Fransa’nın yanında yer alarak böyle bir anlaşmaya ortak olmak istemiyordu.

Diğer yandan, belgelerin kanıtladığına göre, Reynaud ve grubu hem faşist İtalya’nın hem Hitler Almanyası’nın tavırları konusunda o günlerde büyük bir yanılgı içindeydiler. Mussolini hiç de “aracı” rolüne soyunmak istemiyordu. Ona gelecekte Avrupa’nın “yeni düzeninde” Hitler’in, doğacak tüm ayrıcalıklarıyla birlikte eşit haklara sahip askerî müttefiki bir fatih olma rolü daha çekici geliyordu. Hitler ise Fransa’nın diplomatik yollarla “yeni düzene” dâhil edilmesi olanağına inanmıyordu ve ancak Alman silahının gücüne bel bağlıyordu.

İtalya’nın Savaşa Girmesi Paris’in Teslim Edilmesi Reynaud’un Roosevelt’e Başvurması

Alman ordusu 5 Haziran’da saldırılarını yineledi. Fransa hükûmeti etkili bir direniş örgütlemek ve saldırgana karşı halkı örgütlemek için hiçbir ciddi çaba göstermedi. Resmî çevrelerin “Fransa için muharebe” adını verdikleri ise gerçekte, Fransız komutanlığının kendi birliklerini aceleyle geri çekmesiydi.

Ülke çıkarlarına uygun tek tavrı, Fransa’nın kapitalist üst çevrelerinin baş düşmanı kabul etmeyi sürdürdükleri, Komünist Partisi sergiliyordu. Haziran başında Fransa Komünist Partisi yönetimi somut öneriler hazırladı ve Tüm Emek Konfederasyonu Sekreteri Benoit Frachon bu önerileri hükûmete sunmakla görevlendirdi. Hükûmete yapılan 6 Haziran 1940 tarihli bu başvuruda Komünist Parti Paris’in faşist işgalcilere teslim edilmesini bir ihanet olarak değerlendiriyor ve başkentin savunulmasının örgütlenmesini başlıca ulusal borcu olarak ilan ediyordu. Komünist Parti özgürlük ve

bağımsızlık çağrısı yapıyordu. Fransız hükûmeti, Parislilerden kentin çarpışmadan teslim edileceğini son ana kadar gizlemişti. Tüm hükûmet toplantılarında Petain-Weygand grubu, “komünist tehdit karşısında iç güvenliğin sağlanması için gerekli” olan ordu tamamen dağılmadan barış anlaşmasının imzalanması için acele edilmesi gerektiğini kanıtlamaya çalışıyordu.

Öte yandan İtalya, Fransa ve İngiltere’ye, savaş ilan etmişti. Mussolini savaşa girmek için gerekli anı seçerken askerî harekâtların gidişini dikkatle izlemişti. İtalya Dışişleri bakanı Ciano 26 Mayıs tarihli güncesinde: “Alfieri (İtalya’nın Almanya Büyükelçisi) Göring ile görüşmesi konusunda rapor gönderdi. Göring bizim savaşa katılacağımız tarihle ilgili soruyu ortaya attı ve bizim savaşa Almanların, İngiliz-Fransız-Belçika ‘cebini’ ortadan kaldırıp tüm güçlerini Paris’e yönelttiklerinde başlamamızı önerdi. İlke olarak, Duce buna katılıyordu. O Hitler’e, 10-20 Haziran tarihleri arasında savaşa başlayacağımızı bildiren bir mektup yazacaktı.”[35]

Ama daha bir gün sonra, 28 Mayıs’ta Ciano şunları yazıyordu: “Bu geceki gelişmeler (Belçika’nın teslim olması) Mussolini’yi olayları hızlandırmaya zorluyor, çünkü o şimdi her şeyin daha da hız kazanacağından emin ve ganimetin paylaşımına katılmak için gerekçelere sahip olmak istiyor.”[36] Mussolini Hitler’e yazdığı 30 Mayıs tarihli mektupta savaşa 5 Haziran’da katılabileceğini bildiriyordu. Ancak “Führer” İtalya’nın, Alman saldırılarının yinelendiği bir günde savaşa katılıp kendilerinin başarılarına ortak olmasını istemiyordu. Mussolini küplere binmişti, ama kendisinin beş gün daha beklemesi gerekiyordu. [37]

10 Haziran’da Ciano Fransa’nın Roma büyükelçisi François Poncet’ye İtalya’nın Fransa’ya savaş ilan ettiğini resmen bildirdi. Tam da o gün Fransa hükûmeti başkentin teslim edilmesi konusunu tartışıyordu. Kenti Almanlara direniş göstermeden teslim etme kararı alınmıştı. Gece yarısında Bakanlar Paris’ten Bordeaux yönüne hareket etmişlerdi. Kenti toplu terk edişler başlamış, Parislilerin yaklaşık dörtte üçü başkenti terk etmişti.

Hükûmet Paris Askerî Valisi General Denz ve onun yardımcısı Albay Grussar’a, onun anılarında yazdığına göre, halkın hiçbir direniş örgütlememesi için “katı bir iç güvenlik düzeni” sağladıktan sonra Paris’i fiilen Alman yönetimine teslim etme görevi vermişti.[38]

13 Haziran akşamı saat 5.00'de Denz'in temsilcileri, Alman komutanlığının "Alman askerlerinin Paris'e girdiği andan itibaren tüm kentlilerin 48 saat boyunca evlerinden çıkmamasını talep eden yetkilisiyle Paris banliyösünde buluştular."[39] Ertesi sabah Alman askerleri Fransa'nın artık boşalmış olan başkentini kuşattı.

Londra'nın, Fransa'nın kuşatılacağından kuşkusu yoktu. İngiliz hükûmetini, bu koşullarda Fransız hükûmetinin nasıl hareket edeceği konusu ilgilendiriyordu: Fransa'da mı kalacak, Almanya ile anlaşma imzalayıp işbirliği mi yapacak ya da metropolü terk edip savaşa İngiltere'nin yanında mı devam edecek? Ayrıca, Fransa koloni İmparatorluğunun ve onun askerî deniz filosunun yazgısı buna bağlıydı.

Fransa Cumhurbaşkanı Lebrun ve hükûmet üyeleri ağır ağır, mültecilerle tıklım tıklım dolu yollarda otomobilleriyle Bordeaux'a gidedursunlar, Churchill iki kez daha Fransa'ya uçtu. Brior'da, Paris'in dışına taşınmış olan Weygand'ın karargâhındaki buluşmada, Churchill Fransa Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Darlan'dan Fransız filosunu İngilizlere verme konusunda teminat aldı. Diğer yandan Fransa İngilizlerin onlara nasıl bir yardımda bulunacağı konusuna açıklık kazandırmaya çalışıyordu. Britanya Başbakanı yaklaşık bir yıl sonra İngiltere'nin Fransa'nın yardımına 20-25 tümen gönderebileceği yanıtını verdi. Protokol kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla, Reynaud bu konuda şöyle haykırıyordu: "Churchill'in söyledikleri, sahra ortasında sıcaktan ölen bir yolcuya yağmuru bekleme önerisine benziyor."[40] Reynaud İngiliz Hava Kuvvetlerinin Fransız ordusunu desteklemesinde ısrar ediyordu, ancak Churchill, onların Hava Kuvvetlerinin Fransa'ya yardım edemeyeceğine, İngiltere'de kalarak savaşın uzaması ve ABD'nin savaşa girmesini sağlama olanağı yaratacağına işaret ederek bunu yapmayı reddetti.

1 gün sonra, 13 Haziran'da Churchill, Dışişleri bakanı Halifax ve Havacılık Sanayi bakanı Beaverbrook eşliğinde yeniden Fransa'ya Tura yakınlarında bir havaalanına uçtu. Toplantı Tura Belediye binasında yapıldı.

Fransa tarafından Reynaud dışında toplantıya yalnızca, anılarında konuşmaların protokol kayıtlarını yayımlayan Badouin katıldı. Reynaud, Churchill'in karşısına doğrudan doğruya Fransa'nın Almanya ile münferit barış anlaşması imzalaması sorusuyla çıktı: "Büyük Britanya, Fransa'nın kendisine 'kayıplarım o kadar büyük, o kadar ağır ki, savaşa son vermeme

ve anlaşmalarımıza dayanan dayanışmayı bütünüyle koruyarak münferit barış anlaşması imzalamama izin verin' diyebileceğini düşünmüyor mu?" [41]

Churchill Reynaud'ya, Fransa'ya yardım ricasına Birleşik Devletlerin yanıtını beklemek gerektiğini söyledi. "Bu soruya, Roosevelt'in yanıtını almadan yanıt vermek istemiyorum. Ben, bu yanıtın olumsuz olması, yani, eğer bu yanıtta, Fransa'ya acilen gereksinim duyduğu yardımdan söz edilmemesi durumunda Fransa ile İngiltere arasındaki önemli sorunları yeniden düzenlemek gerekeceğini düşünüyorum" [42] dedi Churchill. Reynaud Churchill'in önerisini kabul etti. Churchill 13 Haziran'ı 14 Haziran'a bağlayan gece Roosevelt'e gönderdiği telgrafta şunları yazıyordu: "Eğer ABD Amerikan kuvvetlerinin yükünü bugün teraziye koymaya başlarsa, Fransa hükûmeti Kuzey Afrika'ya geçebilir, eğer Birleşik Devletler bu adımı atmazsa, Fransa Hitler'den barış görüşmeleri için taleplerini bildirmesi ricasında bulunacaktır."[43] Amerika Başkanı yanıtında "derin üzüntülerini" ifade ediyor, ABD'nin gelecekte askerî malzeme sevkiyatını artıracağını vaat ediyor ve yanıtını şöyle sonlandırıyordu: "Bu tür başvuruların askerî yükümlülük niteliği taşımadığını anlayacağınızı biliyorum. Böyle bir yükümlülüğe yalnızca Kongre karar verebilir."[44]

O tarihlerde Amerika Dışişleri Bakanı görevinde olan Hull, anılarında Roosevelt Reynaud'ya bu mektubu gönderirken, Amerika hükûmetinin, Fransa'ya metropolü savunmak için hiç de yardım etmeye niyetli olmadığını açıkça yazıyordu. Şunları yazıyordu Hull: "Başkanla biz biliyorduk ki, Fransızlar ne Paris önlerinde ne de Paris'in dışında çarpışabilirler, tıpkı taşra kentlerinden herhangi birinde tutunamayacakları gibi... Aslında Fransa için savaş bitmişti. Hitler'i Fransa'nın metropolünü dize getirmekten alıkoymak için bulunabileceğimiz hiçbir girişim yoktu. Bu nedenle biz, Reynaud ve hükûmetini savaşı Kuzey Afrika'dan sürdürmeye, Fransız filosunun dokunulmaz olarak korunmasını teşvik edebilecek yanıt vermek zorundaydık." [45]

Churchill'in, İngiltere ve Fransa'ya "Güç birliği" Önerisi

1940’ın 16 Haziran günü İngiliz büyükelçisi Ronald Campbell ve İngiltere’nin Fransız hükûmeti içindeki askerî temsilcisi General Spears, Reynaud’u ziyaret ederek ona İngiliz Kabinesi tarafından onaylanan şu mesajı ilettiler: “Bizim, barış anlaşmasını ya da barış konusunda münferit görüşmeleri yasaklayan anlaşmamız herhangi bir Fransız iktidarı ile ya da bir Fransız devlet yetkilisi ile değil, Fransa Cumhuriyeti ile imzalanmıştır. Dolayısıyla, bu anlaşma Fransa’nın haysiyetine dokunur. Ancak, görüşmeler bitinceye kadar olmak koşulu ve yalnızca bu koşulla Fransız Filosu derhal İngiliz limanlarına sevk edilecektir; yüce hükûmetimiz, Fransız hükûmetinin, Fransa için barış koşullarının açıklanması amacıyla talepte bulunması olgusuyla tamamen mutabıktır. Savaşa devam etme kararı almış olan yüce hükûmetimiz, yukarıda sözü edilen barış anlaşmasına ilişkin talebe her türlü katılımdan tamamen geri durmaktadır.”[46]

Büyükelçiye gönderilen mesajın hemen ardından Campbell Reynaud’ya bir direktifler metni sundu. Bu metinde şunlardan söz ediliyordu: “Biz, barış koşulları kabul edildiğinde, bizimle görüş alışverişinde bulunulmasını bekliyoruz. Bu, yalnızca her türlü münferit barış görüşmesini ya da barışı yasaklayan anlaşmadan kaynaklandığı için değil, aynı zamanda, özellikle İngiliz askerlerinin Fransız ordusu ile savaşa katılmasından dolayı, her türlü barış görüşmesinin doğuracağı sonuçlar bizim için yaşamsal öneme sahip olması nedeniyle de gereklidir.” Büyükelçiye, Fransız hükûmetinin dikkatini, eğer Fransız filosunun Alman kuvvetlerinin erişimi dışında olduğunu kaydedecek durumda olması halinde “Fransız hükûmetinin pozisyonunun barış anlaşması koşullarının tartışılacağı her durumda daha güçlü olacağı olgusuna ‘özellikle vurgu’ yapması direktifi verilmişti.”[47]Sözün kısası, İngiliz hükûmeti Fransa’ya kendi koşullarını dikte etmişti: Bize filoyu verin ve biz sizin barış görüşmelerine başlamanıza izin verelim.

Hemen hemen aynı zamanda Churchill, Fransa’nın kendi amaçları için kullanılmasının daha “radikal” ama daha az gerçekçi ikinci seçeneğini hazırlamıştı. Bu, hükûmetin yeniden olağan olarak kurulması sırasında 5 Haziran’da Paul Reynaud tarafından hükûmette Milli Savunma bakan yardımcısı olarak atanan ve bir süre sonra İngiliz hükûmeti ile askerî konularda ilişkiler için Londra’ya gönderilen General de Gaulle aracılığıyla Fransa hükûmetine iletilen İngiltere ve Fransa’nın “birleşmesi” planıydı.

De Gaulle 16 Haziran’da Reynaud’a bu planı telefonla bildiren ilk kişiydi. Ardından Fransa Başbakanına bizzat Churchill telefon eder. Reynaud anılarında, kendisine, de Gaulle’un Londra’dan telefonla dikte ettirdiği şu metni aktarır:

“Bundan sonra Fransa ve İngiltere iki ayrı ulus değildir ve bölünmez bir Fransa-Britanya ulusunu oluştururlar. Birliğin yapısı, birliğin ekonomi, finans, politika ve güvenliğini yönetecek ortak kurumları öngörmektedir. Her İngiliz yurttaşı Fransa yurttaşı olacaktır...

Savaş sırasında, yüksek askerî komutanlık için birleşik askerî kabine faaliyet gösterecektir. Bu askerî kabine, operasyonları yönetmek için daha uygun kabul ettiği yeri seçerek yönetimini yürütür. İki ülkenin Parlamentoları birleştirilir. İngiltere ve Fransa’nın bütün güçleri –kara, deniz, hava– yüksek komutanlığa bağlı olacaktır. Büyük Britanya derhâl yeni bir ordu kuracaktır. Fransa olası –kara, deniz, hava– kuvvetlerini koruyacaktır.

Birlik, müttefiklerin kaynaklarının iyileştirilmesine katkıda bulunması ve ortak davaya güçlü maddi yardım vermesi için Birleşik Devletlere çağrıda bulunur.

Bu ortaklık, bu birlik, çarpışmaların meydana geleceği her yerde düşmana karşı bütün enerjisini birleştirecektir ve böylece biz kazanacağız.”

Reynaud yazmayı sürdürüyor: “General de Gaulle oturumu henüz sürmekte olan İngiliz Askerî Kabinesi tarafından bazı sözcüklerinin değiştirilebileceği kaygısını düşünerek metnin onaylandığını ekledi.” [48]

Bu alışılmamış önerinin anlamı neydi? Churchill, direnmekten vazgeçen ve ülkeyi Hitler Almanyası’nın eline teslim etmeye hazır olan Fransız hükûmetine böyle bir “birlik” kurma bahanesiyle Fransız kolonilerini, filosunu, hava kuvvetlerini ve ordudan artakalan ne varsa tahliye edip İngiltere’nin kontrolüne vermeyi ve bunu “devletlerin birleşmesi” kararnamesiyle sağlama bağlamayı öneriyordu. Fransa hükûmeti üyelerine “birleşik askerî kabine”de makamlar, Fransız parlamenterlere “birleşik” Parlamentoda koltuklar öneriliyordu.

“Britanya Kraliyet Enstitüsü”nün, İngiliz-Fransız ilişkilerine ayrılmış “Uluslararası İlişkiler” raporunda işaret edildiği üzere, Churchill,

“Reynaud’nun ABD’ye yardım başvurusunun ret yanıtı aldığını öğrenir öğrenmez” kendi planını öne sürüyordu.[49]

İngiliz Başbakanının “birlik” önerisi, Fransızların Nazilerle işbirliğini ya da her halükârda, aşırı ödünlerini önlemek amacı taşıyordu. Ama Almanlar Fransa’daydı, Hitler Fransızlara, Avrupa’nın yenilmez gücü olarak görünüyordu, İngiltere’yi ise Fransa’nın yazgısı tehdit ediyordu. Elbette bu koşullarda Churchill planı Fransız hükûmet çevrelerinde bir başarı elde edemeyecek ve Bakanlar Kurulu’nun 16 Haziran tarihli oturumunda hemen hemen hiç tartışılmadan reddedilecektir.

Ve aynı gün Paul Reynaud hükûmeti istifa etti, Cumhurbaşkanı Lebrun yeni hükûmetin başına Mareşal Petain’i atadı. Oluşan bu koşullarda Fransa iktidar çevrelerinde Almanya yanlısı eğilim ağırlık kazandı. Petain Başbakanlığa, Fransa’daki egemen üst tabakanın kesinlikle Almanya ile geniş çaplı bir “işbirliğine” gitme kararı alması ve Petain’in bunun için çok daha uygun bir figür olduğu kanısına varan Reynaud’nun önerisiyle atanmıştır. Dışişleri Bakanlığı görevine, Fransız siyasal çevrelerinde İngiltere ile ilişkilerin korunması taraftarı olan Baudouin atandı. Böylece, hükûmete hem Alman yanlısı hem de İngiliz yanlısı politikacılar girmiş olmasına rağmen, ağırlık Almanlardan yanaydı.

1 Compiegne: Fransa’da Charles le Chauve’un eski malikânesi. Fransa’nın işgali sırasında siyasi suçluların tutulduğu yer.

1918 ve 1940’taki her iki Ateşkes de Compiegne ormanlarında, Rethondes civarında imzalanmışlardır.

2 PRO. Cab.99/3, sf. 23

3 PRO. Cab. 65/5, sf. 125.

4 İbid.

5 Charles de Gaulle. Savaş Anıları. Cilt. I. Çağrı. 1940-1942. Moskova. 1957, sf. 61.

6 Maginot; (André) Fransız devlet adamı ve Savaş bakanı (1922-1924 ve 1929-1932)

1927 ve 1936 tarihleri arasında Fransa’nın Doğu sınırındaki güçlendirilmiş hatta adı verilmiştir.

7 Ardennes: Fransa’nın Kuzeydoğusu, Belçika sınırı.

8 Meusse: Burada “Mafsal” diye doğru bir şekilde adlandırılmıştır. Fransa’dan Belçika’ya doğru uzanan Sedan’ın üstünde bir eklenti, bir eklem gibi durmaktadır.

9 “Documents on German Foreign Policy, 1918-1945”, Series D, vol. VI, London, 1956, sf. 621, 622.

10 W. Shirer. The Challenge of Scandinavia. Boston. 1955, sf. 223, 225.

11 “Dokumenteri utvalg”. Oslo, 1965, sf. 24, 26.

12 P. Deland sheere, A. Qoms. La Belgique sous le nazist. 1 (1940-1941). Bruxelles (1946), sf. 12.

13 P. Boudain. Neuf mois au gouvernement (April-Décembre 1940). Paris, 1948, p. 55, 56.

14 P. Reynaud. La France a sauvé l’Europe, vol. II, Paris, 1947, p. 123.

15 DGFP, Series D, vol. VIII, p. 414.

16 P. Reynaud. La France a sauvé l’Europe, vol. II, p. 93, 94.

17 P. Reynaud. La France a sauvé l’Europe, vol. II, p. 96, 100.

18 Bakınız: K. Tippelskikh. İkinci Dünya Savaşı Tarihi. Moskova. 1956, sf. 79.
19 Dunkerque: Kuzey denizindeki Fransa'nın limanı. Demir-çelik merkezi.
20 P. Reynaud. La France a sauvé l'Europe, vol. II p. 116.
21 Winston Churchill. The Second World War, vol. II. Their Finest Hour. London, 1949, p. 63.
22 "The London Gazette", 10. X. 1941.
23 M. Weygand. Memories. Rappelé au service. Apprendice IX. Paris, 1950, p. 599, 604.
24 A. Kammerer. La vérité sur 1'Armistice, Paris, 1945, p. 63.
25 P. Reynaud. La France a sauvé 1'Europe, vol. II. p. 251.
26 P. Baudouin. Neuf mois au gouvernement, p. 109.
27 İbid. p. 114.
28 W.L. Langer. Our Vichy Gamble. New York, 1947, p. 18.
29 W. Shirer. Le Troisiéme Reich. Des origines a la chute. Vol. II. Paris, 1966, p 177.
30 P. Reynaud. La France a sauvé 1'Europe, vol. II. p. 199.
31 İbid. p. 200.
32 İbid.
33 P. Reynaud. La France a sauvé l'Europe, vol. II. p. 200, 201.
34 F. Charles-Roux. Cing mois tragiques aux Affaires Etrangéres (21 Mai-1 Novembre 1940) Paris, 1949, p. 11.
35 G. Ciano. Journal politique (1939-1943), vol. I. Neuchatel, 1947, p. 255.
36 P. Reynaud. La France a sauvé l'Europe, vol. II. p. 245.
37 Bakınız "Diplomasi Tarihi", Moskova.
38 P. Reynaud. La France a sauvé l'Europe, vol. II, p 218.
39 J. Duclos. Memoires, t. III. Dans la bataille clandestine. Premiére partie, 1940-1942. De la drôle de la guerre a la rue vers Stalingrad. Paris, 1970, p. 40. 41.
40 G. Ciano. Journal politique, p. 250, 255.
41 İbid, p. 257, 259.
42 Colonel Groussard.Chemins secrets, vol. I. Paris, 1948, p. 15.
43 İbid, p. 32.
44 P. Reynaud. La France a sauvé l'Europe, vol. II, p. 304,311.
45 P. Baudouin. Neuf mois au gouvernement, p. 154,159.
46 İbid, p. 157.
47 "Peace and War. United States Foreign Policy, 1931-1941". Washington, 1943, p. 551, 552 (Bundan sonra "Peace and War" olarak yazılacaktır.)
48 İbid, p. 552, 553
49 "The Memories of Cordell Hull", vol. I. New York, 1948, p. 787.

3. PETAIN HÜKÛMETİNİN HİTLERCİLERE BARIŞ ANLAŞMASI RİCASIYLA BAŞVURMASI

De Gaulle’ün 18 Haziran Tarihli Konuşması

Le Brun 16 Haziran akşamı geç saatlerde yeni hükûmetin kurulmasına ilişkin kararnameyi imzalar imzalamaz, onun Başkanlığında Petain kabinesinin oturumu gerçekleştirildi. 10 dakika içinde hükûmet Almanya’dan barış görüşmelerinin koşullarını talep etme kararı aldı. Petain ile dostane ilişkiler içinde bulunan büyükelçi Lekerika kendisine bir aracı olarak başvurulacağını biliyordu.

Baudouin kendi güncesinde şunları yazıyordu: “Gecenin bir buçuğunda ben, İspanya hükûmetinden Almanya hükûmetine başvurması ricasında bulunduğum el yazması notayı Lekerika’ya sunuyordum.” [50]

Baudouin’in verdiği notada Fransa hükûmeti, İspanya hükûmetinden Almanya hükûmetine mümkün olan en kısa sürede başvurarak askerî harekâtı durdurması ve barış koşullarını bildirmesini istemesini rica ediyordu. Notada, Alman hükûmetinden, Fransız kentlerini bombalamayı durdurması ricası da yer alıyordu. [51]

Madrid bu mesajı aldığında, İspanya Dışişleri bakanı Albay Beigbeder Lekerika'ya "Mareşal Petain'e en içten selamlarını iletmesi" görevini veriyordu. Fransız hükûmetinin girişimine ilişkin bilgi Berlin'e gece saat 03.00 dolayında ulaştı.

17 Haziran saat 09.45'te Baudouin İtalyan hükûmeti için kararlaştırılmış ve söz konusu hükûmete İspanya Büyükelçisine iletilen nota metni hakkında bilgi veren bir notayı Venedik Büyükelçisine sundu. Nota şu sözlerle sonlandırılıyordu: "Fransa hükûmeti ayrıca kutsal Tahttan İtalyan hükûmetine, kendisiyle iki ülke arasında kalıcı bir barışın esaslarını birlikte kurma arzusunu bildirmenizi rica eder." [52]

17 Haziran'da Petain radyoda ilk konuşmasını yaptı. Petain, "savaşa son vermek gerektiğini" belirtiyordu. Ayrıca Petain aynı gece düşmana, "savaştan sonra da haysiyetlerini korumak kaydıyla askerî harekâta son vermek için çareler aramaya" hazır olup olmadığı talebiyle başvurduğunu belirtiyordu.[53]

Fransa hükûmeti Almanlara hitabında ateşkes koşullarını değil, barış koşullarını bildirmesini rica ediyordu; İtalyanlara başvurularında da "iki ülke arasında kalıcı barışın esaslarından" söz ediliyordu. Ancak Hitler Petain ile hiç de eşit koşullarda anlaşma yapmak niyetinde değildi.

Londra'dan Bordeaux'ya uçan de Gaulle, ateşkese karşı ve Almanya ile savaşın sürmesinden yana olmak niyetindeydi. O bu konuyu Churchill ile görüşmüştü. De Gaulle Fransa'da kendisinin artık üyesi olmadığı Petain Başkanlığında yeni bir hükûmetin kurulduğunu öğrenip bu hükûmetin nasıl bir politik çizgi izlediğini anladıktan sonra da derhâl Londra'ya dönmeye karar verdi.

De Gaulle 18 Haziran'da Londra radyosunda bir konuşma yaparak yurttaşlarına Almanya'ya karşı savaşı sürdürmesi çağrısı yaptı. Bu çağrı öncelikle Fransız ordusuna hitaben yapılıyordu. De Gaulle konuşmasında birkaç kez, İngiltere ve Birleşik Devletlerde yeterince güç olduğu için, zaferi getirecek günün geleceğini yineledi. "Bu savaş" diyordu de Gaulle "ülkemizin acılar içindeki topraklarıyla sınırlı kalmamaktadır. Bu savaşın sonucunu Fransa için bir muharebe belirlemeyecektir. Bu bir dünya savaşıdır. Tüm hatalara, gecikmelere, acılara rağmen dünyada düşmanlarımızı bir gün yenilgiye uğratmamız için olanaklar mevcuttur." [54]

İngiltere ve ABD’nin Kolonileri ve Fransız Filosunu Kendi Kontrollerine Alma Girişimleri

Petain hükûmetinin iktidara gelmesi ve barış ricasıyla Almanlara başvurması, Fransa’yı Almanya ile savaş için kullanma umudunu hâlâ koruyan İngiltere’nin durumunu önemli ölçüde değiştirdi. Hemen ertesi gün İngiltere Büyükelçisi, Londra’dan İngiltere ve Fransa’nın “birleşmesi” önerisi iletilmeden önce 16 Haziran’da Reynaud’a sunduğu mesajı Baudouin’e de iletti. Campbell, bu mesajın geçerliliğini tümüyle koruduğunu bildirdi.

Fransız kolonilerinin bir bölümünü ve Fransız filosunu alma çabası içinde olan ABD hükûmeti de Fransa’nın işlerine aktif olarak karışıyordu. 17 Haziran’da Amerikan Senatosu, ABD’nin Batı Yarımküre’de herhangi bir toprağın Amerika’dan (Amerika kıtası kastediliyor –ç.n.) olmayan bir hükûmetten bir diğerine geçmesini tanımadığı kararını aldı. Bu, Fransa koloni İmparatorluğunun paylaşılması durumunda öncelikle Batı Yarımküre’deki Fransız kolonilerinin Almanya ya da İngiltere’ye değil, yalnızca ABD’ye geçebileceği anlamına geliyordu.

Yine aynı gün Dışişleri Bakanı Hull Bordeaux’da Fransa hükûmeti nezdinde Büyükelçiliği vekaleten yürüten Biddle’e, [55]Başkan adına kendisine Amiral Darlan ve ardından, eğer mümkünse, Dışişleri Bakanı Baudouin’le buluşma ve “Fransa hükûmetinin Almanlarla herhangi bir ateşkes imzalanana kadar, filonun düşmanın eline geçmesini önleyememesi durumunda çok vahim bir şekilde İmparatorluğunun korunması davasına ve Fransa’nın özgürlük ve bağımsızlığının gelecekte yeniden tesis edilmesine zarar verecek bir politika izlemiş olacağını” bildirme direktifinin verildiğini bildirir bir telgraf gönderdi. Bunun dışında, Amerika temsilcisi “Fransa hükûmetinin bu adımları atmaması ve Fransız filosunu Almanlara teslim etme hatasına düşmesi durumunda, Fransa hükûmetinin, Birleşik Devletler hükûmetinin dostluğunu ve teveccühünü ebediyen yitireceğini”[56]bildirmek zorundaydı.

Biddle telgrafın içeriğini Darlan ve Baudouin’e, Almanlarla yapılacak görüşmeler nedeniyle filo konusunun görüşüldüğü Fransız Bakanların oturumu sırasında iletti.

Baudouin anılarında, Biddle’e hükûmetin filoyu Almanlara vermemek ve hiçbir yere de göndermemek kararı aldığını bildirdiğini yazar. Petain hükûmeti o günlerde gerçekten de filo konusunu defalarca tartışmış ve onu Almanya’ya vermeme kararı almıştı. Petain, Weygand, Darlan ve Baudouin Fransa’da kalıp Hitler ile işbirliği yapma kararı almakla birlikte filonun metropol limanlarından gönderilmesini asla istemiyorlardı. Onlara göre, Kuzey Afrika’da dahi filo İngilizlerin eline kolayca düşebilirdi. Filo, Fransa’nın o zamanki yöneticilerine Almanya ile olsun İngiltere ile olsun siyasal oyunda bir koz olarak gerekliydi.

Biddle’in ardından Baudouin’in huzuruna İngiltere büyükelçisi Campbell çıktı. Bakanlar Kurulu oturumunun bitmesini bekledikten sonra o da Dışişleri Bakanına filonun yazgısına ilişkin soruyla başvurdu. Baudouin ona, Fransa hükûmetinin filoyu Almanya’ya vermeme kararı aldığı yanıtını verdi.

19 Haziran’da İngiltere hükûmeti, filo konusunda görüşmeler yapmak üzere Petain’e, aralarında Denizcilik bakanı Aleksander, Filo Komutanı Dudley Pound ve Koloniler Bakanı Lort Lloyd’un da bulunduğu bir hükûmet delegasyonu gönderdi. Delegasyonun amacı, Fransız filosunun İngiliz limanlarına gönderilmesini sağlamaktan oluşuyordu. Ancak, bu misyon sonuç vermedi.

Bordeaux’da Petain hükûmeti ile görüşmelerde başarısızlığa uğrayan İngilizler Fransa hükûmetini Kuzey Afrika’daki sömürgelerinden mahrum etmeye yeltendi. 18 Haziran’da Tunus, Cezayir ve Fas’taki İngiliz Genel Konsolosları Fransız sömürge valilerine, onların Fransa’dan ayrılıp İngiltere’nin etki alanına girmelerini öneren memorandumlar sundular. Ancak İngilizlerin Fransız Kuzey Afrikasını ele geçirme çabaları başarısızlıkla sonuçlandı. Cezayir, Tunus ve Fas’taki üst düzey Fransız memurları İngiltere’ye yönelmekten çekindiler. Almanya onlara yenilemez görünüyordu ve onlar da hata yapmaktan korkuyorlardı.

Bu arada Petain hükûmeti, kendilerine muhalif milletvekili ve senatörleri Bordeaux’dan uzaklaştırmak için, isteyenlerin, Kuzey Afrika’ya gidecek olan “Massilia” gemisiyle Fransa’yı terk edebileceğini ilan etti. 20 Haziran’da “Massilia” gemisi Bordeaux’dan Fas’a hareket etti. Gemide, eski bakanlar Mandel ve Daladier, Mendes-France ve diğerleri de dâhil 30 civarında parlamenter vardı.

Mandel’in Fas’a geldiğini öğrenen İngiliz hükûmeti Fransa’daki İngiliz orduları eski komutanı Lort Gort ve Enformasyon bakanı Duff Cooper’i bir deniz uçağı ile acilen oraya gönderdi. Onlar, Mandel’in İngilizlere sempatisinden yararlanarak, onu kendi taraflarına çekmeliydiler. Gort ve Duff Cooper Rabat’a kadar uçtular, ama havaalanında Fransız polisi onları durdurdu ve aynı uçakla Cebelitarık’a gönderdi; Gort ve Duff Cooper ne Mandel’i ne de “Massilia’nın” diğer yolcularını görebildi.

Gemideki parlamenterler Fas’tan aslında tutuklandıkları Cezayir’e gönderildi. Onlar Fransa’ya ancak 10 Temmuz 1940’tan sonra döndüler.

Petain hükûmetinin Almanya ile barış anlaşması imzalama inisiyatifini üstlenmesini izleyen ilk günlerde İngilizler ve Amerikalıların Fransa’daki olaylara müdahale etme çabaları böylece sona erdi.

Hitler ve Mussolini’nin Münih Toplantısı

Bu arada Hitler hükûmeti Fransa ile ateşkes koşullarını hazırlamıştı. Ancak, Hitler, Petain’in mesajını alır almaz Mussolini ile görüşmeyi gerekli görmüştü.

Ribbentrop ve Ciano’nun da katıldığı bu görüşme 18-19 Haziran tarihlerinde Münih’te gerçekleşti. Görüşmenin nasıl geçtiği İtalya Dışişleri Bakanı Ciano’nun notlarında şöyle anlatılır:[57]

“Fransa ile ateşkes konusunda önce benimle Ribbentrop konuştu” diye yazıyordu Ciano. “O, Führer’in Fransızlara, onların görüşmelerden vazgeçmesine ve Petain hükûmetinin İngiltere ya da Cezayir’e gitmesine yol açmayacak ateşkes koşulları önermek niyetinde.” Ardından Ribbentrop İngiltere’ye geçti. O, Führer’in Britanya İmparatorluğunun dağılmasını istemediğini söyledi. Hitler İngiltere’den bazı sömürgelerinden vazgeçmesini ve “mevcut durumu kabullenmesini talep ediyordu. Bu koşullarda Hitler anlaşmaya hazırdı.”

Hitler’in Mussolini ile görüşmesi hakkında Ciano şunları yazıyordu: “Hitlerin bir an önce barış anlaşması imzalama arzusu, onun her

konuşmasından açıkça anlaşılıyor. Hitler maç kazanmış bir oyuncu gibi: O daha fazla risk almamak ve masadan kalkmak istiyor.”

Hitler’in Mussolini ile yaptığı görüşmelerdeki Alman raporundan anlaşıldığı kadarıyla, Hitler’i iki konu endişelendiriyordu: “Acaba Fransa hükûmeti metropolü terk eder de Fransız filosu İngilizlerin ya da Amerikalıların eline geçer mi?” “Görüşmeler sırasında” diyordu Hitler, “Fransız hükûmetinin Fransa topraklarında çalışmalarını sürdürmesini sağlamak gerekir. Böyle bir durum, Fransız hükûmetinin, Alman koşullarını reddedip yurtdışına, savaşa devam edebileceği Londra’ya kaçmasından çok daha fazla arzu edilendir.”

Hitler ayrıca Fransa’yı, filoyu İngiltere ya da ABD’ye göndermeye zorlamamak adına Fransız filosunun Fransa ve İspanya limanlarında dokunulmazlığını kabul etmeyi mümkün görüyordu.[58]

Hitler’in Mussolini ile Münih görüşmesi, ‘Führer’in’, Fransa’da faşist rejimin kurulmasını, Almanya önderliğinde hazırlanan Avrupa’da ‘yeni düzene’ Fransa’yı dâhil etmeyi başardığını, sömürgeler konusunda Fransa’dan bir dizi ödün aldığını, ayrıca İngiltere ile Almanya’nın çıkarlarına uygun barış anlaşması yaptığını ve SSCB ile yapılacak savaşta sağlam bir cephe gerisi birlikleri elde ettiğini teyit ediyordu.

Petain Hükûmetinin Almanya ile Ateşkes Görüşmeleri

Fransa hükûmetinin başvurusuna Almanya’nın yanıtının beklendiği günlerde Petain ve hempaları[59], İspanya Büyükelçisi aracılığıyla Hitler’e Fransa kabinesindeki ruh hâli konusunda bilgi vererek ateşkes anlaşmasının bir an önce imzalanması için sıkıştırıyorlardı.

Almanya’nın Madrid büyükelçisi Stohrer, 19 Haziran sabahı Berlin’e Bordeaux’daki İspanya büyükelçisi Lekerika’nın mesajını iletti: “Petain büyük bir enerji harcıyor, ancak, Alman ordusunun Bordeaux yönüne hareket etmeyi sürdürmesi ve ateşkes görüşmelerine başlamanın ertelenmesi durumunda, Reynaud fraksiyonunun, yani savaşı sürdürmenin

yurtdışındaki taraftarlarının, üstünlük sağlayabileceklerinden çekinmektedir."[60]

Aynı gece Stohrer Berlin'e ikinci telgrafı gönderdi. O, Lekerika'nın Petain ve Baudouin ile görüşmesine gönderme yaparak, Chautemps önderliğinde hükûmet üyelerinin bir kısmının Kuzey Afrika'ya gitme niyetlerinin bulunduğunu bildirdi. "Fransa ile görüşmeler yapılması gerekli görülüyorsa, hızlı hareket edilmelidir" diye yazıyordu Stohrer. [61]

Ancak, zaman kazanmak ve Fransa topraklarında daha da ilerlemek çabasında olan Almanlar yanıt vermeyi ağırdan alıyordu. 19 Haziran sabah 06.30'da Lekerika Baudouin'e şu ön mesajı sundu: "Alman hükûmeti askerî harekâtın sona erdirilmesi koşullarını Fransa hükûmetine bildirmeye hazırdır." Alman hükûmeti, Fransa hükûmetine bu amaçla yetkili temsilcilerini göndermesini önerir. Yetkili temsilcilerin adları bildirilir bildirilmez Alman hükûmeti söz konusu kişilerin kabul edileceği yeri ve tarihi bildirecektir. Alman hükûmeti, askerî harekâtın sona erdirilmesine ilişkin anlaşmanın ancak Fransa hükûmetinin aynı zamanda İtalyan hükûmeti ile de diyaloğa girmesi durumunda tartışılacağını belirtir. Dolayısıyla, Alman hükûmeti, Fransa hükûmetinin İtalyan hükûmeti ile İspanya hükûmeti aracılığıyla diyaloğa girmesini mümkün görür.[62]

Baudouin o anda, bir gün önce Vatikan aracılığıyla İtalyan hükûmeti için, Alman hükûmetine verilmek üzere bir notanın kopyasını verdiklerini anımsatarak Lekerika'dan Fransa hükûmetinin mesajını İtalya'ya iletmesi ricasında bulundu.

Bakanlar Kurulu ateşkes görüşmelerine gönderilecek delegasyonu onamak için sabah saat 09.00'da Cumhurbaşkanı Lebrun'un makamında toplandı. Petain delegasyona Başkan olarak Chautemps'ın ve üyelerden biri olarak da Baudouin'in atanmasını önerdi. Öte yandan Baudouin delegasyon Başkanı olarak Weygand'ın atanmasını önerdi. Weygand, Almanların 1918'de Başkomutanlarını Compiegne ormanına göndermediklerine dikkat çekerek itiraz etti. Hükûmet üyelerinin gönderilmemesi ve bir delegasyon Başkanı olarak ordu grubuna komuta eden General Huhtziger'in atanması kararı alındı.

Petain hükûmeti acele ediyordu; 19 Haziran saat 10.30'da Baudouin hükûmeti Alman hükûmetine iletilmek üzere bir nota sundu. Notada, Fransa hükûmetinin askerî harekâtın sona erdirilmesi koşulları konusunda

bilgilendirilmek üzere yetkili temsilcilerini atadığı belirtiliyordu. Ve devamında şu ifadeler yer alıyordu: “Fransa hükûmeti, tam bağımsızlık koşullarında karar alma olanağı elde etmek için, Alman hükûmetinden, ordusuna, 19 Haziran gece yarısı itibarıyla konuşlanacakları mevzilerinde kalmaları emri vermesini rica eder. Bu durumda Fransa hükûmeti kendi ordusunun şu andaki mevcut konumunda değişikliğe gitmeyecektir.”[63]

Belirtmek gerekir ki, o zamana kadar Almanlar Bordeaux’ya yaklaşmış ve 18 Haziran’ı 19 Haziran’a bağlayan gece, daha sonra da 19 Haziran’ı 20 Haziran’a bağlayan gece kenti bombalamış ve böylece devlet ve parlamento çevrelerinde panik ve endişe yaratmışlardı. Hükûmet üyelerinin bir kısmı derhâl Bordeaux’yu terk etme kararı aldı. O zaman Bordeaux ile sürekli irtibatta olan Berlin bunu öğrenir öğrenmez görüşmeleri bir an önce yapma kararı aldı.

20 Haziran 11.15’te Alman Radyosu Alman Yüksek Komutanlığı’nın Fransa delegasyonunu onayladığını ve onları saat 17.00’dan sonra Tours Amboise yolunda, Loire’ın sol kıyısında olmaya davet ettiğini bildiriyordu. Delegasyon Loire köprüsünde karşılanacaktı.[64]

13.30’da Bordeaux’dan radyo aracılığıyla delegasyonun işaret edilen yola çıkmakta olduğu yanıtı veriliyordu. Henüz Almanlar tarafından işgal edilmiş olan Tours Amboise dolaylarında Fransa delegasyonunu Wehrmacht’ın[65] devriyesi karşıladı ve Loire’a, geri çekilme sırasında Fransız askerlerince havaya uçurulan köprü yerine yapılan duba köprüden geçirdi. Bu devriye Fransa delegasyonuna, Paris yolu üzerindeki, yaklaşık 60 km mesafede olan Vandom kentine kadar eşlik etti. Burada delegasyonu, onlara irtibat subayı olarak görevlendirilen Alman Yüksek Komutanlığı Karargâhı temsilcisi General Tippelskirch karşıladı.

Fransız delegeler, ertesi sabah Compiegne’ye geçmek üzere Paris’e geldiler.

50 A. Kammarer. La vérité sur L’Armistice, p. 181, 182.
51 İbid.
52 P. Reymaund. La France a sauvé I’Europe, vol. II, p. 351.
53 “France and Britain, Report by a Chatham House Study Group, Royal İnstitute of İnternational Affairs”. London, 1945, p. 56.
54 P. Baudouin. Neuf mois au gouvernement, p. 177.
55 “Un temoignage. Le dictat de Rethondes et L’Armistice Franco-İtalien de Juin 1940”. Paris, 1945. P. 18. Bu yapıt, Fransa’nın Polonya eski büyükelçisi Leon Noel tarafından yazarının adı belirtilmeden basıldı.

56 A. Kammerer. La verité sur L’Armistice, p. 232.
57 “Un temoignage. Le dictat de Rethondes” p. 17.
58 De Gaulle. Askerî Anılar, cilt. 1, sf. 331.
59 Hempa: Ayaktaş, arkadaş. (Daha çok kötülükte)
60 ABD Büyükelçisi kuşatılmış Paris’te kalmıştı, Fransız Hükûmeti nezdinde Bordeaux’da Amerikan Büyükelçisi görevini, Sürgündeki Polonya Hükûmeti nezdinde akredite edilmiş olan Biddle yürütüyordu.
61 “Peace and War”, sf. 555, 557.
62 “Les archives secretes du Comte Ciano (1936-1943)”, Paris,1948, p 376, 378. “Les archives secréetes la Wilhelmstrasse” (Alman arşivlerine Paralel Fransız-İngiliz-Amerikan basımı), IX. Les Années de la guerre. Livre II. Paris, 1961, p. 332, 336.
63 “Les archives secretes de la Wilhelmstrasse”, IX, livre II, p. 334-335.
64 İbid, p. 349.
65 Wehrmacht: 1935-1945 yılları arasındaki kara, deniz ve hava kuvvetlerini içine alan tüm Alman silahlı kuvvetleri.

3. FRANSA-ALMANYA VE FRANSA-İTALYA ATEŞKES ANLAŞMALARININ İMZALANMASI

Almanların Fransa’yı Talan Etmeleri

21 Haziran saat 13.30’da General Hunttziger ve Fransa delegasyonunun bazı üyeleri Compiegne’in yolunu tutuyorlar, geriye kalan delegeler ve görevliler Paris’te kalıyorlardı. 21 ve 22 Haziran 1940’ta, 11 Kasım 1918 yılında Fransa-Almanya Ateşkes Anlaşması’nın imzalandığı Compiegne ormanında, küçük bir demiryolu istasyonundaki bir vagonda Almanya ve Fransa arasındaki ateşkes görüşmeleri gerçekleştirildi. İlk toplantıya Hitler katıldı. Wehrmacht’ın Yüksek Komutanlık Kurmay Başkanı Keitel onun ateşkes konusundaki sunuş konuşmasını okuduktan sonra, “Führer” Fransız delegelere ateşkesin taslak metnini dağıttı ve toplantıdan ayrıldı. Alman tarafından görüşmeleri Keitel ve Wehrmacht Yüksek Komutanlık Harekât Dairesi Başkanı Jodl yürüttüler. Alman komutanlar masanın üzerine bir harita sererek, Fransız delegelere, kuşatılan bölgeleri belirten yeşil hattı gösterdiler.

Hunttziger, delegasyona ateşkes ve barış koşulları hakkındaki yetki belgesini sundu. Keitel, Fransızların ateşkes görüşmesini imzalamaya

yetkili olduğunu teyit ediyordu. Fransızlar, buna itiraz etmiyorlardı, ancak bu koşulları hükûmetlerine bildirmek ve anlaşmanın imzalanması direktifini almak zorunda olduklarını belirttiler.

21 Haziran akşam saat 08.20'de Hunttziger Weygand'a ateşkes koşullarını bildirdi. Bunun ardından Fransa delegasyonu Paris'e gitti.

Bu arada Alman ordusu Bordeaux'ya doğru ilerliyordu. 21 Haziran akşamı Petain Hitler'e kentin sınırları içine girmemeleri ricasını içeren bir telgraf gönderdi.

Hunttziger ateşkes koşullarının çevirisini Bordeaux'daki Weygand'a dikte ettirdi. Gece saat 01.00'de ateşkes anlaşması metnini incelemek üzere Bakanlar Kurulu toplandı. Oturumda Weygand, Baudouin, Darlan ve Boutie'den oluşan komiteye anlaşma metnine itirazlarını kaleme almaları görevi verildi.

Dışişleri Bakanlığı Yeni Genel Sekreteri Charles-Roux metnin bir kopyasını İngiltere büyükelçisi Campbell'e verdi. İngiltere Büyükelçisi ateşkes koşulları tartışmasına katılmakta ısrar ediyordu. Buna Baudouin, yabancı bir Büyükelçinin hükûmetin oturumuna katılamayacağı yanıtını verdi. Gece toplanmış olan hükûmet komitesi, ateşkes koşullarına olan itirazlarını –ki bunlar az sayıdaydı– formüle etmişti. Bu itirazlar şunlardan oluşuyordu: Paris'in kuşatılmaması; Fransız Askerî Filosunun Afrika limanlarında konuşlanması; Fransız ordusunda bulunan yabancı askerler ve Fransa'ya iltica etmiş yabancılar konusunda ek bir anlaşma imzalanması; Fransa'da bulunan Alman yurttaşlarının Alman hükûmetine teslim edilmesine ilişkin maddenin iptal edilmesi; bir ön koşul olarak Almanların Bordeaux'ya doğru ilerlemelerinin durdurulması.[66]22 Haziran sabahı toplanmış olan Bakanlar Kurulu bu itirazları hızla teyit etti ve Weygand bu itirazları telefonla Hunttziger'e iletti.

22 Haziran saat 11.00'da yine aynı vagonda Alman ve Fransız delegelerin yeni oturumu başladı. Almanya'yı yine önceki gibi Keitel temsil ediyordu. Bordeaux yönüne ilerleme konusunda Keitel, ilerlemenin ancak Fransız hükûmetinin ateşkes koşullarını kabul etmesinden sonra durdurulacağını belirtti. Fransızlar Paris'in bir tür 'serbest bölge' kavramına dâhil edilmesini ve Almanlar tarafından 'serbest bölge olarak' belirlenen koridorla bağlantısı olmasında diretiyorlardı.

Fransızların ricalarına Almanların yanıtı ‘Paris ile ilgili koşulların, bu büyük kentteki iç duruma bağlı olacağı şeklindeydi.[67] Fransız delegasyonu, görüşmelerde bu konuya bir daha değinmedi.

Fransa için istisnai öneme sahip filo konusunu Almanlar tartışmayı reddettiler. Keitel filo ile ilgili maddenin uygulanma şeklinin ateşkes komitesi tarafından belirleneceğini belirtti.

Almanların Fransa’da bulunan Alman yurttaşlarının teslimine ilişkin talepleri, tartışmalardan sonra değişikliğe uğramadı. Bu talep, savaştan önce Hitler Almanyası’ndan kaçan anti-faşistlerin Gestapo’ya teslim edileceği anlamına geliyordu. Alman tarafı, havacılık, gıda ve bazı ayrıntıların değiştirilmesi ile ilgili koşullardaki küçük düzeltmeleri kabul etti.

Hunttziger ile yeni konuşmasında Weygand ona, Fransa hükûmetinin önümüzdeki saatlerde ateşkes anlaşmasının imzalanmasına olur vereceğini bildirdi. “Ama Fransa hükûmeti, anlaşmaya Fransa hükûmetinin ricaları ve Alman hükûmetinin yanıtlarının bir protokol niteliğinde ekleneceği şeklinde bir madde koyulmasını istemektedir” diyordu. Hunttziger Weygand’ı, Keitel ve Jodl’ın ‘namus sözüne inanmasını’ önererek bundan vazgeçmeye ikna ediyordu. Konuşma sırasında Keitel Fransız delegasyonuna, ateşkes koşullarını 19.30’a kadar imzalamaları talebiyle bir mektup gönderdi. Akşam Bordeaux’da Fransa Bakanlar Kurulu yeniden toplandı ve 18.36’da Weygand Hunttziger’e telefonla ateşkes anlaşmasını imzalamaları direktifini verdi.

İmza töreni 22 Haziran 1940 akşamı saat 19.00 civarında gerçekleştirildi. Hunttziger kısa bir açıklama yaptı ve bu açıklamasında, Fransa’nın müttefiklerine karşı yükümlülükleri gereğince, bir savaşa girip yenilgiye uğradığına ve bu nedenle bu ağır koşulları kabul etmek zorunda kaldığına işaret etti. [68] 23 Haziran’da Fransız delegasyonu Paris üzerinden Roma’ya geldi. O zamana kadar Hitler, askerî başarılarıyla övünemeyecek olan Mussolini’ye (İtalyan ordusu Fransa topraklarına girmemişti), iştahını yatıştırmasını ve Petain hükûmetini pek zor duruma düşürmemesini ima etmişti. Mussolini 22 Haziran tarihli mektubunda Hitler’e “en minimum olanla, 50 km mesafelik askerden arındırılmış bölge talebiyle yetindiğini” [69]bildiriyordu.

Fransız ve İtalyan delegasyonlarının görüşmeleri Roma yakınlarındaki Villa İnchiz’de yapıldı. İtalyan hükûmetini Dışişleri Bakanı Ciano, Mareşal

Badoglio, 1935 yılında Fransa-İtalya askerî anlaşmasının hazırlıklarına katılmış olan General Prikolo, Amiral Cavagnari ve General Roatta temsil ediyordu.

Badoglio Fransız delegasyonuna ateşkes koşulları metnini sundu. Fransız delegasyonu için tahsis edilmiş olan villaya döner dönmez Hunttziger metni telefonla Bordeaux'ya bildirdi. Petain hükûmeti üyeleri, İtalya'nın koşullarını hemen makul olarak değerlendirdi. Madde madde görüşmeler sırasında, Baudouin'in de anılarında belirttiği gibi, yalnızca 9. madde ciddi itirazlara yol açmıştı. Bu maddede Suriye, Somali kıyıları ve Kuzey Afrika sömürgelerindeki askerlerin geri çekilmesinden söz ediyordu.

Hunttziger, Bordeaux'dan direktifi alır almaz bu maddenin değiştirilmesinde ısrarcı olduklarını bildirdi. "Söz konusu olan" diyordu, "bir Avrupalının otoritesinin sarsılmaması gereken yerli ülkelerdir. Bu hiçbir ülkenin, özellikle de İtalya gibi büyük sömürge sahibi ülkenin çıkarlarına uygun düşmeyebilir."[70]

Badoglio Fransız koloni askerlerinin geri çekilmesi talebinde diretmedi ve bu sorunu "bu topraklarda kurulu düzeni korumanın özel önemini dikkate alacak olan" ateşkes komisyonunun inceleyeceğine karar verildi. Hunttziger düzeltmelerin kabul edildiğini bildirdi ve 19.10'da Weygand Roma'daki Fransız delegasyonuna Fransa-İtalya ateşkes anlaşmasını imzalaması direktifini verdi. Ateşkes anlaşmasının imzalanması 19.15'te gerçekleştirildi. Fransa'nın bir yanda, Almanya ve İtalya'nın diğer yanda olduğu savaş 25 Haziran gecesi saat 01.35'te sona erdi.

Compiegne ve Roma ateşkes anlaşmaları, Fransa'nın daha sonraki yıllardaki askerî, dış politik ve önemli ölçüde de iç politik ve ekonomik durumunu belirliyordu.

Ateşkes koşullarının yerine getirilmesini, Fransa-Almanya Anlaşması'nın 22. maddesince öngörülen ve Fransa delegasyonunun da içinde bulunduğu, Wiesbaden'deki Alman Ateşkes Komisyonu yönetiyordu. Bu, fiilen Fransa'daki tüm temel yaşamsal sorunları çözen bir organdı. Wiesbaden'de 6 Fransız-Alman Askerî Komitesi (Kara Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri, savaş esirleri, askerî sanayi, Dışişleri) ve 6 ekonomi komitesi (finans, sanayi, mal dolaşımı, ticaret filosu, haberleşme, taşımacılık) sürekli çalışıyordu. Wiesbaden'deki her iki taraf da yüksek askerî ve diplomasi memurları, ayrıca büyük sanayi ve finans memurları

tarafından temsil ediliyordu. Burada Hitler'in ve Petain hükûmetinin direktifleriyle Fransız hükûmetinin Alman diktasına tabii olması koşullarında Fransız-Alman 'işbirliğinin' tüm sorunları çözülüyordu.

Ateşkes anlaşması koşullarına göre, Fransa ülke topraklarının beşte ikisi; tüm temel sanayi alanlarını, Paris'i, ayrıca Manche ve Atlantik kıyısının tüm limanlarını ve 'serbest bölgeyi' de içine alan kuşatma bölgesine ayrılmıştı. Bu alan, Fransa'nın Güneybatı bölümünü kapsıyordu. Almanlar tarafından belirlenen sınır çizgisi, Fransa delegasyonunun ciddi itirazlarına yol açmamıştı.

Hitler Almanyası, 'serbest bölgeyi' koruyarak, Petain hükûmetinin 'bağımsız' olduğu görüntüsü yaratmak istiyordu. Böyle bir karar, bir yandan tüm ülkenin kuşatılması durumunda Petain hükûmetinin sömürgeler üzerindeki iktidarını kaybedebileceği ve onların İngiltere ya da ABD'nin eline düşeceğinden çekinilmesinden kaynaklanıyor, diğer yandan da bu hükûmeti Fransa'da Alman faşizminin işine yarayacak düzenin kurulması ve Fransa'nın 'yeni' Hitler Avrupasına dâhil edilmesi için kullanmak gerekiyordu. Petain hükûmeti kendisine başkent olarak Vichy kentini seçti.

İtalya, ateşkes anlaşması koşullarına göre Fransa'da pratikte hiçbir kuşatma bölgesi elde edememişti. Anlaşma ancak, Fransa-İtalya sınırı boyunca 50 km'lik bir hattın askerlerden arındırılmasını öngörüyordu. İtalya sömürge olarak, Cibuti Limanı, Cibuti-Addis-Ababa yolunun Fransa'ya ait bölümü, Fransız sömürgelerinin olduğu Libya sınırı boyunca askerden arındırılmış bölge dışında da bir şey alamamıştı. Böylece Mussolini'nin eline, Alman saldırılarında bir nefes alma döneminde, Fransa-İtalya görüşmelerinin sonucundan beklentilerinin önemli ölçüde altında şeyler geçmişti.

Compiegne Ateşkes Anlaşması koşullarına göre, Petain hükûmetinin elinde 'iç güvenliğin sağlanması' için yüz binlik 'ateşkes ordusu' kalmıştı.

Ateşkes anlaşmasının 20. maddesi, 'barış antlaşmasının imzalanmasına kadar' tüm Fransız savaş esirlerinin Almanların elinde kalmasını öngörüyordu. Ateşkes anlaşmasının imzalanması anına kadar Fransız savaş esirlerinin sayısı 1 milyon 800 bine ulaşmıştı ki savaş başladığında metropolde görevi başındaki kara ordusunun 2,5 milyon kişi olduğu hesaba katılırsa, bu, küçümsenemeyecek bir sayıydı.

Fransa için oldukça önemli olan askerî filo sorunu da, Almanya ile ateşkes anlaşmasının 8. maddesine göre şöyle çözülmüştü: Filonun bir bölümü, ‘Fransa ve onun sömürü İmparatorluğunun çıkarlarının korunması için’ Fransa hükûmetinin emrine bırakılmıştı; diğer bir bölümü ise, daha sonra belirlenecek olan limanlarda, ‘Almanya ve dolayısıyla İtalya’nın kontrolü altında’ askerden ve silahlardan arındırılacaktı. Keitel sözlü olarak, bu limanların ‘serbest bölgede’ olabileceğini ima etmişti. Almanya bu maddeye göre, kendi kontrolünde bulunan limanlarda bulunan Fransız gemilerinden ‘kendi çıkarları için’ yararlanmama, ‘Barış antlaşması imzalanması durumunda’ Fransız askerî filosuna itiraz etmeme yükümlülüğünü üstlenmişti.

Petain hükûmeti, tabii ki, tıpkı İngiltere’ye güvenmediği gibi, Hitler’in bu yükümlülüklerine de çok fazla güvenmiyordu. Ateşkes anlaşmasının hemen ardından 24 Haziran’da Darlan, Filolar ve Deniz Kuvvetleri Bölge Komutanına, gemilerin ‘düşman ya da bir yabancı devlet tarafından’ (yani Almanya ya da İngiltere tarafından) ele geçirilmemesi için önlemler alması yönünde gizli bir emir verdi. Almanların filoyu ele geçirmeye yeltenmesi durumunda, “yeni bir emir beklemeksizin gemiler ya Birleşik Devletlere gönderilmeli ya da batırılmalıydı”. Emirde, yurtdışına sığınmış olan gemilerin “Fransız Deniz Kuvvetleri Komutanının özel emri olmadan” Almanya ya da İtalya’ya karşı kullanılamayacağından söz ediliyordu.

Hitler Almanyası’na yönelim ve Fransa’nın Avrupa’da ‘yeni düzene’ dâhil olması durumu, Fransız iktidar çevrelerinde kesin olarak onay görmüş olmasına karşın, geriye söz konusu çevrelerin ne pahasına olursa olsun korumak istedikleri sömürge İmparatorluğu gibi önemli bir sorun kalmıştı. Bu sömürgelerin aslan payına Almanya talip oluyordu, azımsanamayacak bir bölümünü ise İtalya almak istiyordu, bazı toprakları da İspanya ele geçirmek istiyordu. Japonya, Almanya’nın Güneydoğu Asya’da kendisiyle rekabet etme olanağı olmadığı için, Çin Hindi’ni kendi ganimeti olarak kabul ediyordu. Fransa’nın sömürgelerini İngiltere ve Birleşik Devletler de kendilerine mal etmeye çabalıyorlardı. Petain hükûmeti her iki kapitalist gruplaşmanın Fransız sömürgeleri için mücadelesinden yararlanmaya ve belirli bir dengeyi korumaya çabalıyordu. 3 Temmuz 1940’ta İngilizler Fransız filosunu ele geçirmek ya da bir kısmını devre dışı bırakmak amacıyla Mers-El-Kébir’deki Fransız askerî gemilerine saldırdılar. Petain

hükûmeti, İngilizlerin Fransız sömürgelerini ele geçirmeleri için bahane yaratmamak amacıyla İngiltere'ye savaş ilan etme yoluna gitmedi.

Fransız-Alman Ateşkes anlaşmasının koşulları, bir bütün olarak Fransız iktidar çevrelerinin bekledikleri gibi çıkmadı. Petain'ciler Hitler Almanyası'nın, Fransız tekelcilerini Alman tekelcileriyle sıkı bir ekonomik işbirliğine davet edeceklerini ve ülke içindeki tüm devrimci hareket 'tehlikelerinden' kurtulmuş olan emperyalist Fransa'nın kendi dev sömürge İmparatorluğunu kullanarak 'yeni' faşist Avrupa'nın kurulmasına ayrıcalıklı koşullarla katılmanın hesabını yapıyorlardı.[71]

Hitler Almanyası Fransa'daki iç 'asayişi' sağlamaya hazırdı ve Fransız emperyalistleri bunda yanılmamışlardı. Ama Almanya her şeyden önce Fransa'yı adam akıllı soymak, orada ekonomik pozisyonunu güçlendirmek, Fransız ekonomisini Alman sermayesine bağımlı kılmak, Fransız sömürgelerinin içine sızmak ve ancak bu koşullar altında bu ülkeyi 'Alman sistemine' dâhil etmek istiyordu.

"Fransız kollaborasyonistleri[72] (işbirlikçiler)", diye anımsıyordu SSCB Fransa Büyükelçisi A.Y. Bogomolov, "her iki ülke de totaliter-faşist bir rejimde eşit haklara sahip iki devlet olarak Almanya ve Fransa ittifakı düşü görmüşlerdi... Ama Vichy'liler geleceği düşünedursun, Almanlar Fransa'yı soyup talan ettiler."[73]

Fransa'yı sistematik olarak yağmalama yöntemlerinden bir tanesi, sözüm ona işgal giderlerinin tahsil edilmesiydi. Ateşkes anlaşmasında bu giderler belirlenmemişti. Görüşmeler sırasında Alman tarafı, tartışma yaratmamak için kasıtlı olarak bu soruyu gündeme getirmemişti. İşgalciler Fransa'ya yerleştikten sonra Alman hükûmeti rakamı açıkladı: günde 20 milyon Alman Markı ya da 400 milyon Frank. Rakam öylesine büyüktü ki, bu, 1940 yılının askerî giderleri hesaba katıldığında 18 milyonluk bir ordunun giderlerini karşılayabilirdi. Fransa-Almanya Ateşkes anlaşması tam anlamıyla emperyalist, işgalci bir nitelik taşıyordu ve Hitler Almanyası'na Fransa metropolünü siyasal ve ekonomik olarak kendine bağımlı kılmak ve Fransa'yı sistematik olarak yağmalamak için istisnai olanaklar sağlıyordu. Hitler bu anlaşmayı Sovyetler Birliği'ne saldırmak başta olmak üzere, kendi saldırgan planlarının gerçekleşmesi için Batıda sağlam bir cephe gerisi yaratma yolunda bir adım olarak görüyordu. Ateşkes anlaşmasının imzalanmasından bir süre sonra Vichy hükûmetine Hitlercilerin talebi

üzerine Laval dâhil edildi. Ve 10 Temmuz 1940’ta Vichy’de Parlamento toplandığında Laval, Petain’i olağanüstü yetkilerle donatan devlet reformu yasasının ‘kabulünde’ başrol oynadı. Laval Vichy hükûmetinin faşist işgalcilerle sıkı bir işbirliğine dönük çizgisini belirlemeye başladı.

Fransız-İtalyan ateşkes anlaşmasına gelince, bu ateşkes anlaşması Mussoli’nin savaşa girerek Fransa üzerine kurduğu kuşatma planlarına uygun düşmüyordu. Faşist İtalya, zaferinin meyvelerini tek başına yemeyi arzulayan Hitler Almanyası’nın taleplerine boyun eğmek zorunda kaldı.

66 İbid, p. 357, 358.
67 A. Kammerer. La vérité sur L’Armistice, p. 285.
68 “Un témoignage. Le dictat de Rethondes”, p. 22, 23.
69 P. Baudouin. Neuf mois au gouverrnement, p. 191; “Un témoignage Le dictat de Rethondes”, p. 24.
70 M. Weygand. Mémoires, p. 258, 261.
71 İbid, p. 259.
72 Collaborationniste: Siyasi işbirlikçi.
73 “Un témoignage. Le dictat de Rethondes”. P. 87.

ALTMIŞ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I
EMPERYALİST DEVLETLERİN GÜNEYDOĞU ASYA, PASİFİK OKYANUSU VE LATİN AMERİKA’DA EGEMENLİK MÜCADELESİ
(Eylül 1939-1940)

1. JAPON SALDIRGANLIĞININ YAYILMASI VE JAPONYA-AMERİKA İLİŞKİLERİNİN GERGİNLEŞMESİ

“Uzak Doğuda Münih” Politikası ve Sonuçları

Batılı devletlerin Avrupa’daki Münih Politikası, Uzak Doğu’daki saldırganın ‘yatıştırılması’ politikasıyla denk düşüyordu.

Temmuz 1939’da imzalanan ve Arita-Kreigi[1]adıyla anılan anlaşma Çin’e karşı açık bir İngiliz-Japon komplosuydu. Bu anlaşma, Japon işgalcilere karşı cesurca çarpışmış olan Çin halkına yönelikti. Ayrıca anlaşma fiilen Japon ordusunun, o sıralar SSCB ve Moğolistan Halk Cumhuriyeti’ne karşı faaliyet yürüttüğü Hahlin-Göl Nehri çevresinde, güvenliğinin İngilizler tarafından garantiye alınması anlamına geliyordu.

Arita-Kreigi anlaşması, İngiliz emperyalizminin Uzak Doğu’da önceki tüm politikasının doğal bir devamıydı. Bu politika Asya’da da, Avrupa’daki gibi faşist devletlerin saldırganlığını SSCB’ye karşı yönlendirme temel hedefini güdüyordu.

İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması nedeniyle, İngiltere hükûmeti Japonya’yı ‘yatıştırmak’ için yeni adımlar attı. İngiliz hükûmeti bu Japon politikasında, Japon hükûmetinin, Çin’ den yeni ödünler alma arzusunu göz

önünde bulunduruyordu. 8 Eylül 1939'da İngiltere'nin Japonya Büyükelçisi Japon Dışişleri Bakanına, Büyük Britanya Dışişleri bakanı Halifax'ın Çin sorununun barışçıl yollardan çözülmesi önerisini içeren bir mesaj sundu.[2] Ekim 1939'da İngilizler askerî gemilerini Çin'den Singapur'a çekti, Kasım'da ise askerlerinin Kuzey Çin'den çekileceğini açıkladılar. Japonya Avrupa'daki gelişmeleri bekleme taktiğini seçiyor ve Çin konusunda İngiliz-Japon görüşmeleri için acele etmiyordu.

Amerikalı diplomatlar bu gelişmeleri dikkatle izliyordu. Arita-Kreigi anlaşmasının anti-Sovyet eğilimi Washington'dan itiraz görmüyordu. ABD iktidar çevreleri yalnızca Birleşik Devletlerin çıkarlarını tehdit etmeye yatkın geniş çaplı İngiliz-Japon işbirliğinin yinelenmesinden çekiniyordu biraz. ABD Dışişleri bakanı Hull, İngilizlerin dikkatini Japonyaların, Çin'in önemli bir bölümünü kontrol altında tutma iddiasına çekiyordu. Amerikan tekelcileri, Çin'in oldukça zengin bölgelerini Japonya'ya bırakmak istemiyorlardı.

Japonya'nın güttüğü Çin'deki ayrımcılık politikasının, çıkarlarına zarar verdiği Amerikalı tekelcilerin baskısı altındaki ABD hükûmeti, 1940 yılı başında sözüm ona manevi ambargo uygulamasını genişletti. Ama ABD, Japonya'ya, o dönemde ihracat konusunda, daha önceki üç yıllık Japonya-Çin Savaşı döneminden daha fazla bağımlı olduğu için, bu ülkeye gerçekten de ciddi zarar verebilecek olan ekonomik ilişkilerin kesilmesi gibi güçlü bir etki yöntemi uygulamadı. Japonya ABD'den, Britanya İmparatorluğundan, Hollanda Hindistan'ı (Endonezya) ve Fransa Çin Hindi ülkelerinden gerekli malzemeleri alarak askerî ve stratejik rezervler biriktiriyordu.

Japonya ve ABD arasında Pasifik Okyanusu'ndaki emperyalist savaşta büyük politikanın konusu petroldü.

21 Temmuz 1940'ta, Japonlar ABD'den büyük miktarda petrol ve benzin almaya başlayınca bu alımları sınırlandırmak amacıyla Başkan Roosevelt Japonya'ya petrol ve hurda demir satışına lisans sistemi getirdi. Ancak, hemen ardından sınırlandırmanın yalnızca Amerikan ordusuna gerekli olan havacılıkta kullanılan benzin ve yağlama malzemeleri ile hurda demirin bazı türlerine getirildiğini belirten bir açıklama yapıldı.

Lisans sistemi, Amerika'nın Japonya'ya ihracatına ciddi bir etki yapmamıştı. Şöyle ki, 1940 Ağustosunda Japonya'ya petrol ürünlerinin ihracatı için verilen lisans, 1940 yılının ilk altı ayından, yani lisans

uygulamasından önceki döneme göre daha fazlaydı. Amerikan petrolüyle Japonya'ya lojistik sağlama 1941 Ağustosuna kadar sürdü. Japon yöneticiler ABD'den büyük miktarda saç ve dökme demir dış alımı yaptılar.[3] Japonya'nın dış alımlarının ABD tarafından karşılanmasını Amerikalı politikacılar, güya o koşullarda, Japonya'nın petrol ve diğer hammadde alımlarına ambargo koymanın, Japonları 'çılgınca hareketlere' sürükleyebileceği, onları savaş başlatmaya kadar itebileceği bahanesiyle haklı göstermeye çalışıyorlardı. Bu durumda Amerikalı politikacılar, hammadde ambargosunun Japonya'yı diğer ülkelere karşı savaşa zorlayacağı yolundaki Japon propagandasını teyit ediyorlardı.[4]

ABD Japonya'nın Çin'i fethetmesini istemiyor olmasına karşın, Japonların saldırganlığını sınırlandırmak için ciddi önlemler almıyordu. ABD iktidar çevreleri Çin'e etkili bir siyasal ve askerî destek vermeyi reddediyorlardı. Bu ülkeye önemli bir ekonomik yardım da yapmak istemiyorlardı.

Tüm 1940 yaz ve sonbahar süresince Amerikan hükûmeti Çin'e borç verme sorununu görüşüyordu. 5 Eylül 1940'ta Chongqing'e karargâh kurmuş olan Çan Kay Şek hükûmeti, eğer ABD kendilerine borç verirse, onlara birkaç üssü kiraya vermeye razı olacaklarını resmen açıkladı.[5] Ama Japonya'nın Çin'deki askerî operasyonlarının gelişme kaydetmiş olması ve Japonya ile ilişkileri zora sokma korkusuyla Birleşik Devletler bu alışverişi gerçekleştiremedi. Ancak 25 Eylül 1940'ta ABD Çin'e Çin volfram madenlerine karşılık olarak borç vermeye razı oldu. [6]

İngiltere ve ABD'nin, Japonya'yı SSCB'ye ve Çin'in devrimci güçlerine karşı kullanma niyetlerinin bir sonucu olan bu Münih politikası Batılı ülkeler için acı meyvelerini vermeye başlamıştı. Her geçen ay Japon yöneticiler Çin'de etkilerini artırıyor, Amerikalı ve İngiliz tüccar ve sanayicilerin paylarını azaltıyorlardı. 1940 yılı boyunca Çin'de Japon makamları tarafından 800 kez 'Amerikalıların mallarına zarar verme' vakası tespit edildi (1939 yılında bu tür vakalar 600 civarındaydı). ABD ve İngiltere bu nedenle Japonya hükûmetinin çoğuna yanıt vermeye dahi gerek duymadığı çok sayıda başvuruda bulundu ve protesto gönderdiler. Kısacası, bu tür protestolar ve başvurular hiçbir pratik önlemle uygulamaya sokulmadı.

Güneydoğu Asya'da Japon Yayılmacılığının Genişlemesi

Japon militaristlerin 1939'da Hahlin-Göl'ünde yenilgiye uğraması, SSCB'nin artan gücü ve önde gelen sömürgeci devletlerin zayıf düşmeleri gibi bir dizi etmen, Japon iktidar çevrelerini, Kuzeydoğu Asya'da, SSCB'ye ve Moğolistan Halk Cumhuriyeti'ne karşı yayılmanın, Güney denizlerine doğru ilerlemeyle kıyaslandığında oldukça fazla risk taşıdığı düşüncesine yöneltmişti.[7] Belirli tereddütlere karşın, Japon emperyalistler Güneye doğru saldırmanın mantıklı olacağı sonucuna varmışlardı. Buna diğer nedenler de yardımcı oldular. Güney denizleri ülkeleri, temel askerî-stratejik hammadde ve gıda türlerine sahiptiler. Diğer yandan, Avrupa'da savaşla meşgul olan İngiltere ve Fransa Japonya'ya ciddi bir karşı koyma sergileyecek durumda değildi. Hitler Almanyası'nın Batı Avrupa'daki saldırıları Japonya'nın Güneydoğu Asya'ya saldırı hazırlıklarını hızlandırmasında ek bir itici güç oldu.

Fransa ve Hollanda'nın Alman ordusu tarafından işgali, İngiltere'nin felaket durumu, ABD'nin Japonların heveslerine karşı koymadaki isteksizliği Japonların işgal planlarının gerçekleştirilmesi için elverişli koşullar yaratıyordu.

17 Haziran 1940'ta Japonya Dışişleri bakan yardımcısı Tani, Vichy büyükelçisi Henry'den Çin Hindi-Yunnan yolu üzerinden Çin için silah ve malzeme taşınmasına son verilmesi talebinde bulundu.[8]

İki gün sonra Japon hükûmeti taşımacılığın kontrol edilmesi için güzergâha Japon memurların yerleştirilmesi konusunu gündeme getirdi. Japonların talebini, Japonya'nın ricası üzerine Alman ve İtalyan hükûmetleri destekledi. Petain hükûmeti bu talepleri yerine getirmek zorunda kaldı.

25 Haziran 1940'ta Japonya Savaş Bakanı General Hata şunları söyledi: "Bize, bin yılda bir ortaya çıkan bu ender fırsatı değerlendiremediğimiz için sitem etmemeleri konusunda boş yere söz tüketmeyelim... Eğer gerekirse, Japonya, politikamıza karşı engel olacak devletlere karşı kararlı bir şekilde hareket etmek zorundadır. [9] 'Altın fırsat' düşüncesi ülkenin iktidar çevrelerine gitgide daha fazla egemen oluyordu. 29 Haziran'da Dışişleri Bakanı Arita Doğu Asya'da 'yeni düzenin' Çin Hindi Hollanda

Hindistanı'nı kapsamakta olduğunu bildirdi. "Doğu Asya ve Güney denizleri ülkeleri" sözcüklerini ısrarla vurguluyordu bakan; "iç içedirler ve yazgı onları işbirliği yapmak ve birbirlerinin gereksinimlerine hizmet etmekle yükümlü kılmıştır."[10]

Nasyonalist örgütler ve militaristler İonay kabinesini kararsızlığı ve ağır hareket etmesinden dolayı giderek daha sert bir şekilde eleştiriyorlardı. 6 Haziran 1940'ta en büyük Japon tekelcilerinden biri olan Kuhara, Başbakanı ziyaret etti ve hükûmetin İngiltere ve ABD'nin ardından sürüklenme politikasından vazgeçmesi gerektiğini söyledi. İşadamı, ültimatom verir bir şekilde Chongqing'e yardım eden devletlere karşı kararlı önlemler alınmasını ve Japonya'da "en güçlü savunmaya sahip bir devletin" kurulmasını talep ediyordu.[11]

5 Temmuz 1940'ta, terörist faaliyetler yoluyla, Başbakan İonay'ı ve İngiliz yanlısı eğilimlerin taraftarları olarak bilinen diğer politikacıları siyasal arenadan silmeye niyetlenmiş faşist eğilimli bir grup subayın komplosu açığa çıktı. Basının koruyucusu bakan Kido, bu durumu İmparatora rapor ederken komplocuların duygularını her devlet adamının dikkatle analiz etmesi gerektiğini belirtiyordu. Militaristler yeni bir kabinenin kurulması amaçlarına derhâl ulaşmışlardı. Savaş Bakanı yardımcısı, Anami Kido'yu ziyaretinde, askerî çevrelerin görüşüne göre, "İonay kabinesinin, kendi niteliği gereği, Almanya ve İtalya ile anlaşmaya varmak için kesinlikle uygun olmadığını" belirtiyor ve ekliyordu: "Bizim geç kalabileceğimiz tehlikesi mevcuttur."[12]

Bu arada Batılı devletler, sanki Japon militaristlerin, Güneydoğu Asya'nın ABD ile İngiltere'nin ciddi bir karşı koyuşları olmaksızın işgal edilebileceği olanağına ilişkin tezlerinin haklılığını onaylarcasına, Japonya'ya ödün üzerine ödün veriyorlardı.

16 Temmuz'da Amerikan hükûmeti temsilcisi Monroe Doktrini'nin Asya'da da uygulanabileceğini bildirdi: Fransız Çin Hindi'ne ilişkin sorun bizzat Asya ülkeleri tarafından çözülmeliydi.

17 Temmuz'da İngiliz hükûmeti, Birmanya yolu ve Hong-Kong Limanı'nın Çin'e mal ve malzeme taşınmasına üç aylık bir süre için kapatılmasına razı oldu. Böylece yol, inşaatı tamamen sona erinceye kadar, uzun bir süreliğine kapatılmış oldu. Sonuçta, ayrıca bu yol üzerinden

taşımacılık Japonya'nın talebi üzerine defalarca durduruldu ve Çin'e yardımda bu yıllarda önemli bir rol oynamadı.

Japonya Savaş Bakanı Hata 16 Temmuz'da istifa etti. Ordu liderleri, ordunun bu makama başka bir aday göstermeyeceğini belirttiler. Bu, Başbakana güvensizlik ifade ediyordu. İonay, hükûmetin istifasını ilan etmek zorunda kaldı. Kabinenin kurulması için, daha Mayıs ayı başında Japon emperyalizminin geniş bir yayılımının gerçekleştirilmesi amacıyla tüm burjuva partilerini birleştiren, Birleşik Monarşist-Faşist Örgütü, "Taht'a Yardım Derneği" kurulması hareketine Başkanlık eden Prens Konoe'yi görevlendirdi. Yeni kabine 22 Temmuz 1940'ta kuruldu. Konoe Başbakan, Matsuoka Dışişleri Bakanı oldu. 27 Temmuz 1940'ta onaylanan hükûmet programı Çin'de savaşın sonlandırılmasını, Güney denizleri bölgesinin Japonya'ya bağlanmasını ve "Büyük Doğu Asya Ortak İlerleme Alanı'nın" kurulmasını öngörüyordu. Matsuoka 1 Ağustos'taki ilk konuşmasında, daha sonradan Japon emperyalizminin İkinci Dünya Savaşı'ndaki başlıca sloganı olan bu terimi resmî olarak ilk kez kullanmıştı.

Programda, ABD ve İngiltere'nin direncinin (silahlı yollar da dahil olmak üzere) kırılması için Almanya ve İtalya ile ilişkilerin sağlamlaştırılması görevi ortaya atıldı. Aynı zamanda, iki cephede savaştan kaçınmak amacıyla Japon-Sovyet ilişkilerinde düzenlemeler yapılmasına dönük önlemler alınması tasarlanıyordu. İç politika programı, ülkenin giderek faşistleştirilmesini öngörüyordu.[13]

Hükûmetin ve Faaliyet Koordinasyon Konseyi'nin izleyen oturumlarında yayılmanın öncelikli hedeflerinin, Fransa Çin Hindi, Hollanda Hindistanı, ayrıca Malezya, Filipinler ve Batılı devletlerin "Büyük Doğu Asya Ortak İlerleme Alanı"na[14]dâhil edilmesi gereken diğer sömürgelerinin olacağı kararı alındı.

Japonya, başlıca emperyalist rakipleriyle gelecekte yapacağı savaş için gerekli üsleri hazırlamaya çalışarak aktif saldırı faaliyetlerine geçiyordu. Japon iddialarının öncelikli hedefi, Güneydoğu Asya'da önemli stratejik bir konumda olan Çin Hindi idi. Ayrıca, Çin Hindi bir gıda ve stratejik hammadde kaynağı olarak çok büyük bir öneme sahipti.

Fransa Çin Hindi Japonlara kolay lokma gibi görünüyordu: buraya konuşlandırılmış olan ordu nispeten küçüktü (80 bini yerli Vietnamlı olan 100 bin asker) ve savaşmak için tank gibi, hava kuvvetleri gibi çağdaş savaş

araçlarından yoksundu. Küçük bir grup eski gemiden oluşan Fransız filosu da ciddi bir güç değildi.

Japon diplomasisi kendi planlarına tehdidi, ancak büyük partneri Almanya tarafından görüyordu. Fransız sömürgelerinin savunulması için Hitlerciler tarafından Fransız filosunun bir kısmının Vichy hükûmetine özellikle bırakılmasının Japonya'yı kuşkulandırmaması mümkün değildi. Hitlerciler böylece Fransız sömürgelerinin yazgısına terk edilmediğini ve Almanya'nın gözünün onların üzerinde olduğunu ima ediyordu. Berlin ve Roma'daki Japon Büyükelçiler, Fransız Çin Hindi'nin yazgısının belirlenmesinde Japonya'nın istişarelere katılmayı beklediğini bildirmişlerdi.

Ağustos başında Japonya, Fransız sömürge idarecilerinden, İndokitay kıyılarında kendilerine deniz kuvvetleri üsleri sağlanmasını, Japon askerlerinin Çin sınırına girişine izin verilmesini, aynı zamanda Japonya'ya demir filizi, kalay ve kömür ithalatının artırılmasını öngören ekonomik bir anlaşma imzalama talebinde bulundu. Londra'da General de Gaulle tarafından kurulan "Özgür Fransa" Ulusal Komitesi taraftarı olan İndokitay Genel Valisi Jorj Katru bu taleplere kararlı bir şekilde karşı çıktı. Petain hükûmeti Katru'yu görevden alıp yerine Amiral Deku'yu atadı. Yeni Genel Vali Japonya ile görüşmelere başladı. Deku paralel olarak, Japonya'ya belirli bir siyasal baskı yapabileceğini hesap ederek ABD hükûmetinin yardımına başvurdu. Ancak, Amerika tarafından etkili bir müdahale gelmedi.

30 Ağustos'ta Japonya ve Vichy hükûmeti arasında Japon Dışişleri Bakanı ve Vichy'nin Japonya büyükelçisi Henry arasında not değişimi biçiminde bir anlaşma imzalandı. Petain hükûmeti Japonya'nın Uzak Doğu'daki ekonomik ve siyasal üstünlüğünü kabul ediyor, İndokitay'da Japonya'ya ekonomik ayrıcalıklar tanımayı kabul ediyordu. Bunun dışında, Kuzey İndokitay'da Japonya Hava Kuvvetleri üslerinin kurulması öngörülüyordu.

Eylül başında Japonlar Vichy yöneticilerine, daha önceden öne sürülen Japon askerlerinin Çin sınırına transit geçişi talebinin yerine getirilmesi için ısrar etmeye başladılar. ABD ile ilişkilerin gerginleşmesinden çekinen Japon diplomasisi, o zamanlar gerektiğinde kendi prestiji kayba uğramaksızın ödün verecek şekilde hareket ediyordu. Japonlar bu taleplerini Çin Hindi sömürge idarecilerine, kendi Çin Hindi temsilcileri Tuğgeneral Nisihara Tokyo'ya gittiğinde, dile getirmişlerdi. Deku Japonya'nın talebini

reddetti ve bu konuyu Japon Büyükelçisi ve Vichy Dışişleri Bakanı arasında görüşmelerin yapıldığı Vichy'e bildirdi. Fransız yöneticiler bu kez dikleştiler ve Japonya hükûmeti taleplerinde diretmedi.

Ancak Japonların geri adım atması geçiciydi. Çin Hindi'ne dönen Nisihara, Deku'ya, Japon askerlerinin Fransız Çin Hindi topraklarından geçmesine izin verilmesi konusunda ültimatom gibi bir talepte bulundu. Deku bu ültimatom talebini reddetti ve Vichy hükûmetine yardım için başvurdu. Kendisi, Petain hükûmetine güvenmediğinden Amerikan ve İngiliz hükûmetlerine de mesaj göndererek destek istedi. Bu kez İngiliz ve Amerikan diplomasisi tarafından Çin Hindi'ne destek yönünde birkaç jest yapıldı. 4 Eylül'de Amerika'nın Tokyo büyükelçisi Grew Matsuoka'ya ABD'nin Uzak Doğu'daki statükonun korunmasından çıkarları olduğunu bildirdi. Benzer bir açıklama da İngiliz Lortlar Kamarası'ndan geldi. ABD ve İngiltere'nin diplomatik adımları belirli bir süre için etkisini gösterdi: Japon hükûmeti, Nisihira'nın ültimatom verme yetkisi olmadığını açıkladı.[15]

Japonlar, elverişli koşullardan yararlanarak Çin Hindi'nde mümkün olan en kısa zamanda ekonomik ve stratejik üstünlük elde etme çabasındaydı. Grew'in yazdığı gibi, Japon hükûmeti "ABD tarafından etkili bir karşı koyuşla karşılaşmayacağı" düşüncesindeydi.

19 Eylül'de Japonlar Çin Hindi'ndeki sömürge idarecilerine, ültimatom niteliği taşıyan yeni, daha da genişletilmiş talepler sundular.[16] Ültimatom Japon Silahlı Kuvvetleri'nin faaliyetleriyle güçlendirildi: askerî gemiler Tonkin Körfezi'ne girdiler, Japon ordusunun Güney Çin'de bulunan birlikleri Çin Hindi sınırına hareket ettiler.

Fransız sömürge idarecileri, kendilerini köleleştirenlerden nefret eden yerli halktan destek bulamadılar. Aciz durumdaki Petain hükûmetinin yardımına da bel bağlayamazlardı. Hitler hükûmeti Japon Büyükelçisinin ricası üzerine Petain'e Çin Hindi konusunda Japon taleplerine ödün vermesini 'tavsiye ediyordu'. [17]22 Eylül'de Deku Japonya'nın taleplerini kabul edeceğini açıkladı.

Gerek duyulan bu anlaşma Japonların Hayfon'a derhâl 'sınırlı' sayıda asker çıkarmasına fırsat vermişti. Japonya Tonkin'de (Kuzey Çin Hindistanı), altı bin kişiyi yerleştirebilecekleri 3 hava üssü elde etti.[18]

Çin'in Güney bölgelerinde bulunan Japon askerleri anlaşmanın yürürlüğe girmesini beklemeden 22 Eylül'de Çin Hindistanı sınırını geçerek orada bir dizi önemli noktayı kuşattılar. Sömürge idaresi Longson'daki Fransız garnizonuna Japonlara karşı koymayı yasakladı.

Vietnam halkı Komünist Parti'nin çağrısı üzerine Japon kuşatmacılara karşı silahlı mücadele başlattı. Ekim-Kasım 1940'ta Vietnam'ın Kuzeydoğu bölgelerinde Japon askerlerine karşı partizan hareketleri başlatıldı. 1940'ın sonu ve 1941'in başında üç büyük halk ayaklanması oldu. Çin Hindi Komünist Partisi bildirilerinde, kurtuluş hareketine karşı mücadelede Japon işgalcilerle işbirliği yapan Fransız idarecilerin teslimiyetçi politikasını kararlı bir şekilde açığa vuruyor ve halkı Japon işgalcilere ve Fransız sömürgecilere karşı direnişe çağırıyordu.

Japon militaristler kuşatılan toprakları Çin'e karşı savaş için kullanıyordu. Çin Hindi'ndeki üslerden Japonlar Çin'in kentlerine ve limanlarına uçuşlar gerçekleştiriyor, Burma yolunu (17 Ekim 1940'ta İngilizler tarafından açılan bölge) bombalıyorlardı.

1940 yazı sonundan itibaren Japonya, çok önemli bir askerî-stratejik hammadde (kauçuk, kalay, petrol vb.) kaynağı olan Hollanda Hindistanı ve bunun da dışında çok önemli bir stratejik konuma sahip bölgeyle ilgili politikasını aktifleştirdi. [19]Daha Mayıs 1940'ta Hollanda'nın teslim olması nedeniyle Japon Dışişleri bakanı Arita İngiliz ve Fransız Büyükelçilerine yaptığı sunumda, Japonya'nın Hollanda Hindistanı'nın yazgısına ilişkin sorunun çözümüne özel bir ilgi duyduğunu belirtiyordu.[20]

Söz konusu olan şuydu: bu sömürgenin Hollandalı idarecilerin Almanya'ya savaş ilan etmeleri nedeniyle, İngiltere ve Fransa buraya kendi askerlerini konuşlandırmak ve Hollanda Hindistanı'nı kendilerine bağlamak için gerekçe elde etmişlerdi. Bu durum nedeniyle, Japonya iktidar çevrelerinin, Hollanda Hindistanı'nı, kendileri henüz hazır olmadıkları için İngiltere ve hatta ABD ile savaşma riski olmadan kuşatmaya gidemeyeceklerini hesaplamaları gerekiyordu. Bu nedenle, Japon diplomasisinin, planlarını gerçekleştirmek için başka, daha esnek yöntemler araması gerekiyordu. Başbakan Konoe Hollanda Hindistanı'na bir temsil heyeti göndermeye karar verdi. Başlangıçta sömürgeler eski bakanı General Kosio seçilmişti. Ancak Kosio, Konoe'nin anlattığına göre bazı koşullar öne sürmüştü: Oraya, olağanüstü bir gelişme olması durumunda ateş açıp

hasmını yok edebilmek için zırhlı araçta gitmeliydi. Daha esnek düşününce, Konoe böyle bir ‘diplomatın’ hizmetini reddetti. Heyete Hollanda Hindistanı tarafından Japonya’ya her yıl 1800 ton petrol ihracatı anlaşması imzalayabilmiş Ticaret ve Sanayi Bakanı Kobayasi Başkanlık ediyordu. Ama Japonya yüksek oktanlı uçak benzini alamamıştı. O benzin İngiltere içindi.

Hollandalı idareciler esas olarak İngiltere ve Amerika ile ticarete yönelmişlerdi. Bu, Japonların hoşuna gitmiyordu. 1940 Aralığında Hollanda Hindistanı’na Dışişleri eski bakanı İosidzava Başkanlığında yeni bir heyet gönderildi. Onların görevleri arasında Hollandalı idareciler tarafından, Japonya’nın Hollanda Hindistanı’na yaptığı ihracata getirilen sınırlamaların iptalini, aynı zamanda Japonya’ya kauçuk, kalay, petrol ve Hindistan cevizi içi ve diğer tarım ürünleri ve mineral ürünlerin ihracatını sağlamak vardı.

Ancak, İosidzava Hollanda Hindistanı’nın dış ticaretinin yönünü değiştirme talebiyle yetinmedi. O, Japonya’ya bir dizi ayrıcalığın tanınmasında diretiyor ve Japonların oraya kitlesel olarak girmesine izin verilmesini, ayrıca Japon uyruklulara daha elverişli statü sağlanmasını talep ediyordu. İosidzava ile görüşmeler yapmaları için Hollanda hükûmeti Bataviya’ya Dışişleri bakanı Van-Kleffens ve Sömürgeler bakanı Walter’i gönderdi. Japon diplomatın ısrarcılığı, ABD ve İngiltere’nin desteğine umut bağlayan Hollandalı temsilcilerin katı direnciyle karşılaştı. İosidzava onlara Hollanda Hindistanı’nın “Büyük Doğu Asya’nın Ortak İlerleme Alanına” dâhil edilmesi talebini dikte ettirmeye yelteniyordu. İngiltere ve ABD’nin önerisiyle Hollandalı idareciler Japonların siyasal taleplerini reddetti. Onlar ekonomik talepler konusunda da kararlı bir tavır takındılar. Görüşmeler 17 Haziran 1941’de kesildi ve bir daha yinelenmedi.[21]

Japon Diplomasisinin Çin’deki Manevraları

Japon militaristler Güney denizlerine ilerlerken, Güneydoğu Asya'da operasyonlar için kuvvetlerini boşa çıkarmak amacıyla Çin'deki savaşı bir an önce bitirme çabasındaydılar. 1939 sonbaharındaki saldırı harekâtları Japonya'ya belirleyici bir başarı getirmemişti. O zaman da Japon siyaset adamları çabalarını ağırlıklı olarak diplomatik manevrada birleştirdiler. 30 Aralık 1939'da Japon Komutanlığı temsilcisi General Kagesa ve Çan Kay Şek hükûmetinin eski üyesi, Japon taraftarı Kuomintang Merkezi Yürütme Komitesi (MYK) üyesi Wan Ching-wei, Konoe tarafından daha 1938 Aralığında formüle edilen 'üç ilke' temelinde sözüm ona "Çin merkezi hükûmetinin" kurulmasına ilişkin anlaşmayı imzaladılar.

Anlaşma Kuzeydoğu kentlerinin (Mançurya) Çin'den ilhakını, Çin'in "Antikomintern Pakta" dâhil edilmesini, Kuzey Çin ve İç Moğolistan'da, Japon askerlerinin bulundurulması ve Japon kapitalistleri için bir dizi ekonomik ayrıcalık tanınması haklarıyla birlikte o bölgelerin Japonya'nın özel 'güvenlik alanı' olarak tanınmasını öngörüyordu. [22]

Wan Ching-wei kukla 'hükûmeti 1940 Martında Nankin'de kurulmuştu. O hükûmet Çin'in Japonlar tarafından kuşatılmış bölgelerinde kurulmuş tüm 'hükûmetleri' birleştirmişti. Japonya Wan Ching-wei'nin yardımıyla Çan Kay Şek'in teslim olması sürecini hızlandırmayı ve Çin halkının ulusal kurtuluş mücadelesini yenilgiye uğratmayı umut ediyordu.

Avrupa'da savaşın başlamasından sonra Çan Kay Şek "Çin ve Japonya arasındaki savaşın durdurulması için derhâl önlemler alınması" [23] ricasıyla Roosevelt'e başvurdu. Ancak, ABD hükûmeti, savaşın durdurulmasının tüm Çin'in Japon tekellerinin etkisi altına gireceğinden çekinerek aracılık yapmayı reddetti.

Bu sırada Japon iktidar çevreleri, ABD ile ilişkileri gereğinden fazla gerginleştirmek istemediklerinden ve "Çin sorununun Birleşik Devletleri öfkelendirdiğini" düşündüklerinden, "bu soruna bir an önce son vermek[24] istiyorlardı. Diplomasi kurumu bu ruh hâlini paylaşıyordu. Kurum Çin'in güç durumundan yararlanıp Chongqing hükûmetini teslim olmaya zorlamayı umut ediyordu. Gerçekten de 1940 yazında Çin'in durumu güçtü, Kuomintang ordusu Japon askerî makinesinin baskısına güçlükle dayanabiliyordu.

Burma yolunun kapanması, Çin Hindi üzerinden taşımacılığın durdurulması, Çin askerlerinin ana konuşlanma bölgelerini Batılı ülkelerden

hemen hemen tümüyle yalıtmıştı. Bu nedenle, SSCB’den silah, mühimmat ve teçhizatın nakledildiği Alma-ata-Lancjou hattının rolü özellikle arttı.

Matsuoka Dışişleri bakanı olur olmaz, Çan Kay Şek hükûmeti ile ilişki kurma görevi verilen Dışişleri Bakanlığı müsteşarları Kadziri ve Matzumoto’yu Hongkong’a gönderdi. Japon istihbaratçı General Kagesa da bunun paralelinde hareket etti. Ancak, Chongqing hükûmeti doğrudan teslim olma pahasına barış anlaşması imzalama eğilimi göstermedi. Yine de Japonlar Wan Ching-wei “hükûmetine” oynayarak diplomatik manevralarını sürdürdüler. Eski Başbakan Abe bu “hükûmet” nezdinde Kasım 1940’ta Japonya Büyükelçisi oldu. 30 Kasım 1940’ta Abe ve Wan Ching-wei işbirliği anlaşması ve Çin’in işgal edilmiş toprakları üzerinde sınırsız ekonomik kontrol “hakkını” Japonya’ya veren ve iç-dış politika sorunlarının çözümünde Wan Ching-wei “hükûmetinin” Japonya’ya bağımlılığını hukuki olarak belgeleyen birkaç protokol imzaladılar. Demagoji amacıyla Japonya savaşın bitmesinden iki yıl sonra Çin’den çekilme niyetinde olduğunu, hariçte bir ülkeye sahip olma hakkından vazgeçeceğini ve kendi ayrıcalıklarını Wan Ching-wei “hükûmetine” devredeceğini bildiriyordu. Hariçte bir ülkeye sahip olma hakkından vazgeçme vaadi, Japonların hesabına göre, yabancıların Çin’deki istisna rejimine (Çin mahkemelerinin onları yargılayamamaları, özel gümrük ayrıcalıkları vb) karşı on yıllar boyunca başarısızca mücadele eden Çin halkının sempatisini kazanmak amaçlı olmalıydı. Japonlar bu tür tumturaklı vaatlerle kendi ayrıcalıklı konumlarından vazgeçme niyetinde olmayan İngiliz ve Amerikalı kapitalistleri karşılarına alıyorlardı. Bu vaatler karşılığında Wan Ching-wei “hükûmeti” Japonların “amaçlarına ulaşmak için her türlü önlemi” almalarına izin vermişti. Wan Ching-wei Çin’de savaşması için[25] Japonya’ya çok yönlü destek vermeyi üstlenmişti.

Japonya ve Amerika Arasındaki Zıtlaşmalar

Fransa Çin Hindi'nin Japonya tarafından işgali, Hollanda Hindistan'ının ve Singapur'un kuşatılması tehdidi daha da açıkça gösterdi ki, Doğu ve Güneydoğu Asya İngiliz ve Fransız kapitalistler için kaybedilebilirdi. Amerikalı tekelcilerin de Uzak Doğu'daki konumları için endişeleri artıyordu. Japonya tarafından geniş bir yayılmacılık programının gerçekleştirilmesi, bu ülkeyi kaçınılmaz olarak ABD ile karşı karşıya getirmek zorundaydı. Birleşik Devletler iktidar çevrelerinin daha uzak görüşlü temsilcileri bunu anlıyordu. Amerikan emperyalizmi Çin'in önemli bölümünün Japon egemenliği altına girmesine katlanamazdı. Amerikalı tekelciler tarafından Çin çok önemli bir rezerv olarak görülüyordu. Amerikan emperyalizmi, askerî sanayi için önemli bir hammadde kaynağı olan Güney denizleri bölgesini kaybetmekten korkuyordu. Örneğin ABD Hollanda Hindistan'ından İngiltere, Almanya, İtalya ve Hollanda'nın toplamından üç kat daha fazla kalay dış alımı yapıyordu. ABD'nin aldığı tüm kauçuğun %58'i Malaya'dan[26] geliyordu. 1940 yılında ABD'nin Asya ile toplam ticaret hacmi, tüm Latin Amerika ülkeleriyle ticaret hacminden iki kat daha fazlaydı. ABD Japonya'nın Hollanda Hindistanı'nın petrol rezervlerini ele geçirmesine engel olmaya çalışıyordu. Amerika Dışişleri bakanı Hull 17 Nisan 1940 tarihli bildirisinde Birleşik Devletlerin Hollanda Hindistanı'nın yazgısına "özel bir ilgi duyduğunu" belirtiyordu.[27]

Japonya Güney yönünde yayıldıkça, Amerika-Japonya ilişkilerinde gerilim artıyordu. Bununla birlikte, ABD hükûmeti ilk başlarda Japonya tarafından Güneye yayılmanın SSCB'ye karşı savaşabilmek için kendisine gerekli stratejik kaynakları sağlamak amacıyla gerçekleştirildiğini düşünüyordu. Amerikalı ve İngiliz siyasetçiler, Japon militaristlerin öncelikle kendi saldırgan planlarının "Kuzey seçeneğini" gerçekleştirme yönüne gidecekleri umudu taşıyorlardı ve hâlâ Japonya ile "tartışmalı konularda" anlaşma olanağı beklentisi içindeydiler. Bu nedenle, Japonya'nın daha da ileri gidişinin önüne geçme çabalarında diplomatik yollarla sınırlı kaldılar. Amerikan hükûmeti, geniş kapsamlı bir askerî program gerçekleştirmedikçe ve Uzak Doğu'da silahlı bir mücadeleye hazırlanmadıkça kendisini bir askerî harekâta hazır görmüyordu.

1 "Les archives secretes de la Wilhelmstrasse", IX, livre II, p. 417.
2 "Un témoignage. Le dictat de Rethondes", p. 99, 100.
3 C. Chautemps. Cahiers secrets de L'Armistice (1930-1940). Paris, 1963, p. 205.

4 A.Y. Bogomolov. Savaş Yıllarında, Diplomatik Makamlarda, “Uluslararası Yaşam”, 1961, No: 6, sf. 103.
5 Bakınız “Diplomasi Tarihi”, cilt III.
6 “Documents on British Foreign Policy, 1919-1939”, Third Series, vol. IX, London, 1955, p. 289.
7 W.L. Langer and S.E. Gleason. Challenge to İsalation 1937-1940. New York, 1952, p 181.
8 W.L. Langer and S.E. Gleason. The Undeclared War, 1940-1941. New York, 1953. p. 18
9 W. Langer and S.E. Gleason. The Undeclared War. 1940-1941. P. 17.
10 İbid.
11 Güney denizlerinden kasıt, Hollanda Hindistan’ı ve Güney’de Yeni Kaledonya dâhil, Burma’nın doğusundaki topraklardır.
12 “Documents of American Foreign Relations”, vol. II, Boston, 1940, p. 270, 272.
13 “Domey Dzyumpo”, 10. VII. 1940 (Japonca).
14 “Asahi”, 29.VI. 1940.
15 “Pasifik Okyanusu’nda Savaşın Tarihi” cilt III, Moskova, 1958, sf. 53, 54.
16 Aynı yapıt. sf. 63, 64.
17 Bakınız “Pasifik Okyanusu’nda Savaşın Tarihi”, cilt. III, sf. 66, 67.
18 Aynı yapıt, sf. 66.
19 “Peace and War”, p. 569.
20 Japonlar, yeniden askerlerinin Çin sınırına girmesine izin verilmesi ve Çin Hindi topraklarında deniz ve hava üsleri kurulması hakkını talep ettiler.
21 “Documents on German Foreign Policy”, series D, vol. XI. Washington, 1960, p. 10. 143-144.
22 Bakınız J. Ceno. Vietnam Halkının Tarihi üzerine deneme. Moskova, 1957, sf. 246.
23 Hollanda Hindistan’ı dünya kauçuk miktarının %35’ini, kalayın %17’sini ve yılda 8 milyon ton da petrol sağlıyordu. Hollanda Hindistanı’nın ekonomisinde Hollanda, Amerika ve İngiliz sermayesi egemendi.
24 Bakınız: D.İ. Goldberg: Japonya’nın Dış Politikası (Eylül 1939-Aralık 1941). Moskova, 1959, sf. 89.
25 K. İosidzava. Gayko Rokudzyunen (Diplomaside 60 yıl). Tokyo, 1958 (Japonca).
26 Malaya: (Malacca) Tayland ve Malezya’nın bulunduğu yarımada.
27 Bakınız: D.İ. Goldberg. Japonya’nın Dış Politikası (Eylül 1939-Aralık 1941). Sf. 17.

2. ABD’NİN LATİN AMERİKA’DA EGEMENLİK KURMA SAVAŞIMI

Amerika Kıtası Devletleri Dışişleri Bakanlarının İlk Danışma Konferansı

İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte Latin Amerika ülkelerinin Avrupa ile ilişkileri sınırlı kaldı ve Birleşik Devletlerin Kuzey Yarımküre’de tekelci bir egemenlik kurması için ön koşullar oluştu. 1938 yılında ABD’nin Latin Amerika ülkelerinin ithalatındaki payı %34,6 idi, 1939’da %40,6, 1940’ta %52,7 oldu. Aynı dönemde Almanya’nın payı %16,5 iken %13,3 ve %1,2 şeklinde değişti. Latin Amerika ülkelerinin Kıta Avrupası’na ihracatı (SSCB ve Türkiye dâhil), 1939’da 478 325 dolar iken, 1940’ta 215 576 dolara, yani %54,9 oranında düştü.[28]

Avrupa’da savaşın başlamasından bir süre sonra Panamerikan Birliği sisteminde yeni ve daimî bir dış politika organı, Dışişleri Bakanları Danışma Konferansı kuruldu. ABD iktidar çevreleri bu organı, kendi Latin Amerika politikalarını yürütmek için ek bir araç olarak kullanma çabasındaydılar.

3 Eylül 1939’da bazı Latin Amerika ülkelerinde görevli ABD Büyükelçileri bağlı oldukları Bakanlıktan, Avrupa’da savaşın başlamasıyla Batı Yarımküre’de ortaya çıkan barış ve güvenliğin tehdit altında olması nedeniyle Panama’da bir danışma konferansı toplamak için görüşmelere başlama direktifi aldılar. İki gün sonra Panama hükûmeti Dışişleri Bakanlığı ile önceden anlaşmak kaydıyla, tüm Latin Amerika ülkeleri hükûmetlerine danışma toplantısına katılmaları için resmî davetiye gönderdi.

İlk Dışişleri Bakanları danışma konferansı 23 Eylül 1939’da Panama’da başladı. Kapalı kapılar ardında geçen konferansta kıtanın tüm ülkeleri temsil ediliyordu. 25 Eylül’de ABD delegasyonunun Başkanı, Dışişleri bakan yardımcısı Semner Welles, Birleşik Devletlerin programının sunumunda hep birlikte tarafsızlık politikası yürütmeyi, “bir güvenlik bölgesi” kurmayı ve Batı Yarımküre ülkelerinin ekonomik işbirliğinde bir düzenlemeye gitmeyi önerdi.[29] Gündemin en önemli sorusu Batı Yarımküre’nin “güvenliğinin sağlanmasıydı”. ABD Güneyli partnerlerine ortak bir siyasal çizgi izlemeyi, Amerika’nın tarafsızlık politikasını onaylamalarını öneriyordu.

Konferans, Amerika kıtası devletlerinin tarafsızlık deklarasyonunu kabul etti. Konferans, tarafsız bir devletin hakları ve yükümlülüklerini düzenleyen “genel kabul görür kuralları” kaynak göstermekle yetinmiyordu. Kararda, “Batı Yarımküre için özel olarak oluşturulmuş normlar” belirlendi. Bu “normlara” uygun olarak, kıta ülkeleri, savaşan ülkelerin onların limanlarında sığınma arayan ticari gemilerini tek bir limanda ve kendi güvenlikleri altında toplamak ve savaşan ülkelerin denizaltılarını kendi kara sularından “uzaklaştırmak” haklarını ilan ettiler; bu ülkelerin sularında ABD gemilerinin her Bayrak altında seyrine ve güvertesinde “savunma silahları” bulundurmasına izin veriliyordu. [30]

Konferans bu politikanın gerçekleştirilmesi için merkezi Rio de Janerio’da bulunacak olan “Amerikan Ülkeleri Arası Tarafsızlık Komitesi” kurma kararı aldı.

Tarafsızlık konusunda ortak deklarasyon Amerika ülkeleri arası ilişkiler çerçevesi dışına çıkmıştı. Bu deklarasyon aslında ABD’nin kendi himayesinde tarafsız ülkeler bloğu denilebilecek “üçüncü bir gücü” kurmayı düşündüğü anlamına geliyordu.

Toplantının önemli bir kararnamesi de, Amerika kıtası çevresinde güvenlik bölgesi kurulmasına ilişkin Panama deklarasyonu idi. Deklarasyonda kıta devletleri “tarafsız devletlerin elinden alınamaz bir hakka” dayanarak, söz konusu bölgede askerî harekâtlara izin verilemeyeceğine ilişkin niyetlerini ilan ediyorlardı. Belgede, “Amerika kıtasının sularını, Amerika kıtası dışında herhangi bir devlet tarafından gerçekleştirilecek herhangi bir askerî harekâta karşı tartışmasız olarak koruma hakkı kıta ülkelerine aittir”, [31] deniyordu.

“Güvenlik bölgesi” kurulması “savaşı Yeni Dünya’ya sokmamak” amacı taşısa da bu fiilen ABD’nin Latin Amerika’yı kendi etki alanına sokma arzusunu yansıtıyordu. “Güvenlik bölgesi” sorunuyla, böyle bir bölgenin olmasının Almanya’nın Batı Yarımküre’deki Avrupa ülkeleri sömürgelerine saldırması olasılığını ortadan kaldıracağı düşüncesinde olan Başkan Roosevelt bizzat ilgileniyordu. Roosevelt ve ABD’li diğer devlet adamlarının düşüncelerine göre, “güvenlik bölgesi” kıta Cumhuriyetlerinin tarafsızlığını, İngiltere’ye karşı iyi niyetli bir tarafsızlığa dönüştürmeliydi.[32] Ve nihayet, “güvenlik bölgesi” ABD ile Latin Amerika ülkelerinin ticaretinin artmasına katkıda bulunmalı ve Almanya’nın kıtada ekonomik varlığını olanaksız kılmalıydı.

ABD ve Latin Amerika ülkeleri deniz kuvvetleri “güvenlik bölgesi” üzerinde kontrol kurdular. Savaşan devletlerin “bölge” sınırları içine giren gemilerine bir ya da birkaç Amerika devletinin askerî güçleri tarafından el konulabilirdi.

ABD Dışişleri bakanı Hull, “bölgenin” uzunluğunun, her an artırılmasının olanaklı kılınması için sınırlanmaması gerektiğini öneriyordu. Genişliğe gelince, ABD 300 mil’den aşağısına razı değildi. ABD’nin önerisine Arjantin’in önderliğinde bir dizi ülke karşı çıkıyordu, çünkü 300 mil genişliğinde bir “bölge” onların kesin tarafsızlığını belli ölçüde ihlal ediyordu. Ancak, ABD delegasyonu Arjantin temsilcisi üzerinde ağır bir baskı kurdu ve Arjantin Dışişleri Bakanının tavrına rağmen, bu ülkenin Cumhurbaşkanı Ortiz’in şahsi mutabakatını aldı. ABD Latin Amerika ülkelerine ekonomik yardım yapılmasını, onların Panama Deklarasyonu’nu imzalama koşuluna bağladı. Uzun tartışmalardan sonra, “alanın” genişliği 300 mil olarak belirlendi.

“Güvenlik bölgesine” ilişkin tüzüğün ihlali durumunda kıta devletlerinin ortaklaşa hareket etmeleri amacıyla her defasında danışma toplantısı yapılmalıydı. Deklarasyonun son bölümü “güvenlik bölgesi” sınırları içindeki “kıyı sularında bireysel ya da kolektif olarak devriye gezilmesini” öngörüyordu.

ABD hükûmeti, Panama Deklarasyonu’ndan yararlanarak Orta Amerika Ülke hükûmetleri ile Karaip Havzası’nda “ortaklaşa” devriye gezilmesi ve gereklilik durumunda önceden uyarmaksızın ABD askerî gemilerinin bu ülkelerin kara sularına girmesi konusunda anlaştı.

Panama Deklarasyonu’nun yararlılığı 1939 yılı Aralık ayı ortalarında ilk kez sınamaya tabi tutuldu. Uruguay karasularının yakınlarında Alman zırhlısı “Amiral Graf Spee” ile İngiliz kruvazörleri arasında çatışma çıktı. Ağır yara alan Alman zırhlısı, “güvenlik bölgesini” de açıkça ihlal ederek Montevideo Limanı’na sığındı. Kıta Cumhuriyetleri ortaklaşa bir protesto notası hazırlayarak 23 Aralık’ta bu notayı Almanya, İngiltere ve Fransa hükûmetlerine verdiler. Nota, savaşan devletlerin gemilerinin “güvenlik bölgesinde” askerî operasyonlar gerçekleştirmesi durumunda, Cumhuriyetlerin, Amerika limanlarında bu gemilerin lojistik ve onarımını yasaklayan bir karar çıkaracakları konusunda uyarıyordu. Almanya, İngiltere ve Fransa “güvenlik bölgesini” tanımayı reddetti. İngiltere Uruguay’ı, bu ülkenin Alman askerî gemisine gereğinden çok limanda kalma izni vermekle suçladı. “Amiral Graf Spee” İngiliz gemilerinin kurduğu ablukadan çıkamadı ve zırhlı, mürettebat tarafından batırıldı.

Amerika kıtası Cumhuriyetlerinin “güvenlik bölgesinin” ihlali nedeniyle protestosu 1940 Mart ve Mayıs ayları ile 1941 Ocak aylarında da oldu. Ancak, savaşan devletler bu protestoları dikkate almadı. Panama Konferansı bir karar aldı ve oldukça genel, belirsiz bir biçimde “mihver” Devletlerin Latin Amerika ülkelerindeki yıkıcı faaliyetleri ile mücadelenin gerekliliğini beyan etti.[33]

Birleşik Devletler, Dışişleri Bakanlarının Panama’daki konferansını, Latin Amerika ülkelerinin bir dizi ciddi yükümlülükler üstlenmesini sağlamak için kullanıyordu. ABD, en önemli amaçlarından biri olan, güya tüm Batı Yarımküre’nin çıkarlarınca dikte edilen yalnızca kendi çıkarlarına dönük politikaya “kıtanın genel politikası” anlamı yükleme amacına ulaşmıştı.

Panama'da, merkezi Washington'da olacak ve tüm kıta ülkeleri temsilcilerinden kurulu Amerika Kıtası Finansal-Ekonomik Danışma Komitesi kurulması kararı alındı. Bu komite fiilen ABD'nin bir tür yayılma merkezi olarak düşünülmüştü: bu komite, Panamerikan Birliği ekonomik örgütlerinin tüm karmaşık sisteminin başında bulunuyordu. Bunun dışında, Panama Konferansı kararlarında Latin Amerika ülkeleri hükûmetlerine, "sermayenin Amerikan ülkeleri arasında ihracata engel olan nedenleri ortadan kaldırmak için kullanılması" "tavsiyesi" yer alıyordu.[34]

Panama Konferansı'nın kararlarından biri, tüm kıta ülkeleri arasında düzenli vapur seferleri yapılmasını öngörüyordu. Birleşik Devletler, bu karardan yararlanarak, kendi ticari filoları olmayan Latin Amerika ülkelerinin deniz ve nehir taşımacılığını kendi elinde toplamanın hesaplarını yapıyordu. ABD tekellerinin, İngilizlerin deniz ablukasından yararlanarak Almanya'yı Latin Amerika pazarlarından atmanın hesabını yapmaları nedensiz değildi. Ve onların umutları boşa çıkmamıştı. Savaşın daha ilk aylarında Latin Amerika ülkeleri, daha önceden Almanya'nın kendilerine ihraç ettiği mallar için ABD'ye başvurdular. Şili, Brezilya, Salvador, Almanya'nın kendileri için yerine getiremediği demiryolları malzemeleri siparişlerini ABD'ye verdiler. Arjantin ABD'den otomobiller ve tanklar almaya başladı.

Avrupa'daki savaş, kuşkusuz, Almanya'nın Latin Amerika'daki etkisini birdenbire zayıflattı. Ancak, Alman emperyalizmi yine de bu kıtadaki pozisyonunu korumaya yelteniyordu. Panama Konferansı'nın hazırlığı ve yapılması döneminde Alman diplomasisi çok aktif davrandı. Almanya'nın, Latin Amerika ülkelerinde akredite birçok Alman temsilcisi özel olarak Panama'ya gelip Latin Amerikalı delegelerle ilişkilerini sürdürdüler. Almanya'nın Panama ve Latin Amerika'daki maslahatgüzarı O. Reynbek özellikle aktif çalışıyordu.[35]

Alman emperyalizmi, bir dizi durumda Latin Amerika ülkeleriyle ilişkilerini korumayı başarıyordu. 28 Eylül 1939'da Almanya'nın Arjantin Maslahatgüzarı, Dışişleri Bakanına, şunları bildiriyordu: "Günümüzde Arjantin'de Almanya karşıtlığı var... Ancak, maddi düşüncelerden hareketle, Arjantin olanaklar ölçüsünde tarafsız kalmaya çalışacaktır."[36]Almanya, Latin Amerika pazarlarını korumak için tarafsız ülkeler aracılığıyla hareket ediyordu. Ekim 1939'da Almanya'nın Şili büyükelçisi

von Schoen Şili hükûmetine Almanya'nın Şili ile ticaretini tarafsız ülkeler aracılığıyla yenilemek niyetini dile getiren bir memorandum verdi.

Almanya, kendi dış satımı ve Latin Amerika'dan değerli ham madde dış alımı için İtalya Havayolları LATİ'nin uçaklarını (o dönemde bu havayolları tarafından taşınan yüklerin üçte birini Alman malları oluşturuyordu) ve Norveç gemilerini kullanıyordu.

Kasım 1939'da İngiliz hükûmeti tarafından alınan, gerek Alman gemileri gerekse tarafsız gemiler tarafından Alman mallarının toplattırılmasına ilişkin karar, Almanya'nın Latin Amerika ile ticareti sürdürme girişimlerini önemli ölçüde zayıflatmıştı. Ama Almanya, Amerika ve İngiliz tekelleriyle kartel ilişkileri kullanarak İngiliz ablukasını yine de aşmayı başarıyordu.

Amerikan emperyalizmi Latin Amerika'da Japon emperyalizmi tarafından da dirençle karşılaşıyordu. Asya'da savaşa hazırlanan Japonya, Latin Amerika'dan stratejik ham madde dış alımına özellikle ilgi duyuyordu. "Japon Times" şunları yazıyordu: "Şu an, Japonya'nın Güney Amerika ile ticaretini artırması için oldukça elverişlidir." Panama Konferansı sürerken, Bolivya Dışişleri bakanı Guacalya'nın ABD Dışişleri bakan yardımcısı Welles ile yaptığı Bolivya'ya 2 milyon dolarlık Amerikan kredisine ilişkin görüşmeler sırasında, Dışişleri bakanı, Welles'i kredinin verilmemesi durumunda Bolivya'nın Japonya ile anlaşma imzalayacağı konusunda uyarıyordu; Guacalya Welles'e Japon hükûmetinin yardıma ilişkin telgrafını gösteriyordu.[37]

Latin Amerika'da İngiliz tekelleri de etki savaşımı veriyordu. Ancak ABD rakiplerini gitgide daha fazla sıkıştırıyordu.

Ekonomik nüfuz ile birlikte ABD'nin Latin Amerika'ya askerî yayılmacılığı arttı. İkinci dünya savaşı başladığında, ABD'nin Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Guatemala, Haiti ve Peru'da askerî misyonları vardı. 1939 yılı sonuna doğru Amerika askerî misyonları Bolivya, Şili, Kosta Rika, Ekvator, Salvador, Nikaragua ve Venezüella'da da belirdi.

Amerika Kıtası Devletleri Dışişleri Bakanlarının İkinci Danışma Konferansı

Panama Konferansı, 1 Ekim 1940'ta Havana'da Olağan Danışma Konferansı toplanmasını öneriyordu, ama olaylar bu buluşmanın gerçekleşmesini hızlandırdı.

Hitler Almanyası'nın Belçika ve Hollanda'yı kuşatması, Fransa'nın yenilgisi, İngiltere'nin zor durumu Birleşik Devletlere Batı Yarımküre'deki bu ülkelerin sömürgelerini ele geçirmek için yeni olanaklar yaratmıştı. ABD'de bu tür sömürgelerin, özellikle de İngiliz sömürgelerinin, İngiltere'ye sağlanan uçaklar karşılığında ya da askerî borçların silinmesi şeklinde "elde edilmesi" projelerini ortaya atılıyordu. Tabii ki, kendi Kuzey Amerika sömürgelerinin okyanus ötesi "partnerlerine" devredilmesi düşüncesinden uzaktı. Tam tersine, İngiliz iktidar çevreleri de Hollanda ve Fransız "miraslarına" talipti. Bu, ABD ve İngiltere arasında çok sert sürtüşmelere yol açıyordu.

10 Mart 1940'ta İngiliz ve Fransız askerleri Hollanda'ya ait olan Aruba ve Kurasao adalarını kuşattılar. Buralarda Venezüella petrolünün %72'sini işleyen üç fabrika vardı, bunlardan bir tanesi de (Aruba adasındaki) "Standart Oil'in" malıydı.

Adaların kuşatılması Washington'u endişelendirmişti. Daha 1940 Nisanı'nda ABD iktidar çevrelerinde Britanya, Fransa ve Hollanda Guanasında Amerika'nın kontrolünü kurma düşüncesi doğmuştu. Başkan Roosevelt bu öneriyi desteklemedi ve Batı Yarımküre'deki Avrupa ülkeleri sömürgelerinin kolektif, tüm Amerika kıtası ülkeleri tarafında gerçekleştirilebilecek idaresinden yana görüş dile getirdi. Roosevelt'in görüşünü, "ABD ve diğer Amerika ülkeleri arasındaki ilişkileri, ABD'nin Güney Amerika topraklarına tek başına hükmetme arzusu dışında hiçbir şey o kadar hızla ve temelli olarak bozamaz" [38] görüşünü savunan S. Welles tamamen paylaşıyordu.

Fransa'nın bozguna uğramasından sonra, yalnızca Hollanda adalarını değil, Fransız sömürgelerini de –Martinika, Gvadelupu, Fransız Guyanası– Birleşik Devletler "kimseye ait olmayan" topraklar olarak görüyordu.

Roosevelt'in o zamanki yazışmaları gösteriyor ki, "kolektif koruma" düşüncelerine rağmen, ABD gerektiğinde Avrupa ülkeleri sömürgeleri üstünde tek başına bir kontrol kurmaya hazırdı.

1940 Haziranı'nda ABD Büyükelçileri ve Latin Amerika ülkeleri Dışişleri Bakanları arasında Kuzey Yarımküre'nin savunması ve Avrupa devletleri

sömürgelerinin statüleri konusunda yoğun görüşmeler yapıldı. Bir dizi devlet, öncelikle de Arjantin ABD’nin hareketlerini etkisiz kılma çabası veriyorlardı.

Öyle ki, Arjantin Dışişleri bakanı Cantillo 28 Temmuz’da ABD büyükelçisi Armour’a Arjantin’in, Latin Amerika ülkelerine dönük hiçbir saldırı tehlikesi görmediğini ve “katı bir tarafsızlık politikası” izlemekte olduğunu yazıyordu.[39]

Yine aynı dönemde Alman diplomasisi de, özellikle Brezilya, Arjantin, Şili ve Merkezî Amerika ülkelerinde etkinliklerine hız verdi. Almanya’nın etkisini zayıflatmak için ABD Arjantin, Ekvator, Kolombiya, Şili ve Peru’ya kredi açtı. 21 Haziran 1940 yılında Başkan Roosevelt, Latin Amerika ülkelerinin tüm dış ticaretini kontrol edebilecek, ayrıca stratejik hammaddenin dağılımını düzenleyebilecek bir Panamerikan Ekonomik “Karteli” kurulması önerisini ortaya attı. Ancak, “kartel” kurma planı Latin Amerika ülkelerinin yönetim çevrelerinde destek bulmadı.

21 Temmuz 1940’ta Havana’da, 30 Temmuz’a kadar devam eden Amerika devletleri Dışişleri Bakanları İkinci Danışma Konferansı başladı.

ABD delegasyonuna Başkanlık eden Dışişleri bakanı Hull, Konferans’ın önünde duran ödevlere değinirken anılarında şunları yazıyordu: “Bir numaralı sorun, Latin Amerika’daki Fransa, Hollanda ve belki de İngiltere sömürgelerinin Almanya ve İtalya tarafından işgal edilmesi tehdididir.”[40] Hull’ın sözlerine bakılırsa, bu nedenle ABD için bir dizi tehlike ortaya çıkmıştı. Bunlardan bir tanesi, Almanya’nın Panama Kanalı yakınında yer alan üstleri ele geçirebilecek olmasıydı. “Almanya”, Avrupa ülkelerinin sömürgeleri üzerinde kontrolü kurup “onları bir ya da birkaç Latin Amerika ülkesine paylaştırır ve bu da bu ülkelerin Almanya’nın ekonomik ve siyasal boyunduruğu altına girmesine, dolayısıyla da Panamerikan dayanışmasına bir gedik açılmasına yol açabilirdi.” Hull doğal olarak, Birleşik Devletlerin her şeyden önce, Avrupa devletlerinin Batı Yarımküre’deki sömürgeleri üzerinde kontrol kurmak için en uygun fırsatı kaçırmasından korktuğu konusunda susuyordu. ABD’nin amacı, bu sömürge topraklarını her ne şekilde olursa olsun ele geçirmekti. Ancak bu amaca ulaşmak kolay değildi: birincisi; Vichy hükûmeti üzerinden hareket eden Almanya, Fransa sömürgelerinin kontrolünü kendisine bağlayabilirdi; ikincisi, Amerikan iktidar çevrelerine bu özellikle tehlikeli görünüyordu, Avrupa ülkelerinin

Batı Yarımküre’deki sömürgelerinin Birleşik Devletler tarafından işgali durumunda, bir bağımsızlık mücadelesi patlak verebilir ve diğer Latin Amerika ülkelerine yayılabilirdi. Bu nedenledir ki, ABD hükûmeti Latin Amerika ülkelerinin kendisine bu konuda yetki vermesini istiyordu.

Konferansta ABD’nin planları Washington’un beklediğinden daha kararlı bir karşı koyuşla karşılaştı. Konferans öncesi Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 11 Temmuz’da Latin Amerika ülkelerine gönderilen anlaşma ve karar tasarılarında “kolektif” vesayetin amaçları ve yöntemleri açıklanıyordu. Ama bu belgeler Konferansta kabul edilmedi. Birleşik Devletler Arjantin, Şili, Küba ve Brezilya’nın oldukça güçlü bir muhalefetiyle karşı karşıya kaldı. Örneğin, Küba delegasyonu, “kuşatma sürecinde sömürge halklarının tam bağımsızlıklarını ilan etmek ya da diğer ülkelerle birleşmek amacıyla tüm haklara sahip olmaları için, Avrupa devletlerinin Amerika’daki tüm sömürgelerinin derhâl ele geçirilmesi” [41]görüşünü öne sürdü. “Ortak bir karar” almak için ABD delegasyonu manevra yapmak zorunda kaldı.

Bu durumda Avrupa devletlerinin Amerika kıtasındaki sömürgeleri, bekleneceği gibi, Konferans’ın dikkat odağı hâline gelmişti. Bu konuda Konferans iki belgeyi kabul etti: “Amerika kıtasındaki Avrupa sömürgeleri ve mülklerinin geçici olarak idare altına alınmasına”[42] ilişkin Havana Tutanağı ve ek anlaşma.[43] Havana Tutanağı’nda şunlar yazılıydı: “Bugün Amerika devletlerinin elinde olmayan adalar ve diğer bölgeler değişim ya da başka bir devletin idaresine geçme tehdidiyle karşı karşıya kalmaları durumunda, Amerika devletleri, kıta güvenliğinin sağlanması için mutlak gereklilik göz önünde bulundurularak, ayrıca bu adalar ve bölgede yaşayanların istekleri de dikkate alınarak, buralarda geçici idare rejimi kurabilirler...” Anlaşmada bu “geçici yönetimin” “Amerika Bölgesel İdare Komisyonu” adı verilen organ tarafından gerçekleştirilmesi ifadesi yer alıyordu. Anlaşma uyarınca, Havana Tutanağı’nın yürürlüğe girmesi için, en az üçte iki oy alınarak onayı gerekiyordu. Buna kadar, saldırıya uğrayan ya da saldırı tehdidi altında bulunan bölgelerin yönetimini Amerika kıtası Cumhuriyetleri temsilcilerinden oluşacak komite üzerine alacaktı. Havana Tutanağı’nda şunlara vurgu yapılıyordu: “Olağanüstü önlemlerin zorunluluğu, komite gerekli önlemleri alıncaya kadar beklenemeyecek denli acil ise, Amerika Cumhuriyetlerinden herhangi birisi tek başına ya da diğer

Cumhuriyetlerle birlikte kendi savunma talepleri ya da tüm kıtanın savunma taleplerinin gerektirdiği şekilde hareket edebilirler. Böyle bir durumun ortaya çıkması hâlinde, Amerika Cumhuriyeti ya da herhangi bir harekâta kalkışan Cumhuriyetler, onların harekâtları görüşmeleri ve gerekli önlemleri almaları için derhâl durumu komiteye sunmak zorundadır." Pratikte bu, Birleşik Devletlerin artık herhangi bir yeri işgal edebileceği anlamına geliyordu. Amerika devletlerinin, Amerika kıtasına dâhil olmayan bir devletin idaresinde bulunan herhangi bir bölgenin değiş-tokuş ya da statü değişikliği tehdidiyle karşı karşıya kalması durumunda, kıta ülkeleri bu bölgede "geçici idare rejimi" uygulama hakkına sahipti, üstelik de Amerika devletleri bölgeyi idaresi altına almak hakkını, "idare altına almayı gerektiren nedenler ortadan kalkana kadar" saklı tutacaklardı.[44] Bu tür nedenler ortadan kaldırıldıktan ya da ortadan kalktıktan sonra, Havana Tutanağı gereğince Avrupa sömürgeleri eski statülerine dönebilir, "özerk devlet" olabilir ya da "kendi hakkını belirleme"[45] hakkına, başka bir ifadeyle referandum uygulaması (Amerika kıtası devletleri elinden olsa gerek) hakkına kavuşabilirdi. Belirtmek gerekir ki, Havana Tutanağı'na son ek Arjantin, Brezilya ve Şili'nin çabalarıyla yapılmıştı.

Birleşik Devletler Havana Tutanağı ve Havana Anlaşması'na, özellikle her iki belgenin de öngördüğü çok yönlü eylemlere büyük önem veriyordu. Bu belgelerde Birleşik Devletler bir askerî ittifakın ön örneklerini görmüşlerdi.[46]

Konferansın diğer önemli sonucu ise "Amerika devletleri savunmasında karşılıklı yardım ve işbirliği deklarasyonunun" kabul edilmesiydi. Havana Deklarasyonu adı verilen bu belgede "Amerika Cumhuriyetleri Dışişleri Bakanlarının İkinci Konferansında, Amerika devletlerinden herhangi birinin toprak bütünlüğü, dokunulmazlığı ya da bağımsızlığına her türlü saldırı, bu deklarasyona imza atan tüm devletlere karşı bir saldırı hareketi olarak kabul edilecektir" [47]ifadesi yer alıyordu. Karşılıklı yardım ilkesi Havana Konferansı'nda hazırlandığı şekliyle ve devamında bazı değişikliklerle tüm Amerika ülkeleri konferansları kararlarında yer aldı.

Havana Deklarasyonu ayrıca daha önce hazırlanan görüş alışverişi ilkesini teyit etti. Bu deklarasyonda, bir saldırı olması durumunda ya da Amerika dışından bir devletin bir Amerika devletine karşı bir saldırı hazırlığı olduğunu kabul etmek için bir gerekçe varsa "bu deklarasyonu imzalayan

devletler maksimum makul önlemler konusunda birbirleriyle görüş alışverişinde bulunabilecektir” ifadesi yer almaktaydı.

Havana Konferansı’nda kabul edilen özel kararı Batı Yarımküre devletlerinin Dışişleri Bakanları Danışma Konferansı toplama prosedürü belirledi.[48]

Diğer üç karar, “mihver” devletlerinin Amerika kıtasında yıkıcı faaliyetlerine yönelikti. Bu kararlar “karşılıklı güvenlik amacıyla” yabancı diplomatların ve Konsolosluk temsilcilerinin siyasal faaliyetlerle ilgilenmesini yasaklamayı öngörüyordu, pasaport alımına daha sıkı bir kontrol getirilmişti...

Ancak, yabancıların yıkıcı faaliyetleri hakkındaki kararların başlıca amacı, “mihver” devletleriyle Latin Amerika’da rekabetten kurtulmak, Latin Amerika’nın Avrupa ile ekonomik ilişkilerini tamamen kesmekten oluşuyordu. Kararlarda, Batı Yarımküre’de özellikle hangi devletlerin yıkıcı faaliyetler yürüttüğü belirtilmemiş olması karakteristiktir. “Yuvarlak” ifadeler gizli bir anlam taşıyordu: “mihver” devletlerinin “ajanlık” faaliyetleriyle mücadele görüntüsü altında “düzenin gücünün” sağlamlaştırılması ve Latin Amerika halklarının ulusal kurtuluş hareketlerinin bastırılması düşüncesi aşılanıyordu.

Birleşik Devletler Panama ve Havana’da kendileri için yararlı kararlar aldılar: Birinci olarak, bu Latin Amerika, özellikle de Somos (Nikaragua), Ubiko (Guatamala), Ernandes (Salvador) gibi diktatörlerin istisnai olarak Amerika yardımı sayesinde iktidarda kaldıkları Orta Amerika ülkelerinin ABD’ye ekonomik ve siyasal bağımlılığı; ikincisi, 1937-1938 ekonomik krizi ve İkinci Dünya Savaşı sonucunda Latin Amerika ülkelerinin içine düştüğü ağır ekonomik durum; üçüncüsü, halk kitlelerinin anti-faşist demokratik çıkışlarından korkmuş olan Latin Amerika ülkelerindeki egemen sınıflar ve oligarşik iktidar sahiplerinin büyük bir hevesle Amerikan emperyalizmiyle işbirliğine gitmeleri ve böylece ABD’nin pozisyonunun güçlenmesine katkıda bulunmalarıyla açıklanabilirdi.

Savaşın ilk yıllarında Latin Amerika ülkelerinin dış satımı hızla azaldı, dış alım malları ise yetmiyordu. İngiltere gerekli malları sağlamakta yetersiz kaldı, Latin Amerika ülkelerinin ABD’den mal alımı ise dolar açığı nedeniyle sınırlı kalmış oldu. Avrupa malları savaş öncesine %50 zamlı fiyatlarla satın alınıyordu, üstelik İngiltere, Fransa ve diğer ülkeler kasıtlı

olarak yüksek fiyat politikası izliyordu. İngiliz dergisi “The Economist”, “Avrupa pazarlarının kaybedilmesinden dolayı Latin Amerika ülkeleri ister istemez ABD’ye ayak uydurmak zorundalar” [49] diye yazıyordu.

Amerikan tekelleri, Latin Amerika ülkelerinin içine düştükleri güç durumdan yararlanmakta geç kalmadılar. ABD’nin Latin Amerika politikasının en iyi şekilde yönetilebilmesi için 16 Ağustos 1940’ta devlet bünyesinde Amerika Devletleri Arası İşler “Koordinatörlüğü” kuruldu. “Koordinatör” gibi yüksek bir göreve ve Başkanın Latin Amerika konusunda danışmanlığına Nelson Rockfeller atandı.

1939-1941 yıllarında oluşan siyasal ortamda Latin Amerika’daki ilerici örgütler kendi ülkelerindeki oligarşiye karşı aktif etkinlikler başlattılar. Bu mücadelenin en önemli bölümünü faşizme karşı direniş oluşturuyordu. Bu örgütler, Batı Yarımküre’deki Avrupa sömürgelerine bağımsızlık verilmesi için mücadele veriyorlardı. Karaip Denizi Havzası’nda yer alan ülkelerdeki mitinglerde, Fransa ve Hollanda sömürgelerinin geleceğinin belirlenmesi sırasında halkın iradesinin hesaba katılmasını talep eden kararlar kabul ediliyordu. Latin Amerika’nın Komünist Partiler önderliğindeki ilerici güçleri Panamerikanizm politikasına, ilerici güçlerin birleşmesi, ABD ve Latin Amerika halklarının emperyalizme karşı mücadele birliği politikasıyla karşı koyuyorlardı.

28 Ch. Tansill. Back door to War. Roosevelt’s Foreign Policy, 1933-1941. Chicago, 1952, p. 618.

29 L. Mosley. Hirohito. Emperor of Japan. New York, 1966, p. 205.

30 Bakınız: Kiodzava Kiesi. Nihon Gaykosi (Japonya Diplomasi Tarihi). Tokyo, 1941, sf. 564, 565 (Japonca).

31 “The Memories of Cordell Hull”, vol. I, p. 889.

32 P.R. Olson, C.A. Hickman, Pan American Economics, New York, 1943, p. 408, 414.

33 “Report of the Delegate to the Meeting of the Foreign Ministers of the American Republics Held at Panama, September 23-October 3, 1939”. Washington, 1940, p. 7, 8.

34 “Conferencias İnternacionales Americanas 1938-1942. Primer Suplemento”, Washington, 1943, p 115, 118 (bundan sonra “Conferencias Internacionales Americanas” olarak anılacaktır.

35 “Conferencias İnternacionales Americanas”, p. 124, 125.

36 W.L. Langer and S.E. Gleason. The Challenge to İsolation, p. 208.

37 “Documents of American Foreign Relations”, vol. II, p. 121, 122.

38 “Conferencias İnternacionales Americanas”, p. 122.

39 “Conferencias İnternacionales Americanas...”, p. 123.

40 DGFP, Series D, vol. VIII, p. 158.

41 “Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1939”. vol. V. Washington, 1957, p. 321, 322.

42 W.L. Langer and S.E. Gleason.The Challenge to İsolation, p. 625.

43 “Foreign Relations of the Unites State. Diplomatic Papers, 1940, vol. V. Washington, 1961, p. 235, 236
44 “The Memories of Cordell Hull”, vol. 1, p. 822
45 “The Memories of Cordell Hull”, vol. 1, p. 823, 824.
46 “Conferencias İnternacionales Americanas.”, p. 154.
47 İbid, p. 155.
48 Conferencias İnternacionales Americanas.” p 155
49 “İnter-American Relations. University of North Carolina Bulletin”, 1940, October, p. 45.

ALTMIŞ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HİTLER ALMANYASI'NIN SSCB'YE KARŞI SAVAŞ HAZIRLIĞI 1940-1941'DE EMPERYALİST DEVLETLERİN GÜÇ DAĞILIMI

1. ALMANYA’NIN SSCB’YE KARŞI SAVAŞ HAZIRLIKLARI
ALMANYA-JAPONYA-İTALYA ASKERÎ PAKTININ İMZALANMASI

Almanya’nın SSCB’ye Saldırı Arifesinde Stratejik Konumu

1940 yılı ortasına doğru Hitler Almanyası 9 devleti kuşatmıştı: Avusturya, Çekoslovakya, Polonya, Danimarka, Norveç, Hollanda, Belçika, Lüksemburg ve Fransa, ayrıca Klaipeda (Memel). Bu ülkelerin yüzölçümü 850 bin km^2’den, nüfusu ise 100 milyondan fazlaydı. “3. Reich”in emrinde hemen hemen tüm Batı Avrupa’nın oldukça fazla ekonomik ve askerî rezervleri vardı. Almanya Batı Avrupa silah deposunun büyük bir bölümüne, askerî sanayisine, demir-çelik ve diğer önemli sanayi dallarına sahip olmuştu. Faşist Reich’in, Batı Avrupa’da kolay askerî zaferler elde etmiş olan yöneticileri için Alman emperyalizminin çoktandır var olan planlarını gerçekleştirmenin ve Almanya’nın Avrupa’da, ardından da tüm dünyada mutlak egemenliğini kurmanın zamanı gelmişti. Ama bu yolun üzerinde, hızla büyüyen sosyalist ekonomisiyle ve artan siyasal etkisiyle, Sovyetler Birliği duruyordu.

Hitler ve diğer Nazi elebaşları, SSCB var olduğu sürece, taraflarınca işgal edilmiş Avrupa'daki saltanatlarının ve kanlı "yeni düzenlerinin" çok kalıcı olmayacağına ve faşist Almanya'nın dünya egemenliğini kurmak gibi saçma planını gerçekleştiremeyeceklerine gitgide daha fazla inanıyorlardı. "Hitler" diyordu SSCB Merkez Komitesi Genel Sekreteri L.İ. Brejnev, "Sovyetler Birliği'nin tüm devrimci güçlerin kalesi, faşizmin en uzlaşmaz ve şaşmaz düşmanı, onun canice niyetlerinin gerçekleşmesi yolundaki en büyük engel olduğunu anlıyordu". [1]

Sovyet ülkesine saldırı programı en geniş ve açık bir şekilde Hitler'in "Main Kampf"[2] kitabında anlatılmıştı. Hitler şunları yazıyordu: "Biz Nasyonal Sosyalistler, bizim dış politikamızın savaş öncesi hattının altını bilinçli olarak çiziyoruz... Şimdi biz Avrupa'da yeni topraklardan söz ederken, öncelikle ancak Rusya ve onun egemenliği altında ve sınırında olan devletleri düşünebiliriz. Öyle görünüyor ki, yazgı kendisi bize yolu gösteriyor." [3] Hitlercilerin iktidara gelmesiyle birlikte, SSCB'ye karşı savaş hazırlığı, fiilen Almanya'nın hem dış hem de iç politikasının başlıca çizgisi olmuştu.

"Üçüncü Reich'in" Berghoff'taki 31 Temmuz 1940 tarihli toplantısında Hitler, savaşın 1941 ilkbaharında başlayacağını ima ederek, SSCB'ye karşı savaş kampanyası için stratejik bir planlama başlatma direktifi vermiştir. Aynı gün Hitler Wehrmacht'ının Kara Kuvvetleri Komutanı Halder, güncesine şunları yazmıştır: "... *Rusya yok edilmelidir.* Süre: İlkbahar 1941"[4] Bu andan itibaren Almanya'nın dış politika faaliyeti, Sovyetler Birliği'ne karşı faşist saldırıyı kolaylaştıracak bir uluslararası ortam yaratılmasına yönelmiştir. Berlin, bu durumda Batı'ya kalan rolün, fethedilen mevzileri sağlamlaştırmak ve böylece baş düşman olan SSCB ile savaş için cephe gerisini oluşturmak olduğunu düşünüyordu.

Almanya Sovyetler Birliği'ne karşı savaş hazırlığını derin bir gizlilik içinde yürütüyor, planlarını tümüyle "Antikomintern Paktı'ndan" müttefikleri olan Japonya ve İtalya'ya karşı dahi tümüyle açmıyordu.

Almanya'nın "Barış Teklifleri"İngiltere Hükûmetinin Yanıtı ABD'nin Tutumu

Almanya'nın, Hitler'in SSCB'ye karşı doğrudan savaş hazırlığı yolundaki dönemeciyle bağlantılı ilk diplomatik ataklarından biri İngiltere'ye "Barış Teklifiydi."

1940 yılında İngiltere doğrudan doğruya Alman saldırısı ve kuşatması tehlikesiyle karşı karşıyaydı. "Deniz Aslanı" Operasyon Planı uyarınca Nazi Komutanlığı tarafından Batı Avrupa'nın kuşatılmış limanlarına, yarım milyona yakın askerî taşıma kapasitesine sahip 4 bin civarında gemi yerleştirmişti.[5] Alman General K. Tippelskirch'in verilerine göre, Belçika ve Kuzey Fransa kıyılarında iki ordu (25 tümen) konuşlanmıştı.[6]

Churchill 1942 yılında Avam Kamarası'nın kapalı oturumunda, "1940 yılında yaklaşık 150 bin seçme askerden oluşan saldırı ordusu bizim saflarımızda ölümcül tahribatlar yapabilirdi" [7] itirafında bulunuyordu.

İngiliz hükûmeti ABD'ye yardım isteğiyle başvuruda bulundu. Bu ricaya karşılık Amerikan hükûmeti Haziran 1940'ta İngiltere'ye yarım milyondan fazla tüfek, 22 bin makineli tüfek, 195 top ve 55 bin tabanca sevk ediyordu.[8] ABD İngiltere'ye kendi uçak fabrikalarında, Amerikan askerî hava filosunun tamamlanması için ayrılmış mevcut ürünlerinin bir kısmını veriyordu. Ancak, bu yardım, belirgin bir şekilde Almanya'nın lehine olan, Almanya ve İngiltere arasındaki güçler dengesini değiştirmiyordu.

Hitlerciler İngiltere'nin bozguna uğratılması ve Britanya İmparatorluğu'nun yok edilmesi konusunda düşüncesinden vazgeçmiyordu. Zaten bu olmadan, onlar kendilerini Avrupa'nın sahibi sayamazlardı. Hitler 27 Mart 1941'de Japonya Dışişleri bakanı Matsuoka ile sohbetinde "hangi koşullar altında olursa olsun Britanya hegemonyasının yok edilmesi gerektiğini, Avrupa'da Britanya etkisinin sona ermesi gerektiğini ve ancak o zaman Amerika'nın Avrupa'ya her türlü müdahale girişiminin püskürtülmüş olacağını" belirtiyordu. "Bizim amacımız, Britanya'nın dünya imparatorluğunun yıkılmasıdır"[9] diyordu Hitler. Belgeler, Hitlercilerin Britanya adalarının idaresi için acımasız bir işgal tasarısını ayrıntılı olarak hazırladıklarını kanıtlıyordu. Ancak, tüm güçlerini SSCB'ye

saldırı için konsantre etme kararı, Nazileri, İngiltere'yi bozguna uğratma planlarından geçici olarak vazgeçmeye zorlamıştı.

19 Temmuz 1940'ta Hitler Reichstag'da yaptığı konuşmada İngiliz hükûmetine, savaşı sürdürmek için bir neden görmediğini belirterek barış anlaşması imzalamayı teklif etti. Bununla beraber, Hitler açık açık barış anlaşmasının, Almanya'nın Avrupa'daki işgallerinin İngiltere tarafından tanınması koşuluyla imzalanabileceğini belirtti. İngiltere hükûmetinin bu koşulu kabul etmemesi durumunda Hitler Britanya İmparatorluğunu bozguna uğratmak ve yok etmekle tehdit ediyordu.[10]

1940 Ekim ayına kadar Alman uçakları İngiltere'ye karşı yoğun bir hava savaşı yürüttü. Hitler İngiliz iktidar çevrelerine baskı yapmaya, onları Almanya ile uzlaşmaya ve SSCB'ye karşı savaş için kendileriyle birleşmeye zorlama çabasındaydı.

Aynı zamanda yurtdışındaki Alman diplomatik temsilcileri, barış görüşmeleri olanaklarını incelemeye çabalıyordu. Ayrıca, Alman diplomasisi İtalya aracılığıyla ABD'nin bu konudaki tutumunu yoklamaya başlamıştı. 25 Haziran 1940'ta İtalya'nın Berlin büyükelçisi Alfieri, Amerika maslahatgüzarı Hit'e İngiltere'nin krizde olduğunu ve uzun süre direnemeyeceğini bildiriyordu. Ancak, Alfieri ne Almanya'nın ne de İtalya'nın Britanya İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasını istemediklerini iddia ediyordu. Roosevelt'in Alman-İngiliz barış görüşmelerinde inisiyatif almasını öneren Alfieri, Almanların, İngiltere Başbakanı Churchill'in istifasını dahi talep etmeyeceklerini vurguluyordu.

Bakanlığının direktifi üzerine Hit 1940 Temmuzu başında, diplomatik çevrelerde Hitler hükûmeti tarafından güvenilir şahsiyet olarak bilinen Wohltat ile birkaç kez görüştü. "Hiç kuşku yok ki" diyordu Wohltat "Almanya 3-4 hafta hazırlıktan sonra havadan çıkarma yapıp İngiltere'yi hızla fethedecek durumda". Wohltat, Almanya'nın, Britanya İmparatorluğu'nu yok etmek ya da ABD'ye saldırmak niyetinde olmadığı iddiasındaydı. Wohltat, Hitler adına "üç Kuzey Ulusu"; İngiltere, Almanya ve ABD'ye birlik anlaşması imzalamasını öneriyordu. Bu durumda İngiltere Avrupa kıtasındaki çıkarlarından vazgeçmek zorundaydı. Wohltat'ın ifadesine göre, ABD'nin görevi İngiltere hükûmetini Almanya ile barışa ikna etmekti.[11]

Ancak, İngiltere boyun eğmek niyetinde değildi. Başbakan Churchill ve İngiliz iktidar çevrelerinin onu destekleyen büyük bir bölümü, boyun eğmesi durumunda İngiltere'nin yalnızca büyük devlet pozisyonunu kaybetmekle kalmayıp ulusal bağımsızlığını da yitirebileceğinin bilincindeydi. İngiliz halkı ülkenin bağımsızlığını koruma kararlılığı taşıyordu. İktidar çevreleri bu kararlılığı hesaba katmadan edemezdi. İngiltere Maliye bakanı John Simon'un 1939 sonbaharında ABD büyükelçisi Kennedy'e söylediği gibi, savaş ve barış konularında İngiliz halkını hesaba katmamak mümkün değildi. "Eğer Britanya hükûmeti herhangi bir barışı savunacaksa, bu istek, savaşı sürdürme kararlılığı içinde olan kendi halkından gelecektir."[12]

Hitlerciler siyasal olarak havadan "yıldırım" harekâtı kampanyasını kaybettiler. Onların, İngiliz halkını hava bombardımanları yardımıyla dehşete düşürme hesabı tutmamıştı. Tam tersine, Hitler'in Hava Kuvvetlerinin harekâtları, Hitlercilerle münferit anlaşma yapma çabasında olan birtakım İngiliz politikacıların manevralarını zora sokmuştu.

İngiliz iktidar sınıfının, yalnızca aşırı sağcı grupları, faşist Almanya ile uzlaşmaya varmaya hazır olduklarını göstermişti. Onlar, İngiltere'nin barış karşılığında o kadar da fazla ödün vermeyeceği, üstelik bunun da daha sonra Sovyet devletine karşı savaşta İngiliz-Alman ittifakı ile telafi edileceği umuduna bel bağlıyorlardı. Münih hayali, Fransa'nın teslim olmasından sonra dahi, "kalın kafalıları" cezbetmeye devam ediyordu. İngiliz halkının büyük çoğunluğu ise saldırganlara karşı mutlak zafere kadar savaşmak için can atıyordu.

İngiliz hükûmetinin savaşı sürdürme kararına dominyonların durumu da belli bir etki göstermişti. Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda hükûmetleri savaşın devamı için diretiyorlardı.[13]

ABD hükûmetinin Avrupa'da savaş konusundaki görüşü hiç de az bir önem arz etmiyordu. Amerika hükûmeti, bir dizi nedenden dolayı savaşın başlarında, bu savaşa katılmaktan kaçınmaya çalıştı. Bu nedenler arasında, savaşan devletlerin savaşın sonucunda karşılıklı olarak zayıf düşecekleri ve yıpranacakları ve bunun da, Amerika'nın etkili çevrelerinin görüşüne göre, ABD'ye dünyada egemen bir konum sağlayacağı hesapları önemli bir yer tutuyordu. Ancak, Fransa'nın çabuk teslim oluşu, İngiltere'nin kritik durumu, Almanya'nın askerî potansiyelinin artması; tüm bunlar Amerika

hükûmetini endişelendiriyordu. Washington Almanya ve İngiltere arasında barışın o koşullarda Alman emperyalizminin Batı Avrupa'da, Yakın ve Orta Doğu'da mutlak egemenliğinin teyidi olacağını anlıyordu. Böyle bir barış kaçınılmaz olarak İngiltere'yi, Almanya'nın etkisine tabi olmaya götürürdü. ABD'ye karşı Almanya-İtalya-Japonya bloğundan gelen tehdit hızla artardı. Fransa'nın yenilgisi, bu ülkenin Panama Kanalı'ndan geçen ve ABD'nin çok önemli komünikasyon hatlarına stratejik yakınlıkta yer alan Atlantik Okyanusu'ndaki sömürgelerinin yazgısı sorununu gündeme getirmişti. Almanya'nın bundan sonraki yayılmacılığı ABD'nin Atlantik'teki ekonomik ve politik pozisyonu için ciddi bir tehdit olabilirdi. İngiltere'nin teslim olması kuşkusuz, Japonya'yı Uzak Doğu'da harekete geçirebilirdi.

Hitlercilerin "barış" yoklaması Dışişleri Bakanlığı'nda tartışılıyordu. Dışişleri bakan yardımcısı Burley, Hell ve Welles'e Wohltat'ın "önerilerini" kabul etmelerini tavsiye eden bir memorandumla başvurdu. Burley şunları yazıyordu: "Hiç kuşku götürmez ki, İngiltere Almanya'yı asla mağlup edemez. Açıkça ortadadır ki, bugün Büyük Britanya kıta üzerindeki kontrolünü geri döndüremez ve biz de bunu yapmak niyetinde değiliz." Hitler, Üçlü Pakt'ın katılanları arasındaki İtalya'nın Akdeniz ve Balkanlar'daki "haklarına" ilişkin anlaşmaya uymadı. Alman askerlerinin Romanya'ya girmiş olması Mussolini'ye, Hitler'in onu "oldubittiye getirdiğini"[14]göstermişti.

Sonuçta, İngiltere hükûmeti Hitler'in "barış" önerisini reddetti. 22 Temmuz 1940'ta İngiltere Dışişleri bakanı Halifaks bunu yaptığı bir açıklamayla ilan etti.

Almanya, Japonya ve İtalya'nın Üçlü Paktı

1940 Eylülünde Hitlerciler "Deniz Aslanı" operasyonunu ertelediler. Aynı zamanda Alman diplomasisi SSCB'ye karşı savaş hazırlıkları için bir dizi adım attı. Bu durumda, İngiltere tarafından "barış" teklifinin reddedilmesini Hitlerciler SSCB'ye karşı saldırı hazırlığını dış dünyaya, İngiltere'ye karşı

savaşa devam etme hazırlığı olarak göstermek için kullanmaya çalışıyorlardı.

SSCB'ye saldırı planlarının hazırlanması sürecinde Hitler yönetimi "Antikomintern Paktı"ndaki müttefikleri Japonya ve İtalya'nın hareketlerinde öncekine göre daha sıkı koordinasyona gerek duyuyordu. Hitler ve Komutanlarının düşüncelerine göre, Japonya ABD güçlerinin önünü kesmek ve böylece onların Avrupa'da savaşa girmesine fırsat vermemek, Sovyetler Birliğini, bu ülkenin onlarca tümenini ve hava kuvvetlerinin önemli bölümünü[15] üzerine çekerek tetikte tutmak zorundaydı. Almanya, 1939 Mayısında Askerî İttifak (Çelik Pakt) imzaladığı, İtalya'dan ise "tüm güçlerini İngiltere'yi bozguna uğratmaya yöneltmelerini"[16] ayrıca Mısır'daki İngiliz askerlerine karşı operasyonlar sürdürmelerini talep ediyorlardı. Üç devletin hareket koordinasyonu düşüncesinin gerçekleşmesi amacıyla Hitler diplomasisi Japonya'nın, Almanya ve İtalya'nın savaştaki "başarılarını" paylaşma çabasını kullandı ve bu amaçla bu ülkeyle, görüşmelerinin 1939'da kesilmiş olduğu askerî birlik anlaşmasını imzalama kararı aldı. O sırada Hitlerciler Japonyasız da yapabileceklerini düşünmüşlerdi. Savaşın başında Japonya'nın Berlin Büyükelçisi Tokyo'ya şunları yazıyordu: "Almanya Dışişleri Bakanlığı'na yakın çevrelerde, Çin'deki işleri ve Sovyetlere karşı aldığı önlemlerdeki başarısızlık Japonya'nın, askerî işbirliği planında ciddi harekâtlara girişmeye hazır olduğu konusunda kuşku uyandırmaktadır".[17]Şimdi ise Japonya ile askerî ittifak anlaşması imzalama inisiyatifi Almanya'da daha olumlu bir yankı bulmuştu.

Japonya-Almanya görüşmeleri 9 Eylül 1940'ta Tokyo'da başladı. Japonya'yı Dışişleri bakanı Matsuoka, Almanya'yı iki büyükelçi, Stammler ve Ott temsil ediyordu. 18 Eylül'de Ribbentrop Roma'ya hareket etti ve burada Mussolini ve Ciano'yu İtalya'nın Japonya-Almanya askerî birliğine katılması için ikna etti. Görüşmeler sırasında taraflardan her biri, savaşa girilmesi durumunda kendisine daha fazla ayrıcalık tanınmasının pazarlığını yapıyordu. Tokyo'daki görüşmeler 27 Eylül 1940'ta Almanya-Japonya-İtalya Askerî Paktı'nın imzalanmasıyla sona erdi.[18]

Üç ülke paktının yayımlanan metninde şunlar yer alıyordu: Japonya Avrupa'da "yeni düzenin" oluşturulması davasında Almanya ve İtalya'nın yönetimine saygı duyar ve kabul eder, Almanya ve İtalya ise Doğu Asya'da

“yeni düzenin” kurulması davasında Japonya’nın yönetimine saygı duyar ve kabul eder. Anlaşma imzalayan taraflardan biri Avrupa’da savaşa, ayrıca Çin-Japon “anlaşmazlığına” katılmayan bir devletin saldırısına uğraması durumunda üç devlet birbirlerini tüm siyasal, ekonomik ve askerî olanaklarla desteklemek yükümlülüğü üstlenirler.

Görüşmeler sırasında ayrıca, Güney denizleri sorunları konusunda Almanya ve Japonya hükûmetleri arasında (İtalya bu sorunların çözümüne katılmadı) nota değişimi biçiminde bir dizi gizli anlaşma imzalandı. Japon ve Alman temsilciler, Japonya ve Büyük Britanya arasında silahlı bir çatışma çıkması durumunda, “Almanya’nın, elinde bulunan tüm olanaklarla Japonya’ya yardım etmek için elinden gelen her şeyi yapacağı”[19] konusunda anlaştılar. Hitlerciler Japon mandası altında bulunan Güney denizlerindeki eski Alman sömürgelerinin Japonların yönetiminde bulunmasına razı olmuştu, ama Almanya’nın giderlerinin telafi edilmesi koşulu getirilmişti. Güney denizlerindeki diğer Alman sömürgelerini Almanya Avrupa’da savaşın bitmesinden sonra otomatik olarak almalıydı ve ardından Japon hükûmeti ile onların paylaşımını, bunun karşılığında Almanya’ya gereken tazminatı ödeyecek olan Japonya’nın mümkün olduğunca çıkarlarına uygun olarak tartışmalıydı.[20]

Böylece Japonya aralarında Hollanda, Fransa ve İngiltere’nin de bulunduğu diğer ülkelerin kontrolü altında bulunan eski Almanya sömürgelerini kuşatmak için müttefikinden mutabakat alamamış oldu.

Bununla beraber, üç komisyonun kurulması konusunda anlaşma imzalandı: ortak komisyon ve iki teknik komisyon (askerî ve ekonomik). Japonya’daki Alman ve İtalyan Büyükelçilerinin katılacağı ortak komisyon Tokyo’da Japon Dışişleri Bakanının Başkanlığında çalışmalıydı. Berlin ve Roma’da da benzer komisyonlar kurulması tasarlanıyordu. Askerî Komisyon ayrıca Tokyo’da bulunuyordu ve Japon ordusu ve filosu temsilcisi ile Alman ve İtalyan Büyükelçilikleri askerî, deniz ve hava kuvvetleri ataşelerinden oluşuyordu.

Ortak komisyonun amacı üç ülkenin politikasının koordine edilmesinden oluşuyordu; askerî ve ekonomik komisyonun görevi, ortak askerî harekâta ilişkin sorunların çözümü ve karşılıklı ekonomik yardım yapılmasıydı.

Üçlü Pakt’ın imzalanması saldırgan devletlerin askerî bloğunun nihai olarak kayıtlara geçmiş olmasıydı. Paktın, anti-Sovyet eğilimi, asla

herhangi bir üyesi ile Sovyetler Birliği arasındaki günümüzde var olan siyasal ilişkilere karışmayacağını belirten 5. maddeye atfen, özenle gizlenmiş olmasına rağmen, bu pakt, SSCB başta olmak üzere bütün barışsever halkları hedef almıştı.

Ancak, Almanya ve müttefiklerinin gerçek niyetleri kuşkuya yer bırakmıyordu. Ayrıca, bu niyetler konusunda Ribbentrop'un Üçlü Pakt hakkındaki görüşlerinden hareketle bir yargıya varılabilir: "... Bu değneğin iki ucu olacak: Rusya'ya karşı olanı ve Amerika'ya karşı olanı."[21]

Üçlü Pakt, amacı dünya egemenliğini ele geçirmek olan, saldırgan devletlerin askerî-siyasal bir birliğiydi. "Pravda" gazetesinin bir baş makalesinde vurgulandığı gibi, Paktın sonucu "savaşın daha da şiddetlenmesi ve etki alanının genişlemesi olacaktır."[22]

Romanya, Macaristan, Bulgaristan ve Slovakya'nın Üçlü Pakt'a Dâhil Olmaları

Üçlü Pakt'ın imzalanmasından sonra faşist Almanya, Sovyetler Birliği ile savaş için müttefikleri angaje etmek gibi yoğun bir faaliyet yürütmeyi sürdürüyordu. Bunun için Hitlerciler tehdit, şantaj ve Hitler yanlısı hükûmetlerin "beşinci kolu" yardımıyla diğer ülkelerde darbeler de dâhil değişik yöntemlere başvuruyordu. 1940 Eylülünde böyle bir darbe Romanya'da gerçekleşti ve bunun sonucunda Romanya hükûmetinin başına Hitler'e sadık General İ. Antonescu getirdi. Antonescu hükûmeti derhâl Romanya'nın Üçlü Pakt devletlerinin yanında yer aldığını ilan etti. Bunu 5 Ekim tarihli Almanya ve İtalya dışındaki ülkelere Romanya petrolünün satışının yasaklanması emri izledi. O sırada Almanya Romanya'ya kendi kara ve hava birliklerini gönderdi. Bu birliklere "Romanya Silahlı Kuvvetleri'ni, Almanya'nın çıkarları için hazırlanan plana uygun olarak belli görevleri yerine getirme becerisine kavuşturma" görevi verilmişti ki, bu da fiilen SSCB'ye[23] karşı bir savaşa hazırlık anlamına geliyordu. 20 Kasım 1940'ta Hitler Antonescu'yu Berlin'e davet eti. 22-23 Kasım'da

süren görüşmeler sonucunda Romanya'nın Üçlü Pakt'a dâhil edilmesi protokolü imzalandı. Antonescu Hitler'i Romanya'nın "savaşın kazanılması için elinde silahla 'Mihver' devletleri ile birlikte omuz omuza yürümeye hazır olduğuna"[24] ikna ediyordu. Romen diktatör ayrıca Berlin'de hazırlanan uzun süreli Almanya-Romanya işbirliği planını ve Almanya'ya petrol dış satımının artırılmasını onayladı. Keitel ile görüşmesinde Antonescu ona SSCB'ye karşı alınan önlemlerle ilgili bilgi verdi.[25] Özünde bu Hitlercilerle SSCB'ye karşı savaşa hazırlık ve Romanya'yı faşist Almanya'nın uydusuna dönüştürmek için bir ağız birliği idi.

4 Aralık 1940'ta Romanya ekonomisinin, Almanya savaş ekonomisinin bir yan ekonomisine dönüşmesini belgeleyen Almanya-Romanya işbirliği protokolü imzalandı. Ocak ve Mayıs 1941'de Antonescu Hitler'e yeni ziyaretler yaptı ve bu ziyaretler sırasında Hitler SSCB'ye karşı saldırı planlarını daha kapsamlı bir şekilde açıkladı.

11 Haziran 1941'de Hitler, Keitel ve Jodll'un katıldığı Münih'teki görüşmeler sırasında Antonescu, onlarla, Romanya'nın SSCB'ye karşı savaşa katılacağı konusunda nihai olarak anlaştı ve bu savaşın hizmetine ülkenin tüm ekonomik ve insani kaynaklarını sunma yükümlülüğünü üstlendi. Antonescu'nun, önde gelen Alman savaş suçlularının yargılandığı Nürnberg Mahkemesi'ndeki ifadesinde şunlar yer alıyordu: "Hitler, savaştaki yardımları karşılığında Romanya, Sovyet topraklarını, Dnyeper'e kadar kuşatabilir ve idaresi altına alabilir demişti."[26] Hitlerciler Horty[27] Macaristanı'nın faşist Blok'a katılmasını da önemsiyorlardı.

Hitler Komutanlığı'nın başlangıçtaki planlarına göre, Macaristan Ukrayna'nın Karpatlar ötesinin askerî açıdan sağlamlaştırılması için faaliyetlerde bulunmalıydı. Keitel'in düşüncesine göre, Macaristan hükûmetinin Almanya ile ortaklaşa savaşta en önemli ödevi, faşist Alman askerlerinin Macaristan topraklarını hızla geçmesini sağlamaktan ve onların gıda gereksinimlerinin tamamen giderilmesinden oluşuyordu. Böylece Macaristan da Hitler Almanyası'nın tarımsal sömürü ülkesine dönüşüyordu.

Macaristan'ın faşist Almanya'nın saldırgan politik yörüngesine dönüşmesi süreci, Macaristan'ın Üçlü Pakt'a dâhil edilmesi ile ilgili protokolün imzalanmasıyla tamamlandı. Bu, 20 Kasım 1940'ta Hitler'in Macaristan hükûmetinin başı Teleki ve Dışişleri Bakanı Csaky ile Viyana'da gerçekleştirdiği görüşmeler sırasında oldu. 27 Kasım'da

Macaristan hükûmeti, Avrupa’da Almanya’nın “yeni düzeninin” inşasına katılmaya hazır olduğunu ilan etti. Bir dizi gelişme Hitler Almanyası’nın Horty Macaristanı’nı kendi saldırgan politikasının uysal bir aracına dönüştürme amacına ulaşmasını kolaylaştırdı. Bunlar arasında öncelikle Horty ve diğer etkili burjuva politikacıların Macaristan devrimcilerine, komünizme ve Sovyetler Birliği’ne olan nefrete işaret etmek gerekir. Horty, 24 Nisan 1941’de Hitler ile görüşmesinde, “Bolşevizm’e karşı savaş emeklisi” olarak Hitler’in, Sovyetler Birliği’ne, bu ülkeyi tamamen yok etmek amacıyla saldırı planını tümüyle onayladığını vurgulayarak, ona bağlılığı üzerine yemin ediyordu.[28]

Hitler’in, Macaristan’ın Horty hükûmetini kendi uysal kuklasına dönüştürmesini kolaylaştıran bir diğer durum da, Macaristan iktidar çevrelerinin yayılma hevesleriydi.[29] Macaristan Genelkurmay Başkanı H. Vert bu hâletiruhiyeyi yansıtırken hükûmete, memorandumda, Macaristan’ın Sovyet Devleti’ne karşı saldırıya katılmak için gönüllü olarak ve derhâl Macar ordusunu faşist Alman komutanlığının emrine sunmaya hazır olduğunun bildirilmesinde diretiyordu. “Macaristan’ın Sovyetler Birliği’ne karşı savaşa katılması” diyordu Vert “topraklarının daha da genişlemesi için tek yoldur”. Şunları söylüyordu Vert: “Bizim ‘mihver’ devletleriyle birlik olmamız, Macaristan’ın savaşa katılmasını zorunlu kılmaktadır... Eğer biz savaşa katılmakta geç kalırsak, belki de sonsuza dek, Romanya’ya toprak konusundaki şikâyetimizden vazgeçmemiz gerekecek ve hatta biz bugüne kadar elde ettiğimiz her şeyi de tehlikeye atabiliriz.” [30]

Hitler diplomasisi Macaristan ve Romanya iktidar kliklerindeki öç alma duygularını kaşıma, birbirlerine karşı kışkırtma yöntemlerini sıkça kullanıyordu. Yakın çevresinde Ribbentrop şu durumun altını çiziyordu: “Bizim Macaristan ve Romanya politikamızın asıl amacı, olayların gelişmesine bağlı olarak bütün sorunları Almanya’nın çıkarlarına uygun olarak çözmek amacıyla her iki tarafı sürekli gergin durumda tutmak ve onların iştahlarını kabartmaktan oluşuyordu.” [31]Hitler’in himayesi altında 30 Ağustos 1940 yılında yapılan ve sonucunda Transilvanya’nın Romanya’dan ilhak edilip Horty Macaristanı’na verildiği sözüm ona Viyana “Hakem Mahkemesi” de ayrıca bu politikanın kanıtıdır.

Hitler diplomasisi, Almanya için büyük bir ekonomik ve stratejik önem taşıyan Bulgaristan için de aktif bir politika sergiliyordu. 17 Kasım 1940’ta

Hitler Bulgar Çarı III. Boris'i ve Dışişleri bakanı Popov'u Almanya'ya davet etti. Görüşmeler sırasında Çar Boris Bulgaristan'ın Üçlü Pakt'a dâhil olmasına razı oldu, ancak Hitler'le Bulgaristan'ın Pakta daha sonra katılmasının dış politika ve askerî açıdan daha iyi olacağı konusunda anlaştı.[32] İktidardaki Bulgaristan kliği kendi halkından korkuyordu ve bunun derin bir gizlilik içinde kalması konusunda Hitler ile söz birliği yapmıştı. Bulgaristan'ın Üçlü Pakt'a dâhil olduğuna ilişkin haber 1 Mart 1941'de yayımlandı ve aynı gün faşist Alman ordusu ülkeye girdi. O andan itibaren Alman Askerî Komutanlığı fiilen Bulgaristan'da mutlak egemen oldu.

Monarşik Bulgaristan'ın Hitler'in uysal kuklasına dönüşmesi sürecinde Alman emperyalizmi tarafından bu ülkenin ekonomik olarak köleleştirilmesi de gerçekleştirildi. 28 Aralık 1940'ta Almanya-Bulgaristan Clearing Anlaşmasının imzalanması bu olguyu belgeledi. Bu anlaşmaya göre, Bulgaristan yalnızca Almanya ve Almanya tarafından işgal edilen ülkelerle ticaret yapmak zorundaydı. Hitlerciler bu anlaşmayı, Bulgaristan'a uygun miktarda dış satım yapmaksızın bu ülkeden mümkün olduğunca mal dış alımı yapmak için kullanıyordu. 1 Şubat 1941'de Hitler Almanyası Filov hükûmeti ile Bulgaristan'da konuşlanan Alman askerlerinin malzeme temini konusunda bir anlaşma imzaladı. 4 Mart 1941'de Bulgaristan'daki faşist Alman askerlerine onların masraflarının kapatılması için Bulgaristan parası verilmesi konusunda ek bir Almanya-Bulgaristan anlaşması imzalandı. Üstelik söz konusu miktar Almanya Clearing borcuna eklenecekti, yani Almanya'ya kredi sağlanıyordu. [33]Böylece, Çar Boris önderliğindeki iktidardaki faşizm yanlısı kliğin anti-ulusal, halka karşı politikası sonucunda Bulgaristan saldırgan faşist Blok'a dâhil oldu ve ekonomik olarak esasında faşist Alman Wehrmacht'ına tarım ürünlerini karşılıksız olarak vermek zorundaydı. 24 Kasım 1940'ta Slovakya kukla "devletinin" hükûmeti Üçlü Pakt'a katıldığını ilan etti. Berlin, SSCB'ye karşı savaşın daha ilk gününde Slovakya'nın, Alman faşizminin müttefiki olacağını biliyordu.

Finlandiya'nın Faşist Blok'a Sürüklenmesi

1940 yazından itibaren Hitlerciler, 1940 Martında Moskova Barış anlaşmasının imzalanmasından sonra dahi SSCB'ye düşmanca bir politika yürüten Finlandiya'yı faşist bloğun içine çekmek için aktif önlemler almaya başladı.

SSCB ile barış anlaşmasının imzalanmasının üzerinden bir hafta geçmemişti ki, Finlandiya anlaşmayı imzalayan taraflara, taraflardan herhangi birine yönelik ittifak ya da koalisyonlara girmeyi yasaklayan 3. maddeyi ihlal ederek İsveç ve Norveç ile "Savunma İttifakı" konusunda görüşmelere başlamıştı. Bu konuda TASS 20 Mart 1940'ta bir bildiri yayımladı. Bildiride şunlar dile getiriliyordu: "... Böyle bir ittifak SSCB'ye yöneliktir ve SSCB ile Finlandiya arasında bu yılın 12 Martında imzalanmış olan barış anlaşması ile tamamen çelişmektedir." [34] Bu ittifakın imzalanması düşüncesi daha sonra Sovyet hükûmeti tarafından SSCB Yüksek Sovyet'i oturumunda kararlı bir şekilde kınandı.[35]

Ancak gerici Finli çevrelerin anti-Sovyet faaliyetleri bitmek bilmiyordu. Finlandiya hükûmeti anlaşmanın 5. maddesini ihlal ederek Petsamo Bölgesinde askerî takviye yapıları, Lillehammer'de havaalanları inşa etmeye ve rıhtımları genişletmeye başladı.

Fin hükûmeti ülkede yoğun bir Sovyet karşıtı politika yürütüyordu, "SSCB ile Barış ve Dostluk Derneği"nin "faaliyetlerini yasakladı. 22 Eylül 1940'ta Alman askerleri ve askerî malzemelerinin Finlandiya toprakları [36] üzerinden Norveç'e nakli konusunda gizli Fin-Alman anlaşması imzalandı. Bu anlaşma Almanya'nın önemli sayıda askerî birliğinin Finlandiya'ya sevkiyatını gizlemek için kullanılıyordu. Fin hükûmeti Hitler'in Doğu Karelya'yı ve Leningrad eyaletini Finlandiya'ya verme vaadi karşılığında SSCB'ye karşı savaşa katılma yükümlülüğünü üstlendi. 1941 Mayısında Fin ve Alman Askerî Komutanlığı temsilcileri, bu savaşın gerçekleşmesi durumunda askerî operasyon koordinasyon planları üzerinde nihai mutabakata vardılar. 1941 Haziranında Finlandiya'da 40 bin Alman askerî toplanmıştı. 15 Haziran'da Finlandiya Silahlı Kuvvetler Başkomutanı Mannerheim bir direktif yayımladı ve bu direktif uyarınca Fin ordusunun önemli birlikleri Alman Askerî Komutanlığı'na tabii olacaktı. Yine aynı

günlerde Hitler Finlilere SSCB'ye karşı savaşın başlama süresinin bildirilmesi direktifini verdi.

Taktik gereği Finlandiya hükûmeti, Almanya ile resmî olarak imzalanmış bir ittifak anlaşmasına sahip değildi. Finlandiya hükûmeti bağımsız politika yürütüyor görüntüsü veriyordu ve böylece de ABD ve İngiltere ile ilişkilerini kesmiyordu. Ama pratikte Fin iktidar üst tabakası olan Mannerheim –Rüti 1940 sonu– 1941 başında Hitler Almanyası ile ittifak hâlinde SSCB'ye karşı savaşta yer almaya yönelmişti.[37]

İspanya'nın Savaşa Katılması Konusu Vichy Fransası'nın Tutumu

Hitler tarafından, SSCB'ye saldırı öncesi, kurulan faşist bloğa formalite olarak dahi anlaşması olmadığı hâlde Franco İspanyası da girdi. Avrupa'da emperyalist gruplar arasındaki savaşta İspanya "tarafsızlık" politikasını izlemişti. Fransa'nın yenilmesinden sonra ise 1940 Haziranında "savaşmayan taraf" pozisyonu aldı.

Faşistler tarafından başlatılan İspanya İç Savaşı ve Franco rejimi ülkeyi ağır bir ekonomik krize sürükledi. Faşist diktatörlüğün yaşadığı güçlükler Franco'nun açıkça Hitler koalisyonunun yanında yer almasına engeldi. Ancak, Fransa'nın teslim olmasından sonra, Alman askerleri İspanya sınırlarına dayandığında ve onların bazı birlikleri İspanya'ya girdiğinde, Franco galipler safına geçmeye ve ganimetlerin paylaşımına katılmaya hazır olduğunu ilan etti. Buna karşılık o, şu talepleri dile getiriyordu: 1) Afrika'da İspanya sömürgelerinin topraklarının genişlemesiyle birlikte Cebelitarık, Fransa Fas'ı ve Oran dâhil Cezayir'in bir bölümü İspanya'ya verilecektir. 2) Askerî ve ekonomik yardım.[38]

Bunun dışında Franco Pirene'deki İspanya-Fransa sınırının Fransa aleyhine "düzeltilmesi" için diretiyordu.

Hitler Franco İspanyası'nı faşist askerî blokta savaşa aktif olarak çekmeye, dahası İspanya'yı hemen Almanya ve İtalya'nın yanında savaşa sürüklemeye niyetleniyordu. Hitler, Cebelitarık kalesinin kuşatılmasını

İngiltere’nin pozisyonunu zayıflatma araçlarından biri olarak gördüğünden Franco’dan bu kaleye saldırmasını talep ediyordu. Ancak o İspanya’nın taleplerini genel olarak abartılı buluyordu.

Franco’nun şikâyeti konusunda Hitler kendi tutumunu şöyle açıklıyordu: “Petain ile görüşmeler sırasında Fransızları İngiltere’ye karşı aktif mücadeleye teşvik etmeye çalışacağım ve bu nedenle, İspanya ile bu türden bir anlaşmanın netleşmesinden sonra, Fransız sömürge topraklarının topluca de Gaulle’e geçmesinden söz etmek şöyle dursun, şimdilik onlardan bu türden bir toprak talebinde bulunamam.”[39] Hitlerciler Fransız sömürge İmparatorluğunu kendileri işgal etmeye niyetlenmişlerdi.

23 Ekim 1940’ta Hitler İspanya diktatörü ile Fransa-İspanya sınırında buluştu. O, 1941 Ocağında İspanya’dan savaşa katılmasını talep etti. Sonuçta, savaş konusunda görüşmelere başlanmasına karar verildi.[40] Ancak daha sonra Franco, İspanya’nın bu kadar çabuk savaşa giremeyeceğini ilan etti. O, İngiliz filosunun İspanya’ya ait olan Atlantik’teki adaları ve diğer İspanya sömürgelerini kuşatmasından korkuyordu. Franco ülkenin içinde bulunduğu ekonomik güçlükleri bahane ederek Hitler’in temsilcilerini İspanya’nın uzun sürecek bir savaşı kaldıracak durumu olmadığı konusunda ikna etti.[41]

6 Şubat 1941’de Hitler Franco’ya savaşa derhâl katılmasını talep eden bir mektup yazdı. Yanıt mektubunda Franco Hitler’i ona olan değişmez bağlılığı konusunda temin ediyor, fakat daha büyük bir enerjiyle Cebelitarık’a saldırmak için hazırlanacağını vaat ediyordu.

Şubat 1941’de Franco Mussolini ile buluştu. Mussolini’de İspanya’nın, Almanya kendisine gereken her şeyi sağlasa da, İngiltere ile savaşacak durumda olmadığı izlenimi oluştu. İtalyan diktatörün değerlendirmesine göre, “Franco konusundaki Almanya-İtalya programı İspanya’nın, ‘mihver’ ülkelerinin siyasal müttefiki olarak kalmasıyla sınırlandırılmalıydı.”[42]

Hitler Mussolini’nin görüşlerine katılmak zorundaydı, üstelik SSCB’ye karşı savaş hazırlığından dolayı, Cebelitarık’ın kuşatılması onun için eski önemini yitirmişti. Franko’nun formel “tarafsızlığı” İspanya’nın savaşa resmî olarak katılması olmaksızın da faşist bloğun çıkarlarına hizmet ediyordu. İspanya Türkiye ve diğer ülkelerden alıp Almanya’ya petrol, ender maden cevherleri (volfram, manganez), kauçuk sağlamada önemli bir aracı rolü oynuyordu.

Alman denizaltıları Kanarya adalarında ve bizzat İspanya'daki limanları kullanıyordu. İspanya toprakları Alman gizli servisi için bir üs ve Hitler Almanyası, Japonya ve İngiltere, Fransa, ABD iktidar çevrelerinin temsilcilerinin her türlü gayri resmî bağlantıları için bir tür diplomatik borsa hizmeti veriyordu. Franco SSCB'ye karşı savaşa katılmak üzere 60 bin asker ve subay göndermeye razı oldu.

Hitler Almanyası Vichy hükûmetini de savaşa çekmek için önlemler alıyordu. Bu durumda başlangıçta Vichy'lerin, Almanya ve müttefiklerinin İngiltere'ye karşı savaşına katılması idi söz konusu olan. Franco ile görüşmelerden sonra Hitler 24 Ekim 1940'ta Tura yakınlarındaki Monteir'de Petain ile görüştü. Görüşme Ribbentrop'un direktifi üzerine Vichycilerin Bakanlar Kurulu başkan yardımcısı Laval tarafından organize edilmişti.[43] Görüşmede Hitler amacının, henüz ABD aktif olarak yardım etmemişken İngiltere'yi ezip geçmek ve savaşın bir an önce bitmesi olduğunu belirtti.

Petain, Fransa ve Almanya arasında savaşa kadar daha sıkı ilişkiler kurulamadığından dolayı üzüntülerini dile getirdi. "Ama", diyordu Petain, "belki de henüz çok geç değil". Petain Fransa-Almanya işbirliğini destekliyordu, ama onun sınırlarını belirlemekte kararsız kalıyordu. Görüşmenin sonuçları, Fransa'nın "yeni Avrupa'da hak ettiği yeri alacağının" belirtildiği bir protokolle kayıt altına alınmıştı. Bu görüşmenin protokolünde, "mihver" Devletlerinin ve Fransa'nın, İngiltere'nin kısa sürede teslim alınmasından aynı derecede çıkarları olduğu dile getiriliyordu. Vichy hükûmeti "mihver" Devletleriyle askerî işbirliği yükümlülüğünü fiilen üstlenmiş oldu. Protokolde şunlara vurgu yapılıyordu: İngiltere ile barış anlaşması imzalanması durumunda Fransa, esas olarak o dönemde sahip olduğu topraklara denk olan Afrika'daki sömürge topraklarını koruyacaktır. [44]Fransız halkının direniş hareketi Petain'e daha geniş yükümlülükler üstlenme olanağı vermedi.

Petain ve Laval Hitler'den, Fransa kamuoyu gerektiği şekilde "hazırlanmadan" Fransa'nın İngiltere ile savaşa katılması konusunda ısrar etmemesi ricasında bulundular. 1941 Mayısında Petain hükûmeti Almanya önünde SSCB'ye karşı savaşta hammadde, sanayi ürünleri, iş gücü olarak da Sovyet-Alman sınırına "Fransız gönüllü lejyonlarını"[45] göndererek yardım etme yükümlülüğünü üzerine aldı.

Balkanlarda Faşist Saldırganlık Almanya ve Türkiye'nin Yakınlaşması

SSCB'ye karşı savaşa hazırlanan Hitler, Balkanlar'da güçlenmeyi hedefliyordu. Hitler Üçlü Pakt'ın katılanları arasındaki İtalya'nın Akdeniz ve Balkanlar'daki "hakları" konusunda anlaşmaya bağlı kalmamış oldu. Alman askerlerinin Romanya'ya girmiş olması Mussolini'ye, Hitler'in onu "oldubittiye getirdiğini"[46] göstermişti. Bundan sonra, Balkanlar'a girme konusunda, Almanya'nın önüne geçmeye çalışan Mussolini 28 Ekim 1940'ta, İtalyanlar tarafından 1939 yılında işgal edilen Arnavutluk topraklarından saldırı düzenledi. Ama İtalyan askerleri Yunanistan'da yenilgiye uğradı, geri adım atmak ve yalnızca Yunanistan'ı değil, Arnavutluk toprağının bir kısmını da boşaltmak zorunda kaldılar.

Hitler, İtalya macerasının her türlü sonucundan yarar sağlamayı umut ederek karşı koymamasına karşın, ortağının hareketlerini tasvip etmiyordu. Hitler 20 Kasım 1940'ta Mussolini'ye yazdığı mektupta, 1941 İlkbaharından önce Balkanlar'da, özellikle de Yunanistan'da harekâta kalkışmayı makul görmediğini belirtiyordu.[47]

1941 İlkbaharında Hitlerciler Yugoslavya ve Yunanistan'ı işgal etme hazırlıklarına başladılar. Alman diplomasisi Yugoslavya'nın Üçlü Pakt'a katılmasını sağlamak için hummalı bir çalışma başlatmıştı. Yugoslav Tsvetkoviç-Maçek hükûmeti Kasım 1940'tan 20 Mart 1941'e kadar birkaç ay bu konuyu tartışmıştı. Bu noktada hükûmet içinde ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıkmış, bakanların bir bölümü Yugoslavya'nın Üçlü Pakt'a katılmasına karşı çıkmıştı. Bununla birlikte, 25 Mart 1941'de Viyana'da Yugoslavya'nın saldırganlar Paktına katılmasına ilişkin protokol imzalandı.

Bu konudaki haber Yugoslav halklarında şiddetli bir öfke uyandırdı. 25 Mart akşamı Belgrat ve ülkenin diğer kentlerinde, 27 Mart'ta doruğa ulaşan protesto gösterileri başladı. Bu halk hareketinden yararlanan bir grup yüksek rütbeli subay 26 Mart'ı 27 Mart'a bağlayan gece darbe gerçekleştirdi: Tsvetkoviç hükûmeti devrildi ve yerine General D. Simoviç başkanlığında yeni bir hükûmet kuruldu.

Yugoslavya'da geniş boyutlara ulaşan anti-faşist hareket Hitlercilerin planlarını altüst etmişti. Halk kitlelerinin ayaklanması ve darbe sonucu

Yugoslavya’daki durum, Hitler’in 27 Mart 1941 tarihli özel oturumunda tartışma konusu oldu. Ve aynı gün Hitler “25 Numaralı Emrini” yayımladı. Bu emirde “Yugoslavya’daki askerî darbe Balkanlar’daki siyasal durumu değiştirdi ve bu ülkeyi, Almanya’ya karşı dürüstçe ilişkileri konusundaki olası açıklamalarından bağımsız olarak düşman olarak değerlendirmek gereklidir” deniyordu.[48] Ve o zaman Yugoslavya’ya karşı savaşın “Marita”[49] (Yunanistan’a saldırı) harekâtıyla aynı anda başlamasına karar verildi. 6 Nisan 1941’de Hitler ordusu Yugoslavya ve Yunanistan’a girdi ve bu ülkelerin topraklarını işgal etti. İşgale İtalya ve Macaristan askerleri katıldı. Yugoslavya bölünmüştü. Bosna Hersek toprakları aleyhine genişleyen Hırvatistan’ı “bağımsız” devlet ilan ettiler ve Üçlü Pakt’a dâhil ettiler.

SSCB’ye karşı saldırı için Balkanlar’da savaş alanı hazırlığı yapan Hitler Türkiye’ye büyük önem veriyordu. 18 Haziran 1941’de Almanya ve Türkiye arasında dostluk ve saldırmazlık anlaşması imzalandı. Bu anlaşma Almanya’nın, ordusunun Güney kanadını emniyete almasını sağladı. Daha sonraları Almanya Boğazlar rejimi anlaşmasının ihlali pahasına, Karadeniz’de SSCB’ye karşı harekât yapabilmek için Türkiye’den Boğazlardan gemilerini geçirme izni almıştı. Almanya Türkiye’den önemli miktarda gıda ürünleri, manganez ve diğer stratejik hammaddeler dış alımı yapmaya başlamıştı.[50]

“Hesse’in Misyonu”

Daha Haziran 1940’ta SSCB’ye saldırı hazırlığı sırasında Hitler, Nazi Partisi yönetimindeki yardımcısı, Hesse’e İngiltere ile anlaşma sağlamayı gerekli gördüğü düşüncesini dile getiriyordu. Anlaşılan, bundan bir süre sonra Hesse,[51] “Führer’”in direktifini yerine getirirken, uzlaşmacı barış konusunda Alman-İngiliz görüşmelerini rayına oturtmak için İngiltere’nin üst düzey saraylı memurlarından birisi olan Hitler yanlısı Dük Hamilton ile olan tanışıklığını kullanmaya karar verdi. 10 Eylül 1940’ta Hesse Batı’da

geniş ilişkileri olan Albrecht Haushofer’[52] Dük Hamilton ile ilişki kurmakla görevlendirdi.

Bunun için Hitlerciler İsviçre Kızıl Haç Başkanı Burckhardt’ı kullandı. Burckhardt Hamilton’a Haushofer’in 23 Eylül 1940 tarihli ve içinde İngiltere ve Almanya temsilcilerinin Lizbon’da buluşması önerisi yer alan mektubunu sundu. 28 Nisan 1941 tarihli mektupta Hamilton, İngiltere’nin geniş kapsamlı İngiliz-Alman Anlaşma programını bildiriyordu.

Anlaşılan o ki, SSCB’ye saldırı için belirlenen sürenin yaklaşması nedeniyle Hitlerciler İngiliz-Alman anlaşmasının imzalanması için daha fazla ağırdan almanın olanaksızlığına karar vermişlerdi. 5 Mayıs 1941’de Hesse Hitler’in, “İngiltere’ye karşı yüz kızartıcı koşullar öne sürmeye niyeti olmadığının” teminatını aldıktan sonra, 10 Mayıs 1941’de ME 110 tipi avcı uçağı ile İngiltere’ye uçtu ve Hamilton’un malikânesinin bulunduğu İskoçya üzerinde uçaktan paraşütle indi.

Churchill hükûmeti birkaç gün boyunca Hitler’in yardımcısının İngiltere’ye geldiği konusunda hiçbir bilgi vermedi. Berlin de tam bir suskunluk içindeydi. Ancak, gizli anlaşmanın gerçekleşmediği anlamına gelen Hesse’in İngiltere’ye geldiğine ilişkin Londra’nın kısa bir açıklamasından sonra Hitler “Reich’inin” güçlü propaganda makinesi devreye sokuldu. Berlin, güya Hesse’in İngiltere’ye uçuşunun, o zaman ifade edildiği şekliyle onun kişisel inisiyatifi olduğu ve resmî bir nitelik taşımadığını kanıtlamaya çabalıyordu. Üstelik “Hesse’in misyonu” psikolojik açıdan hasta bir insan tarafından gerçekleştirilen bir eylem olarak gösteriliyordu. Hatta Alman gazetelerinde Hesse’in “Birinci Dünya Savaşı’nda aldığı bir yara sonucu halüsinasyon sorunu olan ruh hastası bir idealist” olduğu öne sürülüyordu.

İngiltere’de Hesse, resmî şahıslar Lort Kanzler Simon ve daha önce de Berlin’deki İngiliz Büyükelçiliği Birinci Sekreteri olarak çalışmış olan Foreig Ofis Başkanı Kirkpatrcik ile görüşmeler yapmıştı. Hesse Hitler’in Almanya ile İngiltere arasında barış anlaşması için önerdiği koşullarını iletti. Bu koşulların özü faşist Devletler ile İngiltere arasında etki alanı sınırlamasına dayanıyordu. İngiliz etki alanı onun İmparatorluğunun çerçevesi ile sınırlı kalıyordu, “mihver” Devletleri ise Avrupa’da mutlak egemen olacaklardı. Almanya’nın tüm eski sömürgelerini kendisine iade etmesi gerekiyordu. İngiltere ateşkes anlaşması, ardından Almanya ve

İtalya ile barış anlaşması imzalama yükümlülüğünü üstleniyordu. İngiliz hükûmetinin bu koşulları bir an önce kabul etmesini sağlamak için Hesse İngilizleri, İngiltere'ye bombardımanı artırmak ve denizaltı savaşıyla tehdit ediyordu.[53]

İngilizler tarafından yayımlanan az sayıda belgeden yola çıkarak, Churchill hükûmetinin temsilcilerinin Hesse ile görüşmelerde ne kadar ilerleme kaydettikleri konusunda açık net bir çıkarım yapmak son derece güç. Ancak şu olgu ilginçtir: Önde gelen Alman savaş suçlularının yargılandığı Nürnberg Mahkemesi'nin İngiliz Lawrence'in başkanlığında yapılan 31 Ağustos 1946 tarihli Tribunal Oturumunda, Hesse, ansızın İngiltere'deki görüşmelerini yemin ederek anlatmak istediğini bildirdi. Ama Lawrence, Hesse'e bu konuda konuşmayı yasakladı.

"Hesse'in misyonu", Hitler diplomasisinin, faşist Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı savaş için siyasal-diplomatik hazırlığını sonlandıran faaliyetlerinden bir tanesiydi.

Almanya'nın SSCB'ye Saldırı Süresinin Belirlenmesi

Hitler hükûmeti, SSCB'ye karşı savaş hazırlığını askerî ve ekonomik alanlarda da hızlı bir tempoda yürütüyordu. Böyle bir hazırlık hem Almanya'da hem de Almanya tarafından işgal edilen tüm Avrupa ülkelerinde yapılıyordu. Hitlerciler Almanya'nın ve işgal edilen ülkelerin sanayisini askerî malzeme üretimine ve Alman askerine hizmete dönüştürdüler. Yine bu amaçla Almanya'ya zorla 3 milyondan fazla yabancı işçi getirdiler. İşgal edilen ülkelerde silah stoklarına, cephanelere, stratejik hammaddelere el konuldu. Sivil halkın talepleri bizzat Almanya'da dahi sınırlı olarak karşılanabiliyordu.

Aynı zamanda Nazi askerî üst tabakası Sovyet topraklarına girme hazırlıkları yapıyordu. SSCB ile savaşın stratejik planlamasına Hitlerciler 1940 Temmuzu sonunda başladı. Önceleri savaşa 1940 Sonbaharında başlanması planlanıyordu. Ancak, Hitler'in 31 Temmuz 1940'ta

Berghoff'taki toplantısında Almanya'nın üst düzey askerî yönetimi, Feldmareşal Keitel'in SSCB'ye bu süre içinde saldırmanın amaca uygun olmayacağı görüşüne katılıyor ve SSCB'ye karşı savaşa 1941 İlkbaharında başlanması görüşünü dile getiriyordu. O zaman Hitler şu açıklamayı yaptı: "Rusya 1941 İlkbaharında yok edilmelidir. Sovyet devleti tek bir darbeyle yıkılmalıdır." Almanya'nın tüm üst düzey askerî yetkilileri Hitler'in bu görüşünü paylaşıyordu.

5 Aralık 1940'ta Hitler'in yaptığı toplantıda SSCB'ye saldırı planı tartışıldı. Savaşa 1941 yılı Mayıs ayı sonunda başlanması kararı alındı. 6 Aralık'ta Jodll, General Varlimont'a, teyit edilen plan temelinde Sovyetler Birliği'ne karşı savaşı yürütme talimatı hazırlama görevi verdi. 17 Aralık'ta 21 Numaralı "Barbarossa" adlı bu talimat hazırdı ve Hitler'in onayına sunuldu.

18 Aralık'ta Hitler bu talimatı onayladı. Sonuçta, Almanya'nın Yugoslavya'ya askerî harekâtı dolayısıyla SSCB ile savaş başlatma süresi 22 Haziran 1941'e ertelendi. Plana göre SSCB'ye saldırı için 190 tümen hazırlanmıştı. Bunlardan 153'ü Alman tümeni, geriye kalanlar ise Hitler Almanyası'nın uydusu olan ülkelerin tümenleriydi.[54]

"Barbarossa" planını hazırlayanlar "Alman Silahlı Kuvvetleri'nin İngiltere ile savaşın bitirilmesine kadar Sovyet Rusya'yı hızlandırılmış askerî harekât yoluyla yenmeye hazır olması zorunluluğundan"[55] hareket ediyorlardı. Berlin Sovyetler Birliği'nin yenilgisini Almanya'nın Avrupa'da, ardından da tüm dünyada egemenliğini kurmasının başlıca ön koşulu olarak değerlendiriyordu.

1 Havana Konferansı'nın kararları ABD tarafından iki durumda kullanıldı: Nisan 1941'de ABD Grönland'ı "koruması altına aldığında", Kasım 1941'de Amerikan askerleri Hollanda Guyana'sına çıkarma yaptıklarında. Ancak Fransız adaları eski sahiplerinin mülkiyeti olmayı sürdürdüler. ABD, bu adalardaki Wishy yönetimi aracılığıyla hareket ederek onlar üzerinde kontrol sağlamayı tercih etti. Havana Tutanağı ve Havana Anlaşması'nın geçerlilikleri savaş dönemleriyle sınırlı kalmadı. Ancak, Burley'nin tavsiyeleri ABD Hükûmeti tarafından kabul görmedi.

2 Main Kampf: Kavgam; Hitler'in ideolojik, siyasal kitabı. Bavyera'nın yönetimini devralmak için 8-9 Kasım 1923'te (Birahane darbesi-Münich putsch) düzenlenen başarısız darbe girişiminden sonra girdiği Landberg cezaevinde Rudolf Hess tarafından kaleme alınmıştır. Birahane darbesinde ölen arkadaşlarına atfedilmiştir. Aslı iki cilttir.

3 "Conferencias İnternacionales Americanas", p. 15.

4 İbid, p. 150.

5 "The Economist", November 18, 1939, p. 252.

6 L.İ. Brejnev. Lenin'in Yolunda: Konuşmaları ve Yazıları. 1.cilt. Moskova 1973, sf. 122.

7 "Tarihi Çarpıtanlar". Tarihsel Raporlar. Moskova, 1952, sf. 22.

8 F. Galder: Savaş Günlüğü. 1939-1943 yıllarında Kara Kuvvetleri Komutanı'nın Günlük Notları. Cilt 2, Moskova, 1969, sf. 80.
9 "Secret Session Speeches Delivered by Winston S. Churchill to the House of Commons, 1940-1943". London, 1946, p. 22, 23.
10 Bkz. K. Tippelskirch. İkinci Dünya Savaşı Tarihi. Sf. 99.
11 Secret Session Speeches Delivered by Winston S. Churchill to the House of Commons, 1940-1943" p. 52.
12 M.M. Poston.British War Production, London, 1952, p. 117.
13 "Documents on German Foreign Policy, 1918-1945". Series D, vol. XII. Washington. 1962, p. 388, 389.
14 W.L. Langer and S.E. Gleason. The Challenge to İsolation, p. 652.
15 İbid. p. 653
16 İbid. p. 252.
17 Bakınız: V.G. Truhanovskiy. İngiltere'nin Yakın Tarihi. Moskova, 1958, sf. 335, 336.
18 W.L. Langer and S.E. Gleason. The Challenge to İsolation, p. 654.
19 Bakınız: "İkinci Dünya Savaşı ve Günümüz", sf. 147, 148.
20 DGFP. Series, D, vol. XI, p. 117.
21 A. Handorf. Thinks and Decisions. Boston, 1943, p. 143.
22 Bakınız: G.N. Sevastyanov. Pasifik Okyanusu'nda Savaş Hazırlığı (Eylül 1939-Aralık 1941). Moskova, 1962, sf. 243.
23 CCCP DPA. Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Uzak Doğu ile ilgili 25 Eylül 1946 tarihli Mahkeme Stenograf metni.
24 Aynı yapıt.
25 M.Y. Raginskiy ve S.Y. Rozenblit'in "Önde Gelen Japon Savaş Suçluların Uluslararası Mahkemesi, Moskova, Leningrad, 1950, sf. 242.
26 "Pravda" 30 Eylül 1940.
27 Horthy de Bagybanya: Macar devlet adamı, Amiral. 1920-1944 arası Macar krallığı naibi.
28 DGFP, Series D, vol. XI, p. 144, 146.
29 İbid. p. 665.
30 İbid. p. 687.
31 "Önde Gelen Alman Savaş Suçluları'nın Nürnberg Davası. 7 ciltlik Toplu Belgeler", cilt II, Moskova, 1958, sf. 689 (bundan sonra "Nürnberg Davası" olarak anılacaktır.)
32 Bakınız: "İkinci Dünya Savaşı'nda Macaristan. Savaş Öncesi ve Sırasındaki Tarihin Gizli Diplomatik Belgeleri". Moskova, 1962, sf. 13.
33 Aynı yapıt, sf. 12.
34 Aynı yapıt.
35 "Documente ale politicii externe Germane, ed. Engleza", vol. 5, p. 340, 341. "Sovyetler Birliği'nin Büyük Anayurt Savaşı Tarihi". (1941-1945 Cilt I, sf. 302.) kitabından alıntı.
36 Bakınız: "Bulgaristan Tarihi", cilt II. Moskova, 1955, sf. 253.
37 Aynı yapıt. Sf. 265, 267.
38 "İzvestiya" 20 Mart 1940.
39 Bakınız: "SSCB Yüksek Sovyet'inin 6. Oturumu. 29 Mart-4 Nisan 1940. "Stenografi Raporu", Moskova, 1940, sf. 38.
40 DGFP, Series D, vol. XI, p. 149.
41 Bakınız: "Trial of the Major War Criminals before the İnternational Military Tribunals", vol. X. Washington, 1951, p. 309, 311.
42 W.S. Churchill. The Second World War, vol, II, p. 461

43 P. Schmidt. Statist auf diplomatischer Bühne 1923-1945.Erlebnisse des chefdolmetschers im Auswartigen Amt mit Staatmannern Europas. Bonn, 1950, D. 500

44 G. Ciano. L'Europe vers la catastrophe, p. 604

45 Lejyon: (Légion) Eski Romalılarda 6000 kişilik birlik.Burada, yabancı gönüllülerden kurulu Fransız askeri.

46 W.S. Churchill. The Second World War, vol. II, p. 468.

47 "Almanya Dışişleri Bakanlığı Belgeleri", III. Basım, Moskova, 1946, sf. 73. Veizeker'in Almanya'nın Madrid büyükelçisi Storer'e 17 Şubat 1941 tarihli mektubu.

48 28 Ekim 1940 yılında Laval ayrıca dışişleri bakanı olarak atanmıştı.

49 Marita: (Maritza) Rila'dan doğup, Bulgar ve Yunan topraklarından geçtikten sonra Ege'ye dökülen akarsu.

50 W.S. Churchill.The Second World War, vol. II, p. 465.

51 G. Ciano. Diario, vol. 1, p. 314.

52 DFGP, Series D, vol. XI, p. 641.

53 Bakınız. "Yugoslavya Tarihi", cilt II. Moskova, 1963, sf. 182.

54 Bakınız. Aynı yapıt.

55 Rudolf Hess aynı zamanda Reich'te Devlet Bakanı, İmparatorluğun Gizli Konsey ve Bakanlar Kurulu Üyesiydi.

2. ÜÇLÜ PAKT'IN İMZALANMASINDAN SONRA JAPON DİPLOMASİSİ
JAPONYA-AMERİKA GÖRÜŞMELERİNİN BAŞLAMASI

Almanya'nın SSCB'ye Karşı Savaş Hazırlığı Döneminde Almanya-Japonya İşbirliği

Üçlü Pakt'ın imzalanmasından sonra Japonya Bakanlar Kurulu 28 Eylül 1940'ta, sayesinde, Çin, Çin Hindi, Hollanda Hindistanı, Malay, Tayland, Filipinler, Britanya Borneosu ve Burma'nın dâhil olacağı ve Japonya önderliğinde "Büyük Doğu Asya Birlikte Kalkınma Alanı" kurmak için Almanya, İtalya ve Japonya koalisyonunu güçlendirme kararı aldı. Japon militaristler bu "alana" SSCB'nin Doğusunu da dâhil etmişlerdi. Japonya'nın iktidar çevreleri Avrupa'da savaş ortamından, sömürgeler sahibi devletlerin yenilgisinden ve Avrupalı saldırganlarla ittifaktan kendi Asya stratejisinin çıkarları için elden geldiğince yararlanmak için acele ediyordu.

Diğer yandan Hitler 5 Mart 1941'de Japonya ile işbirliği konusunda özel bir direktif (No 24) yayımladı. Direktifte şu ifade yer alıyordu: "Japonya ile Üçlü Pakt esasına dayalı işbirliğinin amacı Japonya'yı Uzak Doğu'da

mümkün olduğunca bir an önce aktif olarak faaliyete geçmeye zorlamaktır. Böylece, İngiliz güçleri zayıflayacak ve ABD çıkarlarının ağırlık merkezi Pasifik Okyanusu'na kayacaktır." Bu arada İngiltere'nin Uzak Doğu'daki dayanak noktası olan Singapur'un kuşatılması, direktif uyarınca, "üç devletin yürüttüğü savaşın tümünün başarısı için belirleyici" olarak değerlendiriliyordu. Direktifte "Barbarossa" operasyonu "bu planın yaşama geçirilmesi için özellikle elverişli siyasal ve askerî ön koşullar yaratacaktır" deniyordu. Ancak, direktif Japonlara "Barbarossa" Planı konusunda herhangi bir bilgi vermeyi yasaklıyordu.

Göründüğü gibi, Hitlerciler o zamanlar SSCB'ye karşı savaşta "kolay bir zafer" bekliyorlar ve onun meyvelerini Japonya ile paylaşmak istemiyorlardı. Onlar Japonya'nın yardımını ancak "İngiltere'yi bir an önce bozguna uğratmak ve böylece Amerika'yı savaşa katılmaktan alıkoymak" için gerekli görüyorlardı.

Hitler, Alman Askerî Komutanlığını, "Japonya'nın askerî potansiyelini verili tüm kaynaklarla güçlendirmekle yükümlü kıldı". Direktif Japonya'nın, Alman savaş yöntemini öğrenmesi, askerî deneyim değişimi ve savaş ekonomisi ve tekniği konularında işbirliğini öngörüyordu. Bunun karşılığında Hitlerciler Japonya'dan olabildiğince daha çok ekonomik yardım ve her şeyden önce kauçuk almak istiyorlardı, çünkü bu Almanya için yaşamsal önem taşıyordu.[56] Japon hükûmeti "Büyük Doğu Asya"nın inşası planlarının gerçekleştirilmesi ile Hitler ve Mussolini'ye ABD'yi İngiltere'nin yanında derhâl savaşa katılmaktan alıkoymak için mümkün olan her şeyi yapma vaatleri arasında çelişki görmüyordu. Bunun dışında, Japon iktidar çevreleri Üçlü İttifak'ta bağımlı olan rolü oynamak istemiyorlardı. Bu nedenle, onlar, Güneydoğu Asya ülkeleri ve Çin'deki faaliyetlerini, bu ülkelerin ham madde kaynaklarından yararlanmak ve devamındaki zaferler için savaş alanı hazırlamak için ön planda tutuyorlardı.

1941 Yılı Başında Japonya ve Çin

1941 yılı başında Japonlar Çin'in Güneyinde saldırıya geçtiler. Askerî baskının yanında siyasal baskılar da başlatıldı.

30 Ocak 1941'de Japon Dışişleri bakanı Matsuoka şu açıklamayı yapıyordu: "Japonya Wang Ching-wei hükûmetini tanımış olsa da, Çan Kay Şek'in aklını başına toplayıp bu hükûmetle birleşmeye gitmesi umudundan vazgeçmiş değildir."[57]Başbakan Konoe de aynı tonda konuşuyordu. 11 Nisan 1941'de muhabirlere şu açıklamayı yapıyordu: "Japonya'nın Wang Ching-wei 'hükûmetine' aktif desteği, Japonya'nın Çan Kay Şek hükûmetinin ortadan kaldırılması çizgisi izlediği anlamına gelmemektedir." Konoe Wang Ching-wei 'hükûmetinin' Chongqing hükûmeti ile birleşmesi umudunu dile getiriyordu. Çan Kay Şek'e Nankin'e geçme çağrısında Wang Ching-wei de bulunuyordu. O Kuomindang liderini, "Çin'in geleceği ve genel barış adına, iktidarı layık olana devrederek derhal deniz aşırı gidebileceğine" [58]temin ediyordu. Ama Çan Kay Şek bu çağrıya yanıt vermedi.

Çin'in dış dünyadan fiilen izolasyonu ve Batılı devletler tarafından hiçbir desteğinin olmadığı koşullarda, Sovyetler Birliği özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinde Çin halkına dostça desteğini sürdürüyordu. SSCB'den Çin'in Kuzeybatı kentleri üzerinden askerî malzemeler ve yakıt gönderiliyordu. Sovyet halkı Çin halkına, mücadelesinde fedakârca yardım ediyordu.

Çin'in özellikle uçağa çok fazlaca gereksinim duyduğu 25 Kasım 1940-1 Nisan 1941 tarihleri arasında, SSCB tarafından 250 bombardıman ve avcı uçağı gönderildi. Gönüllü Sovyet pilotları ta ki faşist Almanya'nın SSCB'ye saldırmasıyla ülkelerine döndükleri tarihe kadar Çin cephelerinde çarpıştılar.

SSCB'nin Japonya'nın düşmanca politikasını göz önünde bulundurarak Uzak Doğu'da büyük bir silahlı güç bulundurması ve böylelikle Japon komutanları Çin ordusuna karşı Kvantun ordusunu kullanma olanağından yoksun bırakması olgusu, Çin halkının Japon saldırganlığına karşı mücadelesi için büyük önem taşıyordu.

Sovyetler Birliği tarafından Çin halkının bağımsızlık mücadelesine verilen sürekli destek, Çin halkı hesabına ağız birliği yapan gerici Kuomindang ve Japon emperyalistlerinin planlarının altüst olmasını sağladı.

Japonya, Tayland ve Çin Hindi

Diğer yandan Japon diplomasisi, uzun yıllar İngiltere'nin egemen pozisyonda olduğu Tayland'ı kendi etkisi altına alma çabasındaydı. Sömürge devletlerinin pozisyonunun zayıfladığına inanan Tayland iktidar çevreleri, "Büyük Tai"nin kurulması planlarının güçlü bir şekilde propagandasını yapmaya başladılar. Çin Hindi'nden toprak talebinde bulunuyorlardı. Tayland ve Çin Hindi'nin sömürge idareleri arasında Japonya'nın tahrikleriyle iş silahlı çatışmaya kadar vardı. Tayland'ı destekleyen Japon diplomasisi, çatışmanın önlenmesi için aracı görevini üstlendi. Başarıdan tam emin olmak için Japonya, müttefiki Almanya'nın yardımına koştu. Japonya'nın Berlin büyükelçisi Osima, Ribbentrop'a ve Petain hükûmetine, Çin Hindi'ne kuvvet göndermemesi için Vichy'e baskı yapması için başvuruyordu. Almanya hükûmeti bu ricayı yerine getirdi: Hitlerciler Petain'e Çin Hindi'ne asker göndermeyi yasakladılar.[59]

Japon diplomasisi kendi aracılığını Japonya'nın pozisyonunu her iki ülkede de güçlendirmek için kullanmaya çalışıyordu: Japon gemileri Tayland limanlarına girdi, Çin Hindi'nde ise Japon askerî birlikleri artırıldı.

7 Şubat 1941'de Tokyo'da başlayan ve Tayland, Fransa, Çin Hindi sömürge idaresinin ve Japonya'nın da katıldığı Barış konferansına Matsuoka Başkanlık ediyordu. Çin Hindi temsilcileri Tayland'ın toprak taleplerini tatmin etme yoluna gitmek istemiyorlardı. Ama üzerlerinde baskı vardı. Bu durumda Japon temsilci Ohasi 28 Şubat'ta Çin Hindi sömürge idarecilerinden, Tayland ve Çin Hindi arasındaki tartışmalı sorunların çözümünde Japonya'nın daimî aracılığına derhâl razı olmalarını talep etti. Çin Hindi idarecilerine Japonların önerisini kabul etmekten başka bir seçenek kalmamıştı. 11 Mart'ta Tayland, Fransa ve Çin Hindi arasında bir anlaşma parafe edildi. Anlaşma 9 Mayıs 1941'de imzalandı. Tayland yaklaşık 30 bin km^2 ve 3 milyon nüfuslu toprağı Kamboçya'dan aldı. Japonya anlaşmanın koşullarının yerine getirilmesini garanti etti ve iki taraf arasında daimî aracı olma "hakkını" sağlama almış oldu.

Japonya, Tayland ve Fransa Çin Hindi'ni "Japonya'ya karşı ekonomik ya da askerî işbirliği amacı güden üçüncü bir devletle ya da devletlerle hiçbir anlaşma yapmamakla" yükümlü kılan protokoller imzalamayı başardı.[60]

9 Mayıs 1941’de Japonya ile Fransız Çin Hindi arasında ticaret ve seyrüsefer anlaşmaları imzalandı. Bu anlaşmalar Japonlara tarım, madencilik ve ekonominin diğer alanlarına girmesine olanak sağladı.[61]Vichy hükûmeti ve Japonya hükûmeti arasında 1940’taki Ekonomik Sözleşme ile birlikte bu anlaşmalar Çin Hindi’nde Japon ekonomik yayılmacılığının güçlenmesine ve Japonya’nın, buranın kaynaklarını savaşmak için kullanmasına yardımcı oldu. Bu anlaşmalar, Çin Hindi halkına Japonya-Vichy sömürge rejiminin yükünü dayatma olanağı sağladı.

Matsuoka’nın 1941 İlkbaharında Avrupa Ziyareti

1941 Martında Japonya Dışişleri Bakanı Matsuoka Avrupa’ya gitti. Japonya’nın Güney denizleri yönündeki yayılmacılığının devamı ABD ve İngiltere ile çatışmalara yol açabilirdi. Japonya hükûmeti, Japonya’nın ABD ile savaşması durumunda Almanya’nın desteğini hesaba katıp katamayacağını bilmek istiyordu. Japon hükûmeti Hitlercilerin temel stratejik hedeflerini anlamak ve kendi politikalarını belirlerken bunları göz önünde bulundurmak çabasındaydı. Matsuoka Hitler ve Libbentrop ile baş başa görüşmelerinde Alman hükûmetinin SSCB konusundaki gerçek niyetlerini öğrenmek arzusundaydı. Japonya’nın Berlin büyükelçisi Osima daha sonbahar 1940’ta, Tokyo’ya SSCB’ye karşı hazırlanmakta olan Alman saldırısını bildiriyordu. Bu arada Temmuz 1940’ta Japonya’ya Sovyet hükûmeti ile saldırmazlık paktı görüşmeleri yürütüyordu. Japon Bakanın yolu Moskova’dan geçiyordu. Matsuoka görüşmelerin sonuçlandırılması için Sovyet yöneticiler ile buluşmaya niyetliydi.[62]

Matsuoka’ya, Japonya Genelkurmay’ından, Bakanın Japonya’yı ordudan habersiz herhangi bir askerî nitelikli yükümlülüğe sokmamasını izleme görevi verilen Albay Nagai eşlik ediyordu.

Matsuoka 24 Mart’ta Moskova’da Amerika büyükelçisi Steinhardt ile Japonya-Amerika ilişkilerini konuştu. Japonya’nın Amerika ile

savaşmayacağını belirten Matsuoka, “Eğer bir çatışma çıkacak olursa, bunun ancak Birleşik Devletler tarafından bir harekâtın sonucu olacağını” [63]vurguladı.

Berlin’deki 1941 yılı Mart sonu ile Nisan başında, Matsuoka’nın Hitler ve Ribbentrop’la görüşmeleri süresince uluslararası ilişkiler geniş ölçekli olarak ele alındı. Hitler, Birleşik Devletleri savaşa girmekten vazgeçirmek istediğini söyledi. Naziler, Japonlar eliyle İngiltere’ye saldırılmasını ve böylece İngiltere’nin daha da güç duruma düşerek, SSCB’ye saldırıya kadar teslim olmaya ya da anti-Sovyet savaşa katılmaya zorlanmasını gerekli görüyorlardı. Hitler, Matsuoka’ya, İngiltere’yi bozguna uğratmak için yakın gelecekte böyle bir fırsatın bir daha ele geçmeyeceğini ve bu nedenle Japonya’nın derhâl harekete geçmesi gerektiği düşüncesini telkin ediyordu. [64]

Japonya-Almanya görüşmelerinin ana konularından bir tanesi Sovyet-Alman ilişkileri ve Almanya’nın SSCB’ye karşı savaşması durumunda Japonya’nın tutumu idi. Daha ilk görüşmeden sonra Ribbentrop şunları söylüyordu: “Bay Matsuoka, aramızda kalması kaydıyla size bildirmek isterim ki, Sovyetler Birliği ile Almanya arasında şu andaki ilişkiler, doğrusu, düzgün ama pek de dostça değil.”[65]

Hitler ve Ribbentrop Matsuoka’ya açık açık Almanya’nın SSCB ile saldırmazlık anlaşmasını yerine getirmeyeceğini ima ediyorlardı. 27 Mart’ta Ribbentrop Japon Bakana açıkça şunu bildiriyordu: “Eğer Sovyetler Birliği bir gün, Almanya’nın tehditkâr kabul edeceği bir pozisyon alırsa, Führer Rusya’yı parçalayacaktır.”[66]

Matsuoka Hitlercilere, Japonya’nın SSCB ile imzalamayı tasarladığı tarafsızlık paktını, Sovyet-Alman savaşı başlar başlamaz bir tarafa iteceği konusunda teminat veriyordu.

Berlin’den sonra Moskova’daki ikinci durak sırasında Matsuoka, Amerika Büyükelçisi ile yeniden buluştu ve ona şunları açıkladı: “Japonya Birleşik Devletlere karşı savaşa girme yükümlülüğü taşımamaktadır, ama ABD Almanya’ya savaş ilan ederse, durum değişebilir.” Japon Bakan Çin’de savaşın bitirilmesi için Roosevelt’in yardımını elde etmişti. Onun düşüncesine göre, Amerika Cumhurbaşkanı Çan Kay Şek’e, Kuomindang hükûmetinin Japonya’nın önerdiği koşullardaki barışı reddetmesi

durumunda, ABD’nin kendisine yardım etmeyeceğini bildirerek bunu yapabilirdi.[67]

Hitlercilerin Japonya’yı İngiltere’ye karşı savaşa sürüklemeye çalıştıklarını anlayan Londra, Matsuoka’nın Berlin görüşmelerinden rahatsızdı. 12 Nisan 1941’de İngiltere’nin Moskova Büyükelçisi Matsuoka’ya İngiltere Başbakanı Churchill’in, Japonya’nın İngiltere’ye karşı savaşta, Almanya’nın yardımını hesaba katmasının anlamsızlığını kanıtlamakta olduğu mektubu sundu. Mektupta, İngiliz-Amerika filosunun Japon filosu karşısındaki üstünlüğü ve Amerikan ekonomisinin gücü belirtiliyordu.[68]

Matsuoka, Tokyo’ya döndükten sonra 22 Nisan’da Churchill’e şu mektubu gönderiyordu: “Japonya’nın dış politikası tüm olguların titiz ve ön yargısız olarak incelenmesinden sonra belirlenmiştir ve bu politika büyük ırksal amacın –dünyada ‘Hakko ichiu”[69] ilkesinin– tüm dünyada, bu Japon anlayışının gerçekleştirilmesine yöneliktir.[70]

Matsuoka’nın kasıtlı olarak tumturaklı ve belirsiz yanıtı, Japonya hükûmetinin, belirlediği kuşatma programından ödün vermeyi düşünmediğini gösteriyordu.

Bununla birlikte, Japon hükûmeti, Almanya ile birlikte gerçekleştirilen baskı ve tehdit yoluyla Güney denizleri ülkeleri ve Çin’in kuşatılması için onların mutabakatlarını elde etmeyi umarak, ABD ve İngiltere ile çatışmadan kaçınmak ya da en azından bu çatışmayı ötelemek istiyordu. Japon askerî deniz filosu Komutanlığı 1940 Ağustosunda İngiltere ve ABD’ye karşı savaş hazırlığı için 8 ay gerektiğini hesap ediyordu. Japon hükûmeti, savaşın Japonya’ya yayılması için elverişli koşullar yaratacak olan Almanya’nın Sovyetler Birliği’ne saldırısına bel bağlıyordu.

Japon diplomasisine göre, öncelikle ABD ile görüşmeler yoluyla amaçlara ulaşmayı denemek gerekiyordu. ABD ile anlaşmaya varılmasının olanaksız olması durumunda, Japonların hesabına göre, ABD ve İngiltere sömürgelerine ani saldırılara üstü kapalı olarak hazırlık yapılmalıydı.

Diğer yandan Amerikan hükûmeti yöneticileri ise kendi açılarından Japonya’yı bir süreliğine tarafsız kılmayı başaracaklarını umut ediyordu. Washington, Çin konusunda Japonya’ya verildiği bilinen ödünlerin, Japonya ile çatışmayı öteleyebileceği düşüncesindeydi. Aynı zamanda,

ABD'deki belli çevreler Japon-Sovyet savaşına ve bunun sonucu olarak hem Japonya'nın hem de Sovyetler Birliği'nin zayıf düşmesine bel bağlıyorlardı.

Japonya-Amerika Görüşmeleri ve Almanya'nın Tutumu

1941 İlkbaharında başlayan Japonya-Amerika görüşmeleri her iki tarafın da değişik nedenlerle askerî çatışmayı öteleme çabalarının bir sonucu oldu. Başlangıçta bu görüşmeler gayri resmî olarak, hem Japon hem de Amerikalı yöneticilerle ilişkileri olan şahıslar aracılığıyla gerçekleştirildi. Bu şahıslar arasında Japonya Sanayiciler Birliği haznedarı İgava, Amerikan Katolik din adamı Drout, Japonya Savaş Bakanlığı Savaş Dairesi Başkanı Muto ve Savaş Dairesi Örgütleme Bölümü Başkanı İvaguro vardı. 8 Mart'ta Washington'daki görüşmelere, ABD Dışişleri bakanı Hull'a daha ilk görüşmede "her türlü anlaşmanın savaştan daha iyi olduğunu" ve ABD ile Japonya arasındaki bir savaşın bir "cinayet olacağını" belirten Japonya büyükelçisi Nomura dâhil oldu.[71]

4 Nisan'da İgava, İvaguro ve Drout "Japonya ile Amerika Arasında Karşılıklı Anlayışa Varma" adlı bir belge tasarısı hazırladılar. Ertesi gün tasarı ABD ve Japonya hükûmetlerine sunuldu.[72]

Hull ve Nomura –14 ve 16 Nisan'da– tasarı üzerinde iki kez tartıştılar. Hull, tasarının tatmin edici olmadığını ve görüşmelerin esasını "dört ilke" adı verilen ve tüm ülkelerin toprak bütünlüğü ve egemenliğine saygı, diğer Devletlerin iç işlerine karışmama, ticarette eşitlik, Pasifik Okyanusu'nda durum değişikliği için askerî güç kullanımından vazgeçilmesi olarak anılan ilkelerin oluşturmasını önerdi. [73]

Hull ve Japon hükûmetinin uyarılarını göz önünde bulunduran İgava, İvaguro ve Drout 16 Nisan'da, daha sonraki görüşmelerin esasını oluşturan önerilerin ikinci tasarısını düzenlediler. Tasarı Mançurya'nın Japonya'ya bağlanmasını (özellikle de ABD'nin Manchukuo'yu tanımasını) öngörüyordu. ABD Japonya'nın Çin'deki diğer çıkarlarının da tatmin

edilmesine katkıda bulunmak zorundaydı. Ayrıca ABD Çan Kay Şek hükûmetinin kukla Wang Ching-wei rejmine "dâhil edilmesine" katkıda bulunma yükümlülüğünü üstlenmek zorunda olmalıydı. Bunun dışında, belgede yeni bir Japon-Amerikan ticaret anlaşmasının imzalanması, Japonya'ya büyük kredilerin verilmesi, Japonya'ya petrol, kauçuk, kalay, nikel vb gibi en önemli stratejik malzemelerin satılması olanaklarından söz ediliyordu. Bunun karşılığında Japonya Çin'de "açık kapılar" ilkesinin yeniden oluşturulmasına ve askerlerini kısmen oradan çekmeye razı oluyordu. Görüşmeler sırasında Drout eğer Japonya Üçlü Pakt'tan çıkarsa, bir Japon-Sovyet savaşı çıkması durumunda ABD'nin Japonya'ya yardım edeceğini belirtti.[74] Bu metin taslağa koyulmamış olsa da, onun belirtilmesi dikkat çekicidir, çünkü tasarlanan anlaşmanın anti-Sovyet yönelimini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, Washington'da hazırlanan gayri resmî öneriler, aralarında her gün, özellikle askerler tarafından yayılmacı öğelerin gün geçtikçe güçlendiği, Japon yönetim çevrelerini tam olarak tatmin etmiyordu. Askerler Japon askerlerinin Çin'den çekilmesine karşı çıkıyorlardı. Onlar "Çin sorununun" herhangi bir uluslararası müdahale olmaksızın yalnızca ve yalnızca Japonya'nın kontrolü altında çözülmesini talep ediyorlardı.

Başkomutanlık ile hükûmetin iletişimini sağlayan ve 18 Nisan'da Konoe tarafından toplantıya çağrılan Koordinasyon Konseyi, toplantıda, hükûmetin hareketinin Üçlü Pakt ile çelişip çelişmeyeceği konusunda endişeler dile getirilmiş olsa da, ABD ile görüşmelere devam edilmesi kararı aldı. [75]

Ve bu toplantıda Avrupa gezisinde olan Dışişleri bakanı Matsuoka'yı derhâl Japonya'ya çağırma kararı alındı. 22 Nisan 1941'de Matsuoka Tokyo'ya döndü. Aynı gün Koordinasyon Konseyi'nde Avrupa gezisinin sonuçlarına ilişkin raporunu sunan Matsuoka Almanya temsilcisinin Güney'in sorunlarıyla ilgilendiğini, İtalya temsilcisinin bu soruna ilgi göstermediğini ve hepsinin de üç ülkenin ortak düşmanının Sovyetler Birliği olduğu ortak görüşünde birleştiklerini bildirdi. Her ikisinin de –Ribbentrop ve Mussolini– Üçlü Pakt'taki amaçlarından bir tanesinin ABD'yi savaşa girmekten vazgeçirmek olduğunu söyledi.[76]Konseyin

izleyen toplantılarında Matsuoka, ABD ve Japonya arasında tarafsızlık paktı imzalanmasını sağladı.

Japonya ABD ile görüşmeler konusunda müttefikini bilgilendirmemişti. Bu konuyu muhbirler aracılığıyla öğrenen Hitler hükûmeti endişelendi. 3 Mayıs'ta Ribbentrop Japon büyükelçisi Osima'yı davet etti ve ona "Japonya ile Amerika Arasında Karşılıklı Anlayışın Sağlanması" belgesinin ikinci tasarısını göstererek öfkeyle, Japonya hükûmetinin niyetini anlayamadığını ve Japonya'nın, Matsuoka'nın vaat ettiği Singapur saldırısını da yerine getirmediğini söyledi.[77]

6 Mayıs'ta Almanya'nın Japonya büyükelçisi Ott, konuyu açıklığa kavuşturmak üzere Matsuoka'ya gitti. Japon Bakan, etkili kişilerin baskısı sonucu görüşmeler yapmaya mecbur kaldığını söyledi, ancak, Alman Büyükelçisine somut hiçbir şey söylemedi. [78]

Almanya'nın baskısı altında, ayrıca Japon askerî çevrelerinin taleplerini de göz önünde bulunduran Matsuoka, ABD ile hazırlanan anlaşma taslağında bir dizi eklemeler ve düzenlemeler yaptı. Bu değişiklik ve ekler şunlardan oluşuyordu: Üçlü Pakt'ın koşulları uyarınca Japonya gerektiğinde Almanya ve İtalya'ya askerî yardım konusunda yükümlülüklerini yerine getirecektir. Japonya Çin ile barış anlaşması koşullarını kendisi dikte ettirmek niyetindedir. Pasifik Okyanusu'nun Güneybatı bölümüne doğru yayılma konusunda ise, mevcut durum ve diğer Devletlerin hareketlerinin buna zorlaması durumunda Japonya'nın askerî güce başvurmak zorunda kalacağı belirtildi. Japonya, bu koşulların hesaba katılması şartıyla ABD ile "karşılıklı anlayış" anlaşmasına razı oldu.[79]

Ama tasarıyı Amerika hükûmetine sunmadan önce, Nomura, Matsuoka'nın direktifi üzerine 7 Mayıs'ta Hull ile görüştü ve Japonya hükûmetinin, Almanya ve İtalya'nın İngiltere ve müttefiklerine karşı savaşta zaferine kesinlikle emin olduğunu belirterek onu korkutmaya yeltendi. Kendince, Japonya-Amerika tarafsızlık paktı imzalanması olanağı konusuna açıklık kazandırmaya yelteniyordu. Deneyimli diplomat Hull, Nomura'nın manevrasını sezmişti. Japon Elçisinin yeltenişlerini dikkate almadı.[80]

Hitlerciler Japonya'yı, Japon ordusu üst düzey yöneticileri ile de ilişkileri olan Japonya'nın Berlin büyükelçisi Osima aracılığıyla etkilemeye karar verdiler. 9 Mayıs'ta Ribbentrop Japon Büyükelçisini davet etti.

Almanya'nın Tokyo büyükelçisi Ott'un telgrafını gösterdi. Telgraf Japonya'nın ABD hükûmetine yanıt taslağını içeriyordu. Hitler'in Dışişleri Bakanı, bu görüşmelerin inisiyatifinin Japonya'dan kaynaklandığını kabul etmek için tüm dayanaklara sahip olduğunu bildirdi. Ribbentrop Osima'ya, Matsuoka'nın, Alman-Sovyet anlaşmazlığı doğması durumunda Japonya'nın SSCB'ye karşı savaşa gireceğine ilişkin vaadini, aynı zamanda Japonya'nın Singapur'a saldıracağı teminatını anımsattı. Ardından Ribbentrop Japonya için ABD ile anlaşma imzalamanın anlamsızlığı ve tehlikesinden söz etti. O açıkça (Almanların Osima'dan çekindikleri yoktu) ABD'nin, "Japonya'yı Almanya'dan ayırmak" ve ülkesindeki savaş karşıtlarını ABD'nin Pasifik Okyanusu'ndaki tehlikenin giderilmesi için kendi kuvvetlerini Atlantik'e gönderebileceği konusunda ikna etmek için ABD hükûmetinin görüşmeleri kullanabileceğine ilişkin çekincelerini dile getiriyordu.[81]

Hitlerciler, Osima ile görüşmelerle sınırlı kalmayıp Tokyo üzerindeki baskılarını sürdürüyordu. büyükelçi Ott Matsuoka'dan ABD'nin teklifine Japonya'nın yanıt metni hakkında Alman ve İtalyan hükûmetlerine bilgi vermesini ve Ribbentrop'un konunun özü hakkında görüşü belli olmadan göndermemesini rica etti. Ott ayrıca Berlin'in Japon hükûmetine şu talebini de iletti: İngiltere'ye yük taşıyan Amerikan ticari gemilerinin devriye gezmesi ve muhafızlık yapmasının Japonya-Amerika savaşını provoke edebileceğinin ABD hükûmetine aynı yanıt metninde vurgulanması. Matsuoka, Üçlü Pakt'a zarar verebilecek görüşmeler yapmayacağı yanıtını verdi, ancak Ribbentrop'un görüşünü beklemeden Nomura'ya görüşmelere başlama direktifi verdi.[82]

12 Mayıs'ta Japon hükûmeti Hull'a düzeltilmiş anlaşma taslağını sundu. Bu artık Japonya'nın resmî önerisiydi ve şu maddelerden oluşuyordu: a) Üçlü Paktın "bir savunma anlaşması olarak" ABD tarafından tanınması. Bununla birlikte, Japonya'nın Üçlü Pakt'tan kaynaklanan askerî yardım konusundaki yükümlülüğünün, Paktın, anlaşma imzalamış olan devletlere, hâlen Avrupa'daki savaşa ya da Japonya-Çin çatışmasına katılmayan devletler tarafından bir saldırı olması durumunda Japonya, Almanya ve İtalya'nın karşılıklı yardımlaşmasını öngören 3. maddesi uyarınca yerine getirileceği konusu belirtiliyordu. Bu durumda, söz konusu olan ABD idi; b) "Konoe'nin üç ilkesini ve Japonya'nın Nanking hükûmeti (yani Wang

Chiang-wei ‘kukla’ hükûmeti)[83] ile anlaşma ilkelerini tanıyan ABD hükûmeti Çan Kay Şek hükûmetine Japonya ile barış görüşmelerine başlamayı “önerir”; Çan Kay Şek’in bu “öneriyi” reddetmesi durumunda Amerikan hükûmeti Çin’e desteğinden vazgeçer; c) ABD ile Japonya arasında ekonomik ilişkilerin tamamen yenilenmesi, gerekli mal ve kaynakların karşılıklı olarak sağlanması; d) Tamamen tarafsız statüde kalması koşuluyla Filipinlerin bağımsızlığının Japonya ve Amerika tarafından birlikte garanti edilmesi ve tebaaya karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması; e) Japonların ABD’ye göç etmesine izin verilmesi.[84]

12 Mayıs tarihli taslak 16 Nisan tarihli taslaktan farklı olarak, ABD tekellerinin ardına gizlenerek sömürgelere, bağımlı ülkelere ve diğer devletlerin pazarlarına sızdığı Amerikan emperyalizminin temel dövizlerinden biri olan “açık kapılar”[85] konusunu suskunlukla geçiştiriyordu.

Japonya’nın önerileri, Japon askerlerinin Çin’de fiilen kalmasını, Kuzeydoğu kentlerinin ilhakını ve dolayısıyla, Amerikan emperyalizminin ne zamandır tekelci sömürü hedefine dönüştürmeye çalıştığı Çin’de daimî Japon egemenliği kurulmasını öngörüyordu. Japon emperyalistler tüm Çin’in kendisine tabii olması iddiası taşırken, ABD’ye bunun karşılığında önemli herhangi bir tazminat önermiyorlardı.

Japon taslağının temel tezleri, Pasifik Okyanusu havzası ve Asya’da egemenlik iddiaları Japon ve Amerikan talepleri arasındaki keskin çelişkileri vurguluyordu.

Japon taslağını alan Hull bu belgenin Tokyo ile anlaşmaya varma konusunda “hemen hemen hiçbir umut vermediğini” görüyordu. Ama yine de Dışişleri Bakanı bu taslağı görüşmelerin esası olarak almaya razı oldu.[86] Hull anılarında bu razı oluşu Japonya-Amerika ilişkilerini temelli bir şekilde tartışmak için tek şansı kaçırmama çabasıyla açıklıyordu. Ama gerçekte iş bundan ibaret değildi. Ana neden, Amerika-Almanya ilişkilerini zora sokmaktan ibaretti. ABD gitgide Avrupa’da savaşa sürükleniyordu. 1941 Martında Lend-Lease[87] yasası kabul edildi, ardından ABD İngiltere’ye cephane ve teçhizat taşıyan gemilerinin devriye gezdiğini bildirdi. 27 Mart 1941’de Roosevelt ABD’de “süresiz olağanüstü durum” ilan ediyordu.[88]

ABD hükûmetini korkutma çabalarını sürdüren Matsuoka, Amerika büyükelçisi Grew ile görüşmesinde 14 Mayıs'ta ABD'nin Almanya konusundaki tutumunun "provokasyon" olduğunu belirtiyordu. "Eğer ABD kendi gemilerini güvenlik amacıyla kullanacaksa" diyordu Japon Bakan "ve bunun sonucu olarak ABD ve Almanya arasında savaş çıkarsa, Üçlü Pakt'ın 3. maddesi uyarınca Japonya ve ABD arasında savaş çıkması kaçınılmazdır."[89]

14 Mayıs'ta Ribbentrop Japon büyükelçisi Osima'ya, Matsuoka'nın Almanya ile mutabakata varmadan ABD'ye yanıt vermesinden duyduğu hoşnutsuzluğu dile getiriyor, Japonya-Amerika anlaşmasının otomatik olarak üç devlet arasındaki paktın her türlü önemini yitirmesine sebebiyet verdiği için endişelerini belirtiyordu.[90]

Alman diplomasisi, Japonya'nın ABD ile görüşmelerden vazgeçmeyeceğini anlayarak, Japonya-Amerika ilişkilerinde ABD'nin "mihver" ülkeleri ve İngiltere arasında bir savaşa karışmama yükümlülüğünü ve Japonya'nın Üçlü Pakt'tan doğan yükümlülüklerinin sabitlenmesini talep ediyordu. Hitler hükûmeti için anlaşmanın bu maddesi esastı. Ott, Matsuoka'ya Alman hükûmetinin, "Amerika'nın yanıtı konusunda derhâl bilgi almakta ve Japonya ile ABD arasındaki bundan sonraki görüşmeler konusunda bilgilendirilmekte ısrar ediyordu." [91]

Matsuoka ABD hükûmetinin yanıtını Berlin'e derhâl bildireceğini, Alman ve İtalyan hükûmetlerini görüşmelerin seyri konusunda bilgilendireceğini ve "onlara mümkün olduğunca danışacağını" vaat ediyordu.[92]

16 Mayıs'ta Hell Nomura'ya Konoe'nin üç ilkesinden ikisini belli düzeltmeler yapmak kaydıyla kabul etmeyi olanaklı gördüğünü bildiriyordu: Komünizme karşı savunma (Çin'de –yazar) ve Japonya ile Çin'in ekonomik işbirliği. ABD Çin'de Japon egemenliğini tanımayı reddediyordu, ABD burada diğer ülkelerin çıkarlarının sınırlandırılmasına karşıydı.[93]

28 Mayıs'ta Hull ile olağan görüşmesinde Nomura şunları söylüyordu: "Japon askerlerinin Çin'den çekilmesine ilişkin madde, Japon Silahlı Kuvvetleri'nin komünizme karşı ortak savunma amacıyla bu ülkede kalacak olan birliklerini kapsamamaktadır."[94] Japonlar, Çin komünistlerinin en aktif birliklerinin yer aldığı Çin'in beş kentinde (Hebey, Şandun, Şansi, Çahar,

Suyyuan) kendi birliklerinin kalmasını ABD ile anlaşmanın değişmez koşulu olarak öne sürüyordu.

31 Mayıs'ta Hull gayrı resmî olarak Nomura'ya, Japon ve Amerikan önerilerini birleştiren karşı taslak önerdi.[95]11 ve 12 Haziran'da Koordinasyon Konseyi Amerikan karşı taslağını görüştü. Matsuoka kararlı bir şekilde bu taslağın kabul edilmesine karşı çıktı. Matsuoka'nın görüşü galip geldi.

Nomura Hull'a Tokyo'daki atmosfer ve Matsuoka'nın tutumu konusunda ayrıntılı olarak bilgi verdi. 21 Haziran'da Hull Nomura'ya 31 Mayıs tarihli taslağa ek yapan ve ona netlik kazandıran resmî Amerikan karşı taslağını sundu.[96]

Amerikalılar Japonların Çin'de ve Pasifik Okyanusu'ndaki ekonomik öncelik iddialarına itiraz ediyorlardı. ABD Japon askerlerinin Çin'de bulunmasına karşıydı, ancak onların bu konudaki talepleri mutlak bir nitelik taşımıyordu ve bu da Japonya'nın kendi askerlerini uzun bir süre Çin'de bulundurmasına katkıda bulunuyordu. ABD hükûmeti Japonlardan Çan Kay Şek ile barış sağlama koşullarının kendisine bildirilmesini talep ediyordu. Bu bölümdeki şerhte, bundan sonra "komünist faaliyetlere karşı ortaklaşa savunma" önlemlerinin, Çin topraklarında Japon askerlerinin bulunması ve Japonya ile Çin'in ekonomik işbirliğine ilişkin sorunlarının tartışılması öngörülüyordu. ABD gelecekte Manchukuo'nun tanınması konusunu tartışmaya, Japonya ile ekonomik ilişkileri savaş öncesi ölçeğinde yeniden başlatmaya, Pasifik Okyanusu bölgesindeki "doğal zenginliklere her iki ülkenin de eşit olarak erişimine" katkıda bulunmaya hazır olduğunu ifade ediyordu.[97]

Amerika'nın önerilerini içeren metin Japonya tarafından 24 Haziran'da alındı. Bu günlerde Japon iktidar çevrelerinin tüm dikkati Hitler Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne karşı başlattığı savaşa çevrilmişti.

İngiliz-Amerikan İttifakı'nın Oluşturulması Savaş Konusunda İngiltere ve ABD'nin Tutumu

Hitler Almanyası’nın Avrupa’daki askerî başarıları, Asya’da Japon yayılmacılığının genişlemesi ve faşist devletler bloğunun kurulması, emperyalist devletlerin güçler dengesini hızla değiştirmişti. Fransa’nın yenilmesiyle birlikte İngiltere aslında başlıca koalisyon ortağını yitirmişti. Almanya’nın Belçika ve Hollanda’ya saldırmasından bir süre sonra, 10 Mayıs 1940’ta, tavırları çoktandır İngiliz kamuoyu tarafından sert eleştirilere uğrayan Chamberlain hükûmeti istifa etti. İngiliz politikacıların Münih Grubu ülkede güven kaybetti. Chamberlain kabinesinin düşmesi İngiltere’deki Münih eğilimindeki taraftarların politikasına bir çizgi çekmişti.

Churchill hükûmeti zorunluluklar nedeniyle yeni müttefikler aramak ve aynı zamanda ülkenin yeni dış politika çizgisi, Almanya ile mücadele stratejisi ve taktiğinin belirlenmesiyle ilgilenmek zorunda kaldı. Churchill kabinesi ortaya çıkan kritik durumda Britanya emperyalizminin bizzat mevcudiyetinin söz konusu olması olgusundan hareket ediyordu. Bu nedenle, Başbakan ve düşünce arkadaşları faşist devletlere karşı aktif direniş politikası yürütmeyi gerekli kabul ediyor ve bunda da İngiliz halkından destek ve anlayış görüyorlardı.

O sıralar İngiltere önünde iki seçenek vardı: ya Nazi Almanyası ile uzlaşmacı bir barış ya da ABD’nin yardımı ve ABD ile işbirliği hâlinde savaşı sürdürmek. Savaşa devam seçeneğini benimseyerek İngiliz hükûmeti askerî durumu zamanla kendi lehine çevireceğini umut ediyordu.

Elbette, ABD ile işbirliğinin genişlemesi, Londra’nın da farkında olduğu gibi, Amerikalı emperyalistlere bir dizi İngiliz mevzilerini teslim etme sonucunu getirecekti: Askerî üslerin sağlanması, sömürgelere erişim vb. Bu da İngiliz etki alanlarının, öncelikle de İngiltere’nin sömürgelerini korumak için ciddi bir güce sahip olduğu Uzak Doğu’da, aşama aşama Birleşik Devletlere bağımlı olması sonucunu beraberinde getirecekti. Ancak, İngiliz iktidar çevreleri gelecekte Amerikan tekellerinin yayılmacı çabalarına karşı koyabileceklerini ve yitirilen pozisyonlarını geri döndürebileceklerini umut ediyorlardı. Aynı zamanda onlar ABD’yi Almanya ve Japonya’ya karşı savaşa sürüklemenin hesaplarını yapıyorlardı.

1940 Haziranında Churchill İngiltere’nin Washington büyükelçisi Lothian’a, Amerika Cumhurbaşkanına “İngiltere’nin kuşatılması” başarıya ulaşırsa, İngiltere’nin Almanya güdümlü bir devlete dönüşeceği şeklindeki

barış anlaşmasını imzalayacak olan bir Quisling[98] hükûmetinin her zaman kurulabileceğini anlatması için talimat verdi. [99]

Washington'daki pek çok etkili siyaset adamı ve asker, İngiltere'nin Almanya ile savaştaki durumuna karamsar bakıyorlardı. Almanya'nın Washington askerî ataşesinin verdiği bilgiler sonucunda, Amerikan iktidar çevreleri ve özellikle de askerî liderler, İngiltere'nin tamamen bozguna uğraması ve Britanya İmparatorluğu'nun yok olması olasılığını kabul etmeye başlamışlardı. [100]

Hitler hayranıdır. İşgalden sonra bütün özgürlüklerden Naziler lehine vazgeçmiştir.

Dikkat çekicidir ki, 22 Haziran 1940'ta ABD ordu ve filo yöneticileri General Marshall ve Amiral Stark, bizzat ABD Silahlı Kuvvetleri'nin aleyhine olarak İngiltere'ye askerî malzeme miktarının artırılmasına, özellikle de bu ülkeye ek askerî malzeme verilmesine karşı çıkıyorlardı.[101]

Ancak Roosevelt Amerikalı askerlerin bu görüşüne katılmıyordu. ABD Başkanı öncelikle Amerikan burjuvazisinin çıkarlarını hesaba katıyordu. O, faşist saldırganların zafer kazanmaları durumunda, Amerikan tekellerini yalnızca dünya pazarlarında sıkıştırmakla kalmayıp, bu pazarlardan tamamen çıkaracaklarını anlıyordu. Roosevelt ABD ile Almanya arasında savaşın kaçınılmazlığından hareket ediyor ve faşist bloğun yenilgiye uğratılmasının ABD'nin çıkarlarına olduğunu kabul ediyordu.

Ancak, bu aşamada Amerikan politikasının özelliği, savaşın tüm ağırlığını İngiltere'ye yükleyerek ABD'nin savaşa girmesini öteleme girişiminden ibaretti. Bu durumda, ABD hükûmetine bir yandan Amerikan halkı arasında anti-faşist dalganın güçlenmesini önlemek, İngiltere'ye ve diğer ülkelere, faşist saldırganlar bloğuna karşı mücadelede maksimum yardım yapma talebinin artmasını hesaba katmak düşüyordu. Diğer yandan da Roosevelt, ülkenin çıkarlarının Batı Yarımküre sınırlarını aşmayacağı kanaatinde olan yalnızcıların tavrını, aynı zamanda Birleşik Devletler tarafından "tarafsızlığın" korunması yanlısı olan Amerikan kamuoyu çoğunluğunun eğilimini de hesaba katmak zorundaydı. Amerikan komünistlerinin lideri William Foster şunları yazıyordu: "ABD halkının çoğunluğu, tıpkı diğer dünya halkları gibi barışı seviyor ve tüm dünyanın faşizmle büyük mücadelesine üzülüyor, ama yine de bu savaşa bulaşmamayı içtenlikle

arzuluyordu. Bu çoğunluk yapılan mücadeleye katkıda bulunmak istiyor, ancak bizzat savaşa katılma düşüncesini kendisinden uzaklaştırıyordu.”[102]

Tüm bu faktörler sonucunda Roosevelt hükûmeti İngiltere’ye Almanya ile savaşta yalnızca maddi askerî yardım vermekle sınırlı kaldı.

Amerikan Destroyerlerinin İngiltere’ye Verilmesine İlişkin Görüşmeler

Daha Fransa’daki çarpışmalar sırasında 15 Mayıs 1940’ta Churchill, Roosevelt önünde ABD’den İngiltere’ye yük taşıyan gemi kervanlarının güvenliği için eski Amerikan destroyerlerinin İngiltere’ye verilmesi sorusunu gündeme getirmişti. Alman denizaltıları Britanya filosuna büyük zarar veriyordu. İngiltere her gün 14 bin m^2 tonluğa kadar ticaret gemisi kaybediyordu.[103]

11 Haziran’da, İtalya savaşa girdikten sonra ve İtalyan denizaltı filosunun, Britanya gemilerine tehditlerini artırdıktan sonra, Churchill Amerikan hükûmetine bir kez daha başvurdu. “Bizim için 30-40 eski destroyer almak kadar önemli başka bir şey olmayacaktır,” diye yazıyordu Churchill; “Önümüzdeki altı ay bizim için yaşamsal bir önem taşıyacaktır.”[104] Churchill, anılarında da itiraf ettiği gibi, Roosevelt’e mektuplarında, “İngilizlerin direnişlerinin kırılması hâlinde, Birleşik Devletlerin düşebileceği tehlikeli durumu” tanımlıyordu.[105]

Roosevelt Churchill’e, Alman askerlerinin Britanya adalarına girmeleri durumunda İngiliz hükûmetinin Londra’dan Kanada ya da başka bir yere taşınması olasılığı konusunu soruyordu. Amerikalı politikacılar böyle durumlarda, tamamen ABD’ye bağımlı sürgünde bir İngiliz hükûmeti kurulması gerektiğini düşünüyorlardı. Birleşik Devletlerin emperyalistleri, Almanya tarafından kuşatılan Avrupa ülkelerinin sürgündeki hükûmetlerini destekleyen İngiliz iktidar çevrelerinin deneyimlerinden yararlanmak niyetindeydiler. Roosevelt “İngilizlerin de Hollandalı, Belçikalı, Norveçli,

Çek ve Polonyalıların... Yaptığını yapacaklarından, yani sürgünde bir hükûmet kuracaklarından emin olmak istiyordu."[106]

İngiliz kabinesi bu konuda bir söz vermek için acele etmiyordu. Churchill, ABD'nin İngiliz mirasına olan ilgisini ve Almanya'nın önemli ölçüde güçlenmesinden korkmasını kullanarak, Amerikan hükûmeti tarafından daha gözle görülür yardım sağlanması hesapları yapıyordu. İngiltere'nin ABD büyükelçisi Lothian Temmuz ayında, Londra'ya, İngiliz filosunun tamamen kaybedilmesi durumunda ABD kamuoyunun sonunda gerçek tehlikenin farkına varacağını bildiriyordu.[107]

23 Temmuz 1940'ta Washington'da İngiliz-Amerikan gizli görüşmeleri başladı. Görüşmeleri İngiliz büyükelçisi Lothian ve ABD Dışişleri bakan yardımcısı Semner Welles yürütüyordu. Ama önemli sorunlar Başkan ve İngiliz Başbakanı tarafından çözülüyordu. 31 Temmuz'da Churchill Roosevelt'e yeni bir mektup yazdı. İngiliz Başbakan İngiltere'nin karanlık geleceğini şöyle betimliyordu: "Bundan sonra da şu ana kadar uğradığımız gibi kayıplara uğratılırsak, daha fazla direnemeyiz." Churchill, daha önce sözü edilen 30-40 yerine 50-60 Amerikan destroyerinin bir an önce İngiltere'ye verilmesinde diretiyordu.[108]

ABD hükûmeti Ağustos başında Lothian aracılığıyla Londra'ya, West-İndia ve Bermuda adalarında bir dizi üs karşılığında, İngiltere'ye 50 destroyer vermeyi kabul edeceğini bildiriyordu. Eskimiş ve etkisiz gemiler, tabii ki, değerleri açısından, ABD için büyük bir stratejik öneme sahip bu üslerle kıyaslama kabul etmezdi. Adaların ABD kontrolüne geçmesi, İngiltere'nin Batı Yarımküre'deki pozisyonunu önemli ölçüde zayıflatırdı. İngiltere hükûmeti bu durumun bilincindeydi. Fakat hükûmet, düşmanla denizde mücadele ve İngiltere için önemli komünikasyonların güvenliği açısından başka bir yol göremiyordu.

İngiltere'nin bu alışverişe ilgi göstermesinin çok önemli bir nedeni daha vardı. Büyük Britanya'ya 50 Amerikan askerî gemisinin verilmesi, Birleşik Devletler için savaşa katılma yolunda ciddi bir adım anlamına geliyordu. Hitlerciler bu eylemi ABD'ye karşı savaş ilan etmek için bir bahane olarak kullanabilirlerdi, zaten bu da İngiliz diplomasinin maksadına uygundu. [109]

ABD, İngiltere'nin yenilgiye uğraması durumunda İngiliz filosunun teslim edilmeyeceği, batırılmayacağı, Britanya İmparatorluğu'nun diğer bölgelerini savunmak için savaşı sürdüreceği konusunda açık teminatlar

talep ediyordu.[110] Roosevelt Haziran 1940'ta Churchill'e yazdığı mektupta, filonun New Foundland, Aden, Kaimtown ve Singapur gibi üslerde barınacağına olan umudunu ifade ediyordu. Bu arada Başkan Amerikan filosunun, Kanada dâhil, Batı Yarımküre'nin savunmasını üstleneceğine işaret ediyordu.[111]

Ancak Churchill, Britanya adalarının ve İngiliz askerî üslerinin ele geçirilmesinin "reel olanakların dışında kalan bir şey olarak" değerlendirileceğinden, İngiliz halkı üzerinde çok ağır bir etki yapabileceği konusunda Roosevelt'i ikna ederek, teminat vermekten kaçınıyordu. Ayrıca Başbakan Amerikalıların İngiltere'nin bu durumundan yararlanabileceği ve güya İngiliz sömürgelerinin çıkarları için zamanı geldiğinde filonun kendilerine verilmesini talep edebileceklerinden çekiniyordu.[112]

Ancak ABD hükûmeti acımasızdı, çünkü iş Amerikan emperyalizminin en önemli çıkarlarıyla ilgiliydi. O zaman Churchill 4 Haziran 1940'ta "Büyük Britanya'nın kendi filosunu hiçbir zaman teslim etmeyeceği ve batırmayacağına"[113] ilişkin mesajını parlamentoda teyit etti. Churchill'in ısrarı üzerine İngiliz-Amerikan değiş tokuşu İngiliz sömürgelerinin 50 Amerikan destroyeri karşılığında değil de, bu toprakların İngiltere tarafından ABD'ye 99 yıllığına kiraya verildiği şeklinde tescil edildi. Pratikte, bu tescilden dolayı işin özü değişmedi ve West İndia ve Bermuda adaları üzerindeki haklar usulen İngiltere'ye kaldı.

2 Eylül 1940'ta İngiliz-Amerikan Anlaşması dışişleri bakanı Hull ile İngiliz büyükelçisi Lothian arasında nota değişimi yoluyla tescil edildi. Amerikalılar New Foundland'da, Bermuda adalarında, Bahamalar, Jamaika, Antigua'da, Santa Lucia'da, Trinidad'da ve Britanya Guyanası'nda hava ve deniz üsleri kurma hakkı elde ettiler.[114]ABD hükûmeti böylelikle, Batı Yarımküre'deki İngiliz sömürgelerinde askerî-siyasal pozisyonunu güçlendirmek için İngiltere'nin içine düştüğü ağır koşullardan yararlanmıştı.

5 Eylül'de Churchill parlamentoyu anlaşma konusunda bilgilendiriyor ve bu anlaşmanın ABD'yi Almanya ile amansızca bir çatışmaya sürükleyeceğini ima ediyordu. "Eğer zamanı gelir de bir fırsatını bulursa Hitler, Birleşik Devletlerden öç alacaktır" diyordu Churchill, "işte bu nedenle ben, etrafı Birleşik Devletlerin kara, hava ve deniz filosuyla çevrili

sınırların şimdi kocaman bir yay şeklinde Atlantik Okyanusu'na kadar uzanmış olmasından memnunum."[115]

Amerika'nın İngiltere'ye Silah Satışı Lend-Lease Yasası

4 Kasım 1939'da Amerikan Kongresi, savaşan ülkelere silah satmayı yasaklayan tarafsızlık yasasını değiştirdi. Yeni bir silah satış ilkesi teyit edildi: "Cash&Carry (peşin öde ve sipariş et), yani savaşan taraflarca silah alımı peşin ödemeyle gerçekleşecek ve silah ülkelere kendi bayraklarıyla donatılmış gemilerle taşınacaktı" Bu, İngiltere ve Fransa'nın ABD'den silah alımını kolaylaştırıyordu.

Aynı zamanda "Cash&Carry" ilkesi, İkinci Dünya Savaşı'nda iyi para kazanma hesapları yapan Amerikalı tekelcilere çıkar sağlıyordu. Peşin ödeme yapma ilkesi Büyük Britanya ve Fransa'yı mali kaynak ve aktiflerini bir araya toplamak, diğer ülkelerdeki parasal kaynaklarını çekmek zorunda bırakıyor, bu da Amerikalı tekellere yayılmacılık için yeni olanaklar sağlıyordu.

Kasım 1940'ta Roosevelt üçüncü kez Birleşik Devletler Başkanlığına seçildi. Başkanlık seçimlerinden sonraki ilk konuşmalarından birinde, Başkan, İngiltere ve Kanada'ya silah satışının boyutlarının genişlemesi konusunda görüşlerini dile getirdi. Bu ülkelere tüm Amerikan askerî üretiminin yarısını ithal etme hakkı tanınıyordu.

Ancak, tüm bunlar İngiltere'nin Amerika'dan yapılan ithalatın bedelinin ödenebilmesi için çok önemli olan finansal kaynak sorununu çözemiyordu. 1940 yılının sonunda, İngiliz hükûmeti kendi yurtdışı sermaye yatırımlarını olanaklar ölçüsünde korumak için mevcut ödeme sisteminde değişiklikler yapabilmek amacıyla enerjisini ikiye katlayarak çalışmaya başladı.

8 Aralık 1940'ta Churchill, Roosevelt'e, oldukça ayrıntılı bir mektup gönderdi. En önemli sorunları ayrıntılarıyla anlatan Başbakan silah ithalatı ödemeleri sisteminde değişiklik yapılmasında diretiyordu. Churchill, yapılan siparişler ve görüşmelere konu olan alımların bedelinin "Büyük

Britanya’nın elinde hâlihazırda var olan döviz rezervlerinin kat kat üstünde olduğunu” vurguluyordu. “Bizim gemiler ve diğer ithal silahlar için peşin ödeme yapamayacağımız an yaklaşmaktadır... Savaşın tam da kızıştığı bir noktada Büyük Britanya’nın tüm aktiflerinden yoksun kalması, savaşın kanımız-canımızla kazanılması, uygarlığın kurtarılması, ABD’nin de tamamen silahlanmak için zaman kazanması karşılığında elimizde avucumuzda ne varsa harcamamız doğru olmaz ve fiilen karşılıklı yarar ilkesine ters düşer.”[116]

17 Aralık 1940’ta Roosevelt bir basın toplantısında Büyük Britanya’ya Lend-Lease esasına göre yardım etmenin, borç karşılığı ya da kiralama yoluyla silah ve cephane sağlanmasının zorunluluğunu belirtti. Başkan, böyle bir yardımın ABD’nin çıkarlarına hizmet edeceğini söylüyordu. “Ocak başı söyleşisi” adlı geleneksel radyo konuşmasında Roosevelt, “ABD’nin, demokrasinin merkezi olması gerektiğini”[117] ve Nazilerle hiçbir ülkenin barış içinde yaşayamayacağını vurguluyordu.

ABD’de Lend-Lease konusunda çok sert tartışmalar başlamıştı. Amerikalı tekelciler İngiltere’yi dış sermaye yatırımlarından vazgeçmeye zorlama düşüncesinden kolay kolay ödün vermek istemiyorlardı. Lend-Lease’ye ilişkin yasa tasarısının hükûmette tartışılması sırasında, İngilizlerin kişi başına düşen gelir bakımından dünyanın en zengin halkı olduğu ve “kendi özgürlüklerine düşkünlerse eğer, her şeylerini satsınlar” eleştirisine Roosevelt, İngiltere finans ineğinin “neredeyse tamamen sağıldığı”,[118] yanıtını veriyordu. Roosevelt’i destekleyen daha ileri görüşlü politikacılar Amerikan tekelleri için, hem ABD hem de faşist saldırıya karşı direnen diğer devletlerin silahlı kuvvetlerinin güçlendirilmesi için yapılan ve hükûmetler tarafından ödenen devasa askerî siparişlerin kuşku götürmez kârlılığını anlıyorlardı.

Roosevelt’in önerisinde, yine en az o öneri kadar önemli olan bir başka dış politika düşüncesi vardı: İngilizlerin savaşı sürdürme kararlılığını desteklemek, ama bu arada savaş sırası ve sonrasında İngiltere’nin politikasına etki etme mekanizmalarını ABD’nin elinde tutmak. Ocak 1941’deki İngiliz-Amerikan kurmaylarının görüşmeleri nedeniyle Başkanın danışmanları Amerikan delegasyonunu uyarıyorlardı: “... Yazgımızı İngiliz yöneticilerin eline teslim edemeyiz ve buna gereksinim duymuyoruz... İngilizler savaş sonrası kendi ticari ve askerî çıkarlarını hiçbir zaman

gözden kaçırmazlar. Ve sonuçta biz de kendi çıkarlarımızın peşinde olmak zorundayız.”[119]

Roosevelt, 17 Aralık tarihli basın toplantısında, Lend-Lease şeklinde silah satışı nedeniyle doğan borcu İngiltere’nin sonuçta peşin ödemek zorunda olacağını belirtiyordu.

Savaş Nasıl Başladı kitabının yazarları Devis ve Lindley’in belirttiğine göre, “hem Başkanın hem de çevresindekilerin aklındaki ödeme koşullarının giderek genişlik kazandığı nakden ödeme ile birlikte yeni kiralamalar, olasıdır, hammadde ve ticari anlaşmalar gibi diğer değerli tazminatları içeriyordu.”[120] Lend-Lease böylelikle İngiltere’den hem savaş sırasında hem de savaştan sonra ekonomik ve siyasal nitelikli çok önemli ödünler koparılmasına yönelikti.

ABD iktidar çevreleri İngiltere’ye Lend-Lease sistemine göre yardım yaparken, ABD başkalarının gücüyle savunulacağı için, bu yardımlarının tamamıyla geri döneceği görüşündeydiler. Roosevelt’in 1945’te ölümünden sonra ABD Başkanı olan Truman anılarında şunları yazıyordu: “Lend-Lease’e harcanan paralar, kuşkusuz, çok sayıda Amerikalının yaşamını kurtarmıştır.”[121]Amerikalı tarihçi Beily bu konuda şunları yazıyordu: “Biz Britanya’ya (kendi silahımızla) son İngiliz kalana kadar savaşma olanağı sağlayacak ve bununla birlikte tarafsız kalacağız ve ilerleme sağlayacağız.”[122]

11 Mart 1941’de Lend-Lease konusundaki yasa tasarısı Amerikan Kongresi tarafından kabul edildi. Bu yasa Başkana silah ve askerî malzemeleri kiraya verme, borç karşılığı verme, gıda maddelerini de borç karşılığı verme, ulusal savunmaları Birleşik Devletlerin güvenliği için yaşamsal öneme sahip kabul edilen devletlere değişik hizmetler sunma hakkı veriyordu. Yasa, ABD’nin Hitler karşıtı koalisyona dâhil diğer ülkelerle askerî-ekonomik ilişkilerinin temelini oluşturmuştur.

Lend-Lease’e ilişkin yasa tasarısının tartışmalarının sürdüğü günlerde, Washington’da, büyük bir gizlilik içinde İngiliz-Amerikan kurmaylarının görüşmeleri yapılıyordu. Görüşmeler sonucunda, ABD ve İngiltere’nin savaştaki temel stratejik amaçlarını belirleyen ABC-1 (American British Conversation) planı kabul edildi. Plan, öncelikle Almanya’ya karşı askerî harekâtlar yürütme planını öngörüyordu. Almanya’nın yenilgiye uğramasından sonra ABD ve İngiltere Japonya ile savaşmayı tasarlıyorlardı.

ABD, filosunu Kuzey Atlantik’te konuşlandırma niyetindeydi; bu da İngiltere’ye gücünün bir kısmını Yakın ve Uzak Doğu’ya göndermek için açığa çıkarma olanağı sağlıyordu. Ancak, ABD hükûmeti ABC-1 planını usulen onaylamadı ve böylece bu planı reddetme olasılığını saklı tuttu. ABD diplomasisi İngiltere’ye baskı için elinde güçlü bir koz bulundurmak istiyordu.

Kuzey Atlantik’te ABD’nin Konumunun Güçlenmesi

1940 yazında ABD Kongresi “İki Okyanus’un Filosu” adı verilen bir programın yapımını kabul etti. Uygulama aşamasında bu program her türlü deniz harekâtı alanında ABD egemenliğini sağlamaya dönük “beş okyanusun filosu inşaatı programına dönüştü. Buna paralel olarak havacılıkta geniş çaplı bir inşaat sürdürülüyor, tank, top ve avcı silahları yapımı hızla ilerliyordu. İngiltere’ye gitgide artan sayıda silah ve diğer askerî araçlar ihraç eden ABD hükûmeti, Güney Atlantik’teki İngiliz sömürge bölgelerinde askerî üs aldıktan sonra 1940 sonbaharında Kuzey Atlantik’te konumunu sağlamlaştırmak için bir dizi önlem almıştı.

Grönland’da Amerikan Konsolosu hummalı bir faaliyet başlatmıştı. 1940 Kasımında Grönland Valisi Sven’in ABD’ye ziyaretini organize etti. Grönland Hitlerciler tarafından kuşatılan Danimarka’ya aitti. Vali, adanın tarafsızlığını mümkün olduğunca daha uzun süre korumak istiyordu. Görüşmeler sırasında Sven, ABD’nin savaşa girmesi durumunda Grönland idaresinin Amerikan yöneticileriyle işbirliği yapacağını ilan etti.

1941 Ocağında Kanada hükûmeti ABD hükûmetinden Grönland’a ilişkin planlarını bildirmesini ya da Kanada’nın, adanın güvenliğini sağlamayı üstlenmesini rica ediyordu. Amerikan iktidar çevreleri, stratejik açıdan önemli olan adayı kontrolleri altına almak istiyorlardı. ABD Dışişleri Bakanlığı Grönland’da Kanada ya da İngiliz askerî üssü kurulmasına karşı çıkıyorlardı.[123]

1941 Ocağında ABD Dışişleri Bakanlığı Kanada Diplomatik temsilcisi Kaufman ile Ada üzerinde ABD'nin kontrolünün kurulması için görüşmeler başlattı. 9 Nisan 1941'de Kaufman ile anlaşma imzalandı. ABD savaş süresince geçerli olmak üzere Grönland'da deniz üsleri, havaalanları kurmak, meteoroloji istasyonları inşa etmek ve burada kendi silahlı kuvvetlerini bulundurmak hakkını elde etti.[124]

Hitlercilerin kontrolü altında bulunan Danimarka hükûmeti anlaşmayı geçersiz ilan etti. Ancak ABD hükûmeti Danimarka'nın kuşatma altında olduğunu ve hükûmeti fiilen kimsenin temsil etmediğin dolayı anlaşmanın geçerli olduğunu ilan etti. Roosevelt'in Danimarka Kralı X. Christian'a yazdığı mektupta, Danimarka kuşatmadan kurtulur kurtulmaz, Ada üzerinde Danimarka kontrolünün yeniden kurulacağı yazılıydı. 10 Nisan'da Amerikan hükûmeti Grönland'ın savunmasını üstlenme kararı aldı. [125]

İngiliz ve İzlanda hükûmetleri ile uzun süren görüşmelerden sonra ABD 1941 yazında Amerikan askerlerinin adaya indirilmesi ve İzlanda'da üs kurulması konusunda onların rızasını elde etmeyi başardı. Grönland ve İzlanda üzerinde kontrolün kurulması, doğaldır ki, yalnızca savaşın bir gerekliliğinden değil, Amerikan emperyalizminin yayılma amaçlarından da kaynaklanıyordu.

Genel olarak, Amerikan destroyerlerinin askerî üsler karşılığında İngiltere'ye verilmesine ilişkin 2 Eylül 1940 tarihli İngiliz-Amerikan Anlaşması, iki devletin kurmaylarının görüşmeleri, Almanya'ya karşı ortak mücadele stratejisi planında (ABC-1 planı) her iki devlet tarafından mutabık kalınması, ABD Kongresi tarafından Lend-Lease yasasının onaylanması, İngiliz-Amerikan Askerî Blok'unun kurulmasının temellerini atmıştı.

Avrupa'da Anti-Faşist Direniş İngiliz ve Amerikan Halklarının Talepleri

1940 yılının ikinci yarısı ve 1941 yılının ilk yarısında Avrupa'daki sonuçları açısından İkinci Dünya Savaşı'nın anti-faşist cephesinin daha da genişlemesinin ön koşullarının ortaya çıkması gibi bir ortam oluşuyordu. L.İ. Brejnev bu döneme değinirken şunları söylüyordu: "Hitlerciler elverişli koşullardan yararlanarak Avusturya, Polonya, Belçika, Hollanda, Danimarka, Norveç, Yugoslavya, Yunanistan ve diğer ülkeleri kuşattı. İttifak bayrağı altında Macaristan ve Romanya'yı fiilen işgal etti. Fransa'yı yenilgiye uğrattı ve İngiltere'ye girme tehlikesi yarattı."

"Hitlerci işgalciler, işgal ettikleri ülkelerin bağımsızlığını ayaklar altına aldı, bu ülkelerde kurşunlar ve darağaçlarıyla kendi 'yeni düzenlerini' kurdu, onların ulusal zenginliklerini çaldı ve yok etti. Halklar faşizmin ne denli kindar ve amansız bir düşman olduğuna kendi deneyleriyle ikna oldular ve işgalcilerle azimli bir mücadeleye girdiler. Bu adil, anti-faşist bir kurtuluş mücadelesiydi."[126]

Ağır yenilgilerden alınan dersler ve bizzat yaşam, Batı'daki yeni sosyal katmanları, karşılarında geçmişte olduğu gibi yalnızca saldırgan Almanya değil, Hitlerci Faşist Almanya olduğu gerçeğini kavramaya itti. Onun Avrupa devletlerini yalnızca kuşatmak değil, onların burjuva-demokrat kazanımlarını ortadan kaldırmak, terör, diktatörlük, zorbalık rejimi kurmak çabaları hesaplı kitaplı bir şekilde devreye sokuluyordu.

Kuşatılmış ülkelerde artık Faşizme Direniş Hareketleri ortaya çıkmaktadır. 1940 Temmuzunda Fransa Komünist Partisi Merkez Komitesi tüm ulusal güçleri ülkenin ulusal bağımsızlığı için savaşmaya çağırır. Fransız komünistlerin bu çağrısı, Hitlerci işgalcilere karşı ulusal direniş hareketinin çıkış noktası olur. Almanya tarafından işgal edilen diğer ülkelerin komünistleri de yurtsever güçlerin ve anti-faşist hareketin örgütleyicileri oldular. Kardeş partiler, faşizme karşı mücadele ve tüm komünist partiler için devrimci güçlerin birlikte hareket etmesi gibi yeni ödevler belirlediler. 1941 yılında anti-faşist hareket silahlı mücadele niteliği kazanmaya başladı.

İngiliz halkı da kendi hükûmeti üzerinde baskısını artırarak ondan aktif bir şekilde anti-faşist savaş yürütme talebinde bulunuyordu. İngiltere'de, Almanya ile anlaşma yanlılarının hükûmetten uzaklaştırılması ve SSCB ile dostluk için azimli bir mücadele başlatıldı. "Münihliler gitmelidir" sloganını seslendirenlerin ilk saflarında İngiliz komünistleri yer alıyordu.

Amerikan halkı giderek daha fazla faşist saldırganlığın püskürtülmesi eğilimindeydi. ABD Başkanının kongreye 6 Ocak 1941 tarihli mesajında “Bugün tam olarak belirgindir ki, Amerikan yurttaşları her yerde, bizi tehdit eden tehlikenin dikte edildiği acil eylemlere başvurmamızı talep etmekte ve bunu desteklemektedir.”[127]

56 Hess’in siyasal danışmanı ve Nazi Teorisi “Jeopolitik’in” temellerini atan Karl Gausgofer’in oğlu.
57 “Nürnberg Davası”, cilt II, sf. 766, 768.
58 22 Haziran 1941’de SSCB sınırında 153 Alman tümeni yığılmıştı.
59 “Nürnberg Mahkemesi”, cilt II, sf. 559.
60 Bakınız: “Önde Gelen Alman Savaş Suçlularının Nürnberg Yargılanması. 7 Ciltte Belgeler”. Cilt I, Moskova, 1954, sf. 412, 413.
61 Bakınız: M.S. Kalitsa. Sovyet-Çin ilişkileri. Moskova, 1958. Sf. 289.
62 Bakınız: M.S. Kalitsa. Sovyet-Çin İlişkileri, sf. 289, 290.
63 SSCB DPA. 26 Eylül 1946 tarihli Uzak Doğu için Uluslararası Askerî Tribunal Davası Stenogramı.
64 “Viet-Nam’s Fight against Fascium (1940-1945), Viet-Nam delegation in France”, İnformation service. Paris, 1948, p. 40
65 Bakınız: D.İ. Goldberg. Japonya’nın Dış Politikası (Eylül 1939-Aralık 1941) sf. 80.
66 Sovyet-Japon Görüşmeleri. Bakınız, sf. 174, 175
67 “Foreign Relations of the United States and Japan. 1931-1941”, vol. II. Washington, 1943, p. 144.
68 DGFP, Series D, vol. XII, p. 389.
69 Hakko ichiu: Edebiyatta, “bir Çatıda 8 taç” olarak geçen, bu Japon politik sloganı: “Bütün dünya bir çatı altında toplanacaktır” anlamına gelmektedir.

Bu slogan “İkinci Sino-Japonese savaşında” (7.7.1937-2.9.1945 İkinci Dünya Savaşı) popülaritesini artırmış ve Başbakan Konoe’nin 8.1.1940 tarihli konuşmasında öne çıkmıştır.

(Birinci Sino-Japonese Savaşı: 1894-95 yılları arasında Çin Halk Cumhuriyeti ile Japon İmparatorluğu arasındaki savaş)

70 İbid, p. 379.
71 DGFP, Series D, vol. XII. p. 379.
72 SSCB DPA. Uluslararası Askerî Tribunal’ın Uzak Doğu için 7 Kasım 1946 tarihli oturumunun stenografı...
73 Bakınız. Aynı yapıt.
74 Aynı yapıt.
75 “Foreign Relations, Japan. 1931-1941”, vol. II, p. 389, 396
76 İbid. p. 398, 402.
77 “Foreign Relations, Japan, 1931-1941”, vol. II, p. 407.
78 Bakınız: “Pasifik Okyanusu’nda Savaşın Tarihi”, cilt III, sf. 210.
79 Bakınız.Aynı yapıt. Sf. 210, 211.
80 “Japan’s Decision for War. Records of the 1941. Policy Conferences”, p. 21
81 SSCB DPA. 27 Kasım 1946 tarihli Uzak Doğu İçin Uluslararası Askerî Tribunal’ın Mahkeme Stenogramı.
82 Bakınız: L.N. Kutakov. Sovyet-Japon Diplomatik İlişkiler Tarihi. Moskova, 1962, sf. 297.
83 K. Nomura: Amerika’daki misyonum sırasında Japonya-Amerika görüşmelerine ilişkin anılarım. Tokyo, 1946. Sf. 11, 12 (“K. Nomura, Ja 27 Kasım 1946 tarihli Uzak Doğu İçin Uluslararası Askerî Tribunal’ın Mahkeme Stenogramı.) Devamında “Japonya-Amerika görüşmelerine ilişkin Anılar” olarak anılacaktır.

84 “The Memories of Cordell Hull”, vol. II. New York, 1948, sf. 997, 998.
85 Açık Kapı politikası: Birinci dünya savaşı sonrasında Wilson’un 14 Nokta ilkelerinde temelleri atılan, serbest ticaret ve uluslararası ticaretin geliştirilmesini amaçlayan ama Amerikan emperyalizminin genişleme eğilimi gösterdiği Amerikan politikası.
86 SSCB DPA. 27 Kasım 1946 tarihli Uzak Doğu İçin Uluslararası Askerî Tribunal’ın Mahkeme Stenogramı.
87 Lend-Lease yasası: Borç verme ve kiralama yasası.
88 DGFP, series D, vol. XII, p. 507, 749, 750, 753, 754.
89 22 Aralık 1938 yılında Konoe Japon-Çin ilişkilerini normalleştirme ilkelerini şöyle açıklamıştı: 1) “Doğu Asya’da yeni bir düzenin kurulması için Japonya, Çin ve Mançuko’un birleşmesi”; 2) Japon silahlı kuvvetlerini Çin’de tutmak kaydıyla komünizme karşı mücadele için anlaşma imzalanması; 3) Japonlar için bir dizi ayrıcalığın yer alacağı “ekonomik işbirliği”.
90 “Foreign Relations. Japonya, 1931-1941”, vol. II, p. 420, 425.
91 “The Memories of Cordell Hull”, vol. II, p. 1001.
92 Bakınız. R. Sherwood, Roosevelt ve Hopkins. Bir Tanık Gözüyle, cilt 1, Moskova, 1958, sf. 487.
93 J. Grew. Ten Years in Japan. New York, 1944, p., 388, 389.
94 SSCB DPA. 7 Kasım 1946 tarihli Uzak Doğu İçin Uluslararası Askerî Mahkeme Oturumu Stenogramı.
95 DGFP, Series vol. XII, p. 820, 822.
96 İbid., p. 847, 848.
97 K. Nomura. Japonya-Amerika Görüşmelerine İlişkin Anılar. Sf. 71, 73.
98 Quisling: Norveçli, Devlet adamı. (1887-1945) Alman işgalinden sonra, Başbakan oldu. (Şubat 1942)
99 “Foreign Relations,. Japan, 1931-1941”, vol. II, p. 441.
100 İbid, p. 446, 451.
101 İbid, p. 486, 490.
102 İbid.
103 N.N. Yakovlev’in “Franklin Roosevelt: İnsan ve Politikacı” kitabından alıntı. Moskova, 1969, sf. 351.
104 “Documents of German Foreign Policy, 1918-1945”, Series D, vol. IX. Washington, 1956, p. 426.
105 M.S. Watson. Chief of Staff. Prewar Plans and Preparations. Washington, 1950, p. 111.
106 U.Z. Foster. Amerika’nın Siyasal Tarihine İlişkin Denemeler. Moskova, 1955, sf. 613.
107 “Parliamentary Debates.House of Commons. Oficial Report”, vol. 420. London, 1946, col. 532.
108 W.S. Churchill. The Second World War, vol. II, p. 353.
109 İbid.
110 R. Sherwood, Roosevelt ve Hopkins, 1, sf. 272.
111 W.S. Churchill. The Second World War, vol. II, p. 355.
112 İbid., p. 356.
113 İngiltere’ye Birinci Dünya Savaşı yıllarında inşa edilen ve hurda niteliğinde satışa sunulacak olan gemiler veriliyordu.
114 W.S. Churchill. The Second World War, vol. II, p. 358. ABD Hükûmeti İngiltere’nin teslim olması durumunda İngiliz gemicilerin gemileri ABD’ye getirmeyeceklerinden korkuyordu. Amerikalılar, insani duyguları kullanmaya karar verdiler. ABD İngiltere’den daha fazla çocuk kabul ediyor, böylece onları Alman bombardımanından kurtarmış oluyordu. İçişleri Bakanı İkes, 4 Ağustos 1940 tarihli güncesinde şunları yazıyordu: “Ben, İngiltere’den ne kadar çok çocuk getirirsek, o kadar çok esirimiz olacak ve İngilizlerin kendi filolarını bize göndermek için daha fazla istekleri olacağını

belirttim. Başkan, bunun akıllı bir öneri olduğunu kabul etti.” (“The Secret Diary of Harold L. Ickes” vol. III. New York, 1954, p. 121).
115 Bakınız: R. Sherwood, Roosevelt ve Hopkins. Cilt.1, sf. 271.
116 W.S. Churchill. The Second World War, vol. II, p. 360.
117 İbid., p. 367.
118 İbid., p. 366.
119 W.S. Churchill. The Second World War, vol. II, p. 367.
120 W.S. Churchill. The Second World War, vol. II, p. 500, 501.
121 R. Sherwood, Roosevelt ve Hopkins. Cilt 1, sf. 388, 389.
122 “The Secret Diary of Harold L. İckes”, vol. III, p. 409, 410.
123 M. Metloff ve E. Snell’in “1941-1942 Koalisyon Savaş’ında Stratejik Planlama (Moskova, sf. 45) adlı kitaptan alıntı.
124 V.G. Truhanovski’nin “İkinci Dünya Savaşı’nda İngiltere’nin Dış Politikası (1939-1945), (Moskova, 1965, sf. 48) adlı kitabından alıntı.
125 “The Memories of Harry S. Truman”, vol. I. New York, 1955, p. 234.
126 Ayrıntılı olarak bakınız: N.N. Yakovlev. ABD’nin yakın tarihi. 1917-1960. Moskova, 1961, sf. 319.
127 W.L. Langer and S.E. Gleason. The Undeclared War, 1940-1941, p. 173, 428, 429.

ALTMIŞ BEŞİNCİ BÖLÜM

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN KENDİ GÜVENLİĞİ VE FAŞİST SALDIRGANLIĞIN GENİŞLEMESİNE KARŞI MÜCADELESİ (Mayıs 1940-Haziran 1941)

Almanya'dan Kaynaklanan Tehlike

Komünist Parti ve Sovyet hükûmeti faşist Almanya'dan kaynaklanan tehlikeyi görüyor ve SSCB'nin savunma gücünün artırılması için önlemler alıyordu.

Fransa'nın Haziran 1940'ta yenilgiye uğramasından sonra uluslararası durum daha da karmaşık bir hâl almış, Alman saldırganlığının diğer ülkelere yayılması tehdidi artmıştı. 1940 Ağustosundan itibaren Sovyet-Alman ilişkilerindeki gerilim fark edilir bir şekilde artmaya başlamıştı.

Ağustos 1940'ta, Sovyet hükûmetinin dış politikasına ilişkin raporunun dinlendiği SSCB Yüksek Konseyi'nin Yedinci Oturumu yapıldı. Bu

raporda, dünyanın savaşın hız kazanacağı bir aşamanın arifesinde bulunduğuna işaret ediliyordu. Raporda “Sovyetler Birliği’nin bu koşullarda kendi dış güvenliği davasında, tüm iç ve dış mevzilerinin sağlamlaştırılması konusunda güçlü bir teyakkuz hâlinde olmak zorunda” olduğu vurgulanıyordu. Sovyet hükûmeti, halkı “ülkenin savunma ve ekonomik gücünde bundan sonra daha büyük bir kalkınmanın sağlanması için...” [1]her şeyi yapmaya çağırıyordu.

Parti ve hükûmet SSCB’nin sanayi-ekonomik altyapısının sağlamlaştırılması için önemli önlemler almıştı. 1940 yılında 166 milyon ton kömür çıkarılmış, 15 milyon ton demir ve 18 milyon tondan fazla çelik dökülmüştü. Elektrik enerjisi üretimi 48,3 milyar kilovat saate ulaşmıştı. Ağır sanayi temelinde güçlü bir askerî sanayi kurulmuştu.

1941 Şubatında Rusya Komünist Partisi’nin (B) 18. Konferansı parti örgütlerinin sanayi ve taşımacılık alanındaki görevlerini tartışıyordu. Konferansın sonuç bildirisinde, “1940 yılında savunma sanayi bakanlıkları ürünlerinin artış hızının, tüm sanayi dalları ürünlerinin artış hızından çok daha yüksek olduğu”[2] belirtiliyordu.

Sanayi sektörü yeni uçaklar, tanklar, değişik araçlar ve gemilerin üretimini hızla artırdı. Savunma sanayi tesisleri için öncelikle hammadde, donanım, yakıt ve elektrik enerjisi lojistiği sağlandı. 1938 yılında SSCB Savunma Komitesi Raporu’nda bütçe 2,7 milyar ruble iken, 1941 yılında bu yatırım 2,5 kat artırılarak 7,1 rubleye çıkarıldı.[3]

Savaş öncesi yıllarda orduda reorganizasyona gidilmişti. Ordunun sayısı önemli ölçüde arttırıldı. SSCB Silahlı Kuvvetleri’nin sayısı 1 Ocak 1941 yılında 4 milyon 297 bin kişiydi.

L.İ. Brejnev Sovyet halkının Büyük Anayurt Savaşı zaferinin 20. yılı raporunda “Partimiz ve Sovyet halkı Vladimir İlyiç Lenin’in emperyalizmin Sovyetler Birliği’ne karşı savaşların ikinci aşamasını başlatabileceğine ilişkin uyarısını iyi anımsamış ve ülkenin ekonomi ve sanayi kapasitesini artırmak için önlemler almıştır” [4] diyordu.

SSCB ve Baltık Ülkeleri

Sovyet hükûmeti ülkenin Kuzeybatı sınırlarının güçlendirilmesine özel bir önem veriyordu. Baltık ülkelerinin Sovyetler Birliği'ne karşı saldırı alanına dönüşmesine meydan vermemek gerekiyordu. Sovyetler Birliği tarafından 1939 sonbaharında Lituanya, Letonya ve Estonya ile imzalanan karşılıklı yardım anlaşmaları, Baltık ülkelerini Hitler saldırısı tehdidine karşı koruyor ve SSCB ile eşitliğe ve yarara dayalı bir işbirliği için koşullar yaratıyordu. Ancak, 1939 yılı sonuna doğru Baltık ülkelerindeki faşist hükûmetlerin önceki Sovyet karşıtı çizgilerini sürdürdükleri açıkça ortaya çıktı. Faşist diktatörler (Lituanya'da Smetona, Letonya'da Ulmanis ve Estonya'da Pyats) Sovyetler Ülkesi'nin Lituanya, Letonya ve Estonya halklarına barışı sağladığının farkında değillerdi. Emekçilerin Sovyetler Birliği'ne güçlenen sempatisi, halk kitlelerinin siyasal etkinliğinin görülmedik derecede hızla artışı onları rahatsız ediyordu. SSCB'ye dostça duyguları polisiye baskılarla ve aşırı derecede anti-Sovyet iftiralarla bastırmaya yelteniyorlardı.

SSCB'nin Lituanya'daki Dışişleri Halk Komiserliği temsilcisinin bildirdiğine göre, Sovyetler Birliği tarafından Vilnus kenti ve Vilnus eyaletinin Lituanya'ya devredilmesinden sonra Lituanyalı emekçilerin Sovyetler Birliği'ne sempatilerini ifade etmelerini önlemek için Lituanyalı yöneticiler ellerinden gelen her şeyi yapmışlardı. Kaunaslı emekçiler SSCB ile karşılıklı yardım anlaşmasını onaylamak için gösteri düzenlediklerinde ise, Lituanyalı yöneticiler, gösteriyi dağıtmaktan ve Sovyetler Birliği'ne minnettarlığını ifade etmek için SSCB temsilcisinin binasına yönelen katılımcıları dövmekten geri durmamışlardır.[5]

SSCB'nin Riga Büyükelçisi Dışişleri Halk Komiserliği'ne "yöneticilerin bilgileri dâhilinde ve onların gayretleriyle Letonya'da Kızıl Ordumuz hakkında en gülünç ve düşmanca söylentilerin yayılmakta olduğunu" ve "çamur atma ve kötü niyet ortamının askerlerimizin gelmesinden bu yana bizzat yöneticiler tarafından yaratılmakta olduğunu" bildiriyordu. Büyükelçi devamında şunları yazıyordu: "Letonya hükûmeti Kızıl Ordumuzu içtenlikle tasvip edenler ve Letonya'nın bağımsızlığına gerçek anlamda bir destek görenlere karşı terör estiriyor ve emekçiler arasında

SSCB’ye sempatilerini ifade eden konuşmalar devlete ihanetle eş anlama gelen en ağır suç gibi kovuşturmaya uğruyor” [6] diye yazıyordu.

Benzer durum Estonya’da da ortaya çıkmıştı.

Baltık Devletleri hükûmetleri, bu ülkelerde garnizonlar kurulması sırasında ortaya çıkan somut sorunların çözümünde güçlükler çıkarıyorlardı. Bu garnizonların toplam sayıları karşılıklı yardım anlaşmalarının imzalanması sırasında belirlenmişti. Fakat Sovyet Silahlı Kuvvetleri bünyesine hangi rütbeden kişilerin dâhil edileceği, ayrıca Sovyet askerî birliklerinin Lituanya, Letonya ve Estonya topraklarına intikal etme süreleri konusunda sorun çıktı. Sovyet hükûmeti, Sovyet askerlerinin konuşlandırılmasına ilişkin pratik sorunlar gibi, Silahlı Kuvvetler bünyesinde bulunacak kişiler konusunu da, Sovyet askerî birliklerinin, Hava Kuvvetlerinin, tankların intikali süreleri konusunu, arazilerin ve kapalı mekânların kiralanması, askerî üslerin inşaatı koşullarını görüşmeyi kabul etmişti. Ancak, Ekim 1939’da başlatılan görüşmeler Lituanya, Letonya ve Estonya hükûmetleri tarafından kasıtlı olarak ağırdan alınıyordu. Bu ülkelerin hepsinin aynı tavrı takınmaları dikkat çekici bir durumdu: Hepsi de Sovyet askerî birliklerinin hesaplanmasında, yalnızca askerî üslerin ve sitelerin inşaatı ve donanımını yapması gereken yardımcı askerî birliklerin değil, aynı zamanda (aşçı, garson, işçi gibi) sivil personelin de dâhil olmasını talep ediyorlardı. Bu konuda tartışmalar görüşmelerin daha ilk günlerinde başlamış, Ocak ve Şubat 1940’ta devam etmiş[7] ama Lituanya, Letonya ve Estonya’daki faşist rejimlerin 1940 Haziranında devrilmesine kadar sonlandırılamamıştı.

Lituanya, Letonya ve Estonya’nın politikasındaki düşmanca çizgi 1939 yılı sonunda, Batılı devletlerin kışkırtmasıyla Finlandiyalı militaristler tarafından provoke edilen Sovyetler Birliği-Finlandiya sürtüşmesi başladıktan sonra açıkça ortaya çıktı. Baltık ülkeleri hükûmetleri, SSCB’ye yönelik İngiliz-Fransız eylemlerine katılmaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Letonya ve Estonya’dan Finlandiya’ya “gönüllüler” gönderilmişti.

7-8 Aralık 1939’da Tallin’de, üç devletin askerî işbirliği sorunlarının tartışıldığı Lituanya, Letonya ve Estonya Dışişleri Bakanları konferansı gerçekleştirildi. Bu konferansta, Letonya ve Estonya arasında 1923 yılından bu yana var olan askerî ittifaka, anlaşmaya girmemesine rağmen, gizlice

Lituanya da dâhil oldu. Letonya Dışişleri Bakanlığı, bu konferansın kararları hakkında Savaş Bakanlığı'nı bilgilendirirken, Letonya ile Estonya arasındaki ittifak anlaşmasının "yürürlükte kalacağına ve her iki ülke arasındaki askerî işbirliğinin devam etmesi gerektiğine..." işaret ediyordu. "Lituanya ile benzer bir anlaşma imzalanmasına" ilişkin ise, mevcut durumda bunu açıklamanın ve haklı göstermenin zor olacağı ve bu nedenle "Lituanya ile askerî işbirliğinin özel bir anlaşma yapılmadan sürdürülmesi gerektiği" kararlaştırılmıştı.[8]

Sovyetler Birliği-Finlandiya Barış anlaşmasının imzalanması, İngiliz-Fransız iktidar çevrelerinin, Baltık ülkelerinin katılımıyla SSCB'ye karşı "Haçlı Seferleri" düzenleme planlarını bozmuştu.

İngiliz-Fransız iktidar çevreleri bir süre sonra kendileri, Batı Cephesi'nde saldırıya başlayan Hitler askerî makinesinin yıkıcı darbesini yaşamak zorunda kalmışlardı. Ama Baltık ülkelerinde Sovyet karşıtı entrikalar bundan sonra da devam etmişti.[9]

Faşist Almanya, 1940 ilkbaharında Danimarka ve Norveç'i, ardından da Fransa'yı işgal ettikten sonra, Baltık'ta yeniden saldırı hazırlıklarına başlamıştı. Artık 1940 Mayısında Göring, Keitel, Rosenberg ve Bormann'ın bulunduğu bir ortamda Hitler şunları söylüyordu: "Tüm Baltık devletleri Reich'e dâhil edilmelidir."[10] Letonya'nın Berlin elçisi 27 ve 29 Mayıs tarihli mektuplarında Almanya'da, Baltık devletlerinin Hitler "Reich'ine" dâhil edildiği sözüm ona "yeni Avrupa" haritalarının geniş anlamda yaygınlık kazandığını bildiriyordu.

Bir yandan da Lituanya, Letonya ve Estonya faşist hükûmetleri Hitler Almanyası ile sıkı işbirliği içine girmeye başlamışlardı. Daha 1940 Martındaki Baltık Antantı ülkelerinin resmî konferansında, stratejik hammadde karşılığında Almanya'dan silah alımının artırılması kararlaştırılmıştı. İzleyen aylarda Baltık ülkeleri hükûmetlerinin Hitler Almanyası ile işbirliği gitgide genişliyordu.

Bununla birlikte Baltık ülkeleri yöneticileri SSCB ile karşılıklı yardım anlaşmalarını ihlal etmeyi sürdürüyordu. Hatta Lituanya hükûmeti Hitlerci komutanların SSCB'ye ajan sokmalarına yardımcı oluyordu.[11] Letonya provokasyon amacıyla 1940 yılının Mayıs-Haziran aylarında, silah kullanmayı öğretme bahanesiyle kentte 15 yaşındaki gençler için kısmi seferberlik eğitimi uyguluyordu. Sovyet askerî tesislerinin yakınlarında, bu

tesislere saldırı hareketinin provasının yapıldığı provokasyon amaçlı eğitimler yürütülüyordu. Diğer Baltık ülkelerinde olduğu gibi, Lituanya'da da adam kaçırma, işkence olayları yaşanıyor, Sovyet askerî görevlilerinin öldürülmesi ise sıradan bir durum hâlini alabiliyordu.[12]

Baltık ülkelerinin faşist hükûmetlerinin Sovyet karşıtı politikası, bu ülkeleri Hitler Almanyası'nın uyduları hâline dönüştürdü. Böyle bir politika, kendi ülkelerinde komünist partilerinin inisiyatifi ile ortak anti-faşist cepheler kuran Lituanya, Letonya ve Estonyalı emekçi kitlelerin kararlı karşı direnişi ile karşı karşıya kaldı. Anti-faşist halk cepheleri faşist hükûmetlerin devrilmesini ve demokratik düzenin kurulmasını, ayrıca Baltık ülkelerinin Sovyetler Birliği'nin desteği ile Nazi saldırısına karşı savunulmasını talep ediyorlardı. 1940 Haziran ayına doğru tüm Baltık ülkelerinde bir devrim ortamı doğmuştu.

Bununla eş zamanlı olarak Lituanya, Letonya ve Estonya'da iktidarda bulunan yönetici klikler, kendi halklarının çıkarlarına ihanet ve onları katletme yolunu seçtiler. Letonya'nın Lituanya Elçisinin yazdığı gibi "tam bir umutsuzluktan kaynaklanan herhangi bir adımdan, özellikle de Lituanya'nın, tamamen Almanya'nın etkisine girmesinden kaçınmak"[13] gerekiyordu. Baltık ülkeleri yöneticileri Hitler askerlerini Baltık'a sokmaya hazırlardı.

Sovyet Devleti Baltık ülkeleri hükûmetlerinin SSCB'ye karşı karşılıklı yardım anlaşmaları gereği üstlendikleri yükümlülükleri pervasızca ihlallerine daha fazla katlanamazdı. Enternasyonalizm ilkelerine bağlı olan dünyadaki ilk sosyalist devlet, Sovyet iktidarının kendi ülkelerinde kurulması için savaşım veren ve faşist Almanya tarafından köleleştirilme tehdidinin kendilerinden uzaklaştırılmasını talep eden Letonya, Lituanya ve Estonyalı emekçi kitlelerin yazgısına kayıtsız kalamazdı.

Sovyet hükûmeti siyasal-diplomatik yöntemlerle faşist Almanya'nın üç Baltık ülkesinin içişlerine karışmasını olanaksız kılmak, Hitler ajanlarının bu ülkelerdeki faaliyetlerini etkisizleştirmek ve Baltık'ta güvenliği sağlamak için önlemler aldı. Sovyet hükûmetince Lituanya hükûmetine 14 Haziran 1940'ta, Letonya ve Estonya hükûmetlerine ise 16 Haziran 1940'ta, Sovyet hükûmetinin, bu ülkelerde, sözde değil eylemde var olduğu ve Sovyetler Birliği[14] ile imzalanan karşılıklı yardım anlaşmalarından doğan yükümlülükleri yerine getirmeye yetenekli hükûmetler kurulması sorusunun

gündeme getirilmesi önerisi yapıldı. Sovyet hükûmeti aynı zamanda SSCB ile bu ülkelerden her biri arasında karşılıklı yardım anlaşmasının gerçekleşmesi olanağını sağlamak için Baltık ülkeleri topraklarında ek Sovyet askerî birlikleri yerleştirilmesinin gerekliliğini bildirdi. Baltık ülkelerinin emekçi kitleleri bu talepleri onaylıyordu; Danimarka ve Norveç'in kuşatılması, Fransa'nın da yenik düşmesinden sonra Almanya tarafından tehlikenin artması koşullarında buralarda bulunan Sovyet birliklerinin yetersiz olduğu açıktı.

Sovyet hükûmetinin teklifi Estonya, Letonya ve Lituanya'da devrim ateşini hızlandırdı ve bu süreç sonucunda bu devletlerdeki faşist diktatörlükler devrildi. 17 Haziran'da Lituanya'da ünlü gazeteci Yustas Paletskis Başkanlığında Demokratik Halk hükûmeti kuruldu. 20 Haziran'da yeni Letonya Halk Hükûmetinin başına Profesör Augusts Kirhensteins geçti. 21 Haziran'da Estonya'da, tanınmış şair Johannes Vares başkanlığında bir halk hükûmeti kuruldu.

14-15 Temmuz'da Letonya ve Lituanya Halk Parlamentolarında (Saeima) ve Estonya Devlet Meclisi'nde (Duma) seçimler yapıldı ve bu seçimler ülkelerin emekçi halklarına zafer getirdi. 21 Temmuz'da Baltık ülkelerinin yüksek yasama organlarının oturumlarında oy birliğiyle, Sovyet iktidarının kurulmasının ilanı kararı alındı. 21-22 Temmuz'da Letonya ve Lituanya Halk (Saeima) Parlamentoları ile Estonya Devlet Duması SSCB Yüksek Sovyet'ine, onların ülkelerini SSCB bünyesine kabul etmesi ricası ile başvurdular. 1940 Ağustosu başında toplanan SSCB Yüksek Sovyet'i 7. Oturumu bu başvuruya olumlu yanıt verdi.

Baltık ülkelerinde sosyalist devrim barış yoluyla galip gelmişti. Lituanya, Letonya ve Estonya halkları silahlı mücadele olmaksızın iktidarı ele geçirmişlerdi. 1918-1919 yıllarından farklı olarak Baltık ülkeleri burjuvazisi, kendi aralarında silahlı mücadele vermekle meşgul emperyalist ülkelerin doğrudan askerî yardımlarına bel bağlayamamış ve emekçilerin devrimci baskısı karşısında güçsüz kalmışlardı. Emekçilerin yanında ise, o zamana kadar ülkesini güçlü bir Sosyalist devlete dönüştüren Sovyet halkı vardı. Sovyet birliklerinin Baltık ülkelerinde bulunması, burjuvazinin en savaş yanlısı çevrelerini temkinli olmaya sürüklemiş, böylece bu çevrelerin halk ile mücadelede silah kullanma olasılığını ortadan kaldırmıştı.

Baltık ülkelerinde Sovyet iktidarının kurulması, bu ülke halklarının zaferiydi. Lituanya, Letonya ve Estonya'nın Sovyetler Birliği'ne dâhil olmasıyla aynı zamanda SSCB'nin Kuzeybatı sınırlarının güvenliği güçlenmiş ve bu da bu bölgedeki durumu olumlu yönde etkilemiş, ülkenin Kuzeybatısındaki faşist saldırının püskürtülmesi için koşullar ciddi olarak iyileşmişti.

Bessarabia Sorununun Barış Yoluyla Çözümü

1940 Haziranı sonunda Sovyet hükûmeti Bessarabia'nın Sovyetler Birliği'ne iadesi sorununun barış yoluyla çözülmesini sağladı.

Bessarabia[15] nedeniyle Sovyet-Romen itilafı daha Ocak 1918'de başlamıştı. Sovyet devletinin yok edilmesini sağlayan Batılı devletler tarafından teşvik edilen toprak sahibi burjuvaların elindeki Romanya Bessarabia'yı kuşatmıştı. İşgalciler Bessarabia'da Sovyet iktidarını devirmiş, toprak sahibi burjuva düzeni ve katı bir sosyal ve milliyetçi baskı rejimi kurmuşlardı. Yirmi yıldan fazla bir süre Boyar Romanya'sı Bessarabia'yı halkın iradesine rağmen baskıyla kendi egemenliği altında tutmuştu. Bessarabia'nın emekçi kitleleri boyun eğmemişler, ulusal kurtuluş ve Sovyet ülkesiyle birleşmek için ağır ve amansız bir mücadele vermişti. Otuzlu yıllarda bu mücadele faşizme karşı mücadele ile iç içe geçmişti. Romen toprak sahibi burjuva hükûmeti, Bessarabia'nın emekçi halkının devrimci çıkışlarını şiddetle bastırıyordu. Emekçilerin kurtuluş ve anti-faşist mücadelesine öncülük eden Bessarabia komünist örgütü illegal mücadeleye itilmiş ve onun önde gelen yöneticileri hapse atılmışlardı.

Romanya iktidar çevreleri iki emperyalist grup arasında –İngiliz-Fransız ve Alman-İtalyan grupları– zik zak çiziyor, ağır ağır Hitler Almanyası'yla yakınlaşma eğilimi sergiliyordu. İkinci Dünya Savaşı öncesi ve başlangıcında Sovyet-Romanya ilişkilerinde gerginlik gitgide artıyordu. Ocak-Mart 1940'ta Romen militaristler, Dniestr'de Sovyet-Romen sınır hattında bir dizi kışkırtıcı eylemler düzenlediler. 1940 İlkbaharında Romen

hükûmeti, 1 milyondan fazla yedek askeri orduya çağırarak kışkırtıcı bir şekilde seferberlik çalışması yürüttü ve Dniestr boyunca “Doğu Tabyası” kurmak için Almanya’dan yardım rica etti. Romanya’daki faşist çevreler SSCB’ye karşı savaş çağrısı yapıyordu. Romen gericiler Bessarabia ve Kuzey Bukovina[16] halkına karşı askerî-polisiye terörü güçlendirdi.

Ülkesini, Hitler Almanyası’nın ekonomik ve askerî-siyasal parçasına dönüştürme yoluna giren Romen yöneticiler aynı zamanda Almanya ile Sovyetler Birliği’ne karşı saldırı hazırlığına başladılar. Romanya’nın askerî giderleri hızla arttı. Bu giderler 1936’da 3,6 milyar Ley iken, 1940’ta 16,2 milyar Ley’e çıkmış, yani 4,5 kat artmıştı.

Sovyetler Birliği Bessarabia’nın zorla ilhakını hiçbir zaman kabul etmemiş, SSCB hükûmeti bunu tüm dünyaya defalarca ilan etmişti. Örneğin, Brian-Kelloga (9 Şubat 1929) paktının süresinden önce yürürlüğe girmesine ilişkin Moskova Protokolü’nün imzalanması sırasında, Sovyetler Birliği temsilcisi Sovyet-Romanya ilişkilerinde çözümsüz kalan sorunlar olduğunu belirtiyordu. 1932 yılında yapılan ve Romanya’nın, SSCB’nin Bessarabia’da hak talebinden vazgeçmesi konusunda direttiği için sonuçsuz kalan Saldırmazlık Paktı’nın imzalanması konusundaki Sovyet-Romen görüşmeleri sırasında da, Sovyetler Birliği Bessarabia’nın kuşatılmasını tanımayı reddediyordu. 29 Mart 1940’ta Sovyet hükûmetinin, SSCB Yüksek Konseyi 6. Oturumu raporunda, SSCB ile Romanya arasında, Romanya tarafından kuşatılmasının Sovyetler Birliği’nin hiçbir zaman tanımadığı[17] çözülmemiş bir Bessarabia sorunu olduğu belirtiliyordu. Bu bildiri nedeniyle Romanya’da Sovyetler Birliği’ne karşı düşmanca bir kampanya başlatıldı.

19 Nisan 1940’ta Romanya Kralı II. Carol’un huzurunda Başbakan Tatarascu, Dışişleri bakanı Gafencu ve Saray Mareşali Urderiancu’nun katıldığı toplantıda, Sovyetler Birliği’nin Bessarabia sorununu çözmeye kalkması durumunda, bu ülkeye karşı koyma kararı çıktı.[18] Almanya’nın Bükreş elçisi Fabricius 26 Haziran 1940 tarihinde Berlin’e Tatarascu’nun ağzından Kral II. Carol’un ve Romanya hükûmetinin SSCB’nin Bessarabia’nın geri verilmesi ricasını yerine getirmek niyetinde olmadığını, eğer Romanya böyle bir sorunla karşı karşıya kalırsa; Romenlerin böyle bir durumda SSCB ile savaşmak niyetinde olduğunu bildiriyordu.[19]

Romanya iktidar çevrelerinin yirmi yıl boyunca yürüttüğü anti-komünist ve anti-Sovyet politikayı sürdüren Romanya hükûmeti, Bessarabia sorununun çözümüne yanaşmamak bir yana hızlandırılmış tempoyla, Almanya ile ileride yakınlaşma politikası yürütmek istediğinden dolayı, bu süre içinde bu ülkeyle askerî ittifak anlaşması imzalamıştır.

SSCB için tehlikeli bir uluslararası ortamda, SSCB Dışişleri Bakanlığı Halk Komiserliği'nde 26 Haziran 1940'ta, Romanya'nın Moskova elçisi Davidescu'ya Sovyet hükûmetinin bildirisi sunuldu. Bildirinin içeriği şundan ibaretti: "Sovyetler Birliği Bessarabia'nın cebren ilhakı olgusuna hiçbir zaman razı olmamıştır ve bunu SSCB hükûmeti defalarca ve açıkça tüm dünyaya duyurmuştur."

SSCB'nin askerî olarak zayıf durumunun geçmişte kaldığı ve oluşan uluslararası durumun, nihayet ülkeler arasında kalıcı bir barışın temelinin atılması için geçmişten miras kalan çözümsüz sorunların derhâl çözümünü talep etmekte olduğu bugün, Sovyetler Birliği, adaletin tesisi için Romanya ile birlikte Bessarabia'nın Sovyetler Birliği'ne iadesi sorununun bir an önce çözümü çalışmalarına başlamayı gerekli ve zamanında olduğunu düşünmektedir. Aynı zamanda Sovyet hükûmeti, Bessarabia'nın iadesi konusunun, "nüfusu ezici bir çoğunlukla Sovyet Ukraynası ile hem tarihsel yazgı birliği hem de dil ve ulusal yapı birliği ile bağlantılı olan Bukovina'nın bir bölümünün de" SSCB'ye verilmesi konusuyla da ilgilendiğini bildiriyordu. SSCB hükûmeti Romanya hükûmetine Sovyetler Birliği'ne Bessarabia'yı iade etmesi ve Bukovina'nın Kuzeyini vermesi teklifinde bulundu. Bir de Romanya hükûmetinin "SSCB'nin bu önerisini kabul edeceği ve böylelikle SSCB ile Romanya arasında süregelen itilafın barışçıl yolla çözülmesine olanak sağlayacağı"[20]umudu dile getiriliyordu.

Tatarascu hükûmeti 27 Haziran'da verdiği yanıtta, "Sovyet hükûmeti tarafından yapılan tüm önerilerin, genel bir mutabakatla, en geniş hatlarıyla dostça görüşülmeye derhâl başlanmasına" [21] hazır olduğunu belirtti. Romanya iktidar çevreleri SSCB'nin önerilerine açık bir yanıt vermek istemiyordu. Bükreş, Bessarabia sorununu çözmek yerine, bu konu çevresinde uzun sürecek bir yazışma süreci başlatmak niyetindeydi.

Tatarascu, tavrına faşist devletler ve diğer ülkeler tarafından destek almak için zaman kazanmak istiyordu. Aynı zamanda Romanya hükûmeti Sovyetler Birliği'ne yukarıda sözü edilen yanıtı verirken, Almanya, İtalya,

Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye hükûmetlerine, Sovyet önerilerini nasıl değerlendirdikleri konusunda başvuruda bulunmuştu.[22]Söz konusu ülkeler, Romanya'ya Bükreş'e SSCB ile itilafı barış yoluyla çözmesi önerisinde bulundular. Hitler'in Bükreş yetkili temsilcisi Killinger görüşmeler sırasında Romanya Kralına, Romanya'nın Sovyetler Birliği'ne "ödününün" geçici olacağını ve "Rus devi eninde sonunda yok edileceği için" [23]Romanya'nın Bessarabia'yı yakında yeniden geri alabileceğini ima ediyordu.

Romanya hükûmetinin yanıtı tatmin edici olmadığından ve Romanya'nın Bessarabia ve Bukovina'nın Kuzey bölümünün Sovyetler Birliği'ne derhâl verilmesi konusundaki öneriyi kabul ettiği bu yanıtta açıkça belirtilmediği için SSCB hükûmeti, sorusuna doğrudan yanıt verilmesini öneriyordu. Tatarascu hükûmeti bu kez Moskova'ya Sovyet hükûmetinin önerileriyle tamamen mutabık olduğunu derhâl bildirdi.

Hemen aynı gün, 28 Haziran'da Kızıl Ordu birlikleri, kurtarma emri alır almaz Bessarabia ve Kuzey Bukovina'ya girdi. 30 Haziran'ın son saatlerine doğru tüm topraklar kuşatmacıların elinden alınmış ve SSCB Devlet Sınırı Prout ve Tuna Nehri kıyılarında yeniden oluşturulmuştu. Kent ve köylerde yaşayanlar kurtarıcı olan Kızıl Ordu'yu büyük bir mutlulukla karşıladılar.

Kurtarılan bölgelerde Sovyet iktidarı kuruldu, ağır bir kuşatmanın sonuçlarını sona erdiren ve emekçilere özgür ve mutlu bir yaşamın yolunu açan sosyalist yeniden yapılanmalar gerçekleştirildi. Kurtarılan Bessarabia, 2 Ağustos 1940'ta Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak ilan edilen Sovyet Moldovası'na dâhil edildi. Kuzey Bukovina ise Ukrayna'ya (SSCB'ye) dâhil edildi.

Bessarabia'nın SSCB bünyesine dönmesi yalnızca büyük bir sosyal-politik değil, aynı zamanda önemli bir askerî-stratejik önem taşıyordu. Bu eylem sayesinde Romanya yöneticilerinin ve onların emperyalist hamilerinin Bessarabia'yı, SSCB'ye karşı hazırlanmakta olan, savaşın bir platformuna dönüştürme planları suya düşmüştü. Sovyet hükûmeti, SCB'nin tüm Batı kıyıları boyunca, yaklaşmakta olan Alman saldırısına karşı siyasal hazırlıkları tamamlama olanağı elde etti.

Kasım 1940'ta Sovyet-Alman Görüşmeleri

SSCB'nin güvenliğinin güçlendirilmesi ve Hitler yönetiminin saldırgan heveslerine karşı koyabilme açısından Sovyet hükûmeti Almanya ile ilişkilere de göz atmaktaydı. Burada, Almanya'nın entrikalarına şiddetle karşı koyuş, ticari-ekonomik ilişkilerin maksimum verimli kullanılmasıyla bir bütünlük taşıyordu.

SSCB hükûmeti, Almanya'nın, 1940'ların ortalarına doğru askerî açıdan Avrupa'nın en güçlü devleti hâline geldiğinin farkındaydı. Faşist Alman askerî makinesi o zamana kadar tüm Batı Avrupa'nın dev askerî sanayi potansiyeline, aynı zamanda onun hammadde ve ürün rezervlerine sahipti. Sovyet devletinin, kaçınılmazlığından artık hiç kimsenin kuşkusunun olmadığı faşist devletlerin askerî saldırganlığına karşı koymaya hazır olmadan, zamanından önce SSCB'nin Almanya ile savaşa sürüklenmesine meydan vermemek önemliydi. SSCB'nin Almanya ile hem siyasal hem de ekonomik alanlardaki ilişkileri bu amaçlara yönelikti.

SSCB, iki emperyalist gruplaşma arasındaki savaşta tarafsızlık politikasına sıkı sıkıya bağlıydı. Sovyet-Alman ticari ilişkileri karşılıklı yarar temeli üzerine kurulmuştu.

SSCB Almanya'dan sanayi donanımı, makineler, tezgâhlar, aynı zamanda ülkenin savunma gücünü sağlamlaştırmak için gerekli bazı askerî teknik ve donanım ürünleri alıyor, yani, özellikle diğer Batılı devletlerin satmayı reddettiği malları alıyordu. Karşılığında Almanya'ya tahıl, orman ürünleri ve çeşitli sanayi hammaddeleri satılıyordu.[24]

Bazı burjuva tarihçileri, 1940-1941 yıllarındaki Sovyet-Alman ticari ilişkilerini bugüne kadar hâlâ Sovyet karşıtı propaganda yürütmek için kullanmaktadırlar. Ancak onların diğer yabancı meslektaşları dahi, ne 19 Ağustos 1939 tarihli ticaret anlaşmasında ne de bunları izleyen ekonomik anlaşmalarda "SSCB'nin yalnızca Almanya ile ticaret yapma yükümlülüğü üslenmediğini; SSCB'nin bu anlaşmalardan doğan yükümlülüklerinin, Almanya'nın karşısında yer alan kamp ile mal değişiminin yasaklanmadığını" itiraf etmek zorunda kalıyorlardı.[25]

Sovyet hükûmeti, Almanya ile ilişkilerde ortaya çıkan sürtüşmeleri gidermek için çaba gösteriyordu. Sınır anlaşmazlıklarını ve sınırda çıkan

olayların önlenmesine ilişkin 10 Haziran 1940 tarihinde imzalanan Sovyet-Alman Anlaşması, ayrıca 31 Ağustos 1940[26] tarihli sınır hukukuna ilişkin Sovyet-Alman Anlaşması bu amaca hizmet etmiştir. Yine bu amaçla 10 Ocak 1941'de SSCB ile Almanya arasında, Baltık devletlerinin SSCB[27] ile birleşmesi sonucunda karşılıklı mülkiyet haklarının düzenlenmesine ilişkin anlaşmalar imzalanmıştır.

SSCB tarafından savunmasını güçlendirmek için alınan önlemler faşist Almanya'nın kafasını karıştırıyordu.

Zamanından önce SSCB'ye saldırı planlarını açığa vurmak istemeyen Hitler, Sovyet yönetimini rehavete düşürmeye, bir sosyalist devlet olarak güvenliğini güçlendirme konularında dikkatini dağıtmaya çalışıyordu.

13 Ekim 1940'ta Ribbentrop J. Stalin'e bir mektup gönderip, "Almanya'nın", Avrupa'nın küçük devletlerine karşı "eyleminin", İngiltere ile mücadelenin yararına olduğunu açıklıyor, Berlin'in bundan sonra da SSCB ile ilişkilerini iyileştirme çabası göstereceği konusunda onu ikna etmeye çalışıyordu. Ribbentrop, Sovyet Halk Komiserleri Konseyi Başkanı ve Dışişleri Komiseri V.M. Molotov'u Berlin'e davet ediyordu.[28]Sovyet tarafı daveti kabul etti, ama Almanların bu Berlin ziyaretini Alman-Sovyet ilişkileri boyutunda büyük bir propaganda kampanyası yürütmesi için kullanmaya yeltenmelerini kararlı bir şekilde reddediyordu. Konu, basında ziyaret ile ilgili kısa bir haber yayımlanmasıyla sınırlı kaldı.

12-13 Kasım 1940 tarihlerinde Sovyet temsilcisi ile görüşmelerinde Hitler ve Ribbentrop özellikle Balkanlar'daki saldırgan politikalarını, İngiltere'ye karşı savaşma zorunluluğu ile açıklıyordu. Hitler, "barış sağlanır sağlanmaz Alman askerlerinin Romanya'yı derhâl terk edeceği" konusunda Molotov'u ikna etmeye çalışıyordu.

Görüşmeler sırasında Berlin, Sovyet hükûmetinin, Almanya'nın da dâhil olduğu (ki bunun 1939'da imzalanan Sovyet-Alman Anlaşması'nın açık bir ihlali olduğu kesindi) Üçlü Pakt içinde yer alan saldırgan faşist blok devletleri arasındaki dünyanın etki alanlarına bölünmesi planlarıyla mutabık kalmasını sağlamak istiyordu. Hatta bundan dolayı Berlin'de, Sovyetler Birliği'nin Almanya, Japonya ve İtalya ile "siyasal işbirliğinin" kurulmasını öngören anlaşma taslağı hazırlanmıştı. Anlaşma taslağı, tüm katılanları "birbirlerinin doğal etki alanlarına saygı duymaları" ve ekonomik ilişkilerin genişlemesine dönük çaba göstermeleri için yükümlü kılıyordu. Bununla

birlikte, Sovyetler Birliği'ne özel bir deklarasyonla, "kendisinin toprak taleplerinin, Sovyetler Birliği devlet sınırlarının Güneyine ve Hint Okyanusu yönüne dönük olduğunun" bildirmesi öneriliyordu. Almanlar tarafından hazırlanan tasarıda ayrıca Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği'nin, "Türkiye'yi mevcut uluslararası yükümlülüklerden koparmanın, onların ortak çıkarlarına olacağını" ve onların
"bugün yürürlükte olan Montrö Antlaşması'nın başka bir Antlaşma ile değiştirilmesi amacıyla işbirliği yapacakları" [29]öngörülüyordu. Görüşmenin sonunda Hitler ısrarla "Britanya İmparatorluğu'nun parçalanması üzerinde çalışılmasını" öneriyordu. Sonradan, 17 Mart 1941 tarihinde Türkiye Büyükelçisiyle sohbetinde Hitler, görüşmeler sırasında "Almanya'nın, Rusya'yı İngiltere'ye karşı büyük bir kombinasyonun içine çekmek için elinden geleni yaptığını" [30] itiraf ediyordu. Faşist Diktatör, Sovyetler Birliği'ne saldırmadan önce, bu ülkeyi dünya arenasında izole etmenin hesaplarını yapıyordu. Ama onun planları suya düşmüştü.

Sovyet delegasyonu Hitler'in dünyayı paylaşma programını kararlılıkla reddetti. Delegasyon Alman askerlerinin Finlandiya'dan çıkmasını, SSCB'nin güvenliğini doğrudan ilgilendiren bölgelerde, öncelikle Balkanlar'da ve aynı zamanda Yakın Doğu'daki Alman yayılmacılığına son verilmesini talep etti. Batı Alman tarihçi Holdak'ın belirttiği gibi, "Moskova'nın Batılı devletlere karşı angaje olmaya ve Almanya'nın Doğu Avrupa'daki hak iddialarına göz yummaya hiç de niyeti yoktu."[31]

SSCB Dışişleri Halk Komiseri, 17 Kasım 1940'ta Sovyet Büyükelçisine gönderilen mesajda Berlin görüşmelerinin sonuçlarına ilişkin şunları bildiriyordu: "Görüşmelerden ortaya çıktığı kadarıyla, Almanlar tıpkı Romanya'ya yaptıkları gibi, güvenlik garantisi adı altında Türkiye'yi kendilerine tabii etmek, bizim ise Montrö Antlaşması'nı bizim yararımıza gözden geçirme vaadiyle gözümüzü boyamak istiyorlar. Üstelik bu davada bize yardımcı olacaklarmış. Biz buna razı olmadık, çünkü biz, birincisi Türkiye'nin bağımsız kalması gerektiğini; ikincisi, Boğazlar rejiminin, Türkiye'nin arkasından iş çevirerek değil, bizim Türkiye ile görüşmelerimiz sonucunda iyileştirilebileceğini düşünüyoruz. Göründüğü gibi, Almanlar ve Japonlar, bizi Basra Körfezi ve Hindistan tarafına itmek istiyor. Biz, bu sorunun tartışılmasını reddettik, çünkü Almanların bu öğütlerini yersiz kabul ediyoruz."[32]

Berlin görüşmeleri Sovyet hükûmetine Hitler'in niyetlerini tahlil etme olanağı vermiş ve bu anlamda, bu görüşmeler belirli bir yarar sağlamıştır. Öncelikle de Almanya'nın İngiltere ile bağlantı içinde olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durum, İngiltere'yi, Hitler Almanyası'na karşı potansiyel bir müttefik olarak görme olanağı sağlamıştır. Romanya, Macaristan ve Bulgaristan fiilen Hitler'in uydularına dönüştü. Yunanistan köleleşme yolundaydı, Türkiye ise Almanya ile ya sıkı bağlarla bağlıydı ya da bunu yapma niyetindeydi. Gelecekte belli bir yere kadar anti-Hitlerci kampta müttefik olarak bel bağlanabilecek olan tek Balkan ülkesi Yugoslavya idi.

Kasım görüşmelerinden sonra Sovyet-Alman ilişkileri oldukça gerginleşmişti. 18 Kasım'da Hitler, önceden hazırlanmış ve Sovyetler Birliği'ne saldırı planı olan "Barbarossa" planını imzaladı.

Hitlerci propaganda Sovyet hükûmeti Başbakanının Berlin ziyaretini; Almanya'nın saldırgan faaliyetlerini; özellikle de Alman askerlerinin Romanya'ya girişini, Macaristan'ın Berlin Paktı'na dâhil oluşunu Sovyetler Birliği tarafından onaylandığı[33]izlenimi yaratmak için kullanma çabasındaydı. Dünya kamuoyuna SSCB'nin tutumu konusunda açık bir mesaj vermek amacıyla Sovyet basınında duruma uygun duyurular yayımlandı. Daha Ekim 1940'ta TASS yabancı basında çıkan güya "Kremlin'in Romanya'ya[34] (Almanya tarafından –yazar) gönderilen askerlerin sayısı ve amacı konusunda bilgilendirildiği" yolundaki haberleri yalanladı. 23 Kasım'da da, Alman gazetesi Hamburger Fremdenblatt'ın Macaristan'ın Üçlü Pakt'a dâhil olması konusunun güya "Sovyetler Birliği ile işbirliği ve Sovyetler Birliği'nin onayı dâhilinde" gerçekleştiğine ilişkin haberini, gerçek dışı bir haber olarak yalanladı.

SSCB'nin Güneydoğu Avrupa'da Faşist Saldırıya Karşı Mücadelesi

SSCB'nin Balkan yarımadası ülkeleri ile ilişkilerinde izlediği politikanın başlıca amaçları; faşist Almanya'nın Balkanlar'a giden yoluna set çekmek,

Balkan halklarının özgürlük ve bağımsızlıklarını korumalarına yardımcı olmak, savaşın Güneydoğu Avrupa'ya yayılmasının önüne geçmekti.

Ancak, SSCB'nin Balkan ülkeleriyle böyle bir politika yürütmesine yalnızca Hitler Almanyası değil, İngiltere ve Fransa'nın iktidar çevreleri de engel oluyordu. Fransa'nın yenilgiye uğramasından sonra, bu siyasal çizgiyi İngiltere daha büyük bir inatla sürdürüyordu. İngiliz politikasının niyeti, sözüm ona bir Balkan Paktı kurmak yoluyla tüm Balkan ülkelerini aynı anda Almanya'ya karşı savaşa sürüklemek, eğer böyle bir ittifak kurulamazsa, bunu her ülkeyle ayrı ayrı ikili esasa dayalı olarak elde etmekti. İngiltere, öncelikle Türkiye'yi savaşa sürüklemeye yelteniyordu.[35] 1941 Şubatı sonunda A. Eden Ankara'ya gitti. Onun ziyaretinin amacını, kendisine yazdığı mektupta "Türkiye'nin savaşa hemen girmesi önemlidir"[36] diyen W. Churchill deşifre ediyordu. Balkan İttifakı'nın kurulması üzerine Churchill uzun vadeli planlar yapıyordu. Churchill, Hitler Almanyası'nın İngiltere'nin kolonilerine giden yoluna set çekme hesapları yapıyordu. Bunun dışında, İngiliz diplomasisi, Almanya'ya karşı Balkanlarda cephe kurmak yoluyla İngiltere'nin pozisyonunu kolaylaştırabileceği hesabını yapıyordu. Ve nihayet bunda, Hitler'in Almanya'ya direnen Balkan İttifakı'yla karşı karşıya gelince Yakın Doğu'ya Alman yayılmasını durdurup SSCB'ye karşı savaşa başlayacağı öngörüsü de önemli bir rol oynuyordu. Bu tür planların var olduğunu Churchill'in Eden'e yazdığı 28 Mart 1941 tarihli mektubu kanıtlamaktadır: "Balkan yarımadasında Birleşik bir cephe kurulması durumunda, Almanya'nın istediklerini Rusya'dan almasının kabul edebileceğini olası görmüyor musunuz?" [37]

O sıralar var olan ortamda Balkan ülkeleri bağımsızlıklarını koruyup hem Hitler Almanyası'nın baskısına, hem de diğer emperyalist devletlerin entrikalarına, ancak, bu yönde ciddi çabalar sarf etmiş Sovyetler Birliği ile siyasal ve ekonomik işbirliği koşullarında karşı koyabilirlerdi.

Bu anlamda, Dışişleri Bakanlığı Halk Komiserliği'nin SSCB'nin Bulgaristan Büyükelçisine daha 1939 Kasımında verilen ve Bulgar hükûmetine bildirmesi önerilen "eğer Bulgarlar herhangi bir felakete sürüklenirse, Sovyetler Birliği'nin onları terk etmeyeceğine ve Bulgarların istemesi durumunda kendilerine etkili yardım yapmaya hazır olacağına"[38]ilişkin talimat karakteristiktir. SSCB'nin, Bulgaristan'ın

bağımsızlık ve egemenliğini korumasına yardımcı olma çabalarının en açık kanıtı, Sovyetler Birliği ile Bulgaristan arasında karşılıklı yardım paktı imzalanmasına ilişkin Sovyet önerisidir. Bu teklifi SSCB Dışişleri Halk Komiseri Bulgaristan'ın Moskova büyükelçisi Antanov'a 20 Eylül 1939'da yapmıştı. Bulgaristan Büyükelçisi Sovyet önerisini Sofya'ya ileteceğini ve kendi hükûmetinin yanıtını da onlara ileteceğini vaat etti.[39]

16 Ekim 1939'da Bulgaristan Dışişleri bakanı SSCB'nin Sofya Maslahatgüzarına, Bulgaristan'ın Sovyetler Birliği ile karşılıklı yardım paktı imzalama yoluna gidemeyeceğini bildirdi. 13 Aralık 1939'da Antanov Dışişleri Halk Komiserliğini Bulgar hükûmetinin SSCB ile herhangi bir siyasal anlaşma imzalamayı olanaksız kabul ettiği konusunda bilgilendirdi.[40]

Bulgaristan'ın SSCB ile karşılıklı yardım paktı imzalamayı reddetmesi bir dizi nedenle açıklanıyordu. Bunlar arasında, İngiltere ve Almanya'nın baskılarının rolü azımsanamayacak kadar fazlaydı. SSCB'nin Sofya Elçiliğinin bildirdiğine göre, İngiltere, "Sovyetler Birliği ile yakınlaşmaya gitmesi durumunda, İngiliz hükûmetinin kredi anlaşmasını iptal edeceği ve Bulgaristan'ın bütün borçlarını kendilerine ödemesini talep edeceğini"[41] bildirerek Bulgar hükûmetini tehdit ediyordu.

Kasım 1940'ta Sovyet hükûmeti Bulgaristan ile karşılıklı yardım paktı imzalamak için yeni bir girişimde bulundu. Dışişleri Bakanlığı Halk Komiserliği Genel Sekreteri A.A. Sobolev özel bir misyonla Sofya'ya gönderildi. Çar III. Boris ile 25 Kasım 1940 tarihli görüşmede, SSCB'nin her iki ülkenin çıkarlarının ortaklığı göz önünde bulundurularak, "Eylül 1939'da yapılan Bulgaristan ile karşılıklı yardım anlaşması imzalama teklifini yinelemekte olduğundan" ve Sovyetler Birliği'nin "Bulgaristan'a herhangi bir üçüncü ülkenin ya da ülkelerin saldırı tehdidi olması hâlinde bu ülkeye, silah yardımı da dâhil olmak üzere, her türlü yardımı yapmaya hazır" olduğunu içeren bildirisini sundu. SSCB "eğer gereksinimi varsa Bulgaristan'a borç karşılığı para, gıda ve silah yardımı yapmaya hazırdı". Görüşmenin sonunda Sovyet temsilci, SSCB hükûmetinin "tek taraflı garantilerden farklı olarak, ilgili her iki tarafın tam eşitliğine vurgu yapan karşılıklı yardım paktının imzalanmasını özellikle amaca uygun"[42] kabul etmekte olduğunu bir kez daha teyit ediyordu.

Beş gün sonra Bulgaristan Dışişleri bakanı Popov SSCB’nin Sofya Büyükelçisine Bulgar hükûmetinin karşılıklı yardım paktına ilişkin Sovyet önerisini reddettiğini bildirdi.[43]

Bulgar hükûmetinin ret yanıtına karşın, Sovyetler Birliği’nin girişimi Balkan ülkelerinde minnettarlıkla karşılandı. Belgrat’tan Sovyet Büyükelçisinin Moskova’ya bildirdiğine göre, örneğin, Yugoslavya kamuoyunda, Balkanlar’da barış yararına ve Alman saldırganlığına karşı bu girişim Sovyetler Birliği’nin ciddi bir çıkışı olarak değerlendiriliyordu.[44] Çar III. Boris ve Başbakan Filov önderliğindeki Hitler yanlısı sağcı klik bu yöndeki tüm Sovyet çabalarını sabote ettiği içindir ki, SSCB Bulgaristan’ın Hitler’in uydusuna dönüşmesinin önüne geçememişti. Bu klik, Bulgar halkının çıkarlarını hesaba katmaksızın Hitler’le birlikte anti-ulusalcı bir komplo yürütüyordu. Daha önce söz edildiği gibi, daha 1940 Kasım ayı ortasında Çar Boris Hitler’le görüşmesi sırasında, Bulgaristan’ın saldırgan Üçlü Pakt’a dâhil olması için gizli olarak anlaşmıştı.

Filov hükûmeti kamuoyunu yanıltmak amacıyla, güya Bulgaristan’ın politikasının SSCB hükûmeti tarafından kabul görmekte olduğu ve SSCB’nin, Alman askerlerinin Bulgaristan’a girmesine itiraz etmediği söylentilerini yaymaya yelteniyordu. 13 Ocak 1941’de TASS bu türden görüşleri yalanlayan bir bildiri yayımladı.

17 Ocak 1941’de SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov, Almanya’nın Moskova büyükelçisi Schulenburg’a, Sovyet hükûmeti adına Alman askerlerinin, Bulgaristan’a girip bu ülkeyi, ayrıca Yunanistan toprakları ve Boğazları işgal etmek amacıyla, Romanya’da konuşlandığına işaret eden bir açıklama yapıyordu. SSCB hükûmeti bu eylemin, Bulgaristan topraklarını, askerî harekâtlar alanına dönüştürebileceğini vurguluyordu. Bildiride “Sovyet hükûmetinin Alman hükûmetine, Bulgaristan topraklarını ve Boğazları SSCB’nin güvenlik bölgesi kabul etmekte olduğunu ve SSCB’nin güvenlik çıkarlarını tehdit eden bu olaylara kayıtsız kalamayacağını defalarca bildirildiği” belirtiliyordu. “Yukarıda sözü edilenlerden dolayı, Sovyet hükûmeti, Bulgaristan toprakları ve Boğazlarda herhangi bir yabancı silahlı kuvvetlerin belirmesini SSCB’nin güvenlik çıkarlarının ihlali olarak değerlendireceği konusunda uyarı yapmayı kendi görevi kabul etmektedir.”[45]

Filov'un Monarşist ve faşist kliği anti-ulusalcı hain maksatlarını gerçekleştirmişti. 1 Mart 1941'de Bulgaristan Üçlü Pakt'a resmî olarak dâhil oldu ve aynı zamanda da faşist Alman askerleri Bulgaristan'a girdi. Böylece Bulgaristan Almanya'nın uydusuna dönüştü. Yönetici kliğin halk karşıtı politikası Hitler saldırganlığının Balkanlar'da yayılmasına ve Bulgaristan'ın, Hitler Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne saldırması için bir muharebe alanına dönüşmesine yardımcı olmuştu.

Filov hükûmeti, Sovyetler Birliği'ne, Alman askerlerinin Bulgaristan'a girmesine güya "Balkanlar'da barışın korunması" amacıyla izin verdiğini bildirerek kötü şartlardan iyi niyetler çıkarmaya yelteniyordu. 3 Mart'ta Sovyet hükûmeti, Bulgar hükûmetinin bu konudaki iddialarını paylaşmadığını ve Bulgaristan'ın bu politikasının "barışın güçlenmesine değil, savaş alanının genişlemesine ve Bulgaristan'ın bu savaşa sokulmasına yol açacağı" düşüncesinde olduğunu bildiriyordu. Ardından Sovyet hükûmeti, "kendi barış politikasına bağlı bir hükûmet olarak, özellikle de bu nedenle Bulgaristan hükûmetinin şu anda yürütmekte olduğu politikaya herhangi bir destek veremeyeceğine" [46] işaret ediyordu. SSCB Dışişleri Halk Komiseri, Almanya'nın Moskova Büyükelçisi ile 1 Mart tarihli görüşmesinde, Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan'ın bağımsızlığının korunmasından çıkarı olduğunu vurguluyordu. Burada o geleneksel Rusya-Bulgaristan dostluk bağlarına gönderme yapıyordu.[47]

Ayrıca Sovyet hükûmeti, Horthy Macaristanı ile ilişkilerini iyileştirmek için belirli diplomatik adımlar attı. 3 Eylül 1940'ta Moskova'da ticaret ve denizcilik anlaşmaları ve iki ülke arasında ticari ilişkilerin geliştirilmesini öngören mal değişimi ve ödeme anlaşmaları imzalandı.

1941 yılı başında Sovyetler Birliği, Macar halkının ulusal onuruna ve onun devrimci geleneklerine saygıyı açıkça vurgulayan soylu bir jest yaptı. Burada söz konusu olan, 1848-1849 halk kurtuluş hareketini bastırması sırasında Çar 1. Nikolay'ın askerleri tarafından alınan Macar askerî sancağının iadesi idi. Sancak teslimi Sovyet hükûmetinin verdiği direktif üzerine 20 Mart 1941'de Moskova'da törenle gerçekleştirildi. Bununla birlikte, Sovyetler Birliği, Macaristan'daki faşist rejimin saldırgan tutumlarını göz ardı etmiyordu. TASS'ın 23 Kasım 1940 tarihli haberi, Sovyet hükûmetinin, Macaristan'ın Üçlü Pakt'a dâhil olması işinde işbirliği yaptığına ilişkin kışkırtıcı iddiaların sıradan bir yalanlanması değildi, bu

Macaristan’ın bu tür hareketlerinin SSCB tarafından kabul görmediğini de gösteriyordu.

SSCB, Horthy Macaristan’ı ve Hitlercilerinin Yugoslavya’ya karşı saldırılarını sert bir dille eleştirdi. “SSCB hükûmetinin, Macaristan’ın Yugoslavya’ya saldırısına ilişkin” 13 Nisan 1941 tarihinde yayımladığı bildiride şunlara yer veriliyordu: “Sovyet hükûmetinin, Macaristan’ın attığı bu adımı tasvip etmesi mümkün değildir. Macaristan’ın, Yugoslavya ile ebedi dostluk anlaşması imzaladıktan daha 4 ay sonra bu ülkeye karşı savaş başlatması durumu, Sovyet hükûmeti üzerinde ayrıca olumsuz bir etki yaratmaktadır. Eğer Macaristan bir felakete sürüklenseydi ve bu ülkede de ulusal azınlıklar olduğu bilindiğinden, bu ülkeyi de parçalara bölselerdi, kendisinin hangi durumda olacağını kestirmek güç değildir.”[48]

SSCB, savaş alanının Yugoslavya topraklarını kapsamasını önlemek için çok çaba harcamıştı. Yugoslavya’nın, Fransa’nın Haziran 1940’ta yenilmesinden sonra belirgin bir şekilde artan faşist Almanya ve İtalya’ya olan güçlü bir şekilde ekonomik ve siyasal bağımlılığıyla birlikte belirlenen hedefin gerçekleştirilmesi zorlaşmıştı. SSCB ile Yugoslavya arasında uzun süredir diplomatik ilişkilerin olmaması ciddi bir güçlük yaratmıştı. Bu ilişkiler ancak 25 Haziran 1940’ta kurulmuştu. Bu adımı atmasına rağmen, Tsvetkoviç hükûmeti yine de anti-ulusal, anti-Sovyet siyasal çizgiden vazgeçmedi. Açık açık faşist ülkelerle bundan sonra da yakınlaşma çizgisini izledi. Tsvetkoviç kabinesi Yugoslavya’nın ulusal çıkarlarının aleyhine, Berlin’in ekonomik ve siyasal baskısına boyun eğmiş ve Kasım 1940’ta Hitler Almanyası ile Clearing sistemi esasına dayalı ve Almanya için son derece kârlı olan ticaret anlaşmasını imzalamıştır.

Sovyetler Birliği Yugoslavya halklarının, ülkelerinin bağımsızlığını koruma çabalarını desteklemekte olduğunu gizlemiyordu. 17 Ekim 1940’ta Sovyet hükûmeti Belgrat Büyükelçisini, Yugoslav hükûmetine Sovyetler Birliği’nin “Yugoslavya’nın ve Yugoslav halkının kendi siyasal ve ekonomik mücadelesini tasvip etmekte olduğunu”[49]bildirmekle görevlendirdi.

Yugoslavya hükûmeti ayrıca 12-13 Kasım 1940 tarihli Berlin görüşmeleri sırasında, Sovyet tarafının Hitler Almanyası’ndan savaş alanını Balkanlar’a yaymamasını talep ettiği konusunda bilgilendirildi. 1941 yılı başında SSCB Belgrat Büyükelçisi Yugoslavya Dışişleri Bakan yardımcısı ile

görüşmesinde Sovyetler Birliği'nin "Balkanlar'da barıştan yana olduğunu"[50] teyit etti.

Yugoslavya'ya karşı ortaya çıkan Alman tehdidi nedeniyle 27 Mart 1941'de meydana gelen Almanya karşıtı devlet darbesinden sonra Sovyet diplomasisi bu tehdidin önlenmesi için çok önemli bir adım attı. 5 Nisan 1941'de Moskova'da SSCB ile Yugoslavya arasında dostluk ve saldırmazlık anlaşması imzalandı. Üstelik 4 Nisan 1941'de SSCB Dışişleri Bakanı Alman büyükelçisi Schulenburg'u bu anlaşmanın imzalanacağı konusunda bilgilendirdiğinde ve Büyükelçi "böyle bir anlaşmanın imzalanması için seçilen anın pek de uygun olduğu konusunda kuşku duymakta olduğunu" ifade ettiği zaman, kendisine "Sovyet hükûmetinin kendi adımlarını iyice düşünüp nihai kararı aldığı"[51] bildirildi.

SSCB ile Yugoslavya arasındaki Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması 5 maddeden oluşuyordu. Birinci madde saldırmazlık, bağımsızlığa ve toprak bütünlüğüne saygı konusunda karşılıklı yükümlülüğü öngörüyordu. İkinci madde, anlaşma imzalayan taraflardan birinin, üçüncü bir devletin saldırısına uğraması durumunda, anlaşmayı imzalayan diğer taraf saldırıya uğrayan tarafla "dostluk ilişkileri politikasına riayet etme yükümlülüğü üstleniyordu." [52]Bu ifade ilkesel olarak, genelde saldırmazlık anlaşmalarında yer alan yükümlülüklerden daha farklıydı. SSCB bu anlaşmayı imzalayarak, Yugoslavya'ya karşı dostluk ilişkilerini göstermiş oluyordu ve bu da, bu ülkenin halkları için böylesi zor günlerde ciddi bir manevi ve siyasal desteği ifade ediyordu.

Almanya'nın Yugoslavya'ya saldırdığı 6 Nisan 1941'de Sovyet hükûmeti Dışişleri Halk Komiserliği aracılığıyla Almanya'ya yeni bir uyarıda bulundu.[53] Ama yakın bir zamanda SSCB'ye saldırmaya hazırlanan Hitler, Sovyetler Birliği'nin uyarılarını dikkate almadı.

Balkanlar'ın faşist Alman askerleri tarafından kuşatılması, yalnızca Sovyetler Birliği'nin değil, Türkiye'nin güvenliği için de tehdit oluşturuyordu. Yabancı basın Almanya'nın Türkiye'ye olası saldırı haberleri ile çalkalanırken, Alman askerlerinin Bulgaristan'a girmesiyle bu tehdit daha da arttı. Bu durumda Sovyetler Birliği'ne düşman çevreler, güya faşist Almanya ile Türkiye arasında savaş çıkması durumunda, SSCB'nin Türkiye'nin zor durumundan yararlanıp bu ülkeye saldıracağı söylentilerini yaymaya başladı. Böyle endişe verici bir zamanda Türkiye büyükelçisi Ali

Haydar Aktay, 9 Mart 1941'de Dışişleri Bakanlığı Halk Komiserliği'ne davet edildi ve Sovyet hükûmeti adına kendisine "Türkiye'nin gerçekten de herhangi bir yabancı devlet tarafından saldırıya uğraması ve eline silah alıp topraklarının dokunulmazlığını savunmak zorunda kalması durumunda, aralarındaki Saldırmazlık Paktı'na dayanarak, Sovyetler Birliği'nin tam anlamıyla anlayışı ve tarafsızlığına güvenebileceği" bildirildi.

Türk hükûmeti bu açıklamadan dolayı Sovyet hükûmetine minnettarlığını bildirdi ve kendisinin "SSCB'nin de aynı duruma düşmesi durumunda, SSCB'nin de Türkiye'nin tam anlamıyla anlayışına ve tarafsızlığına güvenebileceği" teminatını verdi.

25 Mart 1941'de Sovyet basınında SSCB ve Türkiye hükûmetleri arasında var olan bildiri değişimi konusunda Dışişleri Bakanlığı Halk Komiserliği'nin haberi yayımlandı.[54]

Ancak, daha önce de söz edildiği gibi, 18 Haziran'da Türkiye Hitler Almanyası'yla Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması imzaladı ve bu anlaşmaya göre taraflar, "kendi ortak çıkarlarını ilgilendiren tüm konularda gelecekte dostane ilişkiler içine girme" yükümlülüğünü üstlendiler. Böylelikle, Türk iktidar çevreleri, Sovyet ülkesine karşı kendi istilacı planlarını gerçekleştirmek amacıyla Almanya'nın SSCB'ye saldırmasından yararlanmak niyetindeydiler.[55]

SSCB'nin Avrupa'nın Kuzeyinde Faşist Yayılmacılıkla Mücadelesi

Hitlercilerin Finlandiya'daki entrikaları ve Ryti hükûmetinin Almanya ile ittifak içinde SSCB'ye karşı savaşa hazırlanması nedeniyle Sovyet hükûmeti bu entrikaların önünü almak, Finlandiya ile normal ilişkileri geliştirmek için önlemler alıyordu. Kasım 1940 Berlin görüşmelerinde ve Almanya'nın Moskova Büyükelçisi ile buluşmada da işaret edildiği gibi, Sovyet tarafı Alman askerlerinin Finlandiya'dan çekilmesini talep ediyordu.

Sovyet hükûmeti aynı zamanda Sovyet-Fin ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesi için çaba harcıyordu. SSCB Finlandiya ile tüm anlaşmalardan

doğan yükümlülüklerini kusursuz olarak yerine getiriyordu. Finlandiya Başbakanı Ryti bunu 18 Ağustos 1940'ta itiraf etmek zorunda kalmıştı. Ancak, Hitler Almanyası tarafından teşvik edilen Finlandiya hükûmeti SSCB'ye karşı savaş hazırlığına giderek daha fazla sürükleniyordu.

Sovyet hükûmeti Hitlercilerin Danimarka ve Norveç'i kuşattıktan sonra İsveç'e saldırmasını önlemek amacıyla ciddi diplomatik adımlar atıyordu. O sıralar Alman askerlerinin reel saldırı tehdidi ile karşı karşıya olan İsveç'in durumunu betimleyen İsveç Dışişleri bakanı Christian Ernst Gunther, Nisan 1946'da "Dagens Nunheter" gazetesine demecinde: "Sanmam ki 9 Nisan 1940'ta hükûmet üyelerinden herhangi birisi –en azından ben– eninde sonunda İsveç'in savaştan kaçınabileceğine inanmış olsun!"[56]diyordu.

13 Nisan 1940'ta Almanya'nın Moskova büyükelçisi Schulenburg'a "Sovyet hükûmetinin İsveç'in tarafsızlığının korunmasından yana olduğu, bu tarafsızlığın ihlal edilmesinin Sovyet hükûmeti için arzulanmadığı ve Sovyet hükûmeti için, İsveç'in Almanya'nın eylemlerine sürüklenmesinin bir anlam taşımadığı" bildiriliyordu. [57]

Sovyet hükûmetinin kararlı tutumu, Berlin üzerindeki etkisini gösteriyordu. 16 Nisan'da Almanya'nın Moskova Büyükelçisi hükûmetinin talimatı üzerine Almanya'nın, İsveç'in tarafsızlığı konusuna ilişkin görüşünü açıkladı. Bu açıklamada Almanya'nın "Kuzey askerî operasyonunu İsveç topraklarına yayma niyetinde olmadığı" ve "İsveç'in tam tarafsızlığını koruması ve Batılı devletlere yardımda bulunmaması durumunda, bu ülkenin tarafsızlığına kuşkusuz saygı duyacağı" bildiriliyordu.[58]

İsveç Başbakanı P.A. Hansson 1940 Mayısında Sovyet Büyükelçisi ile sohbetinde SSCB hükûmetine "Sovyetler Birliği'nin İsveç'in tutumu konusundaki ifadelerinden ve bu ülkenin tarafsızlık çizgisine verdiği destekten dolayı" teşekkür ediyordu. Hansson bu arada "SSCB ile dostluklarının İsveç için esas dayanak olduğunu" [59]ifade ediyordu.

Tarafsızlığını koruması için İsveç'e Sovyetler Birliği aktif yardımlarını daha sonraları da sürdürdü. 1940 Temmuzunda İsveç Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Bucheman'a Moskova'yı ziyareti sırasında, SSCB'nin, İsveç'in uzun süre tarafsız kalmasından çıkarı olduğu bildirildi.[60]27 Ekim 1940'ta Sovyetler Birliği'nin Stockholm Büyükelçisi "İsveç'in tam

bağımsızlığının koşulsuz tanınması ve buna saygının Sovyet hükûmetinin değişmez tutumunun bir göstergesi olduğunun” İsveç hükûmetine yeniden belirtilmesi için direktif alıyordu.[61]

Kasım 1940’ta Berlin’deki Sovyet-Alman görüşmeleri sırasında Sovyet hükûmeti, SSCB’nin, İsveç’in tarafsızlığının korunmasından yana olduğunu bir kez daha vurguluyordu. Hitler Almanyası Sovyetlerin bu ısrarlı uyarılarını göz önünde bulundurmadan edemezdi. Ve Alman hükûmeti İsveç’e karşı saldırgan bir faaliyet sergilemeyi göze alamamıştı.

Sovyetler Birliği’nin 1940 yılında İsveç’in bağımsızlığının korunmasındaki önemli rolü savaş sonrası yıllarda bu ülkenin resmî çevreleri ve kamuoyunda kabul gördü.

SSCB’nin İngiltere ile İlişkileri

Faşist saldırganlara karşı koalisyon kurulmasına ilişkin görüşmelerde 1939’da Batılı devletler tarafından, sonra da SSCB’nin İngiltere ile olan ilişkisi, SSCB’nin savaştaki tarafsızlığının korunması koşuluyla SSCB’nin güvenliğinin güçlendirilmesi ve faşist saldırganlığın alanının sınırlandırılması ödevi belirleyici oluyordu. Fransa’nın yenilgisinden sonra, İngiliz hükûmetine başkanlık eden Churchill’in, müttefiki yalnızca ABD olarak görmek değil, SSCB ile de yakınlaşmak için adım atma çabaları sergilemek gibi siyasal gerçekçilik sergilemesi gerekiyordu. Sovyet hükûmeti kendi adına İngiltere ile ilişkilerin normalleştirilmesine hazırdı. Ancak, Sovyetler Birliği’ne karşı, Churchill kabinesinin iktidara gelmesinden sonra da anti-Sovyet eğilimini koruyan İngiliz politikasının ikili karakterini görmemek de mümkün değildi. İngiliz hükûmeti Sovyet tarafı ile sık sık kuvvet diliyle konuşuyordu. İngiliz hükûmeti ticari ilişkiler alanında, Baltık ülkelerinin SSCB ile birleşmesi ile ilgili ortaya çıkan sorunlarda, diğer siyasal ve ekonomik sorunlarda anti-Sovyet tutum takınıyordu.

Daha Chamberlin hükûmeti sırasında, 18 Mart 1940'ta İngiliz hükûmeti SSCB'ye 1939 Ekiminde ara verilen ticari görüşmelerin yeniden başlatılmasını öneriyordu. Sovyet hükûmeti bu öneriyi kabul etti. Ancak, Ekonomik Savaş Bakanlığı tarafından kaleme alınan 4 Nisan 1940 tarihli memorandumda, SSCB topraklarında, Sovyetler Birliği'nin diğer ülkelere dış satımını gözlem altına alacak İngiliz kontrol noktaları kurulması gibi kabul edilmez talepler öne sürülüyordu.

27 Nisan 1940'ta Sovyet hükûmeti, Londra'ya Sovyet-İngiliz Ticari ilişkilerinin geliştirilmesine ilişkin kendi koşullarını dile getirdiği bir memorandum gönderdi. SSCB İngiltere ile ticari ilişkileri karşılıklı yararlar esasına göre geliştirmeye hazırdı, ancak İngilizlerin kendi dış ticaretini kontrol etmesine ve İngiltere ile ticari ilişkilerin, Sovyet-Alman ilişkilerinin kötüleşmesi karşılığında gelişmesine şiddetle karşı çıkıyordu.[62]

İngiliz hükûmeti 27 Nisan tarihli Sovyet Memorandumu'nda dile getirilen düşünceleri hesaba katmamıştı. Sovyet tarafına 8 Mayıs 1940 yılında verilen memorandumda Sovyet-İngiliz ticaret hacminin geliştirilmesine ilişkin somut öneriler öne sürülmüyordu, ancak buna karşılık, SSCB ile Almanya arasında imzalanan ticari ilişkilerin içeriğine, bu ülkeye Sovyet dış satımının sınırlandırılması konuları gündeme getiriliyordu. Tüm bunlar, İngiltere'nin, iki ülke arasındaki ilişkilerde elverişli siyasal bir atmosfer oluşmasına yardımcı olabilecek SSCB ile ticari ilişkilerin geliştirilmesi konusunda ticari anlamda görüşmeler yürütmede isteksizliğini kanıtlıyordu. TASS'ın 22 Mayıs 1940 tarihli haberinde de, bundan söz ediliyordu. Bu haberde ayrıca "İngiliz hükûmeti tarafından SSCB ile ticaretin azaltılması ve sınırlandırılması (Sovyetler Birliği'nin donanım alımı siparişlerinin iptali) SSCB yükleriyle dolu Sovyet ticari gemilerine el konulması, SSCB ile Finlandiya arasındaki anlaşmazlık sırasında İngiliz hükûmetinin SSCB'ye karşı düşmanca tutumu... Bu görüşmelerin tatmin edici bir şekilde gelişmesine yardımcı olamazdı." deniyordu.[63]

1940 Mayısında Churchill hükûmeti, Stafford Cripps'in Moskova'ya İngiltere Büyükelçisi olarak atanması üzerine kasıtlı olarak propaganda amaçlı gürültü kopardı. İngiliz basınında St. Cripps'in "özel misyonlu" Büyükelçi olarak atandığı konusunda çok yazı yazıldı. Bu durumun Sovyetler Birliği'nde, İngilizlerin böyle bir adımının amacına ilişkin, belli

bir rahatsızlık yaratmaması olanaksızdı ve Sovyetler Birliği'nin tarafsızlık politikasından olası geri adım atması olarak algılanabilirdi.

SSCB hükûmeti St. Cripps'i ya da başka herhangi bir İngiliz Büyükelçisini olağan statüsüyle kabul etmeye hazır olduğunu bildirdi. 5 Haziran'da St. Cripps Moskova'ya Büyükelçi olarak atandı ve 12 Haziran'da Sovyetler Birliği'ne geldi. 28 Haziran'da St. Cripps M.İ. Kalinin'e güven mektubunu sundu. Britanya Büyükelçisi W. Churchill'in J. Stalin'e mektubunu getirdi. Bu mektupta İngiliz hükûmetinin başı "Sovyet hükûmeti ile Almanya'nın Avrupa'yı aşamalarla fethetmeye ve himayesine almaya dönük yürüttüğü politikadan kaynaklanan her büyük sorunu çok yönlü"[64]tartışmayı öneriyordu.

1 Temmuz'da St. Cripps J. Stalin tarafından kabul edildi. Bunun dışında Cripps SSCB Dışişleri Bakanlığı Halk Komiseri V.M. Molotov ve SSCB Dış Ticaret Halk Komiseri A.İ. Mikoyan ile de görüşmeler yaptı.

Sovyet yöneticileriyle görüşmeler sırasında Cripps, SSCB'nin İngiltere ile siyasal ve ekonomik ilişkilerin normalleştirilmesinden yana olduğuna kanaat getirmiş olmalıydı.

Cripps'in bu görüşmelerinden sonra Churchill hükûmetinin, SSCB'ye ilişkin politikasını gözden geçireceği tahmin edilebilirdi. Ancak, böyle olmadı. Tam tersine, 1940 yazında İngiliz hükûmeti, Sovyet-İngiliz ilişkilerinin kötüleşmesine yol açan bir dizi faaliyet gerçekleştirdi. Üç Baltık Cumhuriyeti'nin SSCB ile birleşmesini kabul etmeme arzusunu açıkça ortaya koydu; Baltık ülkelerine ait olan ve İngiliz bankalarında bulunan altınlara el koydu, o zamanlar İngiliz limanlarında bulunan 24 Estonya ve Letonya gemisine el koydu ve ülkelerine dönmeyi talep eden denizcileri tutukladı ve özel kamplara yerleştirdi.

23 Temmuz 1940'ta SSCB Dışişleri Halk Komiserliği, SSCB Merkez Bankasına ait olan ve Estonya, Letonya ve Lituanya bankalarından satın alınan altınlara el koyan İngiliz bankası ve hazinesinin yasa dışı faaliyetleri nedeniyle Cripps'e protesto notası verdi.[65]

Baltık ülkeleri altınları konusu SSCB Dışişleri Halk Komiserliği tarafından İngiliz hükûmetinin önüne defalarca getirildi. Bu teşebbüslere yanıt olarak İngiliz Büyükelçisi "gayri resmî" olarak savaş sonlanıncaya kadar karşılıklı tüm şikâyet ve karşı şikâyetleri "dondurma" önerisi getirdi. Cripps ile 14 Eylül 1940'ta yapılan görüşmede SSCB Dışişleri Halk

Komiseri Yardımcısı A.Y. Vışinskiy bu konuda şunları söylüyordu: "Böyle konuları 'dondurmayı' doğru ve amaca uygun olarak görmüyorum. Sovyet hükûmeti, Sovyet altınlarına Britanya hükûmeti tarafından el konulmasını yasa dışı bir eylem olarak değerlendirmektedir."[66] 9 Ekim'de Halk Komiseri Yardımcısı, Cripps ile bir görüşme daha yaptı ve bu görüşme sırasında İngiliz Büyükelçisine İngiliz hükûmeti tarafından yasa dışı olarak alıkonulan Baltık gemileri konusunda nota verdi. Cripps kendi hükûmetinden "Sovyet hükûmetine Baltık Cumhuriyetleri ile ilgili tartışmalı sorunları 6 ay erteleme ve ticari görüşmeleri başlatma teklifinde bulunma"[67]direktifi aldığını bildirdi. 19 Ekim'de Cripps Dış Ticaret Halk Komiserini ziyaret etti ve kendisine İngilizlerin ticaret hacminin genişletilmesine ilişkin teklifini sundu.

Aynı zamanda İngiliz hükûmeti SSCB'ye karşı karmaşık ve sinsi bir manevra gerçekleştirdi. 22 Ekim 1940'ta St. Cripps A.Y. Vışinskiy ile görüşmesinde İngiliz hükûmeti adına Sovyet hükûmetine İngiltere ile ticaret anlaşması, ardından da Almanya ile imzalanana benzer bir saldırmazlık paktı imzalama teklifinde bulundu. Bununla birlikte, Cripps bu teklifi yapma olgusunu İngiliz hükûmetinin tıpkı İngiliz-Sovyet görüşmelerini başlatma teklifinde olduğu gibi, gizli, ama ifşa edilebilir olarak değerlendirmekte olduğunu vurguluyordu.[68]

Kasım ayı başında, Sovyet hükûmet Başkanının Berlin ziyareti arifesinde Amerikalı muhabirlerden birinin Forein ofisine Britanya'nın Sovyet hükûmetine 22 Ekim tarihli önerisinin içeriği bildirildi. Cripps bu önerinin ifşa edilmesinin suçunu SSCB Londra Büyükelçiliği'ne yüklemeye yelteniyordu. A.Y. Vışinskiy İngiliz Büyükelçisi ile 19 Kasım tarihli görüşmesinde ona SSCB Londra Büyükelçiliği'nin bildirdiğine göre, "söylentilerin yayıldığı kaynağın, memurlarının son günlerde çeşitli gazetecilere Cripps'in 22 Ekim tarihli teşebbüsünü açıkladığı Forein ofisi olduğunu" ve bu nedenle "22 Ekim tarihli önerilerin ifşa kaynağını İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda aramak gerektiğini"[69] bildiriyordu.

Bu eylem ve ayrıca Churchill hükûmetinin diğer faaliyetleri, Britanya hükûmetinin kendi önerilerini sunduğunda başlıca amacının hiç de İngiltere-Sovyetler Birliği ilişkilerini iyileştirmek olmadığını kanıtlıyordu. İngiliz hükûmeti bu önerileri öncelikle SSCB-Almanya ilişkilerini

gerginleştirmek, bir fırsat çıkması durumunda da bu ülkeler arasındaki sürtüşmeyi provoke etmek için vermişti.

ABD'nin Moskova büyükelçisi Steinhardt, Cripps ile 2 Ekim 1940 tarihli görüşmesinde, İngiliz hükûmetinin SSCB'ye karşı bu dönemdeki politikasının amacını açık seçik ifade ediyordu: "İttifakın, ardından da İngiliz diplomasisinin SSCB ile ilişkilerindeki temel hatasının, Sovyetler Birliği'ni Almanya ile silahlı çatışmaya olmasa da, böyle bir çatışmanın ortaya çıkma riskine karşı belirli önlemler almaya sürekli kışkırtmaya dönük olmasıdır." diyordu.[70]

Steinhardt Cripps ile görüşmesini ABD Dışişleri Bakanlığı'na aktarırken, Büyük Britanya'nın Sovyetler Birliği'ni Almanya ile savaşa sürüklemeye dönük kurnazca diplomatik faaliyetinin başarılı olmayacağı çıkarımını yapıyordu. Dışişleri Bakanlığı'na şunları yazıyordu Steinhardt: "SSCB'nin Büyük Britanya ile ciddi görüşmeler ya da anlaşmalar bazında ki, tüm politikasının amacı, engellemek olduğu olayları provoke etmektir. Özellikle de 'mihver' devletleriyle savaşa sürüklenmesi çok düşük bir olasılıktır."[71]

Tamamen doğaldır ki, Cripps ile 11 Kasım 1940 tarihli görüşmesinde A.Y. Vışinskiy İngiliz önerilerine olumsuz not vermiştir. Fakat St. Cripps bu yanıtı nihai yanıt olarak değerlendirmemiş ve resmî yanıt elde etme çabalarını sürdürmüştür. Bu yanıt ona 1 Şubat 1941 tarihli görüşmede SSCB Dışişleri Halk Komiseri tarafından verilmiştir. Yanıt A.Y. Vışinskiy tarafından 11 Kasım 1940 tarihinde dile getirilen "Britanya memorandumunda yer alan önerilerin Sovyet-İngiliz ilişkilerinin iyileştirilmesi için bir temel oluşturamayacağına ilişkin kişisel görüşün Sovyet hükûmeti tarafından onaylandığı" olarak veriliyordu. Dışişleri Bakanlığı Halk Komiseri bu memorandumun, İngiltere'nin SSCB ile ilişkilerini iyileştirme arzusunun bir kanıtı olmadığını söyledi. Halk Komiseri "Sovyet hükûmetinin İngiltere ile ilişkilerinin iyileşmesi umudunun hiç de karşılığını bulmadığını, tam tersine, SSCB tarafından İngiltere'ye karşı hiçbir düşmanca adım atılmadığı bir sırada, İngiltere'nin 1940 yılında SSCB'ye karşı yeni bir dizi düşmanca eylemde bulunduğunu, bunun da, Britanya hükûmetinin her iki ülke arasındaki ilişkileri iyileştirme arzusunun kanıtı olmadığını"[72] vurguluyordu.

18 Nisan 1941 tarihinde İngiltere hükûmeti büyükelçisi Cripps aracılığıyla SSCB ile ilişkilerinde yeni bir manevra yaptı. Büyükelçi, Dışişleri

Bakanlığı Halk Komiserine, savaşın uzun bir süreye yayılması durumunda, İngiltere'deki belirli çevreleri, Almanya ile savaşın Almanların koşulları ile biteceğini ve bunun da Hitlercilere Doğu yönüne yayılmaları için sınırsız alanlar sunacağı düşüncesinin "gülümsetebileceğini" yazdığı bir memorandum sundu. Cripps'in ifadelerine göre, böyle bir düşünce ABD'de de taraftarlar bulabilirdi. Başka bir ifadeyle, İngiltere Büyükelçisi dünya emperyalizminin SSCB'ye karşı yeni bir komplo olasılığını açıkça ima ediyordu. O, Sovyet hükûmetini böyle bir komplo olasılığıyla korkutmaya ve savaşa girmeme politikasından vazgeçmeye zorlamaya yelteniyordu. Cripps "Sovyet hükûmetinin, İngiltere ile ilişkilerini iyileştirme niyetinde mi olduğunu yoksa bu ilişkileri bugünkü hâliyle bırakmak mı istediğini"[73] soruyordu.

Cripps ile görüşmeyi yapan Dışişleri Bakanlığı Halk Komiser Yardımcısı A.Y. Vışinskiy onun memorandumunu okuduktan sonra "bu tür soruları sorma şeklinin tuhaf ve yanlış olduğunu, çünkü ilişkileri bugünkü durumuna Sovyet hükûmetinin değil, İngiltere hükûmetinin getirdiğini" ifade ediyordu. Halk Komiseri Yardımcısı İngiltere'nin SSCB'ye karşı bir dizi düşmanca tutumunu anımsatıyordu (altınlara ve gemilere el konulması, Baltık Cumhuriyetleri Diplomatik Misyonlarının hâlâ Londra'da barındırılması vb.)[74]

Sovyetler Birliği'ne gelince, Sovyetler Birliği İngiltere ile ilişkilerin gerginleşmesinden kaçınmak için elinden gelen her şeyi yapıyordu. 1941 Mart ayı sonunda Cripps Londra'ya Sovyet hükûmetinin tutumuyla âdeta "kendileriyle olası bir yakınlaşma için temeller hazırlama arzusunu" [75] sergilediğini bildiriyordu. Almanya'nın SSCB'ye saldırısı yaklaştığı ölçüde olayların mantığı, bütün dünyayı tehdit ederek artan faşizm tehdidi Churchill kabinesini durumu daha gerçekçi değerlendirmeye zorluyordu. Churchill Cripps'in Moskova'dan gönderdiği 22 Nisan 1941 tarihli telgrafı yorumlarken şu itirafta bulunuyordu: "Sovyet hükûmeti kendisine dönük ufuktaki tehlikeyi çok iyi biliyor." [76]

Britanya hükûmeti, Almanya'nın SSCB'ye saldırması durumunda İngiltere'nin SSCB'nin yanında olması ve bu ülkeye yardım ederek, kendisini kurtaracağı kararına çetrefil ve zor bir aşamadan sonra vardı.

SSCB ve ABD Arasındaki İlişkiler

Sovyet hükûmeti Amerika Birleşik Devletleri ile de normal ilişkilerin kurulması için hazır olduğunu gösteriyordu. Bununla birlikte Sovyet hükûmeti, doğaldır ki, ABD'nin SSCB ile dostça olmayan reel politikasını da göz önünde bulunduruyordu. Amerikan iktidar çevrelerinin düşmanlığı özellikle Sovyet-Fin itilafı sırasında belirginleşmişti. 2 Aralık 1939'da ABD SSCB ile ticarete "manevi ambargo" koymuştu. Bu ambargo, bahanesiyle ABD'ye mal siparişi yapan Sovyet temsilciliklerinin boykot edilen bir tür paravana dönüştüğü görülüyordu. Sovyet ticari kuruluşları ile ticari ilişkilerini sürdüren bir dizi Amerikan şirketine karşı davalar açılmıştı ve Amerikalı uzmanlar SSCB'den ülkelerine çağırılmıştı. Bununla eş zamanlı olarak Sovyet mühendislerine, makine ve donanım alımı anlaşması imzalanmış olan Amerikan firmalarının fabrikalarını ziyaret etmek yasaklanmıştı. Amerika firmalarından ithal edilen makine ve donanımlara ABD topraklarında el konmuştu. Birleşik Devletler, Sovyetler Birliği ile ticari ilişkileri en aza indirmişti. Sovyet hükûmeti, 1940 Mart ayı sonunda ABD hükûmetine gönderdiği memorandumda bu politikayı özellikle böyle değerlendiriyordu.[77]

Bununla birlikte Sovyet hükûmeti ABD iktidar çevrelerine, ABD'nin ayrımcılık politikasına son vermesi durumunda her iki ülke arasında karşılıklı yarara dayalı koşullarda ilişkilerin iyileştirilmesi için değerlendirilmemiş olanakları anımsatma fırsatını kaçırmıyordu.

29 Mart 1940 tarihli SSCB Yüksek Sovyet'i 6. Oturumunda V.M. Molotov: "Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerimize gelince, eğer özellikle SSCB ile Finlandiya arasında barış anlaşması imzalandıktan sonra anlamını yitiren SSCB'ye karşı sözüm ona 'manevi ambargoyu' saymazsak, bu ilişkiler son zamanlarda iyileşmemiş ama kötüleşmemiştir de. Bizim ABD'den dış alımımız geçtiğimiz yıla göre artmıştır. Eğer Amerikalı yöneticiler engeller koymasaydı dışalım daha da artabilirdi."[78]

Bu açıklamayı ABD Dışişleri Bakanı K. Hull'a anlatan Sovyetler Birliği Washington büyükelçisi K.A. Umanskiy şunları vurguluyordu: "Biz ABD'nin de tarafsızlık politikası yürüttüğünden yola çıkıyoruz, ancak iki çok büyük tarafsız güç olan ABD ve SSCB arasındaki ilişkiler daha iyi

olması gerektiği arzusunu doğurmaktadır ancak öncelikle Amerikan hükûmeti tarafından yürütülen SSCB ile ticarette ayrımcılık politikası nedeniyle yıpranmaktadır.” Büyükelçinin bildirdiğine göre, Hull genel olarak hiçbir şey vaat etmemiş, fakat yeni bir ton ile konuşmaya başlamış ve ilk kez ilişkilerin iyileştirilmesinden söz etmiştir.[79]

1940 Nisanı başında ABD Dışişleri Bakanlığı’nda, Sovyet tarafından SSCB’nin ABD büyükelçisi K.A. Umanskiy ve Sovyet Büyükelçisi ve Büyükelçilik danışmanı A.A. Gromiko’nun katıldığı SSCB ve ABD arasında Ticari-Ekonomik ilişkiler konusunda görüşmeler başladı. Görüşmelerde ABD hükûmetinin ayrımcılık önlemlerine ilişkin sorunlar, özellikle de Sovyet yükleri için Amerikan tonilatosu sağlanması ve Sovyet mühendislerinin SSCB için üretim yapan bazı Amerikan fabrikalarına girebilmesine ilişkin konular tartışılıyordu. 1940 Haziranında Sovyetler Birliği Washington Büyükelçiliği ABD Dışişleri Bakanlığı’nın karşısına ABD’nin ayrımcı tavırlarına ilişkin soruyla yeniden dikildi. Amerikan tarafı SSCB’nin ısrarlı tutumunu göz önünde bulundurmak zorundaydı. ABD Dışişleri bakanı Hull’ın 1 Temmuz 1940 tarihli notasında Amerikan hükûmetinin SSCB ile işbirliğine ve o günkü uluslararası koşullarda olanaklı olan normal ticari ilişkileri desteklemeye hazır olduğu belirtiliyordu.[80] Ancak, ABD politikasında SSCB’ye karşı düşmanca politika 1940 yılı yazında yeni bir güçle devam ediyordu. Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler bünyesine dâhil olan Baltık Cumhuriyetlerinin altınlarına el koyan devletler arasındaydı.

Sovyet hükûmetinin SSCB Yüksek Sovyet’’inin 1 Ağustos 1940 tarihli 7. Oturumunda Sovyet-Amerikan ilişkilerine ilişkin “bu konuda iyi bir şey söylemek mümkün değil” ifadesi yer alıyordu.

Fransa’nın yenilgisinden sonra “mihver” güçlerinin önemli ölçüde güçlenmesi, İngiltere’nin içine düştüğü ağır durum, Hitler’in Güney Amerika ve ABD’ye yayılma planları, Amerika-Japonya zıtlaşmasının daha da derinleşmesi, ABD hükûmetini, birçok konuda SSCB ile karşılıklı anlayış arayışından yana tavır almaya zorluyordu. 27 Temmuz 1940’ta ABD Dışişleri bakan yardımcısı S. Welles Sovyet Büyükelçisi ile görüşmesinde şunları söylüyordu: “Her iki ülkenin yalnızca bugünkü ilişkiler üzerine değil, belki de her iki devlet için yeni tehlikelere gebe olabilecek gelecek aylar ve yıllar üzerine de düşünmesinin zamanıdır artık.

Tüm dünyada zaten oldukça fazla olan sürtüşme kaynaklarını ortadan kaldırmanın, ülkelerimiz arasındaki ilişkilerde ortaya çıkmış olan sert havayı ortadan kaldırmanın zamanı gelmedi mi?”

6 Ağustos 1940’ta SSCB Dış Ticaret Halk Komiseri A.İ. Mikoyan ile ABD’nin Moskova maslahatgüzarı V. Thurston arasında 1937 tarihli Amerikan-Sovyet Ticaret Anlaşmasının bir yıl daha, 6 Ağustos 1941’e kadar uzatılması konusunda mektup değişimi yapıldı.

Ağustos 1940’tan itibaren Washington’da Sovyet-Amerikan ekonomik ilişkileri görüşmeleri yeniden başladı. ABD Dışişleri Bakanlığı’nda SSCB Büyükelçisi ile ABD Dışişleri bakan yardımcısı S. Welles arasında sistematik görüşmeler gerçekleşti. Sovyet hükûmetinin talimatıyla SSCB Büyükelçisi, Sovyet-Amerikan ilişkilerinin normalleşmesi amacıyla ABD hükûmeti tarafından çözüme kavuşturulması gereken şu konular gündeme getirildi: Baltık Cumhuriyetleri altınlarına el konulmasından vazgeçilmesi; Amerika Birleşik Devletleri’ne sipariş edilen sanayi donanımlarının ithaline lisans verilmesi; “manevi ambargonun” kaldırılması vb.[81]

Sovyetler Birliği ABD Büyükelçisinin 4 Ocak 1941’de bildirdiğine göre, görüşmeler sırasında bazı olumlu sonuçlar alınmıştı. Bunlar özellikle de: altın dış alımına ilişkin nota değişimi konusunda anlaşmaya varılması; Sovyetler Birliği’ne, özellikle de petrol gemileri için Amerikan tonalitasının sağlanması; Sovyet komisyonunun Wright fabrikasındaki rejiminin iyileştirilmesi; Amerikan hükûmetinin montajcılar ve diğer Amerikalı uzmanların SSCB’ye gelmesine izin vermeye hazır olması; son aylarda Amerikan makamlarının Sovyet kuruluşlarını taciz etmesine ve Sovyet yurttaşlarının başına gelen olaylara son verilmesi; Almanlara izin verilmeyen Pasifik Okyanusu üzerinden posta bağlantısı kurulması vb.[82]

22 Ocak 1941’de ABD Dışişleri Bakanlığı Sovyetler Birliği’ne karşı “manevi ambargonun” kaldırıldığını ilan etti.

Ancak, K.A. Usmanskiy’in Welles ile dokuz ay süren görüşmeleri bir bütün olarak oldukça mütevazı sonuçlar vermişti; ticari ilişkilerin gelişmesi, “manevi ambargonun” iptalinden sonra da devam eden Amerika’nın SSCB’ye karşı ayrımcı faaliyetleri sonucunda, önemli ölçüde sınırlı kalmıştı.

ABD’nin 1940 yılındaki ekonomik durumuna ilişkin verilen bilgide Sovyet Büyükelçiliği, uçak donanımları dâhil Sovyet dış alımlarının

azaldığı belirtiliyordu. Sovyet dış alım listesinden Amerikan teknoloji donanımı ve bir dizi tezgâh tipleri artık çıkmıştı. SSCB'nin ABD'den dış alımı 1940 yılında 30 milyon dolar artmış olmasına karşın, makine ve donanımların Sovyet tarafını öncelikle ilgilendiren türleri, SSCB'ye verilmediği için bu dış alımın değeri önemli ölçüde azalmıştı.

SSCB ve ABD arasındaki siyasal ilişkilerin bir dizi ilkesel sorunundan dolayı Amerika hükûmeti SSCB ile gerekli karşılıklı anlayışa varma hazırlığını henüz sergilemiş değildi. SSCB'nin Batı sınırlarının tanınması, ayrıca Baltık Cumhuriyeti misyon görevlileri, Baltık Cumhuriyetlerinin altınları ve gemileri söz konusu olduğunda ABD Sovyet karşıtı tavır takınmayı sürdürüyordu. ABD SSCB Devlet Bankasına ait olan ve el konulan altınları elinde tutmaya, Baltık Cumhuriyetleri gemilerinin alıkonulma durumunu sürdürmeye devam ediyordu. Yine resmî olarak, hiç kimseyi temsil etmeyen Lituanya, Letonya ve Estonya misyon şeflikleri ve Konsolosluklarını topraklarında bulundurmayı sürdürüyordu.

1941 Ocak ayının ikinci yarısında ABD hükûmeti SSCB ile ticareti olumsuz yönde etkileyen yeni önlemler aldı. Amerika Birleşik Devletleri Başkanının talimatıyla 15 Ocak 1941'de "genel lisans" uygulamasına geçildi. Bu talimat uyarınca, ABD'den tüm malların dış alım hakkı sağlayan "genel lisansı" yalnızca İngiltere ve Kanada aldı. SSCB her dış alım için ayrı lisans almak zorundaydı. Böylece Sovyetler Birliği'ne karşı ayrımcılık açıkça yasallaşmış oldu.

İş öyle boyutlara ulaştı ki, Amerikan makamları 7 Mayıs 1941 tarihli talimatname gereği, Sovyetler Birliği'nce Arjantin ve Uruguay'dan alınan ve SSCB'ye sevk edilmek üzere Amtorg (ABD'deki ilk Sovyet dış ticaret kuruluşu –ç.n.) tarafından kiralanan 'Kolombiya' adlı İsveç gemisine ABD'de yüklenen yün ve deriden oluşan yüke el koydular. Bu nedenle, Sovyet hükûmeti Washington Büyükelçisi aracılığıyla 14 Mayıs 1941'de ABD hükûmetine protesto notası verdi.[83] 12 Haziran 1941'de Amerikalı gümrük görevlileri, San Francisco limanında onarımda olan "Yakut" adlı Sovyet gemisinde arama yaptı. 14 Haziran'da ABD'de yabancı hesapların bloke edilmesine ilişkin talimatname yayımlandı ve bu durumun, Sovyetler Birliği'nin ABD'ye olan dış satımına etkisi gecikmedi. Yine Haziran ayında ABD makamları, daha önce Estonya ve Lituanya devlet işletmelerine ait olan "Maret", "Harcurand" ve "Danny" adlı Sovyet gemilerine el koydu.

Sovyet hükûmeti, Amerikan makamlarının yasal olmayan bu talimatnamelerini derhal protesto etti. Tüm bunlar ve benzeri hareketler iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin başarıyla gelişmesini olanaksız kılıyordu. ABD hükûmetinin bu faaliyetleri, onun, Sovyet-Amerikan ticaretinin gelişmesine ve iki ülke arasındaki siyasal ilişkilerin iyileştirilmesine hazır olduklarına ilişkin defalarca yaptıkları açıklamaların dürüstçe olmadığının birer kanıtıydı. Amerikan makamlarının Sovyet kuruluşlarına düşmanca tutumu tamamen her konuda kendini gösteriyordu. Örneğin, ABD makamları Büyükelçilik, Konsolosluk ve Amtorg[84] adreslerine gelen posta ulaşımını engelliyor, Sovyet kuruluşlarının abone olduğu Sovyet gazetelerini, dergilerini ve kitaplarını imha ediyordu. Sovyet kurumlarının Amerikan yayınlarına abone olma hakları sınırlandırılmıştı. 23 Nisan 1941 yılında SSCB Dışişleri Bakanlığı Halk Komiseri ABD'nin Moskova Büyükelçiliği'ne protesto notası göndermek zorunda kalmıştı.

ABD makamları, SSCB'ye, Sovyet-Amerikan ilişkilerinde gerilimin artmasına bir bahane olarak kullandığı, çeşitli küçük şikâyetlerde bulunuyordu. K. Hull'ın kendi anılarında itiraf ettiği gibi, Almanya SSCB'ye saldırmadan önce Birleşik Devletlerin "Rusya" politikasının özü, "Ruslar tarafından kendi yararına tek taraflı ödünler elde etmek amacıyla karşı bir manevra olmadığı kanıtlanmadıkça Rusya ile yakınlaşmak için hiçbir adım atmamak, bizimle (yani ABD ile –y.n.) herhangi bir yakınlaşma çabasına dikkatli yaklaşmaktan"[85] oluşuyordu. Başka bir deyişle, ABD SSCB'nin Sovyet-Amerikan ilişkilerinin iyileştirilmesi niyetlerinin dürüstçe olduğunu kanıtlaması taleplerini öne sürüyordu. Amerika tarafından benzer taleplerin öne sürülmesi SSCB'nin ABD ile ilişkilerin iyileştirilmesini sağlaması çabalarının önüne daha en başından bariyerler koyuyordu. Sovyet-Amerikan ilişkilerindeki gerginlik Sovyetler Birliği'nin Büyük Anayurt Savaşı'nın başlamasına kadar sürdü ve bunun sorumluluğu ABD iktidar çevrelerinin omuzlarındadır. 1940 yılı ikinci yarısı ile 1941 yılı başında Sovyet-Amerikan ilişkileri bazı gelişmeler göstermişse de, ABD politikasındaki anti-Sovyet eğilimler, Sovyet-Amerikan ilişkilerinde olumlu gelişmeleri engelleyecek dominant bir etken olarak kalmayı sürdürüyordu.

Sovyet-Japon Görüşmeler 13 Nisan 1941 tarihli Tarafsızlık Paktı

Sovyet hükûmeti için Uzak Doğu'da güvenlik titiz bir ilginin odağıydı. Ordusunun 1939 Ağustosunda Halhin Gol bölgesinde ciddi bir yenilgiye uğramış olması gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalan Japon hükûmeti, SSCB ile anlaşmazlıkları derhâl ortadan kaldırmak ve bununla ilgili anlaşmayı imzalamayı gerekli görüyordu ve bu anlaşma da 15 Eylül 1939'da imzalandı. Bir süre sonra Japonya Sovyetler Birliği ile ilişkileri iyileştirmek arzusu sergiledi. SSCB bu arzuya olumlu yanıt verdi. Taraflar bunun hemen ardından tartışmalı ekonomik sorunları çözüme kavuşturmak için görüşmelere başlama konusunda anlaşmaya vardılar. Bunlardan biri, Japonya tarafından Çin-Doğu Demiryolu (ÇDD) için son taksidin ödenmesi sorunuydu.

Kasım 1939'da başlayan Sovyet-Japon görüşmeleri sonucunda 31 Aralık'ta Sovyet-Japon Anlaşması imzalandı ve bu anlaşma Japonya hükûmetinin ÇDD için son taksidini derhâl ödemesini sağladı. Bir başka sorun olan balık avlama sorunu da çözüme kavuşturuldu. Sovyet hükûmeti, Japon balıkçılarının Sovyet yasaları ve diğer yükümlülükleri harfi harfine yerine getirmeleri koşuluyla Sovyet-Japon Balık Avlama Konvansiyonu'nu 31 Aralık 1940 yılına kadar uzatmayı kabul etti. "Pravda" gazetesinde yayımlanan "31 Aralık 1939 tarihli Sovyet-Japon Anlaşmasına İlişkin" makalede de ifade edildiği gibi, Sovyet hükûmeti ve kamuoyu Sovyet-Japon ilişkilerinin normalleşmesine büyük önem veriyordu ve bu ödevin yerine getirilmesine katkıda bulunmaya kendi adlarına hazırdılar.[86]

Japonya Dışişleri bakanı Arita, SSCB Tokyo büyükelçisi K.A. Smetanin ile 19 Ocak 1940 tarihli görüşmesinde, Sovyet-Japon ilişkilerinin daha da iyileştirilmesine katkıda bulunacağını vaat ediyordu.[87] Ama gerçekte, Japon hükûmeti eski Sovyet karşıtı çizgisini sürdürme çabası içindeydi. Japon hükûmetinin militarist düşmanca tutumunu göz önünde bulunduran Sovyet hükûmeti kendi Uzak Doğu sınırlarında büyük çaplı askerî birlikler bulunduruyordu. 1940 Mart ayı sonunda Sovyet hükûmeti SSCB Yüksek Sovyet'i kürsüsünden şunları dile getiriyordu: "Japonya nihayet Sovyetler Birliği'nin kendi çıkarlarının ihlaline asla izin vermeyeceğini anlamak

zorundadır. Sovyet-Japon ilişkileri ancak böyle bir anlayış çerçevesinde tatmin edici bir şekilde gelişebilir.”[88]

Japon hükûmeti Sovyetler Birliği ile ilişkilerin normalleştirilmesi yolunda gitmek zorundaydı. Bu durum, ayrıca Hahlin Gol Irmağı’ndaki 1939 Moğolistan Halk Cumhuriyeti ve Manchukuo sınırının belirlenmesi için Sovyet-Japon görüşmeleri sırasında Japonya’nın tutumundaki değişiklikte ifadesini buluyordu. 1940 yılı ortalarında, özellikle Japon iş çevrelerinin çıkarlarının söz konusu olduğu yeni balıkçılık Konvansiyonunun imzalanması konusunda görüşmeler yeniden başladı.

27 Haziran 1940 tarihinde kabul edilen Uluslararası durumdaki değişikliklere uygun önlemler programında da ifade edildiği gibi, “Ortak İlerleme Alanında Büyük Doğu Asya”nın kurulmasını hedeflemiş olan Japonya hükûmeti, o tarihlerde iki cephede savaştan kaçınmak için [89] Japon-Sovyet ilişkilerinin hızla bir çözüme kavuşturulmasını” öngörüyordu.

Anlaşılan, bu amaçtan yola çıkarak Japonya hükûmeti Temmuz başında Moskova büyükelçisi Togo aracılığıyla, Sovyet-Japon Tarafsızlık Paktı imzalanması için görüşmeler başlatma önerisinde bulundu.

Bir de Japon tarafının önerisiyle Pakt’ın temelini, Japonya’nın 1904 yılında Rusya’ya haince saldırısından sonra imzalanan 1905 Portsmouth[90] Barış Görüşmeleri’ne dayanan 1925 tarihli Pekin Konvansiyonu oluşturmalıydı. Sovyetler Birliği’ne sürekli barış için rahat nefes alma olanağı sağlayan 1925 Konvansiyonu bununla birlikte Japonya’nın çıkarlarına uygun ve Sovyet ülkesinin haklarını ihlal eden bir dizi madde de içeriyordu. Bu Konvansiyon 1905 anlaşmasının öteden beri Uzak Doğu’daki Rus toprakları olan Güney Sahalin’i Japonya’ya veren özellikle de topraklara ilişkin maddelerini yürürlükte bırakıyordu. 1925 Konvansiyonunu imzalamakla birlikte, Portsmouth Anlaşması’nın kabulünün geçici bir nitelik taşıdığını vurgulayan Sovyet hükûmeti Portsmouth Anlaşması’nın imzalanmasının siyasal sorumluluğunu eski Çar hükûmeti ile paylaşmadığını ilan ediyordu. Pekin Konvansiyonu taraflar arasında sürekli bir anlaşmazlık kaynağı olan Kuzey Sahalin’de Japon kömür ve petrol imtiyaz şirketleri kurulmasını öngörüyordu.

Bununla birlikte Sovyet hükûmeti, SSCB’nin Uzak Doğu sınırlarında Japonya ile belli bir derecede barışı güçlendireceğini hesaplayarak ilke olarak Tarafsızlık Paktı imzalanması konusunda görüşmelere başlamaya

razı oldu. Aynı zamanda Sovyet hükûmeti Kuzey Sahalin'deki İmtiyaz Anlaşması'nın iptali konusunda da görüşmelere başlamayı öneriyordu. 30 Ekim 1940'ta Japon hükûmeti (daha önceden olduğu gibi, tarafsızlık değil), saldırmazlık paktı imzalanması anlamına gelen yeni bir öneride bulundu. Bu paktın taslağında 1925 Konvansiyonu'ndan söz edilmiyordu, ama aynı zamanda SSCB ile Japonya arasındaki tüm tartışmalı konuların çözümünün Pakt'ın imzalanmasından sonraki bir döneme ertelenmesi öneriliyordu. [91]

Sovyet hükûmeti Japonların görüşüne katılmıyordu. 18 Kasım'da Japonya'ya Sovyet hükûmetinin kendi tarafsızlık taslağını bildirdiği ve Sovyet-Japon ilişkilerindeki önemli sorunlar çözüme kavuşturulmadıkça böyle bir anlaşmanın imzalanmasını kabul edemeyeceğini ilan ettiği bir yanıt verildi. Sovyet hükûmeti Tarafsızlık Paktı ile birlikte Kuzey Sahalin'deki Japon Kömür ve Petrol İmtiyaz Anlaşması'nın iptali anlaşmasının imzalanmasını önerdi. Bir de, Sovyet hükûmeti Japonya'ya Sahalin petrolünü 5 yıl boyunca yılda 100 bin ton miktarında normal ticari koşullarda satmayı garanti etmeye razı oluyordu.[92]

Japonya bu önerileri kabul etmedi. Bunun yerine Sahalin'e ilişkin kendi "çözüm" taslağını önerdi: SSCB'ye, Japonya ile SSCB arasındaki tartışmalı konuların çözüme kavuşturulması gerekçesiyle Kuzey Sahalin'in kendisine satılmasını öneriyordu. Böylelikle Japon diplomasisi Sahalin konusunda, Çarlık Rusya'sının yenilgisi sonrası Porstmouth'da elde edemediğine ulaşmak niyetindeydi. Sovyet hükûmeti Japonya'nın önerisinin kabul edilemez olduğunu açıkladı.

11 Şubat'ta Japonya Dışişleri Bakanı Matsuoka Sovyetler Birliği Tokyo büyükelçisi K.A. Smetanin'e Moskova ve Berlin'i ziyaret etmek niyetinde olduğunu bildirdi. Bu arada Bakan "Avrupa'yı ziyaretinin başlıca amacının Sovyet hükûmeti yöneticileriyle görüşmek olduğunu" vurguluyordu.[93] Matsuoka, Japonya'nın, siyasal anlaşmaya ilişkin görüşmeler başlamadan önce ticaret ve balıkçılık konusunda Sovyet-Japon anlaşmalarının imzalanmasını istediğini ima ediyordu.

23 Mart 1941'de Matsuoka Moskova'ya geldi. Ertesi gün, Dışişleri Bakanlığı'na kabulünde Matsuoka Berlin ve Roma'dan döndükten sonra Sovyet-Japon ilişkilerinin iyileştirilmesi için görüşmeleri başlatma arzusunda olduğunu belirtiyordu.

26 Mart'ta Matsuoka Berlin'e gitti ve burada Hitler ve Ribbentrop'la birkaç görüşme yaparak onları Moskova görüşmeleri konusunda bilgilendirdi. Bu arada Matsuoka, "Japonya'nın, daima Almanya'nın dürüst müttefiki" [94]olacağını dile getirerek, Almanya-Sovyetler Birliği savaşı çıkması durumunda Japonya'nın tutumunun ne olacağı konusunda hiçbir kuşkuya yer bırakmamış oldu.

Ama buna rağmen, Japon iktidar çevreleri, SSCB ile Pakt imzalamanın onların yararına olduğu kararına varmıştı. Bu nedenle Matsuoka 7 Nisan'da Moskova'ya yeniden geldi ve görüşmeler başladı. Saldırmazlık anlaşması imzalanması önerisinde bulunurken Matsuoka SSCB'nin Kuzey Sahalin'i Japonya'ya satması koşulunu yeniden öne sürdü. Sovyet tarafı bu öneriyi tartışmayı kesinlikle reddetti. Matsuoka bu ödün karşılığında Japonya'nın Portsmounth Anlaşması ve Pekin Konvansiyonu'nu başka anlaşmalarla değiştirmeye, ayrıca bazı "balıkçılık haklarından"[95] vazgeçmeye hazır olduğunu dile getiriyordu. Matsuoka son ana kadar –Moskova'dan ayrıldığı güne kadar– Kuzey Sahalin'de Japon imtiyazının iptaline razı olmayı reddediyordu. Yalnızca ayrılacağı gün, 13 Nisan'da Matsuoka nihayet ödün verdi ve görüşmeler tarafsızlık paktının imzalanmasıyla sonlandı.

Pakt'ın esasını, Japonya'ya 1940 yılı sonunda önerilen Sovyetler Birliği'nin madde taslaklarının ifadeleri oluşturuyordu. 1. maddeye göre, her iki taraf da "kendi aralarında barışçıl ve dostça ilişkileri sürdürmeyi", anlaşmayı imzalayan diğer tarafın "toprak bütünlüğü ve dokunulmazlığına karşılıklı olarak saygı duymayı" yükümleniyordu. 2. madde, anlaşmayı imzalayan taraflardan biri, üçüncü güçlerden bir ya da birkaçının savaş alanına girmesi durumunda, anlaşmayı imzalayan diğer tarafın, tüm çatışmalar süresince tarafsızlığını koruyacağı şeklindeydi. 3. madde paktın süresini 5 yıl olarak belirliyor ve bu paktın otomatik olarak uzatılacağını öngörüyordu. [96]Bu anlaşmanın imzalanması sırasında taraflar, Japonya'nın altı aylık bir süre içinde Kuzey Sahalin'deki imtiyazlarının iptal edilmesi yükümlülüğünün netleştirildiği mektup değişiminde bulundular.[97]

Sovyet-Japon Tarafsızlık Paktı, Hitler Almanyası tarafından artan tehlike koşullarında Anayurdun Uzak Doğu sınırlarının güvenliğini güçlendiriyor, Uzak Doğu'da barışın korunmasına yardımcı oluyordu.

Sonradan, 5 Haziran 1941'de Amerika'nın Moskova Büyükelçisi SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı S.A. Lozovskiy ile görüşmesinde, "bu

paktın Pasifik Okyanusu'nda barışın korunması için önemli bir adım daha olduğunu; Sovyet-Japon Paktı'nın ABD için tehlike oluşturduğunu iddia edenlere Steinhardt, Sovyetler Birliği'nin Batıda tehlikeli bir komşusu olduğu ve bu nedenle Doğuda barışı sağlamaktan çıkarları olduğu, zaten kendisinin de aynı şekilde hareket edeceği" [98] yanıtını veriyordu. Büyük Britanya'nın SSCB büyükelçisi St. Cripps, Sovyet-Japon Tarafsızlık Paktı'nın "anti-Alman Paktı olduğunu, çünkü bu paktın başlıca amacının, Almanya'nın, Sovyetler Birliği'nin Batı sınırlarına saldırması durumunda Rusya'nın Doğu sınırlarını korumak olduğu" [99] şeklinde değerlendiriyordu. Tarafsızlık Paktı'nın imzalanması, bu güç uluslararası ortamda, Avrupa ve Asya'daki mümkün olan tüm yönlerde güvenlik ve barışın sağlanması için SSCB'nin almakta olduğu toplu önlemler zincirinin bir halkasıydı.

SSCB'nin Nisan-Haziran 1941'deki Seferberlik Çalışmaları için Diplomatik Adımlar

1941 İlkbaharında Barents Denizi'nden Karadeniz'e kadar SSCB sınırlarını 2,9 milyonluk Kuzey sınırı askerî bölge askerleri koruyordu. Bu askerî bölgelerin bünyesinde avcı, süvari, tank ve mekanize olmak üzere 170 tümen ve 2 avcı tugayı vardı. Bunlardan ilk hatta (sınırdan 10-5 km içeride) yalnızca 56 tümen ve 2 tugay yer alıyordu. İkinci hat tümenleri sınırdan 50-100 km içeriye, yedek kuvvetler ise 150-400 km içeriye konuşlandırılmıştı. [100] 1941 Nisanı sonunda, olası bir saldırıyı püskürtmeye hazırlık olarak acil ek önlemler alınmıştı. Yeni asker sevkiyatları yapılıyordu: ülkenin iç kısımlarından Batı sınırlarına, 16. 19. 20. 21. ve 22. olmak üzere 5 ordu kaydırılmıştı. Avcı birliklerine ek olarak askere alma yaşı gelenler kontenjanından avcı birlikleri oluşturuluyordu. Yeni savaş teknikleri eğitimi veriliyordu. Mukavemet bölgeleri ve havaalanları inşaatı devam ediyordu. Sınır bölgelerinde, 21-25 Haziran[101] tarihlerinde görev başında olunması için gelecekteki cepheleri komuta etmek için komuta

noktaları inşa ediliyordu. Ayrıca diğer seferberlik çalışmaları da yürütülüyordu.

Alınan önlemler büyük önem taşıyordu. Ancak, yeni oluşturulan tümenler yalnızca askerler olarak değil teknik olarak da tam hazır değildi. Mevcut durum gerektirdiği hâlde, Batı sınırındaki seferberlik çalışmalarının çok önemli bir noktasını, sınır askerî bölgelerinin en ileri hatlarının ve takviye yapılmış garnizonlarının tam bir savaşa hazır hâle getirilmesini içermiyordu. Bunda, Hitler Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne olası saldırı zamanının hesaplanmasındaki hatanın payı vardı.[102]

Sovyet hükûmeti Almanya'nın SSCB'ye saldırı hazırlıklarını kanıtlayan değişik verilere sahipti. Bunlar arasında, W. Churchill'in İngiltere'nin Moskova büyükelçisi Cripps aracılığıyla 14 Nisan 1941'de J. Stalin'e ilettiği bilgi vardı. Churchill'in mesajında şöyle deniyordu: "Güvenilir bir ajandan, Almanlar, Yugoslavları avuçlarına aldıklarına karar verdikten, yani 20 Mart'tan sonra Romanya'da bulunan 5 zırhlı tümeninden 3 tanesini Polonya'nın Güney kısmına kaydırmaya başladıklarına ilişkin sağlam bilgiler aldım. Sırbistan devrimini duydukları an ise bu kaydırma iptal edilmiş. Zatıalileri bu olgulara kolayca anlam verebilir."[103]

Bu konuda ayrıca bir uyarı da 1941 yılı başında ABD Dışişleri bakanı yardımcısı Welles'in SSCB Washington büyükelçisi K.A. Umanskiy ile 1941 yılı başındaki görüşmesi sırasında da yapılmıştı.

İngiltere ve ABD hükûmetleri bu şekilde hareket ederek kendi çıkarlarını gözetiyorlardı. Daha önce Sovyet-Alman çatışmasında, sosyalist bir devlet olan SSCB'nin yok edilmesi ve kapitalist rakipleri Almanya'nın zayıflaması olasılığını öngörürlerken, 1941 yılının ilk yarısında güçler dengesi öyle bir durumdaydı ki, bu iki –ve o aşamada daha da önemli– algılama dışında, İngiltere'nin kurtuluşunun, faşist Almanya'nın kuvvetlerinin SSCB'ye karşı savaş ile meşgul olmalarına bağlı olacağı şeklinde oluşan üçüncü bir algılama belirmişti.

İngiltere ve ABD hükûmetleri Almanya tarafından hazırlanmakta olan saldırı konusunda SSCB'yi uyarırken, Sovyet-Alman saldırmazlık anlaşmasının iptal edilmesi ve Sovyet-Alman savaşının başlangıcını hızlandırma çabasındaydılar. İngiltere Dışişleri bakanı Eden'in, Churchill'in J. Stalin'e gönderdiği mektubu İngiltere'nin Moskova Büyükelçisine gönderirken yazdığı uyarı ayrıca bunu kanıtlamaktadır. Eden, Cripps'e eğer

olanak olursa, Sovyet hükûmetinin “Türkiye ve Yunanistan’a ve de Yunanistan üzerinden Yugoslavya’ya maddi yardımda bulunmaya”, “Almanların tekerine çomak sokmak için tüm olanakları esas şimdi kullanmaya”, “Hitler’in Balkan sorununu kendi istediği gibi çözmesine engel olmak için tüm önemli adımları atmaya[104] razı olması yararına “tüm gerekçeleri daha da artırması” önerisinde bulunuyordu.

Eğer İngiliz hükûmeti kendi niyetlerinde başarılı olabilse ve SSCB’yi “bu adımları atmaya” ikna edebilseydi, SSCB Almanya ile zamanından önce savaşa sürüklenmiş olur ve böylelikle savunma yeteneğini güçlendirmek için zamanı daha da kısıtlı olurdu.

Sovyet hükûmeti, doğaldır ki, kendi ülkesinin yazgısıyla oynayamazdı ve Londra ve Washington’dan gelen “iyi niyetli uyarılara” kuşkuyla yaklaştı. Sovyet hükûmeti, 1941 Baharına doğru uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan yeni güç dağılımını analiz ederken, İngiliz hükûmetinin SSCB ile Almanya arasında savaş çıkmasından çok fazla çıkarı olduğunu görüyordu; çünkü böyle bir savaş Almanların gücünü Doğu’ya kaydıracaktı ve İngiltere’ye yenilgiden kurtulmak için reel bir şans verecekti. Sovyet hükûmetinin Londra ve Washington’dan gelen uyarılara kuşkuyla yaklaşması, bu ülkelerin SSCB’ye karşı “katı bir politika” yürütmeleri ile paralel gitmesi ile de açıklanabilirdi. Üstelik İngiltere ve Amerika’dan gelen bilgiler yeni herhangi bir içerik de taşımıyordu.“Barbarossa” Planı dâhil, Hitler Almanyası’nın SSCB’ye saldırı planları Sovyet Komuta Heyeti tarafından biliniyordu. W. Churchill’in ifadesine göre, J. Stalin 1942 Ağustosunda kendisine “Benim hiçbir uyarıya ihtiyacım yoktu. Ben savaşın başlayacağını biliyordum, ama 6 ay ya da buna yakın bir zaman daha kazanabileceğimi düşünüyordum” [105]diyordu.

Savaştan önceki son günlerde Sovyet hükûmeti Almanya’nın SSCB’ye saldırısını diplomatik yollarla güçleştirmeye çalışıyordu. 13 Haziran 1941’de SSCB Dışişleri Halk Komiseri, Almanya’nın Moskova Büyükelçisine, Sovyet basını ve radyosunda yayımlanmak üzere hazırlanmış TASS’ın bildiri metnini verdi. Bu metinde, yabancı basında “SSCB ile Almanya arasında savaşın yaklaştığına” ilişkin söylentilerin belirmesine işaret ediliyor ve bu nedenle şöyle deniyordu: “SSCB ve Almanya’nın, 1939 tarihli Sovyet-Alman Anlaşmasının koşullarına hiç şaşmaksızın riayet ettikleri ve etmekte oldukları, Balkanlar’daki

operasyonlarını bitiren Alman askerlerinin son zamanlarda meydana gelen Almanya’nın Doğu ve Kuzeydoğu bölgelerine sevkiyatının, Sovyet-Alman ilişkileriyle ilgisi olmayan başka gerekçelerle bağlantılı olduğu düşünülmektedir.” TASS’ın metni devamında, güya SSCB’nin Almanya ile savaşa hazırlanmakta olduğuna ilişkin söylentilerin yalan ve provokatif olduğu belirtiyordu: “Şu anda Kızıl Ordu’nun devam etmekte olan rezervlerini toplama çalışmaları ve bundan sonraki manevralar, rezervlerin eğitiminden ve bilindiği gibi, her yıl gerçekleştirilmekte olan demiryolları aygıtlarının çalışmasının kontrolünden başka hiçbir amaç taşımamaktadır; bu nedenle de Kızıl Ordu’nun bu faaliyetlerini Almanya’ya karşı düşmanca faaliyetler olarak göstermek en hafif ifadesiyle saçmadır.”[106] TASS’ın bu bildirisi 14 Haziran 1941’de Sovyet gazetelerinde yer aldı.

Sovyet hükûmeti TASS bildirisini basında yayımlayıp Moskova’daki Alman temsilcisine de sunmakla yalnızca kendi barışçıl niyetlerini tüm dünyaya göstermekle kalmamış, Berlin ile SSCB ve Almanya arasındaki ilişkilerin durumu konusunda görüşmeler başlatma çabası içine de girmiştir. Böylelikle Sovyet hükûmeti Sovyet ülkesi için en azından geçici barış döneminin uzamasını sağlamanın hesaplarını yapıyordu. Alman saldırısının en azından birkaç hafta ötelenmesi, sonbaharın yaklaşması nedeniyle Hitlercilerin SSCB’ye karşı savaşın başlangıcını, SSCB’nin saldırganları artık tam hazırlanmış olarak karşılayabileceği 1942 İlkbaharına taşımak zorunda kalmasına yol açabilecekti. Bunun dışında, TASS’ın bu açıklaması Almanların niyetlerinin okunmasına yardımcı olabilecekti. Bununla birlikte bu bildiri, Sovyet hükûmetinin tehlikeli durumu net olarak kavradığını, kendisini bekleyen tehdide gözlerini kapamadığını ve bundan çıkış yolu aradığını açık seçik kanıtlıyordu.

Hitler hükûmeti TASS’ın bildirisine açık yanıt vermedi ve Almanya Dışişleri Bakanlığı Basın Dairesi başkanının yabancı gazeteciler için basın toplantısında güya TASS’ın bildirisinin Almanya’nın “barışçıl niyetlerini” kanıtladığı şeklinde kısa bir not düşmekle sınırlı kaldı. Alman basını TASS’ın bildirisi konusunda olsun, bu basın toplantısı konusunda olsun susuyordu.

Sovyet hükûmeti, SSCB ile Almanya arasında görüşmeler başlatmak amacıyla 20 Haziran 1941’de, kendi Berlin Büyükelçisi aracılığı ile Almanya Dışişleri Bakanlığı’na, Sovyet sınırlarının Alman uçakları

tarafından ihlal edildiği konusunda bir nota metni verdi. Notada Alman hükûmetinin benzer ihlaller konusundaki 27 Mart ve 21 Nisan tarihli notalarına henüz yanıt vermediği ve 2 ay içinde –19 Nisan 19 Haziran arasında– Alman uçaklarının 180 kez SSCB hava sahasını ihlal ettiği belirtiliyordu.[107] Büyükelçiye bu notayı Ribbentrop ya da onun yardımcısına vermesi, notanın içeriğinin tartışılması sırasında Sovyet-Alman ilişkilerindeki sorunlara tüm boyutlarıyla değinmesi görevi verildi.

Ancak, Alman tarafı böyle bir tartışmaya hiç de hazır görünmüyordu. 21 Haziran'da tüm gün boyunca Almanya Dışişleri Bakanı ve Yardımcısı Sovyet Büyükelçisi ile görüşmekten kaçındılar. Ancak 21.30'da Dışişleri bakan yardımcısı Weiszlcker Büyükelçiyi kabul etti. Fakat Weiszlcker de Sovyet notasını tartışmaktan kaçındı.

21 Haziran akşamı Sovyet hükûmeti Alman hükûmeti ile bir kez daha görüşmeleri başlatma denemesinde bulundu. Bu amaçla Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov, 21.30'da Alman büyükelçisi Schulenburg'u davet ederek kendisine sözü edilen Sovyet notasının içeriğini aktardı. Halk Komiseri SSCB Berlin Büyükelçisinin bu notayı Dışişleri bakanına sunma görevi üstlendiğini bildirdi. Ardından Halk Komiseri, Schulenburg'a, eğer varsa, Almanya'nın SSCB'ye karşı hoşnutsuzluğunun neden kaynaklandığını sordu. Almanya ile SSCB arasında yaklaşmakta olan savaşa ilişkin oldukça yaygın söylentiler nasıl açıklanıyordu. Ayrıca, son günlerde Alman Büyükelçiliği çalışanları ve eşlerinin toplu olarak Moskova'dan ayrılmalarının nedenlerine ilişkin soru da sorulmuştu. Son olarak, Schulenburg'a şu soru sorulmuştu: "TASS'ın 14 Haziran tarihli sakinleştirici ve barışçıl bildirisine Alman hükûmetinin herhangi bir tepkisinin olmaması ne ile açıklanabilir?[108] Halk Komiseri'nin Almanya Büyükelçisini bu soruları tartışmaya davet etme çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

21 Haziran'ı 22 Haziran'a bağlayan gece (Moskova saati ile 00.40'ta) Sovyetler Birliği'nin Berlin Büyükelçisine telefonla Molotov'un Schulenburg ile konuşmalarının içeriğinin yer aldığı şifreli bir telgraf iletildi; bu telgrafta görüşme sırasında Sovyet tarafının yönelttiği sorular sıralanıyordu. Telgrafta ayrıca Büyükelçiye Ribbentrop ya da yardımcısı ile görüşüp onlara aynı soruların sorulması direktifi veriliyordu. Ama

Büyükelçinin Bakan ya da Yardımcısı ile görüşmek için tüm girişimleri sonuçsuz kalmıştı. Birkaç saat sonra faşist Almanya SSCB'ne saldırmıştı.

1 "Documents of American Foreign Relations", vol. III, Boston, 1941, p. 232, 235" adlı belgeye bakınız.
2 W.L. Langer and S.E. Gleason. The Undeclared War, 1940-1941, p. 426, 427
3 L.İ. Brejnev. Lenin'in Çizgisinde Konuşmalar ve Makaleler. Cilt 1, sf. 122.
4 "New Times", 7.1.1941.
5 "SSCB Yüksek Konseyi'nin Yedinci Oturumu. 1-7 Ağustos 1940. Stenografi Raporu". Moskova, 1940, sf. 32.
6 "Merkez Komitesi Kongreleri, Konferansları ve Genel Toplantıları Bildirileri ve Kararlarıyla Sovyetler Birliği Komünist Partisi", cilt 5, 1931-1941. Moskova, 1971. Sf. 460
7 Bakınız. A.G. Zverev. Bir Bakanın Notları. Moskova, 1973, sf. 175.
8 L.İ. Brejnev. Lenin'in Yolunda. Konuşmalar ve makaleler, cilt 1, sf. 121.
9 SSCB DPA. SSCB Lituanya Büyükelçisinin Dışişleri Halk Komiserliğine 30 Mart 1940 tarihli mesajı.
10 SSCB DPA. SSCB Letonya Büyükelçisinin Dışişleri Halk Komiserliğine 9 Aralık 1939 tarihli mesajı.
11 SSCB DPA. SSCB Lituanya Büyükelçisi'nin 17 Şubat 1940 tarihli güncesi.
12 Bakınız: V. Sipols. Gizli Diplomasi. 1939-1940 yıllarında emperyalist devletlerin Sovyet karşıtı planlarında Burjuvazi Letonya'sı. Riga, 1968, sf. 329.
13 "İkinci Dünya Savaşı. Faşist Almanya'ya karşı Zaferin 20. Yıldönümüne Adanan Bilimsel Konferans'ın Materyalleri". 1. Kitap, Genel Sorunlar. Moskova 1966, sf. 302.
14 V. Sipols. Gizli Diplomasi. Sf. 336.
15 Bessarabia: Prout ve Dniestr akarsuları arasındaki bölge. (Ukrayna ve Moldova) Önceleri Romanya'nın yönetimi altındaydı.
16 Bukovina: 1919'da Avusturya'dan ayrıldıktan sonra, toprakları o zamanki SSCB (Ukrayna) ve Romanya arasında paylaşılan bölge.
17 Bakınız: V. Sipols. Gizli Diplomasi. Sf. 338
18 Bakınız: "İzvestiya". 30 Mayıs 1940.
19 V. Sipols. Gizli Diplomasi. Sf. 332. Bakınız, ayrıca Letonya SSC ЦГИА. Letonya'nın Lituanya Elçisinin Letonya Dışişleri Bakanlığına 11 Haziran 1940 tarihli raporu.
20 "SSCB'nin Dış Politikası. Toplu Belgeler. Cilt IV, sf. 510, 513.
21 Bakınız: "SSCB Yüksek Konseyi 6. Oturumu, 29 Mart-4 Nisan 1940. Stenografi Raporu", sf. 40.
22 Bakınız: V.M. Kolker, İ.E. Levit. Romanya'nın Dış Politikası ve Romanya-Sovyet İlişkileri (Eylül 1939 Haziran 1941). Moskova, 1971, sf. 95.
23 "Documents of German Foreign Policy, 1918-1945", Series D, vol. X. London, 1957, p. 19.
24 "SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler". Cilt IV, sf. 515, 516.
25 Aynı yapıt. Sf. 516.
26 Bakınız: B.M. Kolker, İ.E. Levit. Romanya'nın Dış Politikası ve Romanya-Sovyetler Birliği İlişkileri, sf. 111.
27 Aynı yapıt, sf. 110
28 SSCB DPA. SSCB ile Almanya arasında 11 Şubat 1940 ve 10 Ocak 1941 tarihli Ekonomik Anlaşmalar. Ayrıca bakınız: "SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler". Cilt IV, sf. 491, 537.
29 G. Ginsburg. The Soviet Union as a Neutral. 1939-1941. "Soviet Studies". Oxford, vol. X, July 1958, Nr. 1, p. 16.
30 Bakınız: "SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler." Cilt IV, sf. 509, 525.

31 Bakınız: “İzvestiya”, 11 Ocak 1941. Ayrıca bakınız: “SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler”. Cilt IV, sf. 538.
32 SSCB DPA. Ribbentrop’un J. Stalin’e 13 Ekim 1940 tarihli mektubu.
33 DGFP, Series D, vol. XI, p. 508, 510.
34 DGFP, Series D, vol. XXII, p. 310
35 H. Holldack. Was wirklich geschah.Die diplomatischen Hintergründe der deutchen Kriegspolitik, München, 1949, sf. 240, 241.
36 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri’nin Sovyetler Birliği Londra Büyükelçisine 17 Kasım 1940 tarihli mesaj.
37 SSCB DPA. SSCB Almanya Büyükelçisinin 1940 yılını içeren Yılık Raporu.
38 362. “İzvestiya”, 16 Ekim 1940. Ayrıca bakınız: SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler”, cilt IV, sf. 530.
39 “SSCB’nin Dış Politikası. Toplu Belgeler.” Cilt IV, sf. 534.
40 W.S. Churchill. The Second World War, vol. II, p. 484.
41 Winston. S. Churchill. The Second World War, vol. III. The Grand Alliance. London, 1950, p. 151.
42 SSCB DPA. Dışişleri Halk Komiserliği’nin SSCB Bulgaristan büyükelçisi A.İ. Lavrentyev’e 12 Kasım 1939 tarihli direktifi.
43 SSCB DPA. Bulgaristan ile Karşılıklı Yardım Paktı imzalanmasına ilişkin 1939’daki görüşmeler konusunda belge.
44 Aynı kaynak.
45 SSCB DPA. SSCB’nin Bulgaristan Büyükelçiliğinin 28 Mart 1940 tarihli raporu.
46 SSCB DPA. A.A. Sobolev’in Çar III. Boris ile 25 Kasım 1940 tarihli görüşme kayıtları.
47 SSCB DPA. SSCB Bulgaristan Büyükelçisi’nin 30 Kasım 1940 tarihli güncesi.
48 SSCB DPA. SSCB Yugoslavya Büyükelçisi’nin Dışişleri Halk Komiserliğine 7 Aralık 1940 tarihinde verdiği bilgi.
49 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov’un Almanya’nın SSCB büyükelçisi Shulenburg’la 17 Ocak 1941 tarihli görüşmesinin kayıtları.
50 “SSCB’nin Dış Politikası. Toplu Belgeler”, cilt IV, sf. 545.
51 SSCB DPA. Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov’un Almanya’nın SSCB büyükelçisi Shulenburg’la 17 Ocak 1941 tarihli görüşmesinin kayıtları.
52 “SSCB’nin Dış Politikası. Toplu Belgeler”, cilt IV, sf. 549.
53 SSCB DPA. Dışişleri Bakanlığı Halk Komiserliğinin Yugoslavya Büyükelçisine 17 Ekim 1940 tarihli direktifi.
54 SSC DPA. SSCB Yugoslavya Büyükelçisi’nin Dışişleri Bakanlığı Halk Komiserliğine 7 Şubat 1941 tarihinde ilettiği bilgi.
55 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov’un Almanya’nın SSCB Büyükelçisi Shulenburg ile 4 Nisan 1941 tarihli görüşmesinin kayıtları.
56 “SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler”, cilt IV, sf. 548.
57 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov’un Almanya’nın SSCB Büyükelçisi Shulenburg ile 6 Nisan 1941 tarihli görüşmesinin kayıtları.
58 “İzvestiya”, 25 Mart 1941. Ayrıca bakınız: “SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler”. Cilt IV, sf. 547.
59 DGFP. Series D, vol. XII, p. 105.
60 M. Andreeva K. Dmitrieva: İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği ve İsveç’in Tarafsızlığı. “Uluslararası Yaşam”, 1959, No: 9, sf. 91.
61 “Uluslararası İlişkiler ve SSCB Dış Politikası Tarihi”, cilt II, 1939-1945, sf. 50.
62 “Uluslararası Yaşam” 1959, No: 9, sf. 92.

63 SSCB DPA. SSCB İsveç Büyükelçisi'nin, Dışişleri Bakanlığı'nın, 9 Mayıs 1940 tarihli toplantısındaki Raporu.
64 Bakınız: "Uluslararası Yaşam", 1959, No: 9, sf. 93.
65 Aynı yapıt.
66 SSCB DPA. Sovyet Hükûmeti'nin İngiltere Hükûmeti'ne 27 Nisan 1940 tarihli Memorandumu.
67 "SSCB'nin Dış Politikası: Toplu Belgeler", cilt IV, sf. 505.
68 W.S. Churchill. The Second World War, vol II, p. 120.
69 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiserliği'nin İngiltere'nin SSCB Büyükelçiliğine 23 Temmuz 1940 tarihli notası.
70 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiser Yardımcısı'nın İngiltere'nin SSCB Büyükelçisi ile 14 Eylül 1940 tarihli görüşme kayıtları.
71 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiser Yardımcısı'nın İngiltere'nin SSCB Büyükelçisi ile 9 Ekim 1940 tarihli görüşme kayıtları.
72 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiser Yardımcısı'nın İngiltere'nin SSCB Büyükelçisi ile 22 Ekim 1940 tarihli görüşme kayıtları.
73 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Bakanlığı Halk Komiseri Yardımcısı'nın İngiltere'nin SSCB Büyükelçisi ile 19 Kasım 1940 tarihli görüşme kayıtları.
74 "Foreign Relations... 1940". vol. I, p. 616.
75 İbid.
76 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Bakanlığı Halk Komiseri'nin, İngiltere'nin SSCB Büyükelçisi ile 1 Şubat 1941 tarihli konuşma kayıtları.
77 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Bakanlığı Halk Komiser Yardımcısının, İngiltere'nin SSCB Büyükelçisi ile 18 Nisan 1941 tarihli konuşma kayıtları.
78 Aynı belge.
79 W.N. Medlicott. The Economic Blokade, vol. I. Londra, 1952, p. 656.
80 L. Woodward. British Foreign Policy in the Second World War. London, 1962, p. 149.
81 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Bakan Yardımcısı S.A. Lozovskiy tarafından ABD'nin SSCB büyükelçisi Steinhardt'a 27 Mart 1940 tarihinde verilen Dışişleri Halk Komiserliği Memorandum.
82 SSCB DPA. 27 Mart 1940'ta SSCB Dışişleri Bakanlığı Halk Komiseri S.A. Lozovskiy tarafından SSCB büyükelçisi Şteinhardt'a sunulan memorandum. "SSCB Yüksek Sovyet'i 6. Oturumu. 29 Mart-4 Nisan 1940. Stenografi Raporu, sf. 41.
83 SSCB DPA. Sovyetler Birliği ABD büyükelçisi K.A. Umanskiy'in ABD Dışişleri Bakanı K. Hell ile 3 Nisan 1940 tarihli görüşmesinin kayıtları.
84 Amtorg: Amtorg Trading Corporation, ABD'deki ilk Sovyet Ticari Temsilciliği.
85 "Foreign Relations of the United States.Diplomatic Papers. 1940" vol. III. Washington, 1958, p. 323, 324.
86 SSCB DPA. Sovyetler Birliği ABD Büyükelçisinin ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı ile 27 Temmuz 1940 tarihli görüşme kayıtları.
87 SSCB DPA. Sovyetler Birliği ABD Büyükelçisi'nin ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı ile 8 Ağustos 1940 tarihli görüşme kayıtları.
88 SSCB DPA. Sovyetler Birliği ABD Büyükelçisi'nin 4 Ocak 1941 tarihli haberi.
89 Bakınız "SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler", cilt. IV, sf. 553.
90 Portsmouth: 1905'teki Rus-Japon savaşına son veren anlaşmanın imzalandığı Amerika'daki liman şehri.
91 "The Memories of Cordell Hull" vol. II, p. 972, 973.
92 Bakınız: "Pravda", 1 Ocak 1940.
93 SSCB DPA. SSCB Tokyo Büyükelçisi'nin Japonya Dışişleri Bakanı ile 19 Ocak 1940 tarihli görüşmesinin kayıtları.

94 SSCB Yüksek Sovyet'i Altıncı Oturumu.29 Mart-4 Nisan 1940. "Stenografi Raporu". Sf. 41.
95 Bakınız: "Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Tarihi", cilt III, sf. 66, 67.
96 Bakınız: "SSCB Dış Politika Tarihi", cilt. I sf. 380.
97 Aynı yapıt.
98 SSCB DPA. SSCB Japonya Büyükelçisinin Japonya Dışişleri bakanı Matsuoka ile 11 Şubat 1941 tarihli görüşme kayıtları.
99 Bakınız: M.Y. Raginskiy ve S.Y. Rozenblit: Önde Gelen Japon Savaş Suçluları Uluslararası Mahkemesi. Sf. 255.
100 SSCB DPA. V.M. Molotov'un Güncesinden. 7 Nisan 1941'de Japonya Dışişleri bakanı Matsuoka'nın Kabulü.
101 Bakınız: "SSCB'nin Dış Politikası. Toplu Belgeler". Cilt IV, sf. 549, 550.
102 Bakınız: "SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler." Cilt V. Moskova, 1947, sf. 362, 363.
103 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı S.A. Lozovskiy'in ABD'nin SSCB büyükelçisi Steinhardt ile 5 Haziran 1941 tarihli görüşme kayıtları.
104 E. Estorick. Stafford Cripps. Master Statesman. New York, 1949. Sf. 268.
105 Bakınız: "Eski Tarihlerden Günümüze SSCB Tarihi", cilt X, Moskova 1973, sf. 16.
106 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 16.
107 Bakınız: "Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin 50. Yılı. SBKP Merkez Komitesi Plenum'u (Genel toplantının) Kararı. SBKP Merkez Komitesi Tezleri." Moskova, 1967, sf. 19.
108 "SSCB Bakanlar Kurulu Başkanı'nın 1941-1945 İkinci Dünya Savaşı yıllarında ABD Başkanları ve İngiltere Başbakanları ile Yazışmaları", cilt I. W. Churchill ve K. Ettli ile Yazışmalar (Temmuz 1941, Kasım 1945). Moskova 1957, sf. 391 (Bundan sonra 'Yazışmalar' olarak anılacaktır).

ALTMIŞ ALTINCI BÖLÜM

BÜYÜK ANAYURT SAVAŞININ BAŞLAMASI

ANTİ-HİTLER KOALİSYONUNUN OLUŞMASI

Hitler Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne Hain Saldırısı

22 Haziran 1941 şafağında faşist Almanya haince, savaş ilan etmeksizin Sovyetler Birliği'ne saldırdı. Binlerce faşist uçağı aniden SSCB hava sahasına girerek kentlere, havaalanlarına, demiryolu ağlarına bombalar yağdırmaya başladı, binlerce top Kızıl Ordu'nun sınır karakolları ve birliklerini dövüyor, tank ve motorize birlikleri Sovyet topraklarına giriyordu. Ve ancak bundan sonra Moskova'daki Alman büyükelçisi Schulenburg 22 Haziran sabahı SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov'a, Hitler hükûmetinin bildiri metnini sunuyordu. Bu metinde Alman hükûmetinin canice eylemi, güya Almanya'nın Doğu sınırında oluşan "kabul edilemez tehditten" kaynaklanan "askerî karşı önlemler olarak" açıklanıyordu.[1]Hitler böyle bir çarpıtmayla dünya kamuoyunu aldatmak, SSCB'ye haydutça saldırılarını sözüm ona "önleyici" savaş olarak göstermek niyetindeydi.

Sovyetler Birliği Sovyet-Alman Saldırmazlık Anlaşması'nın koşullarına en disiplinli şekilde riayet ediyordu. Alman büyükelçi Schulenburg Almanya'nın SSCB'ye saldırmasından kısa bir süre önce kendi hükûmetine Sovyet hükûmetinin anlaşmanın koşullarını dürüstçe yerine getirmeye hazır

olduğunu bildiriyordu.[2] “Sovyetler Birliği Almanya karşısındaki tüm yükümlülüklerini tam anlamıyla son güne kadar yerine getirmiştir” [3]diye itiraf ediyordu Hitler ordusunda Tuğgeneral olan Müller-Hillebrand.

Hitler Almanyası’nın SSCB’ye saldırısı, dünyadaki ilk Sosyalist devlete karşı dünya emperyalizminin vurucu gücü olan Alman faşizminin kasıtlı ve önceden hazırlanmış haydutça bir eylemiydi.[4]

Sovyetler Birliği’ne Almanya’nın yanı sıra uyduları olan Romanya ve Finlandiya da saldırıyordu. Yine aynı zamanda SSCB’ye karşı faşist İtalyan hükûmeti, ertesi gün Slovakya’ya, 27 Haziran’da ise Macaristan’a savaş ilan ediyordu. Yine aynı günlerde Vichy hükûmeti de SSCB ile diplomatik ilişkilerini kestiklerine ilişkin bir bildiri yayımlıyordu.[5]Franco da Sovyet-Alman Cephesi’ne “mavi tümeni” gönderiyordu.

Almanya ve uydularının Sovyetler Birliği’ne karşı savaşı son derece gerici ve işgalci bir nitelik taşıyordu. SSCB’ye karşı bir sefer başlatan Nazi yöneticiler, başlı başına Sovyet ülkesinin sosyal ve siyasal rejimini ortadan kaldırmak ve toprak sahipleri ve kapitalistlerin iktidarını kurmak, Sovyet halklarının devlet bağımsızlığını ortadan kaldırmak, SSCB topraklarını işgal etmek, Sovyet halklarını madden yok etmek, sağ kalanları ise köleleştirmek amacı güdüyordu. Hitlerciler Sovyetler Birliği’nin kaynaklarını ele geçirip yağmalamak niyetindeydi. Faşist elebaşlarının planlarına göre, SSCB’nin devasa toprakları Almanlaştırılmalıydı. Bu topraklara Alman askerleri yerleşmeliydi.

Hitler SSCB’ye çok güçlü bir darbe vurmuştu. Faşist Almanya’nın yöneticileri ve Hitler’in Generalleri Sovyetler Birliği’ne karşı zaferin birkaç haftalık bir iş olduğu düşüncesindeydiler. “Rus ordusu”, diye iddiada bulunuyordu Hitler, “Alman askerlerinin daha ilk darbesinde Fransız ordusunun 1940 yenilgisinden daha ağır yenilgiye uğrayacaktır.”[6]

Sovyetler Birliği ağır bir sınamayla karşı karşıya kalmıştı.

Savaşın ilk günlerinden başlayarak Komünist Parti Merkez Komitesi ve SSCB hükûmeti, Lenin’in vasiyetleri önderliğinde Sovyet halkını Sosyalist Anayurdu savunmak için uyandırmıştı. 22 Haziran 1941 günü saat 12.00’da Sovyet hükûmetinin görevlendirmesi üzerine radyo aracılığı ile halka seslenen Sovyet Halk Komiserleri Başkan Yardımcısı ve Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov’un konuşma metninde, parti ve hükûmetin halka,

bu zor ve sorumluluk gerektiren anda Komünist Parti etrafında daha da sıkı kenetlenmesini söylüyordu. Anayurda karşı faşist saldırıyı defetme görevlerini namuslarıyla yerine getirmeleri çağrısı yer alıyordu. Halka sesleniş, daha sonra Sovyet halkının faşist kuşatmacılarla savaşımında bir şiara[7] dönüşen şu sözlerle sonlanıyordu: “Davamızda haklıyız. Düşman yok edilecektir. Zafer bizim olacaktır”.[8]

Parti Merkez Komitesi ve Sovyet hükûmeti, düşmanı defetmek için ülkenin ve halkın tüm güçlerini seferber etmek için çok geniş çaplı bir program hazırladı. Bu program Sovyet Komünist Partisi Merkez Komitesi ve SSCB Halk Komiserleri Sovyet’inin cephe hattındaki bölgelerin parti ve Sovyet örgütlerine yönelik 29 Haziran 1941 tarihli direktifinde formüle edilmişti. Zamanında Lenin’in 21 Şubat 1918 tarihli, “sosyalist Anayurt tehlikede” çağrı kararnamesinde olduğu gibi, bu direktifte parti, ülkenin karşı karşıya olduğu tehdidi tüm derinliğiyle Sovyet halkına anlatıyordu. Halkı tüm gücünü ve olanaklarını Sovyet Anayurdun savunmasına fedakârca adamaya çağırıyordu. Parti, Sovyet örgütlerinden ve tüm halktan rahatlığa ve kaygısızlığa bir son vermelerini, tüm güçlerini düşmanın bozguna uğratılmasına seferber etmelerini, Sovyet toprağının her karışını savunmalarını, kentler ve köyler için kanlarının son damlasına kadar savaşmalarını, orduya her türlü yardımı yapmalarını, Kızıl Ordu’nun cephe gerisini güçlendirmelerini, kuşatılan bölgelerde, düşman için katlanılamaz koşullar yaratmalarını istiyordu.[9]

30 Haziran 1941’de J. Stalin Başkanlığında Devlet Savunma Komitesi kuruldu. Devlet Savunma Komitesi, parti ve devlet yönetimini, ülkedeki tüm iktidarı yönetme fonksiyonlarını gerçekleştiren en üst organ oldu.

3 Temmuz 1941’de J. Stalin radyoda Sovyet halkına hitaben bir konuşma yaptı. Konuşmada düşmanı defetmek için ülke güçlerinin seferber edilmesine ilişkin 29 Haziran 1941 tarihli direktifin başlıca içeriğini dile getirildi ve şunlar vurgulandı: “Faşist Almanya ile savaşı sıradan bir savaş olarak kabul etmek mümkün değildir. Bu savaş, yalnızca iki ordu arasındaki bir savaş değildir. Aynı zamanda bu savaş tüm Sovyet halkının faşist Alman ordusuna karşı yüce bir savaşıdır. Faşist zalimlere karşı tüm ulusun bu Anayurt savaşında amacı, yalnızca ülkemizin karşı karşıya bulunduğu tehlikenin ortadan kaldırılması değil, aynı zamanda Alman faşizminin boyunduruğu altında inleyen Avrupa’nın tüm halklarına yardımdır da. Bu

kurtuluş savaşında biz yalnız olmayacağız. Bu yüce savaşta Avrupa ve Amerika'da sadık müttefiklerimiz olacak ve bunlara Hitler çetelerinin köleleştirdiği Alman halkı da dâhildir. Anayurdumuzun bağımsızlığı için savaşımız Avrupa ve Amerika halklarının bağımsızlık ve demokratik özgürlük mücadelesiyle bütünleşecektir. Bu, köleleşmeye ve Hitler'in faşist orduları tarafından köleleştirilme tehdidine karşı özgürlük için direnen halkların yekpare cephesi olacaktır."

Savaşın başlamasıyla birlikte, Sovyet dış politikası ve diplomasisinin başlıca amacı, düşmana karşı zafer kazanılmasını sağlamak ve bu amaçla faşizme karşı mücadelede yekpare halklar cephesi oluşturmak, halklar ve Devletler arasında güçlü bir Hitler karşıtı koalisyon oluşmasını sağlamaktı.

Faşist Devletlerin Sovyetler Birliği'ne Saldırısına ABD ve İngiltere'nin Tepkisi

Hitler ve çevresi, SSCB'ye karşı savaşı başlatırken Sovyetler Birliği'nin uluslararası izolasyona uğrayacağını hesaplamışlardı. Alman hükûmetinin Sovyet hükûmetine 22 Haziran tarihli mesajı ve Hitler'in yine aynı gün, Gobbels tarafından radyodan okunan Alman halkına mesajı öyle bir formüle edilmişti ki, amaç ilk önce Sovyetler Birliği'ni müttefik edinme olanağından yoksun bırakmak, ardından Batılı devletleri Sovyet karşıtı savaşa katılmaya telkin etmek ve eğer bu olmazsa en azından bu ülkelerin iktidar çevrelerinin Almanya'nın SSCB'ye karşı savaşına hoşgörüyle yaklaşmalarını sağlamaktı. Bu amaçla, faşist liderler, güya savaşa "Bolşevizm tehlikesini" Avrupa'dan uzaklaştırmak için başladıklarını açıklıyorlardı. Önceleri anti-komünizm oltası Almanya'nın Batılı güçlerle ilişkilerinde kusursuz çalışıyordu; Hitlerciler şimdi de bunu umut ediyorlardı. Ancak, faşist Almanya'nın çeteleri uluslararası durumun gelişme perspektifini değerlendirmekte büyük bir yanılgıya düştüler.

ABD ve İngiliz iktidar çevreleri, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı savaşı ile ilgili olarak hangi tutumu takınacakları konusunda değişik

düşünceler taşıyorlardı: Hitler'in Sovyetler Birliği'ne karşı savaşına mı katılmalı, tarafsız gözlemci mi olmalı yoksa saldırganlar bloğuna karşı mücadele için SSCB ile güç birliğine mi gidilmeliydi?[10]

Daha Hitler Almanyası SSCB'ye saldırmadan önce Büyük Britanya Başbakanı, Alman-Sovyet savaşı çıkması durumunda Sovyetler Birliği ile ilişkiler konusunda ABD Başkanı Roosevelt'e soru sormuştu: "Eğer bu savaş çıkarsa", diye yazıyordu Churchill, "doğaldır ki biz, yok etmemiz gereken düşmanın Hitler olduğu ilkesinden hareketle Ruslara elden gelen desteği ve yardımı yapacağız."[11]Churchill bu mesajında ve İngiltere'nin Washington büyükelçisi Halifaks aracılığıyla Amerikan hükûmetine "benzer tavrı takınmasını"[12] öneriyordu. İngiltere Başbakanı burada, yalnızca Britanya'nın çıkarları ve İngiltere'yi reel olarak karşı karşıya olduğu yenilgi tehdidinden kurtarmak amacı doğrultusunda hareket ediyordu.

"Savaşın ilk dönemi İngiltere için ölümcüldü... Ve İngiltere hâlâ çok küçük bir ayakta kalma şansına sahip olsa da, zafer umudu için hiç ama hiçbir dayanağı yoktu.

Henüz belirsiz olan bir gelecekte kıtaya çıkmak için güçlü bir tank ordusu, mekanize tümenler birliği oluşturulmasına ilişkin cesur konuşmalar yapılıyordu, ama tüm bunlar moralleri düzeltmek içindi. Gerçekte ise tek bir umut kalmıştı: dünyanın iki süper gücü henüz savaşa girmemişti: Bunlar Birleşik Devletler ve Sovyet Rusya idi. İngiltere ancak onlarla müttefik olarak zaferi umut edebilirdi"[13] diye yazıyordu İngiliz askerî tarih profesörü Falls.

21 Haziran'da ABD Dışişleri Bakanlığı'nca Almanya'nın SSCB'ye saldırması durumunda Amerika'nın tutumunu ortaya koyan bir memorandum hazırlanmıştı. Bu memorandumda, Almanya'nın saldırması hâlinde Sovyet hükûmetinin ABD'ye yardım başvurusunda bulunması durumunda, Birleşik Devletlerin Sovyetler Birliği'ne dış satım sınırlamasının yalnızca yumuşatılması yoluna gidileceği ve bu ülkeye "çok ihtiyaç duyduğu askerî malzemeleri dahi"[14] satın alma izni verebileceği ifade ediliyordu.

Başkan Roosevelt biraz daha farklı, daha esnek bir tutum takınmıştı. O, Almanya'nın SSCB'ye saldırması durumunda, "Churchill'in Sovyetler

Birliği’ni müttefik olarak tanıyarak sunacağı her türlü deklarasyonu” [15] destekleyecek bir bildiri yayınlamayı öngörüyordu. Başkan bu sırada Washington’da bulunan ABD’nin İngiltere büyükelçisi Vaylant’a derhâl Londra’ya dönmesini ve Churchill’e Roosevelt olarak kendi görüşlerini sözlü olarak iletmesini önerdi.

Amerikan Büyükelçisi 20 Haziran’da Londra’ya geldi ve İngiliz Başbakanının kent dışında bulunan konağı Checkers’e gelerek Başkanın direktifini yerine getirdi.

İngiltere Başbakanı Almanya’nın SSCB’ye saldırı haberini 22 Haziran sabah saat 08.00’da aldı. Churchill’in koruması Thompson pazar günü Checkers’te egemen olan atmosferi şöyle anlatır: “... Olağanüstü rahatlama, ağır bir yükten hiç beklenmeksizin kurtulma duygusunu anlamak güç.” Thompson bu duygunun İngiliz hükûmetinde uyanmasının, Sovyetler Birliği savaşa girdikten sonra “İngiltere’nin artık yalnız olmadığının”[16] bilincinden kaynaklandığını belirtiyordu. Churchill mutluluktan uçuyordu.

Aynı günün akşamı saat 21.00’da radyoda konuşma yapıyor ve İngiltere’nin Sovyetler Birliği’ne “İngiltere’nin olanakları dâhilinde olan ve bu ülkeye yararlı olabilecek her türlü ekonomik ve askerî yardımı”[17]yapacağını belirtiyordu. Bu, Amerikalı tarihçi Williams’ın yazdığı gibi Churchill tarafından atılan “dramatik, fakat hiç de sürpriz bir adım değildi.”[18]

Böyle bir adım da zaten, Sovyetler Birliği’ne acımaktan kaynaklanmıyordu. Churchill yine eskisi gibi SSCB’den nefret ediyor ve bunu da gizlemiyordu. “Son 25 yıl içinde” diyordu Churchill radyo konuşmasında, “hiç kimse benim kadar komünizmin şaşmaz düşmanı olmamıştır. Komünizm hakkında söylediğim hiçbir sözümü geri almam.”[19] Ama 1941 Haziranında Churchill’in başkanlık ettiği İngiliz iktidar çevreleri, Almanya’nın Britanya adaları için ölümcül bir tehlike yarattığını anlamışlardı. “Ama şimdi ortaya çıkan tablo karşısında tüm bunlar sönük kalıyor. Geçmişte olanlar silinip gidiyor” diyordu Churchill komünizme karşı uzun yıllar süren savaşımını kastederek. “Hitler Rus devletini yok etmek istiyor ve başarılı olması durumunda da askerleri ve hava kuvvetlerini Doğu’dan çekerek bizim adamıza sevk etmeyi umut ediyor... Onun Rusya’ya girmesi, Britanya adalarına saldırma girişiminin yalnızca bir başlangıcıdır. Kuşkusuz, o tüm bunların kışa kadar

gerçekleştirilebileceğini ve böylece de Birleşik Devletlerin filosu ve hava kuvvetleri işe karışana kadar İngiltere'yi ezip geçmeyi umut ediyor... Bu nedenle, Rusya'yı tehdit eden tehlike bizi ve Birleşik Devletleri de tehdit eden bir tehlikedir."[20]

Churchill, İngiliz Kabinesi üyeleri ve askerler Almanya'nın Sovyetler Birliği'ni, tıpkı Fransa'yı olduğu gibi, yıldırım harekâtıyla bozguna uğratacağını düşünüyorlardı. "İngiliz uzmanların çoğunluğu, Rusya'nın Avrupa kısmındaki askerî harekâtın birkaç ay hatta birkaç hafta içinde biteceğine inanıyorlardı"[21] diye yazıyor İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı'na ilişkin resmî tarihinde. Churchill 1 Temmuz'da Mısır'daki İngiliz Başkomutanı General Auchinleck'e gönderdiği telgrafta, "Almanların geçici olarak Rusya'ya saldırıyla meşgul olduklarını" yazıyor; bir gün sonraki telgrafında ise "Rusya'nın olası yenilgisinden"[22] söz ediyordu.

SSCB'nin yenilgisini kaçınılmaz kabul etmekle birlikte İngiliz resmî çevreleri, Sovyetler Birliği'nin Alman saldırısına direncinin mümkün olduğunca uzaması, kendi silahlı kuvvetlerinin zaman kazanması, sürenin, ABD'nin İngiltere'nin yanında savaşa daha aktif olarak dâhil olabileceği zamana kadar uzatılması gerekliliğini kendi çıkarlarına uygun görüyorlardı.

İngiliz hükûmetinin, Hitler Almanyası'na karşı savaşta Sovyetler Birliği'ne yardım edeceğine ilişkin bildirisi, faşizme karşı mücadelede çok büyük olumlu bir önem taşıyordu ve İngiltere'nin tüm işçi ve emekçileri tarafından büyük bir heyecanla karşılanıyordu. İngiliz kamuoyu ısrarla SSCB ile işbirliğinden yana tavır koyuyordu. Çok sayıda İngiliz 1939 tarihli İngiliz-Fransız-Sovyet görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasından dolayı kendi hükûmetlerini suçluyordu. İngiliz emekçilerin Sosyalist bir devlete olan sempatisi İngiliz halkı üzerinde etkili oluyordu. Ülkenin ilerici insanları, İngiltere ve SSCB'nin ittifak yapmaları durumunda ortak düşmana karşı zafere ulaşabileceklerini umut ediyordu. "Askerlerin karşı görüşte olmasına karşın, İngiliz halkı Nazilerin Kızıl Ordu'yu büyük olasılıkla yok edemeyeceği inancındaydı."[23]

Hitler Almanyası'nın SSCB'ye saldırısına ilişkin ilk haberlere tepkiler Washington'da da hemen hemen aynı idi. Bu, çok büyük bir rahatlama duygusuydu: Birleşik Devletler henüz tehlikenin dışındaydı. Ama bu durum uzun sürer miydi? Denizcilik bakanı F. Knoks, 23 Haziran'da Roosevelt'e şunları yazıyordu: "Rusya'nın hakkından gelmek için Hitler'in altı hafta ile

üç ay arasında bir süreye gereksinimi var. Bana göre, biz, hiçbir güçlü darbe vurmadan bu üç ayı geçirmemeliyiz; ne kadar çabuk vurursak o kadar iyidir.” [24]

Bu düşünceyi ABD Silahlı Kuvvetleri Komutanları, Savaş bakanı H. Stimson, İçişleri Bakanı H. İckes, Maliye bakanı H. Morgenthau ve diğerleri de destekliyordu. “Biz şimdi savaşa girmezsek”, diyordu H. İckes Roosevelt’e 23 Haziran’da “sıra bize geldiğinde yanımızda tek bir müttefik olmayacak.” [25]

Dışişleri bakan vekili S. Welles, 23 Haziran 1941 tarihinde ABD hükûmeti adına yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: “Birleşik Devletler hükûmetinin görüşüne göre, Hitlerizme karşı her savaş, Hitlerizme karşı yapılan her türlü güç birliği, kaynağı ne olursa olsun, bugünkü Alman yöneticilerinin kaçınılmaz düşüşünü hızlandıracaktır. Böylelikle bizim savunma ve güvenliğimize yardımcı olacaktır. Hitler orduları bugün Amerika kıtası için başlı başına bir tehlikedir.”[26]

Ertesi gün, 24 Haziran’da Başkan Roosevelt basın toplantısı yaptı ve bu basın toplantısında ABD’nin SSCB’ye yardım etme niyetinde olduğunu bildirdi. Ancak Başkan hemen ardından bu yardımın ne şekilde yapılacağını şimdilik belirlemenin olanaksız olduğunu belirtti.[27]

ABD Başkanı Roosevelt’in en yakın çalışma arkadaşlarından biri olan R. Shervud’un ifadesine göre, “o sırada Roosevelt ‘yavaştan alarak acele etmek’ politikasına inanıyordu.”[28]

Başkan Roosevelt’in tutumu, görünen o ki, şu faktörlerle açıklanabilirdi: 1941 yılında Birleşik Devletler İngiltere kadar zor durumda değildi. Faşist blok Amerikan çıkarları ve güvenliğini ciddi olarak tehdit ediyordu, ama düşman ordularının o sıralarda ABD’ye doğrudan saldırması söz konusu değildi. Savaş Atlantik ötesinde, Avrupa’da sürüyordu ve Birleşik Devletler bu savaşa henüz resmî olarak katılmamıştı.

Üstelik Amerikan iktidar çevrelerinde genelde SSCB’ye karşı olumsuz bir hava egemendi. Roosevelt hükûmetinde Sovyetler Birliği’ne ne türden olursa olsun kararlılıkla itiraz eden insanlar vardı. Semner Welles SSCB ile oldukça sıkı ilişkilere eleştiriyle yaklaşıyordu. 22 Haziran’da Welles İngiliz hükûmetini de, Almanya ile savaşta Sovyetler Birliği’ne destek açıklaması yapmaması yönünde etkilemeye çalıştı. Wells ayrıca İngiltere’nin

Washington büyükelçisi Halifaks'a, İngiltere'nin SSCB'yi müttefik ilan etmemesi gerektiğini, çünkü "er ya da geç Japonya'nın muhtemelen Sovyet Rusya'ya saldırıya katılacağını ve bu nedenle, eğer İngiltere ve Rusya'nın müttefik olması durumunda, İngiltere'nin de Uzak Doğu'daki askerî harekâtların içine çekilmiş olacağını"[29] söylemişti. O günlerde Wells komünizme karşı sert saldırılarda bulunuyordu.[30]Yalnızcılık yanlısı bir dizi senatör ve onları destekleyen basın ABD'nin Sovyetler Birliği'ne yardım etmesine karşıydılar.

Buna karşın, sağduyulu insanlar Sovyetler Birliği'nin Birleşik Devletler tarafından desteklenmesinden yana tavır koyuyorlardı. Bu kişiler arasında ABD'nin Moskova büyükelçisi Joseps Davies, etkili Rossevelt yanlıları senatörler Pepper, Smith, Greene vb vardı. 22 Haziran'da Senatör Pepper şu açıklamayı yapıyordu: "Başkan derhâl yarın, silah kiralanması ve borçla silah alımının SSCB'yi de kapsayacağını açıklamalıdır. Biz Hitler'i yok etmeliyiz, yoksa o bizi yok edecektir."[31]

"Almanya'nın Rusya'ya saldırısı, Hitler ile imzalanan her anlaşmada onun vaatlerinin ne anlama geldiğini Amerikalılara bir kez daha göstermiştir. Rusya'ya saldırı, bize, Hitler ile hiçbir koşulda anlaşma imzalamamamız gerektiğini öğretmiştir. Hitler ile mücadelesinde Sovyetler Birliği'ne elimizden gelen her yardımı yapmamız gerekir"[32]diyordu Senatör Greene.

Amerikan hükûmeti, kendi güvenlik çıkarları açısından, bu genel savaşta Almanya ve müttefiklerine karşı belirleyici rol oynamaya başlayan Sovyetler Birliği'ni destekleyici tavır almadan edemezdi. Birleşik Devletlere karşı tehdidin yalnızca Avrupa'nın faşist devletlerinin başarısından değil, Japonya'nın Uzak Doğu'da artan saldırganlığından da kaynaklandığı gerçeği de göz önünde bulunduruluyordu. Fransa'nın, Hollanda'nın bozguna uğramış olması, İngiltere'nin tehdit altındaki durumu Uzak Doğu'da Japonya ile savaşta ABD'nin, bu ülkelerin yardımlarına bel bağlayamayacağı anlamına geliyordu. Bu nedenle Birleşik Devletlerin bir müttefik olarak SSCB'den yalnızca Almanya'ya karşı savaşta değil, Japonya'ya karşı bir askerî çarpışma olması durumunda da çıkarları vardı. McNeil şunları yazıyordu: "Rusya'nın er ya da geç, olasıdır ki çok erken olarak Japonya ile savaşa gireceği genel kabul görür bir olgu idi."[33] Böylece, gerek Avrupa gerekse Uzak Doğu'daki durum ABD iktidar

çevrelerini Sovyetler Birliği'ni destekleme açıklamasında bulunmaya zorluyordu.

Gallup Enstitüsü, Sovyet-Alman savaşı konusunda bir kamuoyu yoklaması yaptı. Araştırmaya katılanların ezici çoğunluğu Sovyetler Birliği'nin zaferinden emin oldukları yönünde görüş bildirdiler.

Amerika Birleşik Devletleri emekçileri, Sovyetler Birliği ile aktif bir dayanışma kampanyası başlattılar. Bu nedenle ABD Komünist Partisi çok faal bir çalışma yürütüyordu. Komünist Parti ısrarla SSCB ile işbirliği ve bu ülkeye mümkün olan her türlü desteğin verilmesinden yana tavır aldı. Amerika iktidar çevreleri tıpkı İngilizler gibi Sovyetler Birliği'nin gücüne inanmamalarına ve bu nedenle SSCB'ye yardımı bu ülkenin direnme süresini uzatma ve böylelikle kendileri için zaman kazanma aracı olarak görmüş olsalar da ABD hükûmeti Amerikan halkının arzularını göz önünde bulundurmak zorunda kalmıştı.

Pratikte Büyük Anayurt Savaşı'nın ilk aylarında Sovyetler Birliği, ne ABD'den ne de İngiltere'den yardım almıştı.

SSCB'nin Almanya ve uydularına karşı Büyük Anayurt Savaşı'nın başlaması, faşistler tarafından kuşatılan ülkelerin halklarına yeni bir cesaret aşılamış, onların özgürlük mücadelelerini aktifleştirmiş, faşizme karşı nihai zafer için bir güven aşılamıştı. Almanya, İtalya ve Japonya tarafından kuşatılan ülkelerde direniş hareketleri birdenbire hız kazanmıştı. Fransız Komünist Partisi Lideri M. Thorez şunları yazıyordu: "Hitler'in Sovyetler Birliği'ne karşı saldırısı bizim direniş hareketimize, özellikle silahlı mücadelemize güçlü bir ivme kazandırdı. Tüm yurtseverler anladı ki, yeni bir güçler dengesi kurulmuştur ve şimdi halkların özgürlüğü ve bağımsızlığı taraftarlarının zaferi artık garantilenmiştir. Bu zamana kadar çok sayıda Fransız, hatta işgalcilere düşmanca davrananlar, kendi güçlerine güvenmeme girdabındaydı ve Fransa'nın kurtarılabileceğinden kuşkuluydular. 22 Haziran 1941'den sonra yurtseverler kendi kendilerine şunları söylediler: 'Biz yalnız değiliz; Sovyet halkı gibi bir müttefikle özgürlüğümüze kavuşabilir, zafer elde edebiliriz."[34]

SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmesi, bu savaşın sosyal-politik özünü değiştiren bir etmen olmuş, bu savaşı adil bir kurtuluş savaşına dönüştürmüştü. William Foster şunları yazıyordu: "Savaş genel olarak ilk döneminde ulusal bir nitelik taşıyordu. Bu, karşı karşıya oldukları faşizmin

köleleştirme tehdidine karşı kitlelerin bir mücadelesiydi. Devamında bu öğe, İkinci Dünya Savaşı'na adil halk savaşı niteliği kazandırarak başlıca ve baskın bir rol oynamaya başladı; ancak bu, terazinin diğer gözüne Sovyetler Birliği'nin devasa demokratik gücü koyulduğu zaman gerçekleşti."[35]

Sovyetler Birliği adil anti-faşist savaşın öncü gücü, tüm halkların bağımsızlık mücadelesinin güçlü bir kalesi olmuştu. Sovyet halkının kahramanca mücadelesi, oluşan anti-faşist koalisyonun çimentosuydu.

12 Temmuz 1941 tarihli İngiliz-Sovyet Anlaşması ve İkinci Cephe Konusu

Anti-faşist koalisyonun kurulması yolunda ilk ciddi adım Sovyetler Birliği ile İngiltere arasında Almanya'ya karşı savaşta ortak hareket anlaşmasının imzalanması oldu. Böyle bir anlaşmanın gerekliliği konusunu Sovyet hükûmeti gündeme getirdi. 8 Temmuz'da J. Stalin Büyük Britanya büyükelçisi St. Cripps'i kabul etti. Öngörülen anlaşmanın niteliğine ilişkin ayrıntılı açıklama yapıldı. SSCB hükûmeti anlaşmanın temel tezlerinin SSCB ve İngiltere'nin Almanya ile savaşta birbirlerine yardım etme yükümlülükleri olması ve münferit barış anlaşmasının imzalanmaması gerektiğini düşünüyordu.[36]

10 Temmuz'da Cripps J. Stalin'e Churchill'in mesajını sundu. İngiltere Başbakanı Büyükelçinin Sovyet hükûmetinin Başkanı ile görüşmesinden sonraki mesajını ve SSCB'nin iki maddeyi içeren İngiliz-Sovyet Mutabakat Deklarasyonunun [37]yayımlanmasına ilişkin önerisini alır almaz, derhâl, o sırada Londra'da bulunan Büyük Britanya dominyonu Yeni Zelanda Başbakanının da katıldığı Britanya Askerî Kabinesini oturum için topladığını bildiriyordu. "Sizin de anlayacağınız gibi" diyordu Başbakan "bizim Dominyonlarımız olan Kanada, Avustralya ve Güney Afrika'nın da görüşlerini öğrenmemiz gerekecektir. Ancak, bununla birlikte, sizi temin etmek isterim ki tarafınızdan yapılan İngiliz-Sovyet Mutabakat Deklarasyonu'na ilişkin öneriyi bütünüyle onaylıyoruz. Biz, dominyon

hükûmetlerinden yanıt alınır alınmaz deklarasyonun derhâl imzalanması ve bunun devamında da durumun hemen ilan edilmesi gerektiğini düşünüyoruz."[38]

Bunu izleyen görüşmeler sonucunda her iki taraf da SSCB ve Büyük Britanya hükûmetleri arasında deklarasyon değil, Almanya'ya karşı savaşta ortak hareket etme konusunda anlaşma imzaladılar. Bu belge, 12 Temmuz 1941'de Moskova'da imzalandı. Bu anlaşmayı Sovyet hükûmetinin yetkilendirdiği Halk Komiserleri Kurulu Başkan Yardımcısı ve SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov ve İngiliz hükûmetinin yetkilendirdiği Büyük Britanya SSCB büyükelçisi St. Cripps imzaladı. Anlaşma iki madde içeriyordu: "1. Her iki hükûmet de Hitler Almanyası'na karşı devam eden savaşta birbirine yardım ve destek vermeyi karşılıklı olarak üstlenir.

2. Her iki taraf da bundan sonra, bu savaşın devamında kendi aralarında karşılıklı mutabakat olmadan görüşmeler yapmayacakları, ateşkes ya da barış anlaşması imzalamayacakları konusunda yükümlülük üstlenirler."[39] Anlaşma, imzalandığı andan itibaren yürürlüğe girdi. Bu anlaşma genel bir nitelik taşımasına ve tarafların karşılıklı yükümlülükleri netleştirilmemiş olmasına karşın SSCB ve İngiltere arasındaki ittifak ilişkilerinin temelini oluşturmuştu ve çok büyük bir uluslararası önem taşımaktaydı.

Savaşın başından itibaren Sovyetler Birliği ikinci bir cephe açılması yoluyla müttefiklerin askerî güçlerinin Avrupa kıtasında yoğunlaştırılmasından yana çıkıyordu.

Avrupa'da ikinci cephe sorunu, çoğunlukla anti-Hitler koalisyonu içinde başta gelen sorunlardan biri ve Sovyet-İngiliz ilişkilerinde de en önemli sorun oldu. Şu olgu ilginçtir ki, Britanya askerlerinin Fransa'ya sevkiyatı düşüncesi, Sovyetler Birliği'nin savaşa girmesinin Batılı güçlerin, bu arada İngiltere'nin de Avrupa kıtasında askerî harekâtlarının gerçekleşmesi için elverişli olanaklar yarattığını anlayan İngiliz siyaset adamları tarafından ortaya atılmıştı. Öyle ki, Churchill'in yakın danışmanlarından birisi olan İngiliz bakan Lort Beaverbrook Sovyetler Birliği Londra büyükelçisi İ.M. Mayskiy ile 27 Haziran 1941 tarihli görüşmesinde İngiliz hükûmetinin Sovyetler Birliği'nin işini kolaylaştırmak için "mümkün olan tüm önlemleri almaya hazır" olduğunu söylüyor ve Kızıl Ordu'ya yardım planını şu şekilde geliştiriyordu: 1) İngiltere Batı Almanya ve Kuzey Fransa'da

bombardımanı artırıyor; 2) Hitlercilere karşı mücadeleye katılmaları için İngiliz filosunun bir tane birliği Murmansk ve Petsamo bölgelerine sevk ediliyor; 3) İngilizler Fransa'nın Kuzey kıyılarına, Havre, Cherbourg vb gibi önemli stratejik noktaları geçici olarak da olsa kuşatmak amacıyla Fransa'nın Kuzey kıyılarına "geniş çaplı" baskınlar düzenliyorlar. Bu nedenlerledir ki, Beaverbrook Sovyet hükûmetine askerî konularda Büyük Britanya hükûmeti ile daha sıkı ilişkiler kurmayı öneriyordu. [40]

30 Haziran'da SSCB Dışişleri Halk Komiseri İngiltere'nin Moskova Büyükelçisine SSCB hükûmetinin, İngiltere yöneticilerinin önerilerini "doğru ve güncel" kabul ettiğini bildiriyordu. Cripps "Murmansk çevresindeki Kuzey deniz sularında İngiliz yardımı konusunu İngiltere'den ayrılmadan önce görüştüğünü ve Britanya hükûmetinin Almanya'ya karşı savaşta SSCB'ye her türlü yardımın yapılmasının gerekliliği yönünde karar aldığını teyit edebileceği" yanıtını veriyordu. Büyükelçi ayrıca "İngiliz hükûmetinin Fransa'ya asker çıkarma niyetinde olduğu konusunda bilgilendirildiğini"[41] söylüyordu.

Yine aynı gün Londra'da Büyük Britanya Dışişleri Bakanı ile Sovyet Büyükelçisi arasında bir görüşme oldu ve bu görüşme sırasında bakan Eden Beaverbrook'un önerisinin Britanya kabinesi tarafından tartışılacağını ve İngiliz hükûmetinin Fransa'ya çıkarma yapma konusunu da etraflıca düşüneceğini söyledi.[42]

SSCB ile İngiltere'nin işbirliğinin uygulamaya geçirilmesi ve İngiltere tarafından Sovyetler Birliği'ne maddi-teknik yardım sağlanması ile ilgili sorunların çözümü için 6 Temmuz 1941'de Kızıl Ordu Genelkurmay Başkan Yardımcısı F. İ. Golikov Başkanlığında bir Sovyet askerî misyonu Londra'ya uçtu. Misyon, savaşın devam ettirilebilmesi için öncelikle hangi maddi ve teknik kaynakların sağlanacağı ve bunların Sovyetler Birliği'ne ne kadar acil olarak gerekliliği konularını ele almak yönünde somut direktifler almıştı. Bunun dışında, anti-Hitler koalisyonunda bir müttefik olarak İngiltere hükûmetine ikinci cephenin açılması önerisi[43] ile başvurmak da misyonun görevleri arasındaydı.

Sovyet Askerî Misyonu, Dışişleri bakanı A. Eden ile İngiltere'nin diğer siyasi ve askerî yetkilileri tarafından kabul edildi. Ancak, misyon çok da fazla bir şey elde edemedi. 1941 Temmuz ayı sonunda İngiliz hükûmeti Sovyetler Birliği'ne, ABD'nin İngiltere'ye satmış olduklarından 200 adet

“Tomohavk” tipi uçak verme kararı aldı. Sovyetler Birliği’ne askerî malzeme verilmesi konusuna gelince, İngilizler görüşmeler sırasında İngiltere’nin üretim olanaklarının son derece sınırlı olduğunu her defasında vurgulamışlardı. F.İ. Golikov’un anılarında yazdığı gibi, “Bu açıkça Sovyet-Alman Cephesi’nde olayların nasıl gelişeceğini görmek için kuşkucu bir bekleyiş politikası, savaşın uzaması ve savaşan tarafların alabildiğince zayıf düşmeleri politikasıydı.”[44]

12 Temmuz 1941’de Sovyet-İngiliz Anlaşmasının imzalanmasından sonra SSCB hükûmeti resmî olarak Britanya hükûmeti nezdinde Avrupa kıtasında ikinci cephenin açılması konusunu gündeme getirdi. 18 Temmuz’da Sovyet hükûmetinin Başkanı İngiltere Başbakanına, Churchill’in “Şimdi... Sovyetler Birliği ve Büyük Britanya Hitler Almanyası ile mücadelede savaş müttefiki olmuşlardır” söylemi ile mutabık kaldığını belirttiği ve devamında “... Eğer Hitler’e karşı Batıda (Kuzey Fransa) ve Kuzeyde bir cephe oluşturulsaydı, Sovyetler Birliği’nin olduğu kadar Büyük Britanya’nın da askerî durumu önemli ölçüde iyileşmiş olurdu” dediği bir mektup gönderdi.

J. Stalin devamında şunları yazıyordu: “Fransa’nın Kuzeyinde bir cephe Hitler’in Doğuda gücünü azaltmakla kalmaz, Hitler’in İngiltere’ye saldırmasını da olanaksız kılar. Böyle bir cephenin açılması hem Britanya ordusu içinde hem de Güney İngiltere halkı arasında ilgi görebilir. Böyle bir cephenin açılmasındaki güçlükleri tahmin edebiliyorum, ama bana öyle geliyor ki, bu cepheyi yalnızca bizim ortak davamız için değil, bizzat İngiltere’nin çıkarları uğruna da açmak gerekir. En kolay olanı da bu cepheyi, Hitler’in kuvvetleri Doğuya kaymışken ve Hitler Doğuda işgal ettiği mevzileri henüz sağlamlaştıramamışken hemen şimdi açmaktır.”[45]

Ancak İngiltere hükûmeti somut bir yanıttan kaçınıyordu. İngiltere Başbakanı J. Stalin’e 21 Temmuz tarihli mektubunda, İngiltere hükûmetinin Sovyetler Birliği’ne yardım etmek için “makul ve etkin olan” her şeyi yapacağından başlayarak ondan, İngiltere’nin “kaynakları” ve “coğrafi konumu” gereği maruz kaldığı “sınırlamaları göz önünde bulundurmasını” rica ediyordu. Churchill “Almanya’nın Rusya’ya saldırdığı ilk günden başlayarak” İngiltere hükûmetinin “kuşatma altındaki Fransa ve Hollanda’ya saldırı olanakları” üzerinde durduğunu, ancak “kurmay Başkanlarının, Sovyetler Birliği’ne en azından bir parça yarar sağlayacak ölçeklerde bir şeyler yapmanın olanaklı olmadığını düşündüklerini”

belirtiyordu. Fransa'daki devasa Alman güçlerini ve Almanya'nın Fransa kıyıları boyunca güçlü askerî istihkâmlarını bahane eden Churchill şunları yazıyordu: "Büyük güçlerle çıkarma yapmak kanlı bir yenilgiye, zayıf baskınlar ise olsa olsa başarısızlığa yol açar ve yarardan çok zarar getirebilirdi."[46]

Moskova'nın 26 Temmuz'da aldığı mektupta ise İngiltere Başbakanı Sovyet ordularının "mükemmel mücadelesinden" dolayı hayranlığını ifade ediyor ve "Almanya'ya hava saldırılarının artan bir güçle sürdürüleceğini"[47] vaat ediyordu. Daha sonraki mektubunda Churchill "önümüzdeki kış Almanya'nın korkunç bir bombardımana maruz kalacağını" yeniden bildiriyordu. Ancak, İngiliz hava saldırılarının kuşkusuz Sovyet-Alman Cephesi'ndeki gidişe herhangi ciddi bir etkisi olmuyordu..

Diğer taraftan, Hitler Almanyası bu cepheye 30'dan fazla ek piyade tümeni, daha çok sayıda tank ve uçak sevkiyatı yaptı ve müttefiklerinin Sovyet-Alman sınırında bulunan tümenlerinin harekâtlarını daha aktif duruma geçirdi. Sovyetler Birliği Ukrayna'nın yarıdan fazlasını kaybetmiş; Kuzeyde düşman Leningrad duvarlarına kadar dayanmıştı.

3 Eylül 1941'de Sovyet hükûmetinin Başkanı İngiltere Başbakanına, bu yıl Avrupa'da ikinci cepheyi açmanın gerekliliği konusunu yeniden gündeme getiren bir mektup gönderdi. "Almanlar Batıdaki tehlikeyi bir blöf olarak görüyor", diye yazıyordu J. Stalin, "Batıda hiçbir ikinci cephe yok ve olmayacağından emin bir şekilde, tüm güçlerini rahatlıkla Batıdan Doğuya sevk ediyorlar."[48]Sovyetler Birliği'nin ölümcül bir tehdit ile karşı karşıya olduğunu vurgulayan Sovyet hükûmetinin Başkanı, "Doğu Cephesi'nden 30-40 Alman tümenini defedebilecek ikinci bir cephenin açılması zorunluluğunda ve aynı zamanda Sovyetler Birliği'ne minimum bir yardım olarak her ay 400 uçak ve 500 tank sağlanmasında"[49] ısrar ediyordu.

4 Eylül'de mesaj metni aynı anda Londra'da Churchill'e ve Moskova'da İngiltere büyükelçisi Cripps'e sunuldu. İngiliz Büyükelçisinin İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta şunlara işaret ediliyordu: Eğer İngiltere hükûmeti insanüstü bir çaba göstermezse, "Rusya Cephesi'nin sağladığı tüm avantajları her halükârda uzun süre, olasıdır, tümüyle yitirecektir." Cripps'in düşüncesine göre, ne yazık ki İngilizler "Rusya"nın savaşının onları doğrudan ilgilendirmediğini düşünüyorlar ve bu savaşı,

kendi çıkarlarına zarar vermeksizin müttefiklerine yardım etmek istedikleri bir savaş olarak görüyorlardı."[50]

İngiltere hükûmeti Avrupa'da ikinci cepheyi açmanın olanaksızlığını yeniden belirtti.

Churchill Sovyet hükûmetinin Başkanına 6 Eylül tarihli özel mesajında şunları belirtiyordu: "Hiçbir güç bizi durduramasa da, bugün (hava harekâtı hariç) Britanya'nın Batıda, Almanların kuvvetlerini Doğu Cephesi'nden kışa kadar çekmesini sağlayacak böyle bir harekât gerçekleştirmesi için hiçbir olanak yoktur. Aynı zamanda Türkiye'nin yardımı olmadan Balkanlar'da bir cephe açma olanağı da yoktur."

İngiltere hükûmeti, Churchill'in mesajında da görüldüğü gibi, ikinci cepheyi açmayı 1941'de olanaklı saymadığı gibi, bu yükümlülüğü yerine getirmekten 1942 yılında da kaçınmıştı. "Biz sizinle ortak planlar yapmaya hazırız" diye yazıyordu Churchill, "ancak Britanya ordusunun 1942 yılında Avrupa kıtasına girmek için yeterince güçlü olup olmadığı, öngörülmesi çok zor olan gelişmelere bağlıdır." İngiliz hükûmetinin tek vaadi, "beyaz geceler başladığında" Kuzey'in en ucunda "katkıda bulunmaktan" oluşuyordu. Churchill, İngiliz hükûmetinin 1941 yılı sonuna kadar kendi askerlerinin sayısını Ortadoğu'da 750 bine, 1942 yazına doğru da 1 milyona çıkarmayı umut ettiğini bildiriyordu. "Alman-İtalyan güçleri Libya'da yok edilir edilmez" diye vaatte bulunuyordu Churchill, "bu askerler sizin Güney kanadınızdaki cepheye katılacaktır." Churchill ayrıca İngiltere'nin "Almanya'yı gitgide artan bir yoğunlukta havadan bombalamaya, denizleri açık tutmaya ve kendi yaşamı için mücadeleye devam edeceğini" bildiriyordu.[51] SSCB hükûmetinin Başkanı 13 Eylül'de şu yanıtı veriyordu: "... Ben yalnızca şunu yineleyebilirim ki, ikinci cephenin olmayışı ortak düşmanımızın değirmenine su taşımaktadır."[52]

Sovyetler Birliği, Hitlercilerin Moskova'ya yürüdüğü 1941 yılının çetin Sonbahar aylarında dahi, İngiliz hükûmeti nezdinde ikinci cephe açılması konusunu bir daha gündeme getirmedi. SSCB'nin askerî durumu, ardından Sovyet ordusunun Moskova önlerindeki kararlı karşı saldırılarının başladığı 1941 Aralığında faşist ordunun bozguna uğratılmasına kadarki durumu son derece zordu.

İngiliz iktidar çevrelerinde Sovyetler Birliği'ne askerî yardım konusunda farklı farklı görüşler egemendi. Batıda ikinci cephenin açılmasından yana

olan Lort Biverbruk’un ifadeleri ilgi çekicidir.

İngiliz Bakan 1941 Ekim ayı ortasında Moskova dönüşünde İngiliz askerî yöneticilerinin “saldırı harekâtına geçmekte hep isteksiz davrandıklarını” söylüyordu. Lort Beaverbrook’un belirttiği gibi, “Batı Almanya’nın bombalanmasının ve Fransa üzerinde avcı uçaklarının uçmasının ne Rusya’ya faydası ne de Almanya’ya zararı olmuştu...”

Beaverbrook şunları yazıyordu: “Biz Rusya için hiçbir şey yapamayız, demek saçmalıktır. Biz uzun vadeli projeleri ve hâlâ hazırlamaya devam etiğimiz ve Rusya’ya saldırı olduğu gün artık tümüyle güncelliğini yitirmiş olan ortak askerî konsepti feda etmeye karar verirsek bir şeyler yapabiliriz.” Rusların direncinin Almanya askerlerini Batı Avrupa’dan uzaklaştırdığını ve bir süreliğine “mihver” devletlerinin olası diğer savaş alanlarında saldırı harekâtlarına engel olduğunu, ayrıca “İngiliz askerlerinin çıkarma yapması için (işgal altındaki ülkelerin –y.n.) kıyılarını 2 bin mil açtığını vurgulayan” Beaverbrook, İngiliz askerlerinin kıtada çıkarma yapması için yeni olanaklara işaret ediyordu.

“Ancak” diye devam ediyordu Beaverbrook, “Bizim Generallerimiz kıtayı İngiliz askerlerine hâlâ yasaklı bölge saydıkları için, Almanlar kendi tümenlerini Doğuya, özellikle de hiç cezalandırılmaksızın sevk edebilirler”. Beaverbrookk şunları yazıyordu: “Rusya’ya saldırı yalnızca yeni olanaklar değil yeni bir tehdit yaratmıştır. Eğer Ruslara şimdi yardım etmezsek, onlar yenilgiye uğrayabilirler. O zaman da nihayet Doğu konusundaki rahatsızlığından kurtulmuş olan Hitler, tüm gücünü Batıda bize karşı yoğunlaştıracaktır.”[53]

Bir an önce ikinci cephe açılmasına karşı çıkanların kafasından geçenleri, o zamanki İngiliz Havacılık Sanayi bakanı Moore-Brabazon net bir şekilde ifade ediyordu. Bakan açıkça, Rus ve Alman ordularının birbirlerini karşılıklı olarak yok ederken, Büyük Britanya’nın gücünü toplayarak Avrupa’da egemen konuma geçeceğine olan umudun dile getiriyordu.[54] Olayların da tanıklık ettiği gibi, özellikle de bu görüş açısı, İngiltere hükûmeti tarafından Avrupa’da ikinci cephe açılması konusunun karara bağlanmasında galip geliyordu.

Amerika-Sovyet İlişkileri Hopkins'in Moskova Görüşmeleri

Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasında işbirliğinin kurulması da güç ve zorlu koşullarda geçiyordu. Daha önceden de vurgulandığı gibi, bu ABD politikasında Sovyet karşıtı eğilimin ağır basmasıyla açıklanıyordu. ABD iktidar çevrelerinde, Hitler Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne karşı galibiyetini isteyen ve hatta Batı Avrupa'da, yani İngiltere ve Almanya arasında bir barış anlaşması imzalanması ve "barış içindeki" Avrupa'nın Hitler önderliğinde, SSCB'yi, bozguna uğratmasını makul gören kişiler oldukça güçlü pozisyonlarda yer alıyordu. ABD'deki siyasal ortamı takip eden Hitler'in Washington'daki temsilcileri tüm bunlardan gerekli çıkarımları yapıyordu. Almanya maslahatgüzarı Thomsen 22 Haziran 1941'de Berlin'e şunları bildiriyordu: "Hem ideolojik hem de pratik düşünce açısından sanmam ki Amerika Birleşik Devletleri tarafından Sovyet Rusya ile dostça ya da ittifaka yakın ilişkiler kurulabilsin."[55]

Anayurt Savaşının başlamasından iki hafta sonra ABD'nin SSCB eski büyükelçisi Jozeph Davies, Beyaz Saray için hazırlanan memorandumda şunları yazıyordu: "... Ülkemizde, Hitler'e zafer dileyecek kadar Sovyetlerden nefret eden önemli sayıda insan grubu var."[56] Bu insanlar SSCB ile ABD arasında normal müttefiklik ilişkilerinin kurulmasını ciddi olarak engelliyorlardı ve faşist devletlerin saldırgan bloğu ile mücadelede ABD ile etkili bir işbirliğini sağlamak Sovyet hükûmeti ve diplomatlarının büyük bir sabır örneği sergileyerek çaba harcamalarını gerektirmişti.

Sovyetler Birliği, anti-Hitler koalisyonunun kurulmasına dönük eylemlerinde Amerikan halkının günden güne artan SSCB ile işbirliği, faşizme karşı direnme arzusunu dayanak alıyordu. Bu Sovyet inisiyatifini ABD iktidar çevrelerinin, faşist blok tarafından tehdidin Amerika için ne kadar büyük olduğunu iyi anlayan grubun temsilcileri de destekliyorlardı. Onlar, Birleşik Devletlerin saldırganlara yalnızca SSCB ile işbirliği yapması durumunda karşı koyabileceğini kavrıyorlardı. Bu siyaset adamlarının ilk saflarında Başkan F. Roosevelt ve onun hükûmetinin diğer bir dizi üyesini anmak gerekir.

24 Haziran 1941'de Amerika hükûmeti ABD'deki Sovyet fonlarının serbest bırakıldığını ilan etti. Yaklaşık bir ay sonra, 26 Temmuz'da

Sovyetler Birliği'ne karşı "tarafsızlık" yasasının uygulanmayacağı ilan edildi.[57] Bu, SSCB'nin peşin ödeme yapmak koşuluyla askerî malzemeler alabileceğini, Amerikan ticari gemilerinin Sovyet limanlarına girmesinin yasaklanmadığı anlamına geliyordu. Ancak bu uygulama, Sovyet-Amerikan işbirliği Birleşik Devletlerin değişik hükûmet organlarındaki SSCB'ye düşman güçlerin direnciyle son derece büyük zorluklar yaşıyordu.

29 Haziran'da Moskova'da Sovyet hükûmeti ile ABD'nin SSCB büyükelçisi Steinhardt arasında askerî stratejik ürünler dış alımı konularında görüşmeler yapıldı. Ertesi gün Washington, Sovyetler Birliği'ne gerekli malzemeler listesini aldı. Birkaç gün sonra Wells ABD hükûmetinin listeyi "ayrıntılı olarak incelemesi" gerektiğini bildiriyordu. Ardından, 10 Temmuz'da ABD Dışişleri Bakanlığı Sovyetler Birliği'ne dış satım konusunun İngiltere ile mutabakata bağlanmasını, çünkü bu malzemelerin başlıca alıcısının[58]İngiltere olduğunu belirtiyordu.

Amerikan hükûmetine SSCB'nin ABD büyükelçisi K.A. Umanskiy tarafından sunulan Sovyet siparişleri çeşitli devlet organlarına incelenmek üzere gönderildi ve bu organlar da kural olarak siparişleri reddetti. 1941 Temmuz ayı içinde ABD'den SSCB'ye topu topu 6.5 milyon[59] dolarlık mal gönderildi; bu miktar düşüktü ve Sovyetler Birliği için hiçbir pratik önem taşımıyordu.

O günlerde Başkan Roosevelt şunları yazıyordu: "Rus savaşı başlayalı hemen hemen altı hafta geçti ve biz, Sovyet hükûmetinin satın almak istediği malzemelerin gönderilmesi için pratikte hiçbir şey yapmadık. Açık konuşmak gerekirse, Ruslar, Birleşik Devletlerin onları masallarla avuttuğunu hissediyor."[60] 21 Temmuz'da Roosevelt "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne derhâl ve önemli miktarda yardım gönderilmesi" talimatı verdi, ancak, McNeil'in de ifade ettiği gibi, "bu esas olarak psikolojik savaşta Sovyet direncini teşvik etme amacı taşıyan jest yapma hesabı güden bir hareket olabilirdi."[61]

Birleşik Devletler tarafından vaat edilen yardımın uygulama sürecinin hızlandırılması için Sovyet hükûmeti 1941 Temmuzu sonunda ABD'ye F.İ. Golikov Başkanlığında bir misyon gönderdi. Heyet Amerikan devlet adamları ve askerî yetkilileri ile buluşmalar ve görüşmeler gerçekleştirdi. İngiltere'de olduğu gibi burada da SSCB temsilcileri askerî idarede olsun,

ABD Dışişleri Bakanlığı’nda olsun ciddi güçlüklerle karşılaşmak durumunda kaldı.

ABD Askerî İşler bakanı Stimson görüşmeler sırasında ilke olarak ABD’nin Sovyetler Birliği’ne silah satmaya hazır olduğunu teyit ediyor, ama aynı zamanda, güya bu satışları yakın zamanda ve önemli miktarlarda gerçekleştirmeyi engelleyecek “objektif” nedenleri bahane ediyordu.

31 Temmuz’da Sovyet Heyetini Roosevelt kabul etti. Başkan ile görüşme, bundan sonra Sovyet askerî heyetinin daha elverişli koşullarda çalışabileceğini umut etmek için bir temel oluşturuyordu. Roosevelt, Sovyetler Birliği’ne 200 adet “P-40” avcı uçağı ayrılması kararının artık mevcut olduğunu bildiriyordu. Görüşmelerde Sovyetler Birliği tarafından silah alınması, nakliyatı, ayrıca “üçler konferansının” çalışmasının başlaması konuları tartışıldı.[62]

Washington ağır ağır SSCB’nin bu savaşta kolayca bozguna uğrayacağı öngörüsünün doğru çıkmadığını anlamaya başlamıştı. Sonuçta, iki ülke arasındaki işbirliğinin daha da geniş çaplı gelişmesi olanakları ortaya çıkmıştı. Öyle ki Sovyet Silahlı Kuvvetleri’nin Hitler sürülerine karşı kahramanca mücadelesi oluşmakta olan anti-faşist koalisyonun çimentosunu oluşturuyordu.

2 Ağustos’ta Washington’da Sovyetler Birliği’nin Washington büyükelçisi K.A. Umanskiy ile Birleşik Devletler Dışişleri bakan vekili S. Wells arasında 4 Ağustos 1937 tarihli Sovyet-Amerikan Ticaret Anlaşması’nın 1 yıl daha, 6 Ağustos 1942’ye kadar uzatılmasına ilişkin nota değişimi gerçekleşti.

Hemen aynı gün S. Wells tarafından K.A. Umanskiy’e sunulan bu nota oldukça büyük bir öneme sahipti. Bu notada, Birleşik Devletler hükûmetinin Sovyetler Birliği’ne silahlı saldırıya karşı mümkün olan her türlü ekonomik katkıyı sağlamaya karar verdiği bildiriliyordu. Notada, bu kararın ABD hükûmetinin, “Sovyetler Birliği’nin, yalnızca Sovyetler Birliği’nin değil, diğer halkların da güvenlik ve bağımsızlığını tehdit eden saldırganın soyguncu saldırısına silahlı direnişin güçlendirilmesinin Birleşik Devletlerin devlet güvenliği çıkarlarına uygun düşmekte olduğuna dönük kanaatinden kaynaklanmaktadır”[63] deniyordu.

Sovyet hükûmeti Amerikan hükûmetine bu dostça kararından dolayı minnettarlığını ve ayrıca ekonomik katkının, Sovyetler Birliği tarafından

saldırgana karşı silahlı direnişinde gerçekleştirmekte olduğu askerî harekâtların boyutlarına uygun miktar ve süratte olacağına olan inancını dile getiriyordu.[64]

O zamanki Sovyet-Amerikan ilişkilerinde en önemli olay, ABD Başkanının özel temsilcisi Harry Hopkins'in 1941 Temmuzunda Moskova'ya gelmesi oldu.

Başkanın yakın arkadaşı ve danışmanı Harry Hopkins, Lend-Lease Uygulama Yöneticisi görevini yürütüyordu. Temmuz ortalarında Hopkins İngiliz hükûmeti ile Amerika'nın İngiltere'ye yardımı konularında görüşmeler yapmak için Londra'ya gitmişti. Hopkins'in bir görevi daha vardı: Roosevelt ve Churchill'in Ağustos'un ilk yarısına planlanan buluşmalarına hazırlık yapması gerekiyordu.

R. Shervud'un yazdığına göre İngiltere'de pek çok sayıda değişiklik vardı: "... İki aydır ciddi hava saldırıları düzenlenmiyordu ve İngiltere yalnız başına artık çarpışmıyordu. Sokaklarda insanların yüzlerinde çok büyük bir rahatlama ifadesi vardı."[65] Bu değişiklikler Sovyetler Birliği'nin Almanya ile savaşından kaynaklanıyordu. Hopkins'in de kanaat getirdiği gibi, İngilizlerle en küçücük bir sorunu görüşmek dahi Sovyet-Alman Cephesi'ndeki durumu hesaba katmaksızın mümkün değildi. Savaş dört haftadır devam ediyordu, yani, çok sayıda İngiliz yetkilinin düşüncesine göre, Nazi Almanyası'nın SSCB'yi bozguna uğratması gereken minimum süre sona eriyordu ve Hitlercilerin zaferinin sözü dahi edilmiyordu. Üstelik İngiliz liderlerde "Ruslar, olasıdır, kış bastırana kadar direnebilirler"[66] umudu belirmişti. Tüm bunlar Hopkins'i bundan sonra savaşın yürütülmesinin planlaması için Rusya'daki ortamı daha yakından görmek, Sovyet-Alman Cephesi'ndeki durumun gerçekte ne olduğunu incelemek gerektiği kanaatine itmişti. Hopkins Londra'dan Roosevelt'e telgraf çekiyordu: "Bana öyle geliyor ki, mümkün olan her şeyi yaparak, bu çarpışmalarda Rusları parça parça etseler dahi onların cepheyi ellerinde tutmasını sağlamak gerekir."[67] 28 Temmuz'da İngiliz Hava Kuvvetleri'nin "Katalina" adlı uçağıyla Hopkins İnvergordon Üssü'nden Arhangelsk'e uçtu, oradan da bir Sovyet uçağı onu Moskova'ya getirdi.

Moskova'da Hopkins J. Stalin ve diğer SSCB yöneticileriyle bir dizi görüşme yaptı. Bu görüşmeler sırasında Sovyet hükûmeti SSCB ile ABD

arasında ortak düşmana karşı mücadelede işbirliğinin güçlendirilmesi için mümkün olan her şeyi yaptı.

Hopkins’in misyonunun resmî amacı, Birleşik Devletlerin SSCB’ye en hızlı ve etkili bir şekilde yardım edebileceğine ilişkin konunun görüşülmesiydi. Hopkins J. Stalin’e, ABD Başkanının Hitler’i tüm insanlığın düşmanı saydığını ve bu nedenle Sovyetler Birliği’ne Almanya’ya karşı savaşta yardım etmeyi istediğini ifade ediyordu. O, ABD ve Büyük Britanya’nın SSCB’ye mümkün olan her türlü yardımı yapmaya hazır olduklarını teyit ediyordu. Ancak Hopkins Amerikan yardımını şu şekilde koşullara bağlıyordu: “Ben ona (Stalin’e –y.n.)” diye yazıyordu, Hopkins Roosevelt’e raporunda,, “uzun vadeli lojistik sorunu konusunda karar alınmasına gelince, bu kararlar ancak bizim hükûmetimizin yalnızca savaşın Rusya’daki durumunu değil, Rusya’nın silahlarının tipleri, sayısı ve kalitesini, aynı zamanda ham madde kaynakları ve sanayi potansiyelini tümüyle bilmesi durumunda alınabileceğini söyledim.[68] Dolayısıyla, ABD hükûmeti mal teminini kendisine Sovyetler Birliği’nin askerî durumu ve savaşın bundan sonra yürütülmesi olanakları konusunda en önemli stratejik bilgilerin verilmesi koşuluna bağlıyordu.

O zamana kadar Amerikan hükûmeti, mal temini konusunda fiilen konuşmalarla sınırlı kalmasına rağmen, SSCB hükûmeti Hopkins’e kendisini ilgilendiren konularda ayrıntılı bilgiler verdi. Bu arada Sovyet hükûmeti kışa kadar cephenin bir düzene kavuşacağına olan kesin inancını da ifade etti. Bilgiler Hopkins tarafından Başkana sunulacak ilgili raporlara dâhil edildi. Ancak, Hopkins, misyonunun gayri resmî bir nitelik taşımasını bahane ederek, Sovyetler Birliği’ne gerekli malzemelerin temini konusunda somut bir mutabakattan kaçındı. Amerikan hükûmeti, Sovyet-Alman Cephesi’nde Yaz-Sonbahar harekâtlarının bitimine kadar SSCB’ye mal temini konusunda ciddi olarak anlaşmaya varma niyetinde değildi. Gerek Amerikan gerekse İngiltere hükûmeti, önceden de olduğu gibi, Kızıl Ordu’nun Alman askerî makinesinin baskısına dayanacağına inanmadıkları için, Sovyetler Birliği’ne silah, sanayi donanımı ve hammadde satmayı amaçlarına uygun görmüyorlardı. Hopkins Moskova’da, ABD, SSCB ve İngiltere hükûmetleri arasında “her cephenin stratejik çıkarları kıyaslamalı olarak ve ülkelerimizden her birinin çıkarlarının ortaklaşa ve çok ayrıntılı olarak ele alınacağı”[69] bir konferans yapılmadıkça ABD ve İngiltere’nin,

Rusya Cephesi’ne tank, uçak ve uçaksavarlar gibi ağır silahlar göndermek istemediklerini belirtti. Hopkins üç devletin konferansını ancak Alman hücumlarının sona ermesinin ardından yapmayı öneriyor ve böylece de ABD’nin, SSCB’nin savaşta ayakta kalma yeteneğinden emin olmadıkça kendisini herhangi bir vaatle mahkûm kılmak istemediğini de sergilemiş oluyordu. Hopkins Başkana “Biz şu andaki savaşın sonucunu öğrenmedikçe Moskova’da hiçbir konferans yapılmamasının önemini aklıma getirdim. Savaşın sonucu belli olmadıkça konferans yapmanın son derece mantıksız olacağını düşündüm” [70] şeklinde bir rapor sunuyordu. Böylelikle bu önemli sorunun çözümü ertelenmiş ve Sovyet Silahlı Kuvvetlerinin Hitler saldırısını püskürtmesine bağlı kılınmıştı.

Bununla birlikte, Hopkins’in misyonu yararsız geçmiş sayılmazdı.

Hopkins, Sovyetler Birliği’nin büyük bir potansiyele sahip olduğunu ve onun Almanya ile savaşta yenileceğine ilişkin kehanetlerin, gerçek durumu bilmemekten ve önyargıdan kaynaklandığına bizzat kendisi kanaat getirmişti. Hopkins Roosevelt’e Moskova’dan şunları iletiyordu: “Benim bu cepheye derin bir inancım var, halkın morali olağanüstü yüksek. Burada çok sağlam bir galip gelme kararlılığı var.”[71] “Hopkins’in Moskova ziyareti” diye yazıyor Shervud, “Büyük Britanya ve ABD’nin savaş yıllarında Sovyetler Birliği ile ilişkilerinde dönüm noktası oldu. Bundan sonra tüm İngiliz-Amerikan hesapları Rusya’nın bir an önce yenileceği olasılığı üzerine yapılmıyordu artık.”[72]

Başlıca sorun olan Sovyetler Birliği’ne Amerikan dış satımı sorunu çözülmemiş olmasına karşın, SSCB, ABD ve İngiltere anti-Hitler koalisyonunun kurulması gibi çok güç ve nispeten uzun süreçte, SSCB hükûmetinin Hopkins ile görüşmeleri olumlu bir rol oynamıştır.

İngiltere-Sovyetler Birliği-İran Anlaşması

İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasına doğru Almanya İran’da ciddi bir konuma sahipti. İran’ın devlet aygıtında ve ordusunda Alman danışmanların

sözü geçiyordu. Alman propagandası, İran kamuoyunu faşist Almanya'dan yana yönlendirme hesabına dönüktü. Almanya, İran'ın ticaretinde ilk sırayı alıyordu, Alman uzmanlar ülkede yol ve işyerleri inşaatını yönetiyorlardı. Hitlerciler İran petrollerini ele geçirme hevesindeydiler ve İran'ı SSCB'ye ve Asya'daki İngiliz kolonilerine saldırı için savaş alanı olarak kullanmanın hesaplarını yapıyorlardı.

Almanya'nın SSCB'ye karşı savaş hazırlığı nedeniyle ve özellikle de 22 Haziran 1941'den sonra Hitlercilerin İran'da faaliyetleri hızla artmıştı. Çoktandır kurulmuş olan ajanlık ağı oldukça genişletilmişti. İran'a çeşitli uzmanlar ve turist görüntüsü altında Alman gizli servisinin, Gestapo'nun çok sayıda ajanı, Alman propagandacılar gelmişti. 1941 yılında İran'ın her köşesinde "uzman" vardı. Ülkenin bazı noktalarında, SSCB'nin çeşitli kentlerine, Bakû civarına ve Sovyet Türkmenistan'ına göndermek için suikastçı ve terörist gruplar hazırlıyorlardı. Tahran ve diğer kentlerde Hitlerciler silah, mühimmat, patlayıcı maddeler ve diğer askerî malzeme depoları kurmuşlardı.

İran'da kurulmuş olan kendine özgü "beşinci kolu" kullanarak Alman hükûmeti İran'ı SSCB ve İngiltere'ye karşı savaşa sürüklemek niyetindeydi. Eğer, yukarıda sözü edilen güçler ve kaynaklar yardımıyla bu yapılamazsa, darbe yapılarak İran'da, ülkeyi Almanya'nın yanında savaşa sürükleyecek bir hükûmetin iktidara getirilmesi öngörülüyordu.

İran'daki gelişmeleri hem Sovyet hem de İngiliz hükûmetleri dikkatle izliyordu. SSCB hükûmeti İran hükûmetine, 1921 tarihli Sovyet-İran Anlaşması'na dayanarak Alman ajanlarının, hem SSCB'nin hem de bizzat İran'ın çıkarlarına düşman olan yıkıcı ajanlık ve suikast amaçlı faaliyetlerine son vermesini talep eden bir dizi (26 Haziran, 19 Temmuz ve 16 Ağustos 1941 tarihlerinde) nota verdi. Ayrıca İngiliz hükûmeti de İran hükûmetine bir dizi nota verdi. Ancak, İran Şahı Rıza Berlin'in kışkırtmasıyla Sovyet ve İngiliz hükûmetlerinin taleplerine karşılık vermeyi reddetti.

Bundan sonra İngiliz hükûmetinin önerisiyle SSCB ve Büyük Britanya İran topraklarının faşist devletlerce kullanılmasının önlenmesi amacıyla birlikte önlem almaya, özellikle de İran'a geçici olarak asker çıkarmaya karar verdiler. 25 Ağustos'ta SSCB hükûmeti ve İngiltere İran hükûmetine yeni notalar gönderdiler. Sovyet notasında "Ne yazık ki İran hükûmetinin,

Alman ajanları tarafından İran'da yaratılan kaos ve kargaşaya son verebilecek önlemler almayı reddettiği ve böylelikle bu Alman ajanlarının terörist faaliyetlerini desteklemiş olduğu" ifade ediliyordu. Bu nedenle Sovyet hükûmeti "gerekli önlemleri almak ve 1921 Anlaşması'nın 6. maddesinde yer alan Sovyetler Birliği'ne ait olan hakkı derhâl kullanarak, kendisini savunmak amacıyla geçici olarak İran topraklarına kendi ordusunu çıkarmak zorunda kalmıştır"[73] ifadeleri yer alıyordu. Bununla birlikte bu önlemlerin "hiçbir şekilde İran halkına yönelik olmadığına; Sovyet hükûmetinin İran'ın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı konusunda hiçbir gizli niyet taşımadığına; Sovyet hükûmeti tarafından alınan askerî önlemlerin istisnai olarak yalnızca, Almanlar tarafından İran'da yaratılan düşmanca faaliyetlerden kaynaklanan tehlikeye dönük olduğuna; İran ve SSCB'nin çıkarlarını tehdit eden bu tehlike giderilir giderilmez Sovyet hükûmetinin, 1921 tarihli Sovyet-İran Anlaşmasından kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmek adına kendi askerlerini derhâl İran sınırları dışına çekeceğine"[74] vurgu yapılıyordu.

25 Ağustos 1941'de Sovyet ve İngiliz askerleri İran'a girdi. Böylelikle İran topraklarından SSCB'ye tasarlanan saldırı önlenmiş, Almanların Yakın ve Orta Doğu'daki planları suya düşürülmüş, SSCB'nin İran ve Basra Körfezi üzerinden İngiltere ve ABD ile demiryolu ve denizyolu bağlantısı sağlanmış oldu. Hitler Almanyası ile işbirliği planları taşıyan Ali Mansura hükûmeti 27 Ağustos'ta istifa etti. İktidara Ali Forugi hükûmeti geldi.

8 Eylül'de Sovyetler Birliği ve İngiltere temsilcileri İranlı temsilcilerle, Sovyet ve İngiliz askerlerinin İran topraklarında konuşlanmasını belirleyen bir anlaşma imzaladı. İran hükûmeti, Hitler Almanyası ile mücadele davasında, SSCB ve İngiltere'ye zarar verecek hareketlere izin vermemek, ayrıca ittifak devletlerinin askerî yüklerinin İran üzerinden taşınmasına yardımcı olmak yükümlülüğünü üstlendi. Bunun dışında İran hükûmeti faşistlerin faaliyet merkezlerini kapatma yükümlülüğünü de üstlendi.

Alman yanlısı politikacılar tarafından desteklenen Şah Rıza anlaşmayı sabote etmeye yeltendi. Bundan dolayı, Büyük Britanya hükûmetinin önerisiyle İngiliz ve Sovyet askerleri İran'ın başkenti Tahran'a sevk edildi. 16 Eylül'de Rıza Şah, oğlu Muhammed Rıza Pehlevi lehine, tahttan el çekme tutanağı imzaladı.

Forugi hükûmeti, 8 Eylül tarihli anlaşma ile üstlendiği yükümlülükleri yerine getiriyordu ve SSCB ve İngiltere ile İttifak Anlaşması imzalamak için görüşmelere başladı. 29 Ocak 1942'de bu anlaşma Tahran'da imzalandı. Bu anlaşmaya göre, SSCB ve İngiltere İran'ın toprak bütünlüğü, egemenlik ve siyasal bağımsızlığına saygı duyma, Almanya ya da diğer başka bir gücün saldırısına karşı savunma yükümlülüklerini bir kez daha ilan ettiler. SSCB ve İngiltere İran'a mümkün olan ekonomik yardımı yapmayı üstlendiler. İran, sahip olduğu her türlü kaynaklarla ittifak devletleriyle işbirliği yapma yükümlülüğünü üstlendi. Bir de İran Silahlı Kuvvetlerinin yardımı İran sınırları içinde iç asayişi desteklemekle sınırlanıyordu.

Tarafların siyasal işbirliği, anlaşmanın maddeleri ile bağdaşmayan başka anlaşmaları imzalamamak yükümlülüğündedir, ifadesini buluyordu. SSCB ve İngiltere "diğer ülkelerle karşılıklı ilişkilerinde, İran'ın toprak bütünlüğü, egemenlik ve siyasal bağımsızlığına zarar verecek tutum takınmama" yükümlülüğünü üstlenmişlerdi, İran ise, kendi payına anlaşmanın maddeleri ile bağdaşmayan ilişkiler içine girmeme yükümlülüğünü üstlenmişti.[75]

İngiliz-Sovyet-İran ilişkileri büyük bir uluslararası önem taşıyordu. Bu anlaşmanın imzalanması İkinci Dünya Savaşı döneminde İran'a Hitlere karşı koalisyon devletleriyle işbirliği olanağı sağlamıştı.

Atlantik Misakı (Yemin-Anlaşma Sözleşme)SSCB'nin 24 Eylül 1941 Tarihli Deklarasyonu

Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmesi tüm uluslararası konjonktürü, özellikle de Avrupa ve Uzak Doğu'da köklü olarak değiştirmişti. Faşist blok ile mücadele belirleyici aşamaya gelmiş ve bu mücadelenin seyrinde, Sovyet halkının büyük kahramanlığı sayesinde, saldırganların bozguna uğratılmasının ilk işaretleri belirmişti. Bu durum ABD ve İngiltere'nin savaş planlarını gözden geçirmesini ve aynı zamanda dış politika çizgisinin mutabakata bağlanmasını gerektiriyordu. Bu amaçla

ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill tarafından onların siyasal ve askerî danışmanlarının da katıldığı bir konferans yapıldı. Bu konferans 9-12 Ağustos 1941'de Arjantin (Newfaundland Adası) Koyu'na gelen İngiliz ve Amerikan gemilerinde yapıldı.

Atlantik Konferansı'nın toplanma anına kadar aktif savaş harekâtları bir yıldan fazladır devam ediyordu. Ancak bu süre içinde savaşan İngiltere olsun, Amerikalı tarihçilerin ifadesiyle "ilan edilmemiş bir savaş" sürdüren Birleşik Devletler olsun, halklarının karşısına savaşta güttükleri amaçları formüle edip açıklamamışlardı. Arjantin Konferansı'nda ABD ve İngiltere liderleri belli ilkeler kabul edip bunu 14 Ağustos 1941'de, Atlantik Misakı olarak bilinen "ülkelerinin ulusal politikasının bazı genel ilkeleri" olarak açıkladılar.[76]

Atlantik Misakı'nda Roosevelt ve Churchill ABD ve İngiltere'nin toprak ya da benzer şeyler elde etme hevesinde olmadıklarını, ilgili halkların özgürce ifade edilmiş arzularıyla mutabık kalınmaksızın herhangi bir toprak değişikliğine razı olmayacaklarını ilan ettiler. ABD Başkanı ve İngiltere Başbakanı tüm halkların kendi yönetim şeklini belirleme haklarına saygı duyduklarını, kuvvet yoluyla egemenlik hakları ve özerkliklerini yitirmiş halkların bu haklarını yeniden kazanmaları için çaba göstereceklerini vurguluyorlardı. Belgede, müttefiklerin, tüm ülkelerin eşit koşullarda ticarete ve dünya hammadde kaynaklarına erişim olanaklarını sağlamak, herkesin daha yüksek yaşam düzeyi, ekonomik gelişme ve sosyal güvenceye kavuşturulması amacıyla bütün ülkelerin ekonomi alanında verimli işbirliğini sağlamak için çaba gösterecekleri belirtiliyordu. Misakta, Nazi tiranlığının tümüyle yok edilmesinden sonra İngiltere ve ABD'nin, tüm ülkelere kendi topraklarında güvenlik içinde yaşama ve aynı zamanda tüm ülkelerdeki insanların yaşamı boyunca korku ve yoksulluk bilmeden yaşayabilecekleri bir ortamı sağlayacak bir dünyanın kurulmasını umut ettikleri belirtiliyordu. Devamında, savaş sonrası dünyanın herkese özgürce ve hiçbir engelle karşılaşmadan tüm denizlerde ve okyanuslarda yüzme olanağı sağlaması gerektiğine işaret ediliyordu. Dünya devletleri güç kullanmaktan vazgeçmeliydi, "saldırı tehdidinde bulunan ya da bulunabilecek olan" devletler "daha geniş çaplı ve güvenli bir genel güvenlik sistemi kuruluncaya kadar"[77] silahsızlandırılmalıydı.

Böylelikle, savaş sonrası oluşacak dünyanın bir dizi ilerici, demokratik ilkeleri Atlantik Misakı'nda yankısını bulmuştu. Bu, Sovyetler Birliği tarafından ilan edilen savaş amaçlarının ABD ve İngiltere'nin resmî politikasına, aynı zamanda da bu dönemde yayılmış olan faşizme karşı gerçek halk savaşlarının etkilerinin bir sonucuydu. Roosevelt ve Churchill tarafından Atlantik Misakı'nın kabulü uluslararası ilişkilerde ve savaş döneminin diplomasi tarihinde önemli bir dönüm noktasıydı. ABD ve İngiltere'nin "Nazi tiranlığının tamamen yok edilmesini"[78] sağlama niyetinde olduklarına ilişkin bildiri son derece büyük bir önem taşıyordu. Ama bununla birlikte, belgede faşizme karşı savaşıma katılanların, Hitlerciler tarafından kuşatılan ülke halklarının tamamen ve bir an önce kurtuluşu için onların tüm çabaları ve kaynaklarını birleştirmelerinden oluşan net bir formül yoktu. Koloni ve manda altında bulunan toprakların savaş sonrası yazgısına ilişkin somut bir şey söylenmemişti. Misak'ın hazırlanmasına katılan ve Dışişleri Bakanlığı'na vekâlet eden C. Wells, Roosevelt'in Washington'dan Atlantik Konferansı'na giderken "dünyanın köleleştirilmiş halklarına umut verebilecek"[79]ortak bir İngiliz-Amerikan Deklarasyonu yayımlamaya niyetlendiğini yazıyordu. Amerika Başkanının bu niyeti tam anlamıyla gerçekleşmiş olmadı. Misak metni üzerinde Roosevelt ile mutabık kalındıktan sonra Churchill kendi hükûmetine, Misakın, "zafer sonrası gerçekleştirmemiz gereken nihai şemayı değil, tüm ülkeleri bizim adilane amaçlarımıza inandırmak için planlanmış olan savaşın amaçlarına ilişkin geçici ve kısmi bir bildiri"[80]niteliği taşıdığı bilgisini veriyordu.

ABD'nin Atlantik Konferansı'ndaki amaçlarından biri, İngiltere'yi kendi dış politikasında savaş sonrası barışçıl çözümleri ilgilendiren kısma "bağlamak", İngiliz hükûmetini bu konuda ABD hükûmeti ile mutabakat sağlamadan hiçbir karar almamaya zorlamaktı.

Ve Roosevelt bunu başarmıştı. Atlantik Misakının taslağını başlangıçta Wells ve İngiltere Dışişleri bakan yardımcısı Cadogan hazırlamışlardı. Hazırlık Wells'in Cadogan'a, İngiltere'nin, savaş sonrası barış çözümlemeleri konusunda diğer ülkelere karşı herhangi bir yükümlülükle bağlanıp bağlanmadığını sormasıyla başlamıştı. Cadogan onu İngiltere'nin bu tür yükümlülükler üstlenmediği konusunda ikna etmişti. O zaman Wells anlamlı anlamlı, "Birleşik Devletlerin savaşta İngiltere'nin gelecekteki

zaferiyle doğrudan doğruya ilgisi olduğu” için bu sorunun kendisini ilgilendirdiği şeklinde açıklık getiriyordu konuya. Cadogan, kendisinin “bu gerçeği tümüyle göz önünde bulundurduğunu ve Mister Churchill’in de bunu belirtmekte olduğu”[81]yanıtını veriyordu. Mc Neil şunları yazıyordu: “O zamanlar İngiltere, Birleşik Devletlerin sanayi ürünlerine bağımlıydı ve Amerikalı resmî şahıslar İngiliz hükûmetinin politikası konusunda potansiyel bir veto gerçekleştirme olanağı elde etmişlerdi.”[82]

Konferansta bulunmuş olan Amerika Başkanının oğlu Eliot Roosevelt sonraları şunları yazıyordu: “Churchill o zaman ‘dünyanın ancak Amerika Birleşik Devletleri’nin belirlediği koşullar temelinde fethedilebileceğini’ itiraf etmişti.”[83]

Konferanstaki İngiltere-Amerika çelişkileri yalnızca gelecekteki savaş sonrası barış düzenlemelerinde başrol mücadelesinde su yüzüne çıkmadı. ABD’nin eskiden beri var olan “denizlerin serbestliği”, “ticaret ve hammadde konusunda eşit olanaklar” gibi taleplerini Misak’a dâhil etmesi Churchill’in şiddetli itirazlarına yol açmıştı. Sonuçta Misak metnine, bu ilkelerin “mevcut yükümlülüklere uyularak”[84] uygulanması gerektiği şartları da kaydedildi. Bu, Roosevelt’e ve Churchill’e mutabık kalınan deklarasyona göre hareket etmek olanağı verdi, ancak iki ülke arasındaki çok derin çelişkileri ortadan kaldırmadı.

Konferansın gündemindeki sorunların niteliği, onların SSCB ile birlikte tartışılmasını gerektiriyordu, ancak İngiltere ve Amerika bu sorunları kendi aralarında gözden geçirmeyi tercih ettiler.

Konferansta Sovyetler Birliği’ne silah dış satımı konusuna değinildi. 15 Ağustos’ta Roosevelt ve Churchill Moskova’dan dönen Hopkins’ten bilgi aldılar. Hopkins ile görüşmenin pratik sonucu Roosevelt ve Churchill’in J. Stalin’e, kendisine “Nazi saldırısına karşı bu mükemmel karşı koyuşta ülkesine en iyi şekilde iki ülkenin nasıl yardım edebileceği konusunu”[85] tartışmak için Moskova Konferansı’nı önerdikleri ortak mektup oldu. Görüldüğü gibi, ABD ve İngiltere yöneticileri SSCB’nin Almanya ile savaştaki rolünü daha gerçekçi bir şekilde değerlendirmeye başlamışlardı. Sovyet hükûmeti ABD ve İngiltere tarafından önerilen üç ülke temsilcilerinin Moskova’da konferansa çağırılması önerisini kabul etti.

24 Eylül 1941’de Londra’da SSCB, Belçika, Çekoslovakya, Yunanistan, Polonya, Hollanda, Norveç, Yugoslavya Lüksemburg ve Özgür Fransa’nın katıldığı Müttefikler arası Konferans’ta SSCB’nin İngiltere büyükelçisi İ.M. Mayskiy, Sovyet hükûmetinin Atlantik Misakı’nın temel ilkeleri ile mutabık kaldığına ilişkin deklarasyon sundu. Aynı zamanda Sovyet hükûmeti, bu ilkelerin pratikteki uygulamalarının “kaçınılmaz olarak şu ya da bu ülkenin içinde bulunduğu durum, gereksinimler ve tarihsel özelliklerine uygun olarak gerçekleşmesi gerektiğini” ifade ediyordu. Sovyet Deklarasyonu’nda faşizme karşı savaşın bir kurtuluş savaşı oluşu karakterine uygun düşen bir anti-faşist koalisyon programı ileri sürülüyordu. Deklarasyonda halkların görevinin, Almanya’nın ve müttefiklerinin bir an önce ve kararlı bir şekilde yenilgiye uğratılması ve gelecek kuşakların cani Nazizm’den kurtulması için bir savaş sonrası dünya düzeninin kurulması olduğuna işaret ediliyordu. Hitler’e karşı zaferden sonra, özgürlükçü halkların arzularına yanıt verecek uluslararası işbirliği ve dostluk ilişkilerinin temeli atılmalıydı. Deklarasyon halkların egemenlik haklarına ve ulusların kendi yazgılarını kendileri belirlemelerine, her halkın kendi ülkesinin devlet bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün dokunulmazlığı hakkına, halkın kendisinin amaçlarına uygun bulduğu şekilde toplumsal düzen kurması ve istediği yönetim biçimini seçmesine saygı ilkelerini ilan ediyordu. Sovyetler Birliği bir kez daha saldırganlara karşı, silahsızlanmadan, tüm ülkelerle barış ve iyi komşuluk ilişkileri, saldırı kurbanlarına yardımdan yana kolektif hareket etmek yönünde düşüncelerini dile getirmişti. Sovyet hükûmeti böyle bir savaş sonrası uluslararası ilişkiler kurulması programını öne sürmekle, “bugün Hitler saldırganlığının bozguna uğratılması ve Nazizm boyunduruğunun kırılmasının gerekliliğini kabul etmiş olan tüm halkların karşısında duran temel ödevin, Hitler sürülerinin zulmü altında inleyen özgürlükçü halkların tamamen ve mümkünse bir an önce kurtuluşu için tüm ekonomik ve askerî kaynaklarının seferber edilmesinden ibaret olduğunu”[86] kuvvetle vurguluyordu.

Üç Devletin 1941 Moskova Konferansı

1941 Eylülü sonunda SSCB, ABD ve İngiltere temsilcilerinin Moskova Konferansı toplandı.

Konferansın toplanması anına kadar Sovyetler Birliği üç aydan fazla bir süredir Almanya ve müttefiklerinin ordularına karşı savaşıyordu. SSCB Silahlı Kuvvetleri'nin Nazi kuşatmacılarına karşı direnci gün geçtikçe artıyordu. Sovyet askerleri cephenin bazı bölümlerinde karşı saldırıya geçmişti. Düşman, insan ve silah gücü olarak, önemli kayıplar vermişti. 1941 Eylülü başında Hopkins İngiliz Enformasyon bakanı Brendan Bracken'e şunları yazıyordu: "Kuşkusuz ki, Rus ordusunun harekâtı bizim tüm askerlerimizi kendilerini mahcup hissetmeye zorladı."[87]

Ancak, Sovyet-Alman Cephesi'nde durum çetin görünüyordu. Savaşın başında Almanlar Leningrad yönüne 75 km kadar ilerlemiş ve kenti karadan ablukaya almışlardı. Moskova yönünde 800 km ilerlemişler ve Sovyet başkentine 300 km mesafede bulunuyorlardı, SSCB'nin Güneyinde ise 600-850 km arasında ilerlemişlerdi.

Daha önce de ifade edildiği gibi, savaşın ilk üç ayı içinde ABD ve İngiltere, Sovyetler Birliği'ne malzeme ve silah olarak pratikte yardımda bulunmamışlardı. Bu yardım konusu yalnızca sözde kalmıştı.

Müttefiklerin Moskova Konferansı temsilcileri daha Churchill ve Roosevelt'in Argentia buluşmasında belirlenmişti. Amerikan delegasyonuna o zamanlar ABD'den İngiltere'ye Lend-Lease satışlarını yapan Amerikalı büyük bir işadamı ve politikacı Averell Harriman, İngiltere delegasyonuna ise askerî malzemeler teçhizat Bakanı ve İngiltere'nin "gazete krallarından" birisi olan Beaverbrook Başkanlık ediyordu. Ancak, müttefikler, Doğu Cephesi'nde savaşın 1941 yılı Yaz-Sonbahar harekâtının sonuçlarını beklediklerinden konferans tarihini belirlemekte acele etmiyorlardı. Churchill Arjantin'den Londra'ya şu telgrafı çekiyordu: "Biz Rusya'daki konferansın, umarım ki, Rus cephe hattının kışın nerede olacağını bileceğimiz Eylül'ün ikinci yarısından önce başlamasını istemeyiz."[88]

Amerikalılar ve İngilizler konferansa bir buçuk ay hazırlandılar. Strateji konuları yeniden gözden geçirilmiş, üretim olanakları ölçülüp biçilmiş, İngiliz ve Amerikan Silahlı Kuvvetleri'nin bir sonraki yıl içindeki gereksinimleri tespit edilmişti.

Churchill Beaverbrook’a, Sovyetler Birliği’ne mal temininin “istisnai olarak hemen hemen Amerikan kaynakları hesabına yapılmasını” sağlaması direktifi vermişti. Ama Churchill, bu tür mal teminlerini ancak bir yıl sonra başlatmak niyetindeydi. “Ancak, biz bunu (silah ve malzeme teminini) büyük çapta 1942 yılı ortası ya da sonuna kadar büyük çapta gerçekleştiremeyiz” diye yazıyordu Churchill Beaverbrook’a. Başlıca planları 1943 yılına ertelemek gerekecek. Sizin göreviniz, yalnızca Rusya’ya yardım yapma planları hazırlanmasına katkıda bulunmak değil, ayrıca kendimizin de burada kan kaybetmememizi sağlamaktır; hatta, Rusya’daki havanın etkisinde kalsanız dahi, ben burada, İngiltere’de çok kararlı olacağım.”[89]

Roosevelt ve Birleşik Devletlerin askerî yönetimi Amerika-Almanya ilişkilerinin son derece gergin bir duruma vardığını ve ABD’nin mutlaka Almanya’nın askerî yenilgisini sağlamak zorunda olduğu sonucuna varmıştı. ABD ordu ve filo yöneticileri tarafından Moskova Konferansı nedeniyle 25 Eylül’de hazırlanan belgede şunlar yer alıyordu: “Britanya topluluğu ve Rusya tamamen yenilgiye uğramış olsalardı bile, nihai zafere ulaşmanın büyük ölçüde artan güçlüklerine karşın, Birleşik Devletlerin Almanya’ya karşı savaşı sürdürmek için çok önemli gerekçeleri olurdu.”[90]ABD askerî ve siyasal yönetimi, bu güçlüklerden kaçınmak ve Almanya’yı yenmek için Sovyetler Birliği’ne yardımda bulunmanın zorunlu olduğu görüşündeydi. Üstelik Almanya’ya karşı zafer için büyük kara kuvvetleri değil, havadan bombardımanın yeterli olduğu tahmininde bulunan Churchill’den farklı olarak, Amerikan askerî yönetimi bir başka görüşü savunuyordu. 25 Eylül tarihli belgede şunlar yer alıyordu: “Deniz ve hava kuvvetlerinin kendi başlarına herhangi bir zaman önemli savaşları kazandığı çok ama çok ender görülmüştür. Değişmez bir kural olarak kabul edilmelidir ki, yalnızca kara orduları bir savaşı nihai olarak kazanabilir.”[91] En güçlü kara ordusu SSCB’de bulunduğu için, Almanya’nın yenilmesi adına, savaşı sürdürmesi için de SSCB’ye silah ve malzeme yardımı yapmak gerekirdi.

22 Eylül’de Amerikan ve İngiliz delegasyonları İngiliz kruvazörüyle deniz yoluyla Londra’dan Arhengelsk’e hareket ettiler ve oradan da 28 Eylül’de Moskova’ya geldiler.

Konferans 29 Eylül'de başladı ve 1 Ekim'de sona erdi. Konferans'ta Amerika ve İngiltere'nin Sovyetler Birliği'ne silah, sanayi donanımı, gıda ürünleri temininin artırılması konusu ve Hitler Almanyası'na karşı savaşta SSCB, ABD ve İngiltere'nin maddi kaynaklarının birleştirilmesi ve kullanımın iyileştirilmesi amacıyla ABD ve İngiltere'ye bunun karşılığında Sovyetler Birliği'nden hammadde ve mal getirilmesi konuları tartışıldı. Sovyetler Birliği'ne ABD ve İngiltere'den 1 Ekim 1941'den 30 Haziran 1942'ye kadar mal temini konusunda anlaşmaya varıldı. Moskova'da imzalanan protokol ABD ve İngiltere'nin Sovyetler Birliği'ne 400'er adet uçak, 500'er adet tank ile diğer bazı hammadde türleri, silah ve askerî malzeme temin etmesini öngörüyordu. Kendi adına Sovyet hükûmeti Batılı müttefiklerinin SSCB'den bazı mallar ve malzemelerin temini için verdikleri siparişleri inceleme yükümlülüğünü üstleniyordu.[92] Böylece, yardımın tek taraflı değil karşılıklı yapılacağı öngörülmüş oluyordu. Konferansın son oturumundaki konuşmasında Harriman şunları söylüyordu: "Lort Beaverbrook ve ben hükûmetimiz adına Sovyetler Birliği'nden, ülkelerimizde silah üretimine önemli ölçüde yardımcı olacak Rus hammaddelerini büyük partilerle alacağımızı teyit edebiliriz."[93]

Ancak Moskova Konferansı'nda varılan anlaşma bir dizi eksiklik de taşıyordu. Birincisi, J. Stalin'in 3 Ekim 1941'de Churchill'e yazdığı gibi, SSCB'nin askerî gereksinimleri, "bir dizi sorunun Londra ve Washington'un nihai incelemesi ve karar almasına kadar ertelenmiş olması bir yana, konferansta mutabık kalınan kararlarla" [94] sona ermiş değildir. İkincisi; bu anlaşmanın, kısa bir zaman dilimini kapsamış olması ve bunun da Sovyet askerî komutanlığının ileriye dönük askerî operasyon planlamalarını güçleştirmekte olmasıdır.

Konferansın katılımcıları, bir protokol imzalamış ve bu protokole göre, ABD ve İngiltere malların Sovyetler Birliği'ne nakliyatında yardım etme yükümlülüğünü üstlenmişlerdir. Churchill J. Stalin'e 6 Ekim 1941'de bu konuda şunları yazmıştır: "Biz, 10'ar günlük aralıklarla gönderilecek aralıksız konvoy akışını sağlamak niyetindeyiz." [95] Ancak ABD ve İngiltere hükûmetleri sonuçta Sovyetler Birliği'ne nakliyat ile ilintili olarak "önüne geçilemez" güçlükleri bahane ederek mal teminatını geciktiriyorlardı.

Sovyetler Birliği'ne mal teminatının finanse edilmesi için ABD 7 Kasım 1941'de borç karşılığı ya da kiralık Lend-Lease yöntemiyle silah

verilmesine ilişkin yasa kapsamına SSCB'yi de dâhil etti ve SSCB'ye faizsiz 1 milyar dolar borç verileceğini ilan etti.[96] Birleşik Devletlerin, Moskova Konferansı'nın kararlarını gerçekleştirmeye dönük bu davranışını Sovyet hükûmeti, ortak düşmana karşı büyük ve zor savaşında, SSCB'ye ciddi bir destek olarak değerlendiriyordu.

İngiltere'nin SSCB'ye mal teminine gelince, bu 16 Ağustos 1941 tarihli karşılıklı mal temini, kredi ve ödeme düzenine ilişkin anlaşma esasına göre gerçekleştiriliyordu.[97]

1941 Moskova Konferansı, anti-Hitler koalisyonu kurulmasında, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya'nın zaferin kazanılmasına dönük işbirliğinin bir düzene kavuşturulmasında olumlu bir rol oynamıştır. Bu Konferans, Sovyetler Birliği'nin faşist Almanya ile mücadelesinin tüm ağırlığını tek başına taşıdığı gerçeğinin Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere tarafından kabul edilmesinin bir kanıtı olmuştur.

1941 Sovyet-Çekoslovak ve Sovyet-Polonya İlişkileri"Özgür Fransa" Hareketinin Sovyetler Birliği Tarafından Tanınması

SSCB hükûmeti yalnızca ABD ve İngiltere ile müttefiklik ilişkilerinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi için yoğun çabalar sarf etmekle kalmamış; Hitler Almanyası ile savaş hâlinde bulunan diğer ülkelerin hükûmetleri ile işbirliği kurulması için de bir dizi önlemler almıştı. Sovyet hükûmeti 18 Temmuz 1941'de Londra'da sürgünde bulunan Çekoslovakya Cumhuriyeti hükûmeti ile anlaşma imzalamıştı. Her iki hükûmet de derhâl temsilci değişimi konusunda mutabakata vardılar. Almanya'ya karşı birbirlerine yardımda bulunma konusunda karşılıklı yükümlülük üstlendiler. Sovyet hükûmeti SSCB'de, kendi topraklarında Sovyet Yüksek Komutanlığı komutası altında faaliyet göstermesi gereken Çekoslovak ulusal birliklerinin kurulmasını kabul etti. Bu, SSCB Yüksek Komutanlığı ve Çekoslovakya Yüksek Komutanlığı arasındaki 27 Eylül 1941 tarihli askerî anlaşma ile

teyit edilmiş oldu.[98] Bunun devamında SSCB ile Çekoslovakya arasında imzalanan anlaşmaya dayanılarak Sovyetler Birliği Çekoslovakya'ya, askerî birliklerinin SSCB topraklarında barınması için kaynaklar sağladı. Çekoslovakya eski Cumhurbaşkanı daha sonraları şunları yazacaktır: "En başından itibaren Münih'e kararlı biçimde karşı çıkan Sovyetler Birliği (...) hiçbir sınırlama getirmeden ve koşulsuz olarak tamamen ve yine kararlı bir şekilde Cumhuriyeti Münih öncesi statüsünde tanıdı.[99]

İngiltere hükûmeti Münih Anlaşması'na attığı imzayı bir süre resmî olarak iptal etmekten kaçındı. 5 Ağustos 1942'de yine de bu anlaşmayı reddetti, ama Çekoslovakya'nın Münih öncesi sınırlarına ilişkin tutumu konusunu açık bıraktı.

1941 yılı Temmuz ayı başında Londra'da Sovyetler Birliği temsilcileri ile sürgündeki Polonya hükûmeti temsilcileri arasında Hitler Almanyası'na karşı ortaklaşa mücadele için anlaşma imzalanması konusunda görüşmeler başladı. Sikorsky hükûmetinde yandaşları olan ve aslında Eylül 1939'dan hiçbir ders çıkaramamış olan gerici Polonyalı çevreler, SSCB'nin anlaşma karşılığında bir tazminat olarak 1 Eylül 1939 tarihli Sovyet-Polonya sınırını tanıması, yani topraklarının bir bölümünden; Batı Ukrayna ve Batı Belarusya'dan vazgeçmesini talep ettiklerinden görüşmeler hemen hemen bir ay sürdü. Sürgündeki Polonya hükûmeti Almanya'nın SSCB'ye saldırısının ikinci gününde Sovyetler Birliği'nden toprak talebinde bulundu. Böylelikle Polonya hükûmeti Polonya halkının yaşamsal çıkarlarını göz ardı ederek SSCB'ye karşı düşmanca bir politika yürüttü ve onunla ortak düşmana karşı savaşta işbirliği yapmak istemedi.

Doğal olarak Sovyet hükûmeti bu talepleri yerine getirme yoluna gidemezdi. Üstelik sürgündeki Polonya hükûmetinin üyelerinin hepsinin de gözünü, SSCB'nin Hitler Almanyası'na karşı mücadelede işbirliği önerisini reddedecek kadar nefret bürümemişti. Ayrıca, gerçekçi olmadığı açık seçik bilinen Sovyet karşıtı planlara yabancı olmamasına karşın Başbakan General Sikorsky meslektaşlarından daha gerçekçi bir politikacıydı.

Sovyet hükûmetinin adil ve şaşmaz tutumu ve sürgündeki Polonya hükûmet üyelerinden bir bölümünün davaya gerçekçi yaklaşımı SSCB ile Polonya arasında 30 Temmuz 1941'de bir anlaşma imzalanmasını olanaklı kıldı. Anlaşmanın ilk maddesi toprak sorunlarına ayrılmıştı: "SSCB hükûmeti Polonya'daki toprak değişikliklerine ilişkin 1939 tarihli Sovyet-

Alman anlaşmalarını geçersiz kabul eder. Polonya hükûmeti, Polonya'nın üçüncü bir ülkeyle Sovyetler Birliği'ne yönelik hiçbir anlaşmayla bir bağlantı içinde olmadığını ilan eder." Anlaşma iki hükûmet arasında diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasını ve her iki hükûmetin karşılıklı olarak savaşta birbirine her türlü yardım ve destekte bulunma yükümlülüğünü öngörüyordu. Sovyet hükûmeti SSCB topraklarında Polonya ordusunun kurulmasını kabul etmişti. Anlaşma ekinde SSCB topraklarında savaş esiri olarak ya da diğer gerekçelerle tutuklu bulunan tüm Polonya yurttaşlarına Sovyet hükûmeti tarafından af öngörülüyordu.[100]Daha sonra SSCB Yüksek Askerî Komutanlığı ve Polonya Yüksek Askerî Komutanlığı tarafından, SSCB'deki Polonya ordusunun sayısını başlangıç olarak 30 bin kişi olarak belirleyen bir askerî anlaşma imzalandı.

İki ülke arasındaki ilişkilerde, Sovyet-Polonya işbirliğini pekiştiren bundan sonraki önemli aşama, J. Stalin ile V. Sikorsky arasında 3-4 Aralık 1941 tarihlerinde gerçekleşen ve "Sovyetler Birliği hükûmeti ile Polonya Cumhuriyeti hükûmeti arasında dostluk ve karşılıklı yardım deklarasyonunun" imzalanması ile sonuçlanan görüşmeler olmuştur. Alman Hitler emperyalizminin insanlığın can düşmanı olduğu tespiti yapıldıktan sonra, her iki hükûmet müttefikleri ile birlikte kesin zafere ve faşist kuşatmacıların tümüyle yok edilmesine kadar savaşacaklarını ilan ettiler. Deklarasyonda iki ülke arasındaki karşılıklı ilişkilerin esasının barış dönemlerinde iyi komşuluk ilişkileri, dostluk ve üstlenilen yükümlülüklerin dürüstçe ve karşılıklı olarak yerine getirilmesi olduğu belirtiliyordu.[101]

Görüşmeler sırasında Sovyet hükûmeti Polonya'nın, SSCB topraklarında kurulan Polonya ordusunun 96 bin kişiye kadar çıkarılması ricasını kabul etmeye razı oldu. Devamında, Sovyet hükûmeti Polonya hükûmetine ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için 65 milyon ruble borç, daha sonraları da ikinci bir borç olarak 300 milyon ruble verdi, Polonya ordusunun gıda ve askerî teçhizat ihtiyaçlarını karşıladı. SSCB'de bulunan Polonya yurttaşları Sovyet hükûmeti ve onun yerel organlarının yardımından yararlandılar.

Ancak, Polonya'nın gerici toprak sahibi ve burjuva çevreleri Sovyet-Polonya işbirliğine zorunlu ve geçici bir işbirliği olarak bakıyorlardı. Onların sloganı "savaşa hazır hâlde beklemekti". Bu çevreler SSCB'nin

Almanya ile savaşta yenilgiye uğrayacağı, savaş süresince zayıf düşeceği, barış görüşmeleri sırasında ABD ve İngiltere'nin Sovyetler Birliği'ni Sovyet karşıtı Polonyalı çevrelerin toprak talebini kabul etmeye zorlayacağı umudunu taşıyorlardı. ABD ve İngiltere hükûmetleri bu düşleri destekliyor ve bu nedenle de bütün savaş boyunca Sovyet-Polonya ilişkilerinin düzelmesine engel oluyorlardı.

Büyük Anayurt Savaşı'nın başlarında Sovyet hükûmeti ile General de Gaulle'ün Başkanlık ettiği "Özgür Fransa" arasında ilişkiler kurulmuştu. 26 Eylül 1941'de SSCB'nin Londra büyükelçisi İ.M. Mayskiy ile de Gaulle arasında mektup değişimi oldu. Sovyetler Birliği de Gaulle'ü, "nerede bulunurlarsa bulunsunlar tüm özgür Fransızların lideri" olarak tanıyordu ve "özgür Fransızlara, Hitler Almanyası ve müttefikleriyle ortak mücadelede her türlü yardımı yapmaya ve destek vermeye hazır" olduğunu ilan ediyordu. Ayrıca SSCB hükûmeti ortak düşmana karşı ortak zafere ulaşıldıktan sonra "Fransa'nın bağımsızlığı ve saygınlığının tamamen yeniden tesis edilmesini sağlamadaki"[102] kesin kararlılığını ifade etti. "Özgür Fransa" hareketinin Sovyetler Birliği tarafından tanınması aslında bu ülkeyle Almanya'ya karşı mücadelede ittifak ilişkilerinin kurulması ile eş anlam taşıyordu.

SSCB hükûmetinin bu dış politik faaliyetleri Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nin cephedeki özverili mücadelesi ile bütünleştiğinde, Hitler karşıtı koalisyonu güçlendiriyordu ve Almanya tarafından kuşatılan ülke halklarının kurtuluş hareketlerinin gelişmesi için muazzam bir itici güç oluyordu.

Büyük Britanya Dışişleri Bakanı A. Eden'in Moskova Görüşmeleri

1941 yılı Sonbaharının son dönemlerinde Sovyetler Birliği'nin askerî durumu daha da kötüleşmişti. Düşman Moskova önlerindeydi.

Üstelik Batılı müttefikler SSCB'ye, Moskova Konferansı sırasında kendisine vaat edilen ve çok şiddetle ihtiyaç duyduğu yardımı da

yapmamışlardı. Kısacası, İngiltere'nin Ekim, Kasım ve Aralık aylarında teslim etmesi gereken 800 uçaktan 669'u, 1000 tank yerine 487 ve 600 adet yerine 330 adet küçük tank teslim edilmişti. [103]Belirtmek gerekir ki, İngiltere'nin kendi yükümlülüklerini yerine getirmek için yeterince olanakları vardı.

İngiltere'nin müttefikine vaat ettiği yardımı yerine getirmekteki isteksizliğinin İngiliz-Sovyet ilişkilerini olumsuz yönde etkilememesi olanaksızdı.

8 Kasım 1941'de J. Stalin, Churchill'e mektubunda şunları yazıyordu: "... SSCB ve Büyük Britanya arasındaki karşılıklı ilişkileri, şu anda zaten var olmayan bir açıklığa kavuşturmak gerekir. Bu belirsizlik iki durumun sonucudur: birincisi ülkelerimiz arasında savaşın amacı ve savaş sonrası barış davasının bir düzene kavuşturulması planlarına ilişkin belirli bir mutabakat yok; ikincisi: SSCB ile Büyük Britanya arasında Hitler'e karşı Avrupa'da karşılıklı askerî yardım anlaşması yok. Bu iki önemli konuda mutabakat olmadığı sürece İngiliz-Sovyet ilişkilerinde açıklık olmaması şöyle dursun, çok açık konuşmak gerekirse, karşılıklı güven de sağlanamamış demektir."[104]

İngiltere hükûmeti sorunun bu şekilde ortaya koyulmasından son derece rahatsızdı. Ve Başbakan, Dışişleri bakanı A. Eden'i, SSCB hükûmeti ile görüşmeler yapması için Moskova'ya gönderme kararı alıyordu. Dışişleri Bakanı Sovyet hükûmetini, SSCB'ye askerî yardım öncelikli olmak üzere, savaşta her türlü yardımın yapılacağı ve barış görüşmeleri sırasında çıkarlarının tatmin edileceği konusunda ikna etmek zorundaydı.

Şimdi anlaşılıyor ki, daha o zamanlar İngiliz yöneticilerin Almanya ile münferit olarak barış anlaşması imzalanmasına ilişkin düşünceleri vardı ve hatta gerekli görüşmeler yapılıyordu. R. Shervud, Churchill'in, Atlantik Konferansı'ndan sonra gönderdiği ve İngiltere Başbakanı'nın ABD'nin 1942 başlarına doğru Almanya'ya karşı savaşa girmemesi durumunda neler olacağını kestiremediğini bildirdiği bir mektup gönderdiğini yazar.[105] Beyaz Saray bunu, Hitlercilerle münferit bir barış anlaşmasına gitme tehdidi olarak değerlendiriyordu. İş bu mektupla sınırlı kalmamıştı. Eylül 1941'de Beaverbrook'un İngiliz ordusunda subay olan oğlunun, hükûmeti adına, Lizbon'da Almanya hükûmetinin direktifi doğrultusunda hareket eden Macar Gustav van Kever ile –İngiltere ile Almanya arasındaki olası–

münferit barış konusunda görüşmeler yapmıştı.[106]İngiltere’nin uzun süre Finlandiya, Macaristan ve Romanya’ya savaş ilan etmemesi de dikkat çekiciydi. Ancak Sovyet hükûmetinin konuyla ilgili çağrısından sonra, Büyük Britanya hükûmeti 6 Aralık 1941’de Hitler Almanyası’nın müttefikleri olan bu ülkelere savaş ilan etti. Churchill “bu adımı çok gönülsüz bir şekilde attığını” yazar. [107]

Eden’i Moskova’ya göndermekle İngiltere hükûmeti öncelikle kendi çıkarları doğrultusunda hareket ediyordu. Eden, SSCB’ye gitmeden önce ABD’nin Londra Büyükelçisine, amacının “belirli yükümlülükler üstlenmeden Sovyetler Birliği’nin güvensizliğini gidermek ve J. Stalin’i maksimum tatmin etmek”[108] olduğunu söylüyordu.

Churchill tarafından J. Stalin’e yazılan 22 Kasım tarihli mektup da bu havadaydı. “Savaş kazanıldığında –ki ben bundan eminim”– diye yazıyordu Churchill, “harekâtları sonucunda Nazizm’in yok olacağı bu savaşın başlıca üç katılanı Sovyet Rusya, Büyük Britanya ve ABD olarak biz bir zafer konferansı masasında bir araya gelenler olacağız.”[109]Aynı zamanda Churchill savaş sonucunda Sovyetler Birliği’nin zayıf düşeceği ve Anglosaksonların ona kendi barış koşullarını dayatacağının hesaplarını yapıyordu. Eden’in Moskova ziyaretini yorumlayan 8 Ocak 1942 tarihli mektubunda Churchill ona şunları yazıyordu: “Nasıl bir güçler dengesi oluşacağını ve savaşın sonucunda zafer kazanan ordunun hangisi olacağını kimse öngöremez. Ancak, Birleşik Devletler ve Britanya İmparatorluğu’nun hiç de zayıf düşmeyecekleri ve ekonomi ve silah anlamında dünyanın görüp göreceği en güçlü blok olacağı ve bizim kendisinin yardımına gereksinim duymamızdan daha çok Sovyetler Birliği’nin, ülkenin yeniden yapılandırılması için büyük ölçüde bizim yardımımıza gereksinim duyacağı olası görünmektedir.”[110]

A. Eden Moskova’ya 16 Aralık’ta geldi. J. Stalin ve Sovyet hükûmetinin diğer üyeleriyle görüşmelerde bulundu ve bu görüşmeler sırasında SSCB’nin savaş döneminde ittifak ve karşılıklı yardım içerikli askerî anlaşma ve savaş sonrası işbirliği içerikli siyasal anlaşma olmak üzere iki anlaşma imzalanmasına ilişkin önerileri görüşüldü; ayrıca ortak askerî operasyon konusu gözden geçirildi.[111]

Eden, resmî anlaşma imzalanması önerisini, Dominyonların mutabakatının gerekli olduğunu öne sürerek, kabul etmedi.

Savaş sonrası işbirliği anlaşma taslağının tartışılması sırasında İngiltere Dışişleri Bakanının karşısına, Sovyetler Birliği'nin Batı sınırının, Hitler Almanyası'nın SSCB'ye saldırdığı ana, yani 22 Haziran 1941'e kadar olan sınırlarının İngiltere tarafından tanınması konusu getirildi.[112]Eden doğrudan yanıt vermekten kaçınarak, "Ben Başbakan ve Amerikalılarla mutabık kalmadan bunu yapamam, biz, ben Londra'ya döndükten sonra yanıt verebiliriz"[113]karşılığını veriyordu.

Bu konuda ABD hükûmeti SSCB için İngilizlerden daha da olumsuz bir tutum içindeydi. Eden'in SSCB'ye gitmesinden önce ABD Dışişleri bakanı C. Hull ona Amerikan hükûmetinin, SSCB'nin önerilerinin kabul edilmesi ve bu ülkeyle onların önerilere uygun anlaşma imzalanmasına kesinlikle karşı olduğu bilgisini veriyordu.[114]Bu koşullarda Sovyet hükûmetinin, Hitler Almanyası'na karşı zafer sonrası barış görüşmelerinin niteliği koşullarına ilişkin kaygılarını ifade etmemesi mümkün değildi.

Sovyet önerileri karşısında Eden, son derece genel ifadelerle formüle edilmiş İngiltere ve ABD arasındaki anlaşma taslağını sundu. Taslak İngiliz ve Sovyet hükûmetlerinin Atlantik Misakı'nı teyit edeceklerini ve "Alman askerî gücü, bundan sonra tüm dünyada barışı tehdit edemeyecek düzeye kadar kırılmadıkça mümkün olan her şekilde işbirliği yapma" yükümlülüğünü üstleneceklerini öngörüyordu. Bu taslakta ayrıca İngiltere ve SSCB'nin, tüm saldırgan niyetlerinden açıkça vazgeçmediği sürece hiçbir Alman hükûmeti ile barış anlaşması imzalamayacakları belirtiliyordu. Her iki ülke de savaşın bitiminde barışın kurulması ve gelecekte Almanya tarafından barışın ihlaline izin verilmeyecek koşulların oluşturulması davasında işbirliği yapmalıydı. İngilizlerin anlaşma taslağına göre, İngiltere ve SSCB hükûmetleri savaş sonrası dönemde Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasında işbirliği yapmayı ve bu konuda üçüncü ülkelerle gizli anlaşmalar imzalamaktan kaçınmayı üstleniyordu. İngilizlerin taslağında savaş sonrası karşılıklı ekonomik yardım ve işbirliğinden söz ediliyordu. Toprak sorunları Atlantik Misakı'na uygun olarak çözülmeliydi.[115]

Taslakta İngiltere tarafından Sovyetler Birliği'ne mal temininin niteliği ve sürelerinden hiç söz edilmiyordu. Bu bölümde Eden'in taslağı 12 Temmuz 1941 anlaşmasının ötesine geçmedi, yani o, sorunun somut olarak çözümünü tümüyle İngiltere hükûmetine bırakılıyordu.

Eden Sovyet yöneticilerini belirsiz vaatleriyle teselli etmek ve hiçbir yükümlülük üstlenmemekle yetkiliydi; hâlbuki Sovyetler Birliği'nin "bir askerî anlaşma imzalamaya içtenlikle çaba gösterdiğini" ve böyle bir anlaşmanın "İngiltere SSCB sınırlarını tanımadıkça Sovyetler tarafından imzalanamayacağını"[116] görmezlik edemezdi. Bu nedenle de, onun misyonunun tartışılmış olan sorunlardan hiçbirini çözüme kavuşturmaması şaşırtıcı değildir. Ancak, SSCB hükûmeti önemli bir dizi konuda İngilizlerin tutumuna ilişkin düşüncelerini netleştirmiş oluyordu.

1 W.S. Churchill. The Second World War, vol. III, sf. 320.
2 Winston S. Churchill. The Second World War, vol IV. The Hinge of Fate. Boston, 1950, sf. 493.
3 "İzvestiya", 14 Haziran 1941. Ayrıca bakınız: "SSCB'nin dış politikası. Toplu Belgeler", cilt IV, sf. 555, 556.
4 SSCB DPA. Sovyet Hükûmeti'nin Alman Hükûmeti'ne 20 Haziran 1941 tarihli notası.
5 Almanya Dışişleri Bakan Yardımcısı.
6 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov'un Almanya'nın SSCB büyükelçisi Shulenburg ile konuşmalarının kayıtları. Ayrıca bakınız: "SSCB Dış Politikası Tarihi", cilt I, sf. 386.
7 Şiar: İz, İşaret, iyi ve ayırt edici âdet. Burada slogan (olumlu yönde) anlamında kullanılıyor.
8 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov'un Almanya'nın SSCB büyükelçisi Shulenburg ile 22 Haziran 1941 tarihli konuşmasının kayıtları.
9 438. W. Görlitz. Der Deutsche Generalstabb, Geschichte und Gestalt 1857-1945. Frankfurt am Mein, 1950, sf. 545.
10 B. Müller-Hillebrand. Das Heer 1933-1945. B. II. Die Blitzfeldzüge 1939-1945. Frankfurt am Mein, 1956, sf. 89.
11 Bakınız: "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin dış politikası", cilt I, Moskova, 1944, sf. 459, 460.
12 H. Greiner. Die Oberste Wehrmachtsführung, 1939-1943. Wiesbaden, 1951, sf. 326.
13 "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliğinin Dış Politikası", cilt I, sf. 113.
14 Bakınız: "Sovyetler Birliği Silahlı Kuvvetleri Hakkında SBKP'nın yazdıkları. Belgeler. 1917-1968" Moskova, 1969, sf. 299, 300.
15 "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliğinin Dış Politikası", cilt I, sf. 29, 30
16 W.S. Churchill. The Second World War, vol. III, p. 330.
17 W.L. Langer and S. E. Gleason. The Undeclared War. 1940-1941, p. 529.
18 C. Falls. Hundred Years of War. London, 1953, p. 318.
19 "Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers. 1941", vol. I. Washington, 1958, p. 766, 767 (bundan sonra "Foreign Relations 1941" olarak anılacaktır.
20 W.L. Langer and S.E. Gleason. The Undeclared War. 1940-1941, p. 531.
21 W.H. Thompson. Assignement. Churchill: New York, 1961, p. 215.
22 "The Times", 23. IV. 1941.
23 W.A. Williams. American-Russian relations. 1781-1947. New York, 1952, p. 262.
24 "The Times", 23. IV. 1941.
25 İbid.
26 J.R.M. Butler. Grand Strategy, vol. II. September 1939-June 1941, p. 544.
27 W.S. Churchill. The Second World War, vol: III, p. 353, 355.
28 W.L. Langer and S.E. Gleason. The Undeclared War. 1940-1941, p. 534.
29 İbid. p 538.

30 İbid.
31 “Foreign Relations...1941”, vol. I, sf. 768.
32 “The New York Times”, 25. IV. 1941.
33 R. Sherwood, Roosevelt ve Hopkins. Cilt I, sf. 501.
34 W.L. Langer and S.E. Gleason. The Undeclared War. 1940-1941, sf. 540.
35 “Documents of American Foreign Relations”, vol. III, p. 364, 365.
36 Bakınız: G.M. Tavrovskaya. Anti Hitler Koalisyonunun Kurulması Üzerine (Haziran 1941-Haziran 1942) “Tarih Soruları”, 1957, No: 12, sf. 79.
37 Aynı yapıt.
38 W. McNeil. America, Britan and Russia. Their Cooperation and Conflict 1941-1946. London, New York-Toronto, 1953, sf. 21 (Bundan sonra “W. McNeil. America, Britan and Russia” olarak anılacaktır).
39 M. Torez. Halkın Evladı, sf. 168.
40 W.Z. Foster. Üç Enternasyonal’in Tarihi. M. 1959, sf. 448.
41 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 10.
42 Sovyet Hükûmeti, deklarasyon değil, anlaşma imzalanması konusunu gündeme getirmişti.
43 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 10.
44 “Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği Dış Politikası”, cilt I, sf. 116.
45 Bakınız: İ. Zemskov. İkinci Cephenin Diplomatik Tarihi. “Uluslararası Yaşam”, 1961, No: 8, sf. 69.
46 Bakınız: “Uluslararası Yaşam”, 1961, No: 8, sf. 69.
47 Bakınız: Aynı yapıt.
48 Bakınız: F.İ. Golikov. 1941 Yılında İngiltere ve ABD’de Sovyet Askerî Misyonu. “Yakın ve En Yakın Tarih”, 1969, No: 9, sf. 125, 127.
49 “Uluslararası Yaşam”, 1969, No: 9, sf. 127.
50 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 10, 11.
51 Aynı yapıt, sf. 12.
52 Aynı yapıt, sf. 14.
53 “Yazışmalar..”, cilt I, sf. 15.
54 Aynı yapıt, sf. 19.
55 L. Woodward, British Foreign Policy in the Second World War, sf. 154.
56 “Yazışmalar”, cilt I, sf. 20, 21.
57 Aynı yapıt, sf. 22.
58 R. Sherwood, Roosevelt ve Hopkins, cilt I, sf. 612, 613.
59 W. McNeil. America, Britain and Russia, sf. 51.
60 DGFP, Series D, cilt. XII, sf. 1082
61 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins, cilt I, sf. 500
62 “Foreign Relations 1941”, cilt I, sf. 768-770
63 “Foreign Relations 1941”, cilt I, sf. 774, 788
64 W.L. Langer and S. E. Gleason. The Undeclared War. 1940-1941, sf. 560.
65 Ibid. sf. 561
66 W. McNeil. America, Britain and Russia, Sf. 22.
67 Bakınız “Yakın ve En Yakın Tarih”, 1969, No: 3, sf. 104, No: 4, sf. 105, 106.
68 “Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt I, sf. 124
69 Bakınız. Aynı yapıt. Sf. 126
70 R. Sherwood, Roosevelt ve Hopkins, cilt 1, sf. 502
71 Aynı yapıt, sf. 503
72 Aynı yapıt, sf. 512

73 R. Sherwood., Roosevelt ve Hopkins, cilt 1, sf. 543, 544
74 Aynı yapıt, sf. 544.
75 Aynı yapıt.
76 “Foreign Relations 1941”, cilt I, sf. 814
77 R. Sherwood,. Roosevelt ve Hopkins, cilt 1, sf. 547
78 1921 Anlaşması’nın 6. Maddesi şunları öngörmektedir: “Yüksek Akit Taraflar, üçüncü ülkelerin silahlı müdahale yoluyla Pers topraklarında kuşatma politikasına yeltenişleri ya da Pers topraklarını Rusya’ya karşı askerî saldırı için üsse dönüştürme yeltenişleri ve bunun da Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti’nin ya da onun müttefiki devletlerin sınırlarını tehdit etmesi durumunda ve Rus Sovyet Hükûmeti’nin uyarısından sonra Pers Hükûmeti söz konusu tehlikeyi kendisi önleyecek güçte değilse Rus Sovyet Hükûmeti kendisini savunmak amacıyla gerekli askerî önlemleri almak için kendi askerlerini Pers topraklarına çıkarma hakkına sahip olacaktır. Söz konusu tehlike önlendikten sonra, Sovyet Hükûmeti kendi askerlerini derhâl Pers sınırları dışına çıkarma yükümlülüğünü üstlenmektedir”. (“ Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği Dış Politikası”, cilt I, sf. 136, 138, 139)
79 “Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği Dış Politikası”, cilt I, sf. 139
80 Bakınız: “(“ Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği Dış Politikası”, cilt I, sf. 190-194
81 Aynı yapıt, sf. 147, 148
82 “Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği Dış Politikası”, cilt I, sf. 148
83 Aynı yapıt.
84 W.L. Langer and S.E. Gleason. The Undeclared War. 1940-1941, sf. 685
85 R.B. Russel. A History of United Nations Charter.The Role of The United States 1940-1945. Washington, 1958, sf. 40.
86 W. L. Langer and S. E. Gleason.The Undeclared War. 1940-1941, sf. 681
87 W. McNeil. America, Britain and Russia. Sf. 34, 35
88 E. Roosevelt, Onun Gözüyle. Moskova, 1947, sf. 57
89 W.S. Churchill. The Second World War, cilt III, sf. 397
90 519. Bakınız: “Büyük Anayurt Savaşı yıllarında SSCB Bakanlar Kurulu Başkanı’nın ABD Başkanı ve İngiltere Başbakanı ile Yazışmaları”, cilt II. F. Roosevelt ve H. Truman ile Yazışmalar (Ağustos 1941, Aralık 1945), Moskova, 1957, sf. 9-10 (Bundan sonra “Yazışma” olarak anılacaktır).
91 “Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği Dış Politikası”, cilt I, sf. 144-147
92 R. Sherwood., Roosevelt ve Hopkins, cilt 1, sf. 586
93 W.S. Churchill. The Second World War, cilt III, sf. 39
94 İbid, sf. 403
95 W. L. Langer and S. E. Gleason. The Undeclared War. 1940-1941, sf. 739
96 W.L. Langer and S. E. Gleason. The Undeclared War. 1940-1941, sf. 740.
97 SSCB DPA. 29 Eylül-1 Ekim 1941 tarihleri arasında Moskova’da yapılan ABD, SSCB ve Büyük Britanyalı temsilcilerin Konferans Protokolü.
98 “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt I, sf. 155
99 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 27
100 Aynı yapıt, sf. 28
101 Bakınız: “Yazışmalar...” cilt II, sf. 12, 13.
102 Bakınız: “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt I, sf. 132
103 Bakınız: “1941-1945 Büyük anayurt Savaşı yıllarında Sovyet-Çekoslovak ilişkileri. Belgeler ve malzemeler”. Moskova,1960, sf. 18, 20 (devamında “Sovyet-Çekoslovak ilişkileri...”olarak anılacaktır.)
104 G.A. Deborin’in kitabından alıntı: İkinci Dünya Savaşı. Askerî-siyasal konularda deneme. Moskova 1958. Sf. 140, 141

105 Bakınız: “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt I, sf. 121, 122
106 Bakınız:“Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt I, sf. 168, 169
107 “1941-1945 Büyük Anayurt Savaşı sırasında Sovyet-Fransız İlişkileri. Belgeler ve Malzemeler”, Moskova, 1959, sf. 47 (bundan sonra “Sovyet-Fransız İlişkileri...” olarak anılacaktır.)
108 Bakınız: “SSCB Dış Politikası tarihi”, Bölüm I, sf. 394.
109 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 31
110 R. Sherwood, Roosevelt ve Hopkins, cilt 1, sf. 587
111 Bakınız “Tarihi Çarpıtanlar”, sf. 71, 72
112 W.S. Churchill. The Second World War, cilt III, sf. 473
113 H. Feis. Churchill, Roosevelt, Stalin. The war They Waged and the Peace They Sought. New Jersey, 1957 (Bundan sonra H. Feis. Churchill, Roosevelt, Stalin olarak anılacaktır)
114 Yazışmalar...”, cilt I, sf. 33
115 W.S. Churchill: The Second World War, cilt III, sf. 616.
116 Bakınız: “Yazışmalar...” cilt I, sf. 390 (Not 16)

ALTMIŞ YEDİNCİ BÖLÜM

PASİFİK OKYANUSUNDA SAVAŞIN BAŞLAMASI

Almanya'nın SSCB'ye Saldırması Konusunda Japonya'nın Tutumu

Hitler Almanyası müttefiki Japonya'ya Sovyetler Birliği'ne saldırı tarihini bildirmemişti. Bunu temel alarak Japon tarihçiler, Uluslararası Askerî Mahkemesi'nin Tokyo'da yargıladığı Japon askerî suçluların ardından, güya Almanya'nın SSCB'ye saldırısının Japonya hükûmeti için beklenmedik olduğu versiyonunu uydurdular. Ama bu gerçeğe uygun değildir.

Daha 1941 ilkbaharındaki Avrupa turnesi sırasında Matsuoka, Hitler Almanyası tarafından planlanan, SSCB'ye saldırıyı öğrenmişti. 3-4 Haziran 1941'de Japonya'nın Almanya büyükelçisi Osima Hitler ve Ribbentrop ile görüşmüştü. Bu görüşmeler sırasında Hitler ordusunun Sovyetler Birliği'ne karşı harekâtta Japonya'nın rolü konusu tartışılmıştı. Osima'nın Japonya Dışişleri Bakanlığı'na verdiği bilgilerde şunlara işaret ediliyordu: "Yeni durumda Hitler ve Ribbentrop Japonya'ya ABD'ye karşı Doğuda önleyici

güç ve Uzak Doğu'da konuşlanan tüm olası insan ve malzeme rezervlerinden yararlanma olanağı verilmemesi gereken Sovyetler Birliği'ne karşı bağlayıcı güç rolü biçilmektedir." [1] 16 Haziran'da Japonya'nın Berlin Büyükelçisi Tokyo'ya Almanya ile SSCB arasında savaşın bir hafta içinde başlayacağı şeklinde yeni bir bilgi iletiyordu. "Bu ortamda biz tutumumuzu net olarak belirlemek zorundayız"[2]diye yazıyordu Osima.

22 Haziran 1941'de Matsuoka kukla Nanking "hükûmetinin" başı Wang Ching-wei ile birlikte Kabuki tiyatrosundaydı. Orada kendisine Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırdığı bildirildi. Matsuoka derhâl İmparatorluk Sarayına geçti. Japonya'nın Almanya ile birlikte SSCB'ye karşı durması gerektiği konusunda İmparatoru ikna etti. İmparator hükûmetten görüş istedi.[3]Matsuoka sözlü açıklamayla yetinmedi ve aynı gün İmparatora memorandum sundu. "Japonya Almanya ile güç birliği yapmalı ve Sovyetler Birliği'ne saldırmalıdır" yazıyordu memorandumda. Onun düşüncesine göre, ABD ile savaştan kaçınmak gerekirdi, ama "Amerika'nın savaşa girmesi durumunda Japonya bu ülke ile de savaşacaktı."[4] İktidar çevreleri, Nazi Almanyası'nın Sovyet Devleti'ne saldırmasının ardından, Sovyetlere savaş açması konusunda Japonya'yı serbest bırakmıştı, ancak oluşan ortamdan yola çıkarak somut harekâtlar programının kabul edilmesi gerekeceği görüşünde hemfikirdiler.

Başbakan Konoe Başkanlığındaki siyasetçiler öncelikle Japonya ile Amerika arasındaki görüş ayrılıklarını gidermeyi, Sovyetler Birliği'ne karşı savaşı ise daha sonra başlatmayı gerekli görüyorlardı. Konoe, Hitler Almanyası yönetiminin, SSCB'ye karşı savaşı, tam da Japonya'nın önünde ABD ile ilişkileri düzenleme ve Çin ve Güneydoğu Asya'ya yayılmanın sağlanması ödevleri durduğu anda başlatmakla, Japonya'nın çıkarlarını göz ardı ettiğini belirtiyordu. Ona göre, Üçlü Pakt'a katılmak Japonya'yı ABD ile silahlı çatışmaya sürükleme tehdidi içeriyordu ve Japonya'nın Çin'de nihai zafere ulaşmasına engel oluşturuyordu. Konoe, ya Pakt'ın koşullarının gözden geçirilmesini ya da Japonya'nın bu Pakt'a katılmaktan hepten vazgeçmesini öneriyordu. Filo'nun bir dizi yöneticisi Konoe'nin görüşlerini paylaşıyordu. Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı Amiral Nagano, "bu ittifak var olduğu sürece Japonya-Amerika diplomatik ilişkilerini

düzeltmenin olanaksız olduğunu” belirterek [5]İmparatora sunduğu raporunda Pakt’a karşı çıkıyordu.

Matsuoka ve Todzio Japonya’nın Üçlü Pakt’taki yükümlülüklerini reddetmesine karşı çıkıyorlardı. 22 Haziran 1941’de Almanya’nın Tokyo büyükelçisi Ott Almanya Dışişleri Bakanlığı’na Matsuoka ile görüşmesine ilişkin bilgi iletiyordu. Ott şunları bildiriyordu: “Önceden de olduğu gibi, Matsuoka, bu çatışma süresince, Japonya’nın uzun süre tarafsız kalamayacağı görüşünde.”[6]

25 Haziran’dan 1 Temmuz 1941’e kadar Japonya’nın Sovyet-Alman savaşı karşısındaki tutumu ve bundan sonraki politika konusu hükûmet ve Yüksek Başkomutanlık Harekât Koordinasyon Konseyi’nin oturumlarında tartışıldı. Matsuoka Sovyetler Birliği’ne derhâl saldırılmasında diretiyordu. Başbakan Konoe buna karşıydı, Denizcilik bakanı Oikava kâh Matsuoka’nın kâh Konoe’nin görüşünü destekliyordu. Nihayet, 2 Temmuz 1941’de en önemli kararları alan İmparatorluk Konferansı, “konjonktürün değişmesi nedeniyle İmparatorluğun ulusal politika programını” onayladı. Programda “Büyük Doğu Asya’nın ortaklaşa gelişme alanının oluşturulması politikası güdüleceği”, “Çin’deki uzlaşmazlığın çözülmesi yönünde çaba gösterileceği”, “Güney’e yayılmanın sürdürüleceği” konularında kararlılık deklare edilmişti. İngiltere ve ABD ile savaşa hazırlıklara ara vermeksizin Çin Hindi’ni kuşatma ve Tayland ile sıkı ilişkiler kurma kararı onaylandı. Belgede Japonya-Sovyetler Birliği ilişkileri konusunda şunlar yer alıyordu: “Bizim Alman-Sovyet savaşına bakışımız üç büyük ‘mihver’ devlet anlayışına uygun olmasına karşın, biz bugün bu savaşa karışmayacağız ve Sovyetler Birliği’ne karşı savaş hazırlığımızı gizlice sonlandırarak bağımsız tutumumuzu koruyacağız.” Ve devamında: “Eğer Almanya-Sovyetler Birliği savaşı, İmparatorluk için elverişli çizgide sürerse, İmparatorluk silahlı güce başvurarak Kuzey sorununu çözecektir.”[7]Yine bu programda, ABD’nin Almanya ile savaşa girmesi durumunda, Japonya’nın Üçlü Pakt’tan doğan yükümlülüklerini yerine getireceği vurgulanıyordu.[8]

İmparatorluk Konferansı’nın kararları Japonya’nın Berlin büyükelçisi Osima tarafından Hitler yönetimine bildirildi.[9] Aynı zamanda Matsuoka, 2 Temmuz 1941’de SSCB’nin Japonya büyükelçisi K.A. Smetanin ile görüşmesinde, güya Japonya’nın “Sovyetler Birliği ile dostça ilişkileri sürdürmek” [10]niyetinde olduğunu kendisine teyit ediyordu. Matsuoka

Almanya büyükelçisi Ott'a ise "Japonya'nın Sovyet Büyükelçisine bu içerikte bir açıklama formüle etmesinin nedenini, Rusları yanıltmak, en azından, askerî hazırlıklar henüz tamamlanmadığından dolayı, onları belirsizlik durumuna sevk etmek zorunluluğundan kaynaklandığını, bugün Smetanin'in, SSCB'ye karşı yürütülen acil hazırlıklardan haberi olmadığını"[11], şeklinde açıklıyordu.

Japonya'nın tutumunun Sovyet hükûmetinde haklı bir rahatsızlık uyandırmaması mümkün değildi. 12 Temmuz 1941'de SSCB Büyükelçisi Japonya Dışişleri Bakanını ziyaret etmiş ve kendisine şu açıklamayı yapmıştı: "Ben, sizin bazı devletlerin Tokyo'daki diplomatik temsilcileri ile sohbetlerinizde Sovyet-Japon Tarafsızlık Paktı'nın hukuki hiçbir güç taşımadığı ve bugünün koşullarında buna riayet etmenin Japonya için bir zorunluluk olmadığı anlamına gelen ifadelerinizi öğrendikten sonra kaygılandım. Anlaşma kısa, ama mutlak surette çok açık ve her iki devletin tarafsızlık konusunda üstlendikleri yükümlülüklerde hiçbir istisnaya yer vermemektedir. Hem Pakt imzalanırken hem de ondan sonra, Japonya'nın Üçlü Pakt'dan doğan yükümlülükleri dolayısıyla Pakt'ın ihlal edilebileceği konusunda hiçbir şerh koymadınız. Üstelik siz Sovyet hükûmeti yöneticilerine Üçlü Pakt'ın Japonya'ya SSCB'ye karşı herhangi bir eyleme girişme yükümlülüğü getirmediği konusunda sözlü açıklama yaptınız. Benim hükûmetim Japonya'nın her türlü tarafsızlık ihlalinin, SSCB ile Pakt'ın öfke uyandıran ve hiçbir dayanağı olmayan bir ihlali anlamına geleceği görüşündedir." Sonuç olarak Büyükelçi Japonya'dan "Sovyet-Japonya Paktı'nın ihlal edilemezliği konusunda"[12]teyit almayı umut ettiğini belirtiyordu.

Dışişleri bakanı Matsuoka'nın cevabi muhtırasında Japonya'nın tutumu kaçamak ifadelerle yer almaktaydı. Başlangıçta Sovyet-Japon Paktı'nın, "Sovyet-Alman savaşında uygulanır olmasa da (...) geçerliliğini koruduğuna" işaret ediliyordu. "Pakt Japonya'nın amaçlarına ve ruhuna saygı duymak zorunda olduğu gerekçeler çerçevesinde Üçlü Pakt ile çelişmeyeceğinden, geçerliliğini koruyacaktır..." deniyordu muhtırada. Son bölümde şunlar yazıyordu: "Bu, şu andaki savaş ile ilgili olduğundan, ben eminim ki bugün Japonya, kendisini ne tarafsızlık Paktı ile ne de Japon-Alman-İtalyan Üçlü Paktı ile sınırlamaksızın kendi politikasını belirleyeceği ve kendisini bağımsız hissedeceği bir tutum takınacaktır."[13]

Japon diplomatların Sovyetler Birliği'ne karşı düşmanca politikalarını gizleme çabası içinde oldukları açıkça ortadaydı.

23 Temmuz 1941'de K.A. Smetanin Matsuoka karşısında Sovyet-Alman Savaşı ile ilgili Japonya'nın tutumuna ilişkin soruyu yeniden gündeme getirdi. Japon Bakan doğrudan yanıt vermekten kaçındı, ancak, Japonya'nın dış politikasının esasını Üçlü Pakt'ın oluşturduğunu ve eğer bu savaş ve (SSCB ile Japonya arasındaki –y.n.) tarafsızlık paktı Üçlü Pakt ile çelişirse, tarafsızlık paktının "geçerliliğini yitireceğini"[14] vurguladı. Sovyet hükûmeti için açıktı ki –ki bu onun askerî-stratejik planlarında göz önünde bulundurulmuştu– Japonya'nın SSCB konusundaki tutumu öncelikle Sovyet-Alman Cephesi'ndeki silahlı mücadelenin gidişi ve sonucuna bağlıydı.

Almanya-Sovyetler Birliği Savaşı ve ABD ile Japonya Arasındaki İlişkiler

Birleşik Devletlerde, Hitler SSCB'ye kesin darbeyi vurduğunda, Japonya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı olacağı görüşü mevcuttu. Washington'da bu savaşta Japonya'nın, kuvvetlerinin büyük bir bölümünü harcamak zorunda kalacağı ve Amerika'nın Uzak Doğu ve Pasifik Okyanusu'nda emperyalist çıkarlarını doğrudan doğruya tehdit etmiş olan Güney'e yayılmayı geçici de olsa durduracağı düşünülüyordu.

Japon diplomatik şifrelerinin 1940[15]yılı sonunda çözülmesi sonucunda ABD yönetimi, Tokyo ve Elçilikleri ile misyonlarının bilgi değişiminde bulundukları şifreli telgrafları okuma olanağını ele geçirmişlerdi. Bu nedenle, 2 Temmuz 1941 tarihli İmparatorluk Konferansı'nın kararları genel hatları ile Washington tarafından biliniyordu (konferansın kararları ve dokümanları Tokyo'dan yurtdışına tümüyle bildirilmiş değildi). ABD Silahlı Kuvvetler Komutanlığı 5 Temmuz'da tüm karargâhlara Japonya'nın en olası hareket tarzının, Sovyetler Birliği-Japonya Tarafsızlık Paktı'nı

hükümsüz kılmak ve 1941 yılı sonunda ya da “Avrupa Rusya’sında direniş sona erdiğinde” [16] Sovyet Uzak Doğusuna saldırı olduğunu bildiriyordu.

Amerikan hükûmeti hâlâ, eğer ABD ihtiyatlı olursa, Japonya’nın kendileriyle çatışma yoluna gitmeyeceği düşüncesindeydi. Bundan hareketle Roosevelt 4 Temmuz 1941’de Konoe’ye gönderdiği özel mesajda Pasifik Okyanusu’nda “barışın desteklenmesi” konusunda görüşmeler yapılmasında diretiyordu.

Japonya hükûmeti 8 Temmuz tarihli yanıt mesajında “Büyük Doğu Asya” bölgesinde savaşın yayılmasına meydan vermemek ve Pasifik Okyanusu havzasında[17] barışı korumak konusundaki “samimi arzusunu” teyit ediyordu.

10 Temmuz’da hükûmet ve Yüksek Başkomutanlık Harekât Koordinasyon Konseyi 21 Haziran tarihli Amerikan önerisine yanıt taslağını tartışıyordu.[18] Matsuoka ABD ile görüşmeler yapılmasına sert bir şekilde karşı çıktı.[19] Konsey toplantısı bir sonuca varılamadan sona erdi. 12 Temmuz’da Konsey yeniden toplandı. Askerî çevreler Japonya’nın tutumunu şu şekilde formüle etmesini önerdiler: 1) Japonya’nın Avrupa’daki savaşa yaklaşımı anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerle ve öz savunma çıkarlarıyla belirlenir; 2) Çin sorunu Konoe’nin üç ilkesine uygun olarak çözülmelidir. ABD, Japon-Çin barış koşullarının hazırlanmasına müdahale etmemelidir; 3) Japonya, gerekli görmesi durumunda Pasifik Okyanusu bölgesinde silahlı güç kullanma hakkını saklı tutar.[20]

Matsuoka askerlerin ortak görüşüne karşı çıkamadı ve onların görüşlerine katıldığını bildirdi. Ancak hemen o anda bir manevra yaptı: hastalığını bahane ederek kararın nihai varyantını gözden geçirmeyi reddetti. Sözde hasta, hemen aynı gün Ott ile buluşup Koordinasyon Konseyi’nin kararını bir an önce ona bildirmek için acele ediyordu.

Tüm sorumluluğu üstlenerek Matsuoka Japonya’nın yanıtının Washington’a iletilmesini geciktirmeye karar vermişti. O, Hull’ın 21 Haziran tarihli sözlü bildirisini reddeden telgrafın önce ABD’ye gönderilmesinde diretiyordu. Nomura’ya ABD Dışişleri Bakanlığı’na Hull’ın bildirisinin “saygısızca tonda hazırlanmış bir belge olduğu” ve “Amerika hükûmeti bu bildiriden vazgeçmediği sürece” Japonya

hükûmetinin, Japonya-Amerika Anlaşması koşullarını ele alamayacağını ifade etmesi görevi verilmişti.[21]

Nomura'nın açıklamasının, Washington tarafından görüşmeleri sekteye uğratma niyeti olarak yorumlanacağından çekinen Konoe ve onun kabine üyeleri bununla eş zamanlı olarak ABD'ye anlaşma taslağını da göndermeyi gerekli gördüler.[22] Ancak, Matsuoka'nın sadık yanlısı olan Japonya Dışişleri Bakanlığı Danışmanı Röei Saito, Konoe'nin ısrarlarının aksine ve Dışişleri Bakanlığı Amerikan Dairesi Başkanı Terasaki'yi de çiğneyerek 14 Temmuz'da Washington'a yalnızca Hull'ın bildirisini reddeden telgrafın gönderilmesini emretti.[23] Terasaki kendisi adına olağanüstü bir önleme başvurmuş oluyordu. Matsuoka'nın direktiflerini dinlemeksizin ve onun bilgisi dışında 15 Temmuz'da Japonya'nın anlaşma taslağını ABD'ye göndermek için Dışişleri bakan yardımcısı Ohasi'nin onayını sağladı.

Ve aynı gün, Matsuoka'nın kabineden ihraç edilmesi kararı alındı. Bu hareket Konoe hükûmetine Japonya'nın hem SSCB hem de ABD ile dış politika çizgisini belirlemede büyük bir manevra olanağı sağladı. Japonya, yine önceki gibi Sovyetler Birliği'ne "aktif biçimde" karşı çıkmak niyetindeydi, ama bunun hazırlığını tamamlamak için daha "birkaç haftaya" gereksinimi vardı. Bu koşullarda, SSCB'ye derhâl saldırılması taraftarı olan Matsuoka'nın bir süreliğine siyasal arenadan çekilmesi Japonya'nın üst tabaka yöneticileri için makul görünüyordu. 15 Temmuz'da Konoe kabinenin önde gelen bakanlarını topluyor ve şu açıklamayı yapıyordu: "Ya Dışişleri Bakanını değiştirmemiz ya da tüm kabine olarak istifa etmemiz gerekiyor."[24] Mevcut kabine üyeleri tüm kabinenin istifasının gerektiği sonucuna vardılar.[25]

18 Temmuz'da Üçüncü Konoe Kabinesi kuruldu. Yeni Dışişleri Bakanı, bir önceki hükûmette Ticaret ve Sanayi Bakanı olan Amiral Toyöda oldu. Matsuoka'nın istifasını Hitlerciler, kendi planlarına vurulan büyük bir darbe olarak değerlendirdiler.

Durumdan rahatsız olan Alman büyükelçisi Ott, 20 Temmuz'da Japonya hükûmetinin gerçek planlarını öğrenmek amacıyla Toyödo'ya geldi. Toyöda Büyükelçiyi "Almanya ve İtalya ile ilişkilerde hiçbir değişiklik olmayacağı, Dışişleri eski bakanı Matsuoka'nın halefi olarak kendisinin, onun politikasını sürdürmek, Japonya, Almanya, İtalya'nın sıkı ittifakını daha da

güçlendirmek ve ortak hedefler yönünde ilerlemek niyetinde”[26]olduğu konusunda temin ediyordu.

Tokyo Almanya’nın Sovyetler Birliği ile savaşının gidişini dikkatle izliyordu. 6 Ağustos’ta Koordinasyon Konseyi Japonya’nın bundan sonraki politikasını tartışıp şu kararı aldı: SSCB’ye karşı savaş hazırlığını sürdürmek, ama Japonya için elverişli ortam oluşmadıkça, mümkünse savaştan kaçınmak. Ana hedef olarak ise mevcut durumda Güney’e ilerlenmesi belirlendi.[27]

Japonya’nın Çin Hindi’ne Yayılması ve ABD’nin Tutumu

13 Temmuz 1941’de Japonya Başbakanı Konoe Fransa’daki Vichy rejiminin başkanı Petain’e özel bir mektup gönderiyor ve bu mektubunda Japonya’nın, Fransa’nın Çin Hindi’ndeki egemenlik haklarına saygı duyacağına ilişkin güvence veriyor, ama Japonya’ya bir dizi askerî deniz üssü sağlanması koşulunu öne sürüyordu.

14 Temmuz’da Japon temsilcilerin, Çin Hindi’nin Fransız yöneticileriyle, Çin Hindi’nin Güneyi’ne Japon askerlerinin konuşlandırılmasına ilişkin, görüşmeleri başlıyordu. Ertesi gün, Japonya Dışişleri bakan yardımcısı Ohasi Otto’yu ziyaret ediyordu. Ohasi Almanya hükûmetinden “bu sorunun barış yoluyla çözülmesi anlamında Vichy’i ikna etmesi”, yani Petain hükûmetine Japonya’nın taleplerini yerine getirmesi için baskı yapması ricasında bulunuyordu. Alman Büyükelçi Vichy hükûmeti nezdinde Dışişleri Bakanını ziyaret ederek kendisine Japonya’nın “isteğini” yerine getirmesini öğütlüyordu. 20 Temmuz’da ise Japon General Sumita Çin Hindi Genel Valisi Deku’ya, Japonya’ya Çin Hindi’nin Güneyi’nde konuşlandırma “hakkı” vermesi ve Saygon ile Kamran’daki üsleri kendisinin emrine devretmesi ültimatomunu veriyordu.[28]

23 Temmuz’da Çin Hindi’nin “ortak savunulmasına ilişkin” Japonya-Fransa Protokolü imzalandı. Protokol Japonya ve Vichy rejiminin, Çin Hindi’nin “savunması” ile ilgili askerî konularda işbirliğini öngörüyordu ve

bu da, daha önceden Kuzey Çin Hindi'ne girmiş olan Japonya Silahlı Kuvvetleri'nin orada bulunuşunu meşrulaştırıyor ve Japonya'ya, bu ülkeye yeni askerler sevk etme olanağı sağlıyordu.

24 Temmuz'da Namura Başkan Roosevelt tarafından davet edildi. Başkan, Çin Hindi'nin İsviçre benzeri bir tarafsız ülke olarak tanınması ve buradan Japon askerlerinin çekilmesini öngörecek bir anlaşmanın imzalanması için henüz zaman olduğuna işaret ediyordu. Böylelikle Japonya-Amerika ilişkilerinin kötüye gitmesinden kaçınılmış olunabilirdi. Bu durumda, Birleşik Devletler Japonya'ya gerekli ham maddeleri satmaya razı olabilirdi.[29]

Ancak 26 Temmuz'da Çin Hindi'nin "Ortaklaşa Savunulması" için Japonya-Fransa Protokolü yayımlanıyordu. Bundan iki gün önce Japon askerleri Güney Çin Hindi'ne girmişti, 29 Temmuz'da ise Çin Hindi'nin başkenti Saygon'a çıkmışlardı. Kısa sürede Çin Hindi'ndeki Japon askerlerinin sayısı 50 bine çıkmış, fakat Japon komutanlar bundan sonra da buradaki silahlı kuvvetlerinin sayısını artırmışlardı.

Amerika hükûmeti yaklaşık 130 milyon dolar olan ABD'deki Japon aktiflerinin dondurulması için bir talimat yayımladı. Gıda ve pamuk dışında hemen hemen tüm malların dış satımına ambargo koyuldu. Dışişleri Bakanlığı (havacılıkta kullanılan benzinin Japonya'ya dış satımının tamamen yasaklanması kaydıyla) petrol dış satımının 1935-1936 yılı ortalamasını geçmemesi direktifini verdi.

Çin'e Amerikalı askerî danışmanlar gönderildi, Filipin ordusu Amerikalıların komutasına verildi, Panama Kanalı ise "onarım" bahanesiyle Japon gemilerine kapatıldı.

İngiltere, 1911 tarihli İngiltere-Japonya Ticaret ve Denizcilik Anlaşması'nın feshini ilan etti.

Aynı zamanda Hollanda Hindistan'ındaki koloni yöneticileri Japonya delegasyonu ile Cakarta'daki görüşmeleri yarıda bıraktılar ve Japonya'ya her yıl 1.800 bin ton petrol sevkiyatını öngören 12 Kasım 1940 tarihli anlaşmayı askıya aldılar.

Japonya Çin'deki İngiliz ve Amerikan taşınmazlar konusunda cevabi yaptırımlara başvurdu. 28 Temmuz'da Çin'deki yabancı firmaların faaliyetlerine sınırlama getirdi: ABD ve İngiltere'ye dış satımlara lisans zorunluluğu getirildi.

1941 Ağustosu başında Japonya, Tayland'dan, askerî üsler sağlaması ile kalay, kauçuk ve pirinç üretimi üzerinde kontrol hakkı taleplerinde bulundu. Birleşik Devletler ve İngiltere hükûmetleri Japonya'yı protesto etti.

Japonya-Amerika ilişkilerinde gerilim artmaya devam ediyordu. Tokyo'da Bakanlar kabinesi, Komutanlar ve hükûmet ile Yüksek Başkomutanlık Koordinasyon Konseyi aralıksız toplantılar yapıyordu.

Başbakan Konoe ABD ile görüşmelerin sürdürülmesinde ısrar ediyordu. 4 Ağustos'ta Koordinasyon Konseyi oturumunda ordu komutanlarının desteğiyle şu kararın çıkarılmasını başardı: ABD hükûmetine Pasifik Okyanusu'nun Güneybatı Bölgesi'nde Çin Hindi sınırları dışına yayılmaması ve ABD'nin Filipin adalarında askerî hazırlıklarına ve Çin'i silahla donatmaya son vermesi arzusunu ifade etmek. Çin Hindi'nde Japonya'ya özel askerî-siyasal ve ekonomik haklar sağlanmasını talep etmek de öngörülüyordu. Roosevelt'in ısrar ettiği Çin Hindi'nin tarafsızlığı garantisinin sözü dahi geçmiyordu.

6 Ağustos'ta Nomura Hull'a ilgili belgeyi sundu. Japonya'nın tekliflerini inceleyen Dışişleri Bakanı şunları ifade etti: "Japonya silahlı şiddet harekâtlarına son vermediği sürece, görüşmeler yararsızdır." 8 Ağustos'ta Nomura Birleşik Devletlerin, Tokyo'nun önerilerini reddeden resmî yanıtını aldı.[30]

Japonya-Amerika Görüşmeleri ve İngiltere

Londra, Uzak Doğu ve Pasifik Okyanusu'ndaki gelişmeleri pür dikkat izliyordu. Churchill hükûmeti, ABD'nin Japon yayılmacılığına karşı daha da kararlı politikasının, İngiltere'nin çıkarlarına uygun düşeceği görüşündeydi. Avrupa'da savaşla bağlantılı olan İngiliz hükûmeti Uzak Doğu ve Pasifik Okyanusu'ndaki sömürgelerini savunmak için yeterli güce sahip değildi. Birleşik Devletlerin kararlı tutumu, İngiltere'ye sömürgelerini başkalarının yardımıyla savunma olanağı sağlar, Japonya ile çarpışma ise ABD'yi Almanya ile savaşa sürüklerdi ki, bu da, İngiltere'nin durumunu

oldukça kolaylaştırırdı. Doğal olarak İngiliz hükûmeti ABD'yi Japon yayılımının kararlı bir düşmanı olarak görme arzusunu Washington'a biraz farklı açıklıyordu. Churchill Roosevelt'e özel mektuplarında, Başkanı Japon saldırganlığına karşı koymama politikasının ağır sonuçlarıyla korkutuyordu.

Japonya'nın Pasifik Okyanusu'nda durumun daha da gerginleşmesine yol açan bir dizi yeni eylemlerinden sonra Churchill, Roosevelt ile 1941 Ağustosu başındaki Atlantik buluşmasından, yararlanmaya karar vermişti.

Uzak Doğu ve Pasifik Okyanusu'ndaki uluslararası siyasal sorun Churchill-Roosevelt görüşmelerinde başlıca sorunlardan biriydi. Japonya Güney Çin Hindi'nin kuşatmasını tamamlamış ve askerlerinin Tayland'a girmesini talep ediyordu.

İngilizlerin Birleşik Devletlerden, Japonya'nın Hollanda Hindistan'ı ve Singapur'a saldırması durumunda, bu ülkenin askerî harekâta başlayacağı şeklinde güvence alma çabaları boşunaydı. İngiltere'nin Washington büyükelçisi Halifaks'ın, olayların bu yönde gelişmesi durumunda ABD hükûmetinin tepkisinin ne olacağı yönündeki açık sorusuna, Amerika Dışişleri bakanı Hull şu belirsiz açıklamayla yanıt veriyordu: "o zaman İngiliz ve ABD temsilcileri toplanır ve ondan sonraki eylemler konusunda karar alırlar.[31]

ABD Başkanı ve danışmanları, Japonya ile görüşmeler yapmanın mantıklı olacağı görüşündeydiler, üstelik de esas olarak, daha önce kendilerini tatmin etmeyen Japonya karşı taslağı alınabilirdi. Tek bir amaç vardı: zaman kazanmak. Oturumlardan birinde Roosevelt şunları söylüyordu: "ABD, Japonya'nın Tayland'ı kuşatmasının İngiltere için 'casus belli' (savaş nedeni) olmaması gerektiği görüşündedir." ABD Askerî ve Denizcilik Bakanlıklarının görüşüne göre, Birleşik Devletlerin Pasifik Okyanusu'ndaki asıl amacının şimdilik Japonya ile savaştan kaçınmak olması gerektiği, çünkü bu savaşın tüm Amerikan filosunu bağlamasının önü açık olmak üzere, filonun büyük bir bölümünü bağlayacağı, kendileri Atlantik'te askerî harekâta yönelmek zorunda oldukları bir zamanda ABD'nin askerî organizasyonu ve üretimi üzerinde "ağır bir yük oluşturacağı" yönünde idi.

Uzak Doğu sorunu üzerine nihai tartışma 11 Ağustos'ta gerçekleşti. Churchill, Japonların, Başkanın Çin Hindi ve Tayland'ın tarafsızlaştırılması önerisine 6 Ağustos'ta verdikleri yanıtın kabul edilemez ve tatmin edici olmaktan uzak olduğunu, çünkü Çin Hindi'nin Güneyi'ni kuşatmış olan

Japonların, ABD'nin ekonomik ve finansal yaptırımlarını iptal etmesi, her türlü savunma önlemlerinden vazgeçmesi, Çin'in Japonya'nın himayesine girmesine varıncaya dek kendilerine ödün vermeye razı olması durumunda ancak daha ileri gitmemeyi vaat etmekte olduklarını açıklıyordu.

Ancak Roosevelt daha önceki tutumunda kararlıydı: "Ben eminim ki, Japonya ile savaşa meydan vermemek için her şeyi yapmak gerekir." [32]"Hatta bir 30 gün dahi, Amerika'nın pozisyonunun güçlenmesi için olumlu rol oynayabilir" [33] diyordu Başkan. Roosevelt, Japonya'yı, Çin Hindi'nde yayılmacılığı genişletmeme ve oradan askerlerini çekme vaatlerinden vazgeçmesi durumunda, –bu tür açıklamaların ABD ile Japonya arasında savaşa yol açabileceğinin kendisinin de bilincinde olmasına karşın– [34] ABD'nin gerekli önlemleri almak zorunda kalacağı konusunda Japonya'yı uyarmaya hazır olduğunu ifade ediyordu. Churchill, Japonlara yapılacak açıklamanın "kararlı ifadelerle" dile getirilmesi gerekliliğini şart koşarak bu programa razı oldu.

Bu arada Tokyo'daki aşırıcılar öfkeli bir şekilde Japonya-Amerika görüşmelerine son verilmesini talep ediyorlardı. Aşırı militaristlerin temsilcileri arasında, Konoe ve taraftarlarına, saldırı çağrıları yapılıyordu. Bu koşullarda Konoe Roosevelt ile şahsen görüşme düşüncesini ortaya attı. 4 Ağustos'ta bu planlarını Savaş ve Denizcilik Bakanları ile paylaştı. Savaş Bakanı iki koşul öne sürüyordu: 1) Bizzat Başkan ile görüşmek gerekiyordu, çünkü Hull ya da onun emrindekilerle görüşmenin anlamı yoktu; 2) eğer görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanırsa Kabine istifa etmemeli, tam tersine ABD'ye karşı savaşı yönetmeliydi.[35] 6 Ağustos'ta Koordinasyon Konseyi Konoe'nin düşüncelerini onayladı, ardından Konsey'in kararını İmparator onayladı.

Washington'a dönen Roosevelt 17 Ağustos'ta Nomura'yı kabul etti. Başkan Japonya Büyükelçisine, Japon yayılmacılığının giderek ilerlemesini protesto ifadesini içeren bir memorandum sundu. Ancak belgenin tonu yeterince kararlı değildi. Roosevelt, "Japonya hükûmetinin nazikçe ve bugüne kadar olduğundan daha açık bir şekilde şu andaki tutumunu ve geleceğe ilişkin planlarını açıklamasında"[36] ısrar ediyordu.

Diğer taraftan Japonya'nın faşist askerî çevreleri ortalığı kasıp kavurmaya devam ediyordu. 14 Ağustos'ta Gizli Konsey'in Başkanı Baron Hiranuma'ya suikast düzenlendi. Konoe hükûmetinin önde gelen üyelerinin

güvenliği artırılmıştı. Aynı zamanda resmî propaganda, Birleşik Devletlerden Sovyetler Birliği'ne mal teminine son vermesini talep ediyordu. Buna gerekçe oluşturmak için Japonya petrol yüklü iki Amerikan tankerini Vladivostok'a gönderdi. Bu nedenle Japonya hükûmeti Ağustos ayı sonunda ABD ve SSCB'yi protesto etti. Protestolar kararlılıkla reddedildi. Sovyet yanıtında SSCB ve ABD arasındaki normal ticari ilişkilerin gerçekleştirilmesine Sovyet Uzak Doğu limanları üzerinden her türlü engel oluşturma yeltenişinin SSCB'ye karşı dostça olmayan bir eylem olarak değerlendirileceğine işaret ediliyordu.[37]

Konoe Roosevelt ile buluşmaya büyük umutlar bağlıyordu. İşi savaşa götürmeden ABD'den ödünler elde edebileceği kanısındaydı. 26 Ağustos'ta Koordinasyon Konseyi Roosevelt'in 17 Ağustos tarihli başvurusuna yanıtı onayladı, aynı zamanda Konoe'nin Başkan adına kaleme aldığı "mektubun" metnini kabul etti. Japon hükûmeti, "Çin olayı bir çözüme kavuşturulur kavuşturulmaz ya da Doğu Asya'da adil barış sağlandığında" askerlerini Çin Hindi'nden çekmeye hazır olduğunu ifade ediyordu. Bildiride SSCB, "Sovyet-Japonya Tarafsızlık Paktı'na sadık kaldığı ve Japonya ya da Manchukuo'yu tehdit etmediği ya da Pakt'ın ruhu ile çelişen bir eylemde bulunmadığı sürece" deniyordu bildiride, Japonya Sovyetler Birliği'ne karşı askerî harekâta başlamayacaktır. Aynı zamanda Birleşik Devletlerin Sovyetler Birliği ile Japonya'ya karşı "tehdit" oluşturabilecek bir işbirliğinden kaçınacağı umudu dile getiriliyordu. Japonya'nın "herhangi bir komşu ülkeye karşı askerî güç kullanma niyetinde olmadığı" [38] da ilan ediliyordu.

28 Ağustos'ta Nomura Roosevelt'e mektubu sundu, aynı zamanda "sözlü açıklama" yaptı. Başkan genel hatlarıyla mektubu olumlu buldu ve Konoe ile buluşmayı kabul ettiğini belirtti. Ama sohbet sırasında Başkan şu noktayı vurguladı: "Daha önce Hull'ın Büyükelçi ile görüşmesi sırasında olduğu gibi, görüşmeler sırasında Japonya'nın Tayland'a müdahalesini beklemek olasılık dışı mı?" [39]

3 Eylül'de Roosevelt Nomura'ya "Konoe'nin mektubuna" yanıtını sundu. Başkan bu arada Konoe ile görüşmekten yana olduğunu, ancak Amerikan kamuoyunun görüşünü ve Çin'in tepkisini hesaba katmak gerektiğini belirtiyordu.[40]Roosevelt Konoe'nin Amerikan ilkeleriyle mutabık olduğuna ilişkin güvencesini "umut verici" olarak adlandırıyor, ama "görüşmenin

başarılı olması ve işbirliğine götürebilmesi” için çözümsüz kalan diğer sorunları ortadan kaldırmak gerektiğini söylüyordu. Başkan “barışa ulaşılmasını sağlamak için gerekli ilkelerin pratikte uygulamasına”[41] ilişkin konularda bir ön görüşme yapmayı öneriyordu. ABD hükûmetinin Namura’ya verdiği yanıtta, 21 Haziran 1941 tarihli Amerikan tasarısı temelinde görüşmelerin yenilenmesi öneriliyordu.

Dışişleri Bakanı Hull Nomura ile 4 Eylül tarihli görüşmesi sırasında, Roosevelt’in Konoe ile görüşmesinin bir ön koşulu olarak söz konusu toplantının şu “temel ilkelerde” anlaşmayı sağlayacağı güvencesini talep ediyordu: Üçlü Pakt, Japon askerlerinin Çin’de mevcudiyeti ve uluslararası ticarette “eşit olanaklar”. Son madde öncelikle Çin’i ilgilendiriyordu.

Hull ile görüşme Nomura’da, kendi ifadesiyle “ağır bir izlenim” bırakmıştı. “Son zamanlarda”, diye bildiriyordu Tokyo’ya “Amerika’nın tutumu daha da katılaştı. Onlar, barışın sağlanmasını izleyen iki yıl içinde askerlerin (Çin’den –y.n.) tümüyle çekilmesinden söz ediyorlar.”[42]

Japonya’nın Savaşa Dönüşü

Diplomatik görüşmelerin başarısızlığını gören Japonya silahlı kuvvet komutanları, ABD’ye karşı askerî harekâta giderek daha fazla yönlerini dönmüşlerdi. Japonya’da son derece saldırgan güçler Savaş bakanı Todzio etrafında toplanmışlardı.

Militaristlerin talebi üzerine 6 Eylül 1941’de Olağan İmparatorluk Konferansı’nda çok önemli bir karar alındı: “İmparatorluğun devlet politikasını gerçekleştirme ilkeleri” onaylandı.

Bu belgede ABD ve İngiltere’den talepler şöyle formüle edilmişti: “a) Amerika ve İngiltere İmparatorluğun Çin hadisesinin halledilmesi meselesine ilişkin önlemlerine karışmamalı ya da bu önlemlere engel olmamalıdır; b) Amerika ve İngiltere İmparatorluğun güvenliğini tehdit edebilecek faaliyetlere girişmemelidir; c) Amerika ve İngiltere Japonya’ya gerekli olan kaynakların sağlanması için kendileri ile işbirliği yapmalıdır.”

Belge, görüşmelerin devam etmesi durumunda Japonya tarafından en fazla şu ödünleri öngörüyordu: Fransa Çin Hindi ve –Çin hariç– ona kıyısı olan bölgelerde silahlı harekâta başvurmamak; “kalıcı ve adil bir barışın kurulmasından sonra” askerlerini Çin Hindi’nden çekmek; Filipinlerin tarafsızlığını garanti etmek.

Görüşmelerin sonlandırılması için nihai süre olarak Japonlar Ekim ayı sonunu tayin ettiler. Kararda “Ekim başına doğru (...) görüşmeler sürecinde taleplerimizin (yani Japonların taleplerinin –y.n.) yerine getirilmesi olasılığı için bir perspektif belirmemesi durumunda İmparatorluk Amerika’ya (İngiltere’ye, Hollanda’ya) karşı savaş için kararlı bir yol izlemek zorundadır.” Konoe’nin ısrarı üzerine, karara yine de “İmparatorluğun Amerika ve İngiltere ile ilişkilerde kendi taleplerini elde etmek için çaba göstereceği”[43]yazılmıştı.

Ancak, “diplomatik araçlara” gönderme yapmalar hiçbir anlam taşımıyordu. Bu kararda önemli olan, militaristlerin askerî harekâtı başlatma önerilerinin onaylanmasını sağlamış olmalarıydı. Özellikle de militaristlerin diretmeleri üzerine görüşmelerin sonlandırılması süresi belirlenmişti: Ekim ayı. Kurmayların raporlarına göre, çıkarma operasyonlarının yapılması için meteorolojik koşullar olarak en elverişli ay Kasım’dı, Aralık’ta havalar daha kötüydü, Ocak ayında ise denizde geniş çaplı operasyonların yapılması olanaksızdı.

6 Eylül kararı İmparatorluk Sarayı ve Japonya’nın finans oligarşisinin militaristler ile dayanışma içinde olduğuna tanıklık yapıyordu. Artık militaristler askerî hazırlıkların sonlandırılmasına girişmişti, Konoe’nin diplomatik girişimleri ise yapılacak saldırganlığın maskelenmesinden ileri bir şey değildi.

6 Eylül akşamı geç saatlerde Konoe büyük bir gizlilik içinde Amerika büyükelçisi Grew ile buluştu. Konoe’ye yalnızca özel sekreteri eşlik ediyor, Grew’a ise büyükelçilik Müsteşarı. Konoe Japonya ve ABD’ye görüşmeleri başarıyla sonlandırmak için son şansın tanındığına işaret ediyordu. Artık süreyi belirtmemesine karşın, daha önceden de olduğu gibi, Roosevelt ile görüşmede ısrar ediyordu. Büyükelçi bu buluşmayı derhal Washington’a bildireceğini vaat etti. “Bu”, diyordu, Büyükelçi “tüm diplomatik çalışmalarım süresince gönderdiğim en önemli telgraf olacak.”[44]

20 Eylül'de Koordinasyon Konseyi "ABD ile Japonya Arasında Karşılıklı Anlayışa Ulaşılması" adlı son genel karşı tasarıyı onayladı. Belgenin esasını Birleşik Devletlerin 21 Haziran 1941 tarihli önerisine Japonya hükûmetinin 15 Temmuz 1941 tarihli yanıtı oluşturuyordu. İlkesel görüş ayrılıkları, önceden de olduğu gibi, Hull'ın kabulünde direttiği "dört ilkeyi" içeriyordu. Taraflar somut olarak Üçlü Pakt, Japon askerlerinin Çin'deki mevcudiyeti, Çin'de "eşit olanaklar", Çin Hindi'nde Japon askerleri vb konularda karşıt görüşteydiler.

Bu arada Japonya'da, Pasifik Okyanusu'nda savaş için hummalı bir hazırlık başlamıştı. Daha 1 Eylül 1941'de filonun savaş durumuna geçirilmesi emri verilmişti. Escadron[45] reorganizasyonunun ve genel ağırlığı 630 bin tonluk gemilerin devreye sokulmasının ardından 490 bin tonluk 265 gemi daha mobilize duruma getirildi. Bunu 18 Eylül'de orduya, konjonktürün değişmesi nedeniyle harekâta hazırlık çalışmaları yapması emri izledi. Daha önce Mançurya'da konuşlanması kararlaştırılmış olan 51. Tümenin ve ayrıca diğer birliklerin Güney Çin, Tayvan ve Kuzey Çin Hindi'ne sevkiyatı başladı.[46]

25 Eylül'deki Koordinasyon Konseyi oturumunda ordu ve filo temsilcileri 6 Eylül tarihli karara dayanarak en geç 15 Ekim'de 'savaş ya da barış' şeklinde nihai kararın çıkarılmasını talep ettiler.

Bu durum tamamen askerî nedenlerle gerekçelendiriliyordu: Ekim ayı sonuna kadar hazırlıkların tamamlanması için bu süreden en azından iki hafta önce hükûmetin savaş başlatmak niyetinde olup olmadığını bilmek gerekiyordu. Bir gün sonra Savaş bakanı Todzio açık açık Konoe'den söz konusu süreye kadar net yanıt vermesi talebinde bulundu.

Diğer yandan, Japonya-Amerika görüşmelerinin kesilmesini başarmış olan Hitlercilerin baskısı da güçlenmişti. 1941 Eylül ayı sonunda, Üçlü Pakt'ın imzalanmasının yıldönümünde Ribbentrop Yüksek Başkomutanlık Karargâhı'ndan özel olarak Berlin'e geliyor ve Japonya büyükelçisi Osima'ya "Japonya-Amerika görüşmelerinin içeriği Alman büyükelçisi Ott'tan gizlenirken, kendisinin de Amerika'nın İngiltere ile görüşmeleri konusunda gizliden gizliye dirsek temasında olduğuna ilişkin kesin kanıtlar olduğunu" bildiriyordu. Bu nedenle Ribbentrop Japonya'nın tutumu karşısında büyük bir memnuniyetsizlik duyduğunu ifade ediyordu. Osima Tokyo'ya sunduğu raporunda Almanya Dışişleri Bakanlığı'nda, Dışişleri

bakan yardımcısı Weizsacker'den başlayarak herkesin kendisine "Japonya'nın tavırları karşısında duyulan öfkeyi" [47]ima ettiklerini bildiriyordu.

2 Ekim'de Hull Nomura'ya Japonya'nın önerilerine resmî yanıt olarak bir muhtıra sunuyordu. ABD hükûmeti "dört ilkenin" kesinlikle tanınmasını ve Japonya'nın Çin'den ve Çin Hindi'nden tüm askerlerini çekmesini talep ediyordu. Roosevelt'in Konoe ile görüşmesi önerisi kesin olarak reddediliyordu.[48] Hull Nomura'ya şu açıklamayı yapıyordu: "Eğer iki devlet liderinin toplantısına kadar karşılıklı anlayış sağlanması yönündeki genel program kabul edilmezse, bu toplantı başarısızlıkla sonuçlanma tehdidi altındadır." Nomura, bu yanıtın "Tokyo'da düş kırıklığı yaratacağını, ama yine de bu yanıtın içeriğini ileteceğini"[49] belirtiyordu.

Tokyo'da Siyasal Kriz

6 Ekim'de Japon ordusunun yüksek komutanlık kademesi toplantısının katılanları, ABD ile görüşmelerde başarı için bir perspektif görülmediği ve savaşın kaçınılmaz olduğu, ama Japonya Dışişleri bakanlığı, yine de anlaşmaya varma olanağının mevcut olduğunu kabul ediyorsa, görüşmelerin 15 Ekime kadar sürdürülmesinin mümkün olduğu sonucuna varmışlardı. Ertesi gün Todzio Konoe'ye gelerek ordu komutanlarının kuşkusuz ABD'nin, diğer ülkelerde konuşlanmış Japon askerlerinin geri çekilmesine ilişkin talebine kesinlikle karşı olduklarını bildiriyor, 10 Ekim'de ise Savaş Bakanı bir ültimatom şeklinde Konoe'den nihai kararı almasını talep ediyordu.[50] Konoe Birleşik Devletlerin tutumunu bir kez daha yoklama çabası içindeydi. Başbakanın görüşlerini paylaşan Dışişleri bakanı Toyöda seve seve bu adımı attı. Onlar, Washington'un bu tutumunu değiştireceğini umut ediyorlardı.

7 ve 10 Ekim'de Toyöda Grew ile görüştü, 9 Ekim'de ise Nomura Hull'ı ziyaret etti. Amerikan tarafı görüşmelerin ancak kendilerinin 21 Haziran

tarihli önerileri ve 2 Ekim tarihli muhtıraları esas alınarak sürdürülebileceğini belirtiyordu.[51]

12 Ekim'de ortaya çıkan durum konusunda Başbakanın kır konağında Konoe, Savaş bakanı Todzio, Denizcilik bakanı Oikava, Dışişleri bakanı Toyöda ve Planlama Dairesi başkanı Sudzuki arasında hararetli bir tartışma yaşanıyordu. Sonuçta Bakanlar Todzio'nun önerisinde mutabık kalmışlardı: Birleşik Devletlerle görüşmeleri "ordu ve filo yüksek komutanlarının uygun gördüğü süre kadar" uzatmak gerekiyordu.

14 Ekim'de kabine toplantısı yapıldı. Todzio Japon askerlerinin Çin'den çekilmesine şiddetle karşı çıktı ve ABD ile görüşmelere son verilmesini talep etti. Toplantıya katılanlardan hiçbiri Todzio'nun kavgacı konuşmasına katılmıyordu ve katılımcılar bir karara varmadan dağıldılar.[52] Bu durumda Savaş Bakanı aşırı önlemlere başvurdu. Todzio, Konoe'ye kendisiyle bir daha görüşmek istemediğini, çünkü "sinirlerine hâkim olup olamayacağından emin olmadığını" iletti ve Başbakana istifa etmesini tavsiye etti.[53] Ordu tarafından hükûmete verilen resmî güvensizlik ifadesi, otomatik olarak kabinenin düşmesine yol açtı.

16 Ekim'de Konoe İmparatora kabinenin istifa dilekçesini sundu. Konoe siyasal arenadan çekildi. Devlet siyasetinin dümenine Todzio ve Japonya-Amerika karşıtlığının savaş yoluyla çözülmesinden yana onunla hemfikir olanlar geçti.

18 Ekim'de Todzio yeni Kabineyi kurdu. Başbakan aynı zamanda Savaş Bakanı ve İçişleri Bakanı görevlerini de kendisi üstlendi. Dışişleri Bakanı koltuğuna Togo oturdu.

Washington Todzio ve hemfikirlerinin iktidara gelmesini Japonya'nın Kuzey'e, SSCB'ne karşı yürüyüşünün bir habercisi olarak yorumluyordu. Todzio ve Kuandong ordusu arasındaki ilişkiler herkes tarafından biliniyordu. Roosevelt Churchill'e şunları yazıyordu: "Japonya'da durum daha da kötüleşti ve öyle düşünüyorum ki, Japonlar Kuzey'e yönelecekler, ancak bu yüzdendir ki size ve bana Uzak Doğu'da iki ay nefes alma süresi sağlanmış bulunuyor." [54]

Yaşlı diplomat Nomura Todzio'nun iktidara gelişinin sonuçlarını daha doğru değerlendiriyordu. Daha 22 Ekim'de Nomura Japonya Dışişleri Bakanlığı'na başvurarak kendisini Washington'dan geri çekmelerini rica

ediyordu. Ancak, Nomura Japonya hükûmeti için yeri doldurulamaz bir Büyükelçi idi. O ısrarlar Japonya ile ABD arasında anlaşmaya varılmasını sağlamıştı ve bunu hem Beyaz Saray hem de ABD Dışişleri Bakanlığı biliyordu. Savaşın kapıda olduğu bu sırada kendi görevinin başında daha fazla gerekliydi, çünkü onun görüşmelerdeki tavırları, sona ermiş olan askerî hazırlıkların bir tür maskelenmesi görevi görüyordu. Togo, Nomura'nın istifa dilekçesini reddederek, kendisine yeni hükûmetin ABD ile anlaşmaya varmak için "içtenlikle" çaba göstereceğini açıkladı. [55]Nomura Washington'da kaldı.

18 Ekim'de Almanya Dışişleri Bakanlığı Siyasal Daire başkanı Erdmannsdorf Osima ile görüşerek Todzio'nun iktidara gelişi konusundaki görüşünü almaya çalıştı. Osima henüz her şeyi bilmiyordu ve standart bir yanıt verdi: "Japonya hükûmeti Üçlü Pakt'ın imzalandığı zamandan bu yana 'Büyük Doğu Asya'nın Ortak Refah Alanı'nın' kurulmasının ancak elde kılıç Güney'e ilerlemekle sağlanacağından emindir. Ve bu hareketin hazırlıkları yapılmıştır." Böyle bir yanıt Hitler'in diplomatını tatmin etmiş olamazdı. Onu ilgilendiren şey başka idi. Erdmannsdorf, Sovyet-Alman Cephesi'nde Sibirya'dan sevk edilen Sovyet tümenlerinin varlığının belirlendiğini bildiriyordu. Osima, "Japon ordusunun Doğu Sibirya'ya ilerlemek yoluyla Almanya ile Japonya arasında karadan bağlantının kurulmasına katkıda bulunması iyi olur" şeklindeki bilinen düşüncesini yineliyordu. Osima, "kendi hükûmetine bu konuda sık sık öneride bulunduğuna" [56] işaret ediyordu.

Belirtmek gerekir ki, geçmişte Kuandong ordusunda hizmette bulunmuş Todzio gibi, daha önce Moskova'da diplomatik görevde bulunmuş Togo da Sovyetler Birliği'ne karşı savaşın muazzam güçlüklerini anlıyordu. Onlar Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğu'da önemli sayıda silahlı güç bulundurduğunu biliyordu.

Todzio grubu Sovyetler Birliği'ne saldırı için en azından, Sovyet-Alman savaşı seyrinde bir kırılma noktasının belireceği ana kadar beklemeye karar vermişti. O sıralarda, Tokyo Almanların Moskova'ya hücumunu bekliyordu. Tokyo'nun düşüncesine göre, eğer Almanya gerçekten de zafere yaklaşırsa, Sovyet Uzak Doğusunu kuşatmak güç olmayacaktı. Başka görüşler de vardı. Kuzeyde savaş yalnızca askerî güçlükler vaat etmez, Japonya'ya ham madde sağlanmasına da katkıda bulunmayabilirdi. Oysa

Güney denizleri bölgesinde gerekli stratejik ham madde: petrol, değerli madenler, kauçuk, pamuk vesaire; SSCB ile savaşa bulaşacak olan Japonya, tüm bu ham madde kaynaklarının kontrolünü elinde bulunduran ABD ve İngiltere'ye daha bağımlı duruma gelecekti. Üstelik Japonya iktidar çevrelerinin belirli bir bölümü, Japonya'yı SSCB'ye saldırmaya itmekle ABD ve İngiltere hükûmetlerinin, sonuçta öldürücü darbeyi vurmak için Japonya'yı başkalarının yardımıyla zayıf düşürmeye çabaladıklarını görmezden gelmiyorlardı.

"Antikomintern Paktı'nın" Yenilenmesi

1941 Kasımında "Antikomintern Paktı'nın" yürürlükteki süresi dolmuştu. Hitler yönetimi, Pakt'ın katılanlarının "birlik içindeliğini" sergilemek için, Pakt'ın uzatılması eylemine büyük bir tören havası verme kararı almıştı. Pakt'ın yürürlük süresinin dolmasına bir ay kala, 26 Ekim 1941'de Almanya'nın Japonya büyükelçisi Ott, Japonya Dışişleri Bakanlığında Pakt'ın uzatılmasına ilişkin protokolün imzalanması sorusunu gündeme getirmişti.[57]

22 Kasım'da Japonya hükûmeti "Antikomintern Paktı'nın" beş yıl uzatılmasına razı olduğunu ilan etti. Bu kararın gerekçeleri açıkça ortadaydı: Japonya'nın Almanya'ya bir savaş müttefiki olarak ihtiyacı vardı.

25 Kasım 1941'de Berlin'de "Antikomintern Paktı'nın" uzatılması dolayısıyla tören düzenlendi. Pakt'a başlangıçtaki üç katılımcı: Almanya, İtalya, Japonya ve daha sonradan dâhil olmuş Macaristan, Manchukuo ve İspanya dışında Pakt'ın uzatılması protokolünü Finlandiya, Hırvatistan, Danimarka, Romanya, Slovakya ve Bulgaristan ve ayrıca Wang Ching-wei "hükûmeti" de imzaladı.

Japonya ve ABD Arasındaki Görüşmelerin Son Aşaması

Bu sırada hükûmet ve Yüksek Başkomutanlık Karargâhı Faaliyet Koordinasyon Komitesi Japonya-Amerika anlaşmasını tartışmayı sürdürüyordu. Sayısız oturumların katılanları, önceki koşullarda mutabakata varmanın olanaksız olduğu çıkarımını yapmışlardı. 29 Ekim'de ABD'nin, "A" Tasarısı adı verilen 2 Ekim tarihli muhtırasına Japonya'nın yanıt tasarısı onaylanmıştı. 1 Kasım'da Koordinasyon Konseyi, Japonya-Amerika uyuşmazlığının çözüme kavuşturulmasının olası seçeneklerini tartışmaya başladı. Askerî Komutanlık, Birleşik Devletler ile savaşın kaçınılmaz olduğundan hareket ediyordu. Bu nedenle, Askerî Komutanlık diplomatik görüşmelere savaşa hazırlığın bir kamuflesi olarak bakıyordu ve hükûmetten ABD'ye karşı bir an önce harekete geçmek için karar almasını talep ediyordu.[58]

Ancak, Dışişleri bakanı Togo kısa süreli bir erteleme için diretiyordu. ABD ile uzayıp gidecek bir savaştan çekiniyor ve Washington'dan son anda bir ödün koparmayı umut ediyordu. 'A' tasarısı dışında o, 'A' tasarısının başarısız olması durumunda ikinci bir seçenek olarak gerçekleştirilmesi gerekecek 'B" tasarısının kabulünü sağlamıştı. Koordinasyon Konseyi, ABD ile görüşmelere 1 Aralık 1941 saat 00'da son verilmesini kararlaştırdı.

5 Kasım'da yeni bir İmparatorluk Konferansı yapıldı. Bu konferansta, "Yeni Büyük Doğu Asya'da yeni bir düzenin kurulması" ve ülkenin "var olması ve kendi kendini savunabilmesi amacıyla" aşağıdaki maddeleri öngören bir karar alındı: 1) 1 Aralık'ta askerî harekâtı başlatmak. Bu zamana kadar ordu ve askerî deniz filosunun harekâtları başlatmak için hazırlıklarını tümüyle bitirmeleri; 2) ABD ile görüşmelerin planlara uygun olarak sürdürülmesi (yani ya 'A' tasarısına ya da 'B' tasarısına göre); 3) Almanya ve İtalya ile işbirliğinin güçlendirilmesi; 4) Askerî harekâtların başlamasından önce Tayland ile doğrudan gizli askerî bağlantıların kurulması. ABD ile görüşmelerin 30 Kasım gecesi saat 24.00'a kadar başarıyla sonuçlanması durumunda askerî harekâtın ertelenmesi.[59]

İmparatorluk Konferansı tarafından onaylanan 'A' tasarısı Japonya'nın tutumunda bazı yumuşamaları öngörüyordu. Tasarıda, Japonya'nın, "serbest ticaret ilkesini", bu ilkenin dünyanın diğer bölgelerinde de ticarete

uyarlanması durumunda Çin'de dâhil olmak üzere tüm Pasifik Okyanusu bölgesinde gerçekleştirmeye hazır olduğu; bu durumda Üçlü Pakt'ın "öz savunma" hakkına ilişkin maddeyi geniş kapsamlı yorumlamak niyetinde olmadığı yazılıydı. Japon askerlerinin kuşatılmış bölgelerden çekilmesine ilişkin tasarı biraz değişikliğe uğramıştı. Burada Japonya hükûmeti ABD'ye birtakım ödünler verdi: Barış anlaşmasının imzalanmasından iki yıl sonra Kuzey Çin, İç Moğolistan ve Hayman adası hariç Çin'den askerlerini çekmeyi kabul etti; Japon hükûmeti bu adalardan ise askerlerini 25 yıl sonra çekmeyi vaat ediyordu. Japonya Çin Hindi'nden askerlerini çekme yükümlülüğünü "Çin Hadisesi'nin bir çözüme kavuşturulmasından ya da Uzak Doğu'da adil barışın sağlanmasından sonra" üstleniyordu. "A" tasarısının sonuç bölümünde ABD Dışişleri bakanı Hull tarafından öne sürülen "dört ilkenin" anlaşmaya dâhil edilmesinden kaçınılması gerektiği yer alıyordu.

"B" tasarısı ise her iki ülkenin de Güneydoğu Asya'da ya da Pasifik Okyanusu'nun Güney kesiminde Fransız Çin Hindi sınırları dışında silahlı kuvvet kullanmasından kaçınmasını, Hollanda Hindistan'ında işbirliğini, Japonya-Amerika ticari ilişkilerinin, tamamen yeniden tesis edilmesini, özellikle de Japonya'ya yeterli miktarda petrol sağlanmasını öngörüyordu. Tasarıya göre, ABD, Japonya ve Çin'in kendi aralarındaki ilişkileri düzenlemelerini engelleyebilecek faaliyetlerde bulunmama yükümlülüğünü üstlenmeliydi.

Görüşmelerin sonlandırılması için bir aydan az bir süre tanınmıştı. Başka bir ifadeyle, 5 Kasım tarihli İmparatorluk Konferansı'nda fiilen savaşa başlama kararı alınmıştı. Bu zamana kadar Japonya Silahlı Kuvvetleri saldırı hazırlıklarını bitirmişti. Pearl-Harbor'a saldırı planı üzerinde 1941 Ocak ayından bu yana çalışılmıştı. Eylül ayı sonundan itibaren Birleşik Filo'nun ana güçleri Kjusju adasında yoğunlaştırılmıştı. Birleşik Filo'ya 1 Kasım tarihli numaralı emir şöyleydi: "Büyük Japon İmparatorluğu Amerika, İngiltere ve Hollanda'ya savaş ilan ediyor. Savaş ilanına ilişkin emir 'X' günü yayımlanacaktır. Söz konusu emir 'Y' günü bildirilecektir. 5 Kasım tarihli 2 numaralı gizli emirle 'Y' günü 23 Kasım olarak belirlenmişti. 8 Kasım tarihli ve 3 numaralı gizli emirle 'X' günü de 8 Aralık olarak belirlenmişti (tüm tarihler Tokyo saatine göre

belirlenmişti.)”[60] 6 Kasım’da orduya verilen emirle, “Güney” grubuna dâhil birlikler savaş durumuna geçirilmişti ve saldırı harekâtlarına hazırdı.[61]

4 Kasım’da Nomura’ya bir telgrafla “A” ve “B” tasarıları iletilmişti. Telgrafta şunlar yer alıyordu: “Hem ruhu hem de içeriği açısından bunun son çaba olduğunu bildiririz. Bizim yanıt önerimiz gerçekten de son öneridir. Bu öneri politikamızın hem adını hem de gerçek içeriğini kapsamaktadır. Sona erme süresinin nihai olarak 25 Kasım olduğu göz önünde bulundurularak görüşmelerin kuvvetlendirilmesi arzulanır.”

Daha sonra şunlara işaret ediliyordu: “Bu görüşmelerin başarısı ya da başarısızlığı Japonya İmparatorluğunun yazgısına çok büyük bir etki edecektir. Bunu düşünün, tüm gücünüzü toplayın ve (...) elinizden gelen her şeyi yapın.” Ancak Togo uyarıyordu: “Benim kitabımda sizin kişisel yorumunuza yer yoktur.”[62] Hükûmet Büyükelçinin yetkilerini tamamen kısıtlamıştı. Nomura’nın yardımına, 6 Kasım’da acilen ABD’ye gitmiş olan Japonya’nın eski Berlin büyükelçisi Kurusu gönderilmişti.

7 Kasım’da Nomura “A” tasarısını Hull’a sundu. ABD Dışişleri Bakanı için bu beklenmedik bir şey değildi. Amerika gizli servisi 4 Kasım’da Tokyo’nun Nomura’ya gönderdiği talimatı ele geçirmiş, deşifre etmiş ve hükûmete rapor etmişti. Belge hiçbir kuşkuya yer bırakmıyordu: Japonya savaşı başlatmaya hazırdı. Hull anılarında ABD hükûmetinin yine de, anlaşmazlığı ötelemeyi, “savaşa hazırlanmak için zaman kazanmayı” umut ederek görüşmelerin sürdürülmesi yoluna gittiğini teyit ediyordu.

ABD Dışişleri Bakanlığı, ABD ile Japonya arasında “geçici anlaşma” tasarısını hazırlamaya girişmişti. Hükûmetin 7 Kasım tarihli oturumunda Hull “Biz Japonya’nın ne zaman ve nerede silahlı saldırıya geçeceğini bilmiyoruz, bu nedenle sürekli bir hazırlık içinde olmalıyız”[63] diyordu. Amerika’nın Japonya büyükelçisi Grew önceki tahminlerinin tersine 17 Kasım’da Washington’a Japon filosu ve ordusunun ani bir saldırı olasılığı konusunda uyarı içeren bir telgraf gönderiyordu. Bu arada Japonya’da, ABD’yi şaşırtma ve savaş hazırlığını gizlemek amacı güden geniş bir kampanya başlamıştı. 4 Kasım’da hükûmet “kamuoyunu Amerika ile İngiltere’nin sorunları konusunda hazırlama planını” yürürlüğe koydu. Bu ülkelerle diplomatik ilişkilerin gerginliğine ilişkin makalelerin, aynı zamanda düşmana Japonya’nın savaşa stratejik hazırlığının sona ermekte olduğunu anlama olanağı verebilecek belgelerin yayımlanması yasaklandı.

[64] Japon basını Kurusu'nun ABD'deki misyonuna ilişkin haberler yayımlarken, bu misyonu Tokyo'nun dürüstlüğü ve barışseverliğinin bir kanıtı olarak betimliyordu.

Kurusu Washington'a 16 Kasım'da geldi ve ertesi gün kendisini Roosevelt ve Hull kabul etti. Başkanın, Kurusu'nun amacının, Japonya'nın savaş hazırlığını gizlemek olduğu konusunda kuşkuları vardı. Japonya'yı Kurusu ve Nomura'nın temsil ettiği Japonya-Amerika görüşmeleri 17 Kasım'da başladı.

İlk günlerde görüşmeler hiçbir sonuç vermemişti. O zaman Nomura, Togo'nun talimatların dışına çıkmama konusundaki kesin emrine rağmen bir ilerleme sağlama arzusuyla, Hull'a Japonya'nın Güney Çin Hindi'nden askerlerini çekmesi, Amerika'nın ise sermayelerin dondurulmasına ilişkin talimatı iptal etmesi koşullarında görüşme yapmayı önererek Üçlü Pakt'a ilişkin sorunun görüşülmesini geçici olarak ertelemek cesaretini gösterdi. Gayri resmî kaynaklardan ABD hükûmetinin anlaşmaya ilgi gösterdiğini öğrenmişti.

Tokyo Nomura'nın bu hareketlerinden son derece rahatsız olmuştu. Nomura tarafından Togo'dan alınan olağan talimatta şunlara işaret ediliyordu: "Sermayelerin dondurulmasına ilişkin yasanın çıkmasına kadar mevcut olan duruma geri dönülmesine ilişkin garantilere gelince, bugün oldukça kritikleşen durumu bir çözüme bağlamak son derece güç görünmektedir. Ortamın yumuşatılması yollarıyla ilgili konuda bundan sonraki görüşmeler için zaman yoktur." Büyükelçiye, Amerikalılara "B" tasarısını sunması emredilmişti. "Bu tasarı için ABD'den mutabakat almanın mümkün olmaması durumunda, görüşmeleri yarıda kesmek gerekecektir," [65]deniliyordu sonuç olarak.

"B" Tasarısına o zamana kadar bir dizi yeni madde eklenmişti. Birleşik Devletlere Japonya'ya her yıl 4 milyon ton petrol temin etme ve Hollanda Hindistan'ı idarecilerinin de Japonya'ya yılda 4 milyon ton petrol temin etmeleri için önlemler alma yükümlülüğü öneriliyordu. Bunun dışında, ABD Hollanda Hindistan'ı idarecilerinin, Japonya'nın Hollanda Hindistan'ı büyükelçisi İosidzava tarafından öne sürülen ticaret, ulaşım yolları, Japonların serbest girişi ve ikametgâh vb. konulardaki taleplerini kabul etmelerini sağlamalıydı. Ayrıca ABD üç gün içinde İngiltere hükûmetini Japonya ile ticari ilişkileri yeniden tesis etmeye zorlamalıydı. Bunların da

dışında Amerikalılar Çan Kay Şek'e yardım etmek, örneğin Birmanya yolunun açılması için faaliyette bulunmamalıydılar vesaire.[66]

Parlamento'nun 15 Kasım'daki Olağanüstü açılışında yaptığı konuşmada Başbakan Todzio ABD, İngiltere ve Hollanda tarafından Japonya mal varlığının dondurulmasının, "niteliği bakımından askerî bir saldırıdan hiç de farkı olmayan düşmanca bir hareket" olduğunu belirtiyordu. Başbakan, üçüncü devletlerin Japonya'nın "Çin hadisesini çözüme kavuşturması" faaliyetlerine karışmamaları gerektiğini vurguluyordu. Onun söylediklerine bakılırsa, bu koşullara uyulması, Japonya-Amerika görüşmelerinin başarısı için bir esas oluşturabilirdi. Parlamentoda hükûmetin politikasını onaylayan kararın görüşülmesi sırasında bir dizi milletvekili görüşmelere son verilmesinde diretiyordu.

20 Kasım'da Nomura ve Kurusu Hull'a "B" tasarısını sundu. Metne baktıktan sonra Hull, Japonya'nın, Pakt'ın Avrupalı katılanlarıyla –Almanya ve İtalya ile– ilişkilerine tam bir açıklık kazandırmadıkça ve barış politikası yürütme niyetini net bir şekilde ifade etmedikçe, Chongqing hükûmetine Amerikan yardımının kesilmesine ilişkin maddenin yerine getirilemeyeceğini ifade etti. Görüşmelerin kesilme tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu gören Nomura ve Kurusu, Hull'a, gerginliği ancak Başkanın İmparatora mektubunun yumuşatabileceğini ima ettiler.[67]

Amerikan iktidar çevrelerinde Japonya ile anlaşmaya varma konusunda herkesin umudunu yitirdiği söylenemezdi. Dışişleri Bakanı Hull, askerî harekâttan vazgeçme konusunda geçici bir anlaşma imzalama yoluna gitmenin olanaklı olduğunu tahmin ediyordu. Onun hazırladığı anlaşma tasarısı, Japon askerlerinin Güney Çin Hindi'nden çekilmesi koşuluyla ABD hükûmetinin, ABD'deki Japonya aktiflerinin dondurulmasına ilişkin 25 Temmuz 1941 tarihli talimatının derhâl iptalini öngörüyordu. Amerikan diplomasisi Japon sermayelerinin dondurulmasına ilişkin İngiltere hükûmeti ve Hollanda Hindistan'ı idarecilerinin benzeri talimatları iptaline katkıda bulunmaya ayrıca Japonya ve Çin arasında barışın sağlanmasına "olumsuz bakmamaya" razı olmuştu. Amerika-Japonya arasındaki "Modus Vivendi"[68] geçici bir nitelik –90 gün– taşımalıydı, ama daha sonra uzatılabilirdi de. Böylece Amerika, Japonya'ya bir dizi ödün vermeye razı olarak savaşın başlamasını 3 ay ertelemiş oluyordu. "Modus Vivendi'ye" ilişkin Amerikan önerileri Japonya'nın "B" planından çok fazla bir farklılık

göstermiyordu. Başlıca farklılık ABD'nin Japonya askerlerinin Güney Çin Hindi'nden derhâl çekilmesini talep etmiş olmasındaydı.

22 Kasım'da Hull "geçici anlaşma" tasarısını hükûmetleriyle mutabakat sağlamaları için İngiltere ve Çin Büyükelçilerine, ayrıca Avustralya ve Hollanda temsilcilerine sundu. Hull'ın 24 Kasım'da onlarla yaptığı toplantıda "geçici anlaşma" tasarısına yalnızca sürgündeki Hollanda hükûmetinin razı olduğu, diğer ülkelerin hükûmetlerinden yanıt alınamadığı ortaya çıktı. Bu arada başta Büyükelçi olmak üzere Çin Büyükelçiliği anlaşmaya karşı yoğun bir faaliyet başlatmıştı.

25 Kasım gün ortasında Beyaz Saray'da Roosevelt Başkanlığında Dışişleri bakanı Hull, Savaş bakanı Stimson, Denizcilik bakanı Knoks, ABD ordusu Genelkurmay Başkanı General Marshall ve ABD Filosu Başkomutanı Amiral Stark'ın katıldığı bir toplantı yapıldı. Stimson şunları kaydediyordu: Başkan "gelecek pazartesinden (30 Kasım –y.n.) geç olmamak üzere saldırı olasılığına ilişkin öngörüsünü" ifade etti; "çünkü", diyor Başkan, "Japonlar uyarmadan saldırmalarıyla bilinir". Başkan şu soruyu soruyordu: "Böyle bir saldırı durumunda bizler ne yapacağız? Japonya'nın ilk ateş eden olmasına izin verip ve aynı zamanda da bizim kendimiz için büyük bir tehlikeye meydan vermemek için nasıl bir manevra yapmamız gerekiyor? Bu zor bir görevdir.[69] Toplantı "Modus Vivendi" tasarısının onaylanmasıyla son bulmuştu. Amerikalı askerler tatmin olmuşlardı. Savaşa hazırlık için zaman kazanmışlardı.

Bu arada, 26 Kasım'da, Tokyo saatiyle sabah saat 06.00'da Pearl Harbor'a saldırı için belirlenmiş bir Japon harekât birliği Kuril adalarındaki üssünü terk ederek Havai'ye doğru yol aldı. Birleşik Filo Başkomutanı'nın bu birliğe emri şuydu: "... Askerî harekât ilan edildiği an Havai'deki Amerikan Filosu'nun başlıca kuvvetlerine ölümcül darbeyi vurmak amacıyla saldırılacak."[70]

Bu ortamda Roosevelt ve Hull sert bir manevra yaparak Japonlara sunulması kararlaştırılan "Modus Vivendi" tasarısını geri çekiyorlardı. 26 Kasım'da Hull Japon temsilcilere "B" tasarısına yanıt olan muhtırayı sunuyordu. "Birleşik Devletler ve Japonya arasında anlaşma İçin Önerilen Esasın Genel Tezleri" başlıklı bu belge iki bölümden oluşuyordu ve "Hull'ın Notası" olarak biliniyordu.

Amerikan belgesinde, Amerikan önerisini kabul etmemesi durumunda Japonya hükûmetine herhangi bir tehdit yer almıyordu. Bununla birlikte, üslubu itibarıyla olmasa da özü itibarıyla belge ABD'nin nihai koşullarıydı. Belgeyi kaleme alanlar da böyle sayıyorlardı.

Notanın birinci bölümünde her iki devletin politikasına ilişkin genel deklarasyon yer alıyordu. ABD, karşılıklı ilişkilerin ve üçüncü ülkelerle ilişkilerin temeli için Hull tarafından daha 16 Ocak'ta öne sürülen şu dört temel ilkenin oluşturmasını öneriyordu: ulusların toprak bütünlüğü ve egemenliklerinin ihlal edilmemesi; başka ülkelerin içişlerine karışılmaması; ticari faaliyetlerin yürütülmesinde eşitlik de dâhil, hak eşitliği; uluslararası işbirliği ve uyuşmazlıkların barış yoluyla çözülmesi.

Notanın ikinci bölümünde yer alan Japonya-Amerika ilişkilerinin çözüme kavuşturulmasına ilişkin somut koşullar şunları öngörüyordu: 1) ABD, Britanya İmparatorluğu, Çin, Japonya, Hollanda, Sovyetler Birliği ve Tayland arasında saldırmazlık paktı imzalanması; 2) ABD, Büyük Britanya, Çin, Japonya, Hollanda ve Tayland arasında Fransa Çin Hindi'nin toprak bütünlüğüne saygı duyulması konusunda anlaşma imzalanması; 3) Japon askerlerinin Çin ve Çin Hindi'nden çekilmesi; 4) Çin'de Chongqing hükûmeti dışındaki rejim ya da hükûmetlerin yardım isteklerinin reddedilmesi; 5) Çin'de harici memleket haklarından vazgeçilmesi; 6) Ticaret anlaşmasının imzalanması; 7) Fonların dondurulmasından geçici olarak vazgeçilmesi; 8) Dolar-Yen kurunun istikrarı; 9) Bu anlaşmanın diğer anlaşmalara göre öncelikli olması (yani Üçlü Pakt'ın fiilen iptali – y.n.); 10) Diğer devletlerin, bu anlaşmanın ekonomik ve siyasal ilkelerine dâhil edilmesi.[71]

Belgeye gelişigüzel bir göz attıktan sonra Kurusu'nun da belirttiği gibi, Amerika'nın talepleri, özellikle de üçüncü madde Japonya hükûmetine silaha sarılmaktan başka bir şey bırakmıyordu.[72]

Hull, Birleşik Devletlerin Japon askerlerinin Çin'den derhâl çekilmesini talep etmeyeceğini açıklıyordu. Kurusu, Hull'ın notasının, görüşmeleri sonlandırmakta olduğunu belirtiyor, ancak Başkan ile yeni bir görüşme yapma ricasında bulunuyordu.

26 Kasım akşamı Roosevelt Nomura ve Kurusu ile buluştu. Başkan görüşmeler ve Japon liderlerin konuşmalarından duyduğu düş kırıklığını dile getiriyordu. Başkan, Tokyo'nun daha esnek bir politika yürütmeye

hazır olduğunu göstermemesi durumunda, görüşmelerde başarıya ulaşmanın çok güç olacağına işaret ediyordu. Başkan, Hull'ın notasını yeniden gözden geçirme konusunda çok az da olsa bir istek taşımıyordu.

26 Kasım tarihli nota ile Birleşik Devletler Japonya'nın Güneye ilerlemesine bütün gücüyle karşı koymaya hazır olduğunu göstermek istiyordu.

Japonya ile Amerika Arasında Savaşın Başlaması

27 Kasım'da Japonya hükûmeti Hull'ın nota metnini aldı. Tokyo'da hiç kimse ABD'nin böylesine katı bir tavır takınacağını beklemiyordu. Todzio belgeyi okur okumaz, onu bir ültimatom ve Birleşik Devletlerin son sözü olarak değerlendirdi.

Böyle bir yorum, Japonya askerî çevrelerinin çıkarınaydı. Japon diplomasisi de bu duruma sessiz kalmadı. Tanınmış Japon politikacı S. Josida anılarında şunları yazıyordu: "Anımsadığım kadarıyla Japonya hükûmeti Hull'ın notasının resmî çevirisinde Japonya kamuoyunda Birleşik Devletlere karşı kışkırtıcı unsurları ön plana çıkardı ve belgeyi gizli konseye bu şekliyle sundu."[73]

27 Kasım saat 14.00'da Koordinasyon Konseyi toplandı. Toplantıya katılanlar savaşı, artık kararı alınmış bir durum olarak görüyorlar, ABD'nin ültimatomunun kabulünü duymak dahi istemiyorlardı.[74] 5 Kasım'da İmparatorluk Konferansınca kabul edilen programdan yola çıkılarak askerî harekâtı başlatma kararı alındı.

Ordu ve Filo komutanları, başlangıçtaki başarıların Japonya'ya devamındaki harekâtlar için gerekli ham madde kaynaklarını elde etme olanağı sağlayacağından emin olduklarını ifade ediyorlardı. Diplomasinin görevi askerî amaçlara odaklanmaktı; birincisi, ABD'yi izole etmek ve onunla uzlaşmacı bir barış anlaşması imzalamanın yolunu açmak amacıyla (Almanya'nın yardımıyla) İngiltere'yi saf dışı bırakmak için önlemler

almak; ikincisi ise Sovyetler Birliği ve Vatikan'ın aracılığıyla barış görüşmeleri için plan hazırlamak gerekiyordu.[75]

29 Kasım'da, Deniz Kuvvetleri Komutanı ve Denizcilik Bakanının zaferden emin olduklarını ifade ettikleri hükûmet üyeleri ve en deneyimli devlet adamlarının katılımıyla bir toplantı gerçekleştirildi. İmparator Todzio'ya, harekât için en son hazırlıklara başlanması talimatını verdi.[76]

1 Aralık'ta Koordinasyon Konseyi'nin kararını İmparatorluk Konferansı onayladı. Savaşın başlama günü de onaylandı: 8 Aralık. Japon yöneticiler, 1941 Aralığında Amerikan Filosu'nun %40'ının Atlantik Okyanusu'nda bulunduğunu, İngiltere'nin Uzak Doğu'ya fazla sayıda kuvvet sevkiyatı yapamadığını ve böylelikle Pasifik Okyanusu'nda o andaki güçler dengesinin Japonya lehine olduğunu hesaplıyorlardı. Zamanlama her şeyden önce esas olarak Güney yönünde operasyonların ilk aşamasının SSCB'ye karşı savaşın başlamasına kadar sona erdirilmesinin gerekliliği düşüncesiyle belirlenmişti.

28 Kasım'da Togo, Nomura ve Kurusu'ya 2-3 gün sonra Japonya hükûmetinin tutumunun netlik kazanacağı ve görüşmelere son verileceğini bildirmişti. "Ancak", deniyordu telgrafta, "siz ABD hükûmetine görüşmelerin sona ermekte olduğunu ima etmemelisiniz."[77] 29 ve 30 Kasım'da Togo, Büyükelçileri, ABD başkanına, Amerika'nın önerilerinin "Doğu Asya'daki gerçek duruma uygun düşmediğinden" hareketle Japonya'nın tutumunu incelemesi için sözlü ricada bulunmakla görevlendirir. Bu hareketin anlamı açıktı: Büyükelçileri, "görüşmelerin kesilebileceği yönünde en küçük ima dahi olmaması gerektiği"[78]konusunda uyarıyorlardı.

29 Kasım'da Japonya Başbakanı Todzio Asya'da ABD ve İngiliz politikasının sonuçlarını 'kökten kazımak' arzusunu ifade ediyordu. Konuşma Birleşik Devletlerde öfke uyandırdı. Ertesi gün Kurusu Japonya Dışişleri Bakanlığı'na telefonla ABD'nin bu konuşmaya tepkisini bildirirken uyarıyordu: "Hem Başbakan hem de Dışişleri Bakanı konuşma tonlarını değiştirmeliler. Siz hepiniz, bu tür dikkatsizce açıklamalar yapılmamasına dikkat etmelisiniz."[79] Hull Nomura ve Kurusu'yu davet ederek açıklama talep etti. Büyükelçiler, Dışişleri Bakanını, Amerikan gazetelerinin Japonya Başbakanının konuşmasını yanlış çevirdikleri ve yorumladıkları konusunda ikna etmeye çalışıyorlardı.[80] Hull, Tokyo'nun,

26 Kasım tarihli Amerikan notasına ne zaman yanıt vereceğini soruyordu. Büyükelçiler yanıtın birkaç gün sonra geleceğini bildirdiler. O günlerde Büyükelçiler kendi inisiyatifleri ile kendi hükûmetlerine ABD Başkanı ile Japonya Başbakanının Honolulu'da görüşmeleri teklifini yinelemesi önerisinde bulundular. Ama Tokyo bu öneriyi reddetti.

Daha 26 Kasım'da Washington'a Kuzey Çin Hindi'ndeki 25 bin askere ek olarak Güney Çin Hindi'ne 70 bin Japon askeri ve 150 uçağın konuşlandığı haberi gelmişti. 2 Aralık'ta Roosevelt, Dışişleri Bakanlığı'na, Japonya'dan sayısal olarak Vichy hükûmeti ile yapılan anlaşma ile öngörülen düzeyi aşan Japon askerinin Çin Hindi'nde bulunması nedenine ilişkin açıklama istenmesi emri veriyordu. Dışişleri bakan yardımcısı S. Wells ilgili talebi Japon temsilcilere iletiyordu.[81]Yine aynı gün, 2 Aralık'ta Başkan ve Dışişleri Bakanı, kamuoyunu Japonya ile savaşın kaçınılmaz olduğuna hazırlamak için bir basın toplantısı düzenlediler. Başkan ve Dışişleri Bakanı ABD hükûmetinin adil bir anlaşmaya varma çabası verdiklerini, ama Japonya'nın hiçbir maddede ödün vermek istemediğini bildirdiler. Roosevelt ve Hull, çok az bir umut olsa da Japonya ile anlaşmaya varma girişimlerinin sürmekte olduğunu belirtiyorlardı.

3 Aralık'ta Nomura ve Kurusu, Tokyo'dan, Amerikan hükûmetini Kuzey Çin Hindi'nde asker sayısının artırılmasının Çin Hindi sınırında Çinlilerin aktif duruma geçmesiyle ilgili olduğu, ama bu sayının Vichy ile anlaşmada koyulan limiti aşmadığı konusunda bilgilendirmeleri direktifini aldılar.[82] Bu direktif ABD'deki Japon temsilcileri endişelendirmişti. Nomura Tokyo'ya, Çin Hindi'nde asker sayısının artırılmasına ilişkin açıklamanın "Japonya ile ABD arasında savaş olup olmayacağı kararında anahtar niteliği taşıyacağı" ve Amerikalıları tatmin etmeyeceği yönünde telgraf çekti. Nomura "bu konunun gözden geçirilmesini" [83] rica ediyordu. Ancak, Japonya hükûmeti tutumunu değiştirmedi. 5 Aralık'ta Nomura ve Kurusu Hull'a, kendilerinin 3 Aralık'ta aldıkları talimat uyarınca hazırladıkları bir bildiri ilettiler.[84]

4 Aralık'ta Roosevelt Senato ve Temsilciler Meclisi liderlerini toplayıp, Kongrenin çalışmalarına 3 günden fazla ara vermemeleri ricasında bulundu. Kongre liderlerinde durumun kritik olduğu, ancak işin felakete kadar gitmeyeceği izlenimi uyanmıştı.

Bu günlerde Nomura ve Kurusu ABD başkentinin etkili çevrelerindeki ilişkilerini kullanarak son manevralarına başvurdular. Posta bakanı

Walker'e, Roosevelt'ten Japonya ve Çin arasında arabulucu olmasının rica edilmesi fikrini, gizlice bildirdiler. Plan Walker'in hoşuna gitmişti. Walker bu yolla Çin sayesinde ve SSCB ile "yeni bir Münih" bakış açısına varmanın olanaklı olacağı düşüncesindeydi. Walker ve büyük bir işadamı olan Stanley Jones Roosevelt'i ziyaret ederek onun Japon diplomatların önerisini kabul etmesi ricasında bulundular. Ancak Roosevelt bunu yapmayı reddetti.

Amerikan hükûmetince yaklaşık bir hafta boyunca büyük Japon konvoylarının Çin sahilleri boyunca ilerlemekte olduğu biliniyordu. Ama ABD hükûmeti bu konvoyların hareket yönünü bilmiyordu. 6 Aralık günü (Washington saatiyle 5 Aralık) İngiliz casus uçakları Siyam Körfezine girmekte olan 3 Japon konvoyunu tespit etmişti. Kötü hava koşulları nedeniyle İngiliz casus uçakları bu konvoyları 30 saatliğine kaybetmişler ve onlar da bu süre içinde Malaya kıyısına ulaşmışlardı. Bu konudaki bilgi Londra'dan Washington'a 6 Aralık sabahı iletildi. Malaya'ya da Tayland'a saldırıya birkaç saat kaldığından kuşku yoktu. Roosevelt'in talimatıyla bilgi basına ulaştırıldı.

6 Aralık'ta Tokyo'dan Nomura adına, Hull için hazırlanmış nota metnini içeren ayrıntılı bir telgraf gelmeye başlamıştı. Büyükelçi, notanın ABD Dışişleri Bakanı'na iletilme zamanının ayrıca bildirileceği konusunda uyarılmıştı. Aynı günün akşamı Washington'daki Japonya Büyükelçiliğine 14 bölümlük telgrafın 13 bölümü ulaşmıştı. Aynı zamanda Amerika gizli servisinin kriptocuları da çalışıyorlardı. Washington saati ile 21.30'da deşifre edilip çevrilen 13 bölüm Başkana sunuldu.

Oysa Washington saatiyle 21.00'da Roosevelt ABD'nin Tokyo büyükelçisi Grew aracılığıyla Japonya İmparatoru'na bir mesaj göndermişti. Mesaja ilişkin basına ve radyoya bilgi verilmişti. Mesaj metnini içeren telgraf Roosevelt'in talimatıyla "gri kod" ya da kolayca deşifre edilebilen "Grew kodu" ile şifrelenmişti. Başkan mesajında, Japonya'nın savaş hazırlıklarının "sonsuza dek endişe içinde yaşayamayacak ve sürekli barut fıçısında oturamayacak" halklar için tehdit oluşturmakta olduğuna işaret ediyordu. Başkan, Japon askerlerinin Çin Hindi'nde konuşlanmasına dikkat çektikten sonra, Japonya'nın hareketinin tehdit edici olduğunu vurgulayarak, onların geri çekilmesinde ısrar ediyor ve "sayesinde kara bulutları dağıtmanın mümkün olabileceği çözümler"

üzerine düşünmesi gereken İmparator'un sağduyusuna umut bağlıyordu. Roosevelt mesajını su sözlerle sonlandırıyordu: "Ben, her ikimizin de yalnızca iki büyük ülkenin halkları adına değil, komşu topraklarda yaşayan halklar adına da geleneksel dostluğun yeniden kurulması ve dünyada bundan sonra kurbanların ve yıkımların önüne geçilmesi gibi kutsal bir ödevi rehber edinmemiz gerektiğinden eminim."[85]

Tokyo, telgrafı, Washington saati ile 22.00'da (Tokyo saati ile 7 Aralık öğleyin) alıyordu, ama bu telgraf Grew'e 22.30'da verilmişti. Grew bu telgrafı Togo'ya ancak gece geç saatte, yani Pearl Harbor saldırısına 3 saat kala, 8 Aralık saat 00.15'te sunabilmişti. Telgraf Japonya Genelkurmay yöneticilerinden birinin emriyle kasıtlı olarak geciktirilmişti.[86]Bu tür gerçekler Japonya diplomasisinin uygulamalarında bilinen şeylerdi. Rusya-Japonya Savaşı'nın arifesinde Çarlık hükûmetinin barışçıl yanıtı telgrafla geciktirilmiş ve Japonya'daki Rus temsilcisine Pearl Harbor saldırısından sonra iletilmişti.

6 Aralık akşamı Başkana, Tokyo'dan Nomura'ya gönderilen telgrafın 13 maddelik metni sunulduğunda, Roosevelt, yanında bulunan özel yardımcısı Harry Hopkins'e "bu bir savaştır" diyordu. Hopkins, Japonların, kendileri için uygun olduğu an vuracakları yanıtını veriyor ve ekliyordu: "Yazık ki biz ilk darbeyi vurup beklenmedik bir saldırının önüne geçemedik." Başkan şu yanıtı veriyordu: "Hayır, biz bunu yapamayız... Bizim iyi bir adımız var."[87]Telgraftaki metinden, Japonların, Amerika'nın 26 Kasım tarihli önerisini kararlı bir şekilde reddetmekte oldukları açıktı.

7 Aralık sabah saat 10'a doğru Başkan ve danışmanları, Japonya notasının deşifre edilmiş 14. ve son bölümünü aldılar. Nota şu sözlerle sona eriyordu: "Japonya hükûmeti üzüntü duymaktadır, ama Amerikan hükûmetinin mevcut tutumu nedeniyle, ona, Japon hükûmetinin bundan sonraki görüşmeler yoluyla anlaşma sağlamayı olanaksız gördüğünü bildirmeden geçememektedir."[88]

Yarım saat sonra Hull makamında Savaş bakanı Stimson ve Denizcilik bakanı Knoks'un katıldığı bir toplantı yaptı. Onlar, Washington saatine göre 13.00'da Nomura ve Kurusu'nun Amerikan hükûmetine nota vermekle görevlendirildiklerini biliyorlardı. Hull toplantıya katılanlara "Japonya'nın şeytanca bir adım peşinde olduğunu" söyledi. Bunun ardından ABD Genelkurmay başkanı General Marshall askerî bir toplantı yaptı. Askerî

İstihbarat Dairesi başkanı Miles, Genelkurmay Planlama Daire başkanı General Djoreu ve bizzat Başkan Marshall Japonya'nın sunduğu belgenin metni üzerinde tartıştıktan sonra, Uzak Doğu ve Pasifik Okyanusu'ndaki Amerikan garnizonlarının komutanlarını uyarmak gerektiği sonucuna vardılar. İlgili telgraf Havai adalarına Washington saatiyle 12.27'de gönderildi. Telgrafta "saat 01'de Japonya'nın, özü itibarıyla "ültimatom anlamına gelen bir belge sunması gerektiği" bildiriliyordu. Bu telgraf Honolulu'da saldırıdan[89] 22 dakika önce alındı, adrese ise –garnizon komutanlığı karargâhına– Japonya'nın darbesinden birkaç saat sonra ulaştırıldı.

7 Aralık'ta Nomura ve Kurusu Hull'a geldiler ve ona Japonya hükûmetinin 26 Kasım tarihli memorandumuna verdiği yanıtı sundular. Birleşik Devletlerin tüm önerileri reddediliyor ve görüşmelerin sona erdiği bildiriliyordu.[90]

Hull'a Japonya'nın yanıtından bir saatten fazla bir süre önce Japonya artık Pearl Harbor'a, Havai adalarındaki Amerikan Deniz Üssü'ne saldırı gerçekleştirilmişti. Hull Japon Hava Kuvvetleri'nin Havai'ye saldırısından haberdardı. Metnini daha önceden bildiği belgeye baktıktan sonra Hull: "Devlet görevlisi olarak çalıştığım elli yıl boyunca hiçbir zaman bu kadar iğrenç samimiyetsizlik ve çarpıtma içeren bir belge görmedim" [91] diyordu. Dışişleri Bakanı Büyükelçilere kapıyı gösterdi. Nomura ve Kurusu savaşın artık başladığını henüz bilmiyorlardı. Hull'ın bu sert sözlerine verecek yanıt bulamamışlardı. Sessizce eğilerek odayı terk ettiler.

7 Aralık'ta, uçak gemilerinden hareket eden Japon uçakları Pearl Harbor'u bombaladılar. Baskın sonucu 19 Amerikan gemisi battı ya da ağır hasar gördü. Pearl Harbor'da bulunan 8 zırhlıdan hiçbiri zarar görmemişti. 3 kruvazör ve bir uçak gemisi önemli hasar görmüştü. Bu, Amerika'nın Pasifik Okyanusu filosuna çok ağır bir darbeydi. Havaalanlarında 188 Amerikan uçağı imha edilmişti (Japonya ise 29 uçak ve 6 denizaltı kaybetmişti). İki bin beş yüz civarında Amerikan askeri ve onlarca sivil yurttaş ölmüştü.[92]

Japonya hükûmeti ancak askerî harekâtı başlattıktan sonra, üstelik de gecikmeli olarak ABD ve İngiltere'ye haber vermişti. Tokyo saatine göre 8 Aralık sabah 07.30 civarında Togo Grew'i kabul etmişti. Bakan Büyükelçiye saat 05.00'dan itibaren kendisine telefon ettiğini ama yanıt

alamadığını söylüyordu (saldırı Tokyo saatine göre 8 Aralık saat 03.20'de ya da Washington saatine göre 7 Aralık saat 13.20'de gerçekleşmişti). Togo Grew'e, Nomura ve Kurusu'nun Hull'a sunmuş olduğu memorandumu sunuyordu. Bu arada Japon Bakan (Grew'in anladığı kadarıyla sabah saat 03.00 civarında) İmparator tarafından kabul edildiğini ve memorandumun, İmparatorun, Başkanın mesajına yanıtı olduğunu bildiriyordu.[93] Ardından Bakan, buluşma ve görüşme için Büyükelçiye teşekkür içeren kısa bir konuşma yaptı ve onu kapıya kadar uğurladı. Grew tüm bunların ne anlama geldiğini anlamamıştı. Ancak Büyükelçiliğe geldiğinde gazetelerden Japonya'nın ABD ve Büyük Britanya ile savaş hâlinde olduğunu öğrendi. Oysa Bakan bu konuda tek bir söz dahi etmemişti. Birkaç saat sonra Japonya Dışişleri Bakan temsilcisi, Grew'i ziyaret ederek, savaşın başlamasına ilişkin resmî açıklamayı okudu.[94]

Togo sabah saat 08.00 civarında İngiliz büyükelçisi Craigi'yi kabul ederek ona Japon hükûmetinin Birleşik Devletler ile görüşmeleri durdurduğunu bildirdi. Bakan Büyükelçiye Amerikalılara sunulan memorandumun kopyasını verdi.

8 Aralık sabah saat 06.00'da İmparatorluğun Yüksek Başkomutanlık Karargâhı "Japon ordusu ve filosunun bugün şafak vaktinden itibaren Pasifik Okyanusu'nun Kuzeyi'nde Birleşik Devletler ve İngiltere güçleriyle savaş durumunda olduğunu" ilan etti. Hollanda'ya savaş ilanı stratejik nedenlerle Hollanda Hindistan'ına saldırıya kadar ertelendi.

Hopkins, Pearl Harbor'da olanlardan sonra Roosevelt'in makamındaki toplantıda egemen olan havayı şöyle anlatmaktadır: "Toplantı, çok da gergin bir ortamda başlamadı, çünkü öyle düşünüyorum ki, biz hepimiz eninde sonunda düşmanımızın Hitler olduğunu ve onu silah gücü dışında başka hiçbir şekilde yenilgiye uğratmanın mümkün olmayacağını; er ya da geç savaşa girmemiz gerekeceğini, Japonya'nın da bunun için bize bir bahane yarattığını düşünüyorduk."[95] Bu toplantıda Stimson Almanya ve İtalya'ya derhâl savaş ilan edilmesini önerdi. Tokyo ve Berlin arasında süren yazışmalardan ele geçirilmiş ve deşifre edilmiş bilgilerden Amerikan hükûmeti, Almanya'nın Japonya ile aynı zamanda hareket edeceğini bildiğinden Roosevelt, Almanya ve İtalya'nın ilk adımı atmalarına olanak sağlamaya karar vermişti.[96]

ABD Kongresi’nin Japonya’ya savaş ilanı kararı 8 Aralık’ta gerçekleşti. Yine aynı gün İngiltere hükûmeti “İngiltere ve Japonya arasında savaş durumunun Japonya tarafında askerî harekâtların başladığı andan itibaren geçerli olduğunu” ilan etti.

Daha 3 Aralık’ta Japonya hükûmeti Almanya ve İtalya’ya, Japonya’yı ABD ile savaşta desteklemeleri ve üç devletten hiç birinin düşman ile münferit olarak barış anlaşması imzalamaması için resmen başvurmuştu.

Almanya ve ABD Atlantik’te fiilen ilan edilmemiş bir savaş durumundaydılar ve Hitler Japonlara istedikleri teminatı vermişti.[97] 8 Aralık’ta Ribbentrop Osima’ya Hitler’in Alman Filosu’na, karşılaştıkları her yerde Amerikan gemilerine saldırmaları emri verdiğini ve ABD’ye resmî olarak savaş ilanı konusunun tartışılmakta olduğunu bildirmişti.[98] 11 Aralık’ta Hitler Almanyası, “tarafsızlığı ihlal ettiği ve Almanya’ya karşı açıkça askerî faaliyetlere başladığı, bunun da fiilen iki ülke arasında bir savaş durumu yarattığının” ifade edildiği bir nota göndererek ABD’ye savaş ilan etti. Almanya’nın ardından İtalya ABD’ye savaş ilan etti.

Almanya ve İtalya’nın ABD’ye karşı savaşa girdiği gün, 11 Aralık 1941’de, “mihver” devletlerinin, Üçlü Pakt’a ek olarak yeni bir askerî paktı imzalandı. Yeni Pakt Almanya, İtalya ve Japonya’nın bundan sonra ABD ve İngiltere’ye karşı birlikte, ellerindeki tüm olanaklarla ve sonuna kadar savaşacaklarını belirtiyordu. Üç devlet, karşılıklı ve tam bir mutabakat olmadan ne ateşkes ne de barış anlaşması imzalamamayı üstleniyorlardı. III. maddenin içeriği şöyleydi: “İtalya, Almanya ve Japonya bu savaşın zaferle sonuçlanmasından sonra dahi dünyada adil bir yeni düzenin gerçekleştirilmesi ve kurulması için 27 Eylül 1940’ta imzalanan Üçlü Pakt’ın ruhuna uygun olarak sıkı bir işbirliği içinde olacaklardır.[99] “Faşist “mihverin” 3 devleti dünya egemenliğini ele geçirme planlarını böylece açıklamış oluyorlardı.

Pasifik Okyanusu’nda savaşın başlamasıyla birlikte Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada, Güney Afrika Birliği, Kosta-Rika, Nikaragua, Salvador, Honduras, Haiti, Dominik Cumhuriyeti, Küba, Panama, Guatemala, Hollanda Hindistan’ı ABD ve İngiltere’nin yanında yer almışlardı. Taraflardan hiç birinin savaş ilan etmediği dört buçuk yıllık kanlı savaştan sonra, daha 1937 yılında Japonya’nın saldırısına uğrayan Çin bu ülkeyle resmî olarak savaş durumu ilan etmişti. Japonya ve müttefiklerine “Özgür

Fransa" Ulusal Komitesi, sürgündeki Hollanda hükûmeti, Polonya ve Belçika da savaş ilan etmişlerdi. Venezuela, Kolombiya, Mısır, Meksika, Norveç ve Yunanistan Japonya ve müttefikleri ile diplomatik ilişkilerini kesmişlerdi.

Amerika Birleşik Devletleri için Japonya ile savaş her şeyden önce, ABD'nin Asya'daki başlıca emperyalist rakibi ile silahlı mücadele şeklinde başlamıştı. Bununla birlikte, ABD'nin Japonya, ardından da Almanya ve İtalya ile savaşa girmesi anti-faşist koalisyonun oluşma sürecini hızlandırmış ve güçlendirmişti; bu da İkinci Dünya Savaşı'nın bundan sonraki seyri için büyük önem taşıyordu.

1 Bakınız. Aynı yapıt (Notlar: 14)
2 The Memories of Antony Eden. The Reckoning". Boston, 1965, sf. 337
3 The Memories of Cordell Hul", vol. II, p. 1165, 1166
4 "Foreign Relations...1942", vol. III, p. 496, 497
5 "The Memories of Antony Eden. The Reckoning", p. 352
6 "Dzöho To Kaizetsu", X. 1941, sf. 21. "İkinci Dünya Savaşı ve Günümüz" adlı kitaptan alıntı. Sf. 155
7 Aynı yapıt, sf. 36. "İkinci Dünya Savaşı ve Günümüz" adlı kitaptan alıntı. Sf. 155
8 M. Shigemitsu. Japan and Her Destiny. My Strugle for Peace. London, 1958, p. 217
9 "Pearl Harbor Attack.Hearings before the Joint Committee on the Investigation of the Pearl Harbor Attack". Washington, 1946, pt. 35, p 691, 692 (Bundan sonra "Pearl Harbor Attack..." olarak anılacaktır.
10 SSCB DPA. Uzak Doğu için 14 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Oturum Stenogramı
11 M.Y. Raginskiy ve S. Y. Rozenblit. Önde Gelen Japon Savaş Suçlularının Uluslararası Mahkemesi. Sf.. 243
12 "Atlas Okyanusu'nda Savaşın Tarihi",cilt III, sf. 379, 380
13 Bakınız. Aynı yapıt.
14 SSCB DPA. Uzak Doğu için 12 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Oturum Stenogramı
15 SSCB DPA. Japonya Dışişleri Bakanı'nın SSCB Büyükelçisine 2 Temmuz 1941'de Tokyo'da yaptığı sözlü açıklamanın kayıtları
16 Bakınız. M.Y. Raginskiy ve S. Y. Rozenblit. Önde Gelen Japon Savaş Suçlularının Uluslararası Mahkemesi. Sf.. 244
17 SSCB DPA. SSCB Tokyo Büyükelçisi'nin Japonya Dışişleri Bakanı ile 12 Temmuz 1941 tarihli görüşmesinin kayıtları.
18 SSCB DPA. Japonya Dışişleri Bakanı'nın Sovyetler Birliği Tokyo Büyükelçisine 13 Temmuz 1941'de sunduğu muhtıra.
19 Bakınız. M.Y. Raginskiy ve S. Y. Rozenblit. Önde Gelen Japon Savaş Suçlularının Uluslararası Mahkemesi. Sf.. 243, 244
20 1940 yılı sonunda Amerikalılar batan Japon gemisinde Japonların şifre kodlarını ortaya çıkarmışlardı.
21 M.S. Watson. Chief of Staff. Prewar Plans and Preparations, p. 494.
22 Bakınız. "Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Tarihi", cilt III, sf. 219.

23 J. Grew. Ten Years in Japan, p. 399, 400
24 Bakınız. Sf. 126.
25 Bakınız: “Pasifik Okyanusu’nda Savaşın Tarihi”, cilt III. Sf. 219
26 Bakınız:“Pasifik Okyanusu’nda Savaşın Tarihi”, cilt III. Sf. 219, 220
27 Aynı yapıt. Sf. 220
28 SSCB DPA. Uzak Doğu için 12 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Oturum Stenogramı.
29 Bakınız:“Pasifik Okyanusu’nda Savaşın Tarihi”, cilt III. Sf. 220, 221
30 “Pasifik Okyanusu’nda Savaşın Tarihi”, cilt III, sf. 221
31 Bakınız. Aynı yapıt.
32 “Genday Sire”, cilt 2, sf. 276
33 Bakınız: “Pasifik Okyanusu’nda Savaşın Tarihi”. Cilt III, sf. 224
34 Bakınız: D.İ.Goldberg. Japonya’nın Dış Politikası (Eylül 1939-Kasım 1941) sf. 183
35 SSCB DPA. Uzak Doğu için 18 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Oturum Stenogramı.
36 Bakınız: ““Pasifik Okyanusu’nda Savaşın Tarihi”. Cilt III, sf. 225
37 W.L. Langer and S. E. Gleason. The Undeclared War, 1940-1941, p 671
38 W.L. Langer and S. E. Gleason. The Undeclared War, 1940-1941, p 672, 675
39 İbid, p. 677
40 İbid, p 676
41 Bakınız: “Pasifik Okyanusu’nda Savaşın Tarihi”, cilt III, sf. 226
42 “Pear Harbor Attack...” pt. 4, p. 1695
43 Bakınız: “Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt I, sf. 139, 140
44 SSCB DPA. Uzak Doğu için 18 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Oturum Stenogramı.
45 Escadron: Süvari bölüğü –uçak filosu –(mecaz) sürü, cemaat.
46 K.Nomura. Japonya-Amerika Görüşmelerine İlişkin Anılar..., sf. 122.
47 W.L. Langer and S. E. Gleason. The Undeclared War, 1940-1941, p 705
48 “Foreign Relations, Japan, 1931-1941”, vol. II, sf. 592.
49 SSCB DPA. Uzak Doğu için 12 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Oturum Stenogramı.
50 SSCB DPA. Uzak Doğu için 12 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Oturum Stenogramı.
51 J. Grew. Ten Years İn Japan, p. 425, 428
52 Bakınız: “Pasifik Okyanusu’nda Savaşın Tarihi”, cilt III, sf. 233
53 SSCB DPA. Uzak Doğu için19 Haziran1947 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Oturum Stenogramı.
54 “Pearl Harbor Attack...”, pt. 34, p. 104
55 K. Nomura, Japonya-Amerika Görüşmelerine İlişkin Anılar..., sf. 129
56 Bakınız: “Pasifik Okyanusu’nda Savaşın Tarihi”, cilt III, sf. 236, 237.
57 SSCB DPA. Uzak Doğu için 12 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Oturum Stenogramı.
58 Aynı yapıt.
59 SSCB DPA. Uzak Doğu için 12 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Oturum Stenogramı.
60 “F. D. R. His Personal Letters”, vol. II. New York 1948, p. 1223
61 “Pearl Harbor Attack...”, pt.12, p. 79, 82.

62 SSCB DPA. Uzak Doğu için 22 Ocak 1948 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Oturum Stenogramı.
63 Aynı yapıt.
64 W.L Langer and S. E. Gleason. The Undeclared War. 1940-1941, p 872
65 "Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Tarihi" cilt III, sf. 246, 247
66 SSCB DPA. Uzak Doğu için 13 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Oturum Stenogramı.
67 Bakınız: "Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Tarihi", cilt III, sf. 251
68 Modus Vivendi: (Lat.) İki tarafın karşılıklı olarak, birbirlerine tahammül etmelerini sağlayan uzlaşma.
Geçici uzlaşma.
69 SSCB DPA. Uzak Doğu için 13 Kasım1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Oturum Stenogramı.
70 "The Memories of Cordell Hull", vol. II, p. 1958
71 SSCB DPA. Uzak Doğu için 13 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Oturum Stenogramı.
72 Kurusu Saburo. Nitibey Gayko Hitsuva (Japonya-Amerika Gizli Diplomatik Görüşmeleri). Tokyo, 1948, sf. 51 (Japonca)
73 SSCB DPA. Uzak Doğu için 13 Kasım 1947 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Oturum Stenogramı.
74 W.L. Langer and S. E. Gleason. The Undeclared War. 1940-1941, p. 903.
75 "Pearl Harbor'da Neler Oldu? Japonya'nın 7 Aralık 1941'de Pearl Harbor'a Saldırısına İlişkin Belgeler". Moskova, 1961, sf. 168.
76 "Pasifik Okyanusundaki Savaş Harekâtları. Birleşik Devletler Hava Kuvvetlerinin Stratejik Bombardımanını İnceleme Komisyonu'nun Belgeleri". Moskova, 1956, sf. 63.
77 "Foreign Relations Japan. 1931-1941", vol. II, p 769-770
78 Bakınız: "Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Tarihi", cilt III, sf. 256
79 "The Josida Memories", Boston, 1962, p 20
80 Bakınız: "Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Tarihi", cilt III, sf. 259
81 SSCB DPA. Uzak Doğu için 13 Aralık 1947 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Oturum Stenogramı.
82 Aynı yapıt.
83 SSCB DPA. Uzak Doğu için 14 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Oturum Stenogramı.
84 Aynı yapıt.
85 Aynı yapıt.
86 Aynı yapıt.
87 W.L. Langer and S. E. Gleason. The Undeclared War. 1940-1941, p. 919
88 SSCB DPA. Uzak Doğu için 14 Kasım1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Oturum Stenogramı.
89 Aynı yapıt.
90 Aynı yapıt.
91 "Documents of American Foreign Relations, 1941-1942" vol IV, Boston, 1942, p. 525-526
92 SSCB DPA. Uzak Doğu için 14 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Oturum Stenogramı.
93 Bakınız. R. Sherwood, Roosevelt ve Hopkins. Cilt 1, sf. 659-661
94 "Pearl Harbor'da Neler Oldu?", sf. 267-268
95 Bakınız: "Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Tarihi" cilt III, sf. 264

96 “Foreign Relations Japan, 1931-1941” vol. II, p. 787, 792
97 “The Memories of Cordell Hull” vol II, p 1096
98 W. Lord. The Day of İnfamy: New York, 1957, p 220
99 Gerçekte ise Togo memorandumu İmparator’a sunmamıştı.

ALTMIŞ SEKİZİNCİ BÖLÜM

SOVYETLER BİRLİĞİ ANTİ-FAŞİST KOALİSYONUN GÜÇLENDİRİLMESİ MÜCADELESİNDE

1. 1942’DE SSCB, İNGİLTERE VE ABD’NİN MÜTTEFİKLER ARASI İLİŞKİLERİ

Faşist Alman Askerlerinin Moskova Önlerinde Bozguna Uğraması

ve Bunun Uluslararası Önemi

Büyük Anayurt Savaşı’nın daha ilk ayları büyük bir inandırıcılıkla göstermişti ki, İkinci Dünya Savaşı’nın yazgısı, faşist işgalcilerle mücadelenin sonucu Sovyet-Alman Cephesi’nde belirlenmekte ve SSCB, devletlerin ve halkların anti-faşist koalisyonunun oluşumu ve güçlenmesinde, başrolü oynamaktadır.

Büyük Anayurt Savaşı’nın ilk aşamasında Kızıl Ordu Hitler’in komutanlarının “yıldırım harekâtı ile” zafere ulaşmak temel stratejik niyetlerini boşa çıkarmıştı. Ve faşist ordu 1941 sonbaharının son günlerine doğru Sovyetler Birliği’nin 800-1200 km içlerine uzanmış olsa da, “Barbarossa” planında işaret edildiği gibi, Almanya “Sovyet Rusya’yı kısa

süreli bir harekâtla bozguna uğratmak” gibi, başlıca amacına ulaşamadı. Hitler’in “Blitzkrieg”i[1] başarısızlığa uğradı.

Alman komutanlar kış bastırıncaya kadar Moskova’yı kuşatmak üzerine yapmışlardı hesaplarını. Hitlerciler, başkent Moskova’yı, dev sanayi kentini Kızıl Ordu’nun en önemli kuvvetlerinin savunacağı ve bu kuvvetlerin yenilmesinin ise Almanya’ya kesin zaferi getireceğini hesap etmişlerdi. Alman ordusunun en önemli kuvvetleri Moskova önlerine yığılmıştı. Düşman Eylül ayı sonunda ve Kasım ortasında iki topyekûn saldırı gerçekleştirmiş ve bazı yerlerde Moskova’nın 25-30 km yakınlarına kadar sokulmuştu. Berlin bayram sevinci yaşıyordu. Ama Hitler ordusunun saldırıları durdurulmuştu. Kızıl Ordu birliklerinin kahramanca direnişi, başkent halkının cansiperane mücadelesi sayesinde düşman durdurulmuştu. Faşist Alman askerlerini çok ağır çarpışmalarda hırpalayan Kızıl Ordu 5-6 Aralık 1941’de kararlı karşı saldırıya geçmeye başladı.

Sovyet ordusu faşist Alman sürülerini bozguna uğratmış ve başkentten 100-250 km uzaklaştırmıştı. “Rusların saldırılarının gücü ve karşı saldırılarının boyutları o dereceydi ki, cepheyi oldukça uzun bir mesafede öyle bir sarstılar ki, bu durum neredeyse altından kalkılamayacak bir felakete yol açıyordu”[2] diye yazıyordu Alman General Tippelskirch. Alman ordusunun Moskova önlerinde bozguna uğraması, faşist ordunun yenilmezliği efsanesine son vermişti. Moskova muharebesi, tüm İkinci Dünya Savaşı’nın bundan sonraki seyri üzerinde büyük bir etki yapmıştı. Alman Silahlı Kuvvetleri, bu savaştaki ilk büyük yenilgilerini Moskova önlerinde almışlardı.

“Moskova önlerindeki tarihi zafer, Sovyet insanına yeni kahramanlıklar için esin kaynağı olmuş, onların, düşmanın yok edilmesinin kaçınılmazlığına olan güvenlerini artırmıştır” diyordu[3] L.İ. Brejnev.

Kızıl Ordu’nun zaferi sonucunda saldırganlar koalisyonunda ilk çatlaklar beliriverdi, blok içinde yer alan çelişkiler daha da derinleşmişti. Japonya, Sovyetler Birliği’ne saldırısını bir sonraki yıla kadar erteledi. Londra ve Washington da, SSCB’nin “mihver” devletlerin düşmanlar kampındaki yerini daha da gerçekçi değerlendirmeye başladı.

SSCB’nin Hitler Almanyası ile savaşta belirleyici rolünü itiraf eden Churchill 11 Şubat 1942’de J. Stalin’e şunları yazıyordu: “Ordunuzun Alman işgalcilerine karşı mücadelede sürmekte olan parlak başarılarından

duyduğumuz hayranlığı dile getirmemize yetecek sözcükler bulamıyoruz. Ama Rusya'nın ortak dava için yapmakta olduklarından dolayı minnettarlık ve tebrik ifadelerimizi size bildirmekten kendimi alamamaktayım." [4]ABD Başkanı Roosevelt 27 Nisan 1942 tarihli radyo konuşmasında şunları söylüyordu: "ABD yüce Rus ordusunun güçlü Alman ordusu karşısındaki ezici karşı saldırısını layıkıyla takdir etmektedir. Rus askerleri düşmanımızın silahlı kuvvetlerini, yani askeri, uçağı, topu ve tankını, geriye kalan birleşik orduların tümünün yok ettiklerinden daha fazlasını yok etmişler ve etmektedirler." [5]Moskova önlerindeki zaferin önemini analiz eden ABD Genelkurmay başkanı General Marshall şunları vurguluyordu: "Bu, Alman Silahlı Kuvvetleri'nin stratejik yenilgisiydi; savaşta bir dönüm noktasıydı." [6]

Kızıl Ordu'nun Moskova önlerindeki zaferi, faşist diktatörlüğe karşı Avrupa ülkelerindeki ulusal kurtuluş hareketlerinin daha da aktif duruma geçmesini sağlamıştı. Bu yayılma sürecinde faşizme karşı direniş ve halk savaşı yönetim organları kuruluyordu. Polonya'da Ocak 1942'de Gvardiya Ludova adlı askerî örgüt kuruldu. Çekoslovakya'da 1941 Eylülünden itibaren Merkezi Ulusal Devrim Komitesi Prag'da, Mart 1942'den itibaren de Bratislava'da örgütlenmişti.

Yugoslavya'da 1941 yazından itibaren Düzenli Partizan Hareketi faaliyetteydi. Kasım 1942'den itibaren ise, ülkenin, faşizme köleleşmeden kurtuluş savaşına önderlik eden Yürütme Komitesi'ni seçmiş olan Yugoslavya Anti-Faşist Halk Kurtuluş (VEÇE) Meclisi'nin ilk oturumu yapıldı. Ağustos 1942'de Bulgaristan'da faşizme karşı direnişi örgütlemiş olan Anayurt Cephesi kuruldu.

Yunanistan'da 1941 Eylül'ünden başlayarak Ulusal Kurtuluş Cephesi faaliyete başladı. Aralık 1941'de Yunan Halk Kurtuluş Ordusu'nu (ELAS) kurma kararı alındı. Eylül 1942'de Arnavutluk Ulusal Kurtuluş Cephesi kuruldu. Faşizme karşı direniş hareketleri Fransa, Belçika, Danimarka, Norveç ve Batı Avrupa ülkelerinde serpilmeye başladı.

Faşist Alman ordusunun Moskova önlerinde hezimete uğraması ve Ocak-Nisan 1942 arasında Kızıl Ordu saldırısının başarısı, anti-Hitler koalisyonunun öncü gücü Sovyetler Birliği'nin uluslararası konumunu güçlendirdi.

ABD ve İngiltere Hükûmet Başkanlarının 22 Aralık 1941-14 Ocak 1942 Tarihleri Arasındaki Konferansı Birleşmiş Milletlerin Deklarasyonu

22 Aralık 1941-14 Ocak 1942 tarihleri arasında Washington'da ABD ve İngiltere hükûmet yöneticilerinin konferansı gerçekleşti. "Arkadiya" adı verilen bu konferansın ana ödevi savaşta İngiliz-Amerikan Ortaklaşa Stratejik Planı'nı hazırlamaktı.

Atlas Okyanusu'ndaki askerî harekât alanındaki ABD ve İngiltere için çok güç duruma rağmen her iki ülkenin yöneticileri, bu askerî harekât alanını, Sovyet-Alman Cephesi'ndeki çarpışmaların bir bütün olarak savaşın gidişi ve sonucunu belirlediği Avrupa'daki savaş alanıyla kıyaslandığında ikincil önemde olduğunu kabul edecek kadar yeterince gerçekçi bir tavır sergilemişlerdi. "Almanya" diyordu Churchill "bizim hepimiz için en büyük tehlikedir ve Japonya'ya karşı oyalayıcı harekâtlar yürütmek yoluyla biz öncelikle Almanya'yı ezmeliyiz." "Sözlerinizi boş yere harcamayın" diyordu ABD Başkanı Churchill'e "Bunu biz en az sizin kadar biliyoruz. Söz konusu olan şudur ki biz Japonya'yı ezip geçebilir, ama yine de savaşı kaybedebiliriz, ancak Almanya'yı bozguna uğrattıktan sonra, ardından Japonya'nın hakkından gelemememiz olasılık dışıdır."[7] Churchill daha Washington'a gelirken yolda hazırlanmış olan ve İngiliz hükûmetinin Sovyet-Alman Cephesi'ndeki durumunu hesaba katarak ABD ve İngiltere'nin bundan sonraki faaliyetlerine ilişkin görüşlerini dile getiren bir memorandum sundu. "Şu anda" diyordu Churchill "savaşın akışı içinde birincil derecede önemli olan olgu, Hitler'in planlarının suya düşmesi ve onun Rusya'daki kayıplarıdır. Biz henüz, bunun Alman ordusu ve Nazi rejimi için büyük bir felaket olup olmadığını söyleyemeyiz. Bu rejim bugüne kadar kendisine zahmetsiz ve çok ucuz bedellerle nasip olmuş başarıları sayesinde ayakta kalmıştır. Şimdi ise bu rejimin, tahmin edilen kolay ve çabucak zaferin yerine tüm kış boyunca çok fazla miktarda silah ve yakıt gerektiren kanlı çarpışmalara katlanması gerekmektedir. Büyük Britanya ve Birleşik Devletlerin bu davada, tarafımızca vaat edilmiş olan malzemeleri tam miktarda ve zamanında (Sovyetler Birliği'ne –y.n.) göndermek zorunda olmamız dışında herhangi bir rol alması

gerekmemektedir. Biz ancak bu yolla Rusların devasa çabalarını savaşın genel gidişine (...) dâhil edebiliriz.”[8]

Churchill böylece Sovyet-Alman Cephesi’nin birincil derecede önemini itiraf etmekle birlikte, yine eskiden de olduğu gibi, Almanya’ya karşı savaşı istisnai olarak Sovyetler Birliği’nin gücüyle yürütmeye niyetlenmişti. Savaşta ABD ile ortaklaşa stratejik çizginin hazırlanması sırasında o, ABD ve İngiltere’nin Silahlı Kuvvetleri’nin uzun süre toparlanması gerekliliğini, taşıma araçları ve diğer teknik araçların vb. hazırlanmasını bahane ederek Avrupa’da ikinci cephenin açılmasını her türlü yola başvurarak geciktirme gayreti içindeydi.

Konferans, gündemdeki tüm konularda şiddetli bir siyasal mücadele içinde geçiyordu; buna rağmen Churchill ana esas olarak tüm önerilerini kabul ettirmeyi başarmıştı. Ayrıca, Churchill Almanya’nın parçalanması konusunu tartışma gündemine taşımıştı, bu nedenle de konferanstan bir süre sonra ABD Dışişleri Bakanlığı buna uygun planlar üzerinde çalışmaya başlamıştı.

Roosevelt Churchill’in savaşta Sovyet-Alman Cephesi’nin birincil derecedeki rolü konusundaki görüşlerine itiraz etmiyordu. “Rusların tüm programı bizim çıkarlarımız için yaşamsal öneme sahiptir” [9]diyordu Savaş bakanı Stimson’a. 28 Aralık’ta Başkan, Japonya’nın Pearl Harbor’a saldırısından sonra verilen Sovyetler Birliği’ne mal tedarikinin durdurulmasına ilişkin talimatı iptal etti. Konferansta mal teminine ilişkin konu oldukça ayrıntılı olarak tartışıldı, Amerika Başkanı tarafından alınan 1942 ve 1943 yıllarında genişletilmiş silah üretim programı kararı da bunun bir sonucu oldu.

Konferansın sonucunda her iki taraf da Almanya’nın bir numaralı düşmanları olarak kaldığını teyit ettiler, ancak 1942 yılına ilişkin planlarını, bu düşmanla savaşa katkıyı Churchill’in önerisiyle ablukanın devamına ve Almanya’nın bombalanması, Fransa Kuzey Afrikası’nda askerî çıkarma harekâtıyla sınırlıyorlardı.

ABD ve İngiliz askerlerinin izleyen tüm askerî harekâtlarının müşterek komutası için, merkezi Washington’da olan Genelkurmay Başkanları Birleşik Komitesi kuruldu.

Konferans süresince Roosevelt ve Churchill Sovyet hükûmeti ile istişareden sonra, “mihver” devletlerine karşı Savaşan Devletler

Deklarasyonu taslağı hazırladılar. 1 Ocak 1942’de Washington’da, Sovyetler Birliği de dâhil, 26 devletin temsilcileri Birleşmiş Milletler (Burada adı geçen kuruluş, İkinci Dünya Savaşında Hitler karşıtı koalisyonu oluşturan ve daha sonra da 1945’te Birleşmiş Milletler Örgütünü kuran devletlerin oluşturduğu birliğin adıdır. Bugünkü BMÖ bundan sonraki bölümlerde yer alırsa Birleşmiş Milletler Örgütü tam adıyla verilecektir –ç.n.) Deklarasyonu’nu imzaladılar. Bu deklarasyonda bu ülkelerin hükûmetlerinin tüm askerî ve ekonomik kaynaklarını, Üçlü Pakt’ın üyelerine ve söz konusu hükûmetlerin savaş hâlinde bulundukları bu pakta dâhil olmuş olan devletlere karşı kullanma yükümlülüğü üstlendikleri belirtiliyordu. Deklarasyona katılan ülkeler birbirleri ile işbirliği yapmayı ve düşmanla münferit ateşkes ya da barış anlaşması imzalamama yükümlülüğünü üstlenmişlerdi.[10] Birleşmiş Milletler Deklarasyonu faşist saldırganlara karşı mücadelede halkların birliğinin güçlenmesine ciddi katkılarda bulunmuştu.

26 Mayıs 1942 tarihli Sovyet-İngiliz İttifak Anlaşması

Hitler karşıtı koalisyonu sağlamlaştıran anlaşmalar serisi içerisinde Sovyet-İngiliz İttifak Anlaşması büyük önem taşıyordu. Böyle bir anlaşma Eden’in Aralık 1941’de Moskova’ya geldiği sırada gündeme gelmişti. Ardından görüşmeler diplomatik kanallardan sürdürüldü. Anlaşmanın imzalanması Sovyet-İngiliz ilişkilerine açıklık kazandırmak, savaşın amaçlarına ve savaş sonrası barış düzenlemelerine ilişkin üzerinde mutabık kalınan görüş açısını netleştirmek için gerekliydi.

1942 İlkbaharına doğru Churchill ve hükûmeti, İngiltere ve ABD’nin askerî durumunun, Sovyet-Alman Cephesi’nde olayların gelişmesine bağlı olduğuna giderek daha fazla inanmaya başladılar. Bundan yola çıkan İngiliz yöneticiler Sovyet hükûmetinin, Sovyet-İngiliz ilişkilerinin iyileştirilmesi ve faşist saldırıya karşı savaşta güçlerin birleştirilmesine dönük çabalarına karşılık verir oldular.

SSCB ve İngiliz hükûmetleri arasındaki görüşmelerde çıkan en büyük zorluk, SSCB sınırlarının 22 Haziran 1941’deki durumuyla İngiltere tarafından tanınması konusunda çıkıyordu. Eden ile Aralık 1941’de Moskova’da yapılan görüşmeler İngiliz hükûmetinin, SSCB’nin yasal sınırlarını tanımayı istemediğini gösteriyordu. Bu konuda –tıpkı İngiltere hükûmeti gibi– 1939 devlet sınırlarının değişmesinin Atlantik Misakı ile çeliştiğini iddia eden ABD hükûmeti de katı bir tutum içindeydi. Roosevelt’in Sovyet önerilerine razı olmasını Churchill SSCB ile İngiltere arasında anlaşmaya varılması için gerekli bir koşul olarak öne sürüyordu. Ancak, Sovyet Silahlı Kuvvetleri’nin Moskova önlerindeki zaferinin etkisi altındaki İngiliz hükûmeti kendi tutumunu gözden geçirme eğilimi taşımaya başlamıştı. 7 Mart 1942’de Churchill Roosevelt’e şunları yazıyordu: “Savaşın artan ciddiyeti beni, Atlantik Misakı ilkelerini Rusya’yı, Almanya kendisine saldırdığında sahip olduğu sınırlardan yoksun bırakacak şekilde yorumlamamak gerektiği çıkarımı yapmaya zorlamıştır.” Churchill ABD hükûmetinden, (1941 sınırlarının tanınmasına ilişkin madde de dâhil olmak üzere) SSCB ile anlaşma imzalaması için “ellerini çözmesi” ricasında bulunuyordu; çünkü onun da yazdığı gibi, “her şey İlkbaharda Rusya’ya devasa ölçeklerde Alman saldırılarının olacağını işaret etmektedir ve Alman ordularıyla şiddetli çarpışmalar yapan bu yegâne ülkeye yardım etmek için yapabileceklerimiz çok azdır.” [11] 1942 Martında Eden İngiltere’nin ABD büyükelçisi Halifax’a Amerikan hükûmetine şu bilgiyi vermesi için telgraf çekiyordu: “Biz Rusya ile şu andaki ilişkilerimizin tatmin edici olmadığı açık gerçeğini göz ardı edemeyiz.” Daha sonra Eden şunları yazıyordu: “Sovyet hükûmetinin sınırlara ilişkin haklı taleplerini reddetmek, onun, ne bizim ne de Birleşik Devletlerin SSCB’nin çıkarlarını gerektiği gibi göz önünde bulundurmak niyetinde olmadığımızın, bizim, Rusya’nın, İngiltere ve Amerika’nın amaçları için savaşmaya devam etmesini istediğimizin ve Rusya ile Almanya’nın birlikte zayıf düşmesine karşı olmadığımıza ilişkin kuşkularının teyit edilmesi şeklinde algılanacaktır.[12] 30 Mart’ta Halifax ABD Dışişleri Bakanlığı’na Eden’in yeni bir telgrafını sundu. Telgrafta şu ifadeler yer alıyordu: “Bu koşullarda İngiltere SSCB’ye ikinci bir cephe ya da önemli miktarlarda herhangi bir malzeme temini şeklinde askerî yardım ve destek sağlayacak durumda değildir... İngiliz kamuoyu tarafından

yapılan baskı nedeniyle İngiltere SSCB ile bu anlaşmayı maddi ve askerî yardımın alternatifi olarak imzalamak zorundadır."[13]

Ancak ABD hükûmeti Sovyet-İngiliz Anlaşması'na sınırlara ilişkin maddenin eklenmesine kesinlikle karşı çıkmayı sürdürüyordu. SSCB Dışişleri Halk Komiseri'nin 1942 Mayısında Londra'daki görüşmeleri sırasında İngiliz hükûmeti SSCB'nin Baltık sınırını tanımaya hazır olduğunu söylüyor, ancak Sovyet-Polonya sınırını kayıtsız koşulsuz tanımaktan kaçınıyordu.

Sovyet-Polonya sınırı konusunda anlaşmaya varmak olanaklı görünmediğinden, İngiliz tarafının önerisi ile sınırlara ilişkin madde anlaşma taslağından çıkarıldı.

24 Mayıs 1942'de Sovyet hükûmeti Başkanına yazdığı mektubunda İngiltere Başbakanı anlaşmanın önceki taslağının İngiliz hükûmeti için kabul edilemez olduğunu, bunun başlıca nedeninin de İngiliz hükûmetinin, daha önceden Polonya karşısında üstlenmiş olduğu yükümlülükleri ihlal edemeyeceğini, kendi ülkesi ve Birleşik Devletlerdeki kamuoyunu da dikkate almak zorunda olduğunu yazıyordu. [14]

26 Mayıs 1942'de SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov ve Büyük Britanya Dışişleri bakanı A. Eden, Hitler Almanyası ve onun Avrupa'daki suç ortaklarına karşı savaşta ittifaka ve ayrıca savaştan sonra işbirliği ve karşılıklı yardıma ilişkin Sovyet-İngiliz Antlaşması'nı imzaladılar.

Anlaşma iki bölümden oluşuyordu. Birinci bölüm, SSCB ve İngiltere'nin, Almanya'ya ve Avrupa'da saldırganlık eylemlerinde onunla bağlantı içinde olan tüm devletlere karşı, savaşta birbirlerine her türlü askerî ve diğer yardımlarda bulunma yükümlülüğünü içeriyordu. Anlaşmanın tarafları Hitler hükûmeti ya da saldırgan niyetlerden vazgeçmeyeceği açık olan diğer herhangi bir Alman hükûmeti ile hiçbir görüşme yapmama ve Almanya ya da Avrupa'da saldırganlık eylemlerinde onunla bağlantı içinde olan diğer herhangi bir devletle, kendi aralarında karşılıklı mutabakat olması durumu hariç, görüşme yapmama ya da ateşkes veya barış anlaşması imzalamama yükümlülüklerini üstlenmişlerdi.

Anlaşmanın ikinci bölümü her iki ülkenin savaş sonrası dönemdeki karşılıklı ilişkilerini belirlemekteydi. Her iki ülke de savaştan sonra Avrupa'da güvenlik ve ekonomik ilerlemenin örgütlenmesi amacıyla birlikte çalışma ve işbirliği yapma ve birbirlerine ekonomik yardımda

bulunma yükümlülüğünü üstleniyordu. SSCB ve İngiltere savaşın sona ermesinden sonra, Almanya ya da Avrupa'daki saldırganlık eylemlerinde onunla bağlantı içinde olan devletlerden herhangi biri tarafından saldırganlığın ve barışın ihlalinin yinelenmesinin olanaksız kılınması için kendi güçleri dâhilinde olan tüm önlemleri alma konusunda mutabık kaldılar. Anlaşmanın taraflarından herhangi birinin savaş sonrası dönemde Almanya ya da Avrupa'da saldırganlık eylemlerinde onunla bağlantı içinde olan devletlerden herhangi biri ile savaşa girmesi durumunda, diğer taraf derhâl ona her türlü askerî ve diğer yardım ve destekte bulunmakla yükümlüydü. SSCB ve İngiltere'den herhangi biri, diğerine karşı yönelmiş olan hiçbir ittifakı imzalamama ve hiçbir koalisyona katılmama yükümlülüğünü üstleniyordu.

Anlaşmanın ilk bölümü SSCB ve İngiltere'nin Almanya ve onun uydularıyla barış anlaşması imzalayıncaya kadar geçerli olmak zorundaydı. Anlaşmanın ikinci bölümünün geçerlilik süresi 20 yıldı. İngiliz tarafının ısrarı üzerine anlaşmaya, karşılıklı yardım yükümlülüğünün, uluslararası barış ve güvenlik örgütünün kurulmasıyla birlikte her iki tarafın mutabakatıyla gereksiz sayılacağı ana kadar geçerli olacağını içeren bir şart getirilmişti.[15]

Anlaşma gerek SSCB ile İngiltere arasındaki ilişkiler açısından olsun, gerekse anti-faşist koalisyonun güçlenmesi açısından büyük önem taşıyordu. Bu anlaşma İngiliz-Sovyet ilişkilerini önemli ölçüde iyileştirmiş ve iki ülke arasında işbirliğinin daha da gelişmesi için bir temel oluşturmuştu. Anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte SSCB ve İngiltere'nin, ayrıca faşist saldırganlara karşı mücadele veren tüm ülke ve halkların uluslararası konumları sağlamlaşmıştı. Özellikle de bu nedenle anlaşma SSCB, İngiltere ve Hitler'e karşı koalisyon içindeki tüm ülkelerin geniş halk kitleleri tarafından büyük bir takdir kazanmıştı. "Eminim ki", diye yazıyordu J. Stalin, 28 Mayıs 1942'de Churchill'e gönderdiği mektupta, "bu anlaşma Sovyetler Birliği ile Büyük Britanya, ayrıca ülkelerimiz ve Birleşik Devletler arasındaki dostluk ilişkilerinin daha da güçlenmesi içi büyük önem taşıyacak ve savaşın zaferle sonuçlanmasından sonra ülkelerimiz arasında sıkı bir işbirliğini sağlayacaktır."[16]

SSCB'nin Sovyet-İngiliz Antlaşması'na verdiği büyük önemi vurgulamak için, anlaşmanın onayı SSCB Yüksek Sovyet'inin özel olarak toplanan

oturumunda gerçekleştirildi. SSCB anlaşmayı 18 Haziran 1942’de, İngiltere ise 24 Haziran 1942’de onayladı.

11 Haziran 1942 Tarihli Sovyet-Amerikan Anlaşması

Anti-faşist koalisyonun güçlendirilmesi için büyük önem taşıyan diğer bir belge de, saldırganlığa karşı savaşın yürütülmesinde, karşılıklı yardımda uygulanacak ilkeler konusundaki Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki anlaşmadır. ABD’nin Lend-Lease yardımı alan tüm ülkelerle imzaladıklarının aynısı olan bu anlaşma, 11 Haziran 1942’de, ABD Dışişleri bakanı C. Hull ile SSCB’nin Washington büyükelçisi M.M. Litvinov arasında imzalanmıştır. 23 Şubat 1942’de imzalanan İngiliz-Amerikan Lend-Lease Anlaşması, ABD’nin SSCB de dâhil, diğer ülkelerle imzaladığı anlaşmalar için örnek oluşturmuştur.

Sovyet-Amerikan Antlaşması’nın önsözünde SSCB’nin saldırganlığa karşı mücadelesinin ABD savunması için yaşamsal önem taşıdığı ve bu nedenle Birleşik Devletlerin Sovyetler Birliği’ne saldırganlığa direniş davasında yardımda bulunduğu ve bulunacağı belirtiliyordu.

Anlaşmanın I. Maddesinde şu ifadeler yer alıyordu: “Amerika Birleşik Devletleri hükûmeti Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği hükûmetine, Amerika Birleşik Devletleri Başkanının gönderilmesi ya da temin edilmesine izin verdiği savunmaya dönük malzemeler, hizmet ve enformasyon alanında lojistik destek sağlamaya devam edecektir.” Bu lojistik destek karşılıklılık esasına göre gerçekleştirilmeliydi. II. Madde Sovyetler Birliği tarafından “olanakları ölçüsünde” Birleşik Devletlere benzeri yardımın yapılmasını öngörüyordu. Savaşın bitiminde SSCB “alınmış malzemelerden imha edilmemiş, harcanmamış ya da kullanılmamış olanlarını...” iade etmek zorundaydı (madde V). VII. Madde, temin edilen malzemeler için hesaplama şartlarının “bu iki ülke arasındaki ticareti güç duruma sokması şöyle dursun, tam tersine onlar arasındaki karşılıklı yarara dayalı ekonomik ilişkilere katkıda bulunması ve dünyadaki

ekonomik ilişkileri iyileştirmesi gerekiyordu.” SSCB ve ABD dünya ekonomik ilişkilerinin iyileştirilmesi ve barışın[17]desteklenmesi yararına diğer devletlerle birlikte hareket etmek zorundaydı.

Amerika Birleşik Devletleri hükûmeti Sovyet hükûmeti ile saldırganlığa karşı savaşın yürütülmesine karşılıklı yardım için uygulanabilir ilkeler anlaşmasını, bu anlaşmanın Amerika Devleti’nin en temel çıkarlarına uygun olduğunu fark ederek imzalamıştır. Çok ileri görüşlü politikacılar ve öncelikle de Başkan Roosevelt faşist bloğun planlarının ABD için ne kadar tehlikeli olduğunu açıkça hesap edebilmişlerdir.

Amerika Birleşik Devletleri ile 11 Haziran 1942 tarihli anlaşma, tıpkı Büyük Britanya ile 26 Mayıs 1942 tarihli ittifak anlaşması gibi, Kızıl Ordu ve Sovyet halkının faşist Almanya ve müttefiklerine karşı savaştaki gücü ve başarısının uluslararası kabul görmesinin bir kanıtıydı.

1942’de İkinci Cephenin Açılması Konusu

1942’de ikinci cephe konusu SSCB, İngiltere ve ABD ilişkilerinde önemli bir yer tuttu. İkinci cephenin açılması anti-Hitler koalisyonu ordularına zaferi daha az insan kaybı ve maddi kayıpla sağlayabilir, geçici olarak faşistlerin esaretinde kalmış olan halkların bir an önce kurtulmasına yardımcı olabilirdi. ABD’nin 1941 Aralığında savaşa girmesiyle birlikte Avrupa’da ikinci cephe sorunu artık yalnızca SSCB ve İngiltere’yi değil Birleşik Devletleri de ilgilendiriyordu.

1 Nisan 1942’de Başkan Roosevelt, çekincelerle de olsa, Batı Avrupa’da askerî harekâtın başlamasını öngören stratejik planı onayladı. Roosevelt bu planın siyasal yönüne büyük önem veriyordu. Başkan, Sovyet hükûmetini 1942’de ABD ve İngiltere’nin askerî yardımına bel bağlayabileceğine ikna etmeyi arzu edilir bir olgu kabul ediyordu. Başkanın bu tutumu yalnızca müttefikini desteklemek değil, ikinci cephenin açılmasını talep eden kendi kamuoyunu tatmin etme çabasıyla açıklanabilirdi. Roosevelt ABD’deki geniş halk kitlelerinin düşüncesini hesaba katmazlık edemezdi: ABD’de

1942 sonbaharında, iktidardaki Demokrat Parti'nin gücünün sınanacağı olağan Kongre seçimleri yapılacaktı. Roosevelt 1942 Martında Sovyetler Birliği'nin ABD büyükelçisi M.M. Litvinov'a ikinci cephenin açılmasını sağlamak için "İngilizlere baskı yapmakta olduğunu" ve bunun için Amerikan askerlerini İngiltere'ye göndermeye hazır olduğunu bildiriyordu.[18]

3 Nisan 1942'de Roosevelt Churchill'e şunları yazıyordu: "Halkınız ve benim halkım Ruslara baskıyı azaltabilecek ikinci cephenin açılmasını istiyor ve bu halklar Rusların, bugün benimle sizin birlikte öldürdüğümüzden daha fazla Alman öldürdüğünü ve daha fazla askerî teçhizat imha ettiğini anlayacak kadar akıllıdır."[19]

Churchill Başkanlığındaki İngiltere hükûmeti ve genel olarak İngiltere iktidar çevreleri, Almanya ile savaşın tüm ağırlığını Sovyetler Birliği'ne yüklemeye çalışarak yine eskisi gibi müttefik askerlerinin Avrupa'ya çıkarılmasına kararlı bir şekilde karşı çıkıyordu.

Bununla birlikte J. Stalin, 12 Nisan 1942'de Roosevelt'ten bir mektup alıyordu: Şunları yazıyordu Roosevelt: "Ben, sizin Batı cephenizdeki kritik durumu kolaylaştırmak için bizim Silahlı Kuvvetlerimizin değerlendirilmesi ile ilgili son derece önemli bir askerî öneriyi kastediyorum"[20] Başkan SSCB Dışişleri Bakanlığı Halk Komiseri ve askerî temsilcinin "en yakın zamanda" Washington'a gönderilmesini öneriyordu. Sovyet hükûmeti kendi Washington Büyükelçisini Başkanın Sovyet temsilcilerle hangi somut konuları görüşmek istediğine açıklık kazandırma talimatı verdi. 14 Nisan'da Roosevelt SSCB'nin ABD Büyükelçisine, danışmanlarıyla birlikte, Fransa'ya çıkarma yapmak yoluyla Almanya'ya karşı ikinci cephenin açılmasının gerekliliği sonucuna vardıklarını, ama bu planın İngiltere tarafından henüz onaylanmadığını bildirdi.[21]

20 Nisan'da J. Stalin Roosevelt'e Sovyet hükûmetinin, Başkan ile "Avrupa'da en yakın zamanda ikinci cephenin açılması konusunda" görüş alışverişinde bulunmak üzere SSCB Dışişleri Halk Komiseri'ni Washington'a göndereceği yanıtını verdi. Başkana Halk Komiseri'nin İngiltere hükûmeti ile görüş alışverişinde bulunmak üzere Londra'yı da ziyaret edeceği bildirildi.

SSCB Dışişleri Halk Komiseri V. M. Molotov, Mayıs-Haziran 1942'de, Londra ve Washington'u ziyaret etti ve bu ziyaretler sırasında, SSCB'nin

ABD ve İngiltere ile ittifak ilişkilerinde ayrı bir önem taşıyan ikinci cephe sorunu görüşüldü.[22]

Görüşmeler çetin geçiyordu. Londra'da Sovyet Halk Komiseri'nin İngiliz hükûmetine 1942 yazı ve sonbaharında Sovyet-Alman Cephesi'nden en azından 40 Alman tümeninin çekilmesini sağlama olanağının olup olmadığına ilişkin sorusuna yanıt olarak Churchill ve Eden, Batı Avrupa'ya müttefik askerlerinin çıkarılması koşulları ve olanaklarını düşünmeye koyuldular, ama saldırı için tahsis edilebilecek silahlı kuvvetlerin sayısı ve süreleri konusundaki somut yükümlülüklerden inatla kaçınıyorlardı. [23]

Daha sonra anlaşılacağı gibi, İngiliz hükûmeti 1942'de ikinci cephe açma niyetinde değildi, ama bunu açıkça ilan etmek istemiyordu. V. M. Molotov İngiltere'den ABD'ye geçmek zorunda olduğundan, İngilizler kendisine dönüşte Londra'ya uğramasını önerdiler ve bu konunun Washington'da görüşüleceği de hesaba katılarak kendisine o zaman daha belirgin bir yanıt vermeyi vaat ettiler. İkinci cepheye ilişkin görüşmelerin Londra'daki ilk aşaması böylece son buldu.

Halk Komiseri'nin 29 Mayıs'ta geldiği Washington'da 1942 yılında müttefik kuvvetlerinin Batı Avrupa'ya çıkarılması konusundaki görüşmelerin sonunda Başkan Roosevelt Amerika'nın tutumunu şu şekilde özetliyordu: "... Amerikan hükûmeti 1942'de ikinci cephenin açılması için çaba göstermektedir ve bunu umut etmektedir." [24]Sovyet tarafının önerisiyle, görüşmelerde, 1942 yılında Avrupa'da ikinci cephenin açılmasının ertelenemez olduğu konusunda tam bir uzlaşma sağlandığına işaret eden resmî bildiri metni üzerinde mutabık kalındı.

Roosevelt 31 Mayıs 1942'de Churchill'e gönderdiği telgrafta, Sovyet Halk Komiser'inin "ziyaretten belirli reel sonuçlarla ve Stalin'e olumlu bir raporla dönmesi" [25]konusundaki özel isteğini iletiyordu. 6 Haziran 1942 tarihli bir diğer telgrafta Başkan şu açıklamayı yapıyordu: "İtiraf etmeliyim ki, Rusya Cephesi'ne büyük bir endişeyle bakıyorum…" [26]

Halk Komiseri 9 Haziran'da ABD'den dönerken, görüşmelerin devam ettiği Londra'ya yeniden geldi.

Washington'da gündemde olan ikinci cephe tartışmaları ışığında İngiliz hükûmeti, Londra'daki görüşmeler sırasında, İngiliz-Sovyet ortak bildiri metnine Amerikan-Sovyet ortak bildirisindeki gibi, "her iki ülke arasında

1942 yılında Avrupa’da ikinci cephenin açılmasının ertelenemez olduğu konusunda tam bir uzlaşma sağlanmıştır” [27]ifadesinin yer almasına ilişkin Sovyet önerisi ile mutabık kaldı. Aynı zamanda, İngiltere Başbakanı, Sovyet Halk Komiserine 10 Haziran tarihini taşıyan bir muhtıra sundu ve bu muhtırada kısaca şu ifadeler yer alıyordu: “Biz Kıtada Ağustos ya da Eylül 1942’de bir çıkarmanın hazırlığını yapıyoruz.” [28]Zamanı geldiğinde bu operasyonu gerçekleştirmeye müsait bir ortamın olup olmayacağını önceden söylemek mümkün değil. Bu nedenle, bu konuda hiçbir vaatte bulunamayız. Ama söz konusu operasyon mantıklı ve haklı olması durumunda, planlarımızı gerçekleştirmekte tereddüt etmeyeceğiz.” [29]İçeriğinden de anlaşılacağı gibi, muhtıra, belli şartlarla verilmiş olsa da, 1942 sonbaharında ikinci cephenin açılması konusunda İngiltere’nin belirli yükümlülüklerini içeriyordu.

SSCB Dışişleri Halk Komiseri’nin Washington ve Londra’daki görüşmeleri konusundaki her iki ortak bildiri, onun Moskova’ya döndüğü 12 Haziran 1942’de yayımlandı.

Sovyetler Birliği, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki 1942 yılında ikinci cephenin açılmasına ilişkin uzlaşma, anti-Hitler koalisyonu önünde büyük olanaklar açıyordu. Bu çıkarmanın gerçekleşmesi, savaşın daha erken bitmesini sağlayabilirdi.

Kızıl Ordu’nun kış taarruzları faşist silahlı kuvvetleri son derece güç duruma düşürmüştü. Sovyetler Birliği’nin Hitler sürülerine karşı savaşın tüm ağırlığını taşıdığı bir yıl boyunca, İngiltere ve ABD 1942 yılında Avrupa’ya başarılı bir müdahale için gerekli askerî ve teknik donanıma sahipti.

ABD Silahlı Kuvvetler Komutanlığı müdahaleyi 15 Temmuz-1 Ağustos 1942 arasında gerçekleştirmeyi olası görüyordu. [30]Ancak bunu, İngiltere ve ardından da ABD hükûmetleri tarafından, Sovyetler Birliği karşısında üstlenilen yükümlülüklerle doğrudan doğruya çelişen hareketler izledi. Daha ortak bildiri yayımlanmadan İngiltere Başbakanı’nın Washington’a gelen temsilcisi Louis Mountbatten, Başkan Roosevelt ve Harry Hopkins’i İngiltere hükûmetinin la Manche’ı yarma ve 1942 yılında Avrupa kıtasında savaş alanını kuşatma planına olumsuz yaklaştığı konusunda bilgilendiriyordu.

Başbakan Churchill, Başkan ile birlikte, 1942-1943 yıllarındaki askerî operasyonlar, öncelikle de 1942 yılında Avrupa'ya çıkarma yapma konusunda nihai kararı almak için 18 Haziran'da İngiliz askerî yöneticiler eşliğinde bizzat Amerika'ya gelmişti. Churchill tarafından Roosevelt'e iletilen belgede, İngiltere hükûmetinin bu operasyonu onaylamadığı ve "bu yıl Fransa'ya önemli bir çıkarma yapılmaması gerektiği" ifade ediliyordu. Churchill, Avrupa'da ikinci cephenin açılması yerine, daha Aralık 1941-Ocak 1942'de Roosevelt ile görüşmeler sırasında sözünü ettiği "Fransız Kuzeybatı Afrikası'na operasyonun incelenmesi" [31]gerekliliği konusunu gündeme getiriyordu.

İngiliz-Amerikan görüşmelerinin tam hız kazandığı bir sırada İngiliz askerlerinin Libya'daki müstahkem Tobruk Kalesi'ni hiç beklenmedik bir şekilde teslim ettikleri haberi alındı. Bu haber Churchill'i görüşmelere ara vermek ve derhâl İngiltere'ye dönmek zorunda bıraktı. Churchill ve Roosevelt 1942 yılında ikinci cephe konusunda hiçbir karar almamış olsalar da, İngiltere Başbakanı Londra'ya döner dönmez, buradaki haber çevrelerinde, bu yıl Fransa'ya hiçbir çıkarmanın olmayacağı inancı sağlamlaşıyordu.

İngiliz askerlerinin Libya'daki başarısızlıklarından dolayı, İngiliz kamuoyunda hükûmet ve askerî liderlerinin askerî harekâtları komuta etmelerine karşı güçlü bir öfke dalgası yükselmişti. Gazetelerde ve parlamento kulvarlarında siyasal bir kriz söylentileri dolaşıyordu. Avam Kamarası'nda hükûmete güvensizlik önergesi verilmesinin tartışıldığı sırada Lort Winterton Churchill'den Başbakanlık görevini bırakmasını talep ediyordu. Parlamento fırtınası Churchill için genel olarak olumlu sonlanmış, güvensizlik önerisi topu topu 25 oy toplayabilmiş ve kabul edilmemişti.[32] Ancak bu, İngiliz halkının hükûmetin askerî faaliyetinden ciddi hoşnutsuzluğunun bir göstergesiydi.

Churchill, İngiliz askerlerini Libya'daki bir bozgundan kurtarmak ve Britanya silahının saygınlığını yeniden sağlamak için mümkün olan her şeyi yapma kararı almıştı. O, bu amaca ulaşmanın yolunu İngiliz ve Amerikan askerlerinin Afrika'ya çıkarılmasında görüyordu. Aynı zamanda Başbakan bu operasyonun Avrupa'da 1942 yılında ikinci cepheyi açmaktan vazgeçmek için bir gerekçe olabileceğinin hesabını yapıyordu. Bu nedenle Churchill kendi tutumunu şu şekilde formüle ediyordu: "Siyasal olarak

pozisyonumun oldukça zayıf olduğu ve hiçbir askerî başarı parıltısı olmadığı Temmuz ayı boyunca, Birleşik Devletlere savaşın önümüzdeki iki yılı boyunca belirleyici öneme sahip bir karar aldırmalıydım. Bu, 1942 yılında la Manche’nin yarılmasından vazgeçilmesi ve sonbahar ya da kış boyunca büyük bir İngiliz-Amerikan keşif gücüyle Fransız Kuzey Afrika’sının kuşatılmasıydı.”[33]

1942’de Kuzey Fransa’ya çıkarma “hemen hemen tümüyle İngiliz operasyonu”[34] olduğu için, Churchill’in tutumunu hesaba katmak zorunda olan Roosevelt, ayrıca İngiliz-Amerikan askerlerinin Afrika’ya müdahalesi düşüncesine kendisini gitgide daha fazla kaptırmıştı. Temmuz ayına doğru onun kararı nihai olarak açıklık kazanmıştı. Churchill’in ısrarlarıyla birlikte bunda ABD Başkanında oluşan Sovyetler Birliği’nin 1942 yaz dönemi çarpışmalarında tek başına ayakta durabileceğine ilişkin artan güven ve aynı zamanda SSCB’yi Almanya ile savaşta zayıf düşürme çabasında olan Amerikan iktidar çevrelerindeki güçlerin etkisi başlıca rolü oynamıştı. Bunun dışında, Başkan Amerikan tekellerinin İngilizlere kendilerinden önce sızma olanağı verilememesi durumunda, o zamanlar kendilerinin ele geçirmeleri çok kolay olacakmış gibi görünen Fransa’nın Kuzey Afrika sömürgelerine olan ilgilerini paylaşıyordu. Ve nihayet, düşman güçlere karşı etkili bir askerî operasyon Roosevelt için kongre seçim kampanyasında büyük bir koz olabilirdi.

Roosevelt İngilizlerle askerî operasyonları görüşmek ve 1942 yılı için belirli kararlar almak amacıyla Hopkins’i, General Marshall’ı ve Amiral King’i İngiltere’ye gönderir. Onların uçması arifesinde, 15 Temmuz’da Roosevelt, Hopkins ile Londra’da yapılacak görüşmeler konusunda konuşmak için buluşuyordu. Bu buluşmanın Hopkins tarafından kaydedilen notlardan, Roosevelt’in 1942 yılı taarruz operasyonlarının Afrika seçeneğine yakın durduğu çıkarımı yapılabilirdi. “Biz 1942 yılında ‘Sledgehammer’[35] operasyonundan hiç istemeden vazgeçmek zorunda kalıyor olsak da”, diyordu Başkan, “ben yine de bu operasyonu 1943 yılında uygulamak için seri hareket etmemiz gerektiğini düşünüyorum... ‘Gymnast” operasyonu, [36]tam bir Amerikan girişimi olduğu için büyük üstünlüklere sahiptir.”[37]

Londra’daki İngiliz-Amerikan görüşmelerinin akışının gösterdiği gibi, 1942 yılında ikinci cepheyi açmamak yönünde alınan kararın başlıca

nedeni, etkili İngiliz ve Amerikalı politikacıların görüşlerine göre, SSCB'nin bu yıl Almanya'yı bozguna uğratamayacağı, Almanya'nın da SSCB'ye galip gelemeyeceği idi. Churchill, İngiliz hükûmetinin tutumunu formüle ederken, Amerikalılarla 20 Temmuz 1942 tarihli toplantı notlarında şunları yazıyordu: "Rusya'nın ya galip geleceği ya da yok olacağından hareketle biz 'Sledgehammer'i şimdiye kadar tartıştık. Büyük olasılıkla biz, ara bir durumla karşılaşacağız. Rusya muharebesi uzun bir süre sonuçlanmayabilir ya da, cephe hattı Doğu'da biraz daha ileriye gitse de, sonuç belirleyici olmayabilir ve Rus Cephesi kalır." [38]Konferansın katılanları, madem böyle, SSCB ve Almanya varsınlar birbirlerini hırpalamaya devam etsinler, görüşündeydiler.

Hopkins ve Marshall kısa bir görüş alışverişinden sonra Roosevelt'e İngilizlerin Kuzey Fransa'ya müdahale etme konusunda anlaşmaya varma eğilimi taşımadıklarını bildirdiler ve talimat bekliyorlardı. Zaten Roosevelt de bundan başkasını beklemiyordu. Bu nedenle hemen yanıtını verdi. Başkan, mümkünse ve üstelik çok seri bir şekilde "başka herhangi bir operasyon" konusunda anlaşma sağlanması önerisini getirdi. "Bu gerçekten de Başkomutan'ın nihai emriydi" [39]diye belirtiyordu R. Shervud. Ertesi gün Amerikalı temsilcilere gönderilen telgrafta Başkan, "1942 yılında Kuzey Afrika'da operasyondan yana olduğunu" [40]yineliyordu. Higgins şunları yazıyordu: "25 (Temmuz –y.n.) akşamına doğru Hopkins, törensel bir vecize örneği olabilecek telgrafı nihayet gönderdi. Telgraf tek bir sözcükten oluşuyordu: Afrika." [41]

General D. Eisenhower 1942 yılında ikinci cephe açmaktan kesinlikle vazgeçildiği günü "tarihte en kara gün olarak" [42]adlandırıyordu. Eisenhower'ın tepkisi anlaşılabilirdi: o, olayları, sağlıklı bir askerî stratejinin siyasal kaygılara kurban edildiğini görmüş, profesyonel bir asker olarak değerlendiriyordu. Böylece, 1942 yılında Avrupa'da ikinci cephe açılması yerine Londra'da Kuzey Afrika'ya İngiliz-Amerika çıkarması gerçekleştirme kararı alındı; bu harekât Avrupa'ya saldırı için hazırlanacak kuvvetleri ve kaynakları da gerektireceği için, ikinci cephenin 1943 yılında açılması da belirsizdi. 18 Temmuz 1942'de J. Stalin Churchill'den, müttefiklerin 1942'de ikinci cepheyi açmaktan vazgeçtiklerine ilişkin üstü kapalı olarak ifade edilmiş bilgiyi içeren bir telgraf aldı.[43] 23 Temmuz'daki yanıt mektubunda J. Stalin şunları yazıyordu: "Avrupa'da ikinci cephe

açılması konusuna gelince; korkarım bu konu gayri ciddi bir nitelik kazanmaya başlıyor. Sovyet-Alman Cephesi'nde oluşan durumdan hareketle, çok kesin bir ifadeyle bildirmek zorundayım ki, Sovyet hükûmeti Avrupa'da ikinci bir cephe açılmasının 1943 yılına ertelenmesini kabul edemez." [44]

Müttefik tarafından, böyle bir protesto nedeniyle, İngiltere ve ABD hükûmeti, Churchill'in Moskova'ya özel bir ziyaret gerçekleştirerek, Avrupa'da ikinci cephe konusundaki vaatlerinden vazgeçme nedenlerini SSCB hükûmetine açıklamasına karar verdiler. Churchill ABD Başkanından, Sovyet hükûmetine her iki devletin de fikir birliği içinde olduklarını sergilemeleri için kendisiyle birlikte A. Harriman'ı da göndermesini rica ediyordu.

12 Ağustos'ta Moskova'daki görüşmelerin daha ilk gününde Churchill Sovyet hükûmeti Başkanına "Amerikalılar ve İngilizlerin" ikinci cephe konusunu "titizlikle inceledikleri ve düşmanın piyade tümenlerinin Rus Cephesi'nden çekilmesi amacı taşıyan harekâtları Eylül ayında gerçekleştirecek durumda olmadıkları sonucuna vardıklarını" bildirdi. Onun ifadelerine bakılırsa "İngiltere ve ABD 1943 yılında büyük harekâtlara hazırlanıyordu. Bu amaçla da 1943 yılında İngiltere'ye 1 milyon Amerikan askeri gelmek zorundaydı". Daha sonra Churchill müttefiklerin "müstahkem kıyılara çıkarma yapmak üzere altı tümen getirecek çıkarma araçlarına" sahip oldukları hâlde, tıpkı Fransa'nın herhangi bir kıyı bölgesi gibi "Pas de Calais[45] bölgesine de saldırı düzenlemenin mantıklı olacağını düşünmediklerini" söyledi.

Sovyet tarafının bu ifadelere netlik kazandırmak amaçlı sorusuna karşılık Churchill "... İngilizler Avrupa'da bu yıl ikinci cephe açamayacak durumda, ama İngilizler ikinci cephenin, belki de başka bir yerde açılabileceğini tahmin etmektedirler" şeklinde ifadelerine netlik kazandırıyordu. "6-8 tümenin bu yıl Fransa kıyılarına çıkarılması harekâtına gelince", diyordu Churchill, "İngiliz hükûmeti bu operasyonun yarardan çok zarar getireceği ve 1943 yılında gerçekleştirilecek büyük ölçekli harekâtların hazırlıklarına olumsuz olarak yansıyacağı görüşündedir."

Harriman Churchill'in görüşlerini desteklediğini ve bunlara ekleyecek bir şeyi olmadığını ifade ediyordu.[46]

Sovyet hükûmeti müttefiklerin tutumunu kabul etmediğini kararlı bir şekilde ifade etti. J. Stalin tarafından ertesi gün Churchill'e sunulan memorandumda "1942 yılında Avrupa'da ikinci cephenin açılmasının önceden karara bağlandığı... ve bunun bu yıl 12 Temmuz'da yayımlanan İngiliz-Sovyet ortak resmî bildirisinde ifade edildiği" anımsatılıyordu. Memorandumda daha sonra, ikinci cephe organizasyonunun Alman kuvvetlerini Doğu Cephesi'nden Batıya çekme ve böylelikle 1942 yılında Sovyet ordusunun Sovyet-Alman Cephesi'nde işini kolaylaştırmak amacı taşıdığına işaret ediliyordu. Doğaldır ki, Sovyet Komutanlığı 1942 yılındaki harekâtlarını müttefikler tarafından bu yükümlülüğün yerine getirileceğini hesaba katarak planlamıştı. İngiliz hükûmetinin 1942 yılında Avrupa'da ikinci cepheyi açmaktan vazgeçmesi "ikinci cephenin açılmasına bel bağlayan tüm Sovyet kamuoyuna manevi bir darbe vurmuştur, Kızıl Ordu'nun cephedeki durumunu güçleştirmektedir ve Sovyet Komutanlığı'nın planlarına zarar vermektedir; 1942 yılında ikinci cephenin açılmasından vazgeçilmesi sonucunda Kızıl Ordu için ortaya çıkan güçlükler, kuşkusuz, İngiltere ve geri kalan tüm müttefiklerin askerî durumunu zora sokmak durumundadır". En sonunda Sovyet hükûmeti "Avrupa'da ikinci cepheyi özellikle de 1942 yılında açmanın mümkün ve gerekli olduğunu" [47] vurguluyordu.

Churchill'in ikinci cephenin açılışının ertelenmekte olduğuna ve İngiltere ile ABD'nin "1943 yılında büyük harekâtlara hazırlanmakta olduklarına[48] ilişkin açıklaması, İngiltere ve ABD hükûmetlerinin ikinci cepheyi 1943 yılında açma yükümlülüklerini üstlendikleri anlamına gelmekteydi. Daha sonraları J. Stalin, Churchill'e yazdığı mektuplarından birinde yükümlülükleri kastederek şunları vurguluyordu: "... Siz İngiliz ve Amerikan askerlerinin Avrupa'ya müdahalesinin 1943 yılında geniş ölçekli olacağını bildirmiştiniz." [49]Müttefiklerin bu açık ve net yükümlülüğün yerine getirilmesinden de kaçındıkları açıktı.

Moskova görüşmeleri sırasında İngiltere Başbakanı Sovyet hükûmetine İngiltere ve ABD'nin Ekim 1942'de Kuzey Afrika'ya çıkarma gerçekleştirme niyetinde olduklarını bildiriyordu. Müttefiklerin Kuzey Avrupa'ya 1942 yılında çıkarma yapmasının olanaksızlığını gerekçelendirirken, Churchill çıkarma gemilerinin yetersizliğini bahane etmişti. Ancak, Afrika'ya çıkarma da çok sayıda çıkarma gemisi

gerektiriyordu ve bilindiği gibi, 1942 sonbaharında bu gemiler müttefiklerce tedarik edilebilmişti. "Gemilerin yetersizliği", diyordu Higgins, "sanmam ki, Avrupa'ya çıkarmadan vazgeçmek için ciddi bir neden olsun."[50]. İkinci Dünya Savaşı konularında yetkin bir tarihçi olan Ch. Wilmot da, "Çıkarma gemilerinin yetersizliğinin mutlak değil görece olduğunu ve sorunun tercihten kaynaklandığını" [51]belirtiyordu.

Churchill'in, Avrupa'nın Atlantik kıyısındaki Alman savunmasının çok sağlam olduğu şeklindeki ikinci gerekçesi de yine aynı ölçüde gerçeğe uygun değildi. J. Stalin'in Churchill'e memorandumunda, 1942 yazında "Alman ordusunun hemen hemen tüm kuvvetleri, üstelik en iyi kuvvetleri Doğu Cephesi'ne kaydırılmış ve Avrupa'da önemsiz sayıda kuvvetlerin, üstelik en zayıf kuvvetlerin kalmış olduğuna" [52]işaret ediliyordu. Savaştan sonra bu değerlendirmeyi bizzat Alman Generaller teyit ediyordu. Tümgeneral Zimmerman şunları yazıyordu: "1942 yazına doğru Almanların Ruslar ile savaşta başarısızlıkları Batı ordusunu da son derece olumsuz etkilemişti. İkinci kademe birliklerden ve yedek birliklerden, Doğu'da değerlendirilmeye uygun askerler 'taranıyordu'... Savaş yeteneği olan birlikler Doğu'ya sevk edilmişti, onların yerini alan birlikler ise savaşma konusunda yetersizlerdi. Savaşabilme yeteneği anlamında hazır duruma geldikleri ölçüde bu birlikler de Rusya'ya sevk ediliyorlardı." [53] "Atlantik Tabyası" olarak anılan Batı Avrupa'daki savunma tesisleri sistemi de İngiliz-Amerikan kuvvetleri için aşılamayacak bir engel değildi. Bu tesisler sisteminin inşaatına ancak 1942 ilkbaharında başlamışlardı ve savaştan sonra Batı'daki Alman Komutan Feldmareşal Rundstedt'in de itiraf ettiği gibi, "İstihkâm kuvveti absürt derecede abartılıyordu. Atlantik Tabyası, Alman halkını ve müttefikleri yanıltmak için propaganda amaçlı yaratılan bir hayaldi.[54]

Amerikan-İngiliz karargâhlarının bunu bilmemesi mümkün değildi. Ağustos 1942'de Kanada birlikleri Fransa kıyılarına çıkmış, Fransa'nın Dieppe kentini kuşatmış ve bir gün ellerinde tutmuşlardı. Asker sayısı 6 binden biraz fazlaydı ve onları 60 tank destekliyordu. Harekâta komuta eden İngiliz Amiral Mountbatten ve Kanadalı General Mc Naughton şunları söylüyorlardı: "Biz Diepp'e girip daha sonra dönmek niyetiyle gittik. Eğer harekât başka türlü planlanmış olsaydı, hiç kuşku yok ki, kalabilirdik. Biz tutunabilirdik ve Almanlar bizi çıkaramazlardı." [55]Savaşla ilgili olarak

Amerikan resmî tarihinde şunlar yer almaktadır: ABD Genelkurmay Planlama Dairesi'nin hesapladığı gibi, "La-Manche üzerinden önemli bir çıkarma 1942 yılında yapılabilirdi." [56]Planlama Dairesi subayları fantezi düşkünü değillerdi. Onlar, Batı'daki Alman askerlerinin sayısının o aralar 27-33 tümen olduğunu biliyorlardı, dahası onların yarısı Sovyet-Alman Cephesi'ndeki çarpışmalardan sonra kendilerine gelmiş durumda değillerdi. İkinci cephenin nihayet açıldığı 1944 yılında Almanlar Batı'da 40 tümene sahipti.

Churchill Moskova'da Sovyet-Alman Cephesi'ndeki durum hakkında, Kızıl Ordu'nun durumu hakkında çok ayrıntılı bir gözleme sahip olmuş ve en önemlisi de kendisine devamında Stalingrad'da büyük bir Sovyet başarısına imza atan ve İkinci Dünya Savaşı'nın akışı içinde anti-faşist koalisyon yararına köklü bir dönüm noktasına götüren karşı saldırı hazırlığı bildirilmişti. Churchill 14 Ağustos'ta Savaş Kabinesi'ne bildirdiği gibi, şahsen kendisinin "Stalin'in zaferden tamamen emin" [57]olduğunu düşünmüştü. Ertesi gün Başbakan Londra ve Washington'a şunları bildiriyordu: "Stalin özel görüşmemizde bana, geniş bir karşı saldırı planı dâhil, emin oluşunun diğer sağlam gerekçelerini açtı... Şahsen ben, onların dayanabilme şanslarının eşit olduğu görüşündeyim." [58]

İngiltere ve ABD'nin Avrupa'da ikinci cepheyi açmaktan vazgeçmeleri yüzünden Sovyetler Birliği faşist blokla çarpışmaları tek başına sürdürmek zorundaydı.

1942 Yılında Sovyetler Birliği'ne İngiltere ve Amerika'nın Askerî Malzeme Sevkiyatı

1942 yılında Sovyetler Birliği'nin İngiltere ve ABD ile ilişkilerinde, bu ülkeler tarafından askerî malzemeler sevkiyatı konusu son derece önem kazanmıştı. 30 Haziran'a kadar bu sevkiyatlar, 1 Ekim 1941'de Moskova'da imzalanan ilk protokole göre gerçekleştirilmişti.

Pasifik Okyanusu’nda savaşın çıkmasından sonra, SSCB için tahsis edilen askerî malzemeler ve gemiler Amerikan Silahlı Kuvvetleri’nin emrine geçmişti. Sovyetler Birliği’ne sevkiyatlarda mal açığı ortaya çıkmaya başladı. Başkan Roosevelt açığın 1942 Nisan ayına kadar kapatılması direktifini vermişti, ancak bu direktif yerine getirilmedi ve SSCB’ye askerî malzeme teslimatı azalarak sürdü. Amerikalı araştırmacılar Matloff ve Snell’in işaret ettikleri gibi, “1942 Ocak ve Şubat aylarında bir miktar artış (sevkiyatta –y.n.) olsa da, üstlenilen yükümlülükler gereği, ayda 200 bin ton malzeme sevkiyatı gerekirken, yük miktarı ayda 100 bin tonu aşmıyordu.” 59

1942 Haziranı sonuna doğru ABD ve İngiltere’den protokolde öngörülen malzeme miktarının ancak beşte dördü gönderiliyordu, SSCB’ye ise, taşıma sırasındaki kayıplar nedeniyle daha az bir miktarı ulaşıyordu.

“Eğer Rusya’nın bizim ortak davamız adına Hitler’in bozguna uğratılması için yaptıkları göz önünde bulundurulursa, biz bu ülke için çok az şey yaptık”, diye itirafta bulunuyordu Churchill 15 Şubat 1942 tarihli radyo konuşmasında.

1942 yazında Sovyet-Alman Cephesi’nde Almanlar saldırıya geçti. Bu nedenle, müttefiklerin Sovyetler Birliği’ne askerî malzeme sevkiyatlarının önemi arttı. Ama özellikle de bu anda İngiltere ve ABD, Sovyetler Birliği için başlıca lojistik destek yolu olan Kuzey’den deniz yoluyla askerî malzeme sevkiyatını hemen hemen tümüyle durdurdular. Bunun nedeni, Haziran sonunda İzlanda’dan Arhangelsk’e gönderilen P. Q. 17 konvoyunun uğradığı önemli kayıplardı.

Konvoy, çoğunlukla Amerikan menşeli olan 34 ticaret gemisinden oluşarak yola çıkmıştı. Bu konvoyun güvenliğini, bünyesinde kruvazörler, destroyerler, denizaltılar ve diğer gemilerin bulunduğu ve İngiliz Kontramiral[60] Hamilton’un komuta ettiği çok güçlü bir deniz kuvvetleri sağlıyordu. Daha Batı’da ise koruma güçleri: iki zırhlı, bir uçak gemisi, üç kruvazör ve destroyer filotillası koruma kollama görevi yapıyordu. Konvoy Medved adasının ardında bulunduğu sırada İngiltere Denizcilik Bakanlığı’nda, Alman gemilerinin konvoya saldırı düzenleyebileceklerini “öngörme gerekçesi” oluşmuştu. Bu durum, Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Poun’un Kontramiral Hamilton’a 4 Temmuz’da: “Kruvazörler müfrezesi çok hızlı bir şekilde Batı’ya çekilsin”, “konvoy dağınık bir düzen

içinde Rus limanlarına hareket etsin” [61]emrini vermesi için yeterli olmuştu. Sonuçta, Norveç’teki üslerinden havalanan Alman uçakları ve denizaltılar hiçbir engelle karşılaşmadan 23 gemiyi batırmışlardı. Diğerleri Arhangelsk’e kadar ulaşmış ancak 200 bin ton yükten 70 binini ulaştırmışlardı. Alman askerî gemileri bir türlü konvoyu kıstıramamış ve böylelikle de İngiliz Amirallerin öngörüleri gerekçesiz kalmıştı. Açıktır ki, P. Q. 17 konvoyunun büyük bölümünün yok olmasının sorumluluğu İngiliz Amirallere aittir.

Bu trajedinin sonucu suçluların cezalandırılması olmalıydı ve benzer olayların yinelenmemesi için önlemler alınmalıydı. Ama tam tersi oldu. “P. Q 17 konvoyunun başına gelen felaketi hesaba katarak”, diye yazar Churchill “Denizcilik Bakanlığı (yani bu felaketin başlıca suçlusu –y.n.) Arktika konvoylarını durdurmayı önerdi… [62]

18 Temmuz’da Churchill Sovyet hükûmetini, SSCB’ye, konvoyların Kuzey yoluyla gönderilmesine son verildiği konusunda bilgilendiriyordu.[63]

23 Temmuz’da J. Stalin İngiliz Başbakanı’na gönderdiği mektupla, İngiltere hükûmetinin Sovyetler Birliği’ne Kuzey yolundan askerî malzeme sağlamaya devam etmekten vazgeçmesi nedeniyle kararlı bir protesto çekti. Mektupta, Sovyet Deniz Kuvvetleri uzmanlarının İngiliz denizcilik uzmanlarının, SSCB’nin kuzey limanlarına askerî malzemeler getirmesine son vermeleri zorunluluğuna ilişkin gerekçelerin sağlam bir temele dayanmadığını düşündükleri belirtiliyordu. Sovyet uzmanlar, “iyi niyet ve üstlenilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine hazır olması durumunda malzeme taşıma düzenli olarak ve Almanlar için de büyük bir kayıpla gerçekleştirilebileceği kanaatini taşımaktaydılar. İngiliz Amirallerin 17. Konvoya taşıma araçlarını terk etme ve İngiltere’ye dönme, yük gemilerine ise Sovyet limanlarına dağınık bir düzende ve güvenlik (eskort) olmadan ulaşmaları emrini, bizim uzmanlarımız anlaşılmaz ve açıklanamaz olarak kabul etmektedirler... Ben, Sovyet-Alman Cephesi’nde ciddi gerilimin olduğu ve Sovyetler Birliği’nin askerî malzemelerin gelmesine özellikle gereksinim duyduğu bir anda Büyük Britanya hükûmetinin bize askerî malzeme taşımaktan vazgeçeceğini bir türlü tahmin edemezdim. Basra limanları üzerinden malzeme taşınmasının, Kuzey yoluyla malzeme taşımaktan vazgeçilmesinin yaratacağı kaybı hiçbir şekilde karşılamayacağı açıktır. [64]

Herhangi bir ciddi gerekçe olmaksızın Sovyetler Birliği'ne 1942 yılının zor yaz günlerinde askerî malzemeler sevkiyatında bu kadar önemli miktarda azalma, (Kuzeyden deniz yoluyla sevkiyatın dörtte üçü gerçekleştiriliyordu), müttefikler tarafından SSCB karşısında yükümlülüklerin açık bir ihlali idi.

31 Temmuz 1942'de Moskova'nın aldığı bir mektupta Churchill müttefiklerin "Eylül ayının ilk haftasında 40 gemilik bir konvoyun gönderilmesi için"[65] önlemler almakta olduklarını bildiriyordu. Böylece, müttefikler SSCB'yi en zor zamanında malzeme yardımından mahrum bırakmışlardı. Yazın verilen aradan sonra Eylül 1942'de SSCB'ye P. Q. 18 konvoyu gönderildi. Sovyetler Birliği'ne yola çıkan 34 ticari gemiden 27 tanesi yerine ulaşmıştı. P. Q. 18 Konvoyu operasyonu başarılıydı ve artık konvoyların Sovyetler Birliği'ne düzenli olarak gelecekleri öngörülebilirdi. Ancak İngiliz ve Amerikan hükûmetleri gemileri Kuzey Afrika'ya rezerve etmeye karar vermişler ve Kuzey yolundan SSCB'ye malzeme sevkiyatını yeniden durdurmuşlardı. Amerikalı tarihçi Newman: "Konvoy göndermek oldukça fazla sayıda gemi gerektirdiğinden, Churchill 1942 Eylülü sonunda Lend-Lease çerçevesinde malzemelerle yüklü gemilerin Murmansk'a gönderilmesinin iptalini teklif etmiştir. Roosevelt razı oldu, ama bu karar konusunda mümkün olduğunca uzun bir süre haber verilmemesini önermiştir."[66] 6 Ekim 1942'de SSCB, ABD ve İngiltere temsilcileri, Washington'da Sovyetler Birliği'ne ABD ve İngiltere tarafından, mühimmat, askerî teçhizat ve ham madde temini konusunda ikinci bir protokol imzaladılar. Ama SSCB'ye, yerine başarıyla ulaşan bir konvoy ancak Aralık ayı sonunda gönderildi.

Gönderilen malzeme miktarı, İkinci Protokol'de öngörülenin oldukça altındaydı. Böylece, Temmuz-Kasım 1942'de İngiltere SSCB'ye vaat edilen 1000 uçak yerine 394, vaat edilen 1250 tank yerine 642 tank göndermişti. Amerika'ya gelince, Amerikalı araştırmacılar R. Leighton ve R. Coakley'in yazdıklarına göre, "Stalingrad önlerinde büyük çarpışmanın yazgısı belirlenirken, ABD'den malzeme sevkiyatı İkinci Protokol'de vaat edilen düzeye ulaşmaktan çok uzaktı. Kasım ayı sonuna doğru, planda belirlenen 1608 bin ton yerine 840 bin ton yük gönderildi." [67]Tüm bunlar, Sovyet topraklarında çok geniş çaplı amansız çarpışmaların sürmekte olduğu 1942 yılında meydana gelmekteydi.

Kuzey Afrika’ya Amerikan-İngiliz Çıkarması, Bunun Siyasal ve Diplomatik Önemi

1942 sonbaharında İngiliz-Amerikalı komutanlar Kuzey Afrika’ya Amerikan ve İngiliz askerlerini çıkarmaya başladılar. ABD Başkanının Kurmay Başkanı W. Leahy’in ifadesine göre, “Roosevelt bu çıkarma konusunu uzun bir süre düşünmüş ve harekât onun komutası altında hazırlanmıştı.” [68]ABD Savaş bakanı H. Stimson Kuzey Afrika’ya müdahalenin “Başkanın sevgili evladına” [69] yapmış olduğu bir müdahale olduğuna işaret ediyordu.

Roosevelt harekâtı en geç 30 Ekim 1942’de başlatmak için çaba gösteriyordu. Kasımda olağan kongre seçimleri olacaktı ve Başkan oylama gününe kadar hükûmetinin, saldırganlara karşı kararlı çarpışmalara hazırlanırken başarılı askerî operasyonlar yürütmekte olduğunu göstermek istiyordu. Bununla birlikte, Roosevelt Afrika’nın, Birleşik Devletler tarafından kuşatılmalarına ilk adım olabilecek olan koloni topraklarında ABD’nin siyasal olarak bulunmasına özen gösterdiğini sergileme çabası içindeydi.

Ancak, Amerikalıların belirlenen süreye kadar harekâta hazırlanmalarına, çıkarma yapılacak yer ve çıkarmayı gerçekleştirecek asker mevcutlarına ilişkin İngilizlerle yaşadıkları tartışmalar engel oluyordu. İngiliz askerlerinin, saldırı hâlinde olan İtalyan ve daha sonra da Alman askerlerine karşı askerî harekâtları sonucunda o süreye kadar şöyle bir tablo ortaya çıkmıştı:

Fransa’nın 1940 Haziranında yenilmesinden sonra faşist İtalya, kolonileri kuşatma programı olarak Süveyş Kanalı ve Cebelitarık üzerinden kontrolü sağlayacağını ve Ekvator’un Kuzeyinde yer alan tüm Afrika’yı da buna dâhil ederek Büyük İtalyan İmparatorluğu’nu kuracağını açıkça ilan etmişti.

İtalyan askerleri 1940 Haziranında Etiyopya’dan Sudan’a (Kassala ve Galliabad kentleri), Britanya askerleri ise Somali ve Kenya’ya saldırılara başladılar. İlk zamanlar İtalyanlar bazı başarılar elde etti. Ama 1940 yılı sonunda 300 bin kişiden fazla İngiliz ordusu saldırıya geçti ve Ocak-Mayıs 1941’de İtalyanları Kenya’dan, Sudan’dan, Britanya ve İtalyan Somali’sinden, Eritrei’den çıkardı.

İtalyan askerleri Etiyopya’dan da çıkarılmıştı. 1941 yılı başında burada İtalyanlara karşı genel bir ayaklanma başlamıştı. İngiliz askerleri ile birlikte Etiyopyalı partizan müfrezeleri, sonuçta 19 bin subay ve askerden oluşan ölü ve 100 bin esir veren İtalyan ordusunu yenilgiye uğrattılar. [70]Doğu Afrika’da İtalyan askerlerine komuta eden Etiyopya İkinci Kralı Dük Aosta 1941 Mayısında esir düştü.

İngiliz askerleri ülkede kalmış ve ancak savaştan sonra çekilmiş olsalar da Bağımsız Etiyopya yeniden kurulmuştu.

Mussolini Kuzey Afrika’da kuşatma planlarını gerçekleştirebilmek için Libya’da 1900 top, 15 binden fazla makineli tüfek, 750 tank ve zırhlı araca sahip olan yaklaşık 370 bin kişilik bir ordu konuşlandırmıştı. [71]

İngilizler karşısında büyük bir sayısal üstünlük sağladıktan sonra (bu, asker sayısı ve silah, ayrıca da hava birlikleri olarak iki kattan daha fazlaydı) İtalyan ordusu 13 Eylül 1940’ta saldırıya geçmişti. İngiliz askerlerinin savunma hattı birkaç saat içinde yarılmıştı. Aynı gün İtalyan askerleri Es-Sallum, üç gün sonra da Sidi-Barrani’yi ele geçirdiler. Ancak, Marse-Matruh yönüne doğru harekete geçen İtalyanlar Libya sınırından 120-130 kilometre geçtikten sonra saldırıyı durdurdular. Bir taraftan Britanya askerlerinin direnişi artmış, diğer taraftan ise, dar kıyı hattında ilerleyen İtalyanlar aralarındaki iletişimi çok uzak mesafelere yaydılar. İngiliz hava kuvvetlerinin, özellikle de İtalyan askerlerinin ilerledikleri istikametleri gemilerden açılan top ateşine tutan İngiliz filosunun aktif duruma geçmesi ve onların cephe gerisiyle iletişimleri İtalyanların harekâtı sürdürmelerini ciddi olarak güçleştirmişti. Mısır Cephesi’nde sessizlik egemendi. İtalyan hükûmetinin Yunanistan’a hummalı bir şekilde saldırıya hazırlanıyor olması ve Afrika’da saldırıya geçmek için yedek kuvvet ayıramaması da bunda etkili olmuştu.

İngiliz hükûmeti bu arayı değerlendirip Mısır’daki ordusunu önemli ölçüde güçlendirdi. İtalyanların, sonucunda altı ay boyunca kendilerine gelemedikleri Yunanistan’daki büyük bozgunlarından sonra İngiliz ordusu 9 Aralık 1940 yılında Afrika’da saldırıya geçti. Birkaç gün içinde İtalyanlar Mısır’dan atılmışlardı, Bingazi, Ajedabia ve El Ageilu’ya mevzilenmiş olan İngilizlerin eline Şubat 1941’de artık tüm Kirenaika[72] geçmişti. İtalya ordusu panik hâlinde kaçarken 133 bin asker ve subayını esir vermiş, toplarının, silahlarının, cephanesinin büyük bir bölümünü yitirmişti.[73]

İtalyanların başarısızlığından dolayı, onların yardımı ile Afrika'da İngiltere ve ABD'ye zafer kazanmayı ve onların mevzilerini kullanmayı planlamış olan Hitler, Afrika savaş arenasına General Rommel komutasında bir Alman Keşif Kolordusu gönderdi. Rommel Kuzey Afrika'da İtalyan-Alman Birleşik Kuvvetlerine komuta etmek için atanmıştı. Mart-Nisan 1941'de Rommel'in ordusu saldırıya geçti, tüm Kirenaika'yı geri aldı ve Mısır topraklarına girerek Es-Sallum'a kadar ulaştı. Rommel başarısını daha da ileri taşıyamadı, çünkü Hitler'in yüksek komutanlığı, Sovyetler Birliği'ne saldırıya hazırlanıyordu ve bir yandan en önemli kuvvetlerini SSCB sınırlarına yığarken diğer yandan, topu topu 110 bin asker ve subaydan oluşan ve 1140 top ve 380 adet orta çaplı tanka sahip olan Afrika ordusunu takviye edemedi. [74]

145 bin asker, 840 tank, 500 uçak ve 840 topa [75]sahip olan İngiliz 8. Ordusu askerî filonun desteğiyle Rommel ordusunun saldırısını durdurmakla kalmadı, Kasım-Aralık 1941'de karşı saldırıya geçti ve Krenaika'yı tekrar ele geçirdi. İngiliz silahının Kuzey Afrika'daki başarısına büyük ölçüde Alman ordusunun Moskova önlerinde Sovyet ordusu tarafından bozguna uğratılması katkıda bulunmuştu. İngilizlerin "Afrika için çarpışmasına" abartılı bir önem veren Churchill dahi 27 Ocak 1942'de Avam Kamarası'nda şunları söylüyordu: "Levant'dan Hazar Denizine, Nil vadisine, Irak'a ve Hindistan'a kadar biz düşmanın saldırısından yalnızca Rus Cephesi'ndeki zafer sayesinde kurtulduk.[76]1942 Mayıs ayı sonunda Rommel Mısır'a ikinci bir saldırı düzenledi. Haziran 1942'deki şiddetli çarpışmalarda Almanlar çok büyük başarılar kazandı. [77]Almanlar Mısır'ın 300 km kadar içlerine girip İskenderiye'nin topu topu 100 km Kuzeyinde yer alan El-Alemeyn'e kadar girdiler. Hitler bu başarılarından dolayı Rommel'i altın meşe yapraklı Çelik Haç ile ödüllendirdi ve kendisine Almanya'daki en yüksek askerî rütbe olan Feldmareşalliği verdi. Ancak, Alman-İtalyan askerleri daha ileri gidemediler, çünkü o aralar faşist "mihver'in" tüm kara ve hava kuvvetleri tarihi Stalingrad savaşının başlamış olduğu Sovyet-Alman Cephesi'ne yığılmıştı. Rommel'in ordusu başarının devamı için yedek kuvvet alamamış, onu destekleyen Alman Hava Kuvvetleri'nin bir bölümü Sovyet-Alman Cephesi'ne sevk edilmişti.

Churchill, Kuzey Afrika'ya müttefik kuvvetlerini çıkarmak yoluyla her şeyden önce Rommel'in Alman-İtalyan ordusu karşısında Mısır'da başarısız olmuş olan Montgomery'in İngiliz 8. Ordusu'nun işini kolaylaştırma hesapları yapıyordu. Afrika'nın mümkün olduğunca Akdeniz kıyısı doğusuna çıkarma yapmak İngilizler için önemliydi. Amerikalılar ise "Akdeniz" seçeneğinde, çıkarma ordularının irtibatının tehlike altında olacağından endişeleniyorlardı.

Cebelitarık'ı kapatarak İspanyollar ve Almanlar irtibatlarını kesebilirdi, bu durumda ise İspanya'nın Hitlerciler tarafından kuşatılması da olasılık dışı değildi. Temelinde askerî olmaktan çok siyasal nedenlerin yattığı bu görüş ayrılığı nedeniyle müttefikler nihayet bir çıkarma Afrika'nın Atlantik kıyısına (Kazablanka'ya), iki çıkarma da Akdeniz kıyısına gerçekleştirmeye razı olmak yoluyla uzlaşmacı bir karar aldılar.

ABD ve İngiltere yöneticileri çıkarma yapacak asker kadroları üzerinde hemen anlaşmaya varmış değillerdi. Amerikalılar, İngiliz ve çarpışan Fransız askerlerine inatçı bir direniş gösterilecekken, kendi askerlerinin çıkarmasının Kuzey Afrika'da bulunan Fransız askerlerinin direnişiyle karşılaşmayacağını, çünkü Vichy'e bağlı askerlerin, İngilizlerin Mers-El-Kebir'de, ayrıca Dakar'da ve İngiltere kıyılarında bulunan Fransız askerî gemilerine ani baskınlar düzenledikleri 1940 yazı olaylarını anımsamakta olduklarını iddia ediyorlardı. Bu nedenle Amerikalılar ilk çıkarmaların yalnızca ABD kuvvetleri tarafından gerçekleştirilmesinde diretiyorlardı. İngilizlere ise harekâtın başlangıç aşamasında çıkarma birliklerinin sevkiyatına ve hava ve karadan destek sağlanmasına katılmakla yetinmelerini öneriyorlardı. Amerikalılar açık açık İngilizleri ikinci plana itmeye, çıkarma sonucunda işgal edilecek topraklara iyice yerleşmeye yelteniyorlardı. Londra bunu çok iyi biliyordu. İngiliz Parlamentosu'nun kapalı oturumunda Churchill bu Afrika çıkarmasını "ABD Başkanı komutasında yürütülmekte olan [78]"bir "Amerikan Keşfi" olarak adlandırıyordu.

Harekâtın Komutanı olarak atanan Amerikalı General Eisenhower, Kuzey Afrika'ya müdahalenin kesin tarihini Roosevelt ve Churchill'e ancak 22 Eylül'de açıklayabildi: 8 Kasım.

Amerikan-İngiliz Komutanlığı'nın planlarına göre, çıkarma öncesinde, General Montgomery'in komuta ettiği İngiliz 8. Ordusu'nun Mısır'dan

Kuzeye doğru saldırısı, çıkarmanın yapılacağı noktalar yönüne maksimum yaklaşması gerçekleştirilmeliydi. 8. Ordu'yu gerek İngiliz gerekse Polonyalı ve Çek birlikleriyle takviye edip sayısını da 174 bin kişiye ve 1100 tanka [79]çıkararak, çarpışan Fransa askerlerinin desteğiyle İngiliz Komutanlığı 23 Ekim 1942'de El-Alamein bölgesinde saldırıya geçti, bu saldırı sırasında Alman-İtalyan askerleri Mısır'dan, ardından da Tripoli ve Krenaika'dan çekilmek zorunda kaldı. Feldmareşal Rommel'in 600 tanka [80]sahip 108 bin kişilik ordusu bozguna uğradı. Alman ve İtalyan askerlerinin geri kalan kısmı, Rommel'in başarısızlığa mahkûm savunma yapmaya yeltendiği Tunus'a ulaştılar.

Churchill'in ardından burjuva tarih uzmanları, bu taarruz sırasında İngiliz askerleri tarafından elde edilen El Alamein önlerindeki zaferi abartırlar. Ancak, Batılı araştırmacılar, kuraldır, Almanların en önemli kuvvetlerinin o sırada Stalingrad önlerinde olduğu ve Alman komutanların Rommel'e gerekli yardımı yapamadığı konusunda susarlar; üstelik Alman askerlerinin bir bölümü Afrika'dan Sovyet-Alman sınırına sevk edilmiştir. İngilizlere toplam 4 Alman ve 8 İtalyan tümeni karşı koymuştur, üstelik Almanların en önemli kuvvetleri ve İtalyan kuvvetlerinin bir kısmı El Alamein'den kaçabilmişlerdir.

8 Kasım'da Amerikan-İngiliz askerleri Cezayir, Oran ve Kazablanka'ya yerleşmeye başladılar. Müttefik çıkarma birlikleri, sevkiyatında 650'ye varan askerî ve büyük yük gemilerinin görev aldığı 110 bin asker ve 6 Amerikan 1 de İngiliz tümeninden oluşuyordu. Vichy hükûmetinin Kuzey Afrika'da konuşlanmış Fransız askerleri ABD ve İngiliz askerlerine karşı savaşmak istemiyorlardı ve bu nedenle onlar karşısında hatırı sayılır herhangi bir direniş göstermemişlerdi. 11 Kasım'da Vichy Silahlı Kuvvetleri'nin Cezayir'de bulunan başkomutanı Amiral Darlan askerlerine direnişe son vermeleri emrini verdi. 2-3 hafta içinde müttefikler Marokko ve Cezayir'i işgal edip Tunus topraklarına da girdiler. Ancak, müttefik Komutanlığı, öncelikle kendileri için teknik ve insan gücünde önemli bir üstünlük sağlamayı gerekli gördüğünden, devamındaki taarruz hareketlerinden belli bir süre uzak durdular. Bu ağırdan alma Alman komutanlara Batı Avrupa'dan Tunus'a takviye kuvvetler aktarma fırsatı verdi. Sonuçta savaş, müttefiklerin Kuzey Afrika'yı Alman-İtalyan askerlerinden tamamen kurtardığı 1943 Mayıs ayına kadar uzadı.

Amerikan ve İngiliz askerlerinin Kuzey Afrika çıkarmasına karşılık olarak Hitlerciler tüm Fransa'yı ve Korsika'yı işgal etti. Üstelik Tulon'daki Fransız filosunu kuşatmaya da yeltendiler. Ancak, Fransız deniz askerleri Almanların bu planını suya düşürdüler: filonun bir kısmını batırdılar, bir kısmını da havaya uçurdular. Üç zırhlı, bir uçak gemisi, dört ağır kruvazör, üç hafif kruvazör, yirmi beş destroyer, yirmi altı denizaltı ve diğer gemiler imha edildi.

Müttefiklerce hazırlığın ve Kuzey Afrika harekâtının diplomatik yönü çoğu durumda, sözüm ona Fransız sorunu konusunda, ABD ve İngiltere'nin tutumlarıyla belirlendi.

De Gaulle'ün Başkanlık ettiği Fransız Ulusal Komitesi'ne Washington resmen düşmanca davranıyordu. Özgür Fransa ile ABD arasında Amerikan üslerinin de Gaulle'e bağlanmış olan Okyanusya'daki Fransız Ada sömürgelerine yerleştirilmesine ilişkin ilk anlaşma ancak Ocak 1942'de sağlanabildi[81]Temmuz 1942'de Roosevelt, Fransız Ulusal Komitesi'nin "genel olarak 'mihver' devletlerine direnişin sembolü" [82]olduğunu dile getiren bir memorandum yayımladı. Ama ABD hükûmeti Vichy hükûmeti ile ilişkilerini bundan sonra da 1942 Kasım ayına kadar sürdürdü, üstelik bu ilişkiler Vichy'nin inisiyatifi ile koptu.

İngiltere hükûmeti bu konuda biraz daha farklı bir politika izliyordu. Fransız Ulusal Komitesi Londra'da bulunuyordu ve onun etkinliklerinin bazı yönleri İngiliz Kabinesi'nden destek görüyordu. Bununla birlikte, tıpkı Amerikalılar gibi Churchill hükûmeti ve İngiltere iktidar çevreleri Fransa'nın dünya arenasındaki konumunu zayıflatmak ve onun kolonilerine sahip olmak için çabalıyordu.

Amerikalıların ısrarı üzerine Fransız Ulusal Komitesi Kuzey Afrika'ya çıkarma konusunda önceden bilgilendirilmedi. ABD hükûmeti, Vichy'stlerin, Hitler Almanyası'nın askerî durumunun kötüye gitmesi ölçüsünde ABD'nin himayesinde "Özgür Vichy'i" kurma eğilimi gösteren kolunu temsil eden General Giraud'u orada kendi dayanak noktasını yapmaya karar vermişti. Müttefik kuvvetlerin Kuzey Afrika'ya çıkmasının arifesinde Giraud bir denizaltıyla gizlice Cebelitarık'a, müttefik ordularının Fransız Kuzey Afrikası'na müdahalesindeki Başkomutan General D. Eisenhower'ın karargâhına getirilmişti. Burada Giraud Eisenhower ile tüm sorunların kesin olarak çözüme kavuşturulması için buluşmuştu. Ancak,

Giraud'un Kuzey Afrika'daki Müttefik Orduları Başkomutanlığı görevine talip olduğu ortaya çıkıyordu. Anlaşmaya varılamadı.

Aynı zamanda Amerikalılar Vichy hükûmetinin Silahlı Kuvvetleri'nin başında olan Amiral Darlan ile de dirsek temasındaydılar. Müttefiklerin çıkarmasından kısa bir süre önce Darlan Cezayir'e geldi ve Kasablanka harekâtından sonra Anglo-Amerikalıların tarafına geçti. Amerikan hükûmetinin temsilcisi Clark, Darlan ile 22 Kasım 1942'de bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmaya göre, ABD hükûmeti Fransa'nın Kuzey Afrika sömürgelerinde Darlan'ın yönetimini tanıyordu; Darlan ise bu topraklarda Amerikan Komutanlığı için yalnızca Almanya-İtalya askerlerine karşı askerî faaliyetler yürütmek amacıyla gerekli koşullar oluşturmayı değil, Amerikalılara Kuzey Afrika'da belirli ekonomik muafiyetler sağlama yükümlülüğünü de üstleniyordu. Amerikan sermayesi Clark-Darlan anlaşmasını, kendisine özellikle de Fas'ta önemli ekonomik mevziler sağlamak için kullanıyordu.

ABD iktidar çevreleri Fransız Kuzey Afrika'sında yalnızca kendi ekonomik egemenliğini kurmakla kalmayıp, Afrika'da, Akdeniz'de ve Yakın Doğu'da Amerikan yayılmacılığının dayanak noktaları olması gereken askerî üsler zinciri kurmak niyetindeydiler.

24 Aralık 1942'de Darlan bir terörist tarafından öldürüldükten sonra, Eisenhower General Giraud'a Kuzey Afrika'da Yüksek Komiserliği ve kara, deniz ve hava kuvvetleri Başkomutanlığı yapması görevini verdi. [83]

De Gaulle yine önceki gibi Washington için kabul edilemez bir figürdü, çünkü o, Fransız İmparatorluğunun bütünlüğünün korunmasının gerekli olduğunu düşünüyordu ve hareketlerinde de bağımsızdı.

ABD hükûmeti yalnızca Darlan ve Giraud'un değil, o sıralar Kuzey Afrika'da bulunan ve Amerikan iktidar çevreleri ile işbirliği yapmaya hazır olduklarını ifade eden irili ufaklı önde gelen tüm Vichy'stlerin hizmetlerinden yararlanıyordu. Müttefik askerlerince işgal edilen topraklarda Vichy hükûmetinin gerici yasaları ve düzeni sürüyor, ilerici güçler, önceden de olduğu gibi takip ediliyordu. Petain hükûmeti tarafından hapse atılmış olan komünistler serbest bırakılmamıştı.

Stalingrad'dan sonra Almanya'nın zaferine olan umutlarının suya düşmesi nedeniyle seve seve Amerikalıların tarafına geçen Fransız gericileri ile Kuzey Afrika'da işbirliği içinde olan Amerikan iktidar çevreleri, Fransız

sömürgelerini işgal etmenin dışında başka amaçlar da güdüyorlardı. Fransa Kuzey Afrika'sında gerici düzeni koruyan Amerikalılar bunu bağımsızlık sonrasında Fransa'da da egemen kılmaya kalkışıyorlardı ve bu da, doğaldır ki, ülkenin ulusal çıkarlarıyla çelişiyordu. Fransız Ulusal Komitesi'nin SSCB temsilcisi Garraud, SSCB Dışişleri Halk Komiser Yardımcısı ile 1 Şubat 1943 tarihli görüşmesinde şunları söylüyordu: "Öyle bir izlenim var ki, ABD hükûmeti tüm idari, askerî ve propaganda mekanizmasını, kendi ordusu ile Fransa'ya ilk ayak basması gereken ve Fransız halkının özgür iradesine engel olmak için ABD desteği ile tüm devlet mekanizmasını kuşatacak olan Giraud'un eline vererek Fransa'da Vichy rejimini, Petain rejimini korumak niyetinde…." [84]Ancak, Amerikan hükûmetine bu planları gerçekleştirmek nasip olmadı. Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nin Hitler sürüleri karşısındaki zaferleri Fransız halkına yeni güçler kattı. Fransız halkının en iyi evlatları, Fransa'nın özgürlüğü ve bağımsızlığı için başrolü oynayan Direniş Hareketi'nin saflarına katıldılar.

Müttefiklerin Kuzey Afrika'ya girmeleri Hitler karşıtı koalisyon için belirli bir başarıydı. Birkaç Alman ve İtalyan tümeni imha edilmiş, Almanlar ve İtalyanlar Kuzey Afrika'da dayanaklarını yitirmişler, Afrika'daki Fransız sömürgelerinden stratejik ve diğer ham madde alımı olanaklarını yitirmişlerdi.

Ancak, Amerikalılar ve İngilizlerin Afrika harekâtları yine de Sovyetler Birliği için çok zayıf bir destek olmuştu ve önemi açısından ikinci cepheyle asla kıyaslanamazdı. Esas itibarıyla bu harekât Almanları, ikinci cephenin kendilerini tehdit etmediğine ve tümenlerini Batı Avrupa'dan Sovyet-Alman Cephesi'ne rahatlıkla sevk edebileceklerine inandırmıştı. Kasım 1942-Nisan 1943 aralığında Almanlar batıdan doğuya 35 birlik sevk ettiler.[85]Bununla birlikte, İtalyan-Alman askerlerinin Libya ve Fransız Kuzey Afrika'sında bozguna uğraması, belli ölçüde anti-faşist koalisyonun silahlı kuvvetlerinin harekâtlarda müşterek hareket etmelerine belli ölçüde katkıda bulunmuştu ve faşist saldırganlar bloğunda krizi yaklaştırmıştı.

1 Blitzkrieg: Yıldırım savaşı.
2 SSCB DPA. Uzak Doğu için 14 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Oturum Stenogramı.
3 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins. Cilt 1, sf. 668
4 W. L. Langer and S. E. Gleason. The Undeclared War. 1940-1941, p. 939
5 Ibid, p 925.

6 SSCB DPA. Uzak Doğu için 18 Kasım 1946 tarihli Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Oturum Stenogramı.
7 "Pearl Harbor Attack...", pt. 35, p 691, 692.
8 K. Tippelskrih.İkinci Dünya Savaşı Tarihi. Sf. 201
9 L.İ. Brejnev, Lenin'in Çizgisinde, Konuşmaları ve Makaleler. Cilt I sf. 126
10 "Yazışmalar..." cilt I, sf. 37.
11 E. Potter. The United States as World Sea Power, New York, 1956, p. 685
12 İbid.
13 A.P. Hatch: Franklin D. Roosevelt, An İnformal Biography. New York, 1947, p 298
14 W. S. Churchill. The Second World War, vol. III, p. 574
15 N.N. Yakovlev. Franklin Roosevelt: İnsan ve Politikacı. Sf. 433
16 Bakınız: "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 170, 171
17 W.S. Churchill. The Second World War. Vol IV, p 327
18 "Foreign Relations...1942", vol. III, p. 532.
19 İbid, p 537
20 Bakınız: "Yazışmalar...", cilt I, sf. 46
21 Bakınız: "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 235, 238
22 Bakınız: "Yazışmalar...", cilt I, sf. 48
23 Bakınız: "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 241, 246
24 Bakınız: "Uluslararası Yaşam", 1961, No: 8, sf. 74.
25 W.S. Churchill. The Second World War, vol IV, p. 314
26 "Yazışmalar...", cilt II, sf. 21
27 Bakınız: "Uluslararası Yaşam", 1970, No: 5, sf. 38.
28 "Yazışmalar...", cilt II, sf. 21
29 Bakınız: "Uluslararası Yaşam", 1970, No: 11, sf. 107, 109.
30 Bakınız: Aynı yapıt, sf. 112.
31 "Foreign Relations...1942", vol. III, p 590
32 İbid.
33 "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 247
34 Burada söz konusu olan altı tümenlik bir çıkarma birliğinin Fransa'ya çıkarma yapmasıydı (Operation "Sledgehammer") Bu operasyon Hitlercilerin moral gücüne darbe vurmak ve Alman askerî birliklerinin Batı'ya olası geri çekilmesini önlemek amacıyla bir ihtiyat seçeneği olarak öngörülüyordu.
35 Sledgehammer: Balyoz
36 "Yazışmalar...", cilt I, sf. 391
37 G.A. Harrison. Cross-Channel Attack. Washington, 1951, p. 12
38 W.S. Churchill. The Second World War, vol IV, p. 381, 382
39 W.S. Churchill. The Second World War, vol.IV, p. 391, 408
40 İbid, p. 432, 433
41 İbid, p. 323
42 İngiliz-Amerikan askerlerinin Fransız Kuzey-Batı Afrika'sına müdahale operasyonunun kod adı.
43 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 231
44 W.S. Churchill. The Second World War, vol. IV. P 445
45 Pas de Calais: Fransa'nın Kuzeyi. İngiltere ile Fransa arasındaki alan. 185 km uzunluğundadır. Derinliği azdır ve Manche'ı Kuzey Denizine bağlar. Manche tüneli bu alandadır.
46 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 242
47 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 243
48 T. Higgins. Winston Churchill and the Second Front.1940-1943, p. 147

49 H.C. Butcher. My Three Years with Eisenhower, New York, 1946, p. 29.
50 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt 1, sf. 51
51 Aynı yapıt, sf. 54
52 Bakınız: “Uluslararası Yaşam”, 1961, No: 9, sf. 72, 74
53 “Yazışmalar...” cilt I, sf. 58, 59
54 W.S. Churchill, The Second World War, vol IV, p. 478
55 “Yazışmalar...” cilt I, sf. 136
56 T. Higgins. Winston Churchill and the Second Front. 1940-1943, p. 155
57 Ch. Wilmot. The Strugle for Europe. London, 1953, p 177
58 “Yazışmalar...” cilt I, sf. 59
59 “Dünya Savaşı. 1939-1945 Yılları”. Moskova, 1957, sf. 60
60 Contre-Amiral: Deniz kuvvetlerinde, en üst derecedeki Amiral.
61 B. H. Liddell-Hart.The Other Side of the Hill. London, 1951, p 393
62 M. Werner. Attack can Win in 1943 Boston, 1943. P 199
63 G. A. Harrisan. Cross-Channel Attack, p. 12
64 W. S. Churchill. The Second World War, vol. IV, p 490
65 Ibid, p. 495
66 M. Metloff ve E. Snell. 1941-1942 Koalisyon Savaşında Stratejik Planlama, Sf. 239.
67 W.S. Churchill. The Second World War, vol IV, p. 262, 264
68 İbid, p. 266
69 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 50, 53
70 Aynı yapıt, sf. 54
71 “Yazışmalar...” cilt I, sf. 55
72 Krenaika: (Cyrenaica): Akdeniz’e sınırı olan Libya’daki tarihi yerleşim.
73 W.L. Neumann. Making The Peace 1941-1945. The Diplomacy of The Wartime Conferences. Washington, 1950, p. 40
74 Bakınız: “SSCB Dış Politika Tarihi”. Bölüm 1, sf. 402.
75 R. Leighton and R. Coakly. Global Logistics and Strategy 1940-1943, Washington,1955, p. 526.
76 W. Leahy: I Was Three.. New York-London-Toronto, 1950, p 111
77 H. Stimson, M. Bundy. On Active Service in Peace and War. New York, 1948, p. 425
78 Bakınız: R. A. Overbuh. Birinci ve İkinci Dünya savaşlarında İtalya. Moskova 1946, sf. 116
79 E. Rosenthall. Forters on Sand. London, 1942, p 23, 24
80 İbid, p 24, 25
81 “Return to the Attack”.Wellington, 1944, p. 7
82 İbid, p. 8
83 Bakınız. V. N. Linetskiy. ABD’nin Afrika’ya Sızması. M. 1947, sf. 3, 4
84 İngiliz 8. Ordusu’nun Haziran ayındaki kayıpları 13250 asker ve subaydı (“Battle for Egypt”, p. 27)
85 W. Churchill. Secreet Session Speeches, London, 1946, p. 79

ALTMIŞ DOKUZUNCU BÖLÜM

PASİFİK OKYANUSU'NDA SAVAŞA KATILAN DEVLETLERİN 1941-1942 YILLARINDAKİ DİPLOMASİSİ

Japonya'nın Stratejisi ve Diplomasisi

Japonya hükûmeti ve Japonya Yüksek Komutanlığı Pasifik Okyanusu'nda savaşı başlatırken "yıldırım darbelerine" bel bağlıyorlardı. Japonya kendi sınırlı kaynaklarını göz önünde bulundurarak güney denizi ülkelerini bir an önce kuşatmak, onların çok zengin doğal kaynaklarını kontrolü altına almak, önemli stratejik mevkileri işgal etmek ve böylece saldırıyı sürdürmek için bir üs oluşturmak niyetindeydi.

Japon komutanlar ABD ve İngiltere'nin önemli filo ve hava gücünü yok etmek, denizde ve havada egemenliği ele geçirmek, ilk önce Malaya ve Filipinlerde olmak üzere çıkarma harekâtları düzenlemek için stratejik inisiyatifi ele geçirmek amacıyla düşmanın Pasifik Okyanusu'ndaki başlıca

askerî üslerine aynı anda ve ani saldırılar planlıyorlardı. Japon yöneticiler Malaya’da ani çıkarma harekâtları gerçekleştirerek Malakka yarımadasının çok önemli kaynaklarını ele geçirmeyi ve Hollanda Hindistan’ına ilerlemek için kendilerine bir koridor açmayı planlıyorlardı. Ordunun başlangıçtaki saldırı harekâtlarının 4-5 ay, filonun ise 6-8 ay süresince gerçekleştirilmesi planlanıyordu.

Bu amaçlara ulaşılması, Japonya’nın denizden bağlantılarının durumuna bağlıydı: harekâtların daha en başından itibaren Amerikan filosunu zayıf düşürmek gerekiyordu. Tokyo, ABD ve Japonya’nın Pasifik Okyanusu’ndaki güçleri ve olanaklarının eşit olduğunu biliyordu. 1942’den itibaren ise ABD Pasifik Okyanusu’ndaki filo ve hava donanmasını öyle bir tempoyla artırmayı hedefliyordu ki, bu tempo ileride bu ülkeye Japon güçleri karşısında üstünlük sağlayabilirdi. Japonya Deniz Kuvvetleri komutanları daha ilk çarpışmalarda zafere ulaşmayı, inisiyatifi ellerinde tutmayı ve Amerikan filosunun üstünlüğüne izin vermemeyi planlıyordu. Bu nedenledir ki, Havai harekâtına özel bir önem veriliyordu.

Daha Kasım 1941’de Japonya hükûmeti ve Yüksek Komutanlığı, “ABD, İngiltere, Hollanda ve Çin’e karşı savaşın sonlandırılması stratejik planını kabul etti ve bu plan: 1) ABD, İngiltere ve Hollanda’nın Uzak Doğu’daki üslerini imha etmek ve böylece Japonya’nın güvenliğini sağlamaktan; etkin önlemler alınması yoluyla Chongqing hükûmetinin boyun eğmesinden; Almanya ve İtalya ile işbirliği yaparak İngiltere’yi teslim olmaya zorlamak ve böylece ABD’yi savaşı sürdürme kararlılığından vazgeçirmek; 2) Diğer ülkelerin savaşa girmesine engel olmak ve üçüncü devletlerin Japonya için elverişli bir tutum sergilemesi için çaba göstermekten ibaretti. [1]

Pasifik Okyanusu’nda savaşın ilk aşaması, artık bilindiği gibi, Japonya’nın açık bir üstünlüğüyle sonlanmıştı. Tüm filosunu saldırıya süren Japonya Pearl Harbor’daki Amerikan filosuna büyük kayıplar verdirmişti. Ardından kendi topraklarından 10 kat daha fazla olan 200 milyondan fazla nüfuslu 4,2 milyon km^2 toprağı ele geçirmişti. Japonya Malaya ve Singapur’u, Hollanda Hindistan’ı adalarını, Burma’yı, Filipinleri, Hongkong’u, Guam, Wake adalarını, Yeni Britanya, Solomon adalarının büyük bir bölümünü vb kuşatmış, Çin’in Yunnan eyaletine girmişti. Bunun dışında, Çin’in daha önceden kuşatılmış olan toprakları Japonya’nın kontrolü altında olmaya devam ediyordu.

Bu durumda, Japon diplomasisi önünde, yayılmayı daha da genişletmek için elverişli dış politik ortam oluşturma görevi duruyordu.

Japonya öncelikle Almanya ve İtalya ile ilişkilerini güçlendirmeye özen gösteriyordu. Dışişleri bakanı Togo 22 Ocak 1942'de Parlamentoda yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: "Japonya, Almanya ve İtalya arasında gitgide daha sıkı ilişkiler kurulmakta ve yakın işbirliği adım adım askerî alanda, ekonomide, diplomaside ve diğer birçok alanda kendini göstermektedir. Amerika ve İngiltere Japonya, Almanya, İtalya'yı ve diğer dost ülkeleri ne kadar ayırmaya çalışırlarsa çalışsınlar, onların bu amaca ulaşmasına izin verilmemelidir." [2]

18 Ocak 1942'de Berlin'de Almanya, İtalya ve Japonya arasında bir askerî anlaşma imzalandı. Önsözünde de belirtildiği gibi, bu anlaşma, 27 Eylül 1940 tarihli Üçlü Pakt ve 11 Aralık 1941 tarihli anlaşma uyarınca, "düşmanın askerî gücünün imha edilmesi amacıyla üç devletin etkili bir işbirliğini sağlamak" zorundaydı.

Askerî anlaşma, anlaşmanın tarafları arasında harekât alanlarının paylaştırılmasını öngörüyordu. Bu durumda, 70 derece Doğu boylamının Doğusundaki sular Amerika kıtasının Kuzey kıyılarına kadar, ayrıca bizzat Amerika kıtası, Avustralya, Yeni Zelanda, Hollanda Hindistan'ı ve bu sular üzerinde bulunan diğer çok sayıda ada Japonya'nın eylem alanına giriyordu. Bunun dışında, işaret edilen bu alana 70 derece Doğu boylamının Doğusundaki bizzat Asya kıtası, yani SSCB topraklarının hemen hemen tüm Asya bölümü de giriyordu.

70 derece Doğu boylamının Batısından Amerika kıtasının Doğu kıyısına kadar olan alan, bu sularda bulunan adalar (İzlanda ve diğerleri), ayrıca tüm Afrika kıtası, Yakın ve Orta Doğu ve 70 derece Doğu boylamının Batısı, yani Ural sıradağlarından Batıya kadar olan topraklar Almanya ve İtalya'nın eylem alanına giriyordu.

Özel bir anlaşmanın imzalanmasına kadar Hint Okyanusu'ndaki harekâtların, alanların sınır çizgileri dışında yürütülmesi öngörülüyordu.

Japonya Güney denizleri ve Pasifik Okyanusu'ndaki harekâtlarını gerçekleştirirken, İngiltere, ABD ve Hollanda'nın "Büyük Doğu Asya" bölgesindeki üslerini imha etme ve bu devletlerin sömürgeleri olan toprakları kuşatma görevini kendisi üstlenmişti. Böylece, söz konusu

toprakların gelecekteki statüsüne, yani onların Japonya'nın kontrolüne geçmesine ilişkin sorun önceden çözülmüştü.

Japonya Pasifik Okyanusu ve Hint Okyanusu'nda bulunan Amerikan ve İngiliz kara, deniz ve hava kuvvetlerini imha etmeyi üstleniyordu. Amerikan ve Britanya filolarının Atlantik'e yığınak yapması durumunda ise Japonya düşmanın Pasifik ve Hint Okyanusu sahasındaki gemilerine darbeleri yoğunlaştırmak, aynı zamanda orada Alman ve İtalyan filoları ile işbirliği yapmak için kendi deniz kuvvetlerinin bir bölümünü Atlantik Okyanusu'na sevk etmek zorundaydı.

Almanya ve İtalya, İngiltere ve ABD'nin Yakın ve Orta Doğu ile Akdeniz ve Atlantik Okyanusu'ndaki çok önemli üslerini, aynı zamanda düşmanın bu bölgelerdeki kara, deniz ve hava kuvvetleri ve ticari filolarını imha etmeyi üstlenmişlerdi.

İngiltere ve ABD'nin başlıca kuvvetlerini Pasifik Okyanusu'na yığmaları durumunda ise, Almanya ve İtalya, orada Japon filosu ile birlikte hareket etmek için kendi deniz kuvvetlerinin bir bölümünü Pasifik Okyanusu'na sevk etme konusunda anlaşmaya varmışlardı.

Anlaşma, ekonomik savaş yürütülmesi, askerî, ekonomik ve teknik içerikli bilgi değişimi alanlarında geniş çaplı bir işbirliğini öngörüyordu. Hint Okyanusu üzerinden hava ve deniz irtibat hatlarının kurulması da öngörülüyordu. [3]

Savaşan taraflardan her biri yalnızca askerî eylem alanını genişletme çabalarıyla yetinmeyip, kendi ülkesine en elverişli siyasal konumu sağlamaya da özen gösterdiğinden, Japon diplomasisi ve propagandası önünde, sömürge ülkelerinde mümkün olduğunca çok sayıda insanı Japonya'nın yanına çekme ödevi de duruyordu. Japon kuşatmacılar, güya "Asyalıların" Avrupalı sömürgecilerin "boyunduruğundan" kurtarılması için çaba gösterdiklerini ilan ediyorlardı. Japon makamları Birmanya, Filipin halkına ve diğer halklara özgürlüklerini sağlayacaklarını, Endonezyalılara ise ilk aşamada Yava adasının özerkliğini vaat ediyorlardı. Kuşkusuz ki, Japon iktidar çevrelerince ilan edilen "Büyük Doğu Asya Direniş Alanı"nın kurulması, sömürge ülkelerine Manchukuo tipi sahte bir bağımsızlığı öngörüyordu. Ama demagojik söylemler, yerli halkın, Japonya'nın elinden bağımsızlığa kavuşmayı umut eden belirli grupları

arasında yankı bulmuştu. Japon militaristler, kuşattıkları bir dizi İngiliz ve Hollanda sömürgelerinde askerî birlikler dahi kurmayı başarmışlardı[4]

Daha sonradan sömürge halkları Japon kuşatmasının ve halkların ulusal haklarını ihlal eden Japonya'nın sömürgeci politikasının gerçek niteliğini anlamaya başladılar. İlk zamanlar bu, düş kırıklığı ve güvensizliğe yol açtı, ardından ise Japon egemenliğine direnişte yankısını bulan artan bir hoşnutsuzluğa yol açtı. Artık 1942'de Çin Hindi'nde, Malaya'da, Hollanda Hindistan'ında ve Güneydoğu Asya'nın diğer ülkelerinde çok sayıda ulusal kurtuluş hareketleri doğmaya başladı. Bu ülkelerin halkları için esinlendirici örnek ise Sovyet halkının faşizm ile mücadelesindeki kahramanlıkları ve başarıları olmuştu.[5]

Şubat-Mart 1942'de Yüksek Başkomutanlık Karargâhı ve Eylem Koordinasyon Komitesi savaşın perspektifi ve üç aylık savaş sonucu oluşan uluslararası durumu tartışıyordu. Dışişleri bakanı Togo basının koruyucu bakanı Kido'nun desteğiyle ve ayrıca çok deneyimli bazı siyaset adamları savaşın bundan sonraki perspektifine ilişkin belirli endişelerini dile getiriyorlardı. Söz konusu kişiler, Japonya'nın ham madde ve diğer ekonomik kaynakların yetersizliğini yaşamakta olduğuna işaret ediyorlardı. Bu nedenle, Japonya'nın ele geçirdikleri ile yetinmesi ve çıkarlara uygun bir barış arayışına başlaması öneriliyordu. Ancak, Japonya'nın ilk askerî başarılarının etkisinde olan Todzio ve askerî liderlerin baskısı ile uzun süreye yayılacak savaş yürütülmesi çizgisi onandı.

Japon yöneticiler, siyasal çizgilerini belirlerken "ABD ve İngiltere'nin adım adım Japonya'yı kendi kontrollerine almaya yeltendiklerinden" hareket ediyorlardı. Koordinasyon Konseyi'nin kararında "savaşın uzlaşmayla sona ermesini beklememek gerekir"[6] ifadesi yer alıyordu. Var olan uluslararası durumu analiz ederken Koordinasyon Konseyi İngiltere ve ABD'nin öncelikle Almanya'yı yenilgiye uğratmayı planlamakta olduğu sonucuna varmıştı. Bu olguyu dayanak alan Japonya "savaşın başındaki kendi başarısından yararlanarak uzun sürecek bir savaş sonucunda nihai zafere ulaşmayı"[7] planlıyordu.

Koordinasyon Konseyi dış politik faaliyetinin temel önceliklerini formüle etmişti. Bu önceliklerin en önemli olanı Almanya ve İtalya ile işbirliğini daha da genişletmekti.

Koordinasyon Komitesi'nin tartışmalarında SSCB'ye karşı tutum önemli bir yer alıyordu. "SSCB'ye karşı şimdilik" savaşa katılmama kararı alınmıştı. Japon diplomasisinin önüne "SSCB ile İngiltere ve ABD arasına nifak sokmak" ödevi koyulmuştu.

Çin'e gelince, "Chongqing'in boyun eğmesi için olanaklar kollamayı"[8] sürdürme kararı alınmıştı. Togo bu kararın "barış anlaşması için olanaklar kollamayı" [9]öngören bir formülle tamamlanmasında ısrar ediyordu. Ancak, onun kararı, "zamansız" olduğu için kabul edilmedi.

7 Mart 1942'de İmparatorluk Yüksek Başkomutanlık Karargâhı ile hükûmetin ortak oturumunda ayrıca elde edilen zaferlerin genişletilmesi görüşü bildirilip, askerî ekonomik potansiyeli güçlendirme ve uzun süreye yayılacak bir savaşa hazırlanma kararı alındı.[10]Sonuçta kuşatılmış topraklar dışındaki stratejik savunma noktalarının Japonya tarafından ele geçirilmesi ve Japonya'ya tabii edilmesi konusu gündeme getirildi.

Pasifik Okyanusu'nda savaşın başlıca amacı olarak, yalnızca Güney denizleri bölgesinin kuşatılması ve Japonya'nın savunulması değil, ayrıca, Japon emperyalistlerin Çin, Burma, Hindistan, Hollanda Hindistan'ı, Avustralya, ayrıca Sovyet Uzak Doğusu ve Sibirya'yı dâhil ettikleri "Büyük Doğu Asya'nın Müşterek Geliştirilmesi Alanı"nın kuşatılmasını ve savunulmasını ilan edilmişti. Bu nedenle, Japon Filo Komutanlığı Avustralya'nın ve Havai adalarının kuşatılması amacıyla harekâtların başlatılmasında diretiyordu. Ama Ordu liderleri bu öneriye karşı çıkıyorlardı: onlar SSCB'ye saldırı için askerleri hazır tutmak gerektiğini belirtiyorlar ve kuşatılmış toprakların savunma hatlarının güçlendirilmesinde ısrar ediyorlardı. Bir uzlaşma olarak, 28 Nisan 1942'de Tokyo ABD ve Avustralya arasındaki irtibatın koparılması için harekâta başlama kararı aldı. [11]1942 Mayısında Port Moresby'i (Yeni Gine) kuşatmak gibi başarısız bir girişimde bulunuldu. Mercan Denizi'ne gönderilen güçlü bir Japon Escadron'u Amerikan filosu ile karşı karşıya geldi. Japonların gücü düşmandan daha fazla olmasına karşın, Japon komutanlar, taraflardan hiçbirine hiçbir üstünlük sağlamayan çarpışmanın sonuçlarını yanlış hesaplayınca Japonlar geri çekildi. [12]1942 Haziranında Amiral Yamamoto komutasındaki Birleşik Filo Midway adasının kuşatılması için geniş çaplı bir harekât başlattı. Yamamoto Pearl Harbor'dan sonra zayıf düşmüş ve Midway'in savunulması için tahsis

edilmiş ABD Pasifik Okyanusu Filosu'nun tuzağa düşeceğini ve tamamen bozguna uğrayacağını umuyordu. Ancak Amerikan istihbaratı Japonların haberleşmelerini deşifre etmeyi ve hazırlanan saldırıyı önceden öğrenmeyi başarmıştı. Amiral Nimitz ABD'nin Pasifik Okyanusu'nda bulunan üç uçak gemisinin hepsini Midway'de toplamıştı. 4-6 Haziran 1942'de başlayan çarpışmalarda Japonlar ciddi kayıplar verdiler; en iyi dört Japon uçak gemisi batırıldı, [13]deniz ve havacılık uçuş ekipleri öldü.

1942 Ağustosunda Amerikalılar Guadalcanal adasında ilk çıkarma harekâtını gerçekleştirdiler.

Midway adası yenilgisi ve Amerikalıların ilk çıkarma harekâtları Japon hükûmet ve askerî bürokratları arasında, Todzio'da olan Savaş Bakanı görevinin başka birine devredilmesi yararına bir görüşün doğmasına yardımcı oluyordu. Bu görüşlerin taraftarı daha çok da Dışişleri bakanı Togo idi. Ancak, bu görüşlerde başarıya ulaşmak nasip olmamıştı. Todzio ve askerin kalburüstü takımı Midway adasındaki yenilginin stratejik bir nitelik taşımadığı görüşündeydiler. Onlar, bunu genel askerî-siyasal durumu değiştirmeyecek rastlantısal bir başarısızlık olarak değerlendiriyorlardı.

Todzio dik başlı Bakandan kurtulmak için acele ediyordu. Togo'nun "Büyük Doğu Asya" Bakanlığı kurulmasına karşı çıkmasından yararlanarak Başbakan onu 1 Eylül 1942'de istifa etmeye zorladı. Dışişleri Bakanı görevine Todzio'nun yakın arkadaşı Tani atandı. Bu, Japon hükûmetinin gelecekte de daha önceden kabul edilen uzun zamana yayılan savaş politikasını gerçekleştireceği anlamına geliyordu.

ABD ve İngiltere'nin Pasifik Okyanusu Politikası

Japonya'nın Pearl Harbor'a saldırması ve Güneydoğu Asya ile Okyanusya'da bir sürü toprağı kuşatmasından sonra Pasifik Okyanusu'nda ortaya çıkan ciddi durum, İngiliz-Amerika ittifakından, Japon saldırganlığına karşı koymak için, önlemler almasını ve gerek Avrupa'da

gerekse Uzak Doğu'da askerî stratejik ve siyasal sorunlar üzerinde mutabık kalmaları bekleniyordu.

22 Aralık 1941-14 Ocak 1942 Washington Konferansı'nda Roosevelt ve Churchill o zamana kadar savaş cephelerinde ortaya çıkan durumu tartışıyorlardı. Daha önce de belirtildiği gibi, 1 numaralı düşman olarak Almanya'yı kabul ediyorlardı. [14]Bununla birlikte, Pasifik Okyanusu savaş alanındaki durum Konferansta "son derece iç karartıcı" olarak değerlendiriliyordu. "Japon saldırısının hızı tüm beklentilerimizi aştı. Eğer Singapur düşerse onu Hollanda adaları, olasıdır, Avustralya izleyecektir" diyordu Churchill. "Biliyorum ki, Filipinler hemen hemen kaybedildi... Guam ve Wake adaları kaybedildi. Japonlar bastırmaya devam ederlerse, Midway'ı elimizde tutamayız..." diyordu Roosevelt. "Tablo son derece karanlık..." diye sürdürdü konuşmasını Churchill.[15]

Bu koşullarda Roosevelt ve Churchill Japonya'ya karşı savaşta ittifakın eylem planını belirlemeye çalışıyorlardı. Ama İngiltere ve ABD'nin Pasifik Okyanusu'ndaki durumları aynı değildi. Burada, ABD'nin güvenliği çok büyük bir tehdit altında değilken Britanya sömürge İmparatorluğunun yazgısı önemli ölçüde belirleniyordu. Amerikalı tarihçi Harold İsaacs'in ifadesiyle ABD "Asya'da sahip olduklarını değil", "gelecekte elde edebileceklerini savunuyordu."[16] Ancak, bu "gelecek" şimdilik kendi sömürgelerini korumak için ABD'den yardım almaya çabalayıp ABD'yi oraya sokmak istemeyen eski sömürgeci devletlerin "çıkar alanlarında" bulunuyordu. Amerikalılar ise başkalarının çıkarları için savaşmak istemiyorlar, diğer ülkelerin sömürgelerinde kendilerine yer edinmek için, bunu başaramadıkları yerlerde ise, bizzat kendi ülkesinin güvenliği için gerekli önemli stratejik hatları işgal etmeye çabalıyorlardı. Bu ise ABD ve İngiltere'nin Pasifik Okyanusu savaş arenasındaki farklı stratejilerini belirliyordu.

Washington Konferansı'nın daha ilk oturumunda, müttefiklerin Pasifik Okyanusu'ndaki stratejisine ilişkin memorandum deklare edildi. Bu memorandumda şu hususlar yer alıyordu: Avustralya, Yeni Zelanda ve Hindistan'ın yaşamsal çıkarlarının ve güvenliğinin sağlanması, aynı zamanda savaşta Çin'e yardım yapılması; Havailer ve Dutch Harbor'un, Singapur, Filipinler ve Burma'nın güvenliğinin birinci derecede önemliliği.[17] İngiltere, Japonya'ya karşı savaş için gerekli kuvvetlerin

olmadığını bahane ederek İngiliz sömürge ve dominyonlarının güvenliğinin sorumluluğunu ABD'ye yıkmaya çabalıyordu.

Amerikalılar İngilizlerin gerçek niyetlerini tahmin etmişler ve Japonya'ya karşı savaş yükünün en ağır bölümünü kendilerince İngilizlere yıkmaya çalışıyorlardı. Amerikalılar Amerikan-İngiliz Birleşik Kurmay Başkanları Komitesi'ne ek olarak Pasifik Okyanusu'nun Güneybatısında ve Asya'nın Güneydoğusunda İngiliz General Wavell Başkanlığında Avustralya-İngiliz-Hollanda-Amerika Birleşik Devletleri Komutanlığı kurulmasını önerdiler. 2 Ocak'ta bu komutanlık kuruldu. Ancak komutanlığın eylem alanına yalnızca Malaya, Burma, Hollanda Hindistan'ı ve Filipinler giriyordu. Okyanusya'daki diğer toprakları doğrudan doğruya ABD savunmak zorundaydı. Böylece, İngiltere Japonya'ya karşı önemli sayıda bir kuvvetle savaşa girmekten, bunun için silahlı kuvvetleri olmadığını bahane ederek kaçınıyordu, Amerikalılar da İngiliz kolonilerinin güvenliği için pek gayret göstermek niyetinde değillerdi ve yalnızca kendi stratejik hedeflerini güvence altına almanın kaygısını taşıyorlardı.

Daha sonraki gelişmeler, konferansta kurulan birleşik komutanlığının ayakta kalma yeteneğinden yoksun olduğunu gösterdi. Her devlet kendi kuvvetleri üzerinde kontrol sağlıyor ve bunları kendi çıkarları için kullanıyordu.[18]ABD ve İngiltere yöneticileri, yalnızca Avrupa'da değil, Pasifik Okyanusundaki savaşta da bekleme pozisyonunu seçmişlerdi.

Aynı zamanda ABD ve İngiltere diplomasisi, Sovyet hükûmetini Japonya'ya karşı savaşa sürüklemeye yelteniyordu. ABD Dışişleri Bakanı Hull Japonların Pearl Harbor'a saldırısından sonra SSCB Washington büyükelçisi M. M. Litvinov'u davet edip Sovyet hükûmetinin Pasifik Okyanusu'ndaki savaş konusundaki tutumuna ilişkin soru soruyordu. [19]Sovyet tarafı daha sonra M. M. Litvinov tarafından bir basın toplantısında açıklanan şu açık yanıtı veriyordu: "Sovyetler Birliği tüm kuvvetlerini ve kaynaklarını başlıca ve en güçlü düşmanı olan Nazi Almanyası ile savaş için konsantre etmeyi gerekli görmektedir." [20]Buna rağmen, Washington Konferansı arifesinde Roosevelt J. Stalin'e 16 Aralık tarihli mektubunda "yalnızca önümüzdeki haftalarda değil, aynı zamanda Hitlerizmin nihai yenilgisi için ortak eylem zemini" hazırlanması amacıyla derhâl adımlar atılması zorunluluğuna işaret ederek, "sürekli olarak ortaklaşa planlama hazırlığı" amacıyla şunları öneriyordu: a) "Chongqing'de derhâl Çin,

Sovyet, Britanya, Hollanda ve ABD temsilcilerinin katılacağı" "Chongqing'den bakıldığında genel soruna ilişkin bir ön izlenim verebilecek bir konferans çağrısı yapmasını"; b) "Güney bölgesindeki harekâtlar açısından bakıldığında bir rapor hazırlanması için Singapur'da deniz kuvvetleri konferansı çağrısı yapmasını"; c) Sovyet hükûmetinin Başkanının Amerika, Britanya ve Çin'in Moskova Büyükelçileriyle bir toplantı yapmasını öneriyordu. Roosevelt bu önlemlerin gerçekleştirilmesi ve kendisine 20 Aralık'a kadar bildirilmesini rica ediyordu.[21]Roosevelt'in Chongqing ve Moskova'da Sovyet temsilcilerin katılımıyla bir oturumun toplanmasına ilişkin önerisi Sovyet hükûmetini, oturumun amacına açıklık kazandırılması gerekliliğini sorgulamakla karşı karşıya bıraktı ve J. Stalin de 17 Aralık tarihli mesajında Roosevelt'e bu konuyu sordu[22]Amerikan diplomasisi, Sovyetler Birliği'ni Uzak Doğu'da savaşa sürükleme niyetlerinin gerçekçi olmadığını anlamıştı. Moskova'da görüşme yapılmadı, Chongqing'de ise oturum SSCB'nin katılımı olmadan gerçekleşti.

ABD ve İngiltere'nin stratejik çizgisi uyarınca, Pasifik Okyanusu'ndaki savaşta onların bu alandaki harekâtları ancak savunma amacı taşıyordu. Port-Morsby gerisinde, ardından Midway adasındaki çarpışmalarda müttefik güçlerin zaferinden sonra dahi bu harekâtlar yerel nitelik taşımaya devam ediyordu. Daha sonra, 7 Ocak 1943'te kongreye sunduğu raporda Başkan Roosevelt, Midway ve Guadalcanal adaları için çarpışmaların sonuçlarına değinirken bu çarpışmaların, "aslında savunma amaçlı ve bu evreyi karakterize eden önleme stratejisinin bir parçası olduğunu" itiraf ediyordu.[23]

ABD ve İngiltere'nin Pasifik Okyanusu'ndaki savaştaki bu stratejik çizgisi, Washington Konferansı'nın da gösterdiği gibi, onlar arasında, müttefiklerin somut askerî harekâtlarının planlamasına ve yürütülmesine de yansıyan ciddi zıtlaşmaların doğmasına yol açıyordu. 19 Aralık 1941'de Roosevelt'in önerisiyle Chongqing'de ABD, İngiltere ve Çin askerî temsilcilerinin bir konferansı gerçekleşti. Konferans Amerikan-İngiliz ve Çin Silahlı Kuvvetleri'nin çabalarının koordine edilmesi için bir yol bulunmasını amaçlıyordu. Ancak, daha en başından konferansın katılanları arasında ciddi görüş ayrılıkları doğdu. Japonya'nın, Japon askerlerini kendi topraklarına sokmayı hiç karşı çıkmaksızın kabul eden Taylan'ın

topraklarından Güney Burma'ya saldırması, Çin'i dış dünyaya bağlayan yegâne hat olan Çin-Birmanya yolunu tehlikeye atmıştı.

Amerikalıların baskısıyla Çin Burma'ya, orada bulunan iki İngiliz tümenine 11 Çin tümenini yardıma gönderme teklifinde bulundu. ABD hükûmeti Çinlilerin yardımıyla yalnızca bu irtibat hattını korumayı değil, Burma'da kuvvetlice kök salmayı da hesaplıyorlardı. Diğer yandan, Chongqing hükûmetinin, kendi ordusu için ABD'den silah, mühimmat ve teçhizat alımı için Çin-Burma yolunun korunmasından çıkarı vardı. İngiliz diplomatlar Kuomindangların[24] "soylu" önerilerinin gerçek niteliğini derhâl anlamışlardı. Güneydoğu Asya'daki İngiliz Başkomutan Wavell Çinlilerin önerisini reddetti[25] Londra, müttefiklerinden en az düşmanları kadar çekiniyordu. Çin'in yardımını reddeden İngiltere hükûmeti Burma'ya kendi takviye kuvvetlerini de gönderme arzusunda değildi. İngiltere hükûmeti Hindistan'da, görevi Hindistan'ın güvenliğinden çok Hindistan halkının ulusal kurtuluş hareketine engel olmaktan ibaret olan büyük askerî birliklerini konuşlandırmıştı. İngiltere'nin güçlüklerinden ve İngiltere ile ABD arasındaki sürtüşmeden yararlanan Japonlar Güney Burma'daki baskısını artırdı ve Mart 1942'de, Çin-Birmanya yolunu keserek Hindistan sınırlarına dayandı. Japon ordusu Mayıs 1942'de Burma'yı kuşattı.

Pasifik Okyanusu'ndaki İngiliz-Amerikan zıtlaşması onların, koloni halklarını kendi tarafına çekme zorunluluğuna dönük dış politik eylemlerine de yansıyordu. Daha önce de belirtildiği gibi, Japon propaganda aygıtı, koloni halklarının anti-emperyalist eğiliminden yararlanarak onları, güya "Büyük Doğu Asya'nın ortaklaşa ilerleme alanının" kurulması gibi "tarihi bir misyonu" gerçekleştirmekte olan Japonların yardımıyla Batı emperyalizminden kurtulmaya davet ediyordu. Bu arada, ABD ve İngiltere bu propagandaya karşı koyabilecek etkili önlemler alamamışlardı. Doğrusu, Japonya ABD'ye saldırmadan önce, 14 Ağustos 1941 tarihli Atlantik Misakı'nda "tüm halkların yaşamak istedikleri yönetim biçimini kendilerinin belirleme hakkı[26]kayıt altına alınmıştı. Buna rağmen, Britanya İmparatorluğu'nun yazgısından endişelenen Churchill, 9 Eylül 1941'de, "Hindistan, Burma ve Britanya İmparatorluğu'nun diğer kesimlerini" Atlantik Misakı'nın geçerlilik alanı dışında tutan bir deklarasyon yayımladı. Churchill bu duruma açıklık kazandırıyordu: "Atlantik Oturumu'nda başlıca olarak, şu anda Nazi boyunduruğu altında bulunan Avrupa ülkeleri ve

halklarının egemenliği, kendi kendini yönetmeleri ve ulusal yaşamının tesis edilmesi kastedilmiştir. [27]Bu tür bir açıklama Japon diplomasi ve propaganda aygıtının “anti-koloni” sloganları atarak koloni halklarını kandırmalarına yardımcı olmaktan öteye gidememiştir. Başkan Roosevelt bir şekilde Churchill’in hatasını düzeltmek zorunda kalmıştır. 22 Şubat 1942 tarihli radyo konuşmasında Başkan, ABD’nin Pasifik Okyanusu ülkelerinin bağımsızlığa kavuşmasına katkıda bulunma çabalarını dile getirirken şunları söylüyordu: “Atlantik Misakı yalnızca Atlantik’e sınırları olan ülkeleri değil, tüm dünyayı kapsamaktadır.” [28]Ama Roosevelt savaş sonrası dünyada bağımsızlığını kazanacak ülkeleri somut olarak adlandırmıyordu. Bunda, ABD ve İngiltere hükûmetlerinin sınıfsal dayanışması ortaya çıkıyordu. Doğaldır ki, bu tür deklarasyonlar koloni halklarını Japon kuşatmacılara karşı mücadelede ateşlemeye yetmiyordu.

Amerikan deklarasyonlarının koloniler konusundaki gerçek anlamını ABD iktidar ve iş çevrelerinin, aynı zamanda basın temsilcilerinin dürüst açıklamaları ortaya çıkarmıştır. Söz konusu çevreler İngiliz koloni sistemini açıkça eleştirerek, ABD’den İngiltere’nin kolonilerinin bu ülke ile eşit haklar çerçevesinde değerlendirilmesini talep etmişlerdir. 1942 Temmuzunda General Motors’un yöneticilerinden biri olan James Downey’ın bir raporu yayımlanmıştır. Bu raporda Downey şunlara yer veriyordu: “Madem biz Britanya İmparatorluğu’nun savunmasına katkıda bulunuyoruz, biz de onun topraklarındaki kaynakların geliştirilmesinde eşit haklara sahip olmalıyız. Bugün İngiltere, kendisinin dünyayı yönetmesine yardım edebilecek bir ortağa gereksinim duymaktadır. Bu rolü gelecekte Birleşik Devletler yerine getirebilir.” [29] ABD’nin benzer talepleri Amerikan emperyalizminin savaştan yararlanarak İngiltere’yi Hindistan, Burma, Honkong ve diğer kolonilerden tümüyle çıkaracağından korkan İngiliz yöneticileri gitgide daha fazla endişelendiriyordu.

ABD diplomasisi daha o zaman İngiltere’nin Lend-Lease temininde ABD’ye bağımlılığından yararlanmış ve müttefikini dünya pazarlarında sıkıştırmıştı. 29 Ekim 1941’de C. Hull Britanya’nın Washington büyükelçisi Halifax’a bu mal teminlerinin İmparatorluk imtiyazları sorunuyla birlikte ele alınacağını bildiriyordu ve bu da Britanya İmparatorluğu ülkelerinde İngiliz hükûmeti tarafından oluşturulan tarife engellerini ortadan kaldırma talebini ifade ediyordu. Churchill ve Halifax’ın Amerikan hükûmetinin bu

talebine direnme girişimlerine karşın, ABD kendi amaçlarına ulaşmıştı. 23 Şubat 1942’de Washington’da Amerika ile İngiltere arasında bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre, İngiltere gümrük vergilerinde indirim yapma ve ABD mallarının Britanya İmparatorluğu ülkelerine dış satım sınırlamalarını kaldırma yükümlülüklerini üstlendi. [30]Sonuçta, Amerikalılar bu ülkelerde pazar paylarını genişletmeyi başardılar.

Pasifik Okyanusu’nda savaşın başlangıç aşamasında Amerikan-İngiliz “bekleme” stratejisi, müttefiklerin Güneydoğu Asya’daki yenilgileri 1942 yılında Libya’daki başarısızlıkla birleşince uzun vadeli olumsuz sonuçlara yol açabilirdi. Bazı İngiliz ve Amerikalı yöneticilerin, Almanların Orta Doğu’ya çıkmasından, Japonların ise Hindistan üzerinden ilerleyip böylelikle kendi silahlı kuvvetleri ve kaynaklarını birleştirmelerinden endişe duymaları boşuna değildi. O zamanki stratejik durumu değerlendiren Churchill Roosevelt’e 5 Mart 1942’de şunları yazıyordu: “Şimdi tüm cephe –Levante’den Hazar’ kadar– tamamıyla Rus ordularının başarısına bağlı.” [31]

Avrupalı “mihver” devletleri ve Japonya’nın Yakın Doğu civarında stratejik güç birliği yapmasının önemini saldırganlar da anlıyorlardı. Japon filo komutanlığı ABD ve İngiltere Silahlı Kuvvetleri karşısında bir dizi zaferden sonra, şu planı hazırlamıştı: “Askerî harekâtların merkezini Batıya kaydırmak, Ceylon’u kuşatıp Yakın Doğu’ya ilerlemek.” Bu plan 1942 yılı Mart ayı ortasında İmparatorluk Konferansı’nda incelendi. Plan, yalnızca Japonya Kara Kuvvetleri Komutanlığı’nın, planın gerçekleştirilmesi için gerekli askeri, “Japonya’nın Sovyet Rusya ile savaşa girmesi durumuna tam anlamıyla hazır olması gerektiği ve bu nedenle kendi kuvvetlerini Güneydoğu Asya’ya gönderemeyeceğini” [32] gerekçe göstererek vermeyi reddetmesi nedeniyle ertelendi. Japon stratejistler, Sovyet-Alman Cephesi’ndeki olayların akışına uygun olarak, aktif faaliyetler başlatmak için Avrupa’daki savaş ortamını dikkatli bir şekilde izliyorlardı. Batıda olsun, Doğuda olsun saldırganların planları Sovyet-Alman Cephesi’nde SSCB Silahlı Kuvvetleri tarafından suya düşürüldü.

Çin Tarafından Japonya ve Almanya'ya Savaş İlan Edilmesinden Sonra Çan Kay Şek'in Diplomasisi

Çan Kay Şek'in Çin hükûmeti, Pasifik Okyanusu'nda savaşın başlamasını kendisi için elverişli bir olay olarak kabul ediyordu. Çin tarafından Japonya ve Almanya'ya formalite olarak savaş ilan edilmesine (9 Aralık 1941) karşın, Çan Kay Şek, savaşın esas ağırlığının ABD ve İngiltere'nin omuzlarında olması gereken Güney denizleri bölgelerinin askerî faaliyetlerin merkezi olduğu için Kuomintang ordularının Japonya ile savaşmak zorunda kalmayacağını umuyordu. Kuomintangcılar ayrıca Japonya'ya karşı Sovyetler Birliği'nin savaşın içine çekilmesine bel bağlıyordu. 8 Aralık'ta Çan Kay Şek Sovyetler Birliği'nin Çin Büyükelçisine SSCB hükûmetine iletilmek üzere bir deklarasyon sundu. Bu deklarasyonda Çin hükûmetinin "mihver" ülkelerine karşı savaşa girmeye hazır olduğu belirtiliyor, Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya karşı savaşa girmesi umudu dile getiriliyordu. [33] SSCB 1937 yılındaki Sovyet-Çin Anlaşması uyarınca Çan Kay Şek ordularına askerî malzemeler gönderiyordu. Gönüllü Sovyet pilotları Büyük Anayurt Savaşı başlayıncaya kadar Çin'de Japon Hava Kuvvetleri'ne karşı savaşmışlardı. Tüm bunlar Çin'in Japon saldırganlığı karşısında direnişinin artmasına katkıda bulunmuştu. Ancak, SSCB hükûmeti, ülkeyi Japonya ile savaşa sokmaya kalkışamazdı, çünkü bu Sovyetler Birliği'ni iki cephede savaşmaya zorlardı. 12 Aralık 1941'de Sovyet hükûmeti Çin hükûmetinin, SSCB'nin Uzak Doğu'da savaşa girmesi önerisini resmî olarak reddetti. [34]Bu arada Kuomintangcılar Japonya'yı Sovyetler Birliği'ne saldırması için provoke etmeye çabalıyorlardı. 30 Aralık 1941'de Çin Dışişleri bakan yardımcısı Huo Bin Chan Çin hükûmetinin Sovyet-Japon savaşından çıkarı olduğunu ve bunun kaçınılmazlığına derinden inandığını ifade ediyordu. 10 Aralık 1941'deki Chongqing'de yabancı muhabirlerle basın toplantısında Kuomintang hükûmetinin temsilcisi Liang Han Cao, 20 Aralık 1941'de de Van Shi Cze benzer açıklamalar yapıyorlardı. [35]

Japon Silahlı Kuvvetleri'nin 1941-1942 yıllarındaki başarıları Kuomintang yöneticilerinde şaşkınlık yaratmıştı. Japonya ve Almanya'ya savaş ilanında acele ettikleri düşüncesine kapılmaya başlamışlardı. Çan Kay

Şek, hükûmet adına faşist koalisyon ülkelerine savaş ilan eden Dışişleri bakanı Go Tai Si'yi görevden aldı. Onun yerine temsilcisi olan ve yabancı tekellerle birlikte tüm ülke ekonomisini fiilen kontrol eden "dört aile" klanının temsilcisi Soon Tse ven atandı. Soon Tse ven 1941 sonbaharından itibaren ABD'de bulunduğundan Dışişleri Bakanlığı'ndaki bütün işleri Japonya ile savaşın sona erdirilmesinden yana olan Van chun hoi idare ediyordu.

Kuomintangcılar kendi "ucuz savaş" seçeneğine bağlı kalıyorlardı. Onlar silahlarını ülke içindeki Komünist Parti ve demokratik güçlerle mücadele için koruyorlardı. Müttefiklerin durumu kötüleşince ise, Chongqing'in Japonya ile münferit anlaşma imzalama planları ortaya çıktı. Ocak 1942'de önde gelen bir Kuomintang yöneticisi Amerikalı gazeteciler önünde açıkça şunları söylüyordu: "Çin'in Japonya ile savaşta kayıpları o kadar ciddi ki, acil yardım yapılmaması durumunda Çin Japonya ile münferit barış anlaşması için görüşmelere başlayacaktır."

Kuomintangcılar Japonya'ya teslim olma hazırlıklarını gizlemeye çalışarak bir manevraya başvurmuşlardı. Onlar, Birleşmiş Milletlerin Japonya'yı baş düşman ilan etmesi ve başlıca çabalarını bu ülkeye karşı harcamasını talep ediyorlardı. Kuomintang hükûmeti temsilcisinin Mayıs 1942'de dile getirdiği gibi, Çin anti-faşist koalisyonu ülkelerin Pasifik Okyanusu Cephesi'ni dünya savaşının ikincil alanı kabul etmelerine meydan veremezdi. Kuomintangcılar "Önce Asya, daha sonra Avrupa" sloganının propaganda etmeye başladılar.

Kuomintangcılar taleplerinin gerçekçi olmadığını ve İngiliz-Amerikan ittifakının Japonya'ya karşı geniş çaplı harekâtlar planlamadığını anlıyorlardı. Chongqing, zaten onların, yani Kuomintangcıların da münferit barıştan başka bir perspektifi olmadığını ima ederek de bu duruma bel bağlıyorlardı. "Hitler'in işini bitirinceye kadar ABD ve İngiltere Japonya'ya Uzak Doğu'da hareket özgürlüğü sağlamaları durumunda, Çin için savaşı sürdürmenin makul olup olmadığı konusunda büyük kuşkularımız var."[36] diyordu Kuomintang yetkilisi Sun Ke. Roosevelt'ten askerî harekâtın merkezini Pasifik Okyanusu'na taşımasını talep eden New York'un Çin burjuva örgütleri Kuomintangcıları destekliyorlardı. Aksi takdirde onlar Çin'in, Japonya'nın tarafına geçeceği tehdidinde

bulunuyorlardı. Bir süre sonra bu kampanyaya Chongqing hükûmetinin Savaş bakanı He in Qin ile Çan Kay Şek'in eşi Sun Mei Lin de katıldı.

Bununla eş zamanlı olarak Chongqingşistler sözden eyleme geçtiler. Çan Kay Şek'in direktifiyle Mart 1942'de Guanxi Valisi Huan Su Chu Japon ajan Kuroda ile ön görüşmelere başladı. Nisan 1942'de Shandong'daki Kuomintang ordusu Komutanı General Sun Lian Cheng düşmanın tarafına geçti, General Sun Zhu Tong ise merkezî cephede çarpışmadan geri çekildi ve böylelikle de Kuomintang Japonya ile savaşın sonlandırılmasına hazır olduklarını sergilemiş oldu.

Aynı zamanda Chongqing temsilcileri Bern'deki Alman İstihbaratı ile bağlantı kurdular ve onun ajanı Junkie aracılığı ile Almanya'ya Çin ile Japonya arasında barış anlaşması imzalanmasına ilişkin görüşmelere "yetkili aracı" olmasını önerdiler.[37] Berlin böyle bir aracılığı kabul etti. Chongqing'in önerileri Tokyo'ya iletildi, ama Tokyo yanıt vermekte acele etmedi. Bu sırada Japon kuvvetleri Çin'de geniş çaplı bir saldırı yürütüyordu ve "Çin sorununun" askerî yöntemlerle çözülmesini hesap ediyorlardı. Japonlar Berlin'e ancak Haziranda başvurdular ve o da Çin'in önerilerine yeni "açıklıklar" kazandırmak içindi. Kuomintang diplomasisi Berlin ile gizli ilişkisini Japonya ile barış için daha elverişli olanakların ortaya çıktığında kullanabileceği umuduyla kendi çapında görüşmeleri ağırdan almaya gayret ediyordu. Çin'in Japonya ile münferiden barış anlaşması imzalayacağı tehdidi, emperyalist rakibinin güçlenmesinden çekinen ABD iktidar çevreleri üzerinde belirli etkiyi göstermişti. Onlar Kuomintang iktidarının ortadan kalkmasını da istemiyorlardı. O sıralar ABD iktidar çevrelerinde Çin topraklarının Japonya'ya karşı savaşta bir üs olarak kullanılmasının amaçlara uygun olacağı düşüncesi egemendi. Bu düşüncenin yanlıları ayrıca İngiliz emperyalizminin zor durumundan yararlanmayı ve onun Çin, aynı zamanda Hindistan, Burma ve Büyük Britanya'nın diğer sömürgelerindeki konumunu ele geçirmeyi umut ediyorlardı. Amerikalı yayılmacılar kendi çıkarları için kullanabilecekleri önemli sayıda Çin silahlı güçleri oluşturup Çin'de aktif askerî harekâtlar başlatarak emellerine ulaşmanın hesaplarını yapıyorlardı. 1941-1942 yıllarında ABD Çin'e toplam 600 milyon dolar borç vermişti. Aynı zamanda Lend-Lease ile silah temini artırılmıştı.[38]

1942 yılı başında Roosevelt hükûmeti, Çin Cephesi'nin aktif hâle getirilmesi ve Japonya ile mücadele için Çin Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılması yanlısı olan, geçmişte Çin'de Amerikan askerî ataşeliği yapmış General Stilwell'i Çin'e gönderdi.[39]Çan Kay Şek'in otoritesini güçlendirmek ve onun zafere ilgisini artırmak çabasında olan İngiliz-Amerikan ittifakı onu Çin'deki askerî harekât alanının Başkomutanı olarak atadı... Stilwell, Mart 1942'de Çan Kay Şek'in Kurmay Başkanlığı ve Burma ile Çin'deki müttefik kuvvetler Başkomutan yardımcılığı görevine getirildi. Kendisine ABD'nin Uzak Doğu'daki pozisyonunun güçlendirilmesine dönük siyasal bir misyon da yüklenmişti. Roosevelt Çin, İngiliz ve ABD temsilcilerinden oluşacak üç taraflı bir Çin'i yönetme organı oluşturma planı üzerinde duruyordu. Başkan, Stilwell'e Çan Kay Şek'in devrilmesi durumunda "... Davayı sürdürebilmek için başka bir kişi ya da bir grup arayışında olması" talimatını vermişti.[40]

1942-1943 yıllarında Amerikan diplomasisinin başlıca ödevi Çin'in teslim olmasına, onun savaştan çekilmesine ya da Japonya'nın yanına geçmesine meydan vermemekten oluşuyordu. Stilwell ve Amerika'nın Chongqing büyükelçisi Gauss'un çalışmaları da bu ödeve adanmıştı.

Kuomintang yönetiminin nabzını derinden yoklamak için 1942 Eylül ayı sonunda Cumhuriyetçilerin lideri Wendell Willkie Chongqing'e bir ziyaret düzenledi. Willkie konuşmalarında Birleşik Devletler tarafından Çin ile hak eşitliğine dayanmayan anlaşmaların iptal edildiğinden, "etki alanının" ortadan kaldırıldığından söz etti, geniş çaplı yardım vaadinde bulundu. Amerikalı temsilcinin tatlı sözleri Kuomintangcıların Japonya ile münferit barış anlaşması imzalama çizgisini değiştirmedi.

Eylül 1942'de Chongqing hükûmeti Amerika yanlısı büyükelçi Hu Shi'yi ABD'den geri çekip bu göreve, geçmişte Vichy'de Çin temsilciliği yapmış olan U Dao Min'i atadı.

Kuomintang Cephesi'nde yine eskisi gibi, Japon ordusuna karşı ciddi askerî harekâtlar yapılmıyordu. Stilwell'in değerlendirmesine göre, Çan Kay Şek'in askerî alandaki çabaları 1938'den başlayarak "fiilen sıfıra inmişti."[41] Verili koşullarda Çin halkının birlik ve bütünlüğü, kuruluşu Çin Komünist Partisi ve Kuomintang arasındaki 1937 tarihli anlaşma ile öngörülmüş olan Japonya karşıtı cephenin birliği özel bir önem taşıyabilirdi. Ama onlar arasında mücadele sürüyordu. Kuomintangcıların

28 tam teşekküllü tümeni Japonlara karşı harekâttan çekilmiş ve Özel Bölge'yi[42] ablukaya almıştı. Aynı zamanda 8. Halk Ordusu'nun bir bölümü Japon müdahalecilere karşı aktif askerî faaliyet yürütmek yerine yerel çaplı gevşek savunma çarpışmalarıyla sınırlı kalıyordu. Kuomintang hükûmetinin bu politikası ve ayrıca Çin Komünist Partisi'nin Mao Zedong şahsındaki yönetiminin 1941 sonu 1942 başında "her yerde insan gücünden tasarruf etmek [43] amacıyla görece geniş çaplı manevra harekâtlarından vazgeçmeyi hedeflemesi sonucunda Çin'in, özellikle de kurtarılmış bölgelerin stratejik konumu önemli ölçüde kötüleşmişti. 1942 yazına doğru kurtarılmış bölgelerin toprakları önemli ölçüde daralmış, partizan müfrezelerinin ve Çin Komünist Partisi ordusundaki savaşçıların sayısı oldukça azalmıştı. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın akışı içinde Sovyet-Alman Cephesi'nde Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nin zaferinden sonra Çin'deki Japonya askerî faaliyetlerinin gevşemesi sonucunu doğuran kırılma noktası, Çin'in kurtarılmış bölgelerinin yeni bir gelişme evresine girmesine yardımcı olmuştu.

1941-1942 Uluslararası İlişkiler Sisteminde Hindistan, Avustralya ve Yeni Zelanda

Güneydoğu Asya ülkelerinin çoğunluğunun Japonya tarafından kuşatıldığı koşullarda, İngiliz-Amerikan ittifakı ve onların diplomasisi de dâhil olmak üzere, öncelikli ödev, (Japon birliklerinin ilerlemesi İrrawaddy Nehri civarında durdurulmuştu) Güney Asya'nın savaş alanı olmayan en büyük ülkelerinden birisi Hindistan'ın insan ve maddi kaynaklarının kullanılması olmuştu.

Bu ülkedeki İngiliz egemenliği Hint halkının gücüne zincir vurmuş, ulusal kurtuluş hareketi gaddarca bastırılmıştı. Orduya çağrılan Hintliler savaşın amacında bir adalet olduğundan emin değillerdi, çünkü onların peşinden koştukları, Hindistan'ın özgürlüğü, müttefiklerin resmî açıklamalarında dile getirilmiyordu. Hindistan'a ve İngiltere'nin diğer sömürgelerine özgürlük

verilmesine dönük her ima, Büyük Britanya'nın resmî makamları tarafından düşmanca karşılanıyordu. İngilizlerin bu bakış açısını Amerikalıların Hindistan'a sınırlı bir "özerklik" verilmesine ilişkin öğütleri dahi değiştiremiyordu. Doğaldır ki, ABD tarafından bu tür öğütler yalnızca İngiltere'nin, Hindistan'da İngiliz egemenliğinin korunması amacıyla kurtuluş savaşının tırmanması ortamına daha iyi ayak uydurmasına yardımcı olma arzusundan kaynaklanmıyordu. Amerikan diplomasisi ABD tekellerinin bu ülkedeki çıkarlarını da göz önünde bulunduruyordu. 27 Aralık 1941'de Başkan Roosevelt ABD Dışişleri bakanı Hull adına gönderdiği memorandumda, savaşan başlıca devletler yanında Birleşmiş Milletler Deklarasyonu'nu imzalayan devletler listesinde Hindistan'ın da bulunmasının uygun olacağına işaret ediyordu.[44]Ancak, bu sorunun ABD Dışişleri Bakan yardımcısı ve İngiltere büyükelçisi Halifax tarafından tartışılması sırasında, Halifax Hindistan'ın bu listeye dâhil edilmesi olasılığını yadsıyordu. Daha sonra, 30 Aralık 1941'de Halifax İngiltere'nin Amerikan'ın teklifini kabul ettiğini bildiriyor, ancak bu kabule bir dizi çekince koyuyordu ve buna göre, Hindistan uluslararası görüşmelerde bağımsız bir devlet olarak kabul edilmemeliydi.[45] Hindistan, İngiltere ve onun dört dominyonu Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda ve Güney Afrika Birliği'nin ardından deklarasyonu imza eden hükûmetler safında yerini aldı.

Japonya'nın, Asya'nın içlerine doğru ilerlemesi İngiltere'nin Hindistan'daki konumunu ciddi ölçüde zayıflatmıştı. Hindistan yarımadası için doğrudan bir savaş tehlikesi doğmuştu. Eş zamanlı olarak Hindistan'da İngiliz karşıtı ulusal kurtuluş hareketi hız kazanmıştı. İngiltere hükûmeti, sömürge politikasını, bu koşullarda yürütüyordu. İngiliz hükûmeti "bir ayaklanma olması durumunda... İç güvenliğin sağlanması için Hindistan'da ek İngiliz askerine gereksinim olacağına" karar verdi. Ve o zaman, Mart 1942'de solcu birisi olarak tanınan Büyük Britanya askerî kabine üyesi C. Cripps Başkanlığında bir heyet, Hindistan'a dominyon haklarının verilmesi için görüşmeler yapmak üzere, bu ülkeye geldi. Cripps ülkenin önde gelen siyasal partisi Hindistan Ulusal Kongresi liderleriyle görüşmeler yaptı ve onlara İngiltere tarafından Hindistan'a savaş sonrasında dominyon hakkı verilmesine ilişkin bir deklarasyon taslağı sunabildi ancak. Parti yöneticileri, Hindistan halkının ulusal bir hükûmet kurulması temel talebini tatmin etmediği için bu taslağı reddetti. Hindistan Ulusal Kongresi'nin o

zamanki liderlerinden biri olan Jawaharlal Nehru İngiliz önerisi için şu anlamlı değerlendirmeyi yapıyordu: “Mevcut yönetim yapısı, daha önceden olduğu gibi kalacaktır. İkinci Kral’ın despot yönetimi sürecektir, bizden bazıları ise onun sefer erkânının uşak üniforması giymiş üyeleri olabilir ve derme çatma kulübe ya da benzeri yapılara gözcülük edebiliriz.”[46]

Büyük Britanya için 1942’deki son derece güç ve tehlikeli durumda dahi Churchill hükûmeti Hint halkına ödün vermeye hazır olduğuna ilişkin bir açıklamada bulunmadı. Cripps’in misyonu topu topu bir manevraydı.

Hindistan halkına kendi yazgısını belirleme olanağı sağlama arzusu göstermeksizin ve bu ülkedeki ulusal kurtuluş hareketini bastırarak İngiliz hükûmeti Hindistan’ın ekonomik potansiyeli ve insan kaynaklarını geniş ölçüde kullanıyordu. İngiliz hükûmeti iki milyon civarında Hintliyi İngiliz ordusu ve filosuna çağırmıştı.[47] Hindistan, topraklarına yerleşmiş olan İngiliz ve Amerikan (500 bin civarında) askerlerini barındırıyordu. “Sterlin üzerinden yatırım” yoluyla Britanya makamları Hindistan’ı kendilerine 1.300 milyon sterlin gibi büyük bir rakam karşılığında mal ve hizmet satmaya zorladılar.

Bununla aynı zamanda ABD diplomasisi, Hindistan’daki siyasal ve ekonomik pozisyonunu güçlendirmeye gayret ediyordu ve buna da İngiltere’nin savaşta zayıf düşmesi, aynı zamanda Amerikan askerlerinin Hindistan topraklarına gelmesi de yardım etmiş oldu. ABD Hindistan’a girebilmek için Lend-Lease yöntemiyle mal teminini geniş ölçüde kullanıyordu.

Nisan 1942’de Hindistan’da Amerikan “Grady” Misyonu “Hindistan’ın askerî çabalarına yardım” gibi resmî amaçla Hindistan’da bulunuyordu, gerçekte ise amaç gelecekte bu ülkenin kaynaklarının Birleşik Devletler tarafından kullanılmasına dönük olanakları incelemekti. Misyon ekonomik durumu ve Hindistan sanayisinin değişik sektörlerini inceliyordu. Heyetin raporunda, tekstil ve deri sanayi işletmeleri için Amerikan üretimi donanımların Hindistan’a dış satımının artırılması öneriliyordu.[48]

Savaş döneminde seyrüsefer ve çelik üretimi komisyonları da dâhil, bir dizi birleşik İngiliz-Amerikan komisyonu kuruldu, sanayi üretimi ile ilgili kontratlar imzalandı. Savaşın sonlarına doğru ABD Hindistan’ın dış ticaretinde İngiltere’nin düzeyine ulaştı. Ama Britanya tekelci sermayesi eskisi gibi Hindistan ekonomisinde sağlam pozisyonlarını ve ulusal büyük

sermaye ile sıkı ilişkilerini koruyordu. İngiltere-Amerika rekabeti, başlıca rakipleri olan Almanya ve Japonya'ya karşı mücadeleye dönük ABD-İngiliz tekelci çevreleri birliğinin çerçevesi dışına çıkmıyordu.

Britanya İmparatorluğu'nun dominyonları Avustralya (Avustralya Birliği) ve Yeni Zelanda 3 Eylül 1939'da Almanya'ya, Aralık 1941'de ise Japonya'ya savaş ilan etti. Yeni Zelanda hükûmeti, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, 8. İngiliz Ordusu bünyesine giren ve 1940-1942 yıllarında İtalyan askerlerine karşı çarpışmalara aktif olarak katılan iki tümeni Mısır'a gönderdi. Birinci Dünya Savaşı'nda Britanya'nın komutası altına 40 bin asker göndermiş olan Avustralya hükûmeti İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Japonya'nın çok sayıda Güneydoğu Asya ülkesini kuşatması nedeniyle kendi topraklarını savunmayı ana görevi kabul ediyordu. 19 Eylül 1939'da Avustralya Savaş bakanı George O. Street, parlamentoda şu açıklamayı yapıyordu: "Avustralya için öz savunmanın ana dava olduğunun altını çiziyorum... Birleşik Krallık hükûmeti (...) günümüzde öz savunmanın Avustralya'ya en büyük katkı olacağını kendisi kabul etmiştir"[49] Bununla birlikte, 1941 yılı başında, Singapur'un savunmasını güçlendirmek için bu ülkeye Avustralya askerleri gelmişti. Avustralya ve Yeni Zelanda Genelkurmay yetkilileri, Pasifik Okyanusu havzasındaki İngiltere sömürgelerinin savunması ile ilgili konuları tartışıyorlardı.

Japonya'nın Pearl Harbor'a saldırmasından sonra Büyük Britanya'nın Pasifik Okyanusu savaş alanında askerî durumunun kötüye gitmesinden endişelenen Avustralya hükûmeti, daha 1940 yılında diplomatik ilişkiler kurmuş olduğu ABD ile ittifakı güçlendirme yoluna gitti. Avustralya hükûmetinin Başkanı John Curtin 1941 Aralık ayı sonundaki yeni yıl konuşmasında şunları söylüyordu: "... Avustralya yok olmamalıdır ve biz tüm enerjimizi, savaş planlarımızı ABD ile birlikte gerçekleştirmeye seferber etmek zorundayız."[50] Avustralya Pasifik Okyanusu'nun Güney bölgesindeki Amerika komuta merkezlerinin yoğunlaşma yeri ve müttefiklerin Japonya'ya karşı askerî harekâtları için üs oldu. Bu bölgedeki müttefik silahlı kuvvetler komutanı General D. Mc Arthur'un emrine Avustralya askerî birlikleri verildi. Avustralyalılar Yeni Gine'de ve Timor, Ambon adalarında Japonlara karşı askerî harekâtlara katıldılar.

Mc Arthur ile Avustralya hükûmeti arasındaki görüşmeler sonucunda Birleşmiş Milletlerin Pasifik Okyanusu'nun Güneybatı bölgesinde lojistik konusundaki çalışmalarının koordinasyonu ve savaşın gerektirdiği ihtiyaçlara uygun olarak bu bölgenin ekonomik politikasının oluşturulması görevi taşıyan "Müttefik Lojistik Konseyi" kurulmasına ilişkin bir anlaşma imzalandı. Konsey'e yalnızca ABD ve Avustralya temsilcileri giriyordu. İngilizler bu konseye dâhil edilmemişlerdi.

Avustralya hükûmeti büyük bir ordu kurdu ve geniş çaplı tank, uçak, uçak motoru, top, makineli tüfek, mühimmat vb üretimine başladı. Ülkenin ekonomisi askerî koşullara göre yeniden düzenlendi. Yeni Zelanda ekonomisi de bir ölçüde askerî gereksinimler hesaba katılarak yeniden düzenlendi. Ancak, askerî sanayi inşası ülkede önemsiz ölçeklerde gerçekleştirildi.

ABD Avustralya pazarına giriş için askerî koşulların elverişli olanaklarından yararlanıyordu ve ülkenin ekonomisinde önemli bir yer tuttu. Bunda Amerika'nın Avustralya için Lend-Lease yöntemiyle mal temini büyük bir rol oynadı. Ancak, Avustralyalıların, Genelkurmay Başkanları Birleşik Komitesi bünyesindeki, ekonomik konulardaki İttifak Komitesi'ne girmesine izin vermiyorlardı. Avustralya hükûmetinin, Japonya'yı Güneye yapacağı taarruza son vermeye zorlayan faşistlerin Volga'da yenilmesiyle ortadan kalkan Kuzeyden gelen Japon tehlikesini göz önünde bulundurarak bu durumu kabullenmek zorunda kalıyordu. O zamanki durumu değerlendirirken Avustralya Başbakan Vekili J. Chifley, Sovyet hükûmeti başkanı J. Stalin'e 13 Mayıs 1945'te şunları yazıyordu: "Avustralya ulusumuzun varlığının tehlike altında bulunduğu o kritik günlerde sizin şanlı ordunuzun kahramanlığını içten bir hayranlık ve minnettarlıkla daima anımsanacaktır.[51]

Japonya'nın SSCB'ye Karşı Saldırı Hazırlıkları

Güneyde savaş başlatan Japonya Sovyetler Birliği’ne saldırı hazırlıklarını sürdürüyordu.

Japon Genelkurmayı ve Kwantung[52] Ordusu Karargâhı “Kantokuen”[53] (“Kwantung Ordusu’nun Özel Manevraları”) olarak bilinen savaşa hazırlık planı üzerinde çalışıyordu. Bu plana göre Kwantung ordusunun mevcudu 1942 Ocak ayına doğru 700 bin kişiye ulaşmıştı. [54]Mançurya ve Kuzey Çin’de konuşlanan Japon birliklerine takviyeler yapılmış, aynı zamanda Kore’de yeni bir asker grubu oluşturulmuştu.[55]

“Kantokuen” Planı’nın bir parçası olan Harekât Planı, “Sovyetler Birliği’nin Uzak Doğu’daki askerlerini Batı Cephesi’ne çekeceği”, bundan sonra da Sovyetler Birliği’nin Uzak Doğu bölgelerinin kuşatılmasının çok da zor olmayacağı noktasından hareket ediyordu.

Japon Genelkurmay’ında, Kwantung Ordusu Karargâhı’nda, özel olarak kurulmuş komitelerde, ayrıca yarı resmî derneklerde (örneğin, “Kokusaku Kenkyu Kay”-“Ulusal Politika İnceleme Derneği”) Sovyetler Birliği’nin kuşatılması tasarlanan topraklarının idari yönetim planları ve Beyaz mülteciler arasından yönetim kadroları hazırlanıyordu. Savaş Bakanlığı ve Koloniler Bakanlığı tarafından “Kokusaku Kenkyu Kay” Derneği ile ortaklaşa Aralık 1941’de hazırlanan “Büyük Orta Asya Topraklarını Yönetme Planı”na göre, Sovyetler Birliği’nin tümüyle yok edilmesi ve SSCB topraklarının Japonya ile Almanya arasında paylaştırılması tasarlanıyordu. Planda Sovyet topraklarının gelecekteki paylaşımı konusunda şunlar yer alıyordu: “Bu sorun Japonya-Almanya Antlaşması ile çözülecektir; bugün bunu çözmek zordur. Bununla birlikte, Rusya’nın kıyı bölgesi İmparatorluğun topraklarına dâhil edilecek, Mançurya İmparatorluğu’na kıyısı olan bölgeler ise onun etki alanına bırakılacaktır. Sibirya Demir Yolları tümüyle Japonya ve Almanya’nın kontrolüne bırakılacaktır. Bu iki devlet arasındaki sınır ise Omsk’tan geçecektir.[56]

“Total Savaş Enstitüsü” [57] tarafından hazırlanan kuşatılmış bölgeler yönetimine ilişkin planlarda şunlar belirtiliyordu: “Tüm eski yasalar ve kararlar geçersiz sayılmalıdır. Bunların yerine sıradan ama güçlü askerî talimatlar yaşama geçirilecektir... Yerel halka ilke olarak siyasal yaşama katılma izni verilmeyecektir... Eğer ekonomi ve ulusal güvenlik açısından gerek duyulursa, bu topraklara Japon, Koreli ve Mançuryalı koloni sakinleri

gönderilecektir.”[58] Japonlar, Sahalin’in Kuzey bölümünde yaşayan Sovyet yurttaşlarını maden ocaklarında kullanmak niyetindeydiler.[59]

1941 tarihli tarafsızlık paktına göre üstlendikleri yükümlülüklere rağmen Japon yöneticiler, Uzak Doğu’da Sovyet seyrüseferlerine engel olarak SSCB’ye Almanya’ya karşı savaşta ciddi güçlükler çıkarıyorlardı. Almanya’nın SSCB’ye saldırmasından sonra Japon Dışişleri bakanı Matsuoka Alman Büyükelçisine, “Birleşik Devletlerin Sovyetler Birliği’ne Pasifik Okyanusu üzerinden askerî malzeme gönderecek durumda olamayacağı”[60] konusunda güvence veriyordu. Japonlar tarafından Sovyet seyrüseferlerini engelleme üç yönde sürüyordu: 1) Açık denizleri birleştiren Boğazların deniz trafiğine kapatılması (bu, denizler serbestisine ilişkin herkes tarafından kabul görmüş normların, aynı zamanda La Perousa Boğazı’nda deniz trafiği konusundaki 1905 tarihli Portsmouth Sözleşmesi’nin 9. maddesinin ihlali idi); 2) Sovyet gemilerinin Japon Silahlı Kuvvetleri tarafından aranması ve durdurulması ki bu da genel kabul görmüş uluslararası hukuk normlarının ihlali idi; 3) Sovyet gemilerine saldırı ve gemilerin batırılması.

23 Ağustos 1941’de Japonya’nın yeni Dışişleri bakanı Toyöda, ardından Moskova büyükelçisi Tatekava Sovyet hükûmetine ABD’den satın alınan malların Sovyet gemilerince Japon toprakları yakınlarından taşınmasının “Japonya için son derece hassas ve zor bir durum oluşturduğu” ve bu nedenle de Japon hükûmetinin Sovyet hükûmetinden “bu duruma, özellikle de taşımada kullanılan yollara ve taşıma biçimi konusuna ciddi olarak dikkat etmesini”[61] rica ettiğini bildiriyorlardı.

Sovyet hükûmeti Japonya’nın açıklamasını, “Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki normal ticari ilişkilerin gerçekleştirilmesine engel olma girişimi” ve “SSCB’ye karşı düşmanca bir itham” [62] olarak nitelendirerek kararlılıkla reddetti.

O zaman da Japonlar güce başvurdu. Sovyet gemilerine ateş açıldı, bombalandı, Boğazlardaki geçiş yollarında alıkonuldular vb. Japon makamları Sovyet gemilerine Tsugaru Boğazını kapattılar ve onları daha elverişsiz ve daha tehlikeli olan Kore Boğazı’nı kullanmaya zorladılar.

31 Aralık 1941’de Sovyetler Birliği Tokyo Büyükelçisi Japon hükûmetini Sovyet gemilerine ateş açılması, bombalanması ve batırılması nedeniyle

protesto etti. [63]Ancak, Japonya benzeri eylemlerini sürdürdü.

Ağustos 1941'den 1944 yılına varıncaya kadar silahlı Japon gemilerince 178 Sovyet ticari gemisi alıkonuldu, bunlardan 3 tanesine karşı da silah kullanıldı. [64]1941-1945 yıllarında 18 Sovyet gemisine el konuldu ve batırıldı.

1941'i 1942'ye bağlayan dönemde Moskova önlerindeki yenilgi sonrası Hitler diplomasisi, SSCB'ye karşı savaşta askerî destek alacağı umuduyla Japonya'ya tartışmalı konularda, 18 Ocak 1942 tarihli Alman-İtalyan-Japonya Anlaşması'nda ifadesini bulan bir dizi ödün verme kararı aldı.

Berlin'in, Japonya'nın, ABD ve İngiliz kuvvetlerini Avrupa'daki savaş arenasından, kendi üzerine çekmekle Almanya'ya çok önemli bir yardımı yapmış olduğunu anlıyor olmakla birlikte, Japonya'nın SSCB'ye bir an önce saldırmasından çıkarı vardı. Japonya'nın, SSCB'yi, 40'a varan tümenlerini kendi Uzak Doğusu'nda tutmaya zorlaması daha da büyük önem taşıyordu. Almanya Dışişleri bakanı Ribbentrop 15 Mayıs 1942'de Tokyo'ya şu telgrafı çekiyordu: "Kuşku yok ki, Japonya'nın güvenliği için yaşamsal gerekliliği olan Sibirya kıyı kentleri ve Vladivostok'un kuşatılması gibi bir fırsat, Rusya'nın kombine kuvvetlerinin Avrupa Cephesi'nde en çok gergin olduğu şu sırada her zamankinden daha fazla uygun olacaktır... Almanya'nın bakış açısına göre, Sovyet Rusya'ya ani ve başarılı bir saldırı 'Üçler Paktı' devletleri için savaşın bundan sonraki gidişine çok olumlu yansıyacaktır."[65]

1942 yazında Todzio Almanya büyükelçisi Ott ve Almanya Askerî Ataşe yardımcısı Petersdorf ile askerî harekâtların koordinasyonu konusunu tartışıyordu. Todzio, Japonya'nın "Rusya'nın ölümcül düşmanı" olduğunu, Vladivostok'un "Japonya için kanatlardan gerçek bir tehdit oluşturduğunu" ve Sovyet-Alman savaşının akışı içinde bu tehdidi ortadan kaldırmak gibi uygun bir olanağın var olduğunu söylüyordu. Petersdorf Berlin'e şunları bildiriyordu: "o, bunu yapmanın güç olmadığını, bunun için en iyi askerî kıtaların dâhil edildiği mükemmel bir Kwantung ordusu olduğunu söyledi."[66]

1942 yazına doğru Sovyet-Alman Cephesi'ndeki savaşın uzayıp giden bir sürece girdiği açıklık kazanmıştı. O zaman da Ribbentrop, 9 Temmuz 1942'de Japon büyükelçisi Osim'i davet ederek ona Japonya'nın Sovyetler Birliği'ne darbe vurması için ortamın elverişli olduğunu ayrıntılarıyla

kanıtlamaya başladı. Bir de Hitler'in "Rusya'da askerî harekâtın başarıyla gerçekleştirilmesi ve orada elde edilmiş olan tecrübe sayesinde... Eğer kendisini yeterince güçlü görmesi durumunda, Japonya'nın Rusya'ya karşı ortak savaşa girmesi için elverişli anın artık gelmiş olduğu sonucuna vardım. Eğer Japonya hızlı bir darbeyle Vladivostok'u, olasıdır, Baykal gölüne varıncaya dek Sovyet topraklarını kuşatırsa, Rusların her iki cephedeki durumu son derece zorlaşacaktır. Böylece, savaşın sonucu belirlenmiş olacaktır,[67] düşüncesini dayanak alıyordu.

30 Temmuz 1942'de Osim Ribbentrop'a, Hitler'in düşüncesini kendi hükûmetine ilettiğini bildiriyordu. Tokyo yanıt olarak şunları bildiriyordu: "Japon hükûmeti, Japonya'nın SSCB'ye karşı savaşa girmesinin, Japon kuvvetlerinin gereğinden fazla dağınıklaşacağını hesaba katarak, şimdiki durumda Güneyde ve Çin'de askerî harekâtlar yürütmekle yetinmek niyetindedir." Osim Japonya'nın yanıtını Ribbentrop'a iletirken şahsen kendisinin SSCB ile derhâl savaşmaktan yana olduğunu ve kendi hükûmetine 'Rusya'ya karşı seri bir müdahalenin gerekliliğine ilişkin düşüncesini ifade ettiğini ekliyordu. "Bu nedenle", diyordu Osim, "kendisinin Bakana verdiği yanıtın nihai olmadığı, belki de Rusya'ya karşı savaşın Ekim ayına kadar mümkün olabileceği, o da olmazsa, önümüzdeki ilkbahardan önce gerçekleşmeyeceğidir."[68]

1942 yılında Japonya Genelkurmayı, 1944 yılına kadar değişmeyen bir savaş harekâtı planı hazırladı. Savaş, Mançurya'da konuşlanmış olan 30 piyade, 2 tank ve 4 hava tümeninin Sovyet topraklarına ani saldırısıyla başlamalıydı.[69]

Japonya'nın SSCB'ye karşı düşmanca tutumunu göz önünde bulunduran Yüksek Başkomutanlık Karargâhı, 1942 yılında, Japonya'nın SSCB'ye saldırması durumuna göre Rusya Uzak Doğusu ve Baykal ötesi cephelerine görevler verdi. Bünyesinde altı ordu, Pasifik Okyanusu filosu ve Amur Savaş filotillası bulunan Uzak Doğu Cephesi, Japon askerlerinin Blagoveşçensk, Prihankay ve Primorsk istikametlerinden SSCB topraklarına, ayrıca Japon ve Ohotsk Denizi taraflarından Kuzey Sahalin, Kamçatka ve Sovyet Uzak Doğu kıyılarına sızmasına fırsat vermemeliydi. Solunsk ve Haylar istikametlerindeki Büyük Hingan'a çıkan geçitleri kapatmak, iki ordusu bulunan, Baykal ötesi cephesinin sorumluluğundaydı.[70]

Japonya, Sovyet Devleti'nin Uzak Doğu sınırlarının savunmasını tahkim etmesini engelleme gayreti içindeydi. 12 Temmuz 1941'de SSCB, Japon Denizi ve Kamçatka'yı çevreleyen suların bazı noktalarının gemilerin seyri için tehlikeli olduğunu ilan etti.[71]Bu önlemin nedeni, Alman silahlı ticaret gemilerinin Japon üslerini kullanarak Japon Denizi'ne kıyısı olan sularda ortaya çıkmış olmalarıydı. Bunun dışında, Japonya limanlarında, silahlı ticaret gemisi olarak kullanılabilecek yirmiden fazla Alman, İtalyan ve Fin gemisi vardı.[72] Sovyet hükûmetinin önlemleri, geçerli olan, uluslararası hukuk normlarına uygundu (özellikle de VIII. Lahey Konvansiyonu normlarına). Ancak, Japon hükûmeti bu gerekli ve son derece makul tutuma karşı çıkıyordu.

Sovyet kıyı sularına mayın döşenmesinin, Japon gemilerinin açık denizlerde seyrüseferi için tehdit oluşturduğunu kanıtlamaya çalışan Japonlar güya demirlemeden kurtulmuş ve akıntının açık denizlere sürüklediği 'Sovyet' mayınlarının 'temizlenmesi' gibi provokatif sahneler sergiliyorlardı. Japon gazeteleri Sovyet 'serseri' mayınlarına, Japon balıkçılarının zararlarına vb ilişkin provokatif haberler yazıyorlardı.[73] Bu haberler Sovyet hükûmetine yönelik tehditlerle son buluyordu.

Kasım 1941'de Japonya Dışişleri Bakan yardımcısı Nisi, SSCB hükûmetini eleştiri yağmuruna tuttuğu özel bir basın toplantısı düzenliyordu. Japon gemisi "Kehi Maru"nun" Kore kıyılarında kaza yapmasından yararlanan Nisi, 6 Kasım'da SSCB'yi protesto ediyor ve SSCB'den "tüm zararlarının karşılanması ve seyrüseferler için tehlikeli alanların ortadan kaldırılmasını" talep ediyordu. Sovyet Büyükelçisinin, gerçek durumun ayrıntılı olarak incelenmesi önerisini Japon tarafı reddediyordu. [74] Japonlar, gerçeklerin objektif olarak ortaya çıkarılmasının, onların suçlamalarının yalan olduğunu kanıtlayacağından açıkça korkuyorlardı.

Japon askerî birlikleri ve uçakları tarafından Sovyet devlet sınırlarının ihlali olayları artmıştı.

Buyır-Nur gölü ve Halhin-Gol nehri bölgesindeki Moğolistan-Mançurya sınır hattı çalışmaları 15 Ağustos 1941'de tamamlanmış olmasına karşın, Moğolistan sınırındaki olaylar da bitmek bilmiyordu.

1942'de Sovyet hükûmeti Japonya'ya, Sovyet sınırlarının ihlali ve Japon savaş gemilerinin Sovyet karasularına girmelerine ilişkin durumların

sıralandığı 10 nota verdi. 1942 yılında Sovyet sınırları toplam 96 kez ihlal edildi. SSCB hükûmeti Japon Silahlı Kuvvetleri tarafından Sovyet sınırlarının ihlaline son verilmesine dönük önlemler alınmasında ısrar ediyordu. [75]Sürekli anlaşmazlıklar sınır bölgelerinde gerginlik yaratıyordu.

Japon organları, SSCB'den kiralanan balık avlama alanlarında çalışan Japon balıkçıları savaşa hazırlama eğitimi veriyorlardı. 1942 sonbaharında SSCB Dışişleri Halk Komiserliği Japonya'nın Moskova Büyükelçiliği'ne şu ifadelere yer verilen bir nota gönderdi: "... SSCB'nin Uzak Doğusu kıyılarında yer alan ve Japon balıkçıları tarafından kiralanan alanlarda Sovyet makamlarından gizli olarak Japon asıllı işçilere, konser fabrikası çalışanlarına ve balıkçılara askerî eğitim verilmiştir." [76]Bu kişiler, Japonya'nın SSCB'ye saldırmasından sonra savaşa katılacaklardı.

Japonya SSCB'ye karşı savaşa karar veremezken Sovyetler Birliği'nin güç durumundan yararlanmaya ve daha önceden üstlendiği yükümlülüklerden de vazgeçerek bu durumdan ekonomik çıkarlar elde etmeye yelteniyordu. Öyle ki, 4 Aralık 1941'de Nisi Sovyet Büyükelçisi karşısında Kuzey Sahalin'de petrol arama çalışmalarına ilişkin imtiyaz hakkının süresinin 5 yıllığına bir kez daha uzatılması konusunu gündeme getirdi. 1936 yılında bu hak 5 yıllığına uzatılmış ve İmtiyaz Kurulu Başkanı Sakondzi Sovyet tarafına 5 yıllık sürenin 'nihai bir nitelik" [77]taşıdığı teminatı vermişti. Japonların önerisi onların, 6 Nisan 1941 tarihli Japonya'nın Kuzey Sahalin'deki imtiyazını 6 aylık süre içinde ortadan kaldırma yükümlülüğü ile çelişiyordu.

Japon diplomatlar, üslendikleri imtiyaz hakkının ortadan kaldırılması yükümlülüğünü yerine getirmekten vazgeçmelerini gerekçelendirmek için SSCB ile Almanya arasındaki savaşı bahane etmekten daha iyi bir neden bulamamışlardı. Nisi Sovyet Büyükelçisine şunları söylüyordu: "Ben bunun (imtiyaz anlaşması –y.n.) hükmünü yitirdiğini değil, bunu gerçekleştirmenin olanaksız olduğunu söylüyorum." Japonya'nın, Sovyet hükûmetine baskı yapmak için, SSCB'nin güç durumundan yararlanma çabasında olduğu açıktı. SSCB hükûmeti, Kuzey Sahalin'deki tüm arama çalışmalarına son verilmesini talep ederek Japon işgüzarların küstahça arzularını yerine getirmeyi reddetti. [78]Japonya'da, Sibirya ve Sovyet Uzak Doğusu'nun Japonya tarafından kuşatılmasının gerekliliğini kanıtlayan çok sayıda makale ve oldukça fazla kitap yayımlanmıştı. Bununla birlikte Tokyo'daki

resmî şahıslar güya onların SSCB'ye ilişkin politikalarının tarafsızlık paktı esasına dayalı olduğunu iddia etmeyi sürdürüyorlardı.

Japonya tarafsızlık paktından doğan yükümlülüklerini ihlal ederek, Almanya'nın SSCB'ye saldırdığı ilk günlerden başlayarak kendi askerî ve diplomatik aygıtlarını kullanmak yoluyla Berlin'i SSCB'nin ekonomik, siyasal ve askerî durumuna ilişkin gizli bilgilerle donatıyordu. 10 Temmuz 1941'de Ribbentrop Ott'a "Japonya Dışişleri Bakanına Japonya'nın Moskova Büyükelçisinin telgrafının kendilerine gönderilmesi nedeniyle" teşekkür etmekle görevlendirmeyi gerekli görüyordu. Ribbentrop "Rusya hakkında bu yolla daha fazla bilginin düzenli olarak alınmasının iyi olacağının" [79]iletilmesini rica ediyordu. Japonlar Almanya'ya Berlin çarpışmasının başlamasına varıncaya kadar çok çeşitli bilgiler sağlamışlardı. [80]Japon diplomasisi saldırgan planlarını gizlemek için, tarafsızlık paktına riayet edip etmeyeceği konusunda Sovyet hükûmetinden çok sayıda bilgi talebinde bulunuyordu. Üstelik bu, Sovyet Devleti için en zor günler olan düşmanın Moskova'ya ve Leningrad'a dayandığı bir zamanda, SSCB'nin Uzak Doğu'da barışın korunmasına her zamankinden daha fazla gereksinimi olduğunun açıkça bilindiği bir zamanda yapılıyordu. Böyle olmakla birlikte, 22 Kasım 1941'de Japonya Dışişleri bakanı Togo Sovyet Büyükelçisinden SSCB'nin tarafsızlık paktına riayet etme niyetini doğrulaması talebinde bulunuyordu. [81]Büyükelçi 1 Aralık 1941'de Sovyet hükûmetinin yanıtını iletiyordu. Bu yanıtta pakta karşılıklılık ilkesi temelinde riayet edileceğine ilişkin niyet ifade ediliyordu. [82]ABD ve İngiltere'ye karşı savaşın başlamasıyla birlikte Japonya hükûmeti Aralık 1941-Ocak 1942 tarihleri arasında SSCB hükûmetinin Amerikan askerî üslerine kendi topraklarını açmayı düşünüp düşünmediğini sorgulamaya başlıyordu. SSCB hükûmeti yanıt olarak imzalanan anlaşmalara saygılı ve tarafsızlık paktına sıkı sıkıya riayet etme niyetinde olduğunu bildiriyordu. Bu konu büyükelçi Tatekava'ya 9 Aralık 1941'de[83] söyleniyor, ardından da Japonya'nın yeni büyükelçisi Sato'ya 1942 Nisanında teyit ediliyordu. [84]26 Mayıs 1942 tarihli Sovyet-İngiliz İttifak Anlaşması ve 11 Haziran 1942 tarihli saldırganlığa karşı savaşın yürütülmesinde karşılıklı yardımda uygulanacak ilkeler konusundaki Sovyet-Amerikan Anlaşması'ndan sonra, Japonya'dan bu belgelerin içeriğine ilişkin yeni bir talep geliyordu. Sovyet hükûmeti Japonya'nın bilgi talebine yanıt olarak bu anlaşmaların 13 Nisan

1941 tarihli pakta dayanan Sovyet-Japon ilişkileriyle ilgisi olmadığını bildiriyordu.[85]

1942'de en öngörüşlü Japon politikacılar Almanya'nın zaferine olan umutların tümüyle boş olduğunu anlamışlardı. 7 Kasım 1942'de Tokyo'da Sovyet Büyükelçiliği'ndeki bir kabulde Japonya'nın SSCB eski büyükelçisi Tatekava SSCB Büyükelçisine şunları söylüyordu: "Sovyetler Birliği'nin gücü ve direnci ve Sovyet halkının manevi dayanıklılığı konusunda yalnızca Almanya değil, Japonya da yanılmıştır. Sovyetler Birliğinden beklenen başarısızlık gerçekleşmemiştir. [86]Sovyet halkının Hitler Almanyası'na ve onun uydularına karşı kahramanca mücadelesi Japonya'nın SSCB'ye gerek 1941 gerekse 1942'deki saldırı planlarını altüst etmişti.

1 "Battle for Egypt", p. 36, 41
2 İbid.
3 Bakınız: Ch. de Gaulle. Askerlik Anıları, cilt 1, sf. 248
4 De Gaulle. Askerlik Anıları, cilt 2. Birlik. 1942-1943 Yılları. Moskova, 1960, sf. 390, 391
5 Bakınız: V. P. Smirnov. "Meşale" Operasyonu ve Fransa Sorunu. "Yeni ve Yakın Tarih", 1973, No: 3, sf. 158
6 "Sovyet-Fransız İlişkileri...", sf. 108
7 Bakınız: "Sovyetler Birliği'nin 1941-1945 Büyük Anayurt Savaşı Tarihi", cilt 6, Moskova, 1965, sf. 30
8 "Syusen Siroku" ("Savaşın Sona Ermesine İlişkin Tarihi Belgeler"). Tokyo, 1952, sf. 5 (Bundan sonra Japonca adıyla "Syusen Siroku" olarak anılacaktır).
9 "Asahi", 23.01.1942
10 SSCB AVP. Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Uzak Doğu için 27 Eylül 1946 tarihli Oturum Stenogramı.
11 Bakınız: V. Y. Avarin. Pasifik Okyanusu İçin Mücadele. Japonya-Amerika Çelişkileri. Moskova, 1947, sf. 363
12 "Syusen Siroku", sf. 1
13 "Syusen Siroku", sf. 1
14 Aynı yapıt, sf. 2
15 Aynı yapıt.
16 Aynı yapıt.
17 Bakınız: S. Hayasi. Pasifik Okyanusundaki Askerî Harekâtlarda Japon Ordusu, Moskova, 1964, sf. 60.
18 S. Griffits. The Battle for Guadalcanal. New York, 1963, sf. 65.
19 Bakınız: F. S. Sherman. Pasifik Okyanusu Savaşında Amerikan Uçak Gemileri. Moskova, 1956, sf. 68-69
20 Bakınız: M. FUTİDA, M. OKUMİYA. MİDUEY Mercanadası Çarpışmaları. Moskova, 1958, sf. 215
21 Bakınız: Sf. 256, 258.
22 A.P. Hatch. Franklin D. Roosevelt. An İnformal Biography, p. 298.
23 H. İsaacs. No Peace For Asia. New York, 1947, p. 227

24 Kuomindang: Kouen-Ming: Yunnan yönetim bölgesinin merkezi. (Çin)
25 Bakınız: M. METLOOF ve E. SNELL. 1941-1942 Koalisyon Savaşı'nda Stratejik Planlama. Sf., 142
26 Bakınız: G. V. Sevostyanov. Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Diplomatik Tarihi. Pearl Harbor'dan Kahire'ye. Moskova, 1969, sf. 58
27 "The Memories Cordell Hull", vol. II, p 1111, 1112
28 "İzvestiya", 16 Aralık 1941
29 Bakınız: "Yazışmalar...", cilt II, sf. 15, 16
30 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 16.
31 "The War Messages of Franklin D. Roosevelt. November 7, 1942 to July 30 1943". New York, 1943, p 29, 30.
32 F. Eldridj. Burma'daki Öfke. General Stiluelle ve Uzak Doğu'daki Entrikalar Hakkında Sansürlenmemiş Kayıtlar. Moskova, 1947, sf. 31, 32
33 "Büyük Anayurt Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 148
34 "The Times, 10. IX. 1941
35 "The New York Times", 23. 11. 1942
36 Bakınız: V.Y. Avarin. Pasifik Okyanusu İçin Mücadele. ABD ve İngiltere'nin Saldırganlığı, çelişkileri ve Halkların Kurtuluş Mücadelesi. Moskova, 1952, sf. 306.
37 G.N. Sevostyanov. Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Diplomatik Tarihi, sf. 63
38 W.S. Churchill. The Second World War, vol. IV, p. 191
39 M. Futida, M. Okumiya. MİDUEY Mercanadası'nda Çarpışma, sf. 82.
40 "Foreign Relations of the Unites States, Diplomatic Papers. 1941", vol. IV. Washington, 1956, p 736
41 SSCB DPA. SSCB Chongqing büyükelçisi A. S. Panyuşkin'in SSCB Dışişleri Halk Komiserliğine 12 Aralık 1941 tarihli iletisi.
42 Bakınız. M. S. Kapitsa. Sovyet-Çin İlişkileri, sf. 308
43 "Amerasia. A Rewiev of America and the Far East. February, 1942", vol. 5, N 12, p. 558
44 W. Schellenberg.The Labyrinth. New York, 1956, p 252-260
45 Bakınız: "Çin'in Yakın Tarihi.1917-1970" Moskova,1972, sf. 197.
46 Tümgeneral Stiwell Çin'e gönderilmeden önce ABD Levazım Dairesi Başkanlığı yapıyordu.
47 J. Stiwell. Askerî Günlükler ve Mektuplar. "Znamya", 1948, No: 9, sf. 140. Znamya, (The Banner-Afiş anlamında) 1931 yılında Moskova'da yayımlanmaya başlayan aylık dergi.
48 Aynı yapıt. Sf. 151
49 Bakınız. P. P. Vladimirov. Çin'in Özel Bölgesi. 1942-1945. Moskova, 1973, sf. 26.
50 Çin'in Yakın Tarihi" adlı kitaptan alıntı. Sf. 199
51 "Foreign Relations of United States, Diplomatic Papers, 1942", vol. I. Washington, 1960, p. 13
52 Kwantung ordusu: Kelime olarak, Shanhaiguan'nın Doğusu anlamına gelmektedir. 1906 yılında, toprakları korumak amaçlı "Kwantung Garrison" adıyla kurulmuş ve 1919'da Kwantung Army adını almıştır. Giderek çok prestijli bir Ordu hâline gelmiştir.
53 Kantokuen (planı): 1941 yılındaki Sovyet-Japon tarafsızlık anlaşmasından sonra, Japon Komutanlığı tarafından, Sovyetler birliğinin Uzak Doğu kesiminin ele geçirilmesi amacı ile hazırlanan askerî plan.
54 Foreign Relations...1942", vol. I, p 23-24.
55 N.K. Sinha, A.C. Banerci'nin Hindistan'ın Tarihi yapıtından alıntı. Moskova, 1954, sf. 413.
56 "What the British Empire has Done. Facts and Figures of the Empire at War". London, 1944, p. 31.
57 Bakınız: M. Aleksandrov. GREYDİ HEYETİ. Amerikan sermayesinin Hindistan'a Girişi Yolunda Bir Adım. SSCB Bilimler Akademisi Asya Halkları Enstitüsü'nün Kısa Bildirileri", No: 75,

Moskova, 1964, sf. 71, 75
58 “Yakın Tarihe İlişkin El Kitabı”, cilt II, Moskova 1960, sf. 282
59 V.B. Vorontsov’un “ABD’nin Pasifik Okyanusu Politikası. 1941-1950” kitabından alıntı, Moskova, 1967, sf. 61.
60 “Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış politikası”, cilt III, Moskova, 1947, sf. 528
61 Bakınız: “En eski Dönemlerden Günümüze SSCB Tarihi”, cilt. X, sf. 716
62 SSCB DPA. Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Uzak Doğu İçin 11 Ekim 1946 tarihli Oturum Stenogramı.
63 SSCB DPA. Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Uzak Doğu İçin 9 Ekim 1946 tarihli Oturum Stenogramı.
64 Enstitü İmparator’un 30 Eylül 1940 tarihli direktifiyle kurulmuştu. Sovyet Uzak Doğu bölgelerinin de dâhil edilmesinin tasarlandığı Doğu Asya topraklarındaki idari sistemin hazırlanması görevi bizzat Başbakan TODZİO tarafından verilmişti.
65 M.Y. Reginskiy ve S.Y. Rozenblit. Başlıca Japon Savaş Suçlularının Uluslararası Davası. Sf., 252.
66 SSCB DPA. Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Uzak Doğu İçin 9 Ekim 1946 tarihli Oturum Stenogramı.
67 SSCB DPA. Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Uzak Doğu İçin 17 Ekim 1946 tarihli Oturum Stenogramı.
68 “Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyet Dış Politikası”, cilt I, sf. 139, 140.
69 Aynı yapıt, sf. 140
70 SSCB DPA. Sovyetler Birliği Japonya Büyükelçisi’nin Japonya Dışişleri Bakanı ile 31 Aralık 1941 tarihli konuşmasının kayıtları
71 Bakınız: “Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası. 1948. Belgeler ve Materyaller”, Bölüm 1, Moskova, 1950, sf. 462
72 SSCB DPA. Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Uzak Doğu İçin 17 Ekim 1946 tarihli Oturum Stenogramı.
73 SSCB DPA. Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Uzak Doğu İçin 28 Ocak 1948 tarihli Oturum Stenogramı.
74 SSCB DPA. Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Uzak Doğu İçin 21 Ocak 1948 tarihli Oturum Stenogramı.
75 SSCB DPA. Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Uzak Doğu İçin 22 Ocak 1948 tarihli Oturum Stenogramı.
76 Bakınız: “Sovyetler Birliği’nin 1941-1945 Anayurt Savaşı Tarihi” cilt 3, Moskova, 1961, sf. 574
77 Bakınız: Aynı yapıt.
78 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiserliği’nin Japonya’nın SSCB Büyükelçiliği’ne 12 Temmuz 1942 tarihli sözlü notası.
79 SSCB Askerî Deniz Filosu Komutanlığı’nın verilerine göre, Japon suları ve limanlarında 25 Kasım 1941 itibarıyla 15 Alman, 9 İtalyan ve 1 Fin gemisi vardı.
80 17 Aralık 1941 tarihli Otaru Simbun’un haberi.
81 SSCB DPA. Sovyetler Birliği Japonya Büyükelçisi’nin Japonya Dışişleri Bakan Yardımcısı ile 6 Kasım 1941 tarihli görüşmesinin kayıtları.
82 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiserliği’nin Japonya’nın SSCB Büyükelçiliği’ne 12 ve 16 Ocak, 11 Mart, 16 Nisan, 16 Mayıs, 24 Haziran, 27 Temmuz, 14 Eylül, 21 Ekim ve 16 Aralık 1942 tarihli notaları.
83 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiserliği’nin Japonya’nın SSCB Büyükelçiliğine verdiği 21 Eylül 1942 tarihli imzasız nota.
84 SSCB DPA. SSCB Japonya Büyükelçisi’nin Japonya Dışişleri Bakan Yardımcısı ile 4 Aralık 1941 tarihli konuşmasının kayıtları.

85 SSCB DPA. SSCB Japonya Büyükelçisi’nin Japonya Dışişleri Bakan Yardımcısı ile 12 Aralık 1941 tarihli konuşmasının kayıtları

86 Bakınız: M. Y. Reginskiy ve S. Y. Rozenblit. Önde Gelen Japon Suçluların Uluslararası Mahkemesi. Sf. 256

YETMİŞİNCİ BÖLÜM

STALİNGRAD ÇARPIŞMASININ ULUSLARARASI ÖNEMİ FAŞİST BLOKTA KRİZİN BAŞLANGICI

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN SEYRİNDEKİ KÖKLÜ KIRILMA DÖNEMİNDE MÜTTEFİK DEVLETLERİN DİPLOMASİSİ

Kızıl Ordu'nun Stalingrad Önlerinde Zaferi SSCB'nin Uluslararası Konumunun Güçlenmesi

Batılı müttefiklerin Avrupa'da ikinci cephe açmaması ve yakın zamanda da açma niyetinde olmamalarından (müttefikler Kuzey Afrika'da Alman ordusunun çok önemsiz bir bölümünü oyalamaktaydılar) yararlanan Hitler'in komutanları 1942 yazında tüm ordusunun dörtte üçünü Sovyet-Alman sınırına yığmıştı. Üstelik Hitlerciler Kafkasya'yı ele geçirmeyi, Volga'ya çıkarak Moskova'ya nihai darbeyi vurmak için koşullar yaratmayı hedeflediklerinden askerlerinin büyük bir bölümünü tek bir yere, Güneye yığmışlardı. Hitler'in ordusu çarpışmalarla ve büyük kayıplar verme pahasına Stalingrad tarafından Volga'ya çıkmayı başarmışlardı. Ancak faşist stratejistler planlarını gerçekleştirmeyi başaramadılar.

19-20 Kasım 1942'de Sovyet ordusunun, 330 bin kişilik düşman ordusunu Stalingrad önlerinde tamamen kuşatması ve bozguna uğratmasıyla sonlanan süratli bir karşı saldırısı başladı. Karşı saldırı sırasında Sovyet askerleri iki

Hitler ordusunu, iki Rumen ordusu ve bir İtalyan ordusunu tümüyle yok etti, düşmanın 91 bin asker ve subayını esir aldı. “Bu çarpışmada”, diyordu L.İ. Brejnev “Kızıl Ordu, savaş tarihinde eşi benzeri olmayan bir kahramanlık ve savaş sanatı sergilemiş ve muhteşem bir zafer kazanmıştır. Bu çarpışmayla birlikte dünya savaşının tümündeki köklü kırılma noktasının temeli atılmıştır.”[1]Faşist orduların Stalingrad’daki bozgunundan itibaren Kızıl Ordu’nun, 1942-1943 kışında Kuzey Kafkasya’da, Yukarı ve Aşağı Don, Voronej, Sovyet-Alman Cephesi’nin merkezî kısmında ve Leningrad’da, yoğun saldırısı başladı. Kızıl Ordu 1943 yazında düşmanla Kursk önlerinde amansız çarpışmasında parlak bir zafer kazandı, Ukrayna’nın Levoberejnı tarafında geniş çaplı bir saldırı başlatarak Dnyeper’e ulaştı.

Kursk önlerindeki zafer ve Sovyet ordusunun Dnyeper’e çıkması sonucunda hem Büyük Anayurt Savaşı hem de tüm İkinci Dünya Savaşı’nın akışı içindeki köklü kırılma son bulmuş, Hitlere karşı koalisyona katılan ülkelerin ittifak ilişkilerinin daha de genişlemesi ve güçlenmesi için elverişli koşullar doğmuş, faşist Almanya tarafından halkların köleleştirilmesi gibi maceracı planlara nihai darbe vurulmuştu.

SSCB’nin uluslararası otoritesi ve etkisi daha da artmıştı. Sovyet ordusunun Stalingrad önlerindeki zaferini değerlendiren ABD Başkanı Roosevelt, J. Stalin’e gönderdiği telgrafta, Stalingrad için verilen destansı mücadele ve Kızıl Ordu’nun elde ettiği sonucun “Nazizm ve onun taklitçilerine karşı birleşen halkların bu savaştaki en mükemmel bölümlerden biri olduğunu”[2]belirtiyordu.

İngiltere Başbakanı Churchill J. Stalin’e mesajında “Feldmareşal Paulus’un teslim alınması ve 6. Alman ordusunun bozguna uğratılması nedeniyle tebriklerini” ileterek şunları ekliyordu: “Bu gerçekten de harikulade bir zafer.”[3]

Sovyet ordusunun Stalingrad ve Kursk zaferleri, düşmanın Sovyet topraklarından kitleler hâlinde kovulmaya başlanması, kuşatma altındaki ülkelerde devrimci ulusal kurtuluş hareketlerinin gelişmesi için güçlü bir teşvik edici etken olmuştu. Faşist kuşatmacılara karşı mücadele daha kitlesel ve örgütlü bir boyut kazandı.Hitlerci işgalciler karşısında boyun eğmeyenlerin sayısı artıyordu. “‘Stalingrad’ sözcüğü”, diyordu L.İ. Brejnev, “bir direniş, bir zafer parolası gibi dilden dile dolaşıyordu.[4]

1943 Mayısında Fransa’da Ulusal Direniş Konseyi kurulmuştu. Ülke topraklarının önemli bir bölümünün Ulusal Kurtuluş ordusunun kontrolü altında bulunduğu Yugoslavya’da 29-30 Kasım 1943’te Yugoslavya Ulusal Kurtuluş Komitesi kurulmuştu. Arnavutluk halkının ulusal kurtuluş mücadelesi başlamıştı. Çekoslovakya’da 1943 yılı başından itibaren sürekli faal durumda olan partizan müfrezeleri örgütlenmişti. Sovyet-Alman Cephesi’ne gönderilmiş olan Slovak ordusunun bazı birlikleri Kızıl Ordu tarafına geçmeye başlamıştı. Stalingrad zaferi halkçı-demokrat güçlerin Polonya’daki işçi sınıfı etrafında kenetlenmesine yardımcı olmuştu. Polonya İşçi Partisi’nin, Polonya halkının mücadele programını ve kurtuluştan sonra ülkenin geleceğini tayin etmiş olan “Ne İçin Mücadele Veriyoruz?” adlı deklarasyonu 1 Mart 1943 yılında illegal bir matbaada basılmıştı. Avrupa’nın işgal altındaki diğer ülkeleri: Yunanistan, Belçika, Hollanda ve Norveç’te de ulusal kurtuluş mücadeleleri yayılıyordu.

Japon militaristler tarafından işgal edilmiş ülkelerdeki yurtseverler de 1943 yılında ciddi başarılar elde etmişlerdi. Malaya, Vietnam, Burma, Hollanda Hindistan’ı ve Tayland’da işgalcilere karşı aktif faaliyetler başlamıştı. Bizzat saldırgan blokta yer alan ülkelerde faşist politikadan hoşnutsuzluk belirtileri giderek daha fazla netleşmeye başlamıştı. Almanya’da illegal anti-faşist grupların eylemleri artıyordu. Bir Moskova varoşu olan Krasnogorsk’ta, 12-13 Temmuz 1943’te, Alman savaş esirleri arasında, aynı zamanda, bizzat Almanya’da aktif bir çalışma yürütmeye başlayan Alman anti-faşist mücadele merkezi Ulusal “Özgür Almanya” Komitesi kurulmuştu. Savaş karşıtı gösterilerin yapıldığı İtalya’da 1943 ilkbaharında anti-faşist hareket faaliyetlerini hızlandırmıştı. Bulgaristan, Romanya ve Macaristan emekçileri iktidardaki güruhların politikalarından hoşnutsuzluklarını giderek daha da ısrarlı bir şekilde dile getiriyorlardı. Bulgar yurtseverler 1943 ilkbaharında Birleşik Halk Kurtuluş gerillaları ordusunu kurdular. 1943 yazında Romanya’da Hitler karşıtı Yurtsever Cephe örgütlendi. Kurtuluş hareketlerinin yükselişiyle birlikte, faşizme karşı savaşları kurtuluşçu ve adil nitelikler taşıyan halk kitlelerinin rolü ve otoritesi artmıştı. SSCB Silahlı Kuvvetleri’nin zaferleri, uluslararası ilişkiler ve dünya diplomasisinin bütününü önemli ölçüde etkilemişti. Stalingrad muharebesinin sonucu, dengeleri özgürlükçü halkların yararına kesin olarak bozmuş, Hitler Almanyası’nın faşist bloğa ait diğer devletler ve tarafsız

ülkelerdeki otoritesini sarsmış, faşist koalisyonu krizle yüz yüze getirmişti. Almanya Sovyetler Birliği ile savaşın arifesinde 40 ülke ile diplomatik ilişki içindeyken, 1943'te, yarıdan fazlası Hitler'in uydusu olan ancak 22 ülke ile diplomatik ilişki içindeydi. Onlardan çoğu da faşist Almanya ile ilişkilerini koparmak istiyordu."[5] Hitler'in (fiili ve potansiyel) müttefikleri SSCB'nin Uzak Doğu ve Güney bölgelerine saldırı planlarını gözden geçirmek zorunda kalmışlardı.

Sovyet ordusunun zaferleri uluslararası gericiliğe, özellikle de SSCB'nin savaş boyunca zayıf düşmesine bel bağlamış olan İngiltere ve ABD gerici çevrelerine çok güçlü bir darbe vurmuştu. Artık çeşitli Sovyet karşıtı çıkışlar, tüm dünyada Sovyetler Birliği'ne beslenen dostça duygular denizinde boğulmuştu. SSCB'nin uluslararası otoritesinin artması Sovyet diplomasisinin etkinliklerinin hız kazanması için de elverişli koşullar yaratmıştı. Sovyetler Birliği Lüksemburg ve Meksika ile 1942'de, Uruguay ile ise 1943'te diplomatik ilişkilerini yeniden kurdu. Avustralya, Kanada, Hollanda, Küba (1942), Mısır, Kolombiya, Etiyopya (1943) dâhil bir dizi ülke ile diplomatik ilişkiler yeniden kuruldu. SSCB hükûmeti karşılıklılık esasına dayalı olarak diplomatik temsilcilik ve Büyükelçiliklerin yeniden oluşturulması konusunda bir dizi ülkeyle anlaşmalar imzaladı. Sovyetler Birliği'nin ticari, kültürel ve diğer uluslararası bağları önemli ölçüde genişledi.

Bu dönemde SSCB Halk Komiserleri (bakanlar) Kurulu, Birlik cumhuriyetlerinin savunma ve dış ilişkiler alanındaki haklarının genişletilmesine ilişkin öneriler hazırladı. Daha sonra bu öneriler Ocak 1944'te gerçekleşen Parti Merkez Komitesi Plenum'u[6] tarafından onaylandı ve SSCB Yüksek Sovyet'inin olağan oturumuna sunuldu.

1 Şubat 1944'te SSCB Yüksek Sovyet'i Birlik cumhuriyetlerine dış ilişkiler alanında yetki verilmesine ilişkin bir yasayı kabul etti. Buna göre, her Birlik Cumhuriyeti yabancı devletlerle doğrudan ilişki kurma, onlarla anlaşmalar imzalama ve karşılıklı olarak yetkili temsilcilikler açma haklarını elde etti. Birlik cumhuriyetlerinde Dışişleri Bakanlığı halk komiserlikleri kuruldu, SSCB Dışişleri Halk Komiserliği ise tüm Sovyetler Birliği yapısından çıkarılıp, dış ilişkilerin Birlik Cumhuriyeti organına dönüştürüldü.

Birlik Cumhuriyetlerinin yabancı devletlerle karşılıklı ilişkilerinde genel sistemin kurulması ve bütünüyle SSCB’nin uluslararası ilişkilerde temsil edilmesi SSCB iktidarının üst organlarına bırakıldı. Sovyet Cumhuriyetleri uluslararası yaşama doğrudan katılmaya başladılar.

Aynı zamanda Birlik Cumhuriyetleri SSCB Silahlı Kuvvetleri bünyesine dâhil olan kendi askerî birliklerini kurma hakkı elde ettiler ve bu Kızıl Ordu’yu daha da güçlendirdi.

Faşist Blokta Krizin Başlaması

Stalingrad muharebesinin en önemli sonuçlarından biri de faşist cephedeki derin askerî ve siyasal krizdi. “Bu muharebede”, diyordu L.İ. Brejnev, “yalnızca Hitler’in seçme askerleri kırılmakla kalmadı. Burada saldırı rüzgârı son buldu, faşizm moral açıdan çöktü. Faşist bloğun dağılışı başladı.”[7] 1943 Şubatının ilk günlerinde Alman hükûmeti Stalingrad bozgununu ilan etti. Ülkede yas ilan edildi. Stalingrad yenilgisinin hemen ardından Hitler makamları “topyekûn seferberlik” başlattılar. Sivil görevlerde çalışan ve kalifiye olmayan ya da askerî sanayide çalışmayan erkekleri askere çağırdılar. “Reich” yöneticilerine güvensizlik ve korku duyguları egemendi. Goebbels Mart 1943’te günlüğüne şunları yazıyordu: “Göring, geçtiğimiz kış Doğu Cephesi’ndeki olayların bize olan güveni sarstığını açıkça tasavvur etmekte. Generaller, bu olaylarda Führer’i suçlamak için ellerinden geleni yapmaktalar. Führerden, suçu kendilerine yıkmaya çalıştığı, geçen kışın rövanşını alıyorlar.”

Tam da bu zamanda Amerikan İstihbarat Servisi’nin Avrupa temsilcisi Allen Dulles, savaştan önceki yıllarda Amerikan tekellerinin işbirliği yaptıkları Alman tekelcileri ve militaristler grubuyla ilişki kurmayı başarmıştı. Goerdeler, Beck ve diğerlerinin başını çektiği bu grup uzun süredir Almanya’da darbe hazırlığı içindeydiler. Komplocular Hitler’i ortadan kaldırmak ve iktidarı ele geçirdikten sonra Almanya’nın çıkarlarına uygun bir barış sağlamak niyetindeydiler. Onlar aynı zamanda tüm Alman

ordusunu Sovyet-Alman Cephesi'ne sevk ederek İngiliz-Amerikan askerlerine cephe açmayı planlıyorlardı. Hitler'e suikast başlangıçta Ocak, daha sonra da Mart 1943'e tasarlanmıştı. Ancak komplocular planlarını gerçekleştiremediler.

1943 Şubatında Allen Dulles ile Hitler Almanyası'nın iktidar çevrelerine yakın birisi olan Prens M. Hohenloe arasında, Almanya ile Avusturya, Çekoslovakya, Polonya; Romanya ve Macaristan'ın gelecekleri konusunu da içerecek münferit bir barış anlaşması için görüşmeler yapılıyordu. Amerikalılar bu görüşmelere Sovyetler Birliği'nin haberi ve mutabakatı olamadan başlamışlardı. Aslında A. Dulles kuşattığı toprakların Almanya'ya kalması yönünde görüş belirtmişti. Şöyle ki, o M. Hohenloe'e "Avusturya'nın ayrılması söz konusu bile olamaz"[8] diyordu. Polonya ve Avrupa'daki savaş sonrası oluşuma da değinen Dulles ayrıca şunları söylüyordu: "Polonya'nın Doğuya doğru genişlemesi ve Romanya ile güçlü Macaristan'ın korunması yoluyla Bolşevizm ve Panslavizm'e karşı bir sağlıklı kordon kurulmasını desteklemek gerekir." Dulles, "(ABD benzeri) Büyük Federatif Almanya'nın kendisine katılacak Tuna Konferansı ile birlikte Orta ve Doğu Avrupa'da düzenin ve yeniden yapılanmanın en iyi garantisi olacağını düşünerek Avrupa'nın geniş sahaları temelinde devlet ve sanayi örgütlenmesine belli ölçüde razıydı." [9] O aynı zamanda Alman sanayisinin tüm Avrupa'nın öncü rolüne soyunma iddiasıyla tümüyle mutabıktı.

1943 yılının ilk yarısında faşist ülkeler arasında sürtüşmeler arttı. Bu dönemde Hitler'in Mussolini ve Ciano, Antonescu, Horthy, Tiso, Paveliç ile görüşmeleri olmuş, ayrıca İtalya-Macaristan, İtalya-Romanya görüşmeleri ve diğer görüşmeler yapılmıştı. Görüşmeler sırasında Hitler uydularından savaşın devam etmesi için kuvvetlerini maksimum seferber etmelerini talep ediyordu. Ancak, görüşmeler sırasında Almanya ile müttefikleri arasında ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştı. Akdeniz havzasında ve Kuzey Afrika'da İngiliz-Amerikan askerlerine karşı aktif faaliyetlerden yana olan Mussolini ve çevresi, bu bölgede faşist bloğun önemli sayıda kuvvetlerinin yoğunlaşmasını istiyordu. Ama en önemli faşist silahlı kuvvetleri üzerine çeken Doğu Cephesi varken, bu mümkün olmadığından İtalyanlar Hitler'e Doğudaki umutsuz savaşa son vermesini ve Sovyetler Birliği ile barış anlaşması imzalamanın yollarını aramasını, ardından da Akdeniz savaş

arenasında yoğunlaşmalarını ve kendi lehlerine bir güçler dengesi oluştuğunda ise Batılı devletlerle dünyanın yeniden paylaşılması için söz birliği yapmasını öneriyordu.

Doğudaki münferit barışa bir alternatif olarak İtalyanlar “Rus Cephesi’nde, mihver ülkelerinin çok sayıda askeri Doğudan batıya çok kısa süreler içinde sevk etmelerini sağlayabilecek bir mevzide olmalarını” öneriyorlardı. Ayrıca İtalyanlar Japonya’nın “Rusya ile siyasal çözüme” [10] ikna edilmesinden yana görüş bildiriyorlardı. Mussolini Hitler’e 26 Mart 1943’te şunları yazıyordu: “Ben (...) size diyorum ki Rusya olayı şimdi bitmiş olurdu. Eğer mümkünse ki ben böyle düşünüyorum, biz bunu münferit barış anlaşmasıyla,[11] eğer bundan da bir şey çıkmazsa, Rusya’nın hiçbir zaman aşamayacağı dev bir Doğu tabyası kurmak gibi bir savunma sistemi oluşturmakla sonlandırmalıyız…” [12] “Duce” buna benzer bir bakış açısını da Hitler ile 1943 Nisanında Salzburg’daki olağan görüşmesinde de dile getirdi. [13]

Mussoli’nin faşist bloğun silahlı kuvvetlerinin Akdeniz’de konuşlanması düşüncesi Hitler’den destek görmemişti. Hitler İkinci Dünya Savaşı’nın yazgısının Doğuda belirlenmekte olduğunu iyi biliyordu ve tam tersine, tüm askerî güçlerin Sovyet-Alman Cephesi’ne yığılmasında diretiyordu. O, “Avrupalı tüm kuvvetlerin” SSCB’ye karşı mücadele için tek vücut olması gerektiğinden söz ediyordu.

Salzburg görüşmeleri Almanya ile İtalya arasındaki ciddi görüş ayrılıklarının ortaya çıkmasına yaramıştı ancak. Hitler koalisyonu içindeki karşıtlıkları faşist elebaşlarının diğer görüşmeleri de kanıtlamaktaydı.

Hitlerciler kendi uydularından gittikçe yeni yeni aktif askerî harekâtlar talep ediyorlardı. Öyle ki, Hitler Nisan 1943’te Horthy ile görüşmeleri sırasında ondan tüm ordusunu Sovyet-Alman Cephesi’ne göndermesini talep ediyordu.[14]

Horthy, Almanya tarafına gerekli yükümlülükleri olmasına karşın, özellikle de Macar askerlerinin zamanında ve gerektiği gibi donanımı olmadığı ve silahlandırılmadığına dayanarak bunu yapmayı reddetti.[15]

Hitler, 1943 sonbaharında müttefiklerinden, SSCB’ye karşı savaş için tüm insan kaynakları ve maddi kaynakların bundan sonra da seferber edilmesini talep etti. Antonescu’ya 25 Ekim 1943 tarihli mektubunda şunlara işaret

ediyordu: “Bizim, Romanya’nın kapılarına dayanmış düşmana karşı mücadeleyi askerlerimize tüm gücümüzle sağlamamız gereken an gelmiştir.” Hitler Romen yöneticileri hiçbir ekonomik talepte bulunmamaları, hiçbir siyasal konuyu gündeme getirmemeleri ve SSCB ile savaşta tüm kaynaklarını kullanmaları konusunda uyarıyordu. Romen askerleri tarafından işgal edilmiş olan ve Romanyalı yöneticiler tarafından “Translation”[16] olarak ilan edilmiş olan Sovyet toprakları, Hitler’in talebi üzerine, Alman komutanların engelsiz ve sınırsız olarak kullanabilecekleri, Alman ordusunun cephe gerisi bölgesine dönüştürülmeliydi.

Uydularının Hitler’e verdikleri yanıtlar, faşist koalisyondaki karşı duruşların daha da netleşeceğinin ve faşist blok ülkelerindeki ağır durumun bir kanıtıydı. Şöyle ki, İ. Antonescu Hitler’e 15 Kasım 1943 tarihli mektubunda onun taleplerini reddederken askerî ve ekonomik nitelikli büyük güçlüklerden ve askerlerin savaş becerilerinin düşük düzeyinden şikâyet ediyordu. Cepheye yeni tümenler göndermeyi reddeden Antonescu şunları vurguluyordu: “Bu tümenlerin savaş kabiliyeti öyle bir durumda ki, eğer biz onları bu durumda, hiçbir haklılığı olmadan cepheye gönderirsek biz hiçbir haklı yönü olmayan kayıpları çok kısa sürede artırırız ve cephedeki durumun iyileşmesine yardımcı olamayız.” Yine aynı mektupta Romen diktatör Hitler’e şu serzenişte bulunuyordu: “Eğer bize zamanında yardım yapılsaydı, bugün daha farklı olanaklarımız olurdu.”

Hitler’in müttefikleriyle 1943 yılındaki görüşmeleri, onların Almanya ile askerî-siyasal işbirliğinin daha da ileri gitmesinden her yola başvurarak kaçındıklarını ve faşist blokla bağlarını koparmak için uygun bir anı beklediklerini gösteriyordu. Almanya ile ittifak içinde bulunan ülkelerin faşist elebaşları kendileri için kurtuluşu ancak İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri iktidar çevrelerindeki anti-Sovyet unsurlara yaslanmakta görüyorlardı. İ. Antonescu, Horthy, Çar Boris, Ryti ve onlarla aynı görüşü paylaşanların, Batılı ülkelerdeki gerici çevrelerin Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet askerleri tarafından kurtuluşunu önlemek için ellerinden geleni yapacaklarını düşünmek için yeterli nedenler vardı. Romanya’nın eski Türkiye temsilcisi Cretzianu’nun anılarında da yazdığı gibi, Dışişleri bakanı İ. Antonescu “Batılı müttefiklerin Hitler rejiminin ortadan kaldırılmasından çok Avrupa’ya bir Sovyet müdahalesinin önüne geçilmesinden daha fazla çıkarlarının olduğu”[17] kanısındaydı. Bundan hareketle, Doğu Avrupa

ülkelerinin faşist yöneticileri Batılı ülkeleri ile Sovyet karşıtlığı temelinde işbirliği yapmaya tamamen hazır olduklarını ifade ediyorlardı. 1943 yılı ilkbaharında Doğu Avrupa'daki Romanya, Macaristan, Bulgaristan ve Finlandiya gerici basınının sayfalarını "anti-Sovyet nöbetçiler" olarak dolaylı yollardan ya da doğrudan hizmet önerileri süslüyordu. Macaristan ve Finlandiya yöneticileri müttefik kamptaki görüş ayrılığına olan umutlarını gizlemiyorlardı. Macaristan Başbakanı Kallai 19 Şubat 1943 tarihindeki Dışişleri Parlamento Komitesi'nde şunları söylüyordu: "Macaristan'ın İkinci Dünya Savaşı'na katılması, onun Sovyet Rusya'ya karşı mücadelesi ile sınırlıdır", "bir yandan mihver devletleri arasında, diğer yandan da İngiltere ve ABD arasındaki mücadele Macaristan'ı ilgilendirmemektedir." [18]Macaristan elit iktidarının hâletiruhiyesini bu olgu da açığa çıkarmaktadır. Horthy'in Hitler ile Nisan 1943'te görüşmelerinden sonra Berlin ve Budapeşte'de bir resmî bildiri yayımlandı. Almanya'nın başkentinde bu resmî bildiri şu sözlerle başlıyordu: "Führer ve saltanat Vekili, Bolşevizm'e ve onun Britanyalı ve Amerikalı müttefiklerine karşı, savaşın nihai zafere kadar sürdürülmesi konusundaki kesin kararlılıklarını ifade etmişlerdir..." Budapeşte'de yayımlanan resmî bildiride ise İngiltere ve ABD'ye ilişkin hiçbir anımsatma yoktu. [19]Hitler Almanyası'nın uydusu ülkelerin faşist basını günden güne İngiltere ve ABD''inin SSCB ile ittifakının uzun ömürlü olmayacağını, onlar arasında silahlı çatışmanın kaçınılmazlığını dillendirip duruyordu.

Bu ülkelerin faşist yöneticilerinin anti-Hitler koalisyon içindeki görüş ayrılıkları tahminleri, ABD ve İngiltere'deki bazı resmî kişilerin anti-Sovyet söylem ve eylemlerinin bir sonucuydu. Doğu Avrupa ülkeleri egemen sınıfları, Churchill tarafından ortaya atılan sözüm ona ikinci cepheye, "Balkan seçeneğine", büyük umutlar bağlıyorlardı.[20]

Faşist blokta yer alanlar, askerlerinin Stalingrad'da uğradığı felaketten sonra doğrudan münferit barış antlaşması imzalama olanaklarına ilişkin yoğun bir şekilde nabız yokluyorlardı. Örneğin, Finlandiya'da 3 Şubat 1943'te hükûmet acil olarak bir oturum gerçekleştirdi ve bu oturumda Sovyet-Alman Cephesi'ndeki durum tartışıldı. Oturuma katılanlar, savaşın bir dönüm noktasına geldiği ve Finlandiya'nın bu savaştan çekilmek için eline geçecek ilk olanağı değerlendirmek zorunda olduğu görüşünü dile getirdiler. [21]Münferit barış görüşmelerinin esasını Finli yöneticiler

Finlandiya'nın 1939 sınırlarının oluşturacağı görüşündeydiler.[22] Finliler bu koşulu öne sürerken öncelikle İngiltere ve ABD'nin desteğine güveniyorlardı.

13 Şubat 1943'te Finlandiya Maliye bakanı Tanner, İngiltere Amirallik Dairesi Birinci Lort'u Alexander'e bir mektup yazıyor ve bu mektubunda İngiltere ile Finlandiya arasında barışı sağlamanın herhangi bir yolu olup olmadığını soruyordu.[23] Finliler ve İngilizler arasında diyalog kurulması için ayrıca İsveç Dışişleri Bakanının aracılığından yararlanıyordu.[24]

Daha 1942 Aralığında Finlandiya Cumhurbaşkanı Ryti, Amerika'nın Helsinki temsilcisine Finlandiya'nın savaştan çekilme niyetinde olduğunu bildiriyordu. Bu nedenle Ocak-Nisan 1943'te ABD'nin Moskova büyükelçisi Standley ile SSCB Dışişleri Halk Komiseri V. M. Molotov arasında görüşmeler olmuş ve bu görüşmeler sırasında Finlilerin, bir dizi Sovyet toprağının Finlandiya'ya dâhil edilmesi yoluyla 1940 Sovyet-Fin anlaşmasının revize edilmesi olanağına açıklık kazandırılması amacı güttüğü belli olmuştu. Aslında, Amerikan hükûmeti Finlandiya hükûmetinin bu tutumunu paylaşıyordu. [25]

Finlilerin barış anlaşması konusunda nabız yoklaması haberleri Berlin'de öfke uyandırmıştı. Finlandiya Dışişleri bakanı Ramsay derhâl Almanya'nın başkentine çağırıldı. Ribbentrop Ramsay'ı 6 saat boyunca bekleme odasında beklemeye zorladı. Ardından, Hitler'in Bakanı Ramsay'a hiçbir söz söyleme fırsatı vermeksizin, Finlandiya'nın bir münferit anlaşma imzalaması durumunda Almanya'nın bu ülkeye karşı "olağanüstü önlemlere" başvuracağını bildirdi. Ribbentrop barış görüşmelerinin derhâl sonlandırılmasını talep etti.[26]

Ancak, bir süre sonra Sovyet ordusunun 1943 yazında devasa başarılar elde etmesinin ardından, Finliler münferit barış anlaşması imzalamak için yeni girişimlerde bulundular. 1943 sonbaharının ilk günlerinde Finlandiya hükûmeti İngiltere ve ABD ile yeniden temas kurdu. Bu kez görüşmeler Lizbon'da başladı. ABD'nin Portekiz Büyükelçiliği, Finlandiyalı Maslahatgüzarından; Amerikan askerlerinin Kuzey Norveç'e çıkarılmasına Finlandiya hükûmetinin tepkisinin ne olacağı, Fin askerlerinin karşı koyup koymayacağı, onların topraklarını Alman Silahlı Kuvvetleri'nden arındırıp arındıramayacakları, bu durumda kendilerine ne tür malzeme ve silah temini gerekeceği konularında bilgi talebinde bulundu. Finlandiya tarafı,

Finlandiya’nın Amerikan Silahlı Kuvvetleri’ne karşı koymayacağını ve Almanya ile Alman askerlerinin ülke topraklarından çekilmesi için görüşmelere başlamaya hazır olduklarını ve kendilerine birtakım gıda ve malzeme temininin gerekli olduğunu bildirdi. [27]Bu görüşmeler, Finlandiya’nın karşısında bizzat savaştığı bir devlet olan Sovyetler Birliği’nden gizli yürütülüyordu.

1943 yılında, Romanya da, münferit bir barış anlaşması imzalama olanaklarını araştırma çabası içindeydi. Dışişleri bakanı İ. Antonescu, İtalya’nın Bükreş Temsilcisi Bova Scoppa ile Ocak 1943’teki görüşmesinde Romanya için olduğu kadar İtalya için de “Avrupa’yı Bolşevizm’e karşı korumak için müttefiklerle diyalog kurulması” [28] gerekliliğini vurguluyordu. Bundan bir süre sonra, Şubat 1943’te İ. Antonescu Türkiye temsilcisi ve Papalık Elçisini kabul ederek, onlara, Batılı devletlere “Sovyetler Birliği’nin Avrupa için ne büyük bir tehdit oluşturduğuna” işaret etmelerini Ankara ve Vatikan’a iletmelerini rica etti. Romen Bakan “Batılı devletler ile Almanya arasında münferit barış anlaşmasını son derece zorunlu”[29] görüyordu. Romanya’nın faşist yöneticileri Romanya’nın Lizbon temsilcisine Portekiz diktatörü Salazar ve İngiltere’nin Portekiz Büyükelçisi ile görüşmelere başlama talimatı veriyorlardı. Ankara, Stokolm, Bern ve Vatikan’daki İngiltere ve ABD temsilcileriyle çok sayıda temasa geçen Rumen diplomatlar da aynı amacı güdüyorlardı.[30] Nihayet, Antonescu Hitler ile 12-13 Nisan 1943’teki görüşmeleri sırasında ona açıkça “Sovyetler Birliği’ne karşı mücadeleyi kesin bir sonuca vardırmak için Batılı devletlere karşı savaşı sonlandırmasını” [31]öneriyordu.

Münferit barış anlaşmasının bir an önce imzalanması için İ. Antonescu Temmuz 1943’te Roma’yı ziyaret ediyor ve burada Mussolini ile görüşüyordu. Mussolini İ. Antonescu ile ilke olarak mutabıktı, ancak bu planları pratikte gerçekleştirmeye, kendisine göre 1943 sonbaharına doğru ortaya çıkacak olan daha elverişli savaş ortamında başlanması gerektiğini düşünüyordu.[32]

Faşist Romanya’nın İngiliz ve Amerikalılarla münferit anlaşma düşüncesi, ABD ve İngiltere’nin belli çevrelerinde acıma duygusu uyandırmıştı. Öyle ki, Amerika’nın Madrid büyükelçisi Carlton Hayes, İspanya’daki Rumen Misyonu Sekreteri S. Grigoriu ile 14 Kasım 1943 tarihli görüşmesinde şunları söylüyordu: “Romanya’nın Kızıl Ordu tarafından tamamen

kuşatılmaktan kaçınmasının tek yöntemi, kayıtsız şartsız teslim olunacağına ilişkin İ. Antonescu'nun Birleşik Devletler hükûmetine şeklî bir dilekçe göndermesidir. [33]

Hayes'in düşüncesine göre, üst düzey subaylardan oluşan Rumen heyeti, "fiili ve askerî etkinlikleri gizlice görüşmek" [34] amacıyla müttefiklerin Akdeniz savaş arenasındaki yüksek Komutanlık temsilcileriyle görüşmek zorundaydı. ABD Büyükelçisinin bu görüşleri aslında faşist Romanya hükûmeti tarafından kabul edilmişti. İ. Antonescu'nun, Türk hükûmetine, söz konusu hükûmetin şu iki durumdan birinde ABD hükûmetine sunması koşuluyla iletileceği gerekli belgeyi imzalamaya hazır olduğunu Madrid'e bildiriliyordu: "Balkanlara Romanya istikametinde olacak bir İngiliz-Amerikan çıkarması; Türkiye'nin müttefiklerin yanında savaşa girmesi." [35]Ancak, Batılı devletlerle bu münferit gizli anlaşma girişimi de başarısızlıkla sonuçlandı. Romanya'nın savaştan çekilmesi sorunu, ancak Sovyetler Birliği'nin katılımıyla çözülebilirdi.

Macar askerlerine 1943 yılında Sovyet-Alman Cephesi'nde yaşatılan ciddi yenilgiler faşist Macar yöneticileri de savaştan çekilmek için çıkış yolları aramaya itmişti. Hortys taraftarları İngiliz hükûmeti ile ilk doğrudan diyaloğu daha 1942 yazında sağlamıştı. [36]Macaristan Dışişleri Bakanlığı'nın bir yetkilisi, İngiltere'den resmî şahıslarla görüşmeler yapma olanağı bulduğu İstanbul'a gönderilmişti. Oldukça uzun süren gizli İngiltere-Macaristan görüşmeleri sonucunda Macaristan temsilcileri, 1943 yazında Macar hükûmetinin teslim olmaya hazır olduğunu bildirmişler, ancak Macaristan'ın teslimiyetinin, İngiliz ve ABD askerlerinin Macaristan sınırlarına dayanmasından sonra geçerlilik kazanacağını vurgulamışlardı. İngiltere-Macaristan görüşmelerinin gidiş ve sonuçlarına ilişkin bilgi, Roosevelt ile Churchill'in konferanslarının devam ettiği Québec'e iletilmişti.[37]

1943 sonbaharında Macaristan'ın Lizbon temsilcisi Wodianer Portekiz'deki İngiliz meslektaşı R. Campbell'e şu açıklamada bulunuyordu: "Macaristan, İngilizler ve Amerikalılar tarafından öne süren her koşulu yerine getirmeye hazırdır." [38]

1943 yılında Macaristan hükûmeti Batılı devletlerin temsilcileriyle diğer bir dizi ilişki daha kurdu. Emekli büyükelçi Barca özel bir misyonla Vatikan ve İsviçre'ye gönderildi. Usulen Bethlen'in muhalif burjuva grubunu temsil

eden Barca, Başbakan Kallai'nin talimatıyla İngilizler ve Amerikalılarla görüşmelerinde, Macaristan'ın savaştan çekilme yöntemleri konusunda hükûmet ile "muhalefet" arasında hiçbir görüş ayrılığı olmadığını vurgulamak zorundaydı… [39] Batılı ülkelerin temsilcileriyle sayısız görüşmelerinden birinde Barca, Macaristan'ın "cezalandırıcı" bir barıştan korkacak bir şeyinin olmadığını, çünkü Batılı müttefiklerin Macaristan'daki mevcut rejime hoşgörüyle yaklaşmakta olduklarını ve Horthy'nin, Macaristan için savaştan sonra başlayacak olan "geçiş dönemi" süresince ülkeyi yönetebileceğini düşündüklerini belirtiyordu.[40]

Macaristan Ulusal Bankası'nın Başkanı Baranyai 1943 Temmuzunda Bern'de Amerikalılarla önemli siyasal görüşmeler yaptı. Baranyai burada A. Dulles ve geçmişte Macaristan'da finansal konularda Milletler Cemiyeti Komiseri olan R. Taitser ile diyaloğa girdi. Baranyai Amerikalılara, özetle Macaristan'ın Batıya değil ama Sovyetler Birliği'ne karşı direneceğini içeren bir memorandum sundu. Horthy'in temsilcilerinin Amerikalılarla görüşmeleri Lizbon'da da sürüyordu. Yukarıda adı geçen Wodianer, Lizbon'a gelmiş olan Amerikan Özel Emasilleri[41] Ludwig Habsburg ve Albay F. Deak ile Macaristan'ın savaş sonrası siyasal yapısı konusunu görüşüyordu. Kısacası, her iki taraf da Habsburg Hanedanlığı'nın varisi Otto Habsburg Başkanlığında bir Orta Avrupa Konferansı düzenlenmesi planlarına olumlu yaklaşıyordu. [42]Sonuçta, Batılı devletlerin temsilcileriyle benzer görüşmeleri Eylül 1943'te Stockholm'de Macaristan'ın İsveç temsilcisi Villein Revitski de sürdürüyordu. [43]Horthy hükûmetinin başlıca görevi Batılı devletlerle Sovyet karşıtlığı temelinde münferit barış anlaşması imzalamaktı. SSCB'ye karşı Batılı devletlerle ittifak "Macaristan hükûmetinin en önde gelen görevi ve amacıydı." [44]Almanya'nın uyduları, barış anlaşması imzalamak için Hitler'in onayını almadan ve bir kural olarak birbirlerinden gizli olarak hareket ederek Batılı devletlerle her yola başvurarak anlaşmaya çabalıyorlardı.

Münferit barış planları yapan İtalya, Romanya ve Macaristan yöneticileri, Almanya'nın katılımı olmadan yeni siyasal ittifaklar kurulmasını tasarlıyorlardı. Şöyle ki, Kallai, Mussolini ile Nisan 1943'te yaptığı görüşmeler sırasında İtalya, İspanya, Portekiz, Macaristan, Polonya, Türkiye, Finlandiya ve diğer bazı ülke devletlerinin yeni bir "anti-Bolşevik ittifak" kurmaları gerekliliğinden söz ediyordu." [45]Romanya'nın, yine

Almanya’nın katılımının öngörülmediği bir“Akdeniz Antantı”[46] kurulmasına ilişkin önerisi 17 Mayıs 1943’te İtalyan hükûmetine iletiliyordu.

Ancak, faşist diplomasinin tüm bu münferit barış sağlama girişimleri bir başarı ile sonuçlanmadı. Sovyetler Birliği ve faşistler tarafından kuşatılmış ülkelerin halkları faşizme karşı zafere kadar mücadele talep ediyordu. Bu zafer arzusu öylesine büyük, faşizmin kökünü kazımak kararlılığı o denli sağlamdı ki faşist koalisyonun elebaşları, Batılı ülkelerde belli bağlantıları olmasına rağmen, münferit barış anlaşması yoluyla dahi iktidarlarını koruyacaklarından emin değillerdi. Sovyet hükûmetinin bu konudaki tutumu Yüksek Başkomutan J. Stalin’in 1 Mayıs 1943 tarihli direktifinde ifade edilen ve kısaca “faşistlerin kampındaki barış gevezeliği, olsa olsa onların ağır bir kriz yaşadığının ifadesidir. Avrupa’yı kana bulamış ve darağaçlarıyla kaplamış faşist Alman kampının emperyalist eşkıyalarıyla barıştan söz etmek mümkün müdür? Ancak Hitler ordusunun tümüyle bozguna uğratılması ve Hitler Almanyası’nın kayıtsız şartsız teslim olmasının Avrupa’yı barışa götüreceği açık değil midir? Alman faşistlerin barıştan dem vurmaları, ufuktaki felaketi hissettiklerinden kaynaklanmıyor mu?” [47]ifadelerinin yer aldığı direktifte bir kez daha açıkça dile getirilmişti.

Sovyet Silahlı Kuvvetleri’nin Stalingrad zaferi ve ardından başlayan saldırganların Sovyet topraklarından topyekûn atılması, son anda Almanya’nın yanında yer alarak ganimet paylaşımı umudu taşıyarak SSCB’nin yenilmesini bekleyenlerin planlarını da altüst etmişti. İkinci Dünya Savaşı yıllarında bu ülkeler arasında Türkiye de vardı.[48]Almanya’nın Stalingrad’da yenilgiye uğraması, Türkiye’yi SSCB’ye karşı saldırının başlangıcını, Sovyet-Alman Cephesi’nde savaşın seyri nihai olarak, bazı Türk politikacıların umduğu üzere, faşist Alman ordusu lehine değişene kadar ertelemek zorunda bıraktı. Ancak, bu umudun gerçekleşme şansı olmadı.

Kızıl Ordu’nun Stalingrad zaferi Japon militaristler üzerinde de aynı ayıltıcı etkiyi gösterdi. Volga önlerinde şiddetli çarpışmaların başladığı 1942 sonbaharında, Alman hükûmeti Japonya’ya, SSCB’ye karşı savaşa katılması için ısrarlı bir ricayla yeniden başvurdu. Japonya’nın Berlin büyükelçisi Osima 6 Mart 1943’te Ribbentrop’a yanıt olarak şunları söylüyordu: “Japon hükûmeti (...) Müttefiki Almanya’nın, Japonya’nın da

Rusya'ya karşı savaşa katılması arzusunu çok iyi anlamaktadır. Ancak, bugünün savaş ortamında Japon hükûmeti savaşa katılamaz." [49]

Japonya'da yayımlanan "Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Tarihi" adlı 5 ciltlik kitapta şu ifadeler yer almaktadır: "Sovyet ordusunun Stalingrad zaferi, yalnızca Almanya için değil Japonya ve İtalya için de ağır bir darbeydi. Japonya çoktandır Sovyetler Birliği'ne saldırmak için fırsat kolluyordu. Artık bu fırsat tamamen yitirilmiştir. [50] Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nin Stalingrad zaferi Japon militaristlerinin istila planlarını suya düşürmüştü.

ABD ve İngiltere'nin Ocak 1943 Kazablanka Konferansı

14-24 Ocak 1943 tarihleri arasında Kazablanka'da Roosevelt ile Churchill arasında görüşmeler gerçekleştirildi. ABD Başkanı ve İngiltere Başbakanına her iki ülkenin üst düzey askerî yöneticileri eşlik ediyorlardı: Marshall, King, Arnold Eisenhower, Pound, Brook ve diğerleri. Konferansın yalnızca askerî strateji konuları üzerinde çalışacağına vurgu yapmak isteyen Roosevelt ve Churchill Dışişleri Bakanlarını davet etmediler.

Daha 1942 Aralık ayı başında Churchill güncesine şunları yazmıştı: "Bir süre önceki son derece önemli olaylar, Atlantik'in her iki tarafının bugüne kadar çıkış noktası olan verilerini değiştirdi ve değiştirmeye devam ediyor. Ruslar yenilgiye uğramadı ve 1942 savaşı süresince zayıf düşmediler. Tam tersine, yenilgiye Hitler'in kendisi uğradı..." İngiliz Başbakanı, "Amerikan ve İngiliz ordularını kıtada kullanmak için çözümler bulmak amacıyla" [51] genel durumu gözden geçirmeyi zorunlu görüyordu. Washington bu görüşlere katılıyordu. Somut çözümlerin ise İngiliz-Amerika Konferansı'nda üretilmesi tasarlanıyordu.

Kazablanka Konferansı'nın en önemli konusu ise, müttefiklerin askerî harekât perspektiflerinin tartışılmasıydı.

Askerlerin oturumlarında savaşın bundan sonraki planlanması konusunda ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Diğer bazı Amerikan üst rütbeli subayları tarafından desteklenen King (ABD) dikkatin Pasifik Okyanusu savaş arenasına yoğunlaşması konusunda diretiyordu. Marshall (‘Roundup planı olarak anılan)[52] Avrupa kıtasında askerî harekâtların başlatılmasına öncelik veriyordu. “Akdeniz savaş arenasında her türlü harekât, Amerikan askerlerinin İngiltere’ye konuşlanmasını kaçınılmaz olarak yavaşlatır” [53] diyordu Marshall. Ancak Avrupa askerî harekât arenasına ilişkin stratejik sorunlar bütününün tartışılmasının temelinde Churchill tarafından formüle edilen şu savlar yer alıyordu: “Karşı karşıya olduğumuz görev; birinci olarak, Akdeniz’in Afrika kıyısının ele geçirilmesi ve orada Akdeniz üzerinden askerî taşımacılık için çok yararlı bir yolun açılması için gerekli olan deniz ve hava üslerinin kurulması; ikincisi, ‘mihver’ devletlerinin yumuşak karnına en kısa süre içinde büyük silahlarla darbe vurabilmek için (...) Afrika kıyılarındaki üslerin kullanılmasıdır.” [54]Başka bir deyişle, Churchill, İngiliz-Amerikan askerlerinin Sovyet askerlerinden önce Güneydoğu Avrupa ülkelerine girmesi, ardından da Kızıl Ordu’nun Batı ve Orta Avrupa yolunu kesmesi anlamına gelen ikinci cephenin sözüm ona “Balkan seçeneğinin” bir an önce gerçekleştirilmesini sağlama çabasındaydı.

Churchill’in bakış açısı daha Kazablanka Konferansı arifesinde 25 Kasım ve 3 Aralık 1942 tarihli memorandumlarda ayrıntılı olarak açıklanmıştı. İngiltere Başbakanı müttefiklerin en önemli darbeyi Sicilya ve İtalya’ya karşı yöneltmesini öneriyordu; bu darbenin Kuzey Afrika’da bulunan müttefik ordularının gücüyle gerçekleştirilmesi öngörülüyordu. Churchill ikinci darbenin Akdeniz’in Doğu bölgesinde gerçekleştirilmesini planlıyordu. Burada o, Balkan askerî harekât arenasının açılması için Türkiye’yi kullanmak niyetindeydi. Churchill bu yeni savaş arenasına İran’da bulunan İngiliz Silahlı Kuvvetleri’ni sevk etmeyi planlıyordu. Avrupa’nın batı kıyısına çıkarma organizasyonunu ancak son sıraya koyuyordu, üstelik Batı Avrupa’ya çıkarmayı, Akdeniz’de askerî harekâtların başarıyla gerçekleştirilmesi, stratejik bombardımanların etkili olması vb gibi bir dizi koşula bağlıyordu.[55]Kazablanka’da Churchill’in stratejik konsepti genel olarak Amerikan delegasyonundan destek görmüştü. Hitler’in yenilgisini erken kılabilecek olan 1943’te La Manche

üzerinden Avrupa’ya çıkarma yapılması konusu açıkta kalmıştı.
İngilizler askerî yöneticilerden söz etmek şöyle dursun, Amerikalı askerî yöneticiler Avrupa’da ikinci cephenin açılmasındaki yeni ertelemeye razı oldular.

Kazablanka Konferansı kararları strateji konularında ABD ve İngiltere yöneticileri tarafından daha önceki Konferansta izlenen çizginin mantıksal bir devamıydı. Almanya’nın yaşamsal merkezlerine kütlesel saldırı yerine, daha sonra Marshall’ın da anlattığı gibi, aralıklı, oyalayıcı manevralarla müttefikler sürekli birtakım girişimlerde bulunduklarını göstermek zorundaydılar. [56]

Devamında İtalya’ya müdahale ile sürecek şekilde planlanan Sicilya çıkarması, kuşkusuz, etkililiği açısından Batı Avrupa’da askerî harekâtların başlamasıyla kıyaslanamazdı. 1943 yılında ikinci cephe açmama kararı alan Roosevelt ve Churchill bunu resmî olarak kayıtlara alma riskine girmediler. Üstelik altı ay boyunca kararları konusunda Sovyet hükûmetini haberdar etmediler.

Kazablanka’da ayrıca, 1943 yılında Kuzey Burma’da harekât yapılmasını ve düşmanın Rangoon’dan (Burma) çıkarılmasını öngören “Anakim” planı kabul edildi. Konferans’ta Pasifik Okyanusu’nda savaşla ilgili diğer sorunlar da ele alındı.

Kazablanka Konferansı’nda stratejik konuların tartışılmasının sonuçlarını değerlendiren Amerikalı yazar Mc Neil şunları yazıyordu: “Genel olarak, Amerikalılar, Britanya planının ilk maddesi olan Akdeniz’de saldırıya razı oldular, Britanyalılar ise Amerikalıların Pasifik Okyanusu ve Uzak Doğu planına razı oldular.”[57]

Kazablanka Konferansı’nın amacı yalnızca askerî konuların ele alınması olsa da Roosevelt ve Churchill siyasal sorunlara büyük önem verdiler. Önceden de olduğu gibi, bunlar arasında en fazla önem taşıyanı, Fransa sorunuydu. Konferansa katılanları büyük bir devlet olan Fransa’nın uluslararası saygınlığının yeniden sağlanması, işgalcilere karşı mücadelede Fransız yurtseverlere yardım yapılması hiç de ilgilendirmiyordu. ABD ve İngiltere yöneticilerini tamamen başka sorunlar ilgilendiriyordu. ABD ve İngiltere liderleri, Fransa’nın yöneticisi rolüne, kendisi için kabul edilebilir adayı ön plana çıkarma çabası içindeydiler.

Darlan'ın öldürülmesinden sonra Amerikalılar hummalı bir şekilde, Afrika'daki Fransız sömürgelerinde çeşitli idari görevlerde onun yerini doldurabilecek uygun bir aday arıyorlardı. Roosevelt'in Hull ile yazışmasında Monnet, Cambon ve diğerlerinin adları geçiyordu. 19 Ocak'ta, Vichy hükûmetinde İçişleri Bakanlığı görevinde bulunduğu sırada kötü bir şöhret kazanmış olan Peyrouton'un Genel Vali olarak atandığı ilan edildi. Ancak, Amerikalılar daha çok General Giraud'a bel bağlıyorlardı.

Kazablanka Konferansı sırasında Roosevelt Giraud ile buluştu ve General, Başkana, Fransız idaresinin kurulması planlarını ayrıntılı olarak anlattı. Bu kuruluşa bizzat Giraud Başkanlık edecekti ve o da ikinci kişi görevini de Gaulle'e veriyordu. Görüşmeye katılan Hopkins'in ifadesine göre, Giraud'un ön plana çıkardığı tüm sorunları onu tamamen hoşnut edecek şekilde çözmüştü, "fakat yüksek makam konusunda o (Roosevelt –y.n.) kararlıydı ve Giraud'un şu anda Kuzey Afrika'da yalnızca Fransa'nın bir temsilcisi gibi hareket etmesi gerektiğinde ısrar ediyordu... Giraud ve Başkan karşılıklı olarak birbirlerine güven duyuyorlardı."[58] De Gaulle ise Amerikalılara tamamen başka türlü bakıyordu. "Daha sonra öğrendim ki", şeklinde anımsıyordu de Gaulle "bizim görüşmemizi Harry Hopkins ve birkaç sekreter dinliyordu ve Roosevelt'i silahlı polisler koruyordu."[59]

ABD iktidar çevrelerinin kendisine karşı düşmanca tutumunu bilen ve Fransa'nın Afrika'daki sömürgelerinin Amerikalılar ve İngilizler tarafından kuşatılmasının, Başkanlığını yaptığı "Savaşan Fransa"nın ve şahsen kendisinin" otoritesini sarstığını düşünen de Gaulle, başlangıçta Kazablanka ziyaretinden vazgeçti: Roosevelt ve Churchill onun gelişini birkaç gün beklemek zorunda kaldılar.

De Gaulle Kazablanka'ya 22 Ocak'ta geldi. Roosevelt ve Churchill ile görüşmesinde, ona göre, öncü rolün kendisine ait olması gereken gelecekteki Fransız idaresi konusunda kendi bakış açısını dile getirdi. Giraud ile işbirliği yapmayı reddetmiyordu, ama Giraud'un, Vichy ile işbirliğinde itibarı zedelenmiş kişileri çevresinden uzaklaştırmasını talep ediyordu. De Gaulle Kuzey Afrika'daki İngiltere Politika Danışmanı H. Macmillan ile görüşmesinde, Clemenceau'nun rolüne talip olduğunu, Giraud'ya ise Foch'un rolünü yükleyeceğini bildirdi. [60]En sonunda, gelecekte Giraud ile de Gaull'in ortaklaşa Başkanlık yapacakları tek bir Fransız idaresi kurulması gerektiği konusunda anlaşmaya varıldı.

Kazablanka’da ayrıca Türkiye’nin tutumu konusu da ele alındı. Bu ülke, İngiliz ve Amerikalı yöneticilerin stratejik planlarında önemli bir yer tutuyordu. ABD ve İngiltere Türk ordusunun yardımıyla Balkan yarımadasına girmeyi planlıyordu. Bu amaçla, Konferansta, Türkiye’nin faşist bloğa karşı savaşa girmesinin sağlanması kararı alındı. Türk hükûmeti ile görüşmeler yürütmeyi Churchill kendisi üstlendi. ABD Dışişleri bakanı Hull anılarında, Türkiye’nin İngiltere’nin, Çin’in ise ABD’nin etki alanında ülkeler olarak görüldüğü Kazablanka’da varılan anlaşmayı anlatır; ancak Hull, ABD’nin, Türkiye’nin İngiltere’nin etki alanında olmasını kabul ettiği hâlde, Balkanlar’da savaş sonrası sorunların çözümünde “yararlı bir yardımcı” olarak gördüğü Türkiye’ye ait kendi iddialarından vazgeçmiş değildi. [61]Konferansa katılanlar arasında savaş sonrası dönemde özellikle sömürgelerin yazgısı konusunda derin görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Churchill ile yaptığı çok sayıda görüşmelerinde Roosevelt sürekli Britanya sömürge sistemini eleştiriyor, savaştan sonraki dönemde her şeyin “yeniden” yapılandırılacağına, Amerikan ekonomisinin yardımıyla sömürge ülkelerin yaşamının başka bir nitelik kazanacağına vb umudunu dile getiriyordu. ABD’li tekelcilerin Britanyalı rakiplerinin sömürgelerdeki yerini almaya çabaladıkları açıktı. Churchill, Roosevelt’in ne demek istediğini çok iyi anlamıştı ve tüm Amerikan planlarını öfkeyle reddetti. Eliot Roosevelt’in anlattığına göre, konferansın sonunda şöyle bir olay olmuştu: 22 Ocak’ta ABD Başkanı, Churchill’in bulunduğu bir ortamda, Fas Sultanı Seydi Muhammed Ben Yusuf’u kabul etmişti. Görüşme sırasında Roosevelt Sultan’a, savaş sonrasında Fas’ın ABD’nin yardımıyla hızla nasıl kalkınacağına ilişkin bir tablo çizmişti. Sultan Roosevelt’in görüşleriyle mutabık kalmış ve savaş biter bitmez yardım için derhâl ABD’ye başvuracağı konusunda onu temin etmişti. Churchill bu söyleşiyi açık bir öfkeyle izlemiş, defalarca söyleşiyi başka bir konuya kaydırmaya çabalamış ve en sonunda da kendini tutamayarak odayı terk etmişti. [62]Pasifik Okyanusu’ndaki savaş konusunda Roosevelt Kazablanka’da şunları belirtiyordu: “Almanya savaş dışı edildiğinde, mümkünse Rusya’nın, Japonya’ya karşı savaşa katılacağına ilişkin –eğer gerekirse gizli– belirli bir yükümlülük almasını sağlamayı çok isterdik.” [63]Demek oluyor ki, müttefikler faşist koalisyon ülkeleriyle savaşın yükünü Uzak Doğu’da da Sovyetler Birliği’ne yıkmayı planlıyorlardı.

Konferansta bazı organizasyon konuları da ele alınmıştı. General Dwight Eisenhower Kuzey Afrika'daki müttefik ülkeler silahlı kuvvetler Başkomutanlığına, İngiliz General Harold Alexander ise onun yardımcılığına atanmıştı.[64]Konferans sonunda yayımlanan resmî bildiride şunlar yer alıyordu: "ABD Başkanı, İngiltere Başbakanı ve Genelkurmay Başkanları Birleşik Grubu, 1943 yılı taarruz harekâtları planlarını sonlandırıp bu planları aktif olarak ve uyum içinde uygulamak üzere ayrılmışlardır."[65] Roosevelt 25 Ocak 1943'te Kazablanka'daki basın toplantısında şunları söylüyordu: "Birleşmiş Milletler barışın ancak 'mihver' ülkelerinin kayıtsız şartsız teslim olması sonucu sağlanabileceğinden emindir." Roosevelt Kazablanka Konferansı'nı "Kayıtsız şartsız teslim alma konulu konferans" olarak adlandırmayı öneriyordu.[66]"Kayıtsız şartsız teslim alma" ilkesinin ilanı, ABD ve İngiltere hükûmetlerinin, Kazablanka'daki kararların gerçek anlamını, Avrupa'da ikinci cephe açmak yoluyla faşist Almanya ile kararlı bir savaştan vazgeçmeyi gizlemek olmalıydı.

Müttefikler Konferansta 1943 yılında Batı Avrupa'ya çıkarma yapma konusunda somut hiçbir karar almamışlardı. Tam tersine, onların yaptıkları planlar böyle bir harekâta fiilen olanak vermiyordu. Örneğin, ABD Başkanının Kurmay başkanı Amiral William Leahy şunları yazıyordu: "1943 yılında La Manche üzerinden Fransa'ya müdahaleye ilişkin Amerikan planı İngilizler tarafından kabul edilmedi, bunun yerine Akdeniz adaları, Örneğin Sicilya adasına karşı ortaklaşa bir harekât kararı alındı." [67]

Kazablanka Konferansı her şeyden önce ABD ve İngiltere yöneticilerinin, yakın bir zaman içinde Hitler 'Reich'ine" yok edici bir darbe vurabilecek olan askerî harekâtlar gerçekleştirmeyi bir kez daha ertelemekte olduklarını gösteriyordu. Kazablanka'da belirlenen stratejik çizgi, 1943 yılında İngiliz-Amerikan askerlerinin Batı Avrupa'ya çıkarma yapması konusunu gündemden kaldırmış, savaşın süresinin uzamasına yol açmıştı.

1943 Yılında İkinci Cephenin Açılması Konusu

Kazablanka Konferansı'nın sonunda Roosevelt ve Churchill J. Stalin'e ortak bir mektup gönderdiler. Bu mektupta yaptıkları görüşmelerin bazı sonuçlarını bildiriyorlardı: Amerikan ve Britanya Silahlı Kuvvetleri tarafından "çok yakın bir zamanda" gerçekleştirilmek zorunda olan Akdeniz'deki birleşik harekâtlara ilişkin kararlardan; aynı zamanda, "gerçekleştirilebilir duruma geldiğinde" Avrupa'ya çıkarma yapmak amacıyla kuvvetlerin Birleşik Krallık sınırları içinde bir araya toplanması konularından söz ediyorlardı. Mektupta şunlar da yer alıyordu: "Sizin güçlü saldırılarınızla birlikte bu harekâtların Almanya'yı 1943 yılında diz çökmeye zorlayabileceğini düşünüyoruz." [68]Ancak, Roosevelt ve Churchill'in mektubunda, müttefikler arası ilişkilerin en önemlisi olan ikinci cephenin açılması konusu atlanmıştı.

30 Ocak 1943'te Sovyet hükûmeti, 1943 yılı içinde ikinci cephenin açılmasına ilişkin somut planlar ve bunların süresini bildirmeleri konusundaki ricasını iletiyordu. J. Stalin Roosevelt ve Churchill'e şunları yazıyordu: "Sizin Almanya'ya ilişkin almış olduğunuz kararları, onun 1943 yılında Avrupa'da ikinci cephenin açılması yoluyla yenilgiye uğratılması ödevi olarak anlamakla birlikte, bu konuda somut olarak planlanmış harekâtlara ve bu harekâtların gerçekleştirilmesi sürelerine ilişkin vereceğiniz bilgiden dolayı size minnettar kalırım."[69] Churchill'in 9 Şubat 1943 tarihli yanıt mektubunda ikinci cephe ile ilgili şunlar yer alıyordu:

"Biz (...) kendi kaynaklarımızı zorlayarak Britanya Birlikleri ve Birleşik Devletler birliklerinin katılacağı, Kanal'ı Ağustos'ta, yarma operasyonu için hummalı bir çalışma yürütmekteyiz. Tonaj ve saldırıya dönük çıkartma olanakları, belli faktörlerle sınırlandırılacaktır. Eğer harekât hava koşulları nedeniyle ya da başka nedenlerle ertelenecek olursa, bu defa daha büyük kuvvetlerin katılımıyla Eylül ayına hazırlık yapılacaktır. Elbette bu saldırının süresi, o sırada Almanların Kanal'ın diğer tarafında sahip olacakları savunma olanaklarının durumuna bağlı olacaktır." [70]

Sovyet hükûmeti bu süreye razı olmadığını ifade etti. J. Stalin 16 Şubat'ta Churchill ve Roosevelt'e şunları yazıyordu: "Avrupa'da, özellikle de Fransa'da ikinci cephenin açılmasına gelince, sizin mektubunuzdan da anlaşıldığı kadarıyla, ancak Ağustos-Eylül aylarına planlar yapılmaktadır. Ancak, bana öyle geliyor ki, bugünkü durum, bu sürenin maksimum kısa tutulmasını, Batıda ikinci cephenin belirtilenden çok daha erken açılmasını

gerektirmektedir. Düşmana kendine gelme fırsatı vermemek için, bence, Batıdan darbenin yılın ikinci yarısına ertelenmemesi, ilkbaharda ya da yaz başında gerçekleştirilmesi son derece önemlidir.”

SSCB hükûmeti müttefiklerin dikkatini, 1942 Aralık ayı sonundan itibaren Hitler’in, müttefik askerlerinin faaliyete geçmemesinden yararlanarak Sovyet-Alman Cephesi’ne 5 tanesi tank tümeni olmak üzere 27 tümen daha sevk ettiği gerçeğine çekiyordu. Mektupta şu hususa vurgu yapılıyordu: “Böylece, Alman kuvvetlerinin Sovyet-Alman Cephesi’nden çekilmesini sağlamak yoluyla Sovyetler Birliği’ne yardım yerine, Ruslara karşı ek kuvvet sevk etme olanağı elde eden... Hitler için bir kolaylık doğmuştur.” [71]Roosevelt’in bu mektuba yanıtı son derece anlaşılmazdı. “Ben, mihver devletlerinin sizin kahraman ordunuza direnişini zayıflatmak amacıyla Avrupa kıtasında uygun en kısa süre içinde askerî güç kullanmanın ne kadar önemli olduğunu anlıyorum”, diye yazıyordu 22 Şubat 1943’te J. Stalin’e; “Şundan emin olabilirsiniz ki, Kuzey Afrika’daki başarıdan sonra, bizim taşıma araçlarımız bize maksimum desteği sağladığında Amerikan askerî kuvvetleri Avrupa kıtasına yayılacaktır.”[72]

Churchill ise Sovyet hükûmetinin Başkanına yanıtını 11 Mart’ta göndermişti. Churchill mektubunda müttefiklerin çok yakın gelecekte gerçekleştirecekleri harekâtlardan söz ediyordu: 1) Kuzey Afrika’da askerî harekâtın 1943 Nisan ayı sonuna kadar sonlandırılması; 2) Sicilya çıkarmasını Haziran 1943’te, yani Kazablanka Konferansı’nda planlanandan bir ay önce gerçekleştirmek için İngiliz-Amerikan askerlerinin çıkarma hazırlıklarına hız vermek; 3) Akdeniz’in Doğu kesimine askerî harekât planlarının incelenmesi, örneğin, Girit’in ya da On İki adaların, ya da hem birincisi hem de ikincisinin birlikte kuşatılması ve Yunanistan’a çıkarma. Açıkça ortadaydı ki, Kuzey Avrupa’ya çıkarma harekâtı müttefiklerin planlarında yoktu. Churchill SSCB hükûmetini Avrupa’da İngiliz-Amerikan harekâtının gerçekleştirilmesindeki güçlükler konusunda ikna etmeye çalışırken müttefiklerin askerî rezervlerinden örnekler veriyordu. Churchill Britanya ordusunun çok büyük bir bölümünün ki toplam 38 tümen, Kuzey Afrika’da, Orta Doğu’da ve Hindistan’da konuşlandığına ve “bunları deniz yoluyla geriye, Britanya adalarına sevk etmek için fiziki hiçbir olanağın olmadığına” işaret ediyordu. Onun belirttiğine göre, İngiltere hükûmeti tam tersine, Sicilya’ya çıkarma harekâtı

için silahlı kuvvetlerin güçlendirilmesi amacıyla, ikisi İran'dan ve bir tanesi de İngiltere'den olmak üzere sayısı 14'e çıkıncaya kadar Kuzey Afrika'ya yeni tümenler sevk etmeyi öngörüyordu.

Churchill, bizzat İngiltere'de oluşturulmuş yaklaşık 19 tümen olduğunu, bunlardan 4 tanesinin iç güvenlik amacıyla dört tanesinin de ikmal amacıyla kullanıldığını bildiriyordu. Yukarıda belirtilen tümenlerden 16 tanesi Ağustos ayında Kanal'ı geçme harekâtına hazırlanıyordu. Başbakan devamında 1942 Temmuzunda ABD'nin Fransa'ya müdahale için İngiltere'ye 27 tümen sevk etmeye niyetlendiğini bildiriyordu. O zamandan beri onlar Kuzey Afrika'da harekât için 7 tümen göndermişlerdi ve oraya 3 tümen daha sevk etmeye hazırlanıyorlardı. Şu anda İngiltere'de yalnızca bir tane Amerikan tümeni vardı. 1943 Ağustosuna kadar İngiltere'de 4 Amerikan tümeni olacaktı. ABD'nin kararlaştırılan sayıda tümeni, askerleri olmadığı için değil, müttefiklerin elinde tonilato ve eskort araçları olmadığı için gönderemediğini açıklıyordu Churchill.

Müttefikler tarafından La Manche'nin geçilmesi konusunda Churchill, kendisinin ve ABD Başkanının, askerlerinin Avrupa'da Sovyetler Birliği'nin "hayranlık uyandıran bir kahramanlıkla" yürütmekte olduğu genel muharebeye katılmak istediklerine işaret ediyordu. "Ama Kuzey Afrika'da, Pasifik Okyanusu'nda ve Hindistan'daki operasyonları sürdürmek ve Rusya'ya teçhizat sağlamak için, diye yazıyordu Churchill, Birleşik Krallığın ithalat programı son haddine kadar sınırlandırılmıştır ve biz kendi rezervlerimizi harcadık ve harcamaktayız." "Ancak, düşmanın yeterince zayıf düşmesi durumunda, biz Ağustostan önce darbeyi vurmaya hazırlanıyoruz ve bu amaçla her hafta planlarda gerekli değişiklikler yapılmaktadır. Düşmanın zayıf düşmemesi durumunda ise, kalite olarak çok kötü ve sayısal olarak da yetersiz kuvvetle zamanından önce saldırı, olsa olsa kanlı bir başarısızlığa yol açar..."[73]

15-16 Mart 1943'te Stalin, Churchill ve Roosevelt'e yanıtlar gönderiyordu. Sovyet hükûmetinin Başkanı onlara, Hitler Almanyası'nın "Sovyet ordusuna karşı Batıdan 6 tanesi tank tümeni olmak üzere 36 tümen sevk ettiğini" bildiriyordu. Churchill'in Sicilya'daki operasyonun hızlandırılmasına ilişkin verdiği bilgiye yanıt olarak da Stalin bu operasyonun, "Fransa'da ikinci bir cephe açmanın yerini tutamayacağını" belirtiyordu.

Sovyet hükûmetinin Başkanı şunları yazıyordu: “Ben önceden de olduğu gibi, başlıca konunun Fransa’da ikinci cephenin açılması olduğunu düşünüyordum.” J. Stalin müttefiklerin ikinci cephenin açılmasının daha 1942’de, ama her halükârda 1943 ilkbaharında olanaklı görüldüğünü anımsatıyordu. Bunun için ise yeterince ciddi gerekçeler vardı. Sovyet hükûmetinin Başkanı bu nedenle, bir önceki mektubunda 1943 yılının en geç ilkbaharında ya da yaz başında Batıdan bir saldırı gerçekleştirilmesinin zorunluluğunu vurguladığını açıklıyordu.

Sovyet hükûmetinin Başkanı daha sonra şunlara işaret ediyordu: “Sovyet ordusu tüm kışı çok şiddetli muharebelerle geçirdikten sonra ve hâlâ geçirmeye devam ederken, Hitler ise SSCB’ye karşı ilkbahar ve yaz operasyonlarına hazırlık amacıyla ordusunun yenilenmesi ve sayısının artırılması için geniş çaplı yeni önlemler alırken, Batıdan gelecek saldırının daha fazla ertelenmemesi, bu taarruzun ilkbaharda ya da yaz başında gerçekleştirilmesi bizim için özellikle önemlidir.”

J. Stalin ikinci cephenin açılmasının belli güçlükleri içerdiğine de katılıyordu. “Ama yine de” diye yazıyordu “ben ortak davamızın çıkarları açısından Fransa’da ikinci cephenin açılmasının daha fazla geciktirilmesinin ciddi bir tehlike yarattığı konusunda tüm ısrarımla uyarıda bulunmayı gerekli görüyorum. Bu nedenle, Kanal’ın karşı tarafına planlanan İngiliz-Amerikan saldırısına ilişkin açıklamalarındaki belirsizlik bende endişe uyandırmaktadır ve bu konuda susamam.” [74]1943 ilkbaharında İngiliz-Amerikan Silahlı Kuvvetleri Kuzey Afrika’da, Mayıs ortalarına doğru Alman-İtalyan askerlerinin yenilgisiyle sonuçlanan geniş çaplı bir taarruz başlattı. Afrika kıyısı tümüyle müttefiklerin kontrolüne geçti. Bu nedenle, İngiltere ve ABD hükûmetlerinin karşısına stratejik planlarda mutabakata varılması konusu çıktı.

12-25 Mayıs 1943 tarihleri arasında Washington’da Roosevelt ve Churchill’in (kod adı “Trident”[75] olan) ve “mihver” ülkelerine karşı yapılacak savaşa ilişkin konuların görüşülmesine de adanmış Üçüncü Konferans gerçekleştirildi. Konferans başlamadan önce müttefikler Hitler Almanyası’nın Sovyet-Alman Cephesi’nde geniş çaplı yeni bir saldırı hazırlığı içinde olduğuna ilişkin istihbarat bilgilerine sahiptiler. 5 Mayıs 1943’te Roosevelt J. Stalin’e şu bilgileri veriyordu: “Bizim değerlendirmelerimize göre, durum, Almanya bu yaz size karşı geniş çaplı

bir saldırı başlatacaktır ve benim kurmaylarımın tahminlerine göre, bu sizin hattınızın merkezine yönelik olacaktır.”[76]Sovyet hükûmetinin Başkanı 26 Mayıs 1943’te Roosevelt’e mektubunda şunları yazıyordu: “Bu yaz, hatta olasıdır Haziran ayında, Hitlercilerin Sovyet-Alman Cephesi’nde geniş çaplı yeni bir saldırısının başlamasının beklenebileceği konusunda size katılıyorum. Biz yeni bir Alman saldırısına ve karşı saldırıya hazırlanıyoruz, fakat bizim uçağımız ve uçak yakıtımız yeterli değil. Şu anda, elbette, askerî açıdan ve diğer açılardan atmak zorunda kalabileceğimiz tüm adımları öngörmek mümkün değil. Bu, cephemizde durumun akışına bağlı olacaktır. Aynı zamanda pek çok şey, Avrupa’da İngiliz-Amerikan askerî harekâtının ne kadar hızlı ve aktif olacağına da bağlıdır.”[77]

Sovyetler Birliği’ne ikinci cephenin açılması yoluyla etkili bir yardım konusu tüm şiddetiyle yeniden gündeme geldi. Ve müttefikler bunun farkındaydı. Sovyet-Alman Cephesi’nde 200 Alman tümeni ve 30 civarında da Hitlerin uydularına ait tümen konuşlanmıştı.[78]Ama buna rağmen, 12 Mayıs’ta Washington’da buluşan Churchill ve Roosevelt Avrupa’da ikinci cephenin ancak 1944 yılında açılacağı kararını almışlardı.

Amerikalı savaş tarihçisi Metloof’un belirttiğine göre, Churchill ve İngiliz Kurmay Başkanları konferansta Akdeniz savaş arenasında operasyonların sürdürülmesinden yana tavır almışlardı. Onlara göre, “Husky” (Sicilya’nın kuşatılması) operasyonundan sonra müttefiklerin Avrupa’da başlıca görevi İtalya’nın savaş dışına itilmesiydi. Müttefikler La Manche’nin (Roundup planı) geçilmesi operasyonunu, onlara göre, “bunun için” Kızıl Ordu’nun başarılı harekâtları sonucunda “1944 yılında belirecek elverişli koşullar oluşur oluşmaz” gerçekleştirmek niyetindeydiler.[79]

Konferansa katılan Amerikalı Amiral Leahy’nin ifadesine göre, Churchill, müttefiklerin 1944 yılı ilkbaharına kadar Batı Avrupa’ya müdahaleye gerektiği şekilde hazırlanamayacaklarını bahane ediyor ve bu müdahaleyi “ileride bir gün” gerçekleştirmeyi öneriyordu. “Onun 1944 yılında böyle bir girişimden yana herhangi bir eğiliminin gölgesi bile yoktu..” [80]diye yazıyordu Leahy.

Roosevelt ve Amerikalı Kurmay Başkanları, Sicilya’nın kuşatılmasından sonra boşta kalacak İngiliz ve Amerikan askerlerini derhâl “Roundup” operasyonuna hazırlık için kullanmayı tasarlıyorlardı. Amerika Başkanı,

“bu yıl (1943 yılı –y.n.) La Manche çıkarmasını gerçekleştirmek için hiçbir olanak olmadığı, ama bunun 1944 yılı ilkbaharında en geniş boyutta gerçekleştirilmesi gerektiği” [81]konusunda mutabıktı.

Konferansın sonunda Churchill ve Roosevelt, şu hususlardan oluşan bir uzlaşma kararı aldılar. Genelkurmay başkanları, Almanya’nın ve Almanya tarafından kuşatılan Avrupa ülkeleri topraklarına bombardımanın İngiliz ve Amerikan hava kuvvetlerince önemli ölçüde artırılması planını onayladılar. Bu hava saldırıları dört aşamaya bölündü, hem de belirleyici aşama 1944 Nisanına planlandı. Saldırının amacı, Alman avcı uçaklarının gücünü kırmaktı. La Manche’a giriş ve Fransa’ya çıkarma tarih de 1 Mayıs 1944 olarak planlanmıştı. Hücumu (2 tanesi hava çıkarma olmak üzere) 5 tümen başlatacaktı. 20 tümen ise, köprü başı takviyesi kurulur kurulmaz derhâl sevkiyat için hazır olmak zorundaydı. 4 Amerikan ve 3 İngiliz tümeninin “Overlord”[82] (1 Mayıs 1944’te gerçekleştirilmesi planlanan La Manche’ı yarma operasyonunun yeni kod adı) operasyonuna katılmak için 1 Kasım 1943’ten sonra Akdeniz’den sevk edilmesi planlanıyordu. Daha sonra ise Amerikan tümenleri ABD’den her ay 3 ile 5 arasında olmak üzere aralıksız olarak sevk edilmeliydi.

Kuzey Afrika’daki Müttefik Kuvvetler Yüksek Başkomutanı Eisenhower’a, İtalya’nın teslim olmasını sağlayamaması durumunda “Husky” (Sicilya’ya çıkarma) operasyonundan daha geniş çaplı bir operasyon planı hazırlaması önerilmişti. [83]Washington Konferansı biter bitmez Churchill’in İngiliz Kurmay başkanları ABD Kurmay başkanı Marshall’ın nezaretinde Eisenhower’ın Cezayir’deki karargâhının yolunu tuttu. O, müttefik ordularının İtalya’ya çıkarma yapmasını sağlamak istiyordu. “Afrika’dan çıkmadan önce”, diye yazıyordu anılarında Churchill, “Sicilya’nın kuşatılması durumunda, İtalya’ya müdahale konusunda karar alınmasında kesinlikle ısrarlıydım.”[84] İtalya’ya müdahale için ısrar eden Churchill Cezayir’de 29 Mayıs-3 Haziran 1943 tarihli oturumlarda güya “müttefiklerin davasına ve savaşın gerek burada gerekse La Manche bölgesinde genel gelişme seyrine özellikle de bu şekilde en fazla katkının sağlanacağını[85] kanıtlamak istiyordu. Ancak, Marshall, kararın Sicilya’ya saldırı başladıktan sonra alınması gerektiğini belirterek katı bir tutum sergiliyordu[86]Böylece, Cezayir’deki oturum somut sonuçlar

vermedi; İtalya'nın savaş dışına atılması yöntemlerine ilişkin konu Sicilya'ya yerleşilmesine kadar ertelendi.

4 Haziran'da Başkan Roosevelt kendisi ve Churchill adına Washington'da alınan kararlar konusunda Sovyet hükûmetini bilgilendirdi.

Müttefiklerin planları "mihver" ülkelerinin denizaltılarına karşı mücadelenin güçlendirilmesini, Türkiye'nin ya aktif ya da pasif müttefik olarak faşist koalisyona karşı savaşa dâhil edilmesini, Japonya'nın askerî gücünün zayıflatılmasını ve "sayesinde Çin'in etkin güç ve Japonya'ya karşı operasyonların yürütülebileceği bir üs olarak savaşta tutulabileceği, Afrika'da Fransız Silahlı Kuvvetleri'ne, onların, Avrupa topraklarında gerçekleştirilmesi gerekecek taarruzlara aktif olarak katılmaya hazır olabilmeleri için yardım ve destek verilmesi..." aynı zamanda İtalya'nın "mümkün olan en kısa zamanda savaş dışına itilmesi" gibi önlemlerin alınmasını öngörüyordu. Sovyetler Birliği'ne yeniden Almanya'ya karşı ve Avrupa'nın Almanya tarafından kuşatılmış topraklarında hava operasyonlarının güçlendirileceğini vaat ediyorlardı. İkinci cepheye ilişkin müttefikler şunları yazıyorlardı: "Şu andaki planlar uyarınca, o sırada kıtaya geniş çaplı bir müdahale gerçekleştirmeyi sağlamak için 1944 ilkbaharında Britanya adalarına yeterince çok sayıda insan gücü ve malzeme yığınağı yapılacaktır."[87]

Sovyet hükûmetinin Başkanı 11 Haziran'da Roosevelt'in mektubuna yanıt veriyordu; J. Stalin'in Roosevelt'e yanıt metni Churchill'e de gönderilmişti. Mektupta, müttefiklerce Washington'da alınan kararların, Churchill ve Roosevelt'in, Batı Avrupa'da ikinci cephenin açılması süresine ilişkin 1943 yılı başında aldıkları kararlarla çelişmekte olduğuna işaret ediliyordu. J. Stalin Roosevelt'e şunları yazıyordu: "Bu yılın 26 Ocağındaki Churchill ile ortak mektubunuzda o sırada önemli sayıda Alman Kara ve Hava Kuvvetlerini Rusya Cephesi'nden alıkoymaya ve Almanya'ya 1943 yılında diz çöktürme konusunda alınan kararı, doğaldır ki, anımsıyor olmalısınız.

Bundan sonra Bay Churchill kendi adına ve sizin adınıza 12 Şubat'ta Tunus ve Akdeniz'de, aynı zamanda Avrupa'nın Batı kıyısındaki İngiliz-Amerikan operasyonunun kesin sürelerini bildirmişti. Bu mektupta, Büyük Britanya ve Birleşik Devletler tarafından Kanal'ın Ağustos 1943'te geçilmesi operasyonu için hazırlıkların hızla sürmekte olduğundan ve hava koşulları ya da başka nedenlerin bunu engellemesi durumumda, bu

operasyonun daha fazla sayıda kuvvetlerin katılımıyla Eylül 1943'te hazırlanacağından söz ediliyordu.

Şimdi, 1943'ün Mayısında Bay Churchill ile sizin tarafınızdan, Batı Avrupa'ya İngiliz-Amerikan müdahalesini 1944 ilkbaharına erteleyen bir karar alınıyor. Yani, daha önce 1942 yılından 1943 yılına ertelenmiş olan Batı Avrupa'da ikinci cephenin açılışı yeniden ve bu kez de 1944 ilkbaharına erteleniyor.

Sizin bu kararınız, iki yıldır Almanya'nın ve onun uydularının en seçkin kuvvetleri ile gücünün en son noktasına kadar savaşmakta olan Sovyetler Birliği için olağanüstü güçlükler yaratmakta ve yalnızca kendi ülkesi için değil, müttefikleri için de çarpışmakta olan Sovyet ordusunu kendi kuvvetlerini kullanarak hâlâ çok güçlü ve tehlikeli bir düşmanla neredeyse teke tek savaşmaya terk etmektedir.

İkinci cephenin açılmasının yeniden ertelenmesinin ve bu kadar kayıp vermiş olan ordumuzun, İngiliz-Amerikan orduları tarafından beklenmekte olan ciddi destekten yoksun bırakılmasının Sovyetler Birliği'nde –halk arasında ve ordu içinde– ne denli ağır ve olumsuz bir izlenim bırakacağını söylemeye gerek var mı?"

Daha sonra mektupta şu olguya vurgu yapılıyordu: "Sovyet hükûmetine gelince, Sovyet hükûmeti, savaşın bundan sonraki seyri için ağır sonuçlara gebe olabilecek bu çok önemli konuda birlikte tartışma girişimi olmaksızın ve kendi katılımı dışında alınan böyle bir karara katılmayı olanaklı görmemektedir."[88]

Sovyet hükûmetinin Roosevelt'e gönderdiği bu mektuba, ABD Başkanının "tam desteğini" aldıktan sonra Churchill yanıt veriyordu. 19 Haziran 1943 tarihli mektubunda Churchill, ABD ve İngiltere'nin "bu koşullarda doğru olmaktan da öte fiziki olarak mümkün olan yegâne faaliyeti" gerçekleştirmekte olduklarını bildiriyordu İngiltere Başbakanı. Ardından, Churchill, müttefiklerin 1944 ilkbaharından önce Batı Avrupa'ya çıkarma yapmasını ona göre olanaksız kılan nedenleri, aynı zamanda müttefiklerin askerî harekâtlarının "Akdeniz seçeneği" yararına gerekçelerini etraflıca sıralıyordu.[89]

Sovyet hükûmetinin Başkanı Churchill'e 24 Haziran 1943 tarihli yanıt mektubunda şunları yazıyordu: "Batı Avrupa'ya İngiliz-Amerikan müdahalesinin organize edilmesinin, özellikle de Kanal üzerinden asker

sevkiyatının güç olduğu çok anlaşılır bir şeydir"; ancak, Roosevelt ile Churchill'in 1942 ve 1943 yıllarındaki açıklamaları, müttefiklerin "böyle bir operasyonun organizasyonunun güçlüklerinin farkında oldukları ve bu müdahaleye uygun hazırlıkların söz konusu güçlüklerin tümüyle hesaba katılarak ve kuvvetler ile kaynakların sonuna kadar zorlanmasıyla yürütülmekte olduğu konusunda güven aşılamıştınız." "Daha geçen yıl siz" diyordu J. Stalin, "İngiliz ve Amerikan askerlerinin Avrupa'ya müdahalesinin geniş çaplı olarak 1943 yılında gerçekleştirileceğini bildiriyordunuz." Daha sonra mektupta, Churchill'in şu ifadelerinin yer aldığı 10 Haziran 1942 tarihli İngiliz memorandumundan alıntılar yer alıyordu: "Nihayet, hepsinden daha önemlisi de şudur ki, biz İngiliz ve Amerikan askerlerinin 1943 yılında Avrupa kıtasına büyük bir ölçekte müdahalesi için organizasyon ve hazırlıklarda maksimum çabamızı yoğunlaştırmaktayız. Biz başlangıçta, uygun ölçekte hava desteğiyle birlikte 1 milyondan fazla İngiliz ve Amerikan askeri tarafından gerçekleştirilecek olan bu askerî harekâtın boyutları ve ölçüleri için hiçbir sınırlama getirmemekteyiz."

Sovyet hükûmetinin Başkanı İngiltere Başbakanına 1943 yılı başında kendisi ve Roosevelt adına, İngiliz ve Amerikan askerlerinin "önemli sayıdaki Alman kara ve hava kuvvetlerini Rus Cephesi'nden alıkoymak" amacıyla Batı Avrupa'ya müdahalesi konusunda müttefiklerin kararlarını iki kez bildirdiğini, hem de "Almanya'ya 1943 yılında diz çöktürmek" ödevinden söz ettiğini ve müdahale süresini "Eylül ayından geç olmamak üzere" belirlediğini anımsatıyordu.

J. Stalin, yanıtında, Churchill'in, 26 Ocak ve 12 Şubat 1943 tarihli mektuplarından bölümler aktararak şunlara işaret ediyordu: "Sizin Batı Avrupa'ya müdahale sürelerinizden ve planlarınızdan söz ettiğiniz Şubat ayında bu operasyonun güçlükleri, şimdikinden çok daha fazlaydı. O zamandan beri Almanlar birkaç kez yenilgiye uğradılar: askerlerimiz tarafından Güneyde püskürtüldüler ve burada azımsanamayacak kayıplar verdiler; Kuzey Afrika'da İngiliz-Amerikan askerleri tarafından bozguna uğratıldılar ve kovuldular; denizaltı savaşında da Almanlar, daha önce düşmedikleri çok zor durumlara düştüler. İngiliz-Amerikan askerlerinin üstünlüğü oldukça arttı, Amerikalılar ve İngilizlerin Avrupa havacılığında

egemenliği ele geçirdikleri de bilinmektedir, deniz askerî ve taşıma filoları güçlerinin doruğuna ulaştılar.

Böylelikle, Batı Avrupa'da ikinci cephenin açılması için koşullar 1943 yılı boyunca, kötüleşmek şöyle dursun, tam tersine oldukça iyileşti.

Tüm bunlardan sonra Sovyet hükûmeti, Britanya ve Amerikan hükûmetlerinin bu yılın başında alınan Batı Avrupa'ya müdahale kararını değiştireceklerini öngöremezdi. Tam tersine, Sovyet hükûmeti bu İngiliz-Amerikan kararının gerçekleştirileceğini, gerekli olan hazırlığın sürdürülmekte olduğunu ve Batı Avrupa'da ikinci cephenin nihayet 1943 yılında açılacağını düşünmek için tüm gerekçelere sahipti.

Bu nedenle, şimdi siz "eğer biz yüz binlerce kişiyi Kanal üzerinden ölümcül bir saldırıya sürükleseydik, Rusya yardım alamazdı" diye yazdığınızda bana; birincisi, sizin yüz binlerce değil daha operasyonun başında milyonlarca İngiliz-Amerikan askerinin müdahaleye hazırlandığını bildirdiğiniz geçen yılın Haziran ayındaki kendi memorandumunuzu; ikincisi, sizin, açıktır ki yalnızca yüz bin askerle değil, yeterli sayıda askerle öngörülen operasyonun, bu yılın Ağustos-Eylül aylarında Batı Avrupa'ya müdahale için geniş çaplı hazırlık faaliyetlerinden söz edilen Şubat ayındaki mektubunuzu size anımsatmak kalıyor.

Sovyet hükûmetinin Başkanı sonuç olarak şunları yazıyordu: "Ben artık, Batı Avrupa'ya müdahalenize ilişkin bir önceki kararlarınızı iptal eden sorumlu olduğunuz kararınızın, Almanya ile savaşta Sovyetler Birliği'nin rolünü ve onun ikinci cepheye olan ilgisinin yeterince fazla olduğunu bilmemeniz mümkün olmamasına rağmen, Sovyet hükûmetinin katılımı olmadan ve Sovyet hükûmetinin temsilcilerini Washington'daki Konferansa davet etme girişiminde dahi bulunmadan sizin ve ABD Başkanı tarafından alındığı üzerinde uzun uzun durmayacağım.

Sovyet hükûmetinin, ortak düşmana karşı savaşta Sovyetler Birliği'nin başlıca çıkarlarının bu şekilde göz ardı edilmesini kabullenemeyeceği konusunda konuşmaya dahi gerek yoktur.

Siz bana, uğradığım düş kırıklığını tümüyle anladığınızı yazıyorsunuz. Size bildirmek zorundayım ki, burada söz konusu olan Sovyet hükûmetinin düş kırıklığı değildir yalnızca, söz konusu olan müttefiklerine olan ve ağır sınamalara tabi tutulan güveninin sağlanmasıdır. Asıl olanın, Batı Avrupa'nın ve Rusya'nın kuşatılmış bölgelerindeki milyonlarca yaşamın

kurtarılması, kendisiyle kıyaslandığında İngiliz-Amerikan ordularının kayıplarının çok az sayıyı oluşturduğu Sovyet ordusunun devasa kayıplarının azaltılması olduğu unutulmamalıdır.”[90]

Churchill 27 Haziran 1943 tarihli yanıtında[91] yeniden müttefiklerin Batı Avrupa’ya çıkarma için “hazırlıksız” olduğunu, özellikle de çıkarma gemilerinin yetersizliğini ve Amerikan ordusunun Avrupa’ya sevkiyatının güçlüklerini bahane etme çabasındaydı. Churchill, güya müttefiklerin faaliyetlerinin Hitler’in 6 hafta önce büyük hazırlıklar yapılan Rusya’ya üçüncü saldırısını ertelemesine yol açtığını iddia ederek, “Akdeniz stratejisini” savunmayı sürdürüyordu. Sonuç olarak Britanya Başbakanı şunları yazıyordu: “Böylece, bir yandan, Kanal üzerinden saldırı zorlukları, kaynak olmaması değil yalnızca söz konusu olan, söz konusu olan ayrıca, başka bir savaş arenasında daha çok vaat içeren ve verimli bir politika yürütmek için olanakların doğmuş olmasıdır da...” [92]

Churchill’in Alman saldırısının “gecikmesine” ilişkin iddiası doğru çıkmadı. Avrupa’da ikinci cephenin olmamasını değerlendiren Hitlerciler “topyekûn” seferberlik başlattılar, hem ellerinde olan hem de kuşattıkları ülkelerdeki tüm kuvvet ve kaynakları toplayıp Sovyet-Alman Cephesi’ne sevk ettiler. 5 Temmuz 1943’te Hitler ordusunun güçlü bir hücum grubu Kursk kentinin kuzey ve güneyinden saldırıya geçti. Ancak bu saldırı Kızıl Ordu’yu gafil avlayamadı. Alman saldırısı durduruldu, 12-15 Temmuz’da Sovyet ordusu karşı saldırıya geçti ve faşist Alman işgalcileri karşısında parlak bir zafer kazandı. Kursk muharebesinin sona ermesinin ardından Kızıl Ordu’nun karşı saldırısı Velikie Luki’den Karadeniz’e uzanan cephede stratejik karşı saldırıya dönüştü. Yaz-sonbahar muharebeleri sonucunda Sovyet Silahlı Kuvvetleri Levobereg Ukraynası’nı ve Donbas’ı kurtardı; Dnyeper’i geçip işgalcileri Taman yarımadasından çıkararak Belarusya’yı kurtarmaya başladı. İkinci Dünya Savaşı’ndaki keskin viraj alınmıştı. Alman ordusuna bir daha kendine gelemeyecek denli darbe vurulmuştu.

“Diğer bir savaş arenasındaki verimli politikaya” gelince; Churchill, müttefik ordularının İtalya’ya karşı operasyonlarını kastediyordu. Almanların Sovyet-Alman Cephesi’ndeki zor durumundan yararlanan İngiliz ve Amerikan orduları 10 Temmuz 1943’te, 7 İngiliz ve 6 Amerikan tümeninin katıldığı Sicilya’ya çıkarma operasyonunu başlattılar. Karşılarında 9 İtalyan ve 2 Alman tümeni vardı. İngiliz ve Amerikan

askerleri düşman tarafından ciddi bir direnişle karşılaşmadılar, ancak, tüm adayı yalnızca 18 Ağustos'ta kuşatabildiler. Sovyet ordusunun Kursk önlerindeki başarısı İngiliz-Amerikan kuvvetlerinin çıkarmasını kolaylaştırdı. 3 Eylül'de 8. İngiliz Ordusu İtalya'nın Güneyine çıktı. 9 Eylül'de Salerno bölgesine 5. Amerikan Ordusu'nun askerleri çıktı. İtalya'daki Direniş Hareketi de buna katkıda bulundu. Komünistlerin yönetimindeki İtalyan yurtseverler faşizmle mücadeleye hız verdi ve bu da Mussolini'nin devrilmesi sonucunu doğurdu. Askerî ve siyasal yenilgiye uğrayan İtalya 1943 Eylülünde teslim oldu. Müttefiklerin askerî harekâtları İtalya'nın savaştan çekilmesinin nedenlerinden biri olsa da, genel olarak başarılı bir savaş yürütmenin yararlılığı, aynı zamanda askerî amaca uygun oluşu açısından müttefiklerin İtalya'daki uzun süreli ve neredeyse etkisiz savaş faaliyeti son derece kuşku uyandıran bir operasyondu. Ünlü İngiliz burjuva savaş yazarı Genearl Fuller, "İkinci Dünya Savaşı 1939-1945" adlı kitabında şunları yazıyordu: "... Churchill'in, Sicilya'nın kuşatılmasından sonra tam bir kararlılıkla İtalya'nın fethedilmesi gerektiği şeklindeki inadı sonucunda, müttefiklerin güçlükle ele geçirdikleri inisiyatif, stratejik anlamsızlığı ve taktik sıradanlığı bakımından savaş tarihinde emsalsiz olan bir savaş kampanyasında kısmen harcanmıştır."[93]

İngiliz-Amerikan Québec Konferansı (Ağustos 1943)

1943 yaz operasyonları tüm hızıyla sürerken Churchill ve Roosevelt yeni bir buluşma konusunda anlaşmışlardı. İngiliz hükûmeti 7 Ağustos tarihli mektubunda, SSCB hükûmetini "İtalya'ya karşı İngiliz-Amerikan faaliyetlerinin başarıyla ilerlemesi sonucunda" "... 'Overlord' hazırlıkların hızlandırılmasıyla eş zamanlı olarak Akdeniz savaş arenasında yapılacak operasyonlarda mutabakata varmak ve tüm bu operasyonların Pasifik Okyanusu ve Hint Okyanusu'ndaki savaşla ilişkisinin belirlenmesi amacıyla" [94]İngiltere ve ABD'nin görüşmeleri yinelemeye karar verdikleri konusunda bilgilendiriyordu.

“Quadrant”[95] adı verilen İngiliz-Amerikan Konferansı 14-24 Ağustos 1943 tarihlerinde Québec’te yapıldı. Roosevelt ve Churchill dışında konferansa Çin temsilcisi Soon Tse-ven ve ABD ile İngiltere’den üst düzey asker ve siyaset adamları katılıyordu. Konferansın ana konusu müttefik askerlerinin 1944 yılında Kuzey Fransa’ya çıkarma yapmasıydı.

Avrupa’da ikinci cephenin açılmasını yeniden geciktirme çabası içinde olan İngiltere Başbakanı, kendi tutumunu savunmak için konferansa belgelerle donanmış olarak gelmişti. Bu kez o, daha Québec Konferansı’ndan önce ABD Başkanına göndermiş olduğu “Mussolini’nin Düşüşü Hakkında Düşünceler” adlı memorandumu beraberinde getirmişti. Bu belgede Churchill İngiliz-Amerikan askerlerinin İtalya’da ilerlemesi ve Balkanlar da dâhil, Avrupa’nın Güneyinde bundan sonraki yayılma planlarını açıklıyordu. “Biz, Mussolini’nin düşüşünün ve İtalya’nın teslim olmasının Bulgaristan, Romanya ve Macaristan’a etkilerini şimdilik kestiremeyiz. Bu çok ciddi de olabilir” [96]deniyordu memorandumda.

Ancak Churchill, Amerikalı askerî yöneticilerin, özellikle de, daha konferansın ilk oturumunda müttefik kuvvetlerinin Avrupa’daki başlıca operasyonunun 1944 ilkbaharında La Manche üzerinden müdahale olması gerektiğini açıklayan Marshall’ın kararlı direnciyle karşılaştı. Bu kez İngiltere Başbakanı 1944’te ‘Overlord’ operasyonunun gerçekleştirilmesine açıkça karşı çıkma riskini göze alamadı. Bununla birlikte, Amerikalı savaş tarihçisi Metloof’un ifade ettiği gibi, Churchill “Overlord” planının gerçekleştirilmesinin bir dizi koşula riayet edilmesine bağlı olduğunda diretiyordu. Ayrıca, Churchill müttefik askerlerinin Fransa’nın Kuzeyine çıkarma yapmasının, orada en fazla 12 seyyar Alman tümeni olması durumunda mümkün olabileceği görüşündeydi.

Diğer koşul ise, müttefiklerin çıkarma bölgesinde, havada üstünlük elde etmelerindeydi.[97]

İngiltere Başbakanı’nın Québec Konferansı’ndaki tavırlarını analiz eden Amerikalı yazar Shervud “Roosevelt ve Hopkins” kitabında şunları yazıyordu: “Churchill verilebilecek korkunç kayıplara karşı daima kendine özgü inandırıcı çekincelerini dile getiriyordu. Fransa haritasına yeniden ve yeniden dönüyor, Almanların devasa komünikasyon üstünlüklerine, Fransızların kendi planlarına uygun olarak inşa ettikleri La Manche limanlarından başlayarak Belçika sınırı ve Maginot hattının ikmal ve

takviyesi için Doğu ve Batıya çıkan yoğun levazım hattına, şoselere ve demiryollarına dikkat çekiyordu. Ancak, şu anda hava kuvvetlerinin Alman komünikasyonlarını aralıksız bombalamalarıyla ikmal hatları tahrip edilerek ve onların manevra olanakları kısıtlanarak bu itirazlara yanıt verilebilirdi.” [98]

24 Ağustos 1943’te konferans müttefiklerin 1943-1944 stratejisine ilişkin Kurmay Başkanları Birleşik Komitesi’nin sonuç raporunu onayladı. Matloff’un işaret ettiği gibi, bu belge uzlaşmacı bir nitelik taşıyordu ve özellikle de Amerikalılar “Overlord’ operasyonunun rolünün biraz azaltılmasına”[99]razı olmak zorunda kalmışlardı.

Rapor, Avrupa’da askerî harekâtlara ilişkin şu kararları içeriyordu: 1) “Overlord” operasyonunu gerçekleştirmenin bir ön koşulu olarak Almanya’ya karşı ortaklaşa hava saldırısı; 2) “Overlord” operasyonunun gerçekleştirilmesi; raporda “bu operasyon Avrupa’nın ‘mihver’ devletlerine karşı karada ve havada en önemli Amerikan-İngiliz saldırısı olacaktır (operasyonun başlangıç tarihi: 1 Mayıs 1944).” “Şu ya da bu rezervlerin yetmemesi ve ‘Overlord’ operasyonu ile Akdeniz savaş arenasındaki operasyonlar arasında seçim yapılmak zorunda kalınması durumunda, eldeki rezervlerin başlıca amaca ulaşılması, yani ‘Overlord’ operasyonunda başarının sağlanması hesaba katılarak paylaştırılacağı şart koşuluyordu. Akdeniz savaş arenasındaki operasyonlar, ‘Trident’ Konferansı’nda alınan kararlar uyarınca belirlenen kuvvetlerle –eğer sonradan Kurmay Başkanları Birleşik Komitesi bu kuvvetlerinin sayısı konusunda başka bir karar almazsa– yürütülecektir”; 3) ‘Overlord’ operasyonunun olanaksız olması durumunda, alternatif olarak ‘Jüpiter’ (Norveç’e çıkarma) operasyonu için plan hazırlanması; 4) İtalya’da üç aşamalı olarak askerî harekât yapılması: Birinci aşama İtalya’nın savaş dışı bırakılması ve Roma civarında askerî hava üssü kurulması ve olanak varsa, Kuzeye girilmesi. İkinci aşama, Sardinya ve Korsika’nın kuşatılması. Üçüncü aşama, Kuzey İtalya’da Alman ordusuna şiddetli baskı uygulanması ve gerek ‘Overlord’ operasyonunun yürütülmesi gerekse müttefik kuvvetlerin Güney Fransa’ya olası müdahalesi için elverişli koşulların oluşturulması; 5) Düşmanın ‘Overlord’ planına göre çıkarma yapılacak bölgeden uzak tutulması için Güney Fransa’ya müdahale; 6) Olağanüstü durumlarda kıtaya çıkarma (‘Rankin’ operasyonu); 7) Konferansta kabul edilen raporda Balkanlar’daki

faaliyetler konusunda ise bu faaliyetlerin, partizanların havadan ve denizden ikmali, küçük şaşırtma-çıkarma gruplarının kullanılması ve önemli stratejik tesislerin bombalanmasıyla sınırlandırılacağına işaret ediliyordu. [100]

Québec Konferansı'nda ayrıca Kurmay Başkanları Komitesi'nce hazırlanan Batılı müttefiklerin Asya'da Japonya'ya karşı askerî faaliyetleri planı da onaylanmıştı. Müttefiklerin Pasifik Okyanusu stratejisinin görüşülmesi sırasında İngiliz hükûmeti "Japonya'ya karşı savaşa tam anlamıyla ve layıkıyla katılma" arzusunu dile getirmişti. Bir de Churchill İngiliz askerlerinin, Hollanda Hindistan'ına karşı çıkarma operasyonlarına, öncelikle de Sumatra adasına ya da en azından Malakka yarımadasına gönderilmesine daha çok önem veriyordu. Aynı zamanda Churchill, Himalaya üzerinden Çin'e "hava köprüsü" üzerinde kontrolü elde etmişti. [101]

ABD temsilcileri Churchill ile aynı görüşte değildi. Amerikalılar, İngilizleri Hollanda sömürgelerinden uzak tutmaya çalışıyorlardı. Québec'te Marshall, Caroline ve Marianna adalarının işgaline ilişkin operasyon planları, aynı zamanda Burma'ya saldırı hazırlığı ve Çin'e yardım yapılması planları onaylandı. Japonya'ya gelince, Japonya'nın bozguna uğratılması için süre belirlenmişti: Almanya'nın yenilmesinden sonra 12 ay. Ayrıntılı operasyonlar daha sonra belirlenecekti. [102]Québec Konferansı'nda ABD ve İngiltere hükûmet Başkanları 10 Ağustos 1943'te atom bombası yapımı için işbirliği konusunda gizli bir anlaşma imzaladılar. Daha önce (1942 yazında) Roosevelt ve Churchill arasında, bu alandaki tüm araştırma çalışmalarında ABD'nin merkez alınması konusunda mutabakata varılmıştı. Sonuçta ABD çalışmaların gidişatının kontrolünü tekeline almıştı. İngiliz hükûmeti durumu değiştirmek istiyordu. Québec'te müttefikler bir uzlaşma kararına vardılar. ABD bilimsel araştırma ve atom silahı üretme alanında egemen pozisyonunu koruyordu. Bu arada her iki taraf da atom silahını birbirlerine karşı hiçbir zaman kullanmama ve üçüncü ülkelere karşı kullanmada ya da bu silah hakkında diğer ülkelere bilgi vermede ancak karşılıklı mutabakata varma yükümlülüğünü üstlenmişlerdi. Bu anlaşmayla atom bombası üretimi alanında işbirliği yapılması için (her taraftan üçer temsilciden oluşacak) bir "Ortak Yönetim Komitesi" kurulması öngörülüyordu.

Québec'te ABD ve İngiltere yöneticileri, ABD, İngiltere, SSCB ve Çin'in Birleşmiş Milletler Daimî Örgütü kurulması ve dört büyük devletin savaştan sonra barışın desteklenmesi sorumluluğuna ilişkin deklarasyon metnini hazırladılar.

Konferans'ta Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin (FUKK) 3 Haziran 1943 deklarasyonu ve komitenin diplomatik olarak tanınması için müttefik ülke hükûmetlerine başvurusu incelendi. Konferansa katılanlar, FUKK'in diplomatik olarak tanınması konusunda, komiteyi, onun iktidarını tanıyan deniz ötesi Fransız topraklarını yöneten bir organ düzeyine indirilmesi koşuluyla anlaşmaya vardılar.

Churchill ve Roosevelt İtalya'nın teslim olması koşulları konusunda münferit olarak anlaşmaya vardılar ve Avrupa ile ilgili diğer konularda görüşmelere devam ettiler.

Konferans sırasında ABD ve İngiltere hükûmetleri tarafından ilke olarak Sovyet hükûmeti ile ABD ve İngiltere Dışişleri Bakanlarının Moskova'da buluşmaları konusu mutabakata bağlandı. [103]Konferansın bitiminde ABD Başkanı ve İngiltere Başbakanı Sovyet hükûmetini alınan kararlar hakkında bilgilendirdi. 26 Ağustos 1943'te Moskova'ya ulaşan mektupta, onlar 1943-1944 yılları içinde La Manche'in geçilmesi ve Kuzey Fransa'ya girilmesine hazırlık amacıyla Almanya'nın bombalanmaya devam edileceğine işaret ediyorlardı. Roosevelt ve Churchill şunları yazıyordu: "Bugün Birleşik Krallıkta Amerikan Silahlı Kuvvetleri geniş çaplı konuşlandırılmaktadır. Böylelikle Amerikan ve Britanya tümenlerinin Kanal'ın karşı tarafına geçiş için konuşlanması sağlanacaktır. Kıtada köprübaşı takviyesi kurulur kurulmaz, bu takviye sürekli olarak ayda 3 tümenle 5 tümen arası bir hızla ek Amerikan askerleriyle güçlendirilecektir. Bu operasyon, mihver devletlerine karşı başlıca Amerika-Britanya hava ve kara kuvvetlerinin gayretleriyle olacaktır." [104]Devamında İtalya'ya karşı askerî harekât planları anlatılıyordu. Kuzey Fransa'ya girme operasyonu için belirli bir süre verilmiyordu.

Sovyet hükûmetinin Başkanı, ABD Başkanı ve İngiltere Başbakanının, kendisini Québec Kararları konusunda bilgilendiren mektubunu yanıtsız bıraktı.

3 Eylül 1943 yılında İtalya'nın teslim alınmasına ilişkin belge imzalandı. Aynı gün İngiliz-Amerikan askerleri Apenin yarımadasının Güneyine

girdiler. Bu olaylar, İngiliz hükûmeti için Balkan projelerinin gerçekleştirilmesi adına mücadeleyi yeniden başlatacak bir itici güç oldu.

Shervud'un ifadesine göre, Churchill o sırada her ne olursa olsun "artık şimdi kendi yüreğine hiçbir zaman olmadığı kadar yakın duran bölgede, Akdeniz'in Doğusunda kendi stratejik planını gerçekleştirmeye" [105]niyetlenmişti. Balkanlar'a sızma yollarından biri olarak Churchill 12 adaların kuşatılmasını görüyordu.

1943 Eylülünde İngilizler bu adaları ele geçirme girişiminde bulundular. İngiliz askerleri Ege Denizi'nde yer alan Leros, Samos ve Kos adalarına çıkarma yaptılar. Onlar ayrıca Rodos adasını da kuşatmak, Akdeniz'in Doğusunda askerî harekât başlatmak ve başarılı olunması durumunda ise, Amerikan askerlerini de operasyonlar için yanlarına çekerek bu başarıyı Balkanlar'a taşımaya niyetlenmişlerdi. Ancak İngiliz öncü grubu başarısızlığa uğradı. [106]

7 Ekim 1943'te Churchill yardım için Roosevelt'e başvurdu. Ancak Roosevelt'in 8 Ekim 1943 tarihli yanıt telgrafı, Churchill'in belirttiğine göre, "herhangi bir yardımın fiilen reddinden ibaretti". Roosevelt, kendilerini oyalayacak her türlü operasyona itirazı olduğunu ve "'Overlord' operasyonunun tarafımızca planlanan çerçevede gerçekleştirilmesini tehlikeye atacak asker ve silah sevkiyatına izin vermenin mümkün olmadığını" yazıyordu.

Roosevelt Churchill'e 9 Ekim 1943'te yazdığı mektubunda tutumuna açıklık kazandırırken, bir önceki telgrafı gönderirken, 'Overlord' operasyonunun başarısını tehlikeye atabilecek herhangi bir faaliyetin kabul edilemezliği düşüncesinden hareket ettiğini [107]belirtiyordu. Bu kez Amerikan hükûmeti, kendi siyasal çıkarlarından hareketle seçimini kararlılıkla Fransa'ya müdahaleden yana yapmıştı.

Sovyetler Birliği ve Savaşan Fransa (1942-1943)

Sovyetler Birliği'nin Eylül 1941'de 'Özgür Fransa' Ulusal Komitesi'ni tanıması, Özgür Fransa'nın faşist bloğa karşı SSCB'nin müttefiki olduğu anlamına geliyordu. SSCB hükûmeti ile Ulusal Komite arasında doğrudan ilişkinin kurulması, gelecekte Sovyet-Fransız iş ve dostluk ilişkilerinin gelişmesi için temel oluşturuyor ve Fransa'nın uluslararası prestijini tekrar kazanması için iyi ön koşullar oluşturuyordu.

Sovyet ordusunun 1941/42 kışındaki savaşta başarısı tüm Fransız yurtseverler tarafından sevinçle karşılanmıştı. 1942 Ocak ayında Londra Radyosu'ndaki konuşmasında de Gaulle "Fransız halkı, Sovyet halkının başarılarını ve gücünün artmasını hayranlıkla selamlamaktadır. Çünkü bu başarılar Fransa'yı arzuladığı hedefe ve öç alma duygusuna yaklaştırmaktadır... İki ülke için yazıktır ki, yüzyıllar boyunca Fransız-Rus ittifakı yolunda çok sık olarak entrikalar ve anlayışsızlıktan kaynaklanan engellemeler ve karşı hareketlerle yüz yüze kalınmıştır. Yine de böyle bir ittifakın gerekliliği, tarihin her yeni kavşağında daha da belirginleşmektedir." [108]

"Özgür Fransa" Ulusal Komitesi'nin Başkanı faşist koalisyona karşı ortak mücadelede Sovyet-Alman Cephesi'ni net bir tutumla önemsiyordu ve bu nedenle Ulusal Komite'nin çeşitli askerî birliklerini Doğu Cephesi'ne gönderme önerisiyle SSCB'ye başvurdu. Sovyet tarafı Fransızların önerisini takdirle karşıladı. 1941 Aralık ayı sonunda SSCB'nin Müttefik hükûmetler nezdinde Londra büyükelçisi A.E. Bogomolov de Gaulle'e SSCB hükûmetinin Suriye'de bulunan Fransız tümenini seyyar ordu saflarına katmaya razı olduğunu bildirdi.[109] Bu yanıtı alır almaz de Gaulle Fransız birliklerinin SSCB'ye gönderilmesi konusunda İngiltere hükûmeti ile mutabakata varmaya karar verdi. Ancak, İngiltere hükûmeti onun inisiyatifine olumsuz yaklaştı. Britanya Savunma Bakanının Kurmay başkanı General İsmay 6 Ocak 1942 yanıtında, bu niyeti gerçekleştirme yolunda sözüm ona ortaya çıkabilecek güçlüklerden söz ediyordu. [110]20 Ocak 1942'de de Gaulle Eden'den de bir mektup alıyordu. Şunları yazıyordu İngiltere Dışişleri Bakanı "... Bir yandan Sovyetler Birliği'nde (...) Özgür Fransa tugayının ikmal güçlüklerini, diğer yandan da Orta ve Yakın Doğu'da ortamın değişmesi olasılığını dikkate alarak, Sovyet hükûmeti karşısında Özgür Fransa'nın bir tugayını Sovyetler Birliği'ne mutlaka gönderme yükümlülüğünü usulen üstlenmemenin bugünün

koşullarında daha makul olacağı görüşündeyim.” [111]Buna rağmen de Gaulle 1942 Şubatında kendi Yakın ve Orta Doğu temsilcisi General Catroux’a bir tugayı İran üzerinden Kafkasya’ya göndermesi emri veriyordu. İngiliz Komutanlığı Fransız askerlerini, İran üzerinden geçişi sırasında, ikmal etmeyi reddediyordu ve en sonunda de Gaulle’ün önerisi gerçekleştirilemiyordu.

25 Kasım 1942’de Moskova’da Fransız pilotların Sovyet-Alman Cephesi’nde savaşa katılmalarına ilişkin anlaşma imzalanıyordu. Bunun hemen ardından bir grup Fransız pilot SSCB’ye geliyordu. Sovyet hükûmeti onların iaşe ve teçhiz giderlerini tümüyle üstleniyordu. Önce “Normandiya” filosu, ardından da “Normandiya-Neman” hava alayı şeklinde oluşturulan Fransız pilotlar büyük çarpışmalardan geçiyor ve cesur ve yiğit birer savaşçı olarak kendilerini kanıtlıyorlardı. Onların savaş karnesinde 5300’den fazla uçuş, 869 hava muharebesi ve 268 düşürülen uçak yer alıyordu. [112]

Fransız pilotların Sovyet-Alman Cephesi’nde savaştıkları sırada, kuşatılmış Fransa’nın topraklarında Direniş Hareketi’nin saflarında Sovyet yurtseverler de Fransızlarla birlikte Alman işgalcilere karşı mücadele veriyorlardı. Fransa’nın Doğu bölgelerinde ‘Sivastopol’, ‘Vatan İçin’ ve ‘Stalingrad’ ve diğer Sovyet partizan müfrezeleri savaşıyorlardı. 1943 yılında Fransız Komünist Partisi Merkez Komitesi’nin katılımı ve yardımıyla Fransa’da “Sovyet Yurtseveri” adlı bir gazete çıkaran Sovyet Esirleri Merkez Komitesi kuruldu. Gazetede Direniş Hareketi’nin Fransa’daki kahramanlıkları ve Sovyet-Alman Cephesi’ndeki duruma ilişkin haberler yer alıyordu.

1942 Martında Ulusal Komite “Özgür Fransa’nın” temsilcileri Garrud, Petit ve Schmitlein SSCB’ye geldiler. Sovyet yöneticilerine Ulusal Komite’nin faaliyetleri, Fransa’daki durum hakkında bilgiler verdiler. Her iki tarafça, Hitler Almanyası’nın bir an önce bozguna uğraması ve SSCB ile Özgür Fransa arasında sıkı bir işbirliği kurulmasına olan karşılıklı ilgi dile getirildi.

24 Mart 1942’de SSCB Dışişleri Halk Komiseri V. M. Molotov’un İngiltere ziyareti sırasında, Molotov ve de Gaulle arasında Londra’da bir görüşme gerçekleşti. General de Gaulle “Özgür Fransa” Hareketi’nin İngiltere ve ABD hükûmetleri ile karşılıklı ilişkilerde yaşadığı güçlükleri

dile getirdi. De Gaulle'nin ifadesine göre İngiltere ve ABD hükûmetleri, özgür Fransızların hareketine siyasal bir misyon yüklemekten hep kaçınarak bu hareketi "yalnızca askerî bir örgüt" düzeyine indirgiyorlardı.[113]

De Gaulle ayrıca Halk Komiserini, Amerika'da beliren emperyalist eğilimlerle bağlantılı olarak çıkabilecek güçlükler konusunda bilgilendiriyordu. [114]

SSCB hükûmetinin Fransa'yı özgür ve Avrupa'da olsun dünyada olsun büyük demokratik anti-faşist bir devlet olarak kendi yerini almaya yetenekli bir ülke olarak görme arzusu Sovyet tarafınca teyit ediliyordu. Fransız halkının egemenliği konusuna değinirken, Halk Komiseri SSCB hükûmetinin "bu egemenliği tamamen yeniden tesis edilmiş ve Fransa'yı yine eski gücü ve parlaklığında yeniden doğmuş olarak görme arzusunu" dile getiriyordu.[115]

"Özgür Fransa" Ulusal Komitesi, Londra görüşmelerinin sonuçları hakkında SSCB temsilcisine bilgi verirken "Sovyet hükûmetinin, Rusya ile ittifak bağlarıyla bağlı güçlü Fransa'nın yeniden tesis edilmesini gerekli gördüğü" vurgulanıyordu.[116]

Londra görüşmesi "Özgür Fransa" Ulusal Komitesi'nin otoritesinin önemli ölçüde güçlenmesine katkıda bulunmuştu. Görüşmeye ilişkin resmî bildirinin yayımlanmasından kısa bir süre sonra İngiltere Dışişleri Bakanlığı, Fransız Limanı Dakar'ın, Ulusal Komite ile ön mutabakata varılmaksızın müttefikler tarafından işgal edilemeyeceğini ilan ediyor, Amerikalılar ise "en azından şimdilik gayri resmî olarak de Gaulle'ü tanımayı öneriyorlardı." [117]Ulusal Komite'nin dışişlerinden sorumlu komiseri M. Dejean A.E. Bogomolov ile görüşmesinde, İngiliz ve Amerikalıların bu açıklamalarının Sovyet-Fransız görüşmesinin bir sonucu olduğunu açıkça itiraf ediyordu.

Sovyetler Birliği'nin Fransa ile çok açık olan dostça ilişkisi, "Özgür Fransa" Hareketi'nin, uluslararası pozisyonunun güçlenmesi anlamında çok büyük bir önem taşıyan, statüsü konusunda kendini göstermişti. Ulusal Komite daha Nisan 1942'de, kendisinin geçici Fransız hükûmeti olarak tanınmasının Komite'ye anti-Hitler koalisyonda daha belirgin bir yer edinmesini ve kendi çıkarlarını daha iyi savunmasını sağlayacağı konusunu müttefikler önünde gündeme getiriyordu. Ancak ne İngiltere üstelik ne de

ABD bu tanımaya yanaşmıyorlardı; onlar, özellikle Fransız kolonilerinde kendilerinin "ellerini rahata erdirecek" bir politika yürütmelerini engelleyeceği için komiteyi yasallaştırmayı arzulamıyorlardı. Ve de Gaulle geçici olarak düşüncelerinden vazgeçmek zorunda kalmıştı.

1942 Haziran'ında Ulusal Komite müttefiklere "Savaşan Fransa" ('Özgür Fransa' Hareketi'nin artık böyle adlandırılması öneriliyordu) ve 'Fransa Ulusal Komitesi' kavramlarını tanımlayan bir formül sunuyordu. Fransızlar, 'Savaşan Fransa' (France-Combatant) ifadesinde Fransız topraklarının ve teslim olmayı kabul etmeyen ve nerede olurlarsa olsunlar, sahip oldukları olanaklarla müttefiklerin ortak zaferi sonucunda Fransa'nın kurtuluşuna katkıda bulunacak yurttaşların birliğinin anlaşılmasını istiyorlardı. De Gaulle'ün ifadesiyle "'Fransız Ulusal Komitesi' 'Savaşan Fransa'nın tek başına Fransızların savaşa katılmasını örgütleme ve müttefikler nezdinde Fransa'nın çıkarlarını, özellikle de savaşın yürütülmesine değindiği ölçüde bu çıkarları temsil etme hakkına tek başına sahip olan yönetim organıdır." 118

İngiltere hükûmeti de Gaulle'ün önerilerinde Fransız formülüne belirgin bir şekilde hizmet eden değişiklikler yaptı. Bunlardan ilki, 'Savaşan Fransa' kavramını "ortak düşmana karşı savaşta Birleşmiş Milletlerle işbirliği yapmak için birleşen" Fransız yurttaşları ve toprakların bütünüyle sınırlıyordu. İngilizler 'Savaşan Fransa'yı', Fransızların 'mihver' devletlerine direnişin bir 'simgesi' olarak görmek istiyorlardı. Bunun dışında onlar, Fransa yönetiminin, gelecekte kurulabilecek diğer organlarıyla ilişkiler kurmak için ellerinin serbest kalması olanağını korumak çabasındaydılar; bu nedenle, Fransız Ulusal Komitesi'nin tanımındaki İngiliz formülünde 'tek başına' sözcüğü silinmişti. [119]ABD hükûmeti, Fransız projesinden daha da fazla farklılık gösteren bir formül hazırlamıştı. Amerikan belgesinde 'Savaşan Fransa'nın adı hiç geçmiyordu. ABD yöneticileri ısrarla eski terim olan 'Özgür Fransa Hareketi'nden" yanaydılar. Fransız Ulusal Komitesi bir bütün olarak 'mihver' devletlerinde Fransız direnişinin bir sembolü olmuştu. [120]Sovyet hükûmeti Fransızlar tarafından önerilen formülü olduğu gibi kabul etmişti. 24 Eylül 1942'de büyükelçi A. E. Bogomolov, Ulusal Komite'nin Dışişlerinden Sorumlu Komiseri M. Dejean'a Sovyet hükûmetinin kararını bildiriyordu. Bu karar göre, bunda "Fransa ve Sovyet Rusya'yı saldırganlık ve faşizmi defetme ve

askerî güvenlik ve ekonomik ilerleme koşullarında barışın sağlanması için birlikte çalışmada aynı arzuyu beslemek anlamında daha fazla kaynaştırması gereken yolda önemli bir aşama”[121] gören Fransızlar tarafından büyük bir takdirle karşılandı.

Sovyetler Birliği ve Savaşan Fransa arasındaki işbirliği deneyimi, Büyük Anayurt Savaşı’nın ilk yıllarında, Fransız yurtseverlerin direniş hareketinin SSCB nezdinde sadık ve güvenilir bir müttefike sahip olduğunu inandırıcı bir şekilde gösteriyordu. SSCB’nin başlıca görevi, Fransız halkının anti-faşist güçlerinin birleştirilmesine tüm gücüyle katkıda bulunmaktan, onların vatanlarını faşist işgalciler ve onların Fransa içindeki müttefiklerinden kurtarmaktan, SSCB ile Fransa arasında dostça ve müttefikliğe uygun ilişkilerin geliştirilmesini sağlamaktan oluşuyordu. 1943 Kasımında Fransa Komünist Partisi Genel Sekreteri Maurice Thorez şunları yazıyordu: “Fransa Sovyetler Birliği’ne, Kızıl Ordu’ya çok şey borçlu olduğunu hiçbir zaman unutmayacaktır. Fransız halkı, yenilgimizin ve düşmanın saldırısının, ülkemizin yaşadığı belaların, Lavalec ve diğer Münih yanlılarının azgın anti-Sovyet politikasının bir sonucu olduğunun bilincindedir. Halkımız, eski Fransa-Rusya dostluğunun, yarın Fransa’nın güvenliği ve bağımsızlığının en iyi garantilerinden biri olacağını anlamaktadır.”[122]

3 Haziran 1943’te Cezayir’de Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi’nin kurulduğuna ilişkin bir deklarasyon yayımlandı. Komiteye iki kişi Başkanlık ediyordu: de Gaulle ve Giraud. Amerikalıların ısrarları üzerine Komite General Giraud’u Silahlı Kuvvetler Komutanı olarak onayladı. Komite, kendisini merkezî Fransa iktidarı olarak ilan ettiği bir bildiri yayımladı. Bundan hareketle komite müttefiklere kendisini tanımaları ricasıyla başvurdu. Sovyet hükûmeti bu bildiriye olumlu yaklaştı. Üstelik Kuzey Afrika’da Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi kurulur kurulmaz Sovyet hükûmeti komite yöneticileriyle doğrudan ilişkiler kurulması için oraya bir temsilci göndermeye karar verdi. Ancak, hemen hemen iki ay boyunca, SSCB hükûmeti, çeşitli “askerî durumları” [123] bahane eden İngiliz-Amerikan idarecilerinin karşı çıkması yüzünden bu niyetini gerçekleştirmeyi başaramadı. ABD ve İngiltere hükûmetleri, Sovyetler Birliği ile Fransız Komitesi yöneticileri arasındaki doğrudan ilişki kurulmasını engellemekle kalmadılar, bu ilişkiyi tanımayı da reddettiler.

Onlar bunu, müttefiklerin askerî Komutanlığının, güya General de Gaulle'ün nasıl bir tavır sergileyeceğinden emin olmadığı ve onun müttefiklere olan dostça duygularına inanmadığı şeklinde açıklıyorlardı.[124]

Bu konuda J. Stalin, 26 Haziran 1943'te Churchill'e bir mektup gönderiyor ve şunlara dikkat çekiyordu: "Bize öyle geliyordu ki, Büyük Britanya hükûmeti General de Gaull'ü destekliyordu ve bu da tamamen doğaldı, çünkü Fransa'nın teslim olduğu andan itibaren General de Gaulle anti-Hitlerci Fransız kuvvetlerine önderlik ediyordu ve Savaşan Fransa etrafında kenetlenmiş olan Fransız yurtseverlerin mücadelesini yönetiyordu. Kuzey Afrika'da olayların geçen yılın Kasım ayından itibaren bunu izleyen gelişmesi ve İngiliz-Amerikan askerleri tarafından yürütülen operasyonlara, General Giraud ve de Gaulle'ün komuta ettiği Fransız Silahlı Kuvvetleri'nin katılması, onların birleşmesi için koşullar oluşturmuştur. Bu birleşme tüm müttefikler tarafından makul kabul edilmiş ve bundan hiçbir kuşku doğmamıştır. Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi nezdinde kurulan birleşik bir organın tanınması, bu davada sergilenen arzular ve çabaların bir sonucu olmalıydı. Üstelik Giraud ve de Gaulle'ün temsil ettiği Fransız Ulusal Komitesi, kendilerini tanımaları ricasıyla müttefiklere resmen başvurduktan sonra, Sovyet hükûmetine öyle geliyor ki, tanınmanın reddedilmesi Fransız kamuoyu için anlaşılmazdır."[125] Ancak, İngiliz hükûmeti Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin tanınmasının ertelenmesini rica ettiği ve bu yönde münferit hiçbir adım atmayacağını vaat ettiğinden, Sovyet hükûmeti de tanınmanın ertelenmesine razı olmuştur.

Bu sırada İngiliz hükûmeti Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin tanınması için 1943 yazında, Büyük Britanya'nın SSCB büyükelçisi A. Kerr'in SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov'a 26 Haziran ve 5 Ağustos tarihli mektuplarında iki seçenek olarak genel bir formül hazırlama çabasındaydı. Her iki formül de içeriği açısından, Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi'ni Fransız devletinin çıkarlarının temsilcisi olarak tanıma konusunu atlıyordu. İkinci formül (5 Ağustos tarihli mektuptaki formül) ilk formülden, İngilizlerin, Fransız Komitesi'ni Fransızları birleştiren tek bir organ olarak değil de, organlardan biri olarak tanımayı önerdiği anlaşılan önsözüyle ayrılıyordu. Önsözde, Fransız Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin deklarasyonunda belirtildiği gibi, temel özgürlüklerin, Cumhuriyetin ve Cumhuriyet rejiminin yasalarının yeniden oluşturulmasından değil, "Fransız

halkının kendi rejim sorununu kendisinin çözmesi ve kendi hükûmetini kurmasından”[126] söz ediliyor olması dikkat çekiciydi. Bu formülü, İngilizlerin Fransız Komitesi ile ilgili olarak herhangi bir yükümlülük üstlenmeme ve müttefik askerlerinin çıkarmasından sonra Fransa’da ellerini kollarını bağlamama özgürlüğünü koruma arzusu olarak algılamak gerekiyordu.

Tipiktir, komitenin tanınmasına ilişkin ilk İngiliz formülünde şöyle deniyordu: Büyük Britanya hükûmeti, komitenin “kontrolü altındaki topraklarda savaşın yürütülmesi için Birleşmiş Milletler hükûmetlerine gerekli olan askerî ve ekonomik alanlardaki olanakları”[127] sunacağını hesaplamaktadır; oysa tanınmanın ikinci formülü bu durumu şöyle açıklıyordu: “Komite, doğaldır ki, kontrolü altındaki topraklarda savaşın yürütülmesi için Birleşik Devletler hükûmetine ve Birleşik Krallıktaki Majesteleri’nin hükûmetine gerekli olan her türlü askerî ve ekonomik olanakları ve garantileri sunacaktır.”[128]

Böylece ABD ve İngiltere hükûmetleri Fransa Halk Kurtuluş Komitesi’nin otorite ve yetkilerini kısıtlamak için her türlü çabayı gösteriyorlardı. Büyük Britanya hükûmeti komiteye kendi iradesini dayatmak için ayrıca, bir ültimatom biçiminde Fransız askerlerinin Yüksek Başkomutanlığı’nın General Giraud’a devredilmesini talep ediyordu.[129] Bundan dolayı, de Gaulle’ün olası istifasından dahi söz ediliyordu. İngiltere ve Amerika hükûmetlerinin Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi’ni tanımayı reddetmesi, Fransız yurtseverlerin Nazizm’e karşı mücadelede güç birliğini olumsuz etkilemişti.

Fransa sorunu, Ağustos 1943’teki Québec Konferansı’nda İngiliz-Amerikan tartışmalarının konusu olmuştu. ABD Dışişleri bakanı Hull, de Gaulle’e düşmanca tutumunu sürdürüyordu ve Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi’ni Fransa’nın merkezî iktidarı olarak görmeyi istemiyordu. Ortak bir tanıma formülüne ulaşmak için tüm çabalar başarısızlıkla sonuçlandı. Sonuçta, her hükûmetin komite ile ilişkisini kendisinin belirleyeceği ve de Gaulle ile Giraud karşısında buna uygun bir tavır belirleyeceğine karar verildi.

26 Ağustos 1943’te Sovyet hükûmeti, “Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi’ni Fransa Cumhuriyeti’nin devlet çıkarlarının temsilcisi, Hitler zulmüne karşı mücadele eden tüm Fransız yurtseverlerinin yöneticisi olarak

tanıdığına ve söz konusu komite ile yetkili temsilci değişiminde bulunacağına ilişkin kararını”[130]açıkladı.

Aynı sıralarda İngiliz hükûmeti Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi’ne memorandum veriyor, ABD Başkanı ise komitenin tanındığına ilişkin bir deklarasyon yayımlıyordu. Ancak, bu belgeler bir dizi çekince taşıyordu. Şöyle ki, Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi’nin İngiliz formülünde Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi’nin ancak, savaş sırasında belirli sınırlamalar dâhilinde ve “onun iktidarının tanındığı” [131] Fransa topraklarında faaliyet gösteren bir organ olduğu vurgulanıyordu. Bu formül, İngiliz ve Amerikan tekelleri için ayrı bir ilgi odağı olan Fransız sömürgelerinin Savaşan Fransa hareketine dâhil olmasına fırsat vermemek için tam anlamıyla bir olanak sağlıyordu. Sovyetler Birliği’nin Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi’ni tanıma formülü İngiliz ve Amerikan formülünden esaslı bir şekilde ayrılıyordu: Bu formül, Fransız Komitesi’nin SSCB hükûmeti tarafından tam ve kayıtsız koşulsuz olarak tanındığını ifade ediyordu. FUKK’nin SSCB temsilcisi R. Garro, “açık ve net bir formülle dile getirilen bu tanımanın Fransız halkında istisnai olarak uyandırdığı büyük izlenimi” [132] vurgularken, Komitenin Sovyet hükûmetine bu dostça adım için duyduğu minnettarlığı ifade ediyordu. SSCB Yüksek Sovyet Prezidyum’u 5 Ekim 1943’te, 8 Ekim’de Cezayir’e giden A. E. Bogomolov’u FUKK nezdinde Sovyet hükûmetinin yetkili temsilcisi olarak atıyordu. Garro SSCB hükûmeti nezdinde FUKK’nin temsilcisi olarak kalıyordu.

İngiltere ve Amerikan hükûmetlerinin Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi’ne dönük politikası bizzat ABD ve İngiltere’de eleştirilere neden oluyordu. Şöyle ki, İngiliz Parlamentosu üyesi Cox, 21 Eylül 1943’te Avam Kamarası’ndaki konuşmasında şunları ifade ediyordu: “Sovyetler Birliği Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi’ni Fransa devletinin çıkarlarının temsilcisi olarak tanımıştır... Ne Amerika ne de Büyük Britanya bu kadar ileri gidememişlerdir. Biz komiteyi Fransız devletinin çıkarlarının temsilcisi olarak tanımadık, oysa biz gerçekte Fransız Komitesi kadar demokratik, onun kadar temsil yeteneği olmayan diğer müttefik hükûmetleri tanımıştık”.[133] Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi’nin tanınması konusunda Sovyetler Birliği, Fransa Cumhuriyeti’nin uluslararası prestiji ve otoritesinin yeniden kazandırılmasına dönük şaşmaz ve ilkeli tutumunu yeniden sergilenmişti.

Dostluk, Karşılıklı Yardım ve Savaş Sonrası İşbirliği Konusunda Sovyet-Çekoslovak Anlaşmasının İmzalanması

Hitler Almanyası'na karşı savaşta ortak hareket edilmesine ilişkin 18 Temmuz 1941 tarihli Sovyet-Çekoslovak Anlaşması uyarınca, SSCB topraklarında Çekoslovak askerî birliği kuruldu ve Ludvik Svoboda komutasında faşist işgalcilere karşı 1943 yılında Kızıl Ordu ile omuz omuza çarpışmaya başladı.

SSCB hükûmeti Sovyet-Çekoslovak işbirliğinin daha da güçlendirilmesi için daima çaba gösteriyordu.

Londra'da bulunan Çekoslovak hükûmeti 1943 Mart'ında SSCB hükûmeti ile Çekoslovakya ve Sovyetler Birliği arasında yeni bir ittifak anlaşması için görüşmelere başladı. 6 Mart 1943 yılında Çekoslovakya'nın SSCB büyükelçisi Z. Fierlinger SSCB Dışişleri Halk Komiseri yardımcısı S.A. Lazovskiy ile görüşmesinde Cumhurbaşkanı E. Benes'in, Çekoslovak-Sovyet işbirliğinin gelecekte alacağı şekle ilişkin konuları görüşmek amacıyla Moskova'ya gelmek niyetinde olduğunu bildiriyordu. Z. Fierlinger, Benes'in kendisinden "Sovyetler Birliği ile savaş süresince yalnızca Çekoslovak-Sovyet ilişkileri konusunu değil savaş sonrası ilişkiler konusunu da düzenleyen bir anlaşma imzalanması olanağını umut etmenin mümkün olup olmadığına ilişkin" bilgi istediğini belirtiyordu. Büyükelçinin belirttiğine göre, "Benes'in henüz belirli bir tasarısı yoktu, ama... Çekoslovak halkı yakın bir Çekoslovak-Sovyet işbirliğini, büyük Rus halkıyla bir ittifakı istiyordu." [134] Bir de Fierlinger Çekoslovak halkının Londra'daki "Çekoslovak hükûmetinden çok daha ileride olduğunu" vurguluyordu. Büyükelçi "Çekoslovakya ile SSCB arasında bir ittifakın karşısında herhangi bir uluslararası engel olup olmadığını" soruyordu.[135] SSCB Halk Komiseri yardımcısı Çekoslovakya ile SSCB arasında sıkı bir işbirliğine karşı –gerek ulusal gerekse uluslararası– herhangi bir engel görmediğini bildiriyordu. [136]

20 Mart 1943'te Benes Sovyetler Birliği'ne, SSCB ile Çekoslovakya ya da SSCB, Çekoslovakya ve Polonya arsında 1942 İngiliz-Sovyet anlaşması benzeri karşılıklı yardım anlaşması imzalanması olanağına ilişkin bir soruyla resmen başvuruyordu. SSCB hükûmeti bunu ilke olarak kabul etti.

[137] SSCB hükûmeti Çekoslovak hükûmetinin SSCB ile Çekoslovakya arasındaki anlaşmanın imzalanmasına ilişkin somut önerileri görüşmeye hazırdı. Sovyet hükûmeti ilke olarak SSCB, Çekoslovakya ve Polonya arasındaki karşılıklı yardım anlaşmasını da kabul edilebilir buluyordu, ancak bu konunun görüşülmesinin zamanlama açısından uygun olmadığına işaret ediyordu.

10 Mayıs 1943'te Fierlinger, Londra'daki Benes'e, SSCB hükûmetinin kendisinden anlaşmanın taslağını beklediğini ve bu anlaşmanın, kendisinin SSCB ziyareti sırasında imzalanabileceği görüşünde olduğunu bildiriyordu. Fierlinger bu konunun ertelenmemesini öneriyor ve anlaşmadan kaynaklanacak sorunların Moskova'da tartışılabileceğini düşünüyordu.[138] Ancak, Sovyet-Çekoslovak anlaşmasının imzalanmasına İngiltere hükûmeti engel olmaya yelteniyordu. O sıralar İngiltere hükûmeti SSCB'nin Batı sınırları yakınında bir anti-Sovyet federasyon kurulması tasarılarının gerçekleşeceği umudunu taşıyordu henüz[139] ve Çekoslovakya'nın SSCB ile yakınlaşmasına fırsat vermemeye çalışıyordu. Eden Benes'e, Polonya-Sovyet anlaşmazlığı nedeniyle anlaşmanın imzalanmasını ertelemesini öğütlüyordu.[140]Eden Benes'e, güya Sovyet hükûmetinin küçük ülkelerle savaş sonrasını kapsayan anlaşmalar imzalamamayı vaat ettiğini bildiriyordu. Sovyet hükûmeti İngilizlere benzer hiçbir vaatte bulunmamıştı. 7 Temmuz 1943'te SSCB Dışişleri Bakan yardımcısı A.E. Korneyçuk bu konuyu Çekoslovakya büyükelçisi Fierlinger'e açıklıyordu. Buna rağmen, Benes, Çekoslovak hükûmetinin İngiltere'ye bağımlılığını da gerekçe göstererek İngilizlere ödün vermeye hazırdı.

Çekoslovak hükûmetinin tutumu, doğaldır ki, SSCB'ye karşı dostça bir yaklaşım içinde olan Çekler ve Slovaklar arasında hoşnutsuzluk yaratmıştı. Fierlinger Benes'e çektiği telgrafta şunlara işaret ediyordu: "Anlaşma konusunda görüşmeler yapıp anlaşmayı imzalamamak olumsuz bir izlenim yaratır ve Moskova bu tür hareketleri kabul etmez."[141]

1943 Ağustosunda Benes, kendisinin Moskova ziyareti konusunun Sovyet ve İngiliz temsilcilerinin yapacağı görüşmede çözüme kavuşturulacağı umudunu dile getirerek anlaşma taslağını incelemesi için Sovyet hükûmetine gönderiyordu. Sovyet hükûmeti taslağı inceledikten sonra, Fierlinger'in ifadesine göre, Çekoslovak hükûmetini tamamen tatmin etmesi gereken bir karşı öneri sunuyordu. Sovyet taslağında Sovyetler

Birliği'nin ve Çekoslovakya'nın Hitler Almanyası'na karşı zafere ulaşıncaya kadar savaşı sürdürme gayreti, Çekoslovakya'nın Almanya'ya karşı askerî harekâtlara dâhil olması, ya da 'drang nach Osten (Doğu'ya Hücum)' politikasını yenilemesi ya da bu savaşta bu ülke ile güç birliği yapabilecek herhangi bir devletle birlikte olması durumunda, Sovyetler Birliği'nin bu ülkeye savaş sonrası dönemde de yardıma hazır olduğu vurgulanıyordu. Anlaşma taslağında savaştan sonra işbirliği, egemenlik ve içişlerine müdahale etmeme ilkeleri öngörülüyordu. Taslak bu anlaşmaya, SSCB ve Çekoslovakya ile sınırı olan ve bu savaşta Alman saldırganlığının hedefi durumundaki üçüncü bir tarafın dâhil olabilmesi olanağını öngörüyordu. [142]

23 Ekim 1943'te SSCB, ABD ve İngiltere Dışişleri bakanlarının Moskova Konferansı sırasında Sovyet hükûmeti, bilgilendirme amaçlı olarak, Amerikan ve İngiliz hükûmetlerine üzerinde mutabık kalınmış olan Sovyet-Çekoslovak Karşılıklı Yardım Anlaşması taslağını iletti. 24 Ekim'de, üç Bakanın toplantısında İngiliz Delegasyonunca sunulan küçük ülkelerle savaş sonrası ilişkilerle ilgili anlaşmalar konusunun tartışılması sırasında, SSCB temsilcileri Çekoslovak-Sovyet Anlaşması konusunu gündeme getirdiler. Buna ek olarak, Sovyet ve Çekoslovak hükûmetleri arasındaki tam mutabakata karşın, Benes'in imzalamak üzere Moskova'ya gelmesinin Britanya hükûmetinin itirazı sonucunda ertelendiği belirtildi. Eden yine aynı toplantıda, antlaşmanın içeriğini incelediğini, bunu çok iyi bir anlaşma olarak kabul ettiğini ve Benes'in bu anlaşmayı imzalamak üzere Moskova'yı ziyaretine itirazının bulunmadığını belirtiyordu.[143] Sovyet hükûmeti bunu Çekoslovak hükûmetine bildirerek Benes'i anlaşmayı imzalamak üzere Moskova'ya davet ediyordu.[144]

12 Aralık 1943'te Moskova'da Sovyetler Birliği ile Çekoslovakya arasında, Çekoslovakya'nın yeni dış politikasını tayin etmesi için sağlam bir temel oluşturan Dostluk, Karşılıklı Yardım ve Savaş Sonrası İşbirliği Anlaşması imzalandı. Anlaşma Çekoslovak halkına bağımsızlık, güvenlik, kendi ülkesinin yazgısını özgürce ve kendi başına belirlemeyi garanti ediyordu. Sovyetler Birliği Münih Gizli Anlaşmasını tanımadığını ve sahip olduğu tüm olanaklarla Çekoslovak halkının gasp edilen bağımsızlığını geri almasına yardımcı olacağını bir kez daha sergilemiş oluyordu.

SSCB ve Çekoslovakya arasındaki 12 Aralık 1943 tarihli İttifak Anlaşması Çekler ve Slovakların köleleşme tehdidinden kurtuluşunun, ülkenin özgürce ve çok yönlü gelişmesinin güvenli bir garantisiydi. Çekoslovakya Komünist Partisi Genel Sekreteri Klement Gottwald Sovyet-Çekoslovak Anlaşması'nın imzalanması dolayısıyla şunlar söylüyordu: "Bizim ulusal ve devlet gemimiz güvenli bir liman bulmuştur."[145]

SSCB'nin Yugoslavya, Polonya ve Arnavutluk'taki Direniş Hareketlerine Destek Amaçlı Diplomatik Girişimleri

Sovyetler Birliği faşizme karşı direnişe elinden gelen siyasal ve diplomatik her türlü destekte bulunuyordu. SSCB, en iyi kızları ve oğulları Josip Broz Tito önderliğindeki Yugoslavya Komünist Partisi Merkez Komitesi yönetimi altında saldırganlara karşı kahramanca çarpışan, Yugoslav halklarına en içten gelen merhameti gösteriyordu. Yugoslavya'daki durum, ülkede işgalcilerle işbirliği yapan Hırvat faşistlerinin elebaşı Paveliç tarafından yönetilen ve sürgündeki Yugoslav hükûmetinin Savaş bakanı General Mihailoviç'in başını çektiği monarşi nasyonalist silahlı kuvvetleri olmalarıyla daha da güçleşiyordu. İngiltere hükûmeti sürgündeki Yugoslavya hükûmetini destekliyordu. İngilizler daha 1941 sonbaharından beri Yugoslavya'daki partizan hareketini ortadan kaldırmak için yoğun bir çaba harcıyorlardı. Bu amaçla onlar başlangıçta Josip Broz Tito'nun önderliğindeki partizanların Mihailoviç'e tabii olmalarını sağlamışlardı. İngiltere hükûmeti ısrarla, buna Sovyet hükûmetinin rızasını almaya çabalıyor, Sovyetler Birliği'ni böylece Yugoslavya'da, gerek Büyük Britanya'nın gerekse Sovyetler Birliği'nin işbirliği yapabileceği "ortak bir cephe"nin örgütlenebileceğine ikna etmeye çalışıyordu.[146]

Elbette Sovyet hükûmeti buna razı olmadı. SSCB daima Tito'nun önderliğindeki Ulusal Kurtuluş Hareketini destekledi. SSCB hükûmeti Tito'ya, Mihailoviç ile herhangi bir işbirliği yapmasını dayatmayı kabul

etmiyor ve haklı olarak monarşik nasyonalistlerin “direniş güçleri” olarak görülemeyeceğini kabul ediyordu.

İngiltere hükûmeti gitgide daha fazla Yugoslavya Partizan Hareketini muhatap almak zorunda kalmıştı. 1943 Mayısında, Mihailoviç’in monarşik nasyonalistlerini desteklemekten geri durmamakla birlikte Tito’nun önderliğindeki partizan hareketi ile kendisi diyaloğa girmişti. 1943 Kasımı sonundaki Yugoslavya Anti-faşist Halk Kurtuluş Konseyi’nin İkinci Oturumunda Mareşal Tito Başkanlığında Geçici hükûmet yetkisine sahip Ulusal Kurtuluş Komitesi kurulduğunda İngiltere hükûmeti 14 Aralık 1943’te Sovyet hükûmetine “bu adımın (yani Ulusal Kurtuluş Komitesi’nin kuruluşunu –y.n.) onların Yugoslavya’ya ilişkin bugünkü politikasını mutlaka etkileyeceğini sanmadığını” bildiriyordu. İngiltere hükûmeti, Tito, Kral ve sürgündeki Yugoslavya hükûmetinin “işbirliği için ortak zemin bulacaklarına”[147] ilişkin umudunu bir kez daha ifade ediyordu.

Sovyetler Birliği Dışişleri Halk Komiserliği’nin 14 Aralık 1943 tarihli bildirisinde Yugoslav Kurtuluş Hareketine ilişkin ilkesel tutumunu ifade ediyordu. Bu bildiride SSCB hükûmeti Yugoslavya’daki gelişmeleri olumlu değerlendiriyor ve bu gelişmelerin “Yugoslav halklarının Hitler Almanyası’na karşı gelecekteki başarılı mücadeleye yardımcı olacağı, ayrıca bu gelişmelerin Yugoslavya’nın tüm ulusal güçlerinin birleştirilmesi davasında Yugoslavya’nın yeni liderlerinin ciddi bir başarısının kanıtı olduğu”[148] şeklinde ele alıyordu.

Sovyetler Birliği Polonyalı yurtseverlerin mücadelesine her türlü desteği veriyordu. 1943 ilkbaharında SSCB’de faşist Alman işgalcilerle mücadele için SSCB’de yaşayan tüm Polonyalıları birleştiren Polonyalı Yurtseverler Birliği kuruldu. Birliğin inisiyatifi ile Tadeush Kosciushko adında bir Polonya tümeni kuruldu. 12 Ekim 1943’te bu tümen Kızıl Ordu bünyesinde faşist Alman ordusuna karşı savaşa başladı.

Aynı zamanda SSCB hükûmeti, Amerikalı ve İngiliz iktidar çevrelerinin desteğini alan Londra’daki Polonya sürgün hükûmeti ve onun Polonya’daki ajanlarının anti-ulusalcı ve anti-Sovyet entrikalarına kararlı bir karşı duruş sergiliyordu. Mart-Ağustos 1942’de Polonyalı gericiler, Sovyet-Alman Cephesi’nde faşist Alman ordusuna karşı Kızıl Ordu ile birlikte mücadele için Sovyet-Polonya Anlaşması uyarınca kurulan General Andres’in ordusunun bir bölümünü SSCB sınırları dışına çıkardılar. 1943 Şubatında

sürgündeki Polonya hükûmeti Ukrayna ve Belarus toprakları üzerinde yeniden hak iddia etti. 1943 ilkbaharında Goebbels'in teşkilatı tarafından servis edilen türlü iftiraları desteklemeye başladı.

Sürgündeki Polonya hükûmetinin yanıtsız bıraktığı bir dizi uyarıdan sonra SSCB hükûmeti 25 Nisan 1943'te, "sürgündeki Polonya hükûmetinin İtalya hükûmeti ile komplo bataklığına saplanıp SSCB ile ittifaklık ilişkilerini fiilen kestiğine ve Sovyetler Birliği'ne karşı düşmanca bir tutum içine girdiğine"[149] işaret ederek bu hükûmet ile diplomatik ilişkilerini sonlandırdı.

Sovyet hükûmetinin sürgündeki Polonya hükûmeti ile diplomatik ilişkileri sonlandırma kararı, SSCB'nin Polonya halkına karşı ilişkilerinde herhangi bir değişiklik olduğu anlamına gelmiyordu. Sovyet hükûmeti Polonyalı yurtseverlere işgalcilere karşı mücadelelerinde yardım etmeyi sürdürüyordu. 4 Mayıs 1943'te J. Stalin Amerikan "New York Times" ve İngiliz "Times" gazetelerinin Moskova muhabiri R. Parker'in sorularını yanıtlarken, Sovyetler Birliği'nin Polonya'yı güçlü ve bağımsız görmek ve bu ülkeyle ilişkilerini sağlam iyi komşuluk bağları ve karşılıklı saygı zemininde ve Polonya halkının istemesi durumunda, Alman işgalcilere karşı birlik ve karşılıklı yardım esasına dayalı olarak kurmayı arzuladığını belirtiyordu.[150]

Kendi ulusal kurtuluş mücadelesinde Sovyetler Birliği'nden büyük bir desteği de Arnavutluk halkı alıyordu. 18 Aralık 1942'de SSCB hükûmeti "Arnavutluk'un bağımsızlığı" konusunda bir bildiri yayımladı. Bu belgede şu ifadeler yer alıyordu: "Arnavut yurtseverlerin İtalyan işgalcilere karşı cesurca kurtuluş mücadelesini tamamen onaylayarak Sovyetler Birliği, İtalyan emperyalizminin Arnavutluk toprakları üzerindeki hak iddialarını tanımamakta ve Arnavutluk'u faşist işgalcilerin boyunduruğundan kurtulmuş, bağımsızlığını ise yeniden kazanmış olarak görmeyi arzulamaktadır... Arnavutluğun gelecekteki devlet yapısı ise onun kendi iç işidir ve bizzat Arnavutluk halkı tarafından belirlenmelidir."[151]

Sovyetler Birliği kararlı bir şekilde diğer ülkelerdeki anti-faşist güçlerin desteklenmesine ve kaynaşmasına dönük bir politika yürütüyordu. SSCB halkının Hitler Almanyası'na karşı kahramanca mücadelesi ve aynı zamanda Sovyet devletinin siyasal ve diplomatik faaliyetleri kurtuluş hareketi güçlerine önemli bir destekti ve özgürlükçü halklar ve devletler

cephesinin daha da güçlenmesi için istisnai olarak elverişli koşullar yaratıyordu. Diğer yandan da halkların faşist işgalcilere karşı direniş hareketleri faşist saldırganlara karşı mücadeleye gerçek bir katkıydı.

1 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 257
2 SSCB DPA. SSCB Japonya Büyükelçisi'nin Japonya Dışişleri Bakanı ile 22 Kasım 1941 tarihli konuşmasının kayıtları
3 SSCB DPA. SSCB Japonya Büyükelçisi'nin Japonya Dışişleri Bakanı ile 1 Aralık 1941 tarihli konuşmasının kayıtları.
4 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı A. Y. Vışinskiy'in Günlüğünden. Japonya Büyükelçisi'nin 9 Aralık 1941'de kabulü.
5 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri'nin Günlüğünden. Japonya Büyükelçisi'nin 6 Nisan 1942'de kabulü.
6 Plenum: Tam eksiksiz toplantı
7 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri'nin Günlüğünden. Japonya Büyükelçisi'nin 19 Haziran 1942'de kabulü.
8 SCB DPA. "SSCB Japonya Büyükelçiliği'nde 7 Kasım 1942'de Resmî Kabul" (Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin 25. Yılı nedeniyle)" Raporu
9 L.İ. Brejnev. Lenin'in Yolunda. Konuşmaları ve Yazıları, cilt 1, sf. 126
10 "Yazışmalar..", cilt II, sf. 52, 53
11 "Yazışmalar"..., cilt I, sf. 90
12 L.İ. Brejnev. Lenin'in Yolunda. Konuşmaları ve Yazıları. Moskova 1973. cilt 2, sf. 68
13 Bakınız: S. P. İvanov. Stalingrad Muharebesi ve Uluslararası Önemi. "Yeni ve Yakın Tarih", 1973, No:1, sf. 19
14 L.İ. Brejnev. Lenin'in Yolunda. Konuşmaları ve Yazıları, cilt 2, sf. 68
15 Bakınız: "Tarihi Çarpıtanlar", sf. 73.
16 Translation: Bir yere geçirme, geçirilme, aktarma. Burada topraklar için kullanılmıştır. (Rusya'nın işgal altındaki toprakları)
17 Bakınız. Aynı yapıt.
18 "Polit. Archiv des A.A. "Bonn.-V.L. İsraelyan, L.N. Kutakov'un "Saldırganların Diplomasisi. Almanya-İtalya-Japonya Bloğu. Doğuş ve Çöküşünün Tarihi. Moskova 1967, sf. 265.
19 Görüldüğü gibi, faşistler SSCB'nin onlarla münferit barış anlaşması yoluna gideceğini hesaplıyorlardı. İttifak yükümlülüklerine bağlı kalan Sovyet Hükûmeti barış anlaşmasının ancak düşmanın tamamen yenilmesinden sonra imzalanabileceğini defalarca ilan etmişti.
20 D. Alfieri. Deux dictateurs face a face. Roma-Berlin, 1939-1943. Geneve-Paris, 1948, p 302 (bundan sonraki sf.larda D. Alfieri. Deux dictateurs face a face olarak anılacaktır).
21 B. Mussolini. Memoirs. 1942-1943. London, 1949, p. 220, 221.
22 N. Kallay. Hungarian Premier. A Personal Account of Nation's Struggle in the Second World War. London, 1954, p.180 (bundan sonraki sf.larda N. Kallay. Hungarian Premier olarak anılacaktır.)
23 N. Kallay. Hungarian Premier, p 180.
24 A. Cretzianu. The Lost Opportunity. London, 1957, p. 89.
25 N. Kallay. Hungarian Premier, sf. 182.
26 İbid, p 183, 184.
27 Bakınız. Sf. 327, 328, 344.
28 C.G.F. Mannerheim. Memories. New York, 1954, p 460.
29 J.H. Wuorinen(ed.) Finland and World War II, 1939-1944. New York, 1948, p. 151.
30 İbid..

31 J.H. Wuorinen. Finland and World War II, p. 151.
32 “ Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1943”, vol. III. Washington, 1963, p. 229, 268.
33 J.H. Wuorinen. Finland and World War II, 1939-1944, p. 153.
34 “Foreign Relations...1943”, vol. III, p. 293, 294.
35 A. Hillgruber. Hitler, König Coral und Marschall Antonescu; die Deutsch-umanischen Beziehungen 1938-1944. Wiesbaden, 1954, Sf. 168, 169. (Bundan sonra A. Hillgruber. Hitler, König Coral und Marschall Antonescu olarak yazılacaktır).
36 İbid
37 A. Cretzianu. The Lost Opportunity. London, p. 89.
38 A. Hillgruber. Hitler, König Coral und Marschall Antonescu. Sf. 170.
39 İbid
40 A. Cretzianu. The Lost Opportunity. London, p. 117.
41 Emasil: Akranlar, benzerler, eşler.
42 A. Cretzianu. The Lost Opportunity. London, p. 117.
43 İbid.
44 N. Kallay. Hungarian Premier, p. 373.
45 İbid.
46 İbid., p. 374, 375
47 İbid. p. 384
48 C.A. Macartney. October Fifteenth. A History of Modern Hungary 1929-1945, part. II. Edinburg, 1957, p. 161 (Bundan sonra C. A. Macartney. October Fifteenth olarak anılacaktır).
49 N. Kallay. Hungarian Premier, p. 388.
50 İbid., p. 389
51 İbid p. 378
52 Roundup planının kod adı Bolero’dur. Tüm yazışmalarda kod adı ile geçmiştir.
53 İbid p. 149
54 A. Hillgruber. Hitler, König Carol und Marschall Antonescu, S. 171.
55 “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt I, sf. 86
56 İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Sovyet-Türk İlişkilerine Dair. Bakınız. Sf. 580, 583
57 SSCB DPA. Uluslararası Askerî Mahkeme’nin Uzak Doğu İçin Tokyo’daki 17 Ekim 1946 tarihli Oturum Stenogramı.
58 “Pasifik Okyanusunda Savaşın Tarihi”, cilt IV. Moskova, 1958, sf. 16
59 W. S. Churchill. The Second World War, vol. IV, p. 657
60 Bakınız: M. Metloff. Kazanblanka’dan “Overlord’a”. Moskova, 1964, sf. 48.
61 W.S. Churchill. The Second World War, vol. IV, p. 654
62 Churchill anılarında sözü edilen memorandumları ayrıntılı olarak betimlemektedir. (W. S. Churchill. The Second World War, vol. IV, p. 654, 655). Britanyalı Genelkurmay Başkanları Churchill’in görüş açısını genel olarak paylaşıyorlardı; onlar, 1944 yılından önce Fransa’ya herhangi bir çıkarma yapmanın söz konusu olamayacağını düşünüyorlardı.
63 S. E. Marison. American Contribution to the Strategy of World War II. London, 1958, p. 23
64 W. H. McNeil. America, Britain and Russia, p. 266
65 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 340, 341
66 Ch. de Gaulle. Savaş Anıları, cilt 2, sf. 94
67 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 352
68 “The Memories of Cordell Hull”, vol: II, p. 1365, 1366
69 Bakınız: E. Roosevelt. Onun Gözüyle, sf. 119, 121
70 W.S. Churchill. The Second World War, vol IV, p. 684

71 D. Eisenhower. Crusade in Europe. New York, 1948, p. 138
72 “Documents of American Foreign Relations” vol V. Boston, 1944, p. 253
73 İbid, p. 255
74 W. Leahy. I Was Three, p. 145
75 Trident: Zıpkın.
76 Bakınız. “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 84, 86
77 Aynı yapıt, sf. 87
78 Aynı yapıt, sf. 92
79 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 93, 94, cilt II, sf. 55
80 “Yazışmalar...”, cilt II, sf. 56
81 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 98, 101
82 Overlord: Derebeyi.
83 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 104, 105, cilt II, sf. 58
84 “Yazışmalar...”, cilt II, sf. 63
85 “Yazışmalar...”, cilt II, sf. 65
86 Bakınız. Aynı yapıt.
87 Bakınız. S. Metloff. Kazablanka’dan “Overlord’a”. Sf. 176, 177
88 W. Leahy. I.Was Three, p 159
89 W.S. Churchill. The Second World War, vol. IV, p 794
90 Bakınız. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 408
91 W.S. Churchill. The Second World War, vol IV, p 816
92 İbid, p. 822
93 İbid., p. 825
94 “Yazışmalar...”, cilt II, sf. 66-68
95 Quadrant: Bir çemberin dörtte biri.
96 “Yazışmalar...”, cilt II, sf. 69-70
97 Bakınız. “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 132-134
98 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 135-138.
99 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 139-140
100 Aynı yapıt, s. 140
101 D.F. Fuller. İkinci Dünya Savaşı. 1939-1945. Stratejik ve Taktik Tablo. Moskova, 1956, sf. 343
102 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 393 (42 numaralı not)
103 Winston S. Churchill. The Second World War, vol. V. Closing the Ring. Boston, 1951, sf. 55, 59
104 Bakınız: M. Matloff. Kazablanka’dan “OVERLORD’a”, sf. 285
105 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 429
106 M. Matloff. Kazablanka’dan “OVERLORD’a”, sf. 285
107 Bakınız: J. Erman. Büyük Strateji. Ağustos 1943-Eylül 1944. 1958, sf. 43, 45
108 W.S. Churchill. The Second World War, vol. V, p. 572
109 Bakınız. Sf. 387-388
110 Bakınız, sf. 355-356
111 “Yazışmalar...”, cilt II, sf. 85
112 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins. Cilt 2, sf. 453
113 Sherwood’un anlattığına göre, İngiliz askerlerinin Yunan Adalarına çıkarma yapmasının ardından Almanlar oraya kendi deniz ve hava çıkarma kuvvetlerini yeniden göndermişler ve Adaları yeniden almışlardı. LEROS için çarpışmalarda İngilizler 5 bin civarında en iyi askerini, 4 kruvazörünü ve ya batırılmak ya da darbe almak sonucu 7 destroyerlerini kaybetmişlerdi. “Bu beklenmedik yenilgi, Almanların herhangi bir yerde inisiyatifi ele geçirme olanağını yitirdikleri

sanılan bir anda sarsıcı ve aşağılayıcıydı”, diye yazıyordu SHERWOOD. (R. Sherwood, Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 453-454).
114 W.S. Churchill. The Second World War, vol V, p. 214
115 Charles de Gaulle. Askerî Anılar, cilt 1, sf. 657, 658
116 Bakınız. “Sovyet-Fransız İlişkileri...”, sf. 52
117 Bakınız. Charles de Gaulle Askerî Anılar, cilt 1, sf. 782
118 Aynı yapıt, sf. 786
119 Ayrıntılar için bakınız. F.de Joff. Normandiya-Neman. Bir Askerî Pilot’un Anıları.Moskova, 1960, sf. 11
120 “Sovyet-Fransa İlişkileri...”, sf. 79
121 Bakınız Charles de Gaulle. Askerî Anılar, cilt 1, sf. 662
122 “Sovyet-Fransa İlişkileri...”, sf. 80
123 Charles de Gaulle Askerî Anılar, cilt 1, sf. 663
124 “Sovyet-Fransa İlişkileri...”, sf. 86
125 “Sovyet-Fransız İlişkileri...”, sf. 83
126 Bakınız aynı yapıt, sf. 469, 470
127 Bakınız. “Sovyet-Fransız İlişkileri...”, sf. 468-469
128 Aynı yapıt, sf. 97
129 M. Torez. Seçme Yazılar ve Demeçler. 1930-1964. Moskova, 1966, sf. 176
130 Bakınız: “Savaş ve İşçi Sınıfı”, 1943, N: 6, sf. 21
131 Bakınız. “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 138
132 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 138-139
133 “Sovyet-Fransız İlişkileri...”, sf. 186
134 Aynı yapıt, sf. 185
135 Aynı yapıt, sf. 187
136 Bakınız: Aynı yapıt, sf. 190
137 “Sovyet-Fransız İlişkileri...”, sf. 195
138 Aynı yapıt, sf. 190
139 Aynı yapıt, sf. 215
140 “Parliamentary Debates. House of Commons. Offical Report”, vol. 392, col. 120
141 “Sovyet-Çekoslovak İlişkileri...”, sf. 63-64
142 Aynı yapıt, sf. 64
143 Aynı yapıt.
144 “Sovyet-Çekoslovak İlişkileri...”, sf. 65-71.
145 Aynı yapıt, sf. 75-76
146 Ayrıntılar için bakınız s. 411-412.
147 Bakınız “Sovyet-Çekoslovak İlişkileri...”, sf. 86.
148 Aynı yapıt, sf. 93
149 Bakınız “Sovyet-Çekoslovak İlişkileri...”, sf. 107, 109
150 Aynı yapıt, sf. 124
151 Aynı yapıt, sf. 126

YETMİŞ BİRİNCİ BÖLÜM

İTALYA'NIN TESLİM OLUŞU

İtalya'nın Askerî Açıdan İflası Saldırganlar Bloğunda Çöküşün Başlaması

İtalyanların Sovyet-Alman Cephesi'nde ve ayrıca Afrika'da uğradıkları yenilgiler ülke içinde gerginlik yaratmıştı. Anti-faşist hareket belirgin bir şekilde etkinliklerine hız vermişti.

Daha savaşın başında İtalya'da faşizm karşıtı ve savaş karşıtı münferit gösteriler yapılmıştı. 1942 yılında ve 1943 yılı başında bu gösteriler arttı. İtalyan emekçiler giderek daha ısrarlı bir şekilde İtalya'nın savaştan çekilmesini talep ediyordu. 1942 yılının sonlarına doğru barış anlaşmasının imzalanması "tüm İtalyanların kutsal düşü ve anayurdun kurtuluşu için başlıca araç oldu" [1]diye yazıyordu İtalyan anti-faşist kurtuluş hareketinin liderlerinden biri olan Luigi Longo. Ekim-Kasım 1942'de Torino'da İtalyan Komünist Partisi'nin inisiyatifi ile anti-faşist partilerin temsilcilerinden oluşan bir Ulusal Cephe Komitesi kuruldu. Ülkede geniş kapsamlı grevler

başladı. Ocak-Şubat 1943'te Kuzey İtalya'nın sanayi merkezlerinde grevler yapıldı. Grev hareketinin yeni dalgası 1943 Martında tüm İtalya'ya yayıldı.

İtalya'nın üst yönetim kademesi kaynıyordu. Krallık Sarayı ve münferit faşist yöneticiler (Grand, Ciano ve diğerleri) dâhil, çevresindekiler Mussolini'den uzak durmakta acele ediyorlardı. Onlar Mussolini'yi bertaraf etme ve ABD ve İngiltere ile münferit barış anlaşması imzalama yolunda, mevcut durumdan çıkış arıyorlardı. Batılı devletlerle ilişkiler kurma girişimleri yapılıyordu. İtalya Dışişleri Bakanı Ciano bu girişimleri onaylıyordu.

Mussolini iktidarın üst kademesindeki havayı biliyordu. 1943 Şubat ayı başında Mussolini 11 bakandan, Ciano da dâhil 9 bakanı görevinden alarak hükûmette reorganizasyona gitti. "Duce" Dışişleri Bakanlığı görevini kendisi üstlendi, yardımcılığına da Bastianini'yi atadı.

Faşist diktatör, Hitler'i Doğuda savaşa son vermesi için ikna etmeye çalışarak savaştan çekilme yollarını kendisi de arıyordu.[2]

Alman hükûmeti İtalya'da iç politik krizin arttığını görüyordu. İtalyan halkının anti-faşist gösterileri Alman hükûmetini korkutuyordu. Onlar, İtalyan üst yönetim kademesindeki havayı da biliyorlardı. Hitler ve ona yakın olanlar İtalya'nın savaştan çekilmesini istemiyorlardı ve İtalyan müttefiklerine güvenmediklerini gizlemiyorlardı.[3]

Hitler'in Roma'da bulunan Feldmareşali Kesselring, yalnızca İtalyan askerî komutanlığının yetkisi dâhilinde olan işlere karışıyor ve onun hareketleri ve kararlarını eleştiriyor, İtalyan yüksek komutanlarında hoşnutsuzluk yaratacak şekilde Mussolini'nin askerî Başdanışmanı rolüne soyunuyordu. 1943 Mayısı başında Hitlerciler İtalya'ya 5 Alman tümeni getirmeyi öneriyorlardı. İtalyan halkının Hitler askerlerine nefretini göz önünde bulunduran ve ülke içindeki ortamın daha da gerilmesinden çekinen Mussolini buna razı olmuyordu. "Bizim öncelikle tanklara ve uçaklara gereksinimimiz var" diye defalarca yineliyordu 'Reich'in" temsilcileriyle görüşmesinde. 5 tümen getirmeye Mussolini'yi, özel olarak bu amaçla Roma'ya gelmiş olan Amiral Donitz de ikna edememişti.

Hitler'e gönderdiği 12 Mart 1943 tarihli telgrafta Mussolini bir kez daha İtalya'ya uçak ve diğer askerî donanımlar göndermelerini rica ediyordu. Bu kez ülkeye üç Alman tümeninin girmesine razı olmuştu. Ama Berlin'de tüm İtalya topraklarının işgal edilmesi yönünde bir hava vardı. 1943 Mayıs ayı

ortasında Alman Genelkurmayı Hitler'e Almanya'nın, Avrupa'nın Güneyinde pozisyonunu güçlendirmesine ilişkin önerilerin yer aldığı "İtalya'nın savaştan çekilmesi durumunda genel manzara" adlı bir rapor sunuyordu. Aynı zamanda "Alarih" ve "Konstantin" adlı İtalya'nın askerî olarak kuşatılması planları hazırlanmıştı. Roma bu iki plan hakkında hiçbir şey bilmiyordu.

Nisan-Mayıs 1943'te Afrika'daki yenilgiler İtalya'nın işini daha da güçleştirmişti. Mayıs başında müttefikler Tunus ve Bizerta'yı ele geçirmişler, denizde ve havada üstünlük elde etmişlerdi. 13 Mayıs'ta İtalyan-Alman askerleri teslim olmuşlardı. Müttefiklere teslim olanların toplam sayısı 250 bine ulaşmıştı ve bunların yaklaşık yarısını İtalyanlar oluşturuyordu. Bir ay sonra İngiliz-Amerikan askerleri, Tunus'a 100 kilometre mesafedeki Pantelleria adasına çıkarma yapmışlardı. Çıkarma birliği, herhangi bir ciddi direnişle karşılaşmamıştı. Şimdi de İngiliz-Amerikan askerlerinin Avrupa'nın Güneyine çıkarma yapması bekleniyordu.

Hitlerin komutanları arasında müttefiklerin Balkanlar bölgesine çıkarma operasyonu yapacakları düşüncesi geniş ölçüde yaygındı. Bundan yola çıkarak Hitlerciler, Yugoslavya da dâhil bu bölgede partizanlara karşı mücadeleye özel bir önem veriyordu. Daha 1943 yılı başında Hitler Karadağ başta olmak üzere Yugoslav partizanlara karşı Alman-İtalyan ortak operasyonunda diretiyordu. Ancak, bu operasyonlar başarıya ulaşmadı. 19 Mayıs'ta Hitler Mussolini'ye oldukça sert bir mektup yazıyordu. Alman komutanlığının İtalya'daki temsilcisi Rintelen mektubun üslubundan o kadar rahatsızdı ki, bu mektubu Mussolini'ye, özel bilgi taleplerine yanıt aldıktan sonra sunabildi. Bu mektupta Hitler, İtalyan Komutanlığı ve İtalya'nın Karadağ Valisi'nin hareketleri ve tutumlarını sert bir şekilde eleştiriyor, onları müttefiklerin Balkanlar'a olası çıkarma yapması nedeniyle durumun ciddiyetini kavrayamamakla suçluyordu. Hitler, kendisinin çabalarına karşın İtalyan tarafının, her iki taraf için de "yaşamsal öneme sahip" bölgedeki ortak harekât anlaşmasının uygulanmasını fiilen sabote ettiğini vurguluyordu.

"Führer" İtalya-Abissin[4] savaşı sırasında Almanya'nın İtalya'ya yardım ettiğini anımsatıyordu. Hitler şöyle devam ediyordu: "İspanya'da başlayan ve daha düne kadar süren bu işbirliği gerek İtalya gerekse Almanya

tarafından on binlerce insanın kanıyla perçinlenmiştir.” Şöyle sürdürüyordu Hitler: “Balkanlar’da bugünkü operasyonlar, müttefiklerin çıkarma yapması durumunda Alman birlikleri için zemin hazırlığının dışında başka hiçbir önem taşımamaktadır.”[5]

Yanıt mektubunda Mussolini Balkanlar’da ortak operasyonlara hazır olduğunu bildiriyordu. Ancak o Hitler’in bir dizi askerî operasyonda Almanya’nın partnerlerinin rolüne ilişkin değerlendirmesine katılmıyordu. Almanya’nın 1941 Yunan savaşına katılmasının önemini kabul etmekle birlikte, Almanya’nın Yunanistan’a saldırmasından önce güya “uzun kış muharebelerinde Yunan ordusunun direncinin İtalyan askerleri tarafından kırıldığını” vurgulamaktan geri durmuyordu. “Duce” Kuzey Afrika’nın, askerin levazım güçlükleri sonucunda kaybedildiğini kabul ediyordu, ancak levazım aksaklıklarını, İngiliz-Amerikan kuvvetlerinin havadaki üstünlükleriyle açıklıyor, yani Hitler’e Almanya’nın İtalya’ya hava kuvvetleri anlamında yardım etme yükümlülüklerini defalarca ihlal ettiği için serzenişte bulunuyordu.[6]

Gitgide artan karşılıklı güvensizlik Hitler Almanyası ve faşist İtalya’nın ilişkilerinde gittikçe daha fazla etkisini gösteriyordu. “Berlin-Roma Mihverini” ancak faşist devletlerin cephelerdeki başarıları kurtarabilirdi. Önceden de olduğu gibi, belirleyici olan Sovyet-Alman Cephesi’nde yaz harekâtına öncelikle önem veren Hitler Almanyası’nın yöneticileri bunu açık bir şekilde anlıyordu. Ancak Hitlercilerin umutları boşa çıkmıştı. 1943 yazında Kızıl Ordu faşist Alman askerlerini Kursk önlerinde bozguna uğratmıştı. SSCB Silahlı Kuvvetleri’nin zaferi, Hitlercilerin başlıca dikkatlerini Doğu Cephesi’ne yöneltmek zorunda kalmaları, müttefiklerin önemli ölçüde Akdeniz bölgesinde askerî operasyonlarına yol açmış ve bu operasyonları kolaylaştırmıştı. 10 Temmuz 1943’te İngiliz-Amerikan askerleri, Kazablanka Konferansı’nın kararları uyarınca Sicilya’ya çıkarma yaptı.

Sicilya’da bulunan İtalyan askerleri müttefiklere ciddi bir direniş göstermemişler ve çoğunlukla esir alınmışlardı. Adaya yerleşmiş olan Alman askerleri şiddetli çarpışmalardan sonra kıtaya çıkabilmişlerdi. Sicilya operasyonu 38 gün sürmüştü. [7] 18 Ağustos’a doğru Sicilya nihayet faşist ordulardan temizlenmişti. İngiliz-Amerikan askerlerinin Sicilya’ya

çıkarma yapması askerî operasyonların Apenin yarımadasına kaydırılmasının habercisiydi.

Sicilya operasyonunun başlamasından sonra, Mussolini, aksi takdirde İtalya'nın adayı elinde tutamayacağı uyarısında bulunarak, Hitler'den derhâl yardım talebinde bulunuyordu. Ancak, tüm rezervlerini Doğu Cephesi'ne nakletmiş olan faşist Almanya, müttefikine yardım edecek durumda değildi. 13 Temmuz'da, yani Sovyet askerlerinin ertesi gün Kursk yamacında karşı saldırıya geçmesinden sonra Hitler Sicilya konusundaki direktifini teyit ediyordu. Adayı elde tutmanın mümkün olmadığını kabul eden Hitler Alman askerlerine adayı teslim etme sürecini uzatmayı emrediyordu.

Aynı zamanda Alman Komutanlığı, Hitler'in direktifiyle, İtalyanlardan gizli olarak "mihver" partnerinin aniden başarısızlığa uğraması durumunda İtalya'nın Kuzeyinde savunma hattı kurulması çalışmalarına başlamıştı. İtalya sınırlarına askerler, birkaç paraşüt tümeni vb. sevk edilmişti. İtalya'nın iyi bilgi alan Almanya büyükelçisi Alfieri, Bastiniani'ye 12 Temmuz 1943 tarihli mektubunda Alman Komutanlığı'nın İtalya'ya ilişkin planlarını iletiyordu. Onun ifadesine göre, bu planlar Almanya'nın, Doğu'da tamamen savaşla meşgulken ve düşmanın kendi topraklarına olası saldırı anını mümkün olduğunca ötelemeye çabalarken, etrafındaki müttefikleri ve kuşatılmış ülkeleri kendi müstahkem kaleleri olarak görmüş olmasından ibaretti. İtalya da bu tür kalelerden birisiydi. Burada İngiliz-Amerikan askerleriyle ciddi bir savaşa girecek gücü olmayan Almanya, Alfieri'ye göre, İtalya'nın 'kahramanca' direnişini sınırlı olanaklarıyla destekleyebilecekti olsa olsa.[8]

Mussolini Hitler'e 18 Temmuz tarihli mektubunda Akdeniz savaş arenasında Almanya tarafından yardımın yetersiz olduğunu ve İngilizler ve Amerikalıların Sicilya'daki başarılarının onların hava üstünlüğünden kaynaklandığını belirtiyordu. Mussolini'ye göre, düşmanın amacı yalnızca İtalya'nın fethedilmesi değil, Balkanlar bölgesinde Almanya yönüne çıkış da yapmaktı. İtalya'nın, Almanya'ya doğrudan saldırının ertelenmesi uğruna kurban rolü oynamasına razı olmayacağına işaret eden 'Duce' şunları yazıyordu: "Öngörülmüş zamandan 3 yıl önce savaşa girmiş olan ve bu nedenle de hazırlanamamış olan ülkem kaynaklarını Afrika, Rusya ve Balkanlar'da harcayarak gitgide zayıf düşmüştür. Düşünüyorum ki, her iki

ülkenin de çıkarlarına en uygun düşen çıkarımları yapabilmek için durumun birlikte gözden geçirilmesi gereken an gelmiştir."[9]

Faşist İtalya'nın yıkımının önünü almak için Hitler Mussolini ile yeni bir görüşme yapmayı kabul ediyordu. Bu görüşmenin arifesinde, 18 Temmuz'da Berchtesgaden'deki üst düzey Alman komutanlar toplantısında, İtalyanlar ile görüşmeler için esas oluşturması gereken belgeler kabul ediliyordu. Bu belgede yer alan önerilerin içeriği, Mussolini'nin hem hükûmet Başkanı hem de Başkomutan koltuğunu itibari olarak korumakla birlikte, İtalya'daki fiili iktidarı, öncelikle de askerî alanda tümüyle, İtalya Genelkurmayı ve İtalya ordusunu da emri altına alacak olan Alman Komutanlığına devretmekten ibaretti. Böylelikle de söz konusu olan, bu ülkenin Hitlerciler tarafından askerî işgaliydi.

Hitler'in Mussolini ile buluşması 19 Temmuz'da Feltre'de (Veneto Bölgesi) gerçekleşti. Görüşmelerin istisnai olarak askerî nitelik taşıdığını vurgulamayı arzulayan Hitler yanına yalnızca askerî danışmanlarını almıştı. Hitler'in bu görüşmeye katılmış olan çevirmeni Schmidth şunları anlatır: "Bu buluşma benim bugüne kadar katıldığım en üzüntü verici toplantılardan biriydi."[10] İki saat boyunca Hitler İtalyan partnerine cephedeki başarısızlıkları, kendi topraklarının savunmasını örgütleyememe beceriksizlikleri, cephe gerisinin zayıf olması nedeniyle sitem etmişti. Hitler, kışa doğru Almanya'nın çok güçlü yeni bir gizli silah üreteceğini vaat etti. "İtalya'yı savunmak gerek, Stalingrad bizim için ne olduysa Sicilya da düşman için o olmalıdır"[11] diyordu Hitler. Ancak, Doğu Cephesi'ndeki zor durum nedeniyle Hitler İtalya'ya takviyede bulunmayı reddetmişti.

Mussolini "Führer"in gevezeliklerini suskunca dinliyordu. İtalyan delegasyonunun bazı üyeleri 'Duce'yi cesaretlendirmeye çabalıyor, durumun tüm ciddiyetini Hitler'e anlatması için ikna ediyorlardı. "Çıkış yolu bulmak için Hitler ile görüş birliğine varmak son derece önemli", diyordu Alfieri, "çünkü münferit barış anlaşması imzalamak olanağının göz önünde bulundurulmaması mümkün değildir, bunu, devlet henüz mevcudiyetini koruyor, onun değişik organları işlevlerini sürdürüyorken yapmak çok daha iyidir... Belki de, yarın çok geç olacaktır."[12]

İtalyan ordusu Genelkurmay Başkanı Ambrosio Mussolini'den, İtalya'nın savaşı sürdürecek durumda olmadığını Hitler'e doğrudan anlatmasını talep

ediyordu. Ancak Mussolini kararlı hiçbir açıklama yapamıyordu.

Feltre Konferansı hiçbir pratik sonuç vermemişti. Bu konferans ancak "Berlin-Roma mihverinin" son günlerini yaşamakta olduğuna tanıklık etmekten öteye gidememişti. Feltre Konferansı'nın katılımcılarından biri olan Hitler'in Yüksek Başkomutanlık Karargâhı'nın İtalyan Ordusu Baş Komutanlığı bünyesindeki temsilcisi Rintelen, anılarında konferansı yorumlarken Mussolini ve ona eşlik edenlerin aciz bir durumda olduğunu belirtir. "Mussolini için daha çok bir talimat anlamına gelen böyle bir 'Konferansı" yürütme biçimi, orada bulunan İtalyanlar üzerinde –her iki faşist Bastiniani ve Alfieri ve ayrıca ısrarla Mussolini'nin, İtalya'nın gücünün tam bir tükenişin eşiğinde olduğunu açıklamasını bekleyen Genelkurmay Başkanı Ambrosio– ağır bir izlenim yaratmış olmalıydı"[13] diye yazar Rintelen.

Hitler'in konuşmasının İtalyancaya dahi çevrilmemesi ve buluşmaya İtalya tarafından katılanların Hitler'in söylediklerinin çoğunu anlamamış olmaları olgusu da Feltre Buluşması'nın niteliğinin bir kanıtıydı.

Mussolini'nin Devrilmesi Badoglio Hükûmetinin Diplomasisi

Bir yandan İtalya'da anti-faşist hareketin büyümesi, diğer yandan da Mussolini önderliğindeki faşist rejimin askerî-siyasal yenilgisi, onun eski taraftarlarından bazılarını 'Duce'nin derhâl bertaraf edilmesi zorunluluğuna vardırdı. İtalya'daki iktidar çevreleri arasında ortaya çıkan komplocular grubu, kendi kendini gözden düşürenleri iktidardan uzaklaştırıp ülkede var olan düzeni korumayı başlıca amaç edinmişlerdi.

Komplocu gruplardan birinin başında faşist Cemiyetler Meclisi Başkanı Grandi, Dışişleri eski Bakanı Ciano ve faşist partinin önde gelen diğer yetkilileri vardı. Diğer grup ise askerler ve Saray çevrelerinden oluşmuştu. Bu gruba ise Mareşal Badoglio, General Ambrosio, Krallık Sarayı bakanı Dük Akvarone dâhildi.

Komplocular İngiltere ve ABD ile anlaşmaya varma girişimlerinde bulunuyorlardı. Bu konuda, Vatikan temsilcilerinin ABD Katolik Kilisesi yetkilileriyle görüşmeleri büyük önem taşıyordu. Şöyle ki, 1943 ilkbaharında Amerikalı Kardinal Spellman Vatikan'ı ziyaret ediyor ve Vatikan üst düzey yetkilisi Kardinal Maglione ile İtalya'nın savaştan çekilmesi olanaklarını görüşüyordu. [14]

Şubat 1943'te İtalya'nın Vatikan Büyükelçisi olarak atanan Ciano, onaylayıcı bir tonla "Mussoli'nin iktidardan el çekmesini sağlayacak bir devlet darbesinin derhâl gerçekleştirilmesi yönünde görüş bildiren" [15] İngiliz meslektaşıyla buluşuyordu.

24 Temmuz 1943'te "Yüksek Faşist Konseyi" üyeleri grubunun talebi üzerine olağanüstü konsey oturumu yapıldı. Oturumda konuşma yapan konsey üyeleri Mussolini'nin çalışmalarını eleştirdi, onlardan biri olan ve Ciano tarafından desteklenen Grandi, Mussolini'ye güvensizlik ifade eden bir karar sundu. Bu kararın oylanması sonucunda, karar lehine 19, karar aleyhine ise yalnızca 7 oy verildi. İtalya'da İtalyan faşizminin iç ve dış politikasının tam bir fiyaskoya uğraması sonucunda doğan derin siyasal krizin gerçek nedenlerini anlama yeteneğinden yoksun olan ve öfkelenen Mussolini konsey oturumunu kapatırken Grandi ve onunla aynı görüşü paylaşanlara sitem ediyordu: "Siz rejim bunalımı çıkardınız."[16]

Ertesi gün, 25 Temmuz'da 'Duce' sanki hiçbir şey olmamış gibi işine devam ediyordu. Bu arada, Mussoli'nin en kararlı karşıtlarının grubu onu iktidardan uzaklaştırmaya hazırlanıyordu. Günün ikinci yarısında 'Duce'yi, kendisine istifa etmesi teklifinde bulunan ve Başbakanlık görevine Mareşal Badolio'nun atanacağını bildiren Kral'ın huzuruna çağırdılar. Yirmi küsur yıldır faşist diktatörü destekleyen Kral dahi kendisine şunları söylemek zorunda kalıyordu: "Şu anda siz İtalya'da herkesten daha fazla nefret edilen bir insansınız."[17] 'Duce' Kral'ın istifa önerisini açık havada bir fırtına olarak algılamış ve birkaç kez şunları yinelemişti: "Demek öyle... Her şeyin sonu mu?" Kral tarafından kabulünden sonra Mussolini'yi bir sıhhiye aracına bindirdiler ve tutukladılar. Birkaç gün sonra resmî olarak bildirildiği üzere "şahsi güvenliğinin sağlanması" amacıyla Mussolini küçük bir ada olan Ponza'ya gönderildi. Yeni hükûmeti kurma görevi, geçmişte Mussolini ile aktif olarak çalışmış olan büyük burjuvazinin ve yüksek askerî çevrelerin temsilcisi olan Mareşal Badoglio'ya verildi.

İtalyan halkı diktatör Mussolini'nin devrilmesinden sonra onun başlattığı askerî maceranın son bulmasını, "Berlin-Roma Mihveri"nin tümüyle ortadan kaldırılmasını ve ülkede barışın yeniden sağlanmasını bekliyordu. Ancak, yeni hükûmet daha halka ilk hitabında savaşa devam etme niyetini ilan etmişti.[18]

Badoglio hükûmeti iç politikada İtalyan halkının devrimci anti-faşist hareketini bastırmayı başlıca görevi kabul ediyordu. Badoglio Rintelen ile 1 Ağustos 1943 tarihli söyleşisinde bunu açıkça belirtiyordu. "Kabinemizin yetkin birçok bürokratın gitmesiyle güçleşen başlıca görevleri arasına" diyordu Başbakan, "büyük sanayi kentleri Milano, Torino, Bolonya, L Spezia ve Livorno'da patlak veren komünistlerin kargaşaları gibi bir zorluk da bir anda dâhil olmuştur. Bu kargaşaların çok sert bir biçimde bastırılması, yeni hükûmetin en önde gelen ve en önemli ödevi olmuştur."[19] Komünistler tarafından yönetilmekte olan ulusal kurtuluş hareketini bastırmak için Badoglio Hitlercilere geniş çaplı bir işbirliği öneriyordu. Hükûmetinin düşmesi durumunda kendisinin yerine komünist hükûmetin geçeceğini söylüyordu Badoglio Rintelen'e. "Bu ne bizim ne de sizin çıkarınızadır"[20] diyerek korkutuyordu muhatabını Başbakan. Yeni hükûmetin kurulmasından bir gün sonra Badoglio Hitler'e Alman-İtalyan ilişkilerinin sağlam ve sarsılmaz olarak kalacağı güvencesi vererek kendisiyle görüşme yapması önerisinde bulunuyordu. Hitler Badoglio'ya güvenmiyordu ve her iki ülkenin Dışişleri bakanları ve Kurmay başkanları düzeyinde bir konferans yapılması yönünde görüş bildiriyordu.

Bir yandan Ribbentrop ile Keitel, diğer yandan da İtalya'nın yeni Dışişleri Bakanı Guarilya ve Ambrossio arasındaki görüşmeler 6 Ağustos 1943'te Tarvisio kasabasında başladı. Ribbentrop'un sınırı geçerken İtalya'ya gizli belgelerin getirilmemesi direktifi vermesi olgusu, görüşmeler sırasında ortaya çıkan atmosfere tanıklık ediyordu.[21]Görüşmeler sırasında Guarilya İtalya'nın dış politikasında bir değişiklik olmayacağı ve hükûmetin İngiltere ve ABD ile herhangi bir barış görüşmesi yapma niyetinde olmadığını belirtiyordu. Hükûmet değişikliğini ise istisnai olarak iç koşulların gereği olarak açıklıyordu. Yeni Alman tümenlerinin İtalya'ya sokulmasından dolayı şaşkınlığını ifade eden Ambrosio ise Alman temsilcilerden Fransa ve Balkanlar'da bulunan İtalyan tümenlerini ülkeye iade etmelerini rica ediyordu.

Tarvisio görüşmeleri Hitler Almanyası'nın "mihver" partnerine olan güvensizliğini azaltmamıştı. Daha görüşmeler sırasında Keitel İtalya'daki Alman askerlerinin daha da artırılması emrini veriyordu.[22]

Badoglio hükûmeti hararetle savaştan çekilmenin yollarını aramaya koyulmuştu. 1943 yazında İtalya temsilcileri ile İngiltere ve ABD temsilcileri arasında görüşmeler yapıldı. Ancak, İtalyan hükûmetinin dış politika çizgisi oldukça yavaş gerçekleşiyordu.

Bu, ülke için ağır sonuçlar doğuruyordu. 1943 Ağustosunda Hitlerciler İtalya'ya yeni büyük birlikler sevk etti. Bunun dışında, Badoglio ve hükûmetinin kararsızlığı ülke topraklarının İngiliz-Amerikan Hava Kuvvetlerince bombardımana tutulmasına yol açıyordu. İtalyan araştırmacı Roberto Battaglia "İtalyan Direniş Hareketi'nin Tarihi" adlı yapıtında İtalyalı yöneticilerin politikasının nedenlerini açıklarken şunları yazıyordu: "Badoglio hükûmeti belirgin ve net hiçbir karar alamıyor, kararlı bir harekete kalkışamıyordu; çünkü en derin çelişkilerin kıskacında sıkışmıştı: Hükûmet, halkın faşist savaşa bir an önce son verme talebini yerine getirmek zorundaydı, aynı zamanda da kendi sınıfsal doğası ve amaçlarını, baskı ve gericilik politikasını hesaba katarak savaşı sürdürmeliydi. Badoglio hükûmetini İtalya'yı kurtarma yolunda durduran yalnızca Naziler karşısındaki korku değil, aynı zamanda ve her şeyden önce de hükûmetin barış ve demokrasi yolunda daha da ileri gitme cesareti göstermesi durumunda, İtalyan halkının gerici güçleri bir tarafa iteceği korkusuydu."[23]

Badoglio hükûmeti Hitler Almanyası ile arasındaki kopuşu geciktirerek, İtalya'nın savaştan daha kazançlı koşullarda çekilmesinin pazarlığını yapmanın hesabı içindeydi. Hükûmet İngiltere ve ABD'nin İtalya'ya kayıtsız koşulsuz teslim olma formülünü uygulamaktan vazgeçmelerini sağlama umudu içindeydi.

İtalya'nın Savaştan Çekilmesi

1943 Ağustosu başında Badoglio hükûmeti İtalya’nın savaştan çekilme koşulları konusunda bir nabız yoklaması yaptı. 4 Ağustos’ta İtalya’nın Lizbon Misyonu’nun danışmanı D’Ayeta Britanya’nın Portekiz büyükelçisi R. Campbell ile bir görüşme yaparak İtalyan hükûmetinin savaştan çekilmek ve Almanya ile ilişkileri bitirmek arzusunu bildirdi.

Ancak, Almanya ile ilişkileri açıkça bitirme durumunda kendi yazgısından çekinen İtalyan hükûmeti, müttefik ordulardan katkı ve yardım ricasında bulunuyordu. Gerçekleşen görüşme hakkında rapor sunan Campbell Londra’ya şunları yazıyordu: “D’Ayeta tüm görüşme boyunca ateşkes koşullarına hiç değinmezken onun tüm konuşmaları bizim İtalya’yı tıpkı kendi kendisinden (İtalya’dan) kurtarır gibi Almanlardan kurtarmamız ve bunu mümkün olduğunca çok çabuk yapmamız için yakarıştan başka bir şey değildi.”[24] Lizbon’da sonuç alamayan Badoglio hükûmeti müttefiklere yeni bir misyon heyetini, bu kez Tangier’e gönderiyordu. Burada İtalya temsilcisi Berio, hükûmetinin ateşkes koşullarını tartışmaya hazır olduğunu bildiriyor, Alman askerlerini İtalya’yı boşaltmaya zorlamak ve böylelikle de İtalya’nın faşist koalisyondan çekilmesini kolaylaştırmak için müttefiklerin Balkan yarımadasına saldırıya geçmeleri için ricada bulunuyordu.

Londra ve Washington İtalyanların Lizbon ve Tangier’de barış konusundaki nabız yoklamalarına ilişkin bilgileri değerlendirirken, Badoglio hükûmetinin yeni elçisi General Castellano, Vatikan’daki İngiliz misyonundan tavsiye mektubuyla Madrid’e geliyordu. İngiltere’nin Madrid büyükelçisi S. Hoare ile buluşan Castellano İtalya’nın, müttefiklere dâhil olabilmesi koşuluyla kayıtsız koşulsuz teslim olmaya hazır olduğunu bildirme yetkisini taşıdığını söylüyordu. Birkaç gün sonra, 18 Ağustos’ta Castellano, kendisine İtalya’nın kayıtsız koşulsuz teslim olmasının “kısa süreli ateşkes koşulu” zemininde gerçekleşeceği bilgisini veren Eisenhower Karargâhı’nın temsilcileriyle buluşuyordu.

İtalya’nın “etraflıca” ya da “ayrıntılı” olduğu kadar “kısa” teslim olma “koşulları” müttefikler tarafından 1943 yazında İtalya topraklarında yapacakları askerî operasyon nedeniyle hazırlanmıştı. “Kısa koşullar” 11 maddeden oluşuyordu ve esas olarak askerî konuları ele alıyordu. Bu maddeler arasında, İtalyan ordusu tarafından askerî harekâtların derhâl durdurulması, İtalyan filosunun ve hava kuvvetlerinin müttefikler tarafından işaret edilen noktalara çekilmesi, İtalya topraklarındaki tüm

havaalanları ve askerî limanların müttefiklerin emrine verilmesi, İtalya Silahlı Kuvvetleri'nin İkinci Dünya Savaşı'nın tüm cephelerinden derhâl İtalya'ya çekilmesi vb. vardı.[25]

İtalya'nın teslim oluşunun 44 maddeden oluşan "ayrıntılı koşulları" yalnızca askerî değil, İtalya'nın savaştan çekilmesi ile ilgili olan ekonomik ve siyasal koşulları da içeriyordu.

"Kısa içerikli" teslim olma "koşullarını" alır almaz Castellano geriye dönüş hazırlıkları yapıyordu. Ancak, daha o ayrılmadan Lizbon'a Badoglio'nun bir temsilcisi daha, General Zanussi, gelmişti.

Bazen çelişkili yönergeler alıp müttefiklere başvuran çok sayıda heyetler, Hitlercilerle süren işbirliği, zikzaklar; tüm bunlar, başlıca amaç olarak ülkede demokratik hareketin ilerlemesinin önünü kesen Badoglio hükûmetinin tutarsızlıklarının kanıtlarıydı.

Badoglio hükûmetinin İngiliz-Amerika temsilcileriyle görüşmelerini değerlendiren İtalyan yazar Villari şunları yazmaktadır: "Haklı olarak belirtilir ki, eğer İtalya'nın en yetenekli 100 kişisi seçilseydi ve onlara en kötü şekliyle ateşkes imzalama görevi verilseydi, onların bunu görüşmelere katılanlardan daha saçma bir şekilde yapacaklarını sanmıyorum." [26]

31 Ağustos'ta Castellano müttefik komutanlıklar temsilcileriyle yeni bir görüşme yapmak için Sicilya'ya gelir. Castellano Badoglio hükûmetinin [27] ateşkesin "kısa koşullarını" kabul etmeye hazır olduğunu, ancak hükûmetin, müttefikler İtalya'da belirleyici ağırlığa ulaşmadan ve onların orduları, herhangi bir olağanüstü durumunda hükûmeti kendi koruması altına almak için Roma yakınlarında ya da Roma'nın Kuzeyinde bulunmadan ateşkes ilan edilmemesini ısrarla rica etmekte olduğunu bildiriyordu. Bu şart, ateşkesin ilanını kendi temel kuvvetlerini İtalya'ya çıkarana kadar ertelemeye razı olmakla birlikte onun bir an önce imzalanmasında direten müttefikler için kabul edilemez bulundu. "Kısa koşullar" İtalya adına Castellino ve tüm Birleşmiş Milletler adına General B. Smith tarafından Sicilya adasındaki Cassibile'de 3 Eylül 1943'te imzalandı. Aynı gün müttefik ordularının Güney İtalya'daki Calabria'ya çıkarması başladı.

Almanya tarafından kararlı bir eylemden korkan Badoglio hükûmeti son anda ateşkesten vazgeçmeye yeltendi. 7 Eylül'de Badoglio Akdeniz'deki İngiliz-Amerikan Kuvvetleri Başkomutanı Eisenhower'a şu telgrafı gönderiyordu: "Alman kuvvetlerinin Roma çevresinde yerleşik olması ve

gücünden kaynaklanan durumun değişmesi nedeniyle, acilen alınan ateşkes anlaşması kararı, Almanlar tarafından başkentin kuşatılmasına ve hükûmete karşı cebri harekâta yol açabileceğinden, olanaklı görünmemektedir.[28] Buna rağmen, müttefiklerin ısrarları üzerine "kısa koşullar" metni yayımlandı, Badoglio'ya askerî harekâtların İtalyan ordusu tarafından topyekûn durdurulduğunu radyodan ilan etmek kaldı. Badoglio, Kral ve onların yakınları başkentten İngiliz-Amerikan askerlerinin konuşlandığı kesimlere kaçtılar ve bir süre sonra Brindisi'ye yerleştiler. Bu nedenle, 12 Eylül'de Ulusal Kurtuluş Merkez Komitesi bir deklarasyon yayımlayarak hükûmet Başkanı ve Kral'ın, Alman işgalcilere karşı mücadelenin en çok sorumluluk gerektiren anında kaçmalarını kınadı.[29]

İngiltere ve Amerika'nın İtalya Politikası

Müttefiklerin İtalya politikası daha Mart 1943'te Eden'in Washington görüşmeleri sırasında tartışılmıştı. Bu politikanın planlanması sırasında İngiltere ve ABD yöneticileri anti-faşist Direniş Hareketini hesaba katmamışlardı ve bu hareketin demokratik devrime dönüşmesinden çekiniyorlardı. Onlar en önemli müttefikleri olan SSCB'yi de göz ardı etmişlerdi ve kendine özgü, münferit bir yol oluşturmaya çalışıyorlardı. [30]

Amerikan hükûmeti, İngiltere'nin, Akdeniz bölgesindeki öncelikli çıkarlarını usulen tanıyordu. ABD Dışişleri bakan yardımcısı Welles şunları yazıyordu: "Genel şema açıkça İtalya arenasında Britanya çıkarlarının egemenliği üzerine kurulmuş. Gerek askerî gerekse siyasal örgütlenmede Amerikan temsilciliği İngiliz temsilciliğine aşağı yukarı eş değerde olacağı konusunda mutabık kalındı, ancak Birleşik Devletlerin yetkileri, Büyük Britanya'nın yetkilerine eşit olmaktan çok onu tamamlayıcı nitelikte olacaktır."

Sonraları, şiddetlenen İngiliz-Amerikan rekabeti ortamında emperyalist devletlerden her biri İtalya'da kendi egemenliğini kurmayı başarıyordu. İlk zamanlar İngiliz hükûmeti İtalya sorununun çözümünde çok büyük bir

inisiyatif üstlendi. İngiltere ve ABD'nin İtalya'da üstlendikleri temel ödevler kapitalist düzenin korunması ve İtalyan halkının devrimci hareketinin bastırılmasından oluşuyordu.

Bu amaçlardan yola çıkarak İngiliz ve Amerikan hükûmetleri İtalya'nın askerî felaketini tek bir kişinin, Mussolini'nin üzerine yıkmaya çalışıyorlardı. Daha 1942 Kasımında İtalya'daki duruma ilişkin Churchill notlarında şunları yazıyordu: "Ben, bombardımana maruz kalan tüm İtalya kentleri üzerine 'Sizin acılarınızın nedeni tek bir kişidir, o da Mussolini konulu [31]bildiriler yağdırılmasının yerinde olacağını düşünüyorum." İngiliz ve Amerikan propaganda mekanizmasınca vurgulanan bu düşünce İtalya'daki mevcut düzeni dolaylı olarak aklıyordu. İngiliz ve Amerikan radyo yayınları tüm eleştiri bombardımanını Mussolini'nin kişiliği üzerinde yoğunlaştırıyordu. ABD'de yaşayan İtalyan anti-faşistler "müttefiklerin amacının faşizmi Mussolinisiz kurmak" [32]olduğu görüşündeydiler.

Roosevelt ve Churchill'in 1943 Temmuzunda yayımlanan İtalyan halkına özel yaptıkları konuşmalarda faşist rejime eleştiri yer alsa da Mussolini'nin kişisel sorumluluğuna özellikle vurgu yapılıyordu. Ayrıca, konuşmayı yapanlar İtalya devletinin gelişme perspektiflerine değinirken, ülkedeki siyasal ve ekonomik yaşamın ciddi demokratik yeniden yapılanması gerekliliği konusunu neredeyse tümüyle atlıyorlardı. Bu nedenledir ki, İtalya egemen elit sınıfının temsilcisi olan Badoglio Başkanlığındaki yeni hükûmetin kurulmasının ve Savoy Hanedanlığının korunmasının Londra ve Washington'un olurunu alması bir rastlantı değildir.

Churchill, 1943 Temmuzu sonunda Roosevelt'e şunları yazıyordu: "Savoy Hanedanlığı ya da Badoglio bizim askerî amaçlarımız için gerekli olanları yapmaya İtalyanları teşvik etmeleri durumunda, onların benim tarafımdan kabul görmelerine ilişkin doğacak izlenimler beni zerre kadar korkutmuyor."[33] Yine aynı mektupta ima ettiği üzere Churchill, Badoglio hükûmetine, İtalya'nın "Bolşevikleşmesinin" önünü kesmeye yetenekli bir güç olarak bel bağlıyordu. Aynı yılın Ağustos ayı başındaki bir başka mektubunda Churchill İtalyan halkındaki devrimci eğilimin daha da güçlenmesinden duyduğu büyük kaygıyı dile getiriyordu. "İtalya, sözcüğün tam anlamıyla, bir gün içinde kızıl oldu. Torino ve Milano'da silahlı kuvvetlerin yardımıyla bastırılmak zorunda kalınan komünist gösteriler yapıldı", diye yazıyordu [34] Churchill.

Churchill İtalya’da mevcut siyasal rejimin korunması uğruna gereken her şeyin yapılmasının zorunlu olduğu görüşündeydi. İngiliz Parlamentosu’nda yaptığı konuşmada İngiltere ve ABD’nin “İtalya devletinin tüm yapısı ve şeklini”[35] yıkmamak zorunda olduklarını belirtiyordu. Monarşinin korunması, İngiltere’nin İtalya planlarının gerçekleştirilmesinin en önemli koşullarından biri ve savaş sonrası dünyasının yeniden tesisi kavramının ayrılmaz bir parçası olarak görünüyordu. [36]Gerek İngiltere’de gerekse ABD’de İtalya’nın Akdeniz’deki adalarının ve Afrika’daki sömürgelerinin İtalya’dan ilhakı planları hararetle tartışılıyordu. Öyle ki, İngiliz Amirallik Dairesi’nden Yüzbaşı Stephan King Hall, 1914 tarihli İtalya sınırlarının yeniden belirlenmesini, Sardinya, Sicilya ve bütün kolonilerin ilhakını öngören bir tasarı hazırlamıştı. Kogan bu konuda şunları yazıyordu: “1943 yılı başında hükûmetin (İngiliz hükûmeti –y.n.) ya İtalya topraklarının bölünmesini ya da Sicilya’nın İtalyan Monarşisinde ama Britanya’nın kontrolü altında kalmasını içine alan bir barış düzenlemesini gözden geçirdiği kuvvetli bir olasılık dâhilindedir.” [37]

O zamanlar İngiliz devlet adamları İtalyan sömürgeleri üzerinde Britanya egemenliği oluşturma niyetlerini açıkça ifade etmemiş olsalar da, basındaki propaganda kampanyasının niteliği ve bu soruna İngiltere’nin göstermiş olduğu aşırı ilgi, bu tür planların varlığı konusunda kuşkuya yer bırakmıyordu.

Müttefiklerin İtalya’daki operasyonları askerî açıdan, İngiltere ve ABD hükûmetlerinin, ortak stratejik konseptinin gerçekleştirilmesi yolunda önemli bir adımdı. Bilindiği gibi, bu konseptte önemli olan Batı Avrupa’da geniş çaplı askerî operasyonlar başlatmanın geciktirilmesi ve kendi başlıca kuvvetlerini ancak İkinci Dünya Savaşı’nın bitimi aşamasında devreye sokmaktı. Bunun dışında, pek çok İngiliz ve Amerikalı yetkili İtalya’ya çıkarma yapmayı, müttefiklerin Balkan yarımadasındaki askerî operasyonların ilk aşaması olarak kabul ediyorlardı. Bu anlamda İtalya Balkanlar’a ‘girmek’ için rahat bir atlama noktası olarak görülüyordu. Bu konuda oldukça açık bir şekilde Roosevelt Churchill’e 1943 Temmuz’unda şunları yazıyordu: “... Kuzey’de Almanlara karşı ve tüm Balkan yarımadasında faaliyet gösterebilmemiz için bize tüm İtalya topraklarının ve taşıma araçlarının, ayrıca da havaalanlarının kullanılması olanağı garanti edilmelidir.”[38] “Mussolini’nin düşüşü” konusundaki görüşlerde Churchill

Balkanlar konusundaki planlarının gerçekleştirilmesi için İtalya savaş alanını kullanma niyetini daha belirgin bir şekilde dile getiriyordu. İngiltere Başbakanı bu belgede İtalya'nın savaştan olası çekilmesinin başlıca avantajının İtalyan topraklarının Balkanlar'daki harekâtlar için kullanılması olabileceğini vurguluyordu. Churchill, İtalya'da bir savaş alanının bulunmasının, Yunanistan, Arnavutluk ve Yugoslavya'ya İngiliz-Amerikan çıkarma birliklerinin çıkarılmasını sağlayacağını belirtiyordu. Bunun dışında, İngiltere Başbakanı İtalya'nın teslim olmasının Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'ın tutumlarını ciddi ölçüde etkileyeceğinin ve nihayet Balkan ülkelerine ilişkin kendi planlarının gerçekleştirilmesi için Türkiye'nin de kullanılmasına yardımcı olacağının hesaplarını yapıyordu.[39] Churchill müttefiklerin Mayıs 1943'teki askerî toplantılarından birinde kendi bakış açısını şöyle gerekçelendiriyordu: "İtalya'nın Güney bölgesinin hiç olmazsa 'ayağının' ya da 'ayak tabanının' kuşatılması bize, Adriyatik Denizi'ne çıkışı ve Adriyatik limanlarına teçhizatlı gemileri, aynı zamanda ajanları ve belki de küçük 'Commando'ları[40] gönderme olanağını sağlayabilir."[41] Böylece ABD ve İngiltere hükûmetleri İtalya topraklarını kendi Balkan stratejilerini gerçekleştirmek için kullanma çabası içindeydiler.

SSCB'nin İtalya Politikası

Sovyet hükûmeti, İtalya politikasının belirlenmesine, İtalya halkına, Mussolini kliğinin sürüklediği cinayet gibi, saldırgan savaşın durdurulması ve ülkede faşist düzenin ortadan kaldırılması için elinden gelen yardımı yapma çabasından yola çıkıyordu. Sovyet halkı Mussolini'nin devrilmesine alkış tutuyordu. Bununla birlikte, İtalya'da hükûmet değişikliği İtalya halkı için ülkenin sosyal, politik ve toplumsal yaşamında istenen değişiklikleri sağlamamıştı. "Mussolini'nin istifası, en büyük faşist farenin batan faşist gemiden kaçmasıdır. Ama bu, İtalyan faşizminin tasfiyesi yolunda henüz ilk adımdır..." yorumunu yapıyordu "Pravda"[42]gazetesi.

Sovyet hükûmetinin İtalya ile ilgili konularda çok büyük çıkarları olmasına karşın, müttefikler uzun süre bu ülkeyle ilgili siyasal ve askerî planlar konusunda Sovyetler Birliği'ne bilgi vermediler. İtalya'daki gelişmelerin ilk aşamasında, müttefiklerin operasyonlarının komutası Kuzey Afrika topraklarından gerçekleştirilirken, SSCB hükûmeti buraya kendi temsilcisini göndermekte dahi belli güçlüklerle karşılaştı. [43] Ancak, Sovyetler Birliği'nin uluslararası konulardaki artan otoritesi, böyle bir durumu uzun süre gizli tutma olanağını ortadan kaldırıyordu. Hatta bazı İngiliz ve ABD'li siyasetçiler böyle bir durumun kuşkulu olduğunu kaydediyorlardı. Öyle ki, 26 Temmuz 1943'te Eden'in ABD'nin İngiltere büyükelçisi Vainant'la sohbeti sırasında, müttefiklerin Badoglio hükûmeti ile ilişkileri nasıl kurmaları ve ateşkes konularında Sovyetler Birliği'ne danışılması gerektiği düşüncesini dile getiriyorlardı. Amerikalı Büyükelçi bu görüşme hakkında kendi yönetimine şu bilgiyi iletiyordu: "Gelişmelerde değişiklikler yaşandığında ve Rus ordusu saldıracak duruma geldiğinde, biz de onların (Sovyetlerin –y.n.) müttefik ve düşman devletlerin topraklarını teslim alma ve kuşatma koşullarına etkide bulunmayı isteyebilecek konumda olmalıyız.[44] Amerika'nın Moskova büyükelçisi Standley de benzer düşünceleri ifade ediyordu.

Böylece, SSCB'nin İtalya'yı ilgilendiren sorunların çözümüne dâhil edilmesini Batılı müttefikler esas olarak, Sovyet Silahlı Kuvvetleri tarafından kurtarılacak ülkelerin geleceklerinin belirlenmesinde SSCB'ye baskı yapabilme niyeti ile ilişkilendiriyorlardı. Sovyet hükûmeti, İtalya'daki durum hakkında yalnızca 1943 Temmuzu sonunda bazı bilgiler alabildi. 30 Temmuz 1943'te Eden Sovyet tarafına İtalya'nın teslim oluşunun "ayrıntılı koşullarının" özetini içeren bir belge iletti. Birkaç gün sonra –3 Ağustos'ta– İngiltere'nin Moskova büyükelçisi Kerr "kısa koşullar" adı verilen belgeyi SSCB hükûmetinin bilgisine sundu; 26 Ağustos'ta ise Sovyet hükûmetine "ayrıntılı koşulların" tam metni sunuldu. 27 Ağustos'ta ise SCB hükûmeti General Eisenhower'a İtalya ile teslim olma koşullarını Sovyet hükûmeti adına da imzalama yetkisi verdi.[45] Genel olarak ise ABD ve İngiltere, İtalya konusunda münferit bir politika izlediler, Sovyetler Birliği ise bir dizi olayda artık gerçekleşmiş olan olgularla yüz yüze kaldı. 22 Ağustos 1943'te Stalin, Roosevelt ve Churchill'e şunları yazıyordu: "Bugüne kadar yapıla gelen hep şu idi: ABD ve İngiltere bir konuda kendi aralarında anlaşıyorlar,

SSCB ise iki devletin bu gizli anlaşmasının sonuçları konusunda pasif bir gözlemci olarak bilgi alıyor.” [46]

Sovyet hükûmeti “Almanya’dan kopan çeşitli hükûmetlerle görüşmeler yapma konusunu ele almak için”[47] üç devletin temsilcilerinden oluşacak bir askerî-siyasal komisyon kurulmasını öneriyordu. SSCB hükûmetinin Amerikan hükûmetine 25 Eylül 1943 tarihli notasında komisyonun görevleri şöyle belirleniyordu: “Sovyet hükûmetinin görüşüne göre, askerî-siyasal komisyonun görevleri arasına, düşman topraklarda organize edilmiş olan tüm askerî organların ve her türlü müttefik idaresinin, ateşkesi ve ateşkes koşullarının yerine getirilmesinin kontrolü konularındaki faaliyetlerinin koordine edilmesi ve yönlendirilmesi girmeli ve dolayısıyla askerî harekât konularının tamamen müttefik Başkomutanlığın yetkisi dâhilinde olması amacıyla Badoglio hükûmeti için askerî-siyasal ve yönetim konularında zaman zaman yönerge ve talimatların yazılması da askerî-siyasal komisyonun görevlerine dâhil edilmelidir.”[48]

Böyle bir komisyonun kurulması, faşist koalisyonun üyelerinden birinin ayrılması söz konusu olduğu için daha büyük bir zorunluluktu. İngiliz-Amerikan Komutanlığı temsilcilerinin Badoglio hükûmetinin çeşitli gizli ajanlarıyla münferit görüşmeleri, anti-Hitler koalisyonunun başlıca devletlerinin uyumlu bir politika yürütmelerini sağlayacak bir siyasal organın zorunluluğunu kanıtlıyordu.

Askerî-siyasal komisyonun kurulmasında Sovyet inisiyatifi, SSCB’nin, Hitler Almanyası’nın eski müttefiklerinin faşist koalisyondan çekilmesi ile ilgili tüm konularda müttefik devletlerle sıkı bir işbirliği için çabasını kanıtlıyor, eski düşman devletlerle barış görüşmeleri konusunda müttefikler tarafından uyumlu bir politika yürütülmesine olan ilgisini gösteriyordu.

Askerî-siyasal komisyonun güncelliği açıkça ortadayken, İngiltere ve ABD hükûmetleri yanıt vermekte ağırdan alıyordu. ABD Başkanı Roosevelt 1943 Eylülü başında J. Stalin’e gönderdiği mektubunda komisyon kurulmasına ilişkin Sovyet önerisi konusunda suskun kalırken, SSCB hükûmetine kendi askerî temsilcisini General Eisenhower’ın karargâhına göndermesini öneriyordu. Böyle bir yanıt, kuşku yok ki, İtalya konusunda üç devletin daha geniş çaplı işbirliğinde direten Sovyet hükûmetini tatmin edemezdi.[49]

J. Stalin 8 Eylül 1943'te Roosevelt'e şunları yazıyordu: "Ben, önceden de olduğu gibi, ilk zamanlar karargâhı Sicilya ya da Cezayir'de olacak üç ülke temsilcilerinden oluşan bir askerî-siyasal komisyonun kurulmasını ertelenemez bir konu olarak görüyorum. Bir Sovyet subayının General Eisenhower'ın karargâhına gönderilmesi hiçbir şekilde, İtalya (aynı zamanda Almanya ile bağlarını koparan diğer ülke hükûmetleri) ile görüşmeleri yerinde yönetmek için gerekli olan askerî-siyasal komisyonun yerini tutamaz. Çok fazla zaman geçti, ama işler yerinde sayıyor."[50]

Askerî-siyasal komisyonun kurulmasını sürüncemede bırakan müttefikler, İtalya ile ateşkesin "ayrıntılı koşullarının" 37. maddesine dayanarak Eisenhower'a tabii tutulan bir Müttefik Kontrol Komisyonu (MKK) kurdular ve bu komisyona İşgal Edilmiş Topraklar Müttefik Askerî hükûmeti (İETMAH) görevini verdiler. Ekim 1943'te bu İngiliz-Amerikan Askerî Yönetim Organı resmî olarak Müttefik Askerî Hükûmeti (MAH) adını aldı ve Müttefik Kontrol Komisyonu ile birleştirildi. MAH 1943-1945 yıllarındaki askerî operasyonlar sürecinde faşist Alman askerlerinden temizlenen İtalya topraklarının yönetimini gerçekleştiriyordu ve olağanüstü geniş yetkilerle donatılmıştı. Faaliyetleri İtalya devlet yönetiminin tüm alanlarını kapsıyordu.

Böylece, daha askerî-siyasal komisyonun kurulması gerçekleşmeden, müttefikler, aslında onun görevlerini İngiliz-Amerikan Orduları Yüksek Başkomutanlığı ve ona bağlı organların elinde toplamışlardı.

İngiliz ve Amerikan hükûmetleri bu münferit faaliyete girişerek böylelikle Sovyetler Birliği tarafından önerilen Askerî-Siyasal Komisyon'un fonksiyonlarını yalnızca enformasyon düzeyine indirgeyecek kadar daraltmışlardı. Churchill J. Stalin'e şunları yazıyordu: "(Bu komisyondaki – y.n.) siyasi temsilciler, kendi çalışmalarını etkileyen siyasal gelişmeler konusunda kendi hükûmetlerince bilgilendirilmeli ve kendileri de bulundukları yerdeki gelişmeler konusunda kendi hükûmetlerini bilgilendirmelidirler."[51]

Nihayet Eylül ayı sonunda SSCB, ABD ve Büyük Britanya hükûmetlerinin temsilcilerinden oluşan Askerî-Siyasal Komisyon'un Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin temsilcisinin de katılmasıyla kurulması konusunda anlaşmaya varıldı. Komisyonun nihai kadrosu ve

görevleri bir süre sonra, SSCB, İngiltere ve ABD Dışişleri bakanlarının Moskova Konferansı'nda, Ekim 1943'te netlik kazandı.

İtalya'nın Faşist Bloktan Çekilmesi ve Almanya'ya Savaş İlan Etmesi

Müttefik askerlerinin İtalya'ya saldırı süreci ağır ağır gelişiyordu. Bu da İtalyan faşistlerde iktidarlarının yeniden kurulması umudunu doğuruyordu. 12 Eylül'de Almanlar Badoglio hükûmeti tarafından gözaltına alınmış olan Mussolini'yi kaçırıp Hitler'in karargâhına, ardından da Münih'e götürdüler. Bir süre sonra o Salo kasabasında (Garda gölü kıyısında) sözüm ona "İtalyan Sosyal Cumhuriyeti"ne ve ancak Hitler'in ordusunun yardımıyla ayakta durabilen hükûmete Başkanlık etti.

Ancak "Berlin-Roma Mihveri"nin yazgısı belirlenmişti. 29 Eylül 1943'te Malta adasında Eisenhower ve Badoglio İtalya'nın teslimiyetinin "ayrıntılı koşullarını" imzaladılar. İtalyan halkının ısrarlı taleplerine boyun eğen Badoglio hükûmeti 13 Ekim'de Almanya'ya savaş ilan etti. Bu nedenle İtalya anti-Hitler koalisyonunun önde gelen katılımcılarınca –SSCB, ABD ve İngiltere– savaşan taraf ilan edildi. SSCB, ABD ve İngiltere hükûmetlerinin, İtalya'nın birlikte savaşan taraf ilan edildiğine ilişkin özel deklarasyonunda ayrıca şu ifadelere yer veriliyordu: "Üç hükûmet İtalyan hükûmetinin, Almanlar İtalya'dan kovulduktan sonra İtalyan halkının iradesine tabii olma yükümlülüğünü ve, anlaşılacağı gibi, hiçbir şeyin İtalyan halkının, sonuçta sahip olacağı anayasal yolları kullanarak demokratik hükûmet oluşturma kararı almak gibi mutlak ve elinden alınmaz hakkını çiğneyemeyeceğini kabul eder." [52]

Hitler Almanyası'nın Avrupa'daki baş müttefiki olan İtalya'nın faşist bloktan çekilmesi ciddi uluslararası önem taşıyordu. Bu her şeyden önce faşist koalisyonda başlayan dağılışın bir kanıtıydı. 'Pravda' gazetesinin baş makalesinde şu görüşlere yer veriliyordu: "İtalya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olması, Hitler'in, hâlâ çapulcu koalisyonunda yer alan Avrupa'daki müttefikleri ve hempaları üzerinde çok güçlü bir etki yapacaktır."[53]

"Berlin-Roma Mihveri" varlığını yitirmişti. Bu durum Hitler Almanyası'nın askerî ve siyasal durumunu kötüleştirmiş, uluslararası izolasyonunu hızlandırmıştı.

1 K. Gottwald. Seçme Yapıtları, cilt II, 1939-1953 yılları. Moskova, sf. 39

2 SSCB DPA. İngiltere'nin Moskova Büyükelçisi tarafından 9 Mart 1943'te SSCB Dışişleri Halk Komiserliğine gönderilen memorandum.

3 SSCB DPA. Büyük Britanya Hükûmeti'nin Sovyet Hükûmetine 14 Aralık 1943 tarihli memorandumu.

4 Abissin: (Abyssinie) Etiyopya'nın eskilerdeki ismi.

5 "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 379

6 "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 303

7 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 89

8 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 287

9 L. Longo. Savaşta İtalyan Halkı. Moskova, 1952, sf. 69

10 Bakınız. Sf. 318-319

11 F. W. Deakin. The Brutal Friendship. Mussolini, Hitler and the Fall of İtalian Fascisme. London, 1962, p. 287 (Bundan sonraki bölümlerde F. W. Deakin.The Brutal Friendship diye anılacaktır.)

12 F. W. Deakin. The Brutal Friendship. P. 353

13 F. W. Deakin. The Brutal Friendship, p. 356

14 Çok sayıda araştırmacı Sicilya Operasyonunun uzamasını müttefiklerin taktik hatası olarak açıklamaktadırlar.

15 F. W. Deakin. The Brutal Friendship. P. 373

16 İbid, p. 379

17 P. Schmidth. Statist auf Diplomatischer Bühne, s. 568.

18 W.S. Churchill. The Second World War, vol. V, p. 47

19 D. Alfieri. Deux dictateurs face a face, p. 324

20 E. Rintelen. Mussolini als Bundesgenosso, S. 214

21 Bakınız: N. Kovalskiy. İtalyan Halkı Faşizme Karşı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında kurtuluş mücadelesi tarihinden. Moskova, 1957. Sf.. 29

22 R. Battaglia. İtalya Direniş Hareketinin Tarihi. (8 Eylül 1943-25 Nisan 1945) sf. 83-85
23 E. Rintelen. Mussolini als Bundesgenosso, S. 219
24 B. Mussolini. Memoirs 1942-1943, p. 81
25 D. Alfieri. Deux dictateurs face a face, p. 360
26 E. Rintelen. Mussolini als Bundesgenosse, S. 230
27 İbid., S. 231
28 P. Schmidth. Statist auf diplomatischer Bühne, p. 569
29 H. Feis. Churchill, Roosevelt, Stalin, p. 161
30 R. Battaglia. İtalyan Direniş Hareketi'nin Tarihi. Sf. 100
31 H. Feis. Churchill, Roosevelt, Stalin, p. 160
32 "United States and İtaly 1936-1946. Documentary Record". Washington, 1946, p. 51-52
33 İbid, p. 55-64
34 L. Willari. İtalian Foreign Policy under Mussolini. New York, 1956, p. 303
35 N. Kogan. İtaly and the Allies. Cambridge, 1956. P 38
36 İbid., p. 40
37 S. Weles. Where are we Heading? New York, 1946, p. 130
38 W.S. Churchill. The Second World War, vol. V, p. 54
39 N. Kogan. İtaly and the Allies, p.20
40 Commando: Burada, özel görevle yetkilendirilmiş, etkisiz ve küçük askerî birlik.
41 W.S. Churchill The Second World War, vol. V, p 64
42 İbid., p. 99-100
43 H. Feis. Churchill, Roosevelt, Stalin, p.157
44 N. Kogan. İtaly and the Allies, p. 19
45 İbid.
46 W.S. Churchill. The Second World War, vol. V, p. 55
47 İbid., p. 57, 58
48 W.S. Churchill. The Second World War, vol. IV, p. 824
49 Pravda", 28 Temmuz 1943
50 SSCB DPA. SSCB, Birleşik Devletler ve Büyük Britanya Dışişleri Bakanlarının 22 Ekim 1943 tarihli Moskova Konferansı'nın oturum Stenogamı.

51 H. Feis. Churchill, Roosevelt, Stalin, p.167
52 Bakınız. “Yazışmalar...” cilt I, sf. 394
53 “Yazışmalar...”,cilt I, sf. 149

YETMİŞ İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NDAKİ KÖKLÜ KIRILMA SÜRECİNDE UZAK DOĞU’DA ULUSLARARASI İLİŞKİLER

1. PASİFİK OKYANUSU’NDA SAVAŞA KATILAN DEVLETLERİN 1943’TEKİ POLİTİKASI

Japon Diplomasisinin Çin’de ve Güneydoğu Asya Ülkelerindeki“Yeni Çizgisi”

Hitler ordularının, yalnızca faşist Almanya’nın planlarının suya düşmesi anlamına gelmekle kalmayıp, Japon iktidar çevrelerinin de Almanya’nın desteği ile Uzak Doğu’da, Güneydoğu Asya’da ve Okyanusya’daki işgal heveslerini gerçekleştirme umutlarını da sonlandıran Stalingrad önlerindeki yenilgisi, Pasifik Okyanusu savaş arenasındaki ortamda şu değişikliklere yol açmıştı: Daha 1943 yılı başında Japon komutanlar kendi stratejik niyetlerinin başarısızlığa uğradığına inanmaya başlamışlardı. Kızıl Ordu’nun zaferleri sonucunda İkinci Dünya Savaşı cephelerinde, Pasifik Okyanusu cepheleri de dâhil, ortam giderek anti-faşist koalisyondaki müttefikler lehine değişmeye başladı.

Japonya tarafından askerî harekâtların devam etmesi nedeniyle bu ülke için hammadde kaynakları ve gıda ürünlerinin ana kaynakları olan Çin ve Kore özel bir önem kazanmıştı. ‘Çin sorununu’ ve bununla birlikte ham madde ve gıda temini sorunlarını çözmeye çalışan Japonya hükûmeti, o

zamanın Vantzine Nanjing'deki büyükelçisi Sigemitsu tarafından önerilen "yeni bir çizgi"yi benimsemişti. Çin konusunda siyasal manevralara, özellikle de kukla Nanjing hükûmetinin güçlenmesine ve onun Japonya'nın yanında savaşa dâhil edilmesine öncelik verilmesi kararı alınmıştı. Bununla eş zamanlı olarak Chongqing'deki Kuomintang hükûmeti ile gizli ilişkiler kurulması tasarlanıyordu.

1942 Ekimi sonundaki Olağan İmparatorluk Konferansı'nda "Büyük Doğu Asya'da savaşın sonlandırılması amacıyla Çin sorununun çözümünde temel çizgi" adlı belge kabul edilmişti. Bu belgede Japonya'nın Çin ile ilgili ekonomik politikasının en yakın zamandaki ödevinin "savaşın sonlandırılması için gerekli olan maddi değerlerin miktarının artırılmasının olduğuna"[1]işaret ediliyordu. Başka bir ifadeyle, Japonya, "askerî işbirliği" adı altında Çin'in ekonomik olarak yağmalanması sürecini hızlandırmak niyetindeydi. Belge, Wang Ching-wei hükûmetinin otoritesinin, (olanaklar ölçüsünde onun işlerine karışılmasından vazgeçilmesi, Settlementlerin (Çin'in bazı büyük kentlerinde yabancılar için ayrıcalıklı yerleşim birimleri) iadesi, haricî memleket haklarının iptali vb" dâhil) artırılmasının görüntüsünü yaratacak bir dizi önlem alınmasını öngörüyordu.

9 Ocak 1943'te Japonya "Wang Ching-wei hükûmeti ile Settlmentlerin iadesi, harici memleket haklarının iptali" konusunda anlaşma imzaladı. Bu anlaşma Japon militaristler tarafından Çin'in işgal edilmiş topraklarında kurulmuş işgalci rejim niteliğini değiştirmiyordu ve yalnızca propaganda amacı taşıyordu. Tıpkı Japonlar tarafından alınan diğer önlemlerde olduğu gibi, anlaşmanın amacı "Chongqing hükûmetinin elinden direnmenin sürdürülmesi yararına en önemli kozu almaktan", Çin'deki Amerika ve İngiltere karşıtı eğilimi güçlendirmekten, Kuomintang'cıları Japonya ile işbirliğine eğilimli kılmaktan ibaretti.

20 Nisan 1943'te Todzio kabinesinde değişiklik oldu. Dışişleri Bakanlığı'na, Japon diplomasisinin işgal altındaki Çin'de yürütmeye başladığı "yeni çizgi"nin yazarı Sigemitzu getirildi.

Japonya Chongqing hükûmetine yönelik diplomasisine de hız verdi. Tokyo Kuomintang Çini'nin iktidar çevreleri arasında Japonya yanlısı eğilimleri biliyordu. Daha 1942 ilkbaharında Çan Kay Şek Japon ajanı Kuroda ile diyalog kurmuştu. 1943 Mayısında ise Chongqing rejiminin Japonlar ile ilişkileri daha da hızlanmıştı. Çan Kay Şekçiler, geçmişte

Kuomintang Merkez Yürütme Komitesi'nin örgütleme bölümünün Başkan Yardımcısı olan ve ardından da Japonların tarafına geçen hain in Kay-hsiang'nın 'hizmetlerinden' yararlanıyorlardı.

1943 Nisanında in Kay-hsiang Japon yöneticilerden Chongqing'e gitme ve Japonya adına Çan Kay Şek ile barış görüşmelerine başlama direktifi almıştı. Japon Genelkurmayı'nın temsilcisi Tuğgeneral Kobayasi, in Kay-hsiang'a, şunları söylüyordu: "Japonlar ve Chogqing arasındaki ilişkiler er ya da geç, komünistlere ve Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele adına mutlaka dostça olacaktır." Kobayasi, Japonya'nın Kuzey Çin'de Hebei-Chahar Siyasal Komitesi'ne [2]benzer bir rejimin kurulmasında diretmekte olduğunu Çan Kay Şek'e iletilmesini rica ediyordu. Buna karşılık Japonya Almanya, İtalya ve Vichy rejimlerinin Çin ile eşit olmayan ticaretten vazgeçmelerini sağlama yükümlülüğünü üstleniyordu. Japonya'nın öne sürdüğü barış için ön koşullar şunlardı:

1) Japonya askerlerini Wuhan ve Canton'dan çeker, bu bölgelerde faaliyet gösteren Çan Kay Şek askerleri ise "komünistlerle mücadele için" Kuzeye sevk edilir. 2) Nanjing ve sahil "geçici olarak" Japonya'nın elinde kalır. 3) Kuzey Çin "komünistlere karşı ortaklaşa mücadele bölgesi" olarak kalır. 4) Wang Ching-wei'in yazgısına ilişkin sorunun çözümü sorun yaratmayacaktır.

Sanki bu programı teyit eder gibi, Japon Başkomutanlığı daha 10 Aralık 1942'de Çin'deki keşif ordusuna Chongqing'e saldırı hazırlıklarını durdurma emri veriyordu. Çin'de yayın yapan Japon radyo yayınlarında Japonya ile Chongqing hükûmeti arasında "barış işlemlerinin" bir an önce başlatılması çağrıları yapılıyordu.

Bu arada Kuomintang askerleri Japonlara karşı askerî faaliyetlerini fiilen bitirmişlerdi.

Ancak, Kuomintang yönetiminin Japonya ile söz birliği çizgisi Çin kamuoyu tarafından destek görmemişti. Sovyet halkının faşist işgalcilere karşı cesur mücadelesi Çin halkını esinlendirmiş, onlara zafere olan inancı aşılamıştı. Halkın özgürlük ve bağımsızlık için mücadeleyi sürdürme kararlılığı Kuomintang liderlerinin Japonya'ya teslim olma yolunu seçmesini engelliyordu.

1943 yazında Sovyet-Alman Cephesi'ndeki gelişmeler, sonbaharda Alman ordusunun Kursk önlerinde bozguna uğraması ve ardından Sovyet

ordusunun hızlı saldırıları yalnızca Almanya'nın değil, Japonya'nın durumunu daha da güçleştiriyordu. İtalya'nın teslim olması, saldırgan faaliyetlerini Japonya'nın Avrupa'daki müttefiklerinin askerî başarılarıyla ilişkilendiren Japon iktidar çevreleri için yeni bir darbe olmuştu. Japon yöneticiler kendileri için elverişsiz uluslararası durum koşullarında ve Japon Silahlı Kuvvetleri'nin Pasifik Okyanusu Cephesi'nde almaya başladıkları yenilgiler nedeniyle stratejilerini değiştirmek zorunda kalmışlardı.

30 Eylül 1943'te Yüksek Başkomutanlık Karargâhı ve Japon hükûmeti "Savaşmanın Genel İlkeleri'ne İlişkin" bir karar aldı. Yeni stratejik çizgi Japonya'nın "devlet savunması" alanını Kuril adaları, Ogasavara adaları, Güney denizleri bölgesinin iç kesimleri, Yeni Gine'nin Batı kesimleri, Sunda adaları ve Burma'yı içeren alanla sınırlamayı öngörüyordu. Aynı zamanda, öncelikle Hava Kuvvetleri'nin geliştirilmesi yoluyla ordunun savaş yeteneğinin artırılması için önlemler alınmasına karar verilmişti.[3]Japon diplomasisine, Japonya'nın, söz konusu bölgede pozisyonunu güçlendirme görevi verilmişti. Japon diplomasisinin "yeni çizgisinin" Japonya'nın işgal ettiği topraklarda propagandasının yapılmasının, onların "bağımsızlığı" ve Tokyo ile "ittifakı" görüntüsünün yaratılmasının gerekliliği kabul edilmişti.

1 Ağustos 1943'te Burma'nın "bağımsızlığının" ilanı gerçekleşti. Japon militaristler ülkenin tüm yönetim hakkının U Ba Mo hükûmetine verilmekte olduğunu ilan ediyorlardı. Tabii ki bu bir sahtekârlıktı: Burma'da iktidar, yine önceki gibi, işgalcilerin elindeydi. U Ba Mo Japonlarla gizli bir anlaşma imzalamıştı ve bu anlaşmaya göre, Japon Başkomutan "savaşın yürütülmesi yararına her türlü faaliyette" bulunabilme ve Burma hükûmetinin herhangi bir eylemini veto etme hakkına sahipti. Burma İngiltere ve ABD'ye savaş ilan etmek zorundaydı ve Japonya ile askerî, ekonomik ve siyasal işbirliğini çok yönlü olarak sürdürmekle yükümlüydü.[4]

4 Eylül'de Japon işgalci yönetimi Filipinlerin anayasasını onaylamıştı. 25 Eylül'de Filipinlerin kukla Cumhurbaşkanı Jose P. Laurel seçilmişti ve kendisi bir süre sonra, Filipin hükûmetini Güneydoğu Asya'da savaşın yürütülmesi amacıyla Japonya ile "işbirliği" yapmaya yükümlü kılan

Filipinlerin Japonya ile “ittifakı” anlaşmasını imzalamıştı.[5] 14 Ekim’de Laurel Filipinlerin “bağımsızlığını” ilan ediyordu.

5 Eylül 1943’te Java adasında (Hollanda Hindistan’ı) Japon işgal yöneticileri bir “Merkezî Danışma Konseyi”nin kurulduğunu ilan ediyorlar, Eylül sonunda ise Sumatra adasında “Teyakkuz Komitesi” kuruyorlardı. “Özyönetim” organlarına Japonların ham madde almalarına yardımcı olma çağrısı yapılıyordu.

Bununla birlikte Ağustos 1943’te Japonya Burma ve Malaya (Burmanya Prenslikleri Kengtung ve Mongpan ve Malaya Prenslikleri Perlis, Kedah, Kelantan, Trenganu)’nin)[6] bir dizi toprağını Tayland’a veriyor ve böylece de Phibun Songkhram’ın Başkanlık ettiği Tayland hükûmetini kendisine bağlıyordu.

30 Ekim 1943’te Japonya tarafından Wang Ching-wei hükûmeti ile “İttifak Anlaşması” imzalanıyor ve bu anlaşmaya göre Japonya Çin’i ‘egemen bir Cumhuriyet’ olarak görüyordu. Japonlar kontrollerini Çin’in her tarafına yaymak hevesindeydiler.

1943 Kasımında Tokyo’da “Büyük Doğu Asya” Konferansı toplandı. Bu konferansa Tayland temsilcileri ve işgal altındaki topraklarda Japonlar tarafından kurulan Çin, Burma, Filipinler ve diğer kukla hükûmetlerin temsilcileri katıldılar. Konferansta konuşan Başbakan Todzio demagojik bir tavırla Doğu Asya’daki ‘yeni düzeni’ övüyordu. Todzio, Doğu Asya devletlerinin barış içinde bir arada ancak savaşta zafer kazandıktan sonra yaşayabileceklerini vurguluyordu.

Konferans Japonlar tarafından hazırlanan ve “Asya’nın her türlü saldırı ve sömürgeden kurtuluşunun” ve “Asya’nın Asyalılara iadesini” konu eden “Büyük Doğu Asya Deklarasyonu”nu ilan etti. [7] Deklarasyonda Konferansa katılanların “savaşın yürütülmesinde... Başarı elde edilinceye kadar, aynı zamanda İngiliz-Amerikan egemenliğinin boyunduruğundan kurtarılacak bölgelerde tek başına ayakta kalma, öz savunma ve Büyük Doğu Asya’nın inşası sisteminin kurulmasında işbirliği yapmak…” [8] yükümlülükleri kayıtlara geçiriliyordu. Aslında deklarasyon Asya ülkelerindeki ulusal bağımsızlık hareketlerini baltalama, Japonya’nın çıkarlarını korumak uğruna Asya halklarını savaşa sürükleme çağrısı yapıyordu. Ancak, Japonya’nın politikası savaşın seyrindeki köklü dönüşüm sonucunda hız kazanan Asya’daki ulusal kurtuluş hareketlerinin önüne geçemedi.

ABD ve İngiltere’nin Uzak Doğu’daki Politikası

İkinci Dünya Savaşı’ndaki köklü dönüşüm İngiliz-Amerikan ittifakının Japonya’ya karşı askerî faaliyetlerinin geniş çaplı başlaması için elverişli koşullar yaratmıştı.

Japonya stratejik inisiyatifini yitirmişti, Japon Hava Kuvvetleri’nin Sovyet sınırında yığılması ise İngiliz-Amerikan ittifakının Pasifik Okyanusu arenasındaki kuvvet üstünlüğünün belirleyicisi olmuştu. 26 Kasım 1942’de F. Roosevelt J. Stalin’e şunları yazıyordu: “Pasifik Okyanusu’nun Güneybatı kesiminde son derece güçlü hava, kara ve deniz kuvvetlerine sahibiz…”[9]

Ancak ABD ve İngiltere, savaşa katılan devletlere Amerikan-İngiliz emperyalizmine uygun barış koşullarını dayatmak için kuvvetlerini savaşın en son aşamasına saklama kaygısıyla Pasifik Okyanusu’nda geniş çaplı askerî faaliyete elverişli koşulları kullanmadılar. Pasifik Okyanusu savaş arenasında bulunan Amerikan ve Avustralya birliklerinin sayısı, Sovyet komuta kademesinin kendi Uzak Doğu sınırlarında zorunlu olarak konuşlandırdığı Kızıl Ordu kuvvetlerinin sayısından çok daha azdı.

ABD ve İngiltere tarafından Ocak 1943’teki Kazablanka Konferansı’nda alınan kararlar, Uzak Doğu’da ancak sınırlı nitelikte operasyonlar yapılmasını öngörüyordu. Roosevelt ve Churchill’in 27 Ocak 1943’te J. Stalin’e yazdıkları mektuplarından da anlaşılacağı gibi, İngiliz-Amerikan ittifakının Pasifik Okyanusu’ndaki planları, gelecek birkaç ay içinde “Japonları Rabaul’dan kovmak ve ardından Japonya’ya çıkan genel hatta başarıyı geliştirmekten oluşuyordu.” Şöyle sürdürüyordu Roosevelt ve Churchill: “Ayrıca biz, Çin’e lojistik sağlamak için bu yolu yeniden açmak amacıyla Burma’daki operasyonlarımızın kapsamını artırmak niyetindeyiz.”[10]

Washington Konferansı’nda (Mayıs 1943) [11] Amerikalılar Burma’da operasyonun bir an önce yapılmasından yana tavır alıyor, İngilizler ise bu operasyonun ertelenmesi için çaba gösteriyordu. İmparatorluk Genelkurmay Başkanı Alan Bruk Washington’daki görüşmelerden sonra güncesine şunları yazıyordu: “Bizim güçlüklerimiz Pasifik Okyanusu sorununda bakış açılarımızdaki farklılıktan doğmaktadır. Ben, kâğıt üzerine ne yazarsak

yazalım, tüm bunların bizim temel konseptlerimiz üzerinde çok etkili olmayacağı kanısındayım.” [12] ABD ve İngiltere, 1943 yılında yalnızca Avrupa’da değil, Burma dâhil, Pasifik Okyanusu’nda da geniş çaplı saldırı operasyonları tasarlamıyorlardı.

Çin Dışişleri bakanı Song Ziven’in de gözlemci olarak katıldığı Québec Konferansı’nda (Ağustos 1943) Uzak Doğu stratejisi konusunda İngiliz-Amerika tezatları yeniden ortaya çıktı. İngilizler Güney denizlerindeki kendi sömürgelerinin (Malaya, Singapur ve diğerleri) derhâl kurtarılmasını sağlamak istiyorlardı. Amerikalılar ise, İngilizlerin teklifine, bu bölgede operasyonların müttefiklerin kuvvetlerini Japonya’nın üzerinden çekebileceği gerekçesiyle karşı çıkıyorlardı. ABD’nin bu tutumunun gerçek nedeni ise, onların, Güneydoğu Asya’da İngiliz egemenliğinin yeniden tesis edilmesinden çıkarlarının olmamasıydı. [13]Aynı zamanda İngilizler, Amerika’nın Burma konusundaki planlarının kabul edilmesine karşı çıkıyorlardı. Shervud’un ifadesine göre, Churchill Burma’yı Britanya İmparatorluğu’nun bir ileri karakolu olarak görüyordu ve “Burma’nın kurtarılmasındaki payenin Amerikalılara ya da daha çok da Çinlilere ait olacak olması düşüncesi onun hiç de hoşuna gitmeyecekti.” [14]

ABD ve İngiltere, daha önce de belirtildiği gibi, Québec’te, Japonya’nın yenilgisinin Almanya’ya karşı galibiyetten 12 ay sonra gerçekleştirilmesi konusunda anlaşmaya varmışlardı, ama bu yönde somut hiçbir önlem belirlememişlerdi. Japonya’ya nihai saldırının ne zaman, nerede ve hangi kuvvetlerle gerçekleştirileceği sorusu açıkta kalıyordu. Hatta “Anakim” – Japonya’nın Burma’dan kovulması– adı verilen operasyon konusunda dahi mutabakata varılmamıştı. [15] Québec’te yalnızca Güneydoğu Asya için İngiliz Amiral Mountbatten’in başında bulunacağı ayrı bir komuta karargâhı kurulmuştu. Konferans’ın sonuçlarını değerlendiren R. Shervud şunları yazıyordu: “Japonya’ya karşı savaşa gelince; devasa ve önemli ölçüde de verimsiz bir Güneydoğu Asya komuta karargâhı (ki bunda karargâhın suçu yoktu) kurulması dışında Québec Konferansı, görünen o ki, çoğunluğu hiçbir zaman gerçekleştirilmemiş olan ayrı ayrı planlanan önemli sayıda operasyonlar sayılmazsa, hiçbir başarıya ulaşamadı.”[16]

Pasifik Okyanusu’nda savaş sürerken ABD ve İngiltere’nin iktidar çevreleri savaş sonrası dünya düzeni konusunu tartışıyorlardı. Pek çok Amerikalı politikacı, üstü kapalı da olsa, Japonya’nın egemenliği altında

bulunan Pasifik Okyanusu adalarının ABD'ye geçmesinden yana görüş belirtiyorlardı. Benzer planlar arasında bu adaların Birleşmiş Milletler desteğiyle ABD'nin himayesine verilmesi projesi önemli bir yer tutuyordu.

Daha 1942 Haziranında Başkan Roosevelt Asya'nın sömürge ülkelerinin durumunu şöyle nitelendiriyordu: "... Eninde sonunda Beyaz uluslar bu bölgeleri koloni olarak koruyabileceklerini umut edemezler."[17] İşte o zaman Başkan 'himaye' sistemini kurmayı öneriyordu. Başkan, himayenin manda sisteminden vazgeçmek anlamına gelebileceğini söylüyordu. Amerika Başkanı himaye sisteminin yalnızca Japonlar tarafından işgal edilen topraklar için değil, diğer koloni ülkeleri için de uygulanabilmesi arzusunu ifade ediyordu. Bu bağlamda Roosevelt Çin Hindi'ni, Malaya'yı, Hollanda Hindistan'ını anımsatıyordu. Başkana göre, himayenin süresi 20 yıl olarak belirlenmeliydi.

ABD'nin sömürgeler konusundaki yeni planları, bunlarda Britanya İmparatorluğu'na karşı bir tehdit gören İngiliz iktidar çevrelerinin direnişiyle karşılaştı. "... Mülkiyetimiz olanı elimizde tutmak niyetindeyiz. Ben, Britanya İmparatorluğu'nun tasfiyesine Başkanlık etmek için Majestelerinin Başbakanı olmadım" [18]diyordu bu konuda Churchill. İngiliz hükûmeti yalnızca sömürge karşıtı hareketlerin ve ABD'nin himaye konusundaki ısrarlı önerilerinin baskısı altında, sömürgeleri başka adlar altında elinde tutmak için yeni yollar arayışına gitmek zorunda kalmıştı.

1943 Martında İngiltere Dışişleri Bakanı Eden Washington'u ziyaret ediyordu. Onun Roosevelt ile görüşmesinde dünyanın savaş sonrası düzeni konuları ayrıntılı olarak gözden geçiriliyordu. Eden ile 27 Mart 1943'teki görüşmesinde Başkan tüm Uzak Doğu kolonilerinin, savaştan önce onlara egemen olan ya da onları kontrol eden ülkelere geri verilmesine itiraz ediyordu. Başkan özellikle Çin Hindi ve Portekiz Timor'u konularında katı bir tutum sergiliyordu. O "Fransa'nın (en azından izleyen 25 yıl içinde) yeniden birinci sınıf bir devlet olamayacağının açık olduğu görüşündeydi." ABD Başkanının görüşüne göre, Fransa, Çin Hindi, Yeni Kaledonya ve Markiz adalarından, yoksun bırakılmalıydı.[19]Eden, Japonya mandası altındaki adaların ABD'nin "doğrudan tasarrufuna bırakılmasının tercih edilebileceğine" olan umudunu ifade ediyor, ancak bu arada bu tür önlemlerin Birleşmiş Milletlerin onayına tabi olacağına da işaret ediyordu.[20]

Pasifik Okyanusu adalarının Birleşik Devletler tarafından Annexion (bir ülkeyi başka bir ülkeye katmak, bağlamak) edilmesi düşüncesini ileri sürerken İngilizler, buna karşılık, kendi İmparatorluk sömürgelerinin dokunulmazlığını elde etmek istiyorlardı. Ancak ABD ve İngiltere hükûmetleri bu konuda görüş birliği sağlayamamışlardı. Eden ile görüşmeler sırasında Amerikalılar koloniler konusunda bir deklarasyon seçeneği yayımlanmasını ve bu deklarasyonda koloniler ile Japonlar tarafından kuşatılan topraklar arasında bir ayrım yapılmaması şeklinde bir seçenek öneriyorlardı. Ama Eden bu seçeneği reddediyordu.[21]

Uzak Doğu'da ABD ile İngiltere arasındaki görüş ayrılığı İngiliz-Amerikan ordularının operasyonlarının ilerlemesini olumsuz etkiliyordu. Daha Ağustos 1942'de başlamış olan uzun süreli muharebelerden sonra Japonlar tarafından İmparatorluk Yüksek Başkomutanlığı'nın kararıyla terk edilen Guadalcanal adasını 1943 Şubatında ele geçirmişlerdi.[22]1943 Haziranında müttefik orduları Solomon adaları için muharebe başlattılar. Ancak, Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nin Almanya'ya karşı yeni zaferler kazandığı 1943 sonbaharında, Amerikalılar çıkarma birliklerini Gilbert adalarına yönlendirerek Pasifik Okyanusu'nun orta kesimlerinde saldırı operasyonlarına başladılar.

1943'te Burma cephelerinde fiilen tam bir sessizlik egemendi. Müttefiklerin hücumları burada ancak Ocak 1944'te başladı ve bunlar da sınırlı sayıda kuvvetlerle gerçekleştiriliyordu.[23]

Chongqing'in iktidar çevreleri de Japonya'ya karşı gerçek anlamda savaşmak istemiyorlardı.

Çan Kay Şek'in Japon saldırganlığına karşı savaşta Çin'in bağımsızlığını düşündüğü yoktu, o daha çok Kuomintang yönetici tabakasının egemenliğinin sürdürülmesi ve güçlendirilmesini düşünüyordu. Chongqing Komutanlarının tüm dikkati komünistlerce komuta edilen silahlı kuvvetlerin bozguna uğratılması planlarına yönelikti.

Çan Kay Şek hükûmeti, SSCB hükûmeti ile ilişkilerin sekteye uğraması için her şeyi yapıyordu. Daha Sovyet halkının Büyük Anayurt Savaşı'nın başından itibaren, en azından faşist devletlerin kuklası olarak dahi olsa iktidarda kalmayı gözleyerek SSCB'yi Japonya'ya karşı savaşa kışkırtmaya yelteniyordu. Kuomintangcı propaganda, SSCB ile Japonya arasındaki

ilişkileri germe gayretiyle her türden Sovyet karşıtı yalanları ve provokatör söylentileri yayıyordu.

Çan Kay Şek hükûmeti Sovyetler Birliği için ek güçlükler çıkarabileceği umuduyla Çin-Sovyet ekonomik ilişkilerini bilinçli olarak baltalıyordu. Ayrıca 1942-1943 yıllarında, SSCB ile Xinjiang eyaleti arasındaki ticari ekonomik ilişkilerin neredeyse tümüyle sona erdirilmesi yoluna başvurdu. 1942 yılı sonunda Xinjiang eyaleti ile SSCB arasındaki mal dolaşımı hızlı bir düşüş gösterdi. Üstelik yerel idareler merkezî hükûmetin direktifiyle Xinjiang'daki Sovyet kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerine her yola başvurarak engeller çıkarıyorlardı. Nisan 1943'te Xinjiang'a, yani esasında Sovyetler Birliği sınırlarına seçme Kuomintang askerleri sevk ediliyordu. Sovyet hükûmeti Kuomintang idarecilerinin düşmanca faaliyetlerine yanıt olarak Mayıs 1943'te Xinjiang'daki ekonomik ve ticari kuruluşlarını kapatıyor ve bu kuruluşların personelini geri çekiyordu.[24]

Kızıl Ordu'nun Stalingrad ve Kursk muharebelerindeki zaferleri, Sovyetlerin bu zaferlerinden sonra değişen uluslararası durumu, Çin halkının geniş kitlelerinin Özel Bölge'ye saldırı planlarına karşı protestoları ve demokratik hareketin yükselişi Çan Kay Şek'i iç savaş başlatmayı ertelemeye zorlamıştı. Kuomintang'ın yöneticileri Özel Bölge'yi istila etme niyetinden vazgeçtiklerini ilan etmek zorunda kaldılar.

1 Aralık 1943 Tarihli Kahire Deklarasyonu

Savaşın gidişindeki köklü dönüşüm döneminde Batılı devletlerin Uzak Doğu'daki stratejik planlarında Çin'e artan bir rol yüklenmişti. ABD Kuomintang Çin'i ile işbirliğine özel bir ilgi gösteriyordu. Amerikan diplomasisi Çan Kay Şek'in kayıtsız koşulsuz desteğiyle Uzak Doğu'da kendi politikalarını pek güçlükle karşılaşmadan yürütebileceğini düşünüyordu. Çan Kay Şek Washington'a yalnızca Japonya'ya karşı savaş sırasında değil, savaş sonrası Sovyetler Birliği'ne ortaklaşa mukavemet göstermek için de gerekliydi. Bu nedenle, ABD'nin iktidar çevreleri Çan

Kay Şek'e borç, silah vererek ve ayrıca Çin halkı arasında onun siyasal prestijini artırarak pozisyonunu güçlendirmeye çalışıyorlardı. Çan Kay Şek ise Amerikan askerî malzemelerinin teminini artırmakla, Çin Cephesi'nde Amerikan Hava Kuvvetlerinin faaliyetlerinin artırılmasını sağlamakla kalmıyor, Washington'dan Chongqing yararına bir dizi siyasal ödün de koparıyordu. Çan Kay Şek, ayrıca, Atlantik Misakı örneğindeki gibi Asya ülkelerine de uygulanabilir bir Pasifik Okyanusu Misakı ilan edilmesi düşüncesini öne sürüyordu. Bu düşünce Kuomintangcıların ABD ve İngiltere ile birlikte savaş sonrası dünyasının yazgısının belirlenmesine katılma arzusunu ifade ediyordu. 7 Ekim 1942'de Chongqing hükûmeti ABD ve İngiltere hükûmetlerine ABD ve İngiltere'nin siyasal nedenlerle Çin ile eşitlikçi olmayan anlaşmaların iptalini ilan etmeleri ve haricî memleket haklarından vazgeçmeleri önerisiyle başvuruda bulundu.[25] Batılı devletlerin yöneticileri anti-faşist koalisyonda kalması uğruna Çin'e birtakım ödünler verilmesinin gerekliliğinin farkındaydılar. Onlar haricî memleket haklarının iptali konusunda Japonlar ve Wang Ching-wei "hükûmeti" arasında görüşmeler yapıldığı olgusunu hesaba katmazlık edemezlerdi.

9 Ekim 1942'de ABD hükûmeti, Çin'de, haricî memleket hakkından vazgeçmeye hazır olduklarını açıklıyordu. 24 Ekim'de ABD Dışişleri Bakanı Hull Çin'in Washington Büyükelçisine buna uygun bir anlaşma taslağı sunuyor ve bundan sonra da görüşmeler başlıyordu. Eş zamanlı olarak Çin ile İngiltere arasında benzeri görüşmeler yapılıyordu. Emperyalist devletler Çin'deki avantajlarından vazgeçmeye çok isteksiz yaklaşıyorlar ve görüşmeleri her türlü çabayı vererek güçleştirmeye çabalıyorlardı.

ABD ve İngiltere, onların ardından da diğer Batılı devletler Çin ile ancak 9 Ocak 1943'te Japonya ile Wang Ching-wei 'hükûmeti arasında Japonya'nın Çin'de haricî memleket haklarından vazgeçtiğine ilişkin anlaşma imzalanmasından sonra benzer anlaşmalar imzaladılar.[26]

Haricî memleket ve uluslararası Settlementler hakkının iptaline karşın, bu anlaşmalar Batılı devletlere bir dizi ayrıcalık sağlıyordu. İngiltere Çin'den cebren ilhak edilen Honkong'u ve Kowloon yarımadasının topraklarını elinde tutuyordu. Macau toprakları Portekiz'e kalmıştı. Batılı devletler ve

öncelikle de ABD ve İngiltere, ekonomik ve askerî alandaki avantajları yardımıyla Çin’deki egemen pozisyonlarını korumanın hesabı içindeydiler.

Uzak Doğu’daki savaşla ilgili sorunların tartışılması amacıyla ABD Başkanı Roosevelt, İngiltere Başbakanı Churchill ve Çan Kay Şek Başkanlığındaki Kuomintang Delegasyonu 1943 Kasımının ikinci yarısında Kahire’de buluştu. Toplantıya bakanlar ile çok sayıda askerî ve siyasal danışman katılmıştı. Kızıl Ordu Uzak Doğu’da askerî operasyon yapmadığından Sovyet hükûmeti Konferans’a katılmaktan imtina etmişti.

Konferans ABD, İngiltere ve Çin arasında Uzak Doğu ve Güneydoğu Asya’da derin görüş ayrılıkları olduğunu bir kez daha ortaya çıkarmıştı.

Konferansın tek siyasal sonucu, üç devletin 1 Aralık 1943’te yayımlanan Kahire Deklarasyonu olmuştu. Deklarasyonda ABD, İngiltere ve Çin’in amaçları “Japonya’yı Pasifik Okyanusu’nda Birinci Dünya Savaşı’nın başından itibaren ele geçirip işgal ettiği tüm adalardan yoksun bırakmak” ve “Japonya’nın Çinlilerden ilhak ettiği tüm toprakların, örneğin, Mançurya (Kuzeydoğu bölgeleri), Formoza (Tayvan) ve Pescador (P’Enghu Adalarının) Çin Cumhuriyetine iadesinden”[27] ibaretti.

Çin konusundaki kararlar Çan Kay Şek ve onun Başkanlık ettiği hükûmetin durumunun güçlendirilmesi, onun Çin’de Japonya’ya karşı savaşa önderlik eden tek güç olarak sunulması amacını güdüyordu.

Kahire deklarasyonunda ABD, İngiltere ve Kuomintang Çini’nin yöneticileri, özellikle tüm halkların kendi yönetim şeklini kendilerinin belirlemelerini dile getiren Atlantik Misakı’nın bazı ilkelerine bağlılıklarını dile getiriyorlardı. Kuşkusuz, onların bu açıklamaları propaganda amacı taşımaktan öteye gitmiyordu. Bağımsızlık sağlanması bir dizi koşula bağlanıyordu. Şöyle ki, deklarasyonda Kore’nin ancak ‘gerektiği zaman’ özgür ve bağımsız olacağına işaret ediliyordu.[28]

Konferansta Hongkong (Synagan) konusu da tartışılıyordu. Çan Kay Şek Honkong’un Çin’e iadesini talep ediyordu. Roosevelt, bir serbest limana dönüştürülmek üzere Hongkong’un Çin’e devredilmesini öneriyordu. Ancak, Churchill Büyük Britanya için bu son derece verimli koloninin Çin’e iade edilmesini istemiyordu. Hongkong konusu deklarasyonda anımsatılmadı.

Ne Büyük Britanya ne de Birleşik Devletler Asya halklarının kurtarılması gibi bir amaç taşıyorlardı. Onlar, Amerikalı tarihçi Battistini'nin haklı bir değerlendirmesinde olduğu gibi, bu konuda ancak konuşmak zorundaydılar. [29]

Canberra Paktı

Müttefiklerin "mihver" devletlere karşı zaferi yaklaştıkça, 'Pasifik Okyanusu'nda öncü devlet' iddiasına soyunan Avustralya büyük bir çaba göstermeye başlamıştı. Avustralya hükûmeti "savaş sonrası düzenlemelere doğrudan ve aracısız olarak katılma niyetini dile getiriyordu. [30]

Avustralya ve Yeni Zelanda hükûmetleri niyetlerini 21 Ocak 1944'te imzalanan Canberra Paktı'nda ifade ediyorlardı. Bu anlaşmada her iki hükûmet de 'ateşkes imzalanmasına dönük tüm hazırlık etkinliklerine" ve ayrıca ateşkesi izleyen anlaşmalara katılmak için duydukları ilgiyi ifade ediyorlardı. Ayrıca tüm askerî harekâtların durdurulmasını talep ediyorlardı. Anlaşmaya varan taraflar, başka bir devletin egemenliği ya da kontrolü altında bulunan topraklarda deniz, kara ya da hava üslerinin savaş sırasında başka herhangi bir devlet tarafından inşası ve kullanılmasının, askerî harekâtların sonlandırılmasından sonra toprak talebinde bulunulması ya da bu topraklar üzerinde egemenlik ya da kontrol haklarının doğması için kendiliğinden gerekçe oluşturamayacağını ifade ediyorlardı. Avustralya ve Yeni Zelanda hükûmetleri, Pasifik Okyanusu'nda, her iki ülke düşmanlarının topraklarının kullanılmasının, her iki ülke için 'yaşamsal önem' taşıdığını ve bu nedenle bu topraklar üzerindeki egemenlik haklarının üçüncü bir devlete devredilmesinin ancak 'onların mutabakatıyla" [31]gerçekleşebileceğini ilan ediyorlardı.

Avustralya ve Yeni Zelanda'nın Amerikalıların savaştan sonra Pasifik Okyanusu'nda yayılmacı yeltenişlerine olası karşı duruşunun bir göstergesi olarak görüldüğü Canberra Anlaşması, Birleşik Devletlerde kaygı yaratıyordu. ABD Dışişleri Bakanlığı anlaşmayı 'talihsiz' olarak

adlandırıyordu. Amerikan basını bu anlaşma konusunda, onu Avustralya'nın özellikle Sumatra adası için bir talebi olarak gördüğünden, hoşnutsuzluğunu açıkça dışa vuruyordu. Anlaşmanın iki maddesi Amerikalıların hoşuna gitmiyordu; egemenliğin korunmasının sağlanması Atlas Okyanusu sömürgeleri üzerinde kontrolün Atlas Okyanusu devletlerinde kalması; Pasifik Okyanusu'ndaki düşman topraklarının herhangi bir devlete devrinin Avustralya ve Yeni Zelanda'nın mutabakatı ile gerçekleşmesi. Bu, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş sırasında ele geçirdikleri toprakları kendi elinde tutmasına engel oluşturabilirdi.

Amerikan Diplomasisinin Almanya ile Savaş Sona Erene Dek SSCB'yi Japonya ile Savaşa Sürükleme Girişimleri

Amerikan diplomasisi, savaşın akışındaki köklü dönüşüm sürecinde Uzak Doğu'da Almanya ile savaş sürerken SSCB'yi Japonya ile askerî çatışmaya sürükleme çabası içindeydi. 1942-1943 yıllarında Sovyet Uzak Doğusuna reel olarak Japon saldırısı tehdidi vardı. ABD, Japonya'nın saldırması durumunda SSCB'ye yardım yapma bahanesiyle Amerikan Hava Kuvvetleri birliklerini Sibirya'da konuşlandırmak için Sovyet hükûmetinin mutabakatını almıştı. Bu durumun Sovyet-Japon ilişkilerini daha da zora sokabileceği açıkça ortadaydı.

30 Aralık 1942'de Roosevelt J. Stalin'e bir mektup gönderiyor ve mektupta, "saldırının (Japonya'nın SSCB'ye saldırısı –y.n.) eninde sonunda olası göründüğünü" yazıyordu. Roosevelt, Japonya'nın SSCB'ye saldırması durumunda Sibirya'ya yaklaşık 100 adet dört motorlu bombardıman uçağı göndermeyi öneriyordu. Başkan, öncelikli olarak Uzak Doğu'daki Sovyet askerî üslerinin gözden geçirilmesi için General Bradley Başkanlığında bir Amerikan askerî heyetinin Sibirya'ya gönderilmesinde ısrar ediyordu.[32]

Birkaç gün sonra J. Stalin, F. Roosevelt'e yanıt olarak şunları yazıyordu: "... Bize uçak yardımı, şu sıralar SSCB'nin savaşmadığı Uzak Doğu'da değil, Almanlarla şiddetli savaşın olduğu cephede, yani Sovyet-Alman

Cephesi'nde gereklidir." [33] Ancak, Roosevelt 8 Ocak 1943'te bir mektup daha gönderiyordu. Şunları yazıyordu Roosevelt: "... Rusya'ya bu sırada, mevcut organize hava birliklerinin bünyesindeki uçakları göndermenin dışında ağır bombardıman uçakları göndermek gerçekleştirilebilir değildir." Başkan Sovyet hükûmetinin, Sibirya'daki askerî tesislerinin General Bradley Başkanlığındaki, bir grup Amerikan subayı tarafından incelenmesine razı olmasında yeniden ısrar ediyordu. "Sibirya'da bir askerî harekât gerçekleşmesi durumunda, yeterince hızlı bir yardımda bulunmak ancak bu tür bir ön teftiş ve önceden planlama yapmak yoluyla olanaklı olacaktır" diyordu.[34]

13 Ocak 1943'te Sovyet hükûmetinin Başkanı Başkana şu yanıtı veriyordu: "... Bize hava birlikleri değil, pilotsuz uçaklar gerekli, çünkü pilot sayımız gerekenden de fazla... Sizin uçak yardımınız bize SSCB'nin savaş durumunda bulunmadığı Uzak Doğu'da değil, havadan yardıma oldukça gereksinim duyulan Sovyet-Alman Cephesi'nde gereklidir."

Sovyet hükûmeti, Amerikalıların Sovyet Uzak Doğusu ve Sibiryası'nın incelenme girişimlerini kararlılıkla reddediyordu. "... Tıpkı Amerikan askerî tesislerinin ancak Amerikalı uzmanlarca incelenebileceği gibi" diyordu J. Stalin, "Rus askerî tesisleri de yalnızca Rus uzmanlar tarafından incelenebilir. Bu alanda hiçbir belirsizliğe meydan verilemez."[35]

SSCB hükûmetinin ilkeli duruşu sayesinde Sovyet halkının gücü, birincil ödevi olan Hitler faşizmini bozguna uğratmak hedefinden şaşmamıştı. Amerikan iktidar çevrelerinin Uzak Doğu'da bir Sovyet-Japon savaşını provoke etmek ve Sibirya'da stratejik casusluk yapmak için ortamın gerginliğinden yararlanma çabaları başarıya ulaşmadı.

1 Aynı yapıt, sf. 148, 149
2 SSCB DPA. Sovyet Hükûmeti'nin ABD Büyükelçiliğine 25 Eylül 1943 tarihli notası.
3 Bakınız: "Yazışmalar...", cilt II, sf. 88
4 Aynı yapıt. Sf. 89
5 "Yazışmalar...", cilt I, sf. 153
6 "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 353
7 "Pravda", 9 Eylül 1943
8 Bakınız: "Pasifik Okyanusunda Savaşın Tarihi", cilt III, sf. 300, 301
9 Hebei-Chahar Siyasal Komitesi: 1935'te Çankay Şek ile mutabakata varılarak Japonlar tarafından kurulmuş olan Hebei ve Çahar kasabalarındaki Kukla Hükûmet.
10 Bakınız: "Pasifik Okyanusunda Savaşın Tarihi", cilt IV, sf. 56-57
11 F.C. Jones, H. Borton and B.R. Pearn. The Far East 1942-1946. London, 1955, p 61, 63
12 İbid., p 47

13 Bakınız. G. N. Sevostyanov. Pasifik Okyanusunda Savaşın Diplomatik Tarihi, sf. 498, 499. E.O.Bervin. Tayland'ın Tarihi (Kısa röportaj), Moskova, 1973, sf. 251.
14 R.S. Ward. Asia for Asiatics? The Techniques of Japanese Ocupation. Chicago, 1945, p 189
15 Japonya Bakanlar Kurulu Enformasyon Bürosu Bülteni" 10 Ocak 1943 (Japonca). A.M. Dubinskiy'in Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğu'da Kurtarıcı Misyonu" adlı kitabından alıntı (İkinci Dünya Savaşı yıllarında Uluslararası İlişkiler, Doğu ve Güneydoğu Asya halklarının ulusal kurtuluş mücadelesi tarihinden). Moskova, 1966, sf. 427.
16 "Yazışmalar...", cilt II, sf. 39
17 "Yazışmalar...", cilt II, sf. 51
18 Bakınız. Sf. 336, 338
19 A. Bryant. The Turn of the Tide. 1939-1943. London, 1957, p. 625
20 J. Erman Büyük Strateji (Ağustos 1943-Eylül 1944). Moskova, 1955, sf. 155
21 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 463
22 Bakınız. Sf. 329
23 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins, Cilt 2, sf. 430
24 "The Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt, 1942", p. 473, 476
25 E. Varga'nın yapıtından alıntı: Emperyalizmin Temel Ekonomi ve Politik Sorunları (İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra). Moskova, 1957, sf. 364
26 "The Memories of Cordell Hull", vol. II, p 1596
27 Bakınız: R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins. Cilt 2, sf. 387
28 L. Woodward. British Foreign Policy in Second World War, p. 440
29 "Nihon Hyaku Nen: Japonca" (Japonya Tarihinden Yüz Yıl) cilt 3,Tokyo, 1967, sf. 177
30 Bakınız: J. F. C Fuller. İkinci Dünya Savaşı. 1939-1945. Stratejik ve Taktik Manzara, sf. 276, 285
31 SSCB DPA. SSCB Çin Büyükelçisi'nin Çin Dışişleri Bakan Vekili ile 17 Mayıs 1943 tarihli görüşme kayıtları
32 Bakınız: G. N. Sevostyanoz. Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Diplomatik Tarihi, sf. 346
33 "Documents of American Foreign Relations", vol. V, p. 489, 492
34 "Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. The Conferences at Cairo and Tehran, 1943". Washington, 1961 p. 448 (Bundan sonra "Foreign Relations,,, The Conferences at Cairo and Tehran" olarak anılacaktır).
35 "Foreign Relations... The Conferences at Cairo and Tehran", p. 449

2. SSCB İLE TARAFSIZLIK PAKTI'NIN JAPONYA TARAFINDAN İHLALİ OLGULARI

Japonya'nın, SSCB'ye Karşı Savaşında, Hitler Almanyası'na Siyasal ve Ekonomik Yardımı

Sovyet ordusunun faşist Alman saldırganlarına karşı Stalingrad'da galip geldiği bir ortamda Japonya SSCB'ye karşı savaş başlatmaya cesaret edememişti. Ancak, Kwantung ordusu SSCB topraklarına girmek için elverişli bir anı kollamayı sürdürüyordu. En iyi Japon tümenleri, topçuların yarısı ve tankların üçte ikisi Çin'in Kuzeydoğusunda konuşlanmıştı. "Uygun bir ortam olması durumunda" SSCB'ye saldırı için 30 piyade tümeni, iki tank tümeni ve bir hava tümeni tahsis edilmişti.

Tokyo Almanya'nın gücüne inanmaktan geri durmuyordu. Japonya Hitler Almanyası ile işbirliğini sürdürüyordu. Hitler ordusunun Sovyet-Alman Cephesi'nde yaz saldırısına hazırlanması nedeniyle Ribbentrop 18 Nisan 1943'te Japonya'nın Berlin büyükelçisi Osima'yı makamına çağırıyor ve şunları söylüyordu: "Eğer kendisini yeterince güçlü hissediyorsa ve yeterince anti tank silahına (tanksavar) sahipse, Japonya için bu yıl, şu anda olduğu kadar hiçbir zaman zayıf olmayacak olan Rusya'ya saldırı için en

uygun olanakları sunmaktadır...” Anlaşılan, gerekçelerini güçlendirmek arzusuyla Ribbentrop Osima’ya Almanların elinde sözüm ona “Doğu’da Ruslar tarafından, günün birinde Japon adalar İmparatorluğuna hem kendilerinin hem de Amerikalıların bombardıman filolarını gönderebilecekleri çok sayıda havaalanı inşa edilmekte olduğuna” ilişkin doğru bilgiler olduğunu bildiriyordu. Aynı zamanda da Ribbentrop Osima’yı Japonların Sovyet ordusunun Uzak Doğu’daki gücünü gözlerinde büyüttüklerine ikna etmeye çabalıyordu.[36]

Osima hükûmetin niyetini bilmemekle birlikte “20 yıldır Genelkurmay’ın tüm planlarının Rusya’ya saldırı üzerine hazırlandığının tartışma götürmez olduğu...” yanıtını veriyordu. “Bu yönde bir başarıyı öngörmek mümkün olsa, Japonlar, kuşkusuz, saldırıya geçerler” [37] şeklinde onaylıyordu Ribbentrop’u Japon Büyükelçi. Doğal olarak böyle bir yanıt Ribbentrop’u ikna etmemişti ve konuşmanın sonunda o şu kararlı açıklamayı yapıyordu: “Eğer Japonya hızlı ve kararlı bir saldırıda bulunmayacaksa, en iyisi hiç saldırmamaktır. Ancak, Japonya her durumda İngiltere ya da ABD’ye karşı bir yerlerde yeni bir taarruza geçmek zorundadır.”[38]

Japonya’nın askerî durumu o dönemde SSCB ile savaş riskine girmesine olanak vermiyordu. Ama Japonya Hint Okyanusu’nda askerî faaliyetlerini hızlandırdı ve Alman denizaltılarla ortaklaşa operasyonlar gerçekleştirdi.[39] Şöyle ki, 1942 sonbaharında Japon denizaltıları Madagaskar Boğazı’nda, Basra Körfezi limanları üzerinden SSCB’ye askerî malzeme taşıyan birkaç gemiyi batırdılar. Japonya mümkün olan her yerde, Hitler Almanyası’na, Sovyet ülkesine karşı savaşta siyasal ve ekonomik yardımı sürdürüyordu.

27 Eylül 1943’te Almanya ve Japonya İtalya’nın teslim olması ile ilgili olarak bir deklarasyon yayımladı. Bu deklarasyonda iki devletin 27 Eylül 1940’ta imzalanan Üçlü Pakt’a bağlılıkları teyit ediliyordu. Hitler Almanyası’nın SSCB’ye karşı savaştığı bir ortamda bu, Almanya’nın Sovyetler Birliği’nden toprak taleplerinin Japonya tarafından açıkça kabul edilmesi anlamına geliyordu.

Sovyet hükûmeti Japonya’dan bu konuyla ilgili açıklama yapma talebinde bulundu. 9 Aralık 1943’te Japonya’nın SSCB Büyükelçisi hükûmeti adına Dışişleri Halk Komiseri’ne şu açıklamayı yapıyordu: “Üçlü Pakt’ın teyit edilmesi yalnızca, İtalya’daki rejim değişikliğinin, anlaşmanın geçerliliğine hiçbir zarar vermediğini göstermek amacı taşımaktadır.” Japon Büyükelçi

Pakt’ın 5. maddesine gönderme yaparak, “anlaşmanın hiçbir şekilde Sovyetler Birliği’ni kastetmediğini”, “Sovyet-Alman savaşının ise Tarafsızlık Paktı’nın geçerliliğine dokunmadığını ve Japonya’nın Pakt’ın koşullarını yerine getirmekte olduğunu” [40] kanıtlamaya çalışıyordu.

Ancak, Japonya’nın açıklaması gerçeklere uygun düşmüyordu ve Japonya SSCB ile Tarafsızlık Paktı’nı sistematik olarak ihlal etmeyi sürdürüyordu. Almanya, Japonya ve İtalya’nın 18 Ocak 1942 tarihli gizli askerî anlaşması, daha önce de işaret edildiği gibi, üç devletin askerî faaliyetler alanına Sovyetler Birliği topraklarını da dâhil ediyordu; Almanya ile Japonya arasındaki operasyon bölgelerinin sınırı 70 derece Doğu Boylamı’ndan geçiyordu. Bu anlaşmadan yola çıkarak, Japon militaristler Sibirya ve Kuzey Sahalin’i ‘Büyük Orta Asya’nın gelecekteki gelişme alanının’ bileşim noktaları olarak görüyorlardı.

Ocak 1943’te Japonya Almanya ve İtalya, üç devletin, ekonomik kaynaklarının savaşın yürütülmesine seferber edilmesi çabalarını koordine eden bir ekonomik anlaşma imzaladılar. Japonya ta ki İngiltere-Amerika ablukaları etkili oluncaya ve Japon gemileri Avrupa kıyılarına çıkma olanaklarını yitirinceye kadar denizaltılarla ve gemilerle Almanya’ya stratejik ham madde (kauçuk, beyaz madenler vb) temin etmişti.

Sovyet Gemilerine Japonya Tarafından El Konulması

Japonya Tarafsızlık Paktı’nı, SSCB ile karşılıklı ilişkilerinin diğer alanlarında da ihlal ediyordu. Şöyle ki, Sovyet devlet sınırlarının ihlali, ayrıca Moğolistan Halk Cumhuriyeti SSCB ittifak sınırlarının Japon askerî görevlileri ve uçaklarınca ihlalinin ardı arkası kesilmiyordu. 1943 yılında Japon gemileri defalarca Sovyet karasularına girmiş ve buralarda casusluk faaliyetleri yürütmüş, kaçak yollardan balık avlamışlardı.

Japon hükûmeti Sovyetler Birliği’nin Uzak Doğu bölgelerindeki halka gıda ve ham madde sağlanmasını her yola başvurarak güçleştiriyordu. Sovyet Uzak Doğu limanlarına giden gemilere sistematik olarak el

konuluyordu. Nisan 1943'te Sovyet "İngul" ve "Kamenets-Podolsk" gemilerine, deniz savaşlarına ilişkin Japon yasalarını ihlal ettikleri gibi uydurma bir gerekçeyle el konuldu.

Sovyet hükûmeti, Japon yöneticilerinin tutumunu tarafsızlık paktını ihlal eden bir hareket olarak değerlendirdi ve Japon hükûmetine kararlı bir protesto ilanında bulunarak gemilerin derhâl salıverilmesini talep etti.[41] Japon diplomasisi gemilerin alıkonulmasını diğer sorunların, özellikle de Kuzey Sahalin'deki petrol imtiyazı sorununun çözümünde SSCB'ye baskı yapmak için kullanmaya çabalıyor ve her türlü bahaneyle konuyu sürüncemede bırakıyordu. Ancak 28 Haziran 1943'te, Sovyetler Birliği tarafından yapılan çok sayıda başvuru sonrası gemiler serbest bırakıldı. Ancak, buna kadar Japonlar hiçbir gerekçe göstermeden "Nogin" adlı bir gemiye daha el koymuşlardı. Bu nedenle de SSCB hükûmeti Japon yöneticilerin bundan sonra Sovyet gemilerini alıkoymayacakları konusunda Japonya'dan güvence talep etmişti. Bu arada Japon Büyükelçisine "bugünkü durumun Sovyet-Japon ilişkilerini etkilememesinin mümkün olmadığı"[42] belirtilmişti.

Ancak Japonya hükûmeti SSCB'ye baskı yapma yeltenişlerine son vermiyordu. 1943 Temmuzunda Japon yöneticiler "Dvina" gemisine de el koymuşlardı.[43]

Sovyetler Birliği hükûmeti 23 Temmuz ve 13 Ağustos 1943 tarihlerinde gemilere yasal gerekçeler olmadan el konulmasını iki kez protesto etmiş ve onların serbest bırakılmasında ısrar ederken Japon tarafından benzer durumların bir daha yinelenmeyeceği konusunda yeniden güvence talep etmişti. Japon hükûmeti, el konulan gemileri serbest bırakmak zorunda olmasına karşın, böyle bir yükümlülüğü üstlenmeyi reddediyordu.[44]

Kuzey Sahalin'deki Japon İmtiyazlarının İptali Konusu

13 Nisan 1941'de Tarafsızlık Paktı'nın imzalanmasıyla eş zamanlı olarak Japonya Dışişleri bakanı Matsuoka Kuzey Sahalin'de petrol ve kömür

imtiyazının iptal edilmesi sorununun birkaç ay içinde çözüleceğine dair Sovyet hükûmetine yazılı güvence vermişti. Matsuoka bu güvenceyi Japonya'nın Moskova büyükelçisi Tatekava[45]aracılığıyla Sovyet hükûmetine sunduğu 31 Mayıs 1941 tarihli beyanatında teyit etmişti, ancak Japonya bu yükümlülüğü yerine getirmemişti.

Haziran 1943'te Sovyet hükûmeti, Japonya'nın Tarafsızlık Paktı'nın imzalanması sırasında üstlendiği yükümlülüğü yerine getirmesi zorunluluğu sorununu gündeme getirdi. Japon büyükelçisi Sato'ya verilen muhtırada şu ifadeler yer alıyordu: "Sovyet hükûmeti, Tarafsızlık Paktı'ndan kaynaklanan tüm yükümlülüklerin Japon hükûmeti tarafından yerine getirilmesinde ısrar etmeyi gerekli görmektedir." [46]

Sovyetler Birliği'nin haklılığı açık olan taleplerine rağmen Japon diplomasisi, bu sorunun çözümünü yeni balık avlama imtiyazı anlaşması imzalamakla, ayrıca SSCB'den bazı siyasal ödünler koparmakla ilintilendirerek, bu sorunu güçleştirme çabası içindeydi. Üstelik 15 Haziran 1943'te V. M. Molotov ile görüşmesinde Sato, Japonya'nın üstlendiği yükümlülükleri yerine getirme gerekliliği konusunda kuşku uyandırma çabasındaydı.

"Anlaşmanın imzalanmasından bu yana Japonya'da ve uluslararası ortamda (konjonktür) büyük değişiklikler meydana geldi", diyordu Büyükelçi ve devam ediyordu: "Pasifik Okyanusu'nda savaş başladı ve Matsuoka istifa etti." Hatta Sato Matsuoka'nın Kuzey Sahalin imtiyaz anlaşmasına ilişkin yükümlülüğünü, onun güya Japonya hükûmetini bağlamayan "kişisel bir hareketi" olduğunu ifade etmeye çalışıyordu.[47]

Sovyet hükûmeti, Japonya imtiyaz anlaşmalarının iptali yükümlülüğünü üstlenmiş olmasaydı, SSCB'nin tarafsızlık paktını imzalamayabileceğine işaret ederek bu yeltenişlere kararlı bir şekilde karşı çıktı.[48]

1943 yılında uluslararası ortamın (konjonktür) köklü değişiklik koşullarında Japonya hükûmeti Sovyetler Birliği ile görüşmeler yapma yoluna gitmek zorundaydı. Sato Temmuz başında Japonya hükûmetinin imtiyaz anlaşmasının iptaline ilişkin görüşmelere başlamaya razı olduğunu resmî olarak bildiriyordu. Ancak bu sorunun çözümünü yeni bir balık avlama anlaşması ve tarafsızlık paktını teyit edecek bir protokol imzalanması koşuluna bağlıyordu.[49]Japon tarafınca yapılan öneriler,

anlaşmaya varılmasını maksimum olarak güçleştirmeye dönüktü. Japonya, süresi 1970 yılında dolacak olan imtiyaz anlaşmasının değerlendirilmeyen zamanı karşılığında tazminat talep ediyordu. Japonlar, Sovyet hükûmetinin, imtiyaz sahiplerinin borçlarının kapatılması, aynı zamanda Japonya'ya önemli miktarda petrol ve taş kömürü sağlanması dâhil, imtiyaz anlaşmasının iptalinden doğan giderleri üstlenmek zorunda olduğu görüşündeydiler.

Sovyet delegasyonuna Başkanlık eden Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı S.A. Lazovskiy, SSCB hükûmetinin imtiyaz anlaşmalarının süresinden önce iptal edilmesine tazminat ödemeyeceği gibi, petrol ve kömür imtiyazı sahiplerinin borçlarını da ödemek niyetinde olmadığını, çünkü imtiyaz haklarının bir bedel ödemeden iptali sorununun daha 1941'de çözüldüğünü bildiriyordu. Sovyet hükûmeti yalnızca, Kuzey Sahalin'de Sovyet Devleti'ne devredilmek zorunda olan donanımlar, inşaat ve gayrimenkullerin maliyetini ödemeyi kabul ediyordu. Ayrıca SSCB hükûmeti, önemli bir stratejik ham madde olan petrol teminini de reddediyordu. Sovyet hükûmeti, ancak savaştan sonra Japonya'ya genel ticari esaslara göre beş yıl boyunca 50'şer bin ton petrol dış satımı yapılabileceği yoluna gitmeyi olanaklı kabul ediyordu. [50]

Görüşmeler uzuyordu. Sovyet hükûmetinin açıkça ifade edilen tutumuna rağmen, Japonya, daha çok, büyük bir gereksinim duyduğu petrolün teminini sağlamak için taleplerinin yerine getirilmesi için diretiyordu. Japonlar, savaştan sonra değil, imtiyaz haklarının SSCB'ye devredilmesinden hemen sonra, yılda 150-200 bin [51]ton olmak üzere 5 yıl boyunca petrol dış alımını temin edebilmek için çaba gösteriyorlardı.

Sovyet hükûmeti Japonya'nın yıllık 150-200 bin ton petrol dış alım ricasının yerine getirilemeyeceğini bildiriyordu. [52]

Görüşmeler, 1944 Martına kadar 8 ay boyunca sürdü. Japonya'nın, süresi Aralık 1943'te sona eren balık avlama imtiyazı anlaşmasına ilişkin görüşmeleri ilkbahar seyrüseferine kadar bitirme çabaları ancak bu ülkeyi taleplerinden vazgeçmek ve Sovyet tarafınca önerilen koşullara razı olmak zorunda bırakmıştı. 30 Mart'ta Japonya'nın Kuzey Sahalin'de petrol ve kömür imtiyazı haklarının Sovyetler Birliği'ne devredilmesine ilişkin protokol imzalandı. Japon imtiyaz sahipleri imtiyaz hakkı taşıdıkları tüm taşınmazları ve donanımları Sovyet hükûmetine devrettiler ve bunun

karşılığında SSCB hükûmeti Japonya’ya 5 milyon ruble ödemek zorundaydı ve savaşın bitmesinden sonra 5 yıl boyunca Japonya’ya ticari esaslara göre her yıl 50’şer bin ton olmak üzere petrol dış satımı yapma yükümlülüğünü üstlendi. [53]

Böylece, Japonya’nın Kuzey Sahalin’deki imtiyaz hakları, imtiyaz anlaşmasının süresinin bitimine 26 yıl kala iptal edildi ve bu da Sovyet diplomasisinin kuşku götürmez bir başarısıydı.

Kuzey Sahalin’deki petrol ve kömür imtiyazı anlaşmasının iptali nedeniyle Sovyet hükûmeti, sayesinde savaş yıllarında Japonların, Hitlercilere iletmek üzere, Sovyet cephe gerisi hakkında önemli bilgiler topladığı Kuzey Sahalin (Oha ve Aleksandrovsk) topraklarındaki Japon konsolosluklarının kapatılması konusunu gündeme getirdi. Japon tarafı, konsolosluklarının kapatılması yoluna istemeyerek gitti. Japonlar Oha’daki Konsolosluk yerine Habarovsk, Blagoveşçensk, Novosibirsk ya da Çita [54]kentlerinden birinde konsolosluk açma hakkını elde etme çabasındaydı, ancak olumsuz yanıt aldılar. Varılan anlaşma Oha ve Aleksandrovsk’taki Japon konsolosluklarının, Tsuruga ve Hakodate kentlerindeki Sovyet konsolosluklarının kapatılmasını öngörüyordu. [55]

İmtiyazların iptaline ilişkin görüşmelerle eş zamanlı olarak Japon tarafının ısrarı üzerine yeni balık avlama imtiyazı anlaşması imzalanması konusunda görüşmeler yapılıyordu. Japon Büyükelçi görüşmelerin, tarafların, Almanya’nın SSCB’ye saldırmasının arifesinde, yani Haziran 1941’de kaldıkları pozisyondan başlamasını önermişti. O sıralar bir dizi görüş ayrılığı imtiyaz anlaşmasının imzalanmasına engel olmuştu. O zaman Japonya Japon uyrukluların elinde bulunan tüm balık avı sahalarının pazarlıksız olarak kendilerine kiraya verilmesinde ısrar ediyordu. Sovyet tarafı pazarlık ilkelerinin olmasını gerekli görüyordu. Bir de Sovyet kuruluşları, Japonlara kiralanmış olan sahaların %10’unda satmama yükümlülüğünü üstlenmişlerdi. Tartışmalı diğer bir konu ise, belirli koylarda, körfezlerde, ayrıca açık denizin bir bölümünde balık avlamanın yasaklanması sorunuydu. Japonya, sekiz koyda, körfezlerde ve bölgelerde balık avlama yasağına razı olmanın mümkün olduğunu kabul ediyordu, ancak açık denizin ayrı ayrı kesimlerinde balık avlamanın yasaklanmasına kararlılıkla itiraz ediyordu[56]

Balık avlama imtiyazlarına ilişkin görüşmeler Eylül 1943'te başladı ve altı aydan daha fazla sürdü. Dikkatlerin yoğunlaştığı konu açık artırma sorunuydu. Sovyet hükûmeti balık avlama alanlarının kiralanması konusunun bizzat bu sorunun hukuki doğasıyla belirlenmekte olduğunu vurguluyordu: SSCB Pasifik Okyanusu'nda belli sayıda alanları, açık artırma ilkesiyle ticari esaslara göre kiraya veriyordu. Bu ilke yeni balık avlama imtiyazının esası olmak zorundaydı. Açık artırmanın iptal edilmesi için çaba gösteren Japonya çeşitli uydurma gerekçeler öne sürüyordu. Ancak, bunlar sonuç vermiyordu.

Pasifik Okyanusu'ndaki savaş nedeniyle Sovyet hükûmeti Japonya'nın savaşın bitimine kadar Kamçatka'nın Doğu kıyısında yer alan balık avlama sahalarını kullanmamasında ısrar ediyordu. Bu sahalar savaş bölgesinin yakınlarında yer alıyordu ve Japon gemilerinin buralarda belirmesi durumunda buralar da savaş arenası olabilirdi.[57]

Japon diplomasisi balık avlamanın yasaklanabileceği bölgelerin azaltılmasını sağlamaya çabalıyordu. Kendi güvenliğini sağlama gerekliliğinden hareket eden Sovyet hükûmeti Japonlara ödün vermeyi reddediyordu. [58]SSCB savaş döneminde belirlenen balık avı için yasak bölgelerin savaş sonrası yıllarda gözden geçirilmesini kabul ediyordu yalnızca.

Görüşmeler 30 Mart 1944'te, 1928 tarihli balık avı imtiyazının beş yıllık süreyle yürürlükte kalmasına ilişkin Protokol'ün imzalanmasıyla sona erdi. Protokol Tüzüğü gereği, o andan itibaren Sovyet yurttaşları ve kuruluşlarının balıkçılık faaliyetlerine ait tüm sorunlarının balık avlama imtiyazının yürürlüğünden çıkarılması karara bağlandı. Açık denizler de (Büyük Petro Körfezi, Avaçinskiy Körfezi, de-Kastri Koyu, Sovyet Limanı, Kutsal Olga ve Kutsal Vladimir) dâhil olmak üzere bir dizi koyda ve bölgelerde balık avcılığı yasaklanıyordu.

Japonya'nın, SSCB'yi, Tarafsızlık Anlaşmasını İhlal Ettiği Yönünde Suçlama Girişimleri

Japonya hükûmeti Sovyet-Japon Paktı'nın koşullarını sistematik olarak ihlal ederek, söz konusu Pasifik Okyanusu'nda savaş söz konusu olduğundan ve kendi durumunun kötüye gitmesi nedeniyle SSCB hükûmetine sürekli Tarafsızlık Paktı ile ilgili yükümlülüklerini anımsatıyordu.

Mayıs 1943'te Aleutian adalarında çarpışmaların başlaması ile birlikte Japon iktidar çevreleri SSCB'nin, Amerikalılara Japonya'ya karşı operasyonları yürütmeleri için Kamçatka'daki üsleri sağlamasından çekinmeye başladılar. Japonya büyükelçisi Sato 17 Mayıs'ta Dışişleri Halk Komiserliği'ne bilgi için başvuruyordu. Bir de SSCB hükûmetinin, daha önce, 1941 yılında, kendi topraklarını, üs kurulması için üçüncü devletlere sunmayacağını anımsatmayı gerekli görmüştü. 21 Mayıs'ta S.A. Lozovskiy Sato'ya "SSCB hükûmetinin Japon hükûmetine 1941'de yaptığı açıklamanın Japon hükûmeti adına Büyükelçi tarafından sorulan soruyu gündem dışı bırakmakta olduğunu, çünkü o günden bugüne Sovyet hükûmetinin tutumunda hiçbir değişiklik olmadığını" [59]bildiriyordu. Japonlar Amerikan uçaklarının Sovyet topraklarına zorunlu iniş yaptığı durumlarda, Sovyet hükûmetinden zaman zaman tehditle karışık bilgi almak için hiçbir fırsatı kaçırmıyorlardı.

24 Ağustos 1943'te Sato SSCB Dışişleri Halk Komiseri'ne 12 Ağustos'ta bir Amerikan uçağının arıza yaptığını ve Kamçatka yönüne uçtuğunu söylüyordu. Büyükelçi benzer bir durumun 1942 yılında Primorye'de de olduğunu anımsatıyordu. Şöyle devam ediyordu Büyükelçi: "Japonya benzeri durumların yinelenmemesini arzulamaktadır, çünkü bunların tekrarlanması yalnızca Japonya güvenliğini değil, Japonya ile SSCB arasındaki iyi ilişkileri de tehdit etmektedir." Büyükelçiye her iki durumda da, uluslararası hukukta öngörüldüğü gibi, uçakların interne[60] edildiği bildirildi. [61]

Eylül 1943'te Japonlar SSCB ve ABD arasında bir çatışmayı provoke etmek için dört Amerikan uçağının Sovyet topraklarına zorunlu inişini kullanmaya yelteniyorlardı. 20 Eylül 1943'te Sato'nun da ima ettiği gibi, Japon hükûmeti, SSCB'nin Amerikan uçaklarının inişine karşı Amerikan hükûmetini protesto etmesini arzuluyordu. [62]Ardından Japon temsilciler kendilerine uçakları ve mürettebatı bizzat yerinde görme olanağını elde etme çabasına girdiler. Sovyet hükûmeti doğal olarak bu talepleri reddetti.[63]

Japonya'nın SSCB'ye 'Özel Heyet' Gönderme Önerisi

Saldırganların askerî durumlarının kötüleşmesi Japon hükûmetini, faşist 'mihverin' uluslararası durumunu güçlendirmek amacıyla, diplomatik manevralara başvurmaya zorluyordu. Japon diplomasisi SSCB ile Almanya arasında barış görüşmelerine 'aracılık' etmesi amacıyla Tokyo'dan 'özel bir heyetin' Moskova'ya gelmesi için Sovyet hükûmetinin mutabakatını almaya çalışıyordu. Japon politikacılar ana cephe olan Sovyet-Alman Cephesi'nde savaşın sona ermesinin, Almanya'ya tüm kuvvetlerini İngiltere ve Amerika'ya yönlendirme olanağı sağlayacağını ve bunun da Pasifik Okyanusu'ndaki durumun Japonya lehine köklü bir dönüşüme yol açacağını umuyorlardı. Görünen o ki, Japon diplomatik çevreleri böyle bir manevrayla SSCB ile onun Batılı müttefikleri arasındaki ilişkileri bozabileceklerinin, çünkü Sovyet hükûmetinin Tokyo'dan 'özel heyetin' gelmesine razı olmasının, Japonya basınınca gerektiği şekilde açıklanması durumunda, SSCB ile Japonya arasında gizli görüşmeler yapıldığı izlenimi yaratabileceğinin hesaplarını yapıyorlardı.

10 Eylül 1943'te Japonya büyükelçisi Sato Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov'a "Japon hükûmetinin SSCB ile Japonya arasındaki mevcut ilişkilerin iyileştirilmesi amacıyla (...) doğrudan doğruya Japonya hükûmetini temsil eden üst düzey bir kişiyi Moskova'ya göndermek arzusunda olduğunu..." bildiriyordu. Sovyet hükûmet temsilcileriyle Moskova'da görüş alışverişinde bulunduktan sonra, Japon yetkili, ardından Türkiye'ye, Batı Avrupa'ya gitmek, hem savaşa katılan hem de tarafsız ülkeleri ziyaret etmek zorundaydı. Büyükelçi şunları söylüyordu: "Heyet tarafından SSCB ile savaşan ülkelerin ziyareti yalnızca Japonya'nın çıkarlarına olmayacaktır."[64]

SSCB Japonya'nın 'özel heyet' ziyareti önerisini reddetti. Sovyet hükûmetinin yanıtında bu önerilerin "SSCB ve onunla savaşan ülkeler arasında ateşkes ya da bir barış için zemin oluşturma hazırlığı amacı taşıma girişiminden başka bir şekilde değerlendirilemeyeceğine" işaret ediliyordu. "Mevcut durumda, bugünkü savaş koşullarında, Sovyet hükûmeti Hitler Almanyası ya da onun Avrupalı uyduları ile ateşkes ya da barış olasılığını tümüyle olanak dışı görmektedir."[65]

Sovyet hükûmeti müttefiklerini Japonya'nın manevraları konusunda derhâl bilgilendiriyordu. SSCB'nin ABD büyükelçisi A.A. Gromıko 16 Eylül 1943'te Dışişleri bakanı Hull'ı ziyaret ediyor ve Japonya hükûmetinin önerisinin Sovyet hükûmeti tarafından reddedildiğini bildiriyordu. Hull Sovyet hükûmetinin yanıtını "Japonya'nın başvurusuna kararlı bir olumsuz tepki olarak" [66]değerlendiriyordu.

36 L.H. Battistini. The USA. and Asia. New York, 1955, p. 185, 186
37 "Yakın Tarihe İlişkin El Kitabı", cilt II, sf. 286
38 Bakınız: K. V. Malahovskiy. Avustralya Birliği Tarihi, Moskova, 1971, sf. 248, 249
39 Bakınız: "Yazışmalar..." cilt II, sf. 45, 46
40 Aynı yapıt, sf. 47
41 "Yazışmalar...", cilt II, sf. 48
42 Aynı yapıt, sf. 49
43 A.M. Dubinskiy. Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğu'da Kurtarıcı Misyonu. Sf. 411
44 Aynı yapıt, sf. 410
45 SSCB DPA. Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Uzak Doğu İçin 21 Ekim 1946 tarihli Oturumu'nun stenogramı
46 Japonya ve Almanya daha 1942 Haziranında Hint Okyanusunda askerî harekât alanlarının paylaştırılması konusunda karar almışlardı.
47 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri'nin Japonya'nın SSCB Büyükelçisi ile 9 Aralık 1943 tarihli konuşma kayıtları (notları).
48 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı S. A. Lozovskiy'in Japonya'nın SSCB Büyükelçisine 12 Mayıs 1943'te yaptığı sözlü açıklama
49 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri'nin 3 Temmuz 1943'te Japonya'nın SSCB Büyükelçisi ile konuşmasının notları (kayıtları)
50 Gemi Japon karasularında karaya oturmuştu. Japonlar yardım edecekleri yerde gemi mürettebatını tutuklamıştı.
51 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı S. A. Lozovskiy'in Japonya'nın SSCB Büyükelçisine 23 Temmuz 1943'teki sözlü açıklaması. SSCB DPA. S.A. Lozovski'nin Sato ile 13 Ağustos 1943 tarihli konuşma kayıtları.
52 Bakınız: "SSCB'nin Dış Politikası. Toplu Belgeler", cilt V, sf. 362, 363
53 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri'nin Japonya'nın SSCB Büyükelçisi ile 4 Haziran 1943 tarihli konuşması ve Sovyet Hükûmeti'nin 4 Haziran 1943'te Japonya'nın SSB Büyükelçisine verdiği bildiri.
54 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri'nin Japonya'nın SSCB Büyükelçisi ile 15 Haziran 1943 tarihli görüşmesinden notlar.
55 Aynı yapıt....
56 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri'nin Japonya'nın SSCB Büyükelçisi ile 8 temmuz 1943 tarihli görüşme kayıtları.
57 SSCB DPA: SSCB Dışişleri Halk Komiser Yardımcısı S. A Lazovskiy'in güncesinden. Japonya Büyükelçisi'nin 7 ocak 1944 tarihli kabulü.
58 Japonlar o zamanlar Kuzey Sahalin'de çıkardıkları petrolün iki kat fazlasını ithal etmek istiyorlardı. İmtiyaz anlaşmasının yürürlükte olduğu 1926'dan 1944 yılına kadar Japonlar 1479 bin ton kömür ve 1791 bin ton petrol çıkarıyorlardı. (Bakınız: SSCB DPA. Japon tarafının S. A. Lazovskiy'in 17 Aralık 1943'te yönelttiği sorulara yanıtlardan).

59 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiser Yardımcısı S.A.Lazovskiy'in güncesinden. Japonya Büyükelçisi'nin 14 ocak 1944 tarihli kabulü.
60 İnterne: Burada, göz hapsine almak anlamında kullanılıyor.
61 Bakınız: "SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler". Cilt V, sf. 364, 365
62 SSCB DPA: SSCB Dışişleri Halk Komiser Yardımcısı S.A.Lazovskiy'in güncesinden. Japonya Büyükelçisi'nin 9 Mart 1944 tarihli kabulü.
63 Bakınız: "SSCB Dış Politikası. Toplu Belgeler". Cilt V, sf. 363
64 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı S.A.Lozovskiy tarafından Japonya'nın SSCB Büyükelçisi'ne 18 Eylül 1943'te verilen muhtıra.
65 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı S. A. Lazovskiy'in Japonya'nın SSCB Büyükelçisi ile 3 ve 24 Aralık 1943 tarihlerindeki konuşmalarından.
66 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri'nin Japonya'nın SSCB Büyükelçisi ile 24 Haziran 1943 tarihli konuşma kayıtları.

YETMİŞ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜÇ DEVLET YÖNETİCİSİNİN –SSCB, ABD VE İNGİLTERE– TAHRAN KONFERANSI

1. TAHRAN KONFERANSI'NA HAZIRLIK.

Dışişleri Bakanlarının Moskova Konferansı

Kızıl Ordu'nun 1943 yaz-sonbahar zaferleri büyük bir uluslararası önem taşıyordu. Bu zaferler dünyadaki stratejik ve askerî-politik ortamı köklü olarak değiştirmişti. ABD ve İngiltere yöneticileri barış görüşmelerinde Sovyetler Birliği'ne kendi koşullarını dayatamayacaklarını kavramışlardı. SSCB'yi hesaba katmak ve savaşın temel sorunları ile savaş sonrası düzenlemeleri onunla işbirliği içinde çözmek ABD ve İngiltere için gitgide daha da belirginleşmişti.

Sovyetler Birliği kendi adına, öncelikle faşizmin bir an önce yenilgiye uğraması ve savaşın sonlanması amacıyla Batılı müttefikleriyle sürekli işbirliğinin güçlendirilmesinden yana tavır alıyordu. Üç büyük devletten –SSCB, İngiltere, ABD– her biri, kendi tutumları ve çıkarlarından hareketle kendi üst düzey temsilcilerinin bir buluşma konusunda anlaşmaya varması amacıyla diplomatik çalışmalar yürütüyorlardı.

19 Ağustos 1943'te Başkan F. Roosevelt ve Başbakan W. Churchill Québec'ten Sovyet hükûmetinin Başkanı J. Stalin'e bir mektup gönderdiler. Mektupta şu ifadeler yer alıyordu: "Bugün biz, savaşın belirleyici bu

anında, bir bakıma buluşmak için yegâne olanağı sağlayan bir dönemden geçiyoruz.” [1]

ABD ve İngiltere hükûmetlerinin, Québec’te planlanmış olan “Overlord” operasyonu da dâhil, gerek savaş stratejisi gerekse savaş sonrası barışın tesisi gibi pek çok konuda üzerinde mutabakata varılmış bir çizgileri yoktu. İngiliz tarihçi L. Woodward şunları yazıyordu: “Savaşta düşmanı yenmek gibi ortak bir siyasal amaç vardı, ama ‘zafer’ asla tek anlamlı bir kavram değildi. Zafer Birleşik Devletler için bir anlam, İngiltere için başka bir anlam, Rusya için ise üçüncü bir anlam taşıyordu.”[2] İngiltere var gücüyle kendi pozisyonunu korumaya çalışıyorken, daha o zaman ABD savaş sonrası dünyada tek başına egemenliğini kurma çabasındaydı. Bununla birlikte ABD ve İngiltere savaşın yürütülmesi ve barış düzenlemeleri için köklü sorunların ele alınmasında Sovyetler Birliği’ne karşı diplomatik mücadelede birlikte hareket etmeye hazırlardı.

Roosevelt ve Churchill ilk doruk buluşmasının yerleri olarak Fairbanks (Alaska), Basra (Irak), Bağdat, Ankara, Kahire; Asmara (Etiyopya-Eritre)’yı önerdiler. Tüm bu kentler SSCB’den uzak noktalardı.

Kızıl Ordu’nun şiddetli ve kanlı çarpışmalar yaptığı bir sırada SSCB, ABD ve İngiltere hükûmetlerinin Başkanlarının buluşmasının amaca uygun olduğunu kabul etmekle birlikte, Sovyet hükûmeti Sovyet-Alman Cephesi’ndeki durumun hemen hemen her gün SSCB Yüksek Başkomutanı’nın kontrolünü gerektirdiğinden, Sovyet hükûmeti yöneticilerinin SSCB’den ayrı bir noktaya gitmesini olanaklı görmüyordu. Sovyet tarafı buluşmayı SSCB’den daha az uzak bir noktada, özellikle de üç ülkenin temsilciliklerinin bulunduğu Tahran’da gerçekleştirmeyi öneriyordu. Aynı zamanda SSCB hükûmeti tartışılması gereken konular demetinin önceden belirlenmesini ve kabul edilmesi gereken öneriler tasarısı konusunda anlaşmaya varılmasını öneriyordu.

ABD ve İngiltere hükûmetleri Sovyet hükûmetinin, üç devletin Dışişleri Bakanlarının ön görüşme yapmaları önerisini kabul ettiler. Ancak, bununla birlikte nihai kararların alınmasının hükûmetlere bırakılması ve Dışişleri Bakanlarının buluşmalarının ‘bir araştırma niteliği”[3] taşıması gerektiği koşulunu öne sürdüler. Sovyet hükûmetinin yanıt mektubunda, bu buluşmaya “dar çerçeveli bir araştırma niteliği değil, bu toplantıdan sonra hükûmetlerin belirli kararları alabilmeleri ve böylelikle ertelenemez

konularda kararlar alınmasında gecikmelerden kaçınılması için daha pratik-hazırlık niteliği” [4]yüklemek gerektiği şeklinde netlik kazandırıyordu. Daha sonraki yazışmalarda SSCB, ABD ve İngiltere Dışişleri Bakanlarının toplantısının Moskova’da gerçekleşmesi ve bu toplantıda üç hükûmetin Başkanlarının buluşmaları konusunda karar alındı.

SSCB (V.M. Molotov), ABD (C. Hull) ve İngiltere (A. Eden) Dışişleri Bakanlarının Moskova Konferansı 19-30 Ekim 1943 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Sovyet Heyeti’nde Sovyetler Birliği Mareşali K.E. Voroşilov, Dışişleri Halk Komiseri Yardımcıları A.Y. Vışinskiy, M.M. Litvinov ve diğerleri yer alıyordu. C. Hull’a ABD’nin yeni SSCB büyükelçisi A. Harriman eşlik ediyordu. A. Eden ile birlikte Dışişleri Bakanı müsteşar yardımcısı W. Streng ve Savunma Bakanı Kurmay Başkanı General H. İsmay yer alıyordu...

Savaş Süresinin Kısaltılması Konusu

Delegasyonlar konferans gündemine alınması gereken konuları sunuyordu. Sovyet tarafı öncelikle savaşın süresinin kısaltılması yönünde etkinliklerin gözden geçirilmesi önerisini sundu.

Belirtmek gerekir ki, her delegasyonun kendisinin özel önem verdiği konular vardı. Eden anılarında şunları yazar: “Ruslar 1944 ilkbaharında Avrupa’da ikinci cephe açılması konusuna ilgi gösteriyordu. Hull için başlıca konu barışın desteklenmesi için dört devletin bir uluslararası kuruluşun kurulmasına ilişkin deklarasyon imzalamalarıydı. Benim amacım ise, Avrupa’da savaş ile ilgili konularda müttefikler arasında bir danışma organı kurulması için mutabakata varmaktı.”[5]

Konferans gündeminin birinci maddesi savaşın süresinin kısaltılması ve bununla bağlantılı olarak ikinci cephenin açılmasıydı; ikinci maddesi ise müttefik devletlerin genel güvenlik konusunda deklarasyon imzalaması sorunuydu. Geri kalan sorunlar arasında: Almanya sorunu, İtalya’daki

durum, Avusturya'nın yazgısı, Avrupa Danışma Komisyonu'nun kurulması ve diğerleriydi.

Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nin 1943 yılında Sovyet-Alman Cephesi'ndeki olağanüstü zaferlerinden sonra, müttefikler tarafından ikinci cephenin açılması konusu, 1941 ve 1942'dekinden daha farklı bir nitelik kazanmıştı. Kızıl Ordu emin adımlarla Almanya'ya karşı zafere yürüyordu. Ama Sovyetler Birliği zaferin hangi güçlüklerle ve hangi sürede kazanılacağı olgusuna kayıtsız kalamazdı.

Savaşı sonlandırma sürecini hızlandırmayı arzulayan Sovyet delegasyonu Dışişleri Bakanları konferansında Avrupa'da ikinci cephenin açılması süresinin net olarak belirlenmesini önerdi. Ancak, İngiltere ve ABD temsilcileri manevralarını sürdürüyordu. Konferans'ta İngiltere ve ABD adına konuşan İngiliz General İsmay, Roosevelt ve Churchill'in Québec Konferansı'nda (14-24 Ağustos 1943), "La Manche Bölgesinde iklim koşullarının elverişli olması durumunda", 1944 yılında Kuzey Fransa'ya müdahale kararı aldıklarını bildiriyordu. Fakat General hemen ardından bu kararın gerçekleştirilebilmesi için başka koşulların da mevcut olması gerektiğini bildiriyordu. Birincisi; "Kuzeybatı Avrupa'da Alman Hava Kuvvetleri'nin önemli ölçüde azalmış olması gerekiyordu." İkincisi; Fransa'daki Alman rezervlerinin 12 tümenden fazla olmaması ve Almanların, İngiliz-Amerika operasyonlarının ilk iki ayı boyunca Fransa'ya 15'ten fazla tümen sevk edememesi gerekiyordu. [6]

İ. İsmay ve onun Amerikalı meslektaşı Dean, Avrupa'da ikinci cephenin açılmasına ilişkin tam süreyi belirtmekten kaçınıyorlardı. Daha sonra da ortaya çıktığı gibi, Moskova Konferansı sırasında Churchill İngiltere Dışişleri Bakanı Eden ve General İsmay'a, Avrupa'ya müdahalenin erteleneceğine ilişkin bilgiyi içeren bir telgraf göndermişti.[7]Sovyet Delegasyonu, müttefik temsilcilerinin, ikinci cephenin açılması konusundaki planlarını SSCB hükûmetine açıklamak istemediklerini anlıyordu.

Kurtuluş sonrası Avrupa ülkelerinde halk iktidarlarının kurulması yönündeki son derece reel perspektif, İngiltere ve ABD iktidar çevrelerini endişelendiriyordu ve onlar her ne pahasına olursa olsun buna engel olmak istiyorlardı. Amerikalı ve İngiliz müttefikler kurtarılmış ülkelere savaş öncesi düzenini dayatma, bu ülkelerde, özellikle de Londra'da bulunan

göçmen kişilerden oluşacak yanlı hükûmetler kurdurma çabası içindeydiler. İngiliz-Amerikan askerlerinin Avrupa'ya çıkarma yapacak olması da öncelikle bu amaca hizmet etmeliydi. Soru yalnızca, müttefiklerin ikinci cepheyi nerede ve ne zaman açacağından ibaretti. Bilindiği gibi, İngilizler ve Amerikalılar arasında bu konuda görüş ayrılığı vardı: Churchill ikinci cephenin Balkanlar'da açılmasından yanaydı, Amerikalı siyasi ve askerî yöneticiler ise Avrupa'nın Kuzeybatısına müdahale etme planından yana tavır alıyorlardı.

İkinci cephe konusunun tartışılması sonucu, SSCB'nin inisiyatifi ile üç Bakanın konferansa ilişkin İngiliz-Sovyet-Amerikan resmî bildirisinde, üç hükûmetin de "savaşın sonunun hızlandırılmasını birincil amaçları."[8] olarak kabul ettikleri kaydediliyordu. Ancak ABD ve İngiltere temsilcileri bir türlü ikinci cephenin açılması süreleri konusunda tam bir yükümlülük üstlenmiyorlardı. Onlar ancak, ABD ve İngiltere hükûmetleri tarafından alınan ve İsmay tarafından dile getirilmiş olan koşulların oluşması durumunda 1944 ilkbaharında Kuzey Fransa'ya müdahale kararının yürürlükte kalmakta olduğunu bir protokolle tespit etmek konusunda mutabakata varmışlardı.[9]

Dışişleri Bakanlarının Moskova Konferansı'nda üç devletin gerek savaş döneminde gerekse savaş sonrası dönemde işbirliği yapmalarına ilişkin diğer bazı konular da ele alınmıştı. Konferans ayrıca "düşman ülkelerden barışı deneme önerileri alınması durumunda izlenecek çizgiye ilişkin" karar almıştı. Üç hükûmet bu tür öneriler konusunda birbirlerini derhâl bilgilendirme ve "bu tür öneriler konusunda kendi tavırlarında mutabakat sağlamak için" [10]karşılıklı görüş alışverişinde bulunma yükümlülüğünü üstleniyorlardı. Bu karar üç devlet arasındaki ilişkilerde bir güven atmosferi yaratılması için büyük önem taşıyordu.

Almanya Sorunu

Savaş sonrasında barışın tesis edilmesi konuları arasında konferans katılanları başlıca dikkati Almanya sorununa yöneltiyorlardı.

Moskova Konferansı'nda Almanya'nın geleceği konusu da tartışılmıştı. ABD Dışişleri bakanı Hull 23 Ekim'de üç devletin ordusuyla Almanya'yı işgal etme, onun üzerinde kontrolü sağlama ve "siyasal desantralizasyon"[11] gerçekleştirme önerisini öne sürüyordu. Ama bir gün aradan sonra, 25 Ekim'de Hull "ABD'nin çıkarlarına uygun düştüğü" gerekçesiyle [12]Almanya'nın bölünmesinden söz ediyordu.

İngiltere Dışişleri Bakanı, İngiltere'nin, Almanya'nın bölünmesi ait planını sunuyordu. "Biz, Almanya'nın çeşitli devletlere bölünmesini, özellikle de Prusya'nın Almanya'nın diğer bölgelerinden ayrılmasını isteriz. Bu nedenledir ki, Almanya'da, savaştan sonra kendi gelişmelerini sağlayabilecek münferit hareketleri teşvik etmek isteriz. Elbette, bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için hangi olanaklara sahip olacağımızı ve kuvvet kullanmak yoluyla bu olanakları elde edip edemeyeceğimizi şimdiden kestirebilmek güçtür. Bu nedenle konuyu açık bırakıyorum, ancak bu amaçların kuvvet yardımıyla gerçekleştirilmesi olasılığı olanak dâhilindedir" diyordu [13]Eden.

Almanya'nın savaş sonrası yapılandırılmasına ilişkin Sovyet hükûmetinin tutumuna gelince, SSCB Dışişleri Halk Komiseri Konferans'ta "konunun inceleme aşamasında olduğunu" [14]belirtiyordu.

Konferans görüş alışverişi sonucunda Almanya'nın geleceği konusunu incelenmesi amacıyla Avrupa Danışma Komisyonu'na (ADK) devretmeye karar veriyordu. Savaş sonrasındaki çok önemli sorunların çözümünde üç devletin daha sıkı işbirliğinin sağlanması için böyle bir komisyon kurulmasının yararlı olacağı kabul görüyordu. "Avrupa'nın, askerî harekâtların sonlandırılmasıyla bağlantılı sorunlarının" ve her şeyden önce de Almanya ile ilgili sorunların ele alınması görevi ADK'na veriliyordu. Avrupa Danışma Konseyi, ilk aşamada Londra'da, SSCB, İngiltere ve ABD'den temsilcilerle kuruldu.

Bu komisyonun örgütlenmesi konusunun tartışılması sırasında Sovyet hükûmeti, ona Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi ve ayrıca ittifak içindeki küçük Avrupa ülkelerinin temsilcilerinin katılmasından yana tavır belirledi. Ancak, İngiliz ve Amerikan delegasyonları komisyonun üye sayısının geniş

tutulmasına itiraz ettiler. [15]Aynı zamanda İngilizler, Fransızları güya Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi temsilcisinin Avrupa Danışma Konseyi'ne SSCB'nin inisiyatifi ile dâhil edilmediğine ikna etmeye çabalıyorlardı. Ve ancak komite temsilcisi Rene Massigli'nin Eden'e yönelik Komisyonu yalnızca SSCB, ABD ve İngiltere temsilcileriyle sınırlamayı kimin önerdiğine ilişkin doğrudan sorusu karşısında İngiliz Bakan Moskova Konferansı'nda "nihai önerilerin gerçekte İngilizler tarafından yapıldığını" [16]itiraf etmek zorunda kaldı.

Avrupa Devletlerinin Savaş Sonrası Birleşmeleri Konusu

Konferans, Avrupa'nın savaş sonrası yapılanmasına ilişkin diğer konuları, özellikle de Avrupa devletlerinin federasyon ve konfederasyonlara ilişkin sorunları da ele almıştı. İngiltere hükûmeti, SSCB'ye karşı yeni bir 'sıhhi kordon' oluşturmak amacıyla 1942-1943 yıllarında Orta ve Güneydoğu Avrupa'da İngiltere'nin himayesi altında federatif birleşik küçük devletler kurma planları üzerinde hummalı bir çalışma yürütüyordu. Sonuçta, 15 Ocak 1942'de, bu devletlerin federasyonuna giden ilk adım olarak düşünülen Yunan-Yugoslav İttifak Anlaşması imzalandı. Bir hafta sonra, Economist dergisinin ifadesiyle "Yunanistan-Yugoslavya Paktı'ndan çok daha ileriye giden"[17] Polonya-Çekoslovak Konfederasyonu'nun kurulması konusunda bir anlaşma imzalandı. Konfederasyonun katılanları ekonomi, politika, sosyal ve askerî alanlarda ortaklaşa hareket etme yükümlülüğünü üstlendi. Askerî alanda işbirliği o kadar sıkı tasarlanıyordu ki, ortak Genelkurmay kurulması öngörülüyordu. Batı Avrupa basınında "Polonya ve Çekoslovakya'nın, kendi yaşamsal çıkarlarının iç içe olduğu tüm Avrupa devletlerini konfederasyona dâhil etmeyi çok istedikleri" [18] belirtiliyordu.

Daha 21 Ekim 1942'de Churchill Eden'e, V.İ. Lenin'in de daha Birinci Dünya Savaşı yıllarında kapitalizmde "ya olanaksızlar ya da gericiler vardır" [19]şeklinde işaret ettiği gibi, "Avrupa Birleşik Devletleri'ni" [20] düşlediğini bildiriyordu.

İngiltere hükûmeti, bir yandan Almanya ve İtalya arasında yer alan, diğer yandan SSCB ile Türkiye arasında yer alan –biri Orta Avrupa'da diğeri de Güneydoğu Avrupa'da olmak üzere– ülkeleri kapsayan iki konfederasyonun oluşturulmasını planlıyordu. [21]Ocak 1943'te Churchill Türkiye'nin yöneticilerine şu açıklamaları yapıyordu: "Rusya'ya karşı en sıkı birleşmeyi örgütlemek zorundayız."[22] Yine o dönemde küçük Avrupa devletlerinin Londra'da bulunan mülteci hükûmetleri, Avrupa'da federasyonlar kurulmasına dönük olası tüm projeler üzerinde kendi çaplarında yoğun çalışmalar yürütüyorlardı. ABD hükûmet çevreleri bu tür tasarılara olumlu yaklaşıyordu.

Moskova Konferansı'nda SSCB temsilcisi Avrupa'da küçük devletlerin birleşmeleri ve gruplar oluşturmalarına dönük değişik tasarıları kesinlikle reddediyordu. Sovyet hükûmeti küçük ülkelerin kurtuluşu ve onların egemenliği ve bağımsızlığının yeniden oluşturulmasının Avrupa'nın savaş sonrası oluşumu ve sağlam bir barışın kurulmasının en önemli ödevlerinden biri olduğu noktasından hareket ediyordu. SSCB delegasyonu, küçük ülkelerin ilgili halkların katılımı olmaksızın planlanan gruplaşmalara zamanından önce ve yapay bir şekilde dâhil edilmesinin oluşturacağı tehlikeye, onlar tarafından savaş sonrasındaki yazgılarının belirlenmesinde kurtarılmış halkların işlerine dışarıdan müdahalenin kabul edilemezliğine işaret ediyordu.[23]SSCB'nin tutumu Moskova Konferansı'nın bitiminde, İzvestiya'nın, "Sovyet bakış açısının, hangi maskeye bürünürse bürünsün SSCB'ye karşı 'sıhhi kordon' politikasının diriltilmesi yeltenişlerini kararlı bir şekilde reddetmekte olduğunun" [24]vurgulandığını baş makalesinde ifade ediliyordu.

Avrupa'nın Kurtarılmış Ülkelerine İlişkin Konular

Dışişleri Bakanları, ülkenin kurtarılmış bölgesinde ABD ve İngiltere'nin, kendileri tarafından kurulan kuşatılmış toprakların müttefik askerî hükûmetinin iktidarını kurdukları İtalya'daki durumu tartışıyor, özünde

anti-demokratik bir nitelik taşıyan münferit bir politika yürütüyorlardı. İngiltere ve ABD İtalya'da sınırsız işgal rejimini korumak istiyorlardı. Müttefik askerî hükûmet organları, gerici kuvvetlere dayanarak, İtalya'daki demokratik güçleri takibe almıştı. İngiliz-Amerikan politikası ülkedeki anti-faşist mücadeleye zarar veriyordu.

SSCB Heyeti Moskova Konferansı'nda müttefiklerden İtalya ile Ateşkes Anlaşması'nın koşullarının uygulanmasına ilişkin bilgi talebinde bulundu. Sovyet heyeti kendi adına müttefikler tarafından İtalya'da faşizmin ortadan kaldırılmasına ve demokratik düzenin kurulmasını sağlayabilecek bir politika yürütülmesine dönük bir politika izlenmesi önerisi getiriyordu. Bu konudaki tartışma, "müttefiklerin İtalya politikasının faşizm ve onun tüm yok edici etkileri ve sonuçlarının tümüyle ortadan kaldırılması ve İtalyan halkına tam anlamıyla demokrasi ilkelerine göre kurulmuş olan devlet kuruluşları ve diğer kuruluşları oluşturma olanağı sağlayacak olan temel ilke üzerine oturtulması"[25] gerektiğini ele alan "İtalya Deklarasyonu"nun imzalanmasıyla sonlanmıştı. Konferans, SSCB, ABD ve İngiliz, Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi, Yunan ve Yugoslav temsilcilerden oluşacak İtalya İçin Danışma Konseyi kurulmasını karara bağladı. Cezayir'deki Askerî-Siyasal Komisyon'un yerini alan bu Konsey "müttefiklerin İtalya'ya ilişkin politikalarını koordine etmelerine dönük önerileri formüle etmek" [26] zorundaydı. İtalya konusunda Danışma Konseyi'nin kurulması olumlu bir öneme sahipti. Bu, İtalya'daki Amerikalı ve İngiliz yöneticilerin, İtalyan işçi sınıfı ve ülkenin demokratik ilerlemesine dönük çıkarlara zarar veren eylemlerine sınırlama getiriyordu.

Konferansta İngiltere ve ABD hükûmetleri tarafından sunulan "Kurtarılmış Fransa'nın Temel İdare Şeması" adlı belge üzerinde tartışıldı. Bu şema uyarınca, ABD ve İngiltere'nin iktidar çevreleri, belgede bu sözcüğün yer almamasına karşın, özünde kurtarılmış Fransa topraklarında işgal rejimi kurulmasını öngörüyorlardı. ABD ve İngiltere temsilcileri 'Temel Şemayı' [27]konferansta tartışmaya açarken, bu yolla Kurtarılmış Fransa topraklarında da İtalya'daki askerî müttefik hükûmetinin idaresine benzer kontrolsüz faaliyet gösterme hakkı için SSCB'nin mutabakatını almak istiyorlardı. Sovyet heyeti buna onay vermedi. Sonuçta 'Temel Şema' konferanstan onay alamadı ve Avrupa Danışma Komisyonu'nun

incelemesine sunuldu. Moskova Konferansının kararları temelinde kurtarılmış toprakların ittifak hükûmeti lağvedildi.

Konferans Avusturya konusunu görüşüyordu. Sovyet tarafınca, Avusturya halkının bağımsız ulusal varoluş ve kendi ülkesinin geleceğini belirleme hakkına sahip olduğu vurgulanıyordu. SSCB'nin inisiyatifi ile Konferans, üç hükûmetin "özgür ve bağımsız Avusturya"yı yeniden kurulmuş olarak görme arzusunun ifade edildiği "Avusturya Deklarasyonu"nu kabul etti. Söz konusu devletler Avusturya'nın 1938 Martında Almanya tarafından kuşatılmasının geçersiz olduğunu ve mevcudiyet taşımadığını ilan ettiler. Ayrıca deklarasyonda Avusturya'nın Almanya'nın yanında savaşa katılmaktan dolayı sorumluluk taşıdığı ve "nihai düzenleme durumunda Avusturya'nın kurtuluş davasına katkısının dikkate alınmasının kaçınılmazlığına"[28] dikkat çekiliyordu.

ABD ve İngiltere temsilcileri Konferans'ta SSCB ile Londra'da sürgündeki Polonya hükûmeti arasındaki ilişkiler konusunu gündeme taşıdılar. Bu iki ülke Sovyet hükûmetinin, Nisan 1943'te bozulan sürgündeki Polonya hükûmeti ile ilişkileri yeniden kurmasını sağlamaya, böylelikle de Polonya'da ülkenin kurtuluşu sonrası, Amerikan ve İngiliz emperyalizmi ile ilişkide olan bu hükûmetin iktidarının kurulması için zemin hazırlamanın çabasını veriyorlardı. SSCB hükûmeti Sovyetler Birliği'ne düşman ve Polonya halkına yabancı bir hükûmetle ilişki kurmayı reddediyordu. SSCB Dışişleri Halk Komiseri V. M. Molotov konferansta şunları söylüyordu: "... Biz bağımsız Polonya'nın yanındayız ve ona yardıma hazırız, ama Polonya'da SSCB ile dostça tutum içinde olan bir hükûmet olmalıdır." [29]

Konferansın sonunda üç hükûmetin Başkanları adına "Hitlercilerin yapılan vahşetten sorumlu olduklarına ilişkin" bir deklarasyon yayımlandı. SSCB, ABD ve İngiltere hükûmetleri deklarasyonda savaş suçlularının adil yargıdan kaçamayacaklarını, "zorbalık yaptıkları halklar tarafından bulundukları yerlerde yargılanacaklarını", üç müttefik devletin "onları mutlaka dünyanın öbür ucunda dahi bulacaklarını" [30]açıklıyorlardı. Cinayetleri belli bir coğrafi nokta ile ilintili olmayan baş caniler müttefik hükûmetlerinin ortak kararıyla cezalandırılacaktı.

Genel Güvenlik Deklarasyonu

Konferansın çok önemli konularından biri de savaş sonrası dönemde genel güvenliği sağlama sorunu olarak ortaya çıkıyordu. Dört devletin genel güvenliği konusundaki deklarasyon taslağının hazırlanmasına büyük bir dikkat yöneltiliyordu. Bir de Konferansın "Dörtler Deklarasyonu"nu (ABD, SSCB, İngiltere, Çin) kabul etme yetkisi konusu gündeme gelmişti, çünkü bu Konferansa resmî olarak yalnızca üç devlet katılıyordu. Fakat en sonunda deklarasyonun dört devlet adına yayınlanması kararı alındı.

30 Ekim'de üç dışişleri Bakanı ve Çin'in Moskova büyükelçisi Bin Fu-chan "Dört Devletin Genel Güvenlik Konusunda Deklarasyonu"nu imzaladılar. Bu belge savaş sonrası düzenin başlıca yönlerini içeriyor ve gelecekteki Birleşmiş Milletler Örgütü'nün faaliyetlerinin bazı temel ilkelerini belirliyordu.

Belgede müttefik devletlerinin Hitler bloğunun devletlerine karşı, bu devletler silahı bırakmadıkça ve kayıtsız şartsız teslim olmadıkça, askerî harekâtları sürdüreceklerine işaret ediyordu. Müttefiklerin düşmanlara karşı savaşın yürütülmesine dönük ortak faaliyetleri, barış ve güvenliğin kurulması ve sürdürülmesi için savaş sonrası dönemde de devam edecekti. Dört devletin hükûmetleri barış ve güvenliğin sürdürülebilmesi için tüm barış yanlısı devletlerin egemen eşitliği ilkelerine dayanacak olan uluslararası ortak bir örgütün olası en kısa sürede kurulmasının gerekliliğini kabul ediyorlardı. Büyük-küçük her devlet bu örgütün üyesi olabilirdi. Deklarasyonda savaşın bitmesinden sonra SSCB, ABD, İngiltere ve Çin hükûmetlerinin, karşılıklı danışma yapmadan tartışmalı sorunların çözümünde askerî yollara başvurmayacakları ilan ediliyordu. Dört devletin hükûmetleri ayrıca, savaş sonrası dönemde silahların tanzimi konusunda gerçekleştirilebilir genel bir anlaşmaya varılabilmesi amacıyla, birbirleriyle ve Birleşmiş Milletlerin diğer üyeleriyle işbirliği yapacaklarını da ilan ediyorlardı. [31]

Moskova Konferansı, tüm özgürlükçü ulusların çıkarları için ve "barışın sürdürülebilmesi ve onların halklarının siyasal, ekonomik ve sosyal refahının tam anlamıyla geliştirilmesi"[32]amacıyla askerî harekâtların

sonlandırılmasının ardından gelecek dönemde üç devletin işbirliğini sürdürmesinin gerekliliğini kabul edip bunu resmî bildiriye kaydediyorlardı.

Böylelikle Moskova'daki Dışişleri Bakanları Konferansı'nda savaş sonrası düzenlemelerine ilişkin çok sayıda karmaşık konu tartışılmış oluyordu. Tartışmalar sürecinde SSCB ve müttefiklerinin –ABD ve İngiltere– tutumlarında bir dizi sorunda ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştı. Ancak konferans, karşılıklı kabul edilebilirlik esasına göre anlaşma yoluyla tartışmalı konuların çözümü olanağının olduğunu göstermişti. Bazı konular konferansın akışı içinde çözülebilirdi. Diğer konularda ise tartışmalar sonucunda ilkeler üzerinde mutabık kalınıyordu ve diplomatik bir düzen içinde ayrıntılı olarak hazırlanması gerekiyordu. Konuların üçüncü grubunda ise görüş alışverişi vardı.

Moskova Konferansı kararları üç devletin hükûmet Başkanlarının ilk buluşması için koşulları hazırlamıştı.

1 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı S. A. Lazovskiy'in Japonya'nın SSCB Büyükelçisi ile 21 Mayıs 1943 tarihlerindeki konuşmalarından

2 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri'nin Japonya'nın SSCB Büyükelçisi ile 24 Ağustos 1943 tarihli görüşmesinden.

3 SSCB Dışişleri Halk Komiseri'nin Japonya'nın SSCB Büyükelçisi ile 20 Eylül 1943 tarihli görüşmesinden.

4 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı S.A. Lazovskiy'in Güncesinden. Japonya'nın SSCB Büyükelçisi'nin 24 Eylül 1943 tarihli kabulü.

5 SSCB Dışişleri Halk Komiseri'nin Japonya'nın SSCB Büyükelçisi ile 10 Eylül 1943 tarihli konuşma kayıtları.

6 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri'nin Japonya'nın SSCB Büyükelçisi ile 13 Eylül 1943 tarihli görüşme kayıtlarından.

7 "The Memories of Cordell Hull", vol. II, p. 1263-1264

8 "Yazışmalar...", cilt I, sf. 147

9 L. Woodward. British Foreign Policy in the Second World War, p. XXIV

10 "Yazışmalar...", cilt I, sf. 147

11 Desantralizasyon; (Décentralisation) Yerinden yönetim, yönetim kollarına özerklik vermek.

12 Aynı yapıt, sf. 149

13 "The Memories of Antony Eden. The Reckoning", p. 476

14 SSCB DPA. SSCB, ABD ve Büyük Britanya Dışişleri Bakanları'nın 20 Ekim 1943 tarihli Moskova Konferansı'nın oturum stenogramı

15 Ch. Wilmot. The Struggle for Europe, p. 136

16 "Anayurt Savaşı Yıllarına Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 358

17 SSCB DPA. SSCB, ABD ve Büyük Britanya Dışişleri Bakanları'nın 21 Ekim 1943 tarihli Moskova Konferansı'nın oturum stenogramı.

18 SSCB DPA: SSCB, ABD ve Büyük Britanya Dışişleri Bakanlarının 31 Ekim 1943 tarihli Moskova Konferansı protokolü

19 SSACB DPA. SSCB, ABD ve Büyük Britanya Dışişleri Bakanlarının 25 Ekim 1943 tarihli Moskova Konferansı Stenogramı
20 Aynı yapıt.
21 Aynı yapıt.
22 Bakınız: “Sovyet-Fransız ilişkileri...”, sf. 524, 525.
23 Ch. De Gaulle. Savaş Anıları, cilt 2, sf. 715.
24 “Economist”, January 31, 1942, p 141.
25 İbid.
26 W.S. Churchill. The Second World War. Vol IV, p 562
27 V.İ. Lenin. Toplu Yapıtları, cilt 26, sf. 352
28 Woodward. British Foreign Policy in the Second World War, p. 437
29 W.S. Churchill. The Second World War. Vol IV, p. 710, 711
30 Bakınız: “SSCB Dış Politika Tarihi”, I. Bölüm, sf. 408
31 “İzvestiya”, 18 Kasım 1943
32 “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt I, sf. 361

2. TAHRAN KONFERANSI

Konferansa Hazırlık

Moskova Konferansı sürecinde ve onun bitiminden sonra, üç devletin hükûmet Başkanlarının konferansının yapılacağı süreler ve yer konusuna ilişkin tartışmalar sürüyordu. Sovyet hükûmeti Tahran buluşmasında ısrar ediyordu. Başkan F. Roosevelt, ABD Anayasasınca belirlenen görevlerini, özellikle de Kongreden gelen yasa tasarılarının bir an önce incelenmesi ve onaylanması zorunluluğunu da bahane ederek, kendi görüşüne göre, belgelerin gönderilmesi için hava bağlantısı kurmanın güç olduğu Tahran'a itiraz ediyordu.

Bu nedenle J. Stalin konferansta kendisinin yerini, görüşmelerde SSCB hükûmet Başkanının tüm yetkilerine sahip olabilecek hükûmetteki birinci Yardımcısının alabileceği; böylelikle de buluşma yerinin seçimindeki tüm güçlüklerin ortadan kalkabileceği görüşünü dile getiriyordu.

J. Stalin'in bu öneriyi içeren 5 Kasım 1943 tarihli mektubunu alır almaz Roosevelt 8 Kasım'da, üç hükûmet Başkanının buluşmalarına olağanüstü önem verdiği için Tahran'a gelme kararı aldığı yanıtını veriyordu. ABD

Başkanı buluşmayı 27-30 Kasım 1943'te gerçekleştirmeyi öneriyordu. J. Stalin bu öneriyi kabul etti. W. Churchill de ona katılıyordu[33]

Üç devletin Başkanları arasındaki daha sonraki yazışmalarda "Evrika" kod adını alan Tahran buluşmasının ayrıntıları üzerinde, ayrıca heyetlerin güvenlik önlemleri üzerinde mutabakata varılıyordu. Ayrıca, Başkan Roosevelt'in Tahran'daki Sovyet Büyükelçiliği'nde kalacağı, başka türlü ise toplantıya gelmek için tüm kenti geçmesi gerekeceği kararı alınmıştı. Bu ihtiyat önlemlerinin ciddi gerekçeleri vardı. Sovyetler Birliği devlet organlarının aldığı bilgilere göre, Hitler'in ajanları Tahran'da Roosevelt'i kaçırma planı hazırlamışlardı ve Konferansın diğer katılanlarına karşı terörist eylemler düzenleyeceklerdi. Konferans arifesinde üç devlet Başkanının yazışmalarında, savaşın yürütülmesi ile ilgili sorunların tartışılması için Sovyet heyetinin katılımıyla Kahire'de müttefik temsilcilerinin buluşmasından da söz ediliyordu. Ancak SSCB hükûmeti kendi temsilcilerini Kahire'ye göndermeyi uygun bulmuyordu. Orada ancak Uzak Doğu konularında Çin temsilcileri ile İngiliz-Amerikan müttefiklerinin oturumu yapılıyordu. Üç hükûmetin Başkanlarının yazışmalarında konferans arifesinde, savaşın yürütülmesine ilişkin konuların tartışılması için Sovyet heyetinin katılımıyla Kahire'de müttefik temsilcilerinin buluşmasından da söz ediliyordu. Ancak, SSCB hükûmeti temsilcilerini Kahire'ye göndermede bir yarar görmüyordu. Kahire'de yalnızca İngiliz-Amerikan ittifakının Çinli temsilcilerle Uzak Doğu konularında toplantıları gerçekleşmişti.

SSCB, ABD ve İngiltere hükûmet Başkanlarının –J. Stalin, F. Roosevelt ve W. Churchill– Tahran Konferansı 28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihleri arasında yapıldı. Üç devletin hükûmet Başkanlarına, konferansa katılan Dışişleri Bakanları, siyasal ve askerî danışmanlar eşlik etti.

İkinci Cephenin Açılması Konusu

İttifak devletlerinin yöneticilerinin başlıca dikkatleri savaşın yürütülmesi konularına, özellikle de ikinci cephenin açılması sürelerine yönelmişti. Bu çok önemli konu, Avrupa'da savaşın sona erme süreleri ve dolayısıyla, savaşın tüm ağırlığını omuzlarında taşımaya devam eden Sovyet insanlarının öncelikli olmak üzere Avrupa ülkelerindeki milyonlarca insanın yazgısı onun çözümüne bağlı olduğu için, müttefikler arasındaki ilişkilerde en ciddi olanıydı.

Tahran Konferansı'nda müttefiklerin Avrupa'ya müdahalesinin yeri, ölçeği ve süreleri konusunda yine görüş ayrılıkları çıkmıştı. W. Churchill, ikinci cephenin açılması ile ilgili sorunların somut çözümünden kaçabilmek için çok çaba harcadı. Ancak, Başkan Roosevelt İngiltere Başbakanını desteklemiyordu.

Konferans'ın ilk genel toplantısında Başkan F. Roosevelt "savaşın daha çok Birleşik Devletleri ilgilendiren bölümüne" ilişkin bir özet yaptı. Bir de Başkan tıpkı İngiltere ve Sovyetler Birliği gibi ABD'nin de kısa süre içinde bir zafer umudu taşıdığını belirtiyordu. Roosevelt Québec Konferansı'nda hazırlanan ve La Manche sevkiyatının 1 Mayıs 1944 civarında ('Overlord' Operasyonu)[34] yapılmasından hareket eden planı da açıkladı. Amerikalılar İngilizlerle birlikte Kuzeybatı Almanya üzerinden bir darbe ile Avrupa'nın büyük bölümünü ele geçirmenin ve Berlin'i ilk ele geçiren olmanın hesaplarını yapıyorlardı. Bir de, tabii ki "Overlord" Sovyetler Birliği'ne 'yardımın' en etkili seçeneği olarak sunuluyordu.

W. Churchill "Akdeniz Stratejisini" bir kez daha savunma çabası içindeydi. Churchill müttefiklerin başarısı için önce Roma'yı ele geçirmek ve İtalya'da Pisa-Rimini hattına hareket etmek, aynı zamanda Akdeniz'in Doğu kesiminde operasyona başlamak, hatta bu operasyonların, "olasıdır, Kanal üzerinden operasyon için bir süre ertelemeye yol açabileceğini"[35] iddia ediyordu.

Belirtmek gerekir ki, Churchill de tıpkı Roosevelt gibi, Kızıl Ordu'yu Batı Avrupa'ya sokmama gayreti içindeydi. Fakat o buna, başlıca İngiliz kuvvetlerinin bulunduğu ve yine ona göre Sovyet ordusundan daha önce davranabileceği ve Orta Avrupa ile Güneydoğu Avrupa'ya ilk olarak çıkabileceği İtalya ve Balkanlar'da operasyonların geliştirilmesi yoluyla ulaşmayı tasarlıyordu. Roosevelt oğlu Elliot'a şunları söylüyordu: "Başbakanın Balkanlar üzerinden müdahalede direttiği her defasında, orada

bulunan herkes için onun gerçekte ne istediği tüm çıplaklığıyla ortaya çıkıyordu. O her şeyden önce, Kızıl Ordu'yu Avusturya'ya ve Romanya'ya ve hatta mümkünse, Macaristan'a sokmamak için Orta Avrupa'ya kanca atmak istiyor." [36]

Düşmanın bir an önce mutlaka bozguna uğratılması gerekliliğinden hareket eden J. Stalin, Tahran'da şu açıklamayı yapıyordu: "... İki operasyona yer verilmesi çok iyi olurdu: 'Overlord' Operasyonu ve bu operasyonu destekleme amaçlı Güney Fransa çıkarması. Aynı zamanda Roma bölgesindeki bir operasyon oyalayıcı olabilir. Fransa'ya Kuzey ve Güneyden çıkarma gerçekleştirirken bu kuvvetler birleştirilirse kuvvetlerinin artırılması sağlanabilir. Fransa, Almanya'nın zayıf noktasıdır."[37]

Churchill ile 30 Kasım 1943 tarihli söyleşisinde J. Stalin, "Kuzey Fransa'ya çıkarma gerçekleşir gerçekleşmez Kızıl Ordu da taarruza geçecektir. Eğer operasyonun Mayıs ya da Haziran aylarında gerçekleşeceği bilinseydi, Ruslar düşmana bir değil birkaç darbe hazırlayabilirlerdi."[38]

Sovyet heyetinin düşüncesine göre, müttefik orduların Fransa çıkarmasının zamanı 1944 Mayısı olmalıydı. Sovyet hükûmeti 'Overlord' operasyonunun tam tarihinin belirtilmesini öneriyordu. Ancak, Churchill somut yükümlülükler üstlenmek istemiyordu. "Akdeniz'de operasyonları, yalnızca 1 Mayıs tarihine sadık kalmak için feda edemem" [39]diyordu Churchill. Başbakan bu konuyu askerî uzmanların tartışmasını öneriyordu ve bu da konunun belirsiz bir zamana ertelenmesi anlamına geliyordu. Roosevelt tüm çözülememiş konuları üç hükûmet Başkanı adına verdiği direktifle 'askerî komisyona' devretmekle belli ölçüde Churchill ile dayanışma içindeydi. [40]Bu konuda J. Stalin şunları söylüyordu: "Tüm bu sorunları biz çözebiliriz. Çünkü biz askerî komisyondan daha fazla haklara sahibiz."[41]

Sovyet heyetinin kararlı tutumu İngiliz ve Amerikalı temsilciler üzerinde gerekli etkiyi yapmıştı. Churchill "Overlord" operasyonu konusundaki itirazlarını geri çekmek zorunda kalmıştı, üstelik değişik nedenlerle de olsa, ABD ve Sovyetler Birliği heyetleri arasında bu konuda görüş birliği olduğu açıkça ortadaydı.

Konferans'ın J. Stalin, F. Roosevelt ve W. Churchill'in bulunduğu 30 Kasım 1943 tarihindeki oturumunda İngiltere askerî temsilcisi General Alan Brooke "Overlord" operasyonunun 1944 Mayıs ayı içinde gerçekleşeceğini ABD ve İngiltere adına açıklıyordu. General Alan Brooke'ın ifadesine göre, bu "Güney Fransa operasyonuyla desteklenecek, bu operasyonun boyutu ise o zaman geldiğinde ellerinde bulunacak çıkarma gemilerinin sayısına bağlı olacaktı." [42]Sovyet heyetinin Başkanı kendi adına "Rusların Mayıs ayına doğru, Doğu Cephesi'nde Alman tümenlerini bağlamak ve Almanlara 'Overlord' için güçlükler yaratma olanağı vermemek amacıyla birkaç yerde onlara karşı büyük bir saldırı düzenleme yükümlülüğünü üstlenmekte olduklarını" [43]açıklıyordu.

Konferans'ta Churchill Fransa'da ikinci cephenin açılmasını Balkanlar'da operasyonlarla değiştirmeyi başaramamıştı. Konferansta ABD ve İngiltere hükûmetleri, Kuzey Avrupa'ya müdahale sırasında İngiliz-Amerikan çıkarma askerlerinin sayısının 1 milyon kişi olacağını teyit ediyorlardı. Bu yükümlülükler Tahran Konferansı'nın askerî kararları kayıtlarına geçirildi. Kararlarda şunlar yazlıydı: "Konferans 'Overlord' operasyonunun, Güney Fransa operasyonu ile birlikte 1944 Mayıs ayı içinde gerçekleştirileceğini dikkate almıştır. Bu son operasyon, çıkarma için elde bulunan rezervler olanak verdiği boyutlarda gerçekleştirilecektir. Daha sonra Mareşal Stalin'in, Alman kuvvetlerinin Doğu Cephesi'nden Batı Cephesi'ne sevkinin önüne geçmek için Sovyet ordusunun yaklaşık o zamanlarda saldırıya geçeceğine ilişkin bildirisini dinlendi. [44]"Üç hükûmet yayımladıkları deklarasyonda, "Doğudan, Batıdan ve Güneyden yapılacak operasyonların boyutları ve süreleri konusunda tam bir mutabakata vardıklarını"[45]bildiriyorlardı.

Diğer askerî kararlar arasında üç devletin, Türkiye'nin, anti-Hitler koalisyonunun yanında, savaşa girmesi için önlemler alınmasının gerekliliği, aynı zamanda Yugoslav partizanlara yardım yapılması konusunda da mutabakata varılmıştı.

SSCB’nin Militarist Japonya’ya Karşı Savaşa Katılmasına İlişkin Mutabakat

J. Stalin müttefik hükûmetlerin ısrarlı ricalarına karşılık vererek ve Japonya’nın Sovyet-Japon Tarafsızlık Anlaşması’nı sistematik olarak ihlal etmesini ve Hitler Almanyası’na savaşta yardım etmesini de hesaba katarak Sovyetler Birliği’nin, faşist Almanya’nın yenilgisinden sonra, Japonya’ya savaş ilan edeceğini bildirdi.

29 Kasım’da F. Roosevelt J. Stalin’e bilgi değişimi konusunda anlaşmaya varma önerisini ve aynı zamanda “Almanya savaş dışına itildiğinde verili koşullarda Japonya’ya karşı olası operasyonlar için uygun düşebilecek bir ön planlamayı” içeren bir not veriyordu. “Ne kadar ön planlama yapabilirsek, mevcut durum zaten aşırı riske uğramışken, savaş bir bütün olarak o kadar erken sona erdirilebilir” [46]diye yazıyordu Roosevelt.

Sovyet hükûmetinin Japonya’ya savaş ilan etme kararı, anti-Hitler koalisyonunun daha da güçlendirilmesine ve Uzak Doğu’daki saldırı odağının bir an önce ortadan kaldırılmasına dönük önemli bir adım olarak müttefikler tarafından adilce değerlendiriliyordu.

Almanya’nın Savaş Sonrasındaki Yapılanması

Tahran Konferansı’nda üç hükûmetin Başkanları Almanya’nın yazgısı konusunda görüş alışverişinde bulunmuşlardı.

Almanya konusunu konferansın 1 Aralık tarihli oturumunda Başkan Roosevelt tartışmaya açmıştı. Bu ana kadar da üç hükûmet Başkanının gayri resmî buluşmaları sırasında bu konu dikkat konusu olmuştu zaten.

Öncelikle söz konusu olan, Almanya’dan yeni bir savaş tehdidinin artık hiçbir zaman gelmemesi için hangi önlemlerin alınması gerektiğiydi.

Sovyet hükûmetinin Başkanı ABD Başkanı ile 29 Kasım tarihli konuşmasında Almanya'nın gücünü 15-20 yıl sonra yeniden kurabileceği ve onu hiçbir şey durduramazsa yeni bir savaşa başlayabileceği konularını konuşmuştu. "Buna meydan vermemek için" diyordu J. Stalin, "müttefikler, stratejik olarak önemli noktalarda yer alma hakkına sahip olacak güçlü bir organ kurmak zorundadır. Almanya tarafından bir saldırı tehdidi durumunda, Almanya'yı kuşatıp bastırmak için bu noktalar derhâl işgal edilmelidir." [47]Roosevelt, bu düşünceye tamamen katıldığı yanıtını veriyordu. İngiltere Başbakanı "Almanya'nın silahsızlandırılması, yeniden silahlanmasının önüne geçilmesi, Alman işletmeleri üzerinde kontrol kurulması, havacılık faaliyetlerinin yasaklanması ve ileriye dönük toprak değişiklikleri yoluyla en azından 50 yıllığına dünyada güvenliğin sağlanmasını"[48] ABD, İngiltere ve SSCB'nin görevi olarak kabul ediyordu. Özellikle son argüman Başbakan tarafından müttefikleri karşısında ayrıntılı olarak geliştirilmişti. Başbakan, Prusya'nın izole edilmesi ve ayrılması gerektiği, Bavyera, Avusturya ve Macaristan'ın saldırgan olmayan, geniş, barışçıl bir Konfederasyon kurabileceği düşüncesindeydi. Onun düşüncesine göre, Prusya ile "Reich"in diğer bölgeleriyle olduğundan daha sert olunması gerekiyordu, çünkü bu onları, yazgılarını Prusya ile birleştirmeme eğilimine yöneltebilirdi. [49]Tahran Konferansı'nın resmî oturumlarında ABD ve İngiltere hükûmetlerinin Başkanları Sovyetler Birliği'ne Almanya'nın gelecekteki yapılandırılması konusunda kendi çizgilerini dayatma çabası içindeydiler. Roosevelt 1 Aralık'ta, kendi ifadesine göre, bizzat kendisi tarafından konferansa iki ay kala hazırlanmış olan Almanya'nın 5 devlete bölünmesi planını sundu. "Benim görüşüme göre" diyordu Başkan, "belki de Prusya'nın zayıflatılması ve küçültülmesi gerekir. Prusya, Almanya'nın ilk özerk bölümünü oluşturmalıdır. Almanya'nın ikinci bölümüne Hannover ve Almanya'nın Kuzeybatı bölgeleri dâhil olmalıdır. Almanya'nın üçüncü bölümü Saksonya ve Leipzig olmalıdır. Dördüncü bölümü ise Hessen eyaleti, Darmstadt, Kassel ve Rhein'in Güneyinde yer alan bölgeler, ayrıca Westphalen'nin eski kentleri oluşturmalıdır. Beşinci bölümde ise Bavyera, Baden, Württemberg olmalıdır. Bu beş bölümden her biri bağımsız birer devlet olmalıdır. Bunun dışında, Kieler Kanalı ve Hamburg bölgeleri Almanya'nın bünyesinden çıkarılmalıdır. Bu bölgeleri Birleşmiş Milletler ve dört devlet yönetmeliydi.

Ruhr ve Saarland bölgeleri ya Birleşmiş Milletlerin ya da tüm Avrupa'dan vasilerin kontrolüne bırakılmalıdır[50]

İngiltere Başbakanı "iki düşüncesi olduğunu; bunlardan birincisinin Prusya'nın Almanya'nın diğer kesimlerinden izole edilmesi, ikincisi ise, Almanya'nın Güney bölgelerinin Bavyera, Baden, Württemberg, Saarland'dan Saksonya'ya kadar Palatinate de dâhil, ayrılması." [51]Böylece, ABD ve İngiliz iktidar çevrelerinin planları esas olarak denk düşüyordu. Bir de Churchill Güney eyaletlerinin Prusya'dan ayrılması, doğal olarak, İngiltere'nin himayesinde olması gereken Orta Avrupa'nın Tuna boyu ülkeleriyle birlikte Tuna Federasyonu'na dâhil edilmesi gerekliliğini yeniden ifade ediyordu.

Tahran Konferansı'ndaki Sovyet heyeti oturumlarda ve gayri resmî buluşmalar sırasında Alman rövanşizmi (karşılık) ve militarizminin önüne geçilmesi, aynı zamanda da savaş suçlularının katı bir şekilde cezalandırılması konularında kararlı önlemler alınması gerekliliğine işaret ediyordu. Sovyet hükûmetinin Başkanı Almanya konusunun Londra'daki Avrupa Danışma Komisyonu'na devredilmesini önerdi.[52] Avrupa'da federasyonlar kurulması konusunda dile getirilen önerilere ilişkin ise J. Stalin şunları söyledi: "Devletlerin yeni birleşme planları hoşuma gitmiyor... Tuna boyu devletleri için yaşama yeteneği olmayan yeni herhangi bir birleşme oluşturmak gereksiz. Macaristan ve Avusturya birbirinden ayrı olmalıdır." Almanya konusundaki İngiliz ve Amerikan planlarının tartışılması sırasında Tahran Konferansı'nda yer almış olan Başkan Roosevelt'in özel yardımcısı Harry Hopkins, kendi notlarında Sovyet hükûmetinin tutumunu şöyle nitelendiriyordu: "Stalin her iki öneri karşısında çok da fazla bir heyecan duymadı... Bu konunun tartışılması bir sonuç vermedi." [53]

Polonya Sorunu

Üç devletin Başkanları Tahran’da Polonya konusunda da görüş alışverişinde bulundular.

Daha Mart 1943’te Eden Roosevelt’e sürgündeki Polonya hükûmetinin “savaş sonrası dönem için çok büyük iddialar taşıdığını” söylüyordu. İngiliz Dışişleri Bakanının bildirdiğine göre, Londra’daki Polonyalılar gayri resmî olarak şunları söylüyordu: “Rusya oldukça zayıf düşeceği, Almanya da dağılacağı için Polonya dünyanın bu bölümünde en güçlü devlet olacaktır.”[54]

Sürgündeki Polonya hükûmeti, SSCB hükûmeti kendisi ile ilişkileri kesmek zorunda kaldıktan sonra, Sovyet karşıtı entrikaları sürdürüyordu ve Sovyetler Birliği ile savaş için Polonya’da illegal olan Krayevaya ordusu ve silahlı kuvvetlerin güçlendirilmesi için aktif bir çalışma başlatmıştı. General Sikorsky’in Temmuz 1943’te ölümünden sonra Mikolajczyk’in Başkanlık yaptığı bu hükûmetin ajanları, Hitlercilerle Polonya’da görüşmelere başlamışlar, partizanları öldürmüşler, SSCB’ye karşı iftira kampanyaları başlatmışlardı. Doğal olarak Londra’daki Polonya sürgün hükûmeti, gericilerin entrikalarına karşın, bizzat Polonya’da Polonya halkı arasındaki otoritesini gitgide kaybediyordu ve güçlü bir ulusal kurtuluş hareketi gelişiyordu. 1943 yılının sonuna doğru Gwardiya Ludowa’nın 60’tan fazla müfrezesi faaliyetteydi.

3 Kasım 1943 tarihinde Polonya İşçi Partisi’nin “Niçin Mücadele Ediyoruz?” adlı Program Deklarasyonu yayımlandı. Deklarasyonda faşizmin yenilgiye uğrayacağına ve demokrasinin zaferine sarsılmaz bir güven ifadesi yer alıyordu. Deklarasyonda sürgündeki Polonya hükûmetinin politikası ve faaliyetleri su yüzüne çıkarılıyor ve geleceğin Polonya’sında iktidarın emekçilere ait olması gerektiği deklare ediliyordu. Deklarasyon dış politika konusunda, ülkenin özgürlük ve bağımsızlığını bunda gördüğünden Sovyetler Birliği ile sağlam bir ittifak ve dostluğu ilan ediyordu. Deklarasyonda, 1939 yılında Sovyet Ukraynası ve Sovyet Belarusyası’ndaki kardeşleri ile birleşen Ukrayna ve Belarus halklarının kendi yazgılarını belirleme haklarının tam anlamıyla tanınmakta olduğu ifadesi yer alıyordu[55]

Bu koşullarda İngiltere ve ABD hükûmetleri Polonya’daki demokratik güçlerin yakın zamanda halkına sadık, SSCB ile dost yönetim organlarını oluşturacaklarından çekiniyorlardı. Bunun önüne geçmek için müttefikler

Tahran Konferansı'nda Sovyet hükûmetini Londra'daki mülteci Polonya hükûmeti ile ilişkileri yeniden oluşturmaya yöneltme çabasındaydılar. Ancak, şimdi onlar Londralı Polonyalıların, özellikle de Sovyet-Polonya sınırı konusundaki kibirli durumlarının saçmalığını görmezden gelemezlerdi. İngiltere hükûmeti, Polonyalıların SSCB ile Polonya arasında sınır olarak Curzon hattını kabul etmek, Kuzey Ukrayna ve Kuzey Belarusya'nın SSCB'den ilhakı yeltenişlerinden vazgeçmek zorunda oldukları sonucuna varmıştı. Bir "tazminat" olarak İngilizler Doğu Prusya'nın topraklarını, Danzig'i ve Üst Silesia'nın bir kısmını Polonya'ya vermeyi tasarlıyorlardı. [56]

İngiltere Dışişleri bakanı Eden Askerî Kabine'ye Sovyet hükûmetine sürgündeki Polonya hükûmeti ile ilişkileri yeniden kurmayı ve "Polonya İllegal Direnişi" konusundaki sorunun "tatmin edici çözüm arayışında" ve SSCB'de ortaya çıkan demokratik Polonya ve orduları konusunda onunla ve İngiliz hükûmeti ile işbirliği yapmasını önermeyi tavsiye ediyordu; buna karşılık, İngiltere ve sürgündeki Polonya hükûmeti Curzon hattını Sovyet-Polonya sınırı olarak kabul edebilirdi. [57]Churchill bu düşünce ile Tahran'a hareket etmiş ve konferansta onun kabul edilmesini sağlamıştı.

Konferansın resmî oturumlarında Polonya konusuna ilişkin tartışma, "Sovyet hükûmetinin Polonya hükûmeti ile görüşmelere başlayabileceği ve ilişkilerini yeniden oluşturabileceği"[58] umudunu dile getiren Roosevelt tarafından başlatılmıştı. Churchill Roosevelt'i destekliyordu. Bununla birlikte o, SSCB, Polonya ve Almanya arasındaki sınırların nasıl olması gerektiğini üç kibrit çöpü örneğinde göstererek Polonya'nın gelecekteki sınırlarına ilişkin kendi düşüncesini dile getiriyor ve "bir kibrit çöpü Almanya'yı diğeri Polonya'yı ve üçüncüsü de Sovyetler Birliği'ni temsil ediyor. Tüm bu üç kibrit çöpü, müttefiklerin önündeki başlıca ödevlerden bir tanesini, Sovyetler Birliği'nin Batı sınırlarının teminat altına alınması ödevini çözmek için Batıya kaydırılmalıdır." [59]diyordu.

J. Stalin Roosevelt'in önerisine şu yanıtı veriyordu: "Söylemeliyim ki, Rusya'nın Polonya ile iyi ilişkilerden diğer devletlerden daha az değil daha çok çıkarı vardır, çünkü Polonya Rusya'nın komşusudur. Biz Polonya'nın yeniden kurulmasından, güçlenmesinden yanayız. Ancak biz, Polonya'yı Londra'daki sürgün hükûmetinden ayırıyoruz. Biz bu hükûmet ile

ilişkilerimizi herhangi bir kaprisimiz yüzünden değil, Polonya hükûmeti Hitler'in Sovyetler Birliği'ne attığı iftiralara katıldığı için kestik." [60]

J. Stalin üç kibrit çöpü örneğinin ne ifade ettiğini Churchill'den öğrendikten sonra, SSCB'nin Polonya ile 1939 sınırını kastederek, "Sovyet hükûmetinin sınıra ilişkin bu görüş açısında olduğunu ve onu doğru saydığını" ([61]teyit etti. SSCB hükûmeti daima bağımsız, demokratik ve güçlü bir Polonya devletinin kurulmasından, Polonya için adil, tarihsel olarak meşru sınırların sağlanmasından yana tavır alıyordu. Polonya topraklarının geçmişte defalarca şekil değiştirdiği hesaba katıldığında ve sınırlar defalarca çatışmaların kaynağı olduğundan Sovyet hükûmeti Polonya sınırlarının Avrupa'da bir güvenlik ve kalıcı barışın faktörüne dönüşmesi gerektiği görüşündeydi.

Konferans Churchill tarafından önerilen formülü kabul etti: "... Polonya devleti ve halkının toprağı Curzon ve Oder nehri hatları arasında yer almalıdır..." [62]Bu formül, Sovyetler Birliği'nin Sovyet ve İngiliz heyetlerinin konferansı ve ikili görüşmelerinde ifade edilen bakış açısını da içeriyordu. İlke olarak ayrıca Königsberg'in, sınırlarında yer alan topraklarla birlikte, Sovyetler Birliği'ne verilmesi konusunda mutabık kalındı.

Tahran Konferansı'nda büyük müttefik devletlerin savaşın bir an önce sona ermesine dönük işbirliği ilkeleri galip gelmişti. Kabul edilen deklarasyonda üç devletin hükûmet Başkanları "üç ülkenin hem savaş sırasında hem de savaş sonrası barış dönemlerinde birlikte çalışacakları"[63] konusundaki kararlılıklarını ifade ediyorlardı.

Tahran Konferansı ve onun kararları büyük önem taşıyordu. Konferansın toplanması dahi dünya kamuoyu tarafından üç büyük devletin işbirliği ruhunun sergilenmesi olarak algılanıyordu. "Pravda" gazetesi o günlerde şunları yazıyordu: "İngiliz-Sovyet-Amerikan askerî ittifakının, üç büyük devletin daha derin işbirliğinin giderek artan sağlamlığının yeni açık bir kanıtı olan bu önemli buluşma, tüm özgürlükçü halkların yeni aydınlık umutlarını şahlandırdı." [64]Başkan Franklin Roosevelt'in 24 Aralık 1943 tarihli konuşmasında işaret ettiği gibi, konferansın katılanları "Almanya'nın yenilgisini izleyen günleri, ayları yılları gözlüyorlardı." [65]Bazı konularda karar alınamamıştı, ancak, bu durumda da görüş alışverişi olumlu bir anlam taşıyordu, çünkü dünya politikasıyla ilgili bir dizi konuda tarafların bakış

açılarının daha iyi öğrenilmesine ve gelecekte buna göre karar alınmasına yardımcı oluyordu.

33 Aynı yapıt, sf. 359
34 Bakınız: "Sovyet-Fransız İlişkileri...", sf. 222, 224
35 "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 362, 363
36 SSCB DPA. SSCB, ABD ve Büyük Britanya Dışişleri Bakanlarının 29 Ekim 1943 tarihli Moskova Konferansı oturumunun Stenogramı.
37 "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 363, 364
38 Bakınız: "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 360, 361
39 Aynı yapıt, sf. 358
40 Bakınız: "Yazışmalar...", cilt I, sf. 104, 105; cilt I, sf. 176
41 Bakınız: "Tahran-Yalta-Potsdam" Toplu Belgeler. Üçüncü Basım, Moskova 1971. Sf. 38
42 "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 43
43 E. Roosevelt. Onun Gözleriyle. Sf. 186, 187
44 "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 44
45 Aynı yapıt, sf. 80
46 Aynı yapıt, sf. 46
47 Bakınız: "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 73, 74
48 Aynı yapıt, sf. 74
49 Aynı yapıt, sf. 83
50 Aynı yapıt
51 SSCB DPA:28 Kasım-1 Aralık 1943 yılında gerçekleşen Tahran Konferansı'nın Askerî Kararları.
52 "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 369
53 "Yazışmalar...", cilt II, sf. 109
54 Bakınız: "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 61
55 W. S. Churchill. The Second World War, vol. V, p 360
56 İbid., p 360, 361
57 "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 94
58 "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 94
59 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 95
60 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 493
61 "Foreign Relations... 1943", vol. III, p. 15
62 "Ksztatowanie sie podstaw programmowych Polskie j Partii Robotniczejw Latach 1942-1945". Warszawa, a, 1958, s. 150, 151
63 L. Woodward. British Foreign policy in the Second World War, p. 250
64 İbid, p. 251
65 "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 91

YETMİŞ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FAŞİST BLOKTAKİ KRİZİN DERİNLEŞMESİ VE JAPONYA’NIN “BARIŞ” MANEVRALARI

1. MÜTTEFİK DEVLETLERİN TUTUMU

Finlandiya, Romanya, Macaristan ve Bulgaristan'ın Yöneticileri Tarafından"Barış Hakkında Yoklama Amaçlı Öneriler"

1943 yılı sonu, 1944 yılı başında Kızıl Ordu, Sovyet topraklarını faşist işgalcilerden en kısa sürede temizlemek ve Barentsevo'dan[1] Karadeniz'e SSCB devlet sınırlarını yeniden tesis etmek için büyük taarruz operasyonları yürütmeye başlamıştı.

Sovyet-Alman Cephesi'nde ağır kayıplar veren Hitlerciler saldırı stratejilerinden vazgeçmek zorunda kalmıştı. Her ne pahasına olursa olsun Doğudaki cepheyi istikrara kazandırmak ve Sovyet ordusunun ilerlemesini engellemek istiyorlardı. Hitler'in komutanları, önceden de olduğu gibi, en fazla Doğu Cephesi'ne dikkat yöneltiyorlardı. 1944 yılı başına doğru, Faşist Alman ordusunda 315 tümen ve 10 tugaydan 198 tümen ve 6 tugay kalmıştı. İtalya'da ise İngiliz-Amerikan askerlerine topu topu 19 tümen ve 1 tugaydan oluşan bir Alman ordusu karşı koyuyordu. Aynı zamanda Doğu Cephesi'nde Kızıl Ordu'ya karşı Almanya'nın uydularının 38 tümeni ve 18 tugayı savaşıyordu. [2]Ancak Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nin 1944 kışında başlayan yeni saldırısı, Hitler komuta kademelerinin Doğuda sürekli

savunma savaşı yürütme umutlarını suya düşürmüştü. Almanya tam bir yenilgiye mahkûmdu.

Savaştaki köklü kırılma noktası, Hitler Almanyası'nın müttefikleri arasında krize yol açmıştı. 1943 yılında İtalya faşist blok ile ilişkilerini koparmış ve Hitler Almanyası'na savaş ilan ederek bu bloktan çıkmıştır. Bu bloğun diğer katılanları anlamsız bir direnişi hâlâ sürdürüyorlardı. Ve bu ülkelerde savaş karşıtı eğilimler artıyordu.

Sovyet hükûmeti, enternasyonalizm ilkelerinden hareket ederek, Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Finlandiya halklarını daha fazla kan dökülmesinden ve savaşın devamından kurtarma çabasındaydı. 1943 yılı sonu ile 1944 yılı başında Sovyet hükûmeti, Stockholm'deki Sovyet heyeti aracılığıyla verdiği direktifte, Finli ve Romen temsilcilere Sovyetler Birliği'nin Finlandiya ve Romanya ile ateşkes için görüşmelere başlamaya hazır olduğunu ima ediyordu.

Bir de SSCB'nin İsveç temsilcisi A.M. Kollontay Finlilere Moskova'nın, Fin hükûmeti ve Finlandiya'nın SSCB'den toprak talebinde bulunmaması gerektiği konusundaki tutumunu önceden bilmesi gerektiğini bildiriyordu. Sovyetler Birliği'nin Finlandiya politikasının sonucunda mecbur kalmadıkça Finlandiya'yı kendi eyaletine dönüştürmek ya da bağımsızlığını tehdit etmek niyetinde olmadığı vurgulanıyordu. Sovyetler Birliği Finlandiya'dan kayıtsız şartsız teslim olma talebinde bulunmuyordu. [3]1939 sınırlarının yeniden tesis edilmesi talebini öne süren Fin hükûmeti, esas olarak ateşkes anlaşmasına ilişkin Sovyet önerilerini reddediyordu.

Antonescu'nun faşist Romen hükûmeti de Sovyet hükûmetinin barış inisiyatifine karşılık vermemişti. [4]Ocak 1944'te Kızıl Ordu Sovyet-Alman Cephesi'nin Kuzeybatı ve Güneybatı istikametlerinde, faşist bloğun stratejik konumunu daha da kötüleştirecek bir sonuç yaratacak yıldırım harekâtları başlattı. Gerek bizzat Almanya'da hem de onun işbirlikçileri arasında kriz derinleşmişti. Bu koşullarda Almanya'nın işbirlikçileri savaştan çıkmak amacıyla bir dizi manevralara başvuruyorlardı. Faşist Almanya'nın istisnasız tüm uyduları "barış konusunda yoklama amaçlı öneriler" yapıyorlardı. Ancak, bunun yanında onlardan her biri öyle bir barış koşulları elde etmek istiyordu ki, her şeyden önce onlar yıkıcı bir yenilgiden kurtulsunlar ve faşist klikler iktidarda kalabilsinler. Doğal olarak, bu tür manevralar başarısızlığa mahkûmdu.

SSCB, İngiltere ve ABD hükûmetleri, 13 Mayıs 1944'te, Macaristan, Romanya, Bulgaristan ve Finlandiya'ya (faşist blok) kendi politikaları ve tutumlarıyla Alman savaş makinesinin gücünü önemli ölçüde artırmakta olduklarını ve Almanya ile yıkıcı işbirliğine son vermeleri durumunda, müttefiklerin zaferine katkıda bulunabileceklerini, savaşın süresini kısaltabileceklerini ve kendi can kayıplarını azaltabileceklerini bildiriliyorlardı. [5]

Finlandiya'nın Barış İçin Zemin Yoklaması

1944 yılı Ocak ayı ortasında Sovyet askerleri Almanların Leningrad ve Novgorod önlerinde uzun süredir ayakta olan savunmasını yarmış ve bir ay süresince saldırı savaşları sırasında Finlandiya Körfezi kıyısınca Narva nehrine kadar ve Narva nehrinin Doğusunda da Cudsko gölüne kadar olan alanı düşmandan temizleyerek 150-250 km ilerlemişti.

Faşist bloğun askerî-stratejik durumunun kötüleşmesi ölçüsünde, Finlandiya'da Almanya ile ittifakın sona erdirilmesi ve savaştan çıkılması talepleri giderek daha ısrarlı bir durum alıyordu. 20 Ağustos 1943 yılında önde gelen 33 siyasal lider ve toplum adamı, tam zamanı gelmişken barış anlaşması yapmak için önlem alması önerisiyle Finlandiya Cumhurbaşkanına başvurdular. [6]

Ocak 1944'te Fin Ordusu Yüksek Başkomutanlık Karargâhı'nda, İngiliz-Sovyet-Amerikan koalisyonunun sonuna kadar sürmesi durumunda Almanya'nın zaferine inanan hiçbir kişi yoktu[7] "Finlandiya savaşa girdiğinde", diyordu Başkomutan Mannerheim 1944 Şubatında, "tüm dünya Almanya'nın zaferine inanıyordu. Ancak, şimdi tümüyle açıktır ki, Almanya yenilmiştir... Biz savaşı sonuna kadar başarıyla götüremeyiz. Yakın zamanda bir barış anlaşması imzalanmazsa, korkunç bir felaket olacaktır." [8]

Finlandiya hükûmeti SSCB ile doğrudan görüşmeler yapma kararı almıştı. 1944 Şubat ayı ortasında Stockholm'de önde gelen İsveçli sanayici M.

Vallenberg aracılığıyla İsveç'teki Sovyet elçisi A.M. Kollontay ile Stockholm'ü ziyaret eden Finlandiya temsilcisi J.K. Paasikivi arasında bir görüşme düzenlendi. Bu görüşme sırasında, 16 Şubat'ta Paasikivi Kollontay'a, Fin hükûmeti tarafından, Finlandiya'nın savaştan vazgeçmesi ve savaştan çekilmesi durumunda Sovyet hükûmetinin koşullarını öğrenmeye yetkili olduğunu bildiriyordu. İzleyen görüşme sırasında Kollantay Paasikivi'ye Sovyet hükûmetinin ateşkes koşullarını içeren yanıtını iletiyordu. Sovyetler Birliği'nin ateşkes koşulları aynı yılın 1 Martında yayımlandı.[9] Aynı zamanda SSCB Dışişleri Halk Komiserliği, güya "Sovyet hükûmetinin Finlandiya'dan kayıtsız koşulsuz teslim olma talebinde bulunduğu, Sovyet hükûmetinin Finlandiya'dan, Helsinki ve diğer büyük Finlandiya kentlerinin Sovyet ordusunca kuşatılmasına razı olması talebinde bulunduğu.."[10] yolundaki söylentileri yalanlıyordu.

Stockholm ziyaretinden dönen Paasikivi Sovyetler Birliği'nin barış önerilerini "beklenmedik ölçüde yumuşak" olarak değerlendiriyordu. [11]Ancak, Finlandiya hükûmeti, bu önerileri inceledikten sonra, Sovyet önerilerinin çok sayıda maddesinin, güya, açık olmadığı yanıtını veriyordu. Gerçekte ise söz konusu olan, Finli yöneticilerin görüşmeleri ötelemek ve Sovyet önerilerinin gözden geçirilmesini sağlamak çabası içinde olmasıydı.

26 Mart'ta J.K. Paasikivi ve C. Enckell'den oluşan Fin Delegasyonu Moskova'ya geldi. Moskova'daki görüşmeleri sırasında Fin Delegasyonu'na, başlıca içeriği şu maddelerden oluşan ve son şekli verilmiş Sovyetler Birliği'nin Finlandiya ile barış önerileri sunuldu: 1) Almanya ile ilişkilerin koparılması ve Alman askerleri ve gemilerinin gözaltına alınması ve kovulması. 2) 1940 Sovyet-Fin anlaşmasının yeniden tesis edilmesi. 3) Savaş esiri Sovyet ve müttefik askerlerinin derhâl iadesi. 4) 1944 Mayıs ayı boyunca Fin ordusunun %50'sinin terhis edilmesi, yine aynı yılın Haziran ve Temmuz ayları içinde tüm Fin ordusunun barış düzenine getirilmesi. 5) Sovyetler Birliği'ne, 5 yıl boyunca mal temini olarak ödenecek 600 milyon USD miktarında zararının tanzim edilmesi. 6) 1920 ve 1940 barış anlaşmaları gereği Sovyetler Birliği tarafından gönüllü olarak Finlandiya'ya bırakılan Petsamo kenti ve Petsamo eyaletinin Sovyetler Birliği'ne iadesi. 7) İlk altı maddenin kabul edilmesi koşuluyla Sovyet hükûmeti, Finlandiya lehine Hanko bölgesindeki Hanko yarımadasının tazminatsız olarak kiralama hakkından Finlandiya lehine vazgeçmeyi olanaklı görmektedir[12]

Sovyet hükûmeti Finlandiya'nın kuşatılması konusunu gündeme getirmiyordu. Sovyetler Birliği'nin Finlandiya ile ateşkes koşulları, bazı Finlandiya gazeteleri dâhil, çok sayıda gazete tarafından bir alicenaplık olarak değerlendiriliyordu.

J.K. Paasikivi Sovyet önerilerinin kabul edilmesinde ısrar ediyordu, ancak kabinede destek bulamadı. Gerici Fin hükûmeti Sovyet koşullarını reddetti ve savaşa katılmayı sürdürdü. Bir de bizzat görüşmeler sırasında Fin hükûmeti Sovyet ateşkes koşullarında hiçbir düzeltme talebinde bulunmamış ve kendi önerilerini sunmamıştı. Sovyet önerilerinin yeniden reddedilmesinin sorumluluğunu sağcı sosyal-demokratların lideri Tanner de taşıyordu.

Finli yöneticiler, Sovyet ateşkes koşullarına olumsuz yaklaşımlarını Sovyet koşullarının "yerine getirilemez" oluşuyla açıklıyorlardı. Özellikle de Fin ordusunun terhis edilmesi, Alman askerlerinin gözaltına alınması ya da sınır dışı edilmesi, Sovyetler Birliği'nin kayıplarının tazmini vb taleplerin, güya yerine getirilemez olduğu iddia ediliyorlardı. 19 Nisan 1944 yılında Fin hükûmeti Sovyet önerilerine yanıt olarak şunları ifade ediyordu: "... Kısmen de olsa teknik nedenlerle gerçekleştirilemez olan bu önerilerin kabul edilmesi, Finlandiya'nın bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürebileceği koşullarını önemli ölçüde zayıflatabilir ve ihlal edebilir. Tüm yetkin kişilerin paylaştığı görüşe göre Finlandiya halkına, kendi gücünün ölçülerini önemli ölçüde aşabilecek külfetler yükleyebilirdi." [13]

Doğal olarak, söz konusu olan Sovyet önerilerinin "uygulanamaz" oluşu değil, Ryti-Linkomies hükûmetinin SSCB ile barışçıl, iyi komşuluk ilişkilerini istemiyor olmalarıydı.

Daha sonraları Mannerheim Finlandiya'nın barış görüşmeleri için nabız yoklamasını istisnai olarak iç politik gerekçelerle açıklıyordu: "... Fin halkına, Moskova ile barışın olanaksız olduğunu göstermek gerekiyordu" [14]diyordu Fin Ordusu Yüksek Komutanlığı nezdindeki Alman Silahlı Kuvvetleri temsilcisi General Erfurt'a. 1944 ilkbaharında Fin hükûmetinin üstlendiği diplomatik inisiyatifin savaş karşıtı muhalefetin faaliyetlerini etkisiz kılmak olduğunu vurgulayan diğer pek çok Finli resmî şahıslar da aynı bakış açısından yanaydılar. [15]

Berlin'in baskısı, kuşkusuz, Finli yöneticilerin tutumu üzerinde belirleyici bir etki yapmıştı. Alman hükûmeti Finli yöneticilerin barış arayışları

konusunda bilgilendirilmişti ve Sovyet-Fin ateşkes görüşmelerinin başarıyla sonuçlanmasını sekteye uğratmak için çeşitli adımlara başvuruyordu. Ribbentrop Aralık 1943'te Finlandiya'nın Berlin temsilcisi Kivimaki'ye, Finlandiya'nın münferit barış anlaşması yapacağına ilişkin ısrarlı söylentilere dayanarak, münferit barışı reddetme yükümlülüğünü içeren Almanya-Finlandiya anlaşması imzalanmasına ilişkin talebin yer aldığı bir memorandum veriyordu.[16] Bu konudaki yeni Alman tezleri 1944 Şubat ayında hazırlanmıştı. Almanya'nın Helsinki temsilcisi Blucher, Cumhurbaşkanı Ryti de dâhil, Finli yetkililerle görüşmesinde, Finlandiya tarafından münferit barış anlaşması imzalanmasının Almanya'ya "mutlak ihanet" olacağını defalarca vurguluyordu. "Eğer Finlandiya Rusya ile münferit barış anlaşması imzalarsa", diye korkutuyordu Dışişleri Bakanı Ramsay'ı Blucher: "Bu, ülkenin Bolşevikleşmesine, aydınların ve yönetici sınıfların yok edilmesine ve halkın bir köle gibi Sibirya'ya sürülmesine yol açacaktır."[17]

Hitlerciler Paasakivi'nin Stockholm'de Kollontay ile diyalog kurmasını ve Fin heyetinin Moskova'daki görüşmelerini öğrendiklerinde, Finlandiya üzerinde baskıyı artırmaya ve belirli yaptırımlar uygulamaya karar vermişlerdi. Finlandiya'daki Alman temsilciler Blucher ve Erfurt, Finliler tarafından girişilen barışa ilişkin nabız yoklamalarının çok ciddi sonuçlara yol açabileceği konusunda Finli yöneticileri uyarıyorlardı. Şöyle ki, Finlandiya Genelkurmay başkanı General Heinriks ile görüşme sırasında Erfurt 28 Mart'ta açıkça, 19 Mart 1944'te Macaristan örneğinde olduğu gibi, Finlandiya'nın da Hitler Almanyası tarafından kuşatılması olasılığını dile getiriyordu. [18]

Nisan ortasında Hitler, Finlandiyalıların diplomatik inisiyatifine karşılık bir ceza önlemi olarak, Finlandiya'ya silah sevkiyatını durdurma kararı aldı. Hitler, yalnızca Finlandiya Cephesi'ndeki ortaklaşa operasyonların yürütülmesi için mutlak gerekli olan yardımın yapılması talimatını veriyordu. Nisan sonunda General Heinriks, Finliler tarafından barış görüşmeleri için zemin yoklama konusunda uzun uzun dersler veren Keitel ile görüşmeye çağırıldı. Görüşmelerde yer alan Erfurt, Macaristan'da "benzer" bir barış anlaşması imzalama girişiminin iç sorunlara yol açtığını ve Almanya'yı uzun süre ertelenmiş olan bir müdahaleyi gerçekleştirmek zorunda bıraktığına işaret etme fırsatını kaçırmayan Hitler'in

Feldmareşal'inin yersiz tavrını belirtmek zorunda kalıyordu. Alman-Fin askerî görüşmeleri sırasında Hitler'in yüksek komutanları, Finlilerin, Finlandiya'ya temin edilen Alman silahlarının hiçbir zaman Rusların eline düşmeyeceği konusunda teminat vermelerini talep ettiler. [19]

12 Mayıs 1944'te Mannerheim Hitler'e, “Führer'i” Fin müttefiklerinin güvenilirliği konusunda temin eden bir mektup gönderiyordu. Ancak, Mannerheim'in mektubu Hitleri tatmin etmemişti ve Hitler Fin Başkomutanına, Finlandiya'nın ilkbahardaki barış için nabız yoklamasını şiddetle eleştirdiği bir mektup gönderdi. Hitler, Finlandiya'nın düşmanla yürüttüğü barış görüşmelerinin yalnızca Finlandiya'nın davası olmadığını ve savaşan tüm ülkeleri ilgilendirdiğini vurguluyordu. “Rusya ezilmelidir” diye yineliyordu ‘Führer', “Batılı devletlerle anlaşmaya ise ancak onların kıtaya çıkmaya yeltenmelerinden ve ezici bir yenilgiye uğramalarından sonra varılabilir.” [20]

Böylece, Finlandiya'nın gerici yöneticileri, faşist koalisyonun tamamen mahkûmiyetine rağmen, 1944 ilkbaharında Sovyetler Birliği'nin barış anlaşması imzalama önerisini reddettiler ve savaşı sürdürdüler. Bu ise, gerek Finlandiya gerekse Sovyetler Birliği tarafında yeni kurbanlara mal oldu.

Romanya İktidar Çevrelerinin Batılı Devletlerle Münferit Gizli Anlaşma Sağlama Girişimleri

Faşist orduların Sovyet-Alman Cephesi'nde yenilmeleri Romanya yöneticilerinde şaşkınlık uyandırmıştı. İ. Antonescu hükûmeti ve sözüm ona burjuva “muhalefetinin” liderleri İ. Maniu ve D. Brecianu, Romanya'nın Kızıl Ordu kuvvetlerinin yardımıyla kurtarılmasının önüne geçme ve İngiliz-Amerikan askerlerinin Romanya topraklarına girmesini sağlama konusunda birleşmişlerdi. Daha 1943 Mayısında Dışişleri Bakanı M. Antonesu, Maniu ile anlaşarak, açık bir İngiliz yanlısı olan Krecianu'yu, kendisine, İ. Antonescu hükûmetinin, “yönetimin dizginlerini derhâl

İngilizler ve Amerikalılar tarafından onaylanacak hükûmete[21]vermek için ülkede yalnızca "asayişi sağlamak" amacı taşımakta olduklarını Batılı ülkelerin temsilcilerine iletmekle yetkili kılarak, Türkiye temsilcisi olarak atamıştı.

Sovyet ordusu Romanya sınırlarına yaklaştıkça, bu ülkenin yöneticilerinin Batılı devletlerle gizlice anlaşma çabaları daha da artıyordu. 31 Ocak 1944'te Romanya hükûmeti, tarafsız ülkelerden birindeki Askerî Ataşesini ABD Askerî Ataşesi ile ilişki kurmak ve kendisine Romanya'nın işbirliğinin siyasal garantilere bağlı olduğunu bildirmekle görevlendiriyordu. Romanya hükûmeti, İtalya örneğine göre hareket edemeyeceğine, "çünkü bunun, bir süre sonra yerini Sovyet askerlerine bırakacak olan Alman askerleri tarafından kuşatılmaya yol açacağına, İngiliz ve Amerikan orduları Tuna'ya vardıklarında, Romanya ordusunun Dnyester'de olacağına ve Kızıl Ordu'nun saldırılarına karşı koyacağına" [22]işaret ediyordu. Şubat 1944'te Romanya hükûmeti Batılı devletlerle anlaşmaya varmak için bir kez daha denemede bulunuyordu. Ancak Sovyet ordusunun Batıya doğru hızla ilerlediği koşullarda, Romanyalı gericilerin planları o kadar gerçek dışıydı ki, faşist koalisyonun hiçbir katılanıyla münferit barış ya da ateşkes anlaşması imzalamama yükümlülüğüyle ve "barışa ilişkin arayış önerileri" konusunda Moskova Konferans'ının kararıyla kendisini bağlamış olan İngiltere olsun ABD olsun, Romanya ile münferit anlaşma yoluna gidememişlerdi. İngiltere'nin Sovyet hükûmetine 16 Ocak 1944 tarihli notasında İngiltere hükûmetinin "Romanya'nın askerî çabalarının başlıca darbesi Sovyet kuvvetlerine yönelik olduğundan ve Sovyet kuvvetleri, görünen o ki, Romanya'ya ulaşacak ilk müttefik kuvvetler olacağından, Sovyet hükûmetinin Romanya ile ateşkes koşullarının nasıl olacağının belirlenmesinde başrolü oynayacağı" [23]belirtiliyordu.

Şubat-Mart 1944'te Sovyet ordusunun Yujnıy But ve Dnyester nehirleri bölgesinde geniş çaplı taarruzları başladı. Bu saldırının sonucunda Ukrayna Pravoberejnaya bölgesi ile Moldova'nın bir bölümü kurtarıldı ve Mart sonunda Sovyet ordusu, SSCB'nin Romanya ile devlet sınırındaki Prut nehrinin 85 km yakınında bir bölgeye çıktı. Prut nehrini yıldırım gibi geçtikten sonra Sovyet ordusu, askerî harekâtı, Romanya topraklarına taşımıştı. Sovyet hükûmeti bu konuyla ilgili olarak Sovyetler Birliği'nin,

diğer ülkelerin içişlerine karışmama politikasını bir kez daha kanıtlayan bir bildiri yayınlıyordu. Bildiride şöyle deniyordu: “Kızıl Ordu Yüksek Başkomutanlığı tarafından Sovyet taarruz birliklerine düşman bozguna uğrayıncaya ve teslim oluncaya kadar takip etme emri verilmiştir.[24]Bununla birlikte, Sovyet hükûmetinin Romanya topraklarının herhangi bir bölümünü ele geçirme ya da Romanya’nın mevcut toplumsal düzenini değiştirme amacı gütmediğini, Sovyet ordusunun Romanya sınırları içine girmesinin istisnai olarak savaşın gereği ve düşman ordularının devam etmekte olan direnişinden kaynaklanmakta olduğunu bildirir.”

Antonescu hükûmeti, kendisi için hızla kötüleşen askerî-stratejik ortamda, Romanya’daki burjuva-toprak ağalığı sistemi ve faşist düzenin korunmasını sağlayabilecek barış koşullarını pazarlık masasına yatırmak için bir kez daha girişimde bulunuyordu. Bir yandan da Antonescu hükûmeti, Maniu ve Brecianu’nun Başkanlığını yaptıkları sözüm ona muhalefet ile Romanya eski Başbakanı Prens Barbu Stirbei Başkanlığında bir heyetin gizli görüşmeler yapmak üzere İngiltere’ye gönderilmesi için anlaşmıştı.[25]Ancak Romanya-İngiltere münferit görüşmeleri yapma niyeti gerçekleşmedi. Müttefiklerin talimatıyla Stirbei’nin grubu, Ankara üzerinden, 17 Mart 1944’te grup ile SSCB, ABD ve İngiltere hükûmetlerinin temsilcileri arasında görüşmelerin başladığı Kahire’nin yolunu tuttular. Romanya’nın burjuva yöneticilerinin manevralarını doğru tahmin eden Sovyet hükûmeti, Kahire’de başlayan görüşmelerden fazla umutlu değildi. 22 Mart 1944’te Sovyet hükûmeti İngiltere hükûmetine verdiği notada şunları belirtiyordu: “Bizzat Maniu’ya gelince, şimdi anlaşılmaktadır ki, kendisi Antonescu’ya karşı mücadele edecek lider tiplerindendir, büyük olasılıkla da yaptığı her şeyi, Antonescu’nun elinde oyuncak olduğu için, onun izniyle yaptığını kabul etmek gerekir. Diğer yandan, ne Stirbei’nin açıklamalarından ne de diğer verilerden şu anda Antonescu’nun Romanya’nın savaştan çekilmesi ve Almanya’ya karşı müttefiklerin tarafına geçmesi konusunda görüşmelere ilgi gösterdiği ya da görüşmeler yapmak için çabaladığı görülmemektedir. Bu durumdan dolayı ve verili bilgilere bakılırsa, Stirbei’nin açıklamalarına önem vermek için hiçbir neden yoktur ve son günlerde Prens Stirbei ile Kahire’de yapılan görüşmelerin olumlu sonuçlar verebileceğinden kuşku duymak gerekmektedir.[26]

Gerek Kahire yolu üzerinde Ankara’daki çeşitli görüşmeler sırasında, gerekse Kahire görüşmeleri sırasında Stirbei İngiliz ve Amerikalı muhataplarını Romanya’yı İngiliz ve ABD orduları tarafından kuşatmak yoluyla savaştan çıkarmanın gerekliliği konusunda ikna etme çabasındaydı. Batılı devletler ise kendilerince Stirbei ile görüşmeler yaparken Romanya’daki pozisyonlarını güçlendirmenin peşindeydiler; bu amaçla onlar Sovyetler Birliği ile Romanya arasındaki askerî harekâtların durdurulmasına götürebilecek belirli adımlar attılar. Şöyle ki, 22 Mart 1944’te Romenlere Akdeniz savaş arenasındaki müttefik kuvvetler Başkomutanı Wilson’un bizzat Antonescu’ya gönderilen mektubu iletiliyordu. Bu mektupta şunlar yer alıyordu:

“1. Hiçbir gerekçeyle Hitler ile görüşmemelisiniz. Eğer bunu yaparsanız, bu Romanya’nın Almanya ile işbirliği yapmasının nihai kanıtı olarak değerlendirilecek ve ülkeniz bunun sonuçlarından dolayı sorumluluk taşıyacaktır.

2. Siz derhâl üç büyük devlet karşısında teslim olmak ve Romen ordusuna Ruslara karşı direnmekten vazgeçmesini emretmek zorundasınız. Almanlar, Rusya’nın Güneyinde umutsuz bir pozisyondadırlar ve onların tamamen yenilgiye uğramasına yardımcı olmanız için çok iyi bir şansa sahipsiniz. Biz değerlendirmemizi sonuca göre yapacağız ve Romanya’ya nihai olarak sunulacak barış koşullarının niteliği, büyük olasılıkla, Romanya’nın, Almanya’nın yenilgisi için vereceği çabaların ölçüsüne bağlı olacaktır.” [27]

Sovyet hükûmeti müttefiklerine Antonescu hükûmeti ile “olası bir irtibatın verimli olacağı konusunda çok fazla umutlu olmadığını” bir kez daha bildiriyordu.[28] Ancak, savaşın bir an önce sona ermesi ve daha fazla kan dökülmesinin sonlanması için her olanağı deneyen Sovyet hükûmeti Romanya ile ateşkes anlaşması için kendi koşullarını bildirmeye hazır olduğunu dile getiriyordu. 12 Nisan’da SSCB’nin Kahire temsilcisi N.V. Novikov, daha önceden İngiltere ve ABD hükûmetleri ile üzerinde mutabık kalınan Romanya ile ateşkes koşullarını Stirbei’ye sunuyordu. 1) Almanlar ile ilişkilerin kesilmesi ve Romanya’nın bağımsızlık ve egemenliğinin yeniden tesis edilmesi amacıyla Hitler Almanyası’na karşı savaşa girilmesi. 2) 1940 Sovyet-Romanya sınırının yeniden tesis edilmesi. 3) Romanya tarafından Sovyetler Birliği’ne verilen zararların ödenmesi. 4) Tüm savaş esirleri ve gözaltına alınanların iadesi. 5) Diğer müttefik askerlerine olduğu

gibi, Sovyet askerlerine de Romanya topraklarında serbest dolaşım hakkının sağlanması. 6) Viyana Hakem Mahkemesi'nin kararının iptali konusunda Sovyet hükûmetinin mutabakatının alınması ve Transilvanya'nın kurtuluşuna yardımcı olunması. [29]

Antonescu, savaşa Hitler Almanyası'nın tarafında devam etme isteğini dile getirerek sunulan koşulları reddediyordu. Aslına bakılırsa, bu koşulları Maniu da reddetmişti; çünkü müttefiklere iletilmek üzere Stirbei'ye gönderdiği 21 Nisan 1944 tarihli telgrafta, Maniu'nun Sovyet koşullarının kabul edilmesi için şart koştuğu maddeler, Romanya'nın savaştan çekilmesi sürecini geciktirme arzusunu kanıtlamaktaydı ancak. Nisan sonunda üç ülkenin hükûmetleri Antonescu'dan ve Maniu grubundan Romanya ile ileri sürülen ateşkes koşullarına yanıt vermesini bir ültimatom şeklinde talep ediyorlardı. Ayrıca müttefikler, Romanya hükûmetinin savaşa son vermesinin açık kanıtlarını talep ediyorlardı.[30]

Antonescu hükûmeti müttefiklerce ileri sürülen talepleri kabul etmeyi kesin olarak reddetti. Maniu grubuna gelince, onlar Romanya'nın İngiliz-Amerikan orduları tarafından işgal edileceği umuduyla görüşmelere bir süre daha devam etti. 22 Mayıs 1944'te Maniu Kahire'ye bir telgraf gönderdi. Telgrafta güya herhangi bir önlem alınmasının olanaksız olduğundan söz ediliyor ve sonuçta şu husus yeniden vurgulanıyordu: "... Ülke içinde İngiliz-Amerikan yardımı bizim tarafımızdan bir eylemin yine en önemli koşulu olmaktadır. Doğal olarak, eğer kabul edilebilir bir anlaşmaya varılabilirse, Romanya'da kalkışmaya karar vermiş ve bundan sorumlu olan gruplar bir darbe gerçekleştirebilirler." [31]Maniu grubunun tutumu, bu grupla Antonescu kliği arasında doğrudan bir söz birliği olduğu konusunda kuşkuya yer bırakmıyordu. Bu nedenle, müttefikler Romanya temsilcileriyle Kahire'deki görüşmeleri durdurdular. 1 Haziran 1944'te üç müttefik devletin temsilcilerinin oturumunda Romenlere yönelik bir bildiri metni kabul edildi. Bildiride şunlar yer alıyordu: "Maniu'nun son telgraflarından dolayı ortaya çıkan durum nedeniyle, üç devletin delegeleri Romen delegelere, bundan sonraki görüşmelerin yararsızlığını ve bunları sona ermiş kabul etmekte olduklarını bildirmenin gerekliliğini düşünmektedirler."[32]

1944 ilkbaharındaki Romenler ile görüşmelerin olumsuz sonuçlarına karşın, Sovyet hükûmeti, savaştan en son çekilen olması amacıyla Romanya

hükûmeti temsilcileri ile yeni ilişkiler kurma olanaklarına kapıları kapatmıyordu. Romanya'nın Stockholm temsilcisi ile 1943 yılı sonundan itibaren kurulan ilişkiler ve diğer kanallardan Romanya hükûmetine Sovyetler Birliği'nin, Stirbei'ye Nisan 1944'te bildirilen koşullarda, Romanya ile savaşı sona erdirme arzusunu teyit ediyordu. Ancak, Antonescu hükûmeti bu olanakları da kullanmadı. Romanya'nın İsveç temsilcisi Nanu'ya 1944 Haziranı sonunda Bükreş'ten Sovyet önerilerine yanıtı geciktirmesi talimatı geldi.[33]Antonescu İngilizler ve Amerikalılarla kendi çıkarlarına uygun münferit bir anlaşmaya varabileceğine olan umutlarını koruyordu.

Antonescu hükûmeti bir yandan münferit barış anlaşması imzalamak için nabız yoklarken, diğer yandan da Hitler Almanyası ile askerî-siyasal işbirliğini sürdürüyordu. 9 Şubat 1944'te, özellikle de Alman askerlerinin Romanya topraklarında konuşlandırılması ve ikmali sistemini öngören Romanya-Almanya Anlaşması imzalandı. Romanya hükûmeti Romanya topraklarına dağılmış hemen hemen yüz bin Alman askerinin ikmali için her ay 1.160 milyar ley ayırmaya razı olmuştu.[34] İşte o zaman da Hitlerciler tarafından kuşatılan Sovyet topraklarından zorla götürülen kişilerin Romanya üzerinden taşınması konusunda anlaşmaya varılmıştı.

Hitler ile Antonescu arasında Kleimsheim (Salzburg) Şatosu'ndaki iki buluşma da Almanya ile Romanya arasındaki askerî işbirliğinin daha da genişletilmesi konularına ayrılmıştı. Bunlardan ilkinde (28 Şubat 1944) Hitler Antonescu'nun, Hitlerciler tarafından planlanmakta olan Macaristan'ın kuşatılması operasyonuna katılmasına çaba gösteriyordu, ancak o, Romenlerin kendi toprak taleplerinin eş zamanlı olarak yerine getirilmesinde diretmemeleri koşulunu öne sürüyordu. Antonescu toprak taleplerinden vazgeçmek istemediği için, Hitler Macaristan kuşatmasının yalnızca Alman kuvvetlerince yapılmasına karar verdi. Bir de Hitler, Romanya'nın Macaristan'da toprak taleplerinin yerine getirilmesinin, bu ülkenin faşist bloktan çekilmesine yol açacağı noktasından hareket ediyordu.

Antonescu ve Hitler'in (23-24 Mart 1944) ikinci buluşması Alman ve Romen ordularının cephesinin yeni Sovyet taarruzları durumuna karşı güçlendirilmesine adanmıştı. Antonescu, Macar ordusunun Romen ordusunun cephe gerisinde tehdit yaratabileceğini bahane ederek Romanya

ordusunun pozisyonunun Sovyet-Alman Cephesi'nde güçlendirilmesinin en önemli koşulu olarak, Macar ordusunun Kuzey Transilvanya'dan çıkarılması koşulunu öne sürüyordu. Bu talebin kabul edilmesi, Romen-Macar toprak tartışmasının Romanya yararına bir karar için gerekli ön koşulunu yaratabilirdi. Hitler, Romen diktatöre, "kendisi için Viyana Hakem Mahkemesi'nin artık olmadığını" belirtmiş olsa da, Alman ordusunun cephe gerisinde istenmeyen güçlüklerden çekindiğinden Antonescu'nun isteklerine olumlu yanıt veriyordu. [35]Antonescu tartışmalı toprakları operasyon alanı olarak ilan ettiği ve bu bölgede yer alan Macar ordusunu Alman Yüksek Komutanlığı'nın emrine verdiği için düş kırıklığına uğramıştı.

Stirbei'nin Kahire'deki görüşmelerinin en ateşli yerinde Alman ve Romanya askerî komutanları Sovyet Silahlı Kuvvetleri'ne karşı ortaklaşa operasyonların planlarını ayrıntılı olarak tartışıyorlardı. Romanya'daki Alman temsilciler, Romen partnerlerinin moral durumundan memnundular. Bükreş'teki Alman Askerî Misyon başkanı General Hanzen Nisan 1944'te yüksek komutanlığa Antonescu'nun "savaşçı ruhundaki" kararlılığı rapor ediyordu. Özel bir görevle gittikten iki gün sonra Bükreş'e dönen Albay Polek, "Romanya'nın yıkılmayacağı, tam tersine, bundan sonra da mücadeleye büyük bir gayretle devam edeceği" [36]gerçeğini kaydediyordu.

Romanya yöneticilerine baskıyı artırmak ve ülke içinde istenmeyen herhangi bir siyasal kargaşa olasılığının önüne geçmek için Hitler Bükreş'e, iç politik ortamı ve Romanya'nın ekonomik durumunu iyi bilen deneyimli faşist diplomat Clodius'u gönderdi. Bir süre sonra Clodius Alman temsilci Killinger'i Romanya hükûmeti ile siyasal, ekonomik ve askerî görüşmelerden uzaklaştırdı. Clodius görece kısa bir sürede Antonescu ve çevresindekilerin güvenini kazanmayı ve 1944 yılı yazındaki düzenli görüşmeler sırasında başarıyla Romen yöneticileri savaşı sürdürmeye kışkırtmayı başardı.

Macar İktidar Çevrelerinin Manevraları

1944 ilkbaharında Horthy Macaristan'ındaki durum Finlandiya ve Romanya'dan biraz daha farklıydı. Hitler Almanyası'nın, SSCB'ye karşı savaşı sürdüren diğer uydularında da olduğu gibi, Hitler ordusunun Stalingrad ve Kursk önlerinde yenilmesinden ve Macaristan ordusunun 1943 kışında Voronej'de bozguna uğramasından sonra faşist koalisyonun zaferinden duyulan kuşku artmıştı. Tüm 1943 yılı boyunca Kallai hükûmeti, Avrupa ülkeleriyle defalarca, Macaristan'ın teslim olma koşullarına ilişkin, ancak Eylül 1943'te bu ülkenin Amerikan-İngiliz askerlerince işgal edilmesi ön koşullarına dayanan bir ön anlaşmayla sonuçlanan, ilişkiler kurma girişimlerinde bulunuyordu. Sözü edilen anlaşma yürürlüğe girmedi, çünkü Churchill'in Macaristan ile anlaşmayı esas alan "Balkan stratejisi" fiyaskoya uğradı. "Münferit barış gerçekleştirilemez, çünkü bizim tüm sınırlarımız Batılı devletlerin sınırlarından çok uzak bir mesafede bulunmaktadır" diyordu [37]Horty.

Macaristanlı yöneticilerin anti-Hitler koalisyonun dağılacağı hesapları tutmadı. SSCB, ABD ve İngiltere arasındaki işbirliği güçlenmeye devam ediyordu. Tahran Konferansı, anti-Hitler koalisyonunun büyük devletlerinin faşist bloğa karşı birlikte mücadele etme kararlılığını bir kez daha kanıtlamıştı.

1944 Şubat ayı başında ülke dışındaki Macar temsilciler –İsviçre'deki D. Barcza ve İsveç'teki Baron D. Bakach Beshenei– İngiliz-Amerikan temsilcilerden "Sovyet ordusu Karpatlara varır varmaz Macaristan için en iyisinin Hitler Almanyası ile ilişkileri kesmek ve Sovyetler Birliği'nden barış ricasında bulunmak olduğu" [38]konusunda mesaj alıyorlardı. Ancak Macaristan hükûmeti, Sovyetler Birliği'ne ve diğer devletlere karşı saldırganlığa son vermek için ciddi adımlar atmadı.

Eylül 1943'te, İtalya'nın savaştan çekilmesi sonucunda Üçlü Pakt'ın geçerliliğinin yitirilmiş kabul edilmesi nedeniyle, Kallai hükûmeti özel bir demecinde, "bu olgudan hiçbir çıkarım yapmamakta olduğunu ve Macaristan-Almanya ilişkilerinin değişmesi için ne bir neden ne de bir yöntem gördüğünü" vurguluyordu. Ancak, Sovyet-Alman Cephesi'ndeki askerî harekâtlara doğrudan katılımı biraz aza indirgemeyi arzulayan Macaristan hükûmeti Almanya ile askerî ilişkilerin, Macaristan'ın "kendi kuvvetlerinin sınırlarını savunmaya ve iç asayişi sürdürmeye" hizmet etmesi gerektiğini vurguluyordu. Bunun dışında, Macaristan hükûmeti

gelecekte Alman askerî nakliyelerinin, en önemli sanayi merkezlerine uğramadan, Macaristan topraklarından geçmesi arzusunu dile getiriyordu. Bu isteği, hava bombardımanlarının önüne geçilmesi, "iç düzenin" sürdürülmesi gerekliliğiyle, askerî üretim ve "Macar-Alman mal değişimi" [39]çıkarlarıyla gerekçelendiriyorlardı.

Macaristan Ordusu Genelkurmay başkanı General F. Sombathei 1944 yılı başında Almanya'ya gönderiliyordu. Kendisi, Horthy ve Kallai'den en azından Macaristan ordusunun bir bölümünün Macaristan sınırları içine dönmesini ya da bir Macaristan sınır bölgesinde konuşlanmasını sağlaması için görev almıştı. Çünkü Macaristan, "sınırlarının güvenliğinin istisnai olarak kendi kuvvetlerince sağlanmasını" arzuluyordu. Hitler ve Keitel Macaristan hükûmetinin başvurusunu yanıtsız bıraktı. Macaristan hükûmeti Şubat sonunda, Macaristan ordusunun Macaristan'a döndürülmesi ricasıyla Berlin'e yeniden başvurdu. [40]

Hitler Almanyası ile Horthy Macaristan'ı arasındaki ilişkiler gerginleşiyordu. 1943 sonbaharından itibaren Alman hükûmeti, İtalya'yı örnek alabileceğinden çekindiğinden Macaristan'daki olayları belirli bir endişeyle izliyorlardı. Bu olasılığı hesaba katan Wemacht'ın Harekât Karargâhı, Eylül ayında Macaristan'ı, ordusunu silahsızlandırarak, kuşatma planı hazırlıyordu ve Romen ve Slovak kuvvetlerinin bu eyleme katılmasını öngörüyordu. 1944 yılının Ocak sonu ile Şubat başında Almanya Genelkurmayı bu planı –"Margareta-1 Operasyonu"– yeniden gözden geçirip Hitler'in onayına sundu. Romen ve Slovak askerlerinin "Margareta-1" operasyonuna katılması, Hitler'in Antonescu ile 1944 Şubat ayı sonunda yukarıda sözü edilen konuşmalarının gösterdiği gibi, toprakların yeniden şekillenmesine yol açabilirdi ve Almanlar bunu çok erken buluyorlardı. Üstelik Macaristan tarafından ciddi bir direniş için hiçbir belirti de yoktu. Bu nedenle, Hitler "Margareta-1" operasyonunun yalnızca Alman kuvvetleriyle gerçekleştirilmesini onayladı. Kuşatmayı 19 Mart 1944 Pazar günü gerçekleştirmenin çok uygun olacağı kararı alındı. Macar hükûmeti Hitlercilerin planlarını biliyor olmasına karşın, Alman müdahalesine karşı hiçbir önlem almadı. Kallai ve meslektaşları, "Almanya'nın Macaristan'a müdahalesinin (Almanya tarafından –y.n.) siyasal açıdan stratejik bir hata, taktik olarak da askerî bir hesap hatası olacağını" [41]tahmin ediyorlardı.

Kallai Almanların savaş hazırlıklarını olsa olsa gerçek bir tehlike oluşturmayan bir “gösteri” olduğunu düşünüyordu.

“Margareta-1” Operasyon planı dışında, Almanların bir de Macaristan’ı “sindirme” planı da vardı. Standartenführer CC E. Veezenmayer ve Macaristan konusundaki diğer uzmanlar, Macaristan’a karşı kuşatmaya başvurmak yerine siyasal bir aksiyonla sınırlı kalınabileceği görüşündeydiler. Sözü edilen aksiyonun başlıca amacı, Horthy iktidarını korumakla birlikte Macar hükûmetinin kadrolarını daha sadık Alman yanlısı siyaset adamları yararına değiştirmek olabilirdi. Hitler’e sunulan memorandumda şu ifadeler yer alıyordu: “... Bir yönetici vekili üzerinden legalize edilen, iktidardaki ‘Macaristan’ın Yenilenmesi’nin sağ kanadından ‘Macaristan Nasyonal-Sosyalist Parti’ye ve Çapraz Oklara[42] [43]kadar geniş tabanlı bir hükûmet kurulmalıdır.” Hitler’in Ribbentrop ve Himmler’le 15 Mart’taki toplantıda iki plandan da –askerî kuşatma ve hükûmet değişimi– yararlanma kararı alındı.

18 Mart 1944’te Horthy, Hitler ile görüşmeler yapmak için Kleimsheim (Salzburg) Şatosu’na çağrıldı. Görüşmeler sırasında Hitler Horthy’i siteme boğuyordu. Macaristan’ın tutumu giderek daha da umutsuzdu, Almanya’nın arkasından gizli anlaşma peşindeydi, Horthy’in hükûmetinde Almanya’ya düşman olan insanlar bulunuyordu vb. Bu nedenle Hitler, aldığı Macaristan’ı kuşatma kararını ilan ediyordu. Horthy “Bolşevizm’e karşı ortaklaşa mücadele yararına” Hitler’in kuşatmayı onaylama talebine razı oldu.

Tüm “Margareta-1” askerî-siyasal aksiyonunun akışı faşist diplomasinin yöntemleri için son derece karakteristiktir.

Horty ve diğer askerî yöneticilerin (Savaş Bakanı Csatai, Dışişleri Bakanı Ghyczy, Genelkurmay Başkanı Sombathei) görüşmeye çağrılmaları Alman askerlerinin Macaristan’a çıkış anına rastlıyordu. Görüşmeler sırasında Macar yöneticileri, düşük bir olasılıktır ama direngen bir tavır takınmış olsalar dahi, onların Salzburg’a gelmiş olmaları, Macar yönetiminin tutumunun Almanya’nın aksiyonuyla mutabık olduğu gibi bir izlenim yaratıyordu.

Almanya’nın Macaristan’a karşı tüm askerî-siyasal aksiyonları önceden karara bağlanmıştı ve Horthy ile görüşmeler, aslına bakılırsa, hiçbir şeyi değiştirmezdi. Bu aksiyonlar, bizzat Horthy’in yazgısı üzerinde etkili

olmuştu. Anlaşılıyor ki, Horthy bunu anlıyordu ve bu nedenle hem Macaristan'ın kuşatılmasına hem de yeni hükûmetin kurulmasına razı oldu.

Alman-Macar görüşmeleri akışı içinde Hitler, Ribbentrop ve Keitel müttefikleri karşısında açıkça kaba davranıyorlardı. Horthy Hitler'e Macaristan'ın savaştan çıkmasını ve düşmanın tarafına geçmesini dürüstçe bulmadığını bildiriyordu. Böyle bir durumda alnına kurşun sıkabilirdi. Hitler buna şu yanıtı veriyordu: "Bu bana ne kazandırır ki?" [44]

Salzburg'daki Macar-Alman görüşmelerinin tüm ayrıntılarını tespit etmek son derece güçtü: Macar katılımcılar anılarında olayları istedikleri şekilde çarpıtıyor ve kendi hareketlerini haklı çıkarıyorlardı. Alman Genelkurmayı'nın günlükleri görüşmelere ek bir ışık tutuyordu. Özellikle bu günlüklerde, Horthy'nin Hitler ile gün boyunca sonuçsuz iki görüşmesinden sonra, 18 Mart akşamı, hakkında şu notların yer aldığı üçüncü görüşme gerçekleşti: "Beklentilerin tersine, akşam saat 20.00 civarında vekil yönetici bir kez daha Hitler'in yanına giriyordu. Bu yeni konuşma sırasında Emanetçi Başbakan, Führer'in niyetini artık tamamen anladığını ve onun talebini yerine getirmeye razı olduğunu bildiriyordu." [45]

Horthy'in ve görüşmelerin diğer katılımcılarının "Macaristan'ın çıkarlarını savunma girişimlerine dayanan" kendi tutumlarını sağlam ve baş eğmez olarak tanımlama çabaları eleştiriye dahi tabi tutulamazdı. Horty'in Salzburg görüşmeleri sırasında Hitler'den, Romen ordusunun "Margareta-1" operasyonuna katılmaması vaadini almayı başardığı iddiası da asılsızdır. Hitler bu kararı Horthy ile görüşmeden çok önce almıştı. [46]

Macaristan'da, Macaristan'ın Almanya eski temsilcisi ve Hitler'in de ajanı olan Stoyai Başkanlığında yeni bir hükûmet kuruldu. Stoyai hükûmetinin özelliğini, "Almanya'nın Macaristan yetkili temsilcisi ve elçisi" Vezenmayer'in Ribbentrop'tan, "Almanya'ya, önceki hükûmetten daha yakın durması gereken yeni hükûmetin atanma sürecini" kontrol etmesi için özel bir talimat alması olgusu gösteriyordu. Böylece, 1944 ilkbaharında Macaristan tamamen kuşatılmıştı. Vezenmayer Macaristan'daki duruma fiilen hâkim bir kişi olup çıkmıştı. Hitler tarafından imzalanan Vezenmayer'e gönderilen talimatta "İmparatorluğun yetkili temsilcisi, Macaristan'daki siyasal durumdan sorumludur; talimatları Dışişleri Bakanı aracılığıyla alır. Onun özel görevi, nihai zafere kadar Üçlü Pakt'a göre üzerine düşen yükümlülükleri dürüstlükle yerine getirme

kararlılığıyla dolu yeni ulusal hükûmetin kurulması için yolları temizlemektir. İmparatorluğun yetkili temsilcisi, hep imparatorluğun çıkarlarını göz önünde bulundurarak tüm önemli konularda bu hükûmete öğütler vermek zorundadır” [47]

Macar halkının payına yeni ağır sınavlara göğüs germek düşüyordu. Sovyet hükûmeti Macar halkının durumuna üzülerek bakıyordu ve İngiliz hükûmetine 1944 Mayısında çekilen notalardan birinde “Macaristan’ın geleceğine ilişkin sorunun çözümünün, birlik olma ve Almanlarla bugünkü Macar hükûmetine aktif olarak direnme çabasında yüreklendirilmeye gereksinim duyan bizzat Macar halkı tarafından bulunması gerektiği” [48]belirtiliyordu.

Çarlık Bulgaristanı’nın Siyasal Manevrası

Almanya’nın askerî durumunun giderek daha da kötüleştiği 1944 yılında Bulgaristan hükûmeti de savaştan çekilme yolları arıyordu. Bu durumda, savaşta yalandan tarafsızlığını hararetle afişe etmeye başlamıştı. Doğrusu Bulgaristan Sovyetler Birliği’ne savaş ilan etmeye bir türlü karar verememiş ve ancak ABD ve İngiltere’ye ilan etmekle yetinmişti. Gerçekten de Bulgaristan yöneticileri Hitler Almanyası’na elinden gelen yardımı yapmayı sürdürüyordu. Bu durum Sovyet hükûmetini 1944 ilkbaharında, Hitler Almanyası ile cinayet sayılabilecek bir işbirliğinin ağır sonuçları konusunda Bulgaristan hükûmetini çok ciddi olarak uyarmak zorunda bırakmıştı. Sovyet hükûmeti, 17 Nisan 1944 tarihli notasında Bulgar hükûmetinin dikkatini, Almanya’nın kötüleşen askerî durumu nedeniyle, “Romanya’nın Köstence Limanı ile birlikte Bulgaristan liman kentleri Varna ve Burgaz’ın şimdi, Sovyetler Birliği’ne karşı faaliyet gösteren ve Bulgar makamlarının himayesinde Karadeniz’de konuşlanan başlıca Alman Deniz Kuvvetleri üslerine dönüşmesi olgularının”[49] SSCB ile Bulgaristan arasındaki normal ilişkilerle bağdaşmazlığına çekiyordu. Sovyet hükûmeti Bulgaristan hükûmetine Bulgaristan toprakları ve

Bulgaristan limanlarının Sovyetler Birliği’ne karşı Hitler Almanyası tarafından kullanılmasına derhâl son verilmesini öneriyordu. 26 Nisan’da Sovyet hükûmeti, Bulgaristan hükûmetinin ısrarı üzerine kapatılan Varna’daki Sovyet Konsolosluğu’nun yeniden açılması, aynı zamanda Burgaz ve Rusçuk kentlerinde de Sovyet konsoloslukları açılması isteğini dile getirdi.

Bulgaristan hükûmeti başlamış olan Sovyet-Bulgar yazışmaları boyunca Sovyet bildirilerinde öne sürülen iddiaları reddediyor ve Varna, Burgaz ve Rusçuk’ta konsolosluk açılmasını SSCB ile Bulgaristan arasında savaş nedeniyle bozulan ekonomik ilişkilerin yeniden başlaması koşuluna bağlıyordu.

Bulgar hükûmetinin tutumu, Bulgaristan yöneticilerinin tarafsızlığın ardına sığınarak Balkanlar’daki askerî operasyonlarda Hitler Almanyası’na önemli yardımlar yapmayı sürdürdüğünü kanıtlıyordu.

Bojilov hükûmeti ve 1 Haziran 1944’te onun yerine geçen Bagriyanov hükûmeti Sovyetler Birliği’ne karşı düşmanca bir politika yürütürken İngiltere ve ABD ile münferit barış anlaşması imzalama olanağı aramaya yeniden başlamıştı. 1944 Temmuzunda ABD hükûmeti Bulgaristan resmî kaynaklarından, Bulgaristan hükûmetinin münferit barış için görüşmelere hazır olduğu bilgisini alıyordu. [50]Ancak, bu nabız yoklaması da Bulgaristan’ın savaştan çekilmesini sağlamadı.

Almanya’daki “20 Temmuz” Komplosu

Sovyet Silahlı Kuvvetleri’nin 1944’teki zaferleri Almanya’nın cephe gerisini sarsmıştı ve faşist rejimde krize yol açmıştı. Faşist ordunun mücadele ruhu çökmüştü. Bizzat Almanya’da halk kitlelerinin anti-faşist mücadelesi geniş boyutlar kazanmıştı.

Memnuniyetsizlik iktidar kampının temsilcilerini ve özellikle de Alman Generalleri de sarmıştı. Muhalefet gruplar Hitler’e karşı komplo hazırlamıştı. Komplocular, bizzat Hitler’i ve onun suç ortaklarını iktidardan

indirmek pahasına faşist rejimi korumak, yeni bir hükûmet kurmak, Batı Cephesi'ndeki direnişe son vermek, Batılı devletlerle ateşkes anlaşması imzalamak ve Sovyetler Birliği ile savaşa devam etmek için tüm askerleri Doğu Cephesi'ne sevk etmek niyetindeydiler.

Komploya Leipzig eski belediye başkanı K. Goerdeler, Prusya Maliye eski bakanı J. Popitz, Genelkurmay eski başkanı L. Beck, Feldmareşaller E. Witzleben, E. Rommel, fon Kluge, General K.G. fon Stülpnagel, büyükelçi U. von Hassel, Kont F.-D fon der Schulenburg ve diğerleri katılmıştı.

Bu komploya, Almanya'da yalnızca iktidar değişikliği değil, faşizmin yok edilmesi ve demokrasinin zaferi için de çaba gösteren çok sayıda yurtsever (K. von Stauffenberg, Adam von Trott zu Solz, H. Moltke ve diğerleri) de dâhil olmuştu. Ancak, komplonun genel olarak niteliği ve çehresini sol grup değil, tekelci burjuvazinin temsilcileri belirliyordu. "Hitler'i iktidara" burjuva çevreler getirmişti ve faşist Alman emperyalizminin politikasını, askerî başarılar Hitler'den yana oldukça onu desteklediler. Fakat şimdi, felaketin arifesinde, tekelci sermayenin egemenliğinin temellerini korumak umuduyla uçuruma doğru yuvarlanmakta olan trenden atlayıp kurtulmaya yelteniyorlardı."[51]

Komplocuların niyetinde Hitler'in devrilmesinden sonra ilk adım olarak "Reich'in" yeni hükûmeti kurulmak zorundaydı. İlginçtir, komplocular bu yeni hükûmete, yer altındaki gerçek anti-faşistlerden hiç kimseyi dâhil etmek niyetinde değillerdi; tam tersine, bu hükûmet gerici unsurlardan oluşmalıydı.

Komplocuların ana program belgeleri gerici düşünce sahibi kişilerce – Goerdeler, Popitz, ve von Hassel– tarafından hazırlanmıştı ve doğal olarak bu durumun, söz konusu belgelerin niteliğini etkilememesi mümkün değildi.

Komplo liderlerinin iç politika programları Hitler'in faşist diktatörlüğünün yerini militaristlerin gerici diktatörlüğünün alması üzerine tasarlanmıştı. Komplocuların dış politika planlarına gelince, bunlar Almanya'nın Doğu'daki sınırlarının (Batı Polonya) genişletilmesini ve Avusturya ile Sudety'de Alman egemenliğinin korunmasını öngören yayılmacı planlardı.[52]

Komplocular, Allen Dulles'in yönettiği Avrupa'daki Amerikan istihbarat servisi de dâhil, Batılı devletlerle ilişki içindeydiler. "Komplocular

tarafından planlanan her şeyden hem Washington hem de Londra önceden haberdardılar.” [53]Ayrıca, Dulles’i komplocuların tüm faaliyetleri hakkında onun katılanlarından birisi olan Gisevius haberdar ediyordu. Nürnberg Mahkemeleri sırasında, tanık olarak dinlenen Gisevius, “dostluk ve siyaset temelinde” [54]Amerikan istihbarat servisi ile ilişki içinde olduğunu itiraf ediyordu.

1944 ilkbaharında komplocular bir askerî plan hazırladılar. Plan, Doğu’da Sovyet ordusuna karşı cephenin terk edilmemesiyle eş zamanlı olarak Generallerin Almanya’nın kuşatılması için Amerikan ve İngiliz askerlerine kapıları açmalarından ibaretti. Gisevius Mayıs başında bu planı Dulles’e bildiriyordu.

Hitler’e suikast planı 1944 Temmuzunda, müttefiklerin Kuzey Fransa’ya çıkarma yapmasından sonraya tasarlanıyordu. Ayrıntılı olarak hazırlanan plana göre (“Walküre Planı”), Hitler’e suikasttan sonra Beck bir radyo konuşması yapacaktı. Beck “Führer’in” ölümünü bildirdikten sonra, kendisini Devlet Başkanı olarak ilan edecek, ardından da Witzleben’in Başkomutan, Goerdeler’in Başbakan olarak atandıklarını bildirecekti. Komplocular, onların planlarını genel hatlarıyla bilen Korgeneral Fromm komutasındaki ihtiyat birliklerinin kendileri için ülkenin kontrolünü sağlayacağını hesap ediyorlardı.[55]

20 Temmuz 1944’te gündüz Hitler Rustenburg (Doğu Prusya) yakınlarındaki karargâhındaydı. Tüm karargâh bölgesini bitmek bilmeyen mayın tarlaları ve tel örgüler kuşatıyordu, bu alandaki tek giriş noktası ise SS’ler tarafından sıkıca korunuyordu K. von Stauffenberg (ihtiyat ordusu komutanlığına bağlı Kurmay Başkanı) yeni tümenlerin oluşturulmasına ilişkin rapor vermek üzere o gün karargâha çağırılmıştı. Stauffenberg karargâha içinde geciktirici bomba bulunan bir el çantasıyla gelmişti. Fon Stauffenberg oturum sırasında, Berlin ile telefon konuşmasını bitirmesi gerektiğini bahane ederek içinde mayın bulunan el çantasını Hitler’in yanı başındaki masanın altına bırakarak dışarı çıktı. 1-2 dakika sonra kulakları sağır edecek bir patlama duyuldu. Başarıdan emin olan von Stauffenberg otomobiline kadar vardı ve Berlin’e uçtu. Ancak, patlamadan birkaç saniye önce masanın diğer tarafına geçmiş olan Hitler gerçekte hafif yaralarla kurtuldu. Ölenler ve ağır yaralananlar başkalarıydı.

Hitler’e 20 Temmuz 1944’teki bu suikastın başarısızlığa uğraması komplocular arasında şaşkınlık yarattı ve onların planlarının suya düşmesine yol açtı. Komplonun tüm aktif katılanları ve bununla ilgisi olan çok sayıda kişi, 700 general ve subay dâhil, kurşuna dizildi. Gestapo gerçek anti-faşistlere de darbe vurdu: birkaç hafta boyunca 50 bin civarında kişi idam edildi[56]

20 Temmuz 1944 komplosu başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bununla birlikte, bu Alman cephe gerisinin moral çöküntüsünün ve faşist diktatörlüğünün sonunun yaklaştığının yeni bir kanıtıydı.

1 Barentsevo: Barents Denizi: Kuzey Buz Denizi’nin Norveç ve Rusya arasındaki bölümüdür.
2 Aynı yapıt, sf. 92
3 Aynı yapıt, sf. 92, 93
4 Aynı yapıt, sf. 93
5 Aynı yapıt, sf. 96
6 “Sovyetler Birliği’nin Anayurt Savaşı yıllarında dış politikası”, cilt I, sf. 369
7 “Pravda”, 7 Aralık 1943
8 “The Public Papers and Addresses of Fransklin D. Roosevelt, 1943”. New York, 1950, p. 557
9 Bakınız: “1939-1945 İkinci Dünya Savaşı. Ekonomik ve Tarihî Deneme”. Moskova, 1958, sf. 543.
10 J.N. Wuorinen. Finland and World War II, 1939-1944, p. 161, 162.
11 A. Hillgruber. Hitler, König Carol und Marschall Antonescu, sf.175.
12 Bakınız: “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt. II, sf. 132, 133
13 Bakınız: L. A. İngulskaya. Finlandiya’nın Demokratikleşme Mücadelesi. (1944-1948). M. 1972, sf. 29, 30.
14 W. Erfurth. Der Finnische Krieg. 1941-1944. Wiesbaden, 1950.
15 C. L. Lundin. Finland in the Second World War. Bloomington, 1957, p. 195
16 Bakınız: “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt. II, sf. 89, 90
17 Aynı yapıt, 89, 90
18 C.L. Lundin. Finland in the Second World War, p. 198
19 Bakınız: “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt. II, sf. 112, 113
20 “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt. II, sf. 113
21 W. Erfruth. Der Finnische Krieg, sf. 186
22 İbid., S. 225
23 C.L. Lundin. Finland in The Second World War, p. 202
24 İbid., p. 203
25 C.L. Lundin. Finland in the Second World War, p. 204, 205
26 İbid., p. 209.
27 İbid., p. 210.
28 A. Cretzianu. The Lost Opportunity, p. 94.
29 A. Hillgruber. Hitler, König Carol und Marschall Antonesku, S. 179, 180
30 SSCB DPA. Büyük Britanya’nın Sovyet Hükûmetine verdiği 16 Ocak 1944 tarihli nota
31 “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt II, sf. 105
32 A. Hillgruber. Hitler, König Carol und Marschall Antonescu, sf. 180
33 SSCB DPA. Sovyet Hükûmeti’nin Büyük Britanya Hükûmetine 22 Mart 1944 tarihli notası
34 A. Cretzianu. The Lost Opportunity, p. 130

35 SSCB DPA. V. M. Molotov’un A. KERR’e 25 Mart 1944 tarihli mektubu.
36 Bakınız: “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt II, sf. 174, 175
37 SSCB DPA. Üç müttefik devlet temsilcilerinin Kahire’de Antonescu’ya 26 Nisan 1944 tarihli telgrafı.
38 V.L. İsraelyan, L.N.Kutakov’un “Saldırganların Diplomasisi” yapıtından alıntı. Sf., 333
39 SSCB DPA. Üç müttefik devlet temsilcilerinin Romen temsilcilere 1 Haziran 1944 tarihli bildiri metni.
40 A. Hillgruber. Hitler, König Carol und Marschall Antonescu, S. 197
41 İbid., S. 178, 179
42 Çapraz Oklar: 1935 yılında kurulan Macar faşist partisi.
43 A. Hillgruber. Hitler, König Carol und Marschall Antonescu, S. 182
44 İbid., S 186
45 N. Horty. Memories. New York, 1957, p. 207
46 C. A. Macartney. October Fifteenth, p. 211.
47 Bakınız: A. İ. PUŞKAŞ. İkincin Dünya Savaşı yıllarında Macaristan. Moskova, 1966, sf. 365
48 C.A.Macartney. October Fifteenth, p 219
49 N. Kallay. Hungarian Premier, p. 408, 409
50 “Macaristan ve İkinci Dünya Savaşı”, sf. 318
51 “Macaristan ve İkinci Dünya Savaşı”, sf. 321
52 “Kriegstagebuch des OKW”. Bd.4. Frankfurt am Main, 1961, S. 230
53 C.A. Macartney. October Fifteenth, p. 214
54 “Macaristan ve İkinci Dünya Savaşı”, sf. 327
55 SSCB DPA. Sovyet Hükûmeti’nin Büyük Britanya Hükûmeti’ne 5 Mayıs 1944 tarihli notası.
56 “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt II, sf. 185, 186

2. JAPONYA'NIN "BARIŞ" MANEVRASI

Japonya'daki Genel Hoşnutsuzluk

Hitler ordusunun Sovyet-Alman Cephesi'nde yenilmesi, Japonya'nın savaştaki tutumunu giderek daha çok etkiliyordu. Pasifik Okyanusu'ndaki savaşta da köklü bir dönüşüm ortaya çıktı. Japon komutanlar artık Alman ordusunun olası başarılarından yola çıkarak hesaplar yapamazdı. Japon komutanların Sovyet-Alman Cephesi'ndeki "elverişli koşulların" ortaya çıkmasına ilişkin umutlar suya düşmüştü. SSCB'ye müdahaleden vazgeçilmek zorunda kalınmıştı. Üstelik SSCB'nin Japon Kuomintang ordusu tarafından gelecek bir tehdide karşı Uzak Doğu'da tutmak zorunda kaldığı oldukça büyük silahlı kuvvetleri şimdi de Japon militaristlerin elini kolunu bağlıyordu ve onlara bu ordu birliklerini Amerikalılar ve İngilizlerle savaş için kullanma olanağı vermiyordu. Japon komutanlar, askerî operasyon inisiyatifinin 1943 yılı sonundan itibaren müttefiklerin elinde bulunduğu Pasifik Okyanusu savaş arenasında savunmaya geçerek, Japon adaları ve Asya kıtasının Japon askerlerince işgal edilmiş bölgelerindeki direnme üssünü takviye etmek yoluyla metropolün savunmasını güçlendirmeye dönük önlemler almışlardı. 1944 Mayısında Japon komutanlar, Çin Hindi'nden Kuzey Çin'e kadar sağlam bir cephe kurma

çabasıyla Çin'in Güneyinde yedi yıllık savaş boyunca en güçlü taarruzlardan birini başlattılar. Japonya'nın Çin'deki savaş başarıları, Pasifik ve Hint Okyanusu'ndaki adaların kaybını telafi etmeye dönüktü. Fakat bu sırada ABD, Büyük Anayurt Savaşı cephelerinde ortaya çıkan durumu hesaba katarak, Japonya'nın "direnme alanları" olarak adlandırılan yolları kesmek, Uzak Doğu'daki çok önemli stratejik mevzileri kuşatmak ve Doğu ve Güneydoğu Asya'da devamındaki saldırıları gerçekleştirebilecekleri üsler kurulması için kullanmak amacıyla Pasifik Okyanusu'nun orta ve Güney kesimlerindeki "taarruz operasyonlarının" temposunu artırmak için acele ediyordu.

Pasifik Okyanusu savaş arenasında Kasım 1943'te Amerikan Komutanlığınca başlatılan taarruz 1944'te de gelişti.

1944 yılının ilk yarısında Amerikan Amiral Nimitz Filosu ve General McArtur'un askerleri Pasifik Okyanusu'ndaki (Mareşal adaları, Amiral adaları ve diğerleri) bir dizi adanın kuşatılması için başarılı bir dizi operasyon yürütmüşlerdi. Temmuz başındaki şiddetli çarpışmalardan sonra Amerikalılar ABD uçaklarının Japonya'ya kadar uçabilecekleri Saipan adasına hâkim oldu. ABD Başkanı Roosevelt 1944 Temmuzu başında Washington'daki basın toplantısında, Japonya'nın stratejik durumunun genel anlamda umut verici olmadığını belirtiyordu.

Japonya'da savaştan genel hoşnutsuzluk artmıştı. Halk savaşın tamamen perspektifsiz olduğunu görüyordu. İktidar çevreleri halk kitlelerinin savaştan dolayı duydukları öfkeyi Başbakan Todzio'ya karşı yönlendirme ve Japonya'nın askerî durumunun kötüye gitmesinin sorumluluğunu ona yıkma kararı almıştı. 18 Temmuz 1944'te Todzio hükûmeti istifa etti. Kore eski Genel Valisi Koyso Başbakan olarak atandı. Yeni hükûmet savaşı sürdürmeye kararlı olduğunu bildirdi. Bu arada da Japon diplomasisine Japonya'nın durumunu kolaylaştırma çağrısı yapılıyordu.

Japonya'nın Sovyet-Alman Savaşını Sona Erdirmeyi Sağlama Çabaları

Mevcut koşullarda Japonya'nın dış politika stratejisi, ilk ödev olarak önüne İngiliz-Amerikan ordularının başlıca kuvvetlerini Uzak Doğu'dan, Almanya'ya karşı Avrupa askerî harekât arenasına kaydırmak, aynı zamanda da SSCB ile Batılı devletler arasına nifak sokmak hedefini koymuştu. Bu amaca, Japon diplomasisinin eski bir tasarısı olan, SSCB ile Almanya arasında savaşın sona ermesini sağlama olgusu ışık tutuluyordu. Bu tasarı Japon askerî çevrelerinin planlarına da uygun düşüyordu. Askerî çevreler, Japonya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olması koşullarında ABD ve İngiltere ile barışı seçme yoluna gitme gereği duymuyorlardı.

Sovyet hükûmetinin Almanya ile barış anlaşması imzalama olasılığı konusundaki açıkça ifade edilen olumsuz tutumuna karşın, Nisan 1944'te Japon hükûmeti Moskova'ya bir heyet gönderilmesi konusunu yeniden gündeme getiriyordu. Japon hükûmeti ayrıntılı açıklamada, gönderilmesi tasarlanan heyetin başlıca amacının Almanya ile SSCB arasında barışın sağlanması olduğunu itiraf ediyordu.[57]

Sovyet hükûmeti Japonya'nın önerisini reddetti. Sovyet hükûmetinin Japonya'nın bu başvurusuna yanıtı, Japonlara Eylül 1943'te verilen yanıtın benzeriydi. [58]

1944 Ağustosunda Dışişleri bakanı Sigemitsu Alman büyükelçisi Stammer'le görüşmesinde "Almanya ile Rusya arasında barış anlaşması imzalanması konusunda karşılıklı anlayış yolunu izlemenin" gerekliliğinden söz ediyordu. Çok geçmeden Japonya'nın Berlin büyükelçisi Osima, Sigemitsu'nun bu önerisinden, Hitler'e söz ediyordu.

1944 Eylül ayı ortasında Stammer, Osima'nın Hitler ile görüşmesinin içeriğini ve Hitler'in Japon hükûmetinin aracılık yapma önerisine yanıtını iletiyordu. Hitler, Sovyet hükûmetinin, Almanya ile karşılıklı anlayış yoluna gitmeye hazır olduğu konusunda herhangi bir bilgiye sahip olmadığı yanıtını veriyordu. [59]

19 Ağustos 1944 tarihli İmparatorluk konferansında "Savaşı Yönetme Programı" kabul edildi. Program SSCB ile ilgili Japon politikasına hız verilmesini öngörüyordu. Programda şu ifadeler yer alıyordu: "Almanya'nın yenilgisi ya da münferit barış anlaşması durumunda, zaman yitirmeksizin, Sovyetler Birliği'ni kullanmak amacıyla durumun iyi yönde değişmesi için çaba harcamak gerekliliği vardır.[60]

15 Eylül tarihli Savaş İdare Yüksek Konseyi'nin oturumunda Japonya Dışişleri Bakanı, kendi hazırladığı "Sovyetler Birliği Konusunda Alınması Gereken Diplomatik Önlemler" adlı ön planı tartışılması için Konseye sunuyordu. 12 Eylül 1944 tarihli bu belgede ortaya çıkan durum nedeniyle Japonya'nın Sovyetler Birliği konusunda derhâl, görevi Almanya ile SSCB arasında barışın sağlanması ve aynı zamanda Sovyetler Birliği ile Japonya arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi olan kesin diplomatik bir girişimde bulunmak zorunda olduğundan söz ediliyordu. Japonya ile Çin arasındaki ilişkiler için SSCB'nin aracılık yapmasının rica edilmesi öngörülüyordu. Bu amaçla, görüşmeler yapması için Sovyetler Birliği'ne geniş yetkilerle donatılmış özel temsilci gönderilmesi gerekiyordu. Girişimin başlıca amacı, SSCB ile barış anlaşması imzalanması yoluyla Almanya'nın kurtarılması için çaba göstermekti. "Biz", diyordu Sigemitsu, "Almanya'nın bizim Sovyetler Birliği konusundaki politikamızı anlamasını sağlamak zorundayız."[61]

Sigemitsu anılarında Japon diplomasisinin bu manevralarını anlatırken, bu manevraları Japonya'nın barışı her yerde kurma çabası olarak sunmaya çabalıyordu. Bununla birlikte Sigemitsu "Japon ordusunun Almanya ile Rusya arasında barışı kendi askerî planlarının bir parçasının gerçekleşmesi olarak görmek istediğini ve yine daha çok da Chongqing ile herhangi bir anlaşma elde etmek istediğini" belirtiyordu. Sigemitsu, bu manevraları yaparken militaristlerin verdikleri ödevi yerine getirmekte olduğunu itiraf ediyordu. Onun kişisel bakış açısına göre, Chongqing ile barış için elverişli koşullar yaratılması arzulanıyordu, ama Sovyetler Birliği ile ilişkiler daha büyük bir önem taşıyordu.[62]

Sigemitsu'nun itirafları, Japon diplomasisinin manevralarının, işgal savaşının sona erdirilmesi için elverişli koşulların sağlanması göreviyle dikte edilmekte olduğunu kanıtlıyordu.

Yüksek Konsey'in kararı uyarınca, Japonya Dışişleri Bakanı Eylül 1944'te, SSCB hükûmetinin karşısına Japon Büyükelçisine yardımcı adı altında özel temsilci gönderme sorusuyla çıkıyordu. Heyete Japonya eski Başbakanı ve Dışişleri bakanı Hirota Başkanlık etmeliydi. Sovyetler Birliği'nin tutumu değişmez nitelik taşıyordu. Sigemitsu şunları yazıyordu: "Ruslar buna yalnızca kendileri ile Almanlar arasında aracı olması için bir

Büyükelçi gönderme önerisi olarak değerlendirmek şeklinde bakıyorlardı ve bu öneriyi reddettiler. Ben bunu birkaç kez önerdim.” [63]

Sovyet hükûmeti, Hitlercilerle münferit barış anlaşması için herhangi bir görüşme konusunu, Japonya ile tartışmayı reddediyordu.

Japonya’nın İngiltere ve ABD ile Barış İçin Nabız Yoklaması

1944 sonbaharında Başbakan Kosio, Konoe’nin önerisiyle, tarafsız İsveç aracılığıyla İngiltere ile barış anlaşması konusunda diplomatik nabız yoklamasına da başladı. “Asahi” gazetesinin İcracı Müdürü Bungiro Sudzui, 1944 Eylül ayı ortasında İsveç temsilcisi Vidar Begge’i ziyaret etti ve Konoe’nin görüşüne atıfta bulunarak, kendisinden Japonya’nın, savaşın sona erdirilmesi olasılığı konusunda Londra’da nabız yoklaması ricasını İsveç hükûmetine iletilmesini istiyordu. Begge’nin Tokyo Mahkemesi sürecinde bildirdiği gibi, Japonya Büyük Britanya ile anlaşmanın ABD ile anlaşmaktan daha kolay olduğu görüşündeydi.

Japon hükûmetinin niyetinin ciddiyetini, onun, İngiltere ve ABD ile anlaşmaya varılması durumunda faşist Alman partnerlerinin kararlı baskılarından çekinerek 1944 Eylül’ü sonunda ekonomik temsilciliklerini Berlin’den İsviçre’ye aktarma direktifi vermesi olgusu kanıtlıyordu.

Barış için nabız yoklama girişimleri başlatan Japonlar savaş sırasında kuşatılan tüm toprakları eski sahiplerine, bir olasılık, Tayvan ve Kore’yi elinde tutmak için Kuzeydoğu Çin’i de iade etmeye razı oluyorlardı. Begge tüm bunları Stockholm’e rapor etti.

Japonların önerisi, Japonya’nın kayıtsız koşulsuz teslim olması ilkesinden yana olan İngiltere’de de Birleşik Devletlerde de onay görmedi. Birkaç ay boyunca Begge ile Sudzuki arasında barış anlaşması imzalanması sorunlarının tartışılması sırasında, Sudzuki müttefiklerin kayıtsız koşulsuz teslim olma talebinin “barış için çok büyük bir engel olduğunu”[64]belirtiyordu. Japonya iktidar çevreleri yine de savaşın daha

elverişli koşullarda sonlanması ve daha kabul edilebilir bir barış anlaşmasının imzalanmasını umut ediyorlardı.

Japonya’nın Çin’de Nabız Yoklaması

SSCB, İngiltere ve ABD ile “barış manevraları” ile eş zamanlı olarak, Japon diplomasisi, tüm çabalarını Çan Kay Şek hükûmeti ile barış sağlanmasına yöneltmişti. Bir de Japon iktidar çevreleri, Kuomintang ile Çin Komünist Partisi arasında var olan görüş ayrılığından, Çan Kay Şek’e kendileri için gerekli olan alanda baskı yapmak amacıyla 1944 ilkbaharında başlatılan taarruzların başarılarından yararlanma hesapları yapıyordu.

5 Eylül 1944’te Yüksek Savaş Komuta Konseyi’nin oturumunda “Chongqing’e dönük siyasal çalışmalar yürütülmesi” kararı alındı. Japon askerlerinin Çin’den çekilmesi ve Amerikalılar ve İngilizlerin Çin’den çekilmesi karşılığında, Mançurya hariç, tüm Çin’in idaresinin Çan Kay Şek hükûmetine devredilmesi durumunda barış anlaşması imzalanması öngörülüyordu.[65] Barış anlaşması olasılığına açıklık kazandırmak için yaşlı ve deneyimli politikacı, Dışişleri eski Bakanı Ugaki Şankhay’a gönderilmişti.

1944 Ekim ayı sonunda Kosio’nun yaptığı ve Savaş Bakanı Sugiyama ve Dışişleri Bakanı Sigemitsu’nun da katıldığı toplantıda Ugaki yaptığı ziyaretin sonuçlarına ilişkin rapor veriyordu. Ugaki, Chongqing ile barış anlaşması imzalama konusunda umutları olduğu görüşündeydi. Bunun için Japon askerlerinin Çin’den çekilmesi yoluna gitmek ve Kuzeydoğu Çin’de tarafsız bölge kurulmasına razı olunması gerekiyordu. [66]Ancak, Çin’deki başarılarının etkisi altında bulunan Japon çevreleri Chongqing ile barış anlaşması imzalanmasına karşı çıkıyorlardı. Üstelik mevcut uluslararası konjonktürde Chongqing hükûmetinin teslim olmasını beklememek gerekiyordu. Sovyet ordusunun Batıdaki büyük zaferleri ve ABD ile İngiltere askerlerinin Pasifik Okyanusu savaş arenasındaki taarruz operasyonu koşullarında, Çan Kay Şek hükûmeti de dâhil olmak üzere

müttefikler için kaçınılmaz olarak elverişli koşullar ve Çin'de de askerî durum için perspektifler oluşması gerekiyordu.

Yıl sonunda Japonlar Çin'e yapacakları daha sonraki taarruzlara son verdiler

57 SSCB DPA. ABD'nin Moskova Büyükelçisi A. GARRİMAN tarafından SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı A. Y. Vışinskiy'e 29 Temmuz 1944'te sunduğu muhtıra.
58 V. Ulbricht. Yakın Tarih Üstüne. Moskova, 1957, sf. 37.
59 Bakınız: "Yeni ve Yakın Tarihte Alman Tarihi", cilt 2, Moskova 1970, sf. 312
60 A. W. Dulles. Germany's Underground. New York, 1947, p. 173
61 "Trial of the Major War Criminals before the İnternational Military Tribunal", vol. XII. Nuremberg, 1947, p. 293, 294
62 A.W. Dulles. Germany's Underground, p 139
63 Bakınız: "Yeni ve Yakın Tarihte Alman Tarihi", cilt 2, Moskova, sf. 313
64 "Syusen Siroku ", sf. 75
65 Aynı yapıt, sf. 156
66 "Syusen Siroku", sf. 158, 159

YETMİŞ BEŞİNCİ BÖLÜM

DOĞU, GÜNEYDOĞU VE KUZEY AVRUPA ÜLKELERİNDE KIZIL ORDU'NUN KURTARMA MİSYONU DÖNEMİNDEKİ DİPLOMASİ

Sovyetler Birliğindeki Askerî ve Politik Durum

1944 ortasına doğru SSCB ve müttefiklerinin askerî-politik durumu daha da güçlenmişti. Sovyet Silahlı Kuvvetleri, Sovyet topraklarının faşist işgalcilerinden kurtuluşunu tamamlamıştı. Kızıl Ordu yaz taarruz operasyonlarına Kareliya kıstağı ve Kareliya'da başladı, daha sonra da cephenin merkez kısmına, Balkanlar'a, Baltıklar ve Kutuplar ötesine genişledi. Taarruz operasyonları boyunca Sovyet askerleri 600 kilometreden 900 kilometreye kadar çarpışarak Batıya ilerlediler ve faşist Alman işgalcilerini Ukrayna, Belarus, Moldova, Estonya, Lituanya ve Doğu Letonya'dan çıkardılar.

Özgürlük ve bağımsızlık için mücadele veren Sovyet halkı, faşistlere esir düşmüş diğer halkların yazgılarına kayıtsız kalamazdı.

Bu nedenle Sovyet hükûmeti amaçlarını aşağıdaki maddelerle ilan etti:

Avrupa halklarını faşist kuşatmacılardan kurtarmak ve onlara kendi ulusal devletlerini yeniden kurmaları için destek vermek;

Avrupa'nın kurtulmuş halklarına, devlet düzenine ilişkin karar alma özgürlüğü ve tam bağımsızlık hakkını vermek;

Bu savaşta halkların çektiği acıların karşılığı olarak faşist suçlularının işledikleri tüm ağır suçlar için şiddetli bir cezaya çarptırılması konusunda önlemler almak;

Avrupa'da Almanya tarafından yeni bir saldırganlık olasılığını tümüyle ortadan kaldıran bir düzen oluşturmak;

Avrupa devletleri arasında, faşistler tarafından kuşatmaya ve soyguna uğramış devletlerde yok edilen ekonomi ve kültürün yeniden ayağa kaldırılması amacıyla karşılıklı güven ve yardıma dayalı uzun vadeli ekonomik, siyasal ve kültürel işbirliğini kurmak.[1]

Bu hedefler, Parti Merkez Komitesi tarafından hazırlanan ve Devlet Savunma Komitesi Başkanı J. Stalin'in 6 Kasım 1943 tarihli raporunda sunulan programda ortaya atılıyordu.

Enternasyonal mantığın gereği olarak Kızıl Ordu, Avrupa halklarının faşizme karşı mücadelesinde doğrudan yardım sunacak, yüce kurtuluş yürüyüşünü başlatmıştı. Kızıl Ordu ile birlikte kendi öz topraklarını kurtarmak için Polonya askerleri, Çekoslovak Kolordusu, Romen tümeni, Yugoslav müfrezesi de Batıya yürüyordu.

Bu hedeflerin gerçekleştirilmesindeki en önemli rol, silahlı kuvvetlerle birlikte gerek faşist yöneticilerinin iradesiyle Hitler Almanyası'nın suç ortağı olmuş ülkelere, gerekse Alman faşizmi tarafından esir alınmış ve kurtarılmakta olan müttefik ülkelere karşı ilişkilerde belirlenen programlara uygun olarak hareket eden Sovyet diplomasisine düşüyordu. Kızıl Ordu'nun başlamış olan büyük kurtuluş yürüyüşü döneminde Sovyet hükûmeti ve diplomasisi Almanya'nın eski müttefikleriyle, onların savaştan çekilmesinden sonra oluşacak olan adil, demokratik ateşkes koşulları için mücadele ediyordu.

SSCB, faşist diktatörlükten kurtarılmış tüm halklara, devletlerinin bütünlüğün ve bağımsızlığının yeniden tesis edilmesinde, bu halkların sosyal-ekonomik yapılanmasının yeniden gerçekleştirilmesinde, halklarının onayları ile demokratik halk rejimlerinin kurulmasında, diplomasi dâhil çok büyük yardımlar gösteriyordu. Sovyet diplomasisine, bu konularda başka bir tutum sergileyen İngiltere ve ABD'nin manidar direnişini kırmak kalıyordu.

1 "Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Tarihi", cilt IV, sf. 187

1. ROMANYA, BULGARİSTAN, MACARİSTAN VE FİNLANDİYA İLE ATEŞKES ANLAŞMALARININ İMZALANMASI HİTLER BLOĞUNUN DAĞILMASI

Kızıl Ordu’nun Romanya’da Kurtarıcı Misyonu ve Romanya İle Ateşkes Anlaşması

İkinci ve Üçüncü Ukrayna cephelerinin orduları, Ağustos 1944’te, “Güney Ukrayna” faşist ordu gruplarının başlıca kuvvetlerini bozguna uğrattıktan sonra, taarruzunu Romanya topraklarının içlerine kadar sürdürdü.

Sovyet askerlerinin Romanya topraklarına girmesi, Romen emekçilerinin savaşın sona erdirilmesi ve Hitler Almanyası ile iplerin koparılması için mücadelelerinin daha da yükselmesine katkıda bulunmuş oluyordu. Halk kitlelerinin Antonescu diktatörlüğüne direnci, Romen işçilerinin, köylülerinin ve ilerici aydınlarının hükûmet karşıtı aktif eylemlerine dönüşmeye başlamıştı. Romanya Komünist Partisi bu dönemde silahlı ayaklanma için hummalı bir hazırlık başlatmıştı.

Romanya'daki askerî-faşist rejimin günleri sayılıydı. Ancak, Hitlerci yöneticiler, bizzat Romanya'da olan bitenden habersizce Antonescu diktatörlüğünün sağlamlığına inanmaya devam ediyorlardı. Şöyle ki, 10 Ağustos 1944'te Almanya'nın Romanya temsilcisi Killinger, Ribbentrop'a gönderdiği telgrafta şunları bildiriyordu: "Romanya'da her şey sakin. Kral Mihai Romanya-Almanya ittifakının sarsılmazlığının en iyi garantisidir." [2]Ve o zaman "Güney Ukrayna" Orduları Grup Komutanı General Frisner Romanya içindeki durum konusunda birtakım endişelerini ifade ediyordu. Killinger kendisine, işlerin hükûmet krizine gitmesi durumunda dahi, endişelenmek için hiçbir neden olmadığını, çünkü "Dışişleri Bakanlığının düzeni sağlayacak insanları buraya derhâl göndereceği" yanıtını veriyordu. [3]Faşist diktatör Antonescu da zaten iktidarının sarsılmazlığına inanmaya devam ediyordu. Antonescu, 4 Ağustos 1944'te Doğu Prusya'daki Alman Karargâhı'nda gerçekleşen son buluşma sırasında da Hitler'e işte bunları söylüyordu. 5 saatlik görüşme sırasında iki lider, Sovyet-Alman Cephesi'nin Güneyindeki ortaklaşa savunma muharebelerinin planlarını ayrıntılı olarak görüştüler. Almanlar, güya savaşın tüm akışını değiştirecek olan efsanevi bir "gizli silahı" çok yakında devreye sokacaklarını vaat ediyorlardı. Hitler'in, Romanya'nın ve bizzat Antonescu'nun Almanya'nın tarafında sonuna kadar çarpışıp çarpışmayacağı şeklindeki doğrudan sorusuna, Romen diktatör bir dizi karşı soru sorarak yanıttan kaçınmıştı. [4]

Antonescu Hitler ile görüşmesinden sonra, yakın zamanda Romanya'da olağanüstü olaylar öngörmediğini bildiriyordu. Antonescu esasında Hitler tarafından onaylanan ve Maniu ve Bratianu'nun partilerince desteklenen stratejik planı yaşama geçirebileceğini hesaba katıyordu. Bu plan, Hitler'in takviye göndermeyi vaat ettiği Galati-Nemeloasa-Focsani hatlarında savunma oluşturmaktan ibaretti. Aynı zamanda Antonescu hükûmeti ve gerici burjuva partilerinin liderleri Sovyet taarruzlarını yavaşlatarak, İngiliz-Amerikan ordularına Churchill'in "Balkan Seçeneğini" gerçekleştirme olanağı sağlamayı böylece de Balkan ülkelerinin İngilizler ve Amerikalılar tarafından işgaline yardımcı olmayı umut ediyorlardı. Sovyet ordusunun cephenin Güneyini yarması Maniu-Bratianu grubunu gafil avlamıştı. 20 Ağustos 1944'te, Kızıl Ordu'nun taarruzu başladıktan sonra Maniu Kahire'deki temsilcilerine kararlı harekâtlara başlamaya hazır olduğunu bir telgrafla bildiriyordu. Bu faaliyetlerin niteliği ve gidişi

konusunda, Maniu'nun Romanya'ya yapılacak büyük bir İngiliz-Amerikan hava çıkarması konusundaki ısrarları doğrultusunda, tahmin yürütmek mümkündü. [5]

Saray çevreleri ise yazgılarını Hitlercilere, sonuna kadar bağlamayı arzuluyorlardı. Monarşinin kurtarılması için tek bir yol görüyorlardı: "Kaçınılmaz Sovyet kuşatmasının" şiddetini yumuşatmak için Kral Mihai'nin ateşkes anlaşmasının imzalanmasına razı olması. Maniu ve Bratianu gibi saray çevreleri de halk kitlelerinin ayaklanmasından kaçınılabilecek en iyi kararı ateşkes anlaşmasının bizzat Antonescu hükûmeti tarafından imzalanması olarak kabul ediyorlardı. Ancak, Kral ve danışmanları, faşist diktatörün Hitler Almanyası ile ilişkileri kesmekten vazgeçmesi durumunda diğer çözümlerin de arayışı içindeydiler. Onlar, tüm savaş süresince askerî-faşist diktatörlüğün devrilmesi ve Romanya'nın Hitler Almanyası ile ittifakının sonlanmasından yana kararlı bir tutum sergileyen tek reel güç olarak Komünist Parti'nin rolünü kabul etmek zorundaydılar.

Romanya Komünist Partisi, Kral ve Saray çevrelerinin, komünistlerle birlikte hareket etmeye razı olduktan sonra, devrim mücadelesinin gelişmesini engellemek için bir devlet darbesiyle sınırlı kalma çabasında olacaklarının bilincindeydi. Ancak, Komünist Parti bu niyetleri boşa çıkarmayı başarmıştı; saray çevreleri ve diğer burjuva-liberal çevreler kendi faaliyetlerini, komünistler tarafından hazırlanan genel plana dâhil etmek zorunda kaldılar.[6]

Kızıl Ordu'nun başarıyla ilerlemesi Romanya ordusunun askerleri ve çok sayıda subayını, Almanya tarafında savaşmanın, ülkeleri için felaket sonuçlar doğuracağına giderek daha fazla inandırıyordu. Bu da Komünist Parti'ye askerlerle çalışmak için elverişli olanaklar sağlıyordu.

Kızıl Ordu Kişinev-Jassy hattında Hitler kuvvetleri ve faşist Romanya hükûmeti askerlerinin kuşatılması ve bozguna uğratılması operasyonlarını gerçekleştirirken, Romanya Komünist Partisi önderliğindeki yurtsever güçler 23 Ağustos 1944'te faşist Antonescu diktatörlüğünü devirdiler. Bizzat diktatör ve onun işbirlikçileri (Mihai Antonescu, Savaş bakanı General Pantazi ve diğerleri) Kral'ın huzuruna çıktıktan sonra Krallık Sarayı'nda tutuklandılar. 23 Ağustos akşamı yurtsever silahlı müfreze İ.

Antonescu ve işbirlikçilerini Bükreş'in kenar bir bölgesinde Romanya Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin gizli karargâhına götürdü[7]

Daha sonraları Kral, Antonescu'ya hükûmetinin önündeki planlara ilişkin bir soru sorduğunu anlatıyordu. Antonescu ateşkes isteğinde bulunmaya, ancak İngiltere ve ABD'nin Romanya'ya derhâl asker çıkarmaya razı olmaları ve ülkeye Kızıl Ordu'nun girmemesini garanti etmeye razı olmaları durumunda, hazır olacakları yanıtını veriyordu. Aksi takdirde Antonescu hükûmeti savaşı sürdürmek niyetindeydi. [8]

23 Ağustos'u 24 Ağustos'a bağlayan gece Romanya Komünist Partisi tarafından yönetilen yurtsever müfrezeler ve askerî birlikler başkentin en önemli tesislerini ve stratejik noktalarını: Bakanlar Kurulu binasını, İçişleri Bakanlığı binasını, merkezi telefon istasyonu, telgraf ve radyo binalarını vb işgal etmişti.

Romanya'daki olaylar Hitlerciler arasında panik yaratmıştı. "Güney Ukrayna" Orduları Grup Komutanı Frisner 23 Ağustos saat 23.00'da Antonescu'nun devrildiğini Hitler'e bildirdi. Frisner'in haberi "Führer'i" küplere bindirmişti. Hitler Romanya'da askerî ayaklanma sonucunda kurulan General G. Sanatescu hükûmetinin derhâl dağıtılmasını ve Hitler ajanlarından oluşacak yeni bir hükûmet kurulmasını emrediyordu. [9]"Führer" Bükreş'teki Alman temsilcilere yeni Romanya hükûmeti ile her türlü diyaloğu sert bir şekilde yasaklamıştı. [10]Romanya'da bulunan Alman generaller Hitler'in emirlerini yerine getirmeye hazırlanmaya başlamıştı.

Silahlı ayaklanmanın başarısı için Romanya topraklarında bulunan Hitler ordularını zararsız hâle getirmek, onların örgütlü harekâtlara geçmesine fırsat vermemek gerekiyordu. Bunun yerine, Kral Mihai 23 Ağustos akşamı Hitler'in generalleri Ganzen ve Gerstenberg'e Almanlara karşı "savaşmak istemediğini" bildiriyordu. Kral Alman askerlerinin bir engelle karşılaşmaksızın çekilmesine razı oluyordu. Hitler ordularının önemli bir gücünün yer aldığı Benyasu'da (Bükreş'in banliyösü) Romanya'daki Alman Hava Kuvvetleri Komutanı Gerstenberg kendisine eşlik eden Romen subayların tutuklanmasını emretmiş ve Hitler'in emri uyarınca, Hitler yanlısı yeni bir hükûmet kurmak niyetinde olduğu Bükreş'in kuşatılması için Alman askerlerini hazırlamaya başlamıştı.

Mihai'nin Hitler askerlerinin sorunsuz çekilmeye razı olması, Romanya Komünist Partisi'nin derhâl ve kararlı müdahalesi sonucunda hükümsüz

kılınmıştı. Romanya ordusu yurtsever kuvvetlerle birlikte Hitlercilerle savaşa başladı.

Hitler Almanyası ve Romen müttefikinin Sovyet-Alman Cephesi'nin Güney kanadında Kızıl Ordu tarafından bozguna uğratıldığı bir ortamda meydana gelen 23 Ağustos 1944 olayları Romanya'nın savaştan çekilmesi sürecini hızlandırdı.

25 Ağustos'ta Romanya'nın Ankara Temsilcisi Krecianu, Türkiye'nin Sovyet büyükelçisi S.A. Vinogradov'u ziyaret ederek kendisine bir nota veriyordu. Bu notada General Sanatescu'nun Yeni Romen hükûmetinin derhâl ateşkes imzalamaya ve ülkedeki tüm kuvvetlerin yardımıyla Romanya topraklarında bulunan tüm Almanları tamamen uzaklaştırmaya karar verdiği bildiriliyordu.[11]Çok geçmeden B. Stirbei, L. Patrashkanu, D. Damaceanu, G. Pop ve diğerlerinden oluşan Romanya devlet delegasyonu Moskova'ya geldi. 12 Eylül 1944'te ateşkes anlaşması imzalandı. SSCB, ABD ve İngiltere hükûmetlerinin verdiği görevle Romanya ile ateşkes anlaşmasını SSCB Mareşali R.Y. Malinovski imzaladı.

Romanya ile ateşkes anlaşması Sovyetler Birliği'nin Nisan 1944'te Romanya'ya sunduğu altı koşulun hepsini de içeriyordu. Bu koşullardan bazılarında gerekli düzeltmeler yapılmıştı. Şöyle ki, Ateşkes Anlaşması'nın 1. maddesi, Romanya'nın yalnızca Almanya ile ilişkileri kesmesini değil, "bağımsızlık ve egemenliğini yeniden tesis etmesi amacıyla" [12]Almanya ve Macaristan'a savaş ilan etmesini kaydediyordu. Bir de Romanya'nın takviye araçlarıyla donatılmış en az 12 piyade tümeni hazırlamasına işaret ediliyordu. 11. madde savaş tazminatı miktarını ve ödeme şeklini belirliyordu: "... Romanya'nın savaştan çekilmekle kalmayıp savaş ilan edip bu savaşı da Almanya ve Macaristan'a karşı bir davada yürütmekte olduğu dikkate alınarak taraflar, savaş zararlarının (...) tazminatının Romanya tarafından tek ödeme olarak değil, taksitlerle ödeneceği ve de 300 milyon Amerikan dolarının altı yıl içinde mal karşılığı (petrol ürünleri, tahıl, orman ürünleri, deniz ve nehir gemileri, çeşitli makine donanımları vb) şeklinde gerçekleştirileceğini koşula bağlamışlardır."[13] Anlaşmada belirlenen savaş tazminat miktarı, Romanya'nın verilerine göre, Romanya'nın savaş harekâtları sonucu SSCB'ye verilen 1,5 milyar dolar [14]zararın ancak beşte birini oluşturuyordu.

Romanya ile ateşkes anlaşması metnine, Nisan ayındaki koşullarda yer almayan yeni kurallar eklenmişti. Bunların en önemlilerine, Romanya'da siyasal ve toplumsal yaşamın demokratikleşmesine katkıda bulunan maddeler dâhildi (14. ve 15. maddeler). Bu maddeler Romen uyrukluların yurttaşlık haklarının yeniden tesis edilmesi ve garantiye alınmasını, savaş suçlularının cezalandırılmasını, Sovyetler Birliği'ne ya da Birleşmiş Milletler üyesi diğer ülkelerden herhangi birine karşı düşmanca propaganda yapana tüm faşizan örgütlenmelerin faaliyetlerinin yasaklanmasını vb. öngörüyordu. Diğer yeni maddeler grubu (7, 8, 9, 12 ve 13. madde) Romanya ve müttefik devletlerin mülkiyet ilişkilerini belirliyordu. Şöyle ki 12. madde Romanya'yı, savaş sırasında Sovyet topraklarından götürdüğü tüm varlıkları Sovyetler Birliği'ne iade etmeye, 13. madde ise Birleşmiş Milletler ve yurttaşlarının Romanya topraklarında savaş öncesi var olan tüm yasal hakları ve çıkarlarını iade etmeye yükümlü kılıyordu. Ateşkes anlaşması, Sovyet askerî idareleri ve müttefik kontrol komisyonunun Romanya idaresi ile (16, 17, 18) karşılıklı ilişkilerini belirleyen kararları içeriyordu.[15]

Moskova'da imzalanan ateşkes anlaşmasının koşullarını değerlendiren Romen gazetesi "Skınteya" hemen hemen iki yıl geçtikten sonra bu koşulların, "Sovyet halkları ve Antonescu rejimi ile kendi çıkarları ve arzularına rağmen savaşa sürüklenen Romen halkını birbirinden ayıran" bu savaş sonrasındaki ateşkes anlaşmasının Sovyetler Birliği halklarının yüceliği ve derin anlayışının bir ifadesi olduğu değerlendirmesini yapıyordu.[16]

İçinde gericilerin ağırlıkta olduğu K. Sanatescu hükûmeti ateşkes koşullarının tümünü yerine getirmiyor ve ülkedeki demokratik hareketi sınırlıyordu. Hükûmet 1944 Aralığında istifa etmek zorunda kaldı. General Radescu'nun onun yerini alan hükûmeti, bünyesinde birkaç demokrat olsa da esas olarak önceki hükûmetin politikasını yürütüyordu. Ancak gericilerin iktidardan uzaklaştırılmasından ve 6 Mart 1945'te Petru Groza Başkanlığında demokratik bir hükûmetin kurulmasından sonra, Romanya'da komünistlerin başlattığı Ulusal Demokratik Cephe programı ve tüm ateşkes koşulları uygulanmaya başlandı.

Romen halkı Hitler Almanyası'na karşı savaşa aktif olarak katılmış ve faşizmin nihai olarak bozguna uğratılmasına katkıda bulunmuştu. Ateşkes

anlaşmasına göre en az 12 tümen çıkarma yükümlülüğünü üstlenmişken Romanya 23 Ağustos 1944-9 Mayıs 1945 tarihleri arasında en az 15 tümenini cephede tutmuştu. Sovyet Yüksek Başkomutanlığı komutasında savaşan Romen ordusu Romanya, Macaristan, Çekoslovakya topraklarında savaşmış ve savaşı Prag banliyölerinde sonlandırmıştı.

Bulgaristan'da Faşist Diktatörlüğün Devrilmesi Bulgaristan ile Ateşkes

1944 Ağustosu sonunda Kızıl Ordu geri çekilmekte olana faşist orduları bozguna uğratıp Romanya'yı Alman işgalcilerden kurtardıktan sonra Bulgaristan sınırlarına yaklaşmıştı.

Bu durumda Bulgaristan Çarlık hükûmeti sözüm ona "tarafsızlık" bayrağı altında geri çekilmekte olan faşist Alman askerlerine Bulgaristan topraklarında barınma olanağı sağlıyordu. Üstelik Hitlerciler Bulgaristan'ın havaalanları ve limanlarını askerî amaçlarla kullanıyorlardı. Gerici Bulgar yöneticileri, Hitler Almanyası ile ilişkileri koparmak için reel olanaklara sahipken, esasında Sovyetler Birliği'ne karşı savaşa katılarak Almanya yanlısı bir politika izliyorlardı. Bununla birlikte, Almanya'nın yazgısının belirlendiğinin farkında olan Bulgar yöneticiler, tıpkı Hitler Almanyası'nın uydusu diğer ülkelerde iflas etmiş rejimler gibi, Amerikan ve İngiliz devletleriyle ilişkiler kurarak ortaya çıkan açmazdan çıkış yolları aramaya başladılar.

1944 Ağustosunda Bulgar hükûmeti temsilcisi Stoiço Moşanov, Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi olanakları konusunda ABD ve İngiltere temsilcileriyle görüşmeler yapmak üzere Kahire'ye gönderiliyordu. Burjuva muhalefetinin yöneticilerinden biri olan Doktor Dimitrov (Gemeto) da 1944 yazında İstanbul'da aynı yönde çalışmalar yapıyordu. Nihayet, 1944 Eylül ayı başında, yani Sovyet askerleri Bulgaristan sınırına oldukça yakın bir mesafedeyken Bulgaristan'a gizli bir İngiliz askerî heyeti geliyordu. Plovdiv'de İngiliz heyeti Başkanı ve Bulgar hükûmeti temsilcileri arasında

görüş alışverişinde bulunuluyordu ve bu görüş alışverişi sırasında İngiliz hükûmetinin Bulgaristan'a derhâl Türk tümenleri çıkarma planları taşımakta olduğu ortaya çıkıyordu. İngilizlerin verdiği teminata bakılırsa, Türk kuşatması gelecekte İngiliz-Amerikan kuşatmasının yerini almalıydı.

İngiltere ve ABD hükûmetlerinin Bulgaristan'da askerî işgal gerçekleştirme niyetlerini, İngiliz ve Amerikalıların 1944 yazında Avrupa Danışma Konseyi'nde tartışılan Bulgaristan'la ateşkes anlaşması tasarılarında, Bulgaristan'ın İngiliz ve Amerikan ordularınca kuşatılmasını öngören maddelerin yer alıyor olması olgusu kanıtlıyordu. Şöyle ki, söz konusu anlaşma konusundaki Amerikan tasarısının 3. maddesinde şunlar yer almaktaydı: "Teslim alma konusunda belgeyi imzalayan müttefik hükûmetler Bulgaristan topraklarının her yerini ya da bir kısmını her türlü silahlı kuvvetle kuşatma hakkına sahip olmalıdır ve tüm ülkede işgalci bir devletin yasal haklarını kullanmak zorundadır..."

Moşanov ve diğer Bulgar temsilcilerin İngiliz ve Amerikalılarla görüşmeleri, bizzat Bulgaristan'da hızla meydana gelen gelişmeler ve Sovyet hükûmeti tarafından 1944 Eylülü başındaki önemli diplomatik hareketi nedeniyle pratik sonuçlar vermemişti.

Bulgaristan hükûmetinin Hitler Almanyası ile devam etmekte olan işbirliği ve Bulgar gericilerin ve Batılı devletlerin emperyalist çevrelerinin Bulgar gericilerle olası sözbirliği koşullarında Sovyet hükûmeti 30 Ağustos 1944'te Bulgar hükûmetine, Alman askerlerinin Romanya'ya girmesinin yolunu açmasına derhâl son vermesi önerisinde bulunuyordu. Ancak, 2 Eylül 1944'te kurulan K. Muravieva hükûmeti "tarafsızlık" zırhına bürünerek öne sürülen talebi yerine getirmekten kaçınıyordu.

5 Eylül 1944 akşam saat 07.00'da SSCB Dışişleri Halk Komiseri Bulgaristan'ın Moskova temsilcisine Sovyet hükûmetinin notasını veriyordu. Notada Bulgar yöneticilerinin Alman yanlısı politikasının ayrıntılı analizi yapılıyordu. Daha sonra notada şunlar yer alıyordu: "Sovyet hükûmeti Bulgaristan ile ilişkileri sürdürmeyi olanaklı görmemekte, Bulgaristan ile her türlü ilişkiyi kesmekte ve yalnızca Bulgaristan'ın SSCB ile değil, artık Sovyetler Birliği'nin de Bulgaristan ile savaş hâlinde olacağını ilan etmektedir." [17]

SSCB Dışişleri Halk Komiserliği Enformasyon Bürosu'nun 7 Eylül 1944 tarihli bildirisinde şu ifadeler yer alıyordu: "Hitler Almanyası ile askerî

işbirliği yoluna düşen Bulgaristan iktidar çevreleri, Bulgaristan halkını, onların temel ulusal çıkarlarının tersine önce İngiltere ve ABD'ye, ardından da Sovyetler Birliği'ne, Bulgaristan'ın özgürlüğü uğruna kanını dökmüş olan kardeş Rus halkına karşı savaşa sürüklemişlerdir."[18]

Muravieva hükûmeti içinden çıkılmaz bir durumda kalmıştı. 7 Eylül'de Bulgaristan hükûmeti Almanya ile ilişkilerinin sona erdiğini resmî olarak açıkladı, 8 Eylül akşamı ise Almanya'ya savaş ilan etti.

Değişen ortamda Bulgar ve İngiliz-Amerikan temsilcileri Kahire'deki görüşmeleri durdurmak zorunda kalmıştı. 7 Eylül'de temsilciler şu hususları kayıtlara geçiriyordu: Bulgaristan'ın İngiltere ve ABD ile ateşkes anlaşması imzalamak için başvurduğu; ek Bulgaristan heyetinin gelmesi beklenirken ateşkes koşullarının Bulgaristan tarafına iletilmediği; ateşkes anlaşması ile ilgili görüşmelerin Sovyetler Birliği tarafından Bulgaristan'a savaş ilan edilmesi nedeniyle durdurulduğu; bu nedenle de üç müttefik devlet ile yeni görüşmelere başlanması gerektiği kabul edilmelidir. [19]

8 Eylül sabah saat 11.00'da F.İ. Tolbuhin komutasındaki Ukrayna 3. Cephesi askerleri Romanya-Bulgaristan sınırını geçip Bulgaristan'ın kurtarılmasına giriştiler. İki gün içinde Rusçuk, Burgaz, Şumnu ve diğer kentler kurtarıldı. Bulgaristan halkı kurtarıcı Kızıl Ordu'yu coşkuyla karşıladı. Her iki taraf da tek el olsun ateş açmadı.[20]

8 Eylül'ü 9 Eylül 1944'e bağlayan gece Bulgaristan İşçi Partisi önderliğinde genel halk ayaklanması yapıldı ve Kimon Georgiyev Başkanlığında Anayurt Cephesi hükûmeti kuruldu.

Yeni Bulgar hükûmeti ateşkes anlaşması imzalanması ricasıyla müttefiklere başvurdu. 10 Eylül'de, Bulgaristan İşçi Partisi Merkez Komitesi Polit büro üyesi Dimitr Ganev, Profesör Dimitr Mihalçev (Bulgaristan'ın Moskova eski temsilcisi) ve iki Genelkurmay temsilcisinin içinde bulunduğu Bulgaristan hükûmeti heyeti Üçüncü Ukrayna Cephesi karargâhına geldi. Burada, delege üyeleri ve Yüksek Başkomutan'ın emriyle, askerî harekâtlar 9 Eylül saat 22.00'dan itibaren durduruldu.[21] SSCB, ABD ve İngiltere hükûmetleri bir ön koşul olarak Bulgaristan'ın tüm askerlerini ve memurlarını Yunanistan ve Yugoslavya topraklarından çekme yükümlülüğünü üstlendiler. Bu koşullar Anayurt Cephesi hükûmeti tarafından yerine getirildi ve bundan sonra da, Dışişleri Bakanı P. Staynov, Devlet Bakanı D. Terpeşev'in yer aldığı bir heyet Moskova'da kabul edildi.

26-28 Ekim 1944'te, bir yandan SSCB, İngiltere ve ABD, diğer yandan da Bulgaristan hükûmet heyeti arasında ateşkes görüşmeleri yapıldı.

Bir yandan Bulgaristan'la SSCB hükûmetleri diğer yandan da İngiltere ve ABD hükûmetleri arasındaki ateşkes anlaşmasına ilişkin görüşmeler sırasında ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıktı.

Sovyet hükûmeti İngiltere ve ABD'nin, Bulgaristan'ın işgal edilmesi taleplerine karşı çıktı, çünkü bu tür talepler ne Romanya'ya ne de Finlandiya'ya karşı öne sürülmüştü. Sovyet hükûmeti, Bulgar hükûmetinin Bulgaristan topraklarının Hitler Almanyası'na karşı savaş için müttefik silahlı kuvvetleri tarafından kullanılmasına izin vermesinden yana olmaktan öteye gitmiyordu. Sovyetler Birliği'nin görüşü kabul edildi ve ateşkes anlaşmasının 3 maddesinde şu hususlar yer alıyordu: "Bulgaristan hükûmeti, Müttefik (Sovyet) Başkomutanlığı'nın görüşünce askerî durumun gerektirmesi durumunda, Sovyet ve diğer müttefik askerlerine Bulgaristan topraklarında her yöne serbestçe hareket etme olanağı sağlar."[22]

Sovyet hükûmeti İngilizler ve Amerikalıların, Bulgaristan'a ait askerî malzemelerin, mülkiyetin, kaynakların, araçların vb. müttefiklere teslimine, devrine, kullanımına ya da onların kontrolüne verilmesine ilişkin taleplerine karşı çıktı. Sovyetler Birliği, Bulgaristan hükûmetinden alınan malzemelerin kesinlikle Bulgaristan'ın ödeyeceği savaş tazminatı hesabına dâhil edilmesinden yanaydı.

Sovyet hükûmetinin tutumundan dolayı İngilizler ve Amerikalılar Bulgaristan ile ateşkes anlaşmasına, Romanya ve Finlandiya ile ateşkes anlaşmasında yer almayan talepleri dâhil edemediler.

Sözü edilen görüşmeler sırasında İngiltere ve ABD hükûmetleri Bulgaristan'ı, Hitler'in eski müttefiklerinden daha da zor duruma düşürmek çabası içindeydiler. Şöyle ki; örneğin, İngilizler ateşkes anlaşmasına Bulgaristan'ın aktiflerinin dondurulmasına ilişkin özel bir madde dâhil etmekte diretiyorlardı. Onlar Bulgaristan'ın, müttefiklerin her talebinin barış ve güvenliğin tesisi adı altında yerine getirme yükümlülüğünü üstlenmesinde ısrar ediyorlardı. [23]

Sovyet hükûmeti Bulgaristan'ı benzer anlaşmalar imzalamış olan ülkelerden daha zor bir duruma sokacak her türlü ek yükümlülüklerin anlaşmaya dâhil edilmesine kararlılıkla karşı çıktı. Sovyet hükûmetinde şu ifadeler yer alıyordu: "... Bulgaristan'a 9. madde ile belirlenmişlerin

üzerinde (Bulgaristan'ın savaş tazminatı yükümlülüğü –y.n.) ve Romanya konusunda öngörülmemiş olan yükümlülükler yüklemek yanlış ve temelden yoksun olur." [24]Sovyet hükûmetinin diretmesi üzerine İngilizler tarafından önerilen maddeler Bulgaristan ile ateşkes anlaşmasına dâhil edilmedi.

Ayrıca, Bulgaristan ile ateşkes anlaşmasını kimin imzalayacağı konusunda da görüş ayrılıkları çıktı. [25]İngiltere ve ABD bu anlaşmayı tüm Birleşmiş Milletler adına Akdeniz savaş arenası müttefik kuvvetler Yüksek Başkomutanı General Wilson'un imzalamasında ısrar ediyordu. Bunun dışında, İngilizler ve Amerikalılar, Bulgaristan'da kurulan Müttefik Kontrol Komisyonu'nun (MKK), Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere'nin, bu komisyonun fiili faaliyet ve sorumlulukta eşit paylara sahip olabilecekleri üçlü bir organ olmasını öneriyorlardı. [26]Bu öneriler kabul edilemez görünüyordu. Bulgaristan faşist Alman işgalcilerden Sovyet Silahlı Kuvvetleri tarafından kurtarılmıştı. Bundan hareketle Sovyet hükûmeti Bulgaristan ile ateşkes anlaşmasının Sovyetler Birliği Mareşali F.İ. Tolbuhin tarafından imzalanmasını öneriyordu. Sovyet hükûmeti MKK'nun, İngiltere ve ABD hükûmetleri tarafından önerilmiş olan çalışma düzenine de itiraz ediyordu. Görüşmeler sonucunda, Bulgaristan ile ateşkes anlaşmasının Sovyetler Birliği Mareşali F.İ. Tolbuhin ve müttefiklerin Akdeniz Bölgesi Yüksek Komutanı Tümgeneral D. Gammel'in imzalaması kararı alındı. Müttefik Kontrol Komisyonu'na gelince, ateşkes anlaşmasında bu komisyonun, İngiltere ve ABD temsilcilerinin de katılımıyla Müttefik (Sovyet) Başkomutanlığı temsilcilerinin başkanlığında çalışacağı ifade edildi. [27]Böylece, Bulgaristan ile ateşkes anlaşması Bulgaristan'da oluşan gerçek durumu ve Sovyetler Birliği'nin, Bulgaristan'ın faşist Alman işgalcilerden kurtuluşuna yaptığı belirleyici katkıyı ifade ediyordu.

Bulgaristan ile ateşkes anlaşmasının hazırlanması aşamasında ortaya çıkan ciddi bir görüş ayrılığı daha, Bulgaristan'ın Hitler Almanyası'na karşı savaşa katılmasıyla ilgiliydi. Anayurt Cephesi hükûmeti özgürlükçü halkların faşizme karşı mücadelesine katkıda bulunmak niyetindeydi. Bulgar halkı bu kararı destekliyor ve büyük bir heyecanla tüm halkların savaşına, Anayurt mücadelesine kalkışıyordu. Sovyetler Birliği'nin genel komutasında Bulgar ordusu geri çekilmekte olan faşist Alman askerlerine ciddi darbeler vuruyordu. 3. Ukrayna Cephesi'nde Bulgar ordusu

Yugoslavya’nın, Macaristan’ın kurtuluşuna ve Avusturya topraklarındaki çarpışmalara katılıyordu. Savaşın bitişi Bulgar askerlerini Avusturya Alplerinde bulmuştu.

İngiltere ve ABD hükûmetleri Bulgar halkının devrim hareketinin kazandığı geniş boyutlardan ve ülkenin siyasal yaşamındaki köklü değişikliklerden memnun değildi. Onlar, daha başından bu yana sosyalist bir nitelik kazanmış olan Bulgaristan’daki devrime meydan vermek istemiyorlardı. Onların diretmesi üzerine Bulgaristan ile ateşkes anlaşmasının 1. maddesi, Bulgaristan tarafından Almanya ve Macaristan ile ilişkilerin kesilişini kayıt altına alıyor ve Bulgaristan’ın Almanya’ya savaş ilan etmesi olgusunu tespit ediyordu. Bunun dışında, Bulgaristan ile ateşkes anlaşması bu ülkenin Almanya’ya karşı çıkarması gereken askerlerin sayısını somut olarak belirlemiyordu. Anlaşmada ancak “Bulgaristan’ın, Müttefik (Sovyet) Başkomutanlığı komutası altında görev için belirlenecek olan kara, deniz ve hava kuvvetlerini bulundurmak ve komutanlığın emrine vermek yükümlülüğünü üstlenmekte olduğu”[28] yazılıydı.

Bulgaristan ile ateşkes anlaşması metni üzerinde, SSCB, İngiltere ve ABD hükûmetleri arasında uzun süren görüşmeler sonucunda, mutabık kalınmıştı. Ortaya çıkan görüş ayrılıklarının çoğu, J. Stalin’in. W. Churchill ile 1944 Ekim ayında Moskova’da gerçekleşen görüşmeleri sırasında giderilmişti. Sovyet hükûmeti Bulgaristan’ı, İngiltere ve ABD’nin iktidar çevrelerinin dayatmaya yeltendikleri adil olmayan, ağır ateşkes koşullarından korumayı başarmıştı.

Bu konuyla ilgili Bulgaristan İşçi Partisi (B) Merkez Komitesi, ateşkes anlaşmasının imzalanmasının, Bulgar halkında kurtarıcı yüce kardeşlerine özel bir minnettarlık uyandırmakta olduğunun vurgulandığı bir genelge yayımladı. [29]

Genel olarak, Bulgaristan ile ateşkes anlaşması son derece dengeli bir nitelik taşıyordu. Bulgaristan “Oteçestven Front” gazetesi, anlaşmayı yorumlarken şunları yazıyordu: “Bu belgeyi okurken koşulların makul oluşuna şaşırıyoruz. Bulgaristan’a karşı hiçbir öç duygusu olmamasını kaydetmek gerekiyor. Bulgaristan halkından, eski cani yöneticileri tarafından işlenen hataların düzeltilmesi isteniyor ancak. Aslına bakılırsa, ateşkes anlaşması Bulgar halkının kendi inisiyatifi ile kurulan mevcut durumu teyit etmektedir.” [30]

Macaristan ile Ateşkes Antlaşması ve Macar Halkının Faşist Baskıdan Kurtarılması

1944 sonbaharında faşist Almanya'nın konumunun hızla kötüleşmesi ve Macaristan'da iç politik ortamın sertleşmesi koşullarında Horthy ve taraftarlarına kaybedilen savaştan çıkış aramak dışında bir şey kalmamıştı. 1944 Ağustosunda ve Eylül başında Macaristan temsilcileri çeşitli tarafsız devletlerin başkentlerinde, Macaristan'ın teslim alınması koşulları için görüşmelere başlamaları önerileriyle Batılı devletlerin temsilcilerine başvuruyorlardı. [31]Diğer yandan, Macaristan hükûmeti, Macaristan'ın savaşa katılması perspektiflerini tartışmayı sürdürüyordu. Şöyle ki, 25 Ağustos tarihli hükûmet oturumunda Almanya ile gelecekteki karşılıklı ilişkiler konusu görüşülüyordu. Bundan önce Alman Genelkurmay Başkanı Guderian ile görüşmeler yapmış olan Genelkurmay Başkanı Korgeneral Janos Vöroş şunları bildiriyordu: "Almanlar, Macaristan'ın savaştan çekilme niyeti olmadığını tahmin ediyorlar." Dışişleri Bakan Yardımcısı Arnot-Yungert bu toplantıda Batılı devletlerin bakış açılarının bir özetini yapıyordu: "Gerçek şu ki, Anglosaksonlar Rusların Macaristan'ı kuşatmasını istemiyorlar. Onlar, Macaristan'ın Rusları, Anglosaksonlar Macaristan'ı kuşatana kadar oyalamasını istiyorlar." [32] Guderian ile görüşmeler sonucunda Vöroş'te, "Almanlar Yunanistan'ın Ruslar tarafından değil İngilizler tarafından kuşatılmasını tercih ediyorlar" [33]izlenimi doğmuştu. Vöroş'un Almanların Balkanları İngilizlere bırakma niyetine ilişkin uyarısı Horthy kliğinin gizli umutlarının ifadesiydi. Yine bu oturumda, Macar askerlerinin Güney Transilvanya'ya müdahale edip etmeyeceği konusu tartışılıyordu. Bakanların çoğunluğu müdahaleden yana görüş bildiriyordu. [34]

Almanya'nın 1944 yazındaki yeni askerî yenilgileri, ayrıca Romanya'daki askerî-siyasal durum Stojay hükûmetinin istifasına yol açmıştı. Horthy yeni hükûmeti, yakın çevresinde olan kişilerden tayin etti. Hükûmete Korgeneral Geza Lakatoş Başkanlık ediyordu. Bu hükûmette Macaristan'ın savaşa katılması konusunda bir görüş birliği yoktu. Bir kesim sonuna kadar Almanya'nın yanında savaşmak gerektiğini iddia ediyor ve İngilizler ve Amerikalılar ile, onlardan yardım beklemenin imkânsız olduğunu iddia

ederek, gizli anlaşmayı reddediyorlardı. Bu grubun başında aşırı gerici Tarım Bakanı Jurçek vardı. Bizzat Başbakan Lakatoş ve hükûmet üyelerinin çoğunluğu SSCB ile savaşın devamını ve Güney Transilvanya'nın işgalini belli koşullarla, özellikle de Almanya tarafından gerekli takviyeler talebiyle bağlantı kuruyorlardı. Dışişleri bakan yardımcısı Arnot-Yungerth'in başını çektiği üçüncü grup SSCB'ye karşı savaşın sürdürülmesinden yanaydılar. Ama bu Almanların, İngilizler ve Amerikalılar gelene kadar Kızıl Ordu'ya karşı başarılı bir direnişi sağlayacak yeterli askerî yardımı yapma koşuluna bağlanıyordu. Bu grup Güney Transilvanya'ya saldırıyı reddediyordu. [35]Budapeşte'de Güney Transilvanya konusu tartışıladursun, Macaristan'ın askerî-stratejik durumu hızla kötüye gidiyordu. Finlandiya'nın faşist Almanya ile ilişkilerini kesmesi ve Bulgaristan'daki halk ayaklanması Macaristan'ın başkentinde yeni bir kaos yaratıyordu.

Horthy yakın çevresiyle 8 Eylül'de yaptığı gizli bir oturumda, ortaya çıkan durumdan dolayı Batılı devletlerden ateşkes ricasında bulunduğunu ilan ediyordu. Oturuma katılanların tümü Vekil'in kararını onaylıyorlardı. Ardından, Macaristan'ın böyle bir ateşkes anlaşmasını imzalamaya hazır olabileceği koşullar tartışıldı: "1) Batılı müttefikler Macaristan'ın yalnızca önemli stratejik merkezlerini kuşatacaklar; 2) Romen ve Yugoslav askerleri Macaristan'ın kuşatılmasına katılamazlar; 3) Macar polisi ve idarecileri Macaristan'da kalacaktır; 4) Batılı müttefikler, Alman askerlerinin, Macaristan'ı hiçbir engelle karşılaşmadan terk etmesine izin vereceklerdir." [36]

Ateşkes koşullarının İsveç ve Türkiye'deki diplomatik temsilcilikler aracılığıyla gönderilmesine karar verildi. Dışişleri bakanı Hennei hemen o an Macar temsilcilere telgraf çekti: "Biz ateşkes anlaşması imzalamaya hazırlanıyoruz. Ayrıntılı somut talimatları derhâl göndereceğiz." [37]

Yine aynı gün, Macaristan'ın askerî ve dış politik durumuna ilişkin konuların ele alındığı olağanüstü oturum yapıldı. Bakanlar Sovyetler Birliği'ne karşı savaşın sürdürülmesi yönünde görüş bildirdiler. İçişleri bakanı Bontsoş, konunun, Macaristan'ın ateşkes istemesinin Batılı devletler için özel bir önem taşımayacağından oluştuğunu, çünkü onların çıkarına olanın Macaristan'ın Sovyetler Birliği'ne karşı direnişi sürdürmesi olduğunu belirtiyordu. "Dolayısıyla" diye sözlerini bağlıyordu Bontsoş "biz direnişi daha fazla sürdürmekle hiçbir şey kaybetmeyiz."[38] Savaş bakanı

Csatai, Almanlar takviye gönderselerdi, Macaristan’ın direnişi sürdürebileceğini iddia ediyordu. Ayrıca diye ekliyordu Bakan, “eğer Anglosaksonlar Macaristan’ın bir bölümünü, en azından sembolik olarak işgal etselerdi, aslında hem bizim için hem de Almanlar için çok daha iyi olurdu.”[39] Macaristan hükûmeti Hitler’den yeni Alman takviyesi göndermesi ricasında bulunma kararı aldı. General Frisner’in ifade ettiği gibi, Macaristan hükûmeti 24 saat içinde Macaristan’a gelmesi gereken beş Alman tank tümeni talep ediyordu; Macaristan hükûmetinin belirttiğine göre, aksi takdirde ateşkes isteminde bulunmak zorunda kalacaktılar.[40]

8 Eylül’deki Bakanlar Kurulu oturumu, esas olarak 25 Ağustos tarihli toplantı gibiydi, ancak fark SSCB’ye karşı savaşın sürmesinin bir koşulu olarak acil Alman yardımının gerekli olduğuna 8 Eylül’de daha fazla vurgu yapıldığı çıkarımını yapıyordu. İngiliz-Amerikan askerlerinin Macaristan topraklarına girebilmesi için Almanya ve Macaristan Sovyet askerlerinin ilerleyişini durdurmak zorundaydı.

Bakanlar Kurulu’nun Almanlar ile askerî işbirliği konusunu tartıştığı bir sırada Horthy, kendisine Ribbentrop’un “Almanya Macaristan’ı o kadar Alman çıkarlarıyla iç içe görüyor ki, Macaristan’a ihanet etmeyecektir” ifadesinin yer aldığı mektubu ileten Alman temsilci ile görüşmeler yapıyordu. Alman temsilci “Macaristan’da iç karışıklıklar çıkması durumunda, onların, yani Almanların buna var güçleriyle karşı çıkacaklarını ve her türlü darbe girişimini Viyana’dan sevk edilecek asker ve polis müfrezeleriyle bastıracaklarını” ima ediyordu. [41]Anlaşılan, Hitlercilerin bu olağan tehdidi etkisini göstermişti. 9 Eylül’de Horthy General Frisner’i Macar hükûmetinin Hitlercilerin tüm askerî faaliyetlerini desteklemekte olduğuna temin ediyordu. “Siz bu bölgenin sorumlu komutanısınız ve neyi daha doğru saydığınıza siz karar vermelisiniz.”[42]

11 Eylül’de, Macar hükûmetinin olağanüstü oturumu yapıldı ve bu oturumda ateşkes anlaşmasının imzalanması düşüncesi reddedildi. Üstelik Bakanlar Kurulu Korgeneral Vöroş’un, savaşın sürmesi için takviye istemek üzere Hitler’e gönderilmesi kararı aldı.

Horthy rejiminin iflası yaklaşıyordu. Eylül ayında, Güney Transilvanya’ya müdahale etmiş olan Macar tümenleri, 2. Ukrayna Cephesi askerleri tarafından birkaç gün içinde oradan çıkarıldı. Kızıl Ordu Macaristan sınırlarına dayandı.

Bu koşullarda Macar iktidar çevreleri Sovyetler Birliği'ne başvurmaya karar verdiler. 1944 Eylül ayı ortalarında Kont Janos Zichy, Slovak gerilla müfrezelerinden birine komuta eden Sovyet Yarbay Makarov ile bağlantı kurduğu Slovakya'ya gönderildi. Macaristan ve Sovyetler Birliği arasında ateşkes anlaşması imzalanması olanağına ilişkin görüşmeler yapmak üzere, Baron Ede Aczel Başkanlığında üç temsilciden oluşan bir grup Eylül ayı sonunda Moskova'ya geldi.

Macaristan'a dönüşünde Zichy, Sovyet hükûmetinin Makarov aracılığıyla Macaristan'a anti-Hitler koalisyonu tarafına geçmesi ve SSCB ile Almanya'ya karşı savaşması önerisini ilettiğini bildirdi. Bunun dışında, Makarov Sovyetler Birliği'nin, Macaristan'ın egemenlik ve bağımsızlığına saygı ve bu ülkenin içişlerine karışmama ilkelerine dayalı ateşkes koşullarını bildiriyordu. Ayrıca, Macaristan hükûmetine Sovyetler Birliği'nin müttefiklerinden gizli hiçbir görüşme yapmak niyetinde olmadığı ve Macaristan ile ateşkes anlaşmasının anti-Hitler koalisyonunun başlıca devletlerinin temsilcilerince ortaklaşa hazırlanacağı bildirildi.

Çok geçmeden E. Aczel'in, önceden alınan ateşkes koşullarını netleştiren bilgileri getiren heyeti Moskova'dan döndü. Moskova, Sovyetler Birliği'nin Macaristan'ın içişlerine karışma niyeti taşımadığını yeniden vurguluyordu. Ancak, Sovyetler Birliği tarafından önerilen ateşkes koşullarını kabul etmek yerine, Macar hükûmeti Sovyetler Birliği'nden gizli olarak Batılı devletlerle anlaşmaya varmak gibi yeni girişimlerde bulunuyordu.

21 Eylül 1944'te hükûmet Başkanı Lakatoş, "Doğuya karşı Batının savunucusu" olarak Anglosaksonlara Macaristan'ın hizmetini önerdiği ve aynı zamanda Macaristan sınırlarının savunması için Almanya'nın yardımına bel bağladıklarını da ekleyen bir açıklama yapıyordu.

Ertesi gün, 22 Eylül'de Horthy, temsilcisi Korgeneral İstven Nadai'yi, Alman esaretinden kaçan İngiliz Albay Haut'un kullandığı bir uçakla Napoli bölgesindeki müttefik askerler karargâhına gönderiyordu. Horthy'in Batılı devletlere mektubunda özellikle şunlar öneriliyordu: "Antant'ın Sovyetleri Macaristan sınırlarını geçmemek için ikna etmeleri arzulanır; bu durumda sınırlardaki tüm askerlerimizi çekebiliriz ve belirleyici adımları atabiliriz. Ya da Antant varsın acilen Fiume'ye birkaç tümen çıkarsın ve Batı Macaristan'a girsin."[43]

Nadai Foggia’ya geldi, ama müttefiklerle bağlantılar gerçekleşmedi, çünkü müttefikler, topraklarına Sovyet askerleri girmişken Macaristan ile ateşkes konusunda münferit görüşmeler yoluna gitmeyi kabul etmiyorlardı. Horthy nihayet Moskova’ya heyet göndermeye karar verdi.[44]

1944 Eylül ayı sonunda Jandarma Müfettişi Ordu Generali Gabor Faragho Başkanlığındaki Macar temsilciler cephe hattından geçirilip 1 Ekim’de Moskova’ya ulaştılar ve Moskova’da Macaristan’ın savaştan çekilmesine ilişkin görüşmeler başladı. Horthy Faragho’ya ateşkes anlaşmasına aşağıdaki koşulların dâhil edilmesi ödevi vermişti: 1) Askerî harekâtların derhâl durdurulması; 2) İngilizler ve Amerikalıların Macaristan’ın işgaline katılması; 3) Alman askerlerinin engellenmeden çekilmeleri; 4) “küçük devletlerin” ordularının Macaristan’ın işgaline katılmasına izin verilmemesi. [45]

Macaristan emanetçi Başkanı, J. Stalin’e yazdığı mektupta Macaristan’ın Hitler Almanyası’na karşı savaşa katılma yükümlülüğünden muaf tutulması çabası içindeydi ve “bu zavallı ülkeyi affetmesi” [46]ricasında bulunuyordu.

Bunun dışında, Horthy heyeti tarafından önerilen savaştan çekilme koşulları arasında, Horthy yönetimi tarafından ikinci dünya savaşı öncesinde ve sırasında ele geçirilmiş bazı toprakların korunması talepleri yer alıyordu. Bu talep kararlılıkla reddedildi.

8 Ekim’de Macar heyetini V.M. Molotov kabul etti ve ateşkesin ön koşullarını sundu. Sovyet ateşkes koşulları Macar askerleri ve memurlarının 31 Aralık 1937’ye kadar var olan sınırlara çekilmesini, Almanya ile ilişkilerin bir an önce kesilmesini ve bu ülkeye savaş ilan edilmesini öngörüyordu. Sovyet hükûmeti bu koşulların yerine getirilmesinin kolaylaştırılması için Macaristan’a askerî yardım vaat ediyordu. [47]

Bu sırada Sovyet askerleri Tisza’yı aşarak Macaristan 1. ve 2. ordusunu tamamen kuşatmakla tehdit ediyordu. Bu nedenle Horthy Lakatoş, Csatai, Vöroş, Hennei ve kendisine yakın diğer kişilerle 9 Ekim’deki toplantı sonunda ateşkes anlaşmasının imzalanmasına razı oldu. Aynı zamanda Horthy Kızıl Ordu Komutanlığına başvurarak Budapeşte yönüne taarruzların durdurulması ricasında bulunuyordu ve bunu da ateşkes koşullarının gerçekleştirilmesine hazırlıktan kaynaklandığıyla gerekçelendiriyordu.

11 Ekim 1944’te Sovyet hükûmeti Faragho’nun, Macaristan’ın müttefikler tarafından önerilen ateşkes koşullarına razı olduğuna ilişkin bildirisini dikkate alarak taarruzu durdurdu. Macaristan tüm askerlerini ve sivil personeli Slovakya, Romanya ve Yugoslavya topraklarından 31 Aralık 1937 yılı itibarıyla var olan Macaristan sınırları dâhiline çekmek zorundaydı; kendi başına hareket edebilen bağımsız devlet olarak kalmalıydı, diğer devletler ise bu ülkenin içişlerine karışmamalıydı. Macar ordusu silahını Alman askerlerine doğrultmuştu.

Ancak, ateşkes anlaşması Horthy kliğinin tereddüt ve kararsızlık sergilemesi nedeniyle yürürlüğe girmedi. Bunun sonucunda Hitlerciler Horthy’cilerin savaşa son verme niyetini öğrenir öğrenmez 15 Ekim sabahı tüm Macaristan Silahlı Kuvvetleri’nin komutasının kendilerine devredilmesi talebinde bulundular. Alman ültimatomunu kabul eden Horthy, ültimatomu veren Hitler’in temsilcisi Veezenmayer’i “Almanları sırtından vurmayacakları” [48]konusunda temin ediyordu. Bununla birlikte Almanlardan ciddi takviye alınacağı konusunda hiçbir umudu olmadığını anlayan Horthy, Veezenmayer’e ateşkes isteminde bulunmaya hazırlanmakta olduğunu bildirdi.

15 Ekim 1944 gününün ikinci yarısında Horthy ateşkes anlaşması imzalama önerisiyle anti-Hitler koalisyonu devletlerine başvuruyordu (Emanetçi Başbakanın bildirisini radyoda Başbakanın Basın Dairesi Başkanı okuyordu). [49]Macar diktatör attığı adımı Almanya’nın ittifak yükümlülüklerini yerine getirmemesiyle ve öncelikle de Macarlara ülkenin savunulması için vaat edilen yardımı yeterince sağlayamadığıyla gerekçelendiriyordu. Bunun dışında, Horthy Almanya’yı son birkaç ay içinde Macaristan’ın içişlerine karışmakla suçluyordu. Horthy özel Alman müfrezelerinin cebren darbe yoluyla iktidara kendi insanlarını yerleştireceği ve ülke topraklarını Alman İmparatorluğu’na yapılacak saldırıları önleme alanına dönüştüreceğine ilişkin güvenilir kaynaklardan bilgi aldığını ilan ediyordu. [50]Emanetçi Başbakanın hitabı ne faşist Alman askerlerine karşı çıkmaya bir çağrı ne de Hitler Almanyası ile işbirliği politikasının yargılanmasını içeriyordu.

Horthy’in radyo konuşmasından sonra Hitlerciler Budapeşte’de darbe örgütlediler. Veezenmayer’in talebi üzerine Horthy Hitler’in açık yardakçısı olan ve kendisini “Ulusun önderi” olarak ilan eden Szalasi yararına emanet

Başbakan makamından vazgeçti. Horthy ailesi ve maiyetindeki az sayıda kişiyle Krallık Sarayı'ndaki makamını terk etti ve Almanya'dan sığınma hakkı aldı.

Görüldüğü gibi Horthy kliği Macaristan'ı savaştan çıkarmak istemiyordu. Sovyetler Birliği'ne karşı canice savaşın sona erdirilmesini Macar halkının demokratik güçleri üstlendi.

Kızıl Ordu'nun 1944 Eylülünde Macaristan topraklarına girmesi, Macar halkının anti-faşist kurtuluş hareketine ivme kazandırdı. Macaristan'ın kurtarılmış bölgelerinde Macaristan Komünist Partisi'nin inisiyatifi ve yönetiminde halkçı iktidar organları kurulmaya başladı. Aralık 1944'te Debrecen kentinde Horthy rejimine karşı çıkan siyasal parti ve örgütlerin temsilcilerinden oluşan ve Hitler Almanyası'na karşı savaş ilan eden Korgeneral Bela Miklosh Başkanlığında 22 Aralık'ta geçici ulusal hükûmeti oluşturan Macaristan Geçici Ulusal Meclisi kuruldu.

20 Ocak 1945'te Geçici Ulusal Hükûmetin temsilcileri; Dışişleri bakanı Y. Döndöşi, Savunma bakanı Y. Vöroş ve Bakanlar Kurulu başkan yardımcısı İ. Balogh, ateşkes anlaşmasını imzaladılar. SSCB, İngiltere ve ABD hükûmetlerinin verdiği yetkiyle ateşkes anlaşmasını Sovyetler Birliği Mareşali K.E. Voroşilov imzaladı. Anlaşmanın maddeleri Romanya, Finlandiya ve Bulgaristan'la imzalanan barış anlaşmalarının koşullarıyla aynıydı. Anlaşma, Horthy Macaristan'ının işgalci politikasının sonuçlarını ortadan kaldırmaya yönelik bir dizi kararı içeriyor, Macaristan'ın, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlanma aşamasında Hitler Almanyası'na karşı savaşa katılması için gerekli koşulları sağlıyor, ülkenin demokratik gelişimi için elverişli ön koşullar yaratıyor, Macaristan yönetimi ile müttefik devletler idarecileri arasındaki karşılıklı ilişkilerin niteliğini belirliyordu[51]

Macaristan'ın işgalci politikasının sonuçlarını ortadan kaldırmak için, ateşkes anlaşması şunları öngörüyordu: Macaristan'ın Birleşmiş Milletlere karşı savaştan çekilmesi ve Almanya'ya savaş ilan etmesi (madde 1), Viyana Hakem Mahkemesi'nin 2 Kasım 1938 ve 30 Ağustos 1940 tarihli kararlarının iptali (madde 19), tüm Macar asker ve memurlarının Macaristan tarafından işgal edilmiş Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya topraklarından çekilmesi; Çekoslovak, Yugoslavya ve Romanya topraklarının ilhakı ya da Macaristan topraklarına dâhil edilmesi ile ilgili tüm yasama ve idari içerikli maddelerin iptal edilmesi ve 31 Aralık 1937

tarihinde var olan Macaristan sınırlarının yeniden tesis edilmesi (madde 2), tüm esir ve gözaltındaki müttefik askerlerinin derhâl serbest bırakılması (madde 4) vb.

Ateşkes anlaşması ayrıca Birleşmiş Milletlerin Macaristan'dan maddi taleplerini düzenleyen bazı maddeler de içeriyordu. Şöyle ki, 12. madde Macaristan'ın askerî harekâtları ve bu ülkeleri kuşatması sonucunda SSCB, Çekoslovakya ve Yugoslavya'ya verilen zararlar kısmen (300 milyon Amerikan doları) 6 yıl boyunca mal verilmesi yoluyla kapatılacaktır. Sovyetler Birliği'ne ödenecek miktar 200 milyon dolar, Çekoslovakya ve Yugoslavya'ya ödenecek miktar ise 100 milyon dolar (50 şer milyon dolar) tutuyordu. Bu maddeye yapılacak özel ekte Macaristan tarafından verilecek malların ayrıntılı kalemleri ve türleri, ayrıca teslimatın netleştirilmiş sürelerinin ilgili hükûmetler arasında özel anlaşmalarla yıllara göre belirlenmesi koşulu getirilmişti.

6. madde Macaristan'ı Sovyetler Birliği, Çekoslovakya, Yugoslavya ve diğer Birleşmiş Milletlerden Macaristan'a getirilmiş olan mal varlıklarını bu ülkelere sapasağlam iade etmekle yükümlü kılıyordu. Bunun dışında, Macaristan hükûmeti, kendi topraklarındaki Birleşmiş Milletlerin ve onların yurttaşlarının savaştan önceki yasal hakları ve çıkarlarını yeniden tesis etme yükümlülüğünü üstleniyordu (madde 13).

Ateşkes anlaşmasıyla Müttefik Kontrol Komisyonu (MKK) kurulmuştu ve bu komisyonun görevleri arasına anlaşma koşullarını düzenleme ve yerine getirilmesinin kontrolü giriyordu. MKK Başkanlığına Sovyetler Birliği temsilcisinin atanacağı, İngiltere ve ABD'nin ise komisyon üyeleri düzeyinde temsil edilecekleri karara bağlanmıştı. Ateşkes anlaşmasının münferit kararları MKK'nun yetkisini ve onun Macar yönetimi ile ilişkilerinin niteliğini belirliyordu.

13 Şubat 1945'te Ukrayna 2. Cephesi Ordusu, Ukrayna 3. Cephesi Ordusu'nun desteğinde bir buçuk aylık kuşatmadan sonra Budapeşte'de çembere aldığı düşman ordusunun bir grubunu yenilgiye uğrattı ve kente tümüyle egemen oldu. Taarruzlarına devam eden Kızıl Ordu 4 Nisan 1945'te Macaristan topraklarının faşist Alman işgalcilerden kurtuluşunu gerçekleştirdi.

Finlandiya'nın Savaştan Çekilmesi Finlandiya ile Ateşkes Anlaşması

Haziran 1944'te Sovyet Komuta Heyeti Kareliya bölgesinde geniş çaplı bir askerî operasyona başladı. Leningrad Cephesi askerleri Finlilerin Kareliya kıstağındaki uzun süren savunmasını yardı ve Fin askerlerini Finlandiya'nın içlerine kadar püskürterek Terioki, Vıborg ve diğer meskûn semtleri kurtardılar. Finlandiya'nın askerî-siyasal durumu kritikti. Hitler'in en sadık taraftarlarının dahi savaşın çıkmazını görmemeleri mümkün değildi.

Finlandiya'nın faşist bloktan çekilmesinin önünü almak ve Finlandiya'ya askerî ittifak dayatmak için Hitler Ribbentrop'u Helsinki'ye gönderdi. 22 Haziran 1944'te, Ribbentrop Finlandiya'nın başkentine gelir gelmez Cumhurbaşkanı Ryti ile buluştu ve birkaç saat boyunca görüştü. Hitler'in Dışişleri Bakanı bu görüşme sırasında muhatabını Almanya'nın nihai zaferine inandırma, münferit bir barış anlaşmasının karanlık geleceği ile korkutma çabası veriyor, faaliyetlerinden dolayı Paasikivi'yi yaptıklarından dolayı şiddetle eleştiriyor, Fin yönetimini Finlandiya'daki "Almanya karşıtı ispiyonculuk" faaliyetlerine göz yummakla vb suçluyordu.[52]

Ertesi gün Ribbentrop diplomatik atağını sürdürdü. Dışişleri Bakanı Ramsey ile görüşmesinde Fin hükûmetinin Almanya'nın yanında sonuna kadar çarpışacağına ilişkin aleni bir bildiri yayımlaması talebinde bulunuyordu. Bu talebin reddedilmesi durumunda Almanya hükûmeti Finlandiya'yı her türlü yardımı durdurmakla tehdit ediyordu. 25 Haziran'da Hitler, Finlandiya, kendi politikası konusunda net ve aleni bir bildiri yayımlamadıkça bu ülkeye her türlü desteği kesme kararı aldığını Ribbentrop'a gönderdiği bir telgrafla bildiriyordu. Ribbentrop acı hapı yutturmak için Finlilerle görüşmesinde Doğu Cephesi'nin Kuzeyindeki Alman-Fin Birleşik Kuvvetleri'nin başkomutanlığına Mannerheim'in atanması önerisini dile getiriyordu.

Finli yöneticiler Almanların önerisini birkaç gün görüştüler ve sonunda kabul ettiler. 26 Haziran'da Ryti, taslağı Almanlar tarafından hazırlanmış olan deklarasyona imza attı. Bu deklarasyonda, kısacası Almanlarca talep edilen yükümlülükler yer almaktaydı. Deklarasyonda şöyle deniyordu: "Almanya'nın günümüzün ağır koşullarında Finlandiya'ya yaptığı dostça

yardım göz önünde bulundurularak, ben Finlandiya Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olarak, Alman İmparatorluğu ile mutabık kalmadıkça Sovyetler Birliği ile barış anlaşması imzalamayacağımı ve tarafımdan atanmış hiçbir Fin hükûmetine ve genel olarak hiç kimseye ateşkes ya da barış anlaşması görüşmeleri ya da bu amacı güden görüşmeler başlatmasına Almanya İmparatorluğu hükûmeti ile mutabık kalmadıkça izin vermeyeceğimi beyan ederim. [53]

Daha sonraları Mannerheim anılarında Finlandiya'nın bu hareketini, Almanya'nın gıda ve silah sağlamasından çıkarı olduğu şeklinde, açıklamaya çalışıyordu. Mannerheim'in açıklamalarına bakılırsa, bu teminler kaybedilen savaşın devamına değil, barış görüşmeleri için en iyi ön koşulların oluşturulmasına hizmet etmek zorundaydı. Güya, Almanlar tarafından talep edilen bildiriyi açıklama kararı bu amaçla alınmıştı. Ancak, kendisini bağlamamak için Parlamento tarafından onaylanmamış kendine özgü bir yükümlülük biçimi tercih edilmişti; bu da Cumhurbaşkanının, Ryti'nin istifası yöntemiyle yetkisiz kılınabileceği bir bildiriydi. [54]

Finli yöneticilerin gerçekten de Alman silahlarına ve diğer malların teminine ihtiyaçları vardı. Ancak, Alman taleplerinin yerine getirilmesi yoluna esas olarak Almanya'nın askerî durumunun umut verici olmadığını anladıkları ve faşist "Reich'in" sonu olduğunu ve bununla birlikte daha Finlandiya savaş arenasına dönüşmeden savaşın sonunun geleceğini ve Fin hükûmetinin ise barış anlaşmasını imzalamak zorunda kalacağını umut ettiklerinden dolayı gitmişlerdi. Almanların savaştaki şansına ilişkin oldukça karamsar tablo Finli yöneticilerin tutumu açısından son derece karakteristikti.

Hatta Finlandiya'nın son derece ağır askerî-siyasal durumda olduğu koşullarda ülke yöneticileri Sovyet karşıtı tutumlarını, bu amaçla Alman-Fin işbirliğini ve Batılı ülkelerle bağlantılarını kullanarak sağlamlaştırmaya çabalıyorlardı. Bazı Amerikalı İngiliz devlet adamlarının olumsuz söylemleri Fin hükûmetinin tutumuna kuşkusuz etkide bulunmuştu. Örneğin, Ribbentrop'un Helsinki'ye gelmesinden önce ABD'nin Ankara büyükelçisi Steinhardt, Finli meslektaşını, güya Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'yı yok etme hazırlığı içinde olduğu şeklinde korkutuyordu. [55]

1 Ağustos 1944'te Cumhurbaşkanı Ryti istifa etti. Cumhurbaşkanlığı makamına Mannerheim geçti, birkaç gün sonra ise, uzun süre Moskova

Büyükelçiliği yapmış Hackzell Başkanlığında yeni bir hükûmet kuruldu. Dünya basını Finlandiya'daki iktidar değişimini bu ülkenin savaştan çekilmesinin bir belirtisi olarak yorumluyordu, ancak Fin hükûmeti bu yöndeki somut adımları Sovyet ordusunun Sovyet-Alman Cephesi'nin değişik bölümlerindeki yeni başarılarının, Romanya'nın savaştan çekilmesinin ve Finlandiya kamuoyunun savaşın bir an önce durdurulmasına ilişkin ısrarlı taleplerinin etkisiyle atıyordu.

25 Ağustos 1944'te Finlandiya'nın Stockholm temsilcisi Grippenberg İsveç'in Sovyet Büyükelçiliği aracılığıyla Finlandiya Dışişleri bakanı K. Enckell'in "Finlandiya ile Sovyetler Birliği arasında ateşkes ya da barış anlaşması ya da her ikisi konusunda anlaşmaya varmak için" [56] Moskova'daki Fin heyetinin kabul edilmesi ricasını iletiyordu.

Sovyet hükûmeti 29 Ağustos tarihli yanıtında, Fin heyetini Finliler tarafından şu koşulların önceden kabul edilmesi durumunda kabul etmeye hazır olduğunu bildiriyordu: "Fin hükûmeti Almanya ile ilişkilerini kesmekte olduğuna, Sovyet hükûmetinin bu önerisini kabul ettikten sonra Fin hükûmeti Almanya'dan iki hafta içinde, her halükârda bu yılın 15 Eylülünden geç olmamak üzere silahlı kuvvetlerini Finlandiya'dan çekmesi talebinde bulunur ve eğer Almanya kendi silahlı kuvvetlerini belirtilen süre içinde Finlandiya'dan çekmezse, Alman Silahlı Kuvvetleri'nin silahsızlandırılacağı ve savaş esiri olarak müttefiklere devredileceğine ilişkin aleni bildiri yayımlamak zorundadır." [57]

Finlandiya Başbakanı Hackzell 3 Eylül 1944 gecesi şu bildiriyi yayımlamak zorunda kalmıştı: "Askerî-siyasal durumun değişmesinden, ülkemiz ve halkımızın barış yönündeki büyük çabasından dolayı hükûmet Sovyetler Birliği ile en kısa sürede ilişki kurmayı bir görev olarak kabul etmektedir".[58] 4 Eylül 1944 gecesi Fin hükûmeti, Sovyetler Birliği tarafından öne sürülen ateşkesin ön koşullarını kabul etmekte ve askerî harekâtlara son vermekte olduğunu ilan ediyordu.

Finli yöneticiler Ryti'nin bildirisini Almanya'dan gerekli silahları ve diğer malzemeleri almak için kullanamamışlardı. General Erfurt'un, Finlandiya ordusunun Yüksek Komuta Kademesi bünyesindeki Alman Silahlı Kuvvetleri'nin bir temsilcinin ifadesine göre, Finlandiya Yüksek Başkomutanlık Karargâhı'nın tüm Fin ordusunun 1944 yazında Alman silahlarıyla yeniden silahlandırılması isteği Alman komuta kademesi

tarafından kararlı bir şekilde reddedilmişti. [59] Başbakan Hackzell 2 Eylül'de Parlamentoda yaptığı konuşmada, Almanya'nın Finlandiya'ya, Ribbentrop ile anlaşma imzalanması sırasında bel bağladıkları yardımı sağlayacak durumda olmadığını itiraf etmek zorunda kalmıştı. [60]Böylece Fin hükûmetinin 1944 ilkbaharında Sovyet koşullarını kabul etmeyi reddetmesi gibi, Ryti'nin bildirisi de Finlandiya'nın savaştan çekilmesini geciktirmiştir ve bu ülkenin 1944 sonbaharında ateşkes görüşmeleri sürecinde durumunu güçleştirmekten başka bir işe yaramamıştır.

2 Eylül 1944'te Fin hükûmeti, Sovyetler Birliğine karşı savaşa son vereceğine ilişkin alınan kararı müttefiki Almanya'ya resmî olarak bildiriyordu. Dışişleri Bakanı Enckell Alman temsilci Blücher'i davet edip ilgili bildiriyi kendisine okuyordu. Mannerheim Hitler'e, Finlandiya'nın savaşa katılmaya son verme kararına ilişkin ayrıntılı bir mektup gönderiyordu.

Mannerheim ve dava arkadaşları Hitler Almanyası ile ittifak ilişkilerini sonlandırmayı gerçekten de çok dostça bir şekilde gerçekleştirmek istiyorlardı. Fin makamlarının, Alman askerlerinin Finlandiya topraklarından bir an önce ve kazasız belasız çekilmesine katkıda bulunma hazırlığı şöyle dursun, Mannerhim'in Erfurth'la vedalaşması tam anlamıyla dokunaklı bir görüntü sergiliyordu.

Hitler ve Ribbentrop'un tutumları tamamen başka bir nitelik taşıyordu. 3 Eylül 1944'te Finlandiya'daki Alman temsilciler, artık hain olarak görülen Finliler ile her türlü iş ilişkilerini ve kişisel ilişkileri kesme talimatı alıyorlardı. Hatta Helsinki'deki bizzat Alman temsilcilerin itiraflarına bakılırsa, Almanların Finlandiya'dan çekilişini önemli ölçüde güçleştiren böyle bir direktif en hafif ifadeyle makul değildi. Ancak, anlatılan olaylardan daha çok önce Alman Genelkurmayının, Finlandiya'nın çok önemli stratejik bölgelerini ("Tenne West", "Tanne Ost", "Birke" operasyonları) kuşatma planı hazırladığı hesaba katılırsa, Hitler'in tutumu daha da anlaşılır olacaktır. Almanya'nın genel askerî-stratejik durumunun devam eden kötüleşmesi nedeniyle Hitlercilere bu operasyonları gerçekleştirmek bir türlü nasip olmamıştı.

14-19 Eylül arasında Moskova'da, bir yandan Finlandiya ile savaş durumunda bulunan tüm Birleşmiş Milletler adına hareket eden SSCB ve İngiltere temsilcileri, diğer yandan da Fin hükûmet heyeti arasında

görüşmeler yapılıyordu. Görüşmeler, 19 Eylül 1944'te Finlandiya ile ateşkes anlaşmasının imzalanmasıyla sona erdi. Ateşkes anlaşmasını SSCB ve İngiltere hükûmetleri adına Müttefik Komuta Heyeti temsilcisi Korgeneral A.A. Jdanov, Finlandiya adına ise K. Enckell, Generaller R. Walden, E. Henriks ve O. Enckell imzaladı. Finlandiya ile ateşkes anlaşması Fin topraklarının askerî kuşatmasını öngörmüyordu, çünkü Finlandiya topraklarında Hitler askerlerine karşı Kızıl Ordu tarafından bir operasyon yürütülmesi gerekliliği ortaya çıkmamıştı. Finlandiya ile ateşkes anlaşmasının önsözünde, bu anlaşmanın daha sonraki barış anlaşmasının bir dizi maddesini içerdiğine işaret ediyordu.

Ateşkes koşulları uyarınca, Finlandiya, askerlerini 1940 Sovyet-Fin sınır hattı dışına çıkarma ve topraklarında bulunan ve 15 Eylül'den sonraya kalan Alman Silahlı Kuvvetleri mensuplarını silahsızlandırıp savaş esiri olarak Sovyet Başkomutanlık makamına teslim etme yükümlülüğünü üstleniyordu. Sovyet hükûmeti bu konuda Finlandiya'ya yardım etmeye razıydı. 12 Mart 1940 tarihli Sovyet-Fin barış anlaşması yeniden yürürlüğe sokuluyordu. Bunun dışında Finlandiya 1920 ve 1940 barış anlaşmalarına göre, Sovyet Devleti tarafından gönüllü olarak Finlandiya'ya devredilen Petsamo (Pechenga) bölgesini Sovyetler Birliği'ne iade etme yükümlülüğünü üstleniyordu. Sovyetler Birliği ise, kendi adına Hanko yarımadasını kiralama haklarından vazgeçiyor, Finlandiya ise Porkkala-Udd bölgesinde Sovyet Deniz Üssü kurulması için bir araziyi ve su ile kaplı alanları Sovyetler Birliği'ne kiraya verme yükümlülüğünü üstleniyordu.

9. madde uyarınca, SSCB ve Finlandiya arasında 11 Ekim 1940'ta imzalanan ve savaş nedeniyle geçerliliğini yitiren Aland adalarına ilişkin anlaşma tümüyle yeniden geçerlilik kazanıyordu.

11. maddeyle Sovyetler Birliği'ne Finlandiya tarafından verilen 300 milyon Amerikan doları tutarındaki savaş zararı, altı yıl boyunca mal karşılığında (orman ürünleri, kâğıt, selüloz, deniz ve nehir gemileri, çeşitli makine donanımları) kapatılacak şekilde ödenmesi öngörülüyordu.

Diğer ateşkes koşulları Romanya ile yapılan ateşkes koşullarının benzeriydi. [61]

Böylece, 1944'te faşist blok tamamen çöktü. Hitler Almanyası Avrupa'daki tüm müttefiklerini kaybetti. SSCB ve anti-Hitler koalisyonunun diğer ülkelerine karşı savaşa son veren Romanya,

Bulgaristan, Macaristan ve ardından da Finlandiya Almanya'ya savaş ilan ettiler.

2 "Syusen Siroku", sf. 236, 237
3 M. Shigemitsu. Japon and Her Destiny, p. 296
4 M. Shigemitsu. Japan and Her Destiny, p. 296
5 "Syusen Siroku", sf. 238
6 "Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Tarihi", cilt IV, sf. 18
7 "Syusen Siroku", sf. 215
8 Bakınız: "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 103
9 G. Friesner. Kaybedilen Muharebeler. Moskova, 1966, sf. 63
10 Aynı yapıt, sf. 59
11 A. Hillgruber. Hitler, König Carol und Marschall Antonesku, S.209-210
12 "The Roumanian Armistice Negotiations"-"Journal of Central European Affairs", 1951, No: 11, p. 255
13 Bakınız: "Romanya'nın Tarihi, 1918-1970", Moskova, 1971, sf. 400, 402, 410
14 Ayrıntılı olarak bakınız: S.M. Ştemenko. Savaş Yıllarında Genelkurmay. İkinci Kitap. Moskova, 1973, sf. 138-140
15 A.S.Gould Lee.Special Duties. London, 1946, p. 208.
16 Bakınız: G. Frisner. Kaybedilen Çarpışmalar, sf. 91
17 A. Hillgruber, Hitler, König Carol und Marschall Antonescu, s. 219
18 Bakınız: "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt II, sf. 174
19 Aynı yapıt, sf. 206
20 Aynı yapıt, sf. 206
21 "Independenta, suveranitatea si integritatea RPR sunt garantate prin prientenia cu URSS". Bucureşti, 1948, p. 12
22 Bakınız: "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt II, sf. 207, 209
23 "Scinteia", 17. VIII. 1946
24 "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt II, sf. 199
25 Aynı yapıt.
26 Bakınız: A. Nakov. Sovyet Askerlerinin Bulgaristan'daki Enternasyonal Misyonu. Moskova 1973, sf. 33
27 Bakınız: S.M. Ştemenko. Savaş Yıllarında Genelkurmay. İkinci kitap, sf. 169.
28 Bakınız: "Sovyet-Bulgar İlişkileri. 1944-1948. Belgeler ve Materyaller." Moskova, 1969, sf. 14 (Bundan sonra "Sovyet-Bulgar İlişkileri. 1944-1948" olarak anılacaktır)
29 "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt II, sf. 288
30 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiserliği İkinci Avrupa Dairesi'nin 5 Ekim 1944 tarihli Bulgaristan ile Ateşkes Anlaşmasının İngiliz Tasarısına İlişkin Uyarıları.
31 SSCB DPA. Sovyet Hükûmeti'nin Büyük Britanya Hükûmeti'ne 14 Ekim 1944 tarihli notası
32 SSCB DPA. Büyük Britanya Hükûmeti'nin Sovyet Hükûmetine 14 Ekim 1944 tarihli notası
33 SSCB DPA. Sovyet Hükûmeti'nin Büyük Britanya Hükûmeti'ne 17 Eylül 1944 tarihli notası
34 Bakınız:"Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt II, sf. 291
35 "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt II, sf. 287
36 "Rabotniçesko Delo", 2. XI. 1944
37 L.B. Valev'in: '9 Eylül 1944'ten İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek Halkçı-Demokratik Bulgaristan' yapıtından alıntı. "SSCB Bilimler Akademisi Slav Enstitüsü Bilimsel Notları". Cilt III, Moskova, 1951, sf. 66

38 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiser Yardımcısı A.Yişinskiy'in ABD Moskova Büyükelçisi U. A. GARRİMAN'a 20 Eylül 1944 tarihli mektubu
39 D. NEMEŞ. Macaristan'ın Kurtuluşu. Moskova, 1957, sf. 27
40 Aynı yapıt, sf. 26
41 Bakınız: D. Nemes. Macaristan'ın Kurtuluşu, sf. 27, 28
42 Bakınız: Aynı yapıt. Sf. 29
43 C.A. Macartney. October Fifteenth, p. 337
44 C.A. Macartney. October Fifteenth, p. 337, 338
45 Zsigmond. Adalekok a magyar elenforradalmi rendszer külpolitikayahoz. Budapest, 1953, 129-130
46 İbid.
47 G. Friesner. Kaybedilen Muharebeler, sf. 124
48 D. Nemes. Macaristan'ın Kurtuluşu, sf. 32, 33
49 G. Friesner. Kaybedilen Muharebeler, sf. 123
50 C. Macartney. October Fifteenth, p. 352
51 Bakınız: İ. Elvedi. Debrecen Operasyonu ve Sovyet-Macar Ateşkes Görüşmeleri. "Askerî tarih Dergisi", 1973, No: 9, sf. 102
52 Bakınız: A. İ. Puskas. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Macaristan, sf. 434.
53 "Macaristan'ın Tarihi" Moskova 1972, sf. 440
54 Bakınız: "Macaristan'ın Tarihi", cilt III, sf. 441
55 D. Nemes. Macaristan'ın Kurtuluşu, sf. 88
56 "Macaristan'ın Tarihi", cilt III, sf. 448
57 Bakınız: "Macaristan ve İkinci Dünya Savaşı", sf. 341
58 Bakınız: "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt III, sf. 76, 81
59 W. Blucher. Gesandter zwischen Diktatur und Demokratie. Erinne-rungen aus den Jahren 1935-1944. Wiesbaden, 1951, S. 369-370
60 C.L. Lundin. Finland in the Second World War, p. 216
61 C. G. Mannerheim. Erinnerungen, Zürich-Freiburg, 1952, S. 513, 514

2. SOVYET DİPLOMASİSİ VE POLONYA, ÇEKOSLOVAKYA, YUGOSLAVYA, ARNAVUTLUK VE KUZEY NORVEÇ'İN KURTULUŞU İNGİLTERE VE ABD'NİN TUTUMU

SSCB'nin Polonya'nın Kurtuluşuna Yardımı Polonya Sorunu

1944 yaz-sonbahar operasyonları döneminde Kızıl Ordu Doğu ve Güneydoğu Avrupa'yı faşizmin egemenliğinden kurtarmak amacıyla Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya topraklarına girdi. Faşizmden kurtulan ülkelerin yazgısıyla ilgili sorunlar konusunda anti-Hitler koalisyonu içinde şiddetli bir diplomatik mücadele başladı. SSCB, kurtarılmış ülkelerin anti-faşist, demokratik güçlerini destekliyordu, ABD ve İngiltere ise bu ülkeleri yeniden Londra'da sürgünde bulunan hükûmetlerin ya da içerideki gerici güçlerin eline teslim etmeye çalışıyordu.

Bünyesinde SSCB'de kurulmuş Polonya 1. Ordusu bulunan Kızıl Ordu 1944 Temmuz'unda Polonya'nın kurtuluşunu başlattı. Kurtarılan topraklarda, Helme kentinde, daha sonra da (26 Temmuz) Lublin'de geçici iktidar yürütme organı, Eduard-Osubka Moravskı Başkanlığında Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi (PUKK) faaliyete geçti. 22 Haziran 1944'te

Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi eylem programının anlattığı “Polonya Halkına Manifesto”yu yayımladı. Manifestoda, mücadele eden halk tarafından kurulan Polonya halkının geçici parlamentosunun Polonya’daki iktidarın yegâne yasal kaynağı, Krajowa Rada Narodowa tarafından kurulan Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi’nin ise, halkın kurtuluş savaşını yönetmeye, bağımsızlığı kazanıp Polonya devletini yeniden tesis etmeye kendisini adamış olan yasal geçici yürütme iktidarı olduğuna işaret ediliyordu. Manifesto, Yasama SEYM’i (Polonya Parlamentosu Alt Kanadı) ve Yeni Krajowa Rada Narodowa ve PUKK Anayasası’nın kabulüne kadar 1921 Mart Anayasası’nın esas tezlerine göre hareket edeceğini ilan ediyordu. 1935 tarihli Faşist Anayasa reddedilmişti. Londra’da sürgünde bulunan hükûmet düzmece ve yasadışı bir iktidar olarak ilan ediliyordu. Manifesto Polonya halkını Hitler Almanyası’nın yenilgiye uğratılması mücadelesine katılımını artırmaya, kurtarıcı Kızıl Ordu ile daha sıkı işbirliği yapmaya ve Polonya ordusunun Kızıl Ordu ile silah kardeşliğini “savaş sonrası sağlam bir ittifaka ve iyi komşuluk işbirliğine dönüştürmeye çağırıyordu”.

Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi Polonya halkını, Polonya’nın özgürlüğü, ezelden beri Polonya’nın olan Batı topraklarının Polonya’ya iadesi, “denizlere daha geniş açılma, Oder’deki Polonya sınır direkleri için” mücadeleye çağırıyordu. Manifesto’da Polonya-Sovyet sınırına ilişkin sorunun, “Polonya toprakları Polonya’ya, Ukrayna, Belarus, Lituanya toprakları Sovyet Ukraynası’na, Sovyet Belarusyası’na, Sovyet Lituanyası’na” ilkesi üzerine kurulan karşılıklı anlaşma yoluyla düzenlenmek zorunda olduğu belirtiliyordu. Manifestonun, Polonya’nın doğrudan komşuları SSCB ve Çekoslovakya ile sağlam bir ittifak, Polonya dış politikasının ana ilkesi olarak ilan ediliyordu[62]

22 Temmuz 1944 günü, Polonya’nın doğduğu gün olmuştu. 25 Temmuz-1Ağustos 1944 tarihleri arasında PUKK ve Sovyetler Birliği diplomatik ilişkiler kurulması konusunda mektup değişiminde bulundular. 26 Temmuz 1944’te Sovyet askerlerinin Polonya topraklarına girmesinden dolayı SSCB Dışişleri Halk Komiserliği, Sovyetler Birliği’nin Polonya ile olan ilişkisine dair bir bildiri yayımladı. Bildiride özellikle şunlara işaret ediliyordu: “Sovyet ordusu, düşman Alman askerlerini mağlup etmek ve Polonya halkına Alman işgalcilerin boyunduruğundan kurtulma ve bağımsız, güçlü

ve demokratik Polonya’nın yeniden kurulması davasında yardımda bulunmak kararlılığıyla bilenmiş olarak Polonya topraklarına girmiştir.” Sovyet hükûmeti “Kızıl Ordu’nun Polonya topraklarındaki askerî harekâtını, egemen, dost ve müttefik bir devletin topraklarındaki bir harekât olarak”[63] görmekte olduğu açıklamasını yapıyordu.

Yine aynı gün Sovyet hükûmeti ile Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi arasında “Sovyet Başkomutanı ile Polonya İdaresi arasında Sovyet askerlerinin Polonya’ya girmesinden sonraki ilişkilere ilişkin bir anlaşma” imzalandı ve bu anlaşma gereği PUKK (doğrudan askerî operasyonlar bölgesi dışındaki) kurtarılmış topraklardaki tüm sivil idari işleri yönetme sorumluluğunu tümüyle üzerine aldı. [64]

Bunun dışında, 27 Temmuz 1944’te Sovyet-Polonya sınır anlaşması imzalandı. Bu sınırın esasını, Polonya lehine düzeltilmiş olan Curzon hattı oluşturuyordu. Belostok kenti ile birlikte ve Belovej Korusu Polonya’ya gidiyordu. Doğu Prusya’nın bir parçası ve bitişik olduğu bölge ile birlikte Dantzing (Gdansk) Polonya’ya dâhil edilmişti. SSCB, “Polonya ile Almanya arasında devlet sınırının belirlenmesinde”, Stettin kentinin Polonya’ya dâhil edilmesiyle birlikte Oder ve Neisse nehirlerinde “tesis edilmesi talebini destekleme” yükümlülüğünü üstleniyordu.[65]

Sovyet askerleri Sovyet-Polonya devlet sınırına yaklaştıkça anti-Hitler koalisyonu içinde Polonya sorunuyla ilgili olarak şiddetli bir diplomatik mücadele başladı.

1944 yılı başında İngiltere ve ABD hükûmetleri için Polonya topraklarını ancak Sovyet askerlerinin kurtarabileceği konusunda kuşku yoktu artık. Başbakan Churchill’in de itiraf ettiği gibi, “Polonya’nın Alman boyunduruğundan kurtuluşu esas olarak Rus ordusu tarafından büyük kayıplar pahasına gerçekleşmektedir. [66]Bu nedenle İngiltere ve ABD yöneticileri Polonya konusunda Sovyet hükûmetinin görüşlerini hesaba katmazlık edemezlerdi ve Sovyet hükûmeti ile görüşmeler yapmak zorundaydılar. Özellikle, Ocak-Mart 1944’te İngiltere ve ABD hükûmetleri, sürgündeki Polonya hükûmeti ile SSCB arasındaki ilişkilerde, bu hükûmetin ricası üzerine arabuluculuk yaptılar. Bu arabuluculuk, Sovyet hükûmetini sürgündeki Polonya hükûmeti ile ilişkilerin kurulmasına yönlendirmek amacı taşımaktaydı. Bu durum şöyle görünüyordu: Churchill ve Eden sürgündeki Polonya hükûmeti temsilcileri ile görüşmeler yapıyor

ve bunların sonuçları konusunda SSCB ve ABD hükûmetlerini bilgilendiriyordu. Sovyet hükûmeti İngiliz ve Amerikan hükûmetlerine mektuplarında Polonya konusunda kendi görüş açısını açıklıyordu.

Bu görüşmelerin en başında (J. Stalin'in W. Churchill'e 4 Şubat 1944 tarihli mektubunda) Sovyet tarafı, öncelikle Sovyet-Polonya sınırı ve Polonya hükûmetinin kadrosuna ilişkin konulara tam bir açıklık getirilmesi gerektiğini açıklıyordu. Sovyet hükûmeti, Polonya hükûmetinin kendi deklarasyonunda "Riga Antlaşması ile belirlenen sınır hattının değişeceğini ve Curzon Hattı'nın SSCB ve Polonya arasındaki yeni sınır hattı olduğunu" resmî olarak açıklaması önerisinde bulundu.

Sovyet hükûmeti sürgündeki Polonya hükûmeti ile ilişki kuramayacağını açıkladı. J. Stalin 4 Şubat 1944'te Churchill'e şunları yazıyordu: "Gerçekten de, gerçekleştireceği olağan bir faşist provokasyon nedeniyle yarın yine ilişkilerin kesilmek zorunda kalınmayacağından emin olunmayan bir hükûmet ile ilişkilerin yeniden yapılandırılmasının ne anlamı olabilir ki..." Sovyet hükûmeti, ortaya çıkan durumdan çıkışı Polonya hükûmetinin kadrolarının köklü bir şekilde iyileştirilmesinde, yani, hükûmetten faşizm yanlısı emperyalist unsurların çıkarılması ve hükûmete, "Sovyetler ve Polonya arasında iyi ilişkilerin kurulması için gerekli koşulları oluşturabilecek, Sovyet-Polonya sınırı hakkında soruna çözüm oluşturabilecek ve genel olarak güçlü, özgür ve bağımsız bir devlet olarak Polonya'nın yeniden doğması için demokratik düşünce yapısına sahip insanların girmesinde" [67]görüyordu.

Sürgündeki Polonya hükûmeti, Curzon Hattı'nı Sovyet-Polonya sınırı olarak kabul etme konusunda resmî bir açıklama yapmayı reddediyordu. Üstelik Churchill'in 27 Şubat'ta alınan mektubundan anlaşıldığı kadarıyla, sürgündeki Polonya hükûmeti "Polonya sivil idaresinin yönetimine verilecek bölgelerin Wilno ve Lvov gibi noktaları da kapsaması gerektiği" talebinde bulunuyordu. [68]Sürgündeki Polonya hükûmeti, Polonya hükûmetinin kadrolarının demokratikleşme yönünde değiştirilmesi konusunda da sert, olumsuz bir tavır takındı.[69]

Sovyet hükûmeti sürgündeki Polonya hükûmetinin tutumunu öğrendikten sonra Churchill ve Roosevelt'e, bu tür insanların Sovyetler Birliği ile normal ilişkiler kurma yeteneği olmadığı sonucuna bir kez daha vardığını bildiriyordu.[70] J. Stalin 3 Mart'ta F. Roosevelt'e şunları yazıyordu: "Tespit

etmek zorundayız ki, Polonya-Sovyet ilişkilerindeki sorunun çözümü henüz olgunlaşmamıştır.[71]

Reel durumu hesaba katmak istemeyen sürgündeki Polonya hükûmetinin tutumu, her şeyden önce, onun arkasında Batılı devletlerin, öncelikle de İngiltere'nin duruyor olmasıyla açıklanıyordu. Londra'daki Polonyalı siyasetçiler üzerinde sağduyulu etkide bulunacağı yerde Churchill, onlarla görüşmeler sırasında, özellikle Tahran'da savunduğu Curzon Hattı konusundaki tutumundan uzaklaştı. Şimdi Churchill Sovyet-Polonya sınır sorununun ateşkes ya da barış konferansı toplantısına kadar ertelenmesi eğilimindeydi ve "bu önerinin aynı eşitlikte Birleşik Devletler tarafından desteklenmekte olduğunu" [72] vurguluyordu.

İngiliz hükûmeti, Polonya konusunda tutumunu değiştirmesi için Sovyet hükûmetine bir baskı girişiminde daha bulundu. 19 Mart 1944'te İngiltere'nin SSCB büyükelçisi A.K. Kerr SSCB Dışişleri Halk Komiseri A.M. Molotov'u ziyaret etti ve W. Churchill adına J. Stalin'e iletmesi için bir açıklama yaptı. Bu açıklamada özellikle Churchill'in, Ateşkes Konferansı'nın toplanmasına kadar Sovyet hükûmetinin Sovyet-Polonya sınırı konusundaki sorunun çözümünün ertelenmesi önerisi temelinde sürgündeki Polonya hükûmeti ile anlaşmaya varması konusunda ısrar ediliyordu. Ayrıca Kerr İngiliz hükûmetinin Londra'da sürgünde olan Polonya hükûmetini tanımaya devam edeceği ve kurulabilecek başka hiçbir Polonya hükûmetini tanımayacağını belirtiyordu.

W. Churchill'in J. Stalin'e izleyen 21 Mart tarihli mektubu da aynı tehditkâr tonda kaleme alınmıştı. Churchill şunları yazıyordu: "Çok kısa bir süre içinde Polonya sorununa ilişkin Avam Kamarası'nda bildiri sunmam gerekecek. Bu, benim Sovyet ve Polonya hükûmetleri arasında anlaşmaya varma girişimimin başarısızlıkla sonuçlandığını; 1939'da Polonya'ya müdahale anından bu yana sürekli ilişki içinde bulunduğumuz Polonya hükûmetini tanımaya devam ettiğimizi; şimdi bizim toprak değişiklikleri konusundaki tüm sorunların ateşkese ya da galip ülkelerin Barış Konferansı'na kadar ertelenmesi ve bizim aynı zamanda cebirle elde edilen hiçbir toprak devrini tanıyamayacağımızı mecburen söylememe yol açacaktır." [73]

Sovyet hükûmeti böyle bir tehdide hak ettiği karşılığı veriyordu. 23 Mart tarihli mektubunda Stalin W. Churchill'e Tahran'da kendisinin Curzon

Hattı’nın meşruiyetini kabul ettiğini anımsatıyordu. Sovyet hükûmetinin Başkanı şunları yazıyordu: “Bu, bizim sizinle Tahran’da mutabık kaldığımızı artık tanımadığınız ve böylelikle sizin Tahran Anlaşmasını ihlal ettiğiniz anlamına gelmiyor mu? Eğer, önceden olduğu gibi, Tahran’daki tutumunuzu sağlamca korumuş olsaydınız, sürgündeki Polonya hükûmeti ile anlaşmazlıklar çoktan çözülmüş olabilirdi.”[74]

W. Churchill’in Sovyet-Polonya sınırı sorununu Ateşkes Konferansı’nın toplanmasına kadar ertelemek gerektiği bildirisine yanıt olarak J. Stalin şunları yazıyordu: “Ben, burada bir yanlış anlama ile karşı karşıya olduğumuzu düşünüyorum. Sovyetler Birliği Polonya ile savaşmamaktadır ve savaşmak niyetinde değildir. Sovyetler Birliği Polonya halkı ile hiçbir sürtüşme yaşamamaktadır ve kendisini Polonya’nın ve Polonya halkının müttefiki olarak kabul etmektedir. Özellikle de bu nedenle, Sovyetler Birliği, Polonya’nın, Alman baskısından kurtulması uğruna kan dökmektedir. Bu nedenle, Sovyetler Birliği ile Polonya arasında bir ateşkesten söz etmek garip olurdu. Fakat Sovyetler Birliği’nin, Polonya halkının çıkarlarını yansıtmayan ve arzularını dile getirmeyen sürgündeki Polonya hükûmeti ile anlaşmazlığı vardır. Londra’da sürgünde olan Polonya’dan kopmuş Polonya hükûmetinin Polonya ile özdeşleşmesi daha da garip olur.” [75]

İngiltere Başbakanı’nın Avam Kamarası’nda konuşma yapma niyetindeki açıklamasıyla ilgili olarak J. Stalin şunları belirtiyordu: “Doğaldır ki, siz Avam Kamarası’nda istediğiniz konuşmayı yapmakta özgürsünüz, bu sizin işiniz. Ama eğer siz böyle bir konuşma yapacaksanız, ben sizin Sovyetler Birliği’ne karşı adaletsiz ve dostça olmayan bir eylem yaptığınıza karar vereceğim.” Sovyet hükûmetinin Başkanı şöyle bağlıyordu ifadelerini: “... Tehdit ve itibardan düşürme yöntemi bundan sonra da devam ederse, bu, işbirliğimize yardımcı olmayacaktır.[76]

Ocak-Mart 1944’te Polonya sorununa ilişkin görüşmeler olumlu sonuçlar vermemişti. Sürgündeki hükûmetin Sovyet-Polonya ilişkilerinin en temel konularındaki kışkırtıcı tavrı, bu hükûmetin SSCB ile normal ilişkiler kurmaya yetenekli olmadığının bir kanıtıydı. Bu görevi, daha sonraki olayların da gösterdiği gibi, ancak Polonya’nın demokratik güçleri yerine getirebilirdi.

Sovyet askerlerinin Polonya topraklarına girmesinden sonra Sovyet hükûmeti, anti-Hitler koalisyonundaki müttefiklerini bu konuda bilgilendiriyordu. Sovyet askerlerinin ilerlemesi ve Lublin'i kurtarışı konusunda bilgi veren Sovyet hükûmetinin Başkanı Churchill'e 23 Temmuz 1944 tarihli mektubunda şunları yazıyordu: "Bu ortamda fiilen Polonya topraklarında idari konuda bir sorunla karşı karşıyayız. Biz Polonya topraklarında kendi idaremizi kurmak istemiyoruz ve kurmayacağız, çünkü biz Polonya'nın içişlerine karışmak istemiyoruz. Bunu Polonyalıların kendileri yapmak zorundadır.. Bu nedenle, biz Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi ile ilişki kurmayı gerekli gördük... Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi Polonya topraklarında bir idare kurmaya hazırdır ve umarım, bu gerçekleştirilebilir durumdadır. Polonya'da biz ülkede idareyi oluşturma becerisi olan başka bir güç bulamadık. Londra'daki Polonya hükûmeti tarafından yönetilen sözüm ona illegal kuruluşlar etkileme becerisinden uzak geçici örgütlerdir. Polonya Komitesi'ni ben Polonya hükûmeti olarak kabul edemem, ama olasıdır, bu komite gelecekte demokratik güçlerden oluşacak geçici Polonya hükûmetinin oluşumu için çekirdek görevi görebilir." [77]

Bu yeni durumda, sürgündeki Polonya hükûmetini desteklemeyi sürdüren Batılı devletler, Polonya sorununda Sovyet hükûmetine baskı yapmak için bir yeltenişte daha bulundular. Bu kez görüşmeler için Moskova'ya sürgündeki Polonya hükûmetinin başbakanı S. Mikolajczyk gelmişti.

W. Churchill, Mikolajczyk'in ziyareti ile ilgili olarak 27 Temmuz'da J. Stalin'e gönderilen mektupta, Batılı devletlerin Polonya'daki bir organı Sovyetler Birliği'nin ise başka bir organı tanıyacakları bir durumda olmak konusundaki endişelerini ifade ediyordu. Churchill önceki tutumundan biraz uzaklaşmıştı ve "Rusya konusunda dostça ilişkilere odaklanmış Polonyalıların, güçlü, özgür, bağımsız bir Polonya'yı kurmak ve Rusya gibi iyi bir komşu edinmek ve ayrıca gelecekte ülkeniz ile olası Alman saldırganlığı arasında önemli bir bariyer oluşturmak için Britanya ve Birleşik Devletlere dostça yaklaşan Polonyalılarla birleşmek zorunda"[78] olduklarını savunuyordu.

J. Stalin 28 Temmuz tarihli yanıt mektubunda, Sovyet hükûmetinin "Polonya topraklarında kurulan ve demokratik güçlerden oluşan Ulusal Komite'yi..." selamlamakta olduğunu bir kez daha vurguluyordu. "... Bu

komitenin kurulmasıyla, Büyük Britanya, SSCB ve Birleşik Devletlere dostça yaklaşım içinde olan ve demokratik güçlerle birleşme yeteneği olmayan Polonyalı unsurlar tarafından karşı koyuşun aşılması için Polonyalıların birleşmesi amacıyla iyi bir başlangıç yapılmıştır."[79] Şunlara işaret ediyordu J. Stalin: "Müttefiklerin ortak davası için Polonya sorununun önemi Sovyet hükûmetince anlaşılmaktadır ve özellikle de bu nedenle Sovyet hükûmeti tüm Polonyalılara yardımda bulunmaya ve onlar arasında anlaşmaya varılmasında aracılık yapmaya" [80]hazırdır.

Mikolajczyk Moskova'ya geldiğinde, 31 Temmuz'da V. M. Molotov, 3 Ağustos'ta da J. Stalin ile görüştü.

6-7 Ağustos'ta Moskova'da S. Mikolajczyk, S. Grabski ve T. Romer'in sürgündeki Polonya hükûmetinin Krajowa Rada Narodowa başkanı B. Bierut ve Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi (PUKK) üyeleri E. Osubka-Morawski, A. Witos, M. Zymierski ve W. Wasilevska ile bir görüşmesi gerçekleşti. Görüşmelerin başarıyla sonlandırılmasına izin vermeyen temel görüş ayrılığı Polonya Anayasası idi. PUKK üyeleri Seym'in seçilmesine ve Polonya'da yeni anayasanın kabul edilmesine kadar 1921 anayasasının geçerli olması gerektiği görüşündeydiler. Sürgündeki Polonya hükûmetinin temsilcileri Polonya halkına zorla dayatılan 1935 tarihli anti-demokratik anayasanın korunmasından yanaydılar. Bu görüşmeler sırasında PUKK temsilcileri, Londra'da bulunan Polonyalı göçmenlerin demokratik temsilcileriyle komitenin birleşmesi gibi somut öneriler de sundular. Ayrıca, Mikolajczyk grubuna, PUKK'ın Temmuz Manifestosu'nda açıklanan programını tümüyle tanıması koşuluyla, bizzat Mikolajczyk için Başbakanlık koltuğu dâhil, yeni hükûmette (18 koltuktan) 4 koltuk öneriyorlardı. Mikolajczyk, Londra'daki meslektaşlarıyla mutabık kalmadan bu konularda karar alamayacağını bildiriyordu. [81]

J. Stalin 8 Ağustos tarihli mektubunda W. Churchill'e PUKK temsilcileri ile sürgündeki Polonya hükûmeti arasındaki görüşmeleri bildirirken, "bu görüşmelerin istenen sonuçları vermediğine" işaret ediyordu. Şöyle devam ediyordu J. Stalin: "Ama bu görüşmeler, hem Mikolajczyk'in hem de daha yeni Varşova'dan gelmiş olan Morawski ve Bierut'un kendi görüşleri konusunda birbirlerini ayrıntılı olarak bilgilendirme ve özellikle hem Polonya Ulusal Komitesi hem de Mikolajczyk'in birlikte çalışmak ve bu

yönde pratik olanaklar aramak arzularını ifade etmelerine yardımcı olduğu için olumlu bir anlam taşımıştır.”[82]

Mikolajczyk Moskova’da bulunduğu sırada Polonyalı gericiler çeyrek milyon Polonyalının yaşamına mal olan anlamsız bir serüvene kalkıştılar. Krajowa Ordu müfrezesine (sürgündeki Polonya hükûmetinin illegal askerlerine) Varşova’da ayaklanma başlatmaları emri verildi. Ayaklanmayı örgütleyenlerin amacı, Sovyet askerleri Varşova’ya girinceye kadar sürgündeki hükûmetin iktidarını ilan etmekten oluşuyordu. Çıkarcı siyasal amaçlar güden Londra’daki Polonyalı çevreler Sovyetler Birliği’ni ve Sovyet Askerî komutanlığını, planlarına ilişkin hiçbir bilgilendirme girişiminde bulunmadılar.

Varşova ayaklanması zayıf hazırlanmıştı; ayaklanmacılar kötü silahlandırılmıştı ve daha ilk günden çok zor durumlara düştüler. J. Stalin 5 Ağustos’ta W. Churchill’e şunları yazıyordu: “Polonyalıların Krajowa ordusu yanlışlıkla tümen olarak adlandırılan birkaç müfrezeden oluşmaktadır. Ne topları ne hava kuvvetleri ne de tankları var. Böylesi müfrezelerin, Almanların savunmak için 4 tank tümeni yerleştirdiği Varşova’yı alabileceklerini düşünemiyorum.” [83]

Ayaklanmanın zamanlaması doğru değildi: bu ayaklanma ancak Kızıl Ordu’nun Varşova’ya taarruzu koşuluyla başarılı olabilirdi. Ancak, bu zamana kadar Sovyet askerlerinin ilerlemesine ara verilmişti. Sovyet askerlerinin 500 km ilerleme kaydettikten sonra cephe gerisini takviye etmeye, yeni mevzilere yerleşmeye ve bir sonraki taarruza hazırlanmaya ihtiyaçları vardı.

Sovyet hükûmeti haklı olarak bu serüvenin sorumluluğunun Londra’daki Polonya sürgün hükûmetine ait olduğuna işaret ediyordu. J. Stalin 22 Ağustos’ta W. Churchill ve F. Roosevelt’e şunları yazıyordu: “Er ya da geç, iktidarı ele geçirmek uğruna Varşova serüvenine girişmiş bir avuç katile ilişkin gerçeği herkes görecektir. Bu insanlar Varşovalıların saflığından yararlanarak çok sayıda insanı neredeyse silahsız olarak Alman topları, tankları ve uçaklarının altına itti.”[84]

Varşova ayaklanması, Polonya tarihinin en trajik sayfalarından biri olmuştu. Gericilerin serüvenci niyetlerine rağmen, ayaklanma Hitler karşıtı geniş katılımlı bir nitelik kazandı. Varşovalılar şundan emindi: özgürlük dakikaları çok yakın. Ve gerici Polonyalı elebaşlarının topu topu siyasal bir

oyun oynadıklarını tahmin etmemişlerdi. Marksist-Leninist gerçeklik bir kez daha doğrulanmıştı: burjuvazi kendi sınıfsal çıkarları için her türlü suçu işler. [85]

Sovyet Komutanlığı, Varşovalı ayaklanmacılara yardım etmek için elinden gelen her şeyi yapmıştı. Varşova ayaklanması sırasında Sovyet uçakları 2243 uçuş gerçekleştirmiş, ayaklanmacılara havadan 156 havan topu, 505 tanksavar tüfek, 2667 otomatik tüfek ve tüfek, 41780 bomba, 3 milyon mermi, 113 ton gıda ve 500 kg tıbbi malzeme göndermişti. [86]

14 Eylül 1944’te 1. Belarusya Cephesi askerleri Polonya başkentinin banliyösü Prag’ı ele geçirmişti. Ancak, 15 Eylül’ü 16 Eylül’e bağlayan geceki muharebe alanlarını ele geçirme ve ayaklanmacılarla (isyancılarla) ortaklaşa harekât yürütme amacıyla Wisla’nın yarılması girişimi başarısızlıkla sonuçlandı.

63 gün süren muharebeden sonra 2 Ekim’de isyancılar direnmekten vazgeçtiler. Sovyet askerleri topçu himayesinde çok sayıda Varşovalının, kendilerine ilk yardımın yapıldığı Wisla’nın diğer kıyısına geçmelerine yardımcı oldu.

31 Ekim 1944’te PUKK, 4 Ocak 1945’te Sovyet hükûmeti tarafından tanınacak olan Polonya Cumhuriyeti Geçici Hükûmetine dönüştü. Polonya Geçici Hükûmeti nezdinde Sovyetler Birliği büyükelçiliğine V.Z. Lebedev atandı. Polonya Cumhuriyeti Geçici Hükûmetinin resmen tanınması Polonya Demokratik Halk Cumhuriyeti’nin uluslararası konumunu güçlendirdi.

Çekoslovakya’nın Kurtuluşunun Başlaması Slovak Ayaklanması

Kızıl Ordu’nun 1944’teki merkez istikametteki başarılı taarruzu, Çekoslovakya’nın bir an önce kurtuluşu için ön koşullar yaratıyordu. Sovyet askerlerinin Çekoslovakya sınırına yaklaşması nedeniyle, Sovyet hükûmeti ile Çekoslovakya temsilcileri arasındaki askerî-siyasal ve diplomatik nitelikli bazı sorunların çözülmesi gerekliliği doğmuştu.

Özellikle, Sovyet askerlerinin Çekoslovakya topraklarına girmesinden sonra Sovyetler Başkomutanlığı ile Çekoslovak yönetimi arasındaki ilişkilere dair 8 Mayıs 1944'te Londra'da[87] imzalanan anlaşmada saptanan Sovyet Komutanlığı ile kurtarılmış topraklardaki Çekoslovak yönetimi arasındaki karşılıklı ilişkilerin ilkeleri düzenlendi. Sovyet (müttefik) askerlerinin askerî harekâtlar sonucunda Çekoslovakya topraklarına girmesinden sonra savaşın yürütülmesine ait tüm işlerde üst yönetim ve sorumluluk, askerî operasyonların gerçekleştirilmesi için gerekli olan zaman içinde Sovyet (müttefik) Ordular Başkomutanlığı'nın elinde olması zorunluluğu, anlaşma ile belirginlik kazanmıştı. Kurtarılmış toprakların herhangi bir bölümü doğrudan askerî operasyon bölgesi olmaktan çıkar çıkmaz Çekoslovak hükûmeti kamu çalışmalarının idaresini eline alacak ve Sovyet (müttefik) Başkomutanına, sivil ve askerî organları aracılığıyla her türlü katkı ve yardımı yapacaktı.

8 Mayıs 1944 tarihli anlaşma eşitlik, karşılıklı yardım ve başka bir devletin içişlerine karışmama ilkelerine dayanıyordu. Bu anlaşma fiilen Sovyet askerleri ve komutanlığının dost bir devletin kurtarılmış topraklardaki yerel iktidar organları ile gerçekleştirdiği ilk uluslararası belge oluyordu.[88]Sovyet tarafı anlaşmanın tüm maddelerine sıkı sıkıya uyuyordu.

Bu sırada Çekoslovakya'da Komünist Parti'nin yönetimi altında geniş çaplı bir ulusal kurtuluş hareketi başlatılmıştı. Slovakya'daki partizan mücadelesi Ağustos sonunda Banska-Bystrica merkezli ulusal bir ayaklamaya dönüşmüştü. Ayaklanma planı 1943 yılının ikinci yarısında Slovakya Komünist Partisi'nin çabaları ve sürgündeki hükûmete bağlı olan bazı burjuva direniş grupları temsilcilerinin katılımıyla kurulan Slovak Ulusal Konseyi (SUK) tarafından hazırlanmıştı. Ayaklanma planı Çekoslovakya Komünist Partisi Yurtdışı Bürosu tarafından onaylanmıştı. Slovakya'daki silahlı ayaklanma, Kızıl Ordu'nun Slovakya'ya girdiğinde ya da Hitlerciler Slovakya'nın açıkça kuşatılması kararı aldığında başlamalıydı.[89]

Ayaklanma, Slovakya'ya partizanların hakkından gelmeleri için kukla Slovakya Cumhurbaşkanı Tiso'nun çağrısıyla gelen faşist Alman birliklerinin girdiği gün olan 29 Ağustos'ta başladı.

30 Ağustos'ta ayaklanma tüm merkez Slovakya'yı kapsadı. İsyancıların saflarında Slovaklar ve Çeklerle birlikte diğer halkların temsilcileri olan Sovyet insanları çarpışıyordu. 1 Eylül 1944'ten itibaren Slovak Ulusal Konseyi kurtarılmış Slovakya'da yüksek iktidarı üstlendi.

Slovak Ulusal Konseyi köklü ekonomik ve sosyal sorunlar konusunda bir dizi kararname kabul etti. SUK'ta en büyük rolü onun eş başkanı Karol Schmidke ve İçişleri yetkilisi Gustav Husak oynuyordu.

SUK, daha silahlı ayaklanma planının hazırlanmasında, 29 Temmuz 1944 tarihli oturumda Sovyet Komutanlığı ile ilişki kurmak ve kendi faaliyetlerini Kızıl Ordu'nun faaliyetleri ile koordine etme kararı aldı. Bu amaçla K. Schmidke ve Yarbay M. Ferienchik Ağustos başında Moskova'yı ziyaret ettiler ve Kızıl Ordu Genelkurmay temsilcisi Tuğgeneral N.V. Slavin ile görüştüler. [90] 31 Ağustos 1944'te, Doğu Slovakya Kolordu Komutan Yardımcısı Albay V. Talskiy Başkanlığında bir Slovak subay grubu Kolordu karargâhına hiçbir şey bildirmeden, beklenmedik bir şekilde Ukrayna 1. Cephe karargâhına uçtular ve Sovyetler Birliği Cephe Komutanı İ.S. Kornev'e başlayan ayaklanmayı bildirdiler. Ukrayna 1. Cephesi Komutanı 2 Eylül 1944'te karargâha, Slovak ayaklanmacılarla birleşmek ve ayaklanmaya yardım etmek için operasyon yürütmeyi önerdiği yazılı bir rapor sunuyordu. [91]

Bununla eş zamanlı olarak Londra'da bulunan Benes'in sürgündeki Çekoslovak hükûmeti, ortaya çıkan durumu kendi çıkarları için kullanmak istiyordu. Sürgündeki Slovak hükûmeti Slovakya'daki savaşı yürütmekte olduğunu bildiriyor ve Almanlara karşı savaşan Slovak partizan müfrezeleri ve askerî birliklerini Çekoslovak ordusunun bir parçası olarak ilan ediyordu.

31 Ağustos'ta Çekoslovakya'nın SSCB büyükelçisi Z. Fierlinger ve SSCB'deki Çekoslovak Askerî Misyonu Başkanı General G. Pika SSCB Dışişleri Halk Komiserliği aracılığıyla Sovyet hükûmetine Kızıl Ordu'nun harekât olanakları çerçevesinde Slovak halkına yardım etmesi ricasında bulunuyordu. Bir de onlar "havadan ve partizanlar tarafından kuşatılmış belirli bölgelere silah gönderilmesi, aynı zamanda paraşüt-çıkarma tugayı olarak hazırlanmış olan İkinci Çekoslovak Tugayının sevkiyatında yardımcı olunması ricasında" bulunuyorlardı. Pika Çekoslovak hükûmetinin eş

zamanlı olarak Londra'da müttefikler ile onlar tarafından yardımda bulunulması konusunda görüşmeler yapıldığını ekliyordu.[92]

4 Eylül'de Z. Fierlinger SSCB Dışişleri Halk Komiserine, Slovakya Ulusal Konseyi'nin Cumhurbaşkanı Benes ve Çekoslovak hükûmeti ile ilişkileri sürdürmekte olduğu ve onun yüksek yönetimini tanımakta olduğunu teyit eden bir mektup gönderiyordu. Mektupta Sovyet hükûmetine, "Sovyet hükûmetinin Çekoslovakya topraklarında Nazilere karşı çarpışan Çekoslovak askerlerine yapabileceği her türlü manevi ve maddi yardımı bir an önce" yapması ricası dile getiriliyordu. Aynı zamanda mektupta SSCB hükûmetine Çekoslovakya topraklarında çarpışan Çekoslovak askerî birliklerinin "savaşan bir tarafın tüm haklarından yararlanmak zorunda olduğu ve bu hakların her türlü ihlalinin kovuşturulmak ve cezalandırılmak zorunda olduğunun" [93]ifade edileceği uygun bir bildiri yayımlaması için başvuruluyordu.

Böyle bir bildiri Naziler tarafından işgalcilere karşı mücadeleye katılan Slovak halkına şiddetli bir katliam uygulama tehdidine karşı çok sayıda Slovak yurtseverin yaşamını kurtarma amacı taşıyordu.

2 Eylül 1944'te SSCB Dışişleri Halk Komiserliğine iletilen K. Gottwald'ın "Slovakya Olayları Konusunda" adlı notlarında bildirildiği gibi, Çekoslovakya Komünist Partisi Yönetimi Londra hükûmetinin Slovakya'daki savaşı yönettiğine ilişkin bildiriyi "övünme" [94]olarak nitelendiriyordu. Yine aynı notta K. Gottwald "Slovakya'da müdahaleci Alman askerlerine karşı çok sağlam silahlanmış bir halk savaşı başlamakta olduğunu ve bu savaşa partizanlar dışında Slovak ordusunun önemli bir bölümünün ve geniş halk kitlelerinin katılmakta olduğunu" yazıyordu. Ve devamında K. Gottwald şunlara işaret ediyordu: "Slovak Ulusal Konseyi'nin siyasal platformu: Slovak ve Çek halklarının eşit hakları temelinde (olasıdır, federatif ilişkiler esasında) ve Sovyetler Birliği ile sağlam bir ilişki."[95]

Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin ricası üzerine ve SSCB ile Çekoslovakya ile ittifak anlaşması uyarınca, Sovyet hükûmeti hem silah olarak hem de Kızıl Ordu'nun askerî harekâtları ile Slovakya'da ayaklananlara acil yardım yapma kararı aldı. 2 Eylül'de Yüksek Başkomutanlık 1. ve 4. Ukrayna cephelerine en geç 8 Eylül'de taarruza başlama emri verdi. Aynı zamanda 2. Ukrayna Cephesi'ne Karpatların

aşılması için 4. Ukrayna Cephesi askerlerine yardımcı olması amacıyla düşmana darbe vurma emri verildi.[96]

2 Eylül'de Sovyet hükûmetinin Slovakya'da ayaklananlara yardımda bulunulmasına ilişkin kararı Moskova'daki Çekoslovakya temsilcilerine de bildirildi. [97]Daha sonra Sovyetler tarafından, Çekoslovakya'nın SSCB Büyükelçisinin mektubunda 4 Eylül'de sorulan sorulara, resmî yanıtlar verildi. SSCB Dışişleri Halk Komiserliği'nin bu mektuba yanıtında, Slovak halkının Hitlerci işgalcilere karşı başlatılan mücadelesini, müttefiklerin ortak düşmana karşı kurtuluş savaşına değerli bir katkı kabul eden Sovyet hükûmetinin Slovak partizanlara ve onlara katılan Slovak asker ve subaylara yardımda bulunmak için gerekli önlemleri almış olduğu ifade ediliyordu. Kısacası, Sovyet hükûmeti, "doğaldır ki, Çekoslovakya topraklarında savaşan bir ülkenin birleşik direniş kuvvetleri askerlerinin haklarını, bu savaştan kaynaklanan tüm sonuçlarıyla birlikte tanımaktaydı." [98]

8 Eylül 1944'te enternasyonal borcunu yerine getiren Sovyet askerleri Slovakya'da ayaklananlara yardım etmek için taarruza geçtiler. Sovyet askerleri bünyesinde ayrıca General Ludvik Svoboda komutasındaki 1. Çekoslovak Kolordusu da savaşıyordu. Kızıl Ordu ve Çekoslovak kolordusu gerekli hazırlıklar yapılmaksızın ve güç koşullarda düşmanın Macaristan'dan nakledilen çok sayıda kuvvetlerine karşı şiddetli çarpışmalar yaptılar. Eylül sonunda SSCB'de oluşturulmuş ve iyi silahlandırılmış Çekoslovak paraşüt çıkarma tugayının Slovakya'ya sevkiyatı başladı. 6 Ekim gecesi Sovyet ve Çekoslovak askerî birlikleri Duklin Boğazı'na hâkim oldular ve Çekoslovakya topraklarına girdiler.

Ludvik Svoboda Ukrayna 1. Cephesi Komutanı İ.S. Konev'e gönderdiği telgrafta şunları yazıyordu: "Biz, halklarımızın iğrenç faşist boyunduruktan kurtarıcılar olarak karşıladıkları Kızıl Ordu'nun şanlı askerleriyle vatan için omuz omuza savaştık." [99]Sovyet ve Çekoslovak askerlerinin Duklin Boğazı'ndan taarruzunun öneminden söz ederken K. Gottwald şunları ifade ediyordu: "Duklin'de Slovak halkının duyguları ve bilincinde yer eden bir slogan doğdu: Sovyetler Birliği ile sonsuza dek! Sovyetler Birliği ile birlikte, başka türlü asla! [100]

Sovyet askerlerinin taarruzu isyancıların iki ay boyunca Hitlercilerin kendilerinden kat kat üstün güçlerine karşı isyan edilen bölgeleri ellerinde

tutmalarına yardımcı olmuştu. Partizanlar ancak Ekim sonunda mücadeleyi sürdürmek için dağlara çekildiler. Slovak Ulusal Konseyi'nin yöneticileri yeraltına çekildiler. Çekoslovakya'nın Moskova büyükelçisi Z. Fierlinger'in sürgündeki Çekoslovak hükûmetinin Dışişleri bakanı Y. Masaryk'e gönderdiği telgrafta itiraf ettiği gibi, Sovyetler Birliği Slovakya için elinden gelen her şeyi yapmıştı. "Aksiliğe bakın ki", diyordu Büyükelçi, "taarruzu desteklemek zorunda olan Doğu Slovakya'daki her iki Slovak tümenin komutanlığı ihanet etti." [101]Z. Fierlinger Sovyetler Birliği hükûmetine "Kızıl Ordu Başkomutanlığı'nın bu denli hızlı ve kararlı bir şekilde ve mevcut duruma uygun olarak Slovakya'nın kurtarılmış topraklarına Kızıl Ordu gelinceye kadar direnme olanağı sağlamak için girişimlerde bulunduğu ve halkımıza gerçekten de kardeşçe duygular besleyerek bu bölgeye mümkün olan her türlü dikkati yönelttiği"[102] için derin bir minnettarlık ifade ediyordu.

Ancak, Londra'daki sürgün hükûmeti, söz konusu hükûmetin Dışişleri Bakanının, Çekoslovakya'nın SSCB büyükelçisi Z. Fierlinger'e 13 Ekim 1944 tarihli telgrafında da görüldüğü gibi, Slovak yurtseverlere yardım yapmak ve onlarla birlikte olmak amacıyla Sovyet askerlerinin Karpatlar'ı aşarak taarruz yapmasını kendisi için arzulanmaz bir durum olarak kabul ediyordu. [103]Bunda Benes hükûmetinin SSCB ve Çekoslovakya'nın demokratik güçlerine karşı ikiyüzlü dar sınıfsal politikası bir kez daha etkisini göstermişti.

Slovak ulusal hareketi Çekoslovakya'daki ulusal kurtuluş mücadelesinin gelişmesinde müstesna bir yer tutuyordu. Çekoslovak Komünist Partisi, ulusal kurtuluş mücadelesi fikirlerini daha sonradan demokratik halk devrimi programında geliştirdi.

Çekoslovakya toprakları Kızıl Ordu tarafından kurtarıldığı ölçüde buralarda ulusal yönetim organları kuruluyordu. Bu koşullarda Benes'in sürgündeki hükûmeti kurtarılmış Çekoslovakya topraklarına gelmeye hazır olduğunu ifade ediyordu. Çekoslovakya Komünist Partisi kendilerince anayurtta ilk Çekoslovak Cumhuriyeti Hükûmetinin kurulmasına ilişkin görüşmelerin tam zamanı olduğu görüşündeydi ve bu görüşmelere katılmaya hazır olduğunu ifade etti. K. Gottwald ve E. Benes'e gönderilen 2 Şubat 1945 tarihli telgrafta "Cumhurbaşkanının derhâl en yakın mesai arkadaşlarıyla, aynı zamanda dikkate değer siyasal grupların Londra'daki

temsilcileriyle birlikte, yurtdışındaki Londra ve Moskova direniş gruplarının temsilcilerinin, Slovakya'nın sorumlu temsilcileriyle birlikte Cumhurbaşkanının Başkanlığında, programa ilişkin tüm konuları ve yeni hükûmetin kadrosuna ilişkin konuları tartışabilecekleri, Moskova'ya gelmeleri" öneriliyordu. Daha sonra telgrafta şu ifadeler yer alıyordu: "Cumhurbaşkanının Moskova'da bulunması aynı zamanda Sovyet yöneticilerle bizim gerekli gördüğümüz güncel Çekoslovak-Sovyet sorunlarının tartışılmasına olanak sağlar." [104]16 Şubat 1945'te Çekoslovakya'nın Moskova Büyükelçisi SSCB Dışişleri Bakanlığı Halk Komiserliğine Benes'in Londra'dan kurtarılmış Çekoslovakya topraklarına Moskova üzerinden geçmeye karar verdiğini bildiriyordu.[105]

1945 Martında Moskova'ya gelen Benes, Çekoslovakya Komünist Partisi temsilcileriyle yeni bir hükûmet kurulması ve onun programı konularında görüşmelere başladı. Pozisyonunu kaybetmekten korkan ve bir süreliğine Çekoslovakya burjuvazisinin çıkara dayalı planlarını gizleyen Benes ve çevresindekiler, komünistlerin katılımıyla demokratik bir hükûmet kurulmasına razı olmuşlardı. 4 Nisan 1945'te Zdenek Fierlinger Başkanlığında Çekler ve Slovakların ulusal cephe hükûmeti kuruldu. Hükûmet Başkanının yardımcılığına Klement Gotwalld getirildi. Bu hükûmet 5 Nisan'da Çekoslovakya Komünist Partisi çizgisinin, Çekoslovakya'daki demokratik halk devriminin gelişmesi yolunda kendi ifadesini, Sovyetler Birliği ile ittifak ve dostluğunu bulduğu programı Çekoslovakya'nın Kosice kentinde ilan ediyordu.

Yugoslavya ve Arnavutluk'un Kurtuluşu Yugoslavya Sorunu

1944 Eylül ayı ortalarında Kızıl Ordu Yugoslavya sınırlarına gelmişti. Yugoslavya halklarını faşist diktatörlükten kurtarma hazırlıkları başlamıştı. 21 Eylül 1944'te Yugoslavya Halk Kurtuluş Ordusu Yüksek Başkomutanı Mareşal Josip Broz Tito Moskova'ya geldi. Moskova'da Kızıl Ordu'nun Yugoslavya'da geçici olarak faaliyet göstermesi konusunda anlaşmaya

varıldı ve aynı zamanda Sovyet askerlerinin Yugoslavya Ulusal Kurtuluş Ordusu (YUKO) ile ortaklaşa operasyonlarına ilişkin anlaşma imzalandı. [106]29 Eylül 1944'te TASS'ın Sovyet Komutanlığı ve YUKO komutanlığı arasındaki anlaşma konusunda haberi yayımlandı. Bir de ayrıca Sovyet askerlerinin kendi harekât görevlerini gerçekleştirdikten sonra Yugoslav'dan çıkacağı ve Yugoslavya topraklarında, Kızıl Ordu birliklerinin konuşlandığı bölgelerde YUKO'nun sivil idaresinin faaliyet göstereceği bildiriliyordu. [107]

Sovyet askerleri YUKO'na işgalci Hitlercileri kovmakta yardım etmişti. 20 Ekim'de Kızıl Ordu askerleri YUKO ve Bulgar birlikleri ile birlikte Yugoslavya'nın başkenti Belgrat'ı kurtardılar. Aynı gün Mareşal Tito Yugoslavya'nın başkentinin kurtarılması dolayısıyla SSCB Silahlı Kuvvetler Yüksek Başkomutanına bir mektup gönderdi. Mektupta şunlar yer alıyordu: "Belgrat'ın kurtarılması bizim halklarımız için tarihsel bir öneme sahiptir ve özellikle de şu nedenle ki, bu bitkin halkların ülkesi, Yüce Sovyetler Birliği'nin evlatları Yugoslavya'nın saygın evlatlarıyla birlikte kan döktüğü bir arenadır. Bununla, Yugoslavya halklarının Sovyetler Birliği halklarıyla kan kardeşliği belleklere kazınmıştır."[108] Belgrat operasyonundan sonra Kızıl Ordu askerleri YUKO birlikleriyle ortaklaşa olarak Kuzeybatı yönünde taarruza devam ettiler.

YUKO ve Sovyet birliklerinin Yugoslavya'da ilerlemesiyle birlikte Almanlar aceleyle Kuzeye çekildiler. Ancak 1944 Kasımı sonunda İngiltere hükûmeti, Yugoslavya'daki Hitlercilerin tesislerine, İngiliz bombardımanlarının "sınırlarının genişletilmesi" önerisiyle başvuruyordu. 1 Aralık'ta, sonucunda Sovyet birliklerinin Niş-Alrksinac bölgesinde bombardımana maruz kaldığı Amerikan Hava Kuvvetlerince daha önceden yapılan hatayı aklamak için Churchill Yugoslavya'daki Sovyet ve müttefik hava kuvvetlerinin daha net ve sınırları belli bombardıman hattı oluşturulmasını rica ediyordu.[109] Sovyet hükûmeti "Yugoslavya'da Almanlara karşı eylemlerin tam bir uyum ve verimlilik içinde olmasının sağlanmasını [110]onaylıyordu. Kızıl Ordu Genelkurmayı Pirlepe üzerinden Sarayevo hattında Yugoslavya'nın Güney sınırına kadar ve devamında Bulgaristan'ın Güney sınırı hattında bombardıman sınırlarının belirlenmesini onayladı. [111]

Öte yandan Sovyet hükûmeti YUKO'na yardımı artırdı. Sovyet komutanlığı YUKO'na çok sayıda silah, mühimmat ve diğer araçlar iletti. YUKO'nun elinde ileri teknoloji uçaklar grubu, birkaç havaalanı hizmet taburu, ayrıca SSCB'de oluşturulmuş ve tümüyle tamamlanmış Yugoslav Piyade Tugayı vardı.[112]

1944 yılının sonuna doğru Yugoslavya'da tüm kurtarılmış topraklarda nihai olarak güçlenmiş devrimci iktidar organları vardı: Anti-Faşist Halk Kurtuluş Meclisi (AHKM) ve geçici hükûmet haklarına sahip Yugoslavya Ulusal Kurtuluş Komitesi (YUKK).

Ancak, ABD ve İngiltere hükûmetleri İngiltere'de ikamet eden Yugoslavya Kralı II. Piotr'u ve onun hükûmetini destekliyordu. Onlar, Yugoslavya'nın kurtuluşundan sonra iktidarın demokratik güçlere geçmemesi için çabalıyordu. Sovyet tarafı İngilizler ve Amerikalıların Yugoslavya'da gerici güçlerin güçlendirilmesine ve bununla birlikte İngiliz ve Amerikan emperyalizminin etkisine dönük taleplerine karşı koyuyordu. Bu konudaki en çetin konuşma Ekim 1944'te Churchill Moskova'ya geldiğinde oldu. Sovyet hükûmetinin çabaları sayesinde Yugoslav halklarının savaştan sonraki yönetim şeklini kendilerinin belirlemesine onay verildi.

1 Ekim 1944'te Mareşal Tito ile Krallık Hükûmeti Başbakanı Doktor İ. Subasic arasında YUKK temelinde tek bir hükûmet kurulması konusunda anlaşma sağlandı. Anlaşma Yugoslavya'nın yeni devlet yapısı sorununun savaştan sonra halkın özgür iradesiyle çözülmesi gerektiğini öngörüyordu. Buna kadar, Kral ülkeye girme hakkını yitirmişti. Tito-Subasic Anlaşması Yugoslavya Ulusal Kurtuluş Komitesi Başkan yardımcısı E. Kardelj ve Başbakan Subasic'in 20-23 Kasım 1944'te Moskova'da J. Stalin ve V.M. Molotov ile görüşmelerinde onaylandı. Sovyet-Yugoslav resmî bildirisinde Birleşik Yugoslavya hükûmeti kurulması gerekliliği kaydedilmişti. [113] 25 Kasım 1944'te Sovyet hükûmeti Tito-Subasic Anlaşması'nın kendilerince onaylandığını bildiriyordu. Kral II. Piotr, İngilizlerin de desteğiyle anlaşmayı sabote etti ve Subasic'i istifa ettirdi. Sovyet hükûmeti Churchill'e gönderdiği mektuplarda, Yugoslavya ulusal kurtuluş hareketinin çıkarlarına uygun olan anlaşmanın koşullarının yerine getirilmesini ısrarla talep ediyordu. Sorun üç devletin, SSCB, İngiltere ve ABD'nin Kırım Konferansı'nda ele alındı. Sürgündeki Yugoslav çevrelerin karşı çıkmasına

rağmen anlaşma 1945 Martında yürürlüğe girdi. Böylece Yugoslavya'daki halk iktidarı organlarının zaferi sağlanmış oldu.

1944 Ekiminde, Belgrat Operasyonu'ndan sonra Hitler askerlerinin Arnavutluk'tan toplu çekilmeleri başladı. 29 Kasım 1944'e doğru Arnavutluk Halk Kurtuluş Ordusu Arnavutluk topraklarının tümüyle kurtuluşunu gerçekleştirdi.

Kuzey Norveç'in Kurtuluşu

Finlandiya'nın faşist bloktan çekilmesinin üzerinden çok geçmeden Kızıl Ordu'nun Kutup ötesinde başarılı bir taarruzu başladı. 1944 Ekim ayı ortasında Sovyet askerleri, Hitlerci işgalcileri kovmaları için Norveç halkına yardım amacıyla Norveç sınırına çıktı.

Daha 1944 Şubatında SSCB Dışişleri Halk Komiseri Norveç'in Moskova Büyükelçisi aracılığıyla, Sovyetler Birliği'nin, Norveç'in kurtuluşu davasına katkıda bulunma isteğini Norveç hükûmetinin bilgisine sunmuştu. Bundan dolayı Sovyet askerleri ile Norveç sivil yönetimi arasında gelecekteki ilişkiler konusunda sorun çıktı. Sovyet hükûmeti Norveç tarafının isteklerine karşılık vererek, Norveç tarafından önerilen 16 Mayıs 1944 tarihli tasarıyı kabul etti ve sivil yönetim anlaşmasını imzaladı. Yine aynı gün Norveç ABD ve İngiltere ile benzer iki anlaşma imzaladı. Bu belgeler müttefik askerleri tarafından kurtarılan topraklarda askerî durum müsait olduğu andan itibaren Norveç hükûmeti tarafından sivil yönetimin devralınmasını öngörüyordu. Bu anlaşmaların esas anlamı, büyük müttefik devletlerin Norveç'in egemenliği ve yasal hükûmetine saygı duymak yükümlülüğünü üstlenmelerinden ibaretti.[114]

Londra'da bulunan Norveç hükûmeti 27 Ekim 1944'te SSCB hükûmetine bir mektupla başvurdu. Norveç hükûmeti mektupta Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nin kahramanlığına işaret ediyor ve daha sonra şu ifadelere yer veriyordu: "Savaş boyunca Norveç hükûmeti Sovyet hükûmetinin Norveç'e olan dostluğu ve sempatisine defalarca kanaat getirmiştir. Norveç'in Kuzey

bölgelerinin halkı bizim Sovyet müttefikimizin ordusunu bir kurtarıcı olarak selamlayacaktır. Norveç Silahlı Kuvvetleri çarpışmalara katılacaktır ve onunla birlikte halk ve Norveç hükûmeti tarafından tayin edilecek sivil idareler Alman zalimlerine karşı ortak mücadelede maksimum çabayı göstereceklerdir. Norveç'in Kuzey kesimlerinin kurtarılması tüm Norveç halkı tarafından mutluluk ve heyecanla selamlanacak ve bu ülkelerimiz arasındaki dostluğun daha da güçlenmesini sağlayacaktır."[115]

Ekim ortasında Norveç hükûmeti Sovyet tarafına Norveç askerlerinin Norveç'in Kuzeyinde ve Finlandiya'nın Kuzey bölgelerinde Almanlarla mücadelede kullanılması, aynı zamanda bir Norveç askerî heyetinin Sovyetler Birliği'ne gelmesi olanaklarına ilişkin soru yöneltiyordu. Sovyet hükûmeti Norveçlilerin tüm arzularını yerine getirdi.

7-12 Kasım 1944'te Sovyet hükûmetinin daveti üzerine Dışişleri Bakanı Trygve Lie Başkanlığında bir Norveç hükûmet heyeti Moskova'da bulunuyordu. Görüşmeler Norveç'in Sovyet askerleri tarafından kurtarılmaya başlanması ile ilgiliydi.

Kasım başına doğru Kızıl Ordu Norveç'in Kuzeydoğusunu, Doğu Finmark'ı Alman askerlerinden kurtardı. Norveç halkı kurtarıcılarını hararetle selamlıyordu. Sovyet askerlerinin harekâtları sonucunda Almanya önemli deniz ve hava üslerinden mahrum kaldı. Norveçli yurtseverler ülkelerinin faşist Alman işgalcilerden kurtarılması sürecini hızlandırma olanağı elde ettiler. [116]

Churchill'in 1944 Ekiminde Moskova'ya Gelişi ve İngiliz-Sovyet Görüşmeleri

27 Eylül 1944'te W. Churchill J. Stalin'e Sovyet hükûmeti ile görüşmeler yapmak üzere Sovyetler Birliği'ne gelme ya da A. Eden'i Moskova'ya gönderme isteğini ifade ediyordu. [117]İngiltere Başbakanı Moskova ziyareti kararını F. Roosevelt'e mektubunda SSCB hükûmeti ile iki konuyu tartışma gerekliliğiyle açıkladı. "Birincisi, SSCB'nin Japonya'ya karşı savaşa

girmesi konusunda nihai olarak anlaşmak ve ikincisi de, Polonya ile dostça anlaşmaya varılmasını sağlamaya çabalamak.” [118]Ama Churchill, Sovyet askerlerinin 1944 yazı ve sonbaharındaki taarruzları ve “Balkan Stratejisi”nin başarısızlığa uğramasının kendisini çok rahatsız ettiği konusunda susmakla Roosevelt’e Moskova ziyaretinin amacını tümüyle açıklamış değildi.

Churchill, her şeyden önce Sovyet hükûmeti ile Güneydoğu ve Doğu Avrupa sorunlarını görüşmek ve orada en azından kısmen de olsa İngiliz etkisini sürdürme çabası vermek için Moskova’ya gitmekte acele ediyordu. Roosevelt Churchill ile Moskova ziyareti konusunda mutabık kaldı. İngiltere Başbakanının derhâl SSCB’yi ziyaret etme kararı Sovyet hükûmeti için sürprizdi. Bununla birlikte, Sovyet hükûmeti müttefikler arası ilişkilerin geliştirilmesi politikasına değişmeksizin bağlı kaldığından İngiliz yöneticilerle görüşmelere olumlu yanıt verdi. J. Stalin 30 Eylül 1944 tarihli mektubunda Churchill’e şu yanıtı veriyordu: “Sizin Moskova’yı ziyaret etme arzunuzu içtenlikle selamlıyorum. Bizim, büyük önem taşıyan askerî ve diğer sorunları görüşmemiz gerekmektedir.” [119]Bir de Sovyet hükûmeti Churchill’in, Roosevelt’in “ikna etmesiyle Moskova’ya geleceği” görüşünü taşıyordu. [120]

Moskova’daki İngiliz-Sovyet görüşmeleri 9 Ekim 1944’te başladı. Daha ilk oturumda, Roosevelt’in isteği üzerine, Amerika’nın SSCB büyükelçisi A. Harriman’ın “önemli konular söz konusu olduğunda gözlemci olarak tüm görüşmelere katılacağı” ve “askerî konular görüşülürken de”[121] Amerikan Askerî Misyonu başkanı Tuğgeneral D. Dean’ın katılmak zorunda olduğu karara bağlandı. Moskova görüşmeleri sırasında “Geleceğin Almanyası’na bakış, Polonya sorunu, Balkan Devletleri konusundaki politika, bundan sonraki askerî politikaya ilişkin önemli sorunlar” [122]gibi konularda görüş alışverişinde bulunuldu.

Almanya sorununun görüşülmesi sırasında Churchill ve Eden Almanya’nın üç devlete bölünmesi planını sundular: Prusya, Rhur bünyesinde uluslararası kontrol bölgesi, Vestfalya ve Saarland eyaletleri ve Güney Almanya eyaletlerinin de dâhil edileceği Avusturya-Almanya Devleti. [123] Ancak, Alman sorununun ele alınması üç devletin konferansına kadar ertelendi.

Görüşmeler sırasında Polonya sorununa büyük önem veriliyordu. Bir de Churchill'in önerisiyle Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi temsilcileri (B. Bierut ve diğerleri) ile sürgündeki Polonya hükûmeti temsilcileri (S. Mikolajczyk ve diğerleri) Moskova'ya davet edildiler ve geldiler.

Sovyet ve İngiliz hükûmetlerinin Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi (PUKK) temsilcileriyle 13 Ekim 1944 tarihli görüşmeleri sırasında, Polonyalı temsilciler Mikolajczyk Başkanlığında Polonya Ulusal Birlik hükûmeti kurulması konusunda sürgündeki hükûmetin temsilcileriyle bu hükûmette Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi'ne koltukların çoğunluğunun verilmesi koşuluyla anlaşmaya hazır olduklarını ifade ettiler. PUKK ayrıca Polonya'da sıradan demokratik hakları ilan etmiş olan 1921 anayasasının yeniden yaşama geçirilmesi ve 1935 tarihli faşist anayasanın iptali konusunda diretiyordu.

16 Ekim 1944'te PUKK temsilcisi B. Bierut ile S. Mikolajczyk arasında bir görüşme gerçekleşti, ancak bu görüşme olumlu sonuç vermedi. Sürgündeki Polonya hükûmeti ve bizzat Mikolajczyk PUKK'in önerisini reddettiler. Onlar Polonya'daki demokratik yeniden oluşumu reddediyorlar ve Polonya'ya toprak sahipleri ve kapitalistlerin iktidarının diriltileceği gerici bir anayasayı dayatmaya niyetleniyorlardı. Sürgündeki Polonya hükûmeti ayrıca Curzon adı verilen hattı da kabul etmiyor ve uçsuz bucaksız Belarus ve Ukrayna'nın toprakları konusunda taleplerde bulunuyordu. Bu işgalci planlar reddedilince, sürgündeki Polonya hükûmeti, Lituanya'nın başkenti Vilnus ve Ukrayna kenti Lvov'un kendi iktidarına verilmesi talebini sürdürdü.

Moskova'da Polonya konusunda hiçbir anlaşmaya varılamadı. PUKK ve Sovyet hükûmeti Polonya sorununda belirli ödünler verirken, sürgündeki hükûmet ve onu destekleyen Churchill ve Eden uzlaşmaz bir tutum içine girdiler. İngiltere Başbakanı Sovyet-Polonya sınırı sorununda bir geri adım daha attı. Churchill görüşmelerin başında, hükûmetinin, SSCB ve Polonya arasındaki sınırın Curzon Hattı olarak belirlenmesi konusundaki Sovyet önerisinin yanında olduğunu açıklamışken, görüşmelerin sonunda, Polonya hükûmetinin Curzon Hattını SSCB ile Polonya arasında sınır çizgisi olarak kabul ettiği ifadesinin yer aldığı bir anlaşma taslağı sundu. [124]Churchill bunun Mikolajczyk'tan alabildiğinin maksimumu olduğuna ikna etmeye

çalışıyordu. Bu sırada ise Mikolajczyk kendisinin “meslektaşları ile istişare etmek için Londra’ya gitmekte olduğunu”[125] bildiriyordu.

Sürgündeki Polonya hükûmeti, Moskova görüşmelerinde önerilen koşulları kabul etmeyi reddetti. 24 Kasım 1944’te Mikolajczyk sürgündeki hükûmetin Başbakanlığı görevinden istifa etti.

Moskova’daki görüşmeler sırasında Balkan sorunu da görüşüldü. Churchill ile Eden, Tito’nun, Yugoslavya’nın kurtuluşunda SSCB Silahlı Kuvvetleri’nin yardımına ilişkin anlaşmaya varıldığı zaman olan 1944 Eylülünde Moskova’yı ziyaret etmesinden özellikle memnun değillerdi. Eden, Tito ve Subasic’e birleşik bir hükûmet kurulması için Yugoslavya topraklarında buluşma teklifini içeren bir mektup göndermeyi önerdi. İngiltere hükûmeti Yugoslavya’daki politikada mutabık kalınması konusunu gündeme getirdi.

Yugoslavya’daki duruma ilişkin görüşmeler sonucunda “geri çekilen Almanlara karşı enerjilerinin konsantre edilmesi ve Yugoslavya Krallık Hükûmeti ve Ulusal Kurtuluş Hareketi’nin birleşmesi yoluyla Yugoslavya’nın iç sorunlarının çözümü amacıyla” Yugoslavya’da ortaklaşa bir politika yürütülmesi kararı alındı. Bir de “Yugoslav halkının savaştan sonra doğal olarak gelecekte kendi devlet düzenine ilişkin sorunu kendisinin çözmesi hakkının, bunun kopmaz bir parçası olduğu” vurgulanıyordu. [126]

Bulgaristan ile ateşkes anlaşmasının tartışmalı konuları ele alındı ve bu konularda nihai olarak mutabık kalındı. Bir de Churchill ve Eden Bulgaristan’da kurulan Müttefik Kontrol Komisyonuna SSCB, ABD ve İngiltere’den eşit sayıda temsilcinin katılması konusunda diretiyorlardı. Sovyet hükûmeti, yönetimin İngiliz-Amerikan komutanlığı temsilcisine ait olduğu İtalya’daki Kontrol Komisyonu’nun çalışmaları örneğini gerekçe göstererek bunu kabul etmedi. Sonuçta, Bulgaristan’daki Müttefik Kontrol Komisyonu’nun, Başkanının Sovyet temsilcisi Sovyetler Birliği Mareşali R. Y. Malinovski’in olduğu Romanya örneğine göre kuruldu.

Churchill, epey zaman geçtikten sonra tarih attığı anılarında 1944 Ekiminde Moskova’daki İngiliz-Sovyet görüşmeleri sırasında, İngiltere ve SSCB arasında Balkan ülkelerinde “etki alanı paylaşımı” yapıldığını kanıtlamaya çalışıyordu. Bu iddia gerçeğe uygun değildi. Gerçekten de Churchill büyük devletler arasında Balkanlar’da “etki alanı paylaşımı”

önerisini ileri sürmüştü. Ama Sovyet hükûmetinin, İngiliz ve Amerikan hükûmetlerine kurtarılmış Balkan halklarının içişlerine müdahale hakkı sağlama sonucuna götürebilecek olan Churchill'in bu önerisiyle mutabık kaldığı bir yalandı. Sovyet hükûmeti görüşmeler sırasında tüm Balkan ülkelerinin içişlerine emperyalist müdahale yeltenişlerine karşı bu ülkelerin savunucusu olmuştu. Bu ülkelerin çoğunluğunda daha 1944'te demokratik halk iktidarları kurulmuştu.

Moskova görüşmeleri sırasında SSCB, İngiltere ve ABD temsilcileri üçlü oturumlarda cephelerdeki askerî durumun özetini yapmışlar ve tüm savaş arenalarında müttefiklerin bundan sonraki operasyonlarının başarıyla ilerlemesine ilişkin güvenlerini ifade etmişlerdi. Bu arada, Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya karşı savaşa katılma süreleri ve koşulları konusu tartışıldı. Uzak Doğu konularında nihai kararın üç devlet Başkanının bir sonraki toplantısında alınması gerekiyordu.

62 Bakınız: V. L.israilyan, L.N. Kutakov. Saldırganların Diplomasisi. Sf. 354
63 "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt II, sf. 177
64 Aynı yapıt, sf. 177, 178.
65 "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt II, sf. 345
66 W. Erfurth. Der Finnische Krieg, S. 265
67 C.L. Lundin. Finland in the Second World War, p. 225
68 "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt II, sf. 215, 220
69 Bakınız: "İzvestiya", 25 Temmuz 1944; "Polonya Halkının Tarihine İlişkin Yazılar", Moskova, 1965, sf. 52, 56
70 "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt II, sf. 155
71 Bakınız: "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt II, sf. 157, 159
72 Bakınız: "Sovyetler Birliği-Polonya Halk Cumhuriyeti. 1944-1974. Belgeler ve Materyaller". Moskova, 1974, sf. 19, 20
73 "Yazışmalar...", cilt I, sf. 193
74 "Yazışmalar...", cilt I, sf. 196, 198
75 Aynı yapıt, sf. 203
76 Aynı yapıt, sf. 204
77 Bakınız: "Yazışmalar..." cilt I, sf. 208, cilt II, sf. 127
78 "Yazışmalar...", cilt II, sf. 127
79 "Yazışmalar...", cilt I, sf. 209
80 Aynı yapıt, sf. 213
81 "Yazışmalar...", cilt I, sf. 214
82 Aynı yapıt.
83 Aynı yapıt, sf. 215
84 "Yazışmalar...", cilt I, sf. 244, 245
85 Aynı yapıt, sf. 248
86 Aynı yapıt, sf. 249
87 "Yazışmalar...", cilt I, sf. 249
88 Aynı yapıt, sf. 253, 254

89 Aynı yapıt, sf. 254
90 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 252, 253
91 Aynı yapıt, sf. 258
92 Bakınız: “Sovyetler Birliği Komünist Parti Tarihi”
93 Bakınız: “Sovyetler Birliği’nin Büyük Anayurt Savaşı.1941-1945. Kısa Tarih”. Moskova, 1970. Sf. 390
94 Bakınız: “Sovyet-Çekoslovak İlişkileri...”, sf. 160, 162
95 Bakınız: A.A. Greçko. Karpatları Geçerken Moskova, 1972, sf. 66.
96 Bakınız: “Sovyet-Çekoslovak İlişkileri...”, sf. 185.
97 Bakınız: A.A. Greçko. Karpatları Geçerken Moskova, sf. 60
98 A.A. Greçko. Karpatları Geçerken Moskova, sf. 67, 68
99 Bakınız: “Sovyet-Çekoslovak İlişkileri...”, sf. 181, 182
100 Aynı yapıt. Sf. 190, 193
101 “Sovyet-Çekoslovak İlişkileri...”, sf. 186
102 Aynı yapıt, sf. 184, 185
103 A.A. Greçko. Karpatları Geçerken Moskova, sf. 69, 70
104 Bakınız: “Sovyet-Çekoslovak İlişkileri...”, sf. 187, 189
105 Aynı yapıt, sf. 201
106 “Sovyet-Çekoslovak İlişkileri...”, sf. 202
107 K. Gottwald. 1949, 1950. Praha, 1951, sf. 137
108 “Sovyet-Çekoslovak İlişkileri...”, sf. 203
109 “Sovyet-Çekoslovak İlişkileri...”, sf. 209
110 Aynı yapıt, sf. 205
111 Aynı yapıt, sf. 225
112 Bakınız, aynı yapıt.
113 Bakınız: İkinci Dünya Savaşında Orta ve Güneydoğu Avrupa Ülkeleri Askerî Tarih rehberi”, Moskova, 1972, sf. 277.
114 Bakınız: “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt II, sf. 236
115 “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt II, sf. 359
116 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 280
117 Aynı yapıt, sf. 287
118 Aynı yapıt. Sf. 287-288
119 Bakınız: “Yugoslavya Halklarının Kurtuluş Mücadelesinde Sovyet Silahlı Kuvvetleri”. Moskova, 1960, sf. 49-59
120 “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt II, sf. 311, 312
121 Bakınız: A.S. Kan. İkinci Dünya Savaşı yıllarında İskandinav Ülkelerinin Dış Politikası. Moskova, 1967, sf. 336, 337, 340.
122 “SSCB’nin Dış Politikası. Toplu Belgeler”, cilt V., sf. 490
123 A.M. Noskov. İkinci Dünya Savaşı’nda Norveç. 1940-1945. Moskova 1973, sf. 236, 239
124 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 261
125 Winston. S. Churchill. The Second World War, vol. VI, Triumph and Tragedy. London, 1954, p 188.
126 “Yazışmalar...” cilt I, sf. 262

YETMİŞ ALTINCI BÖLÜM

AVRUPA’DA İKİNCİ CEPHENİN AÇILMASININ VE AMERİKAN-İNGİLİZ ASKERLERİNİN 1944’TE SAVAŞIN DİĞER ARENALARINDAKİ OPERASYONLARININ DIŞ POLİTİK AÇILARI

1. “OVERLORD” OPERASYONUNUN HAZIRLANMASI VE GERÇEKLEŞTİRİLMESİ

Overlord Operasyonu

Sovyet Silahlı Kuvvetleri’nin zaferleri, savaşın bitiş dönemine girdiğini tüm dünyaya göstermişti. Daha 1944 kış-ilkbahar askerî harekâtlarından sonra Kızıl Ordu’nun stratejik inisiyatifi nihai olarak ele geçirdikten sonra Hitler Almanyası’nı tek başına bozguna uğratarak tüm Avrupa halklarını faşist boyunduruktan kurtaracak durumda olduğu apaçıktı artık.

Sovyet askerlerinin başarılı taarruzları, yalnızca Doğu ve Güneydoğu Avrupa ülkelerinde değil, faşist Alman işgalciler tarafından kuşatılmış olan Batı Avrupa topraklarında da olayların bundan sonraki gelişmesini etkiliyordu.

Direniş hareketlerinde çeşitli sosyal grup ve partilerin temsilcileri, farklı siyasal görüş ve dini dünya görüşünden insanlar omuz omuza vermişti. Ancak, direniş hareketinin öncü gücü işçiler ve köylülerdi. Direniş hareketinin Batı Avrupa ülkelerindeki önde gelen örgütleyicileri ve liderleri komünist partilerdi. Onların inisiyatifi ile 1943 yılında ve 1944’ün başında

tüm direniş güçlerinin eylemlerini birleştiren illegal yeraltı yönetim merkezleri doğmuştu.

Sovyet askerlerinin tarihî zaferleri komünist partiler ve işçi partilerinin kurtuluş harekâtının giderek genişlemesi, bu harekâta halkın yeni katmanlarının katılımı mücadelesini kolaylaştırmıştı. Sovyet ordularının başarıları tüm ülkelerde komünistlerin otoritesinin artmasına katkıda bulunuyordu. İşçi sınıfı ve onun öncüleri komünist partilerle işçi partileri, tarihin daha önce görmediği topyekûn halk savaşına, faşizme karşı mücadeleye, ulusal bağımsızlık ve demokrasi mücadelesine önderlik yapıyorlardı. Komünist partiler geniş halk kitlelerini arkalarından sürüklemeye diğer partilerden çok daha fazla hazırlanmış durumdaydılar. Komünistler emekçilerin çıkarlarının gerçek sözcüleri, kendi halklarının ulusal çıkarlarının en sadık savunucuları olduklarını göstermişlerdi.

Direniş hareketinin amacı yalnızca işgalcileri kovmak ve hainlerin cezalandırılması değil, kendi ülkelerinin siyasal ve sosyal düzeninde köklü dönüşümlerden de ibaretti. Kurtuluş hareketine katılanlar, gerçek anlamda demokratik bir düzenin kurulmasından yanaydılar, çünkü gelecekte faşizmin olası restorasyonuna karşı en iyi garantiyi bunda görüyorlardı. Bu nedenledir ki, direniş hareketi yalnızca bir ulusal kurtuluş niteliği taşımıyor, aynı zamanda sosyal ve sınıfsal bir mücadeleyi ifade ediyordu.

1944 yılının ilk yarısında direniş hareketi tüm Fransa'ya yayıldı. Fransız yurtseverler faşist Alman işgalcileri yok ediyor, askerî kadrolara suikastlar düzenliyor, onlarca köprü ve elektrik hattını havaya uçuruyorlardı. İşgal makamları halkın silahlı kalkışmasını bastırma çabasıyla defalarca cezalandırma müfrezeleri kuruyorlardı. Fransa'nın işgali sırasında 75 bin komünist kurşuna dizildi. Teröre rağmen, mücadele büyüdü. 1944 Martında, ülkedeki tüm silahlı örgütleri birleştiren (partizanlar, partizan üyeleri ve diğer müfrezeler) tek bir "Fransa İç Kuvvetleri" (FİK) kuruldu. FİK'nde yönetici mevkilere komünistler geçtiler. Fransa Komünist Partisi ağır illegal koşullarında ulusal ayaklanma hazırlığı yapıyordu.

1943 sonbaharında İtalyan halkının ulusal kurtuluş hareketi hız kazanıyordu. Kuzey ve Orta İtalya'da partizan grupları ve müfrezeleri, ardından da Garibaldi partizan müfrezesi kurulmaya başladı. Silahlı mücadelenin yanı sıra emekçilerin kitlesel eylemleri sıklaştı, fabrikalarda sabotajlar güçlendi, grev eylemleri arttı. İtalyan Komünist Partisi'nin

inisiyatifi ile 1944 Haziranı başında, komünist Luigi Longo'nun ve Eylem Partisi lideri Ferrucio Parri'nin Başkanlığındaki Kuzey İtalya Ulusal Kurtuluş Komitesi sol kanadı temsilcilerinin önderlik görevi üstlendiği Özgürlük Gönüllüleri Kolordusu Birleşik Askerî Komutanlığı kuruldu. 1944 yılı yaz-sonbahar döneminde Kuzey ve Orta İtalya'daki ulusal kurtuluş hareketi geniş bir alana yayıldı. İtalya'nın çeşitli bölgeleri partizanlar tarafından kurtarıldı.

1944 yılı başında Belçika, Hollanda ve Danimarka'da da Hitlerci işgalciler ve onun işbirlikçilerine karşı geniş çaplı bir direniş hareketi başlatıldı.

Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nin saldırgana karşı yakın bir zaferin reel perspektifini oluşturan başarılı taarruzu ve Avrupa'daki direniş hareketinin artması, ABD ve İngiltere hükûmetlerinin Tahran Konferansı kararlarını uygulamak, Fransa'da ikinci cephenin açılması hazırlığını hızlandırmak için eyleme geçildi. Kızıl Ordu'nun faşist Alman askerlerine vurduğu yıkıcı darbeler sayesinde ABD ve İngiliz orduları için, istisnai olarak Avrupa kıtasına müdahalenin elverişli koşulları yaratılmış oldu.

ABD ve İngiltere'nin Kuzey Fransa'da İkinci Cephe'nin Açılışı Arifesinde Avrupa Stratejisi

Churchill ve Roosevelt Tahran Konferansı'ndan sonra, Avrupa strateji konuları dâhil, görüşmelerin birkaç gün boyunca (4-6 Aralık 1943) devam ettiği Kahire'de bir kez daha buluştular. İkinci Kahire Konferansı'nda "Overlord" ve "Anvil"[1] operasyonları (Güney Fransa'ya çıkarma için destek operasyonu), 1944 yılının başlıca operasyonları olarak kabul edildi. Hiçbir bölgede bu iki operasyonun başarısına engel olabilecek hiçbir eyleme kalkışılmamalıydı. [2]Konferans'ta Roosevelt ve Churchill ayrıca Amerikalı General Dwight Eisenhower'ın, Kuzey Fransa'ya müdahaleyi gerçekleştirmesi gereken müttefik askerlerin Yüksek Başkomutanlığına atanması kararı aldılar.

Kahire Konferansı'ndan sonra İngiltere Başbakanı, kendisine özgü inatçılığıyla "Overlord" operasyonunu bir kez daha ertelemeye kalkıştı.

Aralık 1943 sonu-Ocak 1944 başında, Akdeniz arenasındaki askerî harekâtın komutası tümüyle İngilizlerin eline geçmişti.[3] Bu, Churchill'e Hitler askerlerinin savunmasını yarmak ve Roma yönüne taarruz amacıyla 1944 Ocak ayı sonunda Anzio'daki deniz çıkarma operasyonunun yapılması kararını çıkarmasına yardımcı olmuştu. 25 Aralık 1943'te Churchill, "Overlord" için hazırlanmış 56. tank çıkarma mavnalarının İngiltere'ye gönderilmesinin, İtalya'daki operasyonlarda kullanılabilmesi amacıyla geciktirilmesi ricasıyla başvurdu. [4]Churchill anılarında şunları yazıyordu: "Kafamı en çok Başkanın benim telgrafıma vereceği yanıt kurcalıyordu. Tüm benim Akdeniz projelerimin karşısına çıkan ve ne zaman ne de boyut tanıyan inatçı, geri kafalı direnişi anımsayarak yanıtı büyük bir endişeyle bekliyordum. Ben, İtalya sahilinde riskli bir girişime ve 1 Mayıs'tan başlayarak La Manche'ı aşmak için 3 hafta ya da ayın evrelerini hesaba katarsak 4 hafta gibi olası gecikmeye razı olmasını rica ettim. Yerli komutanları razı etmeyi başardım. İngiliz Kurmay Başkanları ilke olarak buna daima razı olurlardı, şimdi ise ayrıntılar konusunda da tatmin olmuşlardı. Ama, 'Overlord' operasyonunun 4 hafta ertelenmesi önerisine Amerikalılar ne diyecek acaba?[5]

Roosevelt Churchill'e 28 Aralık 1943 tarihli yanıtında tank-çıkarma mavnalarını İngiltere'ye göndermeyi ertelemeye, ancak, "Overlord" operasyonunun "öncelikli bir operasyon olacağı ve Kahire ve Tahran'da varılan mutabakatta öngörüldüğü sürede gerçekleştirilmesi koşuluyla" [6] razı olmuştu.

Amerikan Başkanı 14 Ocak 1944 tarihli diğer bir mektubunda, Churchill'in "Overlord" operasyonunun ertelenmesine dönük yeni baskısına yanıt olarak şunları yazıyordu: "Düşünüyorum ki, bu konuyu şimdi ortaya atmak psikolojik anlamda çok kötü olacaktır, çünkü bizim üçümüzün Tahran'da gerekli bildiride mutabık kalmamızın üzerinden topu topu bir aydan birazcık fazla bir zaman geçti." [7]

İngiltere hükûmetinin, müttefiklerin dikkatini İtalya'daki askerî harekâtlara, bu harekâtları Doğu Akdeniz'de, ardından da Güneydoğu Avrupa'da sürdürmek için çekmeye dönük ısrarlı çabası her şeyden önce bu

bölgenin Sovyet askerleri tarafından kurtarılmasını ve burada pozisyonlarını sağlamlaştırmalarını engellemek arzusuyla açıklanabilirdi.

22 Ocak 1944’te Anzio’ya çıkarmalar başladı, ancak bu istenen sonuçları vermedi. Müttefik askerleri düşmanın savunmasını yaramadılar ve İtalya’daki askerî harekâtlar tekrar çıkmaza girdi.

O sırada Avrupa stratejisi konularında İngiliz-Amerikan görüş ayrılıklarının yeni bir etmeni ortaya çıktı. “Overlord”a daha fazla karşı çıkma riskine girmeyen İngiliz hükûmeti, “Overlord” ile eş zamanlı olarak öngörülen Güney Fransa çıkarmasının iptal edilmemesi yönünde görüş bildirdi. İngiliz hükûmeti, “Anvil” operasyonu için öngörülen askerleri ve aynı zamanda deniz taşıma araçlarını, devamında askerî harekâtları Balkanlar’a taşımayı da hesaba katarak İtalya’ya taarruzun yararına kullanma hesaplarını yapıyordu.

Şubat-Mart 1944’te, İngilizler ve Amerikalılar arasında, “Anvil” operasyonuna mı yoksa İtalya harekâtına mı öncelik verilmesi gerektiği konusunda ciddi tartışmalar başladı. 4 Şubat 1944’te İngiliz Kurmay Başkanları Başbakanla anlaşarak Amerikalı meslektaşlarına, İtalya’daki gelişmelerin seyrini hesaba katarak “Anvil” operasyonunun mevcut durumuyla gerçekleştirilmesinin makul olup olmadığı konusundaki kuşkularını ifade ettikleri ayrıntılı bir telgraf gönderdiler.[8] 21 Şubatta İngiliz General B. Montgomery, “Anvil” operasyonundan vazgeçilmesi önerisiyle D. Eisenhower’a başvurdu. “Varsın, bizim iki büyük harekâtımız olsun: biri İtalya’da, diğeri Fransa’nın Kuzeybatısında”, [9]diyordu Montgomery... Çok sonraları Montgomery anılarında “Anvil” operasyonuna başlıca “iki ana nedenden dolayı karşı” çıktığını yazıyordu: “Birincisi, bize ‘Overlord’ için çıkarma gemileri gerekliydi; ikincisi, bu operasyon, onda varılan başarı bize Ruslar gelinceye kadar Viyana’ya ulaşmak için iyi bir olanak sağlayacakken İtalyan Cephesi’ni zayıflatacaktı.” [10]

Tahran’da mutabık kalınan Güney Fransa operasyonunun iptal edilmesine Sovyetler Birliği’nin olası tepkisinden rahatsız olan Başkan Roosevelt, Eisenhower’a İngiltere ve Amerika’nın Sovyetler Birliği’ne karşı bir yükümlülük taşıdıkları ve Ruslarla görüşmeden “Anvil” operasyonunu iptal etmenin olanaksız olduğu olgusuna İngilizlerin dikkatini çekme talimatı veriyordu. Sonuçta, Eisenhower İngilizlerin önerisini kabul etmedi.[11]

1944 Nisanında, “Anvil” operasyonunu iptal etmeyip belirsiz bir süreye ertelemek gibi bir uzlaşma kararı alındı. [12]İngilizlerin “Anvil” operasyonunu iptal etme yeltenişleri onun gerçekleştirilme anı olan 1944 Ağustosuna kadar sürdü.

1944 ilkbaharında müttefikler İtalya’da yeni bir taarruz başlattılar. O ana kadar onlar İtalya Cephesi’nde 28 tümen bulunduruyorlardı. Bu tümenlere ise 22 faşist Alman tümeni karşı koyuyordu. 18 Mayıs’ta Cassino kenti alındı, 4 Haziran’da ise müttefikler Roma’ya girdiler. Ancak, İtalya operasyonunu sonlandırmak için müttefiklere hemen hemen bir yıl gerekliydi.

Müttefiklerin Kuzey Fransa’ya Çıkarması

ABD ve İngiltere, savaşın ilk yıllarında ortak düşmana karşı mücadeleye etkili bir katkı yapabilecek ikinci cepheyi, savaşın sonuç aşamasına geldiği ve aslında Kızıl Ordu’nun tarihî zaferleri sonucunda Hitler Almanyası’nın yazgısının belirlendiği bir zamanda açmışlardı. Müdahale 6 Haziran’da gerçekleşti.

1944 ilkbaharında Britanya adalarında önemli sayıda kuvvet konuşlanmıştı. Amerikan-İngiliz askerleri Fransa’ya çıkarma yapmadan önce Avrupa savaş arenasındaki güçler dengesi müttefikler lehineydi. Asker sayısı olarak düşmandan 2,1 kat, tank sayısı olarak 2,1 kat, savaş uçakları sayısı olarak da 23 kat daha fazlaydılar.[13]Amerikan-İngiliz filosu Atlantik Okyanusu, Kuzey Denizi ve Akdeniz’de tamamen egemen durumdaydı, müttefik hava kuvvetleri ise havada egemendi.

Faşist Almanya’nın Sovyetler Birliği ile savaştaki ağır kayıpları Hitler’in komuta kademesini, savaş yeteneği daha iyi olan tümenleri Batı Cephesi’nden çekip Sovyet-Alman Cephesi’ne sevk etmeye zorlamıştı. Batı Cephesi karargâhı harekât daire başkanı Tümgeneral Zimmerman’ın ifadesiyle “Doğu Cephesi, Batıda bulunan Alman ordularından en savaşkan kuvvetlerini ve askerî tekniği ısrarla tüketiyordu.”[14]

Fransa'da ikinci cephenin açılışı anına kadar Sovyet Başkomutanlık kademesi kendi silahlı kuvvetlerini yeni bir taarruza hazırlıyordu. 10 Nisan 1944'te ABD ve İngiltere'nin askerî misyon Başkanları Dean ve Burroughs Kızıl Ordu Genelkurmayına La Manche'ı yarma operasyonunun 2-3 günlük olası sapmayla 31 Mayıs 1944'te gerçekleşeceği[15] bilgisini verdikten sonra, J. Stalin 22 Nisan'da Churchill ve Roosevelt'e Tahran'da varılan mutabakat uyarınca "İngiliz-Amerikan operasyonlarına maksimum destekte bulunmak için Kızıl Ordu'nun o süreye kadar kendi yeni taarruzuna başlayacağını" [16]bildiriyordu.

Alman Yüksek Komutanlığı müdahale bölgesi konusunda yanıltılmıştı. Komutanlık, müdahale için en fazla olasılık verdiği yeri Pas de Calais bölgesi olarak tahmin ediyordu, ayrıca Seine ağzında ve Antwerpen bölgesinde de çıkarmaya olasılık veriyordu. Normandiya'ya çıkarma olasılığı tartışma götürürdü.[17] Bu nedenle faşist Komutanlık başlıca kuvvetlerini Seine nehrinin Kuzeyine yığmıştı. Normandiya kıyısının daha tehlikeli alanında ise 40 km den fazla bir uzunluğa sahip bir bölgede ise yalnızca 3 faşist Alman tümeni vardı.

5 Haziran 1944'te Eisenhower'ın seyyar karargâhında bazı tereddütlerden sonra, müdahalenin nihai tarihi belirlendi: 6 Haziran. O zamana kadar Alman Yüksek Komutanlığı, meteoroloji tarafından, 5-6 Haziran tarihlerinde birkaç gün sürebilecek fırtına nedeniyle müdahalenin mümkün olamayacağı yönünde bilgilendirilmişti. [18]

6 Haziran'a girildiği gece, İngiliz-Amerikan uçakları düşmanın savunma mevzilerini ağır bir bombardımana tuttular. İlk çıkarmayı, müttefiklerin hava çıkarma tümenleri gerçekleştirdi. 6 Haziran sabahı, sahilin 5 ayrı bölgesinde deniz çıkarma birliklerinin harekâtı başladı. Bazı bölgelerde Almanların direnişi zayıftı.

İlk günlerde müttefikler belli başarılar elde ettiler. 12 Haziran'a doğru, ele geçirdikleri savaş alanı cephe boyunca 80 km'ye kadar, derinlemesine ise 17 km'ye kadar genişlemişti. Ancak ilerleyen günlerde taarruz, planda öngörülene göre daha yavaş ilerledi ve Temmuz sonuna doğru müttefik askerleri savaş alanını cephe boyunca yalnızca 110 km'ye ve derinlemesine ise 50 km'ye çıkarabildiler.

La Manche'ın yarılması ve müttefiklerin Fransa'ya müdahalesi, Sovyet hükûmetinin değerlendirmesine göre, "boyutları, geniş anlamı ve

gerçekleştirilmedeki ustalığı” [19]açısından çok büyük bir operasyondu. Amerikan-İngiliz askerlerinin Fransa’nın Kuzeyine yaptıkları çıkarmadan sonra, Hitler Almanyası’nın durumu kuşku yok ki kötüleşmişti. Ancak, müttefiklerin silahlı kuvvetleri, Batı Avrupa’da bulunan faşist Alman askerlerini bağlamış ve Wehrmacht kuvvetlerinin bir bölümünü kendi üzerlerine çekmiş olsalar da, İkinci Dünya Savaşı’nın başlıca ve belirleyici cephesi yine eskisi gibi Sovyet-Alman Cephesi olarak kalıyordu.

Tahran Konferansı mutabakatı uyarınca, Sovyet askerleri kendi taarruz harekâtlarını, müttefik askerlerinin Kuzey Fransa çıkarması ile hemen hemen aynı zamanda başlattılar. Müttefikler Normandiya’da savaşa başlar başlamaz, Kızıl Ordu Karelya kıstağında, Petrozavodsk’ta ve Belarusya’da düşmanı bozguna uğrattı, Polonya’nın bir bölümünü kurtardı ve Doğu Prusya sınırına dayandı. Aynı zamanda Sovyet askerleri Baltık Cumhuriyetlerinde ve Ukrayna’nın Kuzey bölgelerinde taarruzlara başladılar.

Doğaldır ki, Batı Cephesi taarruz temposu ve boyutları açısından, Sovyet Silahlı Kuvvetleri’nin 23 Haziran’dan Temmuz sonuna kadar yalnızca Belarusya’da 500-600 km ilerlediği Sovyet-Alman Cephesi ile kıyaslanamazdı.[20]

24 Temmuz 1944’te İngiliz-Amerikan askerlerinin yeni taarruzları başladı ve Ağustos sonuna doğru onlar, Bretani’da ve La Manche adalarındaki bazı limanlar hariç, Kuzeydoğudaki tüm toprakları ele geçirdiler ve Seine nehri sınırına dayandılar. 15 Ağustos 1944’te müttefik askerlerin Fransa’nın Güneyine çıkarması başladı.

Fransa’daki Direniş hareketi o sıralar öyle geniş boyutlara ulaştı ki, müdahalenin başlamasıyla birlikte Fransız halkının Alman işgalcilerle silahlı mücadelesine karşı çıkan General D. Eisenhower dahi Fransız yurtseverlerinin vatanın kurtuluşu davasına katkılarını itiraf etmek zorunda kalmıştı. Savaş sona erdikten sonra Eisenhower şunları yazıyordu: “Bu kuvvetler savaş sırasında bize paha biçilmez bir hizmet verdiler. Özellikle Bretani’de aktiftiler, ama cephenin diğer kesimlerinde de kendilerinin çok çeşitli yardımlarını gördük. Onların büyük katkıları olmasaydı, Fransa’nın kurtuluşu ve düşmanın Batı Avrupa’da bozguna uğratılması daha çok zaman ve daha çok kurban gerektirirdi.” [21]

25 Ağustos 1944'te Parislilerin ayaklanması sonucunda, Fransa'nın başkenti kurtarıldı. Paris'in askerî kumandanı General von Choltitz, Paris Bölgesi "İç Güvenlik Kuvvetler Komutanı Albay A. Rol-Tangi (Fransız Komünist Partisi üyesi) ve General F. Leclerc ile teslim olma anlaşması" imzalamak zorunda kalmıştı. [22]Ağustos-Eylül'de yurtseverler Toulouse, Bordeaux ve Lyon'u kurtardı.

3 Eylül'de İngiliz askerleri yine yurtseverler tarafından kurtarılan Belçika'nın başkenti Brüksel'e girdiler. Eylül ortasına doğru cephe Hollanda'nın Güney sınırı ve Almanya'nın Batı sınırı boyunca Lüksemburg'a kadar ilerledi, ardından da Metz kentinden Jussey kentine ve daha sonra da Montbelliard kentine kadar Fransa topraklarında ilerledi. Amerikan askerlerinin bazı bölgelerde "Siegfried Hattını" giderayak yarma girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı. [23]Böylece, 1944 yılı sonuna doğru İngiliz-Amerikan askerleri Almanya'nın Batı sınırında kaldı. Hitler Komutanlığı Batı Cephesi'nde düzeni sağlamayı ve Ardenne'de karşı saldırısına hazırlamayı başarmıştı.

1 Anvil: Örs
2 Bakınız: "Yazışmalar...", cilt II, sf. 162
3 Bakınız: "Yazışmalar..." cilt II, sf. 162
4 Aynı yapıt. Sf. 163
5 SSCB DPA. J. Stalin ve W. Churchill ve A. Eden ile 17 Ekim 1944 tarihli konuşma kayıtları.
6 SSCB DPA. W. Churchill'in Polonya Sorununa İlişkin 13 Ekim 1944 tarihli Önerisi.
7 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri V. M. Molotov'un S. MİKOLAYÇİK ile 19 Ekim 1944 tarihli konuşmasının kaydı.
8 "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt II, sf. 272
9 Bakınız: J. Erman. Büyük Strateji. Ağustos 1943-Eylül 1944
10 D. Eisenhower'in yerine Akdeniz askerî harekât arenasının Müttefik Yüksek Başkomutanlığına ngiliz General Henry Wilson atandı. O, kendi önceli gibi Genelkurmay Başkanları komitesinin değil, İngiliz Genelkurmay Başkanları Komitesinin komutasındaydı. Bu değişiklikler sayesinde İngilizler Akdeniz askerî harekâtlar arenasında doğrudan kontrolü sağlamayı başarmışlardı.
11 W.S. Churchill. The Second World War, vol. V. p. 436, 437
12 W.S. Churchill. The Second World War, vol. V, p 440
13 İbid, p. 440, 441
14 İbid, p. 449
15 W.S. Churchill. The Second World War, vol. V, p 512
16 M. Metloff. Kazablanka'dan "Overlord'a". Sf. 480, 481
17 "The Memories of Field Marshall the Viscount Montgomery of Alamein", p 221
18 Bakınız. M. Metloff. Kazablanka'dan "Overlord'a". Sf. 481.
19 Bakınız, aynı yapıt. 485
20 Bakınız: V.M. Kuliş. İkinci Cephenin Öyküsü. Moskova, 1971, sf. 355
21 Z. Vestphal, V. Kreipe, G. Blumentritt ve diğerleri. Uğursuz Karar. Moskova, 1958, sf. 219

22 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 216, 397
23 Yine aynı yapıt, sf. 217

2. BATILI MÜTTEFİKLER VE SSCB’NİN KURTULUŞTAN SONRA FRANSA’YA YAKLAŞIMLARI

Batılı Müttefikler ve SSCB’nin Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi’ne (FUKK) Yaklaşımları

Fransa’ya müdahale yalnızca askerî bir amaç taşımıyordu. Batılı müttefiklerin müdahale arifesindeki en yüksek düzeyde gerginlik içeren durumları ve Fransızlar ile zor diplomatik ve siyasal ilişkileri bu müdahale ile bağlantılıydı.

Fransa’ya müdahale, İtalya’ya müdahaleden farklıydı. Hitlercilere tabi olan ve onların direktifine göre hareket eden Petain Fransası dışında bir de düşman bir devlet değil müttefik olan, çarpışan Fransa vardı. Haziran 1943’te Cezayir’de General de Gaulle ve General Giraud Başkanlığında, Fransa devletinin çıkarlarını temsil eden Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi (FUKK) kuruldu. Bu organ, şartlı da olsa, 1943 Ağustosunda İngiltere ve Amerika tarafından tanındı.[24]Amerika ve İngiltere hükûmetleri bu faktörü hesaba katmak zorundaydılar.

İngiltere ve ABD, ülkelerinin kurtuluşunda Fransızların rolünü sınırlama çabasındaydı ve Fransa’nın gelecekteki siyasal düzeni sorununun çözümünü

kendileri üstlenmek niyetindeydiler. Her iki ülke de Fransa ile ilgili planlarını gerçekleştirmek için, açık açık kendilerine yakın eğilimleri olan bir dizi FUKK temsilcisini kullanmanın hesaplarını yapıyordu. Özellikle de General Giraud Amerikalılar ile bağlantıdaydı. Ancak, bu hesaplar tutmadı.

1943 Kasım ayı başında Cezayir'de Geçici Danışma Asamblesi toplandı. Bu asambleye çeşitli siyasal partilerden milletvekilleri ve Fransa içindeki ve Fransa İmparatorluğu topraklarındaki Direniş Hareketi Örgütünü temsil eden delegeler girdi. Asamble oturumları sırasında General Giraud ve taraftarları komitenin kadrosundan çıkarıldı. General de Gaulle FUKK'nin tek Başkanı oldu, üstelik komitenin ve onun organlarının kadrosu değiştirildi ve tümüyle onun taraftarlarınca tamamlandı.

De Gaulle iktidarının çabaları İngiltere ve ABD'de ciddi endişeler uyandırdı. Hatta daha önce General'e Amerikalılardan daha yakın davranan Churchill dahi, şimdi "onun kıyas kabul etmeyecek kadar güçlü bir kişilik sergilemesinden dolayı" [25]endişelerini dile getiriyordu. 10 Kasım 1943'te Churchill Roosevelt'e şunları yazıyordu: "de Gaulle'nin tek Başkan olarak kaldığı Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi'ndeki değişikliklerden hiç de memnun değilim. Bizim tanıdığımız organ, tamamen başka nitelikler taşıyordu, çünkü onun farkı Giraud ve de Gaulle'ün ortak Başkanlığıydı. Ben durumu birlikte görüşemediğimiz sürece mutlaka ölçülü bir tutum içinde olmayı öneriyordum."[26] Bu durum, 1943 yılı sonuna kadar İngiltere ve ABD'nin FUKK ile ilişkilerini öylesine bozmuştu ki, aslına bakılırsa, her iki taraf arasında şiddetli bir diplomatik mücadeleye dönüşmüştü. De Gaulle Batılı müttefikleri ile ilişkileri şu şekilde nitelendiriyordu: "Birleşik Devletler Başkanı ve İngiltere Başbakanı Fransa'yı istedikleri gibi kullanabilecekleri kendi çiftlikleri kabul ediyorlar ve General de Gaulle'den esas olarak buna boyun eğmek istememesinden dolayı memnun değiller."[27]

Batılı müttefiklerin FUKK ile ilk ciddi görüş ayrılığı ülkenin kurtuluşunda Fransız askerlerinin kullanılması konusunda ortaya çıktı. FUKK yöneticileri, yeniden mücadelede yeniden doğan Fransa'nın otoritesi ve onun savaş sonrası dünyadaki durumunun, faşizm ile mücadele davasına yapacağı katkıya bağlı olacağını anlıyorlardı. Bu nedenle komite, Fransız askerlerinin müdahale operasyonlarına daha aktif katılımı için çaba harcıyordu. O zamana kadar Fransa içindeki Direniş Hareketi ile geniş bağlantılar kurmuş olan bizzat General de Gaulle'e gelince, "galiplerin

sırtında değil, onlarla yan yana, tüm egemenliği elinde tutan tek, özgür hükûmetin Başkanı olarak Fransa'ya dönme düşüncesi onu bir an olsun terk etmemişti." [28]İngiltere ve Amerika hükûmetleri ise, kıtaya yapılması planlanan çıkarmaya Fransız askerlerinin katılmasına karşıydılar ve FUKK'ni ikinci cephenin açılması hazırlıklarına dâhil etmek istemiyorlardı.

1 Aralık 1943'te, SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı S.İ. Kavtaradze ile görüşmesinde FUKK'nin SSCB temsilcisi R. Garros, müttefiklerin Kuzey Afrika'da bulunan Fransız askerlerinin Fransa'nın kurtuluşu davasına katılmasına izin vermediklerini ve bunu da Avrupa kıtasına sevkiyat için gerekli olan deniz taşımacılığının olmamasıyla gerekçelendirdiklerini anlatıyordu. Garros, Afrika'da tamamen donatılmış 300 bin kişilik bir Fransız ordusunun bulunduğunu ve 200 bin kişinin de donatılmakta olduğunu bildiriyordu.

Askerî sorunların tanzimi için Fransız askerî temsilcileri Aralık 1943'te Cezayir'de İngiliz-Amerikan Komutanlığı temsilcileri ile buluştular. Bu toplantıda İngiliz-Amerikan askerî yetkilileri Fransa'nın ABD, Büyük Britanya ve FUKK arasındaki askerî anlaşma tasarısını reddettiler.[29] Onlar, Fransız askerlerinin müdahale operasyonuna eşit haklarla katılmasına meydan vermek istemiyorlardı. Ancak müttefik askerlerinin Fransa çıkarmasından bir gün önce de Gaulle Cezayir'den, Churchill'in yapılacak operasyon konusunda bilgi verdiği Londra'ya davet edildi.

Normandiya'ya, General Leclerc'in, daha sonra Paris'e ilk olarak giren tank tümeni çıkarılmıştı yalnızca. Amerikalılar onları, bir Paris ayaklanmasından çekindikleri için kendi askerleri üzerinden saldılar. Müdahalenin üzerinden çok geçmeden, 12 Haziran'da Sovyetler Birliği'nin İngiltere büyükelçisi F.T. Gusev General de Gaulle'e, Fransa'nın kurtuluşu için mücadeleye esas Fransız askerlerinin neden katılmadığını sorduğunda, FUKK Başkanı "bu konuyu Roosevelt ve Churchill'e sormak gerek" şeklinde sert bir yanıt verdi. "Bizim en iyi askerlerimiz İtalya'ya gönderildi" [30] diyordu de Gaulle.

Ve ancak daha sonra Fransız birlikleri anayurtlarının kurtuluşuna etkili katılım gerçekleştirebildiler. Bu, onların Amerikan ordusu ile birlikte 1944 Ağustosunda Güney Fransa'ya çıktıklarında gerçekleşti.

Batılı müttefikler ve FUKK ilişkilerine Fransa'nın kurtarılmış topraklarındaki sivil idare konusu da olumsuz etkide bulundu. Daha 1943

yılı sonunda İngiltere ve ABD hükûmetleri, gerçekte, Fransa'da işgal rejimi kurulması taslakları üzerinde çalışıyorlardı. Onlar bu tasarıları SSCB, ABD ve Büyük Britanya Dışişleri bakanlarının Ekim 1943'teki Moskova Konferansı'nda, Sovyetler Birliği tarafından onay alacakları umuduyla sundular. Ancak, Sovyet heyeti bu tasarılara razı olmadı.

Bununla birlikte, 16 Ocak 1944'te ABD hükûmeti Sovyet hükûmetine yeni bir belge göndermişti; bu, üç büyük devlet adına yayımlanması önerilen Fransa ile ilgili bir bildiri taslağıydı. Moskova Konferansı'nda "Kurtarılmış Fransa'nın Ana Yönetim Şeması" olarak sunulan bildiride, Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi, Fransa topraklarındaki sivil yönetim oluşumundan uzaklaştırılmıştı. Bu belge de Sovyet hükûmeti tarafından onaylanmadı.

Batılı devletlerin FUKK'ni Fransa'da sivil yönetime katılmaktan alıkoyma çabaları, "FUKK'nin kendisine iktidarı teslim etmenin mümkün olacak kadar onların görüşlerini paylaşmadığı" [31] ile açıklanıyordu.

FUKK bu durumu kabul edemezdi. 14 Mart 1944'te, kurtuluş döneminde Fransa topraklarında sivil ve askerî idarenin örgütlenmesine ilişkin bir karar yayımladı. [32]Bu karar bir yandan İngiliz-Amerikan planlarına karşı olarak yayımlanmış, ama diğer yandan Direniş Hareketi'nin demokratik güçlerine karşı yayımlanmıştı. ABD ve İngiltere bazı ödünler verdiler. 15 Mart 1944'te Başkan Roosevelt Başbakan Churchill'in de onayıyla Seyyar Müttefik Kuvvetler Yüksek Başkomutanı General Eisenhower'a "Fransa topraklarının işgali durumunda yapılacaklar konusunda" bir talimat gönderdi. Direktif Başkomutan'a Fransa'da "Yüksek İdare" yetkisi, aynı zamanda "belirleyici faktörün askerî durum olması gerektiği unutulmaksızın Fransa'da sivil idarenin Fransız yurttaşlarınca nerede, ne zaman ve nasıl gerçekleştirileceği" konusunda nihai karar hakkına sahip olma yetkisi veriyordu. Eisenhower FUKK ile istişarede bulunma ve kendi isteği doğrultusunda "böyle bir idare için gerekli personel seçme ve atamakla" yetkilendirilmek hakkı elde etmişti; ancak bu, komiteyi "geçici dahi olsa Fransa hükûmeti" olarak tanımak anlamına gelmiyordu. Yüksek Başkomutan yalnızca FUKK ile işbirliği içinde olmakla sınırlı kalmadı; kendisine ayrıca sivil idare konusunda "diğer komiteler ya da şahıslarla da" istişarede bulunma olanağı sağlandı.[33]

Amerikalılar ve İngilizlerin, General Eisenhower’a Fransa’da hangi siyasal gruplarla yapabileceğini, ayrıca şu ya da bu kişileri çeşitli sivil görevlere idareci olarak atamak için seçim yapma olanağı verilmesine ilişkin karar Fransız halkını öfkelendirdi. Bu konuda SSCB’deki Fransız temsilci R. Garros bu konuyu SSCB Dışişleri Halk Komiserliği’ne açıkladı. Temsilci “Ulusal Direniş Konseyi ve Direniş Hareketi’ne katılan tüm Fransız yurtseverlerin, kurtarılmış Fransa topraklarındaki idarenin Fransızların eline verilmesini kararlılıkla talep etmekte olduğunu”[34] vurguluyordu.

Nisan 1944’te İngilizler ve Amerikalılar nihayet FUKK temsilcileriyle Fransa’da sivil idare konusunda Londra’da görüşmeler yapmayı kabul ettiler. Ancak görüşmeler bir süre sonra kesildi ve FUKK’nin müttefiklerle bu soruna müdahaleye kadar açıklık kazandırma olanağı olmadı. Ancak Ağustos 1944’te İngiliz ve Amerikan hükûmetleri FUKK ile kurtarılmış Fransa’nın yönetimi konusunda anlaşma imzaladılar ve komitenin bir dizi talebini kabul ettiler.[35]

15 Mayıs 1944’te Geçici Danışma Asamblesi geçici bir karar aldı ve bu kararda Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi’nin Geçici Fransa Cumhuriyeti hükûmetine dönüşmesi arzusu ifade ediliyordu. FUKK yöneticilerinin bu çabası, İngiltere ve Birleşik Devletler iktidar çevrelerinin direnişiyle karşı karşıya kaldı.

İngiltere ve Amerika hükûmetlerinin Fransa’da geçici hükûmet kurulmasına olumsuz yaklaşmaları, onların FUKK ile ilgili genel siyasal çizgilerini belirliyordu. 20 Mayıs 1944’te İngiltere Dışişleri bakanı daimî yardımcısı A. Cadogan Sovyetler Birliği’nin Londra büyükelçisi A. Gusev’e Büyük Britanya hükûmetinin, Cezayir’deki Geçici Danışma Asamblesi’nin kararı ve FUKK’nin geçici hükûmet görevini üstlenmesi konusunda hazırlanmakta olan yasa konusunda bilgilendirildiğini açıklıyordu. Cadogan Sovyet Büyükelçisine zamanında “Başkan Roosevelt’in, Birleşik Devletler hükûmeti için, Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi’ni Fransa’nın hükûmeti olarak tanımanın olanaksız olduğu konusunda görüş bildirdiğini” anımsatıyordu. Cadogan “ABD hükûmetinin tutumunda bir değişiklik olmadığını” bildiriyordu. Büyük Britanya hükûmetine gelince, Cadogan’ın açıklamasına bakılırsa, onun da şu anda “Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi’ni Fransa’nın hükûmeti olarak tanımak

niyetinde olmadığı” ve kendisinin, ABD, SSCB ve Büyük Britanya hükûmetlerinin bu konuda birlikte hareket edecekleri umudunu taşımakta olduğunu söyledi[36]

2 Haziran 1944’te, yani İngiliz-Amerikan askerlerinin Fransa’ya müdahalesinden birkaç gün önce, Cezayir’de FUKK, General de Gaulle Başkanlığında Fransa Cumhuriyeti Geçici Hükûmetinin kurulduğuna ilişkin bir karar yayımladı. İngiltere ve ABD’nin takındıkları tavra bakılırsa, müttefikler tarafından Geçici Fransa Hükûmetinin tanınması konusu o sıralar hesaba katılmamıştı, üstelik bizzat Fransızlar da daha başından itibaren Geçici Fransa Hükûmetinin resmî olarak tanınması konusunu öne sürmemişlerdi.

9 Haziran’da FUKK’nin SSCB temsilcisi R. Garros SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov’u Fransa Cumhuriyeti Geçici Hükûmetinin kuruluşu konusunda resmî olarak bilgilendiriyordu. V.M. Molotov, Garros ile görüşmesinde ortaya çıkan tabloyu ayrıntılı olarak açıkladı. Molotov şu anda Batı Avrupa’da meydana gelen olaylar ve Sovyet-Alman Cephesi’ndeki yaz dönemi çarpışmalarının, öncelikle Fransa ve aynı zamanda tüm Avrupa devletleri için çok büyük bir tarihsel önem taşımakta olduğunu belirtiyordu. “Bu koşullarda”, diyordu Halk Komiseri, “başlıca müttefikler olan Birleşik Devletler, İngiltere ve SSCB’nin eylemlerde mutabık kalmaları istisnai olarak büyük önem taşımaktadır... Bizim tutumumuz belli ölçülerde... İngilizler ve Amerikalıların tutumlarından bağımsız olamaz. Ama Fransızlar, Sovyetler Birliği’nin Fransa’nın yeniden doğuşuna çok önem verdiğinden, Fransız halkının çıkarlarını çok derinlemesine anladığından ve bu halka çok derin bir sempati duygusu taşıdığından kuşku duymamalıdırlar.” Garros buna yanıt olarak Halk Komiseri tarafından başlıca müttefikler arasındaki ilişkiler konusunda söylenenleri çok iyi anladığını ve özelikle de bu nedenle Fransızların bu ilişkileri zora sokmaktan hep kaçındıklarını açıklıyordu. “Fransızlar, siyasal ve askerî alandaki kazanımlarını öncelikle Sovyetler Birliği’ne borçlu olduklarını biliyorlar” [37]dedi Garros.

Müttefik askerlerinin Fransa çıkarmasından sonra geçici hükûmet bir süre daha Cezayir’de kaldı. Ağustos sonunda, ayaklanan yurtseverler Paris’i kurtardıktan sonra, geçici hükûmet Fransa’nın başkentine geldi. 10 Eylül 1944’te General de Gaulle Paris’te yeni geçici hükûmeti kurdu ve ona

“Ulusal Birlik hükûmeti” adını verdi. Bu hükûmette çeşitli siyasal partilerin temsilcileri yer buldu. Fransa Komünist Partisi de Gaulle hükûmetinde, Havacılık Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı olmak üzere, iki koltuk aldı.

Hükûmetinin otoritesini güçlendirme çabası içindeki de Gaulle, onun büyük devletler tarafından tanınması konusunu gündeme getirdi. Bu, SSCB, İngiltere ve ABD hükûmetleri arasında karşılıklı danışma konusu oldu. Batılı devletler de Gaulle hükûmetini tanımakta acele etmiyorlardı. Ancak 1944 Ekim ayı ortasında Sovyet hükûmetine Fransa Cumhuriyeti Geçici Hükûmetini tanıma niyetlerini bildiriyorlardı. Geçici hükûmetin Batılı devletler tarafından tanınması öncesinde İngiltere, ABD hükûmetleri ile Fransız makamları arasında, Paris dâhil, Fransız idaresinin yönetimi altında bir Fransa iç bölgesinin tespit edilmesi konusunda anlaşma imzalandı. 22 Ekim 1944’te Sovyet hükûmeti “Geçici Fransa Hükûmetini tanıma kararını selamlamakta olduğu ve Paris temsilcisine gerekli talimatı verdiği” [38]yanıtını iletiyordu. 23 Ekim’de 4 Büyükelçi (Sovyet, İngiliz, Amerikan ve Kanada Büyükelçileri) Dışişleri bakanı J. Bidault’a hükûmetleri tarafından Fransa Cumhuriyeti Geçici Hükûmetinin tanındığına ilişkin notayı aynı anda verdiler. [39]Bu arada, Sovyet hükûmetinin notasında, Sovyetler Birliği’nin demokratik Fransa’ya her zaman için dostça yaklaşmakta olduğu ve “Geçici Fransa Hükûmetinin üç müttefik devlet tarafından tanınmasının Fransız halkının daha fazla kaynaşmasına ve ortak düşman olan Hitler Almanyası’na karşı bundan sonraki mücadeleye daha fazla seferber olmasına katkıda bulunacağı”[40] vurgulanıyordu.

10 Aralık 1944 Tarihli Sovyet-Fransız İttifak Anlaşması

Geçici Fransa hükûmetinin Sovyetler Birliği tarafından tanınmasının üzerinden çok geçmeden General de Gaulle Fransa ve Sovyetler Birliği arasındaki karşılıklı ilişkileri görüşmek üzere Sovyetler Birliği’ni ziyaret etme arzusunu ifade eti. 1944 Kasım ayı ortasında kendisine Sovyet hükûmetinin davetiyesi iletildi ve 2 Aralık’ta Fransa Cumhuriyeti’nin

Geçici Hükûmetinin Başkanı, Dışişleri Bakanı George Bidault, Dışişleri Bakanlığı Siyasal Daire Müdürü Maurice Dejean, Ulusal Savunma Kurmay başkanı General Alfons Juin ve diğerleri eşliğinde, Moskova'ya geldi.

Sovyet-Fransız görüşmelerinin başlıca konusu, Alman saldırganlığının yinelenmesi durumunda Fransa ve Sovyetler Birliği'nin güvenliğinin sağlanmasıydı.

2 Aralık'ta de Gaulle'ün Halk Komiserleri Konseyi Başkanı J. Stalin ile ilk görüşmesi gerçekleşti. Bu Görüşme sırasında de Gaulle özellikle Sovyetler Birliği'nin Fransa'nın kurtulmasında başrolü oynadığını ve "Fransa'nın başına gelen felaketin nedeninin aslında, Fransa'nın Rusya ile birlikte olmaması, onunla anlaşma yapmaması, etkili bir anlaşmaya sahip olamamasından kaynaklandığını" itiraf ediyordu. "Eğer Almanya'yı saymazsak", diyordu de Gaulle, "Avrupa'da yalnızca Fransa ve Rusya coğrafi kıta pozisyonu taşımaktadır. Bu her iki ülke Almanya'nın komşusudur ve dolayısıyla, onun tehdidi altında bulunmaktadır. Geçmişte böyle idi, gelecekte de böyle olacaktır."[41]

Fransa'nın güvenliğinin sağlanması için de Gaulle Fransa sınırını Rhein'e çekmeyi öneriyordu ve bu da Rhein bölgesinin Almanya'dan ayrılıp Fransa'ya bağlanması anlamına geliyordu. O, bölgenin Kuzey kesimi için – Ruhr Havzası– uluslararası bir rejimin kurulmasını öneriyordu. Şunları söylüyordu de Gaulle: "Fransızlar, tüm mülahazalar (düşüncelere) sonrası, Rhein'in Almanya'ya ve Alman tehdidine karşı nihai bariyer olması gerektiği düşüncesindedirler." [42] Sovyet hükûmetinin Başkanı buna yanıt olarak, bu konunun kendisi için yeni olduğunu ve bu konuda müttefiklerin düşüncesini öğrenmek gerektiğini söylüyordu. "Asıl olan şudur ki" diyordu J. Stalin "biz Ruslar, İngilizler ve Amerikalılarla konuşmadan bu konuyu tek başımıza çözemeyiz. Yalnızca bu konuyu değil, diğer birçok konuyu müttefiklerimiz olmadan ve ortak bir görüşe varma çabası vermeden çözemeyiz." [43]

Görüşmede, Almanya'nın Doğu sınırları konusu da tartışıldı. De Gaulle Sovyet tarafının, Almanya ile Polonya arasındaki sınırın Oder-Neisse hattına çekilmesi önerisini destekledi ve vurguladı: "Sanmam ki Fransa'nın, Alman politikasında daima kötü bir unsur olmuş olan Doğu Prusya'nın Polonya'ya verilmesine ciddi bir itirazı olsun." [44]

De Gaulle ayrıca SSCB ile Fransa arasında yeni bir paktın imzalanması konusuna da değindi ve Sovyet hükûmetinin Başkanı buna bir pakt imzalanması için bugün elverişli koşullar mevcuttur ve bunu etraflıca düşünmek gerekir, şeklinde yanıt verdi.[45]

5 Aralık'ta taraflar Fransa delegasyonunca sunulan Fransa-Sovyetler Birliği Anlaşma taslağı üzerinde görüşmelere geçtiler. Görüşmeler sırasında SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov, Dışişleri Bakanı G. Bidault'a bir dizi uyarılarda bulundu; özellikle de 1932-1935 Sovyet-Fransız anlaşmalarını anımsattı ayrıca askerî anlaşma imzalanması gerektiği belirtilen 6. maddenin taslaktan çıkarılmasını önerdi. Dışişleri Halk Komiseri, 1942 İngiliz-Sovyet Anlaşması'nda benzer bir maddenin yer almadığını, böyle bir maddenin bulunmasının "istenmeyen söylemlere ve kıyaslamalara yol açabileceği" [46]açıklamasını yaptı.

Daha sonra Halk Komiseri "Fransa'nın anlaşma taslağının Sovyet tarafının hoşuna gitmekte olduğunu, ama Sovyet hükûmetinin Fransa ile pakt konusunu, Fransa-Polonya ilişkilerindeki sorunun, Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi ve Paris arasındaki resmî diyalog yoluyla çözülmesiyle ilişkilendirmektedir." "Sovyet hükûmeti", diyordu Dışişleri Halk Komiseri "bu sorunların eş zamanlı olarak çözülmesi gerektiği görüşündedir.[47]Ayrıca V.M. Molotov, Sovyet hükûmetinin bu konudaki fikrinin "Fransa hükûmetinin, yalnızca, sürgündeki Polonya hükûmeti ile ilişkileri kesmesi şeklinde olmadığı, Fransız hükûmetinin Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi ile de resmî temsilci değişiminde bulunması şeklinde olduğunu vurguluyordu.[48]

Yanıt olarak Bidault, konunun zorlukları nedeniyle de Gaulle ve Fransız delegasyonunun diğer üyeleri ile görüşmek zorunda olduğunu, ama her halükârda kendisinin "Sovyet hükûmeti tarafından ileri sürülen konunun, her iki tarafı da karşılıklı tatmin edecek şekilde çözülmesi için önemli bir engel görmediğini" [49]belirtiyordu.

6 Aralık'ta Fransa Cumhuriyeti Geçici Hükûmetinin Başkanı ile SSCB Halk Komiserleri Konseyi Başkanı arasında ikinci görüşme gerçekleşti ve bu görüşmede daha çok Polonya sorunu ile ilgili görüş alışverişine yer verildi. De Gaulle Polonya'nın Batı sınırının Oder-Neisse hattından geçirilmesine katıldığını teyit etti; aynı zamanda da Sovyet tarafının Polonya'nın Doğu sınırının Curzon hattından geçmesine ilişkin önerisini

desteklediğini belirtti. [50]Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi'ne gelince, de Gaulle onun resmî olarak tanınması yönünde bir arzu ifade etmiyordu. "Fransa", diyordu de Gaulle "SSCB, İngiltere ve Birleşik Devletlerin ve diğer müttefiklerin rızasına göre hareket etmek zorundadır... Polonya toprakları tamamen kurtarıldığında Fransızlar, aralarında ittifaka varılması ve Polonya sınırları konusunda daha az önce söylenenlerin kabulü ve ayrıca Polonya'nın Sovyetler Birliği ve Fransa ile açıkça dostluk tutumu içine girmesi için Polonyalıları etkilemeye hazır olacaktır. [51]

Buna yanıt olarak J. Stalin, Sovyet hükûmetinin Polonya sorununa ilişkin tutumunu şu şekilde ifade etti: "de Gaulle Polonya'nın son 30 yıl içinde Almanların Rusya'ya geçtiği bir koridor oluşturduğunu bilmektedir. Bu hem Rusları hem de Polonyalıları usandırmıştır. Biz Ruslar, bu koridorun kapalı olmasını istiyoruz. Bu koridoru diğer ülkeler kapatamazlar. Bunu Polonya'nın kendisinin kapatması gereklidir, bunun için de Polonya'nın güçlü, bağımsız ve demokratik olması zorunludur... Tarihte Fransa her zaman Polonya'nın ve onun bağımsızlığının dostu olmuştur. Denilebilir ki, Fransa Polonya'nın bağımsızlığının hamisi olmuştur. Bu konuda Fransa'nın politikası diğer devletlerin politikasından yararlı anlamda farklılık göstermiştir. Polonyalılar bunu biliyor ve unutmuyorlar... Bu nedenle o, Fransa'nın bugünkü politikasının Amerika ve İngiltere'nin politikasından yararlılık anlamında bir şekilde farklılık göstereceğini düşünmüştür." [52]J. Stalin ayrıca Londra'daki sürgün Polonya hükûmeti ile Polonya'daki yeni demokratik iktidar arasındaki farkın "birisinin ne yaptığının bilinmediği, Lublin'deki diğerinin ise büyük önem taşıyan işlerle meşgul olmasından kaynaklandığını" ifade ediyordu. "Sovyet hükûmetinin, Ulusal Kurtuluş Komitesi nezdinde dirilen yeni Polonya ile iyi ilişkiler kurarken esas aldığı düşünceler bunlardır" [53]diyordu J. Stalin.

De Gaulle buna yanıt olarak, Fransa'nın Londra'daki Polonya hükûmeti ile ilişkileri sürdürmekte olduğunu, ama "bir süre sonra Fransız hükûmetinin diğer müttefiklerle mutabık kalarak diğer Polonya hükûmetini tanımasının olası olduğunu" belirtiyordu. [54]

Görüşme sırasında Sovyet hükûmetinin Başkanı ayrıca de Gaulle'ü onun ricası üzerine Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'daki durum hakkında bilgilendirdi. Bu bilgileri aldıktan sonra de Gaulle "Fransa yalnızca üç ay önce kurtarıldı ve henüz güç toplamakta ve çok az şey

yapmaktadır, ama diğer devletlerle normal ilişkileri yenilemek için daha fazlasını yapacaktır. Fransa'nın meşgul olduğu ilk iş ise Moskova kavşağıdır. Fransa karşılıklı yardım paktı önerirken diğer konulara da açıklık kazandırmanın hesabı içindedir. Diğer devletlere gelince, Fransa hükûmeti, Sovyetler Birliği'nin bu ülkeler konusundaki tutumunun, onların bağımsızlığının ve onlarla dostluğun desteklenmesine, aynı zamanda Sovyetler Birliği ile Fransa arasında dostluğun gelişmesine, bu ülkelerin demokrasi yönünde gelişmelerine dönük olduğunu tespit etmiş olmaktan dolayı mutludur"[55] diyordu.

Görüşmenin sonunda Fransa tarafına Fransa-Sovyet Paktı'nın Sovyet taslağı sunuldu. [56]

Aynı günün akşamında J. Stalin de Gaulle ile görüşme sonrasında W. Churchill'in (J. Stalin'in, de Gaulle'ün, Fransa-Sovyetler Birliği Karşılıklı Yardım Paktı imzalanması önerisine ilişkin bilgisine yanıt olarak), İngiltere Başbakanının İngiliz-Fransız-Sovyet Üçlü Anlaşması imzalama düşüncesini öne sürdüğü mektubunu aldı. [57]

V.M. Molotov 7 Aralık'ta bu öneriyi G. Bidault'a bildirdiğinde, Fransız Bakan üçlü anlaşma imzalanması kararının, "İngiliz-Sovyet Anlaşması ve Üçlü Anlaşma olacağı, fakat Fransa-Sovyet Anlaşması olmayacağı için Fransa'nın diğer iki devlete karşı bir tür aşağılık kompleksi işareti olarak" [58]yorumlanabileceği konusundaki çekincesini dile getirdi. Bidault, bu konunun tartışılmasına hazır olmadığını vurguladı. Sovyet Halk Komiseri kendi tarafından Fransız Bakana, Sovyet hükûmetinin, Churchill'in önerisine olumlu yaklaştığı bilgisini verdi. [59]

Bidault Molotov ile görüşmesinde, Sovyetler Birliği'nin, Fransa-Sovyetler Birliği Anlaşma taslağı konusunda Fransız tarafının tutumunu anlattı. Fransız Bakan özetle "Fransızların Sovyet taslağına sempati ve ilgi ile yaklaştıklarını" ve ona göre Sovyet taslağı ile Fransız taslağı arasında büyük bir fark olmadığını belirtti. [60]

Dışişleri Halk Komiseri'nin, Bidault'un Fransa ile Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi arasında resmî temsilci değişimi konusundaki soruya yanıtı olup olmadığı sorusuna Fransız Bakan, "Fransa hükûmetinin, kendisini müttefiklerinden koparabilecek acil önlemler almak istemediğini ve Polonya konusunda, Fransa'da yaşayan kamuoyu tarafından

anlaşılamayacak olan kararları almak istemeyeceği” şeklinde yanıt veriyordu.[61]

Sonunda, Fransa ile Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi arasında, basına da bildirilecek olan gayri resmî temsilci değişimi konusunda mutabakata varıldı. 1944 Aralık ayı sonunda Paris ve Lublin temsilci değişiminde bulundu.[62]

8 Aralık’ta Sovyet ve Fransız delegasyonlarının Başkanları arasında nihai görüşme yapıldı ve bu görüşme sırasında, de Gaulle Alman tehdidinin önüne geçilmesi konusunda kendi görüş açısını ifade etti. Almanya tarafından olası saldırı tehdidinin ortadan kaldırılması için de Gaulle gelecekte sınırlar, silahsızlanma ve ittifaklar sorununun çözülmesi gerektiği görüşündeydi. O, ittifaklar konusuna özel önem veriyordu. “Bir önceki ve son savaş süresince”, diyordu de Gaulle, “Fransa hangi ittifak politikası uygulaması gerektiğini pratikte görmüştür”. Fransa Cumhuriyeti Geçici Hükûmeti Başkanı şöyle sürdürdü konuşmasını: “Fransa ve Rusya doğrudan Alman tehdidi altında olan ülkelerdir ve bu tehdit saldırganlığa dönüştüğünde herkesten daha fazla bedel ödeyen ülkelerdir.” [63]De Gaulle SSCB ve Fransa’yı alınacak güvenlik tedbirlerinin ilk katı, İngiltere’yi ikinci ve ABD’yi üçüncü katı olarak görüyordu. “İngiltere, öyle bir müttefik ki” diyordu de Gaulle “her yerde ve her zaman geç kalıyor ve işbirliği yapmak çok güç.” [64]Birleşik Devletler hakkında ise o “onlar yola çıkmaya hazırlanadursunlar, savaş çok fazla yol almış olur” [65]anlamına gelen ifadeler kullandı.

Bununla birlikte, de Gaulle Fransa ve SSCB arasında hiçbir konuda görüş ayrılığı olmadığını ve onlarla “Almanya konusunda aynı çıkarlara sahip olduklarını” belirtiyordu. “Hem Fransa hem de Rusya Avrupa topraklarındadır”, diye vurguluyordu “ve onların seri hareket eden ve güvenli güvenlik araçlarından çıkarları vardır”. Bu nedenle, “Fransa’nın politikası Fransızları öncelikle Sovyetler Birliği ile karşılıklı yardım paktı arzulamaya zorlamaktadır.”[66]

Fransa delegasyonunun Başkanı, ilke olarak reddetmese de Churchill’in üçlü pakt imzalama önerisine karşı çıktı.

9 Aralık akşamı, de Gaulle ve ona eşlik edenler şerefine Kremlin’de veda yemeği verildi. Yemek sırasında ve sonrasında, ta ki 10 Aralık 1944 sabah

saat 4.00'a kadar Sovyet ve Fransız tarafları arasında, anlaşma imzalanması konusunda tartışma yapıldı ve sonunda bakış açılarında nihai mutabakata varıldı. Görüşmeler Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Fransa Cumhuriyeti arasında ittifak ve karşılıklı yardım anlaşmasının imzalanmasıyla son buldu.

Anlaşma Almanya'ya karşı mücadelede nihai zafere kadar (madde 1) karşılıklı yardım ve desteği, tarafların Almanya ile münferit görüşmeler yapmama yükümlülüğünü, karşılıklı mutabakat olmadan ne Hitler hükûmeti ne de Almanya'daki herhangi bir saldırgan hükûmet ile (madde 2) ne ateşkes anlaşması ne de barış anlaşması imzalamama yükümlülüğünü öngörüyordu. 3. maddeye göre, taraflar "Almanya ile şu andaki savaşın sonuna kadar Almanya'dan kaynaklanan her türlü yeni tehdidin ortadan kaldırılması için ortaklaşa gerekli tüm önlemleri alma ve Almanya tarafından yeni saldırganlık girişimlerini olanaklı kılabilecek bu tür eylemlere engel olma" [67]yükümlülüğünü üstleniyorlardı. 4. madde bir Alman saldırısının yeniden başlaması durumunda acil karşılıklı yardım ve desteği öngörüyordu. 5. madde ise, birbirine düşman koalisyonlarla ittifak anlaşması imzalamamak ve onlara katılmama yükümlülüğüydü. 6. maddede SSCB ve Fransa'nın "her iki ülkenin yeniden yapılanmasını kolaylaştırmak ve hızlandırmak..." amacıyla savaştan sonra da birbirlerine mümkün olan her türlü ekonomik desteği sağlayacaklarına işaret ediyordu. 7. maddede, anlaşmanın hiçbir şekilde taraflarca daha önceden üçüncü devletlere karşı üstlenilen yükümlülükleri ve deklare edilmiş anlaşmaları kapsamadığı belirtiliyordu. Anlaşmanın süresi 20 yıl olarak belirlenmişti. [68]

De Gaulle Sovyetler Birliği'nden dönüşünde Geçici Danışma Asamblesi'nin 21 Aralık 1944 tarihli oturumunda şu açıklamayı yapıyordu: "Fransa'nın Sovyet Rusya ile ittifak ve karşılıklı yardım anlaşması, kendi Avrupa politikasında karşılaşmakta oldukları güçlükler nedeniyle her iki ülkede doğal ve geleneksel olmuş eğilimlere yanıt vermektedir. Bu anlaşma kıtanın iki büyük devleti arasında yalnızca tam zafere ulaşıncaya kadar savaşmak amacıyla değil, Almanya'nın yenilgiden sonra da zarar verecek durumda olmamasının sağlanması amacıyla da perçinleşmiş bir ittifak tutanağı anlamına gelmektedir. Nihayet, bu anlaşma Rusya ve Fransa'nın, Avrupa'nın gelecekteki statüsünün yeniden oluşturulmasına götürecek tüm eylemlerde sıkı bir işbirliği çabasının sembolüdür."[69]

Sovyet-Fransız Anlaşması SSCB ve Fransa'nın mücadele ve siyasal işbirliğini sağlamlaştırmıştı.

24 Bakınız: K. Tippelskirch. İkinci Dünya Savaşı'nın tarihi..Sf. 396
25 W.S. Churchill. The Second World War, vol V, p 630, 631
26 "Yazışmalar...", cilt I, sf. 230
27 Bakınız: "Sovyetler Birliği'nin Büyük Anayurt Savaşı. 1941-1945. Kısa Tarih", sf. 432.
28 D. Eisenhower. Crusade in Europe, p 296
29 Bakınız: V. P. Smirnov. Paris'in Hitlerci işgalcilerden kurtarılması. "Yeni ve Yakın Tarih", 1974, No: 6, sf. 125, 126.
30 Bakınız: "Sovyetler Birliği'nin Büyük Anayurt Savaşı. 1941-1945. Kısa Tarih", sf. 435.
31 Onuncu Bölüme bakınız.
32 W.S. Churchill. The Second World War, vol V, p 184
33 W.S. Churchill. The Second World War, vol V, p 184
34 Ch. de Gaulle. Askerlik Anıları, cilt 2, sf. 252
35 J. Erman. Büyük Strateji. Ağustos 1943-Eylül 1944, sf. 328.
36 Bakınız: "Sovyet-Fransız İlişkileri..." sf. 483, 484
37 Aynı yapıt, sf. 284
38 J. Erman. Büyük Strateji. Ağustos 1943-Eylül 1944, sf. 338.
39 Bakınız: "Sovyet-Fransız İlişkileri...", sf. 247, 250
40 Aynı yapıt, sf. 257, 259
41 Aynı yapıt, sf. 262
42 Bakınız: "Sovyet-Fransız İlişkileri...", sf. 490, 503
43 Bakınız: Aynı yapıt, sf. 269, 270
44 "Sovyet-Fransız İlişkileri...", sf. 276.
45 "Yazışmalar...", cilt II, sf. 165
46 Bakınız: "Sovyet-Fransız İlişkileri...", sf. 316
47 Aynı yapıt, sf. 317.
48 "Sovyet-Fransız İlişkileri...", sf. 340
49 Aynı yapıt, sf. 343
50 Aynı yapıt, sf. 345
51 Aynı yapıt, sf. 347
52 Aynı yapıt.
53 "Sovyet-Fransız İlişkileri...", sf. 351
54 Aynı yapıt, sf. 353
55 Aynı yapıt.
56 Aynı yapıt, sf. 354
57 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 358
58 Aynı yapıt. Sf. 358-359
59 "Sovyet-Fransız İlişkileri...", sf. 360, 361
60 Aynı yapıt, sf. 361
61 Aynı yapıt, sf. 363
62 Aynı yapıt, sf. 364
63 "Sovyet-Fransız İlişkileri...", sf. 366
64 Bakınız: "Yazışmalar...", cilt I, sf. 285
65 "Sovyet-Fransız İlişkileri...", sf. 369
66 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 372
67 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 367

68 Aynı yapıt, sf. 373
69 Bakınız: “Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt II, sf. 657

3. İKİNCİ QUÉBEC KONFERANSI

Askerî Planların Tartışılması

11-16 Eylül 1944'te İngiltere ve ABD hükûmetlerinin Başkanları Québec'de, savaş döneminde ikinci kez olmak üzere İngiltere-Amerika Konferansı düzenlemişlerdi. Roosevelt ve Churchill dışında konferansa ABD Maliye Bakanı H. Morgenthau, Büyük Britanya Dışişleri bakanı A. Eden ve her iki devletin yüksek askerî yetkilileri katılıyordu. Konferans, artık Avrupa'da ikinci cephenin açılmasından sonra yapılıyordu. Müttefiklerin askerî operasyonları Batıda başarıyla ilerliyordu. Sovyet-Alman Cephesi'nde Kızıl Ordu faşist Alman askerlerine yıkıcı darbeler indiriyordu; Romanya, Finlandiya ve Bulgaristan fiilen savaştan çekilmişlerdi. Bu koşullarda Roosevelt ve Churchill öncelikle Kuzeybatı Avrupa'da, İtalya'da ve Balkanlar'daki askerî operasyon planlarını tartışıyorlardı. Savaşın Avrupa'daki gelişme perspektifi üzerine düşünen müttefikler, Alman Silahlı Kuvvetleri'ni yok etmek amacıyla ilerlemeye karar verdiler. ABD Başkanı ve İngiltere Başbakanı Konferansın sonuçlarına ilişkin olarak Moskova'ya şunları yazıyorlardı: "Düşmanı Batıda yenilgiye uğratmak için en iyi olanak Almanya'nın kalbine girmek" [70]niyetiyle Ruhr ve Saarland'a darbe vurmaktan ibarettir. Bunun dışında,

İtalya’daki operasyonların başarıyla sonuçlanması durumunda, Balkanlar’a Sovyet askerlerinden önce çıkmak için bu istikametteki İstra yarımadasına taarruz öngörülüyordu. Faşist ordular, Sovyet askerlerinin Romanya ve Bulgaristan’a girmiş olması nedeniyle “kapana kıstırılmış olmaktan” çekindikleri için ağır ağır Yunanistan’ı boşaltmaya başlamışlardı. ABD Başkanı ve İngiltere Başbakanı İngiliz tümenlerini Pire ve Atina’ya çıkararak Yunanistan Halk Kurtuluş Ordusu’nun buralara girmesinin (ELAS) önünü almaya karar verdiler. Ayrıca “Almanya’nın fiyaskosundan sonra kuvvetlerin Pasifik Okyanusu savaş arenasına derhâl sevkiyatı” [71]planları konusunda da mutabakata varılmıştı.

Québec Konferansı’nda ikincil olarak Uzak Doğu ve Pasifik Okyanusu’ndaki savaşla ilgili sorunlar tartışıldı. Konferansa katılanlar, Japonya’nın tamamen bozguna uğratılması için kendilerine epeyce bir zaman gerektiği görüşünü dile getiriyorlardı. Buna uygun olarak Kurmay Başkanları komiteleri ise Birleşik Devletler ve Büyük Britanya’nın Uzak Doğu’daki ortaklaşa askerî operasyon ve süreleri planlarını hazırladılar, konferansa katılanlar ise bu planları ve süreleri onayladılar. Bu planlar Japonya Silahlı Kuvvetleri’ne karşı hava ve deniz operasyonlarının güçlendirilmesini, Burma’ya taarruzu ve onun başkenti Rangune’ye çıkarma yapmayı, Japonların Filipin ve Pasifik Okyanusu adalarından (İvozima, Okşnava ve diğerleri) çıkarılmasını Japonya sanayi merkezlerinin havadan vurulmasını öngörüyordu.

Konferansa katılanlar, o sıralar anti-faşist koalisyonu ülkelerinin elinde bulunan çok büyük sayıdaki kuvvetlerin Japonya’ya karşı en verimli şekilde nasıl kullanılacağını belirlemişlerdi. W. Churchill, Uzak Doğu ve Pasifik Okyanus’undaki başlıca kuvvetlerin Amerikalılar olduklarını hesaba katarak, savaşın sonunda burada Birleşik Devletlerin eşit haklara sahip “partneri” olmak amacıyla buraya önemli sayıda deniz ve hava kuvvetleri sevk etmeyi önerdi. İngiltere kolonilerle ilgili konumunu yeniden elde etme, yeni toprakların ele geçirilmesi, Japon işgaline karşı mücadele eden ve ulusal silahlı kuvvetlerini kurmuş olan eski koloni halklarının Amerikalılarla birlikte bağımsız devlet kurmalarına meydan vermeme olanağını en başından yaratmak istiyordu. Roosevelt Churchill’in önerisiyle buna razı oldu.

Konferansta (Avrupa askerî harekâtlar arenası örneğinde olduğu gibi) Uzak Doğu ve Pasifik Okyanusu'nda tek silahlı kuvvetler kurmamak, üç ayrı komutanlığı; Pasifik Okyanusu'nun Güneybatı kesiminde Amerikalı General Douglas Mac Arthur komutasında, Güneydoğu Asya'da ise İngiliz Amiral Louis Mountbatten komutasında, deniz harekâtlarını ise Amerikalı Amiral Chester Nimitz komutanlığında olmak üzere kurma kararı alındı.

Québec Konferansı'nda alınan askerî kararlar konusunda Churchill ve Roosevelt J. Stalin'i genel hatlarıyla ve oldukça kısa bir biçimde bilgilendirdiler. [72]

Québec Konferansı'nda ABD ve İngiliz hükûmetlerinin Başkanları Almanya'nın geleceği sorununu tartıştılar. Tartışmanın temelini, ABD Başkanının görevlendirmesi üzerine, ABD Maliye Bakanı Henry Morgenthau tarafından hazırlanan plan oluşturuyordu. Plan Almanya'nın parçalara ayrılmasını ve "tarlalar ve meralar ülkesine" dönüştürülmesini öngörüyordu. Bu plan, İngiliz-Amerikan emperyalizminin Almanya'yı dünya pazarlarından uzaklaştırma, onu bir tarım ülkesine ve Amerikan malları için bir tüketim pazarına dönüştürme, Avrupa'da, ABD ve İngiltere'nin baskın bir rol oynayacağı, yenilen Almanya'nın ise onların uysal paralı askeri olacağı bir "güç dengesi" kurmak gibi gizli emellerine uygundu.

Québec'deki siyasal konulara ilişkin anlaşmalar konusunda Sovyet hükûmeti İngiltere ve Birleşik Devletler hükûmetlerinden hiçbir bilgi alamıyordu. ABD Dışişleri bakanı Hull bu konuya ilişkin olarak, "Sovyetler Birliği'nin bu konuda başka düşünceleri olabilir"[73] diyordu. Başkan Roosevelt bir süre sonra "Morgenthau Planı"nın hatalı olduğunu itiraf ediyor, Almanya konusunda her türlü planlamayı geçici olarak durdurmayı öneriyordu.

70 "Sovyet-Fransız İlişkileri...", sf. 376
71 Aynı yapıt. Sf. 377
72 Aynı yapıt.
73 Aynı yapıt.

4. İNGİLİZ ORDUSU'NUN YUNANİSTAN'A MÜDAHALESİ

İngiliz Diplomasisinin İnisiyatifi

Yunan halkı faşist köleleştirmeye karşı Alman ve İtalyan işgalcilere karşı daha ilk günden itibaren çarpışıyordu. Liderlik rolünü Komünist Partisi'nin yürüttüğü Yunanistan Ulusal Kurtuluş Cephesi (EAM) 1944 yılına doğru 2 milyondan fazla Yunan yurtseveri etrafında topladı. 1944 yılı ilkbaharına doğru Yunanistan Halk Kurtuluş Ordusu saflarında 40 binden fazla kişi bulunduruyordu. [74]Ülkenin üçte ikisi ELAS birliklerince kurtarılmıştı.

Mart 1944'te, EAM bünyesinde olan tüm partilerin (Komünist Parti, Tarım Partisi, Halkın Demokratik Birliği) temsilcilerini birleştiren Ulusal Kurtuluş Siyasal Komitesi (PEEA) kuruldu. Böylece Yunanistan'da Yunan halkının, Kahire'de bulunan sürgündeki Krallık hükûmetinden daha fazla desteğini ve güvenini kazanan merkezî siyasal bir organ kuruldu.

Yunanistan'daki ulusal kurtuluş hareketinin yükselişi, Akdeniz'de önemli stratejik bir konuma sahip Yunanistan'da, kendisine çıkarlar sağlama hesabı yapan İngiltere başta olmak üzere, Batılı devletlerde ciddi rahatsızlıklar yaratmıştı. İngiltere hükûmeti Yunanistan'da monarşinin yeniden kurulmasından yana tavır alıyordu. İngilizler var güçleriyle, kendilerine

bağlı Kral II. George ve gerici unsurlardan oluşan Kahire'deki sürgün hükûmetinin otoritesini artırma çabası içindeydi. Ayrıca İngiltere hükûmeti, bizzat Yunanistan'daki daha gerici güçleri destekliyordu. Ayrıca EAM ve onun silahlı kuvvetleri ELAS'a karşı yıkıcı faaliyetler yürütüyordu. Nisan 1944'te İngiliz askerlerinin yardımıyla, EAM ile dayanışma içinde olduğunu ilan eden Yakın Doğu'daki (Mısır) sürgün hükûmetinin Yunanistan askerî birliklerindeki demokratik hareketi şiddetli bir şekilde bastırıldı. ABD Başkanı Churchill'in faaliyetini destekliyordu. "Umarım, bu sorunla ilgili faaliyet çizginiz Yunanlıların müttefikler kampına dönmelerine yol açacaktır." [75]Yunan halkı ile dayanışma içinde olan yalnızca Sovyetler Birliği idi. [76]

Aynı zamanda, Yunanistan Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin etkisini göz önünde bulunduran İngiltere hükûmeti, hem EAM'ı hem de sağ grupları birleştiren tek cephe koalisyon hükûmetinin kurulması planını gerçekleştirmeye başladı. Bu manevranın amacı, EAM'ı çoğunluğu sağcı unsurlardan oluşan hükûmete tâbi kılmaktan oluşuyordu.

İngiliz diplomasisinin inisiyatifi sonucunda 1944 Mayısında Lübnan'da bir toplantı yapıldı ve bu toplantıda EAM Delegasyonu gerici grupların toplu baskısına karşı koyamadı ve bazı ödünler verdi; özellikle de koalisyon hükûmetine katılmaya razı oldu. Lübnan Anlaşması, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin başrolü oynamaya devam ettiği Yunanistan'da siyasal güçlerin gerçekçi dağılımını yansıtmıyordu. Ülkesinin topraklarını Hitlercilerden aşama aşama kurtaran ELAS' n gücü de artıyordu.

13 Temmuz 1944'te EAM, 1944 Nisanında İngilizlerin baskısıyla Başbakan olarak atanan Papandreu'nun istifasını talep etti. Ancak, İngiltere hükûmeti, Yunanistan konusundaki planlarının gerçekleştirilmesi için kendisine gerekli olan adamından vazgeçmek niyetinde değildi. Bunun dışında, Churchill Yunanistan'da Alman askerlerine karşı askerî harekâtların inisiyatifinin İngilizlere verilmesi için müttefiklerin mutabakatını elde etme kararı almıştı. 12 Temmuz 1944'te J. Stalin, Churchill'den, "Sovyet hükûmetinin Romanya'da inisiyatif üslendiğini ve Britanyalıların da aynısını Yunanistan'da yapması" önerisini içeren bir mektup aldı. Şöyle sürdürüyordu Churchill: "Bu planın üç ay boyunca denenmesi için mutabık olup olmadığınızı öğrenmek isterdim. Kimse, bu planın Avrupa'nın geleceğini etkileyeceğini ya da Avrupa'yı belli alanlara

böleceğini söyleyemez. Ama biz her arenada açık bir politika sağlayabiliriz.[77] Churchill’in önerisinde kendi başına olağanüstü bir şey yoktu. Eğer savaş sırasında Yunanistan’ın yakınında bulunan İngiliz askerleri, doğal olarak, bizzat Yunanlıların rızasıyla Alman işgalcileri kovmak için müttefik Yunan halkına yardıma gelseydi, bu gayet doğal olurdu. O zamana kadar Sovyet askerleri artık askerî harekâtlarını düşman askerlerinin izini sürerek Romanya topraklarına taşımıştı. Bu nedenle Sovyet hükûmetinin, tabii ki, ABD’nin itirazına yol açmamak koşuluyla Churchill’in önerisini reddetmek için herhangi bir gerekçesi yoktu. 1 Temmuz’da Sovyet tarafı, Amerika’nın bu konudaki düşüncesi hakkında bilgi talebinde bulundu.[78] 15 Temmuz’da J. Stalin şu yanıtı veriyordu: “Bu konuya Amerika’dan bilgi talebimize yanıt aldığımızda dönmek daha iyi olacaktır.” [79]Yine aynı gün, Amerikalılar, “mevcut askerî stratejiyi dikkate alarak” [80]İngilizler tarafından önerilen üç aylık askerî anlaşmaya razı olduklarını bildiriyorlardı. Sonuçta İngiliz askerlerine Almanların Yunanistan’dan çıkarılmasına dönük askerî harekât inisiyatifi verildi. Bu, müttefiklerin, askerî durumun ortaya çıkardığı ve müttefikler arasında Alman işgalcilere karşı askerî harekât bölgelerini sınırlamaktan başka bir şey ifade etmeyen olağan askerî anlaşmalarından biriydi. Ancak İngiltere hükûmeti bunu kendi emperyalist amaçlarını gerçekleştirmek için kullanıyordu.

Yunanistan’da devrimci hareketin gelişmesinden ve orada demokratik bir düzenin kurulmasından korkan İngiltere hükûmeti, Yunanistan’da silahlı müdahale planı hazırladı. Yunanistan’a asker sokulması daha başından beri hiç de Hitlercilerle mücadele için düşünülmemişti. Tam tersine, İngilizler düşmanla mücadelenin tüm yükünü Yunan halkının omuzlarına yıkarak askerlerini artık kurtarılmış olan Yunanistan’a demokratik güçleri bastırmak için sokmayı tasarlıyorlardı.

Daha Eylül 1943’te müdahale planları hazırlayan Churchill İngiliz Kurmay Başkanları Komitesi’ne şunları yazıyordu: “Yunanistan’ın Almanlar tarafından boşaltılması sırasında, biz mutlaka Atina’ya zırhlı araçlı ve müteharrikli[81] 5 bin İngiliz askeri gönderecek durumda olmak zorundayız. Kurtuluş sırasında Yunanistan’ın içişlerine karışmamız gerekeceği olasıdır.” [82]6 Ağustos 1944’te Churchill İmparatorluk Genelkurmay Başkanına, yaklaşık bir ay sonra Atina’ya tanklı ve zırhlı

araçlı yaklaşık 10-12 bin kişiyi çıkarmaya hazır hâle getirmesi emrini veriyordu[83]

İngiltere hükûmeti Yunanistan'a silahlı müdahale hazırlığı yaparken ayrıca savaş sırasında defalarca yaşama geçirmeye çalıştığı Balkan Planı'nın "kısaltılmış seçeneğini" gerçekleştirmeye niyetleniyordu. En baştaki niyetlerine bakılırsa, İngiliz iktidar çevreleri, taarruz hâlinde olan Kızıl Ordu'nun yolunu kesmek ve bu ülkelerde demokratik yeniden yapılanmalara meydan vermemek için Balkan yarımadasının tüm ülkelerini kendi siyasal ve askerî kontrolüne tâbi kılmayı tasarlıyorlardı. Bunu başaramayınca İngiltere hükûmeti, Balkanların Güneyinde ve Yunanistan'da kendi askerî alanlarını oluşturma çabasıyla tüm çabalarını "kısaltılmış seçeneğin" gerçekleştirilmesine yönlendirdiler.

İngiltere hükûmeti Yunanistan demokratik güçlerini bastırmak amacıyla hazırlanmakta olan müdahale konusunda ABD hükûmetine bilgi veriyordu. 26 Ağustos'ta Başkan Roosevelt, "Alman askerleri Yunanistan'ı terk ettiklerinde bu ülkede düzenin sağlanması için İngiltere'nin yeterli sayıda kuvvet bulundurmasına" itiraz etmediği yanıtını veriyordu. Hatta Başkan bu amaçla Amerikan uçakları göndermeye razıydı. [84]

Sovyet askerlerinin Balkanlar'daki başarılı taarruzu ve onların Yugoslavya topraklarına girmesi, faşist Alman askerlerinin Yunanistan topraklarından çekilişini hızlandırdı. 3 Ekim'de Hitler Yunanistan'dan geri çekilme emri verdi. İngiliz askerlerinin (paraşüt ve tank müfrezelerinin) çıkarması Patras kentinde 4 Ekim gecesi başladı ve engelsiz geçti. Burada artık Hitler askerleri yoktu ve tüm yarımada, aslında ELAS'ın elinde bulunuyordu.

12 Ekim'de İngiliz Komutanlığı Alman askerlerinin Atina'dan çekildiğini öğrendi ve ertesi gün Yunanistan başkentinin çevresine İngiliz paraşütçüler çıkarma yaptı. Bunun dışında İngiliz çıkarma müfrezeleri Ege Denizi'nin çok önemli adalarına ayak basmaya başladılar, Kasım ayı başında da Almanlar boşalttıktan sonra stratejik açıdan önemli bir kent ve liman olan Selanik'e yerleştiler. Ülkenin geri kalan toprakları hemen hemen tümüyle Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin kontrolünde bulunuyordu. Yunanistan'a İngiliz askerlerinin ardından sürgündeki hükûmet de geldi.

İngiliz müdahalesinin amaçları çok geçmeden ortaya çıkıyordu. Yunanistan'daki işgal ordularının komutanı General R. Scobee, ülkede

polisiye terör rejimi kuruyordu. Tüm ELAS müfrezelerinin silahsızlandırılması emri verildi. Lübnan Konferansı kararları gereği Papandreu hükûmetinde yer alan EAM temsilcisi 6 bakan bir protesto işareti olarak 1 Aralık akşamı görevlerinden istifa ettiler. 3 Aralık'ta Atina'da İngiliz hükûmeti ve komutanlığının halk karşıtı faaliyetlerine karşı dev bir protesto gösterisi düzenlendi. İngiliz Komutanlığı barışçı göstericilere karşı tanklarını, uçaklarını ve toplarını devreye soktu.

Yunan halkı bu faaliyetlere yanıt olarak mücadele başlattı. ELAS birlikleri polis ve jandarmayı silahsızlandırmaya başladı. 3 Aralık akşamı Papandreu istifa etti. İngiliz hükûmeti küstahça ve açıkça Yunanistan'ın içişlerine müdahale ediyordu. Barışçı göstericilere ateş açılmasından sonra General Scobee, ELAS'a saldırılması ve Atina'da askerî harekât başlatılması emrini verdi. Yunanlı yurtseverler müdahalecilere kararlı bir direniş gösteriyordu. Duruma açıklık kazandırmak için Atina'ya gelen Müttefik Kuvvetler Akdeniz Savaş Bölgesi Yüksek Başkomutanı Feldmareşal Alexander, 21 Aralık'ta İngiliz kabinesine, İngiliz askerlerinin Atina bölgesini kuşatabileceklerini, ama ELAS' ı yenecek ve teslim olmaya zorlayacak durumda olmadıklarını rapor ediyordu. "Biz, bundan daha ileri gidecek ve kıta Yunanistan'ında operasyon başlatacak kadar güçlü değiliz" diye yazıyordu Feldmareşal. "Yunan sorununun askerî önlemler yardımıyla çözülemeyeceği, buna yanıtı siyasal alanda aramak gerektiği" şeklinde görüş bildiriyordu.[85]

İngilizler, Yunanistan'a gelirken bir fatih gibi davranmışlardı. İngilizler oldukça gerici çevreleri desteklerken ülkenin demokratik güçleri üzerinde katliam uyguluyorlardı.

Hitlercilerin Yunanistan'dan nihai olarak kovulmasına kadar kurtarılmış Yunanistan topraklarında gerçek egemen Ulusal Kurtuluş Cephesi (EAM) ve onun silahlı kuvvetleri olan ELAS idi. Yunanistan'da faşist işgalcilere karşı toplu mücadelenin organizatörü Yunanistan Komünist Partisiydi. Şiddetli işgal koşullarında Yunan halkı, Sovyet halkı ve ordusunun kahramanca mücadelesinden esinlenmişti. Hitler, işgal edilen Yunanistan'da Sovyet-Alman Cephesi'ne gönderecek hiçbir asker bulamamıştı. Ancak, Yunan halkı mücadelesi ve zaferinin meyvelerini toplayamamıştı. Yunanistan'a giren İngilizler ulusal kurtuluş hareketini bastırmayı, Yunanistan'ı bir İngiliz ileri karakoluna dönüştürmeyi hedeflemişti.

25 Aralık’ta Atina’ya Eden’in eşliğinde, kendisinin de belirttiği gibi, “bizzat her şeyi kendi gözleriyle yerinde görmek”[86] için Churchill geldi. Churchill, İngilizlerin Yunanistan’da son derece zor durumda kaldıklarına kanaat getirmişti. Bu durumda İngiliz hükûmeti Yunan halkının direncini silah gücüyle kıramayınca yeniden diplomatik manevralara başvurdu. Papandreu’yu General Plastiras ile değiştirmek, Kralın yerine ise bir emanetçi olarak Atina Başpiskopos’u Damaskinos’u yerleştirme kararı alınmıştı.

1945 Şubatında Atina’nın yakınındaki Varkiza kasabasında İngiliz temsilcilerinin katılımıyla Plastiras’ın yeni Yunan hükûmeti ile Ulusal Kurtuluş Hareketi arasında bir anlaşma imzalandı. Varkiza Anlaşması’na göre, EAM Ulusal Kurtuluş Ordusu’nu terhis etme, Yunan hükûmeti ise ülkede ifade, basın ve toplantı özgürlüğü sağlama, olağanüstü hâli iptal etme, tüm siyasal tutuklular için af ilan etme, eski ELAS askerlerine dönük herhangi bir ayrım yapmaksızın ulusal orduyu kurma, Yunanistan’ın devlet rejimi konusunda 1945 yılı sonuna kadar halk oylaması yapılması yükümlülüğünü üstlendi. Devamındaki olayların gösterdiği gibi, yükümlülüklerini yalnızca tek taraf, Ulusal Kurtuluş Cephesi yerine getirdi.

Sovyet hükûmeti, SSCB, ABD ve İngiltere yöneticilerinin, özellikle Kırım ve Potsdam konferanslarında İngiltere’nin Yunanistan’daki politikasını defalarca resmî olarak eleştirdi.

74 “Sovyet-Fransız İlişkileri...”, sf. 384
75 Bakınız. Aynı yapıt. Sf. 385
76 Aynı yapıt, sf. 393
77 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 259, cilt II, sf. 160
78 “Yazışmalar...” cilt I, sf. 259
79 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 259
80 “The Memories of Cordell Hull”, vol. II, p 1616, 1617
81 Müteharrik: Hareketli, kımıldanan, oynayan. Burada, “Motorize” anlamında kullanılmaktadır.
82 Bakınız: G. D. Kiryakidis. İkinci Dünya Savaşı’nda Yunanistan. Moskova, 1967, sf. 244
83 W.S. Churchill. The Second World War, vol. V, p. 548
84 Bakınız: “Pravda”, 8 ve 13 Nisan 1944.
85 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 238, 239
86 “Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers, 1944”, vol. V. Washington, 1965, p. 128, 129

5. İTALYA'NIN TESLİM OLMASINDAN SONRA MÜTTEFİK DEVLETLERİN BU ÜLKEDEKİ DİPLOMASİSİ

Teslim Olduktan Sonra İtalya'da Durum ve Müttefik Ülkelerin Politikası

İtalya teslim olduktan sonra iki parçaya bölündü. Ülkenin Güneyinde, Batılı müttefiklerin askerlerine sırtını dayamış olan Badoglio hükûmetinin askerî-monarşi rejimi korunuyordu. Hitlerciler tarafından işgal edilmiş olan Kuzey ve merkez İtalya'da, Mussolini Başkanlığında İtalya Sosyal Cumhuriyeti Salo adını alan Neo-faşist bir Cumhuriyet kuruldu.

İtalya'nın Alman askerlerince işgalinin ilk günlerinden itibaren İtalyan halkı aktif bir ulusal kurtuluş mücadelesi başlattı. Bu anti-faşist partiye, Ulusal Kurtuluş Komitesi (UKK) etrafında birleşenler Başkanlık ediyordu.

9 Eylül 1943'te, Badoglio hükûmeti Roma'yı terk ettikten sonra, ülkenin geleceğinin sorumluluğunu üstlenen Anti-Faşist Partiler Komitesi kendisini Ulusal Kurtuluş Merkez Komitesi ilan etti. UKK' ye anti-faşist tüm partiler: Komünist Partisi, Sosyalist Parti, Eylem Partisi, Hıristiyan-Demokrat Parti, Liberal Parti ve Demokrasi Partisi ve Emek Partisi giriyordu. Merkezî UKK

kendisini Direniş'in Siyasal İdare Organı ilan ediyor ve halkı İtalyan faşizmine ve Hitlerciliğe karşı silahlı mücadeleye çağırıyordu.

Kurtuluş savaşını mahalli örgütlerde Ulusal Kurtuluş Yerel Komiteleri yönetiyordu. Şanlı 27-28 Eylül 1943 günlerindeki halk ayaklanmasının başında bulunan Napoli'deki Güney UKK son derece müstesna bir rol oynamıştı. Zafere ulaşan ayaklanma sonucunda kent İngiliz-Amerikan askerleri gelinceye kadar kurtarılmıştı.

En geniş ve organize direniş hareketi Kuzey İtalya'dakiydi.

Başlıca anti-faşist partilerin temsilcilerinin eşitlik esasına göre dâhil oldukları Kuzey İtalya Ulusal Kurtuluş Komitesi (KİUKK), Kuzey İtalya'daki partizan mücadelesine önderlik ediyordu.

Direniş hareketi karargâhı Hitlercilerle kuşatılan Milano'da bulunuyordu. Eylemin önderlik rolü İtalya Komünist Partisi ve Eylem Partisi'ne aitti. Daha Ekim 1943'te komünistler Garibaldi silahlı müfrezelerinin kurulmasına başlamışlardı. Garibaldi'cilerden sonra sayısal olarak ikinci sırada "Adalet ve Özgürlük" adlı eylem partisinin müfrezeleri vardı.

Direniş hareketi ile kendi çıkarları için ilişkiler kuran İngiltere ve ABD, askerî misyonlarını partizanların eylem bölgelerine göndererek, başlıca olarak onları silahlı savaş müfrezeleri kurmaya değil, sabotaja ve kundaklama eylemlerine yönlendiriyorlardı. [87]Bu anlamda İngiliz-Amerikan Komutanlığı'nın Kuzey İtalya partizan müfrezelerinin Komutanlarına yönelik 10 Aralık 1943 tarihli genelgesi karakteristiktir. Bu genelgede, "İtalyan halkı ve yerlilerin karakteri partizan savaşı yapmaya yatkın değildir" ve bu nedenle İtalyan müfrezeleri tek başlarına harekât yapmamalı, İngiliz-Amerikan Komutanlığı'nın emirlerine tâbi olmak zorundadır şeklindeki gülünç bir iddia yer alıyordu. ABD ve İngiltere'nin bu politikası anti-faşist harekete zarar veriyor, İtalyan direnişi içinde ek sorunlar ve görüş ayrılıkları yaratıyordu.

İngiltere ve Amerika'nın İtalya politikası savaşta ve savaş sonrası dünyada bu ülkelerin emperyalist amaçlarını yansıtıyordu. Onlar, Güney İtalya'da Badoglio hükûmetini ve Kralı destekliyorlardı. "Sanmam ki İtalya'da başka bir hükûmet mümkün olabilsin" [88]düşüncesindeki İngiltere Başbakanı Churchill monarşinin ateşli savunucuydu. Amerikalılar Cumhuriyetçileri oynuyorlardı ve kendi siyasal oyunlarında 1940'tan

itibaren ABD'de yaşayan ve orada İtalyan anti-faşist mültecilere önderlik eden Dışişleri eski Bakanı Kont K. Sforts üstüne oynuyorlardı.

İtalya'nın devlet düzeni konusunda dışarıdan bakıldığında farklı görüşlere sahip olsalar da ABD ve İngiltere'nin başlıca amaçları aynıydı: İtalya'da halk karşıtı, gerici düzeni ve egemen sınıfların ayrıcalıklarını korumak, demokratik güçlerin ülkenin kurtuluşunda önderlik rolünü ele geçirmelerine izin vermemek.

Batılı devletler bu amaçla anti-faşist güçleri bölmek, Badoglio hükûmeti ile Ulusal Kurtuluş Komitesi görüş ayrılıklarını şiddetlendirmek, doğmakta olan demokratik partilerin halk kitleleri ile ilişkilerinin güçlenmesine engel olmak çabası içindeydiler. İtalya direnişinin katılanı Velio Spano şunları söylüyordu: "İngilizler ve Amerikalılar ustalıkla manevra yaparak ve iki taraflı oynayarak bir yandan hükûmet ve monarşiyi her türlü etkiden yoksun bırakmaya, diğer yandan da kurtuluş hareketini felce uğratmak çabasındaydılar. Eğer o zaman monarşinin ortadan kaldırılmasına karar vermiş olsalardı, İtalya yeniden yapılanma yolunda birkaç yıl kazanabilirdi. Ama bu, İngilizler ve Amerikalıların hesaplarında hiç yoktu ve onlar ikili oynadılar. Kral ve onun kliğine karşı Ulusal Kurtuluş Komitesi'ni desteklemiş ve aynı zamanda Kral'a karşı Ulusal Kurtuluş Komitesi'ni destekliyor görüntüsü veriyorlardı. Eğer İngilizler ve Amerikalılar İtalyan halkının bölünmesindeki taktik ustalığı ve çabayı askerî operasyonların yürütülmesinde göstermiş olsalardı, tüm yarımadanın 1943 yılı sonuna kadar kurtarılması tamamen olanaklıydı."[89]

Aynı zamanda Sovyet hükûmetinin İtalya konusundaki politikası iki temel ödevin çözülmesinden yola çıkıyordu: anti-Hitler koalisyonunun başlıca amacı olan faşizmin yenilgiye uğratılması ve İtalyan halkına özgürlük, bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinde yardımcı olmak. Sovyet hükûmeti "Güney Krallığında" verili olan tüm çelişkilerden en derin olanı İngiliz-Amerikan ittifakı tarafından yürütülen politika ile İtalya'nın ulusal çıkarları arasındaki çelişkiler olduğunun farkındaydı. Sovyet hükûmeti gerçek durumu hesaba katarak, ABD ve İngiltere hükûmetleri tarafından reddedilemeyecek ve aynı zamanda İtalya konusunda onların emperyalist planlarının gerçekleştirilmesine engel olan bir siyasal çizgi hazırlamıştı.

SSCB, ABD ve İngiltere Dışişleri Bakanlarının Ekim 1943'teki Moskova Konferansı'nda Sovyetler Birliği, İtalya'nın gelecekteki gelişmesi için

büyük önem taşıyan “İtalya Deklarasyonunun kabul edilmesi inisiyatifini üstlendi. Deklarasyon, ülkenin gerçek anlamda demokratikleşmesini, ayrıca, “İtalya hükûmetine daima faşizme karşı çıkmış olan İtalyan halkının o katmanlarının temsilcilerinin dâhil edilmesi yoluyla daha demokratik yapıya kavuşturulması” gerekliliğine dönük önlemleri öngörüyordu. Deklarasyonda daha sonra anti-faşist siyasal gruplar oluşturma hakkına sahip olması gereken İtalyan halkına düşüncesini ifade etme özgürlüğü, dinî inanç, siyasal görüş, basın ve toplantı özgürlüğü tam anlamıyla iade edilecekti; ayrıca savaş suçlularının temizlenmesi ve cezalandırılması öngörülüyordu. Deklarasyonda üç büyük devletin İtalya konusunda birbiriyle fikir alışverişinde bulunma yükümlülüğü öngörülüyordu. Belgenin sonunda “bu deklarasyondaki hiçbir şeyin İtalyan halkının sonuçta kendi idare biçimini sınırlamayacağı” [90]belirtiliyordu.

Böylelikle deklarasyon İtalyan halkının doğrudan karşı karşıya olduğu sorunları ve İtalya’nın gelecekteki demokratik gelişme sorunlarını demokratik bir ruh içinde çözüyordu.

Moskova Konferansı’nın kararları İtalya’nın demokratik çevrelerince memnuniyetle karşılanıyordu. Güney ve Kuzey İtalya Ulusal Kurtuluş Komitesi, tıpkı Roma’daki Ulusal Kurtuluş Komitesi gibi, bu kararları onayladı ve selamladı. Hatta Merkezî Ulusal Kurtuluş Komitesi Başkanı gibi ılımlı bir politikacı İ. Bonomi günlüğüne şunları yazıyordu: “Bizim Kurtuluş Komitemiz için Birleşmiş Milletlerin İtalya’ya daha demokratik bir hükûmet bağışlama niyeti ve İtalyan halkının kendisi için, gerekli gördüğü devlet yönetim biçimleri ve organlarını seçme hakkının törensel olarak onaylanması çok uygun bir durumdur. Demokratik durumu bu esas üzerine sağlamlaştırmak mümkün olacaktır.”[91]

Moskova Konferansı’nın kararınca SSCB, ABD, İngiltere, Fransa; Yugoslavya ve Yunanistan temsilcilerinden oluşan İtalya konusunda Danışma Konseyi, İtalya’nın kurtarılmış bölgelerindeki siyasal durumun normalleştirilmesine yardımcı oluyordu. Bir de bu Konsey AMG’nin (Allied Military Government-Müttefik Askerî İdaresi) 11 Şubat 1944’te Salerno, Potenza ve Bari eyaletlerinin Kuzey sınırlarından Güneye doğru kıta İtalyası’nın topraklarının, aynı zamanda Sicilya topraklarının İtalya hükûmetinin yönetimine devredilmesine katkıda bulundu.[92]

Danışma Konseyi ayrıca, ülkenin faşizmden kurtarılması ve demokratikleşmesi dâhil, İtalya halkı için yaşamsal öneme sahip bir dizi sorunu ele aldı.

Bu arada, İtalya'nın iç politik durumu oldukça karmaşıktı. Ülke içindeki siyasal mücadelede en önemli yeri devlet düzeni ve niteliği ile İtalya devletinin kadroları konusu alıyordu.

1944 yılı başında bu konudaki mücadele çok şiddetli bir nitelik kazandı. Ülkede tüm anti-faşist partilerin içinde olduğu monarşi konusunda geniş çaplı bir tartışma başladı. Böylece İtalya'nın siyasal yaşamında, önemli olsa da ulusun bütün güçlerini Hitler Almanyası'na karşı mücadelede birleştirmenin mutlak zorunluluğuna kıyasla ikincil bir nitelik taşıyan bu sorun ilk plana çıkmıştı.

Durum, ABD ve İngiltere hükûmetlerinin, bir yandan destekledikleri Badoglio'nun Krallık hükûmeti ile İtalya Kralı'nın iktidardan derhâl uzaklaştırılması ve monarşinin ortadan kaldırılmasını, Badoglio hükûmetinin istifasını ve anti-faşist partilerden oluşacak demokratik bir hükûmetin kurulmasını talep eden Ulusal Kurtuluş Komitesi arasındaki görüş ayrılığını kullanması, diğer yandan da belirsizlik ve ataleti sürdürmeye, gerçek anlamda anti-faşist bir İtalya hükûmetinin kurulmasını geciktirmeye ve böylelikle ülkede tam anlamda bir egemen pozisyonu sağlamaya çalışmasıyla daha da karmaşık bir şekle dönüşüyordu.

28-29 Ocak 1944'te Bari kentinde toplanan Kuzey ve Güney İtalya Ulusal Kurtuluş Komiteleri 1. Kongresi meydana gelen durumdan bir çıkış yolu bulamadı. Kongre tarafından anti-faşist partilerin Kral'ın iktidardan uzaklaştırılması koşuluyla Badoglio hükûmetinde yer alması olanağına ilişkin uzlaşma kararı Ulusal Kurtuluş Komitesi ile hükûmet arasındaki görüş ayrılıklarını şiddetlendirip böylece de İngilizler ve Amerikalıların egemenliğini pekiştirmişti. 22 Şubat 1944'te Avam Kamarası'nda bir konuşma yapan Başbakan Churchill, Savoy Monarşisinden sempatiyle, Ulusal Kurtuluş Komitesi'nden nefretle söz ederken, Roma'nın kurtuluşuna kadar Badoglio hükûmetinin genişlemesi konusunu ortaya atmanın dahi zamansız olacağını ifade ediyordu. [93]Churchill'e Akdeniz bölgesinde İngiliz egemenliğine karşı koyamayacak dağınık, zayıf bir İtalya gerekliydi.

Sovyet hükûmeti ortaya çıkan durumdan kurtuluşun, İtalya'nın tüm ulusal güçlerinin, ülkenin kurtuluşu ve Hitlerciliğin yenilgiye uğratılması uğruna

mücadele etmek için birleşmesinden geçtiği ve bundan da derhâl "Badoglio hükûmetinin kadrolarının güçlendirilmesi, demokratikleştirilmesi yönünde tabanının genişletilmesi" [94]görüşündeydi.

Bu amacın gerçekleştirilmesine, Badoglio hükûmetinin kendi ricası üzerine Sovyetler Birliği tarafından 11 Mart 1944'te resmen tanınması ve bu hükûmetle doğrudan ilişkilerin kurulması hizmet etmiştir. [95]Sovyetler Birliği'nin bu eylemi İtalya Hükûmetini uluslararası izolasyondan ve siyasal felçten çıkarıyor, onun İngiliz-Amerikan diktasından kurtulmasına yardımcı oluyordu.

İlerici İtalyan toplumu Sovyetler Birliği'nin diplomatik adımını İtalya'nın sol güçlerinin pozisyonlarının güçlendirilmesi ve ülkenin ve İtalyan hükûmetinin demokratikleşmesine hız kazandırılması arzusu olarak doğru değerlendiriyordu.

Ancak, Sovyetler Birliği'nin diplomatik eylemi ABD ve İngiltere hükûmetlerinde hoşnutsuzluk ve endişe yaratmıştı. Müttefik Kontrol Komitesi başkan yardımcısı General Macfarlane 25 Mart 1944'te Badoglio'ya, İtalyan hükûmetinin herhangi bir müttefik ya da tarafsız ülke ile Müttefik Kontrol Komisyonu, yani İngiliz-Amerikan makamlarının aracılığı olmadan doğrudan ilişki kurma hakkına sahip olmadığına işaret eden bir memorandum gönderdi. Badoglio yanıt memorandumunda, kendisinin ve hükûmetinin, İtalyan hükûmetinin hazırlanmasında hiçbir şekilde yer almamış olan "müttefik ülkelerin kararlarının uygulayıcıları ve sıradan araçları" durumuna düşürüldüklerini kaydediyordu.[96]

Tüm İtalya anti-faşist güçlerinin bu konuda birlik sağlaması da demokratik bir koalisyon hükûmetinin kurulması için önemli bir koşuldu. Tüm İtalyanların önüne somut ortak bir hedef koyan İtalyan komünistleri, inisiyatifi kendi üzerlerine aldılar. Hedef de şu idi: İtalya'nın özgür halklar arasındaki yerini yeniden alması, prestijini ve bağımsızlığını kazanması için ulusun tüm güçlerinin Nazizm'e karşı ortak mücadelede birleşmesi. Komünistler, İtalya'nın Nazilerden kurtuluşunun, üstelik İtalyanların herhangi bir bölümünün değil, bir ulus olarak tüm İtalya'nın kurtuluşunun, müttefik ordularının davası olmaktan çok, bizzat İtalya'nın davası olduğunu vurguluyorlardı. [97]

İtalyan Komünist Partisi Başkanı P. Togliatti tarafından 1944 Mart ayı sonunda partinin Napoli'deki Ulusal Konsey Oturumu'nda açıklanan bu

platformda, İtalyan anti-faşist partileri arasında, ülkenin devlet düzeni konusunu savaşın sonuna kadar erteleme ve daha Roma kurtarılmadan Badoglio hükûmetine girme konularında anlaşma sağlandı. Kral III. Vittorio Emmanuele ise, İtalya'nın başkentinin kurtuluşundan sonra oğlu Piemon Prensi Umberto'yu Krallık Genel Valisi olarak atayıp toplumsal faaliyetlerden el çekmeye razı oldu.

Müttefikler tarafında mücadeleye katılmaya hazır İtalyan anti-faşistler arasındaki bölünmenin bir an önce giderilmesine dönük çabaları destekleyen Sovyet hükûmeti, tüm anti-faşist partilerin temsilcilerinin katılımı yoluyla Badoglio hükûmetinin kadrolarında gerekli iyileştirmeleri yapma temelinde, kurtarılmış İtalya'nın tüm demokratik ve anti-faşist güçlerinin birleştirilmesi için önlemlere başvurulması konusunun birlikte ele alınması önerisiyle ABD ve İngiltere hükûmetlerine başvurdu. Bir de Batılı devletlere Moskova Konferansı'nın, müttefiklerin, İtalya konusunda da ortak hareket etmesi için sağlam bir temel atmış olan kararını hatırlattı.

Sovyet hükûmetinin önerisi, katılanları tarafından alınan kararda, hükûmet konusunun tatmin edici çözümünü ve Mareşal Badoglio tarafından tüm partileri temsil edecek geniş tabanlı bir hükûmetin derhâl kurulmasını selamlayacağına işaret eden İtalya için Danışma Konseyi'nde ele alındı. Danışma Konseyi ayrıca, yeni hükûmetin Badoglio hükûmeti tarafından müttefiklere karşı üstlenilmiş olan tüm yükümlülükleri formel olarak üstlenmeyi kabul ettiğini ilan etmesinin ve anayasa konusunda şimdi alınabilecek her türlü kararın, İtalyan halkının kendi görüşünü özgürce ifade edebileceği zamana kadar değişkenlik taşımayacağı şeklinde ele almasını bir gereklilik olarak görüyordu. [98]

Sovyet ve yabancı gazeteciler için yaptığı 16 Nisan 1944 tarihli basın toplantısında konuşan SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı A.Y. Vışinskiy, "Danışma Konseyi'nin şimdi müttefiklerin ortak görüşünü ifade eden bu kararının, Sovyet hükûmeti tarafından yapılan öneriye karşılık veren bir hareket olduğuna (...) ve kuşkusuz İtalya'nın siyasal durumuna ilişkin sorunun çözümü davasında bir adım ileri atıldığına" [99]işaret ediyordu.

21 Nisan 1944'te Badoglio bir Ulusal Birlik hükûmeti kurdu. Bu hükûmete diğer anti-faşist partilerin yanı sıra komünistler de girdi. Daha Eylül 1943'te eylem birliği paktı imzalamış olan ve kitlesel bir anti-faşist

harekete yaslanan komünistler ve sosyalistler, Güneyde rejimin demokratikleşmesi ve Kuzeyde ulusal kurtuluş mücadelesinin gelişmesi amacıyla hükûmetin politikası üzerinde belirli etkilerde bulundular. Bununla birlikte, hükûmetteki güçler dengesi ve ülkede Amerikan-İngiliz askerlerinin bulunması onların, ülkenin sosyal ve siyasal yeniden yapılandırılması sorunlarını net bir şekilde ve geniş kapsamlı olarak gündeme getirmelerine engel oluyordu. Kuzey İtalya Ulusal Kurtuluş Komitesi koalisyon hükûmeti ile tam anlamıyla bir işbirliğini ilan etti. İtalyan anti-faşist güçlerinin ulusal çapta birlikte hareket etmelerinin temeli böylece atılmış oldu.

87 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 241
88 “Foreign Relations... 1944”, vol V, p 131
89 W.S. Churchill. The Second World War, vol. V, p 538
90 W.S. Churchill. The Second World War, vol. VI, p. 97
91 W.S. Churchill. The Second World War, vol IV, p. 100, “Foreign Relations. 1944”, vol V, p 133, 134
92 W.S. Churchill. The Second World War, vol. VI, p 269
93 İbid. p 270
94 P. Secchia, F. Frassati. La resistenza a gli alleati. Milano, 1962. p. 99
95 A. Degli Espinosa. İl regno del Sud. Firenze, 1956, p 345.
96 “İtalya Komünist Partisi’nin yaşamı ve mücadelesinin otuz yılı. Toplu Belgeler ve Yazılar”.Moskova, 1953, sf. 416
97 “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt I, sf. 361, 362
98 I. Bonomi. Dario un anno. Milano, 1971, p. 126, 127. “İtalya’nın Tarihi” yapıtından alıntı, cilt 3, Moskova 1971, sf. 194
99 Bakınız: R. Battaglia.. İtalya Direniş Hareketinin Tarihi, sf. 278

6. ROMA'NIN KURTARILMASI

Müttefik Devletlerin Kuzey İtalya Yurtseverlerinin

Mücadelesine Yaklaşımları

1944 Mayısında İngiliz-Amerikan askerlerinin İtalya Cephesi'ndeki taarruzu başladı. Askerler 4 Haziran 1944 akşamı çarpışmadan İtalya'nın başkentine girdiler. Bunun arifesinde Vatikan, Alman komutanlığı ile işgalci güçlerin barışçı bir şekilde Roma'dan çekilmesi konusunda anlaşmıştı. Aynı zamanda Vatikan, Güneyden taarruza geçen İngiliz-Amerikan ordularının temsilcileriyle görüşmeler yürütüyordu.

Roma'da tüm iktidarı Amerikan 5. Ordu Komutanı General M. Clark'ın karargâhı ele almıştı. İtalyan hükûmeti Salerno'da kalmaya devam ediyordu. 5 Haziran 1944'te Kral III. Vittorio Emmanuele, İtalya hükûmeti ve müttefikler karşısındaki yükümlülükleri gereği, oğlu Prens Umberto'yu Krallık Genel Valisi olarak atadı. 7 Haziran'da Badoglio istifa etti ve Genel

Vali'den, Ulusal Kurtuluş Merkez Komitesi'nden bir temsilciyi dâhil edeceği yeni hükûmeti kurma görevini aldı. Müttefikler ve Krallık Sarayı Badoglio'nun nihai istifasını öteleme çabası içindeydiler.

Ancak, halk kitlelerinin baskısıyla Batılı devletler ve İtalya iktidar çevreleri, Ulusal Kurtuluş Komitesi'ne giren anti-faşist partilerin temsilcilerinden oluşacak yeni bir hükûmet kurma yoluna gitmek zorundaydılar. 9 Haziran'da Merkez Ulusal Kurtuluş Komitesi Başkanı İvanoe Bonomi yeni bir hükûmet kurdu. Bonomi hükûmeti, Krallık Genel Valisi tarafından değil, Merkez Ulusal Kurtuluş Komitesi tarafından onaylandı ve bu da Monarşi'nin ayrıcalığına gölge düşürdü. [100]

Roma'nın kurtuluşu ve Bonomi hükûmetinin kurulması, demokrasiye ve ülkenin yeniden kurulmasına giden ilk adımdı. Bu süreç İtalya'nın sol ve sağ güçleri arasında şiddetli bir mücadele ortamında geçiyordu. Durum, Batılı devletler tarafından kurulan ezici, geniş kapsamlı, çoğunlukla da anlamsız işgal rejiminden dolayı daha da içinden çıkılmaz bir hâl alıyordu.[101]

İngiliz-Amerikan makamları İtalya'daki radikal demokratik yeniden yapılanmalara karşı koyuyorlardı. Özellikle devlet aygıtında temizliğe, Roma'nın 1943 Eylülünde Almanlara teslim edilmesinin nedenlerini araştırma komisyonunun çalışmalarına engeller çıkarıyor, İtalyan mahkemesinin faşist suçluların cezalandırılması kararına karışıyor, İtalyan basını ve radyosu üzerinde nedensiz kontrollere başvuruyorlardı. Aynı zamanda İngilizler ve Amerikalılar anti-faşist partilerin faaliyetlerine, anti-faşist güçlerin birleşmelerine engel çıkarmaya çalışıyorlardı.

Ve yine de, Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nin Sovyet-Alman Cephesi'ndeki geniş çaplı taarruzu ve Fransa'da ikinci cephenin açılması ile birlikte İtalya başkentinin kurtarılması Orta ve Kuzey İtalya'daki Direniş Hareketi'nin gelişmesine güçlü bir itki vermiş, ona büyük bir azim kazandırmıştı. Komünistlerin başrolü oynadığı kurtuluş hareketi sık sık İtalyan emekçilerinin kapitalistlere ve büyük toprak sahiplerine karşı kendi hakları için sosyal bir mücadele niteliği kazanmıştı. İtalya'nın bazı bölgeleri dışarıdan herhangi bir yardım olmadan partizanlar tarafından kurtarılmıştı. 1944 yılında İtalya'nın Almanlar tarafından kuşatılmış topraklarında kendi yönetim organlarına sahip bir tür partizan Cumhuriyeti olan 15 kurtarılmış bölge vardı.[102]

1944 Ağustosunda halk ayaklanması sonucunda Floransa kurtarılmıştı. Ayaklanmayı 11 Ağustos 1944'te Toskana halkının çıkarlarını temsil eden geçici hükûmet olarak iktidarı eline alan Yerel Ulusal Kurtuluş Komitesi yönetiyordu. Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin elinde bulunduğu iktidar reeldi ve komite bu iktidarı AMG (Allied Military Government) tarafından kurulan işgal rejimine rağmen gerçekleştiriyordu.

1944 yazında anti-faşist silahlı mücadele yeni bir gelişme evresine girdi ve geniş halk mücadelesi niteliği kazandı. Bu, partizan hareketinin en fazla yükseliş dönemi, onun olgunluk dönemiydi. [103]

Partizan müfrezeleri, tek komutanlık bünyesinde yekpare orduda, Özgürlük Gönüllüleri Kolordusu'nda bir araya geldiler. Komünistlerin silahlı mücadeledeki öncü rolü ve onların yürüttükleri sol güçlerin birliği politikası, onların partizan ordusunda önemli komutanlık makamlarına gelmesini sağladı. Ancak, müttefiklerin ve Bonomi hükûmetinin ısrarları üzerine Özgürlük Gönüllüleri Kolordusu Komutanlığı'na liberal R. Cadorna atandı. 1944 ilkbaharına doğru Piemonte ve Emilia'daki partizan ordusu 90 bin kişiydi. Partizanlar 10 Alman ve İtalyan tümenini hareketsiz bırakmışlardı[104]

İtalya'daki yaz mütarekeleri döneminde partizan ordusu ile müttefikler arasındaki hareketlerin koordinasyonu konusu özel bir önem kazanmıştı. Partizanlar çok büyük silah eksikliği yaşıyorlardı. Kendi adına müttefikler de yurtseverlerin Almanlara karşı mücadelesini, kendilerine kolaylık sağlamak için kullanma çabası içindeydiler. General Cadorna yardımıyla İngiliz-Amerikan komutanlığı partizan ordusunu kontrol etme ve onu istisnai olarak kendi askerî amaçları için kullanmanın hesaplarını yapıyordu. Cadorna, İngiltere ve ABD önceleri İtalyan yurtseverlerin mücadelesini engellemeye yeltenmişler, ardından da "bu mücadeleyi yönetmek ve komuta etmeye" [105]yeltenmişlerdi. Ancak, bu amaçlarına ulaşamadılar. Ayrıca Direniş Hareketi saflarında bölünmeyi, komünistleri Direniş Hareketi'nin diğer katılanlarıyla karşı karşıya getirmeyi başaramadılar.

Partizan hareketinin yayılmasından ve onu kendi kontrolüne alamamaktan çekinen ve onları kendilerine tâbi kılma gücü olmayan müttefikler, herhangi bir bölge Almanlardan kurtarıldığında partizan müfrezelerini dağıtmaya başladılar. Özgürlük Gönüllüleri Kolordusu ve Bonomi hükûmetinin

kurtarılmış topraklardaki partizan müfrezelerinin İtalyan Ulusal Ordusu saflarına girmeleri ve kesin zafere kadar müttefiklerle birlikte çarpışmaları ricasını müttefik Komutanlığı yanıtsız bıraktı. 1944 sonbaharında partizan hareketi ile İngiliz-Amerikalı müttefikler arasındaki ilişkiler oldukça gerginleşti.

10 Eylül 1944'te İngiliz-Amerikan askerleri, Gothic hattı olarak anılan Alman savunmasına karşı taarruz başlattılar ve aynı zamanda partizanlara Hitlercilerin cephe gerisine "kararlı taarruz harekâtı" başlatmaları emrini verdiler. [106]Ancak, müttefiklerin taarruzları bir dizi önemsiz operasyonlara ve Bolognia hattındaki zayıf darbelere dönüştü. İngiliz-Amerikan askerleri Alplere ulaşmak için ciddi hiçbir girişimde bulunmamıştı, Hitlerciler ancak zayıf bir hatta sahipken Tirene bölgesinde tümüyle eylemsiz kalmışlardı. Onların, en küçük bir engel karşısında durdukları Adriyatik Cephesi'ndeki harekâtları son derece cesaretsizdi.

Partizan müfrezelerine verilen emirlere karşın, İngiliz-Amerikan komutanlığı aslında kendi faaliyetleri konusunda partizanlarla mutabakata varmıyordu. Üstelik müttefikler İkinci Québec Konferansı'nın kararı uyarınca taarruzlarını ertelediklerinde, partizan hareketini son derece zor bir duruma soktular. Müttefiklerin bilgilerine dayanan Kuzey İtalya Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin çağrısı ile 1944 Ekiminde Bolognia'da başlatılan ayaklanma müttefiklerden destek alamadığından Almanlar tarafından şiddetle bastırıldı. Bolognia ancak 1945 Nisan ayında kurtarılabilmişti.

İngiliz-Amerikan askerlerinin İtalya Cephesi'ndeki hareketsizliklerinden yararlanan Hitlerciler tüm güçlerini partizanlara yöneltmişlerdi. Cezalandırma müfrezeleri partizanlara yardımcı olan sivil halkı da affetmedi. Sonuçta, Partizan Cumhuriyetlerinin çoğunluğu Alman askerleri tarafından yeniden işgal edilmişti. Sonbahar-kış 1944 olaylarını Battaglia "Direnişin en trajik sahneleri" olarak adlandırıyordu. Daha sonra şunları yazıyordu Battaglia: "Hitlerciler vahşi bir çılgınlıkla ve anlamsız bir gaddarlıkla her yerde ölüm ve yıkım dağıtıyorlardı."[107]

Özellikle bu zamanda müttefikler, partizan hareketine yardımda bulunmak bir yana, partizan ordusunun dağıtılması amacıyla ona en büyük darbeyi vurmuşlardı. 10 Kasım 1944'te İtalya'daki müttefik orduları başkomutanı General Alexander partizanlara bir başvuruda bulunuyordu. Bu başvuruda onlara müttefiklerin taarruzunun gecikmesi nedeniyle "geniş çaplı organize

operasyonlara” son verilmesi, ancak “silahlar ve mühimmatı korumaları ve yeni emirlere kadar hazır olmaları” [108]öneriliyordu.

Alexander’in hitabı radyodan yayımlanıyordu ve böylelikle yalnızca partizanlar değil, İngiliz-Amerikan askerlerinin taarruz harekâtlarını gelecek ilkbahara kadar ertelemeye ve dolayısıyla cephede Almanlara rahat bir nefes alma şansı tanımaya niyetli olduklarını düşman da biliyordu. Yayın için zaman son derece başarısız olarak seçilmişti: radyo konuşması Almanların partizanlara karşı darbelerinin en çok hız kazandığı anda yapılıyordu. “Evlerinize dağılın” çağrısı “İtalya’daki Alman faşistlerine en iyi hizmeti vermiş, İtalya Direniş Hareketine çok ciddi zarar vermiş ve çok ciddi ölçüde hakaret etmişti.”[109]

İngiliz-Amerikan komutanlığının İtalya Cephesi’ndeki tüm eylemleri gibi, Alexander’in hitabı da, aslına bakılırsa, kurtuluşun olası en az düzeyde İtalyan halkından kaynaklanması gereken siyasal gerekçelere dayanan müttefiklerin savaş yürütme konseptini yansıtıyordu. P. Togliatti şunları yazıyordu: “General Alexander’in bilinen çağrısının yardımıyla İngilizler ve Amerikalılar tüm partizan hareketinin dağılmasını sağlamaya ve onun rolünü, ne siyasal ne de askerî bir önemi olan rastlantısal siyasal yurtsever çıkışlar düzeyine çekmeye çalışıyordu.”[110]

Sovyetler Birliği’nin partizan hareketi ve tüm İtalyan halkının kurtuluş mücadelesi konusundaki tutumu Batılı müttefiklerin tutumuyla taban tabana zıttı. Sovyetler Birliği’nin İtalya’ya ilişkin tüm politikası ve Danışma Konseyi’ndeki Sovyet temsilcilerinin faaliyetleri, en geniş anti-faşist hareketin ve İtalya’nın ulusal kurtuluş mücadelesinin desteklenmesine yönelikti. Çok zor olan sonbahar-kış 1944’te Sovyet tarafı, partizan hareketini felce uğratmaya çabalayan müttefiklerin tam tersine, bu hareketi desteklemeyi ve teşvik etmeyi sürdürüyordu[111] İtalyan Direniş Hareketi’nin saflarında Sovyet yurttaşları kahramanca çarpışıyordu.

Özgürlük Gönüllüleri Kolordu Komutanlığı partizan güçlerinin dağıtılmasına karşı çıkıyordu. L. Longo tarafından hazırlanan partizanlara yönelik konuşmada “mücadelenin devam etmekte ve devam etmek zorunda olduğuna” vurgu yapılıyordu. Konuşmada, partizan mücadelesinin yakın zamanda azaltılmasının, zayıflatılmasının değil, genişletilmesinin ve güçlendirilmesinin öngörülmesi gerektiğine işaret ediliyordu. Bu nedenle, partizan müfrezeleri yöneticilerinin dağılma değil, müfrezelerinin daha da

sağlam olarak örgütlenmesine ve onların güçlendirilmiş mücadele gayretlerine yönelmeliydiler.[112]

Böylece, komünistlerin kararlı tutumu ve halkın desteği sayesinde Direniş Ordusu korunmuş oluyor ve Kuzey İtalya'nın kurtarılmasında belirleyici bir rol oynuyordu.

Kasım-Aralık 1944'te İtalya'daki iç siyasal durum gerginleşmişti. Bonomi hükûmetinde yer alan anti-faşist partiler arasında artan görüş ayrılıkları nedeniyle, ABD ve İtalya'nın da müdahale ettiği bir hükûmet krizi doğmuştu. 26 Kasım 1944'te Bonomi istifa etti. Bu kriz anında İtalya Komünist Partisi, sosyalistler ve Eylem Partisi'nin yalnızca sol grupların temsilcilerinden oluşacak bir hükûmet kurulması gibi o koşullarda hiç de gerçekçi olmayan önerilerine karşı çıktılar. Komünistler ulusal birliğin korunmasını zorunlu kabul ediyorlardı. Onlar, Aralık 1944'te kurulan İkinci Bonomi hükûmetinin bünyesine girdiler.

Ulusal Cephe'nin korunması sol direniş güçlerinin müttefiklerle çatışmasından kaçınmaya yardımcı oldu ve Kuzey İtalya Ulusal Kurtuluş Komitesi (KİUKK) ile İtalya hükûmeti arasında anlaşmanın yolunu açtı. 26 Aralık 1944'te İ. Bonomi ve KİUKK temsilcisi J. K. Pajetta, İtalya hükûmetinin KİUKK'i düşman tarafından işgal edilmiş olan topraklardaki anti-faşist partilerin bir organı olarak tanımakta olduğu ve aynı zamanda KİUKK'i "yurtseverlerin İtalya'nın henüz kurtarılmamış topraklarında Almanlara ve faşistlere karşı yürüttükleri mücadelede kendisini (hükûmeti) temsil etmekle yetkilendirdiğini" [113]ifade eden ikili bir anlaşma imzalamışlardı.

Müttefiklere gelince, onlar KİUKK'nin işlevini, onların hiç de anti-faşist partilerin siyasal organı hakkını değil, yalnızca partizan savaşını yönetme hakkını tanıyarak çok daha sınırlı bir şekilde yorumluyorlardı. KİUKK'in müttefiklerle 7 Aralık 1944'te imzalanan (Roma Protokolleri adı verilen) anlaşmaları, müttefiklerin partizanlara silah teminini yenileyeceklerini, partizan güçlerince kurtarılan topraklardaki yerel Ulusal Kurtuluş Komiteleri'nin müttefik askerleri gelinceye kadar idarî yönetim işlevini görmelerini öngörüyordu. Bununla birlikte, çok önemli bir koşul öne sürülmüştü ve buna göre İngiliz-Amerikan Komutanlığı'nın daha ilk talebinde KİUKK iktidarı AMG (Allied Military Government) organlarına devredecek, partizan ordusu ise dağıtılacaktı.

İtalyan anti-faşist güçlerinin korunması ve müttefiklerle anlaşma, partizan savaşının daha da gelişmesine katkıda bulunuyor ve 25 Nisan 1945'te Kuzey İtalya'daki muzaffer ulusal ayaklanmanın yolunu açıyordu.

100 "Parliamentary Debats, House of Commons", Fifth Series, vol 397, col. 691
101 "İzvestiya", 30 Mart 1944
102 Bakınız: "İzvestiya", 14 Mart 1944'te SSCB Hükûmeti'nin İtalya Hükûmeti nezdindeki temsilcisi olarak M. İ. Kostılev atanmıştı.
103 Bakınız: O. V. Serova. İtalya ve Anti Hitler Koalisyon 1943-1945. Moskova 1973, sf. 171
104 Bakınız: "İtalyan Komünist Partisi'nin Yaşamı ve Mücadelesinin Otuz Yılı", sf. 421, 422
105 Bakınız: "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt II, sf. 108, 109
106 Aynı yapıt, sf. 109
107 Bakınız: N. P. Komolova. İtalya'da Direniş Hareketi ve Siyasal Mücadele.1943-1947. Moskova, 1972, sf. 114
108 Bakınız: M. Ve M. Ferrara. İtalyan Siyasal Yaşamından Notlar. 1943-1958 yılları. Moskova, 1961, sf. 35
109 Bakınız: O. V. Serova. İtalya ve Anti Hitler Koalisyon 1943-1945, sf. 228
110 Bakınız: R. Battaglia. İtalya Direniş Hareketi'nin Tarihi, sf. 437
111 Bakınız: "İtalya'nın Tarihi", cilt 3, sf. 204, 205
112 O.V. Serova. İtalya ve Anti Hitler Koalisyon 1943-1945, sf. 211
113 Bakınız: R. Battaglia. İtalya Direniş Hareketi'nin Tarihi, sf. 487

7. ABD VE İNGİLTERE'NİN UZAK DOĞU DİPLOMASİSİ

Pasifik Okyanusu Arenasındaki Olayların Gelişmesi

Avrupa'da ikinci cephenin açılmasıyla birlikte İngiliz-Amerika ittifakı Pasifik Okyanusu savaş arenasında da savaşın "temposunu artırmaya" başlamıştı. Amerikan askerlerince 1943 Kasımında Pasifik Okyanusu'nun merkez ve Güney kesimlerinde başlatılan taarruz harekâtları ilerleme kaydetmişti. Mariana adalarının batısında başlatılan muharebelerde Saipan Adasının kuşatılmasından sonra Amerikan askerleri 21 Temmuz-10 Ağustos 1944 tarihlerinde Guam adası ve bu grubun diğer adalarını ele geçirdiler.

Amerikan Komutanlığı Japonya'ya çıkan Pasifik Okyanusu'ndaki çok önemli stratejik mevzileri kuşatmak, devamında da Doğu ve Güneydoğu Asya halklarının ulusal kurtuluş hareketine karşı mücadelede üs kurmak için kendi üstün deniz ve hava kuvvetlerini kullanma çabası içindeydi. Amerikan planı taarruz yolundaki her adanın kuşatılmasını bir hedef olarak koymuyordu. Amerikan askerleri Pasifik Okyanusu'ndaki en önemli stratejik mevkileri ele geçirmişti. Amerikalıların bu taktiğini Japonlar satranç ya da dama oyunuyla kıyaslıyordu.[114]

Pasifik Okyanusu havzasında 1944 yılındaki askerî harekâtlar sonucunda Amerikan ve İngiliz askerleri Pasifik Okyanusu'nun merkez ve Güneybatı kesimlerindeki hemen hemen tüm adalar üzerinde kontrolü sağlamışlardı. Güney Çin Denizi'nde ve Güney denizleri bölgesinde askerî harekâtlar başlamıştı. Ekim 1944'te General Kruger'in 6. Amerikan Ordusu Leyte adasına çıktı. Ocak 1945'te Amerikalılar Luzon adasına çıktı. Japonya Filipinleri kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Amerikan askerlerinin başarısına Japonlar tarafından işgal edilen topraklarda başlayan Japonya karşıtı hareket yardımcı oluyordu. Japon askerleri 1944 yılının ikinci yarısında Hindistan'da işgal ettikleri toprakları ve ayrıca Burma'nın büyük bir bölümünü bırakmak zorunda kaldı. Ama Burma'daki operasyonlar Japonya'ya karşı yürütülen askerî harekâtların genel gidişi üzerinde bir etki yapmadı ve F. Roosevelt'in dediği gibi, "müttefik devletleri Japonya'nın yaşamsal öneme sahip bölgelerine de yaklaştırmadı.[115] Pasifik Okyanusu ve Burma'daki başarısızlıklara karşın Japonya ABD ve İngiltere'ye karşı kara cephesinde uzun süreli savaşma yeteneğini koruyordu. Japonlar Çin'in orta bölgeleri ve ülkenin Güneyinde çok geniş toprakları kazanmaya ve ellerinde tutmaya devam ediyorlardı.

Amerika'nın Çin'deki Politikası

1944 yılı ortasında Amerikalılar, bizzat Japon adalarına çıkarma yapmanın bir başlangıcı olabilecek, aynı zamanda henüz Sovyetler Birliği Sovyet-Alman Cephesi'nde savaş hâlindeyken Uzak Doğu'da öncü pozisyona geçmeyi sağlayabilecek olan Çin'deki Japon Silahlı Kuvvetleri'ne karşı geniş çaplı bir karşı saldırının organizasyonu üzerinde düşünüyorlardı. Bu sıralar Çin'deki Amerika politikası yeni bir evreye girmişti. Ülkedeki kilit mevkiler için mücadelede Washington Çin'in özel bölgesini de kendi kontrolü altına alma çabasındaydı.

Amerikan iktidar çevreleri, Çin'e askerî misyonlar, siyaset adamları, gazeteciler vb göndererek Çin'in iç durumunu dikkatle izliyorlardı. 1944

yılı yazında Amerikalı gözlemciler Çin'in içindeki şu son derece zor durumu bildiriyorlardı: "Her yerde genel bir umutsuzluk duygusu, insanlar moralsiz... Boyutları açısından eşi görülmemiş yolsuzluk tüm hükûmeti ve askerlerin moralini bozmuş durumda."[116]ABD'nin, Çin'in üslerine, insan kaynaklarına, savaşma gücü yüksek askerî birliklere gereksinimi vardı. ABD hükûmeti, Kuomintang rejiminin bazı reformlar yoluyla ülkedeki pozisyonunu güçlendirmeyi, ona demokrat görüntüsü vermeyi umarak ayakta tutmakta çıkarı vardı. Bu amaçla Amerikalılar, özel bölgenin yönetimiyle, Çin'de ulusal birlik sağlanması için ön koşullar oluşturmak bahanesiyle ilişkiler kurma çabasındaydılar.

1944 yazında Amerikan diplomasisi Çan Kay Şek hükûmetinin durumunu stabilize etmek, Çin Komünist Partisi (ÇKP) tarafından yönetilen Kuomintang orduları ve kuvvetlerini tek komutanlık altında birleştirmek için aktif girişimler başlattı. Haziran 1944'te ABD Başkan yardımcısı Henry Wallece, Başkan Roosevelt'in özel temsilcisi sıfatıyla Çin'e gönderildi. Kuomintang yetkilileriyle görüşmesinde Wallace komünistlerle ilişkilerin "düzeltilmesini", daha fazla "esneklik" ve "ileri görüşlülük" [117]sergilenmesi tavsiyelerinde bulundu. Wallace Roosevelt'in Çin Komünist Partisi ile Kuomintang arasında hakemlik yapmaya hazır olduğunu bildirdi. Çan Kay Şek Amerikalıların önerileriyle tamamen mutabık olduğunu ifade etti ve Amerikalılara Çin'e özel bir misyon göndermeleri ricasında bulundu.

22 Temmuz 1944'te Albay D. Barrett Başkanlığında bir "Müttefik Gözlemciler Misyonu" Çin'in özel bölgesine geldi. Barrett ÇKP yönetimine kendisinin Amerikan üst yönetimi ile aralarında bağlayıcı bir halka olacağını bildirdi. Amerikan Büyükelçiliği'nin Chongqing'deki temsilcisi Jon Stewart Service Yanan'da "siyasal çalışma" yürütüyordu ve Mao Zedong ve ÇKP' in diğer yöneticileriyle defalarca buluştu. [118]Mao Zedong, Çin'in özel bölgesinin Amerika tarafından siyasal olarak tanınmasından memnundu. O ABD ve İngiltere yardımıyla Çan Kay Şek ve Kuomintang'ı siyasal arenanın dışına iterek Çin'de tek gerçek güç olmanın hesaplarını yapıyordu. ÇKP liderleri ABD ile askerî işbirliğine olan ilgisini gizlemiyorlardı. Mao Zedong "istikrarlı bir komünist hükûmetin, iflas etmiş olan Kuomintang hükûmeti komutası altında olmaktansa, müttefik komutanlığı altında Amerikalılarla daha yararlı bir işbirliği yapabileceğini"[119] belirtiyordu.

1944 Ağustosunda General Patrick Hurley ve işadamı Donald Nelson, Çan Kay Şek nezdinde ABD Başkanının özel temsilcileri olarak atanmışlardı. Hurley'e misyonun askerî ve siyasal bölümü verilmişti. Nielson Lend-Lease yoluyla yapılan teslimatların nasıl kullanıldığını kontrol etmek zorundaydı. Ama onun başlıca ödevi Amerikan tekellerinin Çin'de ekonomik yayılmacılığı için koşullar oluşturmaktan oluşuyordu.

Nielson Kuomintang hükûmetini ulusal sanayinin gelişmesi planlarından vazgeçirmeyi, ABD'den geniş çaplı teknik yardım almaya razı etmeyi başarmıştı ki, bu da Çin ekonomisini Amerikan tekellerinin kontrolüne geçirecekti. Bu mutabakat temelinde birkaç ay sonra, Çin'i bağımlı bir konuma getirecek bir dizi ekonomik anlaşma imzalanmıştı.

Çan Kay Şek Çin'deki Amerikan Komutanlığı'nın yetkilerinin genişletilmesine ve Çin ordusunun Amerikan örneğine göre yeniden yapılandırılmasına razı olmuştu. O yalnızca General Stilwell'in Çin'in Silahlı Kuvvetleri'nin Başkomutanlığına atanmasına karşıydı, çünkü Stilwell ona eleştirel yaklaşımıyla biliniyordu.

28 Elim 1944'te Stilwell Çin'den geri çağrıldı. Onun yerine Çin'deki Amerikan askerleri komutanlığına ve Çan Kay Şek nezdinde Genelkurmay Başkanlığı'na General A. Wedemeyer atandı. Stilwell çizgisini destekleyen ABD'nin Chongqing büyükelçisi Clarence Gauss Çin'den geri çekildi. Hurley Kuomintang ile Komünist Parti arasında anlaşmaya varılması için kendi aracılığını öneriyordu. ÇKP Yönetimi Hurley ile görüşmeler yapmayı kabul etti.

7 Kasım 1944'te Hurley, ABD Başkanının özel temsilcisi sıfatıyla ve Albay Barrett eşliğinde bir grup askerî gözlemciyle birlikte Yanan'a geldi. Hurley, Komünist Parti temsilcilerini Kuomintang'ın tek parti diktatörlüğünün yıkılması ve tüm partilerin temsilcilerinden oluşacak demokratik bir koalisyon hükûmetinin kurulmasına katkıda bulunmaya hazır olduğu konusunda temin ediyordu. Onun düşüncesine göre, koalisyon hükûmeti Sun Yat-sen ilkelerini gerçekleştirmeli, siyasal özgürlüğü tesis etmeli, ÇKP ve tüm Japonya karşıtı partileri legalleştirmek zorundaydı. ÇKP ve Kuomintang Japonya'nın yenilgiye uğratılması için tüm silahlı kuvvetleri birleştirme yükümlülüğünü üstlendiler. Tüm Japonya karşıtı güçler koalisyon hükûmetine ve birleşik askerî konseye tâbi olmak zorundaydı. Yabancı askerî yardımın adil dağılımı öngörülüyordu vb.

Tarafların bu yükümlülükleri 10 Kasım 1944 tarihli bir belgeyle kayıt altına alınmış ve ÇKP temsilcisi ile aracı sıfatıyla Hurley tarafından imzalanmıştı. [120]Hurley, iki parti arasında bir anlaşma niteliğini kazanacak olan bu belgeyi Çan Kay Şek'in imzalamasını sağlama yükümlülüğünü üstleniyordu.

Ama Hurley'in inisiyatifi ile hazırlanan anlaşma taslağı Çan Kay Şek için kabul edilir bulunmadı. Japonların süren saldırıları ve ülkedeki kriz koşullarında bu anlaşmanın kabul edilmesi, Çan Kay Şek hükûmeti için iktidarın kaybedilmesi anlamına gelebilirdi. 22 Kasım 1944'te o kendi karşı projesini önerdi. Çan Kay Şek kurtarılmış bölgelerin tüm silahlı kuvvetlerinin kendi kontrolüne verilmesini talep ediyordu. Ancak bu talep Mao Zedong'un planlarına hiçbir şekilde uymuyordu. Bir karşı önlem olarak Mao Zedong Kuomintang bünyesinde olan temsilcileri Dong Biu ve Zhou Enlai'yi derhâl Chongqing'den geri çekme kararı aldı.

ABD hükûmetine gelince; ABD hükûmeti Çin özel bölgesi konusundaki tutumunu değiştirmeye, bundan sonra ÇKP ile riskli yakınlaşmadan uzak durmaya ve Çin'de üstünlük kurma mücadelesini Çan Kay Şek hükûmeti ile ilintilendirmeye karar verdi. Aralık ayı ortasında Hurley, Kuomintang ile ÇKP arasında "arabuluculuk" görevinden vazgeçiyor ve Çin Merkezî Hükûmeti nezdinde Büyükelçi olarak atanıyor. 16 Aralık'ta "Müttefik Gözlemciler Misyonu" Başkanı Barrett ÇKP yönetimiyle buluşma ricasında bulunuyor ve Zhu De ve Ye Jianying ile görüşme sırasında "ne yazık ki, Çin'deki müttefik kuvvetler yönetiminin 8. Cumhuriyet Halk Ordusu'nu (CHO) ve yeni 4. CHO' nu silahla donatma olanağına sahip olmadığını" bildiriyordu.

Barrett, bunun Merkezî Çin Hükûmeti tarafından önerilen anlaşma taslağını reddeden ÇKP yönetiminin ödün vermemesinin doğrudan bir sonucu olduğunu vurguluyordu. "Bu koşullarda" diyordu Barrett "biz silah sağlayamayız." [121]Bununla birlikte Washington Çin özel bölgesi ile ilişkilerini kesmiyordu. Uzak Doğu'daki karmaşık ve sürprizlere açık bir durumda her iki taraf da ilişkileri korumayı bir fazlalık olarak görmüyordu.

İşin aslına bakılırsa, Mao Zedong'un Başkanlığını yaptığı ÇKP' nin yönetimi ile Amerikalı temsilcilerin ilişkilerinde faşist Almanya ile kanlı bir savaş yürüten SSCB'nin haberi olmayan pazarlıklar yapılıyordu. Mao Zedong Uzak Doğu'daki savaşın finalinde Çin'in Sovyetler Birliği ile

siyasal bir bağlantısı olmayan başlıca siyasal gücü olmaya çalışıyordu. Onun Sovyetler Birliği'nin karşısına Birleşik Devletleri koyma çabaları vardı. Ne zaman ki Washington ÇKP yönetimi ile ittifakı reddetti, Mao Zedong da kendi çıkarlarına ulaşmak için Sovyetler Birliği'nin desteğine sarılmaya başladı.

SSCB'ye gelince; SSCB Çin'deki reel durumdan hareketle kararlı bir şekilde Çin'de, "kurtuluş savaşının bir an önce sonuçlandırılması amacıyla" "gerçek ulusal birliğin" kurulması, "tüm güçlerin" birleşmesi ve "devletin demokratikleşmesi" çağrısı yapıyordu. [122]

114 R. Battaglia. İtalya Direniş Hareketi'nin Tarihi, sf. 516
115 Aynı yapıt, sf. 524
116 R. Battaglia. İtalya Direniş Hareketi'nin Tarihi, sf. 525
117 "Rinastica" N 12, Decembre, 1953, p. 680
118 Bakınız: O. V. Serova. İtalya ve Anti Hitler Koalisyon 1943-1945, sf. 252, 254
119 Bakınız: R. Battaglia. İtalya Direniş Hareketi'nin Tarihi, sf. 560
120 P. Ecchia, F. Frasatti. La resistenza e gli alleati, p. 220. Ayrıca bakınız: N. İ. Komolova. İtalya'da Direniş Hareketi ve Siyasal Mücadele. 1943-1947, sf. 230
121 Bakınız: Aynı yapıt
122 J. Erman. Büyük strateji. Ekim 1944-Ağustos 1945, sf. 247.

YETMİŞ YEDİNCİ BÖLÜM

KIRIM KONFERANSI

Yeni Bir Doruk Buluşması Konusu

Faşist Almanya'ya karşı askerî harekâtların arttığı ölçüde, ittifak devletleri karşısında yeni bir doruk buluşması için objektif bir zorunluluk acil olarak gündeme geliyordu. Savaşın yaklaşan sonu ve savaş sonrası barışın örgütlenmesi nedeniyle ortaya çıkan bir dizi siyasal sorun acil çözümü gerektiriyordu. Aktüel sorunlar yelpazesi son derece genişti. Bir de, savaşın finali aşamasında Hitler Almanyası'na karşı Kızıl Ordu ve müttefik askerlerinin mutabık kaldığı askerî harekât planları üzerinde çalışmak gerekiyordu. Mağlup olacak Alman "Reich"ine karşı belirlenecek tavrın temel ilkelerini belirlemek gerekiyordu. ABD ve İngiltere'nin iktidar çevreleri, Japonya ile savaşta arzulanan sonuca ancak SSCB ile işbirliği içinde ulaşılabileceklerini anlıyorlardı. Üç büyük devlet savaş sonrası barışın ve uluslararası güvenliğin örgütlenmesi konularında Birleşmiş

Milletler tarafından ilan edilen başlıca ilkelerin en iyi şekilde nasıl yaşama geçirilmesi gerektiğini belirlemek zorundaydılar.

Üç büyük devletin hükûmet Başkanlarının Tahran Konferansı, acil çözüm gereken sorunların en iyi şekilde müttefiklerin işin özüne inerek ve eşit haklar temeline dayalı işbirliği ile çözülebildiğini göstermişti. 1944 yılında anti-faşist koalisyon genişlemiş ve güçlenmiş, başlıca koalisyon devletleri olan SSCB, ABD ve İngiltere'nin askerî ittifakı sağlamlaşmıştı. Avrupa'da 1944 Haziranında ikinci cephenin açılmasından sonra üç devletin Almanya'ya karşı savaşta ortaklaşa hareket edilmesine ilişkin Tahran kararları gerçekleşmeye başlamıştı. Müttefiklerin askerî işbirliği, operasyonların seyrine ilişkin karşılıklı bilgilendirmede, muharebe hareketleri konusunda deneyim değişiminde de kendisini gösteriyordu.

1944 Temmuzunda Sovyet Yüksek Başkomutanlığı, Akdeniz savaş arenasındaki ABD taktik hava kuvvetleri komutanının "hava kuvvetlerimizin cephedeki askerlerle eşgüdümlü hareket etme yöntemlerini" [1]öğretmesine razı olmuştu. SSCB topraklarındaki Poltava bölgesinde, Almanya'ya karşı servis bombardıman operasyonları gerçekleştiren Amerikan ve İngiliz uçaklarının üslenmesi için havaalanı tahsis edilmişti. [2]Askerî-teknik enformasyon değişimi genişlemişti.

Doğal olarak ABD ve İngiltere'de, Alman emperyalizmini tam bir bozgundan kurtarmak için çaba gösteren gerici çevreler faaliyetlerini sürdürüyordu. Almanya'da "20 Temmuz Komplosu" adıyla bilinen başarısız darbenin katılanları İngiltere ve ABD iktidar çevreleri ile ilişki içindeydi. İngiliz ve Amerikalı temsilciler iktidardaki faşist üst yöneticilerle gizli görüşmeler yapıyordu. Ancak, anti-faşist koalisyonun güçlendiği, SSCB'nin uluslararası arenadaki büyük otoritesinin olduğu koşullarda, Almanya ve Japonya'nın anti-faşist koalisyonu baltalamaya, bölmeye dönük diplomatik girişimleri başarısızlığa mahkûmdu. SSCB hükûmeti ve onunla birlikte ABD ve İngiltere hükûmetleri savaşın sonlandırılmasının zorunluluğu konusunda sürekli bunun Almanya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olması koşullarında gerçekleşeceğini tüm dünyaya ilan ediyorlardı. Bununla birlikte, Batılı müttefikler halkların anti-faşist kurtuluş mücadelesinin belirleyici gücü olan SSCB ile eylem birliği yapılması taleplerini göz ardı edemezlerdi.

ABD Başkanı yeni bir doruk buluşması düzenlenmesi konusunda resmî öneride bulundu. “Olaylar o denli hızla ve başarıyla geliştiğinden” diye yazıyordu F. Roosevelt J. Stalin’e, 19 Haziran 1944’te Moskova’ya ulaşan mektubunda “öyle düşünüyorum ki mümkünse yakın bir zamanda sizin, Başbakanın ve benim bir buluşma gerçekleştirmemiz gerekebilir.” [3]Churchill bu düşünceye tamamen katılıyordu. [4]Roosevelt ve Churchill buluşma tarihini yaklaşık olarak 1944 Eylül ayının ikinci yarısı olarak, buluşma yerini ise İskoçya’nın Kuzeyi olarak belirlemişlerdi. Ancak, müttefikler tarafından önerilen buluşma zamanını Sovyet hükûmeti uygun bulmuyordu. “... Cephemizdeki askerî operasyonlarla bağlantılı durum” yazıyordu J. Stalin Roosevelt’e 2 Ağustos 1944’te “yazık ki, yakın zamanda böyle bir buluşma olanağını ümit etmeme olanak vermemektedir. [5]

11-16 Eylül 1944 tarihli Québec Konferansı’ndan sonra Churchill ve Roosevelt Sovyet hükûmetine üçlü buluşma önerisini yineliyordu. J. Stalin Churchill ve Roosevelt ile “büyük buluşma isteğini” teyit ediyordu. “Ortak davamızın çıkarları açısından buna büyük önem veriyorum” diye yazıyordu J. Stalin W. Churchill’e 30 Eylül 1944’te. “Ancak, bir şart koşmam gerekiyor: Doktorlar uzun yolculuklara çıkmama izin vermiyor. Belli bir dönem bu durumu kabul etmem gerekiyor.” [6]

W. Churchill’in 1944 Ekim ayı başında Moskova’ya gitmesi nedeniyle ABD Başkanı J. Stalin’e gönderdiği mektupta ABD, SSCB ve İngiltere hükûmet Başkanlarının yeniden buluşmaları umudunu ifade ediyordu. W. Churchill’in J. Stalin ile buluşma “arzusunu çok iyi anlayan” F. Roosevelt, ABD’nin Moskova’da tartışılabilecek askerî, siyasal tüm konulara ilgi duyduğunu gösteriyordu. “Kesinlikle eminim ki” diye yazıyordu Roosevelt, “biz üçümüz ve yalnızca üçümüz, henüz mutabık kalınmayan sorunlara çözüm bulabiliriz.” [7]Roosevelt Moskova’da yapılacak görüşmeleri, “büyük üçlünün konferans öncesi ön görüşmeleri olarak görüyordu. J. Stalin yanıt mektubunda Roosevelt’e, W. Churchill ile buluşmadan sonra “konunun açıklığa kavuşması ölçüsünde” kendisini bilgilendireceğini belirtiyordu. [8]

Ekim 1944’te SSCB ve İngiltere hükûmet Başkanlarının Moskova görüşmeleri, ayrıca onların, ABD’nin SSCB büyükelçisi Harriman’ın katılımıyla buluşmaları sırasında pek çok konu görüşüldü. Somut herhangi bir karar alınmadı, ama görüşmeler çözülmemiş konularda tarafların tutumlarının en iyi şekilde açığa çıkmasına yardımcı oldu. J. Stalin Başkan

F. Roosevelt'e şunları yazıyordu: "Bu Moskova buluşmalarının, bizim üçümüzün yapacağı görüşmelerde ortak çıkarımıza olan tüm acil konulardaki belirli kararlar alabilmemiz açısından da yararlı olacağını umuyorum." [9]Başkan Roosevelt bu görüşü paylaşıyordu. Onun yanıtında şunlar yer alıyordu: "Moskova görüşmeleriniz sırasında elde ettiğiniz başarının üçümüzün gelecekteki eylemlerimiz, politikamız ve karşılıklı çıkarlarımız konusunda tam bir anlaşmaya varmamız gereken çalışmalarımızı kolaylaştıracağından ve hızlandıracağından eminim." [10]Churchill de kendi adına Moskova görüşmelerinin sonuçlarını çok olumlu değerlendiriyor ve çok yakında "büyük üçlünün" [11]buluşmasının gerçekleşeceğine olan umudunu ifade ediyordu.

Moskova görüşmelerinden sonra ABD, SSCB ve İngiltere hükûmetleri Başkanlarının yazışmalarında üç büyük devletin yeni bir doruk konferansı toplanması konusunda görüş alışverişi devam ediyordu. Başlangıçta "büyük üçlünün" yeni buluşmasının 1944 Kasımında SSCB'nin Karadeniz kıyısında gerçekleştirilmesine karar verilmişti. Roosevelt'in ricası üzerine, bu buluşma, onun ABD Başkanlığı görevine (20 Ocak 1945) yeniden atanmasından sonraki bir zamana ertelendi. [12]Konferansın 1945 yılının Ocak sonu-Şubat başında Kırım'da yapılacağı belirtildi.

Churchill'in önerisi üzerine, konferans "Argonauts"[13] kod adıyla şifrelendi. Roosevelt, Churchill tarafından önerilen kod adının gizli anlamını anlamıştı. "'Argonauts' önerinizi selamlıyorum." Şunları yazıyordu Churchill'e: "Siz ve ben onların doğrudan torunlarıyız." [14]Efsaneye göre, eski Yunan kahramanları altın yapağı için Karadeniz kıyılarının yolunu tutmuştu. ABD ve İngiltere yöneticileri Karadeniz kıyısına hareket ederken bu kez, Altın yapağı ile bu sıralar Batı Cephesi'nde güç durumda kalan müttefikleri SSCB'ye yardımı, ayrıca Sovyet hükûmetinin Japonya ile savaşa girme konusunda nihai mutabakatını kastediyorlardı.

Kırım Konferansı Arifesinde Savaş Cephelerinde Durum

Kızıl Ordu'nun Sovyet-Alman Cephesindeki üstün başarıları sonucunda, müttefik ordularının harekâtlarının başlatılması için Batıda elverişli koşullar oluşmuştu. Ancak, 1944 yılı sonbaharında müttefiklerin taarruzları durmuştu. Aralık 1944'te Alman askerleri Batı Cephesinde, Ardennes'de (Belçika) müttefiklere güçlü bir karşı darbe vurmuştu. Hitler komutanlığı Liege'e darbeyle, o zamana kadar İngiliz-Amerikan askerlerinin ikmal merkezi olan Antwerp'i yararak, tıpkı 1940 yılında Dunkerque bölgesinde olduğu gibi, Belçika ve Hollanda'da bulunan müttefik askerlerini tecrit ederek yenilgiye uğratmayı planlıyordu.

Almanların karşı hücumu onların yarma bölgesinde 90 km ilerlemelerini sağlamıştı. Hitler'in niyeti, İngiltere ve ABD'ye ordusunun, Almanya'ya, bir saldırıyı püskürtme yeteneğine sahip gücünü göstermek ve onları Almanya ile münferit barış anlaşmasına gitmeye zorlamaktı. Bir de ABD ve İngiltere'deki gerici güçlerin onlarla ilişkiye geçilmesi ve barış anlaşması imzalanması için olası katkısına bel bağlıyordu. Ardennes'e Alman saldırısı İngilizler ve Amerikalılar için sürpriz olmuştu. ABD ve İngiliz askerleri güç durumdaydı. Churchill Sovyetler Birliği'nin yardımına başvurmak zorunda kalmıştı. "Batıda çok şiddetli çarpışmalar oluyor", diye yazıyordu J. Stalin'e, "her an Yüksek Komutanlıktan önemli kararlar çıkarmak gerekebilir. Geçici bir inisiyatif kaybından sonra geniş bir cephede savunma yapmanın ne endişe verici bir durum olduğunu siz kendiniz deneyimlerinizle biliyorsunuz."

Churchill, "Vistula Cephesi'nde ya da başka herhangi bir yerde bir ay içinde geniş çaplı bir Rus taarruzuna bel bağlayıp bağlayamayacağının" kendisine bildirmesini rica ediyordu. "Ben bunu bir acil durum olarak görüyorum" [15]diye yazıyordu Churchill. Sovyet hükûmeti 7 Ocak akşamı Churchill'in mektubunu alır almaz aynı gün şu yanıtı veriyordu: "Biz taarruza hazırlanıyoruz, ama şu anda hava koşulları taarruz için elverişli değil. Ancak, müttefiklerimizin Batı Cephesi'ndeki durumunu hesaba katarak Yüksek Başkomutanlık Karargâhı hızlı bir tempoyla hazırlıkları tamamlayıp, hava koşullarını dikkate almaksızın, Ocak ayının ikinci yarısından geç olmamak üzere tüm merkezî cephede Almanlara karşı geniş çaplı bir taarruz harekâtı başlatmaya karar vermiştir. Müttefikimiz olan ordulara katkıda bulunmak için elimizden gelen her şeyi yapacağımızdan kuşkunuz olmasın."[16] İngiltere Başbakanı Sovyet hükûmetinin bu

hareketini takdirle karşılıyordu. J. Stalin’e yanıtında şunları yazıyordu: “Heyecan verici yanıtınız için size son derece minnettarım. Mektubunuzu, şahsen bilgi sahibi olması için Eisenhower’a gönderdim. Başarı bu asil hareketinizin yanında olsun.” [17]

12 Ocak’ta, yani planlanandan daha önce bir zamanda Sovyet askerleri taarruza geçti ve Baltık Denizi’nden Karpatlar’a kadar olan cephede faşist Alman askerlerine ardı ardına bir dizi güçlü darbeler vurdu. Sovyet askerleri, düşman savunmasının ana hattını yararak ilk iki günde 40-50 km ilerledi. Bu, müttefiklerin Ardennes’teki durumunu kolaylaştırdı. Almanlar Batı Cephesi’ndeki taarruz operasyonlarını keserek askerlerini acilen Doğu Cephesi’ne sevk etmek zorunda kaldı. Böylece, müttefiklik görevini yerine getiren Sovyet hükûmeti ve Kızıl Ordu zor duruma düşen müttefiklerini kurtarmış oluyordu.

17 Ocak 1945’te İngiltere Başbakanı Sovyet hükûmetinin Başkanına şunları yazıyordu: “Majesteleri’nin hükûmeti adına ve tüm yüreğimle minnettarlığımızı ifade etmek ve Doğu Cephesi’nde başlattığınız o muazzam taarruzdan dolayı kutlamak istiyorum.”[18]

J. Stalin tarafından 18 Ocak’ta alınan mektupta F. Roosevelt şunları belirtiyordu: “Kahraman askerlerinizce daha önceden gerçekleştirilen cesaret ve onların bu taarruzda sergiledikleri verimlilik, askerlerimizin her iki cephede de çok yakın bir başarısına umut bağlamamız için gerekçeler oluşturmaktadır.”[19]

Ocak operasyonu sırasında Sovyet askerleri, 1 Şubat 1945’e doğru Kyustrina bölgesindeki Oder nehrine çıkıp, Silen sanayi bölgesini ele geçirerek Berlin yönünde 500 km’ye kadar ilerlemişlerdi.

Batı yönünde epeyce ilerleyip Almanya sınırlarına dayanan Sovyet askerleri, bir sonraki taarruz için stratejik olarak elverişli bir mevziiye yerleşmişti. Hitler Komutanlığı en önemli kuvvetlerini Alman-Sovyet Cephesi’nde tutuyor olmasına karşın, Sovyet Silahlı Kuvvetleri yakın bir zamanda düşmanı nihai olarak tepelemeye hazırdı.

1945 yılı başında Batı Cephesi’nde de bazı değişiklikler olmuştu. Ardennes’te Almanların karşı darbesinden sonra kendine gelen İngiliz-Amerikan birlikleri yeniden gruplara ayrılmış ve bu güçlerini saldırı için Kuzeyde yoğunlaştırmışlardı. Ocak sonunda, ABD ve İngiliz Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanları Birleşik Komitesi’nin Malta adasında

gerçekleşen oturumunda General Eisenhower İngiliz-Amerikan müttefik ordularının operasyon planlarını onayladı. Bu plana göre, ana darbenin Mosel nehrinin Kuzeyine, Ruhr istikametine, ikincil darbenin ise Frankfurt am Main'de Kassel'e vurulması tasarlanıyordu.[20] Müttefik askerleri (8. İngiliz ve 5. Amerikan ordusu) cephenin İtalyan bölgesinde, Pisa-Ravenna sınırına yerleşmişler, Kuzey taarruzuna hazırlanıyorlardı.

Genel olarak Avrupa cephelerindeki durum, en kısa zamanda Almanya'nın kesin yenilgisini umut etmeye izin veriyordu.

1945 yılının başına doğru Pasifik Okyanusu savaş arenasındaki askerî operasyonlar, Pasifik Okyanusu'nun orta ve Güneybatı kesimlerinden Güney Çin Denizi ve bizzat Japonya'ya ait kıyıların en yakın civarlarına kaymıştı. Japon askerleri Burma'dan geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Japonların Çin'e taarruzları sekteye uğramıştı.

Ama yine de Japonya devasa insan kaynağına sahipti ve 5 milyondan fazla insanı silah altında tutuyordu. Askerî sanayi tesisleri metropollerde, Kuzeydoğu Çin'de ve Kore'de tam kapasiteyle çalışıyordu. Kalabalık kara kuvvetleri ve hava filosuna bel bağlayan Japon Komutanlığı, karadan harekâtta ısrarlı ve uzun sürecek bir direniş planlıyordu. 25 Ocak 1945'te Askerî Komuta Yüksek Konseyi tarafından bir genel plan kabul edildi. Bu planda şunlar yer alıyordu: "İmparatorluk savaşma konusundaki kararlı çabalarını sürdürüp, askerî olaylarda elverişli dönüşümleri hesaba katarak aynı zamanda, Japonya, Mançurya, Çin'e sırtını dayayan aktif bir savunma sistemini derhâl kuracak ve ısrarla zamana yayılan bir savaşı yürütecektir." [21]

Bu zamana kadar Pasifik Okyanusu ve Güneydoğu Asya'da pek çok yönden filo ve hava kuvvetleri olarak Japonlardan üstün olan hatırı sayılır miktarda İngiliz-Amerikan Silahlı Kuvvetleri konuşlanmıştı. Ancak, kara kuvvetlerinde üstünlük Japonya'nın yanındaydı. Bizzat Japonya'da askerî harekât yürütebilmek için İngiliz-Amerikan kuvvetleri eksik kalıyordu. Amerikalı askerî yöneticiler, Japonya'ya girmeleri durumunda büyük kayıplar vereceklerini ve "müttefiklerin Japon adalarını başarıyla kuşatmaları durumunda dahi Japonya'nın Asya Anakarası'nda uzun süreli bir direniş göstereceği" [22]görüşündeydiler.

Üç devletin yöneticilerinin gerçekleştirecekleri buluşma dolayısıyla Ocak 1945'te Roosevelt için devletin kurumlarınca hazırlanan andıçta "Biz

Almanya’yı yenmek için Sovyetler Birliği’nin desteğini almak zorundayız. Biz, Avrupa’da savaşın bitmesini takiben Japonya ile savaşmak için Sovyetler Birliği’ne çaresizce gereksinim duymaktayız” [23]ifadeleri yer alıyordu. Roosevelt, Uzak Doğu’da savaşa girmesi konusunda SSCB’nin “Yalta’da yazılı bir yükümlülük üstlenmesini sağlamakta kararlıydı.” [24]

Roosevelt ve Churchill’in Malta Toplantısı

ABD ve İngiltere yöneticileri 2 Şubat 1945’te Malta adasında toplantı yaptılar ve bu toplantıda Almanya ve Japonya’ya karşı savaşın sonlandırılmasına ilişkin bazı sorunları ele aldılar. Toplantıda Churchill, “Rusların Batı Avrupa’da gereğinden fazla kuşatma yapmasını” [25]arzulamadığını vurguladı. Daha önceden Eisenhower’ın kabul ettiği planın yerine getirilip getirilmeyeceği konusunda tartışma şiddetlendi. Churchill Batı Cephesi’nin Kuzey kesimine taarruz yoluyla Batı Avrupa’nın büyük bir bölümünün İngiliz-Amerikan orduları tarafından kuşatılmasından yana görüş bildirdi. İlke olarak Churchill’e itiraz etmemelerine karşın, Amerikalı askerî temsilciler, Almanya’ya karşı taarruzda en önemli darbenin yönünün belirlenmesinde onunla aynı görüşte değillerdi. Sonuçta bir uzlaşma planı kabul edildi ve bu plana göre, asıl darbe Batı Cephesi’nin Kuzeyine vurulmalıydı; ama General Eisenhower’a ikincil operasyonların yönünü seçme hakkı verilmişti. Churchill’in ısrarı üzerine, daha önce diğer bölgelere sevk edilmesi kararlaştırılan askerlerin bir bölümünün Akdeniz’de tutulmasına karar verildi.

Toplantıda ayrıca Roosevelt ve Churchill arasında Kırım Konferansı’nda izlenecek tutum üzerine görüş alışverişinde bulunuldu.

Kırım Konferansı’nın Açılışı

3 Şubat gecesi Roosevelt ve Churchill çok sayıda siyasal ve askerî yetkili ve çevirmenler eşliğinde (toplam 700 kişi) uçaklarla Kırım'a uçtular ve orada önce 20 dakika arayla Saki Havaalanına indiler, ardından da otomobillerle Yalta'ya geldiler. Roosevelt'in önerisi üzerine askerî üniformalı bir grupla buluşmanın fotoğrafının çekilmesine izin verildi. Basın temsilcilerinin oraya gelmesine izin verilmedi. Sovyet tarafı delegasyonların konaklaması ve rahatlığı için faşist barbarlardan kurtarılmış Kırım'da mümkün olan her türlü olanağı yaratmıştı. Sağlığını ağır bir hastalığın kemirdiği Roosevelt'e "Büyük Üçlünün" resmî görüşmelerinin yapılması gereken Livadiya Sarayı sunulmuştu. Churchill eski Vorontsov Sarayı'na yerleşmişti. Sovyet Delegasyonu eski Yusupov Sarayı'na yerleşmişti.

SSCB hükûmeti Başkanı J. Stalin ve ona eşlik edenler Yalta'ya 4 Şubat sabahı gelmişti.

Aynı gün 16.35'te Livadiya Sarayı'nda "büyük üçlünün" konferansı başladı. Devlet Başkanları dışında konferansa SSCB Dışişleri Bakanı (V. M. Molotov), ABD Dışişleri Bakanı E. Stettinius ve İngiltere Dışişleri Bakanı (A. Eden) ve onların yardımcıları, SSCB'nin ABD Büyükelçisi (A.A. Gromıko) ve İngiltere Büyükelçisi (F.T. Gusyev), ABD'nin SSCB Büyükelçisi (U.A. Harriman), İngiltere'nin SSCB Büyükelçisi (A. K. Kerr), üç ülkenin askerî yetkilileri, ayrıca, diplomatik ve askerî danışmanları katılıyordu. J. Stalin'in önerisiyle konferansa F. Roosevelt Başkanlık ediyordu.

11 Şubat'a kadar süren konferansta resmî oturumlar dışında yöneticiler ve delegasyonlar arasında gayri resmî görüşmeler de gerçekleştirildi.

Faşist Almanya'nın Nihai Yenilgisi İçin Planlar Üzerinde Mutabakat

Konferansın oturumları askerî konuların tartışılmasıyla başladı. Konferansa katılanlar cephelerdeki durumu gözden geçiriyordu. Sovyet-Alman Cephesi konusunda bilgi vermek için Kızıl Ordu Genelkurmay

başkan yardımcısı Orgeneral A.İ. Antonov konuşuyordu, Batı Avrupa savaş arenası ile ilgili bilgiyi ise ABD Ordusu Kurmay Başkanı General G. Marshall veriyordu. Sovyet-Alman Cephesi, savaşın son aşamasında belirleyici oluyordu. Bu daha sonraki operasyonların gidişine ilişkin görüş alışverişi sırasında kanıtlanmıştı. Sovyet temsilciler, müttefiklerin ricası üzerine, Kızıl Ordu'nun alınan taarruz kararının tüm Sovyet-Alman Cephesi'nde devam edeceğini, üstelik aynı zamanda, merkezî cepheden taarruzla birlikte Viyana'ya darbe vurulmasının tasarlanmakta olduğunu bildiriyorlardı. Batı Cephesi'ne gelince; orada, Marshall'ın açıklamalarından anlaşıldığı gibi, 50 mil ile 60 mil arasında, önce Ruhr'un Kuzeyinde, sonra da bölgenin Güneyinde bir yarma harekâtı gerçekleştirilmesi tasarlanıyordu. İngiliz-Amerikalı müttefikler, yalnızca Batı değil, Orta Avrupa'nın da kuşatılması olan kendi gizli amaçlarına ulaşmak için darbelerinin gücünden çok Almanların Batı Cephesi'ndeki direnişlerinin zaafa uğramasına umut bağlıyorlardı.

Hükûmet Başkanlarının görevlendirmesi üzerine, SSCB, ABD ve İngiltere Askerî Kurmay temsilcileri konferans sırasındaki oturumlarında düşmana Doğudan ve Batıdan vurulacak darbelerin koordinasyonları ile ilgili sorunları görüştüler. Üç devletin askerî kurmayları, hava kuvvetlerinin stratejik işbirliği yapması konusunda anlaşmaya vardılar. Onların faaliyetlerinin koordinasyonunu Kızıl Ordu Genelkurmayı, Moskova'daki müttefik misyonlarının Başkanları ile birlikte gerçekleştirilmek zorundaydı. İngiltere ve ABD'li temsilciler, Hitler Almanyası'na karşı her iki cephenin işbirliğinin önemini kabul etmekle birlikte, Kızıl Ordu Genelkurmayı'nın, faşist Alman askerlerinin İtalya'dan, aynı zamanda Norveç'ten Sovyet-Alman Cephesi'ne daha fazla sevkiyatına engel olmak için gerekli önlemlerin alınması ricalarının yerine getirilmesinden kaçınıyorlardı.

Bununla birlikte, Kırım Konferansı'nda müttefiklerin askerî planlarda mutabık kalmaları büyük önem taşıyordu. Üç devlet Başkanının bildirisinde şu ifadeler yer alıyordu: "Bizim ortak askerî planlarımız, ancak biz onları gerçekleştirdiğimizde belli olacaktır, ama biz eminiz ki, Kurmaylarımız arasında bu konferansta varılan çok sıkı bir işbirliği savaşın sonunun hız kazanmasına yol açacaktır."[26]

Konferans, Hitler Almanyası ile savaşta askerî işbirliğinin doruk noktası olmuştu. Amerikalı ve İngiliz müttefikler, savaş sonucunda Avrupa'da

üstün bir konum elde etme gizli niyetleri taşısalar da, bunun için gerekli kuvvete sahip olmadıklarından, düşmanın nihai yenilgisinde Sovyetler Birliği'nin belirleyici önemini kabul etmek zorundaydılar. Churchill daha sonra, ABD ve İngiltere hükûmet Başkanlarını Kırım Konferansı'nda Sovyetler Birliği ile oldukça sıkı bir işbirliği yapmakla suçlayanlara yanıt verirken şunları boşuna yazmamıştı: "Almanların muharebe alanlarında hâlâ 300-400 tümene sahip olduğu bir zamanda biz Rusya ile kavga etseydik ne olurdu peki?" [27]

Üç hükûmet Başkanının, onların Almanya'ya son darbeyi vurma koordinasyonlarının, savaşın sonunu yaklaştıracağına ilişkin bildirilerini, halklar coşku ve takdirle karşılıyordu. Hitler kliğinin, müttefiklerin saflarının dağılacağına ilişkin Nazi propaganda aygıtının planları ve kehanetleri bir kez daha boşa çıkmıştı. Daha sonraki olayların akışının da gösterdiği gibi, İngiliz-Amerikan ittifakı, varılan anlaşmanın koşullarını her zaman yerine getirmemiş olsalar da, Kırım Konferansı'nın kararları insanlığın can düşmanı faşizme karşı bir an önce zafere ulaşılmasına katkıda bulunmuştu.

Yenilgisinden Sonra Almanya'ya Olası Yaklaşım

Üç hükûmetin Başkanları Kırım Konferansı'nda, Hitler Almanyası'nın yenilgisinden sonra kaçınılmaz olarak ortaya çıkması gereken siyasal sorunları, kayıtsız koşulsuz teslim olma koşullarının zorunlu olarak yerine getirilme şekli ve yenilen "Reich"e karşı tutumun genel ilkeleri konularını görüştüler.

Savaşın son aşamasında ABD'nin siyasal yöneticileri ve onların danışmanları yeniden ve yeniden Almanya'nın bir rakip olarak dünya pazarlarından nasıl bertaraf edileceği ve aynı zamanda gelecekte Sovyetler Birliği'ne karşı nasıl kullanılacağı konusunu gündeme getiriyorlardı. 1945 yılı başına doğru, yenilgi sonrası Almanya'ya karşı nasıl bir tutum içine girileceği konusunda, bu ülkenin ABD ve İngiltere çıkarlarına tâbi

kılınmasına dönük çok sayıda Amerikan ve İngiliz tasarısı birikmiş durumdaydı. ABD ve İngiliz hükûmetleri için en çok öncelik taşıyanlar Almanya'nın bölünmesi planlarıydı. Onlar bu tutumlarını Kırım Konferansı'nda da sergilediler. O zaman Batıda savaş sonrası Almanya'yı Sovyetler Birliği'ne karşı ama başka bir biçimde kullanma çabasını yansıtan başka bakış açıları da ifade ediliyordu. Öyle ki, İngiltere Silahlı Kuvvetler Kurmay Başkanları Komitesi Başkanı 27 Temmuz 1944 tarihli güncesinde şunları yazıyordu: "Dışişleri Bakanıyla Avrupa'da savaş sonrası politika üzerine Savaş Bakanlığı'nda konuşarak bir saat geçirdim. Almanya'yı bölmek mi gerekir yoksa yirmi yıl sonraki bir Rus tehdidine karşı koymak için aşama aşama bir müttefike mi dönüştürmek gerekir? Ben son seçeneği önerdim ve bugünden itibaren biz Almanya'ya başka bir şekilde yaklaşmalıyız. Almanya Avrupa'da egemen bir devlet değil, aynı şeyi Rusya için söyleyemeyiz... Bu nedenle Almanya'yı teşvik etmek, aşama aşama güçlendirmek ve Batı Avrupa Federasyonuna dâhil etmek gerekir. Ne yazık ki, tüm bunları İngiltere-Rusya-Amerika kutsal ittifakı maskesi altında yapmak gerekiyor."[28]

Konferansın arifesinde Almanya konusundaki İngiliz-Amerikan emperyalist planları, İngiltere ve ABD tarafından SSCB'nin katılımıyla müttefik toplantılarının görüşmelerinde, ayrıca 1943 Aralık ayında Londra'da çalışmaya başlayan Avrupa Danışma Komisyonu'nun gündemine getirilen önerilerde yansımasını buluyordu.

Avrupa Danışma Komisyonu'nun görevleri arasına Hitler Almanyası'nın kayıtsız koşulsuz teslim olma koşullarının hazırlanması, Almanya'nın müttefiklere ait kuşatma bölgelerinin belirlenmesi ve Almanya tarafından kayıtsız koşulsuz teslim olmanın temel taleplerinin bu ülkede yerine getirilmesi döneminde kontrol mekanizmasına ilişkin önerilerin hazırlanması giriyordu. Bunun dışında, Komisyon Avusturya'nın bağımsızlığının yeniden tesis edilmesi konusunun incelenmesi, ayrıca Bulgaristan ile ateşkes konularının hazırlanması vb üzerine çalışıyordu.

ABD ve İngiltereli temsilciler Avrupa Danışma Komisyonu'na, kendi hükûmetlerinin görevlendirmesi üzerine, müttefiklerin, gelecekte Alman militarizminin tehdidine karşı güvenliğini sağlamak, faşizmi ortadan kaldırmak ve Almanya'yı demokratik ilkeler temeline dayalı olarak yeniden yapılandırmak şeklindeki Almanya konusunda daha önceden resmî olarak

ilan edilmiş programla ortak hiçbir yönü bulunmayan yenilmiş bir ülkeye karşı tutum belirleme önerileri getirmişlerdi.

Öyle ki, ABD tarafından 25 Ocak 1944'te sunulan Almanya'nın teslim olması koşullarına ilişkin tasarıya göre, Almanya'nın genel teslim olma dönemi "belirli herhangi bir süre ile sınırlanmamalıydı", onların 15 Şubat tarihli tasarısı ise, Almanya'nın tüm kaynaklarının müttefiklere verilmesini öngörüyordu. Hem İngiliz hem de Amerikan tasarıları Almanya'da, "tercih edilebilen" ve "korunabilen ya da ekonomik ve sosyal ödevlerde değerlendirilebilinen konuma getirilebilir"[29] Nazi örgütlerinin mevcudiyetine fırsat veriyordu.

Avrupa Danışma Komisyonu'nun daha ikinci oturumunda, 25 Ocak 1944'te İngiltere temsilcisi W. Strang Almanya'nın bölünmesi konusunda bir komite kurulması için bir öneri ve bu komitenin çalışma nizamına ilişkin bir tasarı sunuyordu. Amerika'nın Avrupa Danışma Komisyonu'ndaki temsilcisi D. G. Wainant bu öneriyi destekledi.

Sovyet delegasyonu, müttefik devletlerin savaş döneminde Eylül 1941'de Londra'daki Uluslararası Konferans'ta ve Tahran Konferansı'nda alınan ortaklaşa kararlar doğrultusunda hareket ediyordu. SSCB'nin Avrupa Danışma Komisyonu'ndaki temsilcisi, Sovyet hükûmetinin, müttefikler için her şeyden önce faşist Almanya'yı yenilgiye uğratmak, Alman halkı dâhil, Avrupa halklarını Hitler zorbalığından kurtarmak, Almanya'nın barışçı, demokratik bir devlete dönüştürülmesi için koşullar hazırlama zorunluluğuna ilişkin talimatlarına göre hareket ediyordu. Avrupa Danışma Komisyonu'ndaki Sovyet temsilcisi F.T. Gusev kendi hükûmetinin direktifi doğrultusunda şunları vurguluyordu: "Almanya'da ordu, hava kuvvetleri, filo, onları düzenleyen silahlı kuvvetler var, ama bunun dışında aynı zamanda hem askerî hem de sivil donanımlı SS, SA, Gestapo birimleri ve birlikleri var. Almanya'daki sivil yaşam rejimi askerî ve yarı askerî aygıt tarafından bastırılmış ve kuşatılmıştır. Müttefikler yalnızca Almanya'nın silahlı kuvvetlerini açık bir mütarekede ezip geçmek değil, ama Alman devletinin tüm askerî makinesini de parçalayıp ezmek gibi son derece büyük bir görevle karşı karşıyadır.[30]

Sovyet hükûmetinin çabaları sayesinde Avrupa Danışma Komisyonu'nda Almanya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olması koşulları, Almanya'nın kuşatılacak bölgeleri ve "Büyük Berlin"in idaresi konusunda, aynı zamanda

Almanya’daki kontrol mekanizmasına ilişkin adil ve demokratik ilkelere dayalı belgeler hazırlanmıştı. Hitler Almanyası ile savaşta Sovyetler Birliği’nin belirleyici rolü ve dünya demokratik kamuoyunun düşüncesi bu anlaşmaların İngiltere ve ABD temsilcileri tarafından da kabul edilmesine katkıda bulunmuştu.

“Almanya’nın kayıtsız koşulsuz teslim olmasına ilişkin” belgede, Sovyetler Birliği’nin de elde etme çabası verdiği teslim olmanın her şeyden önce askerî-siyasal koşulları tespit edilmişti. Almanya Birleşmiş Milletlerin silahlı kuvvetlerine karşı askerî harekâtlara tüm cephelerde son vermek zorundaydı. Almanya’nın, kara, hava, uçaksavar ve deniz kuvvetleri, SS, SA, Gestapo dâhil tüm silahlı kuvvetleri, ayrıca diğer tüm kuvvetleri ya da silah bulunduran yardımcı kuruluşlar, ellerindeki silahları ve varlıkları müttefiklerin temsilcilerine teslim etmek yoluyla silahsızlandırılacaktır. Müttefik temsilcileri silahlı kuvvetleri ve sivil organları Almanya’nın her yerine istedikleri gibi yerleştirme hakkına sahiptiler. SSCB, ABD ve İngiltere Almanya konusunda üst düzey yetkiler üstlenmişlerdi. Bu yetkinin kullanılmasında, Almanya’nın tamamen silahsızlandırılması ve askerden arındırılması dâhil, gelecekte barış ve güvenlik için gerekli gördükleri her türlü önlemi alabilirlerdi[31]

Almanya’nın kuşatılacak bölgelerine ve “Büyük Berlin”in yönetimine ilişkin anlaşmada Almanya’nın kuşatılmış bölgelere bölüneceği; ülkenin Doğu bölgesinin Sovyet askerleri, Kuzeybatı bölgesinin İngiliz askerleri, Güneybatının ise Amerikan askerleri için ayrılacağı öngörülüyordu. [32]

Almanya’da kontrol mekanizmasına ilişkin anlaşmaya göre, ülkede üst yönetim işgal süresince SSCB, ABD ve İngiltere Silahlı Kuvvetler Başkomutanlarınca –herkes kendi kuşattığı bölgede– kendi hükûmetlerinin direktifleri doğrultusunda gerçekleştirilmeliydi. Almanya’nın genelini ilgilendiren konularda, Başkomutanlar, yüksek kontrol organı olan Almanya İçin Kontrol Konseyi’nin üyeleri olarak ortaklaşa hareket etmek zorundaydılar[33]

Kontrol Konseyi ayrı ayrı bölgedeki Başkomutanların hareketlerinde uyumu sağlamak, tüm Almanya için ortak olan askerî, siyasal ve ekonomik konularda çözümler üretmek, merkezî Alman yönetiminin faaliyetlerini (eğer böyle bir idare kurulmuşsa) kontrol etmekle görevliydi.

Kontrol Konseyi bünyesinde bir koordinasyon komitesi kurulmuştu. Kontrol Konseyi'nin kararları oybirliğiyle alınmak zorundaydı. [34]Sovyet delegasyonunun önerisiyle üç hükûmete sunulan Avrupa Danışma Komisyonu'nun raporunda, kontrol ve idare organlarının görevleri arasına "en acil ekonomik silahsızlanma, Nazi rejiminin lağvedilmesi ve Almanya'da demokratik ilkelere dayalı organların kurulması için koşulların hazırlanması dâhil, Almanya'nın silahsızlandırılmasının [35]gireceği yer alıyordu.

Almanya'daki kontrol mekanizması anlaşmasında, Kontrol Konseyi ve diğer ittifak kontrol organlarının, "teslim olmayı izleyen Almanya'nın kuşatılmasının başlangıç aşaması süresince, yani Almanya tarafından kayıtsız koşulsuz teslim olmanın temel taleplerinin yerine getirilmesi süreci içinde faaliyette olacaktı.[36]

"Almanya'da işgal edilecek bölgelere" ve 'Büyük Berlin'in idaresine ilişkin anlaşmaya göre, tüm 'Büyük Berlin' Doğu, yani Sovyet kuşatma bölgesine giriyordu. Berlin Almanya'nın başkenti olarak, Kontrol Konseyi'nin karargâhı olarak belirlendiğinden, Almanya'yı işgal eden tüm devletlerin orduları tarafından işgal edilmesi öngörülüyordu. 'Büyük Berlin'in idaresi, oy birliği ilkesine göre belirlenmiş olan müttefikler arası Komutanlık tarafından gerçekleştirilmeliydi.

ABD adına görüşmelere katılan Amerikalı diplomat R. Murphy, müttefik ordularının Berlin'e giriş düzenini belirleyen özel hakların anlaşmada belirlenmesi için kendi hükûmetinden ısrarlı taleplerde bulunduğunu, ama destek görmediğini itiraf eder.[37]

Üç hükûmetin Başkanları Kırım Konferansı'nda Avrupa Danışma Komisyonu'nda hazırlanan Almanya konusundaki anlaşmayı göz önünde bulundurarak, Almanya'ya ilişkin mutabık kalınan politikanın temel ilkelerini belirlemişlerdi. İşgalin ve müttefiklerin kontrolünün amacı "Alman militarizminin ve Nazizm'in yok edilmesi ve Almanya'nın bir daha tüm dünya barışını ihlal edecek durumda olmayacağının garanti altına alınacağı"[38] olarak ilan ediliyordu. Müttefik devletler Almanya'yı silahsızlandırmak ve tüm Alman Silahlı Kuvvetleri'ni dağıtmak; Alman Genelkurmayı'nı kesinlikle ortadan kaldırmak; tüm Alman savaş teçhizatına el koymak ya da yok etmek; askerî üretim için kullanılabilecek olan tüm Alman sanayini tasfiye etmek ya da kontrol altına almak; tüm

savaş suçlularını derhâl ve adil cezaya çarptırmak ve Hitlercilerin yol açtıkları yıkımların neden olduğu zararların aynen karşılanması; Nazi partisinin, Nazi yasalarının, örgütleri ve kurumlarının kökünün kazınması ve aynı zamanda tüm halkların gelecekte barışı ve güvenliği için gerekli olabilecek önlemleri ortaklaşa alma kararlılıklarını ilan ettiler. Kırım Konferansı'nın kararlarında şu ifadeler yer alıyordu: "Alman halkını yok etmek bizim amaçlarımız dâhilinde değildir." Bununla birlikte bu kararlarda "Ancak Nazizm ve militarizmin kökü kazındığında Alman halkının hak ettiği gibi var olması ve uluslar topluluğu içinde kendisi için yer bulması umudu doğacaktır" [39]Müttefiklerin Almanya konusunda ortak bir politika yürütme kararı alması, özellikle de silahsızlandırma, askerlerden arındırma, Nazizm'in tasfiyesi ve Almanya'nın demokratikleştirilmesi, Sovyet diplomasisinin büyük bir zaferiydi.

Kırım Konferansı'nda ayrıca Fransa'nın diğer büyük devletlerle eşit haklara sahip bir devlet olarak Almanya'nın işgal edilmesine ve kontrolüne katılması konusu tartışıldı. Savaştan önceki dönemler içerisinde ABD Fransa'nın büyük bir devlet olarak tanınmasına hep karşı çıkmıştı. ABD İngiltere ile birlikte 1944 Kasımına kadar Fransa'nın Almanya konusundaki anlaşmanın hazırlanmasına katılmasına itiraz etmişlerdi. Ancak Sovyet hükûmetinin ısrarıyla Fransa temsilcisi Kasım 1944'te Avrupa Danışma Komisyonu'nun çalışmalarına katılmaya davet edilmişti. [40]

Kırım'da üç müttefik devlet yenilen Almanya ile ilgili sorunların çözümüne Fransa'ya katılma hakkının tanınması konusunda yeni bir adım attılar.

Kırım Konferansı'nda, Fransa'ya Almanya'da Britanya ve Amerika işgal bölgelerinin payından işgal bölgesi payı ayrılması kararlaştırıldı; Fransa hükûmeti Kontrol Konseyi'ne temsilci göndermeye davet edildi. Kırım Kararı uyarınca, Avrupa Danışma Komisyonu tarafından kabul edilen anlaşmalarda değişiklikler yapıldı.

Almanya sorununun tartışılmasından dolayı, konferansta tazminat alınması konusu önemli bir yer tuttu. Hitler'in saldırganlığı halklara müthiş felaketler ve acılar yaşatmıştı. Sovyetler Birliği 20 milyonu aşan insan kayıpları yaşamıştı. Ayrıca Sovyet ülkesi muazzam maddi zarara uğramıştı. Olağanüstü Devlet Komitesi Hitler Almanyası ve uydularınca, kuşatmaya maruz kalan topraklarda Sovyetler Birliği'ne verilen doğrudan zararı 679

milyar ruble olarak belirlemişti. Faşist Alman işgalciler 1710 kenti, 70 binden fazla köyü ve küçük yerleşim birimini yakıp yıkmışlardı.[41] Toplamda Sovyetler Birliği'nin maddi kaybı 2 trilyon 600 milyar ruble olarak değerlendirilmekteydi.[42]

Faşist Alman barbarların saldırısına uğrayan diğer ülkeler de (Polonya, Yugoslavya, Yunanistan ve diğerleri) son derece fazla insan ve maddi değer kayıplarına uğramışlardı. Adalet Almanya tarafından SSCB'ye ve diğer ülkelere verilen zararların karşılanmasını gerektiriyordu. Ancak, gerçeklikten hareketle ve yalnızca zarar gören ülkelerin değil, Alman halkının çıkarlarını da göz önünde bulundurarak Sovyet hükûmeti zararların tazminat olarak kısmen karşılanması ilkesini öne sürdü.

5 Şubat tarihli konferans oturumunda Sovyet tarafı "kendi tazminat planının hazırlanmasında Sovyet hükûmetinin daima, Alman halkının savaş sonrası yıllarda Avrupa'daki yaşam düzeyi ortalaması temelinde yaşaması için koşullar oluşturulmasını göz önünde bulundurduğunu" [43]belirtiyordu. Sovyet hükûmeti konferansta 20 milyar dolarlık bir rakam telaffuz ediyordu ve bu rakamın 10 milyar doları SSCB içindi ki, doğal olarak bu Sovyetler Birliği'nin doğrudan maddi kayıplarının ancak önemsiz bir miktarını oluşturuyordu.[44] Sovyet temsilcileri, 10 milyar doların, örneğin, savaş öncesi Almanyası'nın yıllık silah giderlerinin biraz üzerinde olduğunu, ABD'nin 1944/1945 devlet bütçesinin %10'una ya da İngiltere'nin altı aylık savaş giderlerine eşit olduğuna işaret ediyorlardı. [45]Konferansta tazminata ilişkin gerekli protokol imzalanmıştı. Konferans Almanya'yı yol açtığı zararı reel olarak mümkün olan en yüksek miktarda ödemeye mahkûm etmeyi adilce buluyordu.

Üç hükûmetin Başkanları tazminatın Almanya'dan üç şekilde; Almanya'nın askerî potansiyelinin ortadan kaldırılması için ulusal zenginliklere (büyük ve küçük ölçekli fabrikalar, tesisatlar, tezgâhlar, gemiler, lokomotif ve vagonlar, yurtdışındaki Alman yatırımları) el konulması yoluyla; üretilen üründen yıllık mal sevkiyatı şeklinde, aynı zamanda Alman iş gücünün kullanılması yoluyla ödenmesi konusunda mutabakata varmışlardı. Bu arada, Almanya'dan tazminatı döviz olarak ödemesinin talep edildiği ve sonuçta bu ülkenin askerî potansiyelinin zayıflamasına değil güçlenmesine yol açan Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki tazminat sorununun çözümüne ilişkin üzücü deneme de hesaba

katılıyordu. Konferansta Roosevelt ABD'nin o zamanlar "Almanya'ya 10 milyar dolardan fazla borç verdiğini, ama bu kez eski hatalarını yinelemeyeceklerini" [46]itiraf ediyordu.

Mutabık kalınan ilkeler üzerine tazminat planının ayrıntılı olarak hazırlanması için konferans Moskova'da SSCB, ABD ve İngiltere temsilcilerinden oluşacak Müttefikler arası Tazminat Komisyonu kurulması kararı almıştı. Bir de SSCB ve ABD delegasyonlarının, Moskova Tazminat Komisyonu'nun çalışmasının başlangıç aşamasında Sovyet hükûmetinin "tazminatın toplam miktarının; 20 milyar dolar olması ve bu miktarın %50'sinin Sovyetler Birliği'ne verilmesine" [47]ilişkin önerisinin görüşmelerde esas olarak kabul edilmesine razı olduklarına işaret ediliyordu. Protokolde ayrıca İngiliz delegasyonunun "Moskova Tazminat Komisyonu tarafından tazminat konusu ele alınmadan tazminata ilişkin hiçbir rakamın telaffuz edilemeyeceğine"[48] ilişkin farklı görüşü de kayıtlara geçmişti. Daha sonra ABD de Sovyetler Birliği için adil bir rakam olan ve mutabık kalınan tazminat miktarını desteklemekten vazgeçmişti.

Üç hükûmetin Başkanları Kırım'dan, Almanya'nın bir dizi farklı devletlere bölünmesine ilişkin çeşitli önerilerle dönmüşlerdi. Buluşma arifesinde, 20 Ocak 1945'te ABD'nin Moskova büyükelçisi A. Harriman, Amerikan hükûmetinin konferansın gündemine getirme niyetinde olduğu konular listesini Dışişleri Bakanlığı Halk Komiserliği'ne bildirirken, Almanya'nın bölünmesi konusunu ayrı tutmuştu. Bu konuyu da İngiliz delegasyonu gündeme getirdi.

Konferansta İngiliz ve Amerikan delegasyonunun Başkanları önceden de olduğu gibi, kendi tutumlarını uluslararası güvenlik çıkarlarıyla gerekçelendirerek Almanya'nın bölünmesinden yana tavır aldılar. Ayrıca, İngiltere Başbakanı şunları söylüyordu: "Açıkça ortadadır ki, Prusya Almanya'dan ayrılırsa, bu ülkenin yeni bir savaş başlatma gücü oldukça sınırlı kalacaktır. Şahsen o, başkenti Viyana olacak, Güneydeki büyük bir Alman devletinin daha kurulmasının, Prusya ve Almanya'nın geriye kalanı arasındaki sularla belirlenmiş bir hat sağlayabileceği görüşündedir." [49]Churchill ayrıca Ruhr ve Saarlan'ın aidiyeti konusu dâhil, Almanya'nın bölünmesi ile ilgili konuların, Almanya'nın geriye kalan kısmından izole edildikten sonra Prusya'nın kendi içinde parçalara ayrılmasına ilişkin diğer konuların da ele alınmasını öneriyordu. Churchill bu konuların derhâl ele

alınması için bir aygıtın kurulmasını önerdi. Roosevelt belki de işgal edilecek bölgelerin “Almanya’nın bölünmesine giden ilk adımı oluşturacağı”[50] yönünde öngörüsünü ifade ediyordu. Başkan “Almanlara teslim olma koşullarını dikte etmenin ve bunun dışında Almanya’nın bölüneceğini bildirmenin iyi olabileceğini” [51]belirtti. Churchill Avrupa Danışma Komisyonu’nda hazırlanan ve müttefiklerin, gelecekte barış ve güvenlik için gerekli gördükleri tamamen silahsızlandırma ve askersizleştirme de dâhil, müttefiklerin alacağı önlemlerin yer aldığı Almanya’nın kayıtsız koşulsuz teslim olması koşullarının yer aldığı 12. maddeye dikkat çekiyordu. Churchill bu maddeye “Almanya’nın bölünmesi” sözcüğünün eklenmesi ya da başka bir ifade bulunması [52]olasılığını açıklığa kavuşturma önerisinde bulundu. Bu konuda devam eden tartışmalar sonucunda bu sözcükleri teslim olma koşullarıyla ilgili 12. maddeye dâhil etme ve üç devletin temsilcileri bünyesinde Almanya’nın bölünmesi prosedürünün incelenmesi için bir komisyon kurulması kararı alındı.[53]

Bu komisyonda yer alan Sovyet temsilci A.T. Gusyev, 26 Mart 1945’te A. Eden’e bir mektup gönderdi ve bu mektupta şu ifadeler yer alıyordu: “Sovyet hükûmeti Kırım Konferansı’nın, Almanya’nın bölünmesi kararını Almanya’nın bölünmesi için zorunlu bir karar olarak değil, eğer başka çözümler yetersiz kalırsa zararsız duruma getirmek için Almanya’ya baskı amacıyla olası bir perspektif olarak anlamaktadır.” [54]

Uluslararası Güvenlik Örgütünün Kurulması Konusu

Kırım Konferansı’nda, savaş sonrası yıllarda uluslararası güvenliğin sağlanması için bir Birleşmiş Milletler Örgütü kurulması konusu ele alındı. Bu konu, Dışişleri Bakanlarının Moskova toplantısından ve 1943’teki Tahran Konferansı’ndan bu yana müttefikler arası görüşmelerde önemli bir yer tutuyordu.

Ekim 1943'te kabul edilen Moskova Toplantısı Deklarasyonu uyarınca, Dumbarton-Oaks'ta (Washington) barış ve güvenliğin sürdürülmesi için ileride uluslararası bir örgütün tüzüğünün hazırlanması amacıyla ön görüşmeler yürütülüyordu. Bizzat görüşmeler iki etaba ayrılmıştı. 21 Ağustos-28 Eylül 1944 tarihleri arasında SSCB (delegasyon Başkanı A.A. Gromıko), ABD (delegasyon Başkanı E. Stettinius) ve İngiltere (delegasyon Başkanı A. Cadogan) temsilcileri arasında, ardından da 29 Eylül-7 Ekim 1944 tarihleri arasında ABD, İngiltere ve Çin temsilcileri arasında görüşmeler yapıldı.

Görüşmeler sonucunda gelecekte oluşturulacak bir örgütün tüzüğünün temel maddelerini içeren "uluslararası genel güvenlik örgütü kurulmasıyla ilgili öneriler" [55]hazırlanmıştı. Uluslararası örgütün esasını tüm barışçıl devletlerin egemen eşitliği ilkesinin oluşturması tasarlanıyordu. "Önerilerde" de ifade edildiği gibi, bu örgütün amaçları; uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi, uluslar arasında dostça ilişkilerin geliştirilmesi, ekonomik, sosyal ve diğer insani sorunların çözümünde uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilmesiydi.

"Birleşmiş Milletler" olarak adlandırılması önerilen örgütün başlıca organları şunlar olmalıydı: Genel Asamble, Güvenlik Konseyi, Uluslararası Mahkeme, Sekreterlik, ayrıca Genel Asamble yönetimi altında faaliyet gösteren Ekonomik ve Sosyal Konsey. Barış ve güvenliğin sürdürülebilmesi için başlıca sorumluluk daimî üyeler sıfatıyla SSCB, ABD, İngiltere, Çin'den (ve daha sonra Fransa) oluşan, ayrıca 2 yıllığına seçilen 6 geçici üyeden oluşan Güvenlik Konseyi'ne veriliyordu. Çalışmalarına örgüt üyesi tüm devletlerin katılımının öngörüldüğü Genel Asamble barış ve güvenliğin sağlanmasına ilişkin tüm konularda önerileri inceleyebilecek ve sunabilecekti. Tartışmalı konuların barış yoluyla ya da, eğer gerekirse, saldırganlıkların silah gücüyle ortadan kaldırılması yoluyla önlemler alınması yalnızca Güvenlik Konseyi'nin fonksiyonundaydı. Bundan dolayı, Güvenlik Konseyi'nde oylama düzeni, örgütün diğer devletlere karşı herhangi bir devlet ya da devletler grubu tarafından kullanılmaması için özel bir önem kazanmıştı.

Tahran'da ABD ve SSCB hükûmet Başkanlarının uluslararası güvenlikle ilgili görüş alışverişi sırasında, "öncelikle gelecekte saldırganlıkla mücadele

için gerekli olan dört devletin eylem birliğinin sağlanması ilkesinden hareket edilerek” [56]anlaşmaya varılmıştı.

Dumbarton-Oaks’taki görüşmeler arifesinde Amerikalılar Güvenlik Konseyi’nde oy birliği kuralının geçerli olmasını önerdiler. ABD Dışişleri Eski Bakanı C. Hull anılarında şunları yazar: “... Güvenlikle ilgili konularda konseyin daimî üyelerinin oylamasının oy birliği şeklinde olması gerektiğine ilişkin en küçük bir kuşkumuz yoktu. Söz konusu olan veto hakkıydı.” [57]Özellikle ABD, beş büyük devletin oybirliği talebinden doğan veto hakkının inisiyatif sahibiydi. İngilizler bu görüşe itiraz ettiklerinde Amerikalılar “bu koşul olmadan tüm planı Senato’dan geçirmenin güç ya da tamamen olanaksız olduğunu” [58]belirttiler.

Dumbarton-Oaks’taki konferansta ABD Delegasyonu Güvenlik Konseyi’nin kararlarının, onun tüm daimî üyeleri SSCB, ABD, İngiltere, Çin ve Fransa’nın ancak oybirliği ile bir hükmü olacağı gerekliliğini teyit ediyordu. Ancak, bir de ABD Delegasyonu, konsey üyelerinden herhangi birinin bir tartışmaya girmesi durumunda, bu üyenin oylamaya katılmaması gerektiğinden oluşan bir istisna öneriyordu. 28 Ağustos 1944 tarihli oturumda Amerikalı temsilci E. Stettinius, taraflardan herhangi birinin konseydeki statüsü ne olursa olsun, kendisinin çıkarları olduğu bir sorunun çözümüyle ilgili oylamaya katılmaması gerektiğini belirtiyordu. İngilizler de benzer bir tutum içindeydi. [59]Güvenlik Konseyi’nde ABD tarafından önerilen oylama düzeni Sovyet delegasyonunu kuşkulandırmamış olamazdı. ABD tarafından önerilen Güvenlik Konseyi’ndeki oylama düzeni münferit büyük devletler tarafından olası suistimallere karşı gerekli garantileri yaratmıyordu. ABD ve İngiltere iktidar çevrelerinin emperyalist alışkanlıklarını bile bile böyle bir oylama düzeninde Batılı devletlerin, askerî ve ekonomik yaptırımların uygulanması, barış ve güvenliğin sağlanması ödeviyle hiçbir ilgisi olmayan kendi şahsi çıkarları için herhangi bir devletle diplomatik ilişkileri kesme kararı almaya yeltenmeyeceklerine bel bağlamak mümkün değildi.

Görüş açılarında mutabakat sağlama çabası içinde olan SSCB Delegasyonu Başkanı A.A. Gromıko, Dumbarton-Oks’taki görüşmelerde, büyük devletlerden birinin bir münakaşaya girebileceği durumlar için özel bir oylama prosedürü hazırlanmasını öneriyordu[60]

Sovyetler Birliği'nin Güvenlik Konseyi'ndeki oylama düzenine ilişkin tutumu, Sovyet hükûmet Başkanının ABD Başkanına 14 Eylül 1944'te gönderdiği ve "konseyin, önde gelen dört devletin, bu ülkelerden birini doğrudan ilgilendirenler de dâhil, tüm konularda uyum ve oy birliği ilkesi temelinde çalışmasının önemini" [61]vurgulayan mektupta ayrıntılı olarak açıklanıyordu. Buna rağmen bu konu Dumbarton-Oks'ta çözümsüz kaldı.

Aralık 1944'te ABD Başkanı Roosevelt Sovyet hükûmeti Başkanına gönderdiği mektupta Güvenlik Konseyi'nde oylama düzenini belirleyen yeni, değişik bir formül önerdi. 1) Güvenlik Konseyi'nin her üyesi bir oya sahiptir. 2) Güvenlik Konseyi'nin prosedür konusundaki kararları, konseyin yedi üyesinin oyu alınmışsa kabul edilmiş sayılacaktır. 3) Güvenlik Konseyi'nin diğer tüm konulardaki kararları, konseyin yedi üyesinin oyları, tüm daimî üyelerin aynı yönde olan oyları dâhil, bu kararlar lehine verilmişse, kabul edilmiş sayılacaktır; üstelik herhangi bir görüş ayrılığının tarafı olan ülke, tüzüğün, tartışmaların barış yoluyla çözülmesini öngören fasılları uyarınca kararların alınmasında oylamaya katılmamak zorundaydı.[62]

Dolayısıyla, Roosevelt'in önerisine göre Güvenlik Konseyi'nde oy birliği ilkesi şu iki durumda uygulanmayacaktı: 1) Prosedür konularında kararlar alınması durumunda ve 2) Konsey üyesinin katılanı olduğu tartışmalı konuların çözümünde, tartışmalı konuların barış yoluyla çözüm araçlarının söz konusu olduğu koşullarda. Konseyin, barışın tehdidi konusundaki tüm kararlarında, gerek benzer bir tehdidin ortadan kaldırılması için faaliyetler konusunda ya da saldırganlığın ya da diğer barış ihlallerinin bastırılması için, yani zorunlu çarelere başvurulması söz konusu olduğunda, tartışmalı konuların ya da anlaşmazlıkların tarafı olmaları durumunda dahi, konseyin daimi üyelerinin oy birliği gerekiyordu. Roosevelt şunları yazıyordu: "Pratik açıdan, eğer bu tür bir eylemin gerçekleştirilmesi gerekirse, bunun gerekli olduğunu görüyorum."[63]

Kırım Konferansı'nda Amerikan delegasyonu Roosevelt'in Aralık ayındaki mektubunda dile getirilen öneriye netlik kazandırıyordu. Stettinius "... Amerikan önerisi, tüm ekonomik ve askerî zorunlu önlemler dâhil, barışın korunmasına ilişkin en önemli tüm kararlarda konsey daimî üyelerinin mutlak oy birliğini gerektirmektedir." [64]Aynı zamanda Roosevelt'in direktifiyle Stettinius, tüm daimî üyelerin oyları dâhil,

Güvenlik Konseyi üyelerinin 7 oy daha fazla olmasını gerektiren kararlar listesinin yer aldığı belgeyi konferansa sundu.[65]

Churchill Birleşik Devletlerin önerilerinin kabul edilmesinden yana görüş bildirdi. Kırım Konferansı'nda bu konunun tartışılmasından sonra Sovyet delegasyonu "savaştan sonra güvenliğin sağlanmasında üç devletin birliğinin sağlanabileceği ve Dumbarton-Oks'ta hazırlanan önerilerin, ayrıca Roosevelt tarafından yapılan ek önerilerin uluslararası güvenlik konularında büyük ve küçük devletlerin ileride işbirliği yapmaları için temel oluşturabileceği" görüşünü dile getirdi. Bu nedenle SSCB delegasyonu bu önerileri de kabul edilebilir sayıyordu. [66]Konferans tarafından alınan Güvenlik Konseyi'ndeki oylama düzenine ilişkin karar, büyük devletlerin işbirliğinin gelişmesine yönelikti ve uluslararası tartışmaların çözümünde dikta yöntemlerini reddediyordu.

Konferans'ta 25 Nisan 1945'te San Fransisco'da bu uluslararası örgütün tüzüğünün nihai olarak hazırlanması amacıyla Birleşmiş Milletler Konferansı'nın toplanması için bir anlaşmaya varıldı. Bu konferansa 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Deklarasyonu'nu imzalamış ülkelerin ve 1 Mart 1945'e kadar ortak düşmana savaş ilan etmiş ülkelerin davet edilmesi öneriliyordu. [67] ABD ve İngiltere San Fransisco'da Sovyet hükûmetinin Ukrayna ve Belarus'un Birleşmiş Milletler üyeliğine kabul edilmesi önerisini destekleme yükümlülüğünü üstlendiler.

Polonya Sorunu

Kırım Konferansı, buluşmaları arifesinde, üç hükûmet Başkanı arasında hararetli bir yazışmanın konusu olan Polonya sorununun çözümüne büyük önem veriyordu.

Geçici Polonya hükûmetinin Ocak 1945 başında Sovyetler Birliği tarafından tanınması Londra ve Washington'da şaşkınlık yaratmıştı. Churchill, Polonya sorununun "Yalta Konferansı için en acil gerekçe" [68]olduğunu kabul eder.

Polonya sorunu Kırım Konferansı'nda iki açıdan ele alınıyordu: Polonya hükûmetinin kadroları ve gelecekteki Polonya sınırları.

Polonya sorununun görüşülmesi sırasında J. Stalin, Polonya sorununun SSCB için yalnızca bir namus sorunu değil, aynı zamanda güvenlik sorunu da olduğunu, "çünkü Sovyet Devleti'nin en önemli stratejik sorunlarının Polonya ile ilintili olduğunu" vurguluyordu. "Tarih boyunca", diyordu J. Stalin "Polonya hep Rusya'ya saldıran düşmanın geçtiği bir koridor olmuştur." "Neden bugüne kadar düşmanlar Polonya'dan bu kadar kolay geçmiştir?" diye soruyor ve hemen yanıtını veriyordu: "Her şeyden önce Polonya zayıftı. Polonya koridoru mekanik olarak yalnızca Rus kuvvetleri tarafından dışarıdan kapatılamaz. Bu koridor güvenli olarak yalnızca içeriden Polonya'nın kendi kuvvetlerince kapatılabilir. Bu nedenle Polonya'nın güçlü olması gereklidir. İşte bu nedenledir ki, Sovyetler Birliği'nin güçlü, özgür ve bağımsız Polonya'nın kurulmasından çıkarı vardır." [69]

Sovyet delegasyonu Polonya sınırlarının Doğuda Curzon hattı ve Batıda da Oder-Batı Neisse hattı olarak onaylanması önerisinde bulunuyordu.

Polonya'nın Doğu sınırları konusu konferansta fazlaca bir görüş ayrılığı yaratmadı. Bu konunun daha ilk görüşülmesinde Roosevelt "Curzon Hattı'ndan" [70]yana olduğunu bildirdi. Churchill "ABD Başkanının önerisine Britanya hükûmetinin olumlu baktığını bildirmekle yetkili olduğunu"[71] ifade etti. Doğrusu, burada da hem Roosevelt hem Churchill, daha önce sürgündeki Polonya hükûmetinin de talep ettiği gibi, Sovyet hükûmetinin Curzon hattının Güney kesimindeki Ukrayna topraklarının bir bölümünün Polonya'ya bırakılması konusunu gözden geçirmesi arzusunu dile getirerek, SSCB'nin haklarını çiğnemeye kalkıştılar, ancak bir süre sonra Roosevelt ve Churchill ulusal bir işaret ile çelişebilecek olan Sovyet-Polonya sınırının oluşturulmasına ilişkin önerilerinden vazgeçtiler.

Üç hükûmetin Başkanları "Polonya'nın Doğu sınırının, bazı bölgelerde 5 ile 8 km Polonya lehine geri çekilerek 'Curzon Hattı' boyunca oluşturulması konusunda" [72]nihai olarak karara vardılar.

Konferansta Polonya lehine Kuzeyde ve Batıda toprakların genişletilmesinin gerekliliği konusunda da ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıkmamıştı. Bir önceki görüşmelerde ABD ve İngiltere hükûmetleri Polonya'nın bundan sonraki Batı sınırının Oder nehri üzerinden

kurulmasını kabul ettiklerini ifade etmişlerdi. Bu arada onlar Alman nüfusun Polonya'ya geçmiş topraklardan çekilmesinin meşruluğu ve tümüyle gerçekleştirilebilirliğini hesap ediyorlardı. Ayrıca İngiltere Başbakanı 15 Aralık 1944'te parlamentoda yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: "Ne nüfusun yer değiştirmesi ne de günümüz koşullarında önceki zamanlara göre çok daha gerçekleştirilebilir olan bu yer değiştirmenin ölçeği beni korkutmaktadır." [73]Ancak, Kırım Konferansı'nda Polonya topraklarının ölçülerinin Batıda artması konusunda müttefikler arasında görüş ayrılıkları doğmuştu. ABD ve İngiltere hükûmetleri SSCB'nin Batı sınırının Oder ve Batı Neisse'den geçirilmesi önerisine karşı çıkıyorlardı. Onlar Polonya halkının bu topraklara yerleşebileceğinden duydukları kuşkuyu ifade ediyorlar, bu kez de Alman nüfusun yer değiştirmesinin güçlüklerini vurguluyorlardı. Başkan Roosevelt ayrıca Polonya-Almanya sınırı konusunda karar alma hakkının sınırlı olduğunu bahane ediyordu. Nihayet, ABD ve İngiltere temsilcileri Batı sınırı sorununun, tüm müttefik devletlerce tanınacak gelecekteki Polonya hükûmetinin görüşü belli olduğunda çözülebileceğini belirttiler.

Batılı devletlerin bu soruna ilişkin tutumunun anlamı, Eden'in ABD Dışişleri Bakanı Stettinius ile Malta adasındaki görüşmeleri arifesinde 1 Şubat 1945'te kendi hükûmetine sunduğu raporda açığa çıkıyordu. Eden "Lublin Polonyalılarına, Polonya sorununun çözümü amacıyla Bay Mikolajczyk'e vermeye hazır olduğumuz ödünleri vermemek gerekir." [74]diye yazıyordu.

Sonuçta, Konferans'ta Polonya'nın "Kuzeyi ve Batısında önemli toprak artışları elde etmesi gerektiği" [75]konusuna karar verilebilmişti ancak; sınırların belirlenmesi daha ileri bir zamana ertelendi.

Konferans'ta Polonya hükûmetinin kadrosu konusunda şiddetli bir siyasal mücadele başladı. "Polonya sorununun en önemli yönü" diyordu Roosevelt, "Polonya'da daimî bir hükûmetin kurulması sorunudur." [76] ABD ve İngiltere hükûmetleri Polonya Geçici Hükûmetinin varlığını göz ardı etmeyi sürdürüyorlar ve Polonya'nın içişlerine müdahale ederek Polonya'da "kendi taraflarındaki insanlarının" çoğunun dâhil edilerek tamamen yeni bir hükûmetin kurulması çabası içindeydiler. Roosevelt "Polonya Geçici Hükûmeti kurulması görevi" [77] verilebilecek olan bir Polonya Başkanlık Konseyi kurulmasını önerdi. Churchill Roosevelt'in önerisini destekledi.

Sovyet hükûmetinin Başkanı konferansta "Polonya hükûmetinin yalnızca Polonya halkının katılımı ve rızasıyla kurulabileceğine" [78] işaret ediyordu. Sovyet Delegasyonu Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin kurulması konusunda karşı görüş bildirdi. J. Stalin, Ekim 1944'te Moskova'daki görüşmeler sırasında Mikolajczyk ile de kısmen mutabık kalınan Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin bir hükûmet kurulması önerisini reddeden Londra'daki sürgün kliğinin tutumunu eleştirdi. J. Stalin Polonya Geçici Hükûmeti kurulması için bir girişimde daha bulunulmasına razı oldu. Bir de o yeni hükûmetin taarruzdaki Kızıl Ordu birliklerinin cephe gerisinde gerekli düzeni ve sükûneti sağlamasının gerekliliğine dikkat çekiyordu. Sovyet tarafı, Londra hükûmetinin ajanlarının Kızıl Ordu tarafından kurtarılan Polonya topraklarındaki düzeni, "savaşın tüm yasalarını ihlal ederken" [79]Varşova'da iş başındaki hükûmetin bu düzeni sağladığını belirtiyordu.

ABD ve İngiltere temsilcileri Sovyet hükûmeti Başkanının gerekçelerine katılmak zorunda kalmışlardı. F. Roosevelt J. Stalin'e 6 Şubat'ta gönderdiği mektubunda, yurtdışında bulunan bazı Polonyalıların da dâhil edilebileceği yeni geçici hükûmetin kurulması sorununun çözümü için Varşova'daki geçici hükûmetin iki temsilcisinin (B. Beruta ve E. Osubki-Moravskiy) ve "Polonya halkının diğer unsurlarının" temsilcileri sıfatıyla iki ya da üç kişinin derhâl Polonya'dan Yalta'ya davet edilmesi yönünde bir öneri getirdi. Böyle bir hükûmet adımının başarısı durumunda ABD ve İngiltere hükûmetleri Sovyet hükûmeti ile birlikte Londra hükûmeti ile yollarını ayırabilecekleri ve onun yerine yeni geçici hükûmeti tanıyabilecekleri koşulları incelemeye hazırlardı. [80]

Sovyet hükûmeti ve Polonya Geçici Demokratik Hükûmeti, Polonya Geçici Hükûmetine sürgündeki Polonyalı çevrelerden bazı demokratik kadroların katılmasına razı olmak yoluyla ödün verdiler. Sovyet önerisi uyarınca, SSCB Dışişleri Halk Komiseri ile Moskova'daki ABD ve İngiltere Büyükelçilerine Polonya Geçici Hükûmeti temsilcileri ile ortaklaşa olarak hükûmetin kadrosunun genişletilmesi konusunun görüşülmesi görevi verildi. Hazırlanan öneriler üç hükûmetin Başkanlarına sunulmalıydı. [81]Devamındaki görüş alışverişi sonucunda, "bizzat Polonya'dan ve yurtdışındaki demokratik siyasetçilerin" [82]dâhil edilmesi yoluyla Geçici Hükûmetin yeniden kurulmasının öngörüldüğü bir uzlaşma kararı alındı.

Yeniden kurulma sonucunda bu hükûmet Polonya Geçici Ulusal Birlik Hükûmeti olarak adlandırılmalıydı. İngiltere ve ABD hükûmetleri bu hükûmetle diplomatik ilişkiler kurmayı üstlendi. Bunun sonucu olarak sürgündeki Polonya hükûmetinin varlığı sona erdi. Polonya demokrasisi Kırım'da varılan Polonya sorununa ilişkin kararı memnuniyetle selamladı.

Kurtarılmış Avrupa Deklarasyonu Yugoslavya Sorunu

Kırım Konferansı, özellikle faşist Almanya'nın egemenliğinden kurtulan halklarla ilgili en önemli sorunların çözümünde üç büyük devletin birliğinin korunması gerekliliğinin onaylandığı "Kurtarılan Avrupa Deklarasyonu"nu onayladı. Üç hükûmet bu ülkelerde Nazizm ve faşizmin son izlerinin silinmesi ve halkların kendi seçimleri doğrultusunda demokratik kurumlar kurulmasının gerekliliğini ilan etti. [83]

SSCB'nin önerisiyle konferans Yugoslavya konusunu görüştü. Söz konusu olan, İngilizler tarafından desteklenen Kral II. Petro ve sürgündeki hükûmetin tutumları yüzünden henüz gerçekleştirilememiş olan Tito ile Subasic arasında imzalanan 1 Kasım 1944 tarihli anlaşma uyarınca tek Yugoslavya hükûmeti kurulması sürecinin hızlandırılmasıydı.

Konferansta İngiliz temsilciler Sovyet önerisine razı olmak zorunda kaldılar. Ancak, öneriye iki düzeltme sundular. Bunlardan biri Anti-Faşist Ulusal Kurtuluş cephesinin, Vece'nin (meclisin) savaş öncesi son Yugoslav parlamento (meclis) üyelerinin dâhil olması yoluyla genişletilmesini öneriyordu. İkinci düzeltme ise, Kurucu Meclis olan Anti-Faşist Vece tarafından kabul edilen yasama kararnamelerinin onaylanmasıyla ilgiliydi.

Konferans Yugoslavya sorununu görüştükten sonra SSCB'nin, İngilizlerin düzeltmelerini de içeren önerisini kabul etti ve Mareşal Tito ile Doktor Subasic'e aralarında imzaladıkları sözleşmeyi derhâl yürürlüğe sokmaları ve bu sözleşme temelinde geçici birleşik bir hükûmet kurmalarını önerdi. Ayrıca yeni Yugoslav hükûmetinin kurulduğunda 1) Yugoslavya Anti-Faşist Ulusal Kurtuluş Veçesinin, düşmanla işbirliği yaparak itibar yitirici bir tavır

sergilememiş olan son Yugoslavya Parlamentosu üyelerinin dâhil edilmesiyle genişletilmesini ve böylece Geçici Parlamento adı altında bir organ kurulmasını; 2) Anti-Faşist Ulusal Kurtuluş Meclisi (Vece) tarafından kabul edilen yasama kararnamelerinin Kurucu Meclis tarafından onaya tâbi tutulmasını [84]önermesi kararlaştırıldı.

Kırım Konferansı'nın Yugoslavya sorunu ile ilgili kararı Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin çıkarlarına uygundu ve Demokratik Yugoslavya'nın uluslararası pozisyonunun güçlenmesine katkıda bulunuyordu. Tito-Subasiç Anlaşması 1945 Martı başında yaşama geçirildi.

Konferansın Uzak Doğu Sorunlarına İlişkin Kararları

Kırım Konferansı'nda Uzak Doğu sorunlarına ilişkin nihai kararlar alınmıştı.

Sovyet hükûmetinin Uzak Doğu saldırganına karşı savaşa katılmaya ilke olarak razı olduğunu ilk kez dile getirdiği Tahran Konferansı'ndan sonra ABD ve İngiltere hükûmetleri, SSCB'ye Japonya'ya karşı bir an önce savaşa girme yükümlülüğünü üstlenmesi kararını ısrarla aldırmaya çalışıyordu. Bu konuları onlar özellikle 12 Ekim 1944'te Moskova görüşmeleri sırasında gündeme getirdiler. 12 Ekim 1944'te Churchill ve Harriman Sovyet hükûmeti Başkanından "Alman orduları kayıtsız koşulsuz teslim olduktan ve sıradan partizan müfrezeleri düzeyine düşürüldükten sonra Uzak Doğu'da Sovyet askerlerinin konuşlanması ya da orada başka her türlü faaliyetler konusunda" [85] bilgi vermesi ricasında bulundular. Moskova'daki görüşmeler sırasında Sovyet hükûmeti Japon saldırganlara karşı Avrupa'da savaşın sona ermesinden yaklaşık üç ay sonra belirli koşullarda savaşa katılmaya razı olacağını teyit etti. SSCB hükûmeti ayrıca, 1904 yılında Rusya'ya haince bir saldırıyla Uzak Doğu'da çiğnenen hakların SSCB'ye iade edilmesini gerekli görüyordu. O zaman Japonya Güney Sahalin'i işgal etmiş ve Rusya için, Kamçatka ve Çukotka

limanlarına çıkış dâhil, Pasifik Okyanusu'na tüm çıkışları kapatarak buraya yerleşmişti.[86]

Büyük Anayurt Savaşı yıllarında Japonya, belirtildiği gibi, elverişli stratejik konumundan yararlanarak, tarafsızlık paktını ihlal ederek SSCB'ye saldırmaya hazırlanıyordu ve bunun için, Sovyet ordusunu Uzak Doğu'ya bağlayan noktada büyük bir Kwantung ordusunu SSCB sınırlarında tutmaktaydı. Japonya kendi faaliyetleri ile SSCB'ye karşı savaşta faşist Almanya'ya yardım etmekteydi.

Kırım Konferansı'nda Sovyet hükûmeti, Rusya'ya karşı Japon saldırganlığının ağır sonuçlarının ortadan kaldırılmasını, gelecekte kendi Uzak Doğu sınırlarının güvenliğinin sağlanmasını Japonya'ya karşı savaşa girmesinin bir koşulu olarak öne sürdü.

Uzak Doğu konusundaki anlaşma 8 Şubat'ta F. Roosevelt'in ve A. Harriman'ın J. Stalin ve V. M. Molotov ile görüşmesi sırasında sağlandı.

11 Şubat'ta üç hükûmet Başkanı SSCB'nin Japonya'ya karşı savaşa girmesi yükümlülüğünü öngören, ayrıca bu yükümlülüğün yerine getirilmesinin şu siyasal sonuçlarını öngören belgeyi imzalamışlardır:

1. Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin mevcut durumunun (status quo) korunması.

2. Japonya'nın 1904 yılındaki haince saldırısıyla ihlal edilen Rusya'ya ait olan hakların yeniden tesis edilmesi, yani: a) Sahalin'in Güney kesimi ve ona bitişik adaların Sovyetler Birliği'ne iadesi; b) Dayren Ticaret Limanı'nın, Sovyetler Birliği'nin öncelikli çıkarları sağlanarak uluslararası düzeyde kullanılması ve Port-Artur'un SSCB'ye askerî deniz üssü olarak yeniden kiralanması; c) Doğu Çin ve Güney Mançurya demiryollarının, Sovyetler Birliği'nin öncelik hakları sağlanarak Sovyet-Çin Karma Ortaklığı esasında Çin ile ortaklaşa işletiminin yenilenmesi.

3. Kuril adalarının Sovyetler Birliği'ne devredilmesi.

Anlaşmanın bazı maddeleri Çin'i ilgilendirdiği için Başkan Roosevelt anlaşmaya Çin hükûmeti tarafından da onay verilmesi için önlemler alınacağını vaat etti. Sovyetler Birliği, "Çin'in Japon boyunduruğundan kurtarılması amacıyla silahlı kuvvetleriyle katkıda bulunmak için" [87] SSCB ile Çin arasında Dostluk ve İttifak Paktı imzalamaya hazır olduğunu ifade etti.

ABD ve İngiltere hükûmetleri Uzak Doğu sorunlarına ilişkin anlaşma imzalarken öncelikle kendi çıkarlarından hareket ediyorlar, kendileri için büyük kayıplar vermeden Japonya'ya karşı bir an önce zafere ulaşmak istiyorlardı ve bu da SSCB'nin katılımı olmaksızın olanaksızdı. ABD Dışişleri Eski Bakanı Dean Acheson'un ifadesiyle Amerikan hükûmetinin başlıca amacı, Mançurya'daki Japon ordusunun kritik bir anda Japonya'ya dönmemesi için, Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya karşı savaşa mümkünse bir an önce girmesini sağlamaktı. [88] Tıpkı Amerikan hükûmeti gibi, İngiliz hükûmeti de, "Japonlara karşı Rusya askerî cephesinin açılmasının... Japonya'nın yenilgisini önemli ölçüde hızlandıracağını" [89]umut ediyordu.

Konferansın Önemi

Kırım Konferansı'nda üç hükûmetin Başkanı, savaş sırasında SSCB, ABD ve İngiltere tarafından gerçekleştirilen amaç ve eylem birliğini barış döneminde de koruma ve gerçekleştirme ortak kararlılığını teyit ettiler. Üç hükûmet Başkanının bildirisinde "insanlığın kalıcı ve uzun süreli bir barış gibi yüce arzusunun" [90]ancak üç ülke ve barışsever halklar arasındaki sürekli ve artan işbirliği ve karşılıklı anlayışla gerçekleştirilebileceği vurgulanıyordu.

Kırım Konferansı'nın kararlarında savaş sonrası dünyanın demokratik yapılanması programı hazırlanmıştı.

Konferans Sovyet ordularının Hitler Almanyası'na karşı belirleyici zaferleri ve SSCB'nin kıyas kabul etmez bir şekilde artan uluslararası otoritesi koşullarında yapılmıştı. Bu, halkların yeryüzünde demokratik ve kalıcı bir barışın bir an önce tesis edilmesi arzularına karşılık olan ortaklaşa konferans kararları alınmasını etkilememiş olamazdı. Konferansın kararları, Hitlerci üst düzey yöneticilerin umutları ve entrikalarının nihai olarak suya düşmesi anlamına geliyordu. Bu kararlar, Japon militaristlerin yürüttükleri manevraları da geçersiz kılıyordu.

Sovyetler Birliği, üzerinde mutabık kalınan kararların alınması amacıyla bir dizi konuda belirli bir uzlaşma yoluna gitti. Diğer yandan ABD ve İngiltere hükûmetleri de bazı ödünler verdi. Bunda, ABD'li pek çok yöneticiden farklı olarak, F. Roosevelt'in yalnızca inanmış bir faşizm karşıtı olarak değil, aynı zamanda SSCB ile işbirliğini zorunlu kabul etmiş biri olması durumu azımsanamayacak bir rol oynamıştır. ABD Başkanı F. Roosevelt konferanstan ayrılırken J. Stalin'e şunları yazıyordu: "Eminim ki, dünya halkları bu toplantının kazanımlarına yalnızca onaylayarak bakmakla kalmayıp, bunları, bizim gibi üç büyük ulusun, tıpkı savaşta olduğu gibi barışta da iyi bir işbirliği yapabileceklerinin gerçek garantisi olarak da göreceklerdir" [91]

Churchill, Kırım'da kabul edilen ve SSCB'nin adil, demokratik taleplerini yansıtan pek çok kararı üzüntüyle benimsemiş olsa da bu kararların altına imzasını atmak zorunda kalmıştı.

ABD ve İngiltere hükûmetlerinin, Hitler Almanyası tamamen bozguna uğratılıncaya kadar SSCB ile savaşta işbirliğinin sürdürülmesinden çıkarları vardı. Onlar, Japonya'ya karşı savaş için de SSCB'nin yardımına büyük ölçüde gereksinim duyuyorlardı.

Konferansta belirli görüş ayrılıkları ve hatta şiddetli tartışmalar çıkmıştı. Ancak, halkların ağır sınama günlerinde, kendi yazgılarına ilişkin kararlarını emanet ettikleri kişilerin gerçekçi yaklaşımı ve sağduyuları önünde sonunda burada da galip gelmişti.

Konferans, barışa ilişkin en önemli konularda üç hükûmetin görüş alışverişi için daimî bir mekanizma kurulması gerekliliğine ilişkin bir anlaşmaya vardı. Bu amaçla SSCB, ABD ve İngiltere Dışişleri Bakanlarının dönemsel oturumlar düzenleme uygulaması karara bağlandı. Oturumlar her üç ya da dört ayda bir sırayla büyük devletlerin başkentlerinde yapılmalıydı.

Kırım Konferansı'nın kararları anti-faşist koalisyon ülkelerinde hararetli bir onamayla karşılandı. "Pravda" gazetesinin 13 Şubat 1945 tarihli başyazısında şu ifadeler yer alıyordu: "Kırım Konferansı, faşist Alman işgalcilere karşı kurtuluş savaşı tarihine, savaşın nihai evresine girildiği bir dönemde büyük demokratik devletlerin savaştaki sıkı işbirliğinin tarihsel bir gösterisi olarak geçecektir."

1 "United States Relations with China. Special Reference to the Period 1944-1949". Washington, 1949, p 64 (Bundan sonra "United States Relations with China" olarak anılacaktır).

2 İbid, p 556
3 J. S. Service. The American Papers. Some Problems in the History of the USA-Chine Relations. Berkely (Calif.), 1971
4 V.B. Vorontsov’un “Delo Amereysha” Davası yapıtından alıntı. Çin Sorunu Üzerine ABD’de Siyasal Çalkantılar. Moskova, 1974, sf. 53, 54
5 “United States Relations with China”, p. 74
6 P.P. Vladimirov. Çin Özel Bölgesi. 1942-1945, sf. 400
7 “İzvestiya”, 2 Aralık 1944
8 SSCB DPA. SSCB Savunma Bakanlığı’nın SSCB Dışişleri Halk Komiserliğine 17 Temmuz 1944 tarihli mektubu.
9 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt II, sf. 291 (not: 86)
10 Aynı yapıt, sf. 149
11 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 245
12 “Yazışmalar...”, cilt II, sf. 152
13 Argonautes: Jason önderliğinde Argo adlı gemiye binip Karpat dağlarının Güneyindeki antik şehir Colchide’ a Altın Postu aramaya giden mitolojik kahramanlar.
14 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 262
15 “Yazışmalar...”, cilt II, sf. 161
16 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 162
17 “Yazışmalar...”, cilt II, sf. 164
18 Aynı yapıt, sf. 165
19 Bakınız. “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 268
20 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt II, sf. 173
21 S.B. Sosinskiy’in “Argonauts” Eylemi (Kırım Konferansı ve ABD’deki değerlendirmeler), Moskova 1970, sf. 48 adlı yapıtından alıntı.
22 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 298
23 Aynı yapıt, sf. 299
24 Aynı yapıt
25 Aynı yapıt, sf. 303
26 “Yazışmalar...”, cilt II, sf. 183
27 J. Erman. Büyük Strateji.Ekim 1944-Ağustos 1945. Moskova. 1958, sf. 84, 85
28 “Pasifik Okyanusunda Savaşın Tarihi”, cilt IV, sf. 156
29 J. Erman. Büyük Strateji. Ekim 1944-Ağustos 1945, sf. 204
30 N.N. Yakovlev’in “Franklin Roosevelt: İnsan ve Politikacı” yapıtından alıntı. Sf. 487
31 W.L. Neumann. Making The Peace, p. 92
32 “Foreign Relations of The United States. Diplomatic Papers. The Conferences at Malta and Yalta, 1945”, Washington, 1955, p 543
33 “Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliğinin Dış Politikası”, cilt III, Moskova, 1947, sf. 102
34 W.S. Churchill. The Second Worl War, vol. VI, p. 352
35 A. Bryant. Triumph in the West. 1943-1946. London, 1959, p. 242
36 “Avrupa Danışma Komisyonu’nun Belgelerinden”. “Uluslararası Yaşam”, 1968, No: 5, sf. 153, 154
37 SSCB DPA. Avrupa Danışma Komisyonu’nun 3 Mart 1944 tarihli Oturum Protokolü. Sf. 3.
38 SSCB DPA. Avrupa Danışma Komisyonu’nun 25 Temmuz 1944 tarihli Oturum Protokolü. Sf. 4, 9
39 Bakınız: “SSCB’nin Yabancı Devletlerle imzaladığı yürürlükteki anlaşmalar kitabı”, XI. Baskı, Moskova, 1955, sf. 55, 57 (bundan sonra ‘Yürürlükteki anlaşmalar kitabı...’ olarak anılacaktır.)
40 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 62, 65
41 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 63

42 SSCB DPA. Avrupa Danışma Komisyonu'nun SSCB, ABD ve Birleşik Krallık hükûmetlerine 14 Kasım 1944 tarihli Raporu.
43 "Yürürlükteki anlaşmalar kitabı..." XI. Basım. Sf. 65
44 R. Murphy. Diplomat Among Warriors. New York, 1964, p. 231
45 "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası" cilt III, sf. 102, 103
46 "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası" cilt III, sf. 103
47 Bakınız: "Sovyet-Fransız İlişkileri...", sf. 326
48 Bakınız: Faşist Alman işgalcilerin suçlarının tespiti ve soruşturulması konusunda Olağanüstü Devlet Komisyonu'nun Bildirisi. Faşist Alman işgalciler tarafından devlet dairelerine ve kuruluşlarına, kolhozlara, toplumsal örgütlere ve SSCB yurttaşlarına verilen maddi zararlar". Moskova, 1945, sf. 1, 3.
49 Bakınız: "Sovyetler Birliği'nin Büyük Anayurt Savaşı. 1941-1945. Kısa Tarih". Sf. 562
50 "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 128
51 Bakınız: Aynı yapıt, sf. 124
52 Bakınız. Sf. 127
53 "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 125
54 Yürürlükteki Anlaşmalar Kitabı...", XI. Baskı, sf. 78
55 Aynı yapıt.
56 "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 117
57 Aynı yapıt, sf. 116
58 Aynı yapıt, 119
59 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 121
60 Bakınız: "Yürürlükteki Anlaşmalar Kitabı..." XI. Baskı, sf. 76, 77
61 "Uluslararası Yaşam" dergisinden alıntı, 1955, No: 5, sf. 44
62 Bakınız: "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt II, sf. 243, 259
63 "Yazışmalar..." cilt II, sf. 159
64 "The Memories of Cordell Hull", vol. II, p. 1683
65 L. Woodward. British Foreign Policy in the Second World War, p 456, 457
66 SSCB DPA. Üç devletin (SSCB, ABD, İngiltere) Dumbarton-Oks'ta Uluslararası Güvenlik Örgütü'nün kurulması konusundaki gayri resmî konferansta Sovyet delegasyonunun çalışma raporundan. 11 Kasım 1944
67 SSCB DPA: Üç devletin (SSCB, ABD, İngiltere) Dumbarton-Oks'ta Uluslararası Güvenlik Örgütü'nün kurulması konusundaki gayri resmî konferansta Sovyet delegasyonunun çalışma raporundan. 11 Kasım 1944
68 "Yazışmalar...", cilt II, sf. 159
69 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 171
70 "Yazışmalar...", cilt II, sf. 171
71 "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 131
72 Bakınız: aynı yapıt. Sf. 132, 133
73 Bakınız. Aynı yapıt. Sf. 149
74 Bakınız: "Yürürlükteki Anlaşmaların Kitabı...", XI. Baskı, sf. 74
75 W.S. Churchill. The Second World War, vol. VI, p. 320
76 "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 144
77 Aynı yapıt, sf. 141
78 Aynı yapıt, sf. 142
79 "Yürürlükteki Anlaşmalar Kitabı...", XI. Baskı, sf. 78
80 "The War Speeches of Winston S. Churchill", vol. V. London, 1945, p. 296
81 B. Vevyura'nın "Polonya-Almanya Sınırı ve Uluslararası Hukuk. M., 1959, sf. 63

82 “Yürürlükteki Anlaşmalar Kitabı...”, XI. baskı, sf. 79
83 “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 141
84 Aynı yapıt, sf. 142
85 Aynı yapıt, sf. 146
86 Aynı yapıt, sf. 147
87 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt II, sf. 185, 187
88 Bakınız: “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 154
89 “Yürürlükteki Anlaşmalar Kitabı...”, XI. Baskı, sf. 78
90 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 70, 71
91 Bakınız: “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt III, sf. 108

YETMİŞ SEKİZİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YAKIN VE ORTA DOĞU

Yakın ve Orta Doğu bölgesinde büyük devletlerin çıkarlarının çakışması, bu bölgenin “mihver” ülkeleri ve anti-Hitler koalisyonu ülkelerinin şiddetli bir diplomatik mücadele arenasına dönüşmesinde belirleyici rol oynuyordu.

Bu bölgeye işgal planlarında oldukça büyük önem veren Hitler Almanyası burayı SSCB’ye karşı bir savaş alanı ve devamında Asya ve Afrika’ya yayılma yolu olarak kullanmanın hesaplarını yapıyordu. Almanya’nın faaliyetleri ayrıca İngiltere’nin Yakın Doğu ve Uzak Doğu’daki egemenliğini tehdit ediyordu ve bu ülkenin stratejik konumuna zarar veriyordu. Faşist bloğun hesaplarında bu bölgenin petrol yataklarının işgal edilmesinin özel bir yeri vardı.

Hitler diplomasisi Türkiye, İran, Suudi Arabistan hükûmetlerine ve diğer ülkelere şiddetli bir diplomatik baskı uygulayarak onları kendi tarafında savaşın içine çekme çabası veriyordu. Almanya geniş bir ajan ağı oluşturarak Yakın ve Orta Doğu ülkelerindeki faşizm yanlısı çevreleri

destekliyordu. Savaşın başlarında faşist bloğun bu bölgedeki politikasının öncüsü, özellikle de Lübnan ve Suriye’de Vichy hükûmetiydi.

Faşist saldırganlarla savaşın asıl yükünü çeken Sovyetler Birliği’nin şaşmaz politikası Yakın ve Orta Doğu halklarının faşizme kölelikten kurtulmalarına yardımcı oldu. Kızıl Ordu’nun zaferleri ve özellikle de tüm savaş boyunca büyük dönüşüme neden olan Volga önlerindeki büyük muharebe Yakın ve Orta Doğu’da olayların gelişmesine belirleyici bir etki yapmış, anti-faşist koalisyonun güç birliği yapmasına ve ulusal kurtuluş hareketinin gelişmesine katkıda bulunmuştu. Sovyetler Birliği, Yakın ve Orta Doğu halklarının İkinci Dünya Savaşı döneminde elde edilen ulusal kurtuluş hareketi kazanımlarının korunması için sağlam bir garantör olmuştu. Bununla birlikte, ABD ve İngiltere, Yakın ve Orta Doğu ülkelerine siyasal ve ekonomik yayılma için savaş ortamını kullanma çabasındaydılar. Bununla birlikte Amerikalı tekeller bu bölgede İngiliz rakiplerini köşeye sıkıştırabilmişlerdi.

Müttefiklerin 1942-1945 Yıllarında İran ile İlgili Politikası

Ağustos 1941’de Alman faşizminin saldırı harekâtları için İran topraklarını kullanma yeltenişlerinin müttefik devletler tarafından önüne geçilmesinden ve 29 Ocak 1942’de SSCB, İngiltere ve İran arasında eşit haklara ve karşılıklı yarara dayalı ittifak anlaşması imzalandığından daha önce söz edilmişti. 9 Eylül 1943’te İran hükûmeti Hitler Almanyası’na savaş ilan etti.

1941 yılı sonunda komünikasyonların güvenliğini sağlamak ve askerî malzeme taşımacılığının iyileştirilmesi bahanesiyle ve İngiltere ile mutabakata varılarak “İran Körfezi Komutanlığı”nın”[1] emrinde olan Amerikan askerlerinin İran’a sevkiyatı gerçekleştirildi. ABD hükûmetinin bu adımı bir askerî zorunluluk gerekçesine dayanmıyordu, çünkü Sovyet ve İngiliz orduları ülkenin güvenliğini tamamen sağlıyorlardı. Tüm savaş boyunca Amerikan askerleri İran’da bulunmaya devam ettiler, bu da

gerçekte ülkenin askerî işgali anlamına geliyordu. Çünkü ABD askerlerinin ülkede bulunması, İran hükûmeti ile herhangi bir sözleşme ya da anlaşmayla belgelenmiş değildi.

SSCB, ABD ve İngiltere yöneticilerinin Tahran Konferansı 1 Aralık 1943'te, müttefik devletlerin, İran'ın ortak düşmana karşı savaşın yürütülmesi davasına, özellikle de Sovyetler Birliği'ne malzeme sevkiyatını kolaylaştırarak yaptığı yardımın takdir edildiği İran'a ilişkin bir deklarasyonu kabul ettiler. Üç hükûmet İran hükûmetine mümkün olan ekonomik yardımı sürdürme konusunda mutabık kaldılar. Müttefikler "İran'ın tam bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü koruma" [2]arzularını vurguluyorlardı.

Savaş yıllarında Birleşik Devletleri İngiltere'nin İran'daki pozisyonunu önemli ölçüde zayıflatmayı ve kendi tekellerine aktif ekonomik yayılma koşulları sağlamayı başarmıştı. ABD Dışişleri bakanı Cordell Hull anılarında, hiçbir Orta ve Yakın Doğu ülkesinin, Amerikalı yöneticilerin dikkatini İran'ın çektiği düzeyde çekmediğini yazar. [3]Amerikalı danışmanlar İran'ın devlet aygıtlarına, jandarmasına, ordusuna hızla sızarak yönetim mevkilerinde yer alıyorlardı. İran'a sızmak için aynı zamanda, geçerlilik alanı 1942 Martında İran'ı kapsayan ve ABD tarafından sağlanan Lend-Lease şeklinde yardım da kullanılmıştır. [4]İran'ın Genel Mali Amirliği görevine davet edilen Arthur Milllspaugh'un Ocak 1943'te bu ülkeye gelişinden sonra ülkenin tüm ekonomisi fiilen Amerikan'ın kontrolüne girmiştir. Millspaugh İran hükûmetinden olağanüstü yetkiler alır almaz İran ekonomisi İngiliz rakiplerinin yerini almayı başaran Amerikan tekellerinin hizmetine sunulmuştur.[5] Çok sayıda Amerikalı danışman İran'ın Sovyetler Birliği ile iyi komşuluk ilişkilerinin gelişmesini her surette sekteye uğratmanın çabası içinde olmuşlardır.

Savaşa rağmen, SSCB İran'a büyük yardımlar yapmıştır. İran'ın tüm sanayi sektörlerinde Sovyet siparişleri üretilmiştir. Sovyetler Birliği'nden temin edilen sanayi mallarının başında, İran'daki açlık tehdidinden dolayı, 1943 yılında özellikle önemli olan gıda ürünleri geliyordu.

İngiltere ve ABD'nin Türkiye konusundaki Diplomatik Çabaları

Savaşın akışı içinde savaşan devletler arasında, önemli bir stratejik konumda bulunan Türkiye etrafında şiddetli bir diplomatik mücadele başladı. Tüm savaş yıllarında anti-Sovyet tutumunu koruyan Türkiye'deki iktidar çevreleri, faşist blok ile İngiliz-Amerikan ittifakı arasında bir zikzak politikası izlediler.

Türkiye ile İngiltere ve Fransa arasındaki ilişkiler 19 Ekim 1939'da imzalanan karşılıklı yardım içerikli üç taraflı anlaşma ile belirlenmişti. [6]Ancak, Hitler Almanyası'nın etkisi altındaki Türkiye, faşist saldırganlara karşı çıkmayı reddederek kendi yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınıyordu.

Fransa'nın teslim olmasından sonra, Türk iktidar çevrelerinin Almanya ile yakınlaşma çabaları daha da gözle görülür olmuştu. 18 Haziran 1941'de Türkiye faşist Almanya ile "dostluk ve saldırmazlık" anlaşmasını imzaladı.

Türkiye'nin Almanya ile aktif olarak gelişmekte olan ticareti 1943 yılında dev boyutlara ulaşmıştı. Hitler bloğundaki tüm ülkelerin 1941-1944 yıllarındaki dış satımındaki payı %32-47 arasında değişiyordu.[7] Türk dış alımındaki payları ise %40-53 arasında değişiyordu. Türkiye diğer ürünler listesinde yer alan ve Hitlerin savaş sanayi için gerekli olan kromu Almanya'ya sağlıyordu. Krom temini ancak 1944 Nisanında anti-Hitler koalisyonunda yer alan müttefikler tarafından yapılan ciddi bir uyarı sonrası durduruldu. Almanya ise Türkiye'ye silah, taşımacılık araçları temin ediyordu.[8]

Türk yöneticilerinin müsamahalarından yararlanan Almanya, ülkede, faşizm yanlısı merkezlerin faaliyetlerini destekliyordu. Bu amaçlar için Berlin'den Almanya'nın büyükelçisi von Papen'e 5 milyon Reichsmark gönderiliyordu.[9]

1942 yılı sonuna kadar Türkiye'nin İngiltere ve ABD ile ilişkileri önemli ölçüde soğuk olarak nitelendiriliyordu. Ayrıca, ziyaretinin amacı Türkiye'nin "tarafsızlıktan" daha fazla şaşmasına meydan vermemek olan ABD Başkanının temsilcisi W. Wilkie'ye Eylül 1942'de Türkler tarafından son derece ölçülü bir kabul düzenlenmişti. Türkiye'nin İngilizler ve

Amerikalılarla ilişkilerinin aşama aşama değiştiği ancak savaşın akışında köklü bir dönüşüm olduğunda, yani Hitler ordularının Stalingrad önlerinde bozguna uğramasından sonra gözlemlenmeye başlandı.

Churchill ve Roosevelt'in Kazablanka Konferansı'nda (14-23 Ocak 1943) vardıkları mutabakat uyarınca İngiltere Başbakanı Türkiye Cumhurbaşkanı İ. İnönü ile 30-31 Ocak 1943'te Türkiye'nin Adana kentinde görüşmeler yaptı. Bu görüşmeler Türkiye'nin tutumuna ilişkin nabız yoklama ve bu ülkeyi Hitler Almanyası'na karşı savaşa çekme girişimi amaçları taşıyordu. Adana'daki buluşmada, Türkiye'ye güvenliğini güçlendirmesi için İngiltere ve ABD tarafından yardım yapılması konusunda anlaşmaya varılmıştı. [10]

Adana görüşmelerinden sonra Türkiye ile İngiltere arasında askerî misyon değişimi gözle görülür derecede arttı. İngiltere'den ve ayrıca Aralık 1941'den sonra Lend-Lease yasasının geçerliliği Türkiye'yi de kapsayan Birleşik Devletlerden silah temini arttı. Lend-Lease çerçevesinde Amerikalılar Türkiye'ye toplam 95 milyon dolarlık malzeme sevkiyatı gerçekleştirdi.[11] Türk Silahlı Kuvvetleri ve yan kuruluşlarında çalışan İngiliz eğitimcilerin sayısı artmaya başladı.

1943 Ağustosunda Roosevelt ve Churchill'in Québec buluşmasında Türkiye'ye silah sevkiyatının hızlandırılması zorunluluğuna ilişkin görüş teyit edildi. Ancak, Türk hükûmeti, ABD ve İngiltere'den silah almakla birlikte, faşist Almanya ile ilişkilerini gerginleştirmek niyetinde değildi ve bu ülkeye stratejik ham madde sevkiyatı şeklinde yardım yapmayı sürdürüyordu.

Tahran Konferansı'nda Türkiye'nin anti-Hitler koalisyon tarafında savaşa girmesini sağlayabilecek önlemlerin alınması konusunda mutabakata varıldı. 4-6 Aralık 1943'te Roosevelt ve Churchill Kahire'de İnönü ile görüşmeler yaptı. Buluşmanın sonuçlarına ilişkin resmî bildiride, Türkiye'nin bu buluşmaya katılmasının, "İngiltere ve Türkiye'yi birleştiren ittifakın, ayrıca Türkiye Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasında var olan sağlam dostluğun gücünün" [12]bir kanıtı olduğu belirtiliyordu. Buluşmanın katılanları Avrupa'da, Yakın Doğu ve Orta Doğu'daki genel siyasal durumu ve bu bölgelerle ilgili kendi politikalarını görüştüler. Resmî bildiride üç ülkenin ortak ve özel çıkarlarının dikkate alındığına işaret edildi. "ABD, Türkiye ve İngiltere arasında var olan çok sıkı işbirliği" ifade edildi ve "İngiliz ve Amerikan

demokrasisinin çıkarları ve görüşlerinin ve Sovyetler Birliği'nin çıkarları ve görüşlerinin özdeşliği, aynı zamanda söz konusu devletler ile Türkiye arasında var olan geleneksel dostluk ilişkileri teyit edildi."[13]

Ancak Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti Kahire buluşmasından sonra da Hitler Almanyası ile işbirliğini kesmedi. Ancak faşistlerin Sovyetler Birliği topraklarından kovulması, Sovyet ordularının Balkanlar'a ilerlemesi, Hitlercilerin gözle görülür umutsuzluğu Türk hükûmetini 2 Ağustos 1944'te Almanya ile diplomatik ilişkileri kesmeye zorladı. Daha sonraları, 3 Ocak 1945'te Japonya ile de ilişkiler kesildi. Türk hükûmeti ve meclisi ise Almanya ve Japonya'ya savaşı 23 Şubat 1945'te ilan etti. Bizzat Türklerin itiraflarına bakılırsa, bu sembolik bir eylemdi; bunun amacı ise Türkiye'nin kurucu devlet olarak Birleşmiş Milletlere katılma hakkı elde etmesiydi.

Savaş Sırasında Sovyet-Türk İlişkileri

Hitler Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmasından sonra Türkiye tarafsızlığını ilan etmişti. Ancak, gerçekte Türk iktidar çevrelerinin politikası Hitlercilerin SSCB'ye karşı savaşta işini belli ölçüde kolaylaştırmıştı. Türk gericileri tüm savaş yılları boyunca ülkede anti-Sovyet eğilimlerin fitilini ateşlemişti ve hükûmeti SSCB'ye karşı dostça olmayan eylemlere itiyorlardı.

SSCB'ye saldırının hemen ardından Türkiye'de gerici basın "SSCB'nin İstanbul ve Çanakkale boğazları üzerinde sözüm ona talepleri"[14] konusunda gürültüler kopardı. Bu konuda SSCB'nin Türkiye büyükelçisi S.A. Vinogradov, 10 Ağustos 1941'de, Türk Dışişleri Bakanına Sovyet hükûmetinin "hiçbir saldırgan niyeti ve Boğazlar konusunda talepleri olmadığını ve Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğüne titizlikle saygı duymaya hazır olduğunu" [15]açıklıyordu.

Türkiye'de, çoğu Almanya tarafından finanse edilen anti-Sovyet kuruluşların faaliyetleri ivme kazanmıştı. 1941 Kasımında İstanbul'da, en gerici, faşizm yanlısı unsurları birleştiren Sovyet karşıtı bir merkez kuruldu.

Türk hükûmeti benzer kuruluşların geniş kapsamlı propaganda faaliyetlerine engel olmuyordu.

Türk makamları, 1942 Şubatında Hitlerin ajanlarınca sahnelenen Alman büyükelçisi von Papen'e "suikastı" kullanarak hiçbir suçu olmayan Sovyet yurttaşları Pavlov ve Kornilov'u hapse attılar. Benzer bir yöntem, Ankara üzerinden Sovyetler Birliği'ne gidecek olan Sovyet diplomatik kuryelerine karşı Kayseri'de uygulandı.[16]

Almanya Dışişleri Bakanlığı arşiv belgelerinde görüldüğü gibi, Türkiye Dışişleri bakanı Menemencioğlu 26 Ağustos 1942'de, Almanya Büyükelçisi ile görüşmesinde şunları söylüyordu: "Türkiye'nin, önceden de olduğu gibi bugün de Bolşevik Rusya'nın mümkünse mutlak bir yenilgiye uğramasından çıkarı vardır." [17]

Hitlercilerin ısrarı ve SSCB için en zor dönemde Türkiye'yi SSCB'ye karşı savaşa girmeye kışkırtan ülke içindeki gericilerin baskısı altında 1942 sonbaharında, Türkiye hükûmeti Sovyetler Birliği'ne kıyısı olan bölgelerde 25'ten fazla tümen konuşlandırdı. Ocak 1942'de von Papen Türkiye Cumhurbaşkanı İ. İnönü'ye Hitlercilerin Kafkasya'ya taarruzu sırasında "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Rusya sınırına yığılmasının çok makbule geçeceğini" [18]söylüyordu. Bu Sovyetler Birliği'ni faşist ordularla mücadele eden önemli ölçüdeki kuvvetini Türkiye tarafından olası bir saldırıya karşı savunma amacıyla ayırmaya zorlamıştı.

Türkiye, başta Boğazlar rejimine ilişkin Montrö Antlaşması olmak üzere uluslararası sözleşmelerle üstlendiği yükümlülükleri Almanya lehine defalarca ihlal etmiştir. Karadeniz'de savaş operasyonlarına katılan askerî gemiler Alman ve İtalyan askerî gemileri ta ki 1944 Haziranına kadar hiçbir engelle karşılaşmaksızın Boğazları kullanmışlardı.[19]

Stalingrad muharebesinin sonucu Türk hükûmetinin daha dikkatli bir dış politikaya geçmesine yol açmıştır, ama Sovyetler Birliği karşıtlığı eskiden olduğu gibi, Türkiye'nin karakteristik bir özelliği olarak kalmıştır. Sovyet-Türk ilişkilerinin durumuna ilişkin sorun İngilizler ve Amerikalılar tarafından Türk hükûmeti temsilcileri ile defalarca görüşüldü, ancak bu SSCB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin iyileşmesi sonucunu getirmedi.

Türk hükûmetinin SSCB tarafından atılan tüm dostluk adımlarını dikkate almamasına karşın, Sovyet hükûmeti Türkiye ile ilişkileri iyileştirme

olanaklarından vazgeçmiyordu. J. Stalin W. Churchill'e yazdığı 6 Şubat 1943 tarihli mektupta şu hususlara işaret ediyordu: "Eğer Türkler SSCB ile daha dostça ve sıkı ilişkiler kurmak istiyorlarsa, bunu ilan etsinler. Sovyetler Birliği bu durumda Türkler ile yakınlaşmaya hazırdır." [20]Ancak, Türk iktidar çevreleri SSCB'nin çağrısına bir türlü karşılık vermediler.

Türk tarafının isteksizliğini SSCB'nin, Türkiye'nin anti-Hitler koalisyona girmesi sürecini hızlandırma girişimleri de tetikledi. 1944 Haziranındaki Sovyetler Birliği-Türkiye görüşmeleri bunun kanıtlamaktadır. Türk yöneticilerle karşılıklı anlayışa varma olanaksızlığını kaydeden Sovyet hükûmetinin Başkanı İngiliz Başbakanına 15 Temmuz 1944 tarihli mektubunda şunları belirtiyordu: "Türk hükûmeti tarafından Almanya ile ilişkilerde belirlenen kaçamak ve belirsiz tutum nedeniyle, en iyisi Türkiye'yi rahat bırakmak ve bu ülkeyi, yeni baskılar yapmadan, kendisiyle baş başa bırakmak gerekir. Tabii ki bu, Almanya ile savaştan kaçınan Türkiye'nin savaş sonrasındaki çalışmalarda özel haklara ilişkin taleplerini de devre dışı bırakır."[21]

Faşist saldırganlara göz yumma politikası ve Türk iktidar çevrelerinin savaş döneminde SSCB'nin güvenliğine önemli zararlar vermiş olan anti-Sovyet çizgisi, 19 Aralık 1925 tarihli Sovyet-Türk Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması'nın süresinin sonuna yaklaşılması nedeniyle, ortaya çıkan sorunların gözden geçirilmesi sırasında, Sovyetler Birliği hükûmeti tarafından hesaba katılmıştır. Sovyet hükûmeti 19 Mart 1945'te "özellikle İkinci Dünya Savaşı boyunca meydana gelen derin değişiklikler sonucunda, bu anlaşmanın artık yeni duruma uygun olmadığı ve ciddi iyileştirmelere gereksinim duyduğunu" [22]belirterek anlaşmanın iptal edildiğini bildirmiştir. Sovyet hükûmeti iki ülke arasında yeni bir anlaşma imzalama önerisinde bulunmuştur.

4 Nisan 1945'te Türk Dışişleri Bakanı Hasan Saka SSCB büyükelçisi S.A. Vinogradov aracılığıyla Sovyet hükûmetine SSCB'nin yeni bir anlaşma imzalama önerisine Türkiye'nin karşılık vermeye hazır olduğu bilgisini iletiyordu. Ancak, bu teminata rağmen, Türk iktidar çevreleri Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin normalleşmesi için pratik önlemler alma yoluna gitmediler.

Suriye ve Lübnan'ın Bağımsızlık İlan Etmesi

Savaş dönemi koşullarında bazı Arap ülkelerindeki ulusal kurtuluş kuvvetleri İngiltere ve Fransa'dan bir dizi önemli ödünler koparmayı başarmışlardı. Öyle ki, Suriye ve Lübnan'ın bağımsızlık ilan etmesi büyük önem taşıyordu.

Fransa'nın teslim olmasından sonra Suriye ve Lübnan Alman-İtalyan Ateşkes Komisyonu'nun kontrolü altında bulunan Vichy yönetiminin idaresine girmişlerdi. İngiltere hükûmeti 1 Temmuz 1940'ta Suriye ve Lübnan'ın düşman devletlerin orduları tarafından işgal edilmesine ya da onların askerî-stratejik üs olarak kullanılmasına izin vermeyeceğine ilişkin bir deklarasyon yayımladı; bu ülkeler için ekonomik abluka ilan edildi ve Kerkük-Tripoli (Irak-Lübnan) petrol boru hattı kapatıldı.

Suriye ve Lübnan'ın ulusal yurtsever güçleri faşizme ve Vichy idaresine karşı direniş hareketi başlattılar. İllegal koşullarda sağlam bir örgütlenme oluşturmayı ve kitleler arasında büyük bir siyasal çalışma yürütmeyi başaran Suriye ve Lübnan komünistleri bu harekette büyük bir rol oynadılar.

16 Mayıs 1941'de İngiltere hükûmeti Suriye ve Lübnan'ı düşman tarafından işgal edilen bölgeler olarak ilan etti. 8 Haziran 1941'de İngiliz ordusu ve Özgür Fransa müfrezeleri Filistin topraklarından Suriye ve Lübnan topraklarına geçtiler. Aynı gün Levant[23] ülkelerinde Fransız ordularına komuta eden "Özgür Fransa" Ulusal Komitesi üyesi General George Catroux, bu ülkelerin halklarına bir deklarasyonla hitap ederek, manda rejimini kaldıracağını ve kurtuluştan sonra onlara bağımsızlık sağlayacağını vaat etti. Buna paralel olarak İngiltere, Fransa Deklarasyonu'nun garantörü oldu. [24]

14 Temmuz 1941'de Akke'de Vichy ordusunun teslim olduğu gün, Petain hükûmeti temsilcisi ile Yakın Doğu ve Orta Doğu'daki İngiliz ordusu komutanı Wilson arasında Suriye ve Lübnan'ın İngiltere ve Özgür Fransa orduları tarafından işgalini tanıyan ve Vichy ordularının Fransa'ya çıkmasını öngören bir anlaşma imzalandı. Anlaşma "Özgür Fransa" Hareketi'nin çıkarlarına zarar veren madde içeriyordu: Tüm askerî-stratejik ve kamu tesis ve işletmeleri (limanlar, havaalanları, elektik istasyonları vb)

İngilizlere devredildi. General de Gaulle Suriye ve Lübnan'da önemli tesislerin İngiltere tarafından ele geçirilmesini protesto etti.

1941 Temmuzu sonu ile Ağustos başında İngiltere-Fransa görüşmeleri sonucunda İngiltere Orta Doğu İşleri bakanı Littleton ile "Özgür Fransa" Ulusal Komitesi Başkanı General de Gaulle arasında üç anlaşma imzalandı ve nota değişiminde bulunuldu. Bu anlaşmalara göre, Suriye ve Lübnan'da Özgür Fransa için "özel durum" kabul ediliyordu. "Özgür Fransa" Ulusal Komitesi'ne Vichy askerlerini dağıtma, ülkesine iade etme ve onları kendi ordusuna kaydetme hakkı devrediliyor, Vichy askerî malzemeleri İngilizlerin değil, Fransa'nın kabul ediliyor, Suriye ve Lübnan birlikleri Özgür Fransa ordusuna dâhil ediliyordu. Özgür Fransa ise kendi adına Yakın Doğu ve Orta Doğu'da askerî komuta konusunda İngiltere'nin önceliğini tanıyordu.

Suriye ve Lübnan'da, devlet aygıtının tüm faaliyetlerini fiilen kontrolü altında bulunduran Fransız manda iktidarı organları yeniden tesis edildi.

Ancak, bazı demokratik özgürlükler sağlandı, Komünist Parti dâhil, tüm siyasal partilerin faaliyetleri meşru kabul edildi.

Daha önceden vaat edildiği üzere, Özgür Fransa Genel Delegesi olarak atanan General Catroux, 27 Eylül 1941'de Suriye'ye ve 26 Kasım 1941'de ise Lübnan'a bağımsızlık verildiğini ilan etti. Bu deklarasyonlar Suriye ve Lübnan'daki ulusal kurtuluş hareketleri lehine atılmış bir adımdı, ama bu ülkelerde Fransız egemenliğini biraz değişikliğe uğramış da olsa bir şekilde koruma altına alınıyordu..

Suriye'de Temmuz ayında, Lübnan'da ise Ağustos-Eylül 1943'te Parlamento seçimleri yapıldı. Her iki ülkedeki bu seçimlerde nasyonalistler kesin zaferler kazandılar. Suriye'de Cumhurbaşkanlığına Şukri al Kuatli, Lübnan'da ise Bişara el Huri seçildi. Bu şahıslar, geçmişte ulusal harekete katılmış olan son derece etkili feodal aşiretlerin temsilcileriydi. Suriye'de Başbakanlığa Saad Allah Cabiri getirildi. Lübnan'da ise bu göreve Riad Solh atandı.

Lübnan hükûmeti, Fransa mandasının faaliyetine son verilmesini ve tüm yasama ve yürütme yetkisinin Lübnanlılar tarafından ele alınmasını sağlamak için bir program hazırladı. Hükûmet Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi (FUKK) Genel Delege Konçileryası'nın derhâl Büyükelçiliğe dönüştürülmesini talep etti. Fransızların bu talebi yerine getirmeyi

reddetmesi Lübnan hükûmeti tarafından açık bir meydan okuma olarak algılandı. 8 Kasım 1943'te Lübnan Parlamentosu hükûmet tarafından sunulan yasa tasarısını onayladı. Bu yasa tasarısına göre, mandaya yapılan atıflar anayasadan çıkarıldı, Lübnan'ın egemen devlet statüsü onaylandı, Arap Dili, Lübnan'ın tek devlet dili olarak kabul edildi. [25]

Bu zamana kadar FUKK'nin Suriye ve Lübnan'da Genel Delege görevinde Catroux'nun yerini alan Elle bu kararı protesto etti ve komite yöneticilerinin görüşünü aldıktan sonra Lübnan'ın Cumhurbaşkanı Bişara el Huri'yi, Başbakanı, bazı bakanları ve milletvekillerini tutukladı, anayasayı iptal etti, parlamentoyu dağıttı. Fransa yanlısı bir siyasetçi olan ve ülkede abluka uygulayan Emile Edde geçici Başbakan olarak atandı. Ancak tutuklanmamış olan bakanlar kendilerini Dağlık Lübnan merkezli geçici hükûmet olarak ilen ettiler ve müttefik koalisyon hükûmetleri (ABD, İngiltere, SSCB) ile Arap ülkeleri hükûmetlerine hitaben destek isteyen bir memorandum metnini kabul ettiler.

Ülke çapında grev dalgaları yayıldı, silahlı gösteriler ve Fransız askerleriyle çatışmalar başladı. Ülkedeki siyasal güçlerin birlik yapması, komünistlerin de katıldığı ve Ulusal Kongre adını alan Yurtsever Cephe'nin oluşmasını sağladı. [26]Lübnan'daki olaylar tüm dünyada ve özellikle de Fransız makamlarının politikasına karşı Lübnanlılarla dayanışma hareketinin baş gösterdiği Arap ülkelerinde yankı uyandırdı. Bir yandan Lübnan halk hareketinin boyutlarından endişelenen, diğer yandan da Fransa'nın Yakın Doğu'dan çekilmesinden çıkarı olan İngiltere ve ABD de Fransızlara baskı yapıyordu.[27]

21 Kasım 1943'te FUKK tüm tutukluların serbest bırakılması ve onların görevlerine iade edilmesi talimatını verdi ve bu da ertesi gün yapıldı. Lübnan Anayasası, Parlamentosu ve hükûmeti yeniden işlerlik kazandı. O günden bu yana 22 Kasım Lübnan'ın bağımsızlık günü olarak kutlanır. Elle'e görevden el çektirildi. Onun yerine FUKK, genel delege olarak General Bane'yi atadı, ama Lübnan hükûmeti ile "Lübnan'ın Anayasal yaşamının yeniden tesis edilmesine ilişkin" görüşmelerin yürütülmesi görevi, Lübnanlıların kendisine Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin diğer yetkililerine göre daha büyük bir güven duydukları General Catroux'a verildi. 1944 Ocak ayından itibaren manda imtiyazlarının Lübnanlı makamlara devri başladı. [28]

1944 yılı Lübnan ve Suriye'nin ulusal bağımsızlıklarının pekişmesine ilişkin belirtilerle geçti. Bu ülkeler İngiltere, ABD, SSCB ve Yakın Doğu ile Orta Doğu devletleri ve diğer birçok devlet ile diplomatik ilişkiler kurdular. 1945'te Birleşmiş Milletler Örgütü'nün üyeleri oldular. Ancak, bir yandan da, Suriye ve Lübnan'da İngiliz ve Fransız askerleri varlıklarını sürdürüyor, müttefiklerin askerî tesisleri hâlâ duruyordu. Suriyeliler ve Lübnanlılar, "özel kuvvetler" adı verilen Fransız ordusunda hizmet ediyorlardı, her iki ülkenin de ulusal ordusu yoktu. Fransa temsilcileriyle yapılan görüşmelerde Suriye ve Lübnan için başlıca sorunlardan biri kendi ulusal ordularının kurulmasıydı. Bu nedenle, her iki hükûmet öncelikle, ulusal ordularını kurabilmeleri için "özel kuvvetlerin" tamamıyla kendi komutalarına devredilmesini talep ettiler. Fransa ise bu ülkelerde kaybettiği mandasını, Suriye ve Lübnan'da ordu içinde, ekonomide ve dış ticaretteki egemen pozisyonunu koruyabilmesine izin verebilecek olan özel ittifak anlaşmalarıyla telafi etmenin hesaplarını yapıyordu.

Fransa'nın tutumu Suriye ve Lübnan'da büyük bir hoşnutsuzluk yarattı ve bu ülkelerde kitlesel mitingler ve protesto gösterileri yapıldı. Görüşmeler yarıda kaldı. Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi Fransa'nın Suriye ve Lübnan'daki iç güvenlikten sorumlu olduğuna ilişkin bir deklarasyon yayımladı. Böylelikle FUKK, bu ülkelerin içişlerini yönetmekte ısrar ederek onların tam egemenliğini dolaylı olarak reddetmiş oluyordu. Her iki ülkenin kamuoyu FUKK'nin deklarasyonunu sert bir şekilde protesto etti ve basın Fransız makamlarının politikasını eleştirdi.

Ancak savaşın sonlarına doğru, Fransa ile silahlı mücadele dâhil, çetin mücadeleler sonucunda Lübnan ve Suriye dünya kamuoyunun desteğiyle taleplerinin yerine getirilmesi amacına ulaştılar, Fransa'nın taleplerini reddettiler, yabancı ordulardan tümüyle kurtuldular ve ulusal bağımsızlıklarını kazandılar.

Savaş Yıllarında Mısır

Eylül 1939’da Ali Mahir Paşa’nın Mısır hükûmeti Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesti, ama savaş ilan etmedi. 26 Ağustos 1936 tarihli İngiltere-Mısır İttifak Anlaşması uyarınca, ülkede savaş hâli ilan edildi, İngiliz askerî sansürü getirildi, ekonominin tüm sektörleri Britanya askerî makamlarının kontrolüne, çoğu ise doğrudan onların yönetimine devredildi.

Savaş yıllarında, Büyük Britanya’nın Yakın Doğu’da ve Afrika’daki en önemli askerî-stratejik savaş alanına dönüşen Mısır’a 8. İngiliz Ordusu konuşlanmış, Yakın Doğu ve Orta Doğu ülkelerinde çok sayıda koordinasyon ve komuta hizmet birimleri kurulmuştu. Bir de burada, faaliyetlerine bu bölge ülkelerinin ekonomik yaşamının önemli ölçüde bağımlı olduğu Orta Doğu ikmal merkezi kurulmuştu. Yunanistan, Yugoslavya ve Polonya sürgün çevrelerinin temsilcileri Mısır’da bulunuyorlardı.

Mısır Kralı Faruk ikili bir tutum içindeydi. Resmî olarak İngiltere’ye desteğini ifade ediyordu, ancak, Mısır’ın aktif olarak faşist devletlere karşı savaşa katılmasından yana olan ulusal kuvvetleri her yola başvurarak durdurmaya çalışıyordu. 1942 Şubat ayı başında, Faruk’tan habersiz Vichy hükûmeti ile ilişkileri kesen Hüseyin Sırrı Paşa hükûmeti istifa ettirildi. Ülkede faşizm yanlısı örgütler, özellikle de “Mısır el Fatat” (Genç Mısır) Partisi ve onun binlerce askerî müfrezesi “Yeşil Gömlekler” açıkça faaliyet gösteriyorlardı.

İktidara, İngiltere’ye tamamen sıcak bakan birinin gelmesi için çaba veren İngiltere büyükelçisi Killearn, 4 Şubat 1942’de Kral Faruk’tan, ültimatom şeklinde, 48 saat içinde daha kitlesel bir parti olan “Vafd” Partisi lideri Mustafa Nahhas Paşa’nın Başbakan olarak atanmasını talep etti.

6 Şubat 1942’de iktidara gelen Nahhas Paşa hükûmeti faşizm yanlısı parti ve örgütlerin faaliyetlerini yasakladı. Vafd hükûmeti, tıpkı 1944 Ekiminde onun yerine geçen Ahmed Mahir (“Saad” Partisi lideri) kabinesi gibi, aşama aşama anti-Hitler koalisyonu devletleri ile işbirliği politikası yürütüyordu.

Savaş yıllarında Britanya hükûmeti Sterlin Bloğu ülkelerinde Sterlin avoir sistemini, yani ilgili ülkenin bir İngiliz bankasındaki hesabına, bu ülkeden savaş yıllarında İngiliz makamlarınca alınan mal ve hizmetlerin ederini ödeme sistemini devreye soktu. Bu dönem içindeki Mısır avoir’ı 402 milyon sterlin tutuyordu. [29] Bu yolla Mısır, tıpkı diğer Sterlin bloğu ülkeleri gibi, Büyük Britanya’nın askerî giderlerini finanse etmiş oluyordu. [30]

Vafd hükûmeti ABD ile dostluk ilişkilerini destekliyor ve ilerletiyordu. Amerikan askerleri, askerî ve sivil kuruluşları ve firma temsilcilikleri İngilizlerin sahip olduğu haklara sahiptiler. Modernize edilen ve ağır bombardıman uçaklarının kabulüne uygun hâle getirilen (Kahire yakınlarındaki) "Penfield" Havaalanı ABD askerî makamlarının emrine verilmişti.

11 Kasım 1941'de ABD hükûmeti Lend-Lease yasasını Mısır için de geçerli kıldı. Fakat bu yolla malzeme sevkiyatı 2 milyon dolar[31] gibi önemsiz miktardaydı.

1942 yılından itibaren ABD temsilcileri giderek artan boyutlarda, savaşın yürütülmesi yararına kurulmuş olan İngiliz kuruluşlarının; ekonomik (Orta Doğu ve Balkanlar levazım merkezleri), taşımacılık, inşaat, liman vb. kuruluşlarının faaliyetlerine katılıyor, Amerikan çıkarlarının gözetilmesi için onların faaliyetlerine önemli bir etki yapıyorlardı.

Mısır'ın savaş yıllarında müttefik devletlerle ilişkilerinin niteliği, bu ülkenin hükûmetini SSCB ile diplomatik ilişkiler kurma gerekliliği ile karşı karşıya bırakıyordu. Geçmişte Mısır kamuoyunda, bu öneri, Parlamento da dâhil olmak üzere defalarca sunulmuştu. Ancak, hem Kral Faruk hem de İngiltere hükûmeti o zamanlar katı bir olumsuz tutum içinde olmuşlardı. Faşizme karşı ortak mücadelenin yeni koşullarında, özellikle de, müttefiklerin Kuzey Afrika'daki faaliyetlerinin başarıları için belirleyici bir önem taşıyan Hitlercilerin Volga bozgunundan sonra Mısır makamları açık bir Sovyetler Birliği karşıtı politika yürütemediler. 26 Ağustos 1943'te Mısır ve SSCB arasında diplomatik ilişkiler kuruldu. [32] Bir süre sonra Kahire'ye ilk Sovyet diplomatik misyonu geldi.

23-24 Şubat 1945'te millet meclisi ve senato Almanya'ya savaş ilan etti ve böylece, Mısır'ın, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurucular konferansına katılmaya hak kazanmasını sağladılar.

İkinci Dünya Savaş Döneminde Suudi Arabistan

Savaşın başında Suudi Arabistan tarafsız kalma niyetini ilan etmişti. Ancak, savaşan taraflar Kral Abdul Aziz İbn Saud’a şiddetli bir baskı uyguluyorlardı.

Suudi Arabistan İngiltere’ye güçlü bir ekonomik bağımlılık içindeydi. Bunun dışında, Suudi Arabistan’ı çevreleyen Emirlikler İngilizlerin elinde kalmaya devam ediyordu. İngiltere Suudi Arabistan’ı doğrudan kuşatmaktan yalnızca orada ABD’nin petrol imtiyaz anlaşması olduğu için vazgeçmişti.

Suudi Arabistan kıyılarında İtalyan filosu seyir hâlindeydi, ülke içinde ise faaliyetleri Almanya’nın Cidde büyükelçisi ajan Grobba tarafından yönlendirilen Hitler’in istihbaratı çalışmalar başlatmıştı. 1941’de Hitler İbn Saud’a özel bir mektup gönderdi. Bu mektubunda Hitler, kendisine, İngilizlere karşı çıkmasını öneriyordu ve karşılığında kendisini tüm Arapların Kralı yapmayı vaat ediyordu. İbn Saud’un bu öneriyi reddetmesi Alman istihbaratı tarafından petrol işletmelerine düzenlenen bir dizi büyük çaplı kundaklamayı beraberinde getirdi. [33]

1941’de Irak’ta Geylani’nin ant-İngiliz ayaklanmasının bastırılması, İtalyan faşistlerin Etiyopya’da yenilmeleri ve İngiliz-Fransız ordularınca Suriye ve Lübnan’ın işgali İbn Saud’un tutumunu önemli ölçüde etkilemişti. Eylül 1941’de, 1929’da Almanya ile imzalanmış olan Dostluk Anlaşması iptal edildi, Grobba Suudi Arabistan’dan çıkarıldı, 1942’de ise ülkeden İtalyanlar çıkarıldı. [34] İngiltere 1941-1942’de ortaya çıkan durumu kendi etkisini artırmak için kullandı. İngilizler ABD’den aldıkları borçla İbn Saud’a finansal destek verdiler. Ülkede ekonomik ve finans alanlarında İngiliz danışmanlar ve ayrıca askerî misyon çalışmaya başladı.

İngilizlerin pozisyonunun güçlenmesi ABD petrol tekellerinin çıkarları için tehdit oluşturuyordu. “Standard Oil of California”nın ABD İçişleri bakanı Carold İckes adına yazdığı 8 Şubat 1943 tarihli muhtırada şu ifadeler yer alıyordu: “İngiltere’nin Suudi Arabistan’daki ekonomik etkisinin hızla güçlenmesi nedeniyle endişe artmaktadır, çünkü bu, Amerikalıların savaştan sonraki faaliyetlerini önemli ölçüde etkileyebilir. Şu anda İngilizler üzerinden yaptığımız dolaylı yardım yerine ABD’nin Suudi Arabistan hükûmetine doğrudan yardımı bu eğilime son verebilir ve Suudi Arabistan’daki petrol rezervlerinin Amerikalıların kontrolü altında kalması için önemli bir garanti sağlamış olurdu... ABD hükûmeti Suudi Arabistan

hükûmetine, özellikle de Lend-Lease yöntemiyle doğrudan yardım yapabilir.”[35]

Ekonomik yayılma için koşulları iyileştirme çabasındaki ABD hükûmeti Şubat 1943’te Suudi Arabistan’ı ABD savunması için “yaşamsal öneme” sahip bir ülke olarak ilan etti ve bu ülkeyi de Lend-Lease yasası kapsamına aldı; bu yasaya göre, savaş yıllarında Suudi Arabistan’a 90 milyon dolarlık malzeme sevkiyatı yapıldı. 1943 Mayısında ABD ile Suudi Arabistan arasında diplomatik ilişkiler kuruldu. Aynı yılın Aralık ayında Dahran ve Dauk’ta bir askerî havaalanı inşaatı konusunda varılan anlaşmanın ardından Suudi Arabistan’a, Suudi ordusunu eğitmek için bir Amerikan askerî misyonu geldi. [36]

14 Şubat 1945’te Kırım Konferansı’ndan dönerken Başkan Roosevelt, Amerikan Kruvazörü “Quincy”de Kral İbn Saud ile buluştu. Görüşmeler sırasında İbn Saud İran Körfezi’ndeki limanların ABD ve İngiltere deniz askerî filosu tarafından kullanılmasına ve Dahran’daki hava kuvvetleri üssünün Japonya’ya karşı faaliyet gösteren Amerikan askerî kuvvetleri tarafından kullanılmasına razı oldu. 5 yılı aşmayan bir süre içerisinde orada yapılacak tüm tesisleriyle birlikte Suudi Arabistan’a iade edilecek olan bir dizi arazi ABD ordusuna kiraya verildi. Bu arada, Suudi Arabistan’ın hiçbir şekilde işgal edilmeyeceği ve ülke topraklarının hiçbir parçasının istila edilmeyeceği konusuna anlayışla yaklaşıldı.

Roosevelt İbn Saud’dan mevcut Amerikan imtiyazlarının güvencesini aldı, ayrıca El-Hassa’dan Akdeniz kıyısına kadar Transarap petrol boru hattının inşasına onay almayı başardı.

İbn Saud müttefiklere saldırmayacağı ve “mihver” ülkelerine karşı koyma yükümlülüğünü üstlenmişti. ABD Başkanı kendisi adına Suudi Arabistan Devleti’nin politikasına destek vermeyi vaat etti.

Görüşmelerde Filistin sorunu tartışıldı. Filistin’de bir Yahudi devleti kurulması amacıyla tüm Arapların Filistin’den Arabistan’a göç ettirilmesine ilişkin İngiliz planına karşı çıkan İbn Saud Roosevelt’in belirli sayıda Yahudi’nin Filistin’e yerleştirilmesine razı olması ricasını reddetti. Bir yandan, Araplarla ilişkilerin gerginleşmesinden çekinen, diğer yandan da gelecek seçimlerde Amerikan Yahudilerinin oylarının önemini göz önünde bulunduran Başkan, ABD hükûmetinin Araplara karşı düşmanca adımlar

atmayacağı, Araplar ve Yahudilere önceden danışılmadan Filistin sorununda tutumlarını değiştirmeyecekleri güvencesi vermekle yetindi.

ABD'ye ödün vermekle birlikte İbn Saud İngiltere'ye bağımlılığına son verme arzusunu gerçekleştirmede yine de belirli bir başarı elde etmişti. Roosevelt ile görüşmelerden hemen sonra Suudi Arabistan Kralı'nın onu izleyen Churchill ile buluşması özellikle bunun kanıtıydı. Bu buluşmada, İngiltere Başbakanı, İngiltere'nin Suudi Arabistan üzerinde etkisini sürdürmesini sağlayacak sonuçlara ulaşamadı.

Amerika-İngiltere Petrol Anlaşması

ABD diplomasisi Yakın Doğu petrolü konusunda özel bir gayret gösteriyordu. Yurtdışındaki petrol rezervlerinin ele geçirilmesini haklı göstermek amacıyla Birleşik Devletlerde "ulusal petrol rezervlerinin tüketilmesi teorisi" ortaya atılmıştı; bu teori uyarınca güya ABD mevcut petrolü çıkarma düzeyinde kalması durumunda 15-20 yıl sonra petrolsüz kalmak zorundaydı. ABD İçişleri bakanı Carold İckes 1943 yılında, Amerikan petrol sanayisinin aşama aşama ve kaçınılmaz olarak yurtdışına, Basra Körfezi bölgesine kaymakta olduğunu ve bunun ABD için yaşamsal önem taşıdığını yazıyordu. [37]

1943 yılında Başkan Roosevelt tarafından desteklenen C. İckes'in'in inisiyatifi ile yurtdışındaki petrol kaynaklarının devlet mülkiyetine alınması girişiminde bulunuldu. Bunun için, Haziran 1943'te baş direktörü ABD İçişleri bakanı C. İckes'in, direktörlerinin ise Dışişleri Bakanı, Savaş Bakanı ve Denizcilik Bakanının olduğu "Petroleum Rezervs Corporation" kuruldu. Korporasyonun tüzüğü onun temel görevlerini şu şekilde belirliyordu: ABD sınırları dışında bulunan ham petrol rezervlerini satın almak ya da başka bir yolla mülk edinmek; bu tür rezervlere sahip şirketlerin hisse senetlerini satın almak; ABD sınırları dışında petrol arıtma tesislerini, petrol boru hatlarını, rezervuarlarını vb. inşa edip üretime başlamak. [38]ABD hükûmeti bu ödevi tümüyle yerine getiremedi. Amerikan

petrol şirketleri, kendi hisse senetlerinin devletin eline geçmesine fırsat vermemişlerdi.

Aynı zamanda “Petroleum Rezervs Corporation”ın Aramco[39] [40] Petrol Konseyi ile anlaşmasına göre, 1944’te Basra Körfezi’nden Saidu’ye (Lübnan) kadar 1600 km uzunluğunda ve yıllık üretim kapasitesi 20 milyon m3 olan Transarap Petrol Boru hattı inşaatı projesi hazırlandı. [41]

Aramco ABD hükûmetine 1 milyar varil askerî ham petrol rezervi ve her yıl ona Basra ya da Meksika Körfezi bölgesinden hangisinde daha ucuz ise var olan fiyatın %25 daha düşük fiyata 30 milyon varil petrol temin etme yükümlülüğünü üstlendi. Aramco yabancı devletlere ancak ABD Dışişleri Bakanlığı’nın onayı ile petrol satabilirdi. Transarap petrol boru hattının inşaatı Suudi Arabistan’da petrol çıkarımının (1943 yılında 1820 bin ton ve 1952’de de 41 milyon ton) önemli ölçüde artırılmasına, onun taşıma giderlerinin oldukça düşürülmesine ve böylelikle Akdeniz ve Batı Avrupa ülkelerinin pazarlarında rekabet gücünün artırılmasına olanak veriyordu. [42]

Transarap petrol boru hattının projelendirilmesinden dolayı onun inşaatı konusunda İngiltere ile mutabakata varma gerekliliği doğdu. İngiltere ile mutabık kalmadan Amerikalılar petrol boru hattının inşaatını pratikte gerçekleştiremezlerdi, çünkü hat İngilizlerin elinde bulunan (Transürdün, Filistin) topraklardan geçmek zorundaydı.

6 Nisan 1944’te ABD hükûmeti İngiltere’ye petrol konusunda görüşmelere başlamayı resmen önerdi. Her iki hükûmet eşit sayıda uzmanlar komisyonu tayin ettiler. 8 Ağustos 1944’te anlaşma metni karşılıklı ödünler temelinde hazırlandı. ABD ve İngiltere hükûmetleri bu anlaşmayı Eylül’de imzaladılar. Bu anlaşmaya göre İngilizler Birleşik Devletlerin yeryüzünün tüm bölgelerindeki petrol kaynaklarına eşit ve hiçbir şekilde sınırlanmayan erişimini, petrol kaynaklarını serbestçe arama ve geliştirme, petrol sanayi tesislerini inşa etme ve işletme haklarını tanıdılar. Ancak, anlaşmada petrol talebinin, petrol üreticisi ve tüketicisi tarafların çıkarları doğrultusunda düzenlenmesi gerektiğine, petrol üretim düzeyinin ise anlaşmaya varan taraflar arasında adil olarak belirlenmesi gerektiğine işaret ediliyordu. Anlaşmanın bu maddeleri İngilizlere, Amerikan şirketleri tarafından petrol çıkarımını kendi çıkarları doğrultusunda düzenleme hakkı veriyordu. Anlaşma metni bir ölçüde karmaşık bir nitelik taşıyordu.[43]

Amerikalı sanayiciler, güya bu anlaşmanın geleneksel Amerikan serbest rekabet sistemini öldüreceğini iddia ederek karşı çıkıyorlardı. Petrol üreticilerinin direnişi o denli güçlüydü ki, Başkan Roosevelt anlaşmayı onay için gönderildiği senatodan yeniden gözden geçirmek üzere 10 Ocak 1945'te geri çekmek zorunda kalmıştı. Aylarca süren ek görüşmeler sonrası 24 Eylül 1945'te yeni bir İngiliz-Amerikan Petrol Anlaşması imzalandı. Yeni redaksiyonda tüm sınırlamalar kaldırıldı ve "eşit olanaklar ilkesi" tamamen kabul edildi. (II. maddenin 'B' fıkrası) [44]Böylece zaferi, İngiltere'nin zor durumundan yararlanan Amerikalı petrol devleri kazanmış oldu.

Amerika'nın Yakın Doğu ve Orta Doğu ülkelerindeki faaliyetlerine anlaşmayla sınırlama getirememiş olan İngilizler, Akdeniz ve Batı Avrupa devletlerinin petrol tüketim pazarlarında rekabet gücüne sahip olabilmek için kendi tesislerinde petrol çıkarımı ve petrolün Akdeniz'e pompalanmasında artış yoluna gitti. Kerkük-Tripoli-Hayfa petrol boru hattına 12 milyon tonluk yeni bir damar eklendi ve Kerkük-Baniyas (Suriye) arasında 25 milyon ton kapasiteli yeni bir petrol boru hattı inşa edildi.

Arap Devletleri Birliği'nin Kurulması

Yakın Doğu bölgesindeki Amerikan yayılmacılığı ve Amerika'nın Arap dünyasının münferit devletleri ile ilişkilerinin gelişmesi, Büyük Britanya'yı Yakın ve Orta Doğu'da pozisyonunu güçlendirme sorunuyla yüz yüze bırakmıştı. Bu amaçla, İngiliz diplomasisi daha Arap halklarının Türk (Osmanlı) egemenliğine karşı mücadelesi yıllarında doğmuş olan birlik olma arzusunu, Arap Federasyonu düşüncesinde kullanma çabası içindeydi.

İngiliz yetkililerin resmî açıklamalarında, yeni koşullarda İngiltere'nin bir Arap Devletleri Federasyonu kurmalarına engel oluşturmayacağı vurgulanıyordu. 29 Mayıs 1941'de Antony Eden'in Avam Kamarası'nda şu içerikteki konuşması yayımlandı: "Bana öyle geliyor ki, Arap ülkeleri

arasındaki kültürel, ekonomik, aynı zamanda siyasal bağların güçlendirilmesi doğal ve doğrudur. Majesteleri hükûmetimiz, kendi adına, genel bir onama görecek olan her planı destekleyecektir.” [45]

Ancak, Yakın ve Orta Doğu’da 1941-1942’deki askerî harekâtlar hem Arapları hem de İngilizleri bu konuya yoğunlaşmaktan uzak tuttu. Arap ülkelerinin yönetici konumdaki siyasetçileri arasında ön görüşmeler yalnızca 1943’te başlayabildi.

Başlangıçta inisiyatif, 1942 Aralığında Suriye, Lübnan, Filistin ve Transürdün’ü içine alan “Büyük Suriye” devlet birliği kurulması planını ortaya atan Irak başbakanı Nuri Said’in elinde bulunuyordu. “Büyük Suriye” ile Irak Haşimi monarşisinin birleşmesi ve devamında geriye kalan tüm Yakın Doğu ülkelerinin birlik bünyesine dâhil edilmesiyle birleşme sonucu “Arap Birliği” devletlerinin oluşumu öngörülüyordu. Nuri Said’in planına göre, “Arap Birliği’nin” tek federal organı güvenlik, dış politika, maliye, gümrük, taşımacılık, eğitim vb konularında yönetim görevini yerine getirmeliydi. Etnik ve dinî azınlıklara sınırlı özerklik olanağı sunuluyordu.

Haşimi Hanedanlığı iktidarının birliğin tüm ülkelerini kapsaması öngörülüyordu. Ayrıca, Federasyon Başkanlığı rolüne, 8 Nisan 1943’te Nuri Said’in projesine fiilen destek verdiğini ifade eden Transürdün Haşimi Emiri Abdullah soyunuyordu. “Büyük Suriye” ve “Arap Birliği” kurulması planları İngilizlerle görüşülüyor ve İngiltere’nin Yakın Doğu’daki çıkarlarının korunmasını öngörülüyordu. [46]

Nuri Said’in projesi, “Büyük Suriye” monarşisinin bünyesinde kendi egemenliklerini ve Cumhuriyet rejimlerini yitirmek istemeyen Lübnan ve Suriye, aynı zamanda da Mısır ve Suudi Arabistan tarafından şiddetli itirazlara yol açtı. “Büyük Suriye” kurulması düşüncesine Levant ülkelerinde pozisyonunu koruma çabasında olan Fransa da karşı çıktı.

Nuri Said’in planının başarısızlığa uğramasından sonra, gelecekte bir federasyon kurulması konusunda somut açıklamalardan kaçınmakla birlikte, münferit Arap devletlerinin temsilcileriyle görüşmelerde olağanüstü bir enerji harcayan Mısır Başbakanı Mustafa Nahhas Paşa, Arap Federasyonu projesinin hazırlanmasında aktif bir rol oynamaya başladı.

Arap Federasyonu kurulması konulu hazırlık konferansı 27 Eylül-7 Ekim 1944’te İskenderiye’de (Mısır) yapıldı. Bu konferansa Başbakanlar başkanlığında: Mısır (Mustafa Nahhas Paşa), Suriye (Saad Allah Cabiri),

Lübnan (Riad Solh), Irak (Hamdi el Paçacı), Transürdün (Tevfik Abdul Huda) katıldı. Suudi Arabistan ve Yemen temsilcileri gözlemci olarak konferansa katıldılar.

İskenderiye Konferansı'nın sonucunda, beş delegasyonun temsilcileri, bağımsız Arap devletlerinden oluşacak Arap Devletleri Birliği'nin kurulması konusunda bir protokol imzaladılar. Hazırlık çalışmalarının bitiminden sonra bir Arap Birliği örgütlenmesi için bir konferans düzenlenecekti.

Konferans ayrıca, mevcut sınırları içinde tam bağımsızlığını teyit ederek Lübnan, aynı zamanda Filistin ile ilgili özel kararlar aldı. Filistin konusundaki Protokol'de şu ifadeler yer alıyordu: "Hazırlık Konferansı Filistin'i Arap dünyasının en önemli unsurlarından biri olarak kabul etmektedir. Filistinli Arapların haklarının çiğnenmesi, barış davasının tehdidi ve Arap ülkelerinin istikrarına bir tehdit anlamına gelmektedir."

Şubat-Mart 1945'te Kahire'de Arap Devletleri Konferansı yapıldı. Bu Konferansa Suriye, Lübnan, Transürdün, Suudi Arabistan, Irak ve Mısır delegasyonları katılarak 22 Mart 1945'te Arap Devletleri Birliği tüzüğünü imzaladılar. Yemen delege göndermedi ve tüzüğü daha sonra imzaladı.

Konferans, Büyükelçi düzeyinde bir Genel Sekreterlik Başkanlığında Birlik Sekreterliği kurdu. Bu göreve Mısırlı Abdel Rahman Azzam atandı. Birlik, üyeleri olmayan diğer Arap ülkeleriyle, çok sıkı bir işbirliğinin sürdürülmesi kararı aldı.

Arap Devletleri Birliği'nin tüzüğünü imzalayan tüm yedi devlet Mart-Nisan 1945'te bunu onayladılar. 10 Mayıs 1945'te tüzük yürürlüğe girdi.

Herkes bu birliğin anlamını kendine göre anlamış olsa da, Arap ülkelerinin değişik çevreleri çoğunlukla kendi siyasal eğilimlerine göre birliğin organizasyonunu, Arapların birliğinin gerçekleştirilmesi yolunda ilk adım olarak olumlu değerlendirdi. Örneğin, Kuzey Afrika Araplarında bu nedenle Fransızların sömürge zulmünden kurtulma ve bağımsızlığına kavuşma mücadelesinde Birlikten yardım alma umutları doğdu.

İngiliz ve Fransız iktidar çevreleri, kendi etkisi altına alabilecekleri ve ülkelerinin Yakın Doğu'da ekonomik faaliyetlerinin genişlemesi için kullanabilecekleri umuduyla Arap Ülkeleri Birliği'nin kurulmasına olumlu yaklaşıyorlardı. İngiltere hükûmeti Arap ülkelerinin siyaseti ve ekonomisini İngiltere ile daha sıkı ilişkilere sokmak, Yakın Doğu'da Fransız, Amerikan

ve özellikle de Sovyet etkisinin artmasına fırsat vermemek için Arap Birliği'nin kurulmasına katkıda bulunuyordu. "Rabıta el Şabab" adlı Kahire kaynaklı milliyetçi dergi 20 Şubat 1946'da şunları yazıyordu: "Arap devletlerinin birliği Rus etkisine karşı İngiltere tarafından kurulan bir bariyerdir."

Birliğin kurulması olumlu bir faktördü, çünkü bu kuruluş Arap devletlerinin yakınlaşmasına katkıda bulunuyor, Arapların emperyalist saldırganlığa karşı mücadele için birleşmelerinin ön koşullarını oluşturuyordu.

Münferit Arap ülkelerinin hükûmetleri üzerindeki etkisinden yararlanarak Batılı devletler zaman zaman Birlik Konseyi'nin politikasını etkiliyorlardı, ama bu etki artık belirleyici değildi.

Daha sonraları, devlet iktidarlarının ve siyasal rejimlerin niteliğinin değişmesi, bir dizi Arap ülkesinin sosyal-ekonomik ve siyasal yaşamındaki demokratik temellerin gelişmesi nedeniyle Birliğin faaliyet niteliği de değişmeye başladı. Birlik daha belirgin anti-sömürgeci ve anti-emperyalist yönelim kazandı. Batılı devletlerin Arap Devletleri Birliğini sömürge politikalarının ve Arap ülkeleri halklarının ulusal kurtuluş hareketini bastırmanın aracına dönüştürme umutları boşa çıktı. Ancak, iç çekişmelerin etkisiyle Birlik ve onun kurucu devletleri karşı karşıya kaldıkları ciddi sorunları her zaman çözebilecek durumda değillerdi.

1 "Yazışmalar...", cilt I, sf. 264
2 Bakınız: "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt III, sf. 111. Uzak Doğu Sorunlarına ilişkin Anlaşma 12 Şubat 1946'da yayımlanmıştır.
3 "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt III, sf. 112
4 "United States Relations with China". Washington, 1949, p. 115
5 "Yazışmalar...", cilt I, sf. 260
6 "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt III, sf. 109
7 "Yazışmalar...", cilt II, sf. 190
8 Bakınız: "M. V. Popov. İkinci Dünya Savaşı yıllarında İran'da Amerikan Emperyalizmi, sf. 48, 49
9 "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 100
10 "The Memories of Cordell Hull", vol. II, sf. 1500
11 Bakınız: "M. V. Popov. İkinci Dünya Savaşı yıllarında İran'da Amerikan Emperyalizmi, sf. 83
12 Millspaugh'un olağanüstü yetkileri İran kamuoyunun baskısıyla Ocak 1945'te geri alındı.
13 Fransa'nın teslim olmasından sonra Anlaşma, Türkiye ile Almanya arasında iki taraflı bir yükümlülük olarak geçerliliğini sürdürdü.
14 Bakınız: "Türkiye'nin Yakın Tarihi", Moskova, 1968, sf. 189
15 Bakınız: V. M. Alekseyev, M. A. Kerimov. Türkiye'nin Dış Politikası. Moskova, 1961, sf. 48
16 Bakınız: "Almanya Dışişleri Bakanlığı'nın Belgeleri", II. Baskı. Türkiye'de Almanya Politikası (1941-1943), Moskova, 1946, sf. 131

17 Bakınız: “V. M. Alekseyev, M. A. Kerimov. Türkiye’nin Dış Politikası, sf. 54
18 Bakınız: “Türkiye’nin Yakın Tarihi”, sf. 200
19 “Foreign Relations... The Conferences at Cairo and Tahran”, p. 831
20 İbid, p. 832
21 “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt I, sf. 385
22 Aynı yapıt, sf. 129
23 Levant: Akdeniz’in Doğu’sunda kalan ülkelere verilen isim.
24 Bakınız: “Türkiye’nin Yakın Tarihi”, sf. 185
25 “Almanya Dışişleri Bakanlığı Belgeleri”, II. Baskı. Türkiye’deki Almanya Politikası (1941-1943) Sf. 92
26 “Almanya Dışişleri Bakanlığı Belgeleri”, I. Baskı. Macaristan’da Almanya Politikası (1937-1942), Moskova, 1946, sf. 58
27 Bakınız: Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası. 1946 yılı”.Moskova, 1952, sf. 168
28 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 91
29 Aynı yapıt, sf. 241
30 “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt III, sf. 146
31 Bakınız: “Arap ülkelerinin yakın tarihi (1917-1966)”, Moskova, 1968, sf. 59
32 Bakınız: K. S. Salibi. Lübnan Tarihine İlişkin Denemeler. Moskova, 1960, sf. 272, 273
33 Ocak 1944’te yapılan Suriye Komünist Partisi II. Kongresi, birbirinden bağımsız iki parti, Suriye Komünist Partisi ve Lübnan Komünist Partisi kurulması kararı aldı.
34 Bakınız: “Arap ülkelerinin yakın tarihi (1917-1966)”, sf. 96
35 Bakınız: K. S. Salibi. Lübnan Tarihine İlişkin Denemeler. Sf. 274
36 Bakınız: “Dış Ülkeler Tarihi. 1917-1945”. Moskova, 1967, sf. 193
37 Sterling Avoir ödemesi, Sterlin kurunun önemli ölçüde düşüşü hesaba katılmaksızın savaş sonrası yıllar boyunca nominal miktarlar üzerinden ödendi.
38 “Twenty Report to Congress on Land-Lease operations”. Washington, 1945, p. 51, 54
39 Aramco: (American-Arap Oil Company) Arabistan’daki en büyük petrol tekellerinden birisi; 1933 yılında Amerikan petrol arama şirketleri tarafından kurulmuştur.
40 Bakınız: “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt I, sf. 349
41 Bakınız: N. İ. Proşin. Suudi Arabistan. Tarihî ve Ekonomik Denemesi. Moskova, 1964, sf. 103
42 Bakınız: “Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi (1917-1966)”, sf. 219
43 V. Perlo’nun “Amerikan Emperyalizmi” kitabından alıntı. Moskova, 1951, sf. 221
44 Bakınız: N. İ. Proşin. Suudi Arabistan, sf. 108, 109
45 Bakınız: M. Brooks. Petrol ve Dış Politika, Moskova, 1949, sf. 120
46 B. Shwadran. The Middle East, Oil and the Great Powers. New York, 1955, p 311, 313

YETMİŞ DOKUZUNCU BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE LATİN AMERİKA 1941-1945

İkinci Dünya Savaşı Latin Amerika ülkelerinde derin değişikliklere yol açmıştı. Bu değişiklikler, esas olarak, bir yandan, savaş durumundan ve Avrupalı devletlerin, öncelikle de Almanya'nın, ayrıca Japonya'nın pozisyonunun zayıflamasından yararlanan Birleşik Devletleri, yeryüzünün bu parçasında egemen konuma geçmesini sağladı. Birleşik Devletler Latin Amerika ülkelerinin özgür siyasal ve ekonomik ilerlemelerine, bunda kendi egemenliğine bir tehdit gördüğünden, engel oluyordu. Yine bu nedenle, ABD bu ülkelerin faşizm ile ancak "sembolik savaş" hâlinde bulunmalarını tercih ediyordu. Diğer taraftan, İkinci Dünya Savaşı ve öncelikle Hitler Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne saldırması ve Sovyet halkının faşist Almanya'ya karşı kahramanca mücadelesi, SSCB ile bir an önce diplomatik ve ekonomik ilişkiler kurulmasından, Latin Amerika ülkelerinin "mihver" devletlerine karşı askerî harekâta katılmasından yana olan bu ülkelerdeki geniş halk kitlelerinin SSCB'ye sempatisinin artmasına yol açmıştı. Aynı

zamanda, Latin Amerika ülkelerinin yabancı tekellerden bağımsız olma mücadelesi arttı.

Japonya'nın Pearl Harbor'a saldırması ve ABD'nin bu ülkeye savaş ilan etmesinden sonra, tüm Orta Amerika ve Karayip Havzası ülkeleri (Guatemala, Honduras, Kosta Rika, Nikaragua, Panama, Salvador, Haiti, Dominik Cumhuriyeti ve Küba) 8-12 Aralık 1941'de "mihver" devletlerine savaş ilan ettiler. Venezuela, Kolombiya ve Meksika Aralık ayında "mihver" devletleriyle diplomatik ilişkilerini kesti.

Halk kitlelerinin anti-faşist eğilimi o denli güçlüydü ki, Kosta Rika Devlet Başkanı Calderon Guardia "mihver" ülkelerine Birleşik Devletler Kongresi'nden daha erken savaş ilan etti.[1] Meksika hükûmetinin talimatıyla tüm "mihver" devletlerin Konsoloslukları daha Eylül 1941'de kapatıldı. Daha sonra Meksika "mihver" devletlerine resmî olarak savaş ilan etti. Bundan önce ise gelişen olaylar şunlardı: 14 Mart 1941'de, saldırganlık durumunda Amerika-Meksika karşılıklı yardım anlaşması imzalandı. Bir süre sonra, Meksika hükûmeti Meksika limanlarında bulunan Alman ve İtalyan gemilerine el koydu. 12 Ocak 1942'de Meksika ve ABD ortak savunma karma komisyonu kurulması konusunda anlaşma imzaladılar. 22 Mayıs 1942'de Meksika Körfezi'nde iki Meksika gemisinin batmasından sonra Manuel Avila Camacho hükûmeti Almanya, İtalya ve Japonya'ya savaş ilan etti.

22 Ağustos 1942'de ABD'ye anlaşmalarla sıkı sıkıya bağlı olan Latin Amerika'nın en büyük devleti Brezilya Almanya ve İtalya'ya savaş ilan etti. Savaş ilanı, Brezilya kıyıları yakınında Alman denizaltılar beş tane Brezilya gemisini batırdıktan sonra gerçekleşti. Brezilya hükûmetine ülkenin, faşist Almanya'ya savaş ilan edilmesini talep eden ilerici çevreleri baskı yapmıştı.

Diğer Latin Amerika ülkelerinin hükûmetleri, ABD'yi savaşan taraf kabul etmeyeceklerini ve dolayısıyla onlara karşı tarafsızlık yasasını uygulamayacaklarını ilan ettiler.

Çok sayıda Latin Amerika ülkesi, ordularının faşist Almanya'ya karşı savaşa katılmasını istiyorlardı, fakat yukarıda da ifade edildiği gibi, ABD buna karşı çıkıyordu. Askerî harekâtlara yalnızca Brezilya ve Meksika katıldı. Brezilya Keşif Kolordusu 1944 Temmuzunda Napoli'ye çıkarma yaptı ve aynı yılın Eylül ayından itibaren 1945 yılı Nisanına kadar muharebelere katıldı. Meksika hükûmeti Şubat 1945'te Pasifik

Okyanusu’nda ABD Askerî Komutanlığının emrine bir hava filosu verdi. 1945 Haziranında Meksikalı pilotlar Filipin semalarında çatışmalara katıldı, Ağustos’ta ise Tayvan’ı bombaladılar.

Amerika Kıtası Devletleri Dışişleri Bakanlarının Rio de Janerio’daki Üçüncü Danışma Toplantısı

Japonya’nın Amerika Birleşik Devletleri’ne saldırmasından sonra, ABD Dışişleri Bakanlığı 9 Aralık 1941’de tüm Latin Amerika ülkelerine nota gönderdi. Bu notada Amerika Devletleri Dışişleri Bakanları Üçüncü Danışma Toplantısı’nın derhâl yapılması öneriliyordu. [2] Toplantı 15 Ocak 1942’de Rio de Janerio’da başladı. İlk görüşülen konulardan biri “mihver” devletleri ile diplomatik ilişkilerin kesilmesiydi. Meksika Dışişleri Bakanı Ezequiel Padilla tüm Latin Amerika ülkelerinin Almanya, Japonya ve İtalya ile diplomatik ilişkilerini kesmelerini talep etti. Kolombiya ve Venezuela temsilcileri onu desteklediler. Meksika’nın önerisine, Almanya, Şili ve Şili tekelcileri ile bağları olan ulusal burjuvazi ve zengin toprak sahiplerinin önde gelen çevrelerinin etkisi altında hareket eden Arjantin delegasyonu karşı çıktı. Arjantin temsilcisi ülkesinin elçilerini Berlin, Roma ve Tokyo’dan çekme niyetinde olmadığını belirtti. Şili temsilcisi ülkesinin “mihver” ülkeleriyle diplomatik ilişkileri ancak ABD’nin kendilerine derhâl 36 savaş uçağı ve 63 uçaksavar vermesi durumunda keseceğini bildirdi.[3] O zaman Brezilya Dışişleri Bakanı Oswaldo Aranha bir uzlaşma seçeneği önerdi: Latin Amerika ülkelerine “mihver” devletleri ile diplomatik ilişkileri kesmeyi “önermek”. Bu seçenek herkesi tatmin ediyordu ve 23 Ocak’ta ilgili karar kabul edildi. [4]

Amerikan delegasyonunun Başkanı, Dışişleri bakan yardımcısı Sumner Welles bu uzlaşma kararını destekledi. Bu konuda farklı bir görüşte olan ABD Dışişleri eski bakanı Cordell Hull Welles’in gerekçelerinden birini aktarmaktadır: “Welles benden diplomatik ilişkilerin kesilmesinin

neredeyse Latin Amerika Cumhuriyetlerinin savaşa girmesi anlamına gelmekte olduğunu göz önünde bulundurmamı rica ediyordu.” [5]

Latin Amerika ülkelerine “mihver” devletleriyle diplomatik ilişkileri kesmeleri önerisi dışında, oturum, bir yandan Batı Yarımküre ve Üçlü Pakt katılanları arasındaki (aynı zamanda onlar tarafından kontrol edilen topraklarla) doğrudan ya da dolaylı her türlü ticari ve finansal ilişkilerin derhâl kesilmesini öneren kararı kabul etti.

Rio de Janerio’daki oturumda, Amerika kıtasında “mihver” devletlerinin yıkıcı faaliyetleri ile mücadele önlemleriyle ilgili karar alındı. Bu karar, Amerika kıtasında “mihver” devletlerinin yurttaşlarına siyasal faaliyetlerde bulunmayı yasakladı, pasaport alımlarına daha sıkı kontroller getirdi ve Batı Yarımküre’nin güvenliği amacıyla adli ve polisiye önlemleri koordine edilmesini sağlıyordu. [6]

Bu karar uyarınca, Olağanüstü Siyasal Savunma Danışma Komitesi kuruldu. Tüm Amerika devletlerinin temsil edildiği Panamerikan organlarının çoğunluğundan farklı olarak, bu komite 7 devletin temsilcilerinden oluşuyordu: Arjantin, Brezilya, Şili, Meksika, ABD, Uruguay ve Venezuela. Komiteye merkez olarak Uruguay’ın başkenti Montevideo seçildi, Uruguay Dışişleri bakanı Alberto Guani onun Başkanı oldu. Her Latin Amerika ülkesinde Siyasal Savunma Ulusal Komitesi kurulmuştu ve bu komitenin yükümlülükleri arasında Olağanüstü Komite için bilgi toplamak vardı. Savaş yıllarında Olağanüstü Komite, ABD’nin Latin Amerika’da siyasal pozisyonunun güçlendirilmesine yönelik 29 karar aldı. Olağanüstü Siyasal Savunma Danışma Komitesi, ABD’nin Latin Amerika ülkelerinin içişlerine müdahale aracına dönüşmüştü.

Rio de Janerio’daki oturumda Latin Amerika ülkelerinin durumu ABD askerî sanayisine ham madde sağlama kaynağı olarak kayıt altına alınmıştı. Kararın “stratejik madde üretimi ve değişimine ilişkin” 1. maddesinde şu ifade yer alıyordu: “Kıta dayanışmasının somut olarak gerçekleştirilmesi planında Batı Yarımküre ülkelerine, öncelikle de savaşan ülkelere yeterli sayıda ve mümkünse en kısa sürede stratejik ve sıkıntısı çekilen ürünleri sağlamak amacıyla, Oturum, Amerika Cumhuriyetlerine ekonomik seferberlik önermektedir.”[7]

Kararın 2. maddesinde, bu önerinin yerine getirilmesi için, ekonominin stratejik ürün üretimi ile ilgisi olan tüm alanlarının seferberliğinin gerektiği

belirtiliyordu. Kararın diğer maddeleri, stratejik ürünlerin üretimi ve ticaretini güçleştirici idari sınırlamalar ve kontrollerin iptali ya da hafifletilmesini öngörüyordu. Ayrıca 30 Nisan 1942'ye doğru stratejik ürünler üretiminin planlanması için ulusal planlama komisyonu kurulması da öngörülüyordu.[8]

Oturum çalışmaları sürerken ABD 16 Latin Amerika ülkesiyle gümrük tarifelerinin karşılıklı indirimi anlaşmaları imzaladı.

Böylece Amerika Birleşik Devletleri Latin Amerika ülkelerinin sanayideki ilerlemesini, onları stratejik ürünler ve ABD askerî sanayisi için gerekli olan dev bir ham madde rezervuarına dönüştürerek kendi kontrolü altına alıyordu.

Bakanların Konferansınca, Amerika Devletleri Arasındaki Savunma Konseyi'ne ilişkin alınan karar uzun zamana yayılan sonuçlar barındırıyordu. Kararda şu ifadeler yer alıyordu: "Amerika Cumhuriyetleri Dışişleri Bakanları'nın Üçüncü Danışma Toplantısı, kıtanın savunması için gerekli olan önlemlerin ele alınması ve önerilmesi amacıyla tüm devletler tarafından atanacak askerî ve denizcilik uzmanlar konseyinin derhâl Washington'da kurulmasını tavsiye eder." [9] Rio de Janerio'daki Konferansta, aslında, ABD'nin himayesi altında yeni bir Amerika devletleri arası askerî organ kurulmuştu. Birleşik Devletlerin Amerika Ülkeleri Arası Savunma Konseyi'ndeki belirleyici etkisi Konsey tüzüğünün, onun Başkanının, Kurmay Başkanının ve sekreterinin, merkezinin bulunduğu ülkeden, yani ABD'den olması gerektiğini öngörmesiyle sağlanmış oluyordu. ABD Savaş bakanı Stimson konseyin ilk oturumunun 30 Mart 1942'deki açılışında şunları ifade ediyordu: "Konseyin kurulması, yalnızca Yarımküre'nin ortak savunmasının başlangıcı değil, bu yeni bir politikanın başlangıcıdır." [10]20 Mayıs 1942'de Konsey tüm Latin Amerika ülkeleri karargâhlarına ayrıntılı öneriler ve talimatlar gönderdi. Rio de Janerio Konferansı'nın kararı uyarınca, Amerika Ülkeleri Arası Savunma Konseyi ancak askerî harekâtlar döneminde çalışmak zorundaydı. Ancak, bu konsey bugün de vardır.

Amerika Ülkeleri Arası Savunma Konseyi'nin kurulması ve stratejik ürünlerin üretimi üzerinde kontrol sağlanması, Amerika Ülkeleri Arası Askerî İttifakı'nın temelini oluşturuyordu. "Havana Anlaşması'nın" yürürlüğe girmesi de buna katkıda bulundu. [11]

Rio de Janerio Konferansı’nda savaş sonrası barışın tesisi konusu önemli bir yer tuttu. 1939’da kurulan Amerika Ülkeleri Arası Tarafsızlık Komitesi, Amerika Ülkeleri Arası Hukuk Komitesi olarak değiştirildi. Komiteye uluslararası bir örgütün kurulmasına ve güvenlik sorunlarına ilişkin özel öneriler formüle etme görevinin verildiği özel bir karar çıkarıldı. [12] Komitenin daimî merkezi olarak Rio de Janeiro seçildi. Komiteye ABD, Arjantin, Brezilya, Venezuela, Kosta Rika, Meksika ve Şili temsilcileri girdi. Gerçi Arjantin ve Kosta Rika hükûmetleri temsilcilerini komiteye bir türlü göndermediler, ama komite yine de çalışmalarını başlattı ve daha 5 Eylül 1942’de ilk bildirisini sundu. Latin Amerika’daki Amerikan tekelleri ve burjuva-toprak sahipleri gizli servisinin çıkarları doğrultusunda kendi içine kapanmış bir Amerikan grubunun kurulması düşüncesinin ağır bastığı savaş sonrası yeniden yapılanacak bir dünyanın programı ilan edildi. Öyle ki, 6. ve 7. maddelerde, her iki ilkeyi, genel üyeliği ve ülkelerin bölgelere göre birliğini bir araya getirerek etkili bir uluslararası örgüt kurulmasına işaret ediliyordu.

Rio de Janerio Konferansı’nın son çalışma günü olan 29 Ocak 1942’de Peru ve Ekvator arasında sınır yüzünden çıkan çok eski bir tartışma nedeniyle ortaya çıkan silahlı sınır çatışmasında uzlaşma sağlanması konusunda bir protokol imzalandı. Ekvator temsilcisi daha 14 Ocak’ta, ülkesinin, Peru-Ekvator çatışması çözüme kavuşmadan hiçbir kararı imzalamayacağını bildirmişti. [13]

1942 Martında Amerika Devletleri Arası İşler Koordinatörü yönetiminde Amerika Devletleri Arası İşleri Özel Enstitüsü kuruldu. Perulu Bilim adamı E. Ramirez Novoa “Yanki’nin[14] Latin Amerika Politikası” adlı monografisinde Panama, Havana ve Rio de Janerio’daki Dışişleri Bakanları Danışma Konferanslarının sonuçlarını şöyle özetler: “Bu konferanslar Latin Amerika ülkelerinin çıkarları göz önünde bulundurulmaksızın yapılıyordu. Latin Amerika, kendilerini nereye götüreceğini, savaş sonrası dönemde ekonomik perspektifinin nasıl olacağını bilmeksizin ABD politikasının peşine takılmak zorundaydı.”[15]

Latin Amerika'da ABD Yayılmacılığının Çabaları

Savaş Latin Amerika ülkelerinin dış ticaretini büyük değişikliklere uğrattı: Latin Amerika Cumhuriyetleri arasında mal dolaşımı genişledi; bu ülkenin pazarlarında Amerika'nın pozisyonu önemli ölçüde güçlendi; İngiltere'nin payı azaldı.

1939 yılına kıyasla 1944 yılında Latin Amerika ülkelerinin ABD'ye dış satımı %34,9'dan %53,4 yükseldi, İngiltere'nin payı ise %16,4'ten %15,5'e düştü. ABD'den Latin Amerika'ya dış satım yine aynı yıllarda %40,5'ten % 56,9'a yükseldi. İngiltere'den dış satım ise %10,4'ten % 3,5'e düştü. [16] Almanya, İtalya, Japonya ve Fransa'ya gelince, İkinci Dünya Savaşı sırasında onlar fiilen Latin Amerika ülkeleriyle ticaret yapmamıştı.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru ABD, Latin Amerika ülkelerinin çoğunluğunun dış ticaretinde egemen bir konum elde etmeye başladı. Şöyle ki, Guatemala, Meksika, Panama, Kosta Rika, Honduras, Küba, Haiti ve Salvador'un dış satımında ABD'nin payı 1945'te %73-91 arasında değişiyordu. Yine aynı yıl Meksika, Küba, Haiti, Kosta Rika, Salvador, Guatemala, Honduras, Panama, Brezilya ve Bolivya'nın dış alımında ABD'nin payı %60-85 arasında bulunuyordu.

1945'te ABD'nin Latin Amerika'ya dış satımında Meksika, Brezilya, Küba, Venezuela ve Kolombiya'nın payı %75 idi. ABD'nin Latin Amerika'dan dış alımında Küba, Brezilya, Meksika, Arjantin ve Şili'nin payları %70'ti. Bu ülkeler, Birleşik Devletlere başlıca ham madde dış satımcıları ve Kuzey Amerika mallarının başlıca alıcılarıydı.

Böylece, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Latin Amerika Cumhuriyetlerinin çoğunluğunun ekonomisi hemen hemen tamamen Amerikan emperyalizmine tâbi idi ve ABD'nin baş rolü oynadığı dış ticarete tamamen bağımlı olmaya başladı.

ABD İkinci Dünya Savaşı'na kadar kendisi için gerekli doğal kauçuğun hemen hemen %100'ünü, kinin'in %95'ini, katı lifin %60'ını, bitkisel yağların %75'ini, ender madenlerin ve kalayın büyük miktarını Doğu Asya'dan ithal ediyordu. Doğu Asya stratejik ham madde kaynaklarının kaybedilmesinden sonra, Amerikan askerî sanayi için bu ham madde kaynağı Latin Amerika oldu.

İkinci Dünya Savaşı'nın başında ABD normal ticari kanallar üzerinden Latin Amerika ülkelerinden stratejik mallar alıyordu. Ama 1941'den itibaren onlar ikili anlaşmalar imzalama yoluna gittiler. 14 Mayıs 1941'de Brezilya ile ABD'ye stratejik ham madde dış satımı anlaşması imzalandı. Bu ve ardından gelen tüm anlaşmalar, yalnızca Amerikan savaş sanayisinin günlük gereksinimlerinin karşılanmasını değil, ABD'de stratejik ham madde ve mal için daimî rezervler oluşturulmasını da öngörüyordu. 3 Aralık 1941'de ABD Şili ile tüm bakır, kurşun konsantresi, molibden, manganez, kobalt ve cıva alımı için anlaşma imzaladı.

Amerikan emperyalizmi stratejik ham maddenin saldırganlarla mücadele gereksinimi için seferber edilmesi bahanesiyle Latin Amerika ülkeleri ekonomisinin tüm alanlarına giderek daha fazla sızıyor, kendi kontrolünü sağlıyor, ulusal sanayinin ilerlemesini frenliyordu.

ABD hükûmeti kendi İhracat-İthalat Bankası aracılığıyla, Latin Amerika ülkelerinin kredi politikaları üzerinde kontrol kurdu. Bu bankanın faaliyetleri kredi sağlama ve dış ticaret üzerindeki kontrol sınırlarını aştı ve aslında Latin Amerika Cumhuriyetleri ekonomisinin ABD kontrolüne tâbi kılınmasına yöneldi.

Belli bir amaç taşıyan banka kredileri, ABD'nin Latin Amerika ülkelerinin ekonomisini kendileri için istenen yönde doğrudan etkilemesine olanak sağlıyordu. Bir kural olarak, krediler, ABD'li "uzmanların" onların nasıl harcandığını gözlemlemesi koşuluyla sağlanıyordu; herhangi bir tesisin inşaatı Amerikan firmalarına veriliyordu. Birçok durumda banka, kredi alan kuruluşun yönetim kadrosuna kendi temsilcisinin dâhil edilmesini talep ediyordu. İhracat-İthalat Bankası Latin Amerika'ya Amerikan tekellerinin ham madde deposu rolünü yüklemek için burada yapım sanayi ve ağır sanayinin gelişmesini frenliyordu.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, ABD iktidar çevreleri ile Latin Amerika devletlerinin yönetici sınıfları arasında yakınlaşmalar oldu, çünkü Amerikan emperyalizmi Latin Amerika'nın "iyi komşusu" ve tam köleleştirme politikası yürütürken Latin Amerikalı iktidar çevrelerine bazı ekonomik kolaylıklar sağlıyordu. Anlaşılıyor ki, ABD'li tekelcilerin Latin Amerika ülkeleri egemen sınıflarıyla yakınlaşması, onlar arasındaki çelişkileri hiçbir şekilde ortadan kaldırmıyordu.

Güney ve Orta Amerika’nın toprak sahipleri büyük işadamları savaşın bir an önce sona ermesinden yana değillerdi; çünkü bu, savaşan her iki tarafa da yaptıkları dış satımlardan elde ettikleri gelirlerin azalması tehdidi oluşturuyordu. Onlar, Birleşmiş Milletlere ham madde ve gıda satarak çok büyük gelirler elde ediyorlardı. Tüm Latin Amerika’nın altın rezervleri 1945’te 4390,7 milyon dolardı.[17]

Savaştan önceki dört yıl içinde (1936-1939) Latin Amerika’nın ABD ile ticaretinde aktif bilançosu 270 milyon dolardı, savaş dönemindeki dört yıl içinde ise (1941-1944) bu rakam 1529 milyon dolara ulaşmıştı.

Savaş yıllarında bazı Latin Amerika ülkeleri, Birleşik Devletlerdeki gerici çevreleri faşist devletlere bağlayan bir tür köprüydü. ABD Eski Dışişleri Bakanı C. Hull anılarında Brezilya diplomasisinin Portekiz ile görüşmelerdeki “değerli işbirliğini” özellikle belirtiyordu.[18] İkinci Dünya Savaşı yıllarında Portekiz’in, emperyalist devletlerin tek bir anti-Sovyet cephede birleşmesine dönük entrikaların merkezlerinden biri olduğu bilinir.

Latin Amerika’dan, yalnızca Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’nin değil, faşist ülkelerin askerî sanayisine de stratejik malzemeler geliyordu. Örneğin, Brezilya tarafından 22 Ağustos 1942’de “mihver” devletlerine savaş ilan edilinceye kadar İtalyan Havacılık şirketi “Lati” aracılığıyla Avrupa ve Brezilya arasında sürekli hava ulaşımı sağlanıyordu ve bu sayede faşist devletler Brezilya’dan çok değerli stratejik ürün (elmas, kristal kuvars, mika vb.) satın alıyordu. Ayrıca Almanya ve İtalya’ya, faşist devletlerin Latin Amerika ile ticaretinde nakliyat noktaları olan sözüm ona “tarafsız” ülkeler üzerinden askerî ham madde sağlanmasının rolü önemliydi. Arjantin’in “tarafsız” tutumu [19] Franco İspanyası ve İsveç gibi aracılar yardımıyla Almanya’ya Arjantin’den ham madde ve tarım ürünleri satın alma olanağı veriyordu. Öyle ki, 1942 yılında İspanya faşist Almanya için Arjantin’den 15 milyon kental buğday ve 3 milyon kental mısır getirmişti. İspanya Dışişleri Bakanı R. Serrano Suner 1942 Nisanında, İspanya’nın faşist blok ülkelerine destek verdiğini itiraf ediyordu. Arjantin Almanya için Latin Amerika’da gizli istihbarat merkeziydi; bu ülkenin “tarafsız” tutumu, Alman ajanların faaliyetlerini önemli ölçüde kolaylaştırmıştı.

Birleşik Devletlerin Latin Amerika üzerinde askerî kontrol kurmak için başlıca araçlarından biri kira, borç ya da diğer bahane koşullarla ele

geçirilen topraklardaki deniz, askerî ve hava üsleri inşaatıydı. Büyük Britanya ile anlaşma uyarınca 2 Eylül 1940'da Birleşik Devletler Newfoundland'dan Trinidad'a kadar Atlantik Okyanusu adalarında, aynı zamanda Britanya Guyanası'nda 99 yıllığına yok pahasına üsler kiraladı, Fransa ve Hollanda'nın Amerikan sömürge topraklarında askerî üsler satın aldı.

Amerika Cumhuriyetlerinin Dışişleri Bakanlarının Panamerikan Konferanslarında ve üç danışma toplantısında kabul edilen "kolektif savunma" ve "Amerikan dayanışması" kararlarını örnek göstererek ve ayrıca Batı Yarımküre'nin "mihver" devletlerinin saldırganlığına karşı savunma bahanesiyle Birleşik Devletler Latin Amerika devletlerinden, Latin Amerika'nın stratejik olarak önemli noktalarında deniz ve hava üsleri inşaatı için izin alınmasını talep ediyordu.

Daha savaşın ilk yıllarında ABD Pasifik Okyanusu sahilinden 400mil mesafede bulunan Cocos adasında (Kosta Rika) bir deniz üssü kurmuştu. "Güvenlik bölgesi" dışında bulunan bu deniz üssünün kurulması, bir kez daha gösteriyor ki, ABD yalnızca Batı Yarımküre'nin savunmasını değil, kendi etkisinin güçlenmesini de düşünüyordu. Ardından, Ekvator'a ait olan Galapagos adalarında bir deniz üssü inşa edildi. Ekvator topraklarında, Birleşik Devletler, Kito ve Ambato kentlerinde havaalanları kurdu.

Birleşik Devletler askerî üs kurmak için Panama'yı da arazi kiraya vermeye zorladı. 1940 Haziranında ABD'nin Panama Büyükelçisi Dışişleri Bakanını ziyaret etti ve –güya Panama Kanalı'nın savunma çıkarları için– egemenlik ilkeleri temelinde ABD'ye 99 yıllığına yeni toprak parçaları ve Panama sularından yararlanma hakkı verilmesini talep etti. Panama hükûmeti şu koşullarda ABD'nin taleplerini karşılamaya razı oldu: Panama toprakları üzerindeki yeni araziler ABD'ye yalnızca askerî harekâtlar sırasında sağlanır. Panama kendi egemenliğini tümüyle korur, ABD ise Panama'ya gereken tazminatı öder. [20] ABD Panama hükûmetinin yasal taleplerine razı olmadı, basın ise Panama Cumhurbaşkanı Arnulfo Arias'a faşist Almanya'yı desteklemek ve ABD'ye karşı düşmanca tutum takınmak gibi ağır suçlamalarda bulundu. 18 Şubat 1941'de ABD'nin Panama Büyükelçiliği ültimatom şeklinde, Panama topraklarının bazı arazilerinin derhâl ABD'ye tahsis edilmesi talebinde bulundu. [21]Görüşmeler daha sonra Washington'da devam etti.

Ekim ayı başında Cumhurbaşkanı Arias Küba'ya gayri resmî bir ziyarette bulundu. Onun yokluğundan yararlanan Kuzey "komşusu" bir devlet darbesine ön ayak oldu. 9 Ekim'de çiçeği burnunda Cumhurbaşkanı Ricardo Adolfo de la Guardia ABD Büyükelçisi Edwin Winson'u bağlılık duyguları ve korktuğu için değil vicdanı için hizmet etmeye hazır olduğu konusunda temin ediyordu. Bundan sonra, Washington'daki görüşmeler hız kazandı. 18 Mayıs 1942'de bir anlaşma imzalandı; bu anlaşmaya göre, askerî-stratejik üs inşaatı için Panama ABD'ye 15 bin hektar araziyi kiraya verdi. ABD kiralanan araziyi savaş bittikten bir yıl sonra Panama'ya iade etme yükümlülüğünü üstlendi. [22] Ama doğal olarak, kendi vaatlerini ihlal ettiler.

ABD Şili ve Peru'nun Pasifik Okyanusu kıyısında da askerî üsler kurdu. ABD Atlantik Okyanusu tarafında büyük bir deniz ve hava üsleri ağı inşa etti: Balbao ve Rio-Ato'da (Panama), Fernandu-di-Noronya, Natale, Resifi'de (Brezilya), La-Plata Nehri havzasında (Uruguay topraklarında), Akapulko, Salina-Kruse (Meksika) vb. Ayrıca Bahama ve Antil adalarında, Trinidad adasında ve Britanya Guyanası'nda inşa edilen üsler de ABD'nin askerî-stratejik pozisyonunun güçlenmesinde epeyce bir rol oynadı. ABD, demiryolunun geçtiği Tehuantepec kıstağına ayrı bir ilgi gösteriyordu; Panama Kanalı'nın çalışmaması durumunda bu yol üzerinden asker sevkiyatı ve askerî yük taşımayı planlıyorlardı.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru ABD Latin Amerika'da, daha küçük çaplı istinat ve gözlem noktalarını saymazsak –ki bunlardan yalnızca Panama'da 130 tane vardı– 92 askerî üsse sahipti.[23]

Birleşik Devletler ayrıca Latin Amerika'nın stratejik olarak önemli komünikasyonları üzerinde de kontrol kurmuştu. Güney ve Orta Amerika Havayollarının eski sahipleri İtalyan Şirketi "Lati" ve Alman Şirketi "Condor" ve Luftansa, ABD Havayolları "Panagra", "Panair" ve diğerlerinin yerini aldılar. İnşaatı ABD yönetimi altında İkinci Dünya Savaşı yıllarında başlatılan Panamerikan otobanı büyük bir stratejik önem kazanmıştı.

Latin Amerika orduları, Birleşik Devletlerin Lend-Lease yöntemiyle temin ettiği tek tip silahlarla donatılmıştı, fakat bu silahların temini savaşın sonuna rastlamaktadır. Savaşın son yılında Lend-Lease yönetimiyle Latin Amerika'ya yaklaşık 460 milyon dolarlık tank, uçak, top ve diğer teçhizat

sevk edildi.[24] “Yardım” ABD’nin, Latin Amerika ülkelerinin içişlerine müdahalesiyle aynı anda yapılıyordu. FBI ajanları Latin Amerika’yı istila etti. Amerikalı gerici gazeteci John Mc Cormack, Lend-Lease’in amaçlarından söz ederken şunları belirtiyordu: “Birleşik Devletler Lend-Lease yoluyla savaş sonrası dünyayı kendisine uygun bir şekilde taksitle satın almaktadır.” [25]

ABD’nin Latin Amerika üzerinde kontrol kurmasında, Birleşik Devletlerin Latin Amerika ülkelerindeki askerî misyonları ve Latin Amerikalıların ABD askerî okullarında ve akademilerinde eğitim almaları da büyük bir rol oynadı. Daha önce Latin Amerika ordularında çalışan Alman ve İtalyan eğitimcilerin yerini artık Kuzey Amerikalı eğitimciler almıştı.

Birleşmiş Milletler Örgütü’nün Kurulması ve Latin Amerika

Latin Amerika ülkelerinin iktidar çevreleri dünyanın savaş sonrası yeniden yapılanması ve barışın yürütülmesine dönük uluslararası bir örgütün kurulmasına büyük ilgi gösteriyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri, yeni bir uluslararası örgütte kendi egemenliğini kurmak için Batı Yarımküre ülkelerinin kendileri tarafından oluşturulan bloğuna bel bağlama hesapları içindeydi.

ABD’nin resmî ve gayri resmî temsilcileri sözcüğün tam anlamıyla Latin Amerika ülkelerini istila etmişlerdi. ABD Başkan yardımcısı H. Wallace 1943 Nisanında, Latin Amerika ülkelerine propaganda amaçlı sözüm ona bir iyi niyet gezisi yaptı. Yine aynı yılın Kasım ayında Latin Amerika ülkelerine gezisini tamamlayan Amerikalı senatör Butler, üç savaş yılı boyunca ABD’nin Latin Amerika’da askerî çalışmalarla hiçbir ilgisi olmayan faaliyetlere 6 milyar dolar harcadığını belirtiyordu. Senatörün ifadesine göre, paranın büyük bir bölümü “Latin Amerika ile dostluk satın almaya”[26] harcanmıştı. Butler’in açıklamaları ABD ve Latin Amerika

iktidar çevrelerinde şaşkınlık yaratmıştı. H. Wallace ve diğer resmî şahıslar boşu boşuna bu olumsuz izlenimi silme çabası veriyorlardı.

1944 yılı başında Panamerikan günü kutlamaları sırasında bir konuşma yapan C. Hull şunları söylüyordu: “Savaşın sonunda tüm ülkelerimiz inanılmaz derecede güç sorunlarla karşı karşıya kalacaktır... Kendi sorunlarını tek başına çözebilecek hiçbir devlet yoktur.” Daha sonra Hull şu çıkarımı yapıyordu: “Amerika devletlerinin daha bugünden üst düzeye çıkmış olan eylem birliği, savaşın sonunda maddi refahın artırılması ve uluslararası bir örgütün kurulması için bize daha çok gerekli olacaktır.” [27] Amerikan diplomasisi böylelikle ABD’nin Latin Amerika’daki savaş sonrası planlarını kamufle etmeye çabalıyordu.

Panamerikan Yönetim Konseyi tarafından daha 1942’de kurulan Savaş Sonrası Yeniden Yapılanma için Yürütme Komitesi, 1944’te Savaş Sonrası Panamerikan Örgütü’ne ilişkin bir rapor yayımlıyordu. Raporda Panamerikan Yönetim Konseyi’nin güçlendirilmesine dönük önlemler yer alıyordu ve en önemli vurgu, Amerika devletleri arasındaki tüm sorunların gözden geçirilmesinin, Panamerikan Konseyi’nin önceliği olduğuna yapılıyordu[28] Amerika Devletleri Arası Hukuk Konseyi de Eylül 1942 ve Haziran 1944’te benzer önerileri sunmuştu.

Tüm Amerika ülkelerinin Birleşmiş Milletler Örgütü’ne özel bir bölgesel blok olarak dâhil edilmesi çizgisi, ABD’nin İkinci Dünya Savaşı’nın son dönemindeki Panamerikan politikasının temel tutumlarından biri olmuştu. Bu hedef daha Dumbatron-Oks’taki konferansta ortaya çıkmıştı. Bu konferansta Amerikan delegasyonuna Başkanlık yapan ABD Dışişleri bakan yardımcısı E. Stettinius, 12 Eylül 1944 tarihinde, Amerika Cumhuriyetleri diplomatik misyon Başkanları önünde yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: “Dumbatron-Oks’taki görüşmelerin katılanları olan ABD delegasyonu üyeleri, daima Amerika Cumhuriyetleri arasında var olan ilişkileri tüm Amerika devletlerinin kendi aralarındaki sıkı bir işbirliği içinde barış ve istikrar temelinde kurulacak dünya düzeninin oluşumuna yapabilecekleri katkıyı kast etmişlerdir.” Devamında Stettinius Amerika devletleri temsilcilerinin “ortak çıkarlarla ve Uluslararası Örgütün kurulmasıyla ilgili sorunları tartışmak” [29]için buluşacaklarına ilişkin umudunu dile getiriyordu

Doğaldır ki bu konuşmalar işin gerçek yüzünü hiç de değiştirmiyordu ve Amerika Dışişleri Bakanlığı Latin Amerika ülkelerinin görüşlerini önemsememeye devam ediyor ve gerçekte onlara danışmaksızın onlar adına hareket ediyordu.

Böylelikle, ABD her ne pahasına olursa olsun, Panamerikan Konseyi'ni güçlendirmeye, birincisi, Uluslararası Örgütün Batı Yarımküre'nin işlerine karışmasını olanak dışı kılmak; ikincisi, Birleşmiş Milletler Örgütü'nü ABD'nin iradesini yerine getiren bir organa dönüştürmek umuduyla uluslararası sorunların çözümünde Latin Amerika ülkelerinin oylarından yararlanmak amacıyla bu konseye "bölgesel" bir nitelik yüklemeye karar vermişti.

ABD, Amerika devletleri arası bölgesel güvenlik sisteminin, gerçekte ise ortaya çıkmakta olan Birleşmiş Milletler Örgütü'nün karşısına koyulabilecek ilk askerî-siyasal bloğunu oluşturma görevini Chapultepec Konferansı'nda hedef olarak önüne koymuştu.

Savaş ve Barış Sorunlarına ilişkin Chapultepec Konferansı

21 Şubat 1945'te Mexico City kentindeki Chapultepec Sarayı'nda Savaş ve Barış sorunlarına ilişkin Amerika devletleri arası bir Konferans başladı. Bu konferansta, hükûmeti 4 Haziran 1943 tarihli askerî darbe sonucu onaylanan ve ABD ve Latin Amerika ülkelerinin çoğunluğu tarafından tanınmayan Arjantin dışında tüm Latin Amerika ülkelerinin temsilcileri yer alıyordu. Arjantin hükûmetini tanımayan Latin Amerika ülkeleri arasında, yönetim makamındaki kişilerin defalarca değişmesine karşın, Almanya yanlısı eğilimi nedeniyle Arjantin hükûmetini tanıma konusunda görüş ayrılığı vardı. Bu hükûmet, Arjantin sorununun tartışılması için Panamerikan Konseyi'nin toplanması talebinde bulunuyordu, fakat bu hükûmetin talebi yerine getirilmedi. Panamerikan Konseyi'nin toplantı yapma konusundaki isteksizliğine karşı bir protesto işareti olarak Arjantin hükûmeti Meksika'daki konferansa katılmadı. Konferansın başlangıcında,

diğer ülkeler tarafından tanınmayan yeni Salvador hükûmetinin temsilcileri de yer almıyordu. Ancak, konferansın çalışmaları sürerken bu hükûmet tanındı ve devamında Salvador delegasyonu Meksika'ya geldi.

Delegasyonlara Dışişleri Bakanları Başkanlık yapıyordu. ABD'nin Dışişleri bakanı E. Stettinius Başkanlığındaki çok sayıda ABD delegasyonuna Dışişleri bakan yardımcısı Nelson Rockfeller ve William Clayton dâhildi. Konferansta toplam 330 delege bulunuyordu ve 450 gazeteci katılıyordu.

Amerikalı diplomatların niyetlerine bakılırsa, bu olağanüstü konferans Amerika'nın Latin Amerika'daki pozisyonunda güçlenmeyi pekiştirmeliydi. En azından bu denli önemli olan bir başka ödev de Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulmasına ilişkin San Fransisco'da yapılacak konferansta ABD'nin, tüm Latin Amerika ülkelerinin tam desteğini almasıydı.

Daha sonradan San Fransisco'daki konuşmasında Stettinius'un şu açıklaması boşuna değildi: "Birleşik Devletler hükûmeti, Amerika devletleri sisteminin kendi faaliyetleri alanında güçlenmesinin aynı zamanda uluslararası örgütün güçlenmesine de katkıda bulunacağı görüşündedir."[30]

Konferansın temel belgesi, 6 Mart 1945'te kabul edilen Chapultepec Deklarasyonu adlı belgeydi.

Konferansta temsil edilen hükûmetler adına yapılan açılış konuşmasında "karşılıklı yardım ve Amerika dayanışması" ilkesi seslendirildi; Amerika devletleri Panamerika konferanslarında ve Amerika Cumhuriyetleri Dışişleri Bakanları toplantılarında kabul edilen ilkeleri kastederek "uluslararası hukuk ilkelerine" bağlılıklarını ilan ediyorlardı.

Açılış konuşmasında ayrıca "dünyada oluşan yeni durumun, Amerika halklarının ittifakı ve dayanışmasını her zamankinden çok daha fazla gerekli kıldığı" vurgulanıyordu. Ve tüm bunlar "insan haklarının savunulması ve yeryüzünde barışın korunması" uğrunaydı.

Chapultepec Deklarasyonu'nun ilk temel bölümü şu maddeleri içeriyordu:

1) Tüm egemen devletler hukuki olarak eşittir. 2) Her devlet bağımsızlığına saygı duyulması hakkına sahiptir. 3) Amerika devletlerinden herhangi birinin toprak bütünlüğü, dokunulmazlık, egemenlik ya da siyasal

bağımsızlığına karşı her türlü yelteniş, bu deklarasyonu imzalamış olan diğer devletlere karşı bir saldırganlık eylemi olarak değerlendirilecektir. 4) Herhangi bir Amerika devleti tarafından saldırganlık ya da bir saldırganlık eylemi hazırlığı durumunda, deklarasyonu imzalamış olan devletler karşı önlemler konusunda kendi aralarında müzakereler yapacaktır. 5) Saldırganlık tehdidi ya da saldırganlık eyleminin Birleşmiş Milletlerin askerî çabalarına zarar vermesi durumunda deklarasyonu imzalamış olan devletler tarafından saldırganlığın önlenmesi ya da ortadan kaldırılması için şu önlemler öngörülüyordu: diplomatik misyon Başkanlarının geri çağırılması; diplomatik ve konsolosluk ilişkilerinin sonlandırılması; posta, telgraf, radyo, telefon bağlantılarının kesilmesi; ekonomik, ticari ve finansal ilişkilerin durdurulması; askerî güç kullanılması.

Chapultepec Deklarasyonu'nun ikinci bölümü, Amerika Cumhuriyeti hükûmetlerine anayasalarının kuralları uyarınca, saldırganlık tehdidi ya da saldırganlık eylemi durumunda yaptırımlar uygulama prosedürünü düzenleyen bir anlaşmanın imzalanmasına ilişkin önerileri içeriyordu.

Üçüncü bölümde ise, Batı Yarımküre'de barış ve güvenlik konularına ilişkin bölgesel anlaşma ilkelerinin –ki Chapultepec Deklarasyonu böyleydi–, gelecekteki uluslararası örgütün amaçları ve ilkelerine uygun olması gerektiğine işaret ediyordu. [31]

Hatta Chapultepec Deklarasyonu içeriğinin kısa özeti, ABD'nin açık seçik bölgeciliği ve savaş döneminin olağanüstü koşullarında yürürlükte olan ilkeleri savaş sonrası dönemde de yaygınlaştırma çabası hakkında net bir izlenim vermektedir. Savaşın son aylarında Chapultepec Deklarasyonu'na bu tür ilkelerin dâhil edilmesi, Birleşik Devletlerin gelecekte askerî bir ittifakın temellerini atma çabası içinde olduğunu göstermektedir.

Mexico'daki Konferans'ta Chapultepec Deklarasyonu uyarınca, tüm Amerika Cumhuriyetlerinin Genelkurmay temsilcilerinden oluşacak bir Amerika devletleri arası daimî Genelkurmayı kurulması kararı alındı. Bu Genelkurmayın kurulması, Amerika devletleri arası sistemin militaristleşmesi ve ABD'nin Latin Amerika ülkeleri arasında kontrol kurması anlamına geliyordu. Chapultepec Konferansı'na kadar Panamerikan Birliği'nin askerî organı 1942'de kurulan Amerikan Ülkeleri Arası Savunma Konseyi idi; şimdi ise bu organ Panamerikan Birliği Yöneticiler Konseyi'nin daimî yardımcı organına dönüşmüştü.

Chapultepec Konferansı'nda Amerika ülkeleri arası konferansların her dört yılda bir toplanması ve Amerika ülkelerinin genel politikasının hazırlanması ve Amerika devletleri arası sisteme dâhil diğer organların fonksiyonlarının belirlenmesi sorumluluğunu taşıyan bir organ olarak resmen faaliyet göstermesi gerektiğine karar verildi. [32]Bir diğer karar ise Dışişleri Bakanları Danışma toplantılarının her yıl gerçekleştirilmesini öngörüyor ve bu organın kararlarını belirliyordu. Dışişleri Bakanları Danışma toplantılarının başlıca işlevi, Amerika kıtasını ilgilendiren "acil ve önemli konuların" ve aynı zamanda Amerika Cumhuriyetlerinde barışı tehdit eden durumların ele alınmasından ibaretti.[33] Panamerikan İttifakı'nın yetkilerini genişleten karar, bu ittifakın Yöneticiler Konseyi'ne gerekirse Amerika Cumhuriyetleri Dışişleri Bakanları Danışma Oturumlarını olağanüstü toplantıya çağırma hakkı tanıyordu.

Tüm bu kararlar, Amerika devletleri arasında bir askerî ittifakın oluşturulmasına dönüktü ve Panamerikan İttifakı'nı idarî-hukuki bir birlikten siyasal bir örgüte dönüştürüyordu. Daha Mexico City'deki konferansın arifesinde 26 Ocak 1945'te ABD Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan oturumda Dışişleri bakan yardımcısı J. Grew, "savaş sonrası dünyada üzerine düşen görevi gerçekleştirebilmesi için Amerika devletleri arasındaki sistemin güçlendirilmesi amacıyla" [34]Panamerikan İttifakı'nın reorganizasyonunun gerekli olduğunu ifade ediyordu. 1945 ilkbaharına doğru Amerika kıtasına dışarıdan bir tehdit tümüyle ortadan kalkmıştı, Mexico City'deki konferans kararlarında âdeta savaş dönemi ortamı kök salıyordu. Chapultepec Deklarasyonu ve Konferansın diğer faaliyetleri, Dumbatron-Oks'ta dört büyük devlet tarafından alınan kararlar ve bir süre sonra Birleşmiş Milletler Örgütü'nün temelini oluşturacak olan ilkelerle çelişiyordu.

Özel kararda Konferansın gelecekteki uluslararası örgüt konusunda bakış açısı anlatılıyor ve Latin Amerika ülkelerinin önerilerinin dikkate alınmasına ilişkin arzu dile getiriliyordu. [35]

ABD Dışişleri bakan yardımcısı Clayton 27 Şubat tarihinde, "Ekonomik Misak" adını alan kapsamlı bir program sundu. Clayton'un gümrük tarifelerinin aşamalı olarak kaldırılması ve "eşit olanaklar ilkesinin" yaşama geçirilmesini öngören önerileri ABD'nin Batı Yarımküre'yi Latin Amerika ülkelerine ham madde ve ucuz iş gücü sağlama rolünün biçildiği büyük bir

kartele dönüştürme yeltenişi anlamına geliyordu. “Clayton Planı”, ABD’nin Batı Yarımküre’de savaş sonrası ekonomik yayılmacılığının sancağı olmuştu.

Konferansta imzalanan “Amerika Ülkelerinin Ekonomik Misakı” üç temel maddeyi içeriyordu:

1. Tüm tarife engellerinin ortadan kaldırılması. Misak’ın 3. maddesinde, Latin Amerika devletlerinin, uluslararası ticaretin artmasına engel oluşturan bariyerlerin ortadan kaldırılması için etkin önlemler almaları gerektiği ifadesi yer alıyordu.

2. Ekonomik ayrımcılığa meydan verilmemesi. 5. madde tüm ‘ekonomik milliyetçilik biçimlerinin ortadan kaldırılmasının’ gerekliliğine işaret ediyordu.

3. Yabancı sermaye yatırımları için garantiler sağlanması. 6. madde “bir ülke tarafından diğerine getirilen sermayelere (...) eşit haklar sağlanması ve adil davranılmasını” [36]öneriyordu.

Böylece, amacı Amerikan sermayesinin Latin Amerika’da kontrolsüzce hüküm sürmesi olan “Clayton Planı” “Ekonomik Misak”a girmiş oldu. Bu, Latin Amerika ülkelerinin kendi sanayilerinin gelişmesi düşüncesinden vazgeçmek ve ABD’nin emperyalist tekellerine onların ham maddelerini en düşük fiyatlardan satın almak ve kendi ürünlerini en yüksek fiyatlardan satmalarına olanak sağlamak zorunda oldukları anlamına geliyordu. “Planın” sömürgeci, tek yönlü niteliğini ve bunun Latin Amerika ülkelerinin ekonomileri için taşıdığı tehdidi belli ölçüde maskelemek için “Ekonomik Misak” demagojik bir şekilde ABD’nin Latin Amerika ülkelerinin gelecekte bağımsız ekonomik gelişmeleri amacıyla onların “endüstrileşmesine” katkıda bulunmak niyetinde olduğunu ilan ediyordu. (Gerçekte ABD hükûmeti “sanayinin yalnızca sağlıklı bir ekonomik altyapıya sahip, yani devletin katkısı ve korumacı gümrük tarifeleri olmadan da ayakta kalabilecek [37]alanlarına yardım etmeyi” kastediyordu.)

“Clayton Planı” Latin Amerika ülkelerinin kapılarını Amerikan sermayesine ardına kadar açıyordu. Sonradan ABD Dışişleri bakanı G. Marshall’ın Nisan 1948’de Bogota’daki konferansta ifade ettiği gibi, “Chapultepec Deklarasyonu, Latin Amerika ülkelerinin ulusal ekonomileri önünde, özel yatırımlara teşvik ve yabancı sermayeye garanti sağlama yoluyla geniş bir gelişme perspektifi açmıştı.” [38]

ABD’nin yayılma politikası Latin Amerika ülkelerinde kitlesel protesto eylemlerine yol açmıştı ve bunun sonucunda Latin Amerika delegasyonu Mexico City’de ABD’nin ekonomik konulardaki önerilerini onaylama kararlılığı gösteremedi. Ancak bu, Amerikan emperyalizminin kendi programından vazgeçtiği anlamına gelmiyordu. Tam tersine, Birleşik Devletler Latin Amerika ülkelerine kendi, köleleştirici, çift taraflı anlaşmalarını dayatmak için tüm olanaklarını seferber etmişti ve bunu da belli ölçüde başardılar.

Mexico City’deki konferansta, Stettinius dâhil, Amerika delegasyonu yöneticileri Chapultepec Deklarasyonu’nun Birleşmiş Milletler Organizasyonu ilkelerine uygun olduğunu defalarca dile getirdi. Ancak, bir süre sonra San Fransisco Konferansı, ABD tarafından kurulan Latin Amerika ülkeleri bloğunun, aralarındaki ilişkiler Chapultepec Deklarasyonu ile düzenlenen devletler grubunu, Birleşmiş Milletlerin karşısına koyma çabası verdiğini gösteriyordu. Bu ülkelerin temsilcileri, Panamerikan İttifakı’nın, bölge (Panamerikan) sistemine dâhil olan devletler arasındaki tartışmalı durumlar ve görüş ayrılıklarının bu sistemdeki anlaşmalar ve tüzükler uyarınca çözülmesi için Panamerikan İttifakı’nın BM içinde özerk bir birim olarak tanınmasını talep ediyorlardı. Bu girişimler BM Örgütü ve genel güvenlik ilkelerinin güçlenmesinden yana olan SSCB ve diğer devletler tarafından hak ettiği olumsuz yanıtı aldı.

Mexico City’de Amerika devletlerinin ortak tavır belirleme politikası üzerinde çalışılmış, onların, San Fransisco’da yapılacak konferansta Amerika devletleri arası bloğu savunmaya dönük konuşmaları hazırlanmış, uluslararası genel konferansa kurulacak Birleşmiş Milletler Örgütü’nün tüzüğünde bir dizi değişiklik yapılması için öneride bulunma kararı alınmıştı. (Güvenlik Konseyi’nin rolünün zayıflatılarak Asamble’nin işlevlerinin artırılması, Güvenlik Konseyi’nde Latin Amerika ülkeleri daimî temsilciliğinin oluşturulması vb.)

Chapultepec Konferansı artık İkinci Dünya Savaşı sonunda Amerikan tekelci sermayesinin, Latin Amerika ülkelerini uzun vadeli programıyla kendisine tâbi kıldığını göstermişti.

Amerika delegasyonu konferansta Latin Amerika ülkelerinin Franco İspanyası ile ilişkileri, Batı Yarımküre’deki Avrupa kolonilerinin ve Latin Amerika topraklarında İkinci Dünya Savaşı döneminde kurulan Amerikan

üslerinin yazgısı gibi önemli konuların tartışılmasına meydan vermemişti. Mexico City'deki Konferans'ta, Sovyet-Latin Amerika ilişkilerinin gelişmesini her şekilde frenlemeye çalışan Amerikalı diplomatlar Latin Amerikalı temsilcileri komünizm tehlikesiyle korkutmuşlardır.

Chapultepec Konferansı'nın katılımcıları 7 Mart'taki son oturumlarında Arjantin hükûmetini "dış politikasını diğer Amerika Cumhuriyetlerinin politikasına uydurmaya, 'mihver' devletlerine savaş ilan etmeye, aynı zamanda Chapultepec Konferansı'nda kabul edilen belgeleri imzalamaya [39]davet eden bir karar aldı. Konferansın kararlarına katılma çağrısı, Arjantin olmadan "kıtanın birliğinin eksik kalacağı" düşüncesinde olan Birleşik Devletler tarafından telkin ediliyordu. Batı Yarımküre ülkeleri kıta bloğunun kurulması çabası içinde olan ABD'nin, Arjantin'in katılmasından üst düzeyde çıkarları vardı. Birincisi, Arjantin en önemli ham madde kaynaklarından ve pazarlardan biriydi; ikincisi, ABD yayılmacılığına karşı mücadelenin bir kalesi olan Şili, Uruguay gibi kendisine meyilli olan bir dizi kıta ülkesi için Arjantin bir çekim noktasıydı. Arkasında Britanya emperyalizmi olan Arjantin bu yayılmacılığa diğer Latin Amerika ülkelerinden daha katı bir şekilde direniyor, ABD'den bağımsız bir dış politika yürütme çabası veriyordu. Arjantin kendisi kıtada öncü rol oynamaya soyunuyordu. ABD, kıta bloğu dışında kalması durumunda Arjantin'in İngiltere ile ilişkilerinin güçlenmesinden çekiniyordu; Arjantin'in bloğa dahil olması ise, ABD'ye İngiliz emperyalizminin bu ülke üzerindeki etkisini zayıflatma ve kendi pozisyonunu güçlendirme olanağı verecekti. Bunun dışında, ABD San Fransisco Konferansı'nda Batı Yarımküre'nin tüm devletlerinin temsil edilmesini istiyordu. Birkaç Latin Amerika ülkesinin 1945'te "perde kapanmadan" "mihver" ülkelerine alelacele savaş ilan etmeleri olgusu da zaten bununla açıklanıyordu.

1945 yılı başına doğru Arjantin, Venezuela, Paraguay, Peru, Ekvator, Şili ve Uruguay "mihver" ülkelerine savaş ilan etmediler. Bunlardan son altı ülke hükûmetinin, bilgisine başvurduğu, ABD Dışişleri Bakanlığı, diplomatik ilişkileri kesmenin de pekâlâ yeterli olacağı yanıtını veriyordu. Yukarıda adı geçen 6 ülkenin hükûmet Başkanları ABD Başkanı Roosevelt imzalı beklenmedik bir mektup aldılar. Mektupta kendilerine "mihver" devletlerine derhâl savaş ilan etmeleri öneriliyor, aksi takdirde Birleşmiş Milletlerin San Fransisco Konferansı'na alınmayacakları belirtiliyordu. Bu

durumda, Paraguay, Peru, Ekvator, Şili 14 Şubat 1945'te "mihver" ülkelerine savaş ilan ettiler. Venezuela ve Uruguay da 24 Şubat'ta savaş ilan ettiler.

Nihayet, 27 Mart'ta Arjantin hükûmeti Chapultepec Konferansı'nın kararlarına katıldığına ilişkin bir kararname yayımladı ve Japonya ile Almanya'ya savaş ilan etti. Arjantin'in önce Japonya'ya savaş ilan etmesi ve Almanya'ya ise Japonya'nın müttefiki olduğu için savaş ilan etmesi karakteristik bir durumdur.

Arjantin iktidar çevreleri Japonya ve Almanya'ya savaş ilan ederken bazı amaçlara ulaşmıştı: Birincisi, San Fransisco Konferansı'na girme olanağı elde etmiş, ikincisi, galip ülkelerle normal diplomatik ilişkiler kurma olanağı elde etmiş ve üçüncüsü, halk kitlelerinin taleplerine ödün vererek bu eylemi 1946 seçim kampanyasında kullanma çabasına girmiştir.

4 Nisan 1945'te Arjantin'in Meksika Maslahatgüzarı Chapultepec Deklarasyonu'nu imzaladı. 9 Nisan'da ise ABD ve Latin Amerika ülkeleri Arjantin ile diplomatik ilişkilerini yeniden kurdu[40]

Chapultepec Konferansı ve bu konferansta kabul edilen deklarasyon ABD'nin Latin Amerika'da, savaş döneminde elde ettiği baskın pozisyonunu fiilen pekiştirmeye dönüktü. Amerikan tekelci sermayesi savaş sonrası dönemde de bu ülkelerdeki pozisyonunu korumanın hesabını yapıyordu.

Sscb İle Latin Amerika Ülkeleri Arasında Diplomatik ve Ticari İlişkilerin Kurulması

İkinci Dünya Savaşı döneminde Latin Amerika ülkelerinde SSCB halkları ile geniş çaplı bir dayanışma hareketi başlamıştı. Bir dizi Latin Amerika ülkesinde Sovyetler Birliği'ne yardım ve destek sağlanmasını talep eden mitingler yapılmıştı.

Arjantin, Venezuela, Küba, Uruguay, Şili ve diğer ülkelerin halkları SSCB ile ilişkiler kurulmasını kararlılıkla talep ediyordu. Latin Amerika'nın ilerici

eylem adamları, SSCB ile ticaretten vazgeçilmesinin ancak Kuzey Amerika tekellerinin elini güçlendireceğini belirterek, SSCB ile ticari ilişkilerin geliştirilmesinin yararlı olacağını vurguluyorlardı sürekli.

17 Temmuz 1941'de "Orientations" gazetesinde yayımlanan bir makalede Arjantin Komünist Partisi lideri Victorio Codovilla şunları yazıyordu: "Biz Sovyet halkının gereksinim duyduğu her şeyi ülkemizden alması için SSCB'nin tanınması, bu ülke ile diplomatik ilişkilerin kurulması için hep birlikte mücadele etmek zorundayız."[41]

Arjantin, Brezilya, Uruguay ve diğer ülkelerin işçileri, "mihver" ülkeleri için İspanya'ya giden gemilere askerî-stratejik ham madde yüklemeyi reddettiler. Onlar Almanya, İtalya, Japonya ile ilişkilerin kesilip onlara savaş ilan edilmesini talep ediyorlardı.

Halk kitlelerinin ısrarlı taleplerine boyun eğen Latin Amerika ülkelerinin çoğunluğunun hükûmetleri, "mihver" ülkeleri ile ilişkilerini sonlandırdıktan sonra Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkiler kurdular.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, 1941 Aralığında Küba hükûmeti Japonya, İtalya ve Almanya'ya savaş ilan etti. Birkaç ay sonra, ilerici kitlelerin dinmeyen baskısı altında Küba hükûmeti Sovyet hükûmetine Küba ve SSCB arasında diplomatik ilişkiler kurulması önerisiyle başvurdu. 17 Ekim 1942 tarihli görüşmeler sonucunda diplomatik ilişkiler ve Konsolosluk ilişkileri kuruldu.

29 Ekim 1942'de Mexico City'de Sovyet halkı ile bir dayanışma mitingi yapıldı. Mitinge Meksika'nın çok sayıda toplumsal örgütü katıldı. Oy birliği ile kabul edilen kararda şu ifadeler yer alıyordu: "... Verili protokol normları uyarınca Sovyetler Birliği ile ticari ve diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması konusunun gündeme getirilmesi için bu toplantıda yer alan örgütler adına Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanına toplu dilekçe gönderilmelidir.[42]

12 Kasım 1942'de, Sovyetler Birliği büyükelçisi M.M. Litvinov ile Meksika büyükelçisi Kastilo Nahera'nın Meksika ile Sovyetler Birliği arasında değiştirdiği 10 ve 12 Kasım tarihli notalarda tespit edilen anlaşma uyarınca, Sovyetler Birliği ile Meksika arasında Ocak 1930'da kesilen diplomatik ilişkiler yeniden tesis edildi. Sovyet hükûmeti Meksika hükûmetinin orta Elçi düzeyinde diplomatik temsilci değişimine ilişkin önerisini kabul etti. Haziran 1943'te Meksika ve SSCB hükûmeti

misyonlarını Büyükelçilik düzeyine yükselttiler. Meksika Büyükelçisi olarak K.A. Umanskiy atandı.

Uruguay hükûmeti de, verili durumu hesaba katarak Sovyet hükûmeti ile diplomatik ve ticari ilişkileri yeniden tesis etme yoluna gitti. Uruguay Dışişleri bakanı A. Huan ABD'ye gitti ve orada Sovyet Büyükelçisi ile bir görüşme yaptı, bunun devamında da Uruguay hükûmeti Sovyet hükûmetine SSCB ve Uruguay arasında diplomatik ve ticari ilişkileri yeniden tesis etmeyi önerdi. SSCB ile Uruguay arasındaki mutabakat 27 Ocak 1943 tarihli notayla kayıt altına alınmış oldu.

3 Şubat 1943'te Kolombiya Dışişleri bakanı G. Turbay Sovyetler Birliği'nin ABD Büyükelçisine gönderdiği notada şunları yazıyordu: "Ülkelerimiz arasında 1935'te kurulan normal diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi için Kolombiya hükûmeti Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile yetkili orta Elçi değişimi arzusundadır." [43]Kolombiya'nın önerisi kabul edildi ve yine aynı yıl içinde diplomatik temsilci değişiminde bulunuldu.

Kolombiya'nın ardından Kosta Rika da SSCB ile diplomatik ilişkiler kurma arzusunu ifade etti. Sovyet hükûmeti Kosta Rika Cumhuriyeti'nin önerisini kabul etti ve 8 Mayıs 1944'te, bir mutabakat sonucunda SSCB'nin Meksika Büyükelçisi ile Kosta Rika Cumhuriyeti'nin Meksika Büyükelçisi arasında nota değişimi gerçekleştirildi.

ABD Dışişleri Bakanlığı Sovyetler Birliği ile Latin Amerika ülkeleri arasında diplomatik ilişkiler kurulmasını mümkün olduğunca engelliyordu. Aralık 1943'te ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından ABD'nin Güney Amerika'daki temsilcilerine gönderilen sirkülerde komünist ülkelerle ilişkilerin sürdürülmesinin "bizim Sovyetler Birliği'nin Batı Yarımküre'de, yarımkürenin güvenliğine, siyasal ve ekonomik istikrarına ve bizim çıkarlarımıza düşman olan etkinliklerine sakince yaklaşacağımız anlamına gelmez" [44]ifadesi yer alıyordu.

Şili halkının "mihver" ülkeleriyle ilişkilerin kesilmesi ve Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkiler kurulmasını talep etmesine karşın, Şili hükûmeti uzun süre "tarafsızlık" politikası tarafındaydı.

Sovyet halkının faşist Almanya ile kahramanca mücadelesini hayranlıkla izleyen emekçi kitleler, Şili'nin ilerici siyasal ve toplumsal önderleri, sonunda Şili hükûmetinin SSCB hükûmetine kendisiyle diplomatik ilişkiye

girmesi önerisinde bulunmasını sağladı. 11 Aralık 1944'te Sovyetler Birliği ve Şili Washington büyükelçileri A.A. Gromıko ve M. Mora SSCB ile Şili arasında diplomatik ilişkiler kurulması konusunda nota değişiminde bulundular.

Sovyetler Birliği ile diplomatik ve Konsolosluk ilişkilerini Nikaragua gibi ABD'ye bağımlı olan ülkeler de kurdu. Nikaragua'nın Meksika büyükelçisi L. Guerrero basın mensuplarına Nikaragua'nın, halkın arzusunu yaşama geçirdiğini ve bunu "kendisi için bir şeref saydığını" [45]açıklıyordu. Her iki hükûmet arasındaki anlaşma, 12 Aralık 1944'te Meksika'nın başkentinde SSCB ve Nikaragua Büyükelçileri arasında nota değişimi şeklinde kayıt altına alındı.

Dominik Cumhuriyeti hükûmeti Sovyet hükûmetine diplomatik ve Konsolosluk ilişkileri kurulması ve orta Elçi değişiminde bulunulması önerisiyle başvurdu. SSCB ile Dominik Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkiler tesisi SSCB'nin Meksika maslahatgüzarı V.P. Yakubovskiy ile Dominik Cumhuriyeti Dışişleri bakanı Manuel Penya Battle arasında 8 Mart 1945'te Mexico City kentinde nota değişimi ile kayıt altına alındı.

Dominik Cumhuriyeti'nin ardından Sovyet hükûmetine diplomatik ilişkiler kurma ve diplomatik temsilcilikler değişiminde bulunma önerisiyle Venezuela da başvurdu. 14 Mart 1945'te Venezuela'nın ABD büyükelçisi Escalante A.A. Gromiko'ya bir nota sundu. Venezuela Büyükelçisinin notasında şu ifadeler yer alıyordu: "Venezuela hükûmeti, aralarında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çok önemli bir yer tuttuğu Birleşmiş Milletlerle başlayan dostluk bağlarını sürdürmek ve pekiştirmek arzusundadır... Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile diplomatik ve Konsolosluk ilişkilerinin kurulmasına büyük önem verilmektedir." [46]

2 Nisan 1945'te Brezilya ile Sovyetler Birliği arasında diplomatik ilişkiler kuruldu. Brezilya halkı bu kararı coşkuyla onayladı. Associated Press Ajansı Rio de Janerio'dan "hükûmete ait olanlar dâhil, gazetelerin çoğunluğu ve muhalefet organları Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkiler kurulmasını selamlıyorlardı." [47]diyordu. Brezilya gazeteleri okurlarının Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkilerin kurulmasını coşkuyla selamladıkları çok sayıda mektubunu sütunlarında yayımlıyorlardı.

18 Nisan 1945'te SSCB ve Bolivya'nın ABD büyükelçileri A.A. Gromiko ve V. Andrade arasında nota değişimi gerçekleşti ve bu notalarda SSCB ile

Bolivya arasında diplomatik ilişkiler kurma kararı kayıt altına alındı.

19 Nisan 1945'te ABD'nin Sovyet Büyükelçisi ve Guatemala Cumhuriyeti'nin Maslahatgüzarı Sovyetler Birliği ile Guatemala arasında diplomatik ilişkiler kurulması konusunda nota değişiminde bulunuldu.

Sovyetler Birliği'ne diplomatik ilişkiler kurulması ricasıyla başvuran bir sonraki ülke de Ekvator Cumhuriyeti idi. 1944 Ağustosunda Ekvator Cumhurbaşkanı H.M. Velasco İbarra'nın görevlendirmesi üzerine, Ekvator'un Washington büyükelçisi Halo Plasa ABD Dışişleri Bakan Yardımcısına, Ekvator-Sovyet ilişkilerinin tesis edilmesi konusundaki görüşünü soruyordu. Yanıt, her zaman olduğu gibi, olumsuzdu. Ekvator hükûmeti kurnazlığa başvurup "Ekvator'un Sovyetler ile artık fiilen diplomatik ilişkiler kurduğunu ve böylece yurttaşların isteklerinin yerine getirildiğini" ilan ediyordu. Ancak 16 Haziran 1945'te Meksika'nın başkentinde SSCB ile Ekvator arasında diplomatik ilişkiler kurulması konusunda nota değişimi gerçekleşti.

Böylece, İkinci Dünya Savaşı boyunca 20 Amerika ülkesinden 13'ü Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkiler kurmuş oldu. Latin Amerika devletleri tarafından SSCB ile diplomatik ilişkilerin kurulmasına başlıca etkiyi, Kızıl Ordu tarafından faşist ordulara karşı kazanılan eşsiz zaferler, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin anti-Hitler koalisyondaki öncü rolü ve SSCB'nin uluslararası otoritesinin artması yaratmıştır.

1 Aramco (Arabien-American Oil Company) Suudi Arabistan'da faaliyet gösteren en büyük petrol tekellerinden birisi. Bu konsorsiyum 1933'te Amerikan petrol arama şirketleri tarafından kurulmuştur.

2 K.S. Twitchell. Saudi Arabia. With an Account of Development of its Natural Resources. Princeton, 1958, p. 237, 238

3 Petrol boru hattının inşaatı savaştan sonra bitti. 2 aralık 1950'de Arap petrolü, büyük bir petrol boşaltma limanının kurulduğu Sayda'ya geldi. Petrol boru hattı, hükûmetleriyle imtiyaz anlaşmasının imzalandığı, Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye ve Lübnan topraklarından geçmektedir.

4 Bakınız: M. Brooks. Petrol ve Dış Politika, sf. 165, 168

5 Bakınız: Aynı yapıt, sf. 121, 122, 170

6 "The Times", 29. V. 1941

7 Bakınız: L. N. Kotlov. Yakın Zaman Ürdün'ü. Moskova, 1962, sf. 73, 75; The League of Arab States, Princeton, 1965, p. 34, 35

8 Brezilya, 6 Haziran 1945'te Japonya'ya savaş ilan etti.

9 "The Memories of Cordell Hull", vol. II, p. 1143

10 J. Lloyd Mecham. The United States and İnter-American Security. 1889-1960. Austin, 1961, p. 211

11 Ibid, 212

12 "The Memories of Cordell Hull", vol. II, p. 1147

13 “Conferencias İnternacionales Americanas. 1938-1942”. I Supl. Washington, 1943, p. 195, 200
14 Yanki: (Yankees) İngilizler tarafından, İngiliz kolonilerindeki asilere verilen isim. Sonra Amerika’nın iç savaşında Güneyliler tarafından Kuzeyliler ve o zamanda itibaren de ABD de oturan Anglo-Saksonlar için kullanılmıştır.
15 “Acta Final de la Tercera Reunion de Consulta”, Rio de Janerio, 1942, p. 5
16 İbid, p. 5, 6
17 “İnternational Conciliation Documents for the Year. 1942”. Washington, 1943, p 141
18 “Junta Interamericana de Defensa”. Washington, 1944, p. 26, 27
19 “Amerika Kıtasında bulunan, Avrupa’ya ait, Koloniler ve topraklara ilişkin Havana Anlaşması” onaylandıktan sonra 8 Ocak 1942’de yürürlüğe girdi.
20 J. Lloyd Mecham. The United States and İnter-American Security. 1889-1960, p. 249
21 29 Ocak 1942’de imzalanan Protokol, bir tartışmanın çözüme kavuşturulması prosedürünü öngörüyordu. Ancak bu tartışma bugüne kadar çözüme kavuşmamıştır.
22 E. Ramires Novoa. La Politica Janqui en America Latina, t. 2. Lima, 1963, p. 292
23 “İnter-American Affairs 1941”, p. 180, 181; “İnter-American Affairs 1945”. New York, 1946, p. 171, 175
24 “İnter-American Affairs 1941”, p. 268
25 “The Memories of Cordell Hull”, vol II, p. 1423
26 Arjantin, Almanya ve Japonya ile diplomatik ilişkilerini, 26 Ocak 1944’te kesti.
27 J. Dubots. Danger over Panama. New York, 1964, p. 122
28 İbid.
29 İbid., p. 153
30 J. Lloyd Mecham. A. Survey of United States-Latin American Relations. New York, 1965, p. 151
31 J. Lloyd Mecham. A. Survey of United States-Latin American Security. 1889-1960, p. 225
32 D. Marion’un “Üsler ve İmparatorluk. Amerikan’ın Yayılma Haritası” yapıtından alıntı. Moskova, 1948, sf. 67
33 “İnter-American Affairs 1943”. New York, 1944, p 41
34 “Bulletin of the Pan American Union”, June 1944, p 303.
35 J. Lloyd Mecham. The United Stated and İnter-American Security. 1889-1960, p. 249, 250
36 “Discursos de Roosevelt E. R. Stettinius. Ante los jefes diplomaticos de los Republicos Americanos, el 12 de Octobre de 1944”. Washington, 1944, p 7.
37 “İnter-American Congference on Problems of War and Peace in Mexico”, Washington, 1945, p. 6
38 “A probacion del Acta de Chapultepec y Carta de las NN, UU.” Buenos Aires, 1946, p. 51, 53
39 “A probacion del Acta de Chapultepec y Carta de las NN, UU.” p. 153
40 İbid.
41 “Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1945”, vol. I. Washington, 1967, p 27
42 “Conferencia İnteramericana sobre problemas de la guerra y de la paz”, Mexico, 1945, p. 262
43 “The Departament of State Bulletin”. March 4, 1945, p. 347, 349
44 “Report of the Delegation of the United States of America to the İnter-American Conference on Problems of War and Peace”. Washington, 1946, p. 26
45 Address by G. Marshall. April 1, 1948
46 “Conferencia İnteramericana sobre problemas de la guerra y de la paz”, p. 263
47 “Pan American Union, May 1945”, p 260, 268

SEKSENİNCİ BÖLÜM

FAŞİST ALMANYA’NIN KAYITSIZ KOŞULSUZ TESLİM OLMASI
AVRUPA’DA SAVAŞIN SONA ERME DÖNEMİNDE MÜTTEFİKLER ARASI İLİŞKİLER
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜNÜN KURULMASI

1. AVRUPA'DA SAVAŞIN SONA ERMESİ

1945 ilkbaharında anti-Hitler koalisyon orduları Doğudan, Batıdan ve Güneyden Almanya'ya taarruza geçtiler. Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nin Ocak-Mart ayları boyunca taarruz harekâtları sonucunda faşist yuvalarına belirleyici darbeyi vurmak için koşullar oluşmuştu. 1. ve 2. Belarus cephelerinin orduları 1945 Martında Doğu Pomeranya'da büyük bir faşist Alman grubunu bozguna uğrattı. Mart sonunda 3. ve 2. Ukrayna cepheleri, orduları askerî harekâtları Avusturya topraklarına taşıdılar ve 13 Nisan'da Avusturya'nın başkenti Viyana'yı kurtardılar.

Sovyet Silahlı Kuvvetleri Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya ordularıyla birlikte Orta ve Güneydoğu Avrupa'nın kurtuluşunu tamamladılar.

Hitlercilerin başlıca kuvvetlerini kendi üzerine çeken Kızıl Ordu'nun taarruzu ile eş zamanlı olarak Amerika-İngiliz orduları elverişli ortamdan yararlanarak Mart sonunda Rhein'e çıktılar ve Almanya'nın içlerine taarruza hazırlanmaya başladılar. Bir de bazı Amerikalı ve İngiliz yöneticileri Batılı müttefiklerin ordularının Berlin'e hamle yapıp, Almanya'nın başkentini Kızıl Ordu girmeden işgal etmenin çabası içindeydiler. Daha sonraları Churchill anılarında, İngiliz-Amerikan ordularının birincil ve en önemli amacının Berlin'in işgal edilmesi, Amerikan ordusunun Prag'a girmesi ve Viyana ve Avusturya üzerinde "Batılı devletlerce en azından SSCB ile eşit koşullarda kontrolün sağlanması" [1]olduğunu itiraf eder. Ancak, müttefiklerin Doğuya böyle bir

ilerleme için reel olanakları yoktu. Öncü birlikleri Elbe'ye çıkan 9. Amerikan ordusunun komutanı U. Simpson müttefiklerin Avrupa'daki Keşif Kuvvetleri Yüksek Başkomutanı D. Eisenhower'a Berlin'e yürüme önerisiyle başvurduğunda, Eisenhower bu fikri desteklemeyi reddetti. Eisenhower ABD Savaş Bakanına şu telgrafı yazıyordu: "... Elbe gerisinde küçük bir muharebe alanını ele geçirdiğimiz doğrudur, ancak bu nehre bizim yalnızca öncü birliklerimizin girmiş olduğunu unutmamak gerekir; bizim temel kuvvetlerimiz oldukça gerilerdedir." [2]Dolayısıyla Amerikan-İngiliz orduları Berlin'i kuşatacak durumda değillerdi. "... Olanağımız olsaydı biz Berlin'i alırdık" diyordu H. Hopkins.[3]

Hitler'in Üst Düzey Yöneticilerinin Batılı Devletlerle Barış Anlaşması İmzalama Girişimleri

1945 yılına doğru Hitler Almanyası tümüyle izole olmuş durumdaydı. Almanya'nın tek müttefiki, Uzak Doğu ve Pasifik Okyanusu'nda savaşa devam eden Japonya'ydı. Almanya'nın savaşta tarafsızlık ilan eden birkaç yabancı devletle kalmış olan diplomatik ilişkileri çok formel bir nitelik taşıyordu. 1945 Martında Almanya'ya karşı savaş ilan etmiş olan devlet sayısı elliye yaklaşıyordu.

Almanya'daki faşist rejimin hâlen sürdüğü bu son haftalarda Hitler üst yönetimi, tıpkı faşist bloğun katılımcısı olan diğer devletlerin üst yöneticileri gibi, Batılı devletlerle münferit barış anlaşmaları imzalamak yoluyla Nazizm'i kurtarmak için sayısız girişimlerde bulundular. Bu girişimleri Göring, Gimmer, Ribbentrop ve Hitlerin diğer yardımcıları gerçekleştirdi. Faşist elebaşlarının "barış için nabız yoklama" amaçlı diplomasileri, üzerinde mutabık kalınmamış, dağınık bir nitelik taşıyordu, bu çabalarda açık seçik bir şaşkınlık, panik ve insanlığa karşı suç işlemiş olmanın sorumluluğu karşısında bir korku egemendi. Faşist elebaşılar başlıca umutlarını, Sovyetler Birliği ile Batılı devletler arasında en yakın zamanda bir silahlı çatışma olasılığına bağlayarak yaklaşmakta olan felaketi

önlemeye çabalıyorlardı. Bu durumda faşist Almanya'nın, SSCB'ye karşı bir savaşta Batılı devletlerin "doğal müttefikleri" olması gerektiği ve Sovyet-İngiliz-Amerika ilişkilerinde var olan görüş ayrılıklarından yararlanılacağı hesapları yapılıyordu.

1944 yılı sonu ile 1945 yılı başına doğru Ribbentrop'un Vatikan, İspanya, Portekiz, İsveç ve İsviçre'deki Alman temsilcileri aracılığıyla Batılı devletlerle münferit barış anlaşması imzalama girişimleri olmuştu. Hitler, kuşkucu bakışını gizlemese de bu nabız yoklamaya onay verdi. "Bundan hiçbir şey çıkmaz" diyordu Ribbentrop'a, "ama siz bunu çok istiyorsanız, bir girişimde bulunabilirsiniz." [4]

Bir süre sonra Almanya'nın Madrid'deki Alman Büyükelçiliği'nden bir telgraf alındı. Telgrafta şu ifadeler yer alıyordu: "Führer'in kendi devlet Başkanlığı görevlerine sınırlama getirmesi ve hükûmet yönetimini Bay X'e devretmesi, barışa ilişkin herhangi bir görüşmenin koşulu olmalıdır". Ribbentrop telgrafı okuduktan sonra şu sonuca varıyordu: "Bu demektir ki, benim de iktidardan gitmem gerekecek. Bu konuyu konuşmaya dahi gerek yok." [5]

Barış konusunda nabız yoklamasına, diğer Avrupa başkentlerinden yanıtlar geciktiği için, işi hızlandırmak amacıyla Hitler'in İngiltere konusundaki danışmanı F. Hesse'nin özel bir misyonla Stockholm'e gönderilmesine karar verildi. Hesse Batılı devletlerle münferit barış koşullarına ilişkin memorandum hazırladı. Memorandumun temel düşüncesi Batı Cephesi'nde askerî operasyonların durdurulması ve tüm Alman ordularının Doğuya sevkiyatından ibaretti. [6]Hitler memorandumu onayladı. Hesse 17 Şubat 1945'te Stockholm'e hareket etti. Hesse İsveç'e geldiğinde Churchill ve Roosevelt'e yakınlığıyla bilinen, İngiltere ve İsveç arasında arabuluculu İsveçli bankerler Vallenberglerle bağlantıya geçti.

Hesse'nin misyonu başarıya ulaşmadı. Hesse'nin diplomatik kanallardan başaramadığını –Almanya'nın Batı karşısında teslim olması– hükûmetin talimatıyla Alman ordusunun çeşitli Komutanları başarmışlardı. Alman komutanlar "lokal teslim olmayı" önererek, Doğu Cephesi'nde daha fazla bir kuvvetle savaşı sürdürmek amacıyla İngiltere ve ABD Silahlı Kuvvetleri önünde silah bırakmaya çabalıyorlardı. Ve bundan dolayı, Wolf'un, savaşın bitiş aşamasında müttefikler arası ilişkilerde küçümsenemeyecek bir iz bırakan misyonuna göz atmak gerekir.

1945 Şubatı sonunda İsviçre’ye gelen İtalya’daki ‘C’ Ordu grubu nezdindeki SS’in baş temsilcisi Wolf, Amerikan istihbaratının yöneticilerinden birisi olan Allen Dulles ile buluşuyordu. Wolf’un misyonu Himmler’in bilgisi dâhilinde ve talimatıyla karara bağlanmıştı. 8 Mart’ta, Dulles ile buluşması sırasında Wolf şu anlaşma koşullarını öneriyordu: Alman ordusu Kuzey İtalya’daki sanayi tesislerini tahrip etmeyecekler, İtalya Cephesi’ndeki askerî faaliyetler durdurulacak, “C” orduları grubunun tüm askerleri hiçbir engelle karşılaşmadan Almanya’ya sevk edilme olanağı elde edeceklerdir. Wolf’un önerisinde “böylelikle, bundan sonra, güce dayalı Alman düzeninin varlığı garanti edilmiş olacaktır” [7]ifadeleri yer alıyordu. Wolf ile ön görüşmelerden açığa çıktı ki, Hitler’in Generalleri tüm Güney Cephesi’nde barış anlaşması sağlama çabasındaydılar. Konunun böyle gelişmesi görüşmelere son derece büyük önem katıyordu. Londra ve Washington Wolf’un bildirisini alır almaz resmî görüşmeleri Hitler ordusunun Kuzey İtalya’da teslim olması ile ilintilendirmeye karar verdiler. Akdeniz savaş arenasındaki müttefik ordular Yüksek Komutanı Feldmareşal G. Aleksander’a subaylarını Hitler’in temsilcileriyle görüşmeler yapmak üzere Bern’e gönderme talimatı verilmişti.

19 Mart’ta İsviçre’nin Güneyindeki Ascona kasabasında Wolf’un, Alexander’in karargâhından General T. Airey (Birleşik Karargâh İstihbarat Dairesi Başkanı) ve (Birleşik Karargâh Başkan Yardımcısı) General L. Lemnitzer arasında ikinci görüşme gerçekleşti. Wolf gerçekleşecek teslim olma konusunda kendi bakış açısını ayrıntılı olarak anlattı ve müttefikleri Hitler’in General-Feldmareşal’i Kesselring’in İtalya’dan gönderilmekte olduğunu ve bu nedenle kendisinin şimdi yeni komutan Korgeneral Viettinghof’un teslim olma konusunda mutabakatının alınmasının gerektiği konusunda bilgilendirdi. Wolf daha sonra bunu Kesselring’in desteğiyle yapacağını ve onunla buluşmak için Almanya’ya gitmesi gerektiğini bildirdi. Wolf, Kesselring ile buluştuktan ve İngilizler ve Amerikalılar ile görüştükten sonra, “silahlarını bırakan askerlerin, koşulların uygun olması durumunda Doğuda kullanabilmek üzere bir yapı oluşturacakları” [8]izlenimine kapıldığını anlattı.

30 Mart’ta Amerikalılar Wolf’tan yeni bir haber aldı: Kesselring İtalya’da meydana gelen durumdan en iyi çıkışın teslim olmak olacağı düşüncesine razı olmuştu ve Wolf bu konudaki düşüncesini General Viettinghoff’a

bildireceğini de ekledi. Wolf başlatılan görüşmeleri yakın bir zamanda sürdüreceğini vaat etti.

İtalyan sanayici Baron Parilli 2 Nisan'da gizli bir buluşma için Locarno'da önceden kararlaştırılan yere gelmişti. Parilli General Wolf'un İngiliz-Amerikan komutanlığıyla görüşmeler yapmak için Viettinghoff'un onayını aldığını bildiriyordu. Wolff adına gelen Parilli daha sonra Viettinghoff ve Wof'un Alman askerlerine Almanya'ya dönme olanağının sağlanmasının, İtalya topraklarında savaşa son verilmesi için en önemli koşullardan biri olarak kabul ettiklerini bildiriyordu[9]

Sovyet hükûmeti Amerikalılar ve İngilizlerin Wolf ile görüştüklerini öğrendi. 16 Mart 1945'te SSCB Dışişleri Bakanlığı Halk Komiserliği İngiliz Büyükelçisine bir mektup gönderdi. Mektupta İngiliz hükûmetinin Sovyet temsilcilerinin Wolf ile Bern'deki görüşmelere katılmalarına karşı çıktığı belirtiliyordu. "Bundan dolayı Sovyet hükûmeti Britanya ve Amerika temsilcilerinin Alman Komutanın temsilcileriyle Bern'de görüşmeler yapmasına onay vermeyi olanaksız kabul etmekte ve Bern'de başlatılmış olan görüşmelere son verilmesinde ısrar etmektedir."[10]

A.K. Kerr V.M. Molotov adına yazdığı 21 Mart tarihli mektupta güya "Bern'de herhangi bir görüşmenin yapılması gerektiğinin hiçbir zaman kastedilmediği", yalnızca Alman temsilcilerin görüşmeler yapmak için gerekli yetkiye sahip olup olmadığına açıklık kazandırılması için "ön görüşmelerin" yapıldığı konusunda onu temin etmeye çalışıyordu. [11]

22 Mart'ta SSCB Dışişleri Halk Komiserliği İngiliz Büyükelçisine bir mektup gönderdi. Bu mektupta, "iki hafta boyunca Almanya'ya karşı savaşın en büyük yükünü çeken Sovyetler Birliği'nin arkasından, bir taraftan Alman askerî Komutanlığı, diğer yandan da İngiliz ve Amerikan Komutanlığı temsilcileri arasında görüşmeler yapılmasına karşı protesto" ifadesi yer alıyordu. "Sovyet hükûmeti bunu tamamen kabul edilemez olarak..." değerlendirmekteydi[12]

Sovyet hükûmetinin Başkanı J. Stalin, Wolf ile görüşmelere ilişkin ABD Başkanı Roosevelt'e 3 Nisan tarihli mektubunda şu ifadelere yer veriyordu: "... bu durum ülkelerimiz arasında güvenin korunması ve güçlenmesi davasına hiçbir şekilde hizmet edemez."[13] İngiltere ve Birleşik Devletler hükûmetleri General Wolf ile bir daha diyalog kurmaktan vazgeçmek

zorunda kaldılar. 9 Nisan’da müttefik orduları İtalya Cephesi’ndeki taarruzlarını yeniden başlattılar.

ABD Başkanı Roosevelt’in 12 Nisan 1945’te vefatı Hitlerciler arasında yeni umutlar doğurdu. Kendi İmparatorluk Kançilaryası’nın bodrumunda gizlenen Hitler’e bu olay Almanya’nın kurtulacağı yönünde yukarıdan gönderilen bir işaret gibi gelmişti. Hitlerciler, anti-Hitler koalisyon içindeki askerî sürtüşmenin –SSCB ile işbirliğinin taraftarı olan– artık şimdi Roosevelt’in ölümünden sonra kaçınılmaz olduğunu öngörüyorlardı. Hitlerci radyo “Roosevelt en büyük düşmanı olan Bolşevik Sovyetler Birliği’nin gücüne güç katan bir Başkan olarak tarihe geçecektir.”[14] diyordu öfkeli bir ifadeyle.

Hitlerciler Batılı devletlerle uzlaşabilmek için son girişimlerinde bulunmuşlardı. Bu arada Hitler’in en yakın “dava arkadaşları” bizzat Hitler’in her ne pahasına olursa olsun yoldan çekilmesi gereken bir engel durumunda olduğu görüşünde birleşiyorlardı. Örneğin, Almanya’nın Güneyinde bulunan Göring 25 Nisan’da istifa etmesi ve devlet Başkanlığı ve Başkomutanlığı tüm yetkileriyle birlikte kendisine devretmesini talep ettiği bir telsiz telgraf gönderiyordu. Aynı gün saat 22.00’a kadar yanıtını bekleyeceği konusunda Hitler’i bilgilendiriyordu. Ertesi gün Göring Eisenhower’ın karargâhına gidip kendisi ile Batıda askerî harekâtların durdurulması konusunda anlaşmaya niyetlenmişti. En yakın komutanlarından birisi olan Hava Kuvvetleri Kurmay başkanı General Koller’i halka ve orduya bir hitap taslağı hazırlamakla görevlendirip kendisine şu talimatı verdi: “Bu belge okunurken Ruslar bu belgeyi, önceden de olduğu gibi bizim Batı ve Doğuya karşı mücadele etmek istediğimiz şeklinde algılamalı. İngilizler ve Amerikalılar ise bu metni bizim Batıda savaşmak niyetinde olmadığımız, bizim savaşı Sovyetlere karşı vereceğimiz şeklinde okumalıdırlar. Bizim askerlerimiz ise bu metni, savaşın devam etmekte, ama bizim için öncekine göre daha elverişli bir sonun yaklaşmakta olduğu şeklinde anlamalıdırlar.” [15]Göring’in telgrafına yanıt olarak Hitler, Göring ve ona yakın olan çok sayıda kişinin, partiden ihraç edilip tutuklanması emri verdi.

Şubat-Nisan 1945’te bir yandan Himmler ve Schellenberg arasında, diğer yandan da İsveç Kızıl Haç Cemiyeti Başkan yardımcısı Kont Bernadotte arasında buluşmalar gerçekleşti. Bu görüşmeler başlı başına Almanya’nın

İngiltere ve ABD ile uzlaşmacı barışın niteliğine adanmıştı. Örneğin, 23 Nisan'da Lübeck'de Bernadotte ile görüşme sırasında Himmler; Hitler'in "siyasal bir ölü" olduğunu ilan ediyor ve belki kendisinin fiziksel olarak da kolaylıkla ortadan kaldırabileceğini ima ediyordu. Daha sonra Himmler şunları söylüyordu: "Biz Almanlar kendimizi yenilgiye uğramış Batılı bir devlet olarak kabul etmek zorundayız ve ben sizden bizim hepimizin bundan sonra gereksiz yere kan akmasından kaçınmak için bunu İsveç hükûmeti aracılığıyla Eisenhower'a iletmenizi rica ediyorum. Ama biz Almanlar ve özellikle de benim için Ruslar önünde teslim olmak mümkün değildir. Biz onlara karşı savaşı Batılı devletlerin Cephesi Alman Cephesi'ni devralmaya gelinceye kadar sürdüreceğiz." [16]Bernadotte görüşmenin içeriğini İngiltere ve Amerika'nın Stockholm Büyükelçilerine bildiriyor, Büyükelçiler de Londra ve Washington'a iletiyorlardı. Bir süre sonra doğrudan özel bir gizli ajanı ABD Başkanına gönderme kararı alındı. Seçim, Almanlarda tutsak bulunan Amerikan Hava Kuvvetleri Generali Vanamann'dan yana yapılmıştı. Vanamann savaştan önce Berlin'de Amerikan Askerî Ataşesi görevini yürütüyordu ve Hitlercilerin üst yönetim kademesi ile tanışıyordu. Vanamann bu misyonu yerine getirmeye razı oldu ve Almanya'dan çıkma olanağı buldu. [17]

1945 Nisanı sonunda Himmler Almanya ile İngiltere arasında SSCB'ye karşı uzlaşma sağlayabilmek için boşu boşuna İngiliz Feldmareşal B. Montgomery ile doğrudan bağlantı kurmaya çalışıyordu. Daha sonra, tutuklu iken Himmler İngiliz komutana, Rusların eline düşmemesi için Almanya'nın canlı gücünü kurtarmanın ne kadar önemli olduğu, "çünkü bu gücün çok yakın bir zamanda Ruslara karşı İngilizler ile ortaklaşa savaş için gerekli olacağı" düşüncesini İngiliz komutana iletmek istediğini belirtiyordu. Himmler'in düşüncesine göre böyle bir savaş kaçınılmazdı. [18]Ayrıca Nazi Almanyası'nın son günlerinde Himmler'in General de Gaulle'e de başvurup hem Anglosaksonlara hem de SSCB'ye karşı bir ittifak önerdiği de bilinmektedir. [19]

Almanya'nın Kayıtsız Koşulsuz Teslim Olması

İngiliz ve Amerika hükûmetleri Himmler ile görüşme yapmaya gerek görmemişti. 25 Nisan'da W. Churchill görüşmelerle ilgili olarak J. Stalin'e "üç büyük devlet önünde eş zamanlı kayıtsız koşulsuz teslim olmanın dışında daha azının söz konusu olmadığını" [20]yazıyordu. İngilizler ve Amerikalıların bu tutumu Moskova'dan tam onay aldı. Aynı gün Stalin Churchill'e şunları yazıyordu: "Sizin Himmler'den, Sovyet Cephesi dâhil tüm cephelerde kayıtsız koşulsuz teslim olunmasına ilişkin talep önerinizi tek doğru talep olarak kabul ediyorum... Önerinizin ruhuna uygun hareket etmenizi rica ediyorum, Kızıl Ordu da ortak davamızın yararına Berlin'e baskı yapacaktır."[21]

İngiltere ve ABD kamuoyu, Sovyetler Birliği'nin haberi olmadan Almanya ile her türlü münferit anlaşmayı şiddetle yargılayabilirdi. Batı'da Hitler kliği ile ağız birliği yapmanın, SSCB ile bir sürtüşmeye, olasıdır askerî bir çatışmaya yol açabileceğinden ve bunda da zayıf tarafın Batılı devletlerin olabileceğinden çekiniliyordu. İngiliz tarihçi Profesör John Ehrman şunları yazıyordu: "Eğer, örneğin Büyük Britanya Başbakanı ya da Dışişleri Bakanı 1945 ilkbaharında, Rusya'nın bizim potansiyel düşmanımız olacağı öngörüsünden yola çıkarak hareket edilmesi gerektiğine karar vermiş olsalardı, sanmam ki gerek Büyük Britanya'da gerekse de ABD'de onay görürlerdi."[22]

Örneğin, Hesse D. Eisenhower'ın Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nin gücünün Batı ordularının gücünün çok üstünde olduğu ve bu koşullarda münferit barış anlaşması imzalamanın amaçsız olacağına ilişkin 1945 ilkbaharında Roosevelt ile yazışmasında dile getirdiği görüşün, kendisinin İsveç'teki görüşmelerinin sonuçlarına etki edeceğini tahmin ediyordu.[23]

İngilizleri Ruslarla savaşmaya ikna etmenin olanaksızlığı düşüncesinde olan G. Montgomery de genel olarak bu görüşteydi. "1945'te onlarla savaşmak isteyen her İngiliz hükûmeti ülke içinde tatsızlıklarla karşılaşabilirdi." [24]Amerika'nın bu konudaki tutumu aynı zamanda, bir Pasifik Okyanusu devleti olarak onların, SSCB'nin Japonya ile savaşa girmesinden İngiltere'ye göre daha fazla çıkarı olduğu olgusuyla belirleniyordu. Bundan hareketle, Amerikalılar mutabık kalınan kayıtsız koşulsuz teslim olma ilkesini ihlal etmekten çekiniyorlardı, çünkü doğal olarak bu SSCB'yi yüklendiği sorumluluklardan muaf kılabilirdi.

Nihayet, Nisan sonunda Almanya'da ortaya çıkan somut askerî-siyasal ortamdan Hitlerciler ile münferit gizli anlaşma olanaksız hâle gelmişti. Artık Hitler kliğini tam bir bozgundan hiçbir güç kurtaramazdı. Sovyet ordusu 2 Mayıs'ta faşist Alman ordusunu bozguna uğratmayı tamamlayıp, üzerinde Sovyet Kızıl Zafer bayrağının dalgalandığı Berlin'e tümüyle hâkim olmuşlardı. Berlin'in düşüşü savaşın sonunun habercisiydi.

Avrupa'da savaşın sonuna birkaç gün kala, 30 Nisan'da, kuşatılmış Berlin'deki İmparatorluk Kançilaryası'ndaki Nazi kliğinin başı Hitler morali tümüyle bozuk ve her türlü kurtuluş umudunu yitirmiş olarak yaşamına son verdi. Hitler kendi ardılı olarak Büyük Amiral Dönits'i atamıştı. Hitler onun her ne pahasına olursa olsun savaşı sürdürme taraftarı olduğunu görüyordu. Aynı zamanda Alman sanayiciler ve askerlerinin bir bölümü Dönits'in adaylığının Batı ile ilişkiler kurulması için kabul edilebilir olduğunu öngörüyorlardı, çünkü Büyük Amiral, onlara göre, Hitler'in çevresindeki kişiler arasında itibarı en az lekelenmiş figürdü. Alman sanayici ve askerlerinin bu hesapları belli ölçüde aklanıyordu. Dönits, "hükûmeti" kurduğu Flensburg'a yerleşmişti. O radyodan halka hitap etti ve ordu ile ilgili bir talimat yayımladı. Talimatta şunlar yer alıyordu: "Bolşeviklere karşı savaşı sürdürme kararlılığı taşıyan Alman Wehrmacht'ının tüm birimlerinin komutasını ben üstleniyorum... İngiliz ve Amerikalılara karşı, onlar benim Bolşevizm ile mücadele etmeme engel oldukları için savaşmak zorundayım."[25] Bundan bir süre sonra Dönits'in temsilcileri 21. Ordu Komutanı Feldmareşal B. Montgomery ile diyaloğa girdiler.

4 Mayıs'ta Dönits kendi temsilcisi Amiral Friedeburg'u, ardından da General Jodl'ı Batı Cephesi'nde askerî harekâtların durdurulması konusunda bir belge imzalanması için Eisenhower'ın karargâhına gönderdi. Ancak Dönits "hükûmeti" amacına ulaşamadı.

7 Mayıs saat 12.45'te Alman radyosundan Almanya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olduğu ilan edildi.[26]7 Mayıs saat 02.41'de Eisenhower'ın Reims kentindeki karargâhında Almanya'nın teslim olmasına ilişkin ön protokol imzalandı. ABD ve İngiltere hükûmetleri derhâl resmî zafer ilan edilmesinde ısrar ediyorlardı.[27]

7 Mayıs'ta J. Stalin Mareşal G.K. Jukov'ya şunları yazıyordu: "Savaşın ağırlığını en çok Sovyet halkı sırtında taşıdı, müttefikler değil, bu nedenle,

teslimiyet yalnızca müttefik ordular Komutanlığı önünde değil, tüm anti-Hitler koalisyonu ülkeleri Yüksek Komutanlığı önünde imzalanmalıdır. Ben teslim olma tutanağının faşist saldırganlığın merkezinde, Berlin'de imzalanmasına da razı olmadım. Biz müttefiklerle Reims'te tutanak imzalanmasını teslim olmanın ön protokolü olarak kabul etme konusunda anlaşmıştık."[28]

Aynı gün Kızıl Ordu Genelkurmay başkanı Orgeneral A.İ. Antonov Moskova'daki İngiliz ve Amerikan Askerî Misyon şefleri Kontramiral Ernest Archer ve Tuğgeneral John Dean'a Reims'te imzalanan geçici tutanak yerine 8 Mayıs 1945'te Berlin'de kayıtsız koşulsuz teslimat konusunda genel tutanak imzalanmasına ilişkin talebi içeren bir mektup gönderdi. Reims Protokolüne ek olarak, Alman Yüksek Komutanlığı temsilcilerinin Alman Silahlı Kuvvetleri'nin kayıtsız koşulsuz teslim olmasına ilişkin tutanağı imzalama yetkisine sahip olarak müttefik keşif askerleri ve Sovyet Yüksek Komutanlığı tarafından belirlenecek yere ve onların belirleyeceği saatte gelmeleri koşulu getirildi. Yanıt olarak Eisenhower'ın mektubu alındı. Bu mektupta Eisenhower Alman Silahlı Kuvvetleri'nin kayıtsız koşulsuz teslim olmasına ilişkin nihai tutanağın imzalanması için müttefik temsilcilerinin 8 Mayıs 1945'te Berlin'e gelmesine razı olduğunu ifade ediyordu.

G.K. Jukov, Yüksek Başkomutan Yardımcısı olarak SSCB adına Almanya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olmasına ilişkin tutanağı imzalama yetkisine sahipti. A.Y. Bışinskiy'i Mareşal Jukov'un siyasal danışmanı olarak atamışlardı ve kendisi 8 Mayıs sabahı erkenden teslim olmayla ilgili gerekli tüm belgelerle birlikte Berlin'e geldi.

8 Mayıs'ı 9 Mayıs'a bağlayan gece Karlshorst'ta (Berlin'in Doğu kesimi) SSCB, İngiltere, ABD ve Fransa temsilcileri Sovyetler Birliği Mareşali G.K. Jukov, Müttefik Keşif Orduları Komutan Yardımcısı, Hava Kuvvetleri Baş Mareşali Arthur W. Tedder, ABD Stratejik Hava Kuvvetleri Komutanı General C. Spaatz ve Fransa ordusu Başkomutanı General Delatr de Tassigny, Hitler'in Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı eski Kurmay Başkanı, önde gelen savaş suçlularından biri olan General-Feldmareşal Keitel, Deniz Kuvvetleri Başkomutanı Filo Amirali Friedeburg ve Hava Korgeneral Stumpf Almanya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olma tutanağını imzaladılar. Sovyetler Birliği Mareşali G.K. Jukov "Bu Keitel, fethedilmiş

Fransa’yı teslim alan o kibirli Keitel değildi. Şimdi o, o pozlarını korumaya çalışsa da yıkılmış görünüyordu” diye anımsıyordu.

Almanya’nın kayıtsız koşulsuz teslim olmasına ilişkin tutanağın nasıl imzalandığı konusunu ise Mareşal G.K. Jukov şöyle yazar:

“Ayağa kalkarak dedim ki:

– Alman delegasyonuna buraya, masaya gelmesini öneriyorum. Burada Almanya’nın kayıtsız koşulsuz teslim olmasına ilişkin tutanağı imzalayacaksınız.

Keitel bize kötü kötü bakarak derhâl ayağa kalktı, ardından gözlerini indirdi ve masadan yavaşça Feldmareşallik asasını alarak güvensiz adımlarla bizim masamıza yöneldi. Monoklü[29] düşüp bağcığına asılı kaldı. Yüzünü kızıl benekler kapladı.

Onunla birlikte masaya Korgeneral Stumpf, Filo Amirali von Friedeburg ve kendilerine eşlik eden Alman subayları yaklaştılar. Keitel monoklünü düzelttikten sonra masanın ucuna ilişti ve acele etmeksizin tutanağın beş nüshasını imzaladı. Stumpf ve Friedeburg da imzalarını oracıkta hemen atıverdiler... 9 Mayıs gecesi saat 00.43’te kayıtsız koşulsuz teslimat tutanağının imzalanması tamamlanmıştı. Alman delegasyonuna salonu terk etmeleri önerisinde bulundum.” [30]

Askerî teslim olma tutanağında, Alman Yüksek Komutanlığı’nın, kara, deniz ve havadaki tüm silahlı kuvvetlerin, aynı zamanda Alman Komutanlığı komutası altında bulunan tüm kuvvetlerin Kızıl Ordu Yüksek Başkomutanlığına ve aynı zamanda müttefik Keşif Kuvvetleri Yüksek Komutanlığına kayıtsız koşulsuz teslim olmaya razı oldukları kayıt altına alındı.

Alman Yüksek Komutanlığı tüm Alman kara, deniz ve hava kuvvetleri Komutanlarına ve Alman Komutanlığı’nın komutası altında bulunan tüm kuvvetlere, Orta Avrupa saatine göre 8 Mayıs 1945 saat 23.00’da askerî harekâtları durdurmaları, o zaman itibarıyla bulundukları yerlerde kalmaları, tüm silah ve askerî malzemeleri Müttefik Yüksek Komutanlığı temsilcileri tarafından tayin edilmiş yerel müttefik Komutanları ve Subaylarına teslim ederek tümüyle silahsızlanmaları emri vermeyi üstlenmişti.

Alman Yüksek Komutanlığı ya da onun komutası altında bulunan herhangi bir silahlı kuvvetin, teslim almaya ilişkin bu tutanak uyarınca hareket etmeyi reddetmesi durumunda, müttefik ordular gerekli gördüğü yaptırım ya da diğer hareketlere başvurabileceklerdi.

Tutanak Birleşmiş Milletler tarafından ya da onun adına imzalanan ve Almanya ve genel olarak Alman Silahlı Kuvvetleri'ne özel uygulanabilir, teslim olmaya ilişkin başka bir genel belge ile değiştirilmeye engel oluşturmamaktadır.[31]

9 Mayıs gecesi Alman ordusu silahları teslim etmeye başladı.

9 Mayıs 1945 sabahı Sovyet tank birlikleri, 5 Mayıs'ta ayaklanmanın başladığı Çekoslovakya'nın başkenti Prag'a girdi. Çekoslovakya'nın başkentini hâlâ direnmekte olan Hitlerci işgalcilerden kurtardı. Çekoslovakya'nın kurtuluş günü gelmişti.

Böylece, tam bir askerî-siyasal yenilgiye uğramış olan Hitler Almanyası kayıtsız koşulsuz teslim olma tutanağını imzaladı. 9 Mayıs Zafer Bayramı olarak ilan edildi.

Sovyetler Birliği anti-Hitler koalisyondaki müttefikleri ile birlikte, Hitler Almanyası ve uyduları üzerinde dünya çapında tarihi bir zafer kazanmıştı.

Hitler Almanyası'nın teslim olması, faşizm ve saldırganlığın başlıca ocağının ortadan kaldırılması, faşist bloğun en güçlü ve tehlikeli katılanının yenilgisi anlamına geliyordu. Bu teslim oluş, Avrupa'nın yara almış halklarına uzun süre beklenen barışı getirmişti.

Hitler Almanyası'na karşı zaferin kazanılmasında Sovyetler Birliği'nin başrolü savaşın sonunda her tarafta dile getirildi. Tüm dünyanın sıradan insanları, Sovyet halkının kahramanca çabalarına derin bir saygı ve minnettarlık duyuyordu. Hitler Almanyası'na karşı savaşta Sovyetler Birliği'nin çok büyük hizmetleri Büyük Britanya Başbakanı W. Churchill'in, ABD Başkanı H. Truman'ın[32] ve diğer devlet ve hükûmet Başkanlarının, Almanya'nın teslim olması dolayısıyla Sovyet hükûmet Başkanı adına gönderilen kutlama mesajlarında ifadesini buluyordu.[33]Londra ve Washington'daki Sovyet Büyükelçiliklerine gelen kutlama telgraflarının sonu gelmiyordu. İngiltere'deki Sovyet Büyükelçiliği tarafından alınan telgraflardan birinde şu ifadeler yer alıyordu: "Belediye meclis üyeleri ve kent konseyi tüm Aberdeen yurttaşları adına Nazi

tiranlığına karşı zafere, Sovyetler Birliği Kızıl Ordusu ve diğer silahlı kuvvetleri tarafından, yapılan muhteşem katkılardan dolayı derin saygılarını iletmemizi rica ediyorlar.” [34]

Anti-Hitler koalisyonda Sovyetler Birliği’nin rolünün hakkını teslim eden İngiltere ve Birleşik Devletler halkları, SSCB ile işbirliğinin daha da güçlendirilmesini kararlılıkla ifade ediyorlardı. İngiliz ve Amerika gazeteleri Sovyetler Birliği ile son dönemlerdeki dostluk politikasının devamının gerekliliğinin vurgulandığı sayısız makaleler yayımladılar. İngiltere ve ABD’den çok sayıda toplum ve siyaset insanı savaş sonrası dünyasında SSCB’nin önemini sağlıklı olarak değerlendirebiliyordu. “Rusya bize hem savaşta hem de barışta gerekli” sözü onların konuşmalarının ana temasıydı.

İngiltere ve ABD’de Sovyetler Birliği düşmanlarının entrikalarına rağmen, Sovyet-İngiliz-Amerikan ittifakı bir sağlamlık sınavından geçiyordu. Sovyetler Birliği’nin İngiliz, Amerikan, Fransız halkları ve diğer halklar tarafından desteklenmesi, SSCB’nin, Büyük Anayurt Savaşı’nda kahramanca çabalar sonucu kazanılan geniş çaplı popülaritesi ve otoritesi, savaşın sonlanma aşamasındaki sinsi anti-Sovyet planların gerçekleştirilmesini olanaksız kılmıştı.

Sovyetler Birliği ve onun silahlı kuvvetleri faşist Almanya’nın yenilgisinde belirleyici katkıyı yapmıştı. Büyük Anayurt Savaşı’nın ilk üç yılında Sovyet Silahlı Kuvvetleri, aslına bakılırsa, Hitler Almanyası ve hempalarının oldukça çok sayıda askerinin, silahlarının ve cephanelerinin büyük bir bölümünü yığdıkları oldukça geniş bir alana yayılan Sovyet-Alman Cephesi’nde düşmana karşı tek başına şiddetli çarpışmalar yapmıştı. Avrupa’da ikinci cephenin açılmasından sonra (Haziran 1944) faşist Alman tümenlerinin büyük bir bölümü Kızıl Ordu’ya karşı çarpışmıştı.

L.İ. Brejnev şunları söylüyordu: “Halkımız zaferi kolay elde etmedi. Sovyetler Birliği’nin yaşadığı şiddette bir savaş hiçbir halkın payına düşmemiştir. Savaş 20 milyondan fazla Sovyet insanının canını aldı. On milyonlarca yetim, dul ve malul bıraktı geride. Bu rakamlar ardında o denli insan acısı ve felaketinin ardında o kadar çok uçurum gizlidir ki.” [35]

Bunun yanında müttefiklerimizin kayıpları (Japonya’ya karşı askerî harekâtlar dâhil) çok büyük değildir. İngiltere’nin savaşta verdiği şehit 264 bin 300, ABD’nin ise 273 bin 900’dür. [36]SSCB diğerleriyle

kıyaslanamayacak ölçüde maddi kayıplara uğramıştır. Savaş ABD ve İngiltere'nin topraklarına neredeyse uğramamıştır. Üstelik Amerikan tekelleri askerî malzeme dış satımından büyük gelirler elde etmişlerdir. Tarihin gerçekleri ışığında, bugün faşizmin bozguna uğramasında SSCB'nin rolünü küçümsemek ve küçümsemeye yeltenen gerici Batılı tarihçilerin yalancı iddiaları karşısında taş üstünde taş kalmamalıdır.

Sovyetler Birliği'nin faşist saldırganlara karşı savaştaki zaferi, onun devlet ve toplum düzeninin, Sovyet ülkesi Silahlı Kuvvetleri'nin, dünya egemenliği iddiasında bulunan emperyalist işgalcilere karşı kutsal savaşa kalkışan tüm Sovyet halkının bir zaferidir. Bu zafere, düşmanın bozguna uğraması için elverişli dış ilişkiler koşulları yaratmanın sürekli mücadelesini veren Sovyet Devleti'nin diplomasisi de katkıda bulunmuştu. Sovyet iktidarının ilk yıllarında emperyalizmle mücadelede Sovyet Cumhuriyeti'nin devrim zaferlerini harekete geçiren kuvvetlerini değerlendiren V.İ. Lenin "bunda yalnızca Kızıl Ordu'nun kahramanlığı değil, uluslararası ortam ve bizim diplomasimiz de rol oynamıştır" diyordu. [37]Lenin'in Sovyet diplomasisine ilişkin değerlendirmesi Büyük Anayurt Savaşı yıllarında da onu doğruluyordu.

1 V. Codovilla. Seçme Makaleler ve Konuşmalar. Moskova, 1970, sf. 82
2 "La voz de Mexico", 30. X. 1942
3 "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt I, sf. 297
4 L. Gardner. Economic Aspects of Deal Diplomacy. Madison, 1964, p. 215
5 "İzvestiya", 26 Aralık 1944.
6 "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası" cilt III, sf. 141
7 "Pravda", 8 Nisan 1945
8 W.S. Churchill. The Second World War, vol. VI, p. 400
9 F.S. Pogyu Yüksek Komutanlık, Moskova, 1959, sf. 459
10 R. Sherwood; Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 609
11 P. Schmidt. Statist auf diplomatischer Bühne, s 575
12 İbid.
13 F. Hesse. Hitler and the English. Londoın, 1954, p. 198
14 G. L. Rozanov. Faşist Almanya'nın Yıkılışı, Moskova, 1963, sf. 87.
15 Aynı yapıt, sf. 88
16 F. Hesse, Churchill, Roosevelt, Stalin. p. 591
17 "Yazışmalar...", cilt I, sf. 402
18 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 403
19 Aynı yapıt
20 "Yazışmalar...", cilt II, sf. 205
21 W.S. Churchill. The Second World War, vol. VI, p. 413
22 K. Koller. Der letzte Monat. Tagebuchaufzeichnungen des ehemaligen Chefs des Generalstabes der deutchen Luftwaffe vom 14 April bis 27. Mai 1945. Manheim, 1949, sf. 39, 40.

23 W.S. Schellenberg, Memories, p. 183
24 İbid., p. 181
25 “The Memories of Field-Marshal the Viscount Montgomery of Alamein”, p 372
26 “De Gaulle’in Anılarından”,-“Uluslararası Yaşam”, 1961, No: 4, sf. 110
27 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 337
28 Aynı yapıt, sf. 339
29 Monokl: (Monocle) Tek camlı, göz çevresine yerleştirilerek kullanılan gözlük.
30 J. Erman: Büyük stratejiler. Ekim 1944-Ağustos 1945, sf. 152
31 F. Hesse. Hitler and the English, p. 280
32 H. Truman: Roosevelt’in ölümünden sonra, 12.04.1945’te, ABD’nin Başkanı oldu.
33 “The Memories of Field-Marshal the Viscount Montgomery of Alamein”, p. 381
34 A.A. Galkin ve O. M. Nekropin’in “Faşist Almanya ve Dönitz “Hükûmeti’nin” Teslim Alınması. “Tarih Konuları”, 1956, No: 8, sf. 73
35 Aynı yapıt, sf. 75
36 Bakınız: D. M. Projektor. Saldırganlık ve Felaket, sf. 752
37 G.K. Jukov. Anılar ve Düşünceler. Moskova, 1969, sf. 663, 664

2. AVRUPA'DA SAVAŞIN SONA ERME SÜRECİNDE MÜTTEFİKLER ARASI İLİŞKİLER ALMANYA'NIN BOZGUNA UĞRAMASINDAN SONRA AVRUPA DAVASINDA SSCB VE BATILI DEVLETLERİN POLİTİKASI

Müttefiklerin Hitler Almanyası'na karşı zaferi, onların önüne Avrupa'da bir dizi karmaşık dış politika sorunlarının çözülmesini ertelenmez bir görev olarak çıkartıyordu. Öncelikle faşist Almanya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olmasıyla ortaya çıkan durumda önlemler almak gerekiyordu. Bu sırada Almanya'da ne hükûmet ne de yetkisi tüm ülke içinde geçerli olacak başka bir yönetim vardı. Gerek kentlerde gerekse köylerde ekonomik yaşam düzensizdi. Halk için ne yakıt ne de gıda maddesi vardı. Taşıtlar çalışmıyordu. Kültür yaşamı ölmüştü. Kayıtsız koşulsuz teslim oluştan sonra ülkede iktidar tümüyle işgalci devletlerin eline geçmişti. Bu koşullarda, Fransa'nın da dâhil olduğu Kırım Anlaşmalarında, ayrıca müttefiklerin bir dizi belgesinde öngörüldüğü gibi, galip müttefik devletlerin Almanya'da siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda koordinasyon faaliyetleri gerekiyordu. Ancak, müttefiklerin eylemlerinde gerekli bütünlük yoktu.

Almanya'nın Sovyetler Birliği tarafından kuşatılan bölgesinde zaferin daha ilk günlerinden itibaren, tüm yaşam Alman halkının arzularına uygun olarak anti-faşist-demokratik esasa dayalı olarak yeniden yapılandırılmaya

başlandı. Gerek zor savaş günlerinde gerek ise zafer günlerinde Sovyet hükûmeti, Alman halkını Hitler kliği ile özdeşleştirmemek ve Alman halkından öç alma duygusundan hareket etmemek gerektiği görüşündeydi.

Sovyetler Birliği Silahlı Kuvvetler Yüksek Başkomutanı'nın 1 Mayıs 1945 tarihli emrinde şu ifadeler yer alıyordu: "Birleşmiş Milletler faşizmi ve Alman militarizmini yok edecek, savaş suçlularını şiddetli bir şekilde cezalandıracaktır ve Almanları, onların diğer ülkelere verdikleri zararı telafi etmeye zorlayacaktır. Ama sivil Alman halkı müttefik askerî idarelerinin taleplerini dürüstçe yerine getirdikçe, Birleşmiş Milletler sivil halka dokunmamaktadır ve dokunmayacaktır." [38]

Sosyalist bir devlet tarafından işgal devleti işlevlerinin yerine getirilmesi zorunluluğu ile ilk kez karşı karşıya kalan Sovyetler Birliği, Alman halkının çıkarlarının hesabı temeli üzerine kurulmuş demokratik güçlere elinden gelen her türlü yardım ve destek politikası yürütüyordu. "Bizzat 'kuşatma' ifadesi, tarihte daha önce olmayan yeni bir içerik kazanmıştı.[39]

Sovyet hükûmeti, Almanya'da konuşlanmış olan Sovyet Silahlı Kuvvetler Komutanlığı ile birlikte, Sovyet kuşatma bölgesi içinde yer alan Berlin ile diğer kentler ve köylerde derhâl gıda sağlanması ve yaşamın normale dönmesi için önlemler aldı. SSCB Devlet Savunma Komitesi üyesi A.İ. Mikoyan 9-10 Mayıs 1945'te gıda durumunu yerinde görmek için Berlin'de bulundu. A.İ. Mikoyan bu konuda şunları söylüyordu: "Elbette biz ağır çarpışmalarda Hitler ordusunu bozguna uğrattık, ama bizim ahlaki değerlerimiz, geleneklerimiz sivil Alman halkının yoksulluğuna ve acılarına göz yummamıza izin vermemektedir. Bu nedenle Berlin'de Mareşal Jukov, Dresden'de de Mareşal Konev nezdindeki Sovyet Komutanlığı Kızıl Ordu tarafından işgal edilen bu kentlerde normal yaşamı örgütlemeye koyulmuştur.[40]

Askerî harekâtların bitmesinden hemen sonra Sovyet Komutanlığı kent ekonomisini yeniden düzenlemeye başladı.

11-13 Mayıs'ta, Berlin kentinin çeşitli toplumsal kuruluşlarının temsilcilerinin katıldığı ve halka gıda temini, bir an önce Belediye hizmetlerinin yeniden yaşama geçirilmesi ve kentte normal yaşamın yeniden kurulması konularının tartışıldığı bir toplantı gerçekleştirildi. Bu toplantılarda, Berlin'de öz yönetimin kurulması kararı alındı, bu yönetimin

kadro listesi Sovyet Komutanlığı'nın onayına sunuldu ve Komutanlık tarafından onaylandı.

Berlin'de çok sayıda insan konuşmalarında, sivil halk için çabalarından dolayı Sovyet hükûmeti ve Sovyet Komutanlığı'na minnettarlıklarını ifade ediyordu.

Batılı işgalci güçlere gelince, onların, Alman halkının yaşamının demokratik ilkeler temelinde iyileştirilmesine dönük faaliyetlerinin payı her şeyden daha azdı. ABD Başkanının Almanya'daki Amerikan Komutanlığı'na verdiği direktifte (10 Mayıs 1945 ve 1067 sayılı direktif) şu ifadeler yer alıyordu: "Almanya, özgürleştirilmek için değil, yenilgiye uğramış bir ülke olduğu için kuşatılmaktadır." [41]

Doğrusu, Amerika'nın direktifinde Alman Nazizmi ve militarizmine karşı yönelmiş bazı maddeler vardı ve bu direktifte Alman Wehrmacht'ının dağıtılması ve Hitler rejiminin en fazla tatsızlık yaratan faaliyet adamlarının tutuklanmasından, ağır sanayinin bir dizi dalına sınırlama getirilmesinden söz ediliyordu. Ancak, bu direktifin ana içeriği Amerikan sermayesinin yayılmacı amacını yansıtıyordu ve Alman tekelcilerinin sınıfsal çıkarlarına dokunmuyordu. Amerikalılar daha çok tüm Almanya'da sanayi, tarım, finans, taşımacılık, dış ve iç ticaret, bilimsel araştırma çalışmaları üzerinde çok kapsamlı bir kontrol talep ediyorlardı. Direktifte Amerika Başkomutanlığı "izin verilmedikçe hiçbir siyasal faaliyetin yürütülemeyeceğine" işaret ediyordu. Bu madde açıkça ilerici ve demokratik örgütlere karşı yönelmişti, çünkü aynı günlerde, faşist Dönits "hükûmetinin" Flensburg'taki faaliyetlerine en azından susarak bir sabır gösteriyorlardı. Alman Silahlı Kuvvetler Komutanlığı Karargâhı'nda kayıtsız koşulsuz teslim olma koşullarının yerine getirilip getirilmediğini gözlemlemek için Müttefikler Kontrol Komisyonu'nun 13 Mayıs'ta Flensburg'a gelmesi sırasında, komisyon Başkanı Amerikalı General Ruks Dönits'e "kendisi ile işbirliği yapmak için" [42] emir aldığını açıklıyordu. Ancak, 17 Mayıs'ta Flensburg'a gelen Sovyet temsilcilerin ve aynı zamanda Batılı ülkelerdeki geniş çaplı toplumsal hareketlerinin kararlı açıklamaları sonucunda 23 Mayıs'ta sözüm ona Dönits hükûmetinin üyeleri tutuklanıp hapse gönderildi.

ABD ve İngiltere hükûmetleri SSCB'nin, İngilizler ve Amerikalıların eline düşen Alman filosunun adil bir şekilde paylaşılması talebine karşı

çıktılar. Ayrıca, sınırları konusunda üç devlet arasında daha önceden mutabık kalınmış olan Almanya'daki Sovyet işgal bölgesindeki topraklarından askerlerini çekme sürecini uzatmaya çabalıyorlardı. İngiliz-Amerikan askerleri, Sovyet bölgesindeki Leipzig, Erfurt, Plauen, Magdeburg bölgeleri ve askerî harekâtlar sırasında girmiş oldukları diğer bazı bölgelerin işgalini sürdürüyorlardı. Bir de Amerikalılar ve İngilizler bu bölgelerdeki değerli donanımları bu işletmelerden götürüyorlardı. İngiltere Başbakanı Churchill İngiliz-Amerikan askerlerinin Sovyet bölgesinden çekilmelerini ABD ve İngiltere'nin diğer bir dizi uluslararası konulardaki önerilerinin Sovyet hükûmeti tarafından kabul edilmesi koşuluna bağlamakta ısrar ediyordu. "... Almanya'nın tüm merkezini ve kalbini, üstelik Avrupa'nın tam merkezi ve temel taşını izole edilmiş bir tutanakla teslim etmek tehlikeli ve öngörüsüzce bir karar gibi geliyor bana",[43] diye yazıyordu Churchill. Bu nedenledir ki, Feldmareşal Montgomery, Amerikan-İngiliz askerlerinin bulundukları yerde kalmaları gerektiğine ilişkin hükûmetten emir almıştı. Montgomery, söz konusu olanın "tartışmalı bir dizi konuda Sovyet hükûmetinin olurunu" almak olduğunu belirtiyordu. İngiliz-Amerikalı müttefikler bu konular arasında Polonya, Balkanlar, Avusturya sorunları [44]ve diğer sorunları sıralıyorlardı.

Savaşın sonlanmasıyla birlikte anti-Hitler koalisyonundaki büyük devletlerin kurtarılmış ülkelere yaklaşımındaki farklılıklar giderek daha net bir şekilde ortaya çıkıyordu. ABD ve İngiltere İkinci Dünya Savaşı'nın akışı içinde, özellikle de savaşın sona erme aşamasında halkların özgürce gelişmelerine var güçleriyle engel olmaya çalışıyorlar ve kurtarılmış ülkeleri kendi ekonomik ve siyasal egemenliklerine tâbi kılmaya çabalıyorlardı. Emperyalist devletlerin başlıca amaçları, faşist işgalden kurtarılmış ülkelerde burjuva-toprak ağalığı rejimlerini güçlendirmekten, İkinci Dünya Savaşı boyunca gözle görülür bir şekilde büyümüş olan devrimci halk hareketlerinin daha fazla gelişmesinin önüne geçmek, mümkün olursa, ortadan kaldırmaktan ibaretti. Onlar, faşizmin boyunduruğundan kurtulmuş olan Batı Avrupa ülkelerinde bu şekilde hareket ettiler. Amerikalı tarihçi Shervud'un yazdığı gibi, "Avrupa'da özellikle Belçika, İtalya ve Yunanistan'da meydana gelen tatsız durumlardan sonra büyük önem taşıyan 'Kurtarılmış Avrupa'ya İlişkin

Kırım Deklarasyonu'nun" [45]aksine, Birleşik Devletler ve İngiltere, gerici güçleri destekleyerek Avrupa halklarının içişlerine karışmayı sürdürüyordu.

ABD ve İngiltere hükûmetleri Polonya sorununun görüşmeleri sırasında bu konuda büyük bir inatçılık sergilediler. Kırım Konferansı'ndan sonra Sovyet diplomasisi konferansın, Geçici Polonya Hükûmetine dayanan bir Polonya Ulusal Birlik Hükûmeti kurulmasına ilişkin kararın uygulanması yönünde büyük çabalar gösterdi. Bu konu 23 Şubat 1945'ten itibaren Sovyet-İngiliz-Amerikan Üçlü Komisyonunda görüşüldü (V.M. Molotov, U.A. Harriman, A.K. Kerr). Ancak, komisyonda Sovyetler Birliği ve İngiltere ile ABD'nin tutumlarında ciddi görüş ayrılıkları derhâl ortaya çıkıverdi. Polonya sorununa ilişkin Kırım Kararları'nın ruhuna ve sözlerine sıkı sıkıya bağlı kalan Sovyet hükûmeti yeniden organize edilen hükûmetin temelini Polonya'da mevcut olan halk iktidarının oluşturması gerektiğinden hareket ediyordu. Batılı devletler ise, Kırım Konferansı Kararları'nın aksine, Polonya'nın değişik siyasal partilerinden, başat rolü burjuva partilerinin oynayacağı tamamen yeni bir hükûmetin kurulmasının peşindeydiler. Parlamentoda bir konuşma yapan Churchill, Polonya'da mevcut olan hükûmetten hiç söz etmeksizin, söz konusu olanın "Yeni Geçici Polonya Ulusal Birlik Hükûmetinin" [46]kurulmasının olduğunu belirtiyordu.

Bu nedenledir ki, Moskova'da Polonya sorununa ilişkin Sovyet-İngiliz-Amerika görüşmeleri bir türlü ilerlemiyordu. Moskova Komisyonu'nun çalışmasında ortaya çıkan durumdan çıkış yolu arayan Sovyet hükûmeti şu önemli önlemleri öneriyordu:

Geçici Polonya hükûmetinin reorganizasyonunun, onun lağvedilmesi değil, tersine genişletilmesi yoluyla yeniden oluşturulması anlamına geldiğini, üstelik gelecek hükûmetin çekirdeğini Geçici Polonya hükûmetinin oluşturması gerektiğini kabul etmek; Kırım Konferansı'nın taslaklarına dönmek ve komisyon ile danışma toplantısı yapmaları için, beş tanesi Polonya'dan üç tanesi de İngiltere'den olmak üzere sekiz Polonyalı siyasetçinin Moskova'ya çağrılmasıyla yetinilmesi;

Tüm koşullarda Geçici Polonya Hükûmetinin temsilcileri ile danışma toplantıları yapılması gerektiği, üstelik onlarla bu danışmanın, "Geçici Polonya Hükûmeti, Londra ve Polonya'dan davet edilecek olan ve Polonya halkı üzerindeki etkileri Polonya'daki Geçici Polonya Hükûmetinin

muazzam etkisi ile kıyaslanamayacak olan münferitlere kıyasla çok daha fazla güce sahip olduğu için”, öncelikli yapılması gerektiğinin tespit edilmesini;

Polonya ve İngiltere’den danışma toplantısına yalnızca, Kırım Konferansı’nın Polonya’ya ilişkin kararlarını tanıyan ve gerçekten de Polonya ile Sovyetler Birliği arasında dostça ilişkiler kurma çabası verecek olan siyasetçilerin çağrılmasını; Polonya Ulusal Birlik Hükûmetinin sayısal kadrosuna gelince, Sovyet hükûmeti, yaklaşık olarak yeni kurulan Yugoslav hükûmetinde var olan eski ve yeni bakanların oranı gibi bir sayı tespit edilmesini öneriyordu.[47]

Sovyet hükûmetinin gerekçeleri ve önerileri kabul edilmedi. Bu konuda Beyaz Saray ve Downing Street[48] arasındaki mektup trafiğinde Başbakan Churchill ABD’ye, Kırım Konferansı’nın kararlarında İngiliz-Amerikan yorumunun kabul edilmesinin sağlanması amacıyla Moskova’da birlikte bir girişimde ısrar ediyordu. Ayrıca Churchill, Polonya’da sosyal-ekonomik yeniden yapılanmalar gerçekleştirilmesine meydan vermemek için acil önlemler alınması gerektiği görüşündeydi. Churchill Amerikan hükûmetine “Varşova hükûmeti tarafından ilkesel öneme sahip olan ve Polonya’da sosyal, anayasal, ekonomik ya da siyasal durumu etkileyecek olan yasama ya da idare konusunda faaliyetlerde bulunulmasının” [49]önüne geçilmesinin sağlanması amacıyla Sovyet hükûmetine baskı yapmasını öneriyordu.

Sovyet delegasyonu San Fransisco Konferansı’na gittiği sırada, 23 Nisan 1945’te SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov’un ABD Başkanı H. Truman’la görüşmesinde Polonya sorunu gündeme geldi. Truman yine önceden de olduğu gibi, “Polonya’da ABD’nin işine gelecek bir hükûmet” kurulmasını talep ediyordu. Sovyet hükûmeti bu talebe razı olamazdı. 24 Nisan’da J. Stalin Truman’a şunları yazıyordu:

“Anlaşılan o ki, Sovyetler Birliği’nin, Polonya’da Sovyetler Birliği’ne dost bir hükûmetin var olmasını sağlama hakkına sahip olduğu olgusuna ve Sovyet hükûmetinin Polonya’da kendisine düşman bir hükûmetin olmasını kabul edemeyeceği gerçeğine razı değilsiniz... Basitçe söylemek gerekirse, benim Sovyetler Birliği’nin güvenlik çıkarlarından vazgeçmem gerekliliğini talep ediyorsunuz, ama ben kendi ülkem aleyhine hareket edemem.”[50]

ABD ve İngiltere hükûmetleri, komisyonun, Geçici Polonya Hükûmetinin demokratik esaslara dayalı olarak reorganizasyonuna ilişkin çalışmalarını

çıkmaza soktular. Aynı zamanda San Fransisco Konferansı'nda ABD ve İngiltere delegasyonları Polonya'yı BM Örgütü'nün kurucu devletlerinden biri olarak tanımayı ve Geçici Polonya Hükûmetinin temsilcilerini konferansın çalışmalarına katılmak üzere davet etmeyi reddettiler.

Sovyet ordusunun yardımıyla kurtulan Balkan ülkeleri Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve aynı zamanda Macaristan'daki demokratik yeniden yapılanmalar ABD ve İngiltere iktidar çevrelerinde büyük endişeler uyandırıyordu. Bu ülkelerde gerici burjuva partileri eski etkilerini yitirmişlerdi. Komünistlerin aktif rol oynadıkları demokratik hükûmetler halk kitlelerinin desteğini ardına alarak kısa süre içinde yeni bir devlet tipi olan halk demokrasisine geçişin bir ifadesi olan yeniden yapılanmayı gerçekleştirmeyi başarmışlardı.

ABD ve İngiltere hükûmetleri Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'daki yasal demokratik hükûmetleri görmezden geliyor, bu ülkelerdeki hükûmetlerin kadrolarının değiştirilmesini talep ediyorlardı. Yugoslavya Ulusal Kurtuluş Ordusu (YUKO) tarafından İstriya-Triesta bölgelerinde kurtarılmış Slav topraklarındaki Yugoslav idaresinin kalmasına ilişkin olan ve Sovyetler Birliği'nin de desteklediği haklı taleplerini tatmin etmek istemiyorlardı.

İngiltere ve ABD hükûmetleri, kurtuluşundan sonra Avusturya'yı ilgilendiren sorunların bir an önce çözülmesine engel oluyorlardı. Şöyle ki, Kızıl Ordu tarafından kurtarılan Viyana'da Karl Rahner Başkanlığında Avusturya Cumhuriyeti Geçici Hükûmetinin kurulmasından Avusturya Devleti'nin yeniden oluşturulması gibi önemli bir duruma kadar ve aynı zamanda Rahner'in 29 Nisan 1945'te Sovyet hükûmeti tarafından tanınmasına bile memnuniyetsizliklerini ifade ettiler. Sovyet hükûmeti ABD ve İngiltere Büyükelçiliklerine 14 Nisan'da verdiği notada Karl Rahner'in Avusturya hükûmetinin kurulması için kendi hizmetini önerdiğini bildiriyordu. Ayrıca notada şu hususlara işaret ediliyordu: "Geçici Avusturya hükûmetinin, Almanya'ya bağımlılıktan tümüyle kurtulması mücadelesinde müttefiklerin davasına önemli yardım yapacağını dikkate alan Sovyet hükûmeti, Karl Rahner ve diğer Avusturyalı siyasetçilere, Avusturya Geçici Hükûmetinin kurulması çalışmalarında engel olunmamasının olanaklı olduğu görüşündedir."[51] Ancak Amerikan ve İngiliz hükûmetleri, SSCB Dışişleri Halk Komiserliği'ne Sovyet

hükûmetinin eylemlerindeki “tek taraflılığı” protesto eden bir nota verdiler[52] Onlar Rahner hükûmetini tanımak istemiyorlardı.

Avusturya’daki işgal bölgeleri konusu da üç büyük devletin ittifak ilişkilerinde gerginlik yarattı. SSCB, ABD ve İngiltere hükûmetlerine Avusturya’nın işgal bölgeleri konusunda öneriler hazırlayan Avrupa Danışma Komisyonu’ndaki ABD ve İngiltere temsilcileri, Viyana’ya askerlerini konuşlandırmak için mümkün olduğunca daha fazla toprak alma çabası veriyorlardı. Bu amaçla, Viyana’nın, Avusturya’ya hâkim oldukları sırada Hitlerciler tarafından belirlenen, (ve ‘Büyük Viyana’ adı verilen) idari sınırlarının korunmasında ısrar ediyorlardı. Sovyet tarafı ise, Avusturya’nın birleşmesine (Anschluss-Avusturya’nın ilhakı) kadar mevcut olan sınırlar içinde bırakmayı öneriyor ve bir de Hitler rejimi tarafından yapılan idari değişikliklerin kabul edilmesinin, Avusturya halkı tarafından anlaşılamayacağına işaret ediyordu. Bunun dışında, Batılı devletler, Aşağı Avusturya’da, yani Sovyet işgal bölgesinde Viyana ile bağlantı için kendilerine üç havaalanı tahsis edilmesini talep ediyorlardı. Sovyet temsilci iki havaalanının bırakılmasını yeterli görüyordu. Konu, üç hükûmetin Başkanları arasındaki uzun süreli bir yazışmanın konusu olmuştu, üstelik de Churchill ve Truman başlangıçta bunu kendi temsilcilerinin Viyana’ya gelmeleriyle ilintilendiriyorlardı. Sovyet hükûmeti, Avusturya’daki durumla ilgili sorunların gözden geçirilmesi gibi, Viyana’da işgal bölgeleri oluşturulmasının, daha önce bu konuda üç hükûmet arasında mutabakata varıldığı üzere, tümüyle Avrupa Danışma Komisyonu’nun yetkisi dâhilinde olması gerektiği görüşündeydi.[53]

SSCB, ABD ve İngiltere hükûmetleri arasında, tartışmalı ve çözüme kavuşturulmamış tüm konularda hararetli yazışmalar sürüyordu, Ancak Amerika ve İngiliz taraflarının takındıkları tutum nedeniyle, bu sorunların çözüme kavuşturulması kabul edilemez şekilde uzuyordu.

ABD ve İngiltere hükûmetlerinde SSCB ile işbirliğinin karşıtları git gide ağırlık kazanıyordu. Onların çizgisini Churchill 12 Mayıs 1945 tarihli telgrafında Truman’a çok açıklıkla ifade ediyordu. Bu telgrafta Churchill Gobbel’in propaganda dağarcığından bir ifadeyi kullanmaktan çekinmeksizin Rusların Avrupa’nın merkezine ilerlemesinden, güya “Sovyet ordusunun cephesinin ardından inmiş olan demir perdeden” [54]söz ediyordu. Churchill, “SSCB’nin adım adım ilerlemesi karşısında derhâl

yeni bir cephe kurulmasını" gerekli görüyordu. [55]İmparatorluk Genelkurmayına, "bundan sonraki görüşmelerde zorluklar çıkması durumunda Rusya ile savaş başlatılması olanakları konusunda" araştırmalar yapması görevi dahi verilmişti. Ancak İngiliz askerler dünyadaki güçler dengesinin Churchill'den daha fazla farkındaydı. İmparatorluk Genelkurmay Başkanı Feldmareşal Alan Brooke, 24 Mayıs 1945'te günlüğüne şunları yazıyordu: "Hiç kuşku yok ki, artık Rusya Avrupa'da mutlak kudrete sahiptir." [56]"Rusya ile savaş başlatma olasılığına" ilişkin düşünceyi olsa olsa bir fantezi olarak adlandırıyor ve "başarı şansının sıfıra eşit" olduğunu belirtiyordu. ABD'deki askerî yetkililer de bu görüşteydi. [57]

Churchill'in planının temelinde, Sovyet hükûmetini askerî güçle korkutarak ondan önemli ödünler talep etmek gibi serüvenci bir düşünce vardı. Anlaşılacağı gibi, Churchill kendi planında başlıca rolü ABD'ye yüklüyordu, çünkü İngiltere, aklına gelen "güç gösterisi" için ne siyasal ne de maddi olanaklara sahipti.

O sıralar, Başkan Roosevelt'in ölümünden sonra, Amerika hükûmeti SSCB ile ilişkilerde zaten "katı bir çizgi" ilan etmişti. Truman Amerika'nın SSCB büyükelçisi Harriman ve bazı kabine üyeleri ile 20 Nisan tarihli toplantıda şunları söylüyordu: "Ben Ruslardan korkmuyorum ve katı olmak niyetindeyim... Ben onların, bizim önerilerimizle yüzde yüz mutabık kalmalarını beklemiyorum, ancak ben bizim, onların yüzde seksen beş mutabakatını sağlayacak durumda olmamız gerektiğini düşünüyorum." [58]

Savaşın bittiği gün, 8 Mayıs 1945'te ABD hükûmeti uyarısız olarak Lend-Lease teslimatlarını durdurdu. Mayıs ayında, SSCB için Lend-Lease mallarıyla yüklü birkaç geminin, ABD limanlarında boşaltıldığı birkaç olay yaşandı. Tüm bunlar Amerikalı resmî şahısların Lend-Lease'ın, ABD'nin anti-Hitler koalisyonunun askerî çabalarına katılmasının en kaçınılmaz ve yararlı bir biçimi olduğu yönünde açıklama yapmalarına rağmen gerçekleşiyordu. Britanya İmparatorluğu'nun Lend-Lease ile ABD'den mal alımı 30 milyar doların üzerindeyken, ABD'nin SSCB'ye yaptığı teslimatın toplamının 10 milyar dolar civarında olduğunu ayrıca belirtmek gerekir. SSCB'ye teslimatı yapılan Lend-Lease malları, ederi açısından Büyük Anayurt Savaşı yıllarında SSCB'deki toplam üretim miktarının %4'ünü aşmıyordu.

Ancak, o zaman ortaya çıkan koşullarda Truman Churchill'in planını tamamen desteklemeye karar veremiyordu. ABD, İngiliz-Amerikan askerlerinin, Sovyet işgal bölgesinden çekilmemesi durumunda, Batılı müttefiklerin Berlin ve Viyana'ya sokulmayacağının farkındaydı. Birleşik Devletlerin SSCB'ye karşı tutumunu ayrıca bir Pasifik Okyanusu ülkesi olarak onların Japonya ile savaşı mümkün olduğunca az çaba harcayarak ve kısa sürede bitirmekte son derece çıkarları olmasıydı ve bunu da SSCB'nin yardımı olmadan yapmanın mümkün olmaması durumu da belirliyordu. Ayrıca Washington biliyordu ki, Churchill SSCB ile bir çatışmayı provoke ediyordu ve bu yalnızca onu barış davalarından uzak tutmak için değil, Avrupa'nın egemeni rolünü İngiltere'nin hesabına yazmak için yapıyordu. Bu son niyet açıktır ki, Amerikan hükûmetinin çıkarlarına uygun düşmüyordu. J. Davis'in ifadesine göre, Churchill, Amerikan insani ve maddi kaynaklarını "İngiltere'nin Avrupa'daki öncü rolünün"[59] sürdürülmesi için kullanma umudu taşıyordu. Bunun dışında, Truman Roosevelt'in ölümünden sonraki çok kısa bir süre içinde Sovyetler Birliği ile işbirliğinden onunla ilişkileri koparma noktasına gelemezdi. Kamuoyu buna engel olurdu. Halkları SSCB ile dostluğun devamını talep ediyordu. Avrupa'da faşizme karşı mücadelede Sovyetler Birliği tarafından yapılan belirleyici katkı herkes tarafından kabul görüyordu. Sovyet Devleti'nin uluslararası otoritesi hiçbir zaman olmadığı kadar büyük, askerî gücü hiçbir zaman olmadığı kadar sağlamdı.

Hopkins'in Moskova'ya Geliş Misyonu

ABD hükûmeti Sovyetler Birliği ile ön görüşmeler yapmaya karar verdi. 20 Mayıs 1945'te H. Truman J. Stalin'e şunları yazıyordu: "Eminim ki, tıpkı benim gibi siz de mektup değişimleri sonucunda önümüzde duran karmaşık ve önemli sorunları çözmenin ne kadar zor olduğunu anlıyorsunuz. Bu nedenle, bizim buluşmamız için olanak olmadığından, Bay Harry Hopkins'i büyükelçi Harriman ile birlikte şahsen sizinle bu

sorunları görüşebilmeleri için Moskova'ya gönderiyorum.[60] Eş zamanlı olarak Truman'ın şahsi temsilcisi olarak Amerika'nın eski SSCB büyükelçisi J. Davis, Churchill'le, görüşmeler yapmak üzere Londra'ya gönderildi.

Sovyet hükûmeti hiç tereddütsüz anti-Hitler koalisyonun diğer devletleriyle işbirliğini değişmeksizin sürdürmek için çaba gösteriyordu. J. Stalin Truman'ın mektubunu alır almaz Hopkins ve büyükelçi Harriman ile buluşma önerisine olumlu yanıt verdi.

Hopkins'in Moskova misyonu sırasında, 25 Mayıs-6 Haziran 1945 tarihleri arasında, Sovyet hükûmet Başkanı J. Stalin'in Amerikalı temsilcilerle görüşmeleri gerçekleşti. Hopkins, kendi misyonunun amacından söz ederken, "burada Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği arasındaki karşılıklı ilişkilerden kaynaklanan köklü sorunların söz konusu" [61]olduğunu belirtiyordu. Sovyet tarafı, Almanya'nın yenilmesinden sonra SSCB ile ilişkilerin kötüleşmesinden ABD hükûmetinin sorumlu olduğuna doğrudan vurgu yapıyordu. J. Stalin 26 Mayıs'ta onunla görüşmesi sırasında, "Almanya'nın yenilgiye uğradığı ve halkın dediği gibi, Birleşik Devletler, Sovyetler Birliği'nin kendisine artık daha gerekli olmadığından emin olduktan sonra bu ülkenin Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin soğuduğunu" [62]belirtti. Kanıt olarak ABD'nin bu ilişkilerine bir dizi örnek verildi. Bu örnekler arasında ABD hükûmetinin Lend-Lease koşullarında mal sevkiyatını ani bir direktifle durdurması, Polonya sorununa ilişkin tutumu, İngiltere ve ABD'nin ellerinde kalan Alman askerî gemileri ve ticari gemilerinin bir kısmını Sovyetler Birliği'ne vermekten imtina etme yeltenişleri vb. Sovyet hükûmet yöneticilerinin Hopkins ile açık konuşmalarında en önemli tartışmalı sorunların çözüm yollarının altı çizilebilmişti.

Görüşmeler sırasında Hopkins tartışmak için öncelikle Polonya sorununu ortaya attı. Sovyet yöneticiler, Polonya sorununda kendi bakış açılarını teyit ettiler ve şu açıklamayı yaptılar: "Sovyetler Birliği yalnızca tek şey istemektedir: güçlü ve demokratik bir Polonya" [63]Hopkins "yeni Polonya hükûmetinde çoğunluğun Varşovalı Polonyalılardan olması gerektiği[64] konusunda mutabık kaldı. Sovyet yöneticiler bu açıklamayı "umut verici"[65] olarak değerlendirdiler. Görüşmeler Polonya sorununun çözümünü hızlandırdı.

Hopkins, SSCB için Lend-Lease mallarla yüklü gemilerin Mayıs 1945’te geriye boşaltılmasını teknik bir hata olarak adlandırdı. “Lend-Lease temelinde, birlikte sağlanan, Sovyetler Birliği ile Birleşik Devletler arasındaki işbirliği alanında çok büyük kazanımların bu tür bir sonla noktalanmasının büyük bir trajedi” olduğu görüşünü ifade ediyordu. Hopkins ABD’nin hiçbir zaman Amerikan “Lend-Lease yardımını, Doğu Cephesi’nde Hitler’e karşı Sovyet zaferinde başlıca faktör olduğu” şeklinde değerlendirmediğini, “bu zaferin Rus ordusunun kahramanlığı ve kanı ile sağlandığını” [66]ekledi.

Alman filosuna ilişkin soruna da değinen Hopkins, “Birleşik Devletlerin, Alman filosunun herhangi bir kısmını alıkoymak için hiçbir arzusu olmadığını” [67]belirtti. Daha sonra Hopkins, onun görüşünce, bu sorunun üç hükûmet Başkanının yapacağı bir toplantıda nihai olarak çözülebileceğini ekledi. Hopkins Sovyet temsilcilerle görüşmesinde, müttefiklerin Almanya’da gelecekteki politikalarıyla ilgili konulara da değindi. Bu sorunların daha sonra, SSCB, ABD ve İngiltere hükûmet Başkanlarının buluşmasında tartışılması karara bağlandı. Hopkins, “Almanya’daki Kontrol Konseyi’nin bir an önce çalışmalarına başlaması için” [68]bu konseye Sovyet temsilcisinin bir an önce atanması umudunu ifade ediyordu. Kendisine, Kontrol Konseyi’ne, Sovyetler Birliği temsilcisi olarak G.K. Jukov’un atandığı söylendi.

Hopkins ile görüşmeler sırasında, ABD hükûmeti temsilcisinin, SSCB’nin Japonya’ya karşı savaşa katılma süresine netlik kazandırılması ricasına yanıt olarak, Sovyet hükûmeti bu konudaki Kırım Kararını teyit etti. “Almanya’nın teslim alınması”, diyordu Sovyet hükûmetinin Başkanı “8 Mayıs’ta gerçekleşti, dolayısıyla Sovyet ordusu 8 Ağustos’a kadar tamamen hazır durumda olacaktır.” [69]Hopkins şu itirafta bulunuyordu: “Stalin bizde (ABD’de –y.n.) Ağustos’ta askerî harekâtı başlatma niyetinde olduğu konusunda hiçbir kuşku bırakmamıştı.” [70]Hopkins ile görüşmeler sırasında üç devlet, SSCB, ABD ve İngiltere yöneticilerinin yapacakları konferansın zamanı ve yeri karara bağlandı. Konferansın 15 Temmuz 1945’te toplanmasına karar verildi.

Hopkins’in Moskova görüşmeleri bir kez daha gösterdi ki, tıpkı Kırım Kararları’nda beyan edildiği üzere, savaşta olduğu gibi, barışın örgütlenmesinde de yalnızca birlik ve beraberlik, acil çözüm gerektiren

uluslararası sorunların başarıyla çözümünü sağlayabilirdi. Davis de Churchill'le görüşmesinden sonra bu sonuca varmıştı. Davis'in ifadesine göre, Churchill "Sovyetlere karşı son derece düşmanca bir tutum içindeydi". Ama Davis raporunda şunları da yazıyordu: "Zaferden sonra barışın sağlanacağına ilişkin tek umut üç müttefik devletin beraberliğinin korunmasından ibarettir."[71]

Almanya'nın Yenilgisine İlişkin Deklarasyonun Yayımlanması Üç Devletin Kontrol Mekanizması Çalışmalarının Başlaması

5 Haziran 1945'te Berlin'de "Almanya'nın yenilgisi ve Almanya'da, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri hükûmetleri ve Fransa Cumhuriyeti Geçici Hükûmeti tarafından, yönetimin üstlenilmesine ilişkin deklarasyon" imzalandı. Deklarasyon'un esasını Avrupa Danışma Komisyonu'nda hazırlanan Almanya'nın kayıtsız koşulsuz teslim alınması koşullarına ilişkin belge oluşturuyordu.

Faşist Almanya'nın teslim olması koşullarına ilişkin Genel Belge olan Deklarasyon, Alman Silahlı Kuvvetleri'nin kara, deniz ve havada tam yenilgiye uğradığını ve kayıtsız koşulsuz teslim olduğunu ve Almanya'da düzenin korunması, ülkenin yönetilmesi ve galip devletlerin taleplerinin yerine getirilmesi sorumluluğunu üstlenme yeteneği olacak merkezî bir hükûmetin ya da idarenin olmadığını tespit ediyordu. Dört devletin hükûmetleri, "Alman hükûmeti, yüksek komutanlık ve her türlü bölge, belediye ve yerel hükûmeti ve iktidarın elinde bulunan tüm iktidar dâhil", Almanya'daki üst yönetimi üstlenmişlerdi. Deklarasyonda, müttefiklerin, "Almanya'nın tamamen silahsızlandırılması ve askerlerden arındırılması dâhil, gelecekte barış ve güvenlik için gerekli gördükleri" [72]önlemleri alabilecekleri ilan ediliyordu. Deklarasyon 6 Haziran 1945'te ilan edildi. Aynı zamanda Almanya'da işgal bölgeleri ve kontrol mekanizmasına ilişkin anlaşmanın kısa bir bölümü deklare edildi.

Müttefik kontrol mekanizmasına İşgal Ordusu Başkomutanlarından oluşan gurup (SSCB'den Sovyetler Birliği Mareşali G.K. Jukov, ABD'den Orgeneral D. Eisenhower, İngiltere'den Feldmareşal B.L. Montgomery ve Fransa'dan General J. Delatr de Tassigny) Almanya'daki Kontrol Konseyine dâhildi. Kontrol Konseyi, kendi bölgelerinde Başkomutanların hareketlerinin koordinasyonunu sağlamak, tüm Almanya için geçerli olan başlıca askerî, siyasal, ekonomik ve diğer konularda kendi hükûmetlerinin talimatları doğrultusunda çözümler üretmek zorundaydı. Kontrol Konseyi'nin kararları oy birliğiyle alınmak zorundaydı. Bunun dışında, müttefik kontrol mekanizmasına, her işgalci devletten birer temsilcinin (Başkomutan yardımcıları) dâhil edildiği Koordinasyon Komitesi, aynı zamanda departmanlara ayrılmış olan kontrol aygıtı da giriyordu. Kontrol Konseyi genel yönetiminde faaliyet gösterecek olan Müttefikler arası "Büyük Berlin" Komutanlığı kurulmasına karar verildi.

Bir süre sonra Almanya'daki kontrol mekanizması çalışmaya başladı. Berlin, Kontrol Konseyi ve Almanya'daki diğer ittifak kontrol organlarının yerleşim yeri olduğundan, Batılı devletlerin askerî birlikleri "Büyük Berlin"in kendileri için belirlenmiş belirli sektörlerine giremiyorlardı. Aynı zamanda ABD ve İngiltere hükûmetlerinin kendi askerlerini Almanya'daki Sovyet işgal bölgesinde konuşlandıkları noktalardan çekmeleri konusunda anlaşma sağlandı. Bunun dışında, askerlerin Avusturya'da bölgelere göre konuşlandırılması ve Amerikan, İngiliz ve Fransız askerlerinin Viyana'ya girmelerine ilişkin konularda mutabakata varıldı. J. Stalin, Truman ve Churchill ile yazışmaları sonucu, askerlerin yer değiştirme süreleri 1 Temmuz 1945'e ertelendi.[73] Kontrol Konseyi'nin çalışması ilk zamanlar "göreceli pürüzsüz" yürüyordu. [74]Ancak Kırım Konferansı'nın ve Batı işgal bölgelerindeki Kontrol Konseyi'nin kararları tek taraflı, tamamen formel olarak yerine getiriliyordu, bir dizi olayda ise açık açık sabote ediliyordu. [75]Bu durum hem Almanya'nın silahsızlandırılması ve silahlardan arındırılması kararları, hem de ekonomik ve siyasal alanlardaki kararlar için geçerliydi. Bunun yanında Sovyet hükûmeti Almanya konusunda Kırım Kararları'nın ve Almanya'daki Kontrol Konseyi'nin mutabık kalınan kararlarının yaşama geçirilmesinin kontrolünü ardışık olarak ve sıkı sıkıya gerçekleştiriyordu. Sovyet hükûmeti, Almanya'da faşizmin ve militarizmin

kökünün kazınması ve Almanya’nın demokratik ve barışsever bir devlet ülke olarak ilerlemesi için tüm olanakların sağlanması görüşündeydi.

6 Haziran 1945’te Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Halk Komiserleri Sovyet’i, Almanya’da Sovyet işgal bölgesinin yönetimi konusunda Sovyet Askerî İdaresi’ne ilişkin (SAİ) maddeleri onadı. SAİ’nin ödevi “kayıtsız koşulsuz teslim olması koşullarının Almanya tarafından yerine getirilmesinin kontrolü, Almanya’da Sovyet işgal bölgesinin yönetimi, Kontrol Konseyi’nin tüm Almanya için geçerli başlıca askerî, siyasal, ekonomik ve diğer konularda mutabık kalınan kararlarının yaşama geçirilmesiydi. [76]Almanya’da 9 Haziran’da Sovyet askerî idaresi kuruldu. SAİ 10 Haziran’da bir direktif yayımladı. Bu direktife göre, anti-faşist parti ve örgütlerin kurulmasına ve faaliyetlerine izin verildi. Sovyet bölgesinde silahsızlanma ve tüm Alman Silahlı Kuvvetleri’nin dağıtılması gerçekleştirildi. Almanya Komünist Partisi, Alman halkına sunduğu 11 Haziran 1945 tarihli manifestoda, Almanya’nın barışsever ve demokratik bir devlet olarak ulusal doğuş programını açıklıyordu. [77]Bir süre sonra toprak reformu, askerî ve Nazi suçlularının işletmelerinin halk mülkiyetine aktarılması, yargı ve eğitim reformları, yeni idari organların kurulması ve Almanya’nın silahsızlandırılması ve demokratikleştirilmesi konusunda önlemler gerçekleştirilmeye başlandı.

SSCB’nin Orta ve Güneydoğu Avrupa Ülkeleriyle İlişkilerinin Geliştirilmesi

Sovyetler Birliği tüm halklara, onların faşizm ve gericilikle mücadelesine destek veriyor ve yardım yapıyordu. Sovyet hükûmeti kurtarılan ülkelerle ilişkilerini, SSCB’nin Leninist dış politika ilkelerine dayanarak oluşturuyordu. Sovyet hükûmeti, kurtarılmış ülkelerin ulusal egemenliği ve bağımsızlığının değişmez savunucusu oluyor, onların içişlerine karışmama ilkesini kararlılıkla savunuyordu.

Sovyet hükûmeti Orta ve Güneydoğu Avrupa ülkeleriyle dostluk ilişkilerinin geliştirilmesine büyük önem veriyordu. Sovyetler Birliği'nin sempatisi uzun yıllar süren acılardan ve yabancı emperyalist işgalcilerin boyunduruğundan sonra yeni bir yaşama başlayan halkların yanındaydı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında burjuva partilerinin satılık tavırları ve onların ülkenin uluslararası çıkarlarını savunmadaki yeteneksizlikleri daha net ortaya çıkıyordu. Halklar, belirleyici gücü işçi sınıfı ve onun öncüsü komünist ve işçi partilerinin olduğu çeşitli birlik ve anti-faşist partiler etrafında sıkı sıkı kenetlenmişlerdi. Olağanüstü zor koşullarda iktidara yeni siyasal güçler geldi.

Faşizmin bozguna uğraması, Sosyalist bir devletin ordusu Kızıl Ordu tarafından kurtarılan Güneydoğu ve Orta Avrupa halkları önünde yeni bir yapılanmanın yolunu açmıştı.

Daha savaşın akışı içinde Sovyet devletinin müttefik ülkeler; Çekoslovakya, Polonya ve Yugoslavya ile ilişkileri önemli bir gelişme kaydetmişti. Bunda, bu ülkeler tarafından Sovyetler Birliği ile imzalanan dostluk, karşılıklı yardım ve savaş sonrası işbirliği anlaşmaları büyük bir rol oynamıştı. Daha 1943 Aralığında böyle bir anlaşma SSCB ile Çekoslovakya arasında imzalanmıştı. Çekoslovakya halkları SSCB'de gerçek dostlarını ve faşist kölelikten kurtarıcılarını görüyorlardı. Anlaşma Çekoslovakya Komünist Partisi yönetiminde iç direniş güçlerinin kenetlenmesine katkıda bulunuyordu. Kurtuluşundan sonra ülkede eski burjuva düzeninin korunması için düş kurmayı sürdürmesine karşın Çekoslovakya burjuvazisinin sürgündeki ayağının bunu hesaba katmaması mümkün değildi.

1945 Martının ikinci yarısında, E. Benes'in Moskova'ya gelmesi sırasında SSCB ve Çekoslovakya hükûmetleri arasında önemli görüşmeler gerçekleştirildi. Bu görüşmeler sırasında, temelini 12 Aralık 1943 yılında SSCB ile Çekoslovakya arasında imzalanan dostluk, karşılıklı yardım ve savaş sonrası işbirliği anlaşmasının oluşturduğu Çekoslovakya ile Sovyetler Birliği arasındaki dostluk ilişkilerinin ilerletilmesi konuları masaya yatırıldı. [78]

Ayrıca Çekoslovakya topraklarının Alman işgalcilerden kurtarılmasıyla ve bu ülkenin topraklarında Çekoslovakya hükûmetinin kurulmasıyla, Çekoslovakya'ya Çekoslovakya ordusunun güçlendirilmesi ve

genişletilmesi davasında Sovyetler Birliği tarafından yardım edilmesi ile ilgili, aynı zamanda Kızıl Ordu tarafından kurtarılan halkına yardım yapılmasıyla ilgili konular da masaya yatırıldı.[79]

SSCB ile Çekoslovakya arasında, 31 Mart 1945'te, imzalanan anlaşma gereği Sovyet hükûmeti, Sovyetler Birliği'nin SSCB'deki Çekoslovak askerî birliklerinin organizasyonu ve giderleri için yaptığı harcamaları Sovyetler Birliği'nin askerî giderler hesabına dâhil etmeye razı oldu ve devamında Almanya'ya karşı askerî harekâtlar yürütülmesi için Sovyet komutanlığına harekât olarak bağlı Çekoslovak askerî birliklerine gerekli silahları, donanımları ve malzemeleri SSCB bütçesinden sağlamaya karar verdi. [80]

Buna karşılık, Çekoslovakya Cumhuriyeti hükûmeti, Kızıl Ordu birliklerinin Çekoslovakya topraklarında barınması için yaptıkları giderleri Çekoslovakya'nın askerî giderlerine dâhil etmeyi kabul etti ve devamında da, savaş sona erene kadar, onların barınması için (gereken parasal giderler, malzemeler ve hizmet giderleri) yapacakları harcamaları Çekoslovakya Cumhuriyet bütçesinden karşılamayı kabul etti.[81]

SSCB hükûmeti, Çekoslovak hükûmetinin ricasını kabul ederek Çekoslovakya'ya karşılıksız olarak silah ve 10 tümenlik askerî malzeme temin etmeyi onayladı. Çekoslovak hükûmeti, kendi silahlı kuvvetlerini Sovyet Yüksek Başkomutanlığı emrine verme yükümlülüğünü üstlendi.[82] Böylelikle Sovyetler Birliği ve Çekoslovakya orduları ve halklarının askerî dostlukları pekiştirilmiş oldu.

Sovyet hükûmeti ayrıca Çekoslovakya'ya fazlaca gereksinim duyduğu gıda, mal ve sanayi ham maddesi temin etmeye karar verdi. Sovyet-Çekoslovak görüşmeleri sırasında, Karpat ötesi Ukrayna halkının Ukrayna halkıyla birleşme ve Sovyet Ukrayna'sı bünyesine dâhil olma iradesinin yerine getirilmesi konusu da ele alındı. [83]Bu konudaki görüşmeler aynı yıl Moskova'da sürdürüldü ve 29 Haziran'da, Karpat Ötesi Ukraynası'nın Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti bünyesine dâhil edilme koşulları ve düzenini belirleyen anlaşma ve ona ilişik protokolün imzalanmasıyla son buldu. [84]21 Nisan 1945 tarihli Dostluk, Karşılıklı Yardım ve Savaş Sonrası İşbirliği Anlaşması'nın imzalanmasından sonra SSCB ve Polonya ilişkilerinde yeni bir sayfa açıldı.

Faşizme karşı ortak mücadele ile pekiştirilmiş olan Sovyet-Polonya dostluğunu mümkün olduğunca ilerletmek ve kapsamını genişletmeyi isteyen Sovyet hükûmeti Polonya'nın demokratik güçlerine katkıda bulunarak Geçici Polonya Hükûmetinin önerisini kabul etti ve onunla anlaşma imzaladı. [85]Sovyet tarafından anlaşmayı SSCB Halk Komiserleri Sovyet'i Başkanı J. Stalin imzaladı, Polonya hükûmeti adına ise Başbakan E. Osubka-Moravsky imzaladı. Bu anlaşmaya göre, SSCB ve Polonya Almanya'ya karşı mücadeleyi nihai zafere kadar sürdürme yükümlülüğünü üstlendiler. Taraflar Almanya ile savaşın sona ermesinden sonra da Almanya ya da Almanya ile doğrudan ya da başka bir şekilde birlikte olabilecek başka herhangi bir devlet tarafından bir saldırganlığın yinelenmesi tehdidinin giderilmesi için yetkileri dâhilinde bulunan tüm önlemleri ortaklaşa alma yükümlülüğünü üstleniyorlardı. Anlaşma aynı zamanda Almanya ya da onunla bu savaşta birlik olabilecek bir devletin onlardan birisine karşı saldırması durumunda karşılıklı yardım yükümlülüğünü öngörüyordu. SSCB ve Polonya savaştan sonra da her iki ülke arasındaki dostça işbirliğinin, karşılıklı olarak bağımsızlığa, egemenliğe ve birbirlerinin içişlerine karışmama ilkelerine uygun olarak pekiştirilmesi kararı aldılar. Her iki ülke, aralarındaki ekonomik ve kültürel bağların geliştirilmesi ve güçlendirilmesi ve yine her iki ülkenin ekonomilerinin yeniden yapılandırılmasında birbirlerine yardım etme yükümlülüğünü üstlenmişlerdi.

Sovyet-Polonya Anlaşması'nın önemi öncelikle, SSCB ile Polonya arasında birçok yüzyıl boyunca güvensizlik, düşmanlık öğeleri ve hatta çatışmalarla dolu olan ilişkilerde köklü bir dönüşümün ön plana çıkmış olmasından ibarettir. İki ülke arasındaki gergin ilişkileri Alman emperyalizmi sürekli kullanmıştı. Bu anlaşma büyük bir uluslararası öneme sahipti. Ve bu anlaşma Avrupa'da güvenliğin güçlendirilmesine büyük bir katkıydı. Sovyetler Birliği ve Polonya kamuoyu Sovyet-Polonya Anlaşması'nı derin bir memnuniyetle karşılamıştı. Anlaşmanın imzalanması dolayısıyla Varşova'da düzenlenen bir mitingde bir karar alındı. Bu kararda şunlar yer alıyordu: "Polonya halkı, Polonya'nın bağımsızlığının, ekonomik ve kültürel aydınlanmasının Sovyetler Birliği ile dostluğuna bağlı olduğunun bilincindedir." [86]Sovyet-Polonya Anlaşması'nın imzalanması,

Demokratik Polonya Geçici Hükûmetinin hem ülke içi hem uluslararası pozisyonunu önemli ölçüde güçlendirdi.

Sovyet yöneticilerin ABD Başkanı özel temsilcisi Hopkins ile onun Moskova misyonu sırasındaki görüşmelerinde Polonya Ulusal Birlik hükûmetinin kadrosu konusu çözüme kavuşturulduktan bir süre sonra, üç devletin Yalta'da kurulan komisyonu, Polonya Ulusal Birlik Hükûmetinin kurulması konusunda görüşüne başvurulmak üzere kimin davet edilmesi gerektiği üzerinde anlaşmaya vardı. 17-21 Haziran 1945 tarihleri arasında Moskova'da, Moskova'ya gelmiş Polonya Geçici Hükûmetinin üyeleri ve bizzat Polonya ile yurtdışından gelmiş diğer demokratik siyaset insanlarıyla danışma toplantıları yapıldı. Oturum katılanları "Polonya devletinin ulusal onuru ve egemenliğinin, Polonya'nın sorunlarının bizzat Polonyalılar tarafından çözülmeyi gerektirdiğini" belirttiler.[87] 28 Haziran 1945'te Krajowa Rada Narodowa, çekirdeği önceden var olan Polonya hükûmeti olarak kalan Geçici Ulusal Birlik Hükûmeti kabinesini kurdu. 29 Haziran'da Geçici Ulusal Birlik Hükûmeti Finlandiya, 5 Temmuz'da ise İngiltere ve ABD tarafından tanındı. Aynı zamanda bu ülkeler Londra'da sürgündeki Polonya hükûmetini tanımayı reddettiler. Polonya halkı, Alman işgalciler tarafından ellerinden alınan ülkenin Batısı ve Kuzeyindeki Polonya'nın ezelden beri var olan topraklarının Polonya'ya kavuşturulması mücadelesinde Sovyet hükûmetinin tam desteğini aldı. ABD ve İngiltere hükûmetleri eninde sonunda Polonya'nın bu topraklar üzerindeki yasal haklarını tanımak zorunda kaldılar. SSCB Polonya'ya siyasal destek yanında ekonomik yardım da veriyordu. Daha Ekim 1944'te ilk Sovyet-Polonya ekonomik anlaşması imzalandı. 1945 Temmuzunda Polonya ile SSCB arasında ticaret anlaşması imzalandı. Polonya SSCB'den, ülkenin gelişmesi için teknik destek de alıyordu.

Ayrıca SSCB ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler de gelişiyordu. 1945 ilkbaharına doğru Yugoslavya topraklarının hemen hemen tamamı işgalcilerden kurtarılmıştı, emekçiler ise ülke ekonomisini ayağa kaldırma çalışmalarını başlatmışlardı. 7 Mart'ta Belgrat'ta Mareşal Josip Broz Tito Başkanlığında yeni bir hükûmet kurulmuştu. 5 Nisan 1945'te J. Tito Başkanlığında Yugoslavya hükûmet heyeti Moskova'ya geldi. Moskova'ya gelişinde bir konuşma yapan J. Tito şu açıklamaları yapıyordu: "Bugün burada, Büyük Sovyetler Birliği'nin yüce başkentinde Yugoslavya

halklarına, Alman işgalciler ve onun Quisling'lerine[88] karşı ağır mücadelelerinde yaptığı ve yapmakta olduğu muazzam maddi ve manevi yardım için Sovyetler Birliği'ne içten selamımı ve derin minnettarlığımı iletebileceğim için büyük bir mutluluk hissediyorum." [89]

Siyasal bilimde ülkesini, yabancılarla işbirliği yaparak, yöneten devlet adamlarına denir.

Sovyet ve Yugoslav hükûmetleri arasındaki görüşmeler sonucunda 11 Nisan 1945'te SSCB ile Yugoslavya arasında dostluk, karşılıklı yardım ve savaş sonrası işbirliği anlaşması imzalandı. Anlaşma uyarınca, SSCB ve Yugoslavya arasında siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin geniş kapsamlı olarak geliştirilmesi ve güçlendirilmesi öngörülüyordu. [90] 13 Nisan'da Sovyetler Birliği ve Yugoslavya 1945 yılı içinde karşılıklı dışalım ve dış satım anlaşması imzaladılar. Sovyet ordusu Yugoslav halkına Yugoslavya topraklarının kurtarılmasının tamamlanması için yardım etmişti. 15 Mayıs'a doğru tüm işgalciler Yugoslavya topraklarından kovulmuştu. SSCB Yugoslav ordusuna malzeme yardımı yapmayı sürdürüyordu. [91]

Sovyet hükûmeti, Yugoslavya'nın, Slav toprakları olan İstra, Trieste ve Primorska'nın Yugoslavya'ya dâhil edilmesine ilişkin haklı taleplerine destek veriyordu. Bu toprakların büyük bölümü daha sonradan Yugoslavya bünyesine dâhil oldu.

Bu dönemde Bulgaristan, Romanya ve Macaristan ile dostluk, iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesinde önemli adımlar atıldı. Sovyetler Birliği, bu ülke halklarına demokratik düzenin kurulması, ekonominin yeniden yapılandırılması, onların uluslararası pozisyonlarının güçlenmesi mücadelesinde çok yönlü yardımda bulunuyordu. Bu süreçte, bu ülkeler tarafından adil ve demokratik bir nitelik taşıyan ateşkes anlaşmalarının ardışık olarak yerine getirilmesi büyük bir önem taşıyordu. Sovyetler Birliği, ateşkes anlaşmasına sıkı sıkıya riayet edilmesinin takipçisiydi. Ateşkes anlaşmalarının yerine getirilmesini kontrol eden Bulgaristan, Macaristan ve Romanya'daki müttefik kontrol komisyonları çalışmalarını, müttefik devletler adına hareket eden Sovyet Başkomutanlığı'nın genel komutası altında ve onun talimatları doğrultusunda yürütüyorlardı. Bu ülkelerin toprakları, Hitler Almanyası'na karşı taarruzlarını sürdüren Kızıl Ordu'nun cephe gerisi konumundaydı ve dolayısıyla askerî açıdan Sovyet

Komutanlığı tarafından kontrol ediliyordu. Bu koşullarda, bu ülkelerin demokratik olarak gelişmesini ihlal eden yerli ve dış gerici güçlerin yeltenişleri başarısızlığa mahkûmdu.

SSCB'nin Bulgaristan ile ilişkileri gitgide güçleniyordu. Eylül 1944'ten başlayarak Bulgaristan, anti-Hitler koalisyonunun yanında savaşmıştı. Üstelik Bulgaristan hükûmeti tarafından gerekli kara, deniz ve hava kuvvetleri Faşist Almanya'ya karşı askerî harekâtlar yürütmesi için Sovyet Başkomutanlığı'nın emrine verilmişti. Sovyetler Birliği Bulgaristan'daki yeni düzene siyasal destek vermiş, ekonomik yardım sağlamıştı.

14 Mart 1945'te SSCB ve Bulgaristan hükûmetleri arasında karşılıklı mal alışverişi konusunda ilk anlaşma imzalanmıştı. SSCB Bulgaristan'a demir, dökme demir, petrol ürünleri, pamuk ve diğer malların, aynı zamanda tarım makineleri ve bu ülkenin ekonomisi için gerekli alet-edevat dış satımını gerçekleştiriyordu.

16 Mart'ta, Bulgaristan'a karşılıksız olarak silah ve askerî malzeme verilmesi konusunda Sovyet-Bulgaristan anlaşması imzalandı.[92]

Sovyetler Birliği'nin çok yönlü yardımı Bulgaristan halkının önünde duran zor ödevleri çözmesine yardımcı oluyordu. Sovyet hükûmeti, Müttefik Kontrol Komisyonu'ndaki İngiltere ve ABD temsilcileri tarafından Bulgaristan'ın içişlerine müdahale yeltenişlerine karşı diplomatik mücadele veriyordu. İngiltere ve ABD, özellikle de, 1945 Ağustosunda yapılması planlanan Bulgaristan Halk Meclisi seçimlerinin, güya "demokrasinin taleplerine" yanıt vermemesi nedeniyle ertelenmesinde ısrar ediyordu. Müttefik Kontrol Komisyonu'ndaki Sovyet temsilciler bu tür faaliyetlerin haksızlık olduğunu belirtiyorlardı. [93]Bu konuda İngilizlerle nota yazışmasında Sovyet hükûmeti, İngiliz belgelerinde yer alan Bulgaristan'daki duruma ilişkin iftiraları bir kez daha reddetti. [94]Bulgaristan'da seçimler 18 Kasım 1945'te yapıldı ve Anayurt Cephesi'ne zaferi getirdi.

Sovyetler Birliği Romanya ile ilişkilerin çok yönlü gelişmesine büyük önem veriyordu. Romanya askerleri savaştan çıktıktan sonra, Hitler ordularına karşı muharebelere katılmışlardı. Ancak Romanyalı gericiler ve onların iradelerini yerine getiren Sanatescu ve Radescu (1944 Aralık ayından itibaren) hükûmetleri ateşkes anlaşmasını yerine getirmiyor ve ülkenin demokratikleşmesine engel oluyorlardı; faşistleri ve savaş

suçlularını koruma altına aldılar. Ülkede Sovyet askerî görevlilerine karşı terörist faaliyetler yürütülüyor, tazminat yükümlülükleri yerine getirilmiyordu. “Pravda” gazetesi “Romanya’daki Olaylar Hakkında” adlı makalesinde Romanyalı gerici güçler tarafından güdülen sabotaj politikasını açığa çıkarıyordu. [95]Romanya halkı hükûmetten ateşkes anlaşmasında yazılı olan demokratik ilkelerin yaşama geçirilmesini talep ediyordu. Radescu hükûmeti iç savaş başlatmaya yeltendi ve 24 Şubat’ta emekçilerin Bükreş’teki barış gösterilerinde silaha başvurdu. Ancak, Romanya’da Sovyet askerlerinin bulunması Romen halkının cesurca mücadelesi gericilerin niyetlerini boşa çıkardı. 28 Şubat’ta Radescu hükûmeti istifasını verdi. 6 Mart’ta Bükreş’te demokratik-halk hükûmeti kurulması talebiyle 800 bin kişinin katıldığı bir gösteri düzenlendi. Gerekli koşullara uygun olabilecek ve Kızıl Ordu’nun cephe gerisinde düzeni, ateşkes anlaşmasının dürüstçe yerine getirilmesini sağlamaya yetenekli bir hükûmetin kurulması isteğini özellikle de 5 Mart’ta Kral Mihai’yi ziyaret eden temsilcileri aracılığıyla Sovyet hükûmeti de dile getiriyordu. [96]

6 Mart 1945’te Doktor Pertu Groza Başkanlığında, ateşkes koşullarını dürüstçe yerine getiren ülkenin demokratikleşmesi yönünde önlemler alan, Romanya’nın Sovyetler Birliği ile sağlam dostluk ilişkileri kurulması yoluna giden ilk Romanya Demokratik Halk hükûmeti kuruldu. Yeni Romanya hükûmetinin Transilvanya’da kurulması ricasına Sovyet hükûmeti olumlu yanıt verdi.[97]

8 Mayıs 1945’te SSCB ile Romanya arasında her iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin gelişmesinin temelini atan ticaret anlaşması ve ekonomik işbirliği anlaşması imzalandı. ABD hükûmeti 19 Temmuz 1945 tarihli notasında, “Amerika’nın çıkarlarına zarar verip Sovyet ve Romen hükûmetlerine istisnai haklar ve tekel sağlayabilecek Romanya petrolü ve sanayinin yakın sektörlerini ilgilendiren her türlü anlaşmanın imzalanmasına ciddi bir düşünce olmaksızın bakılamayacağını” [98]ifade ediyordu. SSCB Dışişleri Halk Komiseri Amerikan Büyükelçiliği’ne, “Sovyet hükûmeti tarafından 8 Mayıs 1945’te Romanya hükûmeti ile ticari anlaşma imzalanması diğer ülkelerin ticari olanaklarını sınırlamamaktadır ve diğer ülkelere karşı ayrımcılık öğeleri içermemektedir” [99]yanıtını veriyordu.

Sovyet hükûmetinin diplomatik desteği, Romanya hükûmetinin, Romanya halkının egemenliğini savunmasına katkıda bulundu.

Ateşkes anlaşmasının imzalanmasıyla, SSCB'nin Macaristan ile dostluk ilişkileri çok yönlü olarak gelişiyordu. 6 Nisan 1945'te Macaristan Geçici Ulusal Hükûmeti Başkanı Bela Miklos Dalnoki, SSCB Sovyet Halk Komiserleri Başkanı J. Stalin'e bir telgraf gönderdi. Bu telgrafta Başbakan Macar halkı ve hükûmeti adına, ülkenin Kızıl Ordu tarafından kurtarılmasından dolayı teşekkür ediyor ve "Macaristan yeni demokratik ordusu birliklerine Hitler canavarının nihai olarak bozguna uğramasına katılması olanağı tanımasını"[100] rica ediyordu.

14 Nisan'da Sovyet hükûmeti Macar ordu birliklerinin Hitler Almanyası'na karşı mücadeleye katılması isteğine olumlu yanıt verdi. [101]Macar askerleri, Üçüncü Ukrayna Cephesi'nin emrine verildi. Sovyetler Birliği Macar halkının maddi gereksinimlerinin giderilmesi için de özen gösteriyordu. Şöyle ki, Mayıs 1945'te Macaristan Geçici Hükûmetine 850 milyon Pengo miktarında avantajlı koşullarda borç verildi. [102]Sovyet hükûmeti Macar hükûmetinin ricasını yerine getirerek Budapeşte'ye ve diğer sanayi merkezlerine gıda yardımında bulundu ve bu da ayrıca 17 Mart 1945'te Geçici Ulusal Hükûmetin Dışişleri Bakanı Dendeshi ve Macaristan'daki Müttefik Kontrol Komisyonu Siyasal Danışmanı büyükelçi G. M. Puşkin'in değişimde bulunduğu mektuplarla mutabakata bağlandı. [103]21 Haziran 1945 tarihinde Geçici Ulusal Hükûmetin Başbakanı Macaristan'daki Müttefik Kontrol Komisyonu Başkanı K.E. Voroşilov'a, Macaristan'ın başkent halkına yapılan gıda yardımından dolayı Sovyet hükûmetine minnettarlığını ifade eden bir mektup gönderdi. [104]

Bir süre sonra, 27 Ağustos 1945'te karşılıklı mal temini konusunda Sovyet-Macar anlaşması imzalandı. [105]

Alışıldığı gibi, Amerikan hükûmeti bu kez de SSCB ile Macaristan arasındaki anlaşmalara "bu anlaşmaların Birleşik Devletlerin çıkarlarına zarar vereceği ve Sovyetler Birliği dışındaki ülkelerin Macaristan'daki ham maddelere, pazara ve Macaristan'la eşitlik ilkesine dayalı ticaret olanaklarına eşit koşullarda erişimi ortadan kaldırabileceği"[106] bahanesiyle karşı çıkıyordu. Sovyet hükûmeti Birleşik Devletler hükûmetine "Sovyet-Macar Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın üçüncü ülkelere karşı ayrımcılık

öğeleri taşımadığı ve bu ülkelerin ve Macaristan'ın karşılıklı ekonomik ilişkileri konusunda herhangi bir güçlük yaratmayacağı" [107] yanıtını veriyordu.

SSCB hükûmeti, tıpkı Bulgaristan ve Romanya'ya olduğu gibi, Macaristan'a da ülkenin siyasal ve ekonomik gelişme kaydetmesi, egemenliğinin güçlendirilmesi ve Birleşmiş Milletler çatısı altında bu ülkelere hak ettikleri yerin verilmesi konularında her zamanki gibi diplomatik destek sağlıyordu.

38 G.K. Jukov. Anılar ve Düşünceler, sf. 666, 667
39 Bakınız: "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt III, sf. 261
40 H. Truman, F. Roosevelt'in ölümünden sonra 12 Nisan 1945'te ABD'nin Başkanı oldu.
41 "Pravda", 16 Mayıs 1945
42 L.İ. Brejnev. Lenin'in Çizgisinde. Konuşmaları ve Makaleleri. Cilt I, sf. 128
43 Bakınız: "SSCB Silahlı Kuvvetlerinin 50. Yılı", sf. 453
44 V.İ. Lenin. Toplu Yapıtlar. Cilt 45, sf. 245
45 "Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt III, sf. 41, 42
46 "Anti Faşist Demokratik Almanya İçin. Toplu Belgeler. 1945-1949." Moskova, 1969, sf. 8
47 Aynı yapıt, sf. 51
48 Downing Street: Başbakanlık mekânının bulunduğu, Londra'da, bir cadde.
49 "Documents on Germany under Occupation 1945-1954". London-New York-Toronto, 1955, p. 16
50 J. Schultz. Die letzten dreiBig Tage. Stuttgart, 1951, S. 108, 109.
51 W.S. Churchill. The Second World War, vol VI, p 523.
52 "The Memories of Field-Marshal the Viscount Montgomery of Alamein", p. 378
53 R. Sherwood, Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 580
54 W.S. Churchill. The Second World War, vol, VI, p 370
55 Bakınız: "Yazışmalar...", cilt II, sf. 210, 211
56 W.S. Churchill. The Second World War, vol. VI, p 371, 372.
57 "Yazışmalar...", cilt II, sf. 217, 218
58 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiserliği'nin İngiltere ve ABD'nin SSCB Büyükelçiliklerine 24 Nisan 1945 tarihli notası.
59 SSCB DPA. ABD ve İngiltere'nin, SSCB Büyükelçiliklerinin, SSCB Dışişleri Halk Komiserliğine 27 Nisan 1945 tarihli notaları.
60 Bakınız: "Yazışmalar...", cilt I, sf. 362
61 W.S. Churchill. The Second World War, vol IV, p 498, 499
62 İbid. p. 400
63 A. Bryanst. Triumph in The West. 1943-946, p. 470
64 "Foreign Relations of United States. Diplomatic Papers. The Conference of Berlin, 1945", vol. I. Washington, 1960, p. 264, 265.
65 "Memories of Harry S. Truman", vol. I, p. 70, 71
66 "Foreign Relations... The Conference of Berlin, 1945" vol. I, p. 77.
67 "Yazışmalar...", cilt II, sf. 231.
68 R. Sherwood, Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 613.
69 "Sovyetler Birliği'nin Büyük Anayurt Savaşı Tarihi. 1941-1945", cilt 5, Moskova 1963, sf. 438.
70 Aynı yapıt, sf. 441.

71 Aynı yapıt
72 Bakınız: Aynı yapıt.
73 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 626.
74 Aynı yapıt, sf. 623.
75 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 633.
76 “Sovyetler Birliği’nin Büyük Anayurt Savaşı Tarihi. 1941-1945”, cilt 5, Moskova, sf. 539.
77 R. Sherwood. Roosevelt ve Hopkins, cilt 2, sf. 634.
78 “Foreign Relations. The Conference of Berlin, 1945”, vol. I, p. 68.
79 “Yürürlükteki Anlaşmalar Kitabı...” XI. Baskı, sf. 90.
80 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt II, sf. 244, 245; cilt I, sf. 372, 373.
81 Bakınız. G. K.. Jukov. Anılar ve Düşünceler, sf. 701
82 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 701, 702.
83 “Almanya’nın Anti Faşist Demokratikleştirilmesi İçin. Toplu Belgeler. 1945-1949”, sf. 65.
84 Ayrıntılar için bakınız: S. Dörnberg. Demokratik Almanya’nın Kısa Tarihi. 2. Baskı, ekler. Moskova, 1971, sf. 22, 32.
85 “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt III, sf. 155, 156
86 Aynı yapıt, sf. 156
87 “Sovyet-Çekoslovakya İlişkileri...”, sf. 239.
88 Quisling: İkinci Dünya Savaşı sırasında, Hitlerle işbirliği yapan, işbirlikçi Norveç Başkanının adı.
89 Bakınız: Aynı yapıt, sf. 240.
90 Bakınız: “İkinci Dünya Savaşında Orta ve Güneydoğu Avrupa Ülkeleri. Askerî Tarih Rehberi’”. Sf. 257.
91 Kasım 1944’te Mukaçevo kentinde, Karpat Ötesi Ukrayna’sı Halk Konseyini seçen ve oy birliği ile Sovyet Ukrayna’sına katılmaktan yana karar alan Karpat Ötesi Halk Komiteleri Temsilcileri kongresi yapıldı.
92 Bakınız: “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği Dış Politikası”, cilt III, sf. 309, 312.
93 Aynı yapıt, sf. 197, 201.
94 “İzvestiya”, 24 Nisan 1945.
95 “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt III, sf. 302.
96 “Anayurt Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt III, sf. 165, 166.
97 Bakınız, aynı yapıt. Sf. 175, 178
98 Bakınız: “İkinci Dünya Savaşı’nda Orta ve Güneydoğu Avrupa Ülkeleri”, sf. 282, 287
99 Bakınız: “Sovyet-Bulgaristan İlişkileri...”, sf. 112, 118, 120.
100 SSCB DPA. Bulgaristan’daki Müttefik Kontrol Konseyi Sovyet temsilcileri S.S. Biryuzov ve S. P. Kirsanov’un SSCB Dışişleri Halk Komiserliği’ne 24 Ağustos 1945 tarihli telefonla verdiği haber.
101 SSCB DPA. Sovyet Hükûmeti’nin Büyük Britanya Hükûmetine 28 Ağustos 1945 tarihli notası.
102 “Pravda”, 22 Şubat 1945.
103 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiserliği’nin Romanya’daki duruma ilişkin 5 Mart 1945 tarihli Notları.
104 Bakınız: “Pravda”, 10 Mart 1945.
105 SSCB DPA. ABD Hükûmeti’nin SSCB Hükûmeti’ne 19 Temmuz 1945 tarihli notası.
106 SSCB DPA. SSCB Hükûmeti’nin ABD Hükûmetine 12 Ağustos 1945 tarihli notası.
107 “Sovyet-Macar ilişkileri. 1945-1948. Belgeler ve Malzemeler. Moskova, 1969, sf. 62 (Bundan sonra Sovyet-Macar İlişkileri...” olarak anılacaktır).

3. SAN FRANSİSCO KONFERANSI

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Kurulması

25 Nisan 1945'te, Sovyet ve Amerikan askerlerinin Almanya topraklarında birleştiği gün San Fransisco Konferansı başladı. Uluslararası ilişkiler tarihinde en büyüklerden biri olan bu Konferans, barış ve uluslararası güvenliğin sağlanması için yeni bir uluslararası örgüt kurmak için toplanmıştı. San Fransisco Konferansı'nın daha Almanya ile savaş sona ermeden toplanması, müttefiklerin, sağlam ve kalıcı bir barışın sağlanmasına dönük yeni uluslararası bir örgüt oluşturulması konularında karşılıklı anlayışa vardıklarını kanıtlıyordu.

San Fransisco Konferansı'nın çalışmalarına 1 Ocak 1942'de Birleşmiş Milletler Deklarasyonu'nu imzalayan tüm devletler, aynı zamanda daha sonra onlara dâhil olan ve faşist devletlere karşı savaş ilan etmiş ülkeler katılmıştı. Dört büyük devlet; SSCB, ABD, İngiltere ve Çin adına Konferansa davet edilen 42 devletten [108]19'u Latin Amerika ülkesi, 4'ü de Britanya dominyonları idi. Bu durum, ilk başlarda ABD ve İngiltere'ye Birleşmiş Milletler Örgütü'nde çoğunluğunu sağladı.

Konferansa tarafsız devletler (Eire (İrlanda), İzlanda, Portekiz, İsveç ve diğerleri), ayrıca o sıralar Almanya ve Japonya'nın kuşatması altında bulunan ülkeler, Danimarka (Danimarka'nın işgalcilerden kurtuluşundan sonra Danimarka hükûmeti de konferansa davet edildi) Avusturya ve TAİ (Siam) davet edilmemişti. İngiltere ve Amerikan hükûmetlerinin uzlaşmaz tutumu yüzünden, hükûmetleri ABD ve İngiltere tarafından tanınmamış olan ülkeler Arnavutluk, Polonya, Moğolistan Halk Cumhuriyeti konferansa katılamadılar. Sovyet hükûmetine gelince, Sovyet hükûmeti bu yeni uluslararası örgüte daha geniş bir nitelik kazandırmak çabasıyla ve davet edilen diğer hükûmetlerle konferansın konuları üzerine anlaşabilme arzusunu ilke edindiğinden, tüm 42 devletin konferansa katılmasına, söz konusu ülkelerin kendilerini davet eden tüm devletlerle diplomatik ilişkilere sahip olup olmadığına bakmaksızın itiraz etmedi.

Sovyet delegasyonu Ukrayna ve Belarusya temsilcilerinin derhâl konferansa davet edilmesi konusunda olumlu karar alınmasını sağlamıştı. Diğer taraftan, Demokratik Polonya temsilcilerinin konferansa davet edilmesine ilişkin Sovyet önerisi bir dizi delegenin hararetle desteğini almışsa da, çoğunluğun oyuyla reddedildi. Polonya'nın davet edilmesine karşı çıkan başlıca delegasyon olan Amerikan delegasyonu, Polonya hükûmetinin yeniden organize edilmesine ilişkin Kırım Konferansı kararlarının daha o zaman yaşama geçirilmediği olgusuna gönderme yapıyordu. Ancak bu, ABD iktidar çevrelerinin Sovyetler Birliği'ne, Polonya'daki demokratik çevrelere baskı yapmak için ardına sığındıkları uydurma bir bahaneydi. Amerikan delegasyonu üyelerinin de ifade ettiği gibi, Polonya'nın davet edilmesi konusuna ilkesel bir önem veriliyordu.[109]Ancak, Sovyet diplomasisi, Polonya'nın Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurucu üyesi bir devlet olarak değerlendirilmesine ilişkin karar aldırmayı başarmıştı. Konferansa, Almanya ve Japonya'nın eski müttefikleri İtalya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Finlandiya, saldırganlarla ilişkilerini koparıp onlara savaş ilan etmiş olmalarına rağmen davet edilmediler. Konferans devam ederken Arjantin'e davet gönderildi. Toplantıya toplam 50 ülke katıldı.

Konferansın Başkanlığına daveti yapan dört devletin delegasyon Başkanları; SSCB'den V.M. Molotov, ABD'den E. Stettinius, İngiltere'den A. Eden ve Çin'den Sun Tzu Wen seçildiler.

Konferansın gündeminde olan tek konu, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün tüzüğünün hazırlanmasıydı.

San Fransisco Konferansı oldukça karmaşık koşullarda sürüyordu. Konferansın karşısında duran ödevlerin başarıyla çözülmesinin yolunda, ABD hükûmetinin politikasına giderek artan bir etkide bulunan uluslararası işbirliği karşıtları ve SSCB'ye karşı "katı" bir çizgi izleyen taraftarlar engel olarak duruyorlardı. San Fransisco Konferansının ilk günlerinden itibaren, çoğu zaman demokratik sözlerin ardına gizlenen bu unsurlar konferansın atmosferini zehirleme ve konferansın başarıyla sonlanması konusunda güvensizlik ortamı yaratma çabası içindeydiler. Uluslararası işbirliğinin karşıtları her karmaşık konudaki tartışmada "önüne geçilemez bir kriz" görmeye hazırdılar; açık açık anti-Hitler koalisyonunun müttefikleri arasında bir çatışmayı provoke etmeye yelteniyorlardı.

Konferansın katılanları arasındaki ciddi güçlüklere ve görüş ayrılıklarına karşın, ilk etapta SSCB Halk Komiseri V.M. Molotov, onun ayrılmasından sonra da A.A. Gromiko tarafından Başkanlık edilen Sovyet delegasyonu görüş açılarında mutabakata varma ve uluslararası işbirliği çabasındaydı.

Konferansın çalışmaları sırasında dört komisyon kuruldu: İlk Komisyon, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün tüzük tasarısının "amaçlar ve ilkeler", "üyelik ve başlıca organlar" bölümlerini inceleyen ana maddeler komisyonu; ikinci Komisyon, Genel Asamble, Ekonomik ve Sosyal Konsey ve Vesayet Konseyi Komisyonuydu; üçüncü Komisyon ise, Güvenlik Konseyi Komisyonu ve dördüncü Komisyon (Hukuk Komisyonu) da Uluslararası Mahkeme Konuları ve diğer hukuki konulardaki komisyondu. Bunun dışında, konferans sırasında, konferansın organizatörü dört devlet; SSCB, ABD, İngiltere ve Çin'in delegasyon Başkanlarının toplantıları sistematik olarak sürüyordu.

Konferans çalışmalarının iyi organize olabilmesi amacıyla, daveti yapan dört devletin, BM Örgütü'nün kurulması konusunda Dumbatron-Oks'ta hazırlanan ve Kırım Konferansı'nda tamamlanan önerilere konferans katılanları tarafından eklenen yüzlerce düzeltmeler için fikirleri öncelikle kendilerinin ortaya koymaları kararı alındı. Dört devletin mutabık kalınan düzeltmeleri öncelikle, geriye kalan düzeltmeler de daha sonra görüşüldü, bunun yanında, dört devletin kabul edilen düzeltmeleri nedeniyle, diğerlerinin düzeltmeleri sık sık gündem dışında kaldı.

Düzeltmeler birkaç gruba ayrıldı. Düzeltmelerin ilk grubu Genel Asamble'nin haklarının genişletilmesini talep ediyordu. İkinci grup Güvenlik Konseyi'nin ve onun daimî üyelerinin haklarının sınırlandırılmasını, ayrıca Güvenlik Konseyi üyelerinin sayısının artırılmasını öngörüyordu. Düzeltmelerin üçüncü grubunu Uluslararası Mahkeme'nin haklarının genişletilmesi önerileri oluşturuyordu. Nihayet, diğer öneriler, esas olarak redaksiyon ve teknik düzeltme niteliği taşıyordu.

Konferans katılanlarının başlıca dikkati, düzeltmelerin ilk iki grubu etrafında yoğunlaşmıştı. Bu düzeltmelerin anlamı Güvenlik Konseyi'ne özgü tüm hakların Genel Asamble'ye tanınmasından, Güvenlik Konseyi'ni de Birleşmiş Milletler Örgütü'nün en yüksek organı olan Genel Asamble'ye tâbi kılmaktan ibaretti. San Fransisco Konferansı'nda en tartışmalı konu, Güvenlik Konseyi ve buradaki oylama düzeni konusuydu. Kırım Konferansı kararlarıyla öngörülen, prosedür kararları dışında tüm konulardaki kararların alınması sırasında büyük devletlerin oy birliği ilkesi, ağırlığını Latin Amerika ülkelerinden olan bir dizi delegasyon tarafından sert eleştirilere maruz kaldı. Bu delegasyonlar –Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleri olan– büyük devletleri BM Örgütü diğer devletlerle karşı karşıya getiriyorlardı ve bir de şiddetli bir demagojiye başvurarak oybirliği kurallarının maksimum sınırlandırması çabası içindeydiler.

Büyük devletlerin oy birliği ilkelerine doğrudan saldırıların yanında, Güvenlik Konseyi'nin önemini zayıflatmak ve böylece Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin yetki sınırlarını daraltmaya yönelik dolaylı manevralara da başvuruldu. Bu türden dolaylı manevra örneklerinden biri, çeşitli bölgesel örgütlerin yetkisi dâhilinde olan uluslararası çatışmaların bir bölümünü Güvenlik Konseyi yargı yetkisinin elinden alma girişimiydi. Somut olarak söz konusu olan bazı Latin Amerika ülkelerinin, Amerika kıtasında doğacak her tür tartışmalı durumların çözüme kavuşturulmasında Amerika ülkelerini bağlayan paktın bir üst organ olarak değerlendirilmesi yönündeki şikâyetiydi.

Güvenlik Konseyi'ndeki oylama düzenine ilişkin "Yalta Formülü"nün" yorumu konusunda İngiliz-Amerikan çoğunluğu ile tartışmada Sovyet delegasyonu büyük devletlerin oy birliği ilkesinin, uluslararası işbirliği düşüncesinin net ve ateşli bir savunucusu oldu. Sonuçta San Fransisco

Konferansı, Güvenlik Konseyi’nin çalışmalarının temelinde, onun daimî üyelerinin oybirliği ilkesinin yattığını onayladı.

Konferansta uzun süren tartışmalar ayrıca uluslararası vesayet konusunda da alevlendi. Bu sorunun çözümü, İkinci Dünya Savaşı yıllarında sömürge ülkeleri ve bağımlı ülkelerde ulusal kurtuluş hareketlerinin yeni şahlanışı ışığında özel önem taşıyordu. Batılı devletler sömürge halklarının yazgısı konusunun önemini küçümsüyor, bu konunun tartışılmasını gündemden çıkarmak çabasındaydılar.

Sovyetler Birliği’nin sömürge ülkeleri ve bağımsız ülkelerle olan ilişkiler konusundaki tutumu, her ulusun kendi kendini yönetme, tam ulusal bağımsızlığa ulaşma hakkından, tüm halkların hukuku ve bağımsızlığına saygıya ilişkin Leninist savları rehber edinen sosyalist bir devletin ilkelerinin bir sonucuydu. Sovyet delegasyonu daha konferansın çalışmalarının başında halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını belirlemesine saygı ile insan haklarına ve ırk, dil, din, cinsiyet farkı gözetmeksizin ve herkes için temel özgürlüklere saygının gerekliliği olmak üzere Birleşmiş Milletler Örgütü Tüzüğünün “Amaçlar ve İlkeler” başlığına iki düzeltme sundu. Bu düzeltmeler konferans tarafından kabul edildi.

Tüzüğün kendi kendini yönetemeyen topraklarda vesayet sisteminin kurulmasına ilişkin Sovyet tezleri taslağında vesayetin amacı yalnızca kendi kendini yönetme değil, aynı zamanda “tam devlet bağımsızlığına bir an önce ulaşılması” [110]için sömürge toprakları halklarının aktif katılımı ile de öz yönetim ile yönetilmesidir. Sovyet delegasyonunca önerilen vesayet sisteminin başlıca amacının açık ve tartışma götürmez formülünün Birleşmiş Milletler Örgütü Tüzüğüne tümüyle uyuyor olmasına karşın, bu formül, kendi önerilerini sunan Batılı devletlerin itirazıyla karşılandı. Konferans çalışmalarının ilk aşamalarında İngiliz ve Amerikan delegasyonlarının önerilerinde belirli bir fark olduğunu görmek mümkündü. Sömürge sisteminin mümkün olan daha fazla dokunulmaz şekilde korunmasına ilgi duyan İngiliz delegasyonu, özünde vesayetin yalnızca sömürgelere egemen olan ülkelere devredilmesini öneren bir tasarı sundu. İngilizlerin vesayetin “bu sorumluluğu kabul etmeye hazırlanmış öncü ülkelere” verilmesi önerisini özellikle böyle anlamak gerekiyordu. İngiliz tasarısında “ilgili manda yetkisi olan bir devletin rızası olmadan Milletler Cemiyeti’nin mevcut mandalarında hiçbir revizyonunun [111]kabul

edilemeyeceğine ilişkin sav yer alıyordu. Böylece, İngiltere Versay Barış Antlaşması'nın sömürgelerle ilgili belirlenen bölümü değişmez olarak koruma girişiminde bulunmuş oldu. Diğer taraftan, siyasal ve ekonomik yayılma yolunda olan ve geniş sömürgelere sahip olmayan ABD sömürgelerdeki "açık kapılar politikasına", Amerikan mallarının ve sermayesinin sömürge pazarlarına geniş kapsamlı girmesine ilgi duyuyordu ve sömürge devletleri tarafından gerçekleştirilen ekonomik ayrıcalık politikası buna engel oluyordu. Şöyle ki, Amerikan tasarısında, manda altında bulunan topraklarda ekonomik, sosyal ve ticari çıkarlar alanında her türlü ayrımcılığın yasaklanması öngörülüyordu. Ancak, 1945 Mayıs ayı ortasında Amerikan delegasyonu, tüm biçimleriyle sömürge sisteminin değişmezliğinin korunmasını öngördüğü için, özünde koloni sahibi eski devletlerin önerileriyle denk düşen yeni bir tasarı sundu. [112]Açıkçası, Amerika'nın tutumundaki değişiklik, devamında ABD'nin münferit manda rolü taleplerini desteklemiş olan sömürge sahibi devletler ile ağız birliği yapmış olmasıyla açıklanıyordu.

Vesayet konusunun görüşülmesi sonucunda BM tüzüğüne uluslararası vesayet sistemini düzenleyen birkaç başlık dâhil edildi. Konferans, vesayet sisteminin, vesayet altındaki toprakların halklarının, "kendi kendini yönetme ya da bağımsızlık" yönünde gelişmesine katkıda bulunacağı ve bunun her toprağın ve onun halklarının, bu halkların özgürce dile getirilen istekleri göz önünde bulundurularak özel koşulları için uygun olabileceği [113](tüzüğün 76. maddesi) şeklinde uzlaşmacı bir anlaşmaya varmıştı.

Uzlaşma formülü, başlangıçtaki Sovyet formülüyle kıyaslandığında bir adım geri atmanın bir ifadesiydi. Bununla birlikte, vesayet sisteminin temel görevlerinden biri olarak vesayet altındaki ülkeler tarafından bağımsızlığa ulaşılmasının kabul edilmesi olgusu, Sovyetler Birliği ile diğer özgürlükçü ülkeler ve halkların ciddi bir başarısıydı.

San Fransisco Konferansı Uluslararası Mahkeme kurmuş ve aynı zamanda yeni bir uluslararası örgütün kurulmasıyla bağlantılı diğer bir dizi sorunu çözüme kavuşturmuştu. BM Örgütü'nün karargâhı olarak New York belirlenmişti.

26 Haziran 1945'te BM Örgütü tüzüğünün kabul edilmesiyle birlikte konferans çalışmalarını tamamladı.

Konferansın sonuç oturumunda Sovyetler Birliği adına bir konuşma yapan A.A. Gromiko yeni örgütün, işbirliğinin, bütünlüğün ve onun tüm üyelerinin eylem birliğinin gerçekleştirilmesi için etkin bir nitelik taşıyacağına olan umudunu dile getirdi[114]

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün San Fransisco'da kabul edilen tüzüğü, Birleşmiş Milletler halklarının "gelecek kuşakları, yaşamımızda iki kez insanlığa sözcüklerle ifade edilemeyecek acılar yaşatmış olan savaş felaketinden kurtarmak..." kararlılığı ile doludur sözleriyle başlamaktadır. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün, ırk, dil, cinsiyet ve din ayrımı gözetmeksizin herkes için insan hakları ve temel özgürlüklerin gerçekleştirilmesine büyük önem veren ilk konferansı, kendi örgütünün en önemli ilkelerini şöyle ilan ediyordu: Halkların hak eşitliği ve kendi kendilerini yönetmeleri; uluslararası işbirliği ve diğer devletlerin içişlerine karışmama; uluslararası tartışmalı sorunların barış yoluyla çözülmesi; uluslararası konularda güç kullanma tehdidinden kaçınılması. BM Örgütü'nün tüzüğünde, daha Sovyet Devleti'nin varoluşunun şafağında, V.İ. Lenin tarafından ortaya atılan farklı sosyal ve ekonomik sistemlere sahip devletlerin barış içinde bir arada yaşaması ilkesinin mutlak kabulü yer alıyordu. Sovyetler Birliği, BM Örgütü tüzüğünün belirleyicilerinden biriydi.

BM Örgütü'nün ortaya çıkışı, anti-Hitler koalisyonun faşizm üzerindeki zaferinin sonuçlarından biri, özgürlükçü halklarının işbirliğinin bir sonucuydu. Barışı korumanın bir aracı olarak hizmet etmesi kabullenilmiş olan BM Örgütü'nün kurulması davasında da öncü rol, savaşta faşist ve gerici güçler karşısında zafere belirleyici katkıyı yapmış olan Sovyet ülkesine aittir. BM Örgütü, yeryüzünün tüm halkları ve devletlerinin uluslararası işbirliği, hak eşitliği ve bağımsızlık davasına katkıda bulunmak zorunda olan bir kurumdur.

Sovyetler Birliği daima, tüzüğe bağlı kalması kaydıyla BM Örgütü'nün faal olması, etkinliği ve rolünün artması, saldırganlığa karşı olan devletlerin onun etrafında kenetlenmesi, bu örgütün, sömürgecilik ve ırkçılığa karşı genel barış ve halkların bağımsızlığı mücadelesindeki rolünün artması gerekliliğinden yana olmuştur.

SBKP Merkez Komitesi Genel Sekreteri L.İ. Brejnev şu açıklamayı yapıyordu: "... BM Örgütü kendi Tüzüğünde yer alan amaçlar ve ilkelerin

gerçekleştirilmesine yararlı bir katkı sağlamıştır. BM, şiddetli bir dizi uluslararası krizin önlenmesine katkıda bulunmuştur. Böyle bir sonucu biz Sovyetler Birliği'nin, diğer sosyalist ülkelerin, gezegenimizdeki tüm barışsever güçlerin dış politikasının ciddi bir başarısı olarak görmekteyiz."[115]

108 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 72.
109 Bakınız. Aynı yapıt. Sf. 61.
110 Bakınız: "Sovyet-Macar İlişkileri...", sf. 59, 60.
111 Bakınız: Aynı yapıt, sf. 85.
112 Bakınız: Aynı yapıt, sf. 115, 117.
113 SSCB DPA. ABD Hükûmeti'nin SSCB Hükûmeti'ne 15 Ekim 1945 tarihli notası.
114 SSCB DPA. ABD Hükûmeti'nin SSCB Hükûmeti'ne 15 Ekim 1945 tarihli notası.
115 Bu 42 devlet şunlardı: Avusturalya, Belçika, Bolivya, Brezilya, Venezuella, Haiti, Guatemala, Honduras, Yunanistan, Dominik Cumhuriyeti, Mısır, Hindistan, Irak, İran, Kanada, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Liberya, Lübnan, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Nikaragua, Yeni Zelanda, Norveç, Panama, Paraguay, Peru, Salvador, Suudi Arabistan, Suriye, Türkiye, Uruguay, Filipinler, Fransa, Çekoslovakya, Şili, Ekvator, Etiyopya, Yugoslavya, Güney Afrika Birliği.

SEKSEN BİRİNCİ BÖLÜM

POTSDAM[1] KONFERANSI

Konferansa Hazırlık

SSCB ve müttefiklerin faşist Almanya karşısındaki zaferi, yalnızca Avrupa'da değil, tüm dünyada halkların siyasal yaşamında devasa değişikliklere yol açmıştı. Ortam, büyük devletlere; Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere yöneticilerinin geleceğin barış ve güvenlik programının hazırlanması için yeni bir buluşma gerçekleştirmeleri zorunluluğunu dikte ediyordu.

Her şeyden önce, Almanya ile ilgili sorunların çözülmesi gerekiyordu. Kırım Anlaşması uyarınca, dört büyük devlet acilen Almanların siyasal yaşamlarının barış ve demokrasi temelinde yeniden yapılandırılması sorununun çözülmesine, Almanya'da askerî-ekonomik silahsızlandırmayı gerçekleştirmeye ve Almanya'yı kısmen de olsa diğer ülkelere verdiği maddi kayıpları telafi etmeye zorlamaya, insanların sayısız acılarına yol açmış Nazi askerî suçlularını cezalandırmaya davet ediliyordu.

Avrupa’da savaşın sona ermesinin ardından gündeme, Almanya’nın yanında savaşmış ülkeler olan İtalya, Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Finlandiya ile barışçıl düzenlemeler gelmişti. Ateşkes koşullarının imzalandığı dönemden sonra bu ülkelerde köklü yeniden yapılandırmalar gerçekleştirilmişti. Bu arada, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan’da demokratik halk düzeni onaylanmıştı. Yaşam tüm bu ülkelere yeni bir yaklaşımı, onların barışsever ülkeler ailesine kabul edilmesini gerektiriyordu. Avusturya’nın devlet bağımsızlığının oluşturulması için geleceğe dönük önlemler hazırlamak gerekiyordu. Büyük devletler, Polonya, Yugoslavya gibi müttefik devletlerin yeniden doğuşu ve gelişmesine yardımcı olunması konusunda bir dizi sorunu çözmek zorundaydı. Üç büyük devlet; SSCB, ABD ve İngiltere Uzak Doğu’da çok önemli gelişmelerin arifesindeydi. Halklar uluslararası ilişkilerle ilgili diğer sorunlarda da çözüm bekliyordu.

Yeni bir konferans toplanması konusu, Hitler Almanyası’nın teslim alınmasından bir süre sonra tartışılmaya başlanmıştı. 25 Mayıs 1945’te Moskova’ya gelmiş olan Hopkins, ABD Başkanı adına Sovyet hükûmeti önünde ‘üçlü buluşma’ konusunu resmî olarak gündeme getirmişti. Bu konuyla ilgili olarak J. Stalin Churchill’e şu mektubu yazıyordu: “Buluşmanın gerekli ve bu buluşmayı Berlin çevresinde organize etmenin çok daha uygun olduğunu düşünüyorum. Bu belki, siyasal olarak da doğru olur. [2]Churchill, J. Stalin ve Truman ile “en yakın gelecekte” buluşmaktan mutlu olacağı yanıtını veriyor ve buluşmanın Haziran ayı ortasında yapılması umudunu ifade ediyordu. Churchill üç büyük devletin yöneticilerinin konferansa çağırılması için acele ediyordu. [3]Daha 12 Mayıs 1945’te Truman’a yazdığı telgrafta, henüz ABD askerleri Almanya’da Sovyet işgal bölgesinin bir bölümünde bulunuyorken ve İngiliz-Amerikan kuvvetleri, gerekli mevcutlarını Uzak Doğu’ya sevk ederek Avrupa’da zayıflamadan önce böyle bir görüşmeyi yapmaya çağırıyordu.[4] Churchill, Temmuz ayında İngiltere de Parlamento seçimleri olacağından dolayı da bu buluşmayı hızlandırma çabasındaydı ve onun bu seçimlerde Muhafazakâr Parti’nin zaferinden emin olmadığı için şahsen kendisi de bu denli önemli konferansa katılmak istediğinden acele ediyordu. Ancak, Amerika hükûmeti konferansın 15 Temmuz 1945’te yapılmasını öneriyordu. Truman, konferansta SSCB temsilcileriyle görüşmelerde “atom diplomasisini”

kullanabilmek için, buluşmayı ABD'de atom bombası deneninceye kadar sürüncemede bırakıyordu. Yukarıda da belirtildiği gibi, Moskova'da Hopkins ile görüşmelerde konferansın toplanma tarihinin 15 Temmuz olması üzerinde mutabık kalınmıştı. Churchill de eninde sonunda bu tarihe razı oldu.[5]

Potsdam Konferansı'nın Açılışı

"Terminal" kod adı verilen, üç devlet Başkanının konferansı arifesinde, diplomatik bir düzen içinde, konferansın, yenilgiye uğramış Almanya'nın tam merkezinde, dahası, bizzat Berlin büyük hasar görmüş olduğundan, Berlin'in varoşu olan Potsdam'da yapılacağı netlik kazandı. Potsdam'da konferansın yürütülmesi için çok uygun olan Cecilienhoff Sarayı tamamen sağlam durumdaydı. Yine savaş sırasında az hasar görmüş olan Berlin'in varoş şehri Babelsberg kentinin yakınında yer alıyordu. Babelsberg'deki çok sayıda villaya tüm delegasyonları yerleştirmek mümkündü.

Sovyet delegasyonuna J. Stalin, İngiliz delegasyonuna Büyük Britanya Başbakanı Churchill ve Amerikan delegasyonuna H. Truman Başkanlık ediyordu. Churchill ile birlikte konferansa, Başbakan'ın seçimlerde yenilgiye uğraması durumunda halefi olarak davet ettiği İşçi Partisi lideri C. Attle de katılıyordu. Bu durum da gerçekleştiği için (seçimler 5 Temmuz'da yapılmış, sonuçlar ise 26 Temmuz'da açıklanmıştı), 28 Temmuz'dan itibaren, Başbakan olan C. Attle İngiliz delegasyonuna Başkanlık yaptı.

Konferansın çalışmalarına Dışişleri bakanları; SSCB'den V.M. Molotov, ABD'den J.F. Byrnes ve İngiltere'den A. Eden, ardından da E. Bevin, onların yardımcıları, SSCB'nin ABD büyükelçisi A.A. Gromiko ve Büyük Britanya büyükelçisi F.T. Gusev, ABD'nin SSCB büyükelçisi U.A. Harriman, İngiltere'nin SSCB büyükelçisi A.K. Kerr, üç ülkenin diplomatik kuruluşlarından (SSCB Dışişleri Halk Komiserliği'nden S.P. Kozırev, K.V. Novikov, A.A. Sobolev ve diğerleri), ayrıca üç hükûmet Başkanına eşlik

eden askerî kurumların Yöneticileri, Kurmay Başkanları ve onların yardımcıları katılıyordu.

Konferans Cecilienhoff Sarayı'nda 17 Temmuz 1945 tarihinde akşam saat 17.00'da başladı. Daha önceden hazırlanan protokole göre, delegasyonlar toplantı salonuna aynı anda üç ayrı yönden girdiler ve ortasını üç büyük devletin bayraklarıyla süsledikleri yuvarlak masanın etrafında yerlerini aldılar. Kırım Konferansı'ndan farklı olarak, Potsdam Buluşması'nın ilk dakikaları tümüyle, konferansın törensel açılış anını belgelemeye çabalayan fotoğrafçılara ayrılmıştı. Churchill'in ifadesine göre Berlin'de 180 civarında muhabir toplanmıştı[6]

J. Stalin'in önerisiyle konferansta Başkanlık, hemen Amerikan delegasyonunu ilgilendiren soruları soruveren ve ancak bundan sonra açılış anına uygun protokol sözcüklerini telaffuz etmek zorunda kalan H. Truman'a verildi. "Beni hiç beklenmedik bir şekilde bu Konferansın Başkanlığına seçtiklerinden" diyerek kendini aklıyordu Truman "duygularımı bir anda ifade edemedim."[7]

Daha konferansın başında Truman, 16 Temmuz 1945'te Alamogordo'da[8] gerçekleştirilen atom bombası denemesinden kaynaklanan izlenimin etkisindeydi. Atom bombasının denenmesiyle ilgili ilk haberler, Truman'a, önce 16 Temmuz'da şifreli olarak verilmiş, ardından 18 Temmuz'da ayrıntılı bir telgrafla ve General Groves'in 21 Temmuz 1945'te kurye ile iletilen yazılı raporuyla bildirilmişti. Bu bilgiyi alır almaz Truman, Amerika delegasyonuyla atom bombasının diplomatik ve siyasal önemi konusunu görüştü. Truman şunları söylüyordu. "Şimdi biz yalnızca savaşta devrim yapmakla kalmayıp, tarihin ve uygarlığın akışını da değiştirebilecek bir silaha sahibiz." [9] Bombanın başarılı denemesi Churchill'e büyük bir gizlilik içinde bildirilmiş ve bu da onda betimlenemez bir coşku yaratmıştı. [10]Churchill, "Ellerinde Rusya ile güç dengesini sağlayacak araçlar" olduğunu söylüyordu. Churchill, atom bombası denemesine ilişkin bilgiyi "görüşmelerde kendi yararına bir gerekçe olarak kullanarak" [11]Amerikan delegasyonunu yeniden mümkünse daha katı bir tavır takınması için kışkırtmaya başlamıştı.

Amerikan kaynakları ve Churchill'in anılarına bakılırsa, Truman, yeni bir silah denemesi konusunda Sovyet delegasyonunu bilgilendirirken (bu 24 Temmuz tarihli genel oturumundan sonra gerçekleşti), "atom silahı" ya da

“çekirdek silahı” sözcüklerini dahi kullanmadı. J. Stalin Truman’ın verdiği bilgiyi oldukça sakin bir şekilde dinledi. Truman olsun Byrnes olsun düş kırıklığı içindeydiler. “Peki, nasıl karşıladı?” diye sordu Churchill Truman’a; “Bana hiçbir soru sormadı” yanıtını verdi ABD Başkanı. [12]

Konferansta bulunan Sovyetler Birliği Mareşali G.K. Jukov şunları anımsıyor: “... Oturumdan dönüşte J. Stalin benim yanımda V.M. Molotov’a Truman ile yapılan konuşmadan söz etti. V.M. Molotov hemen yanıt verdi: ‘Pazarlık paylarını artırmak istiyorlar.’ J. Stalin gülüyordu: ‘Varsın artırsınlar. Kurçatov ile bizim çalışmalarımızın hızlandırılması konusunu bir kez daha görüşmek gerek.’ Atom bombasının kastedildiğini anladım.

ABD hükûmetinin “soğuk savaşta” [13]kendi emperyalist amaçlarına kuvvet yoluyla ulaşmak için atom silahını kullanmak niyetinde olduğu artık açıkça ortadaydı.”

Atom parıltısı SSCB üzerinde Washington yöneticilerinin beklediği etkiyi göstermemişti. Potsdam Konferansı öncelikle sinsi ve azılı bir düşman olan Alman faşizmine karşı, belirleyici katkıyı SSCB’nin yaptığı zaferin parıldayan ışıkları altında geçiyordu. İngiliz-Amerikan müttefikleri karşısında teslim olmayı henüz istemeyen Japon militarizmine karşı da hızlı ve belirleyici bir zafer kazanmak ancak Sovyetler Birliği’nin yardımı ile mümkündü.

Özellikle bu faktörler, ayrıca halkların savaştan sonra da, ABD’nin ve İngiltere’nin SSCB ile işbirliğinin devam ettirilmesinin gerekliliği konusundaki güçlü talepleri ve gezegenimizde savaş sonrası barışın kurulması ve bunun sağlam ve kalıcı olmasına ilişkin çok sayıda konunun tartışıldığı Potsdam Konferansı’nın akışını belirledi.

Dışişleri Bakanları Konseyi’nin Kurulması

Potsdam Konferansı ilk önce, Avrupa’da, eski düşman devletlerle barış antlaşmalarını hazırlama düzeni dâhil, savaş sonrası barış düzenlemesi ile ilgili sorunları görüştü. Üç hükûmet karşılıklı anlayış ruhu içinde ABD’nin

bu konudaki belgesini, ayrıca SSCB delegasyonunun bu belgeye getirdiği birtakım düzeltmeleri görüştüler ve "barış düzenlemelerine ilişkin gerekli hazırlık çalışmalarının yürütülmesi için" Dışişleri Bakanları Konseyi (DBK) kurulması ve DBK'ne katılan hükûmetler arasındaki anlaşmaya göre zaman zaman Konsey'e devredilebilecek diğer konuların tartışılması için karar aldılar. [14]

Konsey SSCB, İngiltere, ABD, Fransa ve Çin'in, yani Güvenlik Konseyi daimî üyesi ülkelerin Dışişleri Bakanlarından oluşuyordu. Bakanlar Konseyi'nin ilk ve en önemli ödevi, İtalya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Finlandiya için barış antlaşmaları hazırlamak olarak belirlendi. Bunun dışında, "Almanya hükûmeti kurulduğunda ona yararlı olması amacıyla Almanya için barışın tanziminin[15] hazırlığı görevi Konsey'e verilmişti.

Barış görüşmeleri tasarısının hazırlanması sırasında Bakanlar Konseyi, şu ya da bu devlete teslim olma koşullarını dikte eden üç devletin temsilcilerinden oluşmak zorundaydı. İtalya ile barış düzenlemesi hazırlığı sırasında Fransa İtalya'nın teslim olma koşullarını imzalayan ülke olarak değerlendiriliyordu. Böylece, Potsdam'da kabul edilen karardan hareketle İtalya için barış antlaşması tasarısının hazırlığını SSCB, ABD, İngiltere ve Fransa Dışişleri Bakanları, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan için barış antlaşmaları tasarıları hazırlığını SSCB, ABD ve İngiltere Dışişleri Bakanları, Finlandiya için barış antlaşması tasarısı hazırlığını da SSCB ve İngiltere Dışişleri Bakanları yapmalıydı.

Bakanlar Konseyi'ne ayrıca, barış konferansı yapılması ile ilgili soruların hazırlanması görevi yükleniyordu. Bakanlar Konseyi Avrupa'da savaşın sona ermesine bağlı olarak ortaya çıkan toprak sorunlarının çözüme kavuşturulmasına ilişkin önerilerin hazırlanmasını da değerlendiriyordu. Konferans, SSCB, ABD ve İngiltere Dışişleri bakanlarının periyodik olarak görüş alışverişinde bulunmalarına ilişkin Kırım Antlaşması'nın yürürlükte kalmasını şart koşuyordu. Avrupa Danışma Komisyonu faaliyetlerine son verdi.

Almanya Sorununun Çözümleri

Konferansın çalışmasında Almanya sorunu başı çekiyordu.

Konferans, Almanya ile ilişkilerde hareket edilmesi gereken siyasal ve ekonomik ilkeleri tartıştı. Bu konudaki tasarı Amerikan delegasyonu tarafından sunuldu. Bu tasarıda Almanya ile ilgili Avrupa Danışma Komisyonu’nun Kırım kararları ve anlaşmalarının belli başlı tezlerini yineleyen maddeler yer alıyordu. Daha Potsdam Konferansı sırasında bu komisyon tarafından bir belge daha hazırlanmıştı: Almanya’dan bazı ek taleplere ilişkin anlaşma. Bu, ilk aşamadaki kontrol döneminde Almanya ile ilişkilerin siyasal ve ekonomik ilkeleri üzerinde mutabık kalınmasını kolaylaştırdı.

Potsdam’da hükûmetler, Almanya ile ilişkilerdeki temel ilkelerin Almanya’nın askerlerden arındırılmasına, demokratikleştirmesine ve Nazizmin tasfiyesine ilişkin en önemli faaliyetlerin yürütülmesini öngörmek zorunda oldukları üzerinde anlaştılar. “Almanya’nın tamamen silahsızlandırılması ve askersizleştirilmesi, askerî üretim için kullanılabilecek tüm Alman sanayisinin lağvedilmesinin” gerçekleştirilmesi; “Alman siyasal yaşamının demokratik temeller üzerinde nihai olarak yeniden yapılandırılması ve Almanya’nın uluslararası yaşamda gelecekteki barışçı işbirliğine hazırlanması”; “Nasyonal Sosyalist Parti, onun şubeleri ve onun kontrolündeki örgütlerin, onların hangi biçimde olursa olsun yeniden ortaya çıkmayacak şekilde ortadan kaldırılması, tüm Nazi kuruluşlarının dağıtılması ve onların hangi biçimde olursa olsun bir daha ortaya çıkmamasının sağlanması, her türlü Nazi ve militarist faaliyet ve propagandanın önüne geçilmesi”; Alman askerî potansiyelinin yok edilmesi, tekelci birliklerin lağvedilmesi gerekiyordu; iç gereksinimler için başlıca dikkatin tarımın ve sivil sanayinin geliştirilmesine yönelik olmalıydı. [16]Üç devletin Konferansa ilişkin bildiride “Alman militarizmi ve Nazizm’in kökünün kazınacağı ve müttefiklerin birbirleriyle mutabakata vararak bugün ve gelecekte Almanya’nın hiçbir zaman ve daha fazla kendi komşularını ve tüm dünyada barışın korunmasını tehdit edememesi için gerekli önlemlerin alınacağı” [17]elirtiliyordu.

Potsdam’da, Almanya’daki kontrol mekanizmasına ilişkin anlaşma uyarınca, Almanya’da üst yönetimin, “her birinin kendi işgal bölgesinde, kendi hükûmetlerinin talimatları doğrultusunda, aynı zamanda genel olarak Almanya’yı ilgilendiren konularda ortaklaşa hareket edecek olan” [18]ve Kontrol Konseyi’nin üyeleri olarak SSCB, ABD, İngiltere ve Fransa Silahlı Kuvvetler Başkomutanları tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği teyit ediliyordu.

Amerikan belgesinin görüşülmesi sırasında Sovyet delegasyonu merkezî Alman idaresinin organizasyonuna ilişkin kendi tasarısını sundu. Bu idarenin, Kontrol Konseyi’nin yönetimi altında faaliyet göstermesi ve “Kontrol Konseyi’nin kararlarının ve Almanya için genel nitelik taşıyan sorunların çözümüyle ilgili işlevlerin yerine getirilmesinin sağlanması amacıyla taşranın yönetimi faaliyetlerinin koordinasyonu görevini de yapmak zorunda olduğu” [19]öngörülüyordu. Bu konudaki tartışmalardan sonra konferansta şu kararlar alındı: “Şimdilik herhangi bir merkezî Alman hükûmeti kurulmayacaktır.” [20]Bununla birlikte, Kontrol Komitesi’nin yönetimi altında faaliyet göstermesi gereken “özellikle de finans, taşımacılık, komünikasyon, dış ticaret ve sanayi alanlarında” devlet sekretaryaları tarafından yönetilen bazı önemli Alman merkezî yönetim birimlerinin kurulmasının yararlı olacağı kabul edildi.[21]

Konferansta Almanya’nın ekonomik bir bütün olarak değerlendirilmesi kararı alındı. Bu amaçla, özellikle orman ürünleri ve endüstri sanayisi, ormancılık ve balıkçılık ürünlerinin üretimi ve paylaşımına, Almanya genelinde dışalım ve dışsatım, askerî sanayi potansiyelinin ortadan kaldırılması, savaş tazminatları, taşımacılık ve komünikasyon programı konularında genel bir politika oluşturulmalıydı. Bu politikanın yürütülmesinde ihtiyaç duyulduğu ölçüde yerel koşulları dikkate almak gerekiyordu. “Alman ekonomisi üzerinde müttefik kontrolü” [22]kurulmalıydı.

Almanya hakkındaki Potsdam Antlaşmaları halkların talepleri ve arzularına, onların, Alman faşizminin kökünün kazınması umutlarına uygun düşüyordu. Bu kararlarda en önemli olanı, Almanya’nın askerden arındırılması ve demokratikleştirilmesi gerekliliğinin kabul edilmesiydi. Ancak, Potsdam Antlaşmaları’nın nihai metni kabul edilmeden önce Sovyet delegasyonunun, daha o zaman Sovyetler Birliği’nin çıkarlarını hesaba

katmak istemeyen, Potsdam Antlaşmaları'nı kabul ederken Almanya'yı SSCB'ye karşı potansiyel müttefik olarak kullanmaya dönük emperyalist niyetlerinden vazgeçmeyen ABD ve İngiltere temsilcileriyle çetin bir mücadeleye girmesi gerekmişti. Onlar, özellikle kendi kontrolleri altında bulunan işgal bölgelerinde Alman askerî sanayinin ortadan kaldırılmasına ilişkin kararların alınmasına karşı direniyorlardı.

ABD ve İngiltere'nin Almanya ile ilgili bu emperyalist politikasının açık ifadesi, onların 30 Temmuz 1945'te konferansın gündemine getirilen Alman militarizminin öteden beri askerî sanayi üssü olan Ruhr Bölgesi'nin yönetimi konusundaki Sovyet önerisine yaklaşımlarıydı. Sovyet hükûmeti Ruhr sanayi bölgesinin idari bakımdan "ABD, Büyük Britanya, SSCB ve Fransa'nın ortaklaşa kontrolü altında bulunması gerektiği, bölgenin yönetiminin de adı geçen dört devletin temsilcilerinden oluşan Müttefikler Konseyi tarafından yürütülmesi gerektiğinin kayıtlara geçmesini öneriyordu.[23] Ancak ne ABD ne de İngiltere Ruhr Bölgesi üzerine dört devletin kontrol kurmasına razı olmadılar ve böylelikle bir kez daha Almanya'nın askerî-ekonomik potansiyelinin ortadan kaldırılmasına ilişkin gerçek yaklaşımlarını sergilemiş oldular. Sonuçta hükûmet Başkanları Potsdam'da bu konunun Dışişleri Bakanlarının gündemine taşınması kararıyla yetindiler. Bilindiği gibi, daha sonraları da Batılı devletler SSCB hükûmetinin Ruhr üzerinde dört taraflı kontrol kurulmasına ilişkin önerisine razı olmadılar.

SSCB'nin çözümünden çıkarının olduğu tazminat konusunda şiddetli bir tartışma başladı. Yukarıda da belirtildiği gibi, Kırım Konferansı'nda "Almanya'nın, savaş boyunca müttefik uluslara verdiği zararlar karşılığında ayni tazminat ödemekle yükümlü" [24]olduğuna ilişkin anlaşmaya varılmıştı. Tazminatın toplam miktarının belirlenmesi, ayrıca Alman saldırganlığından zarar görmüş ülkeler arasında paylaştırılması konusunda Sovyet ve Amerikan delegasyonları, tazminat konusunda Müttefikler arası Komisyon'un, Sovyet hükûmetinin, tazminatın toplam miktarının 20 milyar dolar olması ve üstelik "bu miktarın %50'sinin Sovyetler Birliğine verilmesine" [25]ilişkin önerisinin görüşmelerde esas olacağı konusunda mutabık kalmışlardı.

Ancak Potsdam Konferansı'nda Amerikan delegasyonu tutumunu değiştirdi. Amerikan delegasyonu, her devlet için tazminatın somut

miktarının belirlenmesine karşı çıktı. Aynı zamanda Amerikan delegasyonu, savaş tazminatının bölgelere göre alınması ilkesinin kabul edilmesini öneriyordu; bu ilkeye göre, Almanya'yı işgal eden dört devletten her biri kendi savaş tazminatı taleplerini ancak kendi bölgesinden karşılamalıydı.[26]Amerikalı temsilcilerin hesabı, en büyük yıkıma Sovyet ekonomisinin uğradığı, savaş tazminatı konusunun gündem dışı kalmasıyla sıkı bir bağı bulunan Almanya'nın askerî-ekonomik gücünün başlıca ekonomi bölgeleri ve merkezlerinin Batı bölgelerinde olduğu üzerine kurulmuştu. İngiliz delegasyonu, "tazminat konusunda herhangi bir öneri sunmak konusunda çekimser kaldığını" belirtiyor, ancak fiilen ABD'nin önerilerini destekliyordu. ABD ve İngiltere'nin tazminat konusundaki tutumlarının anlamı, onların bir yandan SSCB ekonomisini güçlendirmek istemiyor olmalarından, diğer yandan da, Almanya'nın Batı bölgelerinde toplanmış askerî-sanayi potansiyelini Alman militarizminin yeniden canlandırılması için kullanmak niyetinde olduklarından bu ülkenin söz konusu potansiyelini zayıflatmayı arzulamıyor olmalarıydı.

31 Temmuz'da ABD delegasyonu Konferansta tartışılan üç konuyu birbiriyle ilintilendiriyordu: tazminat konusu, Polonya'nın Batı sınırı konusu ve Polonya'nın Birleşmiş Milletler Örgütü'ne alınması konusu. Amerikan delegasyonu kesin olarak "üç konunun tümünde anlaşma sağlanması durumunda Polonya'nın Batı sınırı ve Birleşmiş Milletler Örgütü'ne girme konusunda ödün verme yoluna gideceğini" belirtiyordu[27]

Sovyet delegasyonu bu ilintilendirmeyi ve bununla birlikte Amerika'nın diplomatik görüşmelerde ültimatom yöntemlerini reddetti. Sovyet hükûmetinin Başkanı şu konuya işaret ediyordu: "Bu tür öneriler sunmak her delegasyonun hakkıdır, ancak Sovyet delegasyonu, bu durumdan bağımsız olarak bu konulardan her biri için ayrı ayrı oy kullanacaktır." [28]

Sovyet delegasyonu Konferansta savaş tazminatı konusunda kendi önerilerini sundu. Savaş tazminatının her hükûmet tarafından öncelikle kendi işgal bölgelerinde alınacağı olgusuna razı olmakla birlikte, SSCB temsilcileri yine de savaş tazminatı yerine Batı Almanya'dan mal temini yapılmasını talep ediyordu. J. Stalin şunlar söylüyordu: "Biz bu savaşta korkunç derecede çok donanım kaybettik. Bunun en azından yirmide biri telafi edilmelidir."[29] Sovyet delegasyonu ayrıca Amerikalılar ve İngilizlerin, Sovyet ordusu yerleşinceye kadar geçici olarak konuşlandıkları,

Sovyet işgal bölgesinden çok sayıda teçhizat götürdüğüne işaret ediyordu. Bu bölgeden götürülen donanımın listesi ABD ve İngiliz temsilcilere sunuldu. Sovyet delegasyonu ayrıca Batı bölgelerinde bulunan sanayi ve taşımacılık işletmelerinin 500 milyon dolarlık hissesinin ve Almanya'nın yurtdışı yatırımlarının %30'unu ve müttefiklerin elinde bulunan Alman altınlarının %30'unun Sovyetler Birliği'ne verilmesini talep ediyordu.[30]

Ancak şiddetli tartışmalardan sonra Amerikan ve İngiliz delegasyonları bu konuda Sovyet delegasyonuna uzlaşıyla yaklaştılar. Uzlaşma sonucunda Potsdam Konferansı'nda, Kırım Anlaşması'nı daha da ileri götüren, Almanya ile savaş tazminatına ilişkin özel bir antlaşma imzalandı. Antlaşmayla Almanya'nın, Birleşik Milletlere (BM Örgütü değil –ç.n.) verdiği zarar ve acıları olası büyük ölçüde tazmin etmek zorunda olduğu kararını alınıyordu. Antlaşma SSCB'nin savaş tazminatı taleplerinin, Sovyet bölgesinden ve yurtdışındaki Alman yatırımlarından zor alım yoluyla karşılanmasını öngörüyordu. Bunun dışında, SSCB'nin, Batı Bölgesi'nde zor alımı yapılacak temel sanayi donanımının %15'ini Sovyet Bölgesi'nden gıda, kömür ve diğer ürünlerin eşit bedeli karşılığında alması, bu donanımın %10'unu ise bedelsiz olarak alması gerektiği karara bağlandı. SSCB, Polonya'nın savaş tazminatı taleplerini kendi savaş tazminatları payından karşılamalıydı.

Bu hakka sahip ABD, İngiltere ve diğer ülkeler için savaş tazminatları Batı bölgelerinde ve yurtdışındaki Alman yatırımlarından karşılanmalıydı.[31]

Konferansta Almanya'yı ilgilendiren diğer konular da ele alındı. Sovyet delegasyonu İngilizlerin eline geçmiş olan Alman askerî deniz filosu ve ticaret filosunun paylaşımı konusunu konferansın gündemine taşıdı. ABD ve İngiliz delegasyonları Alman filosunun paylaşılmasına ilke olarak itiraz etmiyorlardı. Bununla birlikte Churchill çok yeni olanları dışındaki "denizaltıların imha edilmesi ya da batırılması gerektiğine" işaret ediyordu. "Denizaltılara gelince" diyordu Churchill, "diğer tüm konularda ortak bir anlaşmaya varmamız ve buradan en iyi ilişkiler içinde ayrılmamız koşuluyla onlar aramızda eşit olarak paylaşılmalıdır."[32] Bunun dışında Churchill, ardından da Truman "bu sorunun çözümünü Japonya'ya karşı savaşın yararına erteleme" [33]arzusunu ifade ettiler. J. Stalin şu yanıtı veriyordu: "Rusların Almanya'nın askerî ve ticari filosunun üçte birini alma hakkına sahip olduğu kabul edilirse, taleplerimiz yerine getirilmiş

olacaktır.” [34]Sovyet delegasyonu ayrıca Churchill’in denizaltıların batırılması önerisine razı oldu.

Üç hükûmet, gemilerin üç ülke arasında paylaştırılmasına ilişkin öneriler hazırlaması için üçlü bir askerî deniz komisyonu ve ticaret filosu ile ilgili bir üçlü komisyon kurmaya karar verdi. Askerî gemilerin devrinin en geç 15 Şubat 1946’da gerçekleştirilmesi koşulu getirildi, ticari filo gemilerinin gerçek anlamda devrinin ise Japonya’ya karşı savaş sona erinceye dek ertelenmesi kararı alındı.[35]

Potsdam Konferansı Königsberg (bugünkü Kaliningrad –y.n.) bölgesinin SSCB’ye verilmesine ilişkin Sovyet önerisini inceledi. J. Stalin, Truman ve Churchill tarafından Tahran’da bu konuda ifade edilen ilkesel mutabakatı anımsattı. Truman ve Churchill Königsberg ve sınır bölgelerinin Sovyetler Birliği’ne devredilmesine rızalarını teyit ettiler. [36]Bu karar Sovyetler Birliği ve Avrupa’nın güvenliğinin sağlanması için büyük önem taşıyordu. Bunu kabul eden Churchill şunları ifade ediyordu: “... Yeryüzünün bu kesiminde Rusların tutumunu daima desteklediğimize Sovyet hükûmetini bir kez daha temin ederim.” [37]

Konferansta başlıca savaş suçluları konusu da ele alındı. Sovyet delegasyonu bu suçluların acilen mahkemelere çıkarılmasına ilişkin İngiliz tasarısını desteklemeye hazır olduğunu ifade etti. Ancak delegasyon, tasarıda “Göring, Guess, Ribbentrop, Rosenberg, Keitel ve diğerleri” [38]gibi başlıca Alman suçluların listede yer almasını önerdi. J. Stalin’in işaret ettiği gibi, bu konuda susmak, müttefiklerin başlıca suçluları kurtarmaya çabaladıkları, küçük suçlularla idare edip “büyüklere kurtulma olanağı sağladıkları” [39]şeklinde değerlendirilebilirdi.

İngiliz ve Amerikan delegasyonları, başlıca suçluların adından söz etmeksizin eski öneriyle yetinmenin ve “mihver” ülkeleri savaş suçlularının cezalandırılması için bir Uluslararası Mahkeme’nin kurulması konusunda Londra’daki görüşmelerin çok yakın bir zaman içinde sonlandırılacağını bildirmenin mümkün olduğu görüşündeydi. Sovyet delegasyonunun ısrarı üzerine konferans suçluların ilk listesini 1 Eylül 1945 tarihine kadar yayımlamaya karar verdi. [40] Potsdam Konferansı’nın bu kararında halkların, faşist elebaşlarının akıl almaz cürümlerinin derhâl cezalandırılmasını talep eden, adil ve gür sesi duyuluyordu. Alman

yöneticiler halklar önünde savaştaki saldırganlık ve barbarlığın, milyonlarca sivilin köleliğe sürüklenmesi ve vahşice öldürülmesinin, barışa ve insanlığa karşı işlenen suçların yanıtını vermek zorundaydı.

Polonya Konusundaki Kararlar

Konferansın çalışmalarında Polonya'ya ilişkin sorunların tartışılması çok fazla yer tutmuştu. Konferansın gündeminin belirlenmesi sırasında Sovyet delegasyonunun Başkanı şunları söylüyordu: "Polonya'da Ulusal Birlik Hükûmeti kurma ve bununla bağlantılı olarak sürgündeki Polonya hükûmetinin lağvedilmesi gerekliliği olgusundan kaynaklanan sorunların çözümü açısından Polonya sorununu da ele almak gerekir."[41]

Konferansın ikinci oturumunda, Kırım Kararları temelinde, Polonya Ulusal Birlik Geçici Hükûmeti kurulması nedeniyle ve aynı zamanda Birleşik Devletler ile Büyük Britanya tarafından bu hükûmetle diplomatik ilişkiler kurulmasından dolayı hükûmetlere belirli yükümlülükler üstlenmesinin önerildiği Sovyet delegasyonunun tasarısı okundu. ABD ve İngiltere Arciszewski'nin sürgündeki Polonya hükûmeti ile her türlü ilişkisini kesmek ve sürgün hükûmetinin emrinde ve kontrolünde bulunan tüm fonların, değerli varlıkların ve her türlü mal varlıklarının derhâl Polonya Ulusal Birlik Geçici Hükûmetine devredilmesinde gerekli katkıyı yapma yükümlülüğünü üstlenmeliydiler.

Bunun dışında, Sovyet hükûmeti Arciszewski hükûmetinin emrinde bulunan askerî filo, ayrıca ticaret filosu dâhil Polonya Silahlı Kuvvetleri'nin Polonya Geçici Ulusal Birlik Hükûmetine devredilmesi gerekliliğinin kabul edilmesini öneriyordu. [42]İngiliz ve Amerikan delegasyonları ilke olarak Sovyet önerisiyle mutabık kaldılar. Bununla birlikte Churchill ve Truman Polonya'da mümkün olan en kısa sürede genel seçimler yapılmasına ve Batılı ülkelerin basın mensuplarının ülkeye serbestçe girmesine izin verilmesine büyük önem veriyorlardı. Churchill Polonya'nın yeni hükûmetinin hakkını teslim etmekle birlikte, "bizim istediklerimizin hepsini

vermiyor.” [43]diyordu. Bilinir ki, ABD ve İngiltere Polonya’da gerici güçlerin iktidara döneceğini umut ediyordu hâlâ.

Amerikalı ve İngiliz temsilciler ayrıca Polonya Geçici Ulusal Birlik Hükûmetinin, sürgündeki hükûmetin ABD ve İngiltere karşısındaki finansal yükümlülüklerini (pasiflerini) tanımasında ısrar ediyorlardı. “Biz” diyordu Truman “tüm aktifleri, Polonya hükûmetine, onun yükümlülükleri tartışmadan, devretme yükümlülüğünü üstlenemeyiz.” [44] “Bizim için” diyordu Churchill “elbette bu konu ABD için olduğundan daha önemli; şu nedenle ki, biz Londra’daki eski Polonya hükûmetine büyük avanslar verdik.”[45]

Bununla ilgili olarak Sovyet delegasyonunun Başkanı şunları belirtti: “Biz Sikorski hükûmetine belli miktarda kaynak verdik, üstelik de Geçici Ulusal Hükûmetin ordu kurması için. Ama biz, Polonya halkının bu borcu kanıyla ödediğini düşünüyoruz.” [46]

Potsdam’a davet edilen Polonya Geçici Ulusal Birlik Hükûmeti temsilcilerinin görüşünün de dikkate alındığı Polonya sorununun ayrıntılı olarak tartışılmasından sonra, Konferansta Polonya sorununa ilişkin üzerinde uzlaşmaya varılan bildiri metni onaylandı. Bu metinde, üç devletin hepsi tarafından kabul edilen, Polonya’da Ulusal Birlik Hükûmetinin kurulması dolayısıyla duyulan memnuniyet ifade ediliyordu.

Üç devletin Polonya sorununa ilişkin bildirisi, ABD ve İngiltere’nin Geçici Polonya Hükûmeti ile diplomatik ilişkiler kurmasının “artık mevcut olmayan Londra’daki Polonya eski hükûmetinin tanınmasına son verilmesine yol açmıştı.”[47] Truman ve Churchill Polonya ile karşılıklı finansal yükümlülükler konusunda herkese açık bir bildiri yayımlamayı pek uygun bulmadılar.

Böylece ABD ve İngiltere’nin Polonya eski mülteci hükûmetinin nihai olarak lağvedilmesi süresini erteleme yeltenişleri suya düşmüştü. Bildiride ABD ve İngiltere hükûmetlerinin, kendi topraklarında ve kontrolleri altında bulunan Polonya devletinin mülkiyetini “söz konusu mülkiyetin biçimine bakılmaksızın” Polonya Geçici Ulusal Birlik Hükûmeti adına korumak amaclı önlemler aldıkları belirtiliyordu. ABD ve İngiltere bu hükûmete “Polonya devletinin yasa dışı olarak kamulaştırılabilecek her türlü mülkiyetinin iadesi için olağan hukuki önlemlerin uygulanabilmesi için tüm

olanakları” sağlamayı üstleniyorlardı. Polonya Geçici Ulusal Birlik Hükûmetinin, yakın zaman içinde, Polonya’da serbest ve hiçbir engelle karşılaşmayacak seçimlerin yapılacağı ve müttefiklerin basın mensuplarının Polonya’ya serbestçe girebileceğine ilişkin bildirisi dikkate alındı. [48]

Polonya sorununa ilişkin bildirinin kabul edilmesi Polonya’nın çıkarlarına uygun düşüyor, Polonya’da Geçici Ulusal Birlik Hükûmetinin iktidarını güçlendiriyor ve ABD ve İngiltere’nin ileride Polonya halkının içişlerine karışmasına yol açabilecek nedenleri ortadan kaldırıyordu.

Aynı zamanda bu Konferansta Polonya’nın Batı sınırı konusu da ele alındı. Kırım Anlaşması’nın, Polonya’nın topraklarını Kuzeyde ve Batıda önemli ölçüde genişletmek zorunda olduğu ve bu genişlemenin ölçüleri konusunda yeni Polonya hükûmetinin görüşüne başvurulacağı gerçeğinden hareketle, Sovyet delegasyonu konferans katılanlarına, Geçici Ulusal Birlik Hükûmetinin üç hükûmete gönderdiği mektubunda yer alan Polonya’nın Batı sınırına ilişkin görüşü konusunda düşüncelerini ifade etmeleri önerisinde bulundu. Aynı zamanda, Polonya hükûmetinin tutumunu destekleyen Sovyet delegasyonu Batı sınırının Baltık Denizi’nden başlayıp, Stettin’i Polonya sınırlarına dâhil ederek, Swinnemünde üzerinden Oder’e kadar, daha sonra da Oder’in akışı yönünden yukarı Neisse nehrinin ağzına ve buradan da Batı Neisse boyunca Çekoslovakya sınırına kadar olan hat boyunca düzenlenmesine ilişkin bir anlaşma taslağını Konferans’ın onayına sundu.[49] J. Stalin, sunulan öneri uyarınca, Polonya’ya geçen bölgeyi “fiilen Polonya’nın yönetmekte olduğunu ve burada kendi idaresini kurmuş olduğunu; orada Rus idaresinin olmadığını” [50] belirtiyordu.

Amerikan ve İngiliz delegasyonları Polonya Ulusal Birlik Hükûmetinin güçlenmesiyle, Polonya’nın Sovyetler Birliği’ne karşı “sıhhi kordona” dönüştürülmesi umutlarının yok oluşunu gördükten sonra Potsdam’da Polonya’nın Batı sınırına ilişkin sorunun çözümünden imtina etme çabası içindeydiler. Churchill ve Truman önce, “bunun zamanının henüz gelmediğini” ve “gelecekteki sınırların belirlenmesinin barış konferansının işi olduğunu” [51]bahane ettiler. Ardından, Sovyet delegasyonunun gerekçelerinin etkisi altında ve Polonya’ya devredilen topraklardaki fiilî durumu hesaba katarak onlar bu konunun tartışılması yolunu seçtiler, ancak bunu diğer sorunlarla ilintilendirdiler. Truman, ayrıca, “Polonya’nın gelecekteki sınırına ilişkin ifade edilen görüşe hiçbir itirazı olmadığını”,

ama kendisinin “savaş tazminatı sorununun tüm Alman halkının gıda ve kömürünün alınması yoluyla çözümü anlamında 1937 Almanyası’nın Doğu kesiminden zoralımına razı olamayacağını” söyledi.[52] Churchill de bu tezi destekliyordu. Churchill, Polonya’nın böyle bir toprağa sahip olması durumunda, “bunun Almanya’nın ekonomik durumunun sarsılmasına yol açacağını” [53] belirtti. Aynı zamanda Churchill Sovyet delegasyonunun önerisine olumsuz yaklaşımını kendi “tazminat teorisinden” yola çıkarak gerekçelendirmeye çalışıyordu. Churchill, “şimdi Polonya’nın kendisi için Doğuda verdiklerinden çok daha fazlasını talep ettiğini”[54] söylüyordu. Kendisi Barış Konferansı’na kadar “sorun Barış Konferansı’nda nihai çözüme kavuşturuluncaya dek Doğusuna tıpkı Polonya’nın bir parçası gibi Polonyalıların yerleşeceği geçici bir hattın oluşturulmasını önerdi; bu hattın Batısına ise, eğer buraya yerleşirlerse Polonyalılar, Sovyetler Birliği’ne verilen bölgede Sovyet hükûmetinin temsilcileri olarak faaliyet gösterebilirlerdi.”[55] Sovyet delegasyonunun Başkanı Churchill’e şu yanıtı veriyordu: “Burada geçici hat değil, sınırlar sorunu ele alınmaktadır.” [56]Bu konuda Konferansta ortaya çıkan görüş ayrılıkları nedeniyle Sovyet delegasyonu yeni Polonya hükûmeti temsilcilerinin kendi görüşlerini ifade etmeleri için davet edilmelerinde ısrar ediyordu.

Polonya’nın Batı sınırına ilişkin önerilerinin gerek tarihi ve ekonomik açıdan gerekse güvenlik açısından adil olduğunu kanıtlamış olan Polonya delegasyonu ile görüşmelerden sonra, Churchill ve Truman Polonya’nın Batı sınırına ilişkin nihai karara Potsdam Konferansı’nda razı oldular. Ancak onlar, önceden de olduğu gibi, bu konudaki mutabakatlarını, onların Almanya’dan savaş tazminatı konusundaki ve aynı zamanda Almanya’nın yanında savaşmış ülkelerin Birleşmiş Milletler Örgütü’ne kabul edilmesi konusundaki önerilerinin Sovyet delegasyonu tarafından kabul edilmesi koşuluna bağlıyorlardı. Almanya’dan savaş tazminatı alma sorunu çözüldükten sonra üç hükûmet Sovyet delegasyonu tarafından desteklenen Polonya önerilerinde öngörüldüğü gibi, yani Oder-Batı Neisse hattı olan Polonya’nın Batıdaki yeni sınırı konusunda anlaşmaya vardı. Konferans kararlarında “Baltık Denizi’nden geçip Swinnemünde’nin az Batısında yer alan ve buradan Oder nehri boyunca Batı Neisse nehri ile birleştiği yere kadar uzanan ve Batı Neisse nehri boyunca ve Batı Prusya’nın Berlin Konferansı kararları uyarınca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

yönetimi altına verilmeyen bölümü dâhil Çekoslovakya sınırına kadar ve eski Özgür Danzig kenti toprakları dâhil, eski Almanya toprakları Polonya devleti yönetimi altında bulunmalıydı ve bu açıdan onların Almanya'nın Sovyet işgal bölgesinin bir parçası olarak görülmemeleri gerektiği" kayıt altına alınmıştı. [57] Dolayısıyla, Potsdam Antlaşması Oder-Neisse hattından Doğuya doğru eski Almanya topraklarından söz ediyordu. Eski Almanya'nın diğer kesimlerinden farklı olarak bu topraklar işgal edilmemiş, Polonya devletine devredilmiş, yani Alman toprakları bünyesinden çıkarılmıştı. ABD ve İngiltere hükûmetlerinin ricasıyla, kararda, "Polonya'nın Batı sınırının nihai olarak belirlenmesinin barış düzenlemelerine kadar ertelenmesi gerektiği" belirtiliyordu.[58] Ancak, Potsdam belgelerinde Polonya'nın Batı sınırının "nihai olarak belirlenmesinden" sınırın nihai sınır hattından daha başka bir şey anlaşılmıyordu. Potsdam Antlaşması'nın İngilizce metninde "Final delimitation...", yani nihai sınır hattı demesi bunun bir göstergesidir."[59] Sınır hattının Potsdam Antlaşmaları'nda verilen tanımlamasından farklı olarak, sınırların belirlenmesi, sınırın net haritacılık tanımını ifade ediyordu. Bu oldukça doğaldır, çünkü Polonya'nın Batı sınırının belirlenmesi, verili durumda başlıca siyasal sorunu, Oder-Neisse hattının Doğusundaki toprakların Polonya'nın egemenliğine devredilmesini çözmüş olan Potsdam Konferansı'nın görevleri arasına giremezdi. [60]Artık konferansta "Alman nüfusun ya da onun Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan'da kalmış olan kısmının" [61]Almanya'ya yerleştirilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştı ve bu da Polonya'nın Batı sınırında tesis edilen hattı güçlendiriyordu.

Böylece, Potsdam'da Polonya'nın eski Piastowie toprakları üzerindeki hakları tanınmış oldu. Polonya'nın tarihinde ilk kez onun devlet sınırları sorunları nihai ve adil olarak çözülmüş oldu. Bilindiği gibi, Batı Polonya sınırının belirlenmesi konusundaki Potsdam Kararı, Almanya Demokratik Cumhuriyeti ile Polonya, yani iki egemen devlet olan Polonya ile Demokratik Almanya Cumhuriyeti arasında belirlenen ve mevcut devlet sınırının işaretlenmesine ilişkin 6 Temmuz 1950 tarihli Zgorzelec (Görlitz) Antlaşması'nda gerçekleştirilmiştir. Demokratik Polonya Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasındaki anlaşma ayrıca Polonya devletinin Batı sınırının değişmezliğini onaylıyordu.

Barış Antlaşmalarının İmzalanması ve Birleşmiş Milletler Örgütü'ne Kabul Edilme Hakkı Antlaşması

Potsdam Konferansı'nda, Almanya'nın yanında savaşmış, ama ardından Almanya ile ilişkileri kesmiş ve faşizmin bozguna uğramasına katkıda bulunmuş olan Avrupa ülkelerine dönük politika konusunda şiddetli tartışmalar oldu. ABD delegasyonu İngiliz temsilcilerin desteğiyle çıkarlarını Sovyetler Birliği'nin savunduğu Orta ve Güneydoğu Avrupa ülkelerinde kurulan demokratik halk düzenlerine karşı hararetli bir diplomatik atak başlattı.

Amerikan delegasyonu konferansta tartışılmak üzere kurtarılmış Avrupa konusundaki Kırım Deklarasyonu'nun Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Finlandiya'da uygulanmasına ilişkin bir memorandum sundu. Bu memorandumda "şu anda iş başında bulunan Romanya ve Bulgaristan hükûmetlerinin derhâl reorganizasyonu gerekliliğine razı olunması..." öneriliyordu. ABD delegasyonunun iddiasına göre, bu hükûmetlerin bünyesinde "tüm önemli demokratik grupların" temsilcileri yoktu. Amerikan önerilerine bakılırsa, Romanya ve Bulgaristan'ın "müttefik devletler tarafından diplomatik olarak tanınması ve gerekli anlaşmaların imzalanması" ancak onların hükûmetlerinin yeniden organize olmalarının devamında gerçekleşebilirdi. ABD'nin memorandumunda üç devletin hükûmetlerinin "geçici hükûmetlerin özgür ve engelsiz seçim yapmalarına en iyi şekilde yardım edileceğinin" tartışılması öneriliyordu. "Böyle bir yardım", deniliyordu memorandumda "Romanya'da, Bulgaristan'da ve olasıdır, diğer ülkelerde gerekecektir." [62]

Aynı zamanda Amerikan delegasyonu, Potsdam Konferansı'nın gündemine, İtalya'ya ilişkin politika konusunda, ABD ve İngiltere'nin kontrolü altında bulunan bu ülkenin hükûmetine "iyi niyet dileklerini" belgeleyen; İtalya'nın teslim olma koşullarının yürürlükte bulunmasının iptalini, teslim olma koşulları ile gelecekteki barış antlaşması arasında bir tür ara durum oluşturulmasını, İtalya'nın, Almanya'nın yenilgisi davasına katkısının kabul edilmesini ve bu ülkeye Birleşmiş Milletler Örgütü'ne girmesi konusunda destek verilmesini önerdiği bir belge sundu. [63] İngiliz

delegasyonu ilke olarak Dışişleri Bakanları Konseyi'nin İtalya için barış antlaşması hazırlığı üzerinde çalışmalara başlamasına razı oldu.

Sovyet delegasyonu ABD belgelerini inceledikten sonra, ABD ve İngiltere'nin Avrupa'nın kurtarılmış olan ülkelerine önyargılı ve eşit olmayan yaklaşımlarını fark etmemiş olamazdı. Bu nedenle J. Stalin ABD tasarılarında yapay bir paylaşım oluşturulduğunu belirtti. "Bir yanda durumu kolaylaşan İtalya, diğer yanda da durumlarının kolaylaştırılması öngörülmeyen Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Finlandiya var." Sovyet hükûmetinin Başkanı şu olguya işaret ediyordu: "İtalya için kolaylık, bu ülke ile diplomatik ilişkiler kurulmasıyla başlamış oldu. Şimdi ikinci adım öneriliyor: İtalya'nın Birleşmiş Milletler Örgütü'ne dâhil edilmesi. Peki. Gelin, İtalya için bu ikinci adımı atalım; ama bu durumda adı geçen diğer ülkeler için de birinci adımı yani onlarla diplomatik ilişkiler kurulması adımını atalım." [64]

İtalya dâhil, Hitler Almanyası'nın yanında savaşmış olan ülkelerin BM Örgütü'ne kabul edilmesi konusunun tartışılması sonucunda "Barış Antlaşmalarının İmzalanması ve BM Örgütü'ne Alınmaları İzni Vermesi"ne ilişkin bir anlaşma kabul edildi. Üç hükûmet Dışişleri Bakanları Konseyi'nin görevleri arasında İtalya için barış antlaşması hazırlama ödevini ilk sıraya koydular ve İtalya'nın tanınmış olan demokratik hükûmeti ile böyle bir barış antlaşmasının imzalanmasından sonra İtalya'nın BMÖ üyeliğine kabul edilme ricasına destek verme konusundaki arzularını teyit ettiler. Aynı zamanda Dışişleri Bakanları Konseyi'ne Bulgaristan, Finlandiya, Macaristan ve Romanya için barış antlaşmaları hazırlama görevi de yüklendi. Üç hükûmet aynı zamanda, bu devletlerin tanınmış demokratik hükûmetleri ile barış antlaşmalarının imzalanmasından sonra onların BM Örgütü'ne kabul edilmelerine ilişkin ricalarını destekleme yükümlülüğünü üstlendiler. Bunun dışında, antlaşmaya bir madde eklendi ve bu maddeye göre, her biri ayrı ayrı olmak üzere üç hükûmet "yakın zamanda" Finlandiya, Romanya, Bulgaristan ve Macaristan ile barış antlaşmaları imzalanıncaya kadar mümkün olduğu ölçüde diplomatik ilişkiler kurulması [65] konusunu incelemeye razı olmuşlardı. Böylece, ABD ve İngiltere'nin Güneydoğu Avrupa ülkelerinin hükûmetlerine tanınma koşullarını dayatma yeltenişleri başarısızlıkla sonuçlandı.

İngiliz delegasyonunun önerisi üzerine üç hükûmet savaş döneminde tarafsız kalan devletlerin BM Örgütü'ne kabul edilmesi ricasını destekleme kararı aldılar. Ancak, bu üç devlet, İngiliz hükûmeti Franco ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi yoluna gitmemiş olsa da, SSCB delegasyonunun önerdiği gibi "mihver" devletlerinin desteği ile kurulan İspanya'nın Franco hükûmetinin BM Örgütü'ne kabul edilmesi ricasını desteklememe kararı aldılar.

"Barış Antlaşmaları imzalama ve Birleşmiş Milletler Örgütü'ne alınmaya" ilişkin Potsdam Antlaşması, büyük devletlerin yöneticileri tarafından realizmin sergilenmesinin bir kanıtıydı. Eski düşman devletlere karşı öç alma duygusundan uzak Sovyetler Birliği sayesinde bu antlaşmada adalet ve insaniyet ilkesi galip geldi. Bu antlaşmada SSCB'nin savaşın etkilerinin bir an önce ortadan kaldırılmasına dönük çizgisi açıkça ortaya çıkıyordu. Antlaşma Avrupa'nın barış ve demokrasi açısından ilerlemesinin yararınaydı.

Kurtarılmış Halkları İlgilendiren Diğer Konulara İlişkin Görüşmeler ve Kararlar

Konferansta kurtarılmış halkların çıkarlarını ilgilendiren başka çok sayıda konu da görüşülüyordu. Sovyet delegasyonu üç hükûmetin görüşlerine, ayrıca Avusturya, Suriye ve Lübnan ve vesayet altındaki topraklar hakkında belgeler de sundu. SSCB hükûmetinin tüm önerilerinde, savaşın etkilerinin bir an önce ortadan kaldırılması, kurtarılan halklara kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi hakları verilmesi konularındaki kaygı, bu ülkenin kırmızı çizgileriydi.

Sovyet hükûmetinin Karl Rahner Geçici Hükûmetinin yetkisinin tüm Avusturya için geçerli olması önerisi, Avusturya devletinin bağımsızlığının tesis edilmesi arzusunu ateşledi.[66] 1945 Nisan ayı sonunda Viyana'da, bu kentin Sovyet askerlerince kurtarılmasından sonra ortaya çıkmış olan bu hükûmet halkın güvenini kazanmıştı ve Sovyetler Birliği tarafından derhâl

tanınmıştı. Ancak ABD ve İngiltere K. Rahner hükûmetini tanımayı, askerlerini Viyana'ya soktuktan sonra "durumu yerinde görmek" gerekliliğiyle ilintilendirerek SSCB örneğini izlemeyi reddettiler. Konferans sırasında, 22 Temmuz 1945'te J. Stalin, H. Truman ve W. Churchill'e hitaben "müttefik orduları öncü müfrezelerinin artık Viyana'ya girdiğini"[67] belirtti. Ancak Truman ve Churchill, Avusturya hakkındaki kararda, üç hükûmetin "bu konuyu Britanya ve Amerikan askerlerinin Viyana'ya girmesinden sonra ele almaya hazır" [68]olduklarının kayıtlara geçirilmesinde diretiyorlardı.

Müttefiklerin, Avrupa Danışma Konseyi'nce hazırlanan ve 9 Ağustos 1945'te yayımlanan antlaşmasına göre, Avusturya da bölgelere göre konuşlanmış olan dört devletin; SSCB, ABD, İngiltere ve Fransa'nın askerlerince işgal edildi. Ayrıca Viyana'da dört devletin, ayrı ayrı kesime tahsis edildiği orduları bulunuyordu. Avusturya'da müttefiklerin, Müttefik Konseyi, Yürütme Komitesi ve dört hükûmet tarafından tayin edilen personelden oluşan Müttefikler Kontrol Mekanizması kuruldu. Tüm bu kontrol organları sistemi, Avusturya için İttifak Komisyonu adını aldı. Viyana kentinin ortaklaşa yönetimi için müttefikler arası bir Komutanlık kuruldu. Avusturya için İttifak Komisyonu şu görevlerle donatılmıştı: a) Avusturya'nın Almanya'dan ayrılmasını sağlamak; b) Avusturya merkezî yönetim aygıtının bir an önce kurulmasını sağlamak; c) Özgürce seçilmiş Avusturya hükûmetinin kurulması için zemin hazırlamak; d) O zamana kadar Avusturya'da tatmin edici bir idari yönetim sürdürmek. [69] Ama ABD ve İngiltere hükûmetleri, iktidarı tüm ülke çapında geçerli olan Geçici Avusturya Hükûmeti ile ancak 1945 Ekiminde diplomatik ilişkiler kurdular.

Sovyet hükûmeti Suriye ve Lübnan'a, bu ülkelere Vichy askerlerini kovmak için girmiş, fakat kendi askerî görevlerini yerine getirdikten sonra da Suriye ve Lübnan topraklarını işgale devam ederek bu bölgede ortamı gerginleştirmiş olan yabancı-İngiliz ve Fransız-askerlerinin baskılarından bir an önce kurtulmaları için destek verme çabasındaydı. Sovyet delegasyonunun Başkanı Potsdam'da: "Biz isteriz ki, bu konuda bize gerekli bilgileri versinler..." Bu arada Başkan Suriye hükûmetinin Sovyet hükûmetine "bu işe müdahale etmesi için"[70] başvuruda bulunduğunu açıkladı. Churchill konferansta İngiltere'nin "bu ülkelerde herhangi bir üstünlük sağlamak için ne niyeti ne de arzusu olduğunu..." ilan etmek

zorunda kaldı. Churchill “Fransızlarla anlaşma olmasa da bu sorunun bir çözüme kavuşturulmasının sağlanmasını, bunun da Suriye ve Lübnan’ın bağımsızlığını garantileyeceği...”, Fransa’ya ise “bu ülkenin bazı kültürel ve ticari çıkarlarının tanınmasının” [71]sağlanması umudunu ifade ediyordu. Truman’ın “bu bölgeler tüm devletler için aynı ölçüde erişilebilir olmalıdır” ifadesine Churchill, “biz, Fransa’nın orada ayrıcalıklarını koruması için çok fazla çaba gösterme yükümlülüğü üstlenmedik”[72] şeklinde yanıt veriyordu. Suriye ve Lübnan sorununun görüşülmesi sırasında Churchill “Büyük Britanya’nın orada gerekli olduğundan bir gün daha fazla kalmak istemediğini burada bir kez daha yinelememe izin verin” diyordu. [73]

Sovyet delegasyonu bu sorunun daha fazla tartışılmasında ısrar etmedi. Ancak, Konferanstan sonra da İngilizler Fransızlarla birlikte askerlerini Suriye ve Lübnan’dan çekme vaatlerini ağırdan aldıklarından, Suriye ve Lübnan hükûmetlerinin ricası üzerine bu sorun BM Örgütü Güvenlik Konseyi’nin gündemine taşındı. Sovyetler Birliği yine Suriye ve Lübnan’ı destekledi, yabancı askerler ise bu ülkelerin topraklarını terk etmek zorunda kaldılar.

Sovyet delegasyonu, ardından sorunu ayrıntılı olarak incelemek üzere Dışişleri Bakanları oturumuna devretmek için konferans katılanlarına BM Örgütü Tüzüğü uyarınca uluslararası vesayet altına girmiş olan (İtalya’nın eski sömürgeleri ve manda altında bulunan topraklar hakkında) bazı topraklarla ilgili sorunun ilke olarak tartışılmasını önerdi.[74] SSCB hükûmetinin Başkanı konferansta SSCB’nin bu toprakların yönetimine katılma arzusunu ifade etti. [75]Sovyet önerisi, faşist devletlerin bozguna uğramasında oynadığı belirleyici role oldukça uygundu. Bunun dışında, Sovyet hükûmeti Rus Çarlığı’nın eski sömürgelerini özgür ve gelişmekte olan birer Cumhuriyete dönüştürme davasında büyük bir deneyime sahipti.

Vesayet altındaki toprakların sömürge bağımlılığının korunması için vesayet sisteminden yararlanma çabasında olan İngiltere ve ABD hükûmetleri Sovyet önerisini kabul etme yoluna gitmediler. Konu Dışişleri Bakanları Konseyi’nin incelemesine devredildi.

Potsdam Konferansı’nda Sovyet delegasyonu, tüm kurtarılmış halkları, onların içişlerine her türlü müdahale yeltenişlerine karşı tutumunu hiç değiştirmeksizin savundu. İngiliz delegasyonu üç hükûmetin görüşmesi için Yugoslavya konusunda bir belge sundu; bu belgede Mareşal Tito tarafından

yönetilen Yugoslav halkına, Yugoslavya'ya ilişkin Kırım Kararları'nın onlar tarafından güya yerine getirilmediğine işaret edilmesi öneriliyordu. [76]Churchill Yugoslavya'da demokratik halk rejiminin kazanmasını bir türlü kabullenemiyordu. Tito'yu anti-demokratik idare yöntemleriyle suçlayarak onun halkçı hükûmetine iftira atıyordu. "Görüyoruz ki" diyordu Churchill bu arada, "Yugoslavya'daki durum Kırım Konferansı deklarasyonunda ifade edilen umutlarımızı aklamamaktadır."[77]

Sovyet delegasyonunun Başkanı bu konuda şunları söylüyordu: "Bana göre, Kırım Konferansı'nın kararları Mareşal Tito tarafından harfi harfine yerine getirilmektedir." [78]Sovyet delegasyonu, Yugoslavya konusunu tartışma kararı alınması durumunda Yugoslavya temsilcilerini Konferansa davet etmeyi önerdi. "Yugoslav temsilciler katılmadan şimdi bu konu tartışılamaz" diyordu J. Stalin. "O zaman iki hükûmet vardı ve kendi aralarında bir türlü anlaşamıyorlardı. Biz bu işe müdahale ettik. Şimdi ise tek bir yasal hükûmet var... Tüm bir devlet, onların temsilcileri dinlemeden yargılanamaz." [79]Ancak, Churchill, onun ardından da Truman İngiliz belgesinin görüşülmesinde ısrar ediyordu. Bu arada Sovyet delegasyonu Konferans gündemine Trieste ve İstra konusunda bir belge sundu. Bu belgede Yugoslav hükûmetinin, adı geçen bölgelerde geçici askerî yönetimin tesis edilmesi konusunda Yugoslavya ile imzalanan 9 Haziran 1945 tarihli anlaşmaya İngiltere ve ABD tarafından uyulmadığına ilişkin dilekçesi yer alıyordu ve bu bölgelerde faşist İtalya yasaları ve idaresinin kurulduğuna işaret ediliyordu. Bunun dışında, Sovyet delegasyonu İngiltere'nin müdahalesi sonucunda Yunanistan'da ortaya çıkan normal dışı durumun ortadan kaldırılması gerekliliğine ilişkin bir belge sundu. İngiliz delegasyonunun yöneticileri zor durumda kalmışlardı. İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin üç önerinin de –hem Yugoslavya hakkındaki İngiliz önerisinin, hem Yugoslavya ve Yunanistan hakkındaki Sovyet önerilerinin– konferansta incelenmesinden vazgeçilmesini önerdi. Konferans bunda mutabık kaldı. [80]

Amerikan hükûmeti Potsdam Konferansı'nda, Avrupa'nın kurtarılmış halklarının, özellikle Tuna kıyısı ülkelerinin demokratik halklarının içişlerine tüm uluslararası iç su yollarında (oralardan geçen akarsular) özgür ve sınırsız navigasyon[81] kurma bahanesiyle karışma hakkı elde etme çabasındaydı.

ABD hükûmeti, “bu özgür ve sınırsız navigasyonun iki ya da daha fazla devletin topraklarından geçen bir iç su yollarında kurulması ve ilgili tüm devletlerin temsil edildiği uluslararası organlar tarafından düzenlenmesi gerektiği” görüşündeydi. [82]İlk başta Truman Tuna ve Rhein için geçici navigasyon organının kurulmasını önerdi. ABD hükûmetine göre, bu organın üyeleri ABD, İngiltere, SSCB, Fransa ve bu ülkelerin hükûmetleri tarafından tanınan egemen kıyı devletleri olmalıydı. Truman bu organların “mümkün olduğunca kısa sürede” [83]kurulmasını öneriyordu. “... Biz, Montrö Konvansiyonu’nun gözden geçirilmesi görüşündeyiz” diyordu Truman; “Biz, Karadeniz boğazlarının tüm dünya için açık olan serbest su yolu olması gerektiğini, tüm gemiler için Boğazlardan serbest geçiş hakkının hepimiz tarafından garanti edilmesi gerektiğini düşünüyoruz.”[84] İngiliz hükûmeti, “Sovyet Rusya’ya gerek barış gerekse savaş zamanlarında Boğazlardan ticari ve askerî gemilerinin serbest ve engelsiz geçişini” sağlamak amacıyla ABD’nin “Montrö Antlaşması’nın düzeltilmesine ilişkin” önerisini destekliyordu. Churchill Truman’ın bu boğazlardaki serbest rejimin büyük devletler tarafından garantilenmesi gerektiğine ilişkin önerisini de destekliyordu, aynı zamanda da ilke olarak ABD Başkanının diğer su yollarıyla ilgili bildirisiyle genel hatlarıyla mutabıktı. [85]

Sovyet delegasyonu, “eşit olanaklar”, “açık kapılar” sağlanması gibi emperyalist bir ilke üzerine oturtulmuş ve Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Yugoslavya gibi devletlerin iç yaşamı üzerinde kontrolünü dikte etmek için yeni bir girişimi ifade eden iç su yollarıyla ilgili Amerikan önerisine olumsuz yaklaştı. J. Stalin başlangıçta “ABD Başkanı’nın önerisini dikkatle incelemek gerekir” demişti, ardından da “konular listesinde” bu konunun “bulunmadığını, kendilerinin bu konuya hazırlanmadıklarını”[86] belirtiyordu. Amerikan önerisi Dışişleri Bakanları Konseyi’nin daha sonradan yapacağı oturumun gündemine devredildi.[87]

Karadeniz boğazlarına gelince; Sovyet delegasyonu konferansta 22 Temmuz 1945’te ABD ve Büyük Britanya delegasyonlarına şu önerileri sundu: “Montrö’de imzalanan ve günümüz koşullarına uygun olmayan Boğazlar rejimine ilişkin uluslararası antlaşma iptal edilmeli; Karadeniz’den gelen ve geriye de giden yegâne deniz yolu olarak Boğazların rejimi, Karadeniz boğazlarında serbest ticari seyrüsefer ve güvenliğini sağlayabilecektir ve bundan en çok çıkarı olan Türkiye ve

Sovyetler Birliği'nin yetkisi dâhilinde olmalıdır."[88] Bu öneri, Karadeniz boğazlarının Hitler koalisyonuna dâhil devletler tarafından Karadeniz ülkelerine, özellikle de SSCB'ne düşmanca amaçlarla kullanıldığı İkinci Dünya Savaşı'nın acı deneyimini göz önünde bulunduruyordu. SSCB'nin önerisi, dolayısıyla, bu konuda istisnai olarak Türkiye ile karşılıklı anlayışı hesaba katıyordu ve bu, ABD ve İngiltere temsilcilerinin değerlendirmeye yeltendiği gibi, Sovyet hükûmetinin, hiçbir şekilde Türkiye'nin egemenlik haklarını çiğnemek hevesini içermiyordu. Tahran Konferansı'nda Churchill, Almanlara karşı savaşta kullanmak için Türklerden İzmir'de hava üssü almak arzusunu müttefiklerine kendisi söylüyordu. [89]Potsdam'da ise Churchill boğazlar konusunu yine aynı dönemde, her iki ülke arasında ittifak anlaşması imzalanmasına ilişkin görüşmeler sırasında sunulan ve SSCB'nin Türkiye ile sınırlarında bazı düzeltmeler yapılmasıyla ilgili olarak dile getirilen Sovyet önerileriyle ilintilendiriyor ve SSCB'yi Türkiye'yi tehdit etmekle suçluyordu. Hatta Churchill o kadar saçmalamıştı ki, güya Sovyet askerlerinin Bulgaristan'ın Türkiye sınırına konuşlandığını belirtti. J. Stalin Churchill'in hayal ürünü söylemini reddetti.[90] Potsdam Konferansı'nda Montrö'de imzalanmış olan Boğazlarla ilgili konvansiyonun gözden geçirilmesi gerektiği ve bunun üç hükûmetten her biri ile Türkiye arasında doğrudan görüşmelerin konusu olacağına ilişkin bir karar alındı. [91]

Potsdam Konferansı, SSCB, ABD ve İngiltere delegasyonlarınca sunulan diğer bir dizi savaş sonrası (Tangier Uluslararası Bölgesi konusu, Avrupa içi taşımacılık konusu, İran'dan askerlerin çekilmesi vb) konuyu tartıştı. Sovyet hükûmeti tüm konuların görüşülmesi sırasında halkların barış ve güvenliğinin sağlanması ve savaştan sonra onların işbirliğinin güçlendirilmesi için çaba gösteriyordu. Bir dizi konuyu taraflar Konferansta görüşmekle yetindiler, bu konulardan bazıları ise görüşülmek üzere Eylül 1945'te Londra'da toplanması gereken Dışişleri Bakanları Konseyi'ne devredilmişti.

Japonya Konusunda Potsdam Deklarasyonu

Potsdam Konferansı'nda Japonya'ya karşı savaş ile bağlantılı konular tartışıldı, askerî konularda üç ülkenin Kurmay Başkanları görüşmeler yaptı. Potsdam'da ABD ve İngiltere yöneticileri için "SSCB'nin Japonya ile savaşa gireceği konusunda J. Stalin'in şahsi onayını almak" oldukça önemliydi.

1945 yazında Amerikalı askerî uzmanlar "ne ablukanın ne de bombardımanın tek başlarına Japonya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olmasını sağlayamayacağı" [92]görüşündeydiler. ABD Yüksek Komutanlığı ABD'nin elinde bulunan iki atom bombasının kullanılmasının Japonya'nın teslim olmasını sağlayamayacağını anlıyorlardı. ABD Genelkurmay Başkanı G. Marshall 1959 yılında yayımlanan notlarında şunları yazar: "Japonya'ya ilk çıkarma planlarında üç saldırı için dokuz atom bombasına sahip olmak istiyorduk." İki darbenin (altı atom bombası) orduya vurulması, üç bombanın ise "bizim de emin olduğumuz gibi, taşralarda yer alan" [93]rezervlere karşı kullanılması tasarlanıyordu.

Potsdam Konferansı'nın açılışı arifesi olan 16 Temmuz'daki atom bombası deneme patlamasından sonra, Truman Potsdam Konferansı'nda SSCB'nin Uzak Doğu'da savaşa katılmasını sağlamayı Amerikan diplomasisinin en büyük görevi olarak değerlendiriyordu.[94] 24 Temmuz'da Genelkurmay Başkanları Birleşik Komitesi Truman ve Churchill'e "Rusya'nın Japonya'ya karşı savaşa katılmasını teşvik amacıyla" [95]bir plan sundu. Ayrıca, Amerikalı ve İngiliz askerî yöneticileri Japonya'ya karşı zaferin 15 Kasım'dan önce kazanılamayacağı düşüncesindeydiler. [96]Truman ve Churchill sunulan planı onayladı. Konferansta görüşmeler sürecinde Sovyet Delegasyonu'ndan SSCB'nin müttefiklik görevini yerine getireceğinin onayını aldılar.[97] Kızıl Ordu Genelkurmay Başkanı Orgeneral A.İ. Antonov Sovyet ordusunun Uzak Doğu'da konuşlanmakta olduğunu, ama askerî harekâtın başlamasının Potsdam Konferansı arifesinde başlamış olan Sovyet-Çin görüşmelerine bağlı olacağını teyit etti. General A.İ. Antonov, Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nin Uzak Doğu'daki askerî harekâtlarının amacının, Japon ordusunun Kuzeydoğu Çin'de yenilgiye uğratılması ve Liaodong yarımadasına çıkmak olduğunu belirtiyordu.[98] Sovyet hükûmetinin Başkanı Konferansta Sovyetler Birliği'nin, Sovyet hükûmeti tarafından Japon hükûmetinden alınan yeni arabuluculuk önerisine, yine ret yanıtı vereceğini bildirdi. [99]

Sovyetler Birliği hiç şaşmaksızın varılan anlaşmaya sadık kalıyordu. Bu arada Churchill ve Truman Japonya'yı bir an önce teslim olmaya zorlamaya çabalayarak 26 Temmuz 1945'te Japonya hükûmetini öne sürülen koşullarda kayıtsız koşulsuz teslimiyeti artık ilan etmeye çağırdıklarını ABD, İngiltere ve Çin'in Potsdam Deklarasyonu'nun da yayımladılar. "Hiçbir seçenek yok. Oyalamaya hiçbir şekilde katlanamayız" [100]deniyordu bu belgede.

Bu deklarasyonun yayımlanmasına hazırlık SSCB'nin katılımı olmaksızın yapılmıştı. Potsdam'da Sovyet delegasyonu 26 Temmuz 1945'te, yani deklarasyonun imzalandığı gün ancak "bilgilendirme amaçlı" bir kopyasını aldı. Sovyet tarafı deklarasyonun üç gün ertelenmesi görüşünü bildirdiğinde ise, Amerikalı yöneticiler şu yanıtı verdiler: "Deklarasyon artık ajanslara verildi ve ertelemek mümkün değil." [101]Bu, Batılı devletlerin, SSCB Japonya'ya karşı çıkmadan önce savaşın diplomatik yolla sona ermesini sağlama girişimiydi. Japonya'ya karşı savaşta SSCB'nin yardımından son derece çıkarı olmasına rağmen, ABD ve İngiltere iktidar çevreleri, Japonya ile ilgili savaş sonrası sorunların çözümünden SSCB'yi uzak tutmaya dönük emperyalist eğilimler sergiliyorlardı. Konferansta Sovyet delegasyonunun Başkanı, SSCB'nin Japonya ile ilgili konularda müttefikler arası işbirliğine bağlılığını yeniden vurguluyordu. J. Stalin, Japonya'nın, Sovyetler Birliği'ne arabuluculuk yapma teklifini bildirdikten sonra şunları söylüyordu: "Japonya hakkında herhangi bir belge hazırlanırken bizi gerektiği gibi bilgilendirmeseler de biz yeni öneriler konusunda birbirimizi bilgilendirmemiz gerektiği görüşündeyiz." [102]Sovyet hükûmeti halkların çıkarlarını, onların Japon saldırganları bir an önce bozguna uğratmak ve Uzak Doğu'yu da arzulanan barışa yaklaştırmak isteklerini ilk sıraya koyuyordu. Halkların bu çabası deklarasyonda ifadesini bulduğu için, Sovyet hükûmeti 8 Ağustos 1945'te de resmen ilan edildiği gibi, bu deklarasyona katıldı.

Konferansın Sonuçları ve Önemi

Potsdam Konferansı 1 Ağustos 1945’te SSCB, ABD ve İngiltere hükûmetlerinin Başkanları tarafından üç devletin Berlin Konferansı hakkında Protokol ve Bildiriyi imzalamasıyla sona erdi. Ağustos’un ilk günlerinde Potsdam’da kabul edilen temel anlaşmalar, katılması önerisiyle Fransa’ya gönderildi. Fransa hükûmeti ilke olarak bununla mutabık kaldı. Başlıcaları o zaman Konferans bildirisinde yayımlanan Potsdam kararları, diğer dünya devletleri tarafından onaylandı ve desteklendi.

Avrupa’da ve tüm dünyada barış ve güvenliğin onanmasına ilişkin Potsdam’da hazırlanan temel ilkeler genel kabul gördü. Bunların başlıcaları: Avrupa’da güvenliğin başlıca koşulu Alman militarizmi ve Nazizm’in yeniden doğuşuna meydan vermemektir; Devletler arası ilişkiler egemenlik ve ulusal bağımsızlık, hak eşitliği ve içişlerine karışmama ilkeleri üzerine kurulmalıdır.

Potsdam kararları, faşizm ile ölümcül kapışmada zafere yardımcı olan toplar sustuktan sonra tüm dünyada barışın, halkların güvenlik ve işbirliğinin garantisi olması gereken büyük devletler arasındaki işbirliğinin inandırıcı bir ifadesiydi. Potsdam Konferansı emperyalist güçlerin inatla karşı koymasına rağmen ortaya çıkan tüm tartışmalı konuları görüşmeler yoluyla çözmenin mümkün ve gerekli olduğunu gösteriyordu. Potsdam’da Sovyet diplomasisi, Avrupa halklarının ve gezegenimizin tüm ilerici güçlerinin çıkarlarına uygun düşebilecek adil kararların alınması için şiddetli bir mücadele vermişti. ABD ve İngiltere hükûmetlerinin Sovyetler Birliği ile ilişkilerde “katı bir çizgi izleme” yeltenişleriyle ortaya çıkan konferansın çalışmalarındaki tüm güçlüklere rağmen, Potsdam Konferansı gerçekçiliğin zaferiyle sonlandı.

Potsdam, Avrupa’da ve tüm dünyada yeni güçler dengesinin, uluslararası sorunların tüm insanlığın çıkarına çözümünde giderek artan rolünün kabulüdür. Potsdam tüm Avrupa sınırlarının değişmemesidir. Potsdam, barış güçlerinin gericilik ve savaş güçlerine karşı zaferidir. L.İ. Brejnev, 7 Mayıs 1970’te Prag’da şunları söylüyordu: “Avrupa’nın sosyalist devletleri ve tüm barışsever halkları, ne bugün ne de yarın Alman topraklarından hiçbir zaman yeni bir saldırganlık tehlikesi gelmeyeceğinin sağlam garantisi için, haklı bir gerekçeyle, ısrar etmektedirler. Tarihi Potsdam kararlarının ruhu ve anlamı budur.” [103]

Potsdam’da alınan kararlar Sovyet halkının, tüm müttefik devletlerin halklarının, Alman faşizminin yenilgisine katkıda bulunan herkesin büyük kurtuluş mücadelesini taçlandırdı.

1 Potsdam: Doğu Almanya, Berlin’in Güney Doğusunda. XVII ve XVIII yüzyıllara ait Şato’ya sahiptir. Prusya’nın Versailles’yı olarak anılır.
2 “The Private Papers of Senator Vandenberg”, Boston, 1952, p. 181
3 Bakınız: S.B. Krılov. Birleşmiş Milletler Örgütü’nün Kuruluş Tarihi. Birleşmiş Milletler Örgütü Tüzük Metninin Hazırlanması (1944-1945). Moskova, 1960, sf. 157.
4 B.E. Sthein. Uluslararası Vesayet Sistemi (Birleşmiş Milletler Örgütünde sömürge sorununun çözümünde iki eğilim). Moskova, 1948, sf. 22.
5 Bakınız: “Pravda”, 8 Haziran 1945
6 “Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt III, sf. 424.
7 Bakınız: “İzvestiya”, 28 Haziran 1945
8 New Mexico eyaletinin Los Alamos Bölgesinde bir şehir. 1942 yılında, “Manhattan Projesi”ni gerçekleştirmek için bir araya gelen bir gurup bilim adamı, 3 yıl sonunda, deneme amaçlı, ilk atom bombasını Alamogordo’da patlatmışlardır
9 L.İ. Brejnev: Lenin’in Yolunda. Söylevleri ve Makaleleri, cilt 3, Moskova, 1972, sf. 148.
10 “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 366.
11 Aynı yapıt, sf. 387.
12 “Foreign Relations... The Conference of Berlin, 1945”, vol. I, p 8, 9.
13 Bakınız: “Yazışmalar...”, cilt I, sf. 369.
14 Bakınız: “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 215.
15 Aynı yapıt, sf. 207.
16 “The Memories of Harry S. Truman”, vol. I, p. 87.
17 A. Bryant. The Triumph in The West. 1943-1946, p 477, 478.
18 “Foreign Relations... The Conference of Berlin, 1945”, vol. II, p. 225.
19 W.S. Churchill. The Second World War, vol. VI, p. 580.
20 G.K. Jukov. Anılar ve Düşünceler, sf. 713.
21 Bakınız: “Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...”, XI. Baskı (VIPUSK), sf. 122, 123.
22 Aynı yapıt, sf. 122.
23 Bakınız: “Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...”, XI. Fasikül, sf. 124, 126.
24 Aynı yapıt, sf. 109, 110.
25 “Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...”, XI. Fasikül, sf. 110.
26 SSCB DPA. 30 Temmuz 1945’te ABD ve İngiltere temsilcilerine sunulan “Almanya için Siyasal İlkeler”e ilişkin öneri.
27 “Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...”, XI. Baskı (VIPUSK), sf. 125.
28 Bakınız. Aynı yapıt.
29 Aynı yapıt, sf. 126.
30 SSCB DPA. 30 Temmuz 1945’te ABD ve Büyük Britanya temsilcilerine Ruhr sanayi bölgesiyle ilgili sunulan Sovyet önerisi.
31 “Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...”, XI. Fasikül, sf. 77.
32 Aynı yapıt, sf. 78
33 Bakınız: “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 326.
34 Aynı yapıt, sf. 336.
35 Aynı yapıt, 340.
36 Aynı yapıt, sf. 341.

37 Bakınız: “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 340.
38 Bakınız: “Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...”,XI. Baskı (VIPUSK), sf. 127.
39 “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 229.
40 “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 230.
41 Aynı yapıt, sf. 231.
42 Bakınız: “Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...”, XI. Fasikül, sf. 128, 129.
43 Bakınız: Aynı yapıt, sf. 130
44 “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 230
45 Aynı yapıt, sf. 355.
46 Aynı yapıt, sf. 355.
47 Bakınız: “Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...”, XI. Fasikül, sf. 130.
48 “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 209.
49 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 221.
50 “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 223.
51 Aynı yapıt, sf. 261.
52 Aynı yapıt, sf. 262.
53 Aynı yapıt.
54 “Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...”, XI. Fasikül, sf. 131.
55 Bakınız: “Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...”, XI. Fasikül, sf. 131.
56 SSCB DPA. Potsdam Konferansı’nda 20 Temmuz 1945’te. Sovyet Delegasyonunca Polonya’nın Batı Sınırı konusunda sunulan Sovyet Önerisi.
57 “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 347.
58 “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 268.
59 Aynı yapıt, sf. 267, 274
60 Aynı yapıt, sf. 278.
61 Aynı yapıt, sf. 271.
62 Aynı yapıt, sf. 281, 282.
63 Aynı yapıt, sf. 284.
64 “Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...”, XI. Baskı (VIPUSK), sf. 131, 132.
65 Aynı yapıt, sf. 131.
66 “Berlin. Quellen und Dokumente 1945-1951. I. Halband. Herausgegeben im Auftrage des Senats von Berlin”, Westberlin, 1964, sf. 93.
67 Bakınız: Y. Rjevskiy. Avrupa’nın Güvenliği ve Sınırlarının Değişmezliği. “Uluslararası Yaşam” 1970, No: 4, sf. 118, 119.
68 “Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...”, XI. Fasikül, sf. 133.
69 “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 205.
70 Bakınız: “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 205, 207.
71 Aynı yapıt, sf. 306, 307.
72 “Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...”, XI. Fasikül, sf. 132.
73 Bakınız: “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 301, 316.
74 “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 275.
75 “Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...”, XI. Fasikül, sf. 130.
76 Bakınız: “Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği’nin Dış Politikası”, cilt III, sf. 371.
77 “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 277.
78 “Tahran-Yalta-Potsdam”, sf. 298.
79 Aynı yapıt, sf. 299.
80 Aynı yapıt, sf. 298.

81Navigasyon: Deniz üzerinde yolculuk. Burada ülkelerin içinden geçen nehirler ve göller üzerindeki yolculuk hakkından bahsediliyor. (Hava navigasyonu olarak da kullanılır.)
82 Bakınız: Aynı yapıt, sf. 285.
83 Bakınız: Aynı yapıt, sf. 208.
84 Bakınız: "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 298.
85 Aynı yapıt, sf. 241.
86 Aynı yapıt, sf. 242.
87 Aynı yapıt, sf. 240, 241.
88 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 354.
89 "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 294.
90 Aynı yapıt.
91 Aynı yapıt, sf. 293.
92 Bakınız: Aynı yapıt, sf. 295.
93 Aynı yapıt, sf. 295, 371.
94 Bakınız: "Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...", XI. Fasikül, sf. 134.
95 SSCB DPA. Sovyet Hükûmeti'nin, Potsdam'da 22 Temmuz 1945'te, üç hükûmet Başkanının oturumunda gündeme getirdiği öneriler.
96 Bakınız: "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 42.
97 "Foreign Relations... The Conference of Berlin, 1945", vol: II, p. 302, 303.Bakınız: "Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi...", XI. Fasikül, sf. 134, İzleyen görüşmelerde, Montrö'de imzalanmış olan anlaşmanın gözden geçirilmesi konusunda mutabakata varılamadı. Türkiye Hükûmeti Sovyet önerilerine tedirgin yaklaşıyordu. İyi komşuluk ilişkilerini korumak, barış ve güvenliğin güçlendirilmesi adına SSCB Hükûmeti 30 Mayıs 1953'te SSCB'nin Boğazlarda güvenliğinin sağlanmasını, hem SSCB hem de Türkiye için aynı ölçüde kabul edilebilir koşullarda olanaklı gördüğünü ilan ediyordu. Ve yine o zamanda Sovyet Hükûmeti, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den hiçbir toprak talebi olmadığını açıklıyordu (Bakınız: "Pravda", 19 Temmuz 1953).
98 L. Morton. The Decision to use to Atomic Bomb. "Foreign affairs" January, 1957, p. 334, 338.
99 "US News and World Report", November 9, 1959, p. 53.
100 "The Memories of Harry Truman", vol. I, p. 411.
101 İbid., p. 382.
102 İbid.
103 İbid., p.381

SEKSEN İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞIN SONA ERMESİ DÖNEMİNDE UZAK DOĞU'DA DİPLOMASİ VE JAPONYA'NIN KAYITSIZ KOŞULSUZ TESLİM OLMASI

1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞININ SONA ERMESİ

1945 Yılı Başında Japonya'nın Askerî Siyasal Durumu ve Japon Diplomasisinin Manevraları

Almanya'nın nihai yenilgi anının yaklaştığı 1944 yılı sonu ve 1945 yılı başında Japonya'nın durumu da güçleşmişti. Müttefiklerin silahlı kuvvetleri Pasifik Okyanusu savaş alanında faaliyetlerini daha da hızlandırdılar. ABD Hava Kuvvetleri Japonya üzerine uçuş alanlarını genişletti.

Müttefik orduları, Filipinlerdeki Japonya karşıtı halk ordusu Hukbalahap'ın ve Burma'da Aung San komutasındaki ulusal ordu ve partizan grupların desteğini alarak Filipinler ve Burma'yı hemen hemen tümüyle kurtardı.

Ancak, İngiliz-Amerikan ablukası, Japonya'nın çok önemli stratejik ham madde ve silah elde etme kaynakları ile bağlantısını kesemedi. Japonya yine eskiden olduğu gibi Kuzeydoğu Çin'den demir madeni, taş kömürü ve diğer ham maddeleri temin ediyordu. Kuzey ve Orta Çin ile Kore'den gıda ürünleri geliyordu: Tüm bunlar, Japon militaristlerin, Japonya'nın, ABD ve İngiltere'ye başarıyla direnmesi için reel olanaklara sahip olduğunu, umut etmesini sağlıyordu. Hesap ayrıca Japon Kara Kuvvetlerinin Japonya'nın

kendi adaları ile Çin ve Güneydoğu Asya'da işgal ettiği topraklarda başarıyla direnebileceği üzerine yapılmıştı. Bununla birlikte, Japonya'nın yönetici sınıflarında savaşın geleceği olmadığını gören ve uzlaşma yoluyla barış eğiliminde olan çevreler vardı.

Savaş ve barış konusunda Japonya'da, savaşın uzlaşmacı barış koşullarında sona erdirilmesi taraftarları ile savaşın devam etmesi taraftarları olmak üzere iki grup arasında mücadele keskinleşmişti. Her iki grup da Japonya'da mevcut düzeni koruma çabasındaydı. "Barış yanlıları" Japonya'nın askerî yenilgisini fiilen kabul etmekle birlikte, kaybedilmiş bir savaşın uzaması durumunda, rejim için darbeye yol açacağından çekiniyorlardı. Savaşın devam etmesinden yana olanlar ise, ülkede mevcut rejimin korunmasını ancak zaferin sağlayacağını tahmin ediyorlardı. Bir dizi burjuva tarihçisi, ayrıca savaş sonrası dönemde yayımlanan çok sayıda anı yazarı, bu gruplar arasındaki görüş ayrılığının boyutlarını abartmaktadırlar. Onlar tüm suçu askerî liderlere atmak, iktidardaki grupları Japon militaristlerin kurbanı olarak tanımlamaktadırlar. [1] "Bu her biri eski devlet rejimini koruma amacı güden iki taktik arasındaki farktı. Barış antlaşması imzalanması çizgisi ve savaşa devam etme çizgisi, devlet düzeninin korunmasına dönük aynı politikanın iki ayrı yönünden başka bir şey değildi." [2]

Aralık 1944'te Japonya'nın askerî ana Başkomutanlık karargâhı "1945 yılı ortasına kadar savaşı yönetme planı" hazırladı. Plan Japonya topraklarında askerî harekâta hazırlığı öngörüyordu. Bu arada Genelkurmay, müttefik ordularının 1945 yılı ortasında Japonya'ya çıkarma yapacaklarından hareket ediyordu ve bu durumda şu önlemleri öngörüyordu: "İmparatorluk savaşı yürütme alanında kararlı çabalara devam ederken ve askerî gelişmelerde elverişli değişikliklere bel bağlayarak aynı zamanda, Japonya, Mançurya ve Çin'i destek alarak uzayıp gidecek bir savaşı inatla yürütecek aktif savunma sistemini derhâl oluşturacaktı." [3]

Nihai şekliyle plan "Zafere ulaşmak için gerekli olağanüstü önlemler programı" adıyla sunuldu. 25 Ocak 1945'te program Savaşı Yönetme Yüksek Konseyi'nin oturumunda onaylandı. Program yalnızca bir önceki planı somutlaştırmakla kalmayıp devlet politikası ve askerî yönetimin konsolidasyonunu da öngörüyordu. Diğer önlemler arasında, hava

saldırılarından dolayı zarar gören üretimin artırılması öngörülüyordu. Ancak, bu önlemin uygulanmasında iktidar çevrelerinin yeni zor ödevleri çözmeleri gerekiyordu. Savaşı sürdürme politikasının çılgınlığını giderek daha fazla anlayan Japon emekçiler, askerî işletmelerde sabotaj yoluna başvurdular. Üstelik iş gücü rezervleri tümüyle tüketilmişti.

Halk zafer için tüm kuvvetlerin seferber edilmesi çağrısına karşılık vermiyor ve barış talep ediyordu. 23 Aralık 1944'te Tokyo, Yokohama ve Koba'da ciddi gösteriler oldu. Göstericiler "kahrolsun savaş" sloganlarıyla sokaklardaydı. Kalabalıklar Tokyo'daki Alman Büyükelçiliği binasında toplanmış ve ellerinde "Almanya'dan ayrılalım" sloganı yazılı levhalar taşıyorlardı. Yürüyüş ertesi gün de sürdü.

Şubat 1945'te Amerikan askerleri, Ogasawara adalar grubundan biri olan İvodzima adasına çıkarma yaptı ve bu da ABD Hava Kuvvetleri'nin üslerini Japonya'nın başlıca merkezlerine 1000 km'den daha fazla yaklaştırdı.

Japonya iktidar çevreleri arasında savaştan çekilmekten yana olan hareket güçlenmişti. Bir tür "barış partisi" oluşmuştu. Bu partiye çok eski politikacılar girdi: Eski Başbakanlar Vakatsuki, Okada, Konoe, önde gelen diplomatlar Togo ve Sigemitsu, saraydan temsilciler Saray Bakanı Matsudarya, basının koruyucu bakanı Kidove ve diğerleri. Savaşın sona erdirilmesini gerekli gören bu gruba, Japonya'nın yenilgisinin kaçınılmaz olduğunu gören yurtdışındaki bir dizi Japon diplomasi temsilcileri de destek veriyordu. "Barış Partisi" savaşın kaybedildiği ve uzlaşmacı barış antlaşması imzalanması yoluyla bir çıkış aramak gerektiği görüşündeydi. Parti ilk başlarda aktif bir tavır sergilemedi; kulis arkası görüşmeleriyle ve ordunun üst kademesine baskı yapması için otoritesine başvurulan İmparatoru etkileme çabalarıyla yetiniyordu.

Şubat 1945'te Vakatsuki, Okada, Konoe, her biri ayrı ayrı İmparatora dilekçe yazarak, savaşın sürmesinin "ancak komünistlerin elini güçlendireceğine" işaret ediyorlardı. Onlar, yenilgi kaçınılmaz olduğundan en iyisinin uzlaşmaya dayalı barış antlaşması imzalanması ve devlet yapısının maksimum korunması görüşündeydiler. [4]İmparatora raporunda Konoe "en büyük endişeyi savaştaki yenilginin kendisi değil, yenilgiden sonra gerçekleşebilecek komünist devrimin yarattığını" vurguluyordu. [5]

Batılı devletler tarafından belli bir tepki olmamasına rağmen "barış partisi" taraftarları İsveç elçisi Bagge ile ilişkilerini sürdürüyordu. 1945

Martında "Asahi" gazetesi müdürü Bunsiro Sudzuki, Bagge ile konuşmalarını Dışişleri bakanı Sigemitsu'ya aktardı. Bakan Konoe'nin tavrını seve seve destekledi ve kendisiyle dostça ilişkiler içinde olan Finlandiya eski elçisi Tadasi Sakai'yi Bagge'ye gönderdi. Bagge Sakai'ye, eğer Japonya barış antlaşması önerirse, müttefiklerin kayıtsız koşulsuz teslim alma konusunda ısrar etmeyeceklerinden emin olduğunu ifade ediyordu. Eğer Japonya inisiyatif sergilerse, diyordu Bagge, İmparatorluk Sarayı korunacaktır. Sakai, Bagge'nin bu sözlerini, derhâl Sigemitsu'ya bildirdi. Sigemitsu Bagge ile şahsen buluştu. Bakan cephedeki başarısızlıktan dolayı yönetici askerî çevreleri suçluyordu. "Şimdi ülkeyi krizden diplomatlar çıkarmak zorunda" diyordu İsveçli diplomata. Ve İsveçli diplomattan "çok ciddi olarak", "İngiltere ve ABD'nin nasıl bir barış antlaşması imzalamak istediklerini" [6]öğrenmesini ve Japonya'nın barış görüşmelerine başlamasına yardımcı olması için elinden gelen ne varsa yapmasını rica ediyordu. Sigemitsu, Bagge'nin Stockholm'e varır varmaz her şeyi İsveç hükûmetine derhâl rapor etmesini bekliyordu.[7]

Aynı zamanda Birleşik Filo'nun Kurmay Başkanı Kontramiral Ugaka'nın Kuomindang makamlarıyla bağlantı kurulmasına ilişkin önerisini 1944 yılı sonbaharında kabul etmek istemeyen militaristler ve Dışişleri Bakanı Sigemitsu'nun görüşünün aksine, Başbakan Koiso kendi inisiyatifi ile Chongqing hükûmeti ile doğrudan ilişki kurmak için bir adım atmaya karar vermişti. Koiso, Çan Kay Şek ile barış konusunda ağız birliği yapmayı ve onun arabuluculuğu ile İngiltere ve ABD ile uzlaşmaya varmayı umut ediyordu.

1945 Mart ayı sonunda, Çan Kay Şek hükûmetinin eski Savaş bakanı Ho Ying-Quing ve Çan Kay Şek Gizli Siyasal İstihbarat Dairesi Başkanı General Dai Li ile sıkı bağları olan Wang Xin-Wei'in kukla Nanjing hükûmetinin yönetici memurlarından biri olan Miao Bin, Tokyo'ya davet edildi.[8]

Koiso, Miao Bin'in davetine ilişkin kararını kabine üyelerinin bilgisine sunmak zorundaydı. Sigemitsu, Miao Bin'in davet edilmesine ancak Savaş Bakanı ve Denizcilik Bakanlarının olumlu yaklaşmaları durumunda razı olacağını kararlı bir şekilde açıkladı. Sözü geçen Bakanlar büyük bir güçlükle razı oldular. [9]

17 Mart 1945’te Miao Bin, kendisini Tokyo’ya gelmeye iten gerekçeleri anlama çabasında olan Prens Higasikuni ile buluştu. Prens görüşme düşüncesine yalnızca Koiso kabinesinin üyeleri tarafından değil, Çin’deki Japon üst Komutanlar tarafından da muhalefet edildiğini biliyordu. Buna rağmen Prens Çan Kay Şek hakkında olumlu konuştu ve Miao Bin’in misyonunun başarılı olacağını ve yalnızca Çin ile değil, ABD ile de barışa götüreceğine olan umudunu ifade etti. Prens Genelkurmay Başkanı General Umedzu’yu ve Savaş Bakanı Sugiyama’yı Miao Bin ile görüşmeler yapmaya ikna etmeye çabalıyordu.

Miao Bin’in ifadesine göre, Chongqing Japonya ile barış konusunu şu koşullarda gözden geçirmeye hazırdı: Japonya askerî harekâta son verecek ve askerlerini Çin topraklarından çekecektir; kukla Nanjing rejimini lağvedecek ve Çan Kay Şek’in Çin’in tüm topraklarında kontrolü sağlamasına katkıda bulunacaktır; Chongqing hükûmeti Nanjing’e dönmek zorundadır; Japonya Mançurya sorununa ilişkin münferit görüşmelere başlamak ve ABD ve İngiltere ile barış antlaşması imzalamak zorundadır.” [10]

Miao Bin aracılığıyla barış antlaşması imzalanması konusu hükûmette birkaç kez tartışıldı. Ancak, Miao Bin tarafından önerilen barış antlaşması tasarısı, tıpkı Dışişleri Bakanı Sigemitsu gibi, uzlaşmacı barış için daha uygun koşullar umudu içinde olan Savaş Bakanı ile Denizcilik Bakanının ve Genelkurmay Başkanı Umedzu’nun itirazlarıyla karşılaştı. Bunun dışında, Miao Bin’e güvenmiyorlardı ve ona inanmak şöyle dursun, Çan Kay Şek’in gerçek temsilci olarak kabul etmenin imkânsız olduğu siyasal bir memur olarak görüyorlardı. Onlar ayrıca iç politik gelişmelerden, ordudaki faşist eğilimli subayların barış görüşmelerinin başlaması durumdaki çıkışlarından çekiniyorlardı. İmparatorun direktifiyle Miao Bin ile görüşmeler durduruldu ve Koiso onu Çin’e geri göndermek zorunda kaldı. Koiso hükûmeti Kuomindang Çin’i ile barış antlaşması imzalama girişiminde militaristlerin direnişini aşacak durumda değildi.

Görüşmeler Japon hükûmetinin inisiyatifi ile kesildi, ancak dünya kamuoyunun memnuniyetsizliğinden ve onların kulis oyunları nedeniyle müttefiklerin kuşkulanmasından çekinen Çin diplomasisi, Amerikan basını aracılığıyla Chongqing hükûmetinin Japonya’nın barış önerilerini reddettiğini bildiriyordu. [11]

Japonya'da Hükûmet Değişikliği Savaşı Sürdürme Çizgisi

1 Nisan 1945'te Amerikalıların Okinawa'ya çıkışları başladı ve bu da Japonya'nın askerî stratejik durumunu şiddetle güçleştirdi. Bu durum Koiso hükûmetini 5 Nisan'da istifa etmeye zorladı. Aynı gün, 5 Nisan'da, gündüz saat 15.00'da SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov, Japon büyükelçi Sato'yu kabul etti ve Sovyet hükûmeti adına kendisine, Pakt'ın 3. maddesi uyarınca Sovyet-Japon Paktı'nın süresinin bittiğini bildirdi.

Sovyet açıklamasında anlaşmanın imzalandığı andan itibaren uluslararası ortamda yaşanan köklü değişikliklere işaret ediliyor, tarafların "kendi aralarında barış ve dostluk ilişkilerini (madde 1) destekleme", "anlaşmaya varan taraflardan birisinin, üçüncü ülkelerden biri ya da birkaçının askerî harekâtlarının hedefi olması durumunda... (madde 2)" [12] tarafsızlığa riayet etme yükümlülüklerinin yerine getirilmesini öngören paktın koşullarının Japonya tarafından ihlal edildiği vurgulanıyordu. Sovyet hükûmetinin bildirisinde daha sonra şunlar yer alıyordu: "Almanya SSCB'ye saldırmıştır, Almanya'nın müttefiki Japonya ise savaşta SSCB'ye karşı ona yardım etmektedir. Bunun dışında, Japonya SSCB'nin müttefikleri olan ABD ve İngiltere ile savaşmaktadır." Bundan dolayı, Sovyet hükûmeti "Japonya ile SSCB arasındaki tarafsızlık paktının anlamını yitirdiği görüşündedir." [13]

Bu, yeterince uzak görüşlü olamayan ve ortaya çıkan durumu gerçekçi olarak değerlendirmekten yoksun Japon diplomasisine ağır bir darbeydi. Japon yönetici çevreleri Sovyetler Birliği tarafından yapılan uyarıları hesaba katmadan tarafsızlık paktını sistematik olarak ihlal ettiler.

Sovyetler Birliği'nin bildirisi Japonya'nın iktidar üst kademesinde panik havası yarattı. Japonya resmî çevreleri tüm hesaplarını bir yandan SSCB ile diğer yandan da İngiltere ve ABD ile aralarındaki anlaşmazlıkların artmasının kaçınılmazlığı üzerine yapmışlardı. Onlar, sınırlarında güçlü bir Kwantung ordusu varken kararlı önlemler alınamayacağı düşüncesindeydiler.

5 Nisan 1945'te üst düzey devlet memurları bir toplantı yaptı. En kıdemli siyasetçiler Başbakan adaylarını İmparatora önermek zorundaydı. General Todzio savaş zamanında sık kabine değişikliğinin zararlı olduğunu ve yeni

kabinenin, olasıdır, son olacağını belirtiyordu. Todzio bugün iki karşıt görüşün olduğu, bunlardan birinin sonuna kadar çarpışmayı, diğerinin ise kayıtsız koşulsuz teslim olma yoluyla savaşa son vermek istediğini söylüyordu ve öncelikle bu sorunu çözmek gerektiği ve yeni Başbakanı ancak bundan sonra önermenin mümkün olacağı ifadesiyle sonlandırıyordu görüşünü.

Oturuma katılanlardan birkaçı Todzio'nun bakış açısını destekliyordu. Diğerleri Japonya'nın Başbakanının ve umut ettikleri gibi, savaş döneminin son Başbakanının kim olması gerektiği konusunu tartışmakla yetiniyorlardı. Bu bakış açısı ağır basıyordu. Japonya'nın daha sağduyulu siyasetçileri, ülkeyi savaştan çıkarabilecek bir hükûmet kurulması gerektiği sonucunda birleştiler.

Gizli Konsey'in Başkanı Hianuma Konoe ile anlaşarak, geçmişte İmparatorluk Hassası'nın Komutanı ve İmparator'un Baş Yaveri olan yaşlı Amiral Kantaro Sudzuki'nin adaylığını önerdi. Kendisine düzenlenen suikasttan kıl payı kurtulduğu 26 Şubat 1936 tarihli faşist darbeden sonra Sudzuki siyaset sahnesinde görünmemişti. Yönetici çevreler, kamuoyunun gözünde onun ne savaşla ne de halkın felaketi ile bir ilgisi olduğu ve halk arasında böyle bir insana daha çok inanılacağı görüşündeydiler. Sudzuki'nin adaylığını daha 1944'te Todzio'nun istifasından sonra Konoe önermişti. Ancak o zaman onun planlarını suya düşürmüşlerdi. Bu kez Konoe köklü siyasal sorunların çözümünde önemli bir rol üstlenme hesabıyla istediğini elde etmişti.

Hükûmetin kadrosuna saray çevrelerinin temsilcileriyle birlikte (Başbakan Sudzuki, Savaş bakanı Anami) tekelcilerin (Toyödo), sigorta şirketlerinin (Hirose, Sakondzi vb) adamları girmişti. Sudzuki Dışişleri Bakanlığı makamına Sigenori Togo'yu seçti. Böyle bir seçim yalnızca o, bu kişiyi yakından tanıdığı için değil, Togo daha başından bu yana savaş karşıtı olarak bilinmesiyle ve Todzio ile görüş ayrılığından dolayı onun kabinesinden çekilmiş olmasıyla belirlenmişti.

Togo barış antlaşması imzalama çizgisi izlenmesi gerektiği görüşündeydi. Bununla birlikte Japon Silahlı Kuvvetleri'nden düşmana karşı canla başla mücadele etmesini talep ediyordu. Togo bunu kabul edilebilir bir barış antlaşması imzalanmasının başlıca önkoşullarını görüyordu. Okinawa çarpışma günlerinde askerî liderlere hitaben şunları yazıyordu: "Eğer

Japonya Okinawa'da düşmanı püskürtebilirlerse Sovyetler Birliği ve diğer ülkeler Japonya'nın hâlâ askerî güç rezervi olduğunu göreceklerdir. Bunun dışında, bu durumda düşman tarafa yeniden taarruza geçmesi için belli bir zaman gerekecektir. Böyle bir durumdan yararlanarak, bugün çıkmazda olan diplomasimizin faaliyetleri için bir temel atmak mümkün olacaktır." [14]

Almanya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olması, Japon iktidar üst kademesinin planlarına yeni bir darbeydi. Başlıca müttefikinin bozguna uğramasıyla birlikte Japonya için savaşı sona erdirme yolları üzerinde kafa yorma zamanı gelmişti.

Almanya'nın yaklaşan yenilgisini daha önceden öngören Savaşı Yönetme Yüksek Konseyi 20 Nisan 1945'te, "Almanya'nın teslim olması durumunda genel eylem ilkelerini" kabul etti. Bu ilkelerde, bir yandan "ülke içinde galeyanı önlemek" ve "zafere inancı pekiştirmek" için önlemler alınması öngörülüyor, diğer yandan da SSCB'ye karşı adımlar atılmasının ve ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'ni birbirinden ayırmanın ve ABD ile İngiltere'nin savaşma kararlılığını kırmanın gerekliliğine işaret ediliyordu. [15]

Berlin'in Kızıl Ordu tarafından alınması nedeniyle Japonya Başbakanı Sudzuki 3 Mayıs 1945'te yaptığı radyo konuşmasında "sonuna kadar savaşma kararlılığında olduğunu" belirtiyordu. "Avrupa'da bugünkü savaş ortamı", diyordu Sudzuki "bizim için asla bir sürpriz değildir. Ve özellikle şu anda, tüm dünyaya hitaben belirteyim ki, mutlak zafere sarsılmaz inancımızı ifade etmek isterim."[16] 6 Mayıs'ta Dışişleri Bakanı Togo Kontramiral Dönitz'in Alman halkına hitabını yorumlarken gazetecilere verdiği demeçte, Almanya'nın tutumu ne olursa olsun "Başbakan Sudzuki'nin bildirisinde ifade edildiği gibi, Japonya'nın Amerika ve İngiltere'ye karşı savaşma kararlılığına en küçük bir etki yapmayacağını" belirtiyordu. [17]

Almanya'nın teslim olmasından dolayı Japonya kabinesinin 9 Mayıs'taki olağanüstü oturumunda hükûmet Deklarasyonu metni tartışıldı ve kabul edildi. Bu resmî bildiride, "Japonya'nın kendisinin müttefiki olan Almanya'nın teslim olmasından dolayı derin üzüntü duyduğu" belirtiliyor, ardından da Avrupa'da askerî ortamın değişmesinin, İmparatorluğun askerî amaçlarını en küçük bir düzeyde de olsa etkilemeyeceği, askerî amaçların her şeyden önce Japonya'nın "kendi kendine var olma ve öz savunmasından

ibaret olacağı” ve Japonya’nın “müttefik Doğu Asya ülkeleriyle birlikte sonuna kadar savaşacağına” [18] işaret ediliyordu.

Öncelikle ordu ve halkın moralini yüksek tutmayı hedefleyen bu bildirinin yayımlanmasıyla eş zamanlı olarak Japonya’nın iktidar üst tabakası hummalı bir şekilde savaşın sürdürülmesi olanaklarını ölçüp biçiyordu. Dışişleri Bakanı Togo 9 Mayıs’ta kabine danışmanları oturumunda, 10 Mayıs’ta ise eski Başbakanların oturumunda Avrupa’da ortaya çıkan duruma ilişkin bir rapor sundu.[19] 11 Mayıs’ta hükûmetin önde gelen politikacıları ile Savaşı Yönetme Konseyi’nde yer alan ordu ve filo yöneticileri (“Büyük Altılı” olarak anılan) Başbakan Sudzuki; Dışişleri bakanı Togo, Denizcilik bakanı İonai, Savaş bakanı Anami, Genelkurmay Başkanı Umedzu ve Deniz Kurmay Başkanı Toyöda durumu tartışmak için toplandılar. Başlıca konu ise Sovyetler Birliği ile ilgili politikaydı. [20] Üç gün süren tartışmaların akışı gösterdi ki askerî çevrelerin temsilcileri –Anami ve Umedzu– ülkenin durumunu umutsuz görmüyorlardı. Anami şu açıklamayı yapıyordu: “Japon askerleri devasa düşman topraklarını işgal edecektir, düşmanlar ise küçük adalara daha yeni çıkarma yaptılar. Bu nedenle ben, Japonya için yenilmiş bir ülke koşulları üzerinde düşünülmesine itiraz ediyorum. [21] Üstelik askerî çevreler “ulusal kurtuluş gününün” Japon ordusunun düşmana karşı Japonya topraklarında savaş verirken geleceği tezinin propagandasını yapıyorlardı. Aynı zamanda onlar, diplomatik manevra yardımıyla, Japonya için artan güçlükleri bir parça azaltmanın mümkün olacağını düşünüyorlardı. Ordu liderleri, SSCB’nin, müttefiklerin tarafında savaşa girmesinin önüne geçilmesi için önlemler alınmasında diretiyorlardı. Ayrıca, deniz filosu temsilcileri daha ileri giden planlar taşıyorlardı. Onlar, diplomatların kruvazörlerin (ve diğer bir silahın) Sovyet petrolü ve uçakları ile değiştirilmesi konusunda anlaşmalarını öneriyorlardı. Bu planların fantastik niteliği, Japon askerî liderlerin oluşan uluslararası duruma ilişkin gerçeklerden ne kadar uzak olduğunu gösteriyordu.

Dışişleri Bakanı Togo durumu daha gerçekçi değerlendiriyordu. Önceden Moskova’da Büyükelçilik yapmıştı ve Sovyet hükûmetinin politikasından askerlerden çok daha iyi anlıyordu. O Japon diplomasisi için Japonya’nın faşist Almanya politikasının dümen suyuna gitmekle, Sovyetler Birliği ile ilişkilere verdiği zarardan geri dönmesi için geç kalmış olması olasılığı

konusunda uyarılarda bulunuyordu. Togo meslektaşlarına, hükûmeti, ABD ile İngiltere, Sovyetler Birliği ile anlaşmaya varmadan, kararlı bir adım atmak zorunda olduğu konusunda daima uyardığını anımsatıyordu. Bununla birlikte o SSCB'nin teveccühünü sağlamanın hâlâ olanaklı olduğu düşüncesindeydi. Başbakan Sudzuki, Sovyetler Birliği ile görüşmelerin, müttefiklerle ortak bir barış antlaşması imzalanması için onun tarafından arabuluculuk yapılmasının sağlanması amacı taşıması gerektiğini de vurgulayarak, Togo'nun tutumunu destekliyordu. Sudzuki'nin bu ifadesi Dışişleri Bakanının görüşüyle örtüşüyordu ve bu görüş oturumun diğer katılanları tarafından da pek önemli bir itiraz ile karşılaşmadı. [22] Böylelikle "Büyük Altılı", yaklaşan felaketi Japonya'dan uzaklaştırmanın mümkün olabileceği "gizemli bir araç" arayışını sürdürüyordu.

Görüşmeler sonucunda Konsey Dışişleri Bakanlığı'nı şu amaçlarla bir dizi diplomatik önlemler gerçekleştirmesi için görevlendiriyordu: 1) Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya karşı savaşa girmesinin önüne geçilmesi; 2) Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya karşı iyi niyetli ilişkisinin sağlanması; 3) "SSCB'nin arabuluculuğuyla İngiltere ve ABD ile barış sağlamak." [23]

15 Mayıs'ta, yani Savaşı Yönetme Yüksek Konseyi tarafından sözü edilen kararın fiilen alınmasıyla birlikte, Japonya Dışişleri Bakanlığı Almanya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olması ve Avrupa'da onu izleyen gelişmeler nedeniyle Japon hükûmetinin 27 Eylül 1940 tarihli Japonya-Almanya-İtalya Anlaşması'nı ve 11 Aralık 1941 tarihli Pakt'ın, aynı zamanda Almanya ve 25 Kasım 1936 tarihli "Anti-Komintern Pakt" dâhil, diğer Avrupa devletleri ile özel işbirliği ilişkileri kurulmasına ilişkin diğer anlaşmaların, 6 Kasım 1937 tarihli Japonya-İtalya Protokol'ünün, 25 Kasım 1941 tarihli "Anti-Komintern Pakt"ın yürürlülük süresinin uzatılmasına ilişkin Protokol'ün hükmünü yitirmiş saydığını ilan ediyordu.

Boş birer kâğıda dönüşmüş bu anlaşmaların iptaline ilişkin açıklamayla, Japonya hükûmeti Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin bir ölçüde yumuşamasının hesaplarını yapıyordu. [24]

ABD ve İngiltere'nin Japonya İle İlgili Planları

Bu arada, Japonya'nın geleceği konusu Washington ve Londra'nın siyasal çevrelerinde geniş çaplı tartışılıyordu.

ABD'nin Japonya ile ilgili savaş sonrası temel ilkelerini ABD Dışişleri Bakanlığı daha Mayıs 1944'te formüle etmişti. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın hazırladığı tasarıda şunlar öngörülüyordu: a) Japonya agresif savaşlar sonucu işgal ettiği toprakları iade etmek zorundadır, b) Askerî işgal sırasında Japonya hükûmeti, siyasal bir birim olarak kendi varlığına son verecektir. Yalnızca idari işlevler taşıyan ve faaliyetlerini müttefiklerin idaresi altında sürdürecek Bakanlıklar (İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve diğerleri) kalacaktır, c) Japonya ve onun yönetiminin işgaline, Japonya'ya karşı savaşmış olan müttefik devletler katılacaktır. Japonya'ya karşı savaşın beyaz ırkın sarı ırka karşı savaşı olarak algılanmaması için, işgal çalışmasını Asya ülkelerinin (Çin, Hindistan, Filipinler vb) unsurları da yürütecektir. [25]

Ancak, bu tasarıda İmparatorluk yönetimi konusuna değinilmemişti. Amerikalı Eski büyükelçi J. Grew'in Başkanlığını yaptığı "Japonya Partisi" adı verilen kuruluş, İmparator, saray çevreleri ve büyük kapitalistlerin, kendilerine bel bağlanabilecek "ılımlı" insanlar olduğunu kabul ediyordu.

Uzak Doğu'daki Münih politikasının önde gelen propagandacılarından birisi olarak bilinen Grew, 1944 Mayısında ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Uzak Doğu Dairesi Başkanlığı'na atandı. 1944 yılı sonunda, Hull'ın Dışişleri Bakanı görevinden ayrılmasından ve onun yerine Stettinius'un atanmasından sonra Grew Dışişleri Bakan Yardımcısı oldu ve kendisine Uzak Doğu İşleri'nin yönetimi verildi. Grew radyo ve basına yaptığı açıklamalarda Japonların "en son kurşunlarına ve en son askerlerine kadar" fanatizm derecesinde savaşacağını vurguluyordu. O Japonya'da tekelcilerin ve saray bürokrasisinin, ABD'nin Uzak Doğu'daki politikasında bel bağlayabileceği en çok kabul edilebilir güçler olarak korunması iradesinin propagandasını yapıyordu.

ABD'de sözüm ona "Çin Partisi"nin taraftarları, Japonya'yı zayıf düşürmek ve dünya pazarlarında Japon rekabetini ortadan kaldırmak için kararlı ve radikal önlemler alınmasında diretiyorlardı. Kamuoyunun etkisiyle onlar Japonya'nın demokratikleşmesi ve askerlerden arındırılması sloganlarını ön plana çıkardılar.

Japonya’da eski yönetici gruplarının iktidarda kalması tutumunun ardında İngiliz hükûmeti de vardı. Britanya Krallığı Uluslararası İlişkiler Enstitüsü tarafından yayımlanan “Yenilgi Dönemi Japonya’sı” adlı memorandumda ülkede savaşa kadar egemen olan eski güçlerin Japonya’da iktidarda olması gerekliliği ifade ediliyordu. Bir de memorandumu kaleme alanlar “siyasal kargaşa” tehlikesi korkusunu salıyorlar, herhangi bir demokratikleşmeye itiraz ediyorlar ve “istikrar” ve “denge” yararına savaş öncesi yönetici grupların iktidara geri dönmesinde diretiyorlar ve buna geleneksel olarak İngiltere yanlısı ve İngiliz iş çevreleriyle sıkı ilişkiler içinde olan “Saray aristokrasisini dâhil ediyorlardı. [26]

Savaşın sona doğru yaklaşmasıyla birlikte Amerikan iktidar çevrelerinde, daha önceden öne sürülen, Japonya’nın kayıtsız koşulsuz teslim olması talebinin değişmesi yanlısı kamuoyu güçleniyordu. Denizcilik bakanı Forrestal kabinenin 1 Mayıs 1945’teki oturumunda şu soruyu ortaya atıyordu: “Japonya’yı haklamak bizim için ne yararlar sağlar? Uzak Doğu’daki Rus etkisine karşı politikamız nedir? Bu etkinin karşısına hangi ülkeyi koyacağız? Çin’i mi Japonya’yı mı? [27]

ABD’nin yeni Başkanı Truman tereddüt içindeydi. Faşist Almanya’nın teslim olduğu gün olan 8 Mayıs’ta yaptığı konuşmada, “bir ülkenin teslim olması” kavramını biraz sınırlayarak Japonya Silahlı Kuvvetleri’ni kayıtsız koşulsuz teslim olmaya davet ediyordu. Yine aynı gün Amerikalı istihbaratçı Zacharias Japonya’ya sürekli radyo yayınları yapmaya başladı. Savaştan önce o Japonya’da uzun yıllar geçirmiş ve burada saray çevrelerinin ve filo komutanlığının bir dizi temsilcisiyle dostça ilişkiler kurmuştu. Çok iyi Japonca konuşan Zacharias Başbakan Sudzuki, İmparator’un kardeşi Prens Takamatzu, Denizcilik Bakanı İonay ile tanışıyor olmasına dayanarak ve ayrıca kıdemli siyasetçilere, diplomatlara ve iktidar çevrelerinin temsilcilerine hitaben, “onurlu bir barış” antlaşması imzalanması olasılığını vurgulayarak, onlara savaşa son verilmesi sorununa ciddi yaklaşmaları çağrısında bulunuyordu. Onun bildirilerinde, SSCB savaşa girene kadar teslim olmanın Japonya’nın yararına olacağına ilişkin gizli imalar yer alıyordu. [28] Japonya’nın bir an önce teslim olmasını sağlamakla Amerikan emperyalizmi, Sovyetler Birliği savaşa girmeden Japonya ile savaşı sonlandırmayı hedefliyordu; çünkü birincisi, Uzak Doğu sorunlarının çözümünde Sovyet Devletini oy hakkından mahrum etmek;

ikincisi Asya ülkelerinde, özellikle de Çin'de SSCB'nin Japonya'ya karşı savaşa girmesinin kaçınılmaz sonucu olabilecek ulusal kurtuluş hareketlerinin güçlenmesine meydan vermemek istiyordu.

Japonya'nın Uzlaşma Yoluyla Barış İçin İsveç, İsviçre ve Portekiz Aracılığıyla Nabız Yoklaması

ABD ve İngiltere'de, Japonya'nın teslim olma koşullarının yumuşatılması lehine oluşan kamuoyu ve yapılan gösteriler, Japon iktidar çevrelerinin, Çin'in ortaklaşa paylaşılması ve Sovyet karşıtı bir politika yürütülmesi temelinde ABD ve İngiltere ile uzlaşmacı bir barış olanağı üzerine tasarılarını körüklüyordu.

Stettinius ve Grew'in 1944 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı'nda göreve gelmeleri Japonya'da memnuniyetle karşılanmıştı. Eski Başbakan ve Dışişleri bakanı Hirota 1945 Şubatında İmparatora Roosevelt'in savaşı uzlaşma ile sonlandırmak istiyor olabileceğini, yoksa babası Alman olan Stettinius'u ve Japonya'ya sempati duyan Grew'i sorumluluk gerektiren makamlara atamayacağını söylüyordu. [29]

Zacharias'ın ilk radyo konuşmasından sonraki gün, 8 Mayıs 1945'te onun yayınlarını dinlediklerini ve onu unutmadıklarını ima ediyorlardı. Japon hükûmetinin temsilcisi İnoue 27 Mayıs'taki bir radyo konuşmasında üstü kapalı bir biçimde Japonya'nın genel bir barıştan çıkarı olduğunu, Japonya'yı kuvvetle yıkma yeltenişlerine direniş gösterileceğini, makul teslim olma koşullarının Japon hükûmeti tarafından anlayışla karşılanacağını ifade ediyordu. [30]

Chongqing ile görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, Japon diplomasisinin esas dikkati yeniden Batılı devletlerle görüşmelere yöneltildi. Togo selefi Sigemitsu'nun İsveç elçisi Bagge ile görüşmeleri hakkında bilgi sahibiydi. 11 Nisan'da Sakai görüşmelerin içeriğini yeni Dışişleri Bakanına bildirdi. Togo Sakai'yi kendisinin, selefinin görüşünü paylaştığını Bagge'ye iletmekle görevlendirdi. [31]

13 Nisan’da Bagge Japonya’yı terk etti. Bagge 10 Mayıs’ta, kendi hükûmetinden hiçbir direktif almadığını ve derhâl bu direktif konusunda bilgi isteyeceğini belirten, Japonya’nın İsveç elçisi Okamoto ile buluştu. Bagge İsveç Dışişleri bakanı Günther’in kendisindeki bilgiyi resmî olarak teyit etmesini rica ediyor ve böyle bir ricanın Japonya hükûmeti tarafından resmî olarak gelmesi durumunda ancak İsveç hükûmetinin ABD’nin niyetini seve seve anlamaya çalışacağını vaat ettiğini bildiriyordu.

Okamoto’nun telgrafı Togo’yu zor duruma düşürmüştü. Japon Bakan, İsveçlilerin ABD’nin tutumu konusunda nabız yoklamasını kendi inisiyatifi ile yapacaklarını umut ediyordu. Bu nedenle Bakan, bu konuyu inceleyeceğini vaat ederek kendi Elçisine kaçamak bir yanıt vermişti. [32]Okamoto 16 Mayıs’ta Togo’nun yanıtını İsveçli diplomata ilettiğinde, İsveçli diplomat, düş kırıklığına uğramış olmasına rağmen, beklemenin dışında başka bir seçeneği olmadığını kabullenmişti. Bununla birlikte, Bagge Elçinin dikkatini İsveç Kralı’nın kardeşi Prens Karl’ın ABD ve İngiltere hükûmetleri ile ilişki kurması için aracı olmasını sağlayan Japon askerî ataşesi General Makoto Ono’nun yaptıklarına çekiyordu. Günther Bagge’den Okamoto’nun, Ono’nun yaptıklarına son vermesini istiyor, “çünkü bunun işleri karıştıracağını” belirtiyordu.

Askerî ataşenin aktif faaliyetlerinden bir süre sonra İsveç basını ve radyosu, ardından da tüm dünya basını haberdar olmuştu. Tarafsız ülkelerin bir dizi gazetesi Japon manevralarını, müttefikler arasında bölünmeyi sağlama çabası olarak görüyorlardı. Bu sıralar İsviçre üzerinden ABD’nin nabzını yoklayan ve SSCB’yi arabuluculuk faaliyeti içine çekme çabasında olan Togo’nun bu haberlerden dolayı keyfi kaçmıştı. Togo Genelkurmay Başkanı Umedzu’dan subaylara benzeri diplomatik faaliyetlerden kaçınmaları talimatı vermesini talep etti.

Bu arada Bagge, Sigemitsu’nun ve bizzat Togo’nun eski ricalarını esas alarak Amerika’nın İsveç elçisi Herchel Johnson’a, Japonya’nın barış görüşmelerine ilişkin önerisini iletti. Japonlar, barış koşullarının Kore ve Tayvan’ı onların kontrolünde bırakmasında ısrar ediyorlardı. [33] Bu, Kahire Deklarasyonu’nda Tayvan’ın Çin’e iadesini ve Kore’nin bağımsızlığının yeniden tesisini açıkça ilan eden ABD’yi tatmin etmiyordu. Kore Amerikalıların planlarına göre, onların Uzak Doğu’daki ileri karakolu olmalıydı. H. Johnson Kahire Deklarasyonu’nun, müttefiklerin bu konudaki

tutumunu açıkça formüle etmekte olduğunu ve ABD hükûmetinin bunu değiştiremeyeceğini söyledi. Büyükelçi, Kore'nin ABD'nin kontrolüne geçmesi gerektiğini ima ediyordu.[34]

İsveç'teki Amerikalı diplomatların kendileriyle görüşmeler yapmak için doğrudan talimat almadıklarını gören Japonlar, asıl dikkatlerini İsviçre'ye, Amerika'nın Avrupa'daki istihbaratının Başkanı Allen Dulles ile ilişkileri geliştirmeye yöneltiyorlardı.

Daha önce Berlin'deki Japon Deniz Ataşeliği görevlisi olan Japon Deniz Ataşesi İkinci Kaptan Fudzimura, 1945 Nisanında Bern'de belirdi. Fudzimura, 1945 ilkbaharında bir zamanlar güçlü müttefiklerinin yaklaşan yıkımını görerek Japonya'daki faşist askerî rejimin ancak ABD ile ağız birliği yoluyla kurtarılabileceğini gören Berlin ve Bern'deki, Japonya'nın, Berlin Deniz Askerî temsilciliğinin görevliler grubunun Başkanıydı. Fudzimura Amerikan istihbaratı ile ilişki kurmak için aracı olarak çok eski bir tanıdığı olan Fridrich Heck'i devreye sokmuştu. Heck bu konularda azımsanamayacak bir deneyime sahipti. Ribbentrop'un güvendiği bir kişi olarak Heck, 1936 yılında Ribbentrop'un, "anti-komintern pakt"ı birlikte sonlandıracakları Japon Askerî Ataşesi Osima ile ilk gayri resmî buluşmalarını organize etmişti. Heck, Ribbentrop sayesinde Hitler'in yakın çevresine girmiş, sonraları da Japon Deniz İstihbaratının verdiği görevleri yerine getirmişti. Heck savaş yıllarında Japonya için Avrupa'dan stratejik ham madde alımı operasyonlarını yürütmüştü.[35]

Fudzimura adına hareket eden Heck, 23 Nisan 1945'te Allen Dulles'in güvendiği kişilere ilk ziyaretini gerçekleştirmişti. Üç gün sonra Heck ve Fudzimura'nın Dulles'in memurları Paul Bloom ve White ile bir buluşması gerçekleşti. Dulles'in temsilcileri Japonların, Japon hükûmetinin niyetini yazılı olarak bildirmesini talep ettiler. 3 Mayıs 1945'te Amerikalıların daveti üzerine Heck, Amerikan istihbaratının Herren-Street'deki karargâhını ziyaret etti. Heck partnerlerini nabız yoklamanın ciddi bir nitelik taşıdığına inandırmak için Bloom'a Fudzimura hakkında ayrıntılı bilgilerin verildiği bir not verdi. Bloom Fudzimura'nın görüşmeler yapma yetkisine sahip olduğunun belgelemesini talep etti. Bu talep, Dulles'in, Japonların nabız yoklaması hakkında bilgi verdiği Dışişleri Bakanlığı'nın direktifi uyarınca, Dulles'in temsilcisi tarafından öne sürüldü. [36]

Amerikalılar Japon temsilcilerin önerisine hevesle sarıldılar. Fudzimura'nın 8 Mayıs 1945'te Tokyo'ya gönderdiği telgrafta, Denizcilik bakanı İonay'ı ve Deniz Kuvvetleri Ana Karargâhı Başkanı Toyöda'yı, Japonya'nın Amerikan Stratejik İstihbarat Dairesi arabuluculuğunda derhâl barış görüşmelerine başlamak zorunda olduğu konusunda ikna etmeye çabalıyordu. Fudzimura A. Dulles'i karakterize ederken, onu ünlü gazeteci Lippman ve Stettinius ile bağlantıları olan ve Roosevelt'in güvenini kazanmış "Amerika'nın önde gelen siyasal bir figürü" olarak adlandırıyordu. Fudzimura daha da ikna edici olabilmek için, görüşmeler yapma inisiyatifinin Amerika tarafından geldiğini vurguluyordu. O, görüşmeler yapabilmesi için gerekli yetkilerin verilmesini rica ediyordu.[37]

Nabız yoklama işine büyük bir ilgi duyan Dışişleri bakanı Togo, İonay'dan, Japonya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olma yoluna gitmeyeceğini, belirli koşullar elde etmek zorunda olduğunu ve bunun için ne yapması gerektiğini Fudzimura'ya iletmesini rica etti.[38]Japonya Deniz Kuvvetleri Karargâhı, Amerikalılarla ilişkilerin ilerlemesinde dikkatli olmak gerekliliğine işaret ederek Fudzimura'ya geniş yetkiler vermedi.

Bununla birlikte, Fudzimura ve onun grubunun üyeleri Amerikalı temsilcilerle buluşmalar sırasında ABD'nin olası barış görüşmeleri konusunda, özelikle de Japon filosunun, Kore ve Tayvan'ın vb. korunması konusundaki tutumunu yokluyorlardı. Amerikalılar, İmparatorluk rejimini ve filoyu koruma umutları taşıdıklarını, ama Kore ve Tayvan üzerinde Japonya kontrolünün devam etmesi olanağının imkânsız olduğunu ima ettiler.

Heck Bloom'a Fudzimura'nın, Amiralleri görüşmelerin yararlı olduğuna şahsen ikna etmek için Tokyo'ya bizzat gitmeye karar verdiğini bildiriyordu. Bloom yanıt olarak şunu belirtiyordu: "Neden Japonya İsviçre'ye Bakanını, Generalini ya da Amiralini göndermiyor? Birleşik Devletler onların Japonya'dan bu ülkeye havadan ulaşımını garanti ediyor."[39]

Amerikalıların bu önerisi Tokyo'da büyük ilgi uyandırdı. Denizcilik bakanı yardımcısı Amiral Takaki, İsviçre'ye gitmek için davet edildi. İsviçre'ye gitme düşüncesini İonay destekledi, fakat Deniz Kuvvetleri Karargâhı, savaşın sürmesini talep eden faşist eğilimli genç subayların açık gösterilerinden çekindiği için buna karşı çıktı. Bunun dışında Togo, İonay'a,

Amerikalılarla en güvenilir bağlantının Japonya'nın İsviçre elçisi Suniçi Kase aracılığı ile kurulacağını bildiriyordu. İonay Fudzimura'ya, Kase ile bağlantı hâlinde çalışması talimatını aldı. Fudzimura kendi Bakanından talimat alır almaz 20 Haziran'da Kase'yi ziyaret etti ve ona Amerikalılarla görüşmelerinin gidişi hakkında bilgi verdi.[40]

Fudzimura'nın burada sona eren nabız yoklamaları Japonların Amerikan iktidar çevrelerinin savaşın daha önce açıklanmış olan amaçlarında değişikliğe gitme, kayıtsız koşulsuz teslim alma taleplerinden vazgeçmeye ve Sovyetler Birliği savaşa girene kadar barış antlaşması imzalamaya hazır olduklarının anlaşılmasını sağlamıştı. Fudzimura'nın faaliyeti, bir ölçüde Dulles'in elçi Kase ve General Okamoto ile münferit Japonya-Amerika anlaşmalarına hazırlık yapmış oldu.

Japon diplomat Kase'nin yönettiği grup, faaliyetlerine 1945 Mayısında başladı. Bu gruba, İsviçre Askerî Ataşesi Tümgeneral Seigo Okamoto ve Japon bankacılar, Basel'deki Uluslararası Hesaplar Bankası Konsey üyesi Kitamura ve bu bankanın daire Başkanı İosimura giriyordu.

Kitamura ve İosimura 1945 Mayısı ortasında Amerikan hükûmeti ile bağlantı kurma planlarını önce Askerî ataşe Okamoto, ardından da elçi Kase'nin bilgilerine sundular. Onlar bankacıların niyetlerini onayladılar. [41]Başlangıçta Uluslararası Hesaplar Bankası'nın Başkanı Mc Kittrik'in arabuluculuğuna başvurmak niyetindeydiler, ama daha sonra bunun için Basel'deki Amerika Konsolosluğu çalışanlarıyla dostça ilişkiler içinde olan Uluslararası Hesaplar Bankası Danışmanı İsveçli Bankacı Per Jacobson'dan yararlanmaya karar verdiler. Seçim, eşi İngiliz Askerî Filosu Kurmay Başkanı Yardımcısı'nın yeğeni olan Jacobsen'den yana yapılmıştı. Japonlar, Amerikalılar ile görüşmeler yapmak istiyor, ama aynı zamanda da bu görüşmeler konusunda İngiltere'yi de bilgilendirmek istiyorlardı.

Haziran ortasında İosimura Jacobson'u evine davet etti. İosimura ve Kitamura aynı zamanda elçi Kase ve Askerî Ataşe General Seigo Okamoto adına hareket ettiklerini bildirerek, Jacobson'a barış antlaşmalarını başlatma önerilerini A. Dulles'e iletmesi ricasında bulundular. Japon barış koşulları şunlardan oluşuyordu: "Kayıtsız koşulsuz teslim olma" teriminin değiştirilmesi, İmparatorluk sisteminin dokunulmazlığı, anayasanın korunması, Mançurya'nın uluslararası yönetimin elinde olması, Kore ve Tayvan'ın Japonya'ya bırakılması. [42]Bu koşullardan anlaşılacağı gibi, Japon

emperyalizmi kuşattığı toprakları iade etmek ve ciddi anlamda ödün vermek niyetinde değildi. Jacobson kendisine bildirilen önerileri Amerikalıların bilgisine sunmaya razı oldu.

Haziran'ın son günlerinde Jacobson, Japonların önerilerini derhâl Washington'a ileten A. Dulles ile buluştu. Buna paralel olarak Jacobson Japonların nabız yoklama çalışmaları konusunu İngiliz hükûmetine iletti.[43]Temmuz başında Jacobson Japonlara, ABD'nin İmparatorluk enstitüsünün dokunulmazlığının korunmasını istediğini, ama diğer ülkeler (SSCB, Fransa ve Çin) itiraz ettiği için, kendi yükümlülüklerini yazılı olarak kayıtlara geçiremeyeceklerini bildiriyordu. Amerikalılar Japonya'nın teslim alınması durumunda İmparatorluk rejiminin korunabileceğine anlayış gösterebileceklerini ifade etmekten ileri gidemezlerdi. Anayasanın değiştirilmesi gerektiği görüşündeydiler. Japonya'nın Kore ve Tayvan'ın korunması talebine yanıt olarak hiçbir şey söylenmemişti. Dulles Jacobson aracılığıyla SSCB savaşa girene kadar görüşmelere başlamaması durumunda Japonya'nın uzlaşmacı barış antlaşması imzalama niyetinin başarısızlığa uğrayacağını iletti.[44]Amerikan basını, Kırım Konferansı'nın hemen ardından SSCB'nin Japonya'ya karşı savaşa girmesi konusunu geniş çaplı tartışıyor, olayların bu yönde gelişmesinin kaçınılmazlığına ilişkin kanılarını ifade ediyorlardı. Ve doğaldır ki bu da Tokyo'yu kıllandırıyordu. Dulles'in açıklaması da gazete haberlerini doğruluyordu. Onun düşüncelerini özellikle de böyle okumak gerekiyordu.

Japon diplomasisi hummalı bir şekilde ülkeyi savaştan çıkarmanın yollarını arıyordu. İsviçre'deki görüşmelere paralel olarak 1945 Mayısından itibaren Lizbon'da da görüşmeler sürüyordu. Burada da Japonlar İkinci Dünya Savaşı'ndan önce kuşatmış oldukları toprakların (yani Kore ve Tayvan'ın vb) onlara bırakılmasında ısrar ediyorlar, Amerikalı muhataplarını uzun sürecek bir savaşla ve “Sovyet tehdidiyle” korkutmaya yelteniyorlar, aynı zamanda müttefiklerini, Japonya'yı, “kayıtsız koşulsuz teslim alma” taleplerinden vazgeçirme çabası içindeydiler.

5-7 Temmuz civarında Okamoto ve Kase Amerika'nın tutumunu Tokyo'ya bildirerek görüşmelerin başlatılmasında ısrar ediyorlardı.

Ama militaristler yenilgiyi kabul etmiyordu. Togo bu zamana kadar, üç büyük devletin yapacakları konferans nedeniyle, İsviçre'de görüşmeler yapmak için artık geç olduğu kanısına varmıştı üstelik Dulles'in önerilerini

kayıtsız koşulsuz teslim olma konusundaki eski öneriler olarak görüyordu. Ordu bu önerileri kesinlikle kabul edilmez olarak değerlendiriyordu. Kurulmuş olan ilişkileri bozmak istemeyen Togo Kase’den ek bilgiler istiyordu.

Bu arada, ABD Dışişleri bakan vekili J. Grew 10 Temmuz 1945’te Amerikan ve Japon temsilciler arasında gayri resmî görüşmeler yapılmakta olduğu olgusunu reddettiği bir resmî bildiri yayımladı. Barış görüşmeleri konusunu Grew, yenilgiye uğrayacak olan düşman tarafından bir psikolojik savaş biçimi olarak nitelendiriyordu. Grew Pearl Harbor, Wake adası ve Manila’yı anımsatarak “Amerikan hükûmetinin politikasının, geçmişte de olduğu gibi, kayıtsız koşulsuz teslim olma talebi esasına dayanacağı konusunda” (1883) teminat veriyordu.

Grew’in bildirisi A. Dulles’in 20 Temmuz 1945’te İsviçre’de Jacobson ile görüşmeleri hakkında ayrıntılı bilgi vermek için Podstam’a gitmesine engel olmadı. Dulles Savaş Bakanı Stimson’a Japonların onunla barış koşulları üzerinde çalışmak, ardından da, kendi hükûmetini savaşın derhal durdurulmasına razı olmaya ikna etmeyi umarak bu belgeleri Tokyo’ya göndermek istediklerini bildirdi.

Stimson Dulles’in verdiği bilgilere çok fazla ilgi göstermedi. Amerikan hükûmeti Japonya’daki durum hakkında geniş çaplı bilgiye sahipti. Amerikalı ajan Almanya Dışişleri Bakanlığı’nda çalışıyordu ve Berlin’in düşüşüne kadar yalnızca Japon Dışişleri Bakanlığı’nın yazışma kopyalarını değil, Almanya’nın Tokyo Askerî Ataşesi tarafından Berlin’e gönderilmiş olan telgrafları da ele geçirmişti. Bu bilgilerden ve aynı zamanda Tokyo’nun Moskova’daki Büyükelçisi tarafından ele geçirilen yazışmalarından Japonya’daki karmaşık durumu, gruplar arasındaki mücadeleyi ve iktidar çevrelerinin yenilgiden kaçınma ve kayıtsız koşulsuz teslim olma amacıyla yaptıkları manevrayı Stimson iyi biliyordu. Stimson’un elinde, ABD Birleşik İstihbarat Komitesi’nin Japonya’nın müttefikler arasında görüş ayrılığı yaratma, savaşın sona ermesi için SSCB’nin aracı olarak değerlendirilmesi, Birleşmiş Milletlerin zafere ulaşma kararlılığını hafifletme niyetinin vurgulandığı raporu vardı. Amerikan istihbaratı, Japonya’nın kayıtsız koşulsuz teslim olmayı kabul etmeye hazır olmayacağı sonucuna varmıştı.[45]

Amerikan emperyalizmi, emperyalist rakibinin yıkılışını ve onun Pasifik Okyanusu ve Uzak Doğu'daki pozisyonunu ele geçirmeyi arzuluyordu. ABD iktidar çevreleri, savaşı düşmanı tam bir bozguna uğratıncaya ve faşizmi ortadan kaldırıncaya kadar sürdürmekte ısrarla direten Sovyetler Birliği'ni hesaba katmazlık edemezdi. Sovyet hükûmetinin tutumu, Birleşik Devletlerdekiler dâhil, geniş halk kitleleri tarafından büyük destek görüyordu. Tüm bunlar, Japon diplomatik manevralarının başarısızlığa uğramasının belirleyicisi olmuştu.

Japonya'nın SSCB ile İlgili Manevraları

Avrupa'da savaş bittiği ve Sovyetler Birliği faşist Almanya'ya karşı savaşı zaferle bitirdikten sonra barıştan yana olduğu için, bazı Japon politikacılar ve askerî liderler SSCB'nin müdahale etmemesini sağlamak ve savaşı Pasifik Okyanusu'nda sürdürmeyi akla uygun buluyorlardı.

Japon yöneticiler sağlıklı değerlendirme ve Sovyetler Birliği'nin, saldırgan savaşın sona erdirilmesine dönük ilkeli ve makul çizgisini hesaba katma yetisinden uzak görünüyorlardı. 29 Mayıs 1945'te V.M. Molotov Sato ile konuşmasında ona, Japonya'nın Uzak Doğu'da savaşı ne kadar daha sürdürmek niyetinde olduğu sorusunu ısrarla birkaç kez yöneltiyordu. Sato yanıttan kaçınma yeltenişine şu karşılığı aldı: "Uzak Doğu'da savaş çok uzun sürecek. SSCB savaşa katılmayan bir taraftır ve onun başlıca görevi kalıcı bir barışın sağlanmasıdır." [46]

Japonya yöneticileri Sovyetler Birliği'nin uyarılarına karşılık vermedi ve anti-faşist koalisyonun katılanları arasındaki görüş ayrılığından yararlanmayı umarak SSCB ile ilişkilerinde manevralarını sürdürdüler. Japon diplomasisinin planı Japonya'nın, tüm amaçlarına ulaşmada başarısız olmaları durumunda dahi, işgal ettiği toprakların önemli bir bölümünü kendilerine bırakabilecek uzlaşmacı bir barış antlaşması imzalanması için SSCB'nin aracılığa razı olmasına bel bağlamaktan oluşuyordu. Japon

diplomatların görüşlerine göre, Sovyetler Birliği, görüşmelere katılan taraflar üzerinde belirli etkide bulunabilecek bir aracıydı.

SSCB ile görüşmeleri başlatma çabaları daha Şubat 1945'te başlamıştı, gayri resmî ve dikkatli bir nitelik taşıyordu.

15 Şubat 1945'te Harbin'deki Japonya Genel Konsolosu Miyakava (geçmişte Japonya'nın Moskova Büyükelçiliği Danışmanı) "eski bir tanıdığı" olan Sovyetler Birliği'nin Japonya büyükelçisi Y.A. Malik'i ziyaret etti. Miyakava Y.A. Malik ile görüşmesinde savaşın şu andaki akışı içinde, yeterli prestij ve otorite sahibi çok önemli bir uluslararası kimliğin barış elçisi rolünü üstlenmesi ve tüm ülkelerden savaşa son vermelerini talep etmesi gerektiğinin zamanının geldiği konusuna iki kez dönmüştü. Miyakava'ya göre, böyle otoriteye sahip kişi ancak Sovyet hükûmetinin Başkanı olabilirdi. "Eğer o böyle bir öneride bulunsaydı", diyordu Miyakava "Hitler savaşa son verirdi, Roosevelt Churchill ile birlikte Sovyet hükûmetinin böyle bir önerisine itiraz edemezdi." [47]

"Genel bir barışın" tesisi için SSCB'nin devreye girmesi konusunda benzer bir öneri, Sovyet sularında avlanan "Niçigo" adlı balıkçılık şirketinin temsilcisi Tanakamaru tarafından yapıldı. 4 Mart 1945'te Y.A. Malik'i ziyaret eden Tanakamaru yalnızca Sovyetler Birliği'nin savaşa olumlu bir şekilde son verilmesi ve barış için çağrı yapabileceği konusunda ayrıntılı olarak konuşmaya başladı. [48]

21 Mart'ta bir sonraki buluşmada Tanakamaru, Sovyet Büyükelçisine Sigemitsu'nun bu anlamda herhangi bir öneri yapıp yapmadığı konusunda ağzını yokladı, ardından da görüşmelerin kendisi ile sınırlı kalması için kendi hizmetini önerdi. Tanakamaru'nun önerisinin kuşku uyandırmaması mümkün değildi. Bir Dışişleri Bakanı ve yabancı bir devletin Büyükelçisinin bir buluşma organize etmek için, şahısların aracılığına başvurmalarına gereksinimi yoktu. Y.A. Malik de Tanakamaru'nun dikkatini buna çekiyordu. [49]

SSCB'yi "genel barış" önerisi yapmaya teşvik etmek konusunda gayri resmî girişimler olumlu sonuçlar vermedi. O zaman bizzat Dışişleri Bakanı devreye girdi. 20 Nisan 1945'te Togo Sovyet Büyükelçisine şunları söylüyordu: "Japon-Sovyet dostluk ilişkileri (savaş yıllarında –y.n.) yegâne aydınlık noktaydı ve umarım, bu aydınlık nokta bulutları defedecek ve sayesinde tüm dünyada barışın geleceği bir başlangıç olacaktır." Ve bu

arada, kendisinin vurguladığına göre, Sovyet Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov ile o San Fransisco Konferansı'ndan döndüklerinden, sonra buluşmak için "şahsi gayri resmî arzusunu" [50]ifade etmişti, ama resmî bir davetiye gelmemişti.

Japon diplomasisi, inisiyatifin Japonya hükûmetinden değil, Sovyetler Birliğinden gelmesini istiyordu. Sovyet hükûmetinin böyle bir isteği olmadığını gören Togo, 1945 Mayısının ikinci yarısında daha aktif adımlar atma girişiminde bulundu. O, SSCB ile diplomatik manevralarına başlarken, Sovyetler, Japonya'nın ana müttefiki Almanya'nın bozguna uğramasının ardından, Birleşik Milletlere, kendi silahlı kuvvetlerini Pasifik Okyanusu savaş arenasında yoğunlaştırıp, Japonya'nın direnişine son verme olanağı sağlıyordu. Bu koşullarda Japonya'nın uluslararası konumunda önemli bir iyileşmeyi ya da uzlaşmacı barışı sağlamak neredeyse yerine getirilemez bir görevdi. Bununla birlikte, Mayıs ayı yirmili rakamlara vardığında Togo eski Başbakan, Dışişleri Bakanı ve SSCB eski büyükelçisi Hirota'ya Sovyet Büyükelçisiyle buluşma ve Japonya ile yeni herhangi bir anlaşma konusunda Sovyetler Birliği'nin tutumu ile ilgili nabız yoklama görevi verdi. Bakan, Hirota'ya görüşmeleri gizli ve gayri resmî olarak başlatmayı öğütlüyordu.[51] Ayrıca Moskova büyükelçisi Sato'ya Sovyet tarafı ile "ne şekilde olursa olsun ilişkileri sürdürmek ve genişletmek" görevi vermişti. [52]

3 Haziran akşamı Hirota Y.A. Malik'i, Amerikan uçaklarının Tokyo'ya saldırı düzenlemesi nedeniyle Sovyet Büyükelçiliği'nin taşındığı sahil kasabası Hakone'de ziyaret etti. Hirota Büyükelçiye kendine ait evin hava saldırıları nedeniyle yıkılmasından dolayı arkadaşında yaşamak için Hakone'ye geldiğini açıkladı. Konuk, Sovyet Büyükelçisine Japon kamuoyunun ittifak hâlinde SSCB ile dostluk ilişkilerinden yana olduğunu ve Japonya'da "Sovyet-Japon ilişkilerinin hangi yollarla iyileştirileceği konusu üzerinde çok düşünüldüğü ve bunun araştırıldığını[53] söylüyordu. Hirota Büyükelçiye Japonya hükûmetinin SSCB ile uzun süreli anlaşma imzalamak istediğini bildiriyordu. [54]Sovyet Büyükelçi, Hirota tarafından dile getirilen öneriler konusunda kendi görüşlerini dile getirmedi, çünkü Hirota devlet içinde bir makamın sahibi değildi ve Büyükelçi onu bir özel şahıs olarak görüyordu.

6 Haziran 1945'te Savaşı Yönetme Yüksek Konseyi "devlet gücünün bugünkü durumu ve uluslararası durum değerlendirmesine ilişkin temel ilkeleri" kabul etti. Bu belge "halkın bütünleşmesi ve elverişli coğrafi konum" konusunda resmî bildirilerin soyut sözcükleri ve propaganda formülleriyle doluydu. Savaşı zafer getirecek sonuca götürerek, İmparatora sonsuz bağlılık ilkesinden hareketle güç sarf ederek ulusal devlet düzeninin geleneklerini savunma ödevi ön plana çıkıyordu. [55]Togo, "Japonya için uluslararası durumun çok elverişsiz olduğunu" belirterek savaşın sürdürülmesi hedefine karşı çıktı. Togo, askerî çevrelerin tespitlerinin bizzat Japonya'da savaşma hedefinin "güçlü bir hava kuvvetinin olması durumunda ancak doğru olabileceği" görüşündeydi. Eğer böyle bir kuvvet yoksa "böyle bir metodun Japonya için yararlı olduğunu söylemek mümkün değildir". En sonunda şu formül kabul edildi: "Eğer Ağustos'ta, Eylül'de üretimi artırmak mümkün olursa, işte o zaman askerî gücü korumak ve savaşı sürdürmek mümkündür." [56]

Bu karar 8 Haziran'da İmparatorun da katıldığı Başkomutanlık Karargâhı'ndaki konferansta onaylandı.

9 Haziran'da Parlamentonun 87. Olağanüstü oturumu toplandı. Oturum, Japon halkı arasında yurtseverliğin yükselişini hedeflemiş olan şoven bir eğilimin kol gezdiği bir ortamda geçti. Togo ve İonay oturumdaki toplantının sonuçlarından memnun değillerdi. Onlar, oturumun kapanış gününde, 12 Haziran'da 14 Mayıs 1945 tarihli "Büyük Altılı" kararının üçüncü maddesinin gerçekleştirilmesi için acil önlemler alınması gerektiği kararına vardılar: "SSCB'nin arabuluculuğu ile İngiltere ve ABD ile barış sağlamak." Ancak, Togo bu düşüncenin gerçekleştirilmesi olanağına giderek daha az inanıyordu. Togo, oturumun kapanmasından önce Parlamentonun gizli toplantısında yaptığı konuşmada, SSCB ile ilişkilere "iyimser olarak bakmak olanaksızdır. Tam tersine, sizi uyarmam gerek... SSCB Japonya'ya karşı savaşa girebilir" [57] diyordu.

20 Haziran'da Sovyet Büyükelçiliği'nde Tanakamaru yeniden ortaya çıktı. Malik ile konuşmasında, son derece açık bir şekilde, Japonya'nın, SSCB'den "Sovyetler Birliği için artık gereksiz olan" uçakları almak istediğini ima ediyordu. Ardından yeniden geçmişe döndü: Sovyet Başbakanı Amerika'ya ve Japonya'ya barış anlaşması imzalamayı önersindi. ABD'nin kayıtsız koşulsuz teslim olmayı talep ettiğini bilen

Büyükelçinin, Tanakamaru'nun somut olarak ne istediği sorusuna Tanakamaru, Japonya'nın, savaş öncesi var olan duruma yeniden dönebileceğini, ama Amerika'nın talep ettiği gibi, Tayvan'ı ve diğer şeyleri veremeyeceğini belirtti. [58]Tanakamaru'nun söyledikleri iktidar çevrelerinin bazı gruplarının eğilimlerini yansıtıyordu.

22 Haziran'da Savaşı Yönetme Yüksek Konseyi'nin toplantısı yapıldı. Toplantıda bulunan İmparator savaşın sona erdirilmesinden yana görüş bildirdi. Bu açıklama uyarınca, Hirota'nın Sovyetler Birliği'nin Tokyo Büyükelçisi ile yeniden buluşması kararlaştırıldı. [59]

Togo'nun direktifi üzerine Hirota 24 Haziran'da Y.A. Malik'i Hakone'de yeniden ziyaret etti. Hirota Büyükelçi ile konuşmasına, "SSCB ile Japonya arasında barış ve dostluk ilişkilerinin tesis edilmesinin" ve bunun bir anlaşma ile kayıtlara geçirilmesinin gerekliliğinden söz ederek başladı. O ısrarla "iki ülkeyi ilgilendiren şu temel sorunların" tartışılmasını öneriyordu: Çin'in Kuzeydoğusu ve diğer bölgelerindeki durum, Asya'nın Güney kesiminde ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi vb. Ayrıca, Hirota SSCB için kauçuk, kurşun, kalay, volfram temin etme olanakları olduğunu ifade ediyordu. Hirota buna karşılık Sovyet petrolü temini konusunu öne sürüyor ve buna Sovyet Büyükelçisi şu yanıtı veriyordu: "Bu karmaşık ve hassas bir konu." Zamanında S.A. Lozovskiy Japon büyükelçisi Sato'ya SSCB'ye kauçuk satmaları önerisiyle başvurduğunda Büyükelçi kendisine aynen bu yanıtı vermişti! [60]

29 Haziran'da Hirota Sovyet Büyükelçiliği'ni bir kez daha ziyaret etti. O Japonya ile SSCB arasında Doğu Asya'da barışın karşılıklı sürdürülmesi ve saldırmazlık ilişkileri kurulması konusunda anlaşma imzalamayı önerdi. Japonya savaştan sonra Mançurya'yı tarafsızlaştırmaya razı olarak oradan askerlerini çekebilir, SSCB'den petrol alması koşuluyla Sovyet sularında balıkçılık yapma haklarından vazgeçebilirdi vb. Hirota, bu önerilerin Moskova'ya iletilmesi ve Sovyet hükûmetince incelenmesinde ısrar ediyordu. [61]

Sovyet Büyükelçisi, basına dayanarak Hirota'ya önde gelen bir Japon görevlinin İsveç'te barış görüşmeleri yürüttüğünün gerçek olup olmadığın soruyordu. Gerçeklerin aksine, Hirota bunun olamayacağını, Japonya'nın SSCB'den başka kimse ile görüşmek niyetinde olmadığı yanıtını veriyordu. [62] Oysa yukarıda da belirtildiği gibi, Japonya o sıralar İsveç, İsviçre ve

Portekiz’de Amerikalıların tutumu üzerinde hararetli bir diplomatik nabız yoklama çalışmaları yürütüyordu.

Haziran sonunda, üç büyük devletin hükûmet Başkanlarının hazırlanmakta olan buluşmasına ilişkin haberler üzerine Togo, Konferanstan önce hareket edip SSCB’nin arabuluculuğunu sağlamak için Sovyetler Birliği’ne Japonya özel temsilcisini göndermeye karar verdi.[63] 12 Temmuz’da İmparator, Konoe’yi Japonya özel temsilcisi olarak onayladı. Aynı gün Togo Sato’ya kendisine SSCB Dışişleri Halk Komiseri’ni ziyaret etme görevini verdiği bir telgraf gönderdi.

13 Temmuz’da Sato SSCB Dışişleri Halk Komiseri yardımcısı S.A. Lozovskiy’i ziyaret ederek kendisine Dışişleri Halk Komiseri adına, SSCB’ye özel temsilci gelmesine razı olmasını rica ettiği bir mektup sundu. Mektuba İmparatorun genel ifadelerle “çok yakında savaşa son verme iradesinin dile getirildiğine” işaret edilen mesajı eklenmişti. Daha sonra, İngiltere ve ABD’nin kayıtsız koşulsuz teslim alma talebi nedeniyle Japonya’nın savaşı sonuna kadar sürdürmek zorunda olacağı ve kaçınılmaz olarak da bunun “şiddetli kan akmasına” yol açacağı ifade ediliyordu. Mesajın sonunda İmparator “insanlığın yararına en kısa zamanda barışın tesis edilmesi arzusunu dile getiriyordu.” [64]

Zaten belli bir adresi de olmayan büyükelçi Sato’nun V.M. Molotov adına verdiği ne bu mektupta ne de İmparatorun mesajında ne Konoe’nin SSCB’ye ziyaretinin amacı ne de onun yetkileri formüle edilmişti. Bu yetkiler bizzat Japonya hükûmeti tarafından net olarak belirlenmemişti. Daha Togo ile ön görüş alışverişleri sırasında, ardından da İmparator ile konuşmalarda Konoe kendisine görüşmeler yapabilmesi için sınırsız yetkiler verilmesinde ısrar etmişti. Konoe şahsen SSCB’ye gitmek istemiyordu. O ABD ya da İngiltere’ye büyük bir memnuniyetle gidebilirdi. Konoe’nin hareketlerinin ardında yatan ise, işi sürüncemede bırakarak, hükûmetin SSCB’yi aracı olarak kullanma düşüncesinden vazgeçmesini sağlama umuduydu. Konoe onun yetkileriyle ilgili sorunun çözümünün sürüncemede kalması, olasıdır, Moskova ziyaretini gereksiz kılacağı düşüncesindeydi.

18 Temmuz’da Togo İmparator’a Potsdam’da başlayan konferansı bildirdi ve SSCB ile bundan sonra çalışmaların yürütülmesi konusunda talimat vermesi ricasında bulundu. İmparator Japonya’nın önerisinin SSCB’ye

iletilmesi talebinde bulundu.[65] Aynı gün Moskova'da S.A. Lozovskiy Sato'nun mektubuna ve İmparator'un mesajına Sovyet hükûmetinin yanıtını iletti. Mektupta "Japonya İmparatoru'nun mesajında ifade edilen düşüncelerin genel ifadeler taşıdığı ve somut herhangi bir öneri içermediğine işaret ediliyordu. Aynı zamanda Prens Konoe misyonunun görevinin neden ibaret olduğu Sovyet hükûmeti için netlik taşımamaktadır." Sonuç bölümünde şu ifadeler yer alıyordu: "Açıklamalardan dolayı Sovyet hükûmeti İmparator'un mesajı, aynı zamanda Konoe'nin misyonu konusunda belirli bir yanıt vermeyi olanaklı görmemektir." [66]

24 Temmuz'da Sato Togo'dan bir telgraf aldı. Bakan kendisini, Konoe'nin misyon ödevinin, Sovyet hükûmetine savaşın sona erdirilmesi amacıyla Sovyet hükûmetinin arabuluculuğunu rica etmekten ibaret olduğunu bildirmekle görevlendirmişti. Onun görevleri arasında ayrıca Sovyet-Japon ilişkilerini güçlendirme konusunda Sovyet hükûmeti ile görüşmeler yapmak da vardı. [67] 25 Temmuz'da Sato S.A. Lozovskiy'e, Japon hükûmetinin Konoe'nin misyon ödevine ilişkin bu açıklamalarını bildirdi.

Potsdam Konferansı sırasında Sovyet tarafı Japonya'nın önerisi hakkında müttefiklerine bilgi verdi. Bir de, daha önce ifade edildiği gibi, Sovyet delegasyonunun Başkanı J. Stalin, SSCB'nin Japonya'nın arabuluculuk konusundaki yeni önerisine ret yanıtı vereceğini bildirdi. Truman ve Churchill bu içerikteki bir yanıta razı oldular.

Japonya'nın Tutumuna İlişkin Potsdam Deklarasyonu

26 Temmuz'da ABD, Büyük Britanya ve Çin Potsdam Deklarasyonu'nu kabul ettiler. Bu devletler Japonya'yı bundan sonra direnmenin çabuk ve tam olarak bir bozguna, metropolün kaçınılmaz olarak yıkılmasına ve silahlı kuvvetlerinin nihai olarak yok olmasına yol açacağı konusunda uyarıp teslim olmaya çağırdılar.

Potsdam Deklarasyonu, teslim alınmasından sonra Japonya'ya uygulanması gereken temel siyasal ilkeleri formüle ediyordu. Bu ilkeler

şunlardan ibaretti: militarizmin tümüyle yok edilmesi; deklarasyonun temel amaçlarının gerçekleştirilmesi için Japonya'nın kuşatılması; Japonya'nın egemenliğinin Honsyu, Hokkaydo, Kyusyu, Siroku adaları ve müttefiklerce belirtilecek olan daha küçük adalarla sınırlanmasını öngören Kahire Deklarasyonu'nun koşullarının yerine getirilmesi; Japonya ordusunun silahsızlandırılması; savaş suçlularının şiddetle cezalandırılması; Japon halkı arasında demokratik eğilimlerin yeniden doğuşu ve güçlendirilmesi önündeki tüm engellerin ortadan kaldırılması; ifade, din ve düşünce özgürlüğünün sağlanması, aynı zamanda temel insan haklarına saygı. Deklarasyonda şunlar belirtiliyordu: "Japonya'nın ekonomik faaliyetlerini sürdürmesi ve savaş tazminatını adil olarak aynen ödemesini sağlayacak bir sanayiye sahip olmasına izin verilecek, ancak onun savaşması için yeniden silahlanmasını sağlayacak sanayi dallarına sahip olmasına izin verilmeyecektir."

Müttefikler "Japon halkının özgür iradesine uygun olarak barışçıl eğilimleri olan ve sorumluluk sahibi bir hükûmet kurulur kurulmaz"[68] işgal ordularını bu ülkeden çekme yükümlülüğünü üstlendiler.

Japonya'nın sivilleşmesi ve demokratikleşmesini talep eden Potsdam Deklarasyonu, Sovyet devletinin savaştaki belirleyici rolünün sonucu olan İkinci Dünya Savaşı'nın anti-faşist, özgürlükçü niteliğini yansıtıyordu.

Potsdam Deklarasyonu'nun yayımlanmasından sonra Dışişleri bakan yardımcısı Syuniti Matsumoto, Togo'ya, "deklarasyonun aslında koşullu teslim olma önerisi olduğunu", savaşın sona ermesinin yegâne biçiminin, koşulların önerildiği şekliyle kabul edilmesi olduğunu belirtiyordu. Ve yine ona göre, hükûmet deklarasyonun tam metnini yayımlamalıydı. Hükûmet hiçbir koşulda müttefiklerin taleplerini reddetmemeliydi. Günümüz koşullarında bunu yapmak mümkün değilse, bir uzlaşma niteliğinde, en mantıklısı hiçbir şey söylememektir.

Togo ilke olarak bu bakış açısıyla mutabıktı. Ancak, bu konunun askerlerle görüşülmesi sırasındaki güçlükleri öngörerek, hükûmetin Potsdam Deklarasyonu'nu yorumlamaksızın "Büyük Altılının Mayıs ayında kabul edilen planının üçüncü maddesinin gerçekleştirilmesi, yani Sovyetler Birliği'nin aracı olmaya razı edilmesinin sağlanması için tüm çabasını sarf edeceği bir kararın alınmasını istiyordu. Eğer bu yapılamazsa, ona göre

Japonya, Potsdam Deklarasyonu'nun ilan ettiğinden daha kabul edilebilir koşullar elde edebilirdi.

Togo ABD iktidar çevrelerinin gerçek niyetini kavramıştı. İsveç, İsviçre ve Portekiz'deki Amerikalı temsilcilerin Japonya'nın yaptığı nabız yoklanmasına gösterdikleri büyük ilgi rastlantı değildir. Japonya Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan "Potsdam Deklarasyonu'nun kabulü arifesinde Birleşik Uluslar kamuoyunun Japonya'ya bakışı" adlı özetlemede, "Birleşik Ulusların askerî amaçlarına olan inançlarını koruyan, Sovyetler Birliği'ne güvenmeyen ama ondan korkan Amerikalılar arasında Japonya ile barış yararına olan eğilimlerin oldukça güçlü" [69] olduğuna işaret ediliyordu.

"Büyük Altılının toplantısında, ardından da 27 Temmuz'da yapılan Bakanlar kurulu oturumunda, ortam Potsdam Deklarasyonu'nun koşullarının kabul edilmesinin sözünün dahi edilmesine müsait değildi. Bununla birlikte Togo, SSCB ile yapılacak görüşmeleri zora sokmamak için deklarasyonun reddedilmemesini önerdi. Togo üst düzey devlet danışmanları ve Bakanları, ortaya çıkan koşullarda deklarasyona hiç yanıt vermemenin daha makul olacağına güçlükle ikna etmeyi başarmıştı.

Tartışma sırasında askerler hükûmetin müttefiklere "hak ettikleri" yanıtı vermesini talep ediyorlardı. Ancak, Başbakan Sudzuki Togo'yu destekliyordu. Sudzuki hükûmetin "mokusatsu"[70] ilkesine göre hareket edeceğini, yani deklarasyonu tümüyle görmezden geleceğini söyledi.[71] Ayrıca, yurtdışında müttefiklerin koşullarının Japonya tarafından reddi olarak yorumlanabilecek hareketlerden kaçınılması kararlaştırıldı.

Askerî yöneticiler, deklarasyona resmî tepkinin olmamasının, halk ve ordu tarafından sessizce onaylama olarak algılanabileceğinden çekiniyorlardı. Bu, asker sınıfının kurban edileceği, çok sayıda askerî temsilcinin savaş suçlusu olarak mahkûm olacağı anlamına gelebilirdi. "Anakara'da direniş stratejisinden", yani bizzat Japonya topraklarında ve Çin'in kuşatılmış bölgelerinde savaşın devamından hareketle, askerler Potsdam Deklarasyonu'nun kabul edilmeyeceğinin kamuoyuna açıklanmasını talep ediyorlardı. Onlar, uluslararası ortamın değişmesi, öncelikle de anti-faşist koalisyon içinde görüş ayrılığı doğacağı umuduyla mümkün olduğunca daha fazla dayanma çabasındaydılar.

28 Temmuz’da, hükûmet ve Başkomutanlık temsilcilerinin İmparatorluk Sarayı’ndaki toplantısı sırasında askerî liderler Togo’nun yokluğundan yararlanmaya ve deklarasyon konusunda önceden kabul edilen kararın gözden geçirilmesini sağlamaya karar verdiler. Savaş bakanı Anami, Genelkurmay Başkanı Umedzu ve Toyöda, Başbakan Sudzuki’yi ayrı bir odaya çağırarak, hükûmetin Potsdam Deklarasyonu’na tepki göstermemesinin, askerlerin mücadele ruhunu çok ciddi olarak etkilemekte olduğunu bildirdiler. Onların görüşüne göre, hükûmet deklarasyonu önemsemediğini kararlı bir dille ifade etmeli, her şeye rağmen kendi çizgisini izleyeceğini ilan etmeliydi. Sudzuki hararetli militaristlerin baskısı karşısında direnemedi. [72]Aynı gün basın toplantısı yapıldı ve bu toplantıda Sudzuki Japonya hükûmetinin Potsdam Deklarasyonu’nu kabul etmekten vazgeçtiğini ilan etti. “Potsdam Deklarasyonu”, diyordu Sudzuki “Kahire Deklarasyonu’nun bir ekidir. Hükûmet ona fazlaca bir önem vermemektedir ve biz bunu tanımıyoruz. Biz geri adım atmaksızın, savaşın başarıyla sonuçlanması için ilerlemeyi sürdüreceğiz.” [73]

Sudzuki’nin açıklaması sansasyon yaratmıştı. Japon gazeteleri bu açıklamayı ertesi gün kocaman puntolarla verdi, radyo yayınları ise Potsdam Deklarasyonu’nun Japonya tarafından göz ardı edilmesine ilişkin haberi tüm dünyaya duyuruyordu.[74] Başbakanın açıklamalarına öfkelenen Togo, Sudzuki’ye, Başbakanın dahi Bakanlar Kurulu kararını göz ardı edemeyeceğini belirtiyordu. Sudzuki, açıklamasının, diplomatların faaliyetlerini sekteye uğrattığını kendisi de anlıyordu. “Ama açıklanmış olandan geri dönmek benim için güç, daha doğrusu olanaksızdır”[75] diyordu Başbakan Togo ile buluşmasında.

İleri görüşlü siyasetçiler ve diplomatlar, Potsdam Deklarasyonu’nda vaat edilenlerden daha fazlasını düşmandan talep etmenin güç olduğuna hükûmeti ikna etmeye çalışıyorlardı. Yurtdışındaki Japon diplomatlar Togo’ya Potsdam Deklarasyonu’nun kabul edilmesinde direttikleri telgraflar gönderdiler. İsviçre’deki Japon elçi Kase, Potsdam Deklarasyonu koşullarının, Almanya ile ilgili Kırım Deklarasyonu koşullarından önemli ölçüde yumuşak olduğunu yazıyordu. O, etkili Amerikalı çevreler tarafından uzlaşmacı anlaşma çabasını vurgulayarak, ABD’nin Japonya’ya bakışını ayrıntılı olarak analiz ediyordu. Japonya’nın SSCB büyükelçisi

Sato, Togo'ya ayrıca Kase'in tutumuna katıldığını belirten bir telgraf gönderdi. [76]

Ancak Japon militaristler galip gelmişlerdi.

30 Temmuz'da Sato, Sovyet hükûmetinin arabuluculuk ve Moskova'ya özel bir misyonun gönderilmesi konusundaki Japon önerisine yanıtını öğrenmek için S.A. Lozovskiy'i ziyaret etti. S.A. Lozovskiy hükûmet Başkanı ve Dışişleri Halk Komiseri'nin Moskova'da olmamasının, kesin yanıt vermelerine izin vermediğine işaret etti. Sato "Japonya'ya kayıtsız koşulsuz teslim olmayı dayatma niyeti içeren" Potsdam Deklarasyonu'na dikkat çekti. Bir de Sato Japonya'nın Potsdam Deklarasyonu'nda ifade edilen koşullarda teslim olmayacağını bildirdi. Arabuluculuk konusuna dönen Sato, Konoe'nin en geniş yetkilerle donatılacağını vurguladı.[77]

Sato'nun açıklaması Başbakan Sudzuki'nin deklarasyonunu teyit etmişti. Japon militaristler Japon adalarında ve işgal etmiş oldukları Doğu Asya topraklarında sürekli savaşma niyetindeydiler.

Japonya hükûmetinin Potsdam Deklarasyonu'nu reddetmesi, Japon halkının ek olarak yüz binlerce yeni kurban vermesine mal oldu. Amerikalı emperyalistler bu reddi Japonya'da sivil halkın üzerine iki atom bombası atmak için kullandılar.

24 Temmuz'da ABD stratejik havacılık Komutanına, hava koşulları bombardımana uygun olur olmaz, takriben 3 Ağustos 1945'te Hiroşima, Kokura, Nigata, Nagazaki kentlerinden birine ilk özel bombayı atması [78]emri verildi. Amerikan Stratejik Bombardıman Uçakları İdare Dairesi'nin raporunda da itiraf edildiği gibi, Hiroşima ve Nagazaki nüfus yoğunluğu ve ülke yaşamındaki önemleri nedeniyle seçilmişlerdi[79] Amerikan hükûmeti, güç gösterisi ve SSCB başta olmak üzere diğer devletleri korkutmak için yüz binlerce kadın, çocuk ve yaşlıyı yok etmiş ve inanılmaz acılara sürüklemişti. Truman şu itirafta bulunur: "Elbette ben atom bombasının patlamasının akıl almaz yıkımlara ve kurbanlara mal olacağını anlıyordum."[80] Amerikan hükûmeti Japonya'ya karşı atom bombası kullanmayı SSCB'nin savaşa gireceği ana rast getirmişti. İlk iki bombanın yapımı için ABD'nin elinde bulunan tüm uranyum ve plütonyum rezervleri seferber edilmişti.

6 Ağustos sabah saat 08.00'da Hiroşima üzerinde iki Amerikan bombardıman uçağı belirdi. Alarm sinyali verilmişti, ama uçakların az olduğunu gören insanlar sığınaklara kaçışmayıp çalışmalarını sürdürdü. Bombardıman uçakları kentin merkezine ulaştığında onlardan biri küçük bir paraşüt fırlattı. 08.15'te kulakları sağır eden bir patlama duyuldu. Kent harabeye dönüşmüştü.

Ertesi sabah, 7 Ağustos'ta radyoda Truman'ın konuşması yayımlandı. Bu konuşmada, atom bombası atıldığını bildiren Truman, "Eğer teslim olmazsa, Japonya'yı, diğer yerlere de atom bombaları atmakla" tehdit ediyordu. O sıralar ABD 9 Ağustos'ta Nagazaki'ye attığı bir bombaya daha sahipti. Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombardımanları sonucunda 447 bin sivil öldürülmüş ve sakat kalmıştı.[81]

Askerî ve siyasi otoriteler atom bombalarının Japonya'ya karşı savaşın sonucunu belirleyemediğini itiraf ediyorlardı. W. Churchill "Japonya'nın yazgısının atom bombasıyla belirlendiğini tahmin etmenin hata olduğunu" belirtir. ABD Başkanının Kurmay başkanı, Filo Amirali W. Leahy şunları yazar: "Bana göre, bu barbar silahın Hiroşima ve Nagazaki'de kullanılması Japonya'ya karşı savaşımıza önemli hiçbir katkı yapmamıştır." [82]

Demek oluyor ki, atom bombasının kullanılmasında hiçbir stratejik ya da taktik gereklilik yoktu. Bu nedenle, atom bombasının kullanılması aslında siyasal bir nitelik taşıyordu ve ABD'nin Uzak Doğu sorunlarının çözümünde SSCB'nin pozisyonunu zayıflatmak, savaş sonrası Japonya'sının ABD'nin Asya'da önemli bir üssüne dönüşmesini sağlamak ve Amerikan emperyalizminin atom gücünün sergilenmesi arzusundan kaynaklanmıştır. ABD'nin atom silahının kullanılmasındaki daha geniş kapsamlı siyasal amaç ise dünya egemenliğini kurmaktı. (Askerî Seferberlik Dairesi Başkanı, daha sonra ise Dışişleri Bakanı) Byrns atom bombası deneme patlamasından birkaç ay önce Truman ile konuşmasında yeni bombanın "savaş sonunda bizim koşullarımızı dikte etmek olanağı vereceğini"[83] bildiriyordu.

Atom bombardımanlarından sonra Japonya kendisini yenilgiye uğramış olarak kabul etmiyordu.

Japonya'nın pozisyonu güçtü. Togo bomba patlamasının sonuçlarını açığa çıkarmanın ve ABD'nin bu insanlık dışı savaş yöntemini protesto etmenin gerekli olduğu düşüncesindeydi. Togo'nun 7 Ağustos'taki bilgi talebine

Yüksek Başkomutanlık Karargâhı Hiroşima'ya "alelade, ama farklı bir gücü olan bombanın" fırlatıldığı bilgisini verdi. Askerî liderler Togo'nun, kabine toplantısında savaşın sona ermesi konusunun tartışılması önerisini reddettiler.[84] Savaşı Yönetme Yüksek Konseyi'nin 8 Ağustos'ta yapacağı oturum iptal edildi. Japon yöneticiler Sato'nun Sovyet Dışişleri Halk Komiseri ile görüşmesinin sonuçlarını bekliyordu.

7 Ağustos'ta Togo bir telgraf çekiyor ve ona SSCB Dışişleri Halk Komiseri'ni derhâl ziyaret etmesi ve Japonya'nın arabuluculuk ricasına Sovyet hükûmetinin yanıtını öğrenmesi direktifini veriyordu.

5 Ağustos'ta Sovyet hükûmeti yöneticileri Potsdam'dan Moskova'ya dönmüştü. Ertesi gün, daha Togo'nun telgrafını almadan Sato Bakana kendisinin V.M. Molotov ile buluşmasının 8 Ağustos akşamında gerçekleşeceğini bildiriyordu. [85]

SSCB'nin Japonya ile Savaşa Girmesi Japonya'nın Yenilmesi ve Kayıtsız Koşulsuz Teslim Olması

8 Ağustos saat 17.00'da SSCB Dışişleri Bakanı Halk Komiseri Japonya Büyükelçisini kabul etti. Halk Komiseri Sovyet hükûmeti adına Japonya hükûmetine iletilmesi için şunları belirtiyordu: "Hitler Almanyası'nın yenilmesi ve teslim olmasından sonra Japonya hâlâ savaşın devamından yana olan yegâne büyük devlettir." Sovyet hükûmeti Potsdam Deklarasyonu'nun Japonya tarafından reddedilmesinden dolayı "Japonya'nın Sovyet hükûmetine Uzak Doğu'daki savaşta arabuluculuk önerisi" her türlü dayanağını yitirmişti. Sovyet hükûmeti müttefik devletlerin 26 Temmuz 1945 tarihli açıklamasına katılıyordu ve "barışın gelişini yaklaştırmak, halkları daha fazla kurban vermekten ve acılardan kurtarmak ve Japon halkına, kayıtsız koşulsuz teslim olmayı reddettikten sonra Almanya tarafından yaşanan tehlikeler ve yıkımlardan kurtulma olanağı vermek" çabasıyla 9 Ağustos itibarıyla "Sovyetler Birliği'nin kendisini Japonya ile savaş durumunda saydığını" [86]ilan etti. Bildiriyi

Sato'ya sunan SSCB Dışişleri Halk Komiseri, "bugün önemli olanın savaşı hemen bitirip bir an önce barışı tesis etmek" [87] olduğunu vurguladı.

Sovyet hükûmeti Japonya ile savaşa girerken, Uzak Doğu'da savaşın ocağını yok etmek, Asya halklarını Japon emperyalizminin tiranlığından kurtarmak, ülkenin Uzak Doğu'da devlet çıkarlarını sağlamak ve milyonlarca insanı Japonya ile Japonya tarafından işgal edilen ülkelerin topraklarında uzun süreli ve yıkıcı savaş tehdidinden kurtararak, genel barışın gelmesini sağlamak çabası veriyordu.

SSCB'nin Japonya ile savaşa girmesi, Japon militarizminin çok kısa bir sürede bozguna uğramasının belirleyicisi olmuştu.

Orduları Kızıl Ordu ile birlikte hareket eden Moğolistan Halk Cumhuriyeti de 10 Ağustos'ta Japonya'ya karşı savaşa girdi. Moğolistan Halk Cumhuriyeti hükûmetinin "Moğol Kardeşlere" bildirisinde şu ifadeler yer alıyordu: "Moğollar! Kızıl Ordu Amerika ve İngiliz orduları ile birlikte Almanya'nın faşist ordularını tam anlamıyla bozguna uğratmış ve Avrupa halklarını faşist kâbustan kurtararak onlara barış ve özgürlüğü getirmiştir. Tüm Avrupa halkları Kızıl Ordu'yu kurtarıcı bir ordu olarak övmektedir. Bizim de işgalci ve soyguncu Japon rejiminin kâbusundan kurtulma zamanımız gelmiştir. Moğollar! Japon işgalcilere karşı kutsal kurtuluş savaşı için ileri!"[88] Yine aynı gün Çin'in 8. ve yeni 4. Orduları ve partizanları Kuzey ve Orta Çin'de geniş kapsamlı taarruz başlattılar. Ülkenin dağlık bölgelerinde faaliyet gösteren Koreli partizanlar Japon işgalcilere karşı mücadelelerini hızlandırdılar.

Sovyet orduları düşmana üç yönden: Baykal ötesinden, Amur'dan ve Sahil'den Primorya'dan darbeler vurdu. Böylece, seçkin Kwantung ordusu askerlerini kuşatıp parçalara ayırmak ve parça parça imha etmek ve Kuzeydoğu Çin ve Kuzey Kore halkını Japon işgalinden kurtarmak olan başlıca stratejik ödevini yerine getirmiş oldu. Sovyet uçakları ve askerî filosu Kuzeydoğu Çin ve Kuzey Kore'deki Japon hedeflerine, ayrıca Kore sahili yakınlarındaki ve Kore ile Japonya arasında bulunan Japon gemilerine darbeler vuruyordu. Hiçbir Sovyet uçağı ya da gemisi Japonya topraklarına ateş açmamış ya da bombardıman uygulamamış ve Japonya'daki sivil halka zerre kadar zarar verilmemiştir.

Sovyetler Birliği'nin savaşa girmesi, Japonya adalarında belirleyici muharebeler başladığında anakarada bulunan kara ordusunun taze

kuvvetlerinin Japonya'nın uzun süreli ve başarılı bir savaş yürütmesini sağlayacağını iddia eden militaristlerin elinden başlıca kozlarını almıştı.

Sovyetler Birliği tarafından savaş ilan edildiği öğrenildiğinde Yüksek Başkomutanlık Karargâhı Kızıl Ordu'ya karşı askerî harekâtların başlatılması emrini verdi. Çin'deki seferi ordusuna, Kwantung ordusuna, yardım etmek için asker sevkiyatı yapması emri verildi. Japonya'nın ana piyade grubu olan Kwantung ordusu hatırı sayılır bir güçtü ve uzun yıllar boyunca kurulan güçlü savunma tesislerine sahipti. Kukla Mançukuo hükûmetinin, İç Moğolistan'ın ve Suiyuan ordu grubuyla birlikte Kızıl Ordu'ya karşı duran kuvvetlerin sayısı 1 milyon 200 bindi. [89]

Sovyet askerleri altı gün boyunca müstahkem bölge hatlarını tümüyle aştı ve Kuzeydoğu Çin'in en büyük merkezlerine girdi. Kwantung ordusunun karargâhı askerlerini yönetemez duruma geldi. Kwantung ordusunun tepesinde kesin yenilgi tehdidi dolaşıyordu.

Sovyetler Birliği'nin savaşa girmesi savaşın sonucunu belirledi ve Japonya hükûmetinin savaşın başarıyla sürdürülmesi umutlarını dayanaksız kıldı. 9 Ağustos sabahı erkenden Togo Başbakan Sudzuki'ye geldi ve savaşı bitirmek gerektiğini belirtti. Başbakan, Togo'nun görüşüyle mutabık kaldı. Togo'yu Denizcilik bakanı İonay da destekliyordu. Togo Saray çevrelerinin desteğini almaya karar verdi ve İmparator'un kardeşi Prens Takamatsu'ya gitti. "Bugün devlet düzeni Potsdam Deklarasyonu kabul edilerek korunabilir", diyordu Togo. Takamatsu'nun "Toprak konusunda bir şeyler yapmak mümkün değil mi?" uyarısına Togo yanıt veriyordu: "Önce biz esas olarak bu konuda Birleşmiş Milletlerle görüşmeler yapmaya çabaladık, ama şimdi, çok yazık ki, bu oldukça zor." [90] Aynı zamanda Basın Hamisi bakan Kido İmparator ile buluştu ve kendisine savaşı bitirmek gerektiğini belirtti. İmparator buna razı oldu ve ona bu görüşü Başbakana iletmesi talimatını verdi. [91]

9 Ağustos saat 10.30'da Savaş Yönetme Yüksek Konseyi'nin oturumu açıldı. Başbakan Sudzuki şu açıklamayı yapmak zorunda kaldı: "Bu sabah Sovyetler Birliği'nin savaşa girmesi bizi nihai olarak çıkışsız bir duruma sokmakta ve savaşın sürdürülmesini olanaksız kılmaktadır."[92] SSCB'nin savaşa girmesi askerî yöneticileri de tutumlarını değiştirmeye zorlamıştı. Anami, Umedzu ve Toyöda şimdi Potsdam Deklarasyonu'nu kabul etmeye razı olmuşlardı, ama şu dört koşulu öne sürüyorlardı: Mevcut devlet

düzeninin korunması, savaş suçlularının bizzat Japonlar tarafından cezalandırılması, silahsızlanmada bağımsız hareket edilmesi, müttefikler tarafından işgalin kabul edilmemesi (eğer işgal kaçınılmazsa, bu kısa süreli olmalı, çok fazla kuvvetle gerçekleştirilmemeli, Tokyo kentini kapsamamalıdır). Askerî yöneticiler kayıtsız koşulsuz teslimden söz etmenin erken olduğunu belirtiyorlardı: Japonya henüz yenilmiş ülke değildi. Togo, yalnızca tek koşul öne sürerek Potsdam Deklarasyonu'nu derhâl kabul etmek gerektiği düşüncesindeydi. Bu koşul da devlet düzeninin korunmasıydı. Sudzuki ve İonay onu destekliyordu. Konuyu Bakanlar Kurulu'nun görüşüne sunmak konusunda anlaştılar.

Aynı zamanda Savaş Yönetimi Yüksek Konseyi'nde de bu tartışmalar sürüyordu, Amerikalılar Japonya'ya ikinci atom bombasını atmışlardı.

Aynı gün saat 14.00'da Bakanlar Kurulu'nun olağanüstü oturumu açıldı. Kabine üyeleri yedi saat boyunca, Potsdam Deklarasyonu'nu kabul ederken tek koşulu mu yoksa dört koşulu mu öne sürmek gerektiğini tartıştılar. Savaşın devam etmesi kararının çıkmasına çalışan Savaş Bakanı ve Kurmay Başkanları Togo'ya karşı çıktılar. Karar alınamadı.

Gece saat 12.00'da İmparatorluk Sarayı'nın küçücük ve dar bomba sığınağında, İmparator'un yanında Savaş Yönetme Yüksek Konseyi'nin yeni oturumu başladı. Oturumun başında Sudzuki önceden hazırlanmış bildiri taslağını okudu: "Japonya hükûmeti üç devletin 26 Temmuz tarihli deklarasyon koşullarını kabul etmeye hazırdır. Japon hükûmeti bu deklarasyonun, Japonya'nın egemen hükümdarı olan İmparator'un ayrıcalıklarına zarar verecek talepler içermediğini anlamaktadır." [93] Tartışmalar gece saat 02.00'a kadar sürdü. Togo deklarasyonun bir an önce kabul edilmesinde ısrar ediyordu. Anami ve Kurmay Başkanları yine önceki gibi dört koşulla ilgili taleplerde bulunuyorlardı.

Buna karşılık Sudzuki ortamın karmaşıklığını gerekçe göstererek İmparatordan görüşünü söylemesini rica etti. Kido ve diğer saraylılarla görüş alışverişinde bulunan İmparator, ülke içinde ve dışında ortaya çıkan durumdan dolayı çok kaygılanmakta olduğunu söyledi. Ne üzüntü vericiydi ki, İmparator müttefiklerin deklarasyonunun kabul edilmesine ilişkin öneriyi Dışişleri Bakanının önerdiği şekliyle onaylıyordu. [94]Sudzuki İmparatorun kararının bu oturumun kararı olması gerektiğini belirtiyordu.

Gecenin saat dördünde Bakanlar Kurulu “İmparatorun kararını” oy birliği ile onayladı. [95]

10 Ağustos sabahı Togo İsviçre ve İsveç’teki Japon Elçilere, Japonya’nın, deklarasyonun koşullarını kabul etmeye razı olduğuna ilişkin bilgiyi bu ülkelerin hükûmetleri aracılığıyla müttefik devletlere iletmeleri ricasını içeren bir telgraf gönderdi.[96] Bu bilgi aynı zamanda Sovyetler Birliği’nin Tokyo Büyükelçisine de iletildi.[97]

12 Ağustos gecesi, Japon hükûmetinin sözlü notasına İsviçre hükûmeti aracılığıyla ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından gönderilen Sovyetler Birliği, ABD, Büyük Britanya ve Çin hükûmetlerinin yanıtını Japonya öğrenmişti. Müttefiklerin sözlü notasında, “teslim olduğu andan itibaren İmparatorun ve Japonya hükûmetinin iktidarı, devlet yönetimi konusunda, teslim olma koşullarının gerçekleştirilmesi için gerekli gördüğü adımları atacak olan müttefik devletler Yüksek Komutanı’na tâbi olacaktır” ifadesi yer alıyordu. Daha sonra, Potsdam Deklarasyonu’nun yerine getirilmesi için gerekli teslim alma koşullarının hükûmet ve Baş Komutanlık tarafından imzalanmasının sağlanması ve onaylanmasının İmparatora önerilmesine işaret ediliyordu. Müttefiklerin yanıtında “Japonya’nın hükûmet şekli, sonuç olarak Potsdam Deklarasyonu uyarınca halkının özgür iradesi ile belirlenecektir.”[98]

Böylece, İmparatorluk sisteminin korunması olanağı dolaylı olarak kabul edilmiş olsa da, Japonya hükûmetinden Potsdam Deklarasyonu’nun tüm koşullarını kabul etmesi talep edilmişti.

Japonya Dışişleri Bakanlığı, asker çevrelerin tepkisinden çekindiği için, müttefik devletlerin yanıtını yumuşak ifadelerle çevirmişti. Askerî liderler yanıt metninin tümünü radyo yayınlarından biliyorlardı. Anami, Umedzu ve Toyöda müttefiklerin yanıtının kabul edilmesine karşı olduklarını bildirdiler. Hükûmet konuyu yeniden görüştü ve teslim olma koşulları konusunda yeniden açıklama isteme eğilimi sergiledi. Karar kabul edilmedi.

Japonya sınırları dışında bulunan ve faşist eğilimli subaylar tarafından komuta edilen ordu birlikleri birbiri ardına teslim olma konusundaki görüşmelere karşı kararlı protestolar gönderdiler. 13 Ağustos akşamı geç saatlerde Umedzu ve Toyöda, bir kez daha görüş alışverişinde bulunmak için Togo’yu davet ettiler. “Kamikaze”[99] [100]adı verilen “fedailer”

birliklerinin organizatörü Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı yardımcısı Onisi, oturuma katılanları, fantastik bir taslak önererek teslim olmayı kabul etmemeleri konusunda ikna etmeye çalışıyordu: “Eğer biz ‘kamikaze’ operasyonuyla 20 milyon Japon’un yaşamını feda etmeye hazırsak, zafer bizim olacaktır.” Oturumda bir sonuca varılamadı.

Askerî Bakanlık çevrelerinde “barış yanlılarını” ortadan kaldırmak ve savaşı sürdürmek amacıyla komplolar olgunlaşmaya başlamıştı. “Barış taraftarları” militaristlerin direncini kırmak için İmparatorun otoritesinden yararlanma çabasındaydılar. Onların öne sürdükleri gerekçelerden bir tanesi halk ayaklanmaları tehdidiydi. İmparator, konferans toplanması çağrısına razı oldu. Teslim olma konusunda, İmparator mektubun hazırlanması için emir vermeyi vaat etti. [101]

14 Ağustos sabahı İmparatorluk Sarayı’ndaki bombardıman sığınağında İmparatorun da katılımıyla Savaş Yönetme Yüksek Konseyi ve Bakanlar Kurulu birleşik oturumu başladı. Başbakan, Deklarasyon koşullarının kabul edilmesine ilişkin müttefiklere yanıt taslağını okudu. Karşı çıkanlar Savaş Bakanı ve Kurmay Başkanlarıydı. İmparator, teslim olma koşullarının derhâl kabul edilmesi gerekliliğini açıkladı. Kwantung ordusunun Sovyet Silahlı Kuvvetleri tarafından bozguna uğratılması sonucunda Japonya topraklarındaki kararlı çarpışmalar olanağına olan inancını yitirmiş olan militaristler, İmparator talimatı biçiminde dile getirilen karara eninde sonunda razı olmak zorunda kalmışlardı. (1939) Ayrıca, ertesi gün İmparatorun radyo konuşmasında teslim olma konusunu açıklaması kararı alınmıştı.

Aynı gün ABD, Büyük Britanya, Sovyetler Birliği ve Çin hükûmetlerine Potsdam Deklarasyonu’nun koşullarının Japonya tarafından kabul edildiği konusunda bilgi içeren bir telgraf gönderildi. Ayrıca bu telgraf, İmparatorun, Potsdam Deklarasyonu’nun kurallarının yerine getirilmesi için gerekli koşulların hükûmet ve Başkomutanlık tarafından imzalanmasına onay verme ve imzalanmaya katkıda bulunma hazırlığı, aynı zamanda askerî harekâtların durdurulması ve Japonya’nın tüm Silahlı Kuvvetleri’nin silahları teslim etmeleri konusunda emir vermeye hazır olduğu açıklanıyordu.[102]

Askerî liderlerin teslim olmaya razı olmaları “barış yanlılarının” gecikmiş bir zaferiydi. Ama ordu liderleri kayıtsız koşulsuz teslim olmayı kolayca

kabullenmek istemiyorlardı. Savaşı sürdürme taraftarları, teslim olma koşullarının yerine gelmesini engellemek için silaha başvurmaya karar verdiler. 14 Ağustos gecesi Genelkurmay'ın ve Savaş Bakanlığı'nın birkaç subayı İmparatorluk Sarayı'nı işgal etmeye karar verdi. Komplocular İmparatorun savaşa son vermesinin ilan edildiği radyo konuşması kaydını ele geçirmeyi, teslim olmaya ilişkin açıklamanın yayımlanmasına engel olmayı ve tüm orduyu savaşı sürdürmek için ayaklandırmayı umut ediyorlardı.

İmparatorluk Sarayı'nı koruyan 1. Muhafız Tümen Komutanı General Mori komploya dâhil olmayı reddetti ve komplocular tarafından vuruldu. İsyancılar onun adına İmparatorluk Sarayı ve radyo istasyonunun kuşatılması konusunda düzmece emir verdiler. İmparatorun korumaları ve saray polisinin silahları alındı. Mitralyözcüler İmparatorun sarayının pencerelerini nişan mesafesinde tutuyorlardı. Radyo istasyonu da kuşatılmıştı. Komplocuların diğer grubu, "barış yanlıları" olarak bilinen hükûmet yöneticilerinin, özellikle de Başbakan Sudzuki'nin ve Gizli Konsey'in Başkanı Hiranuma'nın konaklarına saldırılar düzenlediler. Sudzuki kent dışındaki evindeydi; Hiranuma evin yakınındaki bir hendeğe gizlenerek ölümden kurtuldu. [103]

Tokyo bölgesinde konuşlanmış olan Doğu Ordusu Komutanlığı komplocuları desteklemedi ve ayaklanmanın bastırılması için önlemler aldı. 1. Muhafız Tümeni'nin aldatılmış subayları ve askerleri bir süre sonra komploculara itaat etmeyi reddettiler. Radyo istasyonunda bulunan isyanın elebaşı Yarbay Hatanaka'ya Doğu Ordusu Karargâhı'ndan sabah 10.30'da telefonla oyunun bittiği ve ayaklanmanın bastırıldığı söylendi. Hatanaka ve diğer komplo tertipçileri İmparatorluk Sarayı önündeki yeşil çimlere gidip "hara-kiri"[104] ile yaşamlarına son verdiler.[105] "Savaşı sürdürme taraftarlarının" Tokyo'daki darbe dışında daha küçük çaplı ayaklanmaları bazı askerî birliklerde ve askerî okullarda gerçekleşti. [106] Ancak, fanatik subaylar ve faşist unsurlar grubu ne halk tarafından ne de barışı sabırsızlıkla bekleyen erler tarafından destek gördü.

15 Ağustos sabahı radyodan, tam öğle vakti son derece önemli bir haber verileceği bildirildi. Saat 12.00 civarında spikerin sesi bildiriyordu: "Bir dakika sonra istisnai öneme sahip haber verilecektir. Tüm radyo dinleyenlerin ayağa kalkmasını rica diyoruz. İmparator Majesteleri şimdi

kendi mektubunu okuyacaktır.” Tüm tarih boyunca ilk kez kendi tebaasına radyodan hitap eden Hirohito’nun yüksek ve heyecandan titreyen sesi duyuldu. İmparator, Japon militaristler tarafından başlatılan kanlı savaşa son veren Japonya’nın teslim olduğunu ilan etti.

Japonya’nın Potsdam Deklarasyonu’nu kabul etmeye razı olmasına ilişkin haberden sonra Truman Japonya’nın yanıtını kayıtsız koşulsuz teslimiyete razı olma olarak gördüğünü ve bundan dolayı da tüm silahlı kuvvetlerin askerî harekâtı durdurmaları gerektiği açıklamasını yapıyordu. Truman Orgeneral Douglas Mac Arthur’un Müttefik Yüksek Komutanı olarak atandığını, teslim olmayı kabul etme ve gerçekleştirme görevinin ona verildiğini bildiriyordu.

Ama teslim olma konusundaki habere rağmen Kwantung ordusu Kızıl Ordu’ya karşı umutsuzca direnişini sürdürüyordu. Askerî harekâtlar Ağustos sonuna kadar sürdü. Çarpışmalar sonucunda Japonya ordusu büyük kayıp verdi. Teslim olmanın ilan edilmesinden sonra ölenlerin çoğunu Japonya hükûmeti kayıp olanlar listesine dâhil ediyordu. Japon gericiler sonuçta iş esirlerin iadesi konusuna gelince, çarpışmalarda ölenlerin Japonya’ya iadesinde ısrar ederek bunu anti-Sovyet propagandayı ateşlemek için kullandılar.

15 Ağustos 1945’te Truman, Japonya Silahlı Kuvvetleri’nin teslim alınmasının ayrıntılarına ilişkin “1 Numaralı Genel Emri” Sovyet hükûmetine bildiriyordu. Emir özellikle (Mançurya dışındaki) Çin, Formoza (Tayvan) ve Kuzey enleminin 16 derece Kuzeyindeki Fransız Çin Hindi’ndeki topraklarda konuşlanmış Japon askerlerinin teslim alınmasının Chongqing hükûmeti tarafından kabul edilmesini öngörüyordu. Mançurya’da, ayrıca Kore’de, 38 derece Kuzey enleminin Kuzeyinde ve Sahalin’deki Japon kara, deniz, hava ve yardımcı kuvvetleri Uzak Doğu’daki Sovyet Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı’na teslim olmak zorundaydı. Emirde eskiden beri var olan ‘unutkanlıkla” Sovyet ordusu tarafından teslim almanın kabul edileceği bölgenin bileşenleri olarak Kuril adalarından söz edilmiyordu. [107]

Sovyet hükûmetinin 16 Mart tarihli yanıtında Japonya Silahlı Kuvvetleri’nin Sovyet ordusuna teslim edileceği bölgeler arasına, “üç devletin Kırım’daki kararları uyarınca Sovyetler Birliği’nin topraklarına katılması gereken tüm Kuril adalarının” dâhil edilmesi öneriliyordu. Aynı

zamanda Sovyet hükûmeti ABD hükûmetinin karşısına Hokkaydo adalarının Kuzey kesiminin, Japonya Silahlı Kuvvetleri'nin teslimini Sovyet ordusunun kabul edeceği bölgeye dâhil edilmesi sorusuyla çıktı. [108]

Son öneri Amerikalılar tarafından reddedildi. ABD Sovyetler Birliği'nden, Kuril adalarından bir tanesinde kendilerine hava üssü kurma olanağı sağlama talebinde bulundu. (1946) Sovyet hükûmeti, Aleutskiy adalarındaki havaalanlarından birinde Sovyet uçakları için benzeri olanaklar sağlanması koşuluyla, ABD ticari uçaklarının Kuril adalarından birine inmesine olanak sağlayabileceğini bildirdi. [109]

Taarruzu sürdüren Kızıl Ordu Kuzeydoğu Çin'in ana merkezlerini kurtardı ve kendi çıkarma birliklerini Kore'ye, Güney Sahalin'e ve Kuril adalarına çıkardı.

Kwantung ordusunun Sovyet Silahlı Kuvvetler tarafından bozguna uğratılması Çin'de halk devriminin zaferine katkıda bulunan önemli bir faktördü.

14 Ağustos 1945 Tarihli Sovyet-Çin Müttefik Anlaşması

Hitlercilerin kaçınılmaz bozgununun tüm belirginliğiyle ortaya çıktığı savaş boyunca, burjuva basını da Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya karşı savaşa girme olasılığından giderek daha çok söz etmeye başlayınca, Kuomindang yönetimi endişeye kapılmıştı. Çan Kay Şek ve yanlıları SSCB'nin Uzak Doğu'da savaşa girmesinin, Sovyetler Birliği'nin Çin halkının gözünde otoritesini artıracağından ve Sovyet-Çin ilişkilerinin ilerlemesinde ısrar eden demokratik güçlerin pozisyonunun güçlenmesine katkıda bulunmasından çekiniyorlardı.[110] Kuomindang basını Japonya'nın yenilmesinden sonra SSCB'nin Çin'in Kuzeydoğu (Mançurya) ve Batı Xinjiang bölgelerini kuşatma planlarına ilişkin iftira içerikli söylentiler yayıyordu.[111]

Çin'de geniş halk kitleleri ve demokratik örgütler demokratik reformların yapılması ve SSCB ile ilişkilerin iyileştirilmesinde ısrar ediyorlardı.

İkinci Dünya Savaşı sürecinde SSCB'nin uluslararası otoritesinin ve kudretinin oldukça artması Kuomindangları Uzak Doğu'daki hiçbir sorunun Sovyetler Birliği olmadan çözülemeyeceğini anlamaya zorluyordu. Bunun sonucunda, Çin iktidar çevrelerinde Sovyet-Çin ilişkilerinin belirli bir istikrarı yararına eğilimler güçleniyordu. Kuomindang'ın İlkbahar 1945'teki VI. Oturum'unda bir grup ılımlı delege Sovyet-Çin ilişkilerinin iyileştirilmesinin gerekliliğine ilişkin bir öneri sundu. Sonuç olarak, gerici kanadın baskısı altında, ancak SSCB ile uzun vadeli dostluk ilişkileri kurulmasının gerekliliğine ilişkin bir bildiri yayımlanabildi. [112]

30 Haziran-14 Temmuz 1945 tarihleri arasında Çin ve Sovyet delegasyonları arasında görüşmeler yapıldı. 14 Temmuz-7 Ağustos arasında SSCB, ABD ve İngiltere hükûmet Başkanlarının Potsdam Konferansı nedeniyle verilen aradan sonra bu görüşmeler 14 Ağustos'ta dostluk ve ittifak anlaşmasının, Çin Changchun Demiryolu, Port-Artur, Dalnıy Port ve Sovyet askerlerinin Japonya'ya karşı hâlen sürmekte olan ortaklaşa savaş nedeniyle Çin'in üç Doğu eyaletinin topraklarına girmesinden sonra Sovyet Başkomutan ile Çin idaresi arasındaki ilişkiler konusunda sözleşmenin imzalanmasıyla sona erdi.

Anlaşma SSCB ile Çin arasındaki dostça ilişkilerin, Japon saldırganlığının tekrarı olasılığına meydan vermemesi gereken ittifak ve savaş sonrası iyi komşuluk ilişkileri yoluyla güçlendirilmesini ilan ediyordu. Her iki taraf da, Japonya'ya karşı savaşta birbirlerine gerekli askerî destek ve yardımla diğer destek ve yardımları yapma yükümlülüğünü, aynı zamanda "Japonya ile münferit görüşmeler yapmama ve karşılıklı mutabakata varmadan ne iktidardaki Japon hükûmeti, her türlü saldırgan niyetten vazgeçmeyeceği açık olan başka herhangi bir hükûmetle ne de Japonya'da kurulmuş olan başka bir iktidar organıyla ateşkes ya da barış anlaşması" imzalamama yükümlülüklerini üstlenmişlerdi. Japonya'nın taraflardan birine saldırması sonucunda bu ülkeye karşı askerî harekâta sürüklenmesi durumunda diğer taraf derhâl elinde bulunan tüm araçlarıyla ona tüm askerî ve diğer yardım ve desteği göstermek zorundaydı. Anlaşma, tarafların diğer tarafa yönelik ittifaka ve koalisyona katılmamasını öngörüyordu.

Her iki büyük devletin hükûmetleri savaş sonrası dönemde sıkı ve dostça işbirliği içinde ortaklaşa çalışma, birbirlerine mümkün olan tüm ekonomik yardımı yapma ve birbirlerinin egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı ve birbirlerinin içişlerine karışmama ilkeleri uyarınca hareket etmek konusunda sözleşmişlerdi.[113]

Çin Changchun Demiryoluna (ÇCD) ilişkin sözleşmenin koşullarına göre, eski Doğu Çin Demiryolu (DÇD) ve Güney Mançurya Demiryolu (GMD), Çin'in egemenliği altında ve Sovyet-Çin ortaklaşa yönetimiyle yalnızca ticari taşıma işletmesi olarak SSCB ve Çin'in ortak mülkiyetine devrediliyordu. Yönetim ve işletme amacıyla eşit paylarda Çin Changchun Demiryolları Çin-Sovyet Şirketi kuruldu. Sözleşmenin otuz yıllık yürürlülük süresinin bitiminde ÇCD karşılıksız olarak Çin'in tam mülkiyetine devredilmeye tâbi idi.[114]

Port-Artur Sözleşmesi'ne göre, bu liman, yalnızca SSCB ve Çin'in askerî ve ticari gemileri için açık olan bir deniz askerî üssüne dönüştürüldü. Üssün güvenliğini Sovyet hükûmeti üstlendi. Sözleşmenin yürürlülük süresinin bitiminde (30 yıl) üs Çin'in mülkiyetine devredilmeye tâbi idi. [115]

Dalnıy Port (Uzak Liman) tüm ülkelerin ticaretine ve seyrüseferine açık olan serbest limana dönüştürüldü. Dalnıy limanın idaresi Çin hükûmetine aitti.[116]

Sovyet hükûmetinin bu adımları, Uzak Doğu'da barış ve güvenliğin sağlanması ödevine tam anlamıyla yanıt veriyordu. Bu önlemlerin yararlılığı 1945 Şubatındaki Yalta Konferansı'nda büyük devletlerin Başkanları tarafından da kabul edildi.[117]

Sovyet Başkomutan ile Çin idaresi arasındaki anlaşmalara ilişkin sözleşmenin koşulları uyarınca, Japonya'ya karşı ortaklaşa savaş nedeniyle Çin'in üç Doğu eyaletinin topraklarına dâhil olmasından sonra, tüm askerî konulardaki askerî harekât bölgesindeki üst yönetim ve sorumluluk Sovyet Silahlı Kuvvetleri Başkomutanına verilmişti. Çin hükûmeti düşmandan kurtarılmış topraklarda idari organlar kurmuştu ve geri alınmış topraklarda Çin Silahlı Kuvvetleri arasında koordinasyonun sağlanmasına yardımcı oluyor ve Çin idaresinin Sovyet Başkomutan ile aktif işbirliğini sağlıyordu.

SSCB ve Çin Dışişleri Bakanlarının değiştikleri notalarda SSCB'nin Çin'in içişlerine karışmaması, üç Doğu eyaleti üzerindeki tam egemenliğe

saygı duyması, bu eyaletlerin toprak ve idari bütünlüğüne saygı ilkeleri onaylanmıştı. Sovyet hükûmeti “Çin’e askerî teçhizat ve diğer maddi kaynaklarla (...) manevi destek ve yardım yapmayı” [118] kabul etti.

Çin hükûmeti “Dış Moğolistan halkı (Moğolistan Halk Cumhuriyeti: MHC –y.n.) tarafından defalarca ifade edilen bağımsızlık arzusu nedeniyle”, “Japonya’nın yenilmesinden sonra, Dış Moğolistan halklarının halkoylaması bu arzuyu teyit etmesi durumunda, Çin hükûmetinin Dış Moğolistan’ın mevcut sınırları içindeki bağımsızlığını tanıyacağını” [119] ilan ediyordu. Sovyet hükûmeti de “Moğolistan Halk Cumhuriyeti’nin (Dış Moğolistan’ın) devlet bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne saygı duyacağını” [120] ilan ediyordu.

14 Ağustos 1945 tarihli Sovyet-Çin Anlaşması Sovyetler Birliği’nin Uzak Doğu sınırlarında durumun istikrarı ve Japonya’nın SSCB ve Çin’e karşı saldırganlığının önüne geçilmesi için büyük önem taşıyordu.

Japonya’nın Teslim Olma Tutanağı

Sovyet Silahlı Kuvvetleri Ağustos’un ikinci yarısı boyunca Kwantung ordusu ve Japon ordusunu Güney Sahalin ve Kuril adalarında bozguna uğrattı. Moğolistan Devrimci Halk Ordusu aktif bir faaliyet içindeydi. Sovyet Silahlı Kuvvetleri’nin kahramanca ve özverili faaliyetleri Çin Halk Ordusuna, aynı zamanda Endonezya, Çin Hindi, Burma ve Malay halklarının ulusal kurtuluş mücadelesine çok önemli bir yardım sağlamıştı. 15 Ağustos’ta Kızıl Ordu Kore’yi kurtardı. 17 Ağustos’ta Endonezya’nın bağımsızlığı ilan edildi.

19 Ağustos’ta teslim olma tutanağının resmî olarak imzalanmasının hazırlıkları için Genelkurmay Başkan yardımcısı Tümgeneral Torasiro Kavabe Başkanlığında bir Japon delegasyonu Manila’ya gönderildi. Delegasyon teslim olma tutanağının imzalanması prosedürü ve Japonya’nın müttefik orduları tarafından işgalini gerçekleştirme ayrıntıları konusunda Amerikan Komutanlığı ile anlaşmaya vardı.

Bu anlaşma uyarınca, 28 Ağustos'ta Kanagawa Belediyesi'ne bağlı Atsugi havaalanına Amerikan ordusunun öncü müfrezesi çıkarma yaptı. 30 Ağustos'ta Müttefik İşgal Kuvvetleri Yüksek Komutanı General Douglas Mac Arthur Japonya'ya geldi.

Teslim olma tutanağının resmî olarak Amerikan zırhlısı "Missuri'nin" bordasında imzalanması için 2 Eylül tarihi kararlaştırıldı. Amerikalılar nihai tutanağın imzalanması seremonisine teatral ve ihtişamlı bir gösteri havası verme çabasındaydılar. Mac Arthur'un emriyle ABD'den "Missuri'nin" bordasına, 1854 yılında Japon hükûmetini top atışlarıyla tehdit ederek ülkeyi Amerikan burjuvazisine açan hak eşitliğine dayanmayan bir anlaşmayı imzalamaya zorlamış olan Komutan Perry'in[121] bayrağı getirildi. Zırhlının güvertesinin orta yerinde etrafında ABD, Büyük Britanya, SSCB, Fransa, Çin, Avustralya, Kanada, Hollanda ve Yeni Zelanda temsilcilerinin oturdukları büyük bir masa kurulmuştu.

"... Birdenbire bastırmış olan sessizlik içinde güvertenin duvarına vuran bastonun hafif sesi duyuldu. Müttefik temsilcilerinin masasının önünde belirgin bir şekilde topallayan Japon delegasyonu başkanı İçişleri bakanı Mamoru Sigemitsu belirdi.[122] Ona Japonya Genelkurmay Başkanı General Umedzu ve dokuz kişi daha (Dışişleri Bakanlığı, Savaş ve Denizcilik Bakanlıklarından üçer temsilci) eşlik ediyordu. Yüzlerce gözün bakışları arasında birkaç dakika boyunca Sigemitsu, Umedzu ve diğer Japon temsilciler tam bir suskunluk içinde masanın önünde duruyorlardı. Bu, özel olarak öngörülmüş seremoni programı, yani "utanç dakikalarıydı."

Ardından Mac Arthur Japon delegeleri masaya davet etti. İmparator, Japon hükûmeti ve Japon İmparatorluk Yüksek Karargâhı adına kayıtsız koşulsuz teslim olma tutanağını Sigemitsu imzalıyordu. İkinci imzayı General Umedzu atıyordu. Müttefik uluslar adına tutanağı Generaller D. Mac Arthur, J. M. Wainwright ve E. Percival imzaladılar. Daha sonra tutanağı müttefik devletler temsilcileri: ABD'den Amiral C. Nimitz, Çin'den General Su Yong-Chan, Büyük Britanya'dan Amiral B. Fraser, SSCB'den Tümgeneral K.N. Derevyanko, Avustralya'dan General T. Blamey, Fransa'dan General Leclerc, Hollanda'dan Amiral Halfrich, Yeni Zelanda'dan Hava Kuvvetleri Mareşal Yardımcısı L. İsit, Kanada'dan Albay M. Moore Cosgrave imzaladılar.

Teslim alma tutanağında Japonya’nın Potsdam Deklarasyonu’nun koşullarını kabul etmeye razı olduğu kayıt altına alınıyordu.

Japonya, Japon İmparatorluk Genelkurmayının, Japon Silahlı Kuvvetleri’nin, bulundukları yer neresi olursa olsun Japonya kontrolü altındaki tüm silahlı Kuvvetlerinin kayıtsız koşulsuz teslim olduklarını müttefik devletlere ilan ediyordu.

Nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Japon ordularına ve Japon halkına askerî faaliyetlere derhâl son vermeleri, tüm gemilerin, uçakların, askerî ve sivil malların korunması ve onlara zarar verilmemesi, aynı zamanda müttefik devletler Yüksek Komutanı ya da Japon hükûmeti organları tarafından öne sürülecek taleplerinin onların direktiflerine göre yerine getirilmesi emrediliyordu.

Japonya İmparatorluk Genelkurmayına, nerede bulunurlarsa bulunsunlar Japonya’nın kontrolü altında bulunan tüm orduların komutanlarına bizzat kayıtsız koşulsuz teslim olmaları, aynı zamanda komutaları altında bulunan tüm orduların kayıtsız koşulsuz teslim olmalarını sağlamaları emri yayımlaması emredildi.

Tüm sivil, askerî ve resmî deniz kuvvetleri görevlileri müttefik devletlerin Yüksek Komutanı’nın teslim olmanın gerçekleşmesi için gerekli gördüğü ve bizzat onlar tarafından yetkileri dâhilinde yayımlanacak olan tüm talimat, emir ve direktiflere itaat etmek ve onları yerine getirmek zorundaydılar; tüm bu resmî görevliler görevleri başında kalmak ve özel müttefik devletler Yüksek Komutanı ya da onun yetkilendirmesi sonucu yayımlanmış olan bir emirle muaf tutulacakları durumlar dışında savaş dışı faaliyetlerini yerine getirmek zorundaydılar.

Japonya hükûmeti ve onun ardılları Potsdam Deklarasyonu koşullarını dürüstçe yerine getirmek, deklarasyonun yaşama geçirilmesi amacıyla müttefik devletler Yüksek Komutanı ya da müttefik devletler tarafından tayin edilmiş olan başka herhangi bir temsilcinin talep edeceği direktifleri vermek ve faaliyetleri gerçekleşme yükümlülüğünü üstlendiler.

Japonya İmparatorluk hükûmeti ve Japon Genelkurmayı’na Japonların kontrolü altında bulunan tüm müttefik savaş esirlerini ve gözaltına alınmış sivilleri derhâl serbest bırakmaları ve onların güvenliğinin, beslenmeleri ve bakımlarının, ayrıca gitmeleri gereken yerlere bir an önce sevkiyatlarının sağlanması emri verildi.

İmparatorun ve Japonya hükûmetinin devleti yönetme idaresi, teslim olma koşullarının gerçekleştirilmesi için gerekli gördüğü her türlü adımı atabilen müttefik devletler Yüksek Komutanı'na tâbi idi. [123]

Teslim olma tutanağının Japonya tarafından imzalanmasıyla birlikte İkinci Dünya Savaşı sona erdi.

İkinci Dünya Savaşı, anti-faşist koalisyona ait halkların ve devletlerin faşist bloğa karşı zaferiyle sona ermişti. Sovyetler Birliği ve onun Silahlı Kuvvetleri, Hitler Almanyası ve müttefiklerinin bozguna uğramasında belirleyici rolü oynadılar. Sovyet halkının emsalsiz ölçüdeki kahramanca mücadelesi ve SSCB ile ortaklaşa mücadelede silahlı ittifak içinde olan çok sayıda dünya halkının çabaları sonucunda Batı'da Hitler Almanyası ve Uzak Doğu'da militarist Japonya ile ortaya çıkan faşizm ve saldırganlığın başlıca ocakları yok edilmişlerdi. "Sovyet halkı ve onun Silahlı Kuvvetleri", diyordu L.İ. Brejnev, "yüce kurtuluş misyonunu namusuyla yerine getirmiş, Avrupa ve Asya halklarının özgürlük ve ulusal bağımsızlık mücadelesine kardeşçe yardım etmişler, faşizmden kurtulması için Alman halkına da yardımcı olmuşlardır." [124]

Dünya gericiliğinin öncü müfrezelerinin askerî, siyasal ve moral yenilgileri, tartışma götürmez bir şekilde sosyalizmin, dünyada ilk sosyalist devlet olan Sovyetler Birliği'nin karşı koyulmaz gücünü kanıtlamıştı. V.İ. Lenin'in, "Kendi iktidarını, yani Sovyet iktidarını, emekçilerin iktidarını savunmakta olduklarını ve zaferi kendilerine ve onların çocuklarına kültürün tüm nimetlerinden, insan emeğinin tüm üretiminden yararlanma olanağı sağlayacak olan davayı savunmakta olduklarını bilen, hisseden ve gören işçi ve köylülerin çoğunlukta olduğu halka karşı hiçbir zaman zafer kazanılama." [125] sözleri kanıtlanmıştı. Emperyalist hükûmetlerin Sovyetler Birliği'ni yok etme ya da zayıf düşürme hesapları suya düşmüştü. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Sovyetler Birliği, her türlü saldırganın saldırısını püskürtmeye yetenekli en kudretli dünya devletlerinden biri hâline gelmişti. Sovyet devlet ve toplum düzeni en sağlam ve en çok yaşama yeteneğine sahip bir düzen olduğunu kanıtlamıştı.

Komünist Parti yönetimindeki Kızıl Ordu tarafından uluslararası faşist ve militarist güçlere karşı kazanılan belirleyici zaferler, dünya ölçeğinde tarihsel bir öneme sahipti. Büyük Anayurt Savaşı'nın zaferle sona ermesi, faşist Almanya'nın ve militarist Japonya'nın bozguna uğraması Avrupa ve

Asya halklarına kurtuluşu getirdi, dünya emperyalizminin gücünü zayıflattı. Bu, Avrupa ve Asya’nın bir dizi ülkesinde ulusal kurtuluş devrimleri ve sosyalist devrimlerin başarısına, uluslararası devrimci kurtuluş hareketinin yükselişine katkıda bulundu.

Japon emperyalizmine vurulan yıkıcı darbeler sonucunda Çin’de, Kore’de ve Vietnam’da devrimlerin zaferi için elverişli koşullar oluştu. Sovyetler Birliği, Amerikan emperyalizmini ve gerici Kuomindang’ın Çin’deki devrimi bastırma niyetlerini siyasal, diplomatik ve diğer faaliyetleriyle sekteye uğrattı.

Emperyalist Japonya’ya karşı zafer Endonezya, Hindistan, Filipinler, Malaya, Burma ve diğer Asya ülkeleri halklarının kurtuluş mücadelesini etkiledi. Tüm Asya kıtasında sömürgeciliğe karşı ve ulusal bağımsızlık, demokrasi ve ilerleme yanlısı savaşçıların gücünü pekiştirip emperyalizm ve gericiliğin pozisyonunu zayıflattı.

İkinci Dünya Savaşı’nda zaferin kazanılmasında Sovyet dış politikası ve Sovyet diplomasisi büyük bir rol oynadı. Komünist Parti ve Sovyet Devleti’nin Leninci dış politikası başlıca emperyalist devletler arasındaki derin görüş ayrılıklarından yararlanarak kapitalist devletlerin tek cephe oluşturmasına engel oluyor, ABD ve İngiltere’nin katılımıyla anti-faşist bir koalisyon kurulmasını sağlıyordu. Emperyalist diplomasinin SSCB’yi izole etmek ve tek bir anti-Sovyet cephe oluşturmak planları Sovyetler hükûmetinin becerikli dış politik faaliyetleri sonucunda suya düştü. En büyük iki kapitalist devlet olan ABD ve İngiltere anti-Sovyet bir savaşa katılmak bir yana, sonuçta SSCB’nin tarafında yer aldılar. Sovyet Devleti ve Komünist Parti’nin Leninci dış politikası, savaşın zaferle sonuçlanması için en uygun uluslararası koşulların oluşmasına önemli ölçüde katkıda bulundu. Değişik toplumsal sistemlere sahip devletlerin işbirliğine ilişkin Leninist ilke yaşama gücünü yeniden gösterdi.

SSCB ile kapitalist müttefiklerinin savaş sonrası barışı tesis etme yöntemlerindeki önemli farklılıklara rağmen, müttefiklerin Sovyetler Birliği’nin zayıf düşürülmesi ve izole edilmesine dönük sinsice planlarını açığa vurarak bir mantık zinciri içinde ve kararlılıkla anti-faşist koalisyonun birliği ve bütünlüğünü savundu. Sovyet hükûmetinin çabaları sayesinde, savaşın kurtuluş amacı ve savaş sonrası barışın tesis edilmesi yönündeki demokratik ilkeler Potsdam Sözleşmeleri’nde, Birleşmiş Milletler Örgütü

tüzüğünde ve diğer uluslararası antlaşma ve sözleşmelerde perçinlendi. Özellikle de bu uluslararası belgelerle kurtarılmış halkların kendi bağımsızlık ve egemenliklerini tesis etmek, demokratik yolda gelişmek hakları sağlanmış oldu.

Uluslararası ilerlemenin bugünkü aşamasında Sovyetler Birliği ve diplomasisi İkinci Dünya Savaşı'nın nihai çizgilerini belirlemekte, Avrupa'da ve tüm dünyada verili gerçekliklerin pekiştirilmesi için mücadele etmektedir. SBKP'nin XXIV. Oturumu uluslararası ortamda barış, demokrasi ve sosyalizm yararına meydana gelecek değişikliklere yönelik bir Barış Programı hazırlamıştır.

1 Bakınız: "Sovyetler Birliği'nin Büyük Anayurt Savaşı Tarihi. 1941-1945". Cilt 5, sf. 539.
2 Bakınız: "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 327.
3 "Yürürlükteki Anlaşmalar Belgesi..." XI. Baskı, sf. 105.
4 SSCB DPA. Üç Hükûmet Başkanı'nın konferansında SSCB Dışişleri Bakanlığı Halk Komiseri Sekreteri V.N. Pavlov ile Amerikan Delegasyonu Üyesi Mathius arasında 26 Temmuz 1945'te Babelsberg'deki telefon konuşmasının kaydı.
5 "Tahran-Yalta-Potsdam", sf. 327.
6 L.İ. Brejnev. Lenin'in Çizgisinde, Konuşmalar ve Makaleler. Cilt 3, sf. 20.
7 Bu açıdan Japonya Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan "Syusen Siroku" ("Savaşın sonuna ilişkin tarihi belgeler"). Tokyo, 1952 (Japonca)
8 "Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Tarihi" cilt IV, sf. 185
9 "Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Tarihi" adlı yapıttan alıntı. Cilt IV, sf. 156. Ayrıca bakınız: T. Hattori. Japonya Savaşta 1941-1945. Moskova, 1973, sf. 492.
10 Bakınız: "Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Tarihi", cilt IV, sf. 180.
11 Aynı yapıt. Ekler, sf. 252.
12 M. Sigemitsu. Seva Po Doran (Seva Döneminde Sarsılmalar). Tokyo, 1952, sf. 262, 263 (Japonca).
13 R.J.C. Butow. Japan's Decision to Surrender. Stanford, 1954, sf. 54, 55.
14 "Syusen Siroku", sf. 238, 246.
15 Miao Bin geçmişte Kuomindang'ın MYK üyesiydi. Daha sonra Çan Kay-Şek'i terk etti ve 1937'de kukla Pekin Hükûmeti'nin kurucularından birisi oldu. Dai Li Çin'de Amerikan istihbaratı ile ilişki içindeydi.
16 "Syusen Siroku", sf. 246, 247.
17 "Syusen Siroku", sf. 247, 248.
18 "The New York Herald Tribune" 26. III. 1945.
19 "SSCB'nin Dış Politikası. Toplu Belgeler 1.cilt IV, sf. 550.
20 "Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt III, sf. 166.
21 "Pasifik Okyanusu'nda Savaşın Tarihi", cilt IV, sf. 184, 185.
22 Bakınız: T. Hattori. 1941-1945 savaşında Japonya. Sf. 531, 532.
23 "Nomiuri-Hotsi" 4. V. 1945.
24 "Tokio Simbun" 7. V.1945.
25 "Nihon Sangio Keydzay", 10. V. 1945.
26 Bakınız: "Uzak Doğu'da Uluslararası İlişkiler", Kitap 2, 1917-1945. Moskova, 1973, sf. 221.
27 Bakınız: T. Hattori. 1941-1945 savaşında Japonya. Sf. 533.

28 “Syusen Siroku”, sf. 328.
29 T. Hattori. 1941-1945 savaşında Japonya. Sf. 533.
30 “Syusen Siroku”, sf. 300.
31 Bakınız: T. Hattori. 1941-1945 savaşında Japonya. Sf. 534.
32 “The Memories of Cordell Hull”, vol. II, p. 1589-1590.
33 “Japan in Defeat”. Royal İnstitute of İnternational Affairs. London, 1945, p. 31, 119, 122.
34 “The Forretal Diaries”, New York, 1951, p. 52.
35 Bakınız: E.M. Zakharias. Gizli Misyonlar. İstihbarat Subayı’nın Notları. Moskova, 1959, sf. 437.
36 R.J.C. Butow. Japan’s Decision to Surrender, p. 46.
37 W. Craig. The Fall of Japan. New York, 1967, p. 38.
38 “Syusen Siroku”, sf. 238.
39 Aynı yapıt, sf. 239.
40 “Syusen Siroku”, sf. 235.
41 Aynı yapıt, sf. 248.
42 W. Craig. The Fall of Japan, p. 31, 33.
43 W. Craig. The Fall of Japan, p. 34.
44 İbid.
45 Sigenori Togo. Syusen Gayko (Kariyer Diplomatları). “Kaydzo” dergisinde XXXI. 1951, Kasım, sf. 128, 129.
46 W. Craig. The Fall of Japan, p. 35, 36.
47 R.J.C. Butow. Japan’s Decision to Surrender, p. 108
48 “Syusen Siroku”, sf. 301.
49 “Syusen Siroku”, sf. 301, 302.
50 Jacobsen’e bilgiyi İngiliz Askerî Filosu Karargâh Başkan Yardımcısı iletti
51 “Syusen Siroku”, sf. 301-302
52 “US. State Department Bulletin”, vol. XIII (July 15, 1945), p. 84, 85.
53 W. Craig. The Fall of Japan, p. 62, 64.
54 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov’un Japonya’nın SSCB büyükelçisi Sato ile 29 Mayıs 1945’te yaptığı konuşma kaydı.
55 SSCB DPA.SSCB Japonya büyükelçisi Y.A. Malik’in 15 Şubat 1945’te Harbin genel konsolosu Miyakava ile konuşma kayıtları.
56 SSCB DPA. SSCB Japonya büyükelçisi Y.A. Malik’in 4 Mart 1945’te “Niçiro” Balıkçılık Şirketi temsilcisi Tanakamaru ile konuşma kayıtları.
57 SSCB DPA. SSCB Japonya büyükelçisi Y.A. Malik’in 21 Mart 1945’te “Niçiro” Balıkçılık Şirketi temsilcisi Tanakamaru ile konuşma kayıtları.
58 SSCB DPA. SSCB Japonya büyükelçisi Y.A. Malik’in 20 Nisan1945’te Japonya Dışişleri Bakanı Togo ile konuşma kayıtları.
59 “Syusen Siroku”, sf. 347.
60 Aynı yapıt, sf. 348.
61 SSCB DPA. SSCB’nin Japonya büyükelçisi Y.A. Malik’in S. Hirota ile 3 Haziran 1945 tarihli konuşma kaydı.
62 Bakınız: T. Hattori. 1941-1945 Savaşında Japonya, sf. 534.
63 “Syusen Siroku”, sf. 351.
64 “Syusen Siroku”, sf. 351.
65 Aynı yapıt, sf. 383.
66 SSCB DPA. SSCB’nin Japonya büyükelçisi Y.A. Malik’in 20 Haziran 1945’te “Niçiro” Balıkçılık Şirketi temsilcisi Tanakamaru ile konuşma kayıtları.
67 Bakınız: T. Hattori. 1941-1945 Savaşında Japonya. Sf. 546.

68 Bakınız: Aynı yapıt. Sf. 471, 473.
69 "Anayurt Savaş Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt III, sf. 474
70 Mokusatsu: (Moku: Sessizlik-Satsu: Ölüm) Kelimenin iki anlamı vardır: Tanımamak, yok saymak ve yorumsuz (susmak).
Diğer tarih anlatılarında, Japonların bu kararlarının dünya kamuoyuna açıklanırken, çeviri hatası yapılıp, ilk şıkkın seçildiği söylenmektedir. (Tanımamak, yok saymak) Buda, bundan sonraki tarihi şekillendirmiştir.
71 SSCB DPA. SSCB Japonya büyükelçisi Y.A. Malik'in 24 Haziran 1945'te Hirota ile konuşma kaydı.
72 SSCB DPA. SSCB Japonya büyükelçisi Y.A. Malik'in 29 Haziran 1945'te Hirota ile konuşma kaydı.
73 Aynı yapıt.
74 "Syusen Siroku", sf. 424.
75 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı S.A. Lozovskiy'in Japonya'nın SSCB büyükelçisi Sato ile 13 Temmuz 1945 tarihli konuşma kaydı.
76 "Syusen Siroku", sf. 426.
77 SSCB DPA. Sovyet Hükûmeti'nin SSCB'nin Japonya Büyükelçisi'nin 18 Temmuz 1945 tarihli mektubuna yanıtı.
78 "Syusen Siroku", sf. 443.
79 Bakınız:"Yürürlükteki Anlaşmalar Kitabı..." XI. Baskı, sf. 104, 105.
80 "Syusen Siroku", sf. 503.
81 Sudzuki'nin 'mokusatsu' ifadesi gazetelerin gündemine oturmuştu. Basın, hükûmetin, müttefiklerin koşullarını görmezden geldiği haberlerine yer veriyordu.
82 "Syusen Siroku", sf. 502.
83 "Asahi", 30. VII. 1945.
84 Bakınız: T. Hattori. 1941-1945 Savaşında Japonya. Sf. 555.
85 "Syusen Siroku", sf. 502.
86 Aynı yapıt, sf. 504.
87 SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı S.A. Lozovskiy'in Japonya'nın SSCB büyükelçisi Sato ile 30 Temmuz 1945'te yaptığı konuşmanın kaydı.
88 "The Memories of Harry Truman", vol. I, p. 420.
89 P.M.S. Blackett. Military and political consequences of Atomic Energy. London, 1948, p. 127.
90 "The Memories of Harry S. Truman", vol. I. P. 419.
91 W.S. Churchill. The Second World War, vol. VI, p. 559.
92 W.D. Leahy. I Was Three, p. 441.
93 "The Memories of Harry S. Truman", vol. I. P. 87.
94 "Syusen Siroku", sf. 555.
95 Aynı yapıt, sf. 546.
96 Anayurt Savaşı Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt III, sf. 362-363.
97 "SSCB DPA. SSCB Dışişleri Halk Komiseri V.M. Molotov'un Japonya'nın SSCB büyükelçisi Sato ile 8 Ağustos 1945 tarihli konuşma kayıtları.
98 İ.V. Şikin'den alıntı. İkinci Dünya Savaşı'nın kapanışında son ayrıntı. "Tarih Konuları", 1971, No: 4, sf. 133.
99 Kamikaze: (Kelime anlamı, Tanrıdan gelen fırtına.) Japonların intihar uçağı. Avion-Suicide de denir.
100 Bakınız: "Final. 1945'te Emperyalist Japonya'nın Bozgunu konusunda Tarih-Anı Yazıları". Moskova, 1969, sf. 74.
101 "Syusen Siroku", sf. 560, 561.

102 Aynı yapıt, sf. 561.
103 "İnou Kiesi, Okonogi Sindzaburo, Sudzuki Sösi. Çağdaş Japonya'nın Tarihi" (Moskova, 1955, sf. 254) kitabından alıntı.
104 Hara-kiri: Karın bölgesinin yarılması şekline bağlı, Japonlara mahsus bir kendini öldürme geleneği.
105 "Syusen Siroku", sf. 447, 448.
106 W. Craig. The Fall of Japan, p 118, 119.
107 İbid., p.120.
108 "Syusen Siroku", sf. 547.
109 Bakınız: "Anayurt Savaş Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt III, sf. 376.
110 Aynı yapıt, sf. 378, 379.
111 "Kamikaze" "Tanrı Rüzgârı" olarak çevrilmelidir.
112 W. Craig. The Fall of Japan, P. 169.
113 İbid., P. 170, 1732.
114 Bakınız: "Anayurt Savaş Yıllarında Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası", cilt III, sf. 380.
115 W. Craig. The Fall of Japan, P. 197, 198.
116 Samurayların eski bir intihar âdeti.
117 T. Hattori. 1941-1945 Savaşında Japonya, sf. 577.
118 Bakınız: "Yazışmalar...", cilt II, sf. 259.
119 Bakınız: "Yazışmalar...", cilt II, sf. 263-264.
120 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 264.
121 Matthew C.Perry: Amerikan Donanmasında Komutan. 1852-1854 yıllarında Japonya'ya gitmiş ve 1854 yılında zor kullanarak, Hakodate ve Shimodu limanlarını, ikmal ve ticaret için Amerikan gemilerine açmıştır.
122 Bakınız. Aynı yapıt, sf. 266, 267.
123 L.K. Rosinger. Chinas's Crisis. New York, 1945, p. 237,-238
124 İbid., p. 23.8
125 Bakınız: M. S. Kapitsa. Sovyet-Çin İlişkileri, sf. 320.

KAYNAKÇA

Tarih literatüründe İlk Çağın diplomatik tarihini bütünüyle ele alıp inceleyen bir eser yoktur. Ancak, İlk Çağ tarihini işleyen genel karakterli tarih ve hukuk kitaplarında bu uzun dönemin diplomatik ilişkileri konusunda bilgiler bulunabilir.

Biz, burada, Eski Doğu tarihini genel bir şekilde ele alanlardan başlayıp Yunan ve Roma tarihine ilişkin çalışmalarla tamamlanan ve belli başlı eserlerde en önemli kaynakları içeren bir liste sunuyoruz.

A) Kaynaklar

Eski Dünya. Doğu'nun uygarlık tarihine ilişkin belgeler derlemesi. Profesör B. Turaev ve Profesör I. Borozdin yönetiminde yayınlanmıştır. 1. Kısım, Moskova, 1915.

Manu Yasaları. Elmanoviç'in Rusça çevirisi, Petersburg, 1913. Bölüm 7: Kral.

N. MARR ve I. ORBELI. 1916 yılında Van'a giden arkeolojik araştırma kurulunun raporu: Van dağındaki iki oyukta yapılan kazılar ve batı oyuğunda bulunan Sardur il yazıtları. Petrograd, 1922.

M. NIKOLSKI: Van Krallarının Rusya'da bulunmuş çivi yazılı yazıtları. "Antik Doğu Uygarlıkları" (Moskova Arkeoloji Derneği Doğu Komisyonu Çalışmaları, Moskova, 1893, cilt 1, fasikül 3, s. 375-453).

N. MARR. Maku Hükümdarı II. Russa'nın yazıtları. "Rus Arkeoloji Derneği Doğu şubesinin Memurları", Moskova, 1921, cilt 25.
M. NIKOLSKI, Kafkasya ötesinde bulunan çivi yazılı yazıtlar "Kafkasya arkeolojisine hizmet için toplanmış malzemeler", Moskova, 1896, fasikül 5.
HOMEROS. İlyada
THUKYDIDES Tarih.
HERODOTOS. Tarih
KSENOPHON. Ellenika.
DEMOSTHENES. Söylevler
DEMOSTHENES. PHILLIPPIKOS.
AISKHINES. Ktesiphon'e karşı söylev.
PLUTHARKOS. Paralel hayatlar.
TITUS LIVIUS. Roma Tarihi.
POLYBIOS. Evrensel Tarih.
TACITUS. Toplu eserleri.
SUETONIUS. On İki İmparatorun Hayatı.
AMMIKNUS MARCELLINUS. Rerum Gestarum
PROKOPIOS. Iustinlaons'un Savaşları Tarihi.
KNUDTZON. Die El-Amarna Tafein (El Amarna Tabletleri), Leipzig. 1908.
Royal Correspondance of the Assyrian Empire. Translated In to English with a transliteration of the text and a commentary by L. Waterman (Asur İmparatorluğu Hükümdar Yazışmaları. L. Waterman tarafından metnin çevirisi ve bir yorumuyla birlikte İngilizce çevirisi), s. I-IV, Michigan, 1930-1936.
K. LEHMANN, HAUPT. Corpus İnscriptionum chaldricarum, Berlin, 1928.
R. SCALA. Staatsvertrage des Altertums. Cilt I (338'e kadar). 1898.
G. DITTENBERGER. Syloge Inscriptionum. Graecorum, condita et aucta nunc tertium edita. Cilt 1-4, Leipzig, 1915-1924.
AESCHINES. Orationes. Lipslae. 1908 (ve başka edisyonlar).
DODORUS (Siculus). Bibliotheca Historica. Cilt 1-5, Leipzig, 1888-1906 (ve başka edisyonlar).
AULUS GELLIUS. Noctes atticae. Ed. minor II.Lepizig. 1886 (ve başka edisyonlar).

APPIANUS. Historia Romana. Ed. L. Mendelssonhn. Cilt I: Iberica. Macedonica, Mithridatica. Lipsiae. 1879.
C. JULIUS CAESAR. Commertarli de bello Gallico.
Res Gesie divi Augusti. Monumentis Anrcyrano et Apolliensi. Th. Mommsen yayını. Berlin, 1883.
Dio Cassius. Historiarum Romanarum quae supersunt. P.U. Boissevain Yayını, cilt 1-4, B, 1895-1926.
Dio Prusoensis Chrysostomus. Dionis Prussaensis quem vocant Chrysostomum. (Opera) quae exstant omnia, edidit, apparatu critico instruxit J. de Arnim. T. 162, Berlin, 1893-1896.
Iordanus Romana et Getica. Th, Mommsen Yayını, B, 1881 (Monumenta Germaniae Historica, cilt 5, s. 1). Bk.: De origine actibusque Getarum.
Fragmenta Historicorum Graecorum. Cilt 4. P. 1851. Petrus Patricius. Bk.: s.206-218.
Corpus juris civilis. Cilt I. Institutiones recognovit Paul Kruegar. Digesta recognovit Th. Mommsen, B, 1906. Vid.. Digesta.
THEODOSIANI libri XVI, cum constitutionibus Sirmon, dianis et leges novellae ad Theodosianum pertinentes. Th. Mommsen ve P. Meyer Yayını, T. 162, Berlin, 1905. vid.: Codex Theodosianus.

B) Tarih Araştırmaları

K. MARX. Les formes sociales anterieurs au Capitalisme (Kapitalizmden önceki toplum şekilleri), Fr. çeviri
F. ENGELS. Cortribution a l’histoire des anciens Germains (Eski Germenlerin Tarihine Katkı). Fr. çeviri
B. TURAYEV. Eski Doğu Tarihi. V. Ştruve ve I. Sniyegirev yönetiminde. T. 162, L, 1936, cilt I, s. 1 ve 2, cilt II, s. 3-6.
MESÇANINOV. Kalde’nin İncelenmesine Giriş, Bakû, 1927.
I. BELOH. Eski Yunan Tarihi. Cilt 1-2 1897-1899
I.G. DROYSEN. Historire de lhellenisme (Helenizm Tarihi).
T. MOMMSEN. Histoire Romaine (Roma Tarihi). Cilt 1-2
I. POKROVSKI Roma Hukuku Tarihi. 4. Basım, Petrograd, 1918.

E. MEYER. Geschichte des alter tums (İlk Çağ Tarihi). İkinci Basım. Bd. 2-3. Stuttgard ve Berlin, 1928-1937.
E. MEYER. Geschichte des alter tums (İlk Çağ Tarihi). Bd. 4-5. Stuttgard, 1901-1902.
K. J. BELOCH. Griechhische Geschichte (Eski Yunan Tarihi), İkinci Basım, Bd. 1-4, Berlin ve Leipzig, 1912-1927.
T. BUETTNER-WOBST. De legationibus rei publicae liberae temporibus Romam missis. Leipzig, 1876.
P. CLOCHE. La politique Etrangere díAthenes de 404 a. 338 avant J.-C. Paris, 1934.
E. EGGER. Etudes historiques sur les traites publiés chez les Grecs et chez les Romains depuis les temps les plus anciens jusquíaux premiers Siecles de líere Chrétienne (En eski zamanlardan Hıristiyanlık çağının ilk yüzyıllarına kadar Eski Yunanlılarda ve Romalılarda yayınlanan kitaplar üzerine tarihsel incelemeler). Yeni basım, Paris, 1886.
R. HELM. Untersuchungen über den auswartigen diplomastischen Verkehr des Römischen Reiches im Zeitalter des Spatantike. "Archiv für Urkundenforschung" (İlk Çağ boyunca Roma İmparatorluğu'nun Diplomatik Dış İlişkileri Üzerine Araştırmalar. 'Belgeler Arşivi"), Leipzig, 1932. no. 12.
F. LAURENT. Histoire du droit des gens et des relations internationales (Devletler Arası Hukukun ve Uluslararası İlişkilerin Tarihi). Cilt 3. Brüksel, 1862.
TH. MOMMSEN. Römisches Staatsrecht (Roma Devlet Hukuku). Bd. 2-3 Leipzig, 188791888. Bd. 2, Abt. 1,2. Die einselnen Magistraturen. Bd. 3, Abt, 1,2. Bürgerschaft und Senat.
W. Müller. De ritibus et ceremonlis quibus Graeci commercia publica sanxerunt. Koenigsberg, 1854.
T. SORGENFREY. De vestigils juris gentium Homerici. Leipzig. 1872.
B. NIESE, Geschichte der griechischen und Makedonischen Staaten selt der Sclacht bel Chaeronea (Khaironela Savaşından bu yana Eski Yunan ve Makedonya Devletlerinin Tarihi). Bd. 1-3, Gotha, 1893-1903.
E. A. THURM. De Romanorum legastis rei publicae liberae temporibus ad exteras nationes missis, Leipzig, 1883.
K. AUG. WEISKE. Considerations historiques et diplomatisques sur les Ambassades des Romains, comparées aux modernes (Modern Elçiliklerle

Karşılaştırmalı Roma Elçilikleri Üzerine Tarihsel ve Diplomatik Açıdan Düşünceler). Zwickau, 1834.
P. WILLEMS. Le Senat de la Republique Romaine (Roma Cumhuriyet Senatosu). Cilt 2: Les attributions du Senat (Senatonun Görev ve Yetkileri). Louvain, 1885.

I. ORTA ÇAĞDA DİPLOMASİ (BATI AVRUPA VE BİZANS)

A) Kaynaklar

GIOVANNI PIANO CARPINI. Histoire des Mongols (Moğolların Tarihi). Fr. çev.
PROKOPIOS. Histoire secrete (Gizli tarih). Fr. çev.
RUBRUQUIS. Voyage dans les pays de l'Orient (Doğu Ülkelerine Gezi). Fr. çev.
PRISCUS. Histoire de l'Empire Byzantin (Bizans İmparatorluğunun Tarihi). Fr. çev.
M. STASYULEVIÇ. Kendi Yazarlarının ve Modern Yapıtların Aynasından Orta Çağ'ın Tarihi. Cilt 1-3, Petersburg. 1913-1915.
Aratlarının Aynasından Ortaçağ. D. Egorov yönetiminde, Moskova, 1913.
Orta Çağ tarihine ilişkin seçme yazılar dergisi. Gratianski ve Skazkin yönetiminde, cilt 1, Moskova, 1939.
A. BASCHET. Histoire du depot des archives des Affaires Etrangeres a Paris, au Louvre en 1710, a Versailles en 1763, et de nouveau a Paris (1710'da Paris'te Luvre Sarayı'nda, 1763'te Versay'da ve sonra yeniden Paris'teki Dışişleri Arşivleri Deposunun tarihi), Paris, 1875.
G. BERGENROTH. Letters, dispatches and State papers relating to the negociations between England and Spain (İngiltere ile İspanya Arasındaki Pazarlıklara İlişkin Mektuplar, Mesajlar ve Devlet Yazışmaları). Cilt 1-3, Londra, 1862.
E. CHARRIERE. Negociations de la France dans le Levant (Fransa'nın Yakın Doğu'daki Pazarlıkları). Paris, 1860. Collection des documents

inedits sur l’histoire de la France (Fransa tarihi üzerine yayımlanmamış belgeler koleksiyonu). cilt 4-6.
PH. COMMINES, Memories (Anılar).
KONSTANTINOS PORPHYROGENETOS. De ceremoniis aulae Byzantinae. Bonnae, 1829-1830 (Opera, cilt 1-2).
EINHARDUS. Vita Karoli Magni. Ed. 5 Hannoverae et Lipsiae, 1905. (Sciriptores rerum Germanicarum in usum scolarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim edit).
GENTILIS ALBERICUS. De Legationibus. Cilt 1-2. L. 1853 (New York, 1924). Charavay ve B. Mandrot. Cilt I-II, Paris, 1883-1909.
Lettres et negociations de Philippe de Commines (Philippe de Commines’in Mektupları ve Pazarlıkları). Tarihsel ve biyografik bir yorumla birlikte yayınlayan: J. Kervyn de Lettenhove. Brüksel, 1867.
Negociations diplomatiques de la France avec le Toscane (Fransa’nın Toskana ile Diplomatik Pazarlıkları). G. Canestrini ve A. Desjardins tarafından derlenmiş belgeler, Paris, 1872.
Siyasetname. Traite de gouvernement composé pour le Sultan Melik-Chah (Siyasetname. Sultan Melik Şah için yazılmış yönetim kitabı Ch. Schefer’in Fransızca çevirisi. Ecole des langues orientales vivantes (Yaşayan Doğu Dilleri Okulu) yayınları, 7, Paris, 1894.
G. THOMAS. Die altesten Verordnungen der Venetianer für auswartige Angelegenheiten (Dışişlerine ilişkin eski Venedik Yasaları.) Münchenner Akademie des Wissenchaften (Münih Bilimler Akademisi) yayınları, 1873.
G. VILLEHARBOUIN. La conquete de Constantinople (Konstantinopolis’in fethi).

B) Tarih Araştırmaları

K. MARX, Extraits chronologiques (Kronolojik seçmeler). Fr. çev.
K. MARX. Correspondance diplomatique secrete (Gizli Diplomatik Yazışmalar). Fr. çev.

F. ENGELS. L'origine de la famille, de la propriéte privée et de l'Etat (Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni). Fr. çev.
F. ENGELS. De la decomposition du Feodalisme et developpement de la Bourgoisie (Feodalizmin Çözülüşü ve Burjuvazinin Gelişmesi Üzerine) Fr. çev.
F. ENGELS,. La periode Franque (Frank Dönemi). Fr. çev.
V. LENİN. Devlet ve Devrim.
Y. Stalin. Marksizm ve Milliyet Sorunu.
V. ALEKSANDREKO. Papaların Diplomatik Temsilcilik Kurumları. "Hukuk Derneği dergisi" Petersburg. Kasım 1894 sayısı.
V. BARTOLD. I.Karl (Charlemagne) ve Harun el Reşit. "Hıristiyan Doğu", 1921, cilt 1.
V. BARTOLD. Müslüman Dünyası. Petrograd. 1922.
V. BARTOLD. Müslüman Uygarlığı. Petrograd. 1918
A. VASİLEV. Bizans ve Araplar. Leningrad. 1925.
A. VASİLEV. Bizans İmparatorluğu Tarihi. 1.Fasikül: Bizans ve Haçlılar. Leningrad, 1932.
A. VASİLEV. Doğu'da Latin Egemenliği. Petrograd, 1923.
A. VASİLEV. Bizans Tarihi İçin Malzemeler. Toplu eserleri, cilt 4. Petersburg. 1909.
Histoire generale (Genel Tarih). E. Lavisse ve A. Rambeau yönetiminde. Cilt 1-4.
CH. DIEHL. Justinien et la civilisation Byzantine du VI.Siecle (Justinianus ve VI.Yüzyılda Bizans uygarlığı).
G. DODU. Histoire des institutions Monarchiques dans le Royaume Latin de Jerusalem (Latin Kudüs Krallığında Monarşi Kurumlarının Tarihi).
DRİNOV. X.Yüzyılda Güney İslavları ve Bizans. "Moskova Üniversitesine Bağlı Eski Rus Eserleri ve İmparatorluk Tarihi Derneği" yayınları, 5.
M. KORELİN Papalık Tarihinin Orta Çağ'daki Önemli Anları. Petersburg. 1901 (Orta Çağ ve Modern zamanlar Boyunca Avrupa Tarihi).
S. G. LOZİNSKİ. Papaların Tarihi. Cilt I. Moskova, 1935.
Ch. PETIT-DUTAILLIS. La Monarchie Feodale en France et en Angleterre. X.-XIII. Siecles (Fransa'da ve İngiltere'de Feodal Krallık. X.-XII.Yüzyıllar).
E. TARLE. Histoire de l'Itaile au moyen age (Orta Çağ'da İtalya Tarihi). Petersburg. 1906.

F. USPENSKİ. Histoire des Croisades (Haçlı Seferleri Tarihi). Petersburg, 1901.
F. KUSPENSKİ. Histoire de Byzance (Bizans Tarihi). Leningrad. 1927.
D. FUSTEL DE COULANGES. Histoire des institutions politiques de l'ancienne France (Eski Fransa'daki Siyasal Kurumların Tarihi).
W. ANDREAS. Die venetianischen Relationen und ihr Verhalniszur kultur der Renaissance (Venediklilerin Rönesans Kültürüyle İlişkileri). Leipzig, 1908.
A. BASCHET. La diplomatie Venitienne. Les princes de l'Europe au XVI.Siecle (Venedik Diplomasisi. XVI.Yüzyılda Avrupa Hükümdarları). Paris, 1862.
A. BASCHET. Les archives de Venise. Histoire de la Chancellerie secrete (Venedik Arşivleri. Gizli Şansölyelik Tarihi). Paris, 1870.
G. BATUR. Traite de dorit politique et de diplomatie (Siyasal Hukuk ve Diplomasi Kitabı). Cilt 1-2, 1822.
R. BAXMANN. Die Politik der Papste von I.Gregor bis auf VII.Gregor. I.Gregorius'dan VII.Gregorius'a kadar Papaların Politikası). Cilt 1-2, Elberfeld 1868-1869.
E. BOUTARIC. La France sous Philippe le Bel (Güzel Philippe Zamanında Fransa). Paris, 1861.
C. BUNS. A. Short History of International intercourse (Uluslararası İlişkilerin Kısa Tarihi). Oxford, 1924.
CAMBRIDGE. Medieval History (Orta Çağ Tarihi). J. B. Bury düzenlemesi Cambridge, 1924-1936.
P. CHAMPION. Louis XI, Cilt 1-2, Paris 1928.
S. CLEMENS. Der Beruf der Diplomaten (Diplomatlık Mesleği). Berlin. 1926.
L. DEPREZ. Les preliminaires de la Guerre de Cent ans (Yüz yıl Savaşının Hazırlık Safhası). Paris, 1902.
A. DESJARDINS. XI.Louis, sa politique exterieure, ses rapports avec l'ltalie (XI.Louis, Dış Politikası, İtalya ile İlişkileri). Paris, 1874.
CH. DIEHL. Une Republique Patricienne. Venise (Bir Soylu Yurttaşlar Cumhuriyeti: Venedik). Paris, 1916.
G. FLASSAN.. Histoire generale traisonnée de la diplomatie Française depuis la fondation de la Monarchie jusqua la fin du regne du XVI.Louis

(Krallığın Kuruluşundan XVI.Louis'nin Saltanatının Bitimine kadar Fransız Diplomasisinin Genel ve Açıklamalı Tarihi). Cilt 1-7, Paris, 1811.
L. GACHARD. Les monuments de la diplomatie Venitienne, considerés sous le point de vue de l'histoire moderne en general, et de l'histoire de la Belgique (Genelde Modern Tarih ve Özelde Belçika Tarihi Açısından Venedik Diplomasisinin Anıtları) Paris, 1853.
R. GENET. Histoire de la diplomatie (Diplomasi Tarihi). Paris, 1930.
G. GUARINI. Legazioni stabil prima del quattrocento (XIV.Yüzyılda İlk Sürekli Elçilikler). Roma, 1909.
HARTMANN. Geschichte İtaliens im Mittelalter (Orta Çağ da İtalyanların Tarihi) Cilt 1-4, Gotha, 1911.
J. HATSCHEK. Wörterbuch des Völkerrechtund der Diplomatie (Uluslarası Diplomasi Hukuku Sözlüğü). Berlin, 1924-1929.
W HEYD. Histoire du commerce du Levant au moyen age (Orta Çağ Boyunca Yakın Doğu Ticareti Tarihi). Cilt 1-2, Leipzig, 1923.
R. HEYNEN. Zur Eintstehung des Kapitalismus in Venedig (Venedik'te Kapitalizmin Kökeni Üzerine). Stutgart-Berlin. 1905.
D. L. HILL. A History of Diplomacy (Diplomasi Tarihi). Cilt 1-2. Londra. 1905-1915.
J. HUILLARD-BREHOLLES. Historia diplomatica II.Frederici (II.Friedrich'in Diplomatik Tarihi). Cilt 1-2, Paris 1852-1861.
E. KANTOROWICHZ. Kaiser Friedrich II (İmparator II.Friedrich) Berlin, 1927.
O. KRAUSKE. Die Entwichkelung der standigen Diplomatie XV. Jahrhundert (XV.Yüzyılda Sürekli Diplomasi Kurumlarının Gelişmesi). Leipzig, 1885.
LA RONCIERE. CH. BOUREL. Histoire de la Marine Française (Fransız Denizcilik Tarihi). Cilt 1-2, Paris. 1889-1900.
F. LISST. Das Völkerrecht systematisch dargestellt (Sistematik Devletler Hukuku). 12.Basım, Berlin, 1925.
LÖHREN. Beitrage zur Geschichte des gesandchaftlichen Verkehrs in mittelaiter (Orta Çağ'da Diplomatik ilişkiler Tarihine Katkı). Heildelberg. 1884.
H. LUXARDO. Das papstilche Vordekretalen Gesandschaftsrecht (Diplomasi Hukukna İlişkin Papalık Fetvaları). Innsbruck, 1878.
MACKAY. Die moderne Diplomatie (Modern Diplomasi). Frankfurt. 1915.

MARTENS. Le guide diplomatique (Diplomasi Kılavuzu). Cilt 1-3. Leipzig. 1868.

F. MARTENS Grundriss einer diplomatischen Geschichte der Europaischen Staathandel und Friedenschlüsse seit des Ende des XV.Jahruhunderts (XV.Yüzyıl Sonundan Bu Yana Avrupa'da Dış Ticaret ve Barış Antlaşmalarının Diplomatik Tarih Açısından Genel Çizgileri). Berlin, 1807,

R. MAULDE LA CLAVIERE. La diplomatie au temps de Machiavel (Makyavel Zamanında Diplomasi). Cilt 1-3, Paris, 1892-1893.

A. MEISTER. Die Anfange der modernen diplomatischen Geheimschrift (Modern Diplomatik şifrelerin Başlangıç Dönemleri). Paderborn, 1902.

MEISSEL. Cours de style diplomatique (Diplomatik Üslup Dersleri). CİIt-1. Paris, 1826.

A. MEYER. Die englische Diplomatie in Deutschland zur Zeit VI.Eduards (VI.Edward Zamanında Almanya'da İngiliz Diplomasisi). Breslau, 1900.

V. MENZEL. Deutsches Gesandschaftwesen im Mittelalter (Orta Çağ'da Alman Elçilik Kurumlarının Karakteri). Hannover, 1892.

L. MOREIL. Dictionnaire des Chancelleries diplomatiques et Consulaires (Diplomatik Kançılaryalar ve Konsolosluklar Sözlüğü). Cilt 162, Paris, 1885.

R. MOWAT. A HİSTORY OF EUROPEAN DİPLOMACY (Avrupa Diplomasisi Tarihi). Londra, 1928.

E. NYS. Les origines du droit international (Uluslararası Hukukun Kökenleri). Paris, 1884.

FR. OMPTEDA. Litteratur des sogenanten sowohl natürilchen als positiven Völkerrechts. Cilt 1-2, Regensburg. 1785.

CH. OHSSON. Histoire des Mongols (Moğolların Tarihi). La Haye. 1834-1836.

P. PRADIER-FODERE. Cours de doit diplomatique (Diplomasi Hukuku Dersleri). Paris. 1881.

A. RAMBAUD. L'Empire Grec au X.Siecle. Constantin Porhyrogenete (X.Yüzyılda Bizans İmparatorluğu. Konstantinnus Porfirogenetus). Paris, 1870.

A. REUMONT. Della diplomazia İtaliana dal secolo XIII al XVI (XII.Yüzyıldan XVI.Yüzyıla Kadar İtalyan Diplomasisi). Cilt 1, Floransa, 1857.

A. REUMONT. İtalienische Diplomaten 1260-1550 (1260-1550) Yılları Arasında İtalyan Diplomatları) (İn: Raumers Histarosches Taschenbuch. 1841).
J. RODD. diplomacy (Diplomasi). Londra, 1929.
A. SCHAUBE. Das Konsulat des Meeres in Pisa (Pisa'nın Deniz ötesi Konsoloslukları). Leipzig. 1888.
M. SCHMIDT. Geschichte des Weithandels (Dış Ticaret Tarihi). 4.Basım, Leipzig. 1922.
G. SCHLUMBERGER. L'épopée Byzantine a la fin du X.Siecle (X.Yüzyıl Sonunda Bizans Destanı). Cilt 1-3, 1896-1905.
J. ZELLER. La diplomatie Française vers le millieu du XVI.Siecle (XVI.Yüzyıl Ortalarında Fransız Diplomasisi). Paris, 1881.
H. ZELLER. Das Seerecht in den Assisen von Jerusalem, nach der Handscherift Venedig (Kudüs'ten Venedik'e, Yasalarla Deniz hukuku). Heildelberg. 1916.
PH. ZORN. Deutsches Gesandschafts und Konsularrecht (Alman Elçilik ve Konsolosluk Hukuku). Berlin, 1920.

II. RUS DİPLOMASİSİ (X.-XV. YÜZYILLAR)

1. KİEV DEVLETİ DİPLOMASİSİ

A) Kaynaklar

Rusya'nın Yunanlılarla olan Anlaşmaları. Lavrantiev ve Ipatiev Yıllıkları'nda yer alan metinler. Gene bu konu için, bk: M. VLADİMİRSKİ. BUDANOV. Rus Hukuk Tarihinden Seçme Yazılar. Petersburg. Kiev, 5.Basım. 1899.
Bizans Yazarlarından Kuzey Karadeniz Kıyıları Hakkında Bilgiler. 1.Fasikül, Leningrad, 1934.

B) Tarih Araştırmaları

V. İKONNİKOV. Bir Rus Vakanüvisliği Denemesi. Cilt 2. Kısım 1. Kiev, 1908.

N. LAVRENTİEV. Ruslarla Yunanlılar Arasında Yapılan anlaşmaların Dilindeki Bizans Öğeleri Üzerine. Petersburg. 1853.

V. SERGEYEVİÇ. Yunanlılarla X.Yüzyılda Yapılan Anlaşmalardaki Biçimiyle Yunan Hukuku ve Rus Hukuku. “Milli Eğitim Bakanlığı Dergisi”, Ocak 1882 sayısı.

A. ŞAHMATOV. Oleg ve İgor ile Yunanlılar Arasında Yapılan Anlaşmalar Üzerine Birkaç Uyarı. “Petrograd Üniversitesi Neofiloloji Derneği Andıçları”. Fasikül 8, 1915.

2. FEODAL PARÇALANMA (XI.-XV. YÜZYILLAR)

A) Kaynaklar

Belgeler. Bilimler Akademisi Arkeoloji Misyonu tarafından Rus İmparatorluğu kitaplıklarından ve arşivlerinden derlenmiştir. Cilt 1. Petersburg. 1836.

XII., XIII. ve XIV. yüzyıllarda Kuzey-Doğu Rusya’sının Riga ve Baltık Ticaret Birliği (Hansa) Kentleriyle İlişkilerine ait yasa kurallar. Petersburg. 1857.

Smolensk Prensi Mstislav Davidoviç’in Riga ve Gotland’la 1229 yılında yaptığı Anlaşma. (Devlet yasaları ve anlaşmaları koleksiyonu, bölüm 2, Moskova, 1819. Gotland versiyonu.) Riga versiyonu: N. KARAMZİN’in Rus Devletinin Tarihi, 5.Basım, cilt III.

Kilise yasaları (carta) ve Büyük Prenslerle Kendilerine “Has” Verilen Prensler Arasında Yapılmış Anlaşmalar. S. Bakruşin yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1909.

İpatiev Lietopis’i (Yıllıkları). Petersburg. 1908 (Tüm Rus Yıllıkları Koleksiyonu. cilt 1)
Novgorod Lietopis’i (Yıllıkları). Petersburg. 1888.
Novgorod Tarihi Üzerine Belgeler. S. Bakruşin yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1909.
Devlet Dışişleri Kurulunca Saklanan Devlet yasaları (carta) ve Anlaşmaları Koleksiyonu. Kısım I. M. 1813. XII.-XV.Yüzyıllarda Rus kentleriyle Alman kentleri arasında yapılan anlaşmaların tam koleksiyonu için, bk.: M. VLADİMİRSKİ-BUDANOV. Rus Hukuk Tarihinden Seçme Yazılar. Petersburg. Kiev.

B) Tarih Araştırmaları

ANDREYEVSKİ. 1920 yılında Alman Kentleri ve Gotland’la Yapılan Novgorod Anlaşmaları Üzerine. Petersburg. 1855.
V. İKONNİKOV. Bir Rus Vakanüvisliği Denemesi. Cilt 2. Kısım. 2. Kiev, 1908.
İ. LİNNİÇENKO. XV.Yüzyıl Ortalarına Kadar Polonya ile Rusya Arasındaki İlişkiler. Kiev, 1884.
A. NİKİTSKİ. Büyük Novgorod’un Ekonomik örgütlenme Tarihi. Moskova, 1893.
A. NİKİTSKİ. Yeni Belgelerin Işığında. Novgorod Başpiskoposunun Alman Tüccarları ile İlişkileri. “Milli Eğitim Bakanlığı Dergisi”. 1883.
S. SOLOVİEV. Eski Zamanlardan Bu Yana Rusya Tarihi, 1.Kitap, 3.Basım, Petersburg.

BATI DİPLOMASİSİ (XVI. ve XVIII. YÜZYILLAR)

A) Kaynaklar

MACHİAVELLİ. Hükümdar.
F. CALLIERES. De la maniere de negocier avec les souverains (Hükümdarlarla Pazarlık Etme Tarzı Üzerine). Paris, 1716
J.B COLBERT. Lettres, instructions et memoires (Mektuplar, talimatlar ve Anılar) Yayınlanan: P. Clement. Cilt 1. 7. Paris, 1861-1871.
Correspondance administrative sous XIV.Louis (XIV.Louis Zamanındaki İdari Yazışmalar). Derleyen ve düzenleyen: Gb B. Depping. Cilt 1-4. Paris, 1850-1855.
Correspondance secrete inedite de XIV.Louis, sur la Politique Etrangere avec le Comte de Brogile, Tercier, etc. et autres documents relatifs au Ministre secret (XIV.Louis’nin Broglie Kontu, Tercier, vb. ile dış politika konusunda bugüne kadar yayımlanmamış gizli yazışmaları ve gizli yönetime ait başka belgeler). Yayınlanan: M. E. Boutratic. Cilt 1-2 Paris, 1866.
II.FREDERİK (BÜYÜK). Histoire de mon temps. Histoire de la guerre de Sept ans. Antimachiavel (Çağının Tarihi. Yedi Yıl Savaşının Tarihi. Antimakyavel) Toplu eserleri, Cilt 2,3,7. Paris. 1846-1857.
HUGO GROTIUS. Hugonis Grotil de jure belli ac pacis. Paris, 1625.
HUGO GROTIus. Le droit de la guerre et de la paix (Savaş ve Barış Hukuku). Cilt 1-2.
Recueil des instructions données aux Ambassadeurs et Ministres de France depuis les traites de Westphalie jusqu’a la Revolution Française (Vestfalya antlaşmalarından Fransız Devrimi’ne kadar Fransız Elçilerine ve Bakanlarına verilen talimatlar derlemesi). Fransız Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşivler Komisyonu’nun yardımıyla yayınlanmıştır. Cilt 1-25, 1884-1892.
RICHELIEU. Memoires. Fransa tarihine ilişkin anılar koleksiyonu, dizi 2. Paris, 18211-1823.
RICHELIEU. Testament politique (Siyasal Vasiyetname). Richelieu Kardinalinin toplu eserleri. Paris, 1933.
Le secret du rol. Correspondance secrete de XIV.Louis avec ses agents diplomatiques, 1752-1774 (Kralın Sırrı. XIV.Louis’nin diplomatik görevlileriyle gizli yazışmaları. 1752-1774). Yayınlayan: A. Broglie. Cilt 1-2 Paris, 1879.
A. WICQUEFORT. L’Ambassadeur et ses fonctions (Elçi ve Görevleri). Cilt 1-2 la Haye, 1681.

B) Tarih Araştırmaları

K. MARX ve F. ENGELS. F. Guizot: “Pourquoi la Revolution Anglaise a-t-elle reussie?” (f. Guizot: “İngiliz Devrimi Niçin Başarı Kazandı?”) Fr. çev.

K. MARX ve F.ENGELS. La Bourgeoisie et la Contre-Revolution (Burjuvazi ve Karşı Devrim). Fransızca çevirisi.

K. MARX. Le Capital (Kapital). Fr. çev. cilt 1. bölüm 24.

K. MARX La critique moralisatrice et la morale critique (Ahlak Öğütçüsü ve Ahlak). Fr. çev.

K. MARX. Lettre a F. Engels du 2 Decembre 1856 (F.Engels’e 2 Aralık 1856 tarihli mektup). Fr. çev.

F. ENGELS. La situation de l’Angleterre au XVIII.Siecle (XVIII.Yüzyılda İngiltere’nin Durumu). Fr. çev.

F. ENGELS. La guerre des paysans en Allemagne (Almanya’da Köylü Savaşı). Fr. çev.

F. ENGELS. De la decomposition du Feodalisme et du developpement de la Bourgeoisie (Feodalizmin Dağılması ve Burjuvazinin Gelişmesi Üzerine). Fr. çev.

A. VANDAL. İmparatoriçe Yelizaveta ve XV.Louis. Moskova, 1911.

Histoire generale (Genel Tarih). E. Lavisse ve A. Rambaud yönetimindeki yayın. Cilt 5-7.

F. GUIZOT. Histoire de la Revolution Anglaise (İngiliz Devriminin Tarihi).

Orta Çağ Tarihi. Devlet Üniversiteleri Tarih fakülteleri ve pedagoji enstitüleri için ders kitabı. Cilt 2. Moskova, 1939.

N. KARAYEV. Modern Çağda Batı Avrupa’nın Tarihi. Cilt 2-3. 3.Basım, Petersburg, 1904.

P. MİTROFANOV. Avusturya Tarihi. 1.Bölüm. Petersburg. 1910.

PRESCOTT. Histoire du Regne de II.Phillippe, Roi d’Espagne (İspanya Kralı II.Philippe’in Saltanat Tarihi). Kısım 1 ve 2.

N.İ. RADZİG. XVIII.Yüzyıl Fransız emperyalizminin tarihinden bir sayfa. Dupleix Hindistan’da. 1722-1754. Yaroslavi. 1929.

SOLOVİEV. Rusya Tarihi. Cilt 24. Moskova, 1874.

A. SOREL. L’Europe et la Revolution Française (Avrupa ve Fransız Devrimi).

H. BAUMGARTEN. GeschichteV.Karis (V.Karl Tarihi). Cilt 1-3. Stuttgart, 1885-1892.
H. BAUMGARTEN. V.Karl und die deutsche Reformation (V.Karl ve Alman Reformu). Halle, 1889.
J. BLACK. The Reign of Elizabeth. 1558-1603 (Elizabeth'in Saltanatı. 1558-1603). Oxford, 1937.
A. BROGLIE. II.Frederic et XV.Louis d'apres des documents nouveaux, 1742-1744 (Yeni belgelerin ışığında II.Friedrick ve XV.Louis, 1742-1744). Cilt 1-2. Paris, 1885.
Cambridge Modern History (Modern Tarih). Cilt 5-6. Londra, 1908-1909.
B. ERMANNDÖRFER. Deutsche Geschichte, 1648-1740 (Alman Tarihi, 1648-1740). Cilt 1-2. Berlin, 1888-1893.
G. FLASSAN. Histoire generale et raisonnée de la diplomatie Française (Genel ve Açıklamalı Fransız Diplomasisi Tarihi). Cilt 4-7. Paris, 1809-1811.
H. HAUSER. La preponderance Espagnole, 1559-1660 (İspanyol Üstünlüğü, 1559-1660). Peuples et civilisationnes (Halklar ve Uygarlıklar) dizisi, Paris, 1933.
Histoire de France (Fransa Tarihi) Yayınlayan: E. Yavisse. Cilt 5-8 Paris, 1903-1908.
C. KALTENBORN. Die Vorslaufer des Hugo Grotius auf dem Febiet des Jus naturae et gentium, sowie der Politik im Reformationsze alter (Hugo Grotius'un Doğal Hukuk ve Kamu Hukuku Alanındaki Öncüleri Üzerine) Leipzig, 1848.
A. LEGRELLE. La diplomatie Française et la succession d'Espagne (Fransız Diplomasisi ve İspanya Veraseti). Cilt 1... 4 1888-1893.
MAULDE DE CLAVIERE. La diplomatie au temps de Machiavel (Makchiavelli Zamanında Diplomasi). Cilt 1-3. Paris, 1892-1893.
R.B.MERRIMANN. The Rise of the Spanish Empire in the Old and the New (İspanya İmparatorluğunun Eski ve Yeni Yükselişi). Cilt 1-2 New York, 1918.
F. MIGNET. Rivalite de I.François et de Charles-Quint (I.François ve V.Karl Arasındaki Rekabet). 2.Basım, Paris, 1886.
W. ONCKEN. Das Zeitalter Friedrichs des Grossen (Büyük Friedrich'in Çağı). Cilt 1-2 Berlin, 1881-1882.
A. PICHOT. Karl V. Paris, 1854.

PRADIER-FODERE. Diplomasi Hukuku Dersleri. C. 1-8.
C. READ. Mr. Secretary Walsingham and the Policy of Queen Elizabeth Dışişleri Bakanı Walsingham ve Kraliçe Elizabeth'in Dış politikası). Cilt 1-3. Londra, 1925,
A. SCHAEFER. Geschichte des Siebenjahrigen Kriegnes (Yedi Yıl Savaşının Tarihi). Cilt 1-2 Leipzig, 1870-1871.
H. SEE ve D. REBILLON. Le XVI. Siecle (XV.Yüzyıl). Paris, 1934.
A. SOREL. La question d'Orient au XVIII.Siecle; le partage de la Pologne et le Traite de Kainardji (XVIII.Yüzyılda Doğu Sorunu; Polonya'nın Bölüşülmesi ve Kaynarca Antlaşması). 2.Basım, Paris, 1889.
G. VALBERT. Alberoni et sa correspondance avec le Comte Rocca (Alberoni ve Kont Rocca ile yazışmalar). "Revue des deux Mondes" dergisi, 1 Şubat 1893 sayısı.
A. VANDAL. Le Pacha Bonneval (Bonneval Paşa). Paris, 1885.
G. WINTER. Geschichte des 30. jahrigen Krieges (Otuz Yıl Savaşının Tarihi). Berlin, 1893.

RUS DİPLOMASİSİ (XVI.-XVIII. YÜZYILLAR)

A) Kaynaklar

S. HERBERSTEIN. Commentary (Yorumlar). Malcine çevirisi. Petersburg, 1908.
A. MEYERBERG. Voyage en Moscovie et en Perse (Moskova ve İran yolculuğu). 3.Kitap. 1873.
A. OLEARI. Voyage en Moscovie et a travers la Moscovie en Perse (Moskova üzerinden İran Yolculuğu).
A. OLEARI. Recit circonstanciel du voyage de l'Ambassade de Hoistein en Moscovie et en Perse en 1633-1636 et 1639 (1633-1636 ve 1639 yıllarında Holstein Elçilik kurulu tarafından Moskova ve İran'a yapılan yolculuğun ayrıntılı hikâyesi).

Stolnik P. Potyemkin’in İspanya Elçiliği (1667). “Eski Rus Kitaplığı” cilt. Kısım 3. Mişkin. 1894.
Konrad von Klenck’in Çar Aleksi Mihayloviç ve Çar Fiodor Alekseyeviç nezdinde Elçiliği. 1900
Borovsk valisi ve Stolnik P. Potyemkin’in Fransa Elçiliği (1668). Cilt 3, Kısım 5. Mişkin. 1895.
Stolnik I. Çemodanov’un Venedik Elçiliğinin Rolü (1656) ve Eski Rus Kitaplığı” Cilt 5, Kısım 7. Mişkin. 1896.
B. TANNER. Recit du voyage d l’Ambassade Polonaise a Moscou en 1678 (Polonya Elçilik Heyetinin 1678 Moskova Yolculuğunun Hikâyesi).
K. YAKUBOV. XVIII.Yüzyılın İlk Yarısında Rusya ve İsveç. Moskova, 1897. XV-XVII.Yüzyıllarda Rus diplomasisinin tarihine ilişkin daha ayrıntılı bir kaynakça için, bk.: “S.S.C.B halklarının XV-XVII. yüzyıllar arası tarihinin kaynakçası için malzemeler”, Leningrad, 1933.

B) Tarih Araştırmaları

BANTİŞ-KAMENSKİ. 1619-1792 yılları arasında Rusya ile Çin Arasındaki Diplomatik İlişkiler Derlemesi. Kazan, 1882.
BANTIŞ-KAMENSKİ. 1800 Yılına kadar Rusya’nın Dış İlişkilerine Toplu Bakış Kısım 1-4. Moskova, 1894-1904.
S. BELOKUROV. Elçilikler Prikaz’ı Üzerine. Moskova. 1906.
A. BRİKNER. XVII.Yüzyıl İtalya’sında Rus Diplomat Turistleri. “Rus Habercisi”, 1877. 3, ve 7. sayıları.
N. VESELOVSKİ. Rus Tarihinin Moskova Devleti Döneminde, Elçilik Protokolü Üzerinde Tatar Etkisi Petersburg. 1911.
İ. GAMEL. XVI. ve XVII.Yüzyıllarda Rusya’ya gelen İngilizler. Petersburg. 1865-1869.
Rusya sarayındaki Hollanda Cumhuriyeti Elçilerinin ülkelerine yolladıkları resmi yazılar... Moskova ile Hollanda Cumhuriyeti arasında 1631 yılına kadarki ilişkilerin bir özetiyle birlikte. B. Kordt yönetiminde Rus Tarih Derneği Derlemesi. Cilt 116. Petersburg. 1902.

İ. ZABYELİN. XVII.Yüzyılda Türkiye’deki Rus Elçilikleri. “Eski Rus Tarihi” Eylül 1877.
M. KAPUSTİN. XVII.Yüzyılın İkinci Yarısında Rusya’nın Batı Avrupa ile Diplomatik İlişkileri. Moskova, 1852.
N. KARAMZİN. Rus Devletinin Tarihi. Cilt 6-9. Moskova, 1903.
S. KOLOGRİVOV. XVII.Yüzyıl Boyunca Rusya’nın Yabancı Devletlerle İlişkilerinin Tarihine ait Malzemeler. Petersburg. 1911.
N. LİJİN. Stolbov Antlaşması ve imzalanmasından önceki pazarlık görüşmeleri. Petersburg, 1857.
İ. LUBİMENKO. Rusya ile İngiltere Arasındaki Ticari ilişkilerin Tarihi. 1.Fasikül: XV.Yüzyıl. Yuriyev. 1912.
İ. LUBİMENKO. Hollanda ile İngiltere Arasındaki Mücadelede Moskova Pazarı. “Rus Geçmişi” dergisi, 1923, no. 5.
İ. LUBİMENKO. XVI. ve XVIII.Yüzyıllarda Rus-İngiliz İttifak Tasarısı. “Tarih Haberleri” dergisi, 1916, no. 3-4.
F. MARTENS. XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Rusya ve İngiltere. “Rus Düşüncesi.” 1891, no. 1-2.
F. MARTENS. Rusya ile Yabancı Devletler Arasında Yapılan Antlaşma ve Sözleşmeler Derlemesi. Cilt 1 ve 5. Petersburg, 1874-1880.
A. POPOV. 1673-1677 Yılları Arasında Polonya’daki Rus Elçiliği, Petersburg. 1854.
V. SAVVA. Moskova Çarları ve Bizans İmparatorları. Harkov. 1901.
V. SAVVA. XVI. Yüzyılda Elçilikler Prikazı Üzerine, 1.Fasikül. Harkov.
S. SOLOVİEV Rusya Tarihi. 1, 2, 3. kitaplar 3.Basım, Petersburg.
İ. TOLSTOY. Rusya ile İngiltere Arasındaki İlişkilerin İlk Kırk Yılı: 1553-1593. Petersburg. 1875.
V. ULYANİTZKİ. XVI.-XVII.Yüzyıllarda Rusya’nın Orta Asya ve Hindistan’la İlişkileri, “Eski Rus Tarihi ve eserleri Derneği Yayınları”, kitap 3. 1888.
G. FORSTEN. XVI.-XVII.Yüzyıllarda Baltık Sorunu (1544-1648). Cilt 1-2 Petersburg, 1894.
G. FORSTEN. XV.-XVI. Yüzyıllarda Baltık’ta üstünlük Mücadelesi. Petersburg, 1884.
G. FORSTEN. XVII.Yüzyılın İkinci Yarısında Moskova Sarayında Danimarka Diplomatları. “Milli Eğitim Bakanlığı Dergisi”, 1904, 9., 11., 12.. sayılar.

G. FORSTEN. XVII.Yüzyılın İkinci Yarısında İsveç'le Rusya Arasındaki İlişkiler (1648-1700). "Milli Eğitim Bakanlığı Dergisi", 1898 yılı Şubat, Nisan, Mayıs, Haziran; ve 1899 yılı Haziran, Eylül sayıları.
G. FORSTEN. Christine'in Saltanat Döneminde İsveç-Rusya İlişkileri. Milli Eğitim Bakanlığı Dergisi" 1891, no.6.
E. TSERETELİ. Lituanya ve Rusya Grandüşesi, Polonya Kraliçesi Yelena İvanovna. Petersburg, 1898.
N. ÇARİKOV. Manesi'nin Roma Elçilikleri ve Moskova Hizmeti (1637-1694). Petersburg. 1906.
P. PIERLING. La Russie et le Saint-Siege (Rusya ve Papalık). Cilt 1-3, Paris, 1896-1901.
Tam kaynakça için, bk: "S.S.C.B. halklarının XVI. XVII.Yüzyıllar arası tarihinin kaynakçası için malzemeler" Leningrad. 1933.

XVIII. YÜZYIL RUS DİPLOMASİSİ

A) Kaynaklar

F. MARTENS. Op. cit. Cilt 1-2, 5-6 ve 9. Petersburg. 1874-1892.
OBOLENSKİ (Prens). Denizde Silahlı Tarafsızlık Üzerine Petersburg, 1859.
Grandüşeş Yekaterina Alekseyevna ile İngiltere Büyükelçisi Sir Charles G. Williams arasındaki mektuplaşma 1756-1757. Moskova. 1909.
L SEGUR. Memoires, 1785-1789 (Anılar, 1785-1789).
I. JULES. Memoires, 1709-1711 (Anılar 1709-1711). Moskova 1900 II.YEKATERİNA (İmparatoriçe). Anılar. İngilizce Çevirisi, 2.Basım. Londra, 1850.
La cour de Russie il ya Cent ans. 1725-1783 (Yüz Yıl Önceki Rusya Sarayı. 1725-1783). Berlin, Paris, Londra, 1858.
Bu konuda ayrıca bk.: Rus Tarih Derneği ve Vorontsov Prensleri Arşivleri tarafından toplanıp yayınlanan Diplomatik Malzemeler.

B) Tarih Araştırmaları

V. ALEKSANDRENKO. XVIII.Yüzyılda Diplomatik Protokol. 1894. 8.Kitap.

V. ALEKSANDRENKO. XVIII.Yüzyılda Londra'daki Rus Diplomatik Görevlileri, Cilt 1-2, Varşova, 1897.

P. ALEKSANDROV. Kuzey Sistemi. Moskova, 1914.

BANTİŞ-KAMENSKİ. Op.cit. Kısım 1-. Moskova, 1894-1902.

P. BEZOBRASOV. Fransa ile Rusya arasındaki İlişkiler üzerine. Moskova, 1892.

A. BRİKNER. Rusya, İngiltere ve Prusya: 1787-1791.

N. GRİGOROVİÇ, Başbakan Prens Bezborodko. Cilt 1-Petersburg. 1879-1881, "Rus Tarih Derneği Derlemesi" cilt 26 ve 29.

İ. GROT. II.Yekaterine ve III.Gustave. Petersburg, 1877.

V. DANEVSKİ. Uluslararası Hukuk Tarihinin ve Sisteminin İncelenmesine Giriş. Fasikül 1-2. Harkov, 1892.

F. MARTENS II.Yekaterina'nın Saltanat Döneminde Rusya ve Prusya. "Avrupa Habercisi" dergisi. 1882, no. 5.

F. MARTENS. Uygar Halklarda Modern uluslararası Hukuk. Cilt 1-2. Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş 5.Basım. Petersburg, 1904-1905.

Dışişleri Bakanlığının Tarihine Toplu Bakış: 1802-1902. Petersburg. 1902.

M. POLYEVKTOV. XVIII.Yüzyılın İlk Yarısında Holstein Sorunu ve Rusya'nın Baltık Politikası. "Eski Rus Tarihi" dergisi, Ocak 1907 sayısı.

S. SOLOVİEV. Rusya Tarihi. Cilt 3-44. 3.Basım. Petersburg.

A. TRAÇEVSKİ. Prenslerin İttifakı ve II.Yekaterina. II.Frederik ve II.Joseph'in Almanya Politikası: 1780-1790. Petersburg. 1877.

V. ULYANİTSKİ. XVIII.Yüzyılda Yurt Dışındaki Rus Konsoloslukları. 1.Kısım. Moskova, 1899.

N. ÇECULİN II.Yekaterina'nın Saltanat Dönemi Başlangıcında Rusya'nın Dış Politikası: 1762-1774. Petersburg. 1884.

E SÇEPKİN. Yedi Yıl Savaşı Sırasında Avusturya-Rusya İttifakı: 1746-1758. Petersburg. 1902.

A. SOREL. XVII.Yüzyılda Doğu Sorunu; Polonya'nın Bölüşülmesi ve Kaynarca Antlaşması Paris, 1902.

SON ÇAĞ DİPLOMASİSİ (1789-1871) GENEL KARAKTERLİ ESERLER

A) Kaynaklar

Rusya ile Doğu Ülkeleri arasında yapılan Antlaşmalar; derleyen ve yayınlayan: T. Yusupoviç, Petersburg. 1869.

F. MARTENS. Recueil de traités et de conventions, conclus par la Russie (Rusya Tarafından İmzalanan Antlaşmalar ve Konvansiyonlar). Cilt 1-15 Petersburg, 1874-1909.

ALBERT, Prens Letters of the Prince Consort (of Victorial) (Kraliçe Victoria'nın eşi Prensin Mektupları). 1831-1861 yılları arasında yazılmış mektupların içinden seçen ve yayınlayan: K. Jagow. New York. 1938.

P. ALBIN. Les grands traités politiques: Recueil des principaux traités diplomatiques depuis 1815 jusgu'a nos jours avec des commentaire et des notes (Büyük Siyasal Anlaşmalar; 1815 yılından günümüze kadar yapılmış belli başlı diplomatik anlaşmaların yorumlu ve notlu derlemesi). Paris, 1911.

E. ASHLEY. The Life of Lort Palmerston (Lort Palmerston'un Hayatı). Cilt 1-2. Londra. 1876-1879.

H. L. BUWLER. The Life of Viscont Palmerston (Vikont Palmerston'ın Hayatı). Cilt 1-2. Londra, 1871.

J. V. A. BROGLIE, Memoires du Duc de Broglie (Jacques, Victor, Albert, 1821-1901) (Broglie Dükünün Anıları. Cilt 1: 1825-1870 Paris, 1938.

A. OAKES ve E. MOWAT. The Great European Treaties of the Nineteenth Century (On Dokuzuncu Yüzyıl Avrupa'sının Büyük Antlaşmaları). Oxford. 1918.

Foundations of British Foreign Policy from Pitt (1792) to Salisbury (1902) or Documents Old and New Pittten Salisbury'ye (1902) kadar İngiliz dış politikasının temelleri eski ve yeni belgeler). Tarihsel bir girişle birlikte, seçen ve yayınlayanlar: H. Temperley ve L. Penson. Cambridge, 1938.

FRANZ JOSEPH I, İmparator Breefe an seine Mutter: 1838-1872 (Annesine Mektuplar: 1838-1872). yayınlayan: Hrsge. von F. Schnürer.

Münih, 1930.
E. HERTSLET. Map of Europe by Treaty showing the Various Political and Territorial Changes which have taken Place since the General Peace of 1814 (1814 genel barışından bu yana... Avrupa haritası) Cilt 1-3. Londra, 1890-1891.
LIEVEN. Prenses. Letters (Mektuplar). Yayınlayan: L. G. Robinson. Londra, 1902.
LIEVEN, Prenses., Unpublished Diary and Political Sketches (Yayınlanmamış günlük ve siyasal portreler). Yayınlayan: H. Temperley. Londra, 1925.
G. H. MARTENS. Recueil des traités (Antlaşmalar Derlemesi). Bk.: Hopf. Table generale du recueil des traités de G. F. Martens et de ses continuateurs (G.H. Martens ve takipçileri tarafından hazırlanan Antlaşmalar derlemesi'nin içindekiler). Cilt 1-2 Göttingen, 1875-1876.
C. METTERNICH. Aus Metternich's nachgelassenen Papieren (Papieren (Metternich'in ölümünden sonra yayınlanan evrakı). Düzenleyen ve yayınlayan: A. Klinçkowsttroem. Cilt 1-8. Viyana, 1880-1884.
Ch. R. NESSELRODE. Lettres et papiers (Mektuplar ve Evrak). Arşivlerden seçerek ve notlandırarak yayınlayan: A. Nesselrode. Cilt I-II. Paris. 1904-1912.

B) Tarih Araştırmaları

Bir İngiliz diplomatının anıları (İmza: B.T.). "Tarih Habercisi" 1893. Şubat (Lort Loftus'ün "Diplomatic reminisceces"adlı eserinin ilk iki cildi üzerine).
S.TATİSÇEV. İmparator Nikola ve Yabancı Saraylar. Petersburg. 1889.
S.TATİSÇEV. Eski ve Modern Rus Diplomasisi. (İn: Rus diplomasisinin geçmişi üzerine, S. Tatisçev. Petersburg. 1890).
FIFE. XIX.Yüzyılda Avrupa Tarihi. Rusça çevirisi, 2.Basım. Petersburg. 1904.
E. BOURGEOIS. Manuel historique de politique etrangere (Dış Politika Tarihi Elkitabı). Cilt 1-3. 1925-1927 (Cilt 1-2,9.Basım; cilt 3, 18.Basım).

Cambridge History of British Foreign Policy (İngiliz Dış Politikasının Tarihi). Cilt 1-3. Cambridge Üniversitesi adına yayınlayanlar: A. W. Wardve G. P. Gooch. New York. 1922-1923.

A. CECIL. British Foreign Secretaries: 1807-1916 (1807-1916 Yılları Arasında İngiliz Dışişleri Bakanları). Londra, 1927.

A. DEBIDOUR. Histoire diplomatique de l'Europe depuis l'ouverture du Congres de Vienne jusqu'a la fermeture du Congres de Berlin: 1814-1878). Cilt 1-2 Paris, 1891.

E. HEYMANN. Balkan Kriege, Bündnisse, Revolutionen, 150 Jahre Politik und Schicksal (Balkan Savaşları, İttifakları, Devrimleri 150 yıllık Politika ve Kader). Berlin, 1938.

H. HYDE Montgomery, Princess Lieven. Boston, 1938.

R. B. MOWAT. History of European Diplomacy: 1815'ten-1914'e kadar Avrupa Diplomasisi Tarihi). Londra, 1922.

M. PALEOLOGUE. Romantisme et diplomatie (Romantizm ve Diplomasi) Paris, 1925.

R. W. SETON-WATSON. Britain in Europe: 1879-1914 (İngiltere Avrupa'da: 1879-1914). Cambridge, 1937.

FRANSIZ DEVRİMİ THERMIDOR REAKSİYONU VE DİREKTUVAR DÖNEMLERİNDE AVRUPA DİPLOMASİSİ (1789-1799)

A) Kaynaklar

Yükselen burjuvazinin dış politika ve diplomasi alanlarındaki ideologları:

J. BENTHAM. Principles of International Lax: Universal and Perpetual Peace (Uluslararası Hukukun İlkeleri: Evrensel ve Sürekli Barış). Toplu eserleri. Edinburgh, 1839. Cilt 8

A. CLOOTS. Les bases constitutionelles de la Republique du Genre Humain (İnsanlık Cumhuriyetinin Anayasal Temelleri). Paris, 1793.
E. KANT. Zum ewigen Frieden (Sürekli Barış Üzerine). Königsberg. 1795. Sur les traites (Müzakere İlkeleri. Antlaşmalar Üzerine Kurulu Avrupa Kamu Hukuku). Paris, Cumhuriyet yılı III (1791). Cilt 5,7.
MONTESQUIEU. Kanunların Ruhu.
J.-J. ROUSSEAU. Considerations sur le gouvernement de Pologne. Jugement sur la paix perpetuel. Projet de paix perpetuel (Polonya Yönetimi Üzerine Düşünceler. Sürekli Barış Üzerine Mülahazalar Sürekli Barış Tasarısı).
VOLTAIRE. Felsefe Sözlüğü.

Siyasi yazışmalar, antlaşmalar, anılar, söylevler:

Prens Vorontsov arşivleri. Cilt 9, 11, 13, 14, 16, 20, 28, 32, 34, Moskova, 1876-1888
F. MARTENS. Recueil des traités et des conventions conclus par la Russie (Rusya Tarafından Yapılmış Antlaşma ve Konvansiyonlar). Cilt 2, 6, 9, 13, Petersburg. 1875-1902.
Rus Tarih Derneği Derlemesi. Cilt 16-23, 26, 31, 33, 42, 70 Petersburg, 1875-1890.
Paris’teki Rus Büyükelçisi İ. Simolin’in resmî raporlarına göre Fransız Devrimi “Literer Miras”. 1937. No. 29-30
A. KHRAPOVITZKI. Journal İntime (Mahrem). Petersburg, 1874.
F. A. AULARD. La Societe des Jacobin (Jacobin’ler Derneği), Cilt 1-6 Paris, 1889-1897.
A. ARNETH. Joseph II und Kahtharina von Russland. Ihr Briefwesel (II.Joseph ve Rusya İmparatoriçesi Yekaterina’nın. Mektuplaşmaları). Viyana, 1869.
F. BARTHELEMY. Memoires (Anılar). Yayınlayan: J. Dampierre. 2. basım. Paris, 1914.
A. BEER. II.Leopold II.Franz, und Katharina von Russland. Ihr Briefwesel (II.Joseph ve Rusya İmparatoriçesi Yekaterina’nın Mektuplaşmaları). Viyana, 1869.

F. BARTHELEMY. Memoires (Anılar). Yayınlayan: J. Dampierre. 2. basım. Paris, 1914.
A. BEER.II.Leopold, II.Franz, und Katharina. İhre Korrespondenz. Nebst einer Einleitung zur Geschichte der Politik II.Leopold's (II.Leopold, II.Franz ve Yekaterina. Mektuplaşmaları. II.Leopold tarafından yürütülen politikanın tarihine bir giriş incelemesiyle birlikte. Leipzig. 1874.
G. DANTON. Discours (Söylevler). Kritik yayın: A. Fribourg. paris, 1910.
J. KAULEK. Papiers de Barthelemy (Barthelemy'nin Evrakı). Cilt 1-4. Paris, 1886-1889.
G. MARTENS. Recueil des principaux traités d'Alliance. (Belli başlı İttifak Anlaşmaları). Cilt 1-7. Göttingen. 1791-1801 Ek. c. 1-4 Göltingen. 1801-1808.
I.NAPOLYON, İmparator. Correspondance (Muhaberat) İmparator III.Napolyon'un emriyle yayınlanmıştır. Cilt 1, 5. Paris, 1858-1860.
W. PITT. The War Speeches (Savaş Söylevleri). Seçerek yayınlayan: R. Couplan. Oxford, 1915.
Preussen und Frankaich von 1795-1807. Diplomatische Correspondenzen (1795-1807 arasında Prusya ve Fransa, Diplomatik Yazışmalar). Cilt 1-2. Leipzig. 1881-1887.
M. ROBESPIERRE. Discours et rapports (Söylevler ve raporlar). Bir giriş incelemesiyle ve notlandırarak yayınlayan: Ch. Vellay. Paris, 1908.
Ch. M. TALLEYRAND. Memoires (Anılar). Yayınlayan: Broglie Dükü. Cilt 1-5. Paris, 1891-1892.
A. VIVENOT. Quellen zur Geschichte der deutschen Kaiserpolitik Oesterreichs wahrend derranzösischen Revolutionskrieğe 1790-1801 (1790-1801 yılları Arasındaki Fransız Devrim Savaşları Boyunca Avusturya İmparatorluk Politikasının Tarihine ait Kaynaklar). Cilt 1-2 Viyana, 1873-1874.
A. VİVENOT. Vertrauliche Briefe des Freiherrn von Thugut: 1792-1801 (1792-1801 Yılları Arasında Thugut Baronlarının Özel Mektupları). Cilt 1-2. Viyana, 1872.
H. ZEISSBERG. Quellen zur Geschichte der Politik Oestrerreichs wahrend der Französischen Revolutionskriege (Fransız Devrim savaşları boyunca Avusturya politikasının tarihine ait kaynaklar). Cilt 1-3. Viyana, 1882-1890.

B) Tarih Araştırmaları

K. MARX. Les exploits des Hohenzollern (Hohenzollern Hanedanının Savaş Başarıları).

K. MARX. Lettre a F. Engels du 2 Decembre 1858 (F. Engels'e 2 Aralık 1856 Tarihli Mektup).

F. ENGELS. Les possibilités et les conditions d'une guerre de la Sainte-Alliance contre la France en 1852 (1852 yılında Mukaddes İttifak'ın Fransa'ya Karşı Bir Savaşa Girme İmkân ve koşulları). Toplu eserler, cilt VIII, s. 448-475.

F. ENGELS. La politique exterieure du Tsarisme Russe (Rus Çarlığının Dış Politikası) Toplu eserler, cilt XVI. 2.Bölüm, s. 3. 40.

F. ENGELS. Lettre a K. Kautski du 20 Fevrier 1889 (K. Kautski'ye 20 Şubat 1889 Tarihli Mektup).

F. ENGELS. Lettre a V. Adler du 4 Decembre 1889 (V. Adler'e Aralık 1889 Tarihli Mektup).

V. LENİN. Bizi Tehdit Eden Felaketle Karşı Nasıl Mücadele Edebiliriz?

V. LENİN. Savaş ve Devrim.

J. STALİN. Çağdaş Temalar Üzerine Notlar ("Muhalefet Üzerine" başlıklı derlemeden, 1928, s. 610-611).

H. KOSTOMAROV. Polonya Cumhuriyetinin Son Yılları. (Tarihi monografiler, Cilt 17-18. Petersburg. 1905.)

P. MİTROFANOV Avusturya İmparatoru II.Leopold. Dış Politika. Cilt 1. Petrograd, 1916 (arşiv belgelerine göre).

S. SOLOVİEV. Polonya'nın Yıkılışının Tarihi. Toplu eserleri, Petersburg.

A. SOREL. L'Europe et la Revolution Française (Avrupa ve Fransız Devrimi).

A. TRAÇEVSKİ 1770-1790 Arasında Prensler İttifakı ve Alman Politikası. Petersburg, 1877.

F. AULARD. La diplomatie du premier Comite Salut Public (Birinci Halkın Selameti Komitesi'nin Diplomasisi). İncelemeler ve Dersler. Seri, 3. 1901.

G. AVENEL. Anarcharsis Cloots. Cilt 1-2. Paris, 1865.

D. GERHARD. England und der Aufstieg Russlands (İngiltere ve Rusya'nın Yükselişi). Münih ve Berlin, 1933.

R.LORT. The second Partition of Poland (Polonya'nın İkinci Bölüşümü). Cambridge, 1915.
E. MARCERE. Une Ambassade a Constantinople (İstanbul'a Bir Elçilik Seferi). Cilt 1-2 Paris, 1927.
F. MASSON. Le Departement des Affaiers Etrangeres pendan la Revolution (Devrim Sırasında Dışişleri Bakanlığı). Paris, 1877.
A. MATHIEZ. Danton et la paix (Danton ve Barış). Paris, 1919.
A. MATHIEZ. La revolution et les etrangers (Devrim ve Yabancılar). Paris, 1918.
A. MATHIEZ. La conspiration de l'etranger (Yabancıların Kurduğu Fesat). Paris, 1918.
J. H. ROSE. Life o William Pitt. Kısım 1-2. Londra, 1923.
F. SALOMON. William Pitt der Jüngere (William Pitt Junior), Leipzig ve Berlin, 1904-1906
H. SYBEL. Geschicte der Revolutionszeit (Devrim Çağının Tarihi). Cilt 1-4. Frankfurt a. Main, 1882.

IX-KONSÜLLÜK VE İMPARATORLUK DÖNEMLERİNDE DİPLOMASİ (1799-1814)

A) Kaynaklar

I.Napolyon Döneminde Rusya'nın Fransa ile Diplomatik İlişkileri. A. Traçevski yönetiminde yayınlanmıştır. Cilt 1-4. Petersburg. 1890-1893. (Rus Tarih Derneği Derlemesi. cilt 70, 77, 82. 88).
SPERANSKİ. Tilsit Barışından Sonra Fransa'ya Karşı Bir Savaş İhtimali üzerine Anılar. Yayınlayan: N. F. Dubrovin. "Eski Rus Tarihi" dergisi, 1900, no. 1.
NİKOLA MİHAYLOVİÇ. Grandük. Aleksandr ve Napolyon'un Saltanatları Sırasında Büyükelçiliklerin Resmî Yazıları Işığında Rusya'nın

Fransa ile Diplomatik İlişkileri: 1808-1812. Cilt 1-7. Petersburg. 1906-1914.
SAVARY. General. Petersburg'da Kalışı Boyunca General Savary'nin Siyasi Muhaberatı. Petersburg, 1893 (Rus Tarih Derneği Derlemesi, cilt 83).
P. TOLSTOY. 1807-1808 yıllarında Paris'te Elçilik Görevi. N. Şilder yönetiminde yayınlanmıştır. Petersburg, 1893 (Rus Tarih Derneği Derlemesi, cilt 89).
I.NAPOLYON, İmparator. Correnspondance (Yazışmalar). İmparator III.Napolyon'un emriyle yayınlanmıştır. Paris, 1858-1860.
TALLEYRAND. Lettres İnedites a Napoleon: 1800-1809 (Napolyon'a Yazılmış ve Daha Hiç Yayınlanmamış Mektuplar: 1800-1809). Dışişleri Bakanlığı Arşivleri'nde bulunan asıl metinlere uygun olarak, P. Mertrand'ın bir giriş yazısı ve notlarıyla yayınlanmıştır. Paris, 1889.
TALLEYRAND. Lettres a Caulaincourt (Caulaincourt'a Mektuplar). Yayınlayan: J. Hanoteau. "Revue des Deux Mondes" dergisi, 1935, 15 Ekim.
M.H.WEİL.D'Ulm a lena. Correspondance inedite du Chevalier de Gentz avec Francis James Jackson, Ministre de la Grande-Bretagne a Berlin en 1804-1806 (Ulmdan Yena'ya. Gentz şövalyesinin 1804-1806 yıllarında İngiltere'nin Berlin Büyükelçisi olan F. J. Jackson'la daha önce yayınlanmamış mektuplaşması). Paris, 1921.

Tarih Araştırmaları

MARX ve ENGELS. Les exploits des Hohenzollern (Hohenzollern Hanedanının Savaş başarıları).
F. ENGELS. La situation de l'Allemagne. Lettre premiere (Almanya'nın Durumu. Birinci mektup).
F. ENGELS. Austerlitz. Toplu eserler, cilt XI, bölüm II. s. 560-565.
LENİN, I.Napolyon'un Almanya ile Savaşları Üzerine Notlar. "Lenin Derlemesi," cilt XI, s. 49-51. Bk.: Toplu eserleri, cilt XII, s. 408-409, 422-425 ve cilt XIV, s. 110-111.

LENİN. Finlandiya ve Rusya. Toplu eserleri, cilt XX, s. 323-325.
LENİN. 14 Mart Barış Anlaşmasının Onaylanması Üzerine Rapor. Toplu eserleri, cilt XXII, s. 400-402, 409.
J. STALİN. Parti çalışmasının eksiklikleri ve Troçkistlerle öbür ikiyüzlüleri etkisiz kılmak için alınması gerekli tedbirler üzerine. Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin tam mevcutlu oturumunda okunan rapor ve sonuç konuşması. 3-5 Mart 1937.
ALEKSANDRENKO. Daha önce de adı geçen eser.
A. VANDAL. Napoleon et I.Alekxandre (Napolyon ve I.Aleksandr).
Memoires de Metternich, signe: P. (Metternichin Anıları. İmza: P).
"Rus Habercisi" 1880, no. 1.
A. POPOV. 1812 Yılındaki Vatan Savaşı. Cilt I. Savaştan Önce Rusya'nın Yabancı Devletlerle İlişkileri. Moskova, 1905.
V. POPOV. Pitt ve Çağı. "Rus Sözü" dergisi, 1863, no. 5.
SOREL. LEurope et la Revolution Française (Avrupa ve Fransız Devrimi). Cilt 6-8. Petersburg, 1906-1908.
F. DARD. Napoleon et Talleyrand (Napoleonic Imperialism (Napolyon Emperyalizminin Doğuşu). Cambridge, 1938.
G. LACOUR-GAYET. Talleyrand. Cilt 2: 1799-1815. Paris, 1930.
J. H. ROSE. Life of William Pitt (William Pitt'in Hayatı). Bölüm 1-2 Londra, 1923.

VİYANA KONGRESİ'NDEN (1815) TEMMUZ DEVRİMİ'NE (1830) KADAR

A) Kaynaklar

1814 yılı genel barışın imzalanmasından 1822 yılındaki Verona Kongresi'ne kadar Rusya'nın batılı devletlerle diplomatik İlişkileri tarihine ait belgeler. Dışişleri Bakanlığı yayınları. Cilt 1-2, bölüm I. Petersburg, 1823-1825.

1814--1816 yılları arasında Rusya sarayındaki Fransız temsilcilerinin ve Fransa sarayındaki Rus temsilcilerinin hükûmetlerine yolladıkları resmî yazılar. A. A. Polovtzev'in yönetiminde yayınlanmıştır. Cilt 1-3. Petersburg, 1901-1908 (Rus Tarih Derneği Derlemesi, cilt 131-132).

CAPO DISTRIA Faaliyetleri hakkında rapor. Petro Bey'e cevap (Rus Tarih Derneği Derlemesi, cilt 3. Petersburg, 1868, s. 163-203).

NİKOLA MİHAYLOVİÇ. Rusya sarayındaki Avusturya temsilcisi Lebzeltern'in 1816-1826 yılları arasında hükûmetine yolladığı resmî yazılar. Petersburg. 1913.

TALLEYRAND. Memoires. L'Ancien Regime. La Grande Revolution. LEmpire. La Restauration (Anılar. Eki rejim. İmparatorluk. Restorasyon).

A. E. de RICHELIEU. Le Duke Armand-Emmanuel de Richelieu. Documents et papiers... 1766-1822 (Dük Armand-Emmanuel de Richelieu. Belgeler ve evrak... 1766-1822. A. A. Polontzev'in yönetiminde yayınlanmıştır. Petersburg. 1886, (Rus Tarih Derneği Derlemesi, cilt 54).

Britain and the Independence of Latin America: 1812-1930 (İngiltere ve Latin Amerika'nın bağımsızlığı: 1812-1930). İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşivlerinden Seçme Belgeler. Yayınlayan: C. K. Webster, cilt 1-2 Oxford, 1938.

F. CORNACCHIA. Sui margini el Congresso di Vienna. Diario gennaio Settembre 1815. Cenova, 1940.

Correspondance du Comte de Jaucourt avec le Prince de Talleyrand pendant le Congres de Vienne Kont Jaucourt'un Viyana Kongresi süresince Prens Talleyrand ile yazışması). Paris, 1905.

Gesandschaftsberichte aus München 1814-1848 (1814-1848 yılları arasındaki Elçilik raporları). Die Rerichte der Österreichischen Gesandten (Avusturya Elçilerinin raporları). Cilt 1. Die Bercihte aus der Zeit nach dem Wiener Vertrag bis zum Tode König Max Joseph von Bayern (Viyana Kongresi'nden Kral Max Josep von Bayernin ölümüne kadar geçen süre içindeki raporlar). Münih. 1939.

Letters du Duc de Richelieu au Marquis dOsmand. 1816-1818. (Richelieu Dükünün Osmond Markisine mektupları. 1816-1818.) Yayınlayan: S. Chariety, Paris, 1939.

D. Ch. LIEVEN. The private Letters of Princess Lieven to Prince Metternich, 1820-1826). New York, 1938.

METTERNICH. Aus Metternich’s nachgelassenen Papieren (Meternichin ölümünden sonra yayımlanan evrakı). Düzenleyen ve yayınlayan: A. Klinckowstroem. Cilt 1-8 Viyana, 1880-1884.

METTERNICH. Lettres a la Princesse de Lieven: 1818-1819 (Prenses Lieven’e mektuplar: 1818-1819). Yayınlayan: J. Natoteau. Paris, 1909.

Ch. A. POZZO DI BORGO. Correspondance diplomatique: 1814-1818 (Diplomatik yazışmalar: 1814-1818). Paris, 1890-1897 (Nesselrod’la yazışmalar bölümü).

H.F.K. VOM STEIN. Tagebuch wahrend des Wiener Kongresses (Viyana Kongresi günlüğü). Cilt 60. s. 385-487.

TALLEYRAND. Correspondance inedite du Prince de Talleyrand et du rol XVIII.Louis pendant le Congres de Vienne Prens Telleyrand ile Kral XVIII.Louis’nin Viyana Kongresi sırasındaki daha önce yayınlanmamış yazışmaları). Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde bulunan asıl metinlere uygun şekilde yayınlanmıştır. Paris. 1881. Ayrıca bk.: Bulgakov’un, Viyana Kongresi’nde Talleyrand başlıklı incelemesi. “Rus Habercisi” dergisi, 1881, no.9).

Talleyrand intime. D’apres sa correspondance avec la Duchesse de Courlande. La restauration de 1814. (Curlande düşesi ile yazışmasının ışığında Talleyrand’ın iç dünyası. 1814 Restorasyonu). Paris, 1891.

B) Tarih Araştırmaları

MARX ve ENGELS Discours sur le probleme Polonais: 22 Fevrier 1848 (Polonya Sorunu Üzerine Konuşma 22 Şubat 1848).

MARX ve ENGELS. Les exploits des Hohenzollern (Hohenzollern Hanedanının Savaş ve Başarıları).

MARX ve ENGELS. Lort Palmerston.

K. MARX. La lutte de Classe en France (Fransa’da Sınıf Mücadelesi). Engels’in önsözü ile.

F. ENGELS. La situation en Allemagne (Almanya’nın durumu). Op. cit. s.. 11-17.

F. ENGELS. La politique exterieure du Tsarisme Russe (Rus Çarlığının Dış Politikası) Op. cit., b, 5-40.

F. ENGELS. La revolution et la contre-revolution en Allemagne (Almanya'da Devrim ve Karşıdevrim).Op. cit. s. 13-109.

F. ENGELS. Le role de la violence dans l'histoire (Tarihte şiddetin rolü).

A. MOLÇANOV. Bernadotte Viyana'da. "Tarih Habercisi" dergisi, 1885, no. 7.

V. NADLER. İmparator I.Aleksandr ve Mukaddes İttifak Fikri. Cilt 1-5. Riga. 1886-1892.

G. PALEOLOG ve M. SİVİNİS. Yunanistan'ın bağımsızlığı ve Krallığın yeniden kurulması için verilen halk savaşının tarih özeti. Cilt 1-2, Petersburg, 1867.

A. REDKİN. Metternich ve Dış Politikası. "Eski Rus Tarihi" dergisi: 1900 yılı Eylül, Ekim, Kasım, Aralık ve 1901 yılı Ocak, Şubat sayıları.

M. REMEZOV. Eski zamanların bir Şansölyesi. (Metternich Prensinin Diplomatik Üstünlüğü.) "Rus Düşüncesi" dergisi, 1889, no. 8-9.

S. SOLOVİEV. Viyana Kongresi. "Rus Habercisi" dergisi, 1865, no. 2.

S. SOLOVİEV. İmparator I.Aleksandr: I.Aleksandr'ın Politikası ve diplomasisi. Petersburg, 1877.

E. TARLE.: Talleyrand. Moskova, 1919.

S. TATİSÇE. I.Nikolla'nın Dış Politikası. Petersburg. 1887.

E. FOOKTİSTOV. Rus Diplomasisi ve Yunan Bağımsızlığı Mücadelesi. "Rus Habercisi" dergisi, 1868, Mayıs sayısı.

C. W CRAWLEY. The Question of Greek Independence (Yunan Bağımsızlığı Sorunu: 1821-1823). Cambridge, 1930.

E. DRIAULT ve M. LHERITIER. Histoire diplomatique de la Grece de 1821 a nos jours (1821den Günümüze Kadar Yunanistan'ın Diplomatik Tarihi). Cilt I (1821-1830) Paris, 19525.

GRUNWALD. La vie de Metternich (Metternich'in hayatı). Paris, 1938.

G. LACOUR. GAYET. Talleyrand. Cilt 3 (1815-1830), Paris, 1932.

D. ORDINI. Pozzo di Borgo, diplomate de l'Europe Française (Fransız Avrupa'sının Diplomatı Pozzo di Borgo). Paris, 1935.

W. S. ROBERTSON. France and Latin-American Independence (Fransa ve Latin Amerika'nın Bağımsızlığı) Baltimore, 1939.

H. W. TEMPERLEY. The Foreign Policy of Canning: 1822-1827 (1822-1827 Yılları Arasında Canin'in Dış Politikası) Londra, 1925.

Ch. K. WEBSTER. The Congress of Vienna: 1814-1815 (Viyana kongresi: 1814-1815). Londra, 1920.
Ch. K. WEBSTER. The Foreign Policy of Castlereagh: 1812-1827 (1812-1827 Yılları Arasında Castlereagh'ın Dış politikası). Londra, 1931.
M. H. WEIL. Les dessous du Congres de Vienne, d'apres les documents originaux des archives du Ministere İmperial et Royal de l'Interieur a Vienne (Avusturya İmparatorluk ve Krallık İçişleri Bakanlığı Arşivlerindeki Orijinal Belgelerin Işığında Viyana Kongresi'nin Perde Arkası). Cilt 1-2. Paris, 1917.

TEMMUZ DEVRİMİNDEN KIRIM SAVAŞINA KADAR (1830-1853)

A) Kaynaklar

(Bu konuda, aynı zamanda, 1789-1871 dönemiyle ilgili olarak daha önce verdiğimiz kaynakça ile "Genel Karakterli eserler" başlığı altında yer alan eserlere de başvurulmalıdır.)
METTERNICH. Les memoires du Prince de Metternich sur l'etat d'esprit en Europe; sur les devoirs des gouvernements (Metternich Prensinin Avrupa'daki ruh hâli ve hükûmetlerin ödevleri üzerine anıları). "Eski Rus Tarihi" dergisi, 1873, no.8.
F. GUIZOT. Memoires pour servir a l'histoire de mon temps (Çağımın tarihine yarayacak anılar). Cilt 1-8, Paris, 1858-1865.

B) Tarih Araştırmaları

MARX ve ENGELS. Discours sur le probleme Polonais (Polonya Sorunu Üzerine Konuşma).

MARX ve ENGELS. La revolution et la contre-revolution en Allemagne (Almanya'da Devrim ve Karşıdevrim).
MARX ve ENGELS. La nouvelle Sainte-Alliance (Yeni Mukaddes İttifak).
MARX ve ENGELS.Le Panslavisme Democratique (Demokratik Panslavizm).
MARX ve ENGELS.L'Allemagne et le Panslavisme (Almanya ve Panslavizm).
MARX ve ENGELS. Lort Palmerstno.
K. MARX. Le discours sur la Pologne (Polonya Üzerine Konuşma).
K. MARX. Le manifeste constitutif de l'Association International des travailleurs (Uluslararası İşçi Birliği'nin Kuruluş Manifestosu).
K. MARX. Lettre a Engels du 2 Decembre 1856 (Engels'e 2 Aralık 1856 tarihli Mektup)
F. ENGELS. Le role de la violence dans l'histoire (Tarihte şiddetin rolü).
F. ENGELS.La politique exterieure du Tsarisme Russe (Rus Çarlığının Dış Politikası).
F. ENGELS. Lettre a K. Marx du 23 Mai 1851 (K. Marx'a 23 Mayıs 1851 Tarihli Mektup).
P. AVERBUH. 1848-1849 Yıllarında Macar Devrimine Karşı Mücadeleye Rus Çarlığının Katkısı. Moskova, 1935.
A. GRADOVSKİ. Metternich sistemi. Toplu eserleri, cilt 3. Petersburg. 1899.
N. DOBROLİYUVOV. Kont Camillo Benso Cavour'un Hayatı ve Ölümü. Toplu Eserleri, cilt 8. Petersburg. 1912.
D. PİSSAREV. Metternich. Tüm Yapıtları, cilt 1. Petersburg. 1909.
N. G. ÇERNİÇEVSKİ. İtalya Üzerine yazılar Toplu eserleri. cilt 5-6. Petrograd, 1918.
N. G. ÇERNİÇEVSKİ. Kont Cavour. Toplu eserleri, cilt 8 Petregrod. 1918.
E. BAPST. L'empereur I.Nicolas et la deuxieme Republique Française (İmparator I.Nikola ve İkinci Fransız Cumhuriyeti). Paris, 1898.
V. BIBL. Metternich in neuer Beleuchtung. Sein geheimer Briefswechsel mit dem Bayerischen Staatsminster Wrede. Nach Unveröffentlichen Dokumenten aus den Archiven in Wien und München. (Yeni bir Bakışla Metternich. Bavyera Devlet Bakanı Wrede ile gizli mektuplaşması. Viyana ve Münih Arşivlerinde bulunan daha önce yayınlanmamış belgelerin ışığında). Viyana, 1928.

G. FERRATA ve E. VITTORINI. La tragica vicenda di III.Carlo (1848-1859). Milano, 1939.
E. GUICHEN. La Revolution de Julliet 1830 et l'Europe (1830 Temmuz Devrimi ve Avrupa). Paris, 1917.
P. MATTER. Cavour et l'Unite İtalienne: 1848-1854 (Kont Cavour ve İtalyan Birliği: 1848-1854). Paris, 1925.
C. A. MORNY. Une Ambassade en Rusise: 1854 (Rusya'da Bir Elçilik: 1854). Paris, 1892.
A. J. P. TAYLOR. The İtalian Problem in European Diplomacy (Avrupa Diplomasisinde İtalyan sorunu). Manchester. 1934.

DOĞU SORUNU VE KIRIM SAVAŞI

A) Kaynaklar

(Bu konuda, önceki bölümlerin kaynakçasına da başvurulmalıdır.)

Pour l'histoire de la paix de Paris: 1856 (1856 Paris Barışı Tarihi İçin). "Gizli Arşiv" belgeleri. 1936, cilt 2 (75).
K. NESSELROD. İmparator I.Nikola'nın yirmi beş yıllık saltanat dönemi üzerine Dışişleri Bakanı Kont Nesselrod'un raporu. (Rus Tarih Derneği Derlemesi, cilt 93. Petersburg. 1896. S. 287-298).

B) Tarih Araştırmaları

MARX ve ENGELS. Le probleme d'Orient et la guerre Russo-Turque. Articles. (Doğu Sorunu ve Rus-Türk Savaşı. Makaleler.)
MARX ve ENGELS. L'entrée de l'Angleterre et de la France en guerre (İngiltere ile Fransa'nın Savaşa Girişi).
MARX ve ENGELS. Le ministre Palmerston (Palmerston Bakanlığı).

MARX ve ENGELS. Lort Palmerston.
MARX ve ENGELS. Lort John Russell.
MARX ve ENGELS. Les resultats de la guerre (Savaşın Sonuçları).
MARX ve ENGELS. La paix en Europe (Avrupa'da Barış)."
F. ENGELS. Les articles sur l'Angleterre (İngiltere Üzerine Makaleler).
Alliance contre la France en 1852 (1852 yılında Mukaddes İttifak'ın Fransa'ya karşı bir savaşa girmesi). Toplu eserler, cilt XVI, 2.Bölüm, s. 448-475.
F. ENGELS. Le rôle de la violence dans l'histoire (Tarihte şiddetin rolü).
F. ENGELS. Lettre a K. Marx du 25 Mai 1851 (K. Marx'a 25 Mayıs 1851 Tarihli Mektup).
LENİN. Yabancı Bayrağı Altında.
G. AFANASYEV. III.Napolyon'un Dış Politikası. Odessa, 1885.
S. GORİAYNOV. İstanbul ve Çanakkale Boğazları. Devlet ve Petersburg Arşivlerinde bulunan diplomatik yazışmaların ışığında bir inceleme. Petersburg, 1907.
S. JİGAREV. Doğu Sorununda Rus Politikası (Bu politikanın XVI. XIX.Yüzyıllar arasındaki tarihi ve hedefleri üzerine eleştirmeli ve açıklamalı özet). Cilt 1. Moskova, 1896.
A. JOMINI. La Russie et l'Europe a l'epoque de la guerre de Crime (Kırım Savaşı Döneminde Rusya ve Avrupa). Rusça çev.: "Avrupa Habercisi" dergisi 1886, Şubat-Ekim sayıları.
A. ZAYONÇOVSKİ. Bugünkü Siyasal Durumla İlişkileri Açısından 1853-1856 Doğu Savaşı. Cilt 1 kısım 1. Ekler. Ve cilt 2, kısım 1 ve 2. Petersburg. 1908-1913.
S. TATİSÇEV İmparator I.Nikola'nın Dış Politikası. Petersburg. 1887.
E. BAPST. Les origines de la guerre de Crime (Kırım Savaşının Kökenleri). Paris, 1913.
H. C. F. BELL. Lort Palmerston. Clit 1-2. londra, 1936.
S. ERIKSON. Svensk diplomati och tidnigspress under Krimkriget. Stockholm, 1939.
Etude diplomatique sur la guerre de Crime (1852-1856) par un ancien Diplomate (Eski Bir Diplomat Tarafından Kırım Savaşı Üzerine Diplomatik İnceleme). Paris, 1874, Rusça çevirisinin baskısı: Petersburg. 1878.

Ch. FRIESE. Russland und Preussen vom Krimkrieg bis zum poinischen Aufstand (Kırım Savaşından Polonya Ayaklanmasına kadar Rusya ve Prusya). Berlin. 1931.
V. PURYEAR. England, Russia and the Straits Question. 1844-1856 (İngiltere, Rusya ve Boğazlar Meselesi. 1844-1856). Kaliforniya, 1936.
V. PUREAR. International Economics and Diplomacy in the Near Eas. A Study of British commercial policy in the Levant. 1854-1855. (Yakı Doğu'da Uluslararası ekonomi ve Diplomasi. İngiltere'nin Yakın Doğu'daki Ticaret Politikası Üzerine bir İnceleme. 1854-1855). Kaliforniya, 1936.
E. SCHULE. Russland und Frankreich vom Ausgang des Krimkrieges bis zum İtalienischen Krieg. 1856-1859. (Kırım Savaşının Sonundan İtalya Savaşına kadar Rusya ve Fransa. 1856-1859). Berlin. 1935.
H. W. V. TEMPERLEY. England and the Near East (İngiltere ve Yakın Doğu). Cilt 1: The Crimea (Kırım), Londra, 1936.
F. VALSECCHI. L'unifaczione İtaliana e la politica Europea delle guerra di Crimea alla guerra di Lombardia. 1854-1859. (Kırım Savaşından Lombardia Savaşına Kadar İtalya'nın Birleşmesi Sorunu ve Avrupa Politikası. 1854-1859). Milano, 1939.

BİRLEŞİK DEVLETLER DİPLOMASİSİ

A) Kaynaklar

W.M. MALLOV. Treaties, Conventions... between the U.S. of America and other Powers: 1776-1923 (1776-1923 yılları arasında Birleşik Amerika Devletleri ile öbür devletler arasında yapılan anlaşmalar, konvansiyonlar...) Washington, 1910-1923.
J.B. MOORE. Diges of International Law (Uluslarası Hukuk İçtihatları). Cilt 1-8. Washington, 1906.
J.B. MOORE. Historuy and Digest of the International Arbitrations (Uluslararası Hakemliklerin Tarihi ve İçtihatları). Cilt 1-6. Washington,

1898.

B) Tarihsel Araştırmalar

K. MARX Le probleme American en Angleterre (İngiltere'de Amerikan Sorunu). Toplu Eserler, cilt XII, 1. kısım. s. 174-182.
K. MARX. Le commerce Britannique du coton (İngiliz Pamuk Ticareti).
K. MARX. Le "Times" de Londres et Lort Palmerston (London "Times"ı ve Lort Palmerston).
K. MARX. Le "Times" de Londres sur les Princes d'Orleans. Orleans Prensleri Hakkında Londra "Times"ın Düşünceleri).
K. MARX. L'intervention au Mexique (Meksika'ya Yapılan Müdahale).
K. MARX. L'avis sur l'affaier du '"Trent" et l'impression produite a Londres ("Trent" Sorunu ve Londra'daki izlenimleri).
K. MARX. La croissance des sympathies en Angleterre (İngiltere'de Sempatilerin artması.)
K. MARX. La Grande-Bretagne. L'opinion publique Anglaise (Büyük Britanya. İngiliz Kamuoyu).
K. MARX. L'incident du "Trent" ("Trent" Olayı).
K. MARX. Le conflit Anglo-Americain (İngiliz-Amerikan Çatışması).
K. MARX. Les acteurs principaux du drame du "Trent" ("Trent" Dramının Baş Oyuncuları).
K. MARX. Les discussions autour de l'affaire du "Trent" ("Trent" Sorunu Üzerindeki Tartışmalar).
K. MARX. Le cabinet de Washington et les Puissances Occidentales (Washington'un Hükûmeti ve Batılı Devletler).
K. MARX. Le meeting Americanophile (Amerika severlerin Mitingi).
K. MARX. Pour l'histoire de la dissimulation de la depêche de Surd (Surd Raporunun Gizlenmesi meselesi üzerine).
K. MARX. Le coup d'Etat de Lort John Russell (Lort John Russell'in Hükûmet Darbesi).
K. MARX. Le meeting ouvrier a Londres (Londra'daki İşçi Mitingi).

K. MARX. Les sentiments contre l’intervention (Müdahaleye Karşı Çıkan Duygular).
K. MARX. Les amis des secessionistes dans la Chambre des Communes. La reconnaissance du blocus Americain (Ayrılma yanlılarının Avam Kamarası’ndaki dostları. Amerikan ablukasının tanınması).
K. MARX. Le sens de l’humanite Anglais et l’Amerique (İngiliz İnsanlık Duygusu ve Amerika).
K. MARX. La neutralité Anglaise (İngiliz Tarafsızlığı).
K. MARX. Au President des Etats-Unis d’Amerique Abraham Lincoln, au nom de l’Association internationale des travaileurs (Uluslarası İşçi Birliği Adına Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Abraham Lincoln’e).
K. MARX. Lettre a F. Engels du 24 Mars 1863 (F. Engels’e 24 Mart 1863 tarihli mektup).
LENİN. Amerikan İşçilerine Mektup.
S. F. BEMIS. The American Secretaries of State and their Diplomacy (amerikan Dışişleri Bakanları ve Diplomasileri). Cilt 1-10. New York, 1927-1929.
C. FISH. American Diplomacy (Amerikan Diplomasisi). New York, 1923.
J.W. GARNER. American Foreign Policies (Amerikan Dış politikaları). New York, 1928.
S.S. HYDE. International Low chiefly as Interpreted and applied by the United States (Uluslararası Hukukun Birleşik Devletler Tarafından Özellikle Yorumlanışı ve Uygulanışı Açısından Uluslararası Hukuk). Cilt 1-2. Boston, 1922.
W.F. JOHNSON. America’s Foreign Relations (Amerika’nın Dış İlişkileri) Cilt 1-2. New York, 1916.
J.H. LATANE. From isolation to leadership (Yalnızlıktan Liderliğe). New York, 1920.
J.H. LATANE. History of American Foreign Policy (Amerikan Dış Politikasının Tarihi). New York, 1927.
B. WILLSON. America’s Ambassadors to England: 1785-1929 (1785-1929 Yılları Arasında Amerika’nın İngiltere’deki Büyükelçileri). New York, 1929.
B. WILLSON. America’s Ambabbadors to France: 1777-1927 (1777-1927 Yılları Arasında Fransa’daki Amerikan Büyükelçileri). Londra, 1928.

S.F. BEMIS ve G.G. GRIFFIN. Guide to the Diplomatic History of the United States 1775-1921 (1775-1921 yılları Arasında Birleşik devletler Diplomatik Tarihi Kılavuzu). Washington, 1935.

PARİS BARIŞINDAN FRANKFURT BARIŞINA KADAR (1856-1871)

A) Kaynaklar

1859 Fransız-Rus konvansiyonu tarihine katkı. "Kızıl Arşiv". 1938, cilt 3 (88).

ANGEBERG. Recueil des traités, conventions, actes, notes, capitulations et pieces diplomatiques concernant la guerre Franco-Allemande (Fransız-Alman savaşına ilişkin antlaşmalar, konvansiyonlar, akitler, notlar, teslim şartları ve diplomatik belgeler). Cilt 1-5. Paris, 1873.

Die auswatige Politik Preussens 1858-1871. Diplomatische aknesstücke (1858-1871 Yılları Arasında Prusya'nın Dış Politikası. Diplomatik Belgeler). Cilt 1-3. Oldenburg. 1933-1939.

O. BISMARCK. Die gesammelten Werke (Toplu eserleri). Cilt1-10. Berlin, 1924-1932.

O. BISMARCK. Gedanken und Erinerungen. Die drei Brande in einem Bande (Anılar ve Düşünceler. Üç cilt bir ciltte). Stuttgart ve Berlin, 1928. Documents pour servir a l'histoire de la guerre de 1870-1871 (1870-1871 Savaşı Tarihine ait Belgeler). Cilt 1-8. Paris, 1871.

M. FLEURY. La France et la Russie en 1870-1872 (1870-1872 Yılları Arasında Rusya ve Almanya'da Diplomatik Anılar). Paris, 1896.

Die grosse Politik der eupaischen Kabinet 1871-1914. Sammlung der Diplomatischen Akten des Auswartgen Amtes (1871-1914 Yılları Arasında Hükûmetin Avrupa Politikası. Alman Dışişleri Bakanlığının Diplomatik Belgeler koleksiyonu). Cilt 1-2. Berlin. 1924.

A. LOFTUS. Diplomatic Reminiscences. 1862-1879 (Diplomatik anılar: 1862-1879). Cilt 1-2. Londra, 1894.
NEWTON. Lort Lyons. Londra, 1913.
ONCKEN. Die Rheinpolitik Kaiser III.Napoleons von 1863 bis 1870 (1863 Yılından 1870 Yılına Kadar İmparator II.Napolyon’un Ren Politikası). Cilt 1-2. Stuttgart, 1926.
Les origines diplomatiques de la guerre de 1870-1871. Recuell des documents officiels publiés par le Ministre des Affaires Etrangeres (1870-1871 Savaşının Diplomatik Kökenleri. Dışişleri Bakanlığınca Yayınlanan Resmî Belgeler Derlemesi). Cilt 1-28. Paris, 1910-1931.
J. RADOWITZ. Auszeichnungen und Erinnerungen aus dem Leben des Botschafters (Büyükelçilerin Hayatları Üzerine Düşünceler ve Anılar). Cilt 1-2. Berlin, 1925.
G. ROTHAN. Souvenirs diplomatiques. L’Allemagne et l’ltalie. 1870-1871 (Diplomatik Anılar. Almanya ve İtalya. 1870-1871 Yılları). Cilt 1-2. Paris, 1884-1885.
H. L. SCHWEINITZ. Denkwurdigkeiten des Botschafters (Büyükelçilik Anıları). Cilt 1-2. Berlin, 1927.
A. THIERS. Notes et souvenirs (Düşünceler ve Anılar). Paris, 1901.

B) Tarih Araştırmaları

K. MARX. La domination Britannique aux Indes (Hindistan’da İngiliz Egemenliği).
K. MARX. Le probleme de l’Unite İtalienne (İtalyan Birliği Sorunu).
K. MARX. Les perspective d’une guerre en Europe (Avrupa’da Bir Savaş İhtimalinin Uyandırdığı Korku ve Umutlar).
K. MARX. Les perspectives d’une guerre en France (Fransa’da Bir Savaş İhtimalinin Uyandırdığı Korku ve Umutlar).
K. MARX. Les perspectives d’une guerre en Prusse (Prusya’da Bir Savaş İhtimalinin Uyandırdığı Korku ve Umutlar).
K. MARX. Le Futur Congres de la paix (Toplanacak Olan Barış Kongresi).

K. MARX. Les symptômes d’une guerre prochaine. Les armements de l’Allemagne (Yakın Gelecekteki Bir Savaşın Belirtileri. Almanya’nın Silahlanması).
K. MARX. L’attitude de l’Autriche, de la Prusse et de (Allemagne a la garde de la guerre (Savaş Karşısında Avusturya, Prusya ve Almanya’nın Tavırları).
K. MARX. Le point de vue Prussien sur la guerre (Prusya’nın Savaş Hakkındaki Görüşü).
K. MARX. La diplomatie Britannique et la guerre (İngiliz Diplomasisi ve Savaş).
K. MARX. L’Italie, que-t-elle gagné? (İtalya ne kazandı?)
K. MARX. La paix (Barış).
K. MARX. L’accord de Villafranca (Villafranca Anlaşması).
K. MARX. Louis-Napoleon et I’Italie (Louis-Napoleon ve İtalya).
K. MARX. La nouvelle guerre en Chine (Çin’deki Yeni Savaş).
K. MARX. Spree et Mincio (Sphree ve Mincio).
K. MARX. La politique Anglaise. Le nouveau traité entre l’Angleterre et la France (İngiliz Politikası. İngiltere ile Fransa Arasındaki Yeni Anlaşma).
K. MARX. Les préparatifs d’une nouvelle guerre sur le Rhin (Ren üzerinde yeni bir savaşın hazırlıkları).
K. MARX. Les prix du blé.-les finances Europeennes et la préparation de la guerre.-La probleme d’Orient (Buğday fiyatları.-Avrupa Devletlerinin Mali Durumu ve Savaş Hazırlığı-Doğu Sorunu).
K. MARX. La Russie utilise l’Autriche a ses fins. Le Congres de Varsovie (Rusya Kendi Amaçlarına Ulaşmak İçin Avusturya’yı Kullanıyor.-Varşova Kongresi).
K. MARX. La préparation d’une guerre contre la Prusse (Prusya’ya Karşı Bir Savaş).
K. MARX. L’Empereur III.Napoléon et la Prusse (İmparator III.Napolyon ve Prusya).
K. MARX. L’intervention au Mexique (Meksika’ya Yapılan Müdahale). Op. cit. s. 202-207
K. MARX. L’interdiction de la discussion du probleme Mexicain et l’Ailliance Française (Meksika Sorununun Tartışılmasının Yasaklanması ve Fransız İttifakı)

K. MARX. Le manifesto constitutionnel de l'Association international des Travailleurs (Uluslarası İşçi Birliği'nin Kuruluş Bildirgesi).
K. MARX. Le Conseil General de I'A.I.T. sur la guerre (U.İ.B.'nin Savaş Konusundaki Genel Kurul Toplantısı).
K. MARX. Deuxieme appel du Conseil General de I'A.I.T. sur la guerre (U.İ.B. Genel Kurulunun Savaş Konusundaki İkinci Çağrısı).
K. MARX. La guerre civile en France. Appel du Conseil General de l'A.I.T. (Fransa'da İç Savaş. U.İ.B. Genel Kurulu'nun Çağrısı).
K. MARX. Lettre au Comité du parti Social-Democrate Allemand du I Septembre 1870 (Alman Sosyal-Demokrat Partisi Yürütme Kuruluna 1 Eylül 1870 Tarihli Mektup).
F. ENGELS. Le Pô et le Rhin (Po ve Ren).
F. ENGELS. Comment I'Autriche domine l'Italie (İtalya Üzerindeki Avusturya Egemenliğinin şekli).
F. ENGELS. La Savole. Nice et le Rhin (Savole, Nice ve Ren).
S. CUNKOVSKİ. VII.Frederik'in saltanat döneminde Danimarka'nın dış politikası. (Bir Tanığın Anılarına göre 1855-1861). "Avrupa Habercisi" dergisi, 1866 Aralık sayısı.
A. MOLOK. Paris Komünü'ne Karşı Alman Müdahalesi, 1871, Leningrad, 1939.
E. NOLDE. 1859-1862 Yılları Arasında Petersburg'da Elçilik. II.Aleksandr'ın Saltanat Dönemi Başlangıcında Rusya ve Avrupa Prag, 1925.
L. FEYGİN. Fransız-Rus İlişkilerinin Tarihi Üzerine (3 Mart 1859 Tarihli Gizli Anlaşma). "Yüzyıllar" dergisi. Petrograd. 1924 1924, sayı 1.
S. TATİSÇEV. İmparator II.Aleksandır Hayatı ve Saltanatı. Cilt 1-2. Moskova, 1911.
E. BRANDENBURG. Die Reichsgrundung (Alman İmparatorluğu'nun Kuruluşu). Cilt 2. Leipzig, 1916.
S. W. CLARK. Franz Josep and Bismarc. The Diplomacy of Austria before the war of 1866 (Franz-Joseph ve Bismarck. 1866 Savaşından Önceki Avusturya Diplomasisi).
W. HAHN. Fürst Bismarck. Sein politisches Leben und Wirken urkundilch in Thatesachen und des Fürsten eigenen Kundgebungen dargestelt (Prens Bismarc. Siyasal hayatı ve aktivitesi). Cilt 1-3. Berlin, 1926.

H. ONCKEN. III.Napoleon und der Rhein. Der Urspring des Krieges von 1870-1871 (III.Napolyon ve Ren. 1870-1871 savaşının kökenleri). Stuttgart-Berlin, 1926.
K. RHEINDORF. Die Schwarze-Meer (Pontus) Frage vom Pariser frieden vom 1856 bis zum Abschluss der Londoner Konferenz vom 1871 (1856 Paris Barışından 1871 Londra Konferansı'nın Kapanışına Kadar Karadeniz Sorunu). Berlin, 1925.
A. SOREL. Histoire diplomatique de la guerre Franco-Allemande (Fransız-Alman Savaşının Diplomatik Tarihi). Cilt 1-2. Paris 1875.
L. STEEFEL. The Schleswig-Holstein question (Schleswig-Holstein Sorunu). Cambridge, 1932.
A. STERN. Geschichte Europas seit den Vertragen von 1815 bis zum Fardankfurter Frieden von 1871 (1815 Barışından 1871 Frankfurt Barışına Kadar Avrupa Tarihi). Stuttgart-Berlin, 1921.
H. SYBEL. Die Begründung des Deutchen Reiches durch Kaiser I..Wilhelm (Kayzer I.Wilhelm'in Saltanat Döneminde Alman İmparatorluğu'nun Kuruluşu). Cilt 7. Münih-Leipzig, 1894.
VALENTIN VEİT. Bismarcks Rechsgründung im Urteil englischer Diplomaten (İngiliz Diplomatlarının Görüş Açısından Bismarck İmparatorluğunun Kuruluşu). Amsterdam-New York, 1937.
Profesör Kvostov: I.-XVII.Bölümler.
K. Simon ve L. Teleşova yönetiminde, S.S.B.C. Bilimler Akademisi Kitaplığı Tarih Seksiyonu: XVIII.Bölüm ve sonrası.

I

A) Kaynaklar

E.GRİM, Uzak Doğu'da Uluslararası İlişkilerin Tarihi Üzerine Antlaşmalar ve Başka Belgeler Derlemesi, 1842-1925. Moskova, 1927.
MARTENS. Antlaşmalar Derlemesi. Cilt IV. II.Bölüm. Almanya ve Avusturya ile Antlaşmalar, St.Petersburg, 1878. Cilt VIII. Almanya ile

Antlaşmalar, 1825-1888. St.Petersburg, 1888. Cilt XII. İngiltere ile Antlaşmalar, 1832-1895. St. Petersburg, 1898. Cilt XV. Fransa ile Antlaşmalar, 1822-1906. St.Petersburg, 1909.

Notalara, antlaşmalara ve bildirilere göre modern çağların Uluslararası politikası. Birinci bölüm. Fransız Devrimi'nden emperyalist savaşa. Moskova, 1925. İkinci bölüm. Emperyalist savaştan Sovyet Rusya'ya uygulanan ablukanın kaldırılışına. Moskova, 1926.

Emperyalist Dönemde Uluslararası İlişkiler. Çarlık rejimi hükûmetlerinin ve geçici hükûmetin arşivlerindeki belgeler, 1878-1917. 2. dizi, 1900-1913. Cilt 18, 19, 20. Moskova, 1938-1940. 3. dizi, 1914-1917. Cilt 1-10. Moskova, 1931-1938.

Rusya Tarafından Yapılan Antlaşma Anlaşmalar Derlemesi... 1774-1906. V. Aleksandrenko'nun Giriş'i ve notlarıyla, Varşova, 1906.

J.A.CLERCQ Recueil des traités de la France, publiés sous les aux pices du ministère des Affaires étrangères (Fransa Tarafından Yapılmış Antlaşmalar Derlemesi.Fransız Dışişleri Bakanlığının yardımıyla yayınlanmıştır). Cilt XI-XXIII, 1872-1906. 1880-1919.

A collection of neutrailty laws, regulations and treaties of various countries. Ed. and annot. by F. Deak and PH. C. Jessup Cilt. 1-2. Washington, 1939. (Publications of the Carnegie endowment for international peace. Division of international law.)

Documents diplomatiques français (Fransız Diplomasi Belgeleri), 1871-1914. Paris 1. dizi (1871-1900). Cilt 1-8, 1929-1936. 2. dizi (1901-1911). Cilt 1-7, 1931-1937. 3. dizi (1912-1914). Cilt 1-2. 1922-1931.

Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette, 1871-1914. Sammlung der diplomatischen Akten des Auswàstigen Amtes. Cilt 1-40. Berlin, 1922-1927.

Pribram. die politischen Geheimvertrage Osterreich-Ungarns, 1897-1914 Cilt 1-2, Viyanha 1920.

B) Tarih Araştırmaları

LENİN, Emperyalizm, Kapitalizmin Son Aşaması.

LENİN, Komünist Enternasyonalinin II.Kongresi, 19 Temmuz-6 Ağustos 1920.
LENİN, Savaş ve Devrim 27 (14) Mayıs 1917 günü verilen konferans.
LENİN, 1870 Sonrası Dünya Tarihine Sentez Denemesi. “Emperyalizm Tarihi Defterleri” Moskova, 1939.
STALİN, Sovyetler Birliği’nin Büyük Yurtseverlik Savaşı Üzerine. Moskova, 1944.
STALİN, Leninizm’in İlkeleri Üzerine. 1924 yılı Nisan ayı başlangıcında Sverdiovsk Üniversitesinde verilen konferans “Leninizm’n sorunları” Moskova, 1939.
S.S.C.B. Komünist Partisi Tarihi. Moskova, 1942.
A.ZAYONÇKOVSKİ, Rusya’nın Dünya Savaşına Hazırlanışı. Askerî hazırlık ve ilk planlar. Leningrad, 1926.
A. ZAYONÇKOVSKİ, Rusya’nın Dünya Savaşına Hazırlanışı. Leningrad, 1926. Modern Tarih. İkinci bölüm. E.Tarlè ve ötekiler yönetiminde. Fransız-Alman savaşından ve Komün’den Rusya’da Ekim devriminin zaferine ve emperyalist savaşın sonuna kadar (1870-1918). Moskova, 1939.
E. TARLE, Emperyalizm Döneminde Avrupa, 1871-1919. Moskova, 1928.
E. BOURGEOIS, Manuel historique de politique étrangère. IV.La politique mondiale. 1878-1919. Empires et nations (Dış Politika Tarihi Elkitabı. Cilt IV. Dünya politikası, 1878-1919. İmparatorluklar ve Uluslar). Paris, 1927.
CARROLL, French public opinion and foreign affairs, 1870-1914. Nev York, 1931.
CARROLL, Germany and the Great powers, 1866-1914. A Study of public opinion and foreign policy New York, 1938.
The Cambridge history of British foreign policy, 1783-1919. Ed. by A. Ward and G. Gooch. Vol. 3, 1866-1919 Londra, 1923.
A. DEBIDOUR. Histoire diplomatique de I’Europe (A-B), Paris 1926-1929.
A. Depuis l’ouverture de Congrés de Vienne jusqu’à la cloture du Congrés de Berlin (1814-1878).
B. Depuis le Congrés de Berlin jusqu’à nos jours (Avrupa’nın diplomatik tarihi (A-B). Paris, 1926-1929.

A.Viyana Kongresi'nin açılışından Berlin Kongresi'nin kapanışına (1814-1878). B. Berlin Kongresi'nden günümüze).
G.P. GOOCH, History of modern Europe, 1878-1919 (Modern Avrupa'nın Tarihi, 1878-1919). Londra, 1923.
A.J. GRANT, ve H.W. TEMPERLEY, Europe in the nineteenth century, 1789-1914 (Ondokuzuncu Yüzyılda Avrupa, 1789-1914). Londra-New York, 1927.
H.HAUSER, Histoire diplomatique de l'Europe, 1871-1914 (Avrupa'nın Diplomatik Tarihi. 1871-1914). Cilt 1-2 Paris, 1929.
H. Th.MOON, Imperialism and world politics (Emperyalizm ve Dünya Politikası). New York, 1927.
P. RENCUVIN, La crise européenne et la grande guerre, 1904-1918 (Avrupa Bunalımı ve Büyük Savaş, 1904-1918). Paris, 1934 (Peuples et civilisations dizisi, 19).
P. RENOUVIN, ve başkaları. La paix armée et la grande guerre, 1871-1919. (Silahlı Barış ve Büyük Savaş, 1871-1919). Paris, 1939.
R.J. SONTAG, European diplomatic history, 1871-1932 (Avrupa Diplomasisinin Tarihi, 1871-1932). New York-Londra, 1933.

II

I.-VII. BÖLÜMLER

A) Kaynaklar

PRUSYALI WİLHELM, Prusya imparatoru Wilhelm'in İmparator III.Aleksandr'a 4 mektubu. “Kızıl Arşivler”, 1922, cilt 2.
1877 Rus-Türk savaşından sonra 1877'de Berlin'de toplanan Avrupalı büyük Devletler kongresi. Moskova, 1878.
LAMSDORF, Günce (1886-1890). Moskova-Leningrad, 1926.

LAMSDORF, Günce (1891-1892). Moskova-Leningrad, 1934.
LAMSDORF, Günce (1894-1895). “Kızıl Arşivler”, 1931, cilt III.
A. NELİDOV,Boğazların işgali üzerine 1822 yılında A.Nelidov tarafından sunulan andıç. “Kızıl Arşivler”, 1938, cilt 3.
P. PAVLOVİÇ, Rus Çarlığının Bulgaristan’daki Maceraları. Belgeler derlemesi. Moskova, 1935.
Rus-Alman İlişkileri. Gizli belgeler. “Kızıl Arşivler”, 1922, cilt I.
M.SKOBELEV, 1882 Yılında Paris’te Verilen Söylev. E.Tarle’ın giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1928, cilt 2.
1875 yılındaki Fransız-Alman Bunalımı. A.Yerusalimski’nin giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1938, cilt 6.
P. ŞUVALOV, 1878 Berlin Kongresi Üzerine. V.Kvostov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1933, cilt 4.
Acounts and papers. State papers. (“Blue books” dizisi). Londra, 1876-1878. France, Ministère des Affaires étrangères. Documents diplomatiques. Affaires d’Orient, 1875-1876-1877. Appendice. Conférence de Constantinople (décemble 1876-janvier 1877) (Fransa, Dışişleri Bakanlığı Diplomatik belgeler. Doğu Sorunları, 1875-1876-1877. Ek. İstanbul Konferansı (Aralık 1876-Ocak 1877). Paris, 1877.
Österreich-Ungarn. Ministerium des Aussern. Aktentücke aus den Korrespondenzen des K. u. K. Ministerium des Aussern über orientalische Angelegenheiten (“Rotbücher” dizisi). Viyana, 1878. Cilt 16. 1873 Mayısından 31 Mayıs 1877’ye. 7 Nisan 1877’den 3 Kasım 1878’e.
P.A. SABUROV, The Saburov memoirs of Bismarck and Russia (Saburov’un Bismarck ve Rusya Anıları). Cambridge, 1929.
G.F. Ch. STAAL, Correspondance diplomatique (1884-1900) (Diplomatik Yazışmalar, 1884-1900). Yayınlayan A.Meyendorff. Cilt 1-2. Paris, 1929.
H.W. TEMPERLEY, ve L.M. PENSON, Foundations of British foreign policy from Pitt (1792) to salisbury (1902) or Documents, old and new (Pitt 1792)’ten Salisbury (1902)’ye İngiliz dış politikasının temelleri ya da eski ve yeni Belgeler). Cambridge, 1938.
Unprinted documents. Russo-British relations during the Eastern crisis (Doğu Bunalımı Süresince Rus-İngiliz İlişkileri). R.W.Seton ve Watson tarafından yayınlanmıştır. “Slavonic Reviews”, 1924-1926. Cilt 3-4.
VICTORIA, Kraliçe. The letters of Queen Victoria. Second series. A selection from Her Majesty’s correspondence and journal between the

years 1862 and 1885 (Kraliçe Victoria'nın mektupları. İkinci dizi. Majestelerinin 1862 ve 1885 yılları arasındaki yazışma ve güncelerinden seçmeler). G.E.Buckle tarafından yayınlanmıştır. Cilt 2, 1870-1878. Londra, 1926. Cilt 3, 1879-1885. Londra, 1928.

VICTORIA, Kraliçe. The letters... Third series. A selection between the years 1886 and 1901 (Kraliçe Victoria'nın mektupları. Sekizinci dizi. Majestelerinin 1886 ve 1901 yılları arasındaki yazışma ve güncelerinden seçmeler.) Cilt 1, 1886-1900, London, 1930.

N. İGNATİEV, Anılar, 1875-1877, "Tarih Habercisi", 1914, cilt 135, Ocak-Temmuz.

N. İGNATİEV, 1877-1878 savaşından önce Avrupa başkentlerinde gezi. "Eski Rus Tarihi" 1914, cilt 157, Mart-Eylül.

N. İGNATİEV, Anılar, 1864-1874. Petrograd, 1916.

I. KARTSOV, Diplomasi kulisleri. St.Petersburg, 1908

A. BILLOT, La France et l'Italie, histoire des années troubles 1881-1899 (Fransa ve İtalya, Kargaşa Yıllarının Tarihi, 1881-1899). Cilt 1-2. Paris, 1905.

O. BISMARCK, Gedenken und Erinnerungen Cilt 1-3. New York. Stuttgart, 1896-1922.

H.S. BLOWITZ, My memoirs (Anılarım). Londra, 1903.

W. BLUNT, Secret history the English occupation of Egypt. Being a personal narrative of events Londra, 1907.

BROGLIE, La mission de M. de Gontaud-Biron à Berlin, 1872-1878 (M. de Gontaud-Biron'un Berlin Misyonu, 1872-1878). ("Correspondant" dergisi). Paris, 1895, 25 Temmuz, 25 Ağustos ve 10 Ekim.

B. BÜLOV, Denkwürdigkeiten. Hrsg. von F.von Stockhammern. T.4.Jugend-und Diplomatenjahre Berlin, 1931.

F. CRISPI, The memoirs of Francesco Crispi, tr. by M.Prichard Agnetti from the documents collested and ed. by Th.Palamenghi ve Crispi Cilt 1-3. Londra, 1912-1914.

E.M. CROMER, Modern Egypt (Modern Mısır). Cilt 1-2. Londra 1908.

E. GYON, Histoire de l'Entente Franco-Russe. Documents et souvenirs, 1886-1894 (Fransız-Rus İttifakının Tarihi. Belgeler ve anılar, 1886-1894). Paris, 1895.

A. DREUX, Dernieres années de l'ambassade en Allemagne de M. de Gontaud Biron, 1874-1877, d'après ses notes papiers diplomatiques

(Notlarına ve diplomatik evrakına göre, M. de Gontaud Biron'un Almanya'daki son büyükelçilik yılları, 1874-1877). Paris, 1907.

H.ELLIOT, Some revolutions and other diplomatic experiences Londra, 1922

C. FREYCINET, La question d'Egypte (Mısır Sorunu). Paris, 1905.

C. FREYCINET, Souvenirs, 1878-1893 (Anılar, 1878-1893). Paris, 1913.

GONTAUD BIRON, Mon ambassade en Allemagne, 1872-1873 (Almanya'daki Büyükelçiliğim, 1872-1873). A.Dreux'nün önsözü ve notlarıyla. Paris, 1906.

Ch. HOHENLOHE SCHILLINGSFÜRST, Denkwürdigkeiten. Hrsg. von F.Curtius Cilt 1-2. Stuttgart-Leipzig, 1907.

LOFTUS, Diplomatic reminiscences. 2 d series. 1862-1879 (Diplomatik Anımsayışlar. 2 d dizisi. 1862-1879). Cilt 1-2. Londra, 1894.

LUCIUS VON BALLHAUSEN, Bismarck-Erinnerungen des Staatsministers Freihern Lucius von Ballhauesn. 4-6 Aufl Stutgart Berlin, 1921.

J.M. RADOWITZ, Aufzeichnungen und Erinnerungen aus dem Leben des Botschafters Maria von Radowitz. Hrsg. von H. Holborn Cilt 1, 1839-1877. Cilt 2, 1878-1890. Stuttgart-Berlin, 1925.

P.A. SABUROV, Russie, France, Allemagne (1870-1880) (1870-1880 Yılları Arasında Rusya, Fransa, Almanya) "la Revue de Paris", 1912, Mart-Nisan.

H.L. SCHWEINITZ, Denkwürdigkeiten des Botschafters General von Schweinitz Cilt 1-2. Berlin, 1927.

E. TOUTIN, III.Alexandre et la République Française. Souvenirs d'un témoin, (1885-1888). Paris, 1929.

A. WALDERSEE, Denkwürdigkeiten des General-Feldmarschalls Alfred Grafen von Waldersee. Bearb. und hersg. von H. O. Meisner Cilt 1-3. Stuttgart-Berlin, 1923-1925.

B) Tarih Araştırmaları

MARX, Alman Sosyal Demokratik Partisinin Komitesine. “Marx ve Engels Arşivleri”, cilt 1.
ENGELS, Savaş Konusundaki Yarı Resmî Ulumalar.
ENGELS, Avrupa Silâhsızlanabilir mi?
ENGELS, Rus Çarlığının Dış Politikası.
STALİN, Engels’in “Rus Çarlığının Dış Politikası” başlıklı yazısı üzerine “Bolşevik” dergisi. 1941.
STALİN, Rus (bolşevik) Komünist Partisi XIV.Kongresi Merkez Komitesinin siyasal raporu. “Leninizm’in Sorunları” Moskova-Leningrad, 1928.
A. ANUÇİNA, 1878 Berlin Kongresi, St.Petersburg, 1912.
S. GORİYENOV, İstanbul ve Çanakkale Boğazları. Devlet Arşivleri’nde ve St.Petersburg’da saklanan diplomatik yazışmaların ışığında. St.Petersburg, 1907.
A. YERUSALİMSKİ, 1875 Alarmı. “Ranion Tarih Enstitüsü Andaçları”. 1928, cilt 6.
S. JİGAREV, Doğu Sorunu Konusundaki Rus Politikası, Cilt 1-2, Moskova 1896.
F. MARTENS, Doğu Savaşı ve Brüksel Konferansı, 1874-1878 Petersburg, 1879.
F. MARTENS, Rusya ve İngiltere Orta Asya’da... St.Petersburg, 1880
K. MURATOV, “Doğu Bunalımı” süresince İngiltere’nin rolü. “Tarihçi Marksist”dergisi, 1940.
F. ROTŞTAYN, Mısır’ın Fethi ve Köleleştirilişi. Moskova-Leningrad, 1925.
S. ŞAZKİN, Avusturya-Rusya-Alman İttifakının Sonu. Cilt I, 1879-1884. Moskova, 1928.
S. TATİŞÇEV, Rus Diplomasisinin Geçmişi. Tarihsel araştırmalar ve eleştiri yazıları. St.Petersburg, 1890.
V. KVOSTOV, Bismarck Dış Politikasının Bunalımı, “Tarihçi Marksist” 1934.
P. ALBIN, L’Allemagne et la France en Europe (1885-1894) (Avrupa’da Almanya ve Fransa, 1885-1894). Paris, 1913.
ARGULL, The Eastern question (Doğu Sorunu). Cilt 2-2. Londra, 1879.
O. BECKER, Bismarck und die Einkreisung Deutschlands. T.I.Bismarcks Bündnispolitik Berlin, 1923.

R. CHARMATZ, Geschishte der auswartigen Politik Osterreichs im. 19. Jahhundert Cilt 1-2. Leipzig-Berlin, 1918.
CHIALA, Pagina di storia contemporanea Cilt 1-3 Torino, 1895-1898.
V.CHIROL, Middle eastern question (Orta Doğu Sorunu) Londra, 1904.
P. DAMSTADTER, Geschichte der Aufeilung und Kolonisation Afrikas seit dem Zeitalter des Entdeckungen. T. 2. Geschichte der Auftellung Afrikas, 1870-1919 Berlin-Leipzig, 1920.
E. DAUDET, Histoire diplomatique de l'Alliance Franco-Russe, 1873-1893 (Fransız-Rus İttifakının Diplomatik Tarihi, 1873-1893) Paris, 1894.
F. DESPAGNET, La diplomatie de la Troisième République et le droit des gens (Üçüncü Cumhuriyet'in Diplomasisi ve Uluslararası Hukuk). Paris, 1904.
J.V. FULLER, Bismarck's diplomacy at its zenith (Hayatının Doruğunda Bismarck Diplomasisi). Cambridge, 1922.
FULLER, The war scare of 1875 "American historical review", 1919, Ocak sayısı.
G.P. GOOCH, Franco-German relations 1871-1914 (1871-1914 Arasında Fransız-Alman İlişkileri). Londra, 1928.
S. GORİYENOV, The end of the alliance of the Emperors (İmparatorlar İttifakının Sonu). "American historical review", 1918, cilt XXIII, no. 2.
M. HAGEN, Bismarck Kolonial politik (Bismarck'ın Sömürge Politikası). Stuttgart, 1923.
D. HARRIS, Diplomatic history of the Balkan crisis of 1875-1878: The first year (1875-1878 Balkan Bunalımının Diplomatik Tarihi: Birinci yıl). Londra-New York, 1936.
E. HELLER, Das Deeutsch-Österreichisch-ungarische Bündnis in Bismarcks Aussenpolitik Berlin, 1925.
A.HELMS, Bismarck und Rusland. Inaug. Dissertation Bonn, 1927.
H.HERZFELD, Deutschland und das geschlagene Frankreich. 1871-1873. Friedenscfluss. Kriegsentshadigung. Besatzungszeit Berlin, 1924.
H.HOLBORN, Bismarcks Europäische Politik zu Beginn der siebziger Jahre und, die Mission Radowitz... Mit ungedruckten Urkunden aus dem politischen Archi des Auswärtigen Amtes und dem Nachlass des Botschafters von Radowitz Berlin, 1925.
Italucus (takma ad). Italiens Dreibundpolitik, 1870-1896 Münih. 1918.

N.JAPIKSE, Europa und Bismarcks Friedenpolitik (Europa en Bismarck's vredespolotitick). Die internationalen Beziehungen von 1871 bis 1890 Berlin, 1927.
W.L.LANGER, The European powers and the French occupation, of Tunis, 1878-1881 "American historical review", 1925, cilt XXXI, no.1.
W.L.LANGER, European alliances and alignements, 1871-1890 New York, 1931.
LANGER, W. L. The Franco-Russian alliance, 1890-1894 (Fransız-Rus İttifakı, 1890-1894). Cambridge-Londra, 1939.
LEROY-BEAULIEU, A. La France, la Russie et l'Europe (Fransa, Rusya ve Avrupa). Paris, 1888.
MEDLICOTT, W. N. The Mediterranean agreement of 1887 "Slavonic review", 1926, cilt V, No. 13.
NOLDE, V. L'alliance Franco-Russe. Les origines du système diplomatique d'avant-guerre (Fransız-Rus ittifakı. Savaş Öncesi Diplomatik Sisteminin Kökenleri). Paris, 1936. (Paris Üniversitesi Slav İncelemeleri Enstitüsü. Tarih koleksiyonu, 7.)
PINON, R. France et Allemagne, 1870-1913 (Fransa ve Almanya, 1870-1913). Paris, 1913.
PLEHN, N. N. Bismarck auswàrtige Politik nach der Reichsgründung Münih-Berlin, 1920.
RACHFAHL, F. Deutschland und die Weltpolitik, 1871-1914. T. I. Die Bismarck'sche Aera Stuttgart, 1923.
ROSEN, G. Die Stellungnahme der Politik Bismarcks zur Frage der Staats form in Frankreich von 1871 bis 1890. (Auf Grund der Aktenpublikation des Auswärtigen Amts.) (Türkçesi sonra konacak). Detmold, 1924.
ROTHFELS, H. Bismarck englische Bündnispolitik... Stuttgart-Berlin, 1924.
ROUIRE, A. M. F. La rivalité anglo-russe au XIX. siècle en Asie. Golfe Persique, frontières de l'lde (XIX. yüzyılda Asya'da İngiliz-Rus Rekabeti. İran Körfezi, Hindistan'ın Sınırları). Paris, 1908.
SALVATORELLI, L. L'Italia nella politicainternazionale dell'Era Bismarkiana (Türkçe'si sonra konacak) "Rivista storica italiana" dergisi, 1923, Nisan sayısı.
SALVEMINI, G. La politic estera della Destra, 1871-1876 "Rivista d'Italia" dergisi 1924, Kasım 15; 1925; Ocak 15; Şubat 15.

SCHEFER, Ch. D’une guerre à l’autre. Essai sur la politique extérieure de la Troisième République (1871-1914) (Bir Savaştan Öbürüne. Üçüncü Cumhuriyet’in Dış Politikası Üzerine Deneme, 1871-1914). Paris, 1920.
SCHÜNEMANN, K. Dies Stellung Osterreich-Ungarns in Bismarck Bündnis-politik “Politika ve Tarih Arşivi”. 1926.
SETON-WATSON, R. W. Disraeli, Gladstone and the eastern question. A study in diplomacy and party politics (Disraeli, Gladstone ve Doğu Sorunu. Diploması ve Siyasal Partiler Üzerine Bir İnceleme). Londra, 1935.
SINOSKY, Th. Dei Balkanpolitik Osterreich-Ungarns seit 1866 Cilt 1-2. Stuttgart-Berlin, 1913-1914.
SUMNER, B. H. Russia and the Balkans, 1870-1880 (Rusya ve Balkanlar, 1870-1880). Londra, 1937.
TAFES, W. The war cade of 1875 “Slavonic review”, 1930. cilt 9.
TORRE, A. Come la Francia s’impadroni di Tunisi (Fransa Tunus’u Nasıl Ele Geçirdi). “Rivista di Roma”dergisi, 1899, Nisan-Mayıs sayıları.
Trützchler von Falkenstein in Bismarck und die. Krelgsgefahr des Jahres 1887. Dargestelit auf Grud der Bd 3-6 der grossen Aktenpublikation des Auswärtigen Amtes und mit Benutzung unveröffentlicher Akten des Auswärtigen Amtes und Reichsarchivs Berlin, 1924.
WAHL, A. Vom Bismarck der slebzigen Jahre Tübingen, 1920.

C) Biyografiler

NEVEDENSKİ, S. Katkov ve Çağı... St.Petersburg, 1888.
TATİŞÇEV, S. II.Aleksandr Saltanatı ve Hayatı... Cilt 2, St.Petersburg, 1903.
CECIL, G. Life of Robert Marquis of Salisbury (Salisbury’nin Hayatı). Cilt 1-4. Londra, 1931-1932.
CHURCHILL, W. Lort Randolph Churchill. Cilt 1-2. Londra-New York, 1906.
EDWARDS, H. Sir William White... For six years ambassador at Constantinople. His life and correspondence (S. William White...

İstanbul’da Altı Yıl Büyükelçi. Hayatı ve Yazışmaları). Londra, 1902.
ELLIOT, A.R.D. Life of George Loachim Goschen, first viscount Goschen, 1831-1907 (Birinci Goschen Vikontu G. I. Goschen’in Hayatı, 1831-1907). Cilt 2. Londra 1911.
FITZMAURICE, E. G. P. Life of Granville (Granville’in Hayatı). Cilt 1-2 Londra, 1905.
FLOURENS, E. III.Alexandre Sa vie, son ceuvre (Aleksandr III. Hayatı, Yapıtı). Paris, 1884.
GWYNN, S. L. ve TUCKWELL, G. M. Life of the Right Honorable Sir Ch. W. Dilke, Cilt 1-2 Londra-New York, 1917.
MITHAT BEY, Mithat-Pacha. Sa vie, son oeuvre par son fils Ali Haydar Mithat bey (Mithat Paşa. Oğlu Ali Haydar Mithat Bey Tarafından Hayatı ve yapıtı). J. L. de Lannessan’ın önsözüyle. Paris, 1908.
MONNYPENNY, W. F. ve BUCKLE, G. E. The Life of Benjamin Disraeli, earl of Beaconfield (Birinci Beaconsfield Kontu B. Disraeli’nin Hayatı). Cilt 1-6. Londra-New York, 1910-1920.
NEWTON, T. W. Lort Lyons. A record of British diplomacy (Lort Lyons, İngiliz Diplomasisinde Bir Rekor). Cilt 1-2 Londra 1913.
RAMBAUD, A. Jules Ferry. Paris, 1903.
ROSI. Cairoli. Cilt 1-2. Bologna, 1929.
WERTHEIMER, E. Graf Julius Andrassy, sein Leben und seine Zeit. Nach ungedruckten Quellen Cilt 1-3. Stuttgart, 1910-1913.

VII. XIII. BÖLÜMLER

A) Kaynaklar

İran’daki İngiliz-Rus Rekabeti, 1890-1906. “Kızıl Arşivler”, 1933, I.
Boxer’lerin isyanı. A. Popov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1926, cilt I.
II.WILHELM II.Nikola ile yazışma, 1894-1914. Moskova-Petrograd, 1923.

WITTE, S. Fransız Basını ve Rus istikrazları. E. Tarlé’nin giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1925, cilt 10.
Rusya ile Japonya Arasında 17-30 Temmuz 1907 Tarihinde Yapılan Anlaşmaya İlişkin Belgeler, St.Petersburg, 1907.
Japonya ile 1903-1904 yıllarındaki müzakerelere ilişkin olan ve Uzak Doğu Özel Komitesi Kançilaryasında saklanan Belgeler. St.Petersburg, 1905.
Eski Dışişleri Bakanlığında bulunan gizli belgelerin ışığında, Birinci Dünya Savaşı döneminde Avrupa Devletleri ile Yunanistan. Adamov yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1922.
Eski Dışişleri Bakanlığında bulunan gizli belgelerin ışığında, Birinci Dünya Savaşı döneminde Avrupa Devletler ve Osmanlı imparatorluğu, İstanbul ve Boğazlar. Adamov yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1922.
ZAYONÇKOVSKİ, A. Bosna ve Hersek’in ilhakı konusunda. “Kızıl Arşivler”, 1925, cilt 3.
Kiao Çao’nun 1897 yılında Almanya tarafından ilhakı. F. Rotstein’ın giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1938, cilt 2.
1894-1895 Çin-Japon savaşı dönemi. “Kızıl Arşivler”, 1932, cilt 1 ve 2.
1899 La Haye Konferansının Tarihine Katkı. Teleşova’nın giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1932, cilt 1-2.
Kokovtsev’in 1905-1906 istikrazı konusundaki pazarlıkları. B. Romanov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1925, cilt 3.
KOKOVTSEV, V. Nezlin’le Yazışmalar. F. Rotstein’in giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1923, cilt 4.
Rus-Japon Savaşının Sonu. (24 Mayıs 1905 tarihinde Çarskoye Selo’da toplanan askerî konferans tutanakları). B. Romanov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1928, cilt 3.
Müttefiklerin 1917 Petrograd Konferansı. E. Martinov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1927, cilt 1.
MARTENS, F. “Avrupa ve Çin” başlıklı kısa tanıtma yazısı. E. Martinov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1927, cilt 1.
Fransız-Rus İlişkilerinin Tarihi İçin Malzemeler, 1910-1914 yılları. Eski Dışişleri Bakanlığındaki gizli diplomatik belgeler Derlemesi. Moskova, 1922.
Çarlık Rusya’sının Birinci Dünya Savaşı Boyunca Uluslararası Mali Durumu.

A. Şingarev tarafından 20 Haziran 1916 tarihinde verilen rapor. “Kızıl Arşivler”, 1934, cilt 3.
MİLYUKOV, P. Günce... “Kızıl Arşivler”, 1932, cilt 5-6
MİLYUKOV, P. ve TERESÇENKO, M. Geçici Hükûmetin Büyükelçileriyle Yazışmalar. A. Popov’un giriş yazısıyla. “Sınıf mücadelesi” dergisi, 1931, no. 5.
Rus-Japon savaşının arifesinde. Aralık 1900-Ocak 1902. “Kızıl Arşivler”, 1934, cilt 2.
Algeciras Konferansı ve 1906 istikrazı üzerine yeni Belgeler. “Kızıl Arşivler”, 1931, cilt 1.
Rus emperyalizminin Uzak Doğu’daki ilk adımları (1888-1903). A. Popov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1924, cilt 6.
Portsmouth. B. Romanov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Belgeler”, 1924, cilt 6.
Portsmouth Antlaşması. Moskova 1939.
1896 yılında İstanbul boğazını ilhak tasarısı. V. Kvostov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1931, cilt 4-5.
Eski Dışişleri Bakanlığındaki gizli diplomatik belgelerin ışığında Asya Türkiye’sinin bölüşümü. E. Adamov’un yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1924.
Rusya ve Algeciras Konferansı. A. Yerusalimski’nin giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1930, cilt 4-5.
1905 yılında Björke’te Yapılan Rus-Alman anlaşması. Belgeler. “Kızıl Arşivler”, 1924, cilt 5.
SAZONOV, S. Eski Dışişleri Bakanı S. Sazonov tarafından 1910-1912 yılları arasında Nikola Romanov’a sunulmuş olan raporlar. “Kızıl Arşivler”, 1923, cilt 3.
Mavi Kitap. 1914 savaşına ilişkin Sırp diplomatik yazışmaları. Petrograd. 1915.
TATİŞÇEV, S. 1904 yılında Berlin’den V. Plev’e yollanan telgraflar. “Kızıl Arşivler”, 1926, cilt 4.
Savaş sırasında müttefiklerin mali konferansları. Maliye Bakanı P. Bark’ın raporları. “Kızıl Arşivler”, 1924, cilt 5.
1900 yılında Çarlık diplomasisi ve Doğu’daki Rus sorunları. M. Pokrovski’nin giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1926, cilt 5.
1913-1914 yıllarında Çarlık Rusya’sı ve Moğolistan. A. Popov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1929, cilt 6.

Rus-Japon savaşı döneminde Çarlık Rusya'sı ve İran. A. Popov'un giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1929, cilt 4.
1898-1911 yılları arasında Çarlık hükûmeti ve Boğazlar sorunu. V. Kvostov'un giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1933, cilt 6.
L'alliance Franco-Russe. Origines de l'alliance. Convention militaire 1892-1899 et convention navale de 1912. France, Ministère des Affaires étrangères. Documents diplomatiques (Fransız-Rus ittifakı. İttifakın kökenleri. 1892-1899 askerî anlaşması ve 1912 deniz güçleri anlaşması. Fransa, Dışişleri Bakanlığı. Diplomatik belgeler). Paris, 1918.
Bayerische Dokumente zum Kriegsausbruch und zum Versailler Schuldspruch im Auftrage des Bayerischen Landtages. Hrsg. vom Abgeordneten P. Dirr Münih ve Berlin, 1922.
British documents on the origins of the war, 1898-1915 (Savaşın kökenlerine ilişkin İngiliz belgeleri, 1898-1915). Yayınlayanlar:G.P. Gooch... ve H. Temperley. Cilt I-II. Londra, 1926-1938.
Die deutschen Dokumente zum Kriegsausbruch, 1914. Vollständige Sammlung der von K. Kautsky zusammengestellten Aktenstücke mit einigen Ergänzungen im Auftrage des Auswärtigen Amtes nach gemeinsamer Durcisht mit K. Jautsky hrsg. von Montgeles und Schücking Cilt-4. Berlin, 1927.
Diplomatische Aktenstücke zur Vorgeschichte des Krieges, 1914. Osterreich-Ungarisches Rotbush Viyana, 1914.
Diplomatische Aktenstücke zur Vorgeschichte des Krieges, 1915. Ergänzungen und Nachtrage zum Osterreich-Ungarisches Rotbuch. Republik Osterreich. Staatsamt für Ausseres Cilt1-3. Viyana, 1919.
HERTSLET, E. The map of Africa by treaty 3d ed. rev. and completed to the end of 1908 by R. W. Brant and H. L. Sherwood Cilt 1-3. Londra, 1909.
HOUSE, E. M. The intimate papers of colonel House arranged as a narrative by Ch. Seymour Cilt 1-4. Boston-New York, 1926-1928.
The Lansing papers, 1914-1920. United States. Department of State. Papers relating to the foreign relations of the U.S. Cilt 1-2 Washington, 1939-1940.
1914-1918. World War. United States. Department of State. Papers relating to the foreign relations of the U.S. (1914-1918. Dünya Savaşı. Birleşik

Devletler. Dışişleri Bakanlığı. A.B.D. dış ilişkilerine ilişkin belgeler). Cilt 1-8. Washington, 1922-1929.
Osterreich-Ungarns Aussenpolitik von der bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch, 1914. Diplomatische Aktenstücke des Osterreichisch Ungarischen Ministeriums des Aussern. Ausgewähit von. L. Bittner. Cilt 1-9. Viyana-Leipzig, 1930.
TIRPITZ, A. Politische Dokumente (Siyasal Belgeler). Cilt 1-2. Stuttgart ve Berlin, 1924-1926.
VICTORIA, kraliçe. The letters of Queen Victoria. Third series. A selection from Her Majesty'se correspondence and journal between the years 1886 and 1901. Ed. by G. E. Buckle. Cilt 1-3 Londra, 1931-1932.
Zur europäischen Politik, 1897-1914. Unveröffentliche Dokumente. Im amtlichen Aufträge hrsg. unter Leitung von B. Schwertfeger Cilt 1-5. Berlin, 1919.
WITTE, S. Anılar. Cilt 1-3. Leningrad, 1923-1924.
La guerre Russo-Japonaise. D'après les journaux intimes de A. Kouropatkine et N. Linevitch (Rus-Japon Savaşı. A. Kuropatkin ve N. Lineviç'in güncelerinin ışığı altında). Leningrad, 1925.
ALDROVANDI MARESCOTTI, L. Guerra diplomatica. Ricordi e frammenti di diario, 1914-1919) Milano, 1938.
BERTIE, F. L. The diary of Lort Bertie of Thame. Ed. by A. G. Lennox. With a foreword Grey of Fallodon Cilt 1-2. Londra, 1924.
BETHMANN-HOLLWEG, TH. Betrachtungen zum Weltkriege Cilt 1-2. Berlin, 1919-1921.
BULNT, W. S. My diaries. Being a personal narrative of events, 1888-1914. With a foreword by lady Gregory Cilt 1-2. New York, 1919-1923.
BOGITSCHEVITCH, M. Kriegsursachen. Beiträge zur Erforschung der Ursachen des europäischen Krieges mit spezieller Berücksichtigung Russlands und Serbiens Zürich, 1919.
BOGITSCHEVITCH, M. Les causes de la guerre (Savaşın Nedenleri). Paris, 1925.
BUCHANAN. My mission to Russia (Rusya'daki Misyonum). Cilt 1-2. Boston, 1923.
BÜLOW, B. Denkwürdigkeiten. Hrsg. von F. Stockhammern Cilt 1-3. Berlin, 1930-1931.

BURIAN, S. Drei Jahre aus der Zeit meiner Amtsführung im Kriege (Tük-Berlin, 1923.
CAILLAUX, J. Agadir:ma politique extérieure (Agadir: Dış Siyasetim). Paris, 1919.
CHURCHILL, W. The world crisis (Dünya Bunalımı)... New York, 1931.
CONRAD VON HÖTZENDORFF, F. Aus meiner Dienszeit, 1906-1918 Cilt 1-5. Viyana-Berlin, 1921-1925.
CZERNIN, O. Im Weltkriege (Dünya Savaşı Üzerine). 2. cilt. Berlin-Viyana, 1919.
ECKARDSTEIN, N. Lebenserrinerungen und politische Denkwürdigkeiten Cilt 1-3. Leipzig, 1919-1921.
EULENBURG-HERTZFELD, PH. Aus 50 Jahren. Erinnerungen. Tagebücher und Briefe aus dem Nachlass des Fürsten Philipp zu Eulenburg-Hertzfeld 2. Cilt Berlin, 1925.
GREY OF FALLODON, E. Twenty-five years, 1892-1916 (Yirmi Beş yıl 1892-1916). Cilt 1-2. New York, 1925-1926.
HAMMANN, O. Bilder aus der letzten Kaiserzeit Berlin, 1922.
HAMMANN, O. Deutsche Weltpolitik, 1890-1912 (1890-1912 Arasında Almanya'nın Dünya Politikası). Berlin, 1925.
HANSEN, Z. L'ambassade à Paris du Baron de Morenheim, 1884-1898 (Morenheim Baronunun Paris'teki Büyükelçilik Yılları, 1884-1898). Paris, 1907.
HAYASHI, T. The secret memoirs of count Tadasu Hayashi G.C.V.O. Ed. by A. M. Pooley New York -Londra, 1915.
HELFFERICH, K. Der Weltkrieg (Dünya Savaşı). Berlin, 1919. Cilt 1. Die Vorgeschichte des Weltkrieges Cilt 2. Vom Kriegsausbruch bis zum uneıngeschränkten U-Bootkrieg.
HOHENLCHE-SCHILINGSFÜRST, C.K. Denkwürdigkeiten der Reichskanzlerzeit. Hrsg. von. K.A. von Müller Stuttgart-Berlin 1931.
ISHII KIKUJIRO. Diplomatic commentaries. Transl. and ed. by. W. R. Langdon (Diplomatik Yorumlar. Çeviren ve yayınlayan W. R. Langdon). Baltimore, 1936.
ISVOLSKI, A. Recollections of a foreign minister. Memoirs of A. Isvolski. Transl. by C. L. Seeger Garden City -Toronto, 1921.
KIDERLEN-WAECHTER. Der Staatsmann und Mensch. Briefwechsel und Nachlass. Hrsgs. von E. Jäckh Cilt 1-2. Stuttgart, 1925.

LICHNOVSKI, K.M. Aus dem Wege zum Abrund. Londoner Berichte, Erinnerungen und sonstige Schriften Cilt 1-2. Dresden, 1927.
LICHNOVSKI, K.M. Meine Londoner Mission, 1912-1914. Mit einem Vorwort von O. Nippold. Anhang:Erklärungen von Minister Pichon am 1. März 1918.
LLOYD GEORGE, D. War memoirs (Savaş Anıları). Cilt 1-6. Boston, 1934-1938.
LOUIS, G. Les carnets de Georges Louis, directeur des affaires politiques au ministère des Affaires étrangères, ambassadeur de France en Russie (Dışişleri bakanlığı Siyasal işler dairesi Başkanı ve Fransa’nın Rusya Büyükelçisi G. Louis’nin not defterleri). Cilt 1-2. Paris, 1926.
LUDENDORF, E. Meine Kriegserinnerungen, 1914-1918 Berlin, 1919.
NEKLOUDOV, A. Souvenirs diplomatiques. En Suède pendant la guerre mondiale. Avec une préface de G. Hanotaux (Diplomatik Anılar. Dünya Savaşı Sırasında Çarlık Rusya’sı). Cilt 1-3. Paris, 1926.
PALEOLOGUE, M. La Russie des Tsars pendant la grande guerre (Büyük Savaş Sırasında Çarlık Rusya’sı). Cilt 1-3. Paris, 1926.
POINCARÉ, R. Au service de la France. Neuf années de souvenirs (Fransa’nın hizmetinde. Dokuz Yılın Anıları). Cilt 1-10. Paris, 1926-1933.
POURTALES, F. L. Am Scheidewege zwischen Krieg und Frieden. Meine letzten Verhandlungen in Petersburg. Ende Juli 1914. Veröffentlicht mit Genehmigung des Auswärtigen Amtes Charlottenburg, 1919.
ROSEN, R. Fifty years of diplomacy Cilt 1-2, New York, 1922.
TIRPITZ, A. Erinnerungen. Leipzig, 1919.
WILHELM II, imparator. Ereignisse und Gestalten aus den Jahren 1878-1918 Leipzig-Berlin, 1922.

B) Tarih Araştırmaları

LENİN, V. Çin Savaşı.
LENİN, V. Port-Arthur’un Düşüşü.
LENİN, V. Avrupa Sermayesi ve Rus Monarşisi.

LENİN, V. Dünya Politikasında Çabucak Alev Alan Madde.
LENİN, V. Saldırgan militarizm ve Sosyal-Demokrasinin Anti militarist Taktiği.
LENİN, V. Balkanlar'daki ve İran'daki Olaylar.
LENİN, V. Balkan Halkları ve Avrupa Diplomasisi.
LENİN, V. Tilkiye ve Kümese Dair.
LENİN, V. Evrensel Tarihte Yeni Bölüm.
LENİN, V. Sırp-Bulgar Zaferlerinin Toplumsal Önem ve Değeri.
LENİN, V. Yeni Çin.
LENİN, V. Çin Cumhuriyeti'nin Önemli Başarısı.
LENİN, V. Balkan Savaşı ve Burjuva Şovenizmi.
LENİN, V. İngiltere'nin Uyanışı.
LENİN, V. Geri Kalmış Avrupa ve İlerleyen Doğu.
LENİN, V. Silahlanma ve Kapitalizm.
LENİN, V. Avrupa Savaşı Sırasında Devrimci Sosyalizme Düşen Görevler.
LENİN, V. Konferans: "Proletarya ve Savaş". 14 Ekim 1914.
LENİN, V. Savaş ve Rus Sosyalizmi.
LENİN, V. Büyük Rusyalıların Ulusal Kibirleri Üzerine.
LENİN, V. Rus Südekumları.
LENİN, V. Rus Sosyal-Demokrat Partisinin Yabancı Seksiyonlarının Konferansı.
LENİN, V. Sosyalizm ve Savaş.
LENİN, V. Barış Sorunu.
LENİN, V. Avrupa Birleşik Devletleri Parolası Hakkında.
LENİN, V. II.Enternasyonal'in Çöküşü.
LENİN, V. "Barış Programı" Üzerine.
LENİN, V. Rus Sosyal-Demokrat Partisi Merkez Komitesinin Önerileri II.Sosyalist konferansı.
LENİN, V. Ayrı Barış Üzerine.
LENİN, V. "Silahsızlanma" Parolası Üzerine.
LENİN, V. Proletarya Devriminin Askerî Programı.
LENİN, V. Burjuva Barışçılığı ve Sosyalist Barışçılık.
LENİN, V. Dünya Politikasında Dönemeç.
LENİN, V. Belgeler ve Malzemeler.
LENİN, V. Savaş ve Geçici Hükûmet.
LENİN, V. Geçici Hükûmetin Bir Notası.

LENİN, V. Bilinçli Savaşın Savunucuları Kendilerini Meydana Çıkarıyor.
LENİN, V. Rus Sosyal-Demokrat Partisinin Nisan Konferansı.
LENİN, V. Dış Politika Gizemleri.
LENİN, V. Gizli Bir Anlaşma.
LENİN, V. İşçi ve Asker Milletvekilleri Sovyetlerinin Kongresi, 16 Haziran-6 Temmuz 1917
LENİN, V. 3 Haziran Gericileri Vakit Yitirmeksizin Saldırmaktan Yanalar.
LENİN, V. Adil Barışa Giden Yol Var mı?
LENİN, V. Devrimin Görevleri.
LENİN, V. Bunalım Doruk Noktasında.
LENİN, V. Yoldaşlara Mektup.
LENİN, V. Bolşevik Parti Üyelerine Mektup.
LENİN, V. Fransız Komünist Partisi'nin Tarım Konusundaki Tezleri Üzerine.
LENİN, V. Türk-İtalyan Savaşının Sonu.
LENİN, V. Savaş Üzerine Tezler.
STALİN, İ.V. Başkumandanın 23 Şubat 1944 Tarihli Günlük Emri, no. 16, Moskova, 1944.
STALİN, İ.V. Büyük Sosyalist Ekim Devrimi'nin XXVII.Yıldönümü. Moskova Sovyet'inin 6 Kasım 1944 tarihli tam birleşiminde Devlet Savunma Komitesi Başkanının okuduğu rapor. Moskova, 1944.
AVARİN, V. Mançurya'da Emperyalizm. Cilt 1-2. Moskova, 1934.
DOBROROLSKİ, S. Rus Ordusunun 1914 Seferberliği. "Askerlik Derlemesi" Cilt 1. Belgrat, 1921.
KOROVİN, E. Japonya ve Devletler Hukuku. Moskova, 1936.
MILLER, F. Dünya Savaşı Sırasında (1914-1918) Alman Emperyalizminin Boyunduruğu Altındaki Türkiye. "Tarih Habercisi" dergisi, 1942, no.12.
MOGİLEVİÇ, A. ve AYRAPETYAN, M. Dünya Savaşı'na Doğru, 1914-1918. Leningrad, 1940.
MOTİLEV, V. Pasifik Okyanusu Çevresindeki Rekabetlerin Doğuşu ve Gelişimi. Moskova, 1939.
NOTOVİÇ, F. Dünya Savaşı'nın Sorumluları Hakkında Birkaç Söz. "Marksist Tarihçi" dergisi, 1938, no. 4.
POPOV, A. Çin'in Bölüşümü Konusundaki Rus-İngiliz Anlaşması (1899). "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 6.

POPOV, A. 1894-1901 Yılları Arasında Çarlığın Uzak Doğu Politikası. “Marksist Tarihçi” dergisi, 1935, kitap II.
POPOV, A. Paris’teki Rus Büyükelçisinin Rapor ve Telgraflarının Işığı Altında 1906 İstikrazı. “Kızıl Arşivler”, 1925, cilt 4-5.
POPOV, A. Çarlık Hükûmetinin Uzak Doğu Politikasının 1905 Devrimi arifesindeki Bunalımı. “Marksist Tarihçi”dergisi, 1935, no. 12.
POPOV, A. İstanbul Boğazından Pasifik Okyanusu’na. “Marksist Tarihçi” dergisi, 1934, cilt 3.
POPOV, A. Çekoslovak Sorunu ve Çarlık Diplomasisi, 1914-1917. “Kızıl Arşivler”, 1929, cilt 2.
Rus-Japon Savaşı İçin Hazırlayıcı Bilgiler. S. White’nin arşivlerindeki Malzemeler. B. Glinski’nin giriş yazısıyla. Petrograd, 1916.
REISSNER, I. 1907 İngiliz-Rus Anlaşması ve Afganistan’ın Bölüşümü. “Kızıl Arşivler”, 1925, Cilt 3.
ROMANOV, B. Rusya Mançurya’da (1892-1906). Leningrad, 1928.
SABLER, S. ve SOSNOVSKİ, Sibirya Demir Yolu Hattı. Geçmişi ve Bugünü. St.Petersburg, 1903.
KVOSTOV, V. XIX.Yüzyılın Son On Yılı Boyunca İstanbul Boğazı Problemi. “Marksist Tarihçi” dergisi, 1930, cilt 20.
BRANDENBURG, E. Von Bismarck zum Weltkriege. Die Deutsche Politik in den Jahrzehnten vor dem Kriege Berlin, 1924.
CHIROL, V. The Far Eastern question Londra, 1896.
CORDIER, H. Histoire des relations de la Chine avec les puissances occidentales (Çin ve Batılı Devletler Arasındaki İlişkilerin Tarihi). Cilt 1-3. Paris, 1901-1902.
CURZON OF KEDLESTON, G. N. Persia and the Persian question (İran ve İran Sorunu). Cilt 1-2. Londra 1892.
FORSTER, K. The failures of peace. The search for a negotiated peace during the first world war... Introd. by E.M. Patterson Washington, 1941.
HELMREICH, E. Ch. The diplomacy of the Balkan wars, 1912-1913 (1912-1913 Balkan Savaşları Diplomasisi). Cambridge, Mass. 1938.
HERRMANN, W. Dreibund, Zweibund, England, 1890-1895. Eine Skizze zur Aussenpolitik auf Grund neuer Akten Stuttgart, 1929.
HOFFMANN, J. S. Great Britain and the German trade rivalry, 1875-1914 (Türkçe’si). Philadelphia, 1933.

JOSEPH, Ph. Foreign diplomacy in China, 1894-1900; a study in political and economic relations with China. With an introd. by Sir A. F. Whyte Londra, 1928.

LA FARGUE, Th. China and the World war (Çin ve Dünya Savaşı). Stanford Üniversitesi, 1937.

LANGER, W. L. The Diplomacy of Imperialism 1890-1920 (1890-1920 Yılları Arasında Emperyalizmin Diplomasisi). Cilt 1-2. New York - Londra, 1935.

LOVELL, R. I. The Struggle for South Africa, 1875-1988. A Study in economic imperialism New York, 1934.

MEINECKE, F. Geschichte des deutsche -englischen Bündnisproblems, 1890-1901 (Türkçesi). Münih-Berlin, 1927.

MICHON, G. L'alliance Franco-Russe. 1891-1917 (Fransız-Rus İttifakı. 1891-1917). Paris, 1927.

MORSE, H. B. The international relations of the Chinese Empire (Çin İmparatorluğu'nun Uluslararası İlişkileri). Cilt 1-3. Londra-New York, 1910-1918.

NINTCHICH, M. La crise bosniaque (1908-1909) et les Puissances Européennes (1908-1909 Bosna Bunalımı ve Avrupalı Devletler). Cilt 1-2, Paris, 1937.

NOTTER, H. The origins of the foreign policy of Woodrow Wilson (Woodrow Wilson'un dış politikasının kökenleri). Baltimore, 1937 (The Walter Hines page school of international relations. The John Hopkins university (Türkçe'si).

PINGAUD, A. Histoire diplomatique de la France pendant la Grande Guerre (Büyük Savaş Sırasında Fransa'nın Diplomatik Tarihi). Cilt 1-2. Paris, 1938.

PRIBRAM, A. F. England and the international policy of the European great powers, 1871-1914 Oxford, 1931.

RACHFAHL, F. Die Deutsche Aussenpolitik in der Wilhelmischen Aera Berlin, 1924 (Einzelschriften zur Politik und Geschichte, 6.

RENOUVIN, P. Les origines immédiates de la guerre (28 juin-4 août 1914) (Savaşın Dolayımsız Kökenleri: 28 Haziran-4 Ağustos 1914). 2. basım. Paris, 1927.

RITTER, G. Bismarcks Verhältnis zu England und die Politik des "Neuen Kursus" Berlin, 1924 (Beiträge aus dem Archiv fer Politik und

Geschichte, 7.
SCHMITT, B. The annexation of Bosnia, 1908-1909 (Bosna'nın İlhakı, 1908-1909). Londra-New York, 1937.
SETON-WATSON, R. W. Sarajevo, a study in the origins of the great war (Saray Bosna, Büyük Savaş'ın Kökenleri Üzerine Bir İnceleme)... Londra, 1925.
TANSILL, Ch. C. America goes to war Boston, 1938.
TARDIEU, A. La France et les alliances. La lutte pour l'équilibre (Fransa ve İttifaklar. Denge için verilen mücadele)... Paris, 1909.
TAUBE, M. La politique Russe d'avant guerre et la fin de l'Empire des Tsars (1904-1917) Savaş Öncesi Rus Politikası ve Çarlar İmparatorluğu'nun Sonu, 1904-1917). Paris, 1928.
YONG ANN YUEN, Th. Aux origines du conflit Mandchou. Chine-Japon. Paix de Versailles. Préf. de Wellington Koo (Mançurya çatışmasının kökenleri. Çin-Japonya. Versay barışı. Wellington Koo'nun önsözü). Paris, 1934.

C) Biyografiler

BAKER, R. C. Woodrow Wilson. Life and letters. Vol. 6. Facing war, 1915-1917 New York, 1937.
GARDINER, A. G. The life of sir William Harcourt (Sir William Harcourt'un Hayatı). Cilt 1-2. Londra, 1923.
GARVIN, J. L. The life of Joseph Chamberlain (Joseph Chamberlain'nin Hayatı). Cilt 1-3. Londra, 1932-1934.
GAVIN, C. Edward the seventh. A biography (Yedinci Edward. Bir Biyografi). Londra, 1941.
HALLER, J. Aus dem Leben des Fürsten Philipp zu Eulenburg-Hertzfeld Berlin, 1924.
LEE, S. King Edward VII; a biography (Kral Edward VII; Bir Biyografi). Cilt 1-2. Londra, 1925-1927.
NICOLSON, H. Sir Arthur Nicolson... first lord Carnock. A Study in the old diplomacy Londra, 1930.

WILLIAMS, A. F. B. Cecil Rhodes. Londra, 1921. (Makers of the 19 th century).

XIV.-XVII. BÖLÜMLER

A) Kaynaklar

İngilizler Kuzey'de (1918-1919). İ. Mintz'in giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1926, cilt 6.
Brest-Litvosk Konferansı. Ekonomi ve hukuk komisyonlarının toplantıları. Stein'ın giriş yazısıyla. Moskova, 1923.
Özerk Sibirya Geçici Hükûmeti. "Kızıl Arşivler", 1928, cilt 4-5.
Alman müdahalesi ve 1918 Don hükûmeti. "Kızıl Arşivler", 1934, cilt 6.
Polyessi'de Alman İşgalcileri. "Kızıl Arşivler", 1938, cilt 6.
1918 yılında Ukrayna'daki Alman işgalinin çöküşü üzerine belgeler. İ. Mintz ve E. Gorodetski'nin yönetiminde yapılan yayın. Moskova, 1942.
S.S.C.B'ndeki iç savaşın tarihine ilişkin belgeler. Cilt I: İç savaşın ilk evresi. İ. Mintz ve E. Gorodetski'nin yönetiminde yapılan yayın. Moskova, 1940.
1918 yılında Ukrayna'da iç savaş üzerine. "Kızıl Arşivler", cilt 4.
Belgelerin Işığında Kuzey Müdahalesi. İ. Mintz'in yönetiminde yapılan yayın. Moskova. 1933.
Ukrayna'daki Alman İşgalinin Çöküşü. İşgalcilerin belgelerinin ışığında. Rusça çevirisi. Moskova, 1936.
Ateşkesin Arifesinde. "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 4.
PICHON. L'intervention alliée en Extrême Orient et en Sibérie (Uzak Doğu'ya ve Sibirya'ya Müttefik Müdahalesi).
Alman Fatihlerin 1918 Yılında Uğradıkları Bozgun. Moskova, 1942-1943.
Belgelerin Işığında 1918-1922 Japon Müdahalesi. İ. Mintz'in yönetiminde yapılan yayın. Moskova, 1934.
Official documents looking toward peace Seri 1-4. New York. 1917-1918. (International conciliation no. 110, 111.

Official statements of ward and peace proposals. December 1916 to November 1918. Comp. by J. B. Scott. Washington, 1931.
1918. Russia (1918, Rusya). Cilt 1-3. Washington, 1931-1932. (U.S. Department of State. Papers relating to the foreign relations of the U.S. (Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı. A.B.D.'nin dış ilişkilerine ilişkin evraklar).
Russian-American relations, March 1917-March 1920. Documents and papers comp. and ed. by C.K. Cumming and W. W. Petit (Mart 1917 Mart 1920 arasında Rus-Amerikan ilişkileri, C. K. Cumming ve W. W. Petit tarafından derlenen ve yayınlanan belgeler ve evraklar). New York, 1920.
Die Ursachen des deutschen Zusammenbruches im Jahre 1918 Cilt 1-12. Berlin, 1929. (Das Werk des Untersuchungsausschusses der verfaussunggebenden deutschen Nationalversammlung und des deutschen Reichstages, 1918-1928, 4.
Vorgeschlchte des Waffenstillstandes. Amtliche Urkunden. Hrsg. im Auftrage des Reichsministeriums von der Reichkskanzlei. Berlin.
WILSON, W. War and peace. Presidential messages, adresses and public papers (1917-1924). Ed. by R. S. Baker and W. E. Dodd Cilt 1-2. New York-Londra, 1927 (The public papers of Woodrow Wilson. Authorized ed.
DENSTERWIL. L'impérialisme Anglais à Bakou et en Perse, 1917-1918. Souvenirs (Bakû'de ve İran'da 1917-1918 Yıllarında İngiliz Emperyalizmi. Anılar). Rusça çevirisi. Tiflis, 1925.
BOTHMER, K. Mit Graf Mirbach in Moskau. Tagebuch, Aufzichnungen und Aktenstücke vom 19. April bis 24. August 1918. Tübingen. 1922.
ERZBERGER, M. Erlebnisse im Weltkrieg Stutgart-Berlin, 1920.
GRAVES, W. S. America's Siberian adventure, 1918-1920 (Amerika'nın 1918-1920 Yılları Arasındaki Sibirya Macerası). New York, 1931.
HELFFERICH, K. Der Weltkrieg (Dünya Savaşı). Cilt 3. Vom Eingreifen Amerikas bis zum Zusammenbruch Berlin, 1919.
HOFFMANN, M. Die Aufzeichnungen des Generalmajors Max Hoffman. Hrsg. von K. F. Nowak Cilt 1-2, Berlin, 1929.
LUDENDORFF, E. Entgegnung auf das amtliche Weissbuch: "Vorgeschichte des Waffenstillstandes" Cilt 1-3. Berlin, 1919.
MAX. PRINZ VON BADEN. Erinnerungen und Dokumente Stutgart, 1928.

MAYNARD, C. The Murmansk venture Londra, tarihsiz.
MORDACQ, J. J. H. Le ministère Clémenceau. Journal d'un témoin (Clémenceau'nun Başbakanlığı. Bir tanığın güncesi). Cilt 1-2. Paris, 1930.
WORD, J. With the "Die Hards"in Siberia Londra, 1920.
VII.-XIII. BÖLÜMLER için verilmiş olan Kaynaklara bakınız.

B) Tarih Araştırmaları

LENİN, V. İşçi ve Asker Milletvekilleri Sovyetlerinin İkinci Kongresi, 7-8 Kasım (25-26 Ekim) 1917.
LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi'nin 17 (4) Kasım 1917 günkü toplantısı.
LENİN, V. Petrograd Sovyet'inin 17 (4) Kasım 1917 günkü toplantısında verilen Söylev.
LENİN, V. 22 (9) Kasım 1917 günü hükûmetle Genel Kurmay karargâhı arasında yapılan konuşmalar.
LENİN, V. Bütün herkese telgraf. Bütün alay, tümen, vs. komitelerine ve devrimci donanma ve karar ordusundaki bütün asker ve denizcilere.
LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi'nin 23 (10) Kasım 1917 günkü toplantısı.
LENİN, V. Köylü delegeler Sovyetlerinin 23 Kasım-8 Aralık (10-20 Kasım) 1917 günleri arasındaki olağanüstü Kongresi.
LENİN, V. Savaş donanmasının Birinci Kongresi'nde, 5 Aralık (22 Kasım) 1917 günü verilen söylev.
LENİN, V. Ukrayna halkına çağrı ve Ukrayna Rada'sına ültimatom.
LENİN, V. Proşyan'ın Rada ile yapılan müzakereler hakkındaki raporu üzerine, Halk komiserleri Konseyi'nin, kararı: 1 Ocak 1918 (19 Aralık 1917).
LENİN, V. Halk komiserleri Konseyi'nin, Rada'nın cevabı üzerine 12 Ocak 1918 (30 Aralık 1917) tarihli emri.
LENİN, V. Almanya ile müttefiklerden ayrı olarak hemen barış sorunu üzerine tezler.

LENİN, V. (Bolşevik) Sosyal-Demokrat Parti Merkez Komitesi'nin 24 (11) Ocak 1918 günkü toplantısında barış ve savaş üzerine söylev.
LENİN, V. Demir yolu işçilerinin olağanüstü Kongresi. 26 (13) Ocak 1918 günkü toplantı.
LENİN, V. Şaumyan'a telgraf.
LENİN, V. (Bolşevik) Sosyal-Demokrat Parti Merkezi'nin 18 Şubat 1918 günkü toplantısında, sabah oturumunda verilen söylev.
LENİN, V. (Bolşevik) Sosyal-Demokrat Parti Merkezi'nin 18 Şubat 1918 günkü toplantısında, akşam oturumunda verilen söylev.
LENİN, V. Alman hükûmetine yollanan telgrafın ilk kaleme alınmış şekli.
LENİN, V. Devrimci Laf Ebeliği Üzerine.
LENİN, V. Heveskârlık Üzerine.
LENİN, V. Savaş mı, Barış mı?
LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi'nin bolşevik ve "sosyal devrimci sol" gruplarının ortak toplantısında, 23 Şubat 1918 günü verilen söylev.
LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi'nin 23 Şubat 1918 günkü toplantısında verilen söylev.
LENİN, V. Acı Ama Zorunlu Bir Ders.
LENİN, V. Rus Sosyal-Demokrat Partisi Merkez Komitesi'nin, Almanya ile müttefiklerden ayrı olarak ve ilhakçı barış konusundaki tavrı.
LENİN, V. Garip ve Dehşetli Bir Şey.
LENİN, V. Rus Komünist Partisi Yedinci Kongresi, 6-8 Mart 1918.
LENİN, V. Zamanımızın Temel Ödevi.
LENİN, V. Sovyetlerin Dördüncü (olağanüstü) Kongresi, 14-16 Mart 1918.
LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi ve Moskova Sovyet'inin 14 Mayıs 1918 günkü ortak toplantısında dış politika konusunda okunan rapor.
LENİN, V. 21 Haziran 1918 günü Sokolniki kulübünde verilen söylev.
LENİN, V. Moskova sendikalarının ve fabrika komitelerinin dördüncü Konferansı (27 Haziran-2 Temmuz 1918).
LENİN, V. Sovyetlerin Beşinci Kongresindeki komünist üyeler karşısında 3 Temmuz 1918 günü verilen söylev.
LENİN, V. Sovyetlerin Beşinci Kongresi..., 4-10 Temmuz 1918.
LENİN, V. Devrimci sol sosyalistlerin ihaneti hakkında "İzvestiya" muhabirine verilen mülakat.
LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi'nin 15 Temmuz 1918 günkü toplantısında yapılan konuşma.

LENİN, V. 19 Temmuz 1918 günü Lefortovo mahallesinde yapılan açık hava toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. 23 Temmuz 1918 günü Moskova ili Fabrika Komiteleri Konferansı'nda okunan rapor.

LENİN, V. 29 Temmuz 1918 günü Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi ile Moskova fabrika ve sendika komitelerinin ortak toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. 2 Ağustos 1918 günü Butirki açık hava toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. 9 Ağustos 1918 günü Sokolniki toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. Amerikan İşçilerine Mektup.

LENİN, V. 23 Ağustos 1918 günü, Alekseyev Halkevi'nde yapılan toplantıda verilen söylev.

LENİN, V. 23 Ağustos 1918 günü, Politeknik Müzesi'ndeki toplantıda verilen söylev.

LENİN, V. 28 Ağustos 1918 günü, Birinci Ulusal Eğitim Kongresinde verilen söylev.

LENİN, V. İşçi Yoldaşlar! Son ve Kesin Vuruşmaya Hep Birlikte Koşalım.

LENİN, V. 3 Ekim 1918 günü, Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi'nin toplantısına yollanan mektup.

LENİN, V. 22 Ekim 1918 günü, Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi ile Moskova fabrika ve sendika komitelerinin ortak toplantısına verilen rapor.

LENİN, V. 22 Ekim 1918 günü, Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi ile Moskova fabrika ve sendika komitelerinin ortak toplantısında kabul edilen önerge.

LENİN, V. 6 Kasım 1918 günü, Merkez ve Moskova Sendika Sovyetlerinin ortak toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. Sovyetlerin Altıncı (olağanüstü) Kongresi, 6-9 Kasım 1918.

LENİN, V. 26 Kasım 1918 günü, Moskova Merkez İşçi Kooperatifi delegelerinin toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. 25 Aralık 1918 günü, Ulusal Ekonomi Sovyetlerinin İkinci Kongresi'nde verilen söylev.

LENİN, V. Rus Komünist Partisi'nin Sekizinci Kongresi, 18-23 Mart 1919.

LENİN, V. Bugünkü durum üzerine ve Sovyet hükûmetinin bugünkü vazgeçilmez ödevleri üzerine. 4 Temmuz 1919 tarihli rapor.

LENİN, V. Cepheye sevk edilen Sverdlov Üniversitesi öğrencileri önünde verilen söylev. 24 Ekim 1919.

LENİN, V. Rus Komünist Partisi Konferansı, 2-4 Aralık 1919.

LENİN, V. Rus Komünist Partisi Dokuzuncu Kongresi, 29 Mart-5 Nisan 1920.

LENİN, V. 7 Nisan 1920 günü, Sendikalar Genel Kongresi'nde verilen söylev.

LENİN, V. Komünizmin Çocukluk Hastalığı, "sol eğilimcilik".

LENİN, V. 26 Kasım 1929 günü, Rus Komünist partisi Moskova seksiyonu hücre sekreterleri toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. Barış müzakereleri programının akıl defteri.

LENİN, V. Halk Komiserleri Konseyi'nin karar tasarısı.

LENİN, V. Almanya ile müttefiklerden ayrı olarak ve ilhakçı barış konusundaki tezlere eklentiler.

LENİN, V. Yanılgı Nerede?

LENİN, V. Hemen barış yapma zorunluluğu üzerine gözlemler ve uyarılar.

LENİN, V. Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin uluslararası durum hakkındaki kararları.

LENİN, V. Bugünkü uluslararası durum hakkında tezler.

LENİN, V. Vladivostok Sovyet'ine yollanan talimatlar. 1934 yılında Moskova'da yayınlanmıştır.

LENİN, V. Halk Komiseri Stalin'e yollanan not, 7 Temmuz 1918. "Rus Komünist Partisi tarihi için araştırmalar derlemesi" olarak çıkan "Lenin ve Stalin" başlıklı kitaptan alınmıştır. Cilt II. Moskova, 1937.

STALİN, J. Şeylerin Mantığı. (Menşevik Merkez Komitesi'nin "tezler"i hakkında.) "Ekim Devrimi Üzerine". Yazılar ve söylevler derlemesi. Moskova, 1932.

STALİN, J. Rada genel sekreterliği ve karşıdevrimci Anayasacı-Demokrat Parti "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.

STALİN, J. Rada ile ilişkiler, 14 (27) Aralık 1917 günü, Merkez Yürütme Komitesi toplantısında okunan rapor. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme." Kiev 1936.

STALİN, J. Rada Nedir? "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.

STALİN, J. Burjuva Kiev Rada'sı Üzerine. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.

STALİN, J. Ukrayna ile barış müzakereleri konusunda. “Ukrayna’ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme.” Kiev, 1936.
STALİN, J. Don bölgesi ve Kuzey Kafkasya konusunda. “Ukrayna’ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme.” Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna Özgürlüğüne Kavuşma Yolundadır. “Ukrayna’ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme.” Kiev, 1936.
STALİN, J. Azınlıklar Sorunu Konusundaki Hükûmet Politikası. “Ukrayna’ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme.” Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna İşçi ve Köylü Cumhuriyeti Halkı Sekreterliğine. “Ukrayna’ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme.” Kiev, 1936.
STALİN, J. Proletarya Diktatoryasının Üçüncü Yılı. 7 Kasım 1920 günkü, Bakû Sovyet’i kuruluş yıldönümü toplantısına sunulan rapor. Bk. Lenin ve Stalin. Cilt II. Moskova, 1937.
STALİN, J. Ulus sorunu konusunda Partinin hemen girişmesi gereken çabalar üzerine. “Marksizm ve ulus ve sömürge sorunları. Yazılar ve söylevler derlemesi.” Moskova, 1939.
STALİN, J. Lenin. Moskova, 1939.
GUKOVSKİ, A. 1918 yılındaki Alman bozgunu ve İtilaf ülkelerinin Sovyetler ülkesine müdahale hazırlıkları. “Marksist Tarihçi” dergisi. 1937, no. 3.
KEDROV, M. Bolşevik yönetimden yoksun kalarak (Murmansk bölgesindeki müdahalenin tarihi). Leningrad, 1930.
MAİSKİ, İ. S.S.C.B.’in beş yıllık dış politikası, 1917-1922. Moskova, 1922.
MANUSEVİÇ, A. Besarabya’nın Romanya tarafından fethinin tarihi. “Tarih Habercisi” dergisi, 1940. no. 8.
MİKKER, R. Estonya’da Sovyet yönetiminin kurulması için verilen mücadele, 1917-1919. “Tarih habercisi” dergisi, 1940, no. 11.
MİNTZ, İ. Kuzey’deki İngiliz müdahalesi ve karşıdevrim. Moskova-Leningrad, 1931.
NOTOVİÇ, F. 1918 yılında Dörtler ittifakının çöküşü. “Tarih Habercisi” dergisi, 1941, no. 7-8,
RAYHSBERG, G. İtilaf’ın müdahale hazırlığı ve Lochart fesadı, 1918. “Tarih Habercisi” dergisi, 1938, no. 12.
RUBİNŞTAYN, E. Habsburg Monarşisinin batışı. “Tarih Habercisi” dergisi, 1941, no. 7.

SOFİNOV, P. Çekoslovakların Ayaklanışı. “Tarih Habercisi” dergisi, 1940, no. 12.
STAVROVSKİ, A. Ekim Devrimi’nden Sonra Transkafkasya. 1918 yılının ilk yarısında Türkiye ile olan ilişkiler. Moskova-Leningrad, 1925.
ALBERTSON, R. Fighting without a war; an account of military intervention in North Russia New York, 1920.
COATES, W. P. ve COATES, S. K. Armed intervention in Russia, 1918-1922. (1918-1922 yılları arasında Rusya’ya silahlı müdahale). Londra, 1935.
DJUVARA, M. La guerre Roumaine. Prof. d’Emile Boutroux (Romen savaşı. Emile Boutroux’un önsözüyle). Nancy, 1919.
JASZI. The dissolution of the Habsburg Monarchy (Habsburg Monarşisinin batışı). Chicago, 1922.
LUTZ, R.H. Fall of the German Empire Cilt 1-2. Stanford Üniversitesi yayınları. Londra, 1935.
LUTZ, R.H. The German revolution (Alman devrimi). Stanford Üniversitesi yayınları, Londra, 1922.
MAURICE, F. M. The armistices of 1918 (1918 yılındaki ateşkesler). Londra-New York, 1943.
MERMEIX, Les négociations secrètes et les quatre armistices avec pièces justificatives (Gizli pazarlıklar ve dört ateşkes, ispatlayıcı belgelerle birlikte). 13. basım. Paris, 1919.
MORDACQ, J. J. Pouvait-on signer l’armistice à Berlin? (Ateşkes Berlin’de imzalanabilir miydi?). Paris, 1930.
MULLER, R. Vom Kaiserreich zur Republik. T. I. Ein Beitrag zur Geschichte der revolutionären Arbeterbewegung während des Weltkrieges Viyana, 1924. Cilt II. Die November-Revolution (Kasım Devrimi). Viyana, 1925. (Wissenschaft und Gesellschaft Cilt 3-4.)
NOWAK, K.F. Der Sturz der Mittelmächte Münih, 1921.
SCOTT, J.B. Prilinary history of the armistice New York, 1924.
SLOVÉS, H. La France et l’Union soviétique. Préf. de H. Torrès (Fransa ve Sovyetler Birliği. H. Torrès’in önsözüyle). Paris, 1935.

V. HİSTORİOGRAFYA VE KAYNAKÇA

A) Uluslararası İlişkiler

Annual register, a rev ew of publics events at home and abroad Londra-New York, 1872-1919.

BENGESCO, G. Essai d'une notice bibliographique sur la question d'Orient. Orient Européen, 1821-1897 (Doğu sorunu üzerine bibliyografik bir tanıtma yazısı denemesi. Avrupalıların Doğusu, 1821-1897). Brüksel-Paris, 1897.

Catalogue of printed books in the library of the Foreign office, Londra, 1926.

GOOCH, G. P. Recent revelations of european diplomacy... 3 d impression with a supplementary chapter on the revelations of 1927 Londra, 1928.

LANGER, W. L. ve AMSTROMG, H. F. Foreign affairs bibliography. A selected and annotated list of books on international relations, 1919-1932 New York-Londra, 1933.

List of references on Europe and international politics in relation to the present issues. Comp. under the direction of H.H.B. Meyer Washington, 1914.

List of the serial publications of foreign governments 1815-1931. Ed. by W. Gregory New York, 1932.

MEYER, I. Official publications of European governments (Türkçe'si). Cilt 1. Paris, 1929.

MYERS, D. P. Manual of collections of treaties and of collections relating to treaties Cambridge, 1922.

STRUPP, K. Bibliographie du droit des gens et des relations internationales (Uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkilerin kaynakçası). Lead (Hollanda). 1938.

TEMPERLEY, H. ve PENSON, L. M. A century of diplomatic Blue books 1814-1914. Lists edited with historical introductions, by H. Temperley and L. M. Penson Cambridge, 1938.

B) Doğu Ülkeleri ve Sömürgeler

SKAÇOV, P. Çin'in kaynakçası. Rus dilinde 1730-1930 yılları arasında Çin hakkında yayınlanmış kitaplar ve yazıların sistematik endeksi. Moskova-Leningrad, 1932.

Bibliographie d'histoire coloniale (1900-1930) (Sömürge tarihi kaynakçası (1900-1930) Yayınlayan A. Martineau. Paris, 1932. (Premier Congrès International d'histoire coloniale (Birinci Uluslararası sömürge tarihi Kongresi). Paris, 1931)

CORDIER, H. Bibliotheca sinica... 2. basım. Cilt 3-4. III. ve IV. ekler. Paris, 1904-1924.

KERNER, R. Northeastern Asia. A selected bibliography. Contributions to the bibliography of the relations of China, Russia and Japan, with special reference to Korea, Manchuria, Mongolia and Eastern Siberia, in oriental and european languages Cilt 1-2. Berkeley, 1930.

NACHOD, O. Bibliographie von Japan (Japonya'nın kaynakçası). Cilt 1-4. Leipzig. 1937-1940.

SAVADJIAN, L. Bibliographie balkanique (Balkan kaynakçası). Cilt 1-7. Paris, 1931-1938.

Select bibliography of recent publications in the Library of the Royal colonial institute illustrating the relations between europeans and coloured races. Comp. by E. Lewin Londra, 1926.

Addenda to bibliography of relations with coloured races up to february 28, 1927 Londra, 1927.

Subject catalogue of the Library of the royal Empire Society. Comp. by E. Lewin Cilt 1-4. Londra, 1930-1937.

WENCKSTERN, FB. Bibliography of the Japanese Empire (Japon İmparatorluğu'nun kaynakçası). Cilt 1-2. Leiden-Tokyo, 1895-1907.

WILSON, A.T.A. bibliography of Persia (İran'ın kaynakçası). Oxford, 1930.

C) 1914-1918 Dünya Savaşı

Dünya Savaşı. kaynakça, 1914-1918. Leningrad, 1934.

Bibliographische Vierroljahrshefte der Weltkriegsbücherei. Hft. 2/3. Bibliographie zur Geschichte Österreich -Ungarns im Weltkrieg, 1914-1918.
Stuttgart, 1930, Hft. 6. Bibliographie zur Geschichte des Britischen Reiches, 1870-1914. 2. Aufl.
Stuttgart, 1936. Hft 8/9. Bibliographie zur Geschichte des Britischen Reiches im Wiltkrieg, 1914-1918.
Stuttgart, 1936. Hft 11/12. Bibliographie zur politischen Geschichte Frankreichs in der Vorkriegszeit und im Weltkrieg. 2 erg. Aufl..
Stuttgart, 1937. Hft. 17/18 Bibliographie zur Geschichte Italiens in der Vorkriegszeit und im Weltkrieg. 2 erg. Aufl.
Stuttgart, 1939. Hft. 20/21/22. Bibliographie zur Geschichte der Vereinigten Staaten im Welttrieg Stuttgart, 1939.
Catalogue méthodique du fonds Allemand de la Bibliothèque (Kitaplıktaki Almanya hakkında bulunan eski kaynakların metodik katalogu). Cilt 1-4. Paris, 1921-1023. (Public. de la “Société de l’histoire de la guerre”, I. série, Catalogue des “Bibliothèque et Musée de la Guerre” (“Savaş Tarihi Derneği” yayını, 1. dizi, “Kitaplık ve Savaş Müzesi” Katalogu.)
Catalogue méthodique des fonds Britannique et Nord-Américain de la Bibliothèque. Réd. par M. Bourgeois (Kitaplıktaki İngiltere ve Kuzey Amerika hakkında bulunan eski kaynakların metodik katalogu. Düzenleyen: M. Bourgeois). Cilt 1-3. Paris, 1925-1931.
Catalogue méthodique du fonds İtalien de la Bibliothèque. Réd. par P.H. Michel (Kitaplıktaki İtalya hakkında bulunan eski kaynakların metodik katalogu. Düzenleyen: P. H. Michel). Paris, 1932.
Catalogue méthodique du fonds Russe de la Bibliothèque. Réd. par A. Dumes Michel). Paris, 1932.
Catalogue méthodique du fonds Russe de la Bibliothèque. Réd. par A. Dumesnil av. collab. de W. Lerati. Introduction par C. Bloch (Kitaplıktaki Rusya hakkında bulunan eski kaynakların metodik katalogu. W. Lerati’nin de katılmasıyla düzenleyen: A. Dumesnil. C. Bloch’un bir giriş yazısıyla). Paris, 1932. (Publication de la “Société de l’histoire de la Guerre”, I. série, Catalogue des “Bibliothèque et Musée de la Guerre” (“Savaş Tarihi Derneği” yayını, 1. dizi, “Kitaplık ve Savaş Müzesi” Katalogu).
Contributo a una Bibliographia della Guerra Mondiale. Documenti e testimoniare politico -diplomatiche, cause, origini, responsabilià,

significato della guerra Roma, 1937.
LALOY, E. La Guerre Mondiale, ses origines et l'aprés guerre, d'après leurs principaux historiens (Belli başlı tarihçiler tarafından yazılanların ışığında Dünya Savaşı, kökenleri ve Savaş sonrası). Paris, 1930.
WEGERER, A. Bibliographie zur Vorgeschichte des Weltkrieges Berlin, 1934. Aynı zamanda bk.:
"International bibliography of historical sciences". Ed by the International commitee of historical sciences Cilt 2-(2). 1926-1936 yılları için. Berlin, 1930-(1938).
Aynı zamanda aşağıdaki dergilerin eleştirisel ve bibliyografik kısımlarına da bk.:
Foreign Affairs (Dışişleri). New York, 1922 (Quarterly)
Journal of modern history (Modern Tarih Gazetesi). Chicago, 1929.
Revue d'histoire diplomatique, publ. par la "Société d'histoire diplomatique" (Diplomasi Tarihi Dergisi, yayınlayan: "Diplomasi Tarihi Derneği"). Paris, 1887. (Dergi üç ayda bir çıkar.)
Revue d'histoire moderne, publ. par la "Société d'histoire moderne" (Modern Tarih Dergisi, yayınlayan: "Modern Tarih Derneği"). Paris, 1926. (Dergi yılda beş sayı olarak çıkar.)
Berliner Monatshefte 1923.
(1923 yılından itibaren, 1929 yılına kadar "Kriegschuldfrage" başlığı altında yayınlanmıştır.)
Revue Belge des livres, documents et archives de la guerre (1914-1918) 1914-1918 Savaşı hakkındaki kitaplar, belgeler ve arşivler için Belçika dergisi). Brüksel, 1924. (Dergi üç ayda bir çıkar).
Revue de la Guerre Mondiale, publ. par la "Société de l'histoire de la guerre" (Dünya Savaşı Dergisi, yayınlayan: "Savaş Tarihi Derneği"). Paris, 1923. (Dergi üç ayda bir çıkar.)
Bu kaynakça, S.S.C.B. Bilimler Akademisi İnsan Bilimleri Kitaplığı Tarih Seksiyonu tarafından K. Simon'un ve L. Teleşeva'nın yönetimi altında hazırlanmıştır.

1. GENEL LİTERATÜR

A) Marksizm-Leninizm'in Klasikleri

LENİN, V. L'impérialisme, stade suprême du capitalisme (Emperyalizm, kapitalizmin son aşaması). Editions Cociales, Paris, 1945.

LENİN, V. Komünist Enternasyonal'in II.Kongresi, Moskova, 19 Temmuz-16 Ağustos 1920.

LENİN, V. Ekim Devriminin dördüncü yıldönümü dolayısıyla.

STALİN, J. Leninizm'in temelleri. 1924 yılı Nisan ayı başında Sverdlov Üniversitesinde verilmiş olan Konferanslar. "Leninizm'in sorunları", Moskova, 2. baskı, 1939, s. 1-77.

STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XIV.Kongresi'ne sunulan Merkez Komitesi siyasal raporu, "Leninizm'in sorunları", Moskova-Leningrad, 5.Baskı, 1928, s. 333-359 ve 400-402.

STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XIV.Kongresi'ne sunulan Merkez Komitesi siyasal raporu ve Kongrede de verilen kapanış söylevi, 3-7 Aralık 1927. "Leninizm'in sorunları", Moskova-Leningrad, 6. baskı, 1929. s. 431-475.

STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XIV.Kongresi'ne sunulan Merkez Komitesi siyasal raporu ve Kongrede de verilen kapanış söylevi, 27 Haziran-2 Temmuz 1930. "Leninizm'in sorunları", Moskova, 10. baskı, 1935, s. 345-361.

STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XVII.Kongresi'ne sunulan Merkez Komitesi'nin etkinliğine ilişkin kontrandü, 26 Ocak 1937. "Leninizm'in sorunları", Moskova, 11.Baskı, 1939, s. 423-438.

STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XVII.Kongresi'ne sunulan Merkez Komitesi'nin etkinliğine ilişkin kontrandü, 10 Mart 1939. "Leninizm'in sorunları", Moskova, 11.Baskı, 1939, s. 564-575.

STALİN, J. Amerikan basın sendikası "Scripps-Howard Newspapers" Genel Başkanı B. Roy Howard'la mülakat, 1 Mart 1936. "Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkı olmak üzere derleme", cilt III, Moskova, 1936, s. 660-667.

STALİN, J. Discours et ordres du jour du Maréchal Staline (Mareşal Stalin'in söylevleri ve günlük emirleri). France-U.R.R.S. Yayınları, Paris, 1945.

Histoire du Parti Communiste (Bolchevik) de L'U.R.R.S. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Tarihi. Editions Sociales, Paris, 1946.

B) Resmî Belgeler

Sovyet diplomasisinin on yılı (resmî kararlar ve belgeler). Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1927, 124 sayfa.

Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetleri Kongreleri; öneriler ve kararlar. Belgeler derlemesi (1917-1937). A. Vişinski yönetiminde. Moskova, 1939, XII-540 sayfa. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bilimler Akademisi. Hukuk Enstitüsü.)

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Sovyetleri Kongreleri; öneriler ve kararlar. 1922-1936 yılları için belgeler derlemesi. A. Vişinski yönetiminde, Moskova, 1939, 304 sayfa. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bilimler Akademisi. Hukuk Enstitüsü.)

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Bolşevik) Partisi; Merkez Komitesi kongre, konferans ve olağan oturumlarının öneri ve kararları (1898-1939), tamamlanmış 6.Baskı, 1.-2.Bölümler, Moskova, 1941 (Marx Engels Lenin Enstitüsü). 1.Bölüm: 1898-1925, VIII-728 sayfa; 2.Bölüm: 1925-1935, 834 sayfa.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından yabancı ülkelerle yapılmış bulunan ve bugün yürürlükte olan uzlaşma, anlaşma ve antlaşmalar derlemesi. Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları, fasikül I-IX (1917-1936). Moskova, 1927-1938.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından 1 Ocak 1941 tarihine kadar yabancı ülkelerle yapılmış olan ticari uzlaşma ve anlaşmalar. D. Mişostin yönetiminde. Dış Ticaret Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları. Moskova, 1941, 408 sayfa.

Barış için mücadele Sovyetler Birliği. Bir giriş yazısıyla birlikte belgeler derlemesi (1917-1927). Moskova-Leningrad, 1929, 344 sayfa.
A collection of neutrality laws, regulations and treaties of various countries, Ed and annot. by F. Deàk and P.C. Jessup Cilt I-II, Washington, 1939 (Uluslararası barış için Carnegie Vakfı yayınları. Devletler hukuku seksiyonu).
Documents on international affairs 1928-1938. Ed. by J.W. Wheeler Bennet (and others). Londra-New York 1929-1943.
Great Britain. Foreign Office. Treaty Series 1892-1938 Londra, 1893-1939.
HABICHT, M. Post -war treaties for the pacific settlement of international disputes. A compilation and analysis of treaties of investigation, conciliation, arbitratior and compulsory adjudication, concluded during the first decade following the world war Cambridge, Mass, 1931, XXVI, 1109 sayfa.
International conciliation. Documents for the year 1918-1939 New York, 1918-1939 (American association for international conciliation -Amerikan uluslararası uzlaşma derneği.)
The international conferences of American States 1889-1928. A collection of the conventions, recommendations, resolutions, reports and motions adopted by the first six international conferences of the American states... Ed. with and introd. by J. B. Scott New York. 1931, XLIV, 551 sayfa. (Uluslararası barış için Carnegie Vakfı yayınları. Devletler hukuku seksiyonu.) Eklentili İspanyolca baskı: Conferencias internacionales Americanes 1889-1936... J. B. Scott'un giriş yazısıyla. Washington, 1938, LVIII, 746 sayfa.
League of Nations, Official Journal, Geneva, 1920-1939. Special supplement. 1-186. Geneva, 1920-1939 (Türkçe'si).
League of Nations. Assembly 1-20. Geneva, 1920-1939. The records of the... Assembly. Genava, 1921-1939.
League of Nations. Council 1920-1939. Reports to the Assembly on the work of the Council Cenevre. 1921-1939.
League of Nations. The Covenant of the League of Nations. Including amendments in force, february 1. 1938 (With french text and list of members of the League.) London, 1939. 26 pages (Foreign Office)
League of Nations. Treaty Series Cilt 1-186. Cenevre, 1920-1938.

League of Nations. Economic Committee. Reports of the Economic Committee to the Council, 1924-1938 Cenevre, 1924-1938.

League of Nations. Permanent mandates commission, 1-37 sessions. 1921-1939. Minutes of the sessions of the Permanent mandates commission Cenevre, 1921-1940.

League of Nations. Permanent mandates commission, 1-37 sessions. 1921-1939. Reports of the sessions of the Permanent mandates commission Cenevre, 1921-1940.

Politische Verträge. Eine Sammlung von Urkunden. Hrsg. von V. Bruns. Bd I. Garantiepakte, Bündnisse, Abkommen über politische Zusammenarbeit, Nichtangriffs -und Neutralitätsverträge der Nachkriegszeit (1919-1936) Berlin, 1936. LII, 636 sayfa.

Recueil des principaux traités conclus par la Lettonie avec les pays étrangers. Publ. par le ministère des Affaires étrangères sous la direction de G. Albat (Letonya ile yabancı ülkeler arasında yapılmış olan belli başlı anlaşmalar derlemesi. G. Albat yönetiminde Dışişleri bakanlığı tarafından yayınlanmıştır). Cilt I: 1918-1930, yeniden gözden geçirilmiş ve tamamlanmış 2.Baskı, Riga, 1930; cilt II: 1930-1938. Riga, 1938.

The Soviet Union and peace. The most important of the documents issued by the government of the USSR concerning peace and disarmament from 1917 to 1929. With an introd. by H. Barbusse New York, 1919, XI, 280 sayfa.

Treaties, conventions, international acts, protocols and agreements between the United States of America and other powers... (1910-1937) Cilt 3-4. Washington, 1923-1938.

United States policy toward China; diplomatic and public documents, 1839-1939. Ed. by P.H. Clyde Durham, 1940, XV, 321 sayfa.

C) Siyaset Adamlarının Söylev ve Yazıları

BALDWIN, S. This torch of freedom. Speeches and addreses Londra, 1936, IX, 339 sayfa.

CECIL, R. The way of peace. Essays and addresses Londra-New York, 1928, 256 sayfa.
LİTVİNOV, M. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dış politikası. Söylevler ve bildiriler (1927-1937). Tamamlanmış 2.Baskı, Moskova, 1937, 432 sayfa.
LLOYD GEORGE, D. Truth about reparations and war debtes Londra-New York, 1932, 150 sayfa.
PAINLEVE, P. Paroles et Ecrits (Konuşmalar ve Yazılar). Paul Painlevé'nin dostları Derneği tarafından yayınlanmıştır, Paris, 1936, XXIX, 627 sayfa.
POTYEMKİN, V. Saldırganların sindirme politikası ve Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin barış mücadelesi. Moskova, 1943, 40 sayfa.
VİŞİNSKİ, A. Kapitalist ülkelerin haber alma servislerinin ve bunların Troçkist ve Buharinci ajanlarının yıkıcı etkinliği. Moskova, 1938, 32 sayfa.
VOROŞİLOV, K. Yazılar ve söylevler (1925-1936). Moskova, 1937, 660 sayfa.

D) Anılar, Günceler, Yazışmalar

BENOIST, Ch. Souvenirs (Anılar). Cilt III, 1902-1933. Paris, 1934.
CECIL, R. A great experiment. An autobiography (Büyük bir deney. Bir yaşam öyküsü). Londra, 1941, 390 sayfa.
CHAMBERLAIN, A. Down the years. Londra, 1935, 324 sayfa.
D'ABERNON, E. An ambassador of peace; pages from the diary (Berlin, 1920-1926)... with historical notes by M.A. Gerctwhohl Cilt 1-3. Londra, 1929-1939.
MUSTAFA KEMAL PAŞA. Yeni Türkiye'nin yolları. 1919-1927 yılları. Cilt I: Ulusal kurtuluş hareketinin başlangıçları. 1919. Rusça çevirisi, Moskova, 1929. Cilt II: Ankara üssünün örgütlenmesi, 1919-1920. Rusça çevirisi, Moskova, 1932. Cilt III: Müttefiklerin müdahalesi, Türk-Yunan savaşı ve ulusal cephenin pekiştirilmesi, 1920-1921. Rusça çevirisi, Moskova, 1934. Cilt IV: Yeni Türkiye'nin zaferi, 1921-1927. Rusça çevirisi, Moskova, 1934.

E) Tarih Araştırmaları ve Siyaset Hayatına Toplu Bakışlar

AVARİN, V. Mançurya'daki emperyalizm. Cilt I-II, Moskova, 1934. Cilt I: Mançurya'yı ele geçirmek için başlayan emperyalist mücadelenin çeşitli evreleri, yeniden gözden geçirilmiş ve tamamlanmış 2.Baskı. Cilt II: Emperyalizm ve Mançurya'nın üretici güçleri.

BACH, M. 1917-1927 dönemi boyunca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Baltık ülkeleriyle olan siyasal ve ekonomik ilişkileri. Moskova, 1928, 167 sayfa.

BELİ, V. Pasifik Okyanusunu ele geçirme mücadelesi. Siyasal ve stratejik incelemeler dizisi. B. Gervé'nin yönetiminde ve bir giriş yazısıyla. Moskova-Leningrad, 1929, 208 sayfa.

DEBORİN, G. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin uluslararası ilişkileri ve dış politikası. A. Çşerbakov yönetiminde. Moskova, 1942-1943 ("Lenin" Siyasal ve Askerî Bilimler Akademisi). Fasikül I: 1917-1929, 199 sayfa. Fasikül II: 1929-1941, 250 sayfa.

İVANOV, L. ve SMİRNOV, P. İngiliz-Amerikan deniz rekabeti (E. Varga'nın önsözüyle). Moskova, 133, XVI-319 sayfa.

İVANOV, L. İngiliz-Fransız rekabeti, 1919-1927. Moskova-Leningrad, 1928, 164 sayfa.

İVANOV, L. Uluslar Derneği Cemiyet-i Akvam. Moskova, 1929, 181 sayfa. (Dünya politikası dizisi.)

İVANOV, L. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve emperyalist ablukası. Moskova, 1928, 154 sayfa. Komünizm Akademisi (Dünya ekonomi ve politikası Enstitüsü).

KOROVİN, E. ve EGORYEV, V. "Silahsızlanma". Devletler hukukunda silahsızlanma sorunu. Cemiyet-i Akvam: olgular ve belgeler (1920-1929). B. Stein'ın giriş yazısı. Moskova-Leningrad, 1930, 432 sayfa.

MELNİK, A. Türkiye. Sosyal ve ekonomik Yayınlar. Moskova, 1937, 217 sayfa (Kapitalist dünya üzerine incelemeler dizisi).

NOTOVİÇ, F. İki dünya savaşı arasında. 1919-1942 arasındaki uluslararası ilişkilere toplu bakış. Taşkent, 1943, 212 sayfa (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü).

NOTOVİÇ, F. Emperyalistlerin silahsızlanması, Cemiyet-i Akvam ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. Moskova-Leningrad, 1929, 190

sayfa (Dünya politikası dizisi).
POVLOVİÇ, M. Fransız emperyalizmi. Moskova-Leningrad, 1926. Bk.: Versay’dan sonra Fransız emperyalizmi, s. 144-260.
SAVİN, V. Çarlık Rusya’sının ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin Çin’le ilişkileri (1619-1927). Moskova-Leningrad, 1930, 152 sayfa.
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin kapitalist ülkelerle olan ticaret ilişkileri. Moskova, 1938, 350 sayfa (Dış Ticaret alanında bilimsel araştırmalar Enstitüsü).
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin Doğu ülkeleriyle olan ticaret ilişkileri. Moskova, 1938, 104 sayfa (Dış Ticaret alanında bilimsel araştırmalar Enstitüsü).
The aims, methods and activity of the League of Nations Cenevre, 1938, 221 sayfa (Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği yayınları).
ALEXANDER, F. From Paris to Locarno and after. The League of Nations and the search for security, 1919-1928 Londra-Toronto, 1928, 246 sayfa.
Armaments year-book (General and statistical information regarding armies, navies and air forces) Cilt 1-15. Cenevre, 1924-1940 (Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği yayınları).
BAILEY, Th. A. A diplomatic history of the American people Yeniden gözden geçirilmiş baskı, New York, 1942, 864 sayfa.
BALL, M. Post -war German -Austrian relations. The Anschluss movement. 1918-1936 Londra, 1936, 304 sayfa.
BASDEVANT, I. la condition internationale de l’Autriche. Prof. de G. Gidel (Avusturya’nın uluslararası durumu. G. Gidel’in önsözü). Paris, 1935, VII, 299 sayfa.
BASSET, I. S. The League of Nations. A chapter in world politics New York-Londra, 1928, IX, 415 sayfa.
BEMIS, S.F. A diplomatic history of the United States. Yeniden gözden geçirilmiş baskı, New York, 1942, 934 sayfa.
BENNS, F. L. Europe since 1914. New York, 1934, XII, 852 sayfa.
BENTWICH, N.M. England in Palestine (İngiltere Palestin’de). Londra, 1932. 358 sayfa.
BERDAHL, C. A. The policy of the United States with respect to the League of Nations Cenevre, 1932, 129 sayfa.

BLOCH, K. German interests and policies in the Far East New York, 1940, XIV, 75 sayfa (Institute of Pacific relations. Inquiry series).
BRINON, F. France-Allemagne, 1918-1934 (Fransa-Almanya, 1918-1934). Paris, 1934, V. 279 sayfa.
BULLOCK, M. Austria, 1918-1938. A study in failure Londra, 1939, VII, 319 sayfa.
BUELL, R.L. Europe; a history of ten years. With the aid of the staff of the Foreign policy association New York, 1928, VII, 428 sayfa.
CARR, E. H. The twenty years crisis, 1919-1939. An introduction to the study of international relations Londra, 1941, XV, 316 sayfa.
CAUSTON, E.E.N. Militarism and foreign policy in Japan (Japonya'da militarizm ve dış politika). Londra, 1936, 207 sayfa.
CHAMBERS. F. P. (ve başkaları). The age of conflict: a contemporary world history, 1914-1943 New York, 1943, 856 sayfa.
CODRESCO, F. La Petite Entente. Préf. de L. de Fur (Küçük Antant. L. de Fur'ün önsözüyle). Yeni basım, cilt I-II, Paris, 1932.
The Colonial problem. A reporty by a study group of members of the Royal institute of international affairs Londra, 1937, XII. 448 sayfa.
CRANE, I. O. The little Entente (Küçük Antant). New York, 1931, XVII, 222 sayfa.
CUMMING, H. H. Franco-British rivalry in the post-war Near East. The decline of French influence Londra-New York, 1938, 229 sayfa.
DAVIS, F. The Atlantic system New York, 1941, 363 sayfa.
DESBONS, G. La Bulgarie après le traité de Neuilly. Prof. de J. Godart (Neuilly antlaşmasından sonra Bulgaristan. J. Godart'ın önsözüyle). Paris, 1930, XII, 462 sayfa.
DITTRICH. Die deutsch-französischen Wirtschaftsverhandlungen der Nachkriegszeit Berlin, 1931, X, 241 sayfa. (Moderne Wirtschaftsgestaltungen. Hft. 14.
DJONKER, M.C. La Bosphore et les Dardanelles. Les conventions des détroits de Lausanne (1923) et Montreux (1936) (İstanbul ve Çanakkale boğazları. 1923 Lozan ve 1936 Montrö Boğaz anlaşmaları). Doktora tezi. Lozan, 1938, 164 sayfa.
Dix ans de coopération internationale. Prof. par E. Drummond (Uluslararası işbirliği alanında on yıl. E. Drummond'un önsözüyle). Cenevre, 1930, XX, 628 sayfa (Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği yayınları).

DRIAULT, E. La paix de la France. La politique internationale de l'après-guerre, 1918-1935 (Fransız barışı. Savaş sonrası uluslararası politikası, 1918-1935). Paris, 1936, 565 sayfa.
DRIAULT, E. La question d'Orient, 1918-1937. La paix de la Méditerranée (Doğu sorunu, 1918-1937. Akdeniz barışı). Paris, 1938, XVI, 538 sayfa.
DUTT, R. P. Worid politics, 1918-1936 (Dünya politikası, 1918-1936). New York, 1936, 389 sayfa.
Essential facts about the League of Nations. 10th ed. (rev.) Cenevre, 1939, 359 sayfa (Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği yayınları).
FANSCHAWE, M. ve MACARTNEY, C. A. What the League has done 1920-1936. 9th ed. Londra, 1936, 94 sayfa. (Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği yayınları.)
Germany's colonial demands. Edited from the reports of the Oxford university British commenwealth group by A. L. C. Bullock. With a concluding chapter by V. Harlow Londra, 1939, VIII, 274 sayfa.
Great Britain and Egypt, 1914-1936 (Büyük Britanya ve Mısır, 1914-1936). Londra, 1936, 67 sayfa (Royal Institute of international affairs. Information department papers. No. 19
Great Britain and Palestine, 1915-1939 (Büyük Britanya ve Palestin, 1915-1939). Londra-New York, 1937 yılı Ocak ayı baskısının yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskısı, 1939, X, 142 sayfa (The Royal Institute of international affairs. Information deportment papers, No. 20a
HARTMANN, H. W. Die auswärtige Politik der Türkei 1923-1940 Zürih, 1941, 64 sayfa (Belgeler: s. 51-64).
HINDMARSH, A. E. The basis of Japanese foreign policy (Japon dış politikasının temelleri). Cambridge, Mass (A. B. D.). 1936, X, 265 sayfa.
HOWARD, E. C. The origin, structure and working of the League of Nations Londra, 1928, 528 sayfa.
Institute of Pacific relations. Honolulu session, June 30-July 14, 1925; history, organization, proceedings, discussions and addresses Honolulu, 1925, 210 sayfa. (Pasifik sorunlarını konu edinmiş olan ilk Konferans'tır bu. Daha sonraki Konferanslar çeşitli yerlerde toplanmıştır. Bunların çalışmaları sürmektedir bugün de.)
Institute of Pacific relations.Conferences 2d-6th 1927 -1936. Problems of the Pacific. Proceedings Chicago, 1928-1937.

ISHII KIKUJIRO. Diplomatic commentaries. Transl. and ed. by W. R. Langdon Baltimore, 1936, XXIV, 264 sayfa.

JACKSON, J. H. Post war world: A short political history, 1918-1934 (Savaş sonrasında dünya: Kısa bir siyasal tarih, 1918-1934). Boston, 1935, X, 436 sayfa.

JESSEN, F. Manuel historique de la question du Slesvig, 1906-1938 (Schleswig sorununun tarih elkitabı, 1906-1938). Kopenhag, 1939, 902 sayfa.

KABBARA, S. Le régime des Détroits avant et depuis le Traité de Lausanne (Lozan barış antlaşması önce ve sonrasında Boğazların yönetim şekli). Lyon, 1929, 172 sayfa.

KELCHNER, W. H. Inter-American conferences, 1826-1933. Chronological and classified lists. Prepared by W. Kelchner Washington, 1933, V. 34 sayfa (The Department of state. Conference series. No. 16.

KENNEDY, M. D. The problem of Japan (Japon sorunu). Londra, 1935, XVI, 287 sayfa.

KNUDSON, J. I. A history of the League of Nations (Cemiyet-i Akvam tarihi). Atlanta Ga., 1938, VI, 445 sayfa.

KULSKI, L. Le problème de la sécurité depuis le pacte de la Sociéte des Nations (1918-1926) (Cemiyet-i Akvam anlaşmasından bu yana güvenlik sorunu, 1918-1926), Paris, 1927, 312 sayfa.

LEWIN, E. The Germans and Africa (Germenler ve Afrika). Londra, 1939, XI. 372 sayfa.

MAHANEY, W. L. The Soviet Union, the League of Nations and disarmament, 1917-1935 (Sovyetler Birliği, Cemiyet-i Akvam ve silahsızlanma, 1917-1935). Philadelphia, 1940, 199 sayfa.

MAKOWSKI, J. Zobowiazania miedzynarodowe Polski, 1919-1929. Repertorjum wydane staraniem kwartalnika “Sprawy obce” Varşova, 1929, 313 sayfa.

MANNING, C. A. W. The policies of the British dominions in the League of Nations Londra-Cenevre, 1932. 159 sayfa (Bubl. of the Graduate institute of internat. studies, No. 3.

MEYER, G. L’Egypte contemporaine et les capitulations (Çağdaş Mısır ve kapitülasyonlar). Paris, 1930, 472.

MORSE, H. B. ve MACNAIR. H. F. Far Eastern international relations Boston, 1931, XVI, 846 sayfa.

MOULTON, H. G. ve PASWOLSKY, L. War debts and world prosperity New York-Londra, 1932, XX, 498 sayfa (İns. of economics, Publication No. 46.
MYERS, D. P. Handbook of the League of Nations. A comprehensive account of its structure, operation and activities Boston-New York, 1935, XIII, 411 sayfa.
NEWMAN, E. W. P. Great Britain in Egypt (Büyük Britanya Mısır'da). Londra, 1928, XVI, 304 sayfa.
NEWMAN, E. W. P. The Mediterranean and its problems (Akdeniz ve sorunları). Londra, 1927, XV, 330 sayfa.
PEFFER, N. Japan and the Pacific (Japonya ve Pasifik Okyanusu). Londra, 1935, 256 sayfa.
POLLARD, R. T. China's foreign relations, 1917-1931 (Çin'in dış ilişkileri, 1917-1931). New York, 1933, 426 sayfa.
RIPPY, J. F. Latin America in world politics. An outline survey, 3d ed. New York, 1938, 303.
RIVIÉRE, P. L. L'après-guerre (Savaş sonrası). Paris, 1930, 389 sayfa.
ROQUES, P. le controle militaire interallié en Allemagne. Septembre 1919 janvier 1927 (Almanya üzerinde müttefikler arası askerî denetim. Eylül 1919-Ocak 1927). Paris, 1927, VIII, 150 sayfa.
SALVEMINI, G. Mussolini diplomate (Diplomat olarak Mussolini). Paris, 1932, 338 sayfa.
Sanctions. The character of international sanctions and their application 2.Baskı, Londra 1935, 72 sayfa.
SCHACHER, G. Mitteleuropa und die westliche Welt Prag, 1936, 254 sayfa.
SFORZA, Kont. diplomatic Europe since the treaty of Versailles New Haven Londra, 1928 VII, 130 (The Institute of politics publications. Williams college, Williamstown, Mass.
SIMONDS. F. H. ve EMENY, B. The great powers in world politics. International relations and economic nationalism New York, 1935, XII, 644 sayfa.
SLOVÉS, H. La France et l'Union soviétique. Prof. de H. Torrès (Fransa ve Sovyetler Birliği H. Torrès'in önsözüyle). Paris, 1935, 409 sayfa.
STEWART, R. B. Treaty relations of the British commenwealth of nations New York, 1939, XXI, 503 sayfa.

Survey of international affairs, 1920-1938, By A.J. Toynbee (and oth.) Londra, Oxford, 1925-1942.
TABOUIS, G. They called me Cassandra New York, 1942, XII, 436 sayfa.
TRENTIN, S. Le fascisme à Genève (Faşizm Cenevre'de). Paris, 1932, 262 sayfa.
TIRARD, La France sur le Rhen. Douze années d'occupation rhénane (Fransa Ren Irmağı kıyılarında. On iki yıl süren Ren işgali). Paris, 1930, V, 520 sayfa.
The Treaty of Versailles and after. By Riddel, C. K. Webster, A. J. Toynbee (and oth.) Londra, 1935, 192 sayfa.
The United States and the Soviet Union. A report on the controlling factors in the relations between the United States and the Soviet Union New York, 1933, 279 sayfa (Committee on Russian-American relations.
VAUCHER, P. Post-war France (Savaş sonrasında Fransa). Londra, 1934, 256 sayfa.
VONDRACEK, F. J. The foreign policy of Czechoslovakia, 1918-1935 (1918-1935 yılları arasında Çekoslovakya'nın dış politikası). New York, 1935, 451 sayfa.
WACHE, W. System der Pakte:die politischen Verträge der Nachkriegszeit Berlin, 1938, 425 sayfa.
WILLIAMS, B. H. American diplomacy. Policies and practice New York-Londra, 1936, XVII, 517 sayfa.
WOLFERS, A. Britain and France between two wars. Conflicting strategies of peace since Versailles New York, 1940, 467 sayfa.
WOU, P. Histoire diplomatique de la Chine depuis 1919. La révision des traités Chine étrangers (1919 yılından bu yana Çin'in diplomatik tarihi. Çin'le yabancı ülkeler arasında yapılmış olan antlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi işi). Paris, 1932, XX, 334 sayfa.
ZIEMKE, K. Die neue Türkei. Politische Entwicklung 1914-1929 Stuttgart, 1930, 550 sayfa.
ZIMMERN, A. The League of Nations and the rule of law 1918-1935 Londra, 1936, XI, 527 sayfa.

F) Biyografiler

EDWARDS, J. H. David Lloyd George. The man and the statesman. With an introd by J. J. Davis Cilt 1-2, Londra, 1931.
GUEDALLA, Ph. Mr. Churchill (Bay Churchill). New York, 1942, 346 sayfa.
RONALDSHAY, L.J.L.D. The life of Lort Curzon. Being the authobiography of George Nataniel, marquess Curzon of Kedleston Cilt 1-3, Londra 1928.
HAMILTON, M. A. James Ramsay MacDonald. A biographical sketch Londra, 1929, 305 sayfa.
BIRKENHEAD, F. W. Frederick Edwin, earl of Birkenhead. By his son. Fore-world by D. Lloyd George. Appreciation by A. Chamberlain Cilt 1-2, Londra, 1933-1935.
JOHNSON, A. C. Viscount Halifax (Vikont Halifax). New York, 1941, 575 sayfa.
BAKER, R. S. Woodrow Wilson. Life and letters... Vol. 6. Facing war, 1915-1917 New York, 1937.
CHAPPLE, J. M. Life and times of Warren G. Harding our afterwar president Boston, 1924, 386 sayfa.
BRYN-JONES, D. Frank B. Kellog -a biography (Frank B. Kellog’un bir biyografisi). New York, 1937, VII, 308 sayfa.
MAINE, B. S. Franklin Roosevelt, his life and achievement Londra, 1938, VII, 286 sayfa.
AUBERT. O. Louis Barthou. Préf. de G. Doumergue (Louis Barthou. B. Doumergue’in önsözüyle). Paris, 1935, VIII, 211 sayfa.
BRUUN, G. Clémenceau. Cambridge, Mass., A.B.D. 1934, 240 sayfa (Makers of modern Europe
SAMNE, G. Raymond Poincaré. Politique et personnel de la III.République. Lettre-préface de E. Herriot (Raymond Poincaré. III.Cumhuriyetin politikası ve kadrosu. E. Herriot’un önsöz-mektubuyla). Paris, 1933, 394 sayfa.
SUAREZ, G. Briand. Sa vie, Son ceuvre, avec son journal et de nombreux documents inédits (Briand. Hayatı, yapıtı, güncesi ve hiçbir yerde yayınlanmamış sayısız belgeyle). Cilt 1-3, Paris, 1938-1939.
KESSLER, H. Walter Rathenau. Sein Leben und sein Werk (Walter Rathenau. Hayatı ve yapıtı). Berlin, 1928, 379 sayfa.

VALLENTIN, A. Stresemann. Vom Werden einer Staatsidee Leipzig, 1930, 325 sayfa.
PAPOUSEK, J. Eduard Benes. Prag, 1934, 181 sayfa.
BARTEL, P. Le maréchal Pilsudski (Mareşal Pilsudski). Paris, 1935, 250 sayfa.
IKBAL ALI SHAH. Kemal: maker of modern Turkey Londra, 1934, 297 sayfa.
SHARMAN, L. Sun-Yat Sen. His life and its meaning. A critical biography New York, 1934, XVIII, 418 sayfa.
HAMADA, K. Prince Ito (Prens İto). Londra, 1936, 240 sayfa.

II

XII.-XVII.BÖLÜMLER

A) Marksizm ve Leninizm'in Klasikleri

LENİN, V. Avrupa ve Amerika işçilerine mektup.
LENİN, V. Bullitt'le uzlaşma tasarısı.
LENİN, V. Halk Komiserliklerinin dış ve iç politikası hakkında 12 Mart 1919 tarihinde Petrograd Sovyet'ine sunulan Rapor. Basında çıkan metnin özeti.
LENİN, V. 13 Mart 1919 günü Petrograd Halk Evindeki bir mitingde verilen söylev. Basında çıkan metnin özeti.
LENİN, V. Sovyet iktidarının başarıları ve güçlükleri.
LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi VIII.Kongresi, 18-23 Mart 1919.
LENİN, V. Moskova Sovyet'inin 5 Nisan 1919 günü yaptığı olağanüstü toplantı.

LENİN, V. Sendikalar Merkez Konseyinin 11 Nisan 1919 tarihli olağan toplantısı.
LENİN, V. Moskova demiryolu işçileri Konferansında 16 Nisan 1919 günü verilen söylev.
LENİN, V. 17 Nisan günü Moskova giriş komiteleri ve sendikaları Konferansında Kolçak'a karşı yürütülen mücadele üzerine verilen söylev. Basında çıkan metnin özeti.
LENİN, V. 1 Mayıs 1919 tarihinde Kızıl Meydan'da verilen üç söylev. Basında çıkan metinlerin özetleri.
LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti 1.Okul sonrası Öğretim Kongresi, 6-19 Mayıs 1919.
LENİN, V. Sovyet iktidarının bugünkü durumu ve hemen yerine getirmesi gereken görevleri. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Merkez Yürütme Komitesi, Moskova Sovyet'i Merkez Komitesi ve Moskova sendikaları ve girişim konseyleri temsilcileri Konseyi ortak Konferansına 4 Temmuz 1919 günü sunulan rapor.
LENİN, V. Cumhuriyetin iç ve dış durumu hakkında 12 Temmuz 1919 günü Moskova'da, Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi Konferansına sunulan rapor.
LENİN, V. Enternasyonal'in erekleri.
LENİN, V. İç ve dış durum. Hodinka ordugâhındaki Kızıl Ordu Askerleri Konferansında 15 Temmuz 1919 günü verilen söylev. Basında çıkan metnin özeti.
LENİN, V. Bir Amerikan gazetecisinin sorularına cevap.
LENİN, V. İaşe durumu ve silahlı kuvvetler. Moskova girişim komiteleri, sendikaları ve kooperatif delegeleri Konferansında 30 Temmuz 1919 günü verilen söylev.
LENİN, V. Bekleme salonunda.
LENİN, V. Basmanni, Löfor, Alekseyevski ve Sokolniki ilçelerindeki partisiz işçiler ve Kızıl Ordu askerleri Konferansında 3 Eylül 1919 günü verilen söylev.
LENİN, V. Burjuvazi dönekleri nasıl kullanılır.
LENİN, V. Amerikan işçilerine.
LENİN, V. 24 Ekim 1919 günü cepheye giden Sverdlov Üniversitesi öğrencilerini uğurlama konuşması.
LENİN, V. Sovyet iktidarı ikinci yılını doldururken.

LENİN, V. Sovyet iktidarı iki yaşında. Ekim Devriminin II. yıldönümü dolayısıyla toplanan Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Merkez Yürütme Komitesi, Moskova Sovyet'i, Girişim Konseyleri ve Sendikalar Merkez Komitesi ortak Konferansında 7 Kasım 1919 günü verilen söylev.

LENİN, V. I. Kır Çalışmaları Konferansında 18 Kasım 1919 günü yapılan konuşma.

LENİN, V. Doğu halkları komünist örgütleri II.Konferansına 22 Kasım 1919 günü sunulan rapor.

LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi Konferansı, 2-4 Aralık 1919.

LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetlerinin VII.Kongresi, 5-9 Aralık 1919.

LENİN, V. 2 Şubat 1920 günü, Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetleri VII.Merkez Yürütme Komitesinin 1.oturumunda verilen söylev. Basında çıkan metnin özeti.

LENİN, V. Moskova demiryolu işçileri Konferansında 5 Şubat 1920 günü verilen söylev. Basında çıkan metnin özeti.

LENİN, V. Savaşta, savaşta nasıl davranmak gerekiyorsa öyle davranmalıyız.

LENİN, V. Blaguşa-Löfor ilçesindeki partisizler Konferansında 9 Şubat 1920 günü yapılan konuşma. Basında çıkan metnin özeti.

LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Kazak emekçileri I.Kongresinde 1 Mart 1920 günkü toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi IX.Kongresi, 29 Mart-5 Nisan 1920.

LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti maden işçileri kurucu Kongresinde 1 Nisan 1920 günü yapılan konuşma. Basında çıkan metnin özeti.

LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti cam işçileri Kongresinde 29 Nisan 1920 günü verilen söylev.

LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetleri Merkez Yürütme Komitesi, Moskova Sovyet'i, Moskova girişim komiteleri ve sendikaları Konferansında 5 Mayıs 1920 günü verilen söylev.

LENİN, V. İngiliz işçilerine mektup.

LENİN, V. Kır Çalışmaları Konferansında 12 Haziran 1920 günü verilen söylev.
LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi Konferansında 22 Eylül 1920 günü verilen söylev. Basında çıkan metnin özeti.
LENİN, V. Deri sanayisinde çalışan işçiler ve görevliler Kongresinde 2 Ekim 1920 günü yapılan konuşma.
LENİN, V. Moskova hükûmeti ilçe ve yönetim kesimleri yürütücü Komite başkanları Konferansında 15 Ekim 1920 günü verilen söylev. Basında çıkan metnin özeti.
LENİN, V. Moskova Partisi komitesi Moskova Sovyet'inin ve Moskova sendikaları Konseyinin, Ekim Devrimi'nin III.yıldönümü dolayısıyla 6 Kasım 1920 günü yaptıkları tören toplantısında verilen söylev.
LENİN, V. 20 Kasım 1920 günü, Moskova hükûmeti Parti Konferansında verilen söylev.
LENİN, V. 26 Kasım 1920 günü, Komünist Partisi Moskova hücre sekreterleri toplantısında verilen söylev.
LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetleri VIII.Kongresi, 22-29 Aralık 1920.
LENİN, V. Konfeksiyon emekçileri IV.Kongresinde 6 Şubat 1921 günü verilen söylev.
LENİN, V. Moskova Sovyet'inin 28 Şubat 1921 günü yaptığı toplantıda verilen söylev.
LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi X.Kongresi, 8-16 Mart 1921.
LENİN, V. Kronştad ayaklanması üzerine.
LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti ulaştırma işçileri Kongresinde 27 Mart 1921 günü verilen söylev.
LENİN, V. Aynî vergi üzerine. 9 Nisan 1921 günü, Moskova bölgesi komünist hücre sekreter ve delegeleri toplantısında verilen söylev.
LENİN, V. Komünist Enternasyonali III.Kongresi, 22 Haziran-12 Temmuz 1921.
LENİN, V. Dünya proletaryasına çağrı.
LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti siyasal eğitim kuruluşları II.Kongresi, 17-22 Ekim 1921.

LENİN, V. Ekim Devrimi’nin IV.yıldönümü. Prokhorov fabrikası işçilerinin toplantısında 7 Kasım 1921 günü verilen söylev. Basında çıkan metnin özeti.
LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetleri IX.Kongresi, 23-28 Aralık 1921.
LENİN, V. Sovyet Cumhuriyeti’nin uluslararası ve iç durumu üzerine. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti maden işçileri kongresindeki komünist grubun 6 Mart 1922 günkü toplantısına sunulan rapor.
LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi XI.Kongresi, 27 Mart-2 Nisan 1922.
LENİN, V. “Güncel konular üzerine eski yazılar” başlıklı broşür için giriş yazısı.
LENİN, V. “Observer” ve “Manchester Guardian” gazetelerinin muhabiri Farbman’la mülakat.
LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetleri IX.Merkez Yürütme Komitesinin 31 Ekim 1922 günkü IV.oturumunda verilen söylev.
LENİN, V. Moskova Sovyet’inin 20 Kasım 1922 günkü toplantısında verilen söylev.
LENİN, V. La Haye’deki delegasyonumuzun rolü üzerine notlar.
LENİN, V. Nitelik nicelikten daima çok daha iyidir.
STALİN, J. Çin devriminin perspektifleri üzerine. Komünist Enternasyonali Yürütme Komitesi Çin Komisyonunda 30 Kasım 1926 günü verilen söylev. “Muhalefet hakkında, 1921-1927 arası, yazılar ve söylevler” başlıklı derlemede. Moskova-Leningrad, 1928, s. 425.
STALİN, J. Cumhuriyetin siyasal durumu üzerine (Don ve Kafkas komünist örgütleri Konferansına. 27 Ekim 1920 günü Vladikafkas’ta sunulan rapor). “Ekim Devrimi üzerine, söylev ve yazılar derlemesi.” Moskova, 1932, s. 22-23.
STALİN, J. 9 Eylül 1927 günü, ilk Amerikan işçi delegasyonu ile yapılan görüşme “Leninizm’in sorunları.” 10.Baskı, Moskova, 1935, s. 176, 177, 178.
STALİN, J. İki kamp. “Ukrayna üzerine yazılar ve söylevler. Derleme.” Kiev, 1936, s. 74-77.

STALİN, J. Emperyalizmin yedekleri. “Ukrayna üzerine yazılar ve söylevler. Derleme.” Kiev, 1936, s. 78-80.

STALİN, J. Güney-batı cephesindeki durum üzerine mülakat. “Ukrayna üzerine yazılar ve söylevler. Derleme.” Kiev, 1936, s. 97-101.

STALİN, J. Polonya cephesindeki durum üzerine mülakat. “Ukrayna üzerine yazılar ve söylevler. Derleme.” Kiev, 1936, s. 102-105.

STALİN, J. Güneyde askerî durum. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkı olmak üzere derleme.” Cilt II, Moskova, 1937, s. 274-275.

STALİN, J. Rusya’ya karşı başlatılan yeni kampanya. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkı olmak üzere derleme.” Cilt II, Moskova, 1937, s. 279-283.

STALİN, J. Proletarya diktatoryası üç yaşında. Bakû Sovyet’inin toplantısında 7 Kasım 1920 günü verilen söylev. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkı olmak üzere derleme.” Cilt II, Moskova, 1937, s. 326-332.

STALİN, J. 25 Haziran 1920 günü Lenin’e çekilen telgraf. Bk.: Voroşilov, “Stalin ve Kızıl Ordu”, 2.Baskı, Moskova, 1937, s. 155.

STALİN, J. Bir kopyası da Dışişleri bakanlığı Halk komiseri Çiçerin’e verilmek üzere Lenin’e telgraf, 2 Temmuz 1920. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkı olmak üzere derleme.” Cilt II, Moskova, 1937, s. 156.

STALİN, J. Kafkasya’daki durum. 30 Kasım 1920 günü verilen mülakat. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkı olmak üzere derleme.” Cilt II, Moskova, 1937, s. 168-172.

STALİN, J. Sovyet hükûmetinin politikası ve Rusya’da uluslar sorunu (1920). “Marksizm ve uluslar ve sömürgeler sorunu. Yazılar ve söylevler derlemesi.” Moskova, 1939, s. 78-79.

STALİN, J. Ulus sorununda Partinin ilk görevleri. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi X.Kongresine 10 Mart 1921 günü sunulan rapor. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin

incelenmesine katkı olmak üzere derleme.” Cilt II, Moskova, 1937, s. 99-100.
STALİN, J. Sovyet Cumhuriyetlerinin birliği üzerine. 26 Aralık 1922 günü, Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetler X.Kongresine sunulan rapor. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkı olmak üzere derleme.” Cilt II, Moskova, 1937, s. 120, 126.
STALİN, J. Allocution prononcée le 7 novembre 1914 à l’occasion de la revue des troupes sur la place Rouge à Moscou. “Discours et ordres du jour du Maréchal Staline.” Moskova Kızıl Meydan’daki askerî geçit töreni dolayısıyla 7 Kasım 1941 günü yapılan konuşma. “Mareşal Stalin’in söylevleri ve günlük emirleri.”). France-U.R.R.S. Yayınları, Paris, 1945.
STALİN, J. Ordre du jour du Commissaire du peuple à la Défense Nationale du 23 février 1942, no 55, Moscou (Ulusal Savunmayla görevli Halk komiserinin 23 Şubat 1942 tarihli, 55 numaralı günlük emri, Moskova). “Discours et ordres du jour du Maréchal Staline” (“Mareşal Stalin’in söylevleri ve günlük emirleri.”). France-U.R.R.S. Yayınları, Paris, 1945.
STALİN, J. Ordre du jour du Commandant en Chef du 23 février 1943 no 95, Moscou (Baş kumandanın 23 Şubat 1943 tarihli, 95 numaralı günlük emri, Moskova). “Discours et ordres du jour du Maréchal Staline” (“Mareşal Stalin’in söylevleri ve günlük emirleri.”). France-U.R.R.S. Yayınları, Paris, 1945.

B) Resmî Belgeler

Yakutistan’da 1922 yılındaki iç savaş hakkında. (İ. Martinov’un önsözüyle.) “Kızıl Arşivler”, 1937, cilt 3 (82), s. 119-135.
Kuzey kesimdeki müdahale hakkında. (N. Prokopenko’nun önsözüyle.) “Kızıl Arşivler”, 1940, cilt 1 (98), s. 125-144.
Rusya’nın güneyine Fransız müdahalesi hakkında (Aralık 1918-Nisan 1919). “Kızıl Arşivler”, 1926, cilt 6 (19), s. 3-38.

İngilizler Kuzey'de (1918-1919). 'İ. Mintz'in önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1926, cilt 6 (19), s. 39-52.
Emperyalist savaşın bilançosu. Barış antlaşmaları koleksiyonu. (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları.) I.Versay antlaşması, Moskova, 1925, XXXI+198 sayfa; II.Saint-Germain antlaşması, Moskova, 1925, XX+176 sayfa; III.Neuilly antlaşması, Moskova, 1926, XIII+129 sayfa; IV.Trianon antlaşması, Moskova, 1926, XXVII+184 sayfa; V.Sèvres antlaşması ve Lozan'da imzalanan bağıtlar, Moskova, 1927, LIV+303 sayfa.
Cenova Konferansı (stenolu kontrandü). Malzemeler ve belgeler. Fasikül I. Moskova, Dışişleriyle görevli halk komiserliği yayınları, 1922.
La Haye Konferansı, 1922 yılı Haziran ve Temmuz ayları (Belgeler derlemesi). Moskova, 1922, 289 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları).
Silahların sınırlandırılması ile Pasifik ve Uzak Doğu sorunları üzerine yapılan Washington Konferansı, 1921-1922. Bağıt ve belgelerin eksiksiz çevirisi. Moskova, 1924, 139 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları).
Kafkasyalı Dağlıların karşıdevrimi ve yabancı müdahalesi. (A. İvanov'un önsözüyle). "Kızıl Arşivler", 1935, cilt 1 (68), s. 125-153.
1918-1919 yıllarında Kırım. (Gönüllü Beyazlar ordusu istihbarat servislerinin ve Don bölgesi diplomatik temsilcisinin malzemeleri.) (A. Gukovski'nin önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1928, cilt 3 (28), s. 142-181; cilt 4 (29), s. 55-85.
1918-1921 yıllarında Karelya'daki Finlandiyalı beyaz muhafızlardan kurulu müdahale birliklerinin bozgununa uğrayışı. A. Feodorov'un incelemesi. P. Sofinov'un yönetiminde, (Bielomorsk), 1944, 167 sayfa. (Karelya-Finlandiya Cumhuriyeti İçişleriyle görevli Halk Komiserliği Arşivler Seksiyonu.)
Vrangel hareketinin başlangıçları. (A. Gukovski'nin önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 2 (21), s. 174-181.
1918 yılında Ukrayna'daki iç savaşın tarihi üzerine. (S. Markov'un önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1939, cilt 4 (95), s. 73-102.
Vrangel hükûmetinin dış politikasının tarihi üzerine. (Fransa ile ekonomik ilişkiler.) "Kızıl Arşivler", 1929, cilt 1 (32), s. 125-157.
Odesa'ya Fransız müdahalesinin tarihi üzerine. (A. Gubovski'nin önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1931, cilt 2 (45), s. 53-80.

1919 yılındaki Semenov karşıdevrim hareketinin tarihi üzerine. (E. Elagin'in önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1934, cilt 6 (67), s. 131-146.
Cenova Konferansı üzerine belgeler. (Oturumların hazırlanışı ve kontrandüleri, komisyon çalışmaları, diplomatik yazışmalar, vs.) Moskova, 1922, 459 III sayfa (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları).
Fin beyaz muhafızları 1919 Fransız müdahalesinin hizmetinde. (G. Kostomarov'un önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1940, cilt 1 (98), s. 31-67.
"Demokratik" Gürcü hükûmeti ve İngiliz kumandanlığı. "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 2 (21), s. 122-173; cilt 6 (25), s. 96-110.
Özerk Sibirya'nın geçici hükûmeti. (A. Maksakov'un önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1928, cilt 4 (29); 1929, cilt 4 (35); cilt 5 (36).
1918-1919 yıllarında Kırım'daki bölge hükûmeti. (A. Gukovski'nin önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 3 (22), s. 55-85.
Kuzey'deki müdahale ve karşıdevrimci hareket. (İ. Mintz'in önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", cilt 1-2 (50-51), s. 97-116.
1918-1922 yılları arasındaki Japon müdahalesi. "Kızıl Arşivler" koleksiyonu çerçevesinde İ. Mintz tarafından derlenerek yayınlanmış belgeler. Moskova, 1934, 235 sayfa.
Kolçak ve Finlandiya. (N. Nelidov'un önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1929, cilt 2 (33), s. 82-144.
"Kızıl Kitap". 1918-1920 yılları arasındaki Rus-Polonya ilişkilerine değin diplomatik belgeler derlemesi. Moskova, 1920, 112 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları).
Vrangel'in karşıdevrimci hareketi (geçici hükûmetin Paris'teki Büyükelçiliğinde bulunan malzemelerin ışığında). (İ. Mintz'in önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1930, cilt 2 (39), s. 3-46; cilt 3 (40), s. 3-40.
1920-1925 yılları arasında Kuzey Sahalin'in Japon birlikleri tarafından işgali "Kızıl Arşivler", cilt 3 (82), s. 90-118.
1919 yılı başlangıcında karşıdevrimci hükûmetlerin dış politikası. (Paris "Büyükelçiliği" arşivleri.) (İ. Mintz'in önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1929, cilt 6 (37), s. 69-101.
Polonya ve Güney'deki karşıdevrim. (Polonya'nın Denikin ve Vrangel'le kurduğu ekonomik ilişkiler. (A. Gukovski'nin önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1931, cilt 4,5 (47-48), s. 90-111.

Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti. Dışişleriyle görevli Halk komiserliği. VII.Sovyetler Kongresi'ne sunulan kontrandü (Kasım 1918-Aralık 1919), Moskova, 1919. Dışişleriyle görevli Halk komiserliğinin VIII.Sovyetler Kongresi'ne sunduğu yıllık kontrandü (1919-1920). Moskova, 1921. Dışişleriyle görevli Halk komiserliğinin IX.Sovyetler Kongresi'ne sunduğu yıllık kontrandü (1920-1921). Moskova, 1921, Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyetinin 1922 yılındaki uluslararası politikası. Dışişleriyle görevli Halk komiserliğinin kontrandüsü. Moskova, 1923.

Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti tarafından 1917-1923 yılları arasında yabancı ülkelerle yapılan ve hâlen yürürlükte olan antlaşma, anlaşma ve uzlaşmalar derlemesi. Fasikül 1-5, Moskova, 1921-1923.

Sovyet Rusya ve Polonya. Moskova, 1921, 121 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları). (Nisan-Eylül 1821 dönemi için resmî belgeler derlemesi.)

Partizanların Pasifik kıyı bölgelerindeki hareketi üzerine. "Kızıl Arşivler", 1937, cilt 3 (82), s. 40-89.

Savaş sonrası Avrupa'da yapılan ticaret anlaşmaları. B. Stein'in yönetiminde ve önsözüyle. Cilt 1, Moskova, 1925, 273 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları).

İç savaş yılları boyunca Suçan vadisi. "Kızıl Arşivler", 1938, cilt 6 (91), s. 16-88.

Aland adalarının müstahkem durumdan çıkarılması ve tarafsızlaştırılması için 10-20 Ekim 1921 arasında Cenevre'de yapılan Konferansın bağıtları. Cenevre, 1921.

Amtliche Urkunden zum Vertrage zwischen der freien Stadt Danzig und der Republik Polen vom 9. November 1920. Zusammengestellt und hrsg. beim Senat der freien Stadt Danzig. Danzig, 1921, 249 sayfa.

BARTHOU, L. Le Traité de Paix. (Rapport général fait au nom de la Commission élue par la Chambre des députés en vue d'examiner le projet de loi portant approbation du Traité de Paix.) (Barış Antlaşması. Millet Meclisinin Barış Antlaşmasını onaylayan yasa tasarısını incelemek üzere seçtiği Komisyon adına hazırlanan genel rapor.) Paris, 1919, 249 sayfa.

BROCKDORFF-RANTZAU, U.K. Ch Dokumente (Belgeler). Berlin, 1922, 278 sayfa.

CALMETTE, G. Recueil de documents sur l’histoire de la question des réparations (1919-4 Mai 1921) (Tazminatlar sorununun tarihi üzerine belgeler derlemesi, 1919-5 Mayıs 1921). Paris, 1924, CVI, 540 sayfa (Publications de la “Société de l’histoire de la guerre”, série 3. (“Savaş Tarihi Derneği” yayınları, dizi 3).

Conférence de Lausanne “Livre jaune” (Lozan Konferansı “Sarı Kitap”. Cilt 1-2. Paris, 1923 (France. Ministère des Affaires étrangères. Documents diplomatiques -Fransa. Dışişleri bakanlığı. Diplomatik belgeler.)

Conférence économique internationale de Gênes. 9 Avril-19 Mai 1922 (Cenova uluslararası ekonomi Konferansı. 9 Nisan-19 Mayıs 1922). Paris, 1922, 186 sayfa. (France. Ministère des Affaires étrangères. Documents diplomatiques -Fransa. Dışişleri bakanlığı. Diplomatik belgeler.)

Conflit polono -lithuanien. Question de Vilna, 1918-1924. République de Lithuanie. Ministère des Affaires étrangères. Kaunas. 1924. XX, 445 pages. Documents diplomatiques (Polonya-Litvanya anlaşmazlığı. Vilna sorunu, 1918-1924. Litvanya Cumhuriyeti. Dışişleri bakanlığı, Kaunas, XX, 445 sayfa, Diplomatik belgeler).

Congrès de la paix, 1919-1920 Paris, 1920. I-II.Traités, protocoles, de carations, convertions et actes divers. III.Protocoles des pinq séances publiques (Barış Kongresi, 1919-1920. Paris, 1920. I-II.Antlaşmalar, protokoller, bildiriler, uzlaşmalar ve çeşitli bağıtlar. III.Kamuya açık beş oturumun protokolü).

Constitution of the free city of Danzig (German text with English French translation) (Hür Danzig kentinin Anayasası -Almanca metinle İngilizce ve Fransızca çevirileri). Cenevre, 1921 (League of Nations. Official Journal. Special Supplement. No 7-Cemiyet-i Akvam. Resmî gazete. Özel ek. No. 7).

Convention Germano Polonaise relative à la Haute Silésie, faite à Genève le 15 Mai 1922 (Yukarı Silezya’ya ilişkin olarak 15 Mayıs 1922 tarihinde Almanya ile Polonya arasında Cenevre’de varılan uzlaşma). Cenevre, 1922, 310 sayfa.

Documents concerning the dispute between Poland and Lithuania Cenevre, 1920, 155 sayfa (League of Nations. Official Journal, Special Supplement. No. 4 -Cemiyet-i Akvam. Resmî Gazete. Özel Ek. No. 4).

Documents diplomatiques concernant les tentatives de restauration des Habsbourgs sur le trône de Hongrie, Août 1919 Novembre 1921 (Habsburgları Macaristan tahtına yerleştirme girişimlerine ilişkin diplomatik belgeler, Ağustos 1919 Kasım 1921). Prag, 1922, 169 sayfa (Ministère des Affaires étrangères. Recueil de documents diplomatiques, I -Dışişleri bakanlığı. Diplomatik belgeler derlemesi, I).

Documents regarding the peace conference. I. Organization of peace conference. a) Delegations and commissions. b) Rules of representation and procedure. II. General sessions. III. The covenant of the League of Nations. IV. Speech delivered by president Wilson beforethe peace conference, april 28, 1919 New York, 1919, 62 sayfa (American association for international conciliation. Internation concilliation. No. 139.

Documents relatifs aux négociations concernant les garanties de sécurité contre une agression de l'Allemagne, 10 janvier 1919-7 décembre 1923 (Bir Almanya saldırısına karşı güvenlik garantileri üzerine yapılan müzakerelere ilişkin belgeler). Paris, 1924, 271 sayfa (France. Ministère des Affaires étrangères. Documents diplomatiques -Fransa. Dışişleri bakanlığı. Diplomatik belgeler).

FRASER, L. The reparation settlement signed june 7, 1920. With historical and explanatory introduction Worcester-New York, 1929, 193 sayfa (International conciliation -Uluslararası uzlaşım. No. 253).

GIANNINI, A. I documenti diplomatici della pace oriantale. Raccolta completa dei testi ufficiali dal trattato di Londra all'armistizio di Mudania Roma, 1922, 260 sayfa (Quaderni di “Politica”. No. 5.)

The greek campaign in Asia Minor at 1921. Telegrams of correspondents of the World press (Yunanistan'ın 1921 yılındaki Anadolu seferi. Dünya basını muhabirlerinin telgrafları). Atina, 1921, 52 sayfa (Greece. Ministry of foreign affairs -Yunanistan. Dışişleri bakanlığı).

Inter-allied coxferences on reparations and interalied debts. Held in London and Paris, december 1922 and january 1923. Reports and secretaries” notes of conversations Londra, 1923, 219 sayfa (Greet Britain Foreign Office. Miscellaneous. No. 3, 1923.)

Die Kolonialfrage im Frieden von Versailles; Dokumente zu ihrer Behandlung. Hrsg. von dr. H. Poeschel Berlin, 1920, XII, 246 sayfa.

Notes exchanged on the Russian -Polisih situation by the United States, France and Poland New York, 1920, 21 sayfa (International conciliation. No. 155 -Uluslararası uzlaşım. No. 155).

Papers relating to the foreign relations of the United States 1914-1923 Washington, 1922-1942 (United States. Department of state A.B.D. Dışişleri bakanlığı.)

Réclamations britanniques dans la zone Espagnole du Maroc (Accord Anglo-Espagnol du 29 Mai 1923) (Fas'ın İspanyol bölgesine ilişkin İngiliz talepleri 29 Mayıs 1923 tarihli İngiliz-İspanyol anlaşması). La Haye, 1925, 210 sayfa.

Reply of the French government to the note of the British government of august II, 1923 relating to reparations (August 20 th, 1923) Paris, 1923, 50 sayfa (France. Ministry of foreign affairs. Diplomatic correspondence - Fransa. Dışişleri bakanlığı. Diplomatik yazışmalar).

Traité de Lausanne. Conférence sur les affaires du Proche Orient, 1922-1923. Lettres et accords du 24 juillet 1923. Supplément (Lozan antlaşması. Yakın Doğu sorunları üzerine Konferans, 1922-1923. 24 Temmuz 1923 tarihli tezkereler ve anlaşmalar. Ek) Paris, 1923.

The treaties of peace 1919-1923 (1919-1923 yılları arasında yapılan barış anlaşmaları). Cilt 1-2. New York, 1924 (Carnegie endowment for international peace.)

Treaty between and the free city of Danzig concluted at Paris. November 9th, 1920 (Polonya ile hür Danzig kenti arasında Paris'te 9 Kasım 1920 günü imzalanan anlaşma). Cenevre, 1921.

The treaty of peace between Finland and the Russian Soviet republic (Finlandiya ile Sovyet Rusya Cumhuriyeti arasındaki barış anlaşması). Helsingfors, 1921, 34 sayfa (Finland. Treaties -Finlandiya. Antlaşmalar).

Treaty of peace with Germany. Hearing before the Committee of foreign relations Washington, 1919, 192 sayfa (66 th Congress. Ist session. Senate doc. no. 49.

C) Siyaset Adamlarının Söylev ve Yazıları

LLOYD GEORGE, D. Is it peace? Londra, 1923, 303 sayfa.
LLOYD GEORGE, D. The truth about the peace treties Cilt 1-2, Londra, 1938.
NITTI, F. La decadenza dell'europa: le vie della ricostruzione Floransa, 1922.
NITTI, F. L'Europa senza pace Floransa, 1921.
POİNCARE, R. La victoire et la paix (Zafer ve barış). Paris, 1921, 128 sayfa.
RATHENAU, W. Gesammelte Reden Berlin, 1924, 444 sayfa.
ÇİÇERİN, G. Dışişleriyle görevli Halk komiseri tarafından... Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetleri Merkez Yürütme Komitesinin 17 Haziran 1920 günkü toplantısına sunulan rapor (stenolu metin). Moskova, 1920, 18 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları).
TITTONI, T. e Scialaloja, V. L'italia alla conferenza della pace. Discorsi e documenti Roma, 1921.
WILSON, W. War and peace. Presidential messages, addresses and public papers (1917-1924). Ed. by R.S. Baker and W.E. Dodd Cilt 1-2. New York-Londra, 1927. (The public papers of Woodrow Wilson. Authorized ed.

D) Anılar, Günceler, Yazışmalar

ALDROVANDI MARESCOTTI, L. Guerra diplomatica, Ricordi e frammenti di diario, 1914-1919 Milano, 1938, 477 sayfa.
BANDHOLTZ, H.H. An undiplomatic diary. By the American member of the inter-allied military mission to Hungary, 1919-1920. Ed. by. F.K. Krüger New York, 1933, XXXI, 394 sayfa.
BERTIE, F. L. The diary of Lort Bertie of Thame. Ed. by A. G. Lennox. With a foreword by Grey of Fallodon Cilt 1-2. Londra, 1924.
CHILD, R.W. A diplomat looks at Europe New York, 1925, 301 sayfa.
CLEMENCEAU, G. Grandeur et misères d'une victoire (Bir zaferin büyüklüğü ve eziyetleri). Paris, 1930, IV, 374 sayfa.

ERZBERGER, M. Erlebnisse im Weltkrieg Stuttgart-Berlin, 1930, 306 sayfa.
HOFFMANN, M. Die Aufzeichnungen des Generalmajors Max Hoffmann. Hrsg. von K.F.Novak Cilt 1-2. Berlin, 1929.
HOUSE, E.M. The intimate papers of colonel House. Arranged as a narrative by Ch. Seymour Cilt 1-4. Boston-New York, 1926-1928.
LANSING, R. The peace negociations; a personal narrative Londra, 1921, VII, 298 sayfa.
NOULENS, J. Mon Ambassade en Russie Soviétique 1917-1919 (Sovyet Rusya'daki Büyükelçiliğim, 1917-1919). Cilt 1-2, Paris 1933.
RATHENAU, W. Politische Briefe Dresden, 1929, 348 sayfa.
RIDDEL, G.A.R. Intimate diary of the Peace conference and after, 1918-1923 New York, 1934 (Londra, 1933), XII, 435 sayfa.
SHERRILL, Ch. H. A year's embassy to Mustafa Kemal New York, 1934, 277 sayfa.
TARDIEU, A. La paix. Prof. de G. Clemenceau (Barış. G. Clemenceau'nun önsözüyle). Paris, 1921, XXVII, 520 sayfa. (Collection de mémoires, études et documents pour servir à l'histoire de la Guerre Mondiale -Dünya Savaşı'nın tarihine katkıda bulunmak üzere anılar, incelemeler ve belgeler koleksiyonu).
THOMPSON, Ch. T. The peace conference day by day. A presidential pilgrimage leading to the discovery of Europe. With an introductory letter by E.M. House New York, 1920, 425 sayfa.
WHITLOCK, B. Letters and journals. Ed. by A. Nevins Cilt 1-2. New York, 1936.

E) Tarih Araştırmaları ve Siyaset Hayatına Toplu Bakışlar

Washington'dan Cenova'ya. (Makaleler derlemesi.) Moskova, 1922, 131 sayfa.
GUKOVSKİ, A. Rusya'nın güneyine Fransız müdahalesi, 1918-1919. Moskova Leningrad, 1928, 268 sayfa.

GURÇENKO, V. Buryat-Moğolistan’a emperyalist müdahalesi (1918-1920). Ulan Ude, 1940, 110 sayfa (dil bilimi, edebiyat ve tarih alanları için Buryat-Moğol bilimsel araştırma Enstitüsü).

KAREYEV, N. Savaştan önceki ve savaş sonrasındaki durumuyla Avrupa yereli. Petrograd, 1922, 81 sayfa.

Vrangel’in bozguna uğrayışı, 1920. Makaleler derlemesi. A. Gukovski, V. Malahovski, V. Melikov yönetiminde. Moskova, 1930, 278 sayfa (Komünist Akademisi. Savaş sorunlarını inceleme seksiyonu).

Kırım’ın Fransız-İngiliz müdahale birliklerinden kurtarılışı, 1918-1919. Derleme. Simferopol, 1940, 176 sayfa.

PAVLOVİÇ, M. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti ve emperyalist abluka. Fasikül 1-4. Moskova-Petrograd, 1922-1923 (Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi; Ekim Devriminin ve Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi’nin tarihini inceleme komisyonu).

PAVLOVİÇ, M. İngiliz dış politikasında “Rus sorunu” (1922-1924). Moskova, 1924, 53 sayfa.

REICHBERG, G. Uzak Doğu’daki Japon müdahalesinin bozguna uğratılışı (1918-1922). B. Rubtsov yönetiminde. Moskova, 1940, 209-3 sayfa.

STEIN, B. La Haye Konferansı. Moskova, 1922, 57 sayfa.

STEIN, B. Cenova Konferansı. Moskova, 1922, 127 sayfa.

STEIN, B. 1917-1922 yılları arasında Sovyet Rusya’nın ticaret politikası ve ticaret anlaşmaları. Moskova-Petrograd, 1923, 248 sayfa.

ALBRECHT-CARRIE, R. Italy at the Paris peace conference. New York, 1938, XIV, 575 sayfa.

ALMOND, N. ve LUTZ, R.H. The treaty of Sain-Germain. A documentary history of its territorial and political clauses. With a survey of the documents of the supreme council of the Paris peace conference sel. and edit. by N. Almond and R. Lutz Londra, 1935, XXX, 712 sayfa (Hoover war library publications. No. 5).

ANGELL, N. The peace treaty and the economic chaos of Europe Londra, 1920. 141 sayfa.

BAERLEIN, H. The birth of Yugoslavia (Yugoslavya’nın doğuşu). Cilt 1-2. Londra, 1922.

BAKER, R.S. What Wilson did at Paris New York, 1919, 112 sayfa.

BAKER, R.S. Woodrow Wilson and world settlement. Written from his unpublished and personal material Cilt 1-3. New York, 1923-1927.

BARDOUX, J. De Paris à Spa. La bataille diplomatique pour la paix Française, Février 1919-Octobre 1920 (Paris'ten Spa'ya. Fransız barışı için verilen diplomatik savaş, Şubat 1919 Ekim 1920). Paris, 1921, VIII, 396 sayfa.

BARUCH, B.M. The making of the reparation and economic sections of the treaty New York-Londra, 1920, 12, 352 sayfa.

BEER, G.L. African questions at the Paris peace conference. With papers on Egypt, Mesopotamia and the colonial settlements. Ed. with introd. annexes and additional notes by L. H. Gray New York, 1923, XLIV, 628 sayfa.

BENEDETTI, G. La place de Fiume. Dalla conferenza di Parigi al trattato di Roma Bologna, 1924, 329 sayfa.

BENES, E. Problémy nové Evropy a zahranicni politika Ceskoslovenské. Projevy a uvahy z.r. 1919,1924 Prag, 1924, 306 sayfa.

BERBER, M. ve ALLARD, P. Les dessous du traité de Versailles (d'après les documents inédits de la censure Française) (Versay antlaşmasının gizli yanları (Fransız sansürüyle hiçbir yerde yayınlanmamış belgelerinin ışığında). Paris, 1933, 254 sayfa.

BOURGEOIS, L. Le traité de paix de Versailles (Versay barış antlaşması, 2.Baskısı, Paris, 1919, VI, 328 sayfa.

BUJAC, E. Les campagnes de l'armée Hellénique, 1918-1922 (Yunan ordusunun seferleri, 1918-1922). Paris, 1930, 348 sayfa.

CAILLAUX, J. Où va la France? Où va l'Europe? (Fransa nereye gidiyor? Avrupa nereye gidiyor?). Paris, 1922, 293 sayfa.

CHIROL, V. The Egyptain problem (Mısır sorunu). Londra, 1921, XII, 331 sayfa.

CHURCHILL, W.S. The world crisis (Dünya bunalımı). New York, 1931, XII, 866 sayfa.

COATES, W.P. ve COATES, S.K. Armed intervention in Russia, 1918-1922 (Rusya'ya silahlı müdahale, 1918-1922). Londra, 1935, 400 sayfa.

The Corfu crisis. The Council of the League of Nations and Corfu. By A.L. LOWELL. How the League of Nations met the Corfu crisis. By M.O. Hudson, Documents Boston, 1923, 46 sayfa. (World peace foundation Pamphlets). vol. 6. No. 3.

COUSSANGE, J. Le Slesvig, le droit des peuples et le traité de Versailles (Schleswig, hakları ve Versay antlaşması). Paris, 1932, 280 sayfa.

DELBRÜCK, H. Vor und nach dem Weltkrieg. Politische und historische Aufsätze, 1902-1925 Berlin, 1926, 676 sayfa.

Deutschlands Wirtschaftslage unter den Nachwirkungen des Weltkrieges, Unter Verwendung vom amtlichen Material zusammengestellt im statistischen Reichsamt Berlin, 1923, 60 sayfa.

DILLON, E.J. The inside story of the peace conference New York, 1920, 512 sayfa.

DRIAULT, E. ve LHERITIER, M. Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours. Tome 5. La Grèce et la Grande Guerre. De la révolution Turque au traité de Lausanne, 1908-1923 (1821 yılından günümüze değin Yunanistan'ın diplomatik tarihi. Cilt 5. Yunanistan ve büyük savaş. Türk devriminden Lozan antlaşmasına, 1908-1923). Paris, 1926.

FABRE-LUCE, A. La crise des alliances (İttifaklar bunalımı). Paris, 1922, 457 sayfa.

FABRE-LUCE, A. La victoire (Zafer). 3. baskı, Paris, 1924, IX, 439 sayfa Les documents bleus. No 11-Mavi belgeler. No 11).

FISK, H.E. The inter-ally debts; an analisis of war and postwar public finance, 1914-1923 New York-Paris, 1924, 369 sayfa.

FLEMING, D.F. The United States and the League of Nations 1918-1920 New York, 1932, IX, 559 sayfa.

FUAD, A. La question des Détroits. Ses origines, son évolution, sa solution à la conférence de Lausanne (Boğazlar sorunu. Kökenleri, evrimi, Lozan Konferansı'nda çözümü). Paris, 1928, 191 sayfa.

FUJISAWA, R. The recent aims and political development of Japan New Haven, 1923. XI, 222 sayfa (The Institute of politics publications Williams college, Williamstown, Mass).

GENOV, G.P. Bulgaria and the treaty of Neuilly (Bulgaristan ve Neuilly antlaşması). Sofya, 1935, 186 sayfa.

GLASGOW, G. MacDonald as diplomatist. The foreign policy of the firest labour government in Great Britain... With a foreword by G. P. Gooch Londra, 1925, 232 sayfa.

GONTAUT-BIRON, R. ve LE REVEREND, L. D'Angora à Lausanne. Les étapes d'une déchéance. Préf. de E. Soulier (Ankara'dan Lozan'a. Bir düşüşün evreleri. E. Soulier'nin önsözüyle). Paris, 1924, IX, 230 sayfa.

GOOCH, G.P. Germany With an introd. by H.A.L. Fischer (Almanya, H.A.L. Fischer'in bir önsözüyle). Londra, 1925, XI, 360 sayfa (The modern world, a survey of historical forces. Vol 2).
GRAHAM, M.W. The diplomatic recognition of the border states Berkeley, 1935-1939 (Publ. of the university of California at Los Angeles in social sciences. Vol. 3. No. 2.
GRAUZINIS, G. la question de Vilna (Vilna sorunu). Paris, 1927, 206 sayfa.
GRAVES, P.P. The question of the straits Londra, 1931, X, II-215 sayfa.
GRAVES, W.S. America's Siberian adventure. 1918-1920 New York, 1931, XXIII, 362 sayfa.
GUMBEL, E.I. Verschwörer. Beiträge zur Geschichte und Soziologie der deutschen nationalischen Geheimbünde seit 1918. Mit einem Vorwort von A. Freymuth Viyana, 1924, 224 sayfa.
HANOTAUX. G. Le traité de Versailles du 28 juin 1919. L'Allemagne et l'Europe (28 Haziran 1919 tarihli Versay antlaşması. Almanya ve Avrupa). 4. baskı, Paris, 1919, XX, 368 sayfa.
HASKINS, Ch. ve LORD. R.H. Some problems of the Peace conference Cambridge, Mass. A.B.D. Londra, 1922, XII, 307 sayfa.
HILLS, R.W. The unliquidated war, from the treaty to the Dawes plan Washington, 1928, 160 sayfa.
JORDAN, W.M. Great Britain, France and the German problem 1918-1939 Londra, New York Toronto, 1943, 235 sayfa.
KEYNES, J.M. The economic consequences of the peace (Barışın ekonomik sonuçları). Londra, 1924, VII, 279 sayfa.
KEYNES, J.M. A revision of the treaty being a sequel to the economic consequences of the peace Londra, 1922, VIII, 222 sayfa.
KÖSTER, A. Der Kampf um Schleswig (Schleswig kavgası). Berlin, 1921, 230 sayfa.
KRAUS, H. ve RÖDIGER, G. Chronik der Friedensverhandlungen, nebst einer Übersicht die Diplomatie des Wiltkrieges Berlin, 1920, X, 157 sayfa Vorveröffentlichung aus dem Kommentar zum Friedensvertrage.
LANSING, R. The big four and others of the peace conference Boston, 1921, 212 sayfa.
LODER, J. de V. The truth about Mesopotamia, Palestine and Syria... With a foreword by R. Cecil Londra, 1923, 221 sayfa.

LUCKAU, A. The German delegation at the Paris peace conference (Paris barış konferansındaki Alman delegasyonu) New York, 1941, XV, 522 sayfa (The Paris peace conference history and documents. Publ. for the Carnegle endowment for internat. peace. Division of economics and history.
LUQUET, J. La politique des mandats dans le Levant (Doğu'da mandalar politikası). Paris, 1923, 284 sayfa.
MACCAS, L. La question Gréco-Albanaise (Yunan-Arnavut sorunu). Nancy-Paris, 1921, VIII, 242 sayfa.
MADDOX, W.P. Foreign relations in British labour politics. A study of the formation of party attitudes on foreign affairs, and the application of political pressure designed to influence government policy 1900-1924 Cambridge, Mass, A.B.D. 1934, XV, 252 sayfa (Harvard political studies. Harvard siyaset incelemeleri).
MARTY, A. La révolte de la mer Noire, 1918-1919 (Karadeniz ayaklanması 1918-1919). Yeni baskı, Paris, 1932, 510 sayfa (Mémoires révolutionnaires. No. 5 Devrim anıları. No. 5).
MERMEIX (takma ad). Le combat des trois. Notes et documents sur la conférence de la paix (Üçlerin savaşı. Barış konferansı üzerine notlar ve belgeler). 2. baskı, Paris, 1922. 4, 311 sayfa (MERMEIX. Fragments d'histoire 1914-1919... VI-MERMEIX. Tarih parçaları 1914-1919... VI).
MILLS, J.S. The Genova conference (Cenova konferansı). Londra, 1922, 436 sayfa.
MOHR, A. The oil war... With a preface by H. Withers Londra, 1926, IX, 234 sayfa.
NATKEVICIUS, L. Aspect politique et juridique du différend Polono-Lithuanien Kaunas, 193, IV, 355 sayfa. (Polonya-Lituanya anlaşmazlığının siyasal ve hukuki yanı). 6.Baskı, Paris-Kaunas, 1930, IV, 355 sayfa.
NİCOLSON, H. Curzon. The last phase 1919-1925. A study in postwar diplomacy (Curzon. Son evre 1919-1925. Savaş sonrası diplomasisi üzerine bir inceleme). Boston-New York, 1934, XVI, 416 sayfa.
NİCOLSON, H. Peacemaking. 1919 Londra, 1937, VII, 378 sayfa (Studies in modern diplomacy -Modern diplomasi üzerine incelemeler).
NOBLE, G.B. Polices and opinions at Paris, 1919. Wilsonian diplomacy, the Versailles peace and French public opinion New York, 1935, X, 465

sayfa.
NOWAK, K.F. Versailles (Versay), Berlin, 1927, 345 sayfa.
PRICE, C. The rebirth of Turkey (Türkiye'nin yeniden doğuşu). New York, 1923, XII, 234 sayfa.
REICHERT, J. Rathenaus Reparations politik. Eine kritische Studie (Rathenau'un tazminat siyaseti. Eleştirisel bir inceleme). Berlin, 1922, 302 sayfa.
ROBERTS, S.H. History of French colonial policy 1870-1925 (Fransız sömürge politikasının tarihi, 1870-1925). Cilt 1-2, Londra, 1929.
ROTHBARTH, M. Die grossen Vier am Werk. Beiträge zur Geschichte der Friedenskonferenz Berlin, 1921, 134 sayfa.
SCHATZEL, W. Die Welt der Pariser Friedensschlüsse. Ein Überblick über das Weltbild nach dem grossen Kriege Berlin, 1921, 128 sayfa.
SCHÜCKING, W. Kommentar zum Firedens-Verträge Cilt 1-5, Berlin, 1920-1922.
SELSAM, J.P. The attempts to form an Anglo-French alliance 1919-1924 Philadelphia, 1936, X, 85 sayfa.
STICKNEY, E.P. Southern Albania or northern Epirus in European international affairs, 1912-1923. Stanford Üniversitesi, Kaliforniya, 1926, XI, 195 sayfa.
SULLIVAN, M. The great adventure at Washington. The story of the Conference Londra, 1922, XI, 290 sayfa.
TARDIEU, A. ve JESSEN, F. Le Slesvig et la paix Janvier 1919 Janvier 1920 (Schleswig ve barış Ocak 1919-Ocak 1920). Paris Kopenhag-Flensborg, 1928, XVI, 392 sayfa.
TEMPERLEY, H.W. A history of the peace conference of Paris. Ed. by H.W. Temperley (Paris Barış Konferansı'nın bir tarihi. Yayınlayan: H. W. Temperley). Cilt 1-6. Londra, 1920-1924.
TOYNBEE, A.J. The Western question in Greece and Turkey. A study in the contact of civilisations. 2.Baskı, Londra, 1923, XXXIV, 408 sayfa.
YONG ANN-YUEN, Th. Aux origines du conflit Mandchou-Chine-Japon Paix de Versailles. Préf. de Wellington Koo (Mançurya-Çin-Japonya çatışmasının temellerinde. Versay barışı. Wellington Koo'nun önsözüyle). Paris, 1934, VII, 304 sayfa.

XV.-XVII. BÖLÜMLER İÇİN EK BİBLİOGRAFYA

A) Marksizm-Leninizm'in Klasikleri

LENİN, V. Komünist Enternasyonali'nin III.Kongresi, 22 Haziran-12 Temmuz 1921.

LENİN, V. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetlerinin IX.Kongresi, 23-28 Aralık 1921.

LENİN, V. Moskova Sovyet'inin 20 Kasım 1922 günkü oturumunda verilen söylev.

STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XIV.Kongresi'ne sunulan Merkez Komitesi siyasal kontrandüsü. "Leninizm'in sorunları", 5.Baskı, Moskova-Leningrad, 1928, s. 333-359, 400-402.

STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XV.Kongresi'ne sunulan Merkez Komitesi siyasal raporu. Rapor ve kapanış söylevi, 3-7 Aralık 1927. "Leninizm'in sorunları", 6.Baskı, Moskova-Leningrad, 1929, s. 431-445.

STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XVI.Kongresi'ne sunulan Merkez Komitesi siyasal raporu. Rapor ve kapanış söylevi, 27 Haziran-2 Temmuz 1930. "Leninizm'in sorunları", 10.Baskı, Moskova, 1935, s. 345-361, 395.

STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XVIII.Kongresi'nin çalışmaları hakkında rapor (Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi tarafından 17 Haziran 1924 günü bucak komiteleri sekreterleri için düzenlenen konferanslar çerçevesi içinde sunulmuştur). 19 Haziran 1924 tarihli "Pravda"dan. no. 136.

STALİN, J. Proletarya ve köylülük. (Moskova hükûmeti Parti seksiyonunun XIII.Konferansında verilen söylev, 27 Ocak 1925) "Köylü sorunu" (İncelemeler ve söylevler). 1.Baskı, Moskova-Leningrad, 1926, s. 49-50.

STALİN, J. İngiliz-Rus Birliği Komitesi. Merkez Komitesi ve Merkez Kontrol Komisyonu ortak toplantısında 15 Temmuz 1926 günü verilen

söylevden alıntı. “Muhalefet üzerine. İncelemeler ve söylevler, 1921-1927.” Moskova-Leningrad, 1928, s. 225-308.
STALİN, J. Çin Devriminin açılımları. Komünist Enternasyonali Yürütme Komitesi Çin Komisyonunda 30 Kasım 1926 günü verilen söylev. “Muhalefet üzerine. İncelemeler ve söylevler, 1921-1927.” Moskova-Leningrad, 1928, s. 424-426.
STALİN, J. Çin Devriminin sorunları. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi tarafından onaylanan propaganda tezleri. “Muhalefet üzerine. İncelemeler ve söylevler, 1921-1927.” Moskova-Leningrad, 1928, s. 551.
STALİN, J. Çin’deki devrim ve Komünist Enternasyonal’in görevleri. Komünist Enternasyonali Yürütme Komitesinin X.Oturumunda verilen söylev, 24 Mayıs 1927. “Muhalefet üzerine. İncelemeler ve söylevler, 1921-1927.” Moskova-Leningrad, 1928, s. 603.
STALİN, J. Güncel konular üzerine notlar. “Muhalefet üzerine. İncelemeler ve söylevler, 1921-1927.” Moskova-Leningrad, 1928, s. 609-613.
STALİN, J. Uluslararası durum ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin savunusu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi ve Merkez Kontrol Komisyonu ortak toplantısında verilen söylev, 1 Ağustos 1927. “Muhalefet üzerine. İncelemeler ve söylevler, 1921-1927.” Moskova-Leningrad, 1928, s. 670, 673, 674.
STALİN, J. Sorular ve cevaplar. 9 Haziran 1925 günü Sverdlov Üniversitesinde verilen söylev. “Leninizm’in sorunları”, 9.Baskı, Leningrad, 1932, s. 175.
STALİN, J. Bay Campbell eksikleri hayal gücüyle tamamlamakta. 28 Ocak 1929 günü ikindi üzeri Bay Campbell’le yapılan mülakatın stenografı. “Sınıf mücadelesi”, 1933, no. 1, s. 36.
STALİN, J. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi XIV.Konferansı’nın çalışmaları üzerine. 9 Mayıs 1925 günü Partinin Moskova seksiyonu militanlarına sunulan rapor. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesi için Derleme.” Cilt III, Moskova, 1936, s. 10.
STALİN, J. Partimizin bağrında sosyal demokrat sapmalar. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XV.Konferansı’na sunulan rapor ve aynı Konferansta verilen kapanış söylevi, 1-3 Kasım

1926. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesi için Derleme.” Cilt III, Moskova, 1936, s. 88).

STALİN, J. Gene Partimizin bağrındaki sosyal demokrat sapmalar. Komünist Enternasyonali Yürütme Komitesi’nin VII.Oturumuna sunulan rapor, 7-13 Aralık 1926. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesi için Derleme.” Cilt III, Moskova, 1936, s. 156-157, 162.

STALİN, J. Önceki ve şimdiki Troçkist muhalefet. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Kontrol Komisyonu ortak toplantısında verilen söylev, 23 Ekim 1927. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesi için Derleme.” Cilt III, Moskova, 1936, s. 215.

STALİN, J. “Komünist Gençlik Birliği.” Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist Gençlik Birliği V.Konferansında verilen söylev. Moskova, 1937, s. 76-81.

STALİN, J. Doğu Halkları Üniversitesi’nin siyasal görevleri. 18 Mayıs 1925 günü Doğu Emekçileri Üniversitesi öğrencilerinin toplantısında verilen söylev. “Marksizm ve ulusal sorunlar, sömürge sorunları. İncelemeler ve söylevler derlemesi.” Moskova, 1939, s. 210-211.

STALİN, J. Çin üzerine. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi ve Merkez Kontrol Komisyonu ortak toplantısında 1 Ağustos 1927 günü, “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin uluslararası durumu ve savunusu” üzerine verilen söylevden alıntılar. “Marksizm ve ulusal sorunlar, sömürge sorunları. İncelemeler ve söylevler derlemesi.” Moskova, 1939, s. 224-242.

B) Resmî Belgeler

Silahsızlanma hazırlık Komisyonundaki Sovyet delegasyonu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin silahsızlanma için mücadelesi. Silahsızlanma hazırlık Komisyonunun IV.Toplantısında Sovyet delegasyonu. Olgular ve belgeler. B. Stein’in giriş yazısı. Moskova, 1928,

61 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları). Barış için mücadele. Silahsızlanma Komisyonunun V.Toplantısında Sovyet delegasyonu. Litvinov’un söylevi (ve başka belgeler). Moskova, 1928, 84 sayfa. Silahsızlanma Komisyonunun 15 Nisan 1929’dan 6 Mayıs 1929’a kadar süren VI.Toplantısında Sovyet delegasyonu (malzemeler). Moskova, 1929, 71 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları). Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği delegasyonu silahsızlanma Komisyonunun son toplantısında (VI.Oturumun ikinci bölümü). 6 Kasım 9 Aralık 1930 (malzemeler). Moskova, 1931, 100 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları).

Araştırmalar, bildiriler ve diplomatik yazışmalarla uluslararası siyaset... I. 1928 yılında. Moskova, 1929, 278 sayfa. II. 1929 yılında. Moskova, 1931, 316 sayfa. III. 1930 yılında. Moskova, 1932, 413 sayfa.

1929 yılındaki Çin-Sovyet çatışması Belgeler derlemesi. Moskova, 1930, 89 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları).

Dawes planı. Dawes komisyonunun raporu. Ek: Londra Konferansının protokolü. 2.Baskı, Moskova, 1925, 267 sayfa.

Tazminatlar sorununa çözüm planı. Dawes ve Mac Kena başkanlığındaki uzman Komitelerinin raporları. A. Zak’ın Rusça çevirisi. Moskova, 1925, 170 (“Dünya ekonomisinin sorunları”).

Young planı ve 1929-1930 La Haye Konferansı. L. İvanov ve A. Yerusalimski’nin yönetimi ve bir giriş yazısıyla. E. Varga’nın önsözü. Belgeler ve malzemeler Moskova-Leningrad, 1931, XXIII 240 sayfa.

Locarno anlaşmaları. Resmî metnin çevirisi. Moskova, 1925, 40 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları).

Alman tazminatları ve uzmanlar Komitesinin raporu. (Metinler derlemesi.) F. Rotstein ile E. Varga’nın giriş yazıları. Ek: J. Keynes’in makalesi. Moskova-Leningrad, 1925, 160 sayfa (Komünist Akademisi. Uluslararası politika seksiyonu).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. Dışişleriyle görevli Halk komiserliği). Sovyetler II.Kongresi’ne sunulan 1923 kontrandüsü. Moskova, 1924. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Sovyetler III.Kongresi’ne sunulan 1924 yılı kontrandüsü. Moskova, 1925, Ek... Moskova, 1925.

Aktenstücke über den Französisch -Belgischen Einmarsch in das Ruhrgebiet Cilt 1-4. Berlin, 1923 (Reichstag, I, Wahiperiode 1920-1923

Le congrès du Khalifat (le Caire, 13-19 Mai 1926) et le congrès du Monde Musulman (la Mekke, 7 Juin-5 Juillet 1926). Ed. par A. Sékaly (Hilafet Kongresi (Kahire, 13-19 Mayıs) ve Müslüman Âlemi Kongresi (Mekke, 7 Haziran-5 Temmuz 1926). Yayınlayan, A. Sékaly). Paris, 1926, 219 sayfa (Collection de la Reveue du monde Musulman -Müslüman Âlemi Dergisi'nin koleksiyonu).

Convention and transitory provision, concerning Memel, signed at Paris May 18th, 1924 (League of Nations. Official Journal. No. 28 Cemiyet-i Akvam. Resmî gazete. No. 28)

Danzig vor dem Völkerbund. Verhandlungsberichte und amtliche Schrift stücke betr. Danziger Fragen, die während der 1-53. Tagung des Rats des Völkerbundes (Januar 1920 bis Dezember 1928) erörtet wurden. Zusgest. u. übers beim. Senat der Freien Stadt Danzig. Cilt 11-4. Danzig, 1929.

Deutschland unter dem Dawesplan. Die Reparationsleistungen... Die Berichte des Generalagenten... nebst Sonderberichten der Komissare und Treuänder Cilt 1-2, Berlin, 1925-1930. (Metin Fransızca ve İngilizce olarak kaleme alınmıştır.)

The expert's plan for reparation payment Pub. by. the Reparation commission Paris, 1926, 397 sayfa.

Final protocol of the Locarno conference, 1925 (and annexes) together with treaties between France and Poland and France and Czechoslovakia Locarno, 16 Ekim 1925... Londra, 1925, 61 sayfa (Great Britain. Foreign office. Miscellaneous. No 11. Final protocol of the Locarno conference, 1925 and treaties between France and Poland and France and Czechoslovakia New York, 1926, 92 sayfa. International conciliation. No. 216. -Uluslararası uzlaşım. No. 216).

The final settlement of the reparations problems growing out of the world war New York, 1930, 205 sayfa (Hague conference, 1929. International conciliation. No. 262).

Französisch-britisches Abkommen vom 9. Juli 1924 über die Anwendung des Dawes-Plans "Archiv der Friedensverträge" Mannheim, 1924. Cilt 2, s. 539-546 (Fransızca, İngilizce ve Almanca).

Frontier between Turkey and Iraq. Treaty between Great Britain and Iraq, signed at Bagdad on January 13th 1926 (Türkiye ile Irak arasındaki sınır. Büyük Britanya ile Irak arasında 13 Ocak 1926 tarihinde Bağdat'ta

imzalanan anlaşma). Cenevre, 1926, 6 sayfa (League of Nations publications -Cemiyet-i Akvam yayınları).

Gesetz über die Verträge von Locarno und den Eintritt Deutsclands in den Völkerbund vom 28. November 1925, sowie dem (sic!)Wortlaut des Notenweshsels zwischen der deutschen Regierung und dem Generalsekretär des Völkerbundes vom 14. bis 17. März 1936. Mit einer Einleitung von V. Bruns Berlin, 1936, 77 sayfa.

International conference of American states on conciliation and arbitration. Washington 1928-1929. Proceedings Washington, 1929, X, 738 sayfa. General convention of inter -American conciliation, general treaty of inter -American arbitration, protocol of progressive arbitration, final act Washington, 1929, 97 sayfa.

Japan’s dream of world empire. The Tanaka memorial Ed. with introduct. by C. Crow New York-Londra, 1942, 118 sayfa.

Der Komplott-Prozess von Colvarvom 1-24. Mai 1928. Gesammelte Verhandlungsberichte Colmar, 1928, 256 sayfa.

League of Nations. Special session of the Assembly. Geneva, March 1926. Admission of Germany ito the League of Nations. Letter from the German government Cenevre, 1926.

League of Nations. Special session of the Assembly. Geneva, March 1926. Admission of new members to the League of Nations. Germany. Report presented by the First committee to the Assembly Cenevre, 1926.

Limburg gegen Stadt-Anzeiger. Bericht über den Prozess des rheinischen Separatismus 18-24. Januar 1928 in Köln. 2. Aufl. Köln, 1928, 124 sayfa.

Locarno. Amtliche Dokumente und öffentliche Zeugnisse zur Geschichte des Rheinpaktes und der Schiedesverträge. Mit dem Wortlaut der Verträge hrsg. von O. Bauer Bielefeld-Leipzig, 1929, 92 sayfa.

The Locarno conference, October 5-16, 1925 (Locarno Konferansı, 5-16 Ekim 1926). Boston, 1926, 75 sayfa (World peace foundation. Pamphlets. Vol. 9, no. 1, 1926).

Locarno. Dokumentensemmlung von F. Berber Berlin-Hamburg, 1936, X, 408 sayfa.

Materialen zum Kriegsächtungspakt. (3. ergänz. Ausg.) Berlin, 1929, 174 sayfa (Deutschiand, Auswärtiges Amt).

Die Neue Plan. Young-Plan und Haager Vereinbarungen nebs den deutschen Ausführungsvorschriften hrsg. und erläutert von E. Heilfron

und P. Nassen Berlin, 1931, VIII, 524 sayfa.

Pacte de sécurité (Güvenlik paktı) I-II. Paris, 1925. (République Française. Ministère des Afraires étrangères-Fransız Cumhuriyeti. Dışişleri bakanlığı.) I-II Neuf pièces relatives à la proposition faite le 9 Février 1925 par le gouvernement Allemand. 31 pages. II. Documents signés ou paraphés à Locarno le 16 octobre 1925, 39 pages (I. 9 Şubat 1925 günü Alman hükûmeti tarafından yapılmış olan öneriye ilişkin dokuz belge. 31 sayfa. II. 16 Ekim 1925 günü Locarno'da imzalanmış ya da parafe edilmiş olan belgeler, 39 sayfa).

Le pacte Kellog. Documents concernant le Traité multilatéral contre la guerre signé à Paris le 27 Août 1978, recuellis avec une préf. un tableau synoptique des projets Américains et français et une bibliographie par A. Lysen (27 Ağustos 1928 günü savaşa karşı Paris'te imzalanan çok yanlı Anlaşmaya ilişkin belgeler; bir önsöz, Amerikan ve Fransız tasarılarını gösteren bir sinoptik (Bir şeyin bütün ayrıntılarını bir bakışta gösteren) tablo ve A. Lysen tarafından hazırlanmış bir kaynakça ile birlikte derlenmiştir). Leyden, 1928, 95 sayfa.

The Pact of Paris, With historical commentary by J. T. Shotweel. Text of treaty and related documents Worcester-New York, 1928, 96 sayfa (International conciliation. No. 243-Uluslararası uzlaşma. No. 243).

Papers relating of the foreign relations of the United States 1928 (Amerika Birleşik Devletleri'nin dış ilişkilerine değin evrak, 1928). Cilt 1-3, Washington, 1942-1943 (United States, Department of U.S.A -Amerika Birleşik Devletleri. Dışişleri Bakanlığı).

Paris, Convention. 1928, August 27. Treaty for the renunciation of war. Text of the treaty, notes exchanged, instruments of ratification and of adherence and other papers Washington, 1933, VIII, 315 sayfa (United States, department of State-Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı).

Recueil des ordonnances, instructions et décisions de la Haute Commission Interalliée des territoires Rhénans, Ren toprakları Müttefikleri Yüksek Komisyonu'nun buyrultuları, talimatları ve kararları derlemesi). Mayence, 1923, IV, 640 sayfa.

La réforme agrairen Roumanie et les optants Hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations. Mémoire du gouvernement royal de Roumanie concernant la proposition du 8 Mars 1928 (Romanya'da toprak

reformu ve Transilvanyalı Macarlar Cemiyet-i Akvam'da. Romanya krallık hükûmetinin 9 Mart 1928 tarihli öneriye ilişkin andıç). Paris, 1928, 108 sayfa (Ministère des Affaires étrangères-Dışişleri Bakanlığı).

Report of commites of experts to Reparation commission. Compete official English text with annexes. From federal reserve bulletin, May, 1924 Washington, 1924, III, 67 sayfa (Reparation commission-Tazminat komisyonu).

Reparation conference, London. July-August 1924. Proceedings... Londra, 1924, 361 sayfa (Miscellaneous. No. 17. 1924.

Die Sachverständigengutachten. Die Berichte der von der Reparations kommission eingesetzten beiden Sachverständigenkomitees vom 9. April 1924 nebst allen Beilagen. Einz. autor. Ausg. im Auftr. D. Auswärt. Amtes. Amtl. Tex d. Reparationskomm. in Franz. u. engl. Sprache u, amtl. deutsche Übertr. 2 Aufl. Berlin, 1924. XIII, 174 sayfa.

The Status of the Memel territory Cenevre, 1924 (League of Nations-Cemiyet-i Akvam). (Documents relatifs aux négociations sur le statut. Le texte du statut se trouve dans League of Nations, Official Journal, 1924, Sept. -Statü üzerindeki müzakerelere ilişkin belgeler. Statü metni, Cemiyet-i Akvam Resmî Gazetesi Eylül 1924 sayısında bulunmaktadır.)

Textes organiques de la zone de Tanger. Edition Française officielle (Tanca bölgesinin kurucu metinleri. Resmî Fransız Yayınları). Rabat, 1925, 83 sayfa.

The United States and treaties for the avoidance of war... Text of the Briand Kellog treaty. Signed february 6, 1928. By Ph. C. Jessup New York, 1928, 71 sayfa (International conciliation. No. 239-Uluslararası uzlaşma. No. 239).

Die Verträge über Besetzung und Räumung des Rheinlandes und die Ordonnanzen der Interallierten Rheinlandoberkommission in Coblenz. Textaufgabe der Verträge und der Ordonnanzen 1. bis 302. und der Anweisungen 1. bis 26. in französisch und deutsch nebst einer Karte des Gebiets. Bearb. und mit Erläuterungen versehen von. W. Vogels Berlin, 1925, 398 sayfa (Inter-allied Rhineland hign commission -Ren Toprakları Müttefikler arası Yüksek Komisyonu).

Zbior dokumentow urzedowych dotyczacych stosunku Wolnego Miasta Gdanska do Rzeczypospolitej Polskiej 1918-1926. Wydane przez

Komisarjat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Gdansku, cz. 1-6, 1923-1931.
Zusammenstellung der zwischen derFreien Stadt Danzig unn der Republik Polen abgeschlossenen bedeutsamen Verträge. Abkommen und Vereinbarungen 1924-1927 Danzig, 1928, 116 sayfa.

C) Siyaset Adamlarının Söylev ve İncelemeleri

BENES, E. Five years of Czechoslovak foreign policy. (Speech of Eduard Benes in Committee of parliament, february 6, 1924) Prag, 1924, 39 sayfa.
BENES, E. La situation internationale et la politique étrangère Tchécoslovaque. Exposé de... E. Benes, ministre des affaires étrangères, aux commissions des Affaires étrangères de la Chambre des députés et du Sénat le 6 Juin 1928 (Uluslararası durum ve Çekoslovak dış politikası. Dışişleri Bakanı E. Benes'in, 6 Haziran 1928 günü, Millet Meclisi ve Senato Dışişleri komisyonları önünde yaptığı açıklama). Prag, 1928, 25 sayfa (Sources et documents Tchécoslovaques. No. 6 -Çekoslovak kaynakları önünde yaptığı açıklama). Prag, 1928, 25 sayfa (Sources et documents Tchécoslovaques. No. 6 -Çekoslovak kaynakları ve belgeleri. No. 6).
BRIAND, A. Dans la voie de la paix. Discours du 8 Novembre 1929 (Barış yolunda. 8 Kasım 1929 günü verilen söylev). Paris, 1929, 65 sayfa (Documents Européens publies sous la direction de L. Maury-L. Maury'nin yönetimi altında yayınlanan Avrupa belgeleri.)
BRIAND, A. Frankreich und Deutschland. Mit einer Einleitung von G. Stresemann. Hrsg. von A. Rosenberg Dresden, 1928, 205 sayfa.
BRIAND, A. Paroles de paix (Barış konuşmaları). Paris-Brüksel, 1927, 181 sayfa.
Briefwechsel zwieschen Poincaré und MacDonald... "Archiv der Friedensverträge" Mannheim, 1926, cilt 2. s. 530-538.
CACHIN, M. La politique du cartel envers la Russie des Soviets. Discours "Prononcé à la Chambre des députés le 21 Janvier 1925 (Kartel'in Sovyet

Rusya'ya karşı güttüğü siyaset. 21 Ocak 1925 günü Millet Meclisi'nde verilen söylev). Paris, 1925, 44 sayfa (Le problème de la paix et les dettes extérieures -Barış sorunu ve dış borçlar).

CHAMBERLAIN. A. Peace in your time. Addresses on Europe and the Empire Londra, 1928, X, 308 sayfa.

CUNO, W. Die Bilanz des Ruhreinbruchs. Rede des Reichskanzlers Cuno im Reichstag am 6. März 1923 Berlin, 1923, 24 sayfa.

HALIFAX, K.G. Speeches on foreign policy. Ed. by H.H.E. Craster (Dış politika üzerine konuşmalar. Yayınlayan: H.H.E. Craster). Londra, 1940, X, 368 sayfa (Royal institute of international affairs-Krallık Uluslararası Sorunlar Enstitüsü).

KALİNİN, M. Uluslararası durum ve iç durum. Moskova-Leningrad, 1926, 52 sayfa.

KELLOGG, F.B. The settlement of international controversies by pasific means. An address by the honorable F.B. Kellogg, secretary of state of the United States, delivered before the World alliance for international friendship at New York city, November 11, 1928 Washington, 1928, 12 sayfa.

POINCARE, R. Discussion... sur la politique extérieure du gouvernement (Hükûmetin dış politikası üzerine müzakere). Paris, 1924, 44 sayfa.

STRESEMANN, G. Vermächtnis. Das Nachlass in drei Bänden... Hrsg. von H. Bernhard unter Mitarbeit von W. Goetz und P. Wiegler Cilt 1-3. Berlin, 1932-1933.

D) Tarih Araştırmaları ve Siyaset Hayatına Toplu Bakışlar

Ruhr sorunu konusunda malzemeler. (Alman topraklarının Fransa-Belçika tarafından işgalinin ve bu işgalin sonuçlarının tarihi.) Moskova, 1923, 219 sayfa.

Tazminatlar sorununda yeni aşama. E. VARGA, V. GORFİNKEL, T. LOUFBOHEN, A. ROMANSKİ, I. FAINGAR tarafından ortaklaşa hazırlanmış yapıt. Moskova, 1929, 184 sayfa. (Komünist Akademisi. Dünya ekonomisi ve politikası Enstitüsü.)

Young planı. Tam metin ve G. Solovey'in (ve daha başkalarının) makalesi (makaleleri). F. Rotstein'in yönetiminde ve önsözüyle. Moskova, 1930, 291 sayfa.

STEIN, B. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dış ticaret politikası. Moskova-Leningrad, 1925, 140 sayfa.

STEIN, B. ve RAPPOPORT, A. 12 Ekim 1925 Sovyet-Alman ticaret anlaşması. Moskova, 1926, 278 sayfa.

TERENTİEV, N. Sovyetler Birliği, emperyalizm ve Çin. Doğu Çin'in ilhakı ve Sovyet-Çin ilişkilerinin kopuşu. Moskova-Leningrad, 1929, 80 sayfa.

VARGJA, E. Daves planı ve 1924 dünya bunalımı. Choul-Chental'in elyazmasının çevirisi. Moskova, 1925, 127 sayfa.

VOITINSKI, G. Doğu Çin demir yolu hattı ve emperyalistlerin Çin politikası. Moskova, 1930, 72 sayfa (Komünist Akademisi. Dünya ekonomisi ve politikası Enstitüsü).

ANDREA. La révolte Druze et l'insurrection de Damas 1925-1926 (Dürzi isyanı ve Şam ayaklanması, 1925-1926). Paris, 1937, 242 sayfa (Bibliothèque Historique-Tarih Kitaplığı).

AULD, G.P. The Dawes plan and the new economics. With foreword by R.C. Dawes. Garden City New York, 1927, 317 sayfa.

BLONDEL, G. Le triomphe du Germanisme (Germen birliği ülküsünün zaferi). Paris, 1934, 182 sayfa.

BONN, M. I. Der neue Plan als Grundlage der deutschen Wirtschaftspolitik Münih-Leipzig, 1930, VIII, 266 sayfa. (Veröffentlichungen des Instit. für Finanzwesen an der Handels-Hochschule. Berlin.

BONNAMOUR, G. Le rapprochement Franco-Allemand. Edition augm. de trente pièces jointes. Comprenant: les paiements Allemands. Le pain Dawes, les correspondances diplomatiques entre l'Angleterre et la France au sujet des traités signés à Locarno et le texte complet des dits traités (Fransız-Alman yakınlaşması. Otuz belge eklenerek genişletilmiş baskı. Eklenen belgeler şu konuları kapsıyor: Alman ödemeleri, Dawes planı, Locarno'da imzalanan antlaşmalar konusunda İngiltere ile Fransa arasındaki diplomatik yazışmalar ve söz konusu antlaşmaların tam metinleri). Paris, 1927, 386 sayfa.

CANTALUPO, R. L'Italia Musulmana (Müslüman İtalya). Roma, 1928, 434 sayfa.

CHANG CHUNG TAO. Les traités inégaux de la Chine et l'atitude des Puissances (Çin'in imzaladığı eşitsiz anlaşmalar ve büyük Devletlerin tavrı). Paris, 1929, 216 sayfa.
CHARLES, R. Le statut de Tanger, son passé, son avenir (Tanca'nın statüsü, geçmişi, geleceği). Cezayir, 1927, 192 sayfa.
DAWES, R.C. The Dawes plan in the making... With foreword by F.O. Lowden Indianapolis, 1925, 525 sayfa.
DEAK, F. The Hungarian-Rumanian land dispute; a study of Hungarian property rights in Transylvania, under the treaty of Trianon. With an introd. b, G.W. Wickersham New York, 1928, XIV, 272 sayfa.
DOBRIN, C.J. Les optants Hongrois et la réforme agraire Roumaine (Macar seçiciler ve Romen toprak reformu). Paris, 1929, 249 sayfa.
DURAND, R. Le problème de Tanger. Préf. de J. Bainville (Tanca sorunu, J. Bainville'in önsözüyle). Paris, 1926, 132 sayfa.
FABRE-LUCE, A. Locarno sans rêves (Düşe kapılmaksızın Locarno). Paris, 1927, 242 sayfa.
GAULIS, B.G. La question Arabe. De l'Arabie du Roi İbn Saoud à l'indépendance Syrienne (Arap sorunu. Kral İbn Saud'un Arabistan'ından Suriye'nin bağımsızlığına). Paris, 1930, 308 sayfa.
GLASGOW, G. From Dawes to Locarno; being a critical record of an important achievement in European diplomacy 1924-1925. With a foreword by J.R. MacDonald Londra, 1925, XVI, 185 sayfa.
GREER, G. The Ruhr-Lorraine industrial problem. A study of the economic inter-dependence of the two regions and their relation to the reparation question Londra, 1925, XX, 348 sayfa.
HARRIS, W.B. France, Spain and the Rif (Fransa, İspanya ve Rif). Londra, 1927, XII, 338 sayfa.
HERNANDEZ MIR, F. Del desastre a la victoria, 1921-1926. El Rif por Espana Madrid, 1927, 244 sayfa.
HOEPLI, H.U. England im Nahen Osten. Das Königreich Irak und die Mossulfrage Erlangen, 1931, XI, 168 sayfa (Erlangen Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte. Bd. 10.
HOLCOMBE, A.N. The Chinese revolution. A phase in the regeneration of a world power Cambridge, Mass., A.B.D. 1930, 401 sayfa (The Bureau of international research of Harvard university and Radcliff college.

HUBERT-JACQUES. L'aventure Riffaine et ses dessous politiques (Rif macerası ve siyasal gizli yanları). Paris, 1927, 379 sayfa.

Die interallierten Schulden. Ihre Entstehung und ihre Behandlung im Young Plan. Bearb. im Statischen Reichsamt. Berlin, 1930, 202 sayfa (Einzelschriften zur Statistik des Deutschen Reichs. No. 11).

KELCHNER, W. H. Latin American relations with the League of Nations (Latin Amerika'nın Cemiyet-i Akvam'la ilişkileri). Boston, 1930, XIII, 207 sayfa (World peace foundation pamphlets.

KER, A. Le Comité des forges et l'occupation de la Ruhr (Demir sanayi Komitesi ve Ruhr havzasının işgali). Paris, 1923, 32 sayfa.

LANIA, L. Der Hitler-Ludendorff Prozess Berlin, 1925, 134 sayfa.

MILLER, D.H. The peace pact of Paris. A study of the Briand-Kellogg treaty. (Paris barış paktı. Briand-Kellogg anlaşması üzerine bir inceleme). New York-Londra, 1928, VII, 287 sayfa.

MOULTON, H.G. ve MCGUIRE, C.E. Germany's capacity to pay. A study of the reparation problem (Almanya'nın ödeme gücü. Tazminat sorununun bir incelemesi). Washington, 1923, XIII, 384 sayfa (Inst. of economics. Investigation).

MYERS, D.P. Origin and conclusion of the Paris's pact. The renunciation of national policy. Boston, 1929, VIII, 227 sayfa (World peace foundation pamphlets. Vol. 12. No. 2).

NIKOLITCH, D. Les différends de frontières de l'Albanie et le traité İtalo-Albanais du 27 Novembre 1926 (Arnavutluk'un sınır anlaşmazlıkları ve 27 Kasım 1926 tarihli İtalyan-Arnavut anlaşması). Paris, 1927, 231 sayfa.

NONU, J.M. Le règlement des dettes interalliées et le plan Dawes (Müttefikler arası borçların ödenmesi ve Dawes planı). Paris, 1929, 630 sayfa.

PERI, G. Genève-Locarno. La Société des Nations et le pacte de garantie. Préf. de A. Marty (Cenevre-Locarno. Cemiyet-i Akvam ve garanti anlaşması. A. Marty'nin önsözüyle). Paris, 1926, 164 sayfa.

PINON, R. La bataille de la Ruhr 1923 (Ruhr savaşı 1923). Paris, 1924, 231 sayfa (Chroniques du ministère Poincaré. 11 Mai 1924 Cilt 1-2. Kaunas, 1934.

ROGGE, A. Die Verfassung des Memelgebiets. Ein Kommentar zur Memelkonvention Berlin, 1928, XVI, 494 sayfa (Handbücher des Ausschusses für Minderheitenrecht. Hrsg. von M.H. Boehm).

SARAILIEFF, G.V. Le conflit Gréco-Bulgare d'Octobre 1925 et son règlement par la Société des Nations (Ekim 1925'teki Yunan-Bulgar çatışması ve bunun Cemiyet'i Akvam tarafından çözülüşü). Amsterdam, 1927, 165 sayfa.

SCHACHT, H. Das Ende der Reparationen Oldenburg, 1931, 246 sayfa.

SHOTWELL, J. T. War as an instrument of national policy and its renunciation in the pact of Paris New York, 1929, X, 310 sayfa.

SIRDAR IKBAL SHAH. The tragedy of Amanullah (Amanullah'ın tragedyası). Londra, 1933, 288 sayfa.

STRUPP, K. Das Werk von Locarno. Eine Völkerrechtlich-politische Studie Berlin-Leipzig, 1926, 180 sayfa.

STUART, G.H. The international city of Tangier (Açık şehir Tanca). Stanford Üniversitesi, Kaliforniya-Londra, 1931, XIII, 322 sayfa.

Survey of American foreign relations. Ed. by Ch. P. Howland Cilt 1-4. New Haven 1928-1931. (Publications of the Council of foreign relations.)

TEMPERLEY, H. ve PENSON, L.M. A century of diplomatic Blue books 1814-1914. Lits edited with historical introductions, by H. Temperley and L.M. Penson Cambridge, 1938.

WEGERER, A. Bibliographie zur Vorgeschichte des Weltkrieges Berlin, 1934.

WENCKSTERN, F. Bibliography of the Japanese Empire (Japon İmparatorluğu kaynakçası). Cilt 1-2. Leiden-Tokyo, 1895-1907.

WHEELER-BENNET, J.H. ve LATIMER, H. Informations on the reparation settlement being the background and history of the Young Plan and the Hague agreements 1929-1930... With a foreword by C. Addis Londra, 1930, 252 sayfa (information series. No. 6).

Genel Literatür

GRIMM, E. 1842-1925 yılları arasında Uzak Doğu'daki uluslararası ilişkilerin tarihine ilişkin anlaşmalar ve öbür belgeler derlemesi. Moskova, 1927.

MARTENS. Anlaşmalar Derlemesi. Cilt IV, II.Bölüm: Almanya ve Avusturya ile yapılan anlaşmalar. St.Petersburg, 1878. Cilt VIII: Almanya ile yapılan anlaşmalar, 1825-1888. St.Petersburg, 1888. Cilt XII: İngiltere ile anlaşmalar, 1832-195. St.Petersburg, 1898. Cilt XV: Fransa ile Anlaşmalar, 122-1906. St.Petersburg, 1909.

Nota, antlaşma ve bildirilerin ışığında modern zamanların uluslararası politikası. Birinci bölüm; Fransız devriminden emperyalist savaşa. Moskova, 1925. İkinci bölüm; Emperyalist savaştan Sovyet Rusya'ya uygulanan ablukanın kaldırılışına. Moskova, 1926.

Emperyalizm döneminde uluslararası ilişkiler. Çarlık ve Geçici dönem hükûmetlerinin Arşiv belgeleri, 1878-1917. 2.Seri 1900-1913. Cilt 18, 19, 20. Moskova, 1938-1940. 3.Seri, 1914-1917. Cilt 1-10 Moskova, Moskova, 1931-1938.

Rusya tarafından imzalanmış antlaşmalar ve uzlaşmalar derlemesi... 1774-1906. V.Aleksandrenko'nun giriş yazısı ve notlarıyla. Varşova, 1906.

CLERCQ, J. ve A. Recueil des traités de la France, publiés sous les auspices du ministèredes Affaires étrangères (Fransa tarafından imzalanan anlaşmalar derlemesi, Dışişleri bakanlığının yardımıyle yayınlanmıştır). Cilt XI-XXIII, 1872-1906. Paris, 1880-1919.

A collection of neutrality laws, regulations and treaties of various countries. Ed. and annot. by F. Deak and Ph. C. Jessup Vol. 1-2. Washington, 1939. (Publications of the Carnegie endowment for international peace. Division of internation allaw).

Documents diplomatiques français, 1871-1914 (Fransız diplomatik belgeleri, 1871-1914). Paris, 1.Seri (1871-1900). Cilt 1-8, 1929-1936. 2.Seri (1901-1911). Cilt 1-7, 1931-1937. 3.Seri (1912-1914). Cilt 1-2, (1922-1931).

Die Gross Politik der Europäischen Kabinette, 1871-1914. Sammlung der diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes Cilt 1-40. Berlin, 1922-1927.

Pribram. Die polischen Geheimverträge Osterreich-Ungarns, 1897-1914 Cilt 1-2. Viyana, 1920.

Genel Karakterli Yapıtlar

LENİN, V. Emperyalizm, Kapitalizmin En Son Aşaması.
LENİN, V. Komünist Enternasyonali'nin II.Kongresi, 19 Temmuz-8 Ağustos 1920.
LENİN, V. Savaş ve Devrim, 27 (14) Mayıs 1917 günü verilen konferans.
LENİN, V. 1870 Sonrası Dünya Tarihine Bir Sentez Denemesi. "Emperyalizm tarihi defterleri". Moskova, 1939
STALİN, J. Leninizm'in İlkeleri Üzerine. 1924 yılı Nisan ayı başlangıcında Sverdlovsk Üniversitesinde verilen konferans. "Leninizm'in sorunları". Moskova, 1939.
STALİN, J. Sovyetler Birliği'nin Büyük Yurtseverlik Savaşı Üzerine. Moskova, 1944.
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist Partisi Tarihi. Moskova, 1942.
ZAYONÇKOVSKİ, A. Rusya'nın Dünya Savaşı'na Hazırlanması. Leningrad.
ZAYONÇKOVSKİ, A. Rusya'nın Dünya Savaşı'na Hazırlanması. Askerî hazırlık ve ilk planlar. Moskova, 1926.
Modern Tarih. İkinci bölüm. E. Tarlé'nin yönetimi altında yazılmıştır. Fransız Alman savaşı ve Komün'den Rusya'da Ekim Devrimi'nin zaferi ve emperyalist savaşın sonuna kadar (1870-1918). Moskova, 1939.
TARLE, E. Emperyalizm Döneminde Avrupa, 1871-1919. Moskova, 1928.
BOURGEOIS, E. Manuel historique Mondiale, 1878-1919. Emprise et nations (Dış politika tarihi elkitabı. Cilt IV. Dünya politikası, 1878-1919. İmparatorluklar ve uluslar). Paris, 1927.
CARROLL, E. French public opinion and foreign affairs, 1870-1914. (1870-1914 yılları arasında Fransız kamuoyu ve dış işleri). New York, 1931.
CARROLL, E. Germany and the Great powers, 1866-1914. A study of public opinion and foreign policy New York, 1938.
The Cambridge history of British foreign policy, 1783-1919. Ed. by A. Ward and G. Gooch Cilt 3, 1866-1919. Londra, 1923.
DEBIDOUR, A. Histoire diplomatique de l'Europe, A-B (Avrupa Diplomasisinin Tarihi, A-B). Paris, 1926-1929. A: Depuis l'ouverture du Congrès de Vienne jusqu'à la clôture du Congrès de Berlin, 1814-1878. B: Depuis le Congrès de Berlin jusqu'à nos jour (A: Viyana Kongresi'nin

açılışından Berlin Kongresi'nin kapanışına kadar. 1814-1878. B: Berlin Kongresi'nin kapanışından günümüze kadar).
GOOCH, G.P. History of modern Europe, 1878-1919 (Modern Avrupa'nın Tarihi, 1878-1919). Londra, 1923.
GRANT, A.J. ve Temperley, H.W. Europe in the nineteentf century, 1789-1914 Londra-New York, 1927.
HAUSER, H. Histoire diplomatique de l'Europe, 1871-1914 (Avrupa Diplomasisinin Tarihi, 1871-1914). Cilt 1-2. Paris, 1929.
MOON, P. Th. Imperialism and world politics (Emperyalizm ve Dünya Politikası). New York, 1927.
RENOUVIN, P. La crise Européenne et la Grande Guerre, 1904-1918 (Dünya Bunalımı ve Büyük Savaş, 1904-1918). Paris, 1934 (Peuples et civilisations -Halklar ve Uygarlıklar, 19).
RENOUVIN, P. ve başkalarının da katılmasıyla. La paix armée et la Grande Guerre, 1871-1919 (Silahlı Barış ve Büyük Savaş, 1871-1919). Paris, 1939.
SONTAG, R.J. European diplomatic history, 1871-1932 (Avrupa Diplomasisinin Tarihi, 1871-1932). New York-Londra, 1933.

A) Kaynaklar

WILHELM VON PRUSSIA. Prusya İmparatoru Wilhelm'in Rus İmparatoru III.Aleksandr'a dört mektubu. "Kızıl Arşivler", 1922, cilt 2.
1877 Türk-Rus savaşından sonra aynı yıl Berlin'de toplanan Avrupalı büyük Devletler Kongresi. Moskova, 1878.
LAMSDORF, V. Günce, 1886-1890. Moskova-Leningrad, 1926.
LAMSDORF, V. Günce, 1891-1892. Moskova-Leningrad, 1934.
LAMSDORF, V. Günce, 1894-1895. "Kızıl Arşivler", 1931, cilt 3.
NELİDOV, A. 1882 yılında Boğazların işgali üzerine. A. Nelidov tarafından sunulmuş olan andıç. "Kızıl Arşivler", 1931, cilt 3.
PAVLOVİÇ, P. Rus Çarlığının Bulgaristan'daki maceraları. Belgeler derlemesi. Moskova, 1935.
Rus-Alman İlişkileri. Gizli belgeler. "Kızıl Arşivler", 1922, cilt 1.

SKOBELEV, M. 1882 yılında Paris'te verilen söylev. E. Tarlé'nin giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1928, cilt 2.
1875 Fransız-Alman Bunalımı. A. Yerusalimski'nin giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1938, cilt 6.
ŞUVALOV, P. 1878 Berlin Kongresi Üzerine. V. Kovstov'un giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1933, cilt 4.
Accounts and papers. State papers. ("Blue books".) Londra, 1876-1878.
France. Ministère des Affaires étrangères. Documents diplomatiques. Affaires d'Orient, 1875-1876-1877. Appendice. Conférence de Constantinople, décembre 1876 -janvier 1877 (Fransa. Dışişleri bakanlığı. Diplomatik belgeler. Doğu sorunları, 1875-1876-1877. Ek. İstanbul Konferansı. Aralık 1876 Ocak 1877). Paris, 1877.
Österreich -Ungarn. Ministerium des Aussern. Aktenstücke aus den Korrespondenzen des K. u. K. Ministeriums des Aussern über orientalische Angelegenheiten ("Rotbücher"). Wien, 1878. Vol. 16 Mai 1873 bis 31. Mai 1877. Vom 7. April 1877 bis 3. November 1878.
SABUROV, P. A. The Saburov memoirs of Bismarck and Russia Sambridge. 1929.
STAAL, G.F. Ch. Correspondance diplomatique, 1884-1900. Publ. par A. Meyendorff (Diplomatik yazışmalar, 1884-1900. A. Meyendorff tarafından Yayınlanmıştır). Cilt 1-2. Paris, 1929.
TEMPERLEY, H.WV. ve PENSON L.M. Foundations of British foreign policy from Pitt (1792) to Salisbury (1902) or Documents, old and new Cambridge, 1938.
Unprinted documents. Russo-British relations during the Eastern crisis. Ed. by R.W. Seaton-Watson. "Slavonic Reviews", 1924-1926. Cilt 3-4.
VICTORIA, Kraliçe. The letters of Queen Victoria. Second series. A selection from Her Majesty's correspondence and journal between the years 1862 and 1885. Ed. by G. E. Buckle Cilt 2, 1870-1878. Londra, 1926. Cilt 3, 1879-1885. Londra, 1928.
VICTORIA, Kraliçe. The letters of Queen Victoria. Third series. A selection from Her Majesty's correspondence and journal between the years 1886 and 1901 Cilt 1, 1886-1901. Londra, 1930.
İGNATİEV, N. Anılar... 1875-1877. "Tarih Habercisi", 1914, cilt 135, Ocak, Temmuz.
İGNATİEV, N. Anılar...1864-1874. Petrograd, 1916.

İGNATİEV, N. 1877-1878 savaşından önce Avrupa başkentlerine gezi. “Eski Rus Yapıtları”, 1914, cilt 157, Mart-Eylül.
KARSOV, İ. Diplomasi kulisleri. St. Petersburg, 1908.
BILLOT, A. La France et l’Italie, histoire des années troubles, 1881-1899 (Fransa ve İtalya, kargaşalı yıllarının tarihi, 1881-1899). Cilt 1-2, Paris, 1905.
BISMARCK, O. Gedanken und Erinnerungen Cilt 1-3. New York-Stuttgart, 1896-1922.
BLOWITZ, H.S. My memoirs Londra, 1903.
BLUNT. W. Secret history of the English occupation of Egypt. Being a personal narrative of events Londra, 1907.
BROGLIE, L. Mission de M. de Kontraud -Biron à Berlin, 1872-1878 (“Correspondant”). (M. de Gontaud-Biron’un Berlin Büyükelçiliği, 1872-1878), “Correspondant” dergisi. Paris, 1895: 25 Temmuz, 25 Ağustos ve 10 Ekim.
BÜLOWM, B. Denkwürdigkeiten. Hrsg. von F. von Stockhammern. T. 4. Jugend und Diplomatenjahre Berlin, 1931.
CRISPI, F. The memoirs of Francesco Crispi, tr. by M. Princhard-Agnetti from the documents collected and ed. by Th. Palamenghi-Crispi Cilt 1-3. Londra, 1912-1914.
CROMER, E.B. Modern Egypt (Modern Mısır). Cilt 1-2, Londra, 1908.
CYON, E. Histoire de l’Entente Franco-Russe. Documents et souvenirs, 1886-1894 (Fransız-Rus İttifakı Tarihi. Belgeler ve Anılar, 1886-1894). Paris, 1895.
DREUX, A. Dernières années de l’Ambassade en Allemagne de M. de Gontaud -(Birion’un Almanya’daki son Büyükelçilik yılları, 1874-1877). Paris, 1907.
ELLIOT, H. Some revolutions and other diplomatic experiences Londra, 1922.
FREYCINET, C. La question d’Egypte (Mısır Sorunu). Cilt 1-2, Paris, 1906.
FREYCINET, C. Souvenirs, 1878-1893 (Anılar, 1878-1893). Cilt 1-2, Paris, 1913.
GONTAUD-BIRON, E. Mon Ambassade en Allemagne, 1872-1873. Avec avant-propos et notes par A. Dreux’nün önsözü ve notlarıyla Paris, 1913.

HOHENLOHE-SCHILLINGSFÜRST, Ch. Denkwürdigkeiten. Hrsg. von F. Curtius Cilt 1-2 Stuttgart-Leipzig, 1907.
LOFTUS. Diplomatic reminiscences (Diplomatik anımsamalar). 2. seri, 1862-1879. Cilt 1-2 Londra, 1894.
LUCIUS VON BALLHAUSEN. Bismarck-Erinnerungen des Staatsministers Freiherrn Lucius von Ballhausen. 4-6 Aufl. Stuttgart-Berlin, 1921.
RADOWITZ, J.M. Aufzeichnungen und Erinnerungen aus dem Leben des Botschafters Joseph Maria von Radowitz. Hrsg. von H. Holborn Cilt 1, 1839-1877. Cilt 2, 1878-1890. Stuttgart-Berlin, 1925.
SABOUROV, P.A. Russie, France, Allemagne, 1870-1880. “La Revue de Paris” (Rusya, Fransa, Almanya. “Paris Dergisi”). 1912, Mart-Nisan sayıları, cilt 2.
SCHWEINITZ, H.L. Denkwürdigkeiten des Botschafters General von Schweinitz Cilt 1-2. Berlin, 1927.
TOUTIN, E. III.Alexandre et la la République Française. Souvenirs d’un témoin, 1885-1888 (III.Aleksandr ve Fransız Cumhuriyeti. Bir tanığın anıları, 1885-1888). Paris, 1929.
WALDERSEE, A. Denkwürdigkeiten des General-Feldmarschalls Alfred Grafen von Waldersee. Bearb. und hersg. von H. O. Meisner Cilt 1-3. Stuttgart-Berlin, 1923-1925.

B) Tarih Araştırmaları

MARX, K. Alman Sosyal-Demokrat Parti Komitesi’ne. “Marx ve Engels Arşivleri”, cilt 1.
ENGELS, F. Savaş Konusunda Yarı Resmî Ulumalar.
ENGELS, F. Avrupa Silahsızlanabilir mi?
ENGELS, F. Rus Çarlığının Dış Politikası.
STALİN, J. Engels’in “Rus Çarlığının Dış Politikası” başlıklı yazısı üzerine. “Bolşevik” dergisi 1941.
STALİN, J. Rus Komünist (Bolşevik) Partisi XIV.Kongresi’ne sunulan merkez komitesi siyasal raporu. “Leninizm’in sorunları”, Moskova-

Leningrad, 1928.
ANUÇİNA, A. 1878 Berlin Kongresi, St.Petersburg,1912.
GORİYANOV, S. İstanbul ve Çanakkale Boğazları. St.Petersburg ve Devlet arşivlerinde korunan diplomatik yazışmaların ışığında. St.Petersburg,1907.
YERUSALİMSKİ, A. 1875 alarmı. “Ranion Tarih Enstitüsü Andıçları”. 1928, cilt 6.
JIGAREV, S. Doğu Sorunu Karşısındaki Rus Politikası. Cilt 1-2. Moskova, 1890.
MARTENS, F. Doğu Savaşı ve Brüksel Konferansı, 1879-1878. St.Petersburg,1879.
MARTENS, F. Rusya ve İngiltere Orta Asya’da... St.Petersburg, 1880.
MURATOV, K. Doğu Bunalımında İngiltere’nin Rolü. “Marksist Tarihçi” dergisi, 1940.
ROTSTEIN, F. Mısır’ın Fethi ve Köleleştirilmesi. Moskova-Leningrad, 1925.
ŞAZKİN, S. Avusturya-Rusya-Almanya İttifakının Sonu. Cilt 1, 1879-1884. Moskova, 1928.
TATİŞÇEV, S. Rus Diplomasisinin Geçmişi. Tarihsel araştırmalar ve Eleştirisel Yazılar. St.Petersburg,1890.
KVOSTOV, V. Bismarck Dış Politikasının Bunalımı. “Marksist Tarihçi” dergisi, 1934.
ALBIN, P. L’Allemagne et la France en Europe, (1885-1894 yılları arasında Avrupa’daki Almanya ve Fransa) Paris, 1913.
ARGULL. The Eastern question (Doğu Sorunu). Cilt 1-2 Londra, 1879.
BECKER, O. Bismarck und die Einkreisung Deutschland. Cilt 1. Birmarcks Bündnispolitik Berlin, 1923.
CHARMATZ, R. Geschichte der auswärtigen Politik Österreichs im 19. Jahrhundert Cilt 1-2. Leipzig-Berlin, 1918.
CHIALA. Pagina di storia contemporanea Cilt 1-3 Torino, 1895-1898.
CHIRCI. V. Middie eastern question (Orta Doğu Sorunu). Londra, 1904.
DARMSTADTER, P. Geschichte der Aufteilung und Kolonistaion Afrikas seit dem Zeitalter des Entdeckungen. T. 2. Geschicte der Aufteilung Afrikas, 1870-1919. Berlin-Leipzig, 1920.
DAUDET, E. Histoire diplomatique de l’alliance Franco-Russe, 1873-1893 (1873-1893 Fransız-Rus İttifakının Diplomatik Tarihi) Paris, 1894.

DESPAGNET, F. La diplomatie de la Troisième République et le droit des gens (Üçüncü Cumhuriyetin diplomasisi ve uluslararası hukuk). Paris, 1904.

FULLER, J. V. Bismarck's diplomacy at its zenith Cambridge, 1922.

FULLER, J. V. The war scare of 1875. "American historical review", 1919, January.

GOOCH. G. P. Franca-German relations 1871-1914 (1871-1914 Yılları Arasında Fransız Alman İlişkileri) Londra, 1928.

GORIAINOV, S. The end of the alliance of the Emperors. "Amerikan historical review" (İmparatorlar İttifakının Sonu. "Amerikan Tarih Dergisi", 1918, cilt XXIII, no. 2.

HAGEN, M. Bismarck Kolonialpolitik (Bismarck'ın Sömürge Politikası). Stuttgart, 1923.

HARRIS, D. Diplomatic history of the Balkan crisis of 1875-1878: The first year. Londra-New York, 1936. (Hoover war liberary publ. II.)

HELLER, E. Das deutsch-österreichisch-ungarische Bündnis in Bismarcks Aussenpolitik. Berlin, 1925.

HELMS, A. Bismarck und Russland. Inaug. Dissertation

HERZFELD, H. Deutschland und das geschlagene Frankreich, 1871-1873. Friedenschluss. Kriegsentshädiung. Besatzungszeit Berlin, 1924.

HOLBORN, H. Bismarck europäische Politik zu Beginn der siebziger Jahre und die Mission Radowitz... Mit ungedruckten Urkunden aus dem politischen Archiv des Auswärtigen Amtes und dem Nachlass des Botschafters von Radowitz Berlin, 1925.

Italicus (Takma ad). Italiens Dreibundpolitik, 1870-1896 Münih, 1928.

JAPIKSE, N. Europa und Bismarck Friedenspolitik (Europa en Bismarck's vredespolitick). Die internationalen Beziehungen von 1871 bis 1890 Berlin, 1927.

LANGER, W. L. The European powers and the French occupation of Tunis 1878-1881. "American historical review", 1925, vol. XXX, no. 1.

LANGER, W. L. European alliances and alignements, 1871-1890 New York, 1931.

LANGER, W. L. Franco-Russian alliance 1890-1894 Cambridge, Mass-A.B.D. -Londra, 1929.

LEROY-BEAULIEU, A. La France, la Russie et l'Europe (Fransa, Rusya ve Avrupa). Paris, 1888.

MEDLICOTT, W. N. The Mediterranean agreements of 1887. “Slavonic Review” 1926, cilt V. no. 13.

NOLDE, V. L’alliance Franco-Russe. Les origines du système diplomatique d’avant-guerre (Fransız-Rus ittifakı. Savaş öncesindeki diplomatik sistemin kökenleri). Paris, 1936. (Intstitut d’études Slaves de l’Université de Paris. Collection historique, 7-Paris Üniversitesi Slav Araştırmaları Enstitüsü. Tarih dizisi, 7.)

PINON, R. France et Allemagne, 1870-1913 (Fransa ve Almanya, 1870-1913). Paris, 1913.

PLEHN, H. Bismarcks auswärtige Politik nach der Reichsgründung Münih-Berlin, 1920.

RACHFAHL, F. Deutschland und die Weltpolitik, 1871-1914. T. 1. Die Bismarck’sche Aera Stuttgart, 1923.

ROSEN, G. Die Stellungnahme der Politik Bismarcks zur Frage der staatsform in Frankreich von 1871 bis 1890. (Auf Grund der Aktenpublikation des Auswärtigen Amts.) Detmold, 1924.

ROTHFELS, H. Bismarcks englische Bündnispolitik Stuttgart-Berlin, 1924.

ROUIRE, A.M.F. La rivalité Anglo-Russe aux XIX.siècle en Asie. Golfe Persique, frontières de l’İnde (XIX.yüzyılda Asya’daki İngiliz-Rus rekabeti. İran körfezi, Hint sınırları). Paris, 1908.

ROQUES, P. Le contrôle militaire interallié en Allemagne. Septembre 1919 janvier 1927 (Almanya’daki müttefikler arası askerî kontrol. Eylül 1919 Ocak 1927). Paris, 1927.

SALVATORELLI, L. L’Italia nella politica internazionale dell’Era Bismarkiana. “Rivista storica İtaliana” 1923, Nisan sayısı.

SALVEMINI, G. La politica estera della destra, 1871-1876. “Rivista d’Italia. 1924, Novembre 15; 1925, Gennaio 15; Febraio 15.

SALVEMINI, G. Mussolini diplomate (Diplomat olarak Mussolini). Paris, 1932.

Sanctions: The character of international sanctions and their application. 2nd ed. Londra, 1935.

SCHACHER, G. Mitteleuropa und die westliche Welt Prag, 1936.

SCHEFER, Ch. D’une guerre à l’autre. Essai sur la politique extérieure de la Troisième République, 1871-1914 (Bir savaştan öbürüne. Üçüncü Cumhuriyet’in dış politikası üzerine deneme, 1871-1914). Paris, 1920.

SCHÜNEMANN, K. Die Stellung Österreich -Ungarns in Bismarck Bündnis politik. “Archiv für Politik und Geschichte”. 1926. Hft. 6.
SETON-WATSON, R. W. Disraeli, Gladstone and the eastern question. A study in diplomacy and party politcs Londra, 1935.
SFORZA, C. Diplomatic since the treaty of Versailles New Haven -Londra, 1928 (The institute of politics publications.) Williams college. Williamstown, Mass.
SIMONDS, F.H. ve EMENY, B. The great powers in world politics. International relations and economic nationalism New York, 1935.
SIKOSKY, Th. Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866 Cilt 1-2. Stuttgart-Berlin, 1913-1914.
SLOVÉS, H. La France et l’Union Soviétique. Préf. de H. Torrès (Fransa ve Sovyetler Birliği. H. Torrès’in önsözüyle). Paris, 1935.
STEWART, R.B. Treaty relations of the British commonwealth of Nations New York 1939.
SUMNER, B.H. Russia and the Balkans, 1870-1880 (1870-1880 Yılları Arasında Rusya ve Balkanlar). Londra, 1937.
Survey of international affairs, 1920-1938. By A. J. Toynbee and oth. Londra, Oxford, 1925-1942.
TABOUIS, G. They called me Cassandra new York, 1942.
TAFFS, W. The war scare of 1875. “Slavonic review” 1930, cilt 9.
The Treaty of Versailles and after. By Riddel, C.K. Webster, A.J. Toynbee and oth Londra, 1935.
The United States and the Soviet Union. A report on the controlling faetors in the relations between the United States and the Soviet Union New York, 1933 (Committee on Russian-American relations -Rus -Amerikan ilişkileri komitesi).
TIRARD, P. La France sur le Rhin. Douze année d’occupation rhénane (Fransa Ren üzerinde. Ren Topraklarının On İki Yıllık İşgali). Paris, 1930.
TORRE, A. Come la Francia s’impadroni di Tunisi. “Rivista di Roma” 1899, Nisan-Mayıs.
TRENTIN, S. Le fascisme à Genève (Cenevre’deki Faşizm). Paris, 1932.
Trützchler vo Falkenstein in Bismarck und die Kriegesgefahr des Jahres 1887. Dargestellt auf Grund der Bd 3-6 der grossen Akten-publikation des Auswärtigen Amtes und mit Benutzung unveröffentlicher Akten des Auswärtigen Amtes und Reichsarchivs Berlin, 1924.

VAUCHER, P. Post-war France Londra, 1934.
VONDRACEK, F.J. The foreign policy of Czechoslovakia, 1918-1935 (1918-1935 Yılları Arasında Çekoslovakya'nın Dış Politikası). New York, 1935.
WACHE, W. System der Pakte: die politischen Verträge der Nachkriegszeit Berlin, 1938.
WAHL, A. Vom Bismarck der siebzigen Jahre Tübingen, 1920.
WILLIAMS, B.H. American diplomacy. Policies and practice New York-Londra, 1936.
WOLFERS, A. Britain and France between two wars. Conflicting strategies of peace since Versailles New York, 1940.
WOU, P. Histoire diplomatique de la Chine depuis 1919. La revision des traités faites avec étrangers (1919 yılından bu yana Çin'in diplomatik tarihi. Çin ile Yabancı Ülkeler Arasında Yapılmış Olan Antlaşmaların Revizyonu). Paris, 1932.
ZIEMKE, K. Die neue Türkei. Politische Entwicklung 1914-1929 Stuttgart, 1930.
ZIMMERN, A. The League of Nations and the rule of law 1918-1935 Londra, 1936.

C) Biyografiler

NEVEDENSKİ, S. Katkov ve Çağı. St.Petersburg, 1888.
TATİŞÇEV, S. II.Aleksandr'ın Saltanatı ve Hayatı. Cilt 2. St.Petersburg, 1903.
AUBERT, O. Louis Barthou. Préf. de G. Doumergue (Louis Barthou. G. Doumergue'in önsözüyle). Paris, 1935.
BAKER, R.S. Woodrow Wilson. life and letters... Vol. 6. Facing war, 1915-1917. New York, 1937.
BARTEL, P. Le Maréchal Pilsudski (Mareşal Pilsudski). Paris, 1935.
BIRKENHEAD, F.W. Frederick Edwin, earl of Birkenhead. B. his son. Foreword by D. Lloyd George. Appreclation by A. Chamberlain Cilt 1-2. Londra, 1933-1935.

BRUUN, G. Clemenceau. Cambridge, Mass. A.B.D. 1943 (Makers of modern Europe).
BRYN-JONES, D. Frank B. Kellog -a biography (Frank B. -bir biyografi). New York, 1937.
CECIL, G. Life of Robert Marquis of Salisbury (Salisbury Markisi Robert'in hayatı). Cilt 1-4. Londra, 1931-1932.
CHAPPLE, J. M. Life and times of Warren G. Harding our after war president Boston, 1924.
CHURCHILL, W. Lort Randolph Churchill. Cilt 1-2. Londra-New York, 1906.
EDWARDS. J. H. Sir William White... For six years Ambassador at Constantinople. His life and correspondence Londra, 1902.
EDWARDS, J. H. David Lloyd George. The man and the statesman. With an introd. by J.J. Davis Cilt 1-2. Londra, 1931.
ELLIOT, A.R.D. Life of George Hoachim Goschen, first Viscount Goschen, 1831-1907 (Goschen birinci Viskontu George Hoachim Goschen'ın hayatı, 1831-1907). Cilt 1-2. Londra, 1911.
FITZMAURICE, E.G.P. Life of Granville (Granville'in Hayatı). Cilt 2, Londra, 1905.
FLOURENS, E. III.Alexandre. Sa vie, son oeuvre (III.Aleksandr: Hayatı, Yapıtı). Paris, 1884.
GUEDALLA, Ph. Mr.Churchill. New York, 1942.
GWYNN, S. L. ve TUCKWELL, G. M. Life of the Right Honorable Sir Ch. W. Dilke Cilt 1-2. Londra-New York, 1917.
HAMADA, K. Prince Ito (Prens İto). Londra, 1936.
HAMİLTON, M. A. James Ramsey Mac Donald. A biographical sketch Londra, 1929.
IKBAL ALI SHAH. Kemal: Maker of modern Turkey Londra, 1934.
JONHSON, A. C. Viscount Halifax (Vikont Halifax). New York, 1941.
KESSLER, H. Walter Rathenau. Sein Leben und sein Werk (Walter Rathenau. Hayatı ve Yapıtı). Berlin, 1928.
MAINE, B. S. Franklin Roosevelt, his life and achievement Londra, 1938.
MONNYPENNY, W.F. ve BUCKLE, G.E. The Life of Benjamin Disraeli, earl of Beaconsfield Cilt 1-6. Londra-New York, 1910-1920.
NEWTON, T.W. Lort Lyons. A record of British diplomacy Cilt 1-2. Londra, 1913.

PAPOUSEK, J. Eduard Benes. Prag, 1934.
RAMBAUD, A. Jules Ferry. Paris, 1903.
RONALDSHAY, L.J.L.D. The life of Lort Curzon. Being the auth. biography of George Nathaniel, Marquess Curzon of Kedleston Cilt 1-3. Londra, 1928.
ROSI. Cairoli. Cilt 1-2. Bologna, 1929.
SAMNE, G. Raymond Poincaré. Politique et personnel de la III.République. Lettre-préface de E. Herriot (Raymond Poincaré. III.Cumhuriyetin politikası ve kadrosu. E. Herriot'un önsöz-mektubu). Paris, 1933.
SHARMAN, L. Sun Yat Sen. His life and its meaning. A critical biography New York, 1934.
SUAREZ, G. Briand. Sa vie, son oeuvre, avec son journal et de nombreux documents inédits (Briand. Hayatı, yapıtı, ayrıca güncesiyle ve hiçbir yerde yayınlanmamış birçok belgeyle birlikte). Cilt 1-3. Paris, 1938-1939.
VALLENTIN, A. Stresemann. Vom Werden einer Staatsidee Leipzig, 1930.
WERTHEIMER, E. Graf Julius Andrassy, sein Leben und seine Zeit. Nach ungedruckten Quellen Cilt 1-3. Stuttgart, 1910-1913.

A) Kaynaklar

İran Konusundaki İngiliz-Rus Rekabeti, 1890-1906. “Kızıl Arşivler”, 1933, 1.
Boxer'ler Ayaklanması. A. Popov'un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1926, cilt 1.
II.WILHELM, Alman İmparatoru. II.Nikola ile Mektuplaşma, 1894-1914. Moskova-Petrograd, 1923.
WITTE, S. Fransız Basını ve Rusya'ya Yapılan İstikrazlar. E. Tarlé'in giriş yazısıyla, “Kızıl Arşivler”, 1925, cilt 10.
17-30 Temmuz 1907 tarihlerinde Rus ve Japon hükûmetleri arasında imzalanan siyasal anlaşmaya ilişkin belgeler. St.Petersburg, 1907.
1903-1904 yıllarındaki Rus-Japon müzakerelerine ilişkin olan ve Uzak Doğu özel komitesi kançılaryasında saklanmış bulunan belgeler.

St.Petersburg, 1905.
Eski Dışişleri Bakanlığının gizli belgeleri ışığında, Dünya Savaşı döneminde Avrupalı büyük Devletler ve Osmanlı İmparatorluğu. İstanbul ve Boğazlar sorunu. E. Adamov'un yönetiminde. Cilt I-II. Moskova, 1925-1926.
ZAYONÇOVSKİ, A. Bosna ve Hersek'in İlhakı Sorunu Üzerine. "Kızıl Arşivler", 1925, cilt 3.
Kiao-Çeu'nun 1897 Yılında Almanya Tarafından İlhakı. F. Rotstein'ın giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1932, cilt 1-2.
Çin-Japon Savaş dönemi, 1894-1895. "Kızıl Arşivler", 1932, cilt 1-2.
1899 yılında toplanan La Haye Konferansı'nın tarihine katkı. Teleşova'nın giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1932, cilt 1-2. Kokovtsev'in 1905-1906 istikrazı konusunda yaptığı müzakereler. B. Romanov'un giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1925, cilt 3.
KOKOVTSEV, V. E. Netzlin'le Mektuplaşmalar. F. Rotstein'ın giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1923, cilt 4.
Rus-Japon Savaşının Sonu. (24 Mayıs 1905 günü Çarskoe Selo'daki askerî konferans). B. Romanov'un giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1928, cilt 3.
1917 yılında Petrograd'da toplanan Müttefikler Konferansı. E. Martinov'un giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 1.
MARTENS, F. Martens'in "Avrupa ve Çin" başlıklı kısa tanıtma yazısı. E. Martinov'un giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 1.
1910-1914 yılları arasında Fransız-Rus ilişkilerinin tarihi için malzemeler. Eski Dışişleri Bakanlığındaki gizli diplomatik belgeler derlemesi. Moskova, 1922.
Dünya Savaşı döneminde Çarlık Rusya'sının uluslararası alandaki mali durumu. A. Şingarev'in 20 Haziran 1916 tarihli raporu. "Kızıl Arşivler", 1934, cilt 3.
MİLYUKOV, P. Günce... "Kızıl Arşivler", 1932, cilt 5-6.
MİLYUKOV, P. ve TERESÇENKO, M. Geçici hükûmetin Büyükelçileriyle yazışmalar. A. Popov'un giriş yazısıyla. "Sınıf mücadelesi" 1931, no. 5.
Rus-Japon Savaşının Arifesinde. Aralık 1900 Ocak 1902. "Kızıl Arşivler", 1934, cilt 2.
Algeciras Konferansı ve 1906 istikrazı üzerine yeni belgeler. "Kızıl Arşivler", 1931, cilt 1.

Rus Emperyalizminin Uzak Doğu’daki İlk Adımları (1888-1903). A. Popov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1924, cilt 6.
Portsmouth. B. Romanov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1924, cilt 6.
Portsmouth Antlaşması. Moskova, 1939.
1896 tarihli Boğazları İlhak Tasarısı. V. Kvostov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1931, cilt 4-5.
Eski Dışişleri Bakanlığındaki gizli belgelerin ışığında, Anadolu Türkiye’sinin bölüşümü. E. Adamov’un yönetiminde. Moskova, 1924.
Rusya ve Algeciras Konferansı. A. Yerusalimski’ni giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1930, cilt 4-5.
1905 Yılında Björke’de İmzalanan Rus-Alman Antlaşması. Belgeler. “Kızıl Arşivler”, 1924, cilt 5.
SAZONOV, S. Eski Dışişleri Bakanı S. Sazonov tarafından 1910-1912 yılları arasında Çar Nikola Romanov’a sunulan raporlar. “Kızıl Arşivler”, 1923, cilt 3.
Mavi Kitap. 1914 savaşına ilişkin Sırp diplomatik yazışmaları. Petrograd, 1915.
TATİŞÇEV, S. 1904 yılında Berlin’de V. Pleve’ye yollanan telgraflar. “Kızıl Arşivler”, 1926, cilt 4.
Savaş boyunca müttefikler arasında toplanan mali Konferanslar. Maliye Bakanı P. Bark’ın raporları. “Kızıl Arşivler”, 1924, cilt 5.
1900 yılında Rus diplomasisi ve Doğu’daki Rus sorunları. M. Povrovski’nin giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1926, cilt 5.
1913-1914 yıllarında Çarlık Rusya’sı ve Moğolistan. A. Popov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1929, cilt 6.
Rus-Japon savaşı döneminde Çarlık Rusya ve İran. A. Popov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1933, cilt 4.
1898-1911 yılları arasında Çarlık yönetimi ve Boğazlar sorunu. V. Kvostov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1933, cilt 6.
L’alliance Franco-Russe. Origines de l’alliance. Convention militaire 1892-1899 et convention navale de 1912 (Fransız-Rus ittifakı, İttifakın kökenleri. 1892-1899 yıllarını kapsayan askerî anlaşma ve 1912 yılında yapılan deniz anlaşması). Documents diplomatiques -Fransa, Dışişleri bakanlığı. Diplomatik belgeler.)
Bayerische Dokumente zum Kriegsausbruch und zum Versailler Schuldspruch im Auftrage des Bayerischen Landtages. Hrsg. vom

Abgeordneten P. Dirr. Münih-Berlin, 1922.
British documents on the origins of the war, 1898-1914. Ed. by G.P. Gooch and H. Temperley Cilt 1-2. Londra, 1926-1938.
Die deutschen Dokumente zum Kriegsausbruch, 1914. Vollständige Summlung der von. K. Kautsky zusammengestellten Aktenstücke mit einigen Ergänzungen im Autrage des Auswärtigen Amtes nach gemeinsamer Dursicht mit K. Kautsky hrsg. von Montgelas un Schücking Cilt 1-4. Berlin, 1927.
Diplomatische Aktenstücke zur Vorgeschichte des Krieges, 1914 Viyana, 1914. (Osterreich-Ungarisches Rotbuch.
Diplomatische Aktenstücke zur Vorgeschichte des Krieges, 1914. Ergänzungen und Nachtrage zum Österreich-Ungarischen Rotbuch Cilt, 1-3. Viyana, 1919. (Rebuplik Österreich. Staatsamt Ausseres.
HERTSLET, E. The map of Arrica by treat. 3d ed. rev. and completed to the end of 1908 by R.W. Brant and H.L. Sherwood Cilt 1-3. Londra, 1909.
HOUSE, E.M. The intimate papers of colonel House arranged as a narrative by Ch. Seymour Cilt 1-4. Boston-New York, 1926-1928.
The Lansing papers, 1914-1920 Cilt 1-2. Washington, 1939-1940. (United States. Department of State. Papers relating to the foreign relations of the U.S.A.
1914-1918. World War (1914-1918. Dünya Savaşı). Cilt 1-8. Washington, 1922-1929. (United States. Deparment of State. Papers relating to the foreign relations of the U.S.A. Amerika Birleşik Devletleri. Dışişleri Bakanlığı. Amerika Birleşik Devletleri'nin dış ilişkilerine ilişkin evrak.)
Osterreich-Ungarns Aussenpolitik von der bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch, 1914, Diplomatische Aktenstücke des Österreichisch Ungarischen Ministeriums des Aussern. Ausgewählt von. L. Bittner, Cilt 1-9. Viyana-Leipzig. 1930.
TIRPITZ, A. Politische Dokumente (Siyasal belgeler). Cilt 1-2. Stuttgart-Berlin, 1924-1926.
VICTORIA, Kraliçe. The letters of Queen Victoria. Third series. A selection from Her Majesty's correspondence and journal between the years 1886 and 1901. Ed. by G.E. Buckle Cilt 1-3. Londra, 1931-1932.
Zur europäischen Politik, 1897-1914. Unveröffentliche Dokumente. Im amt lichen Aufträge hrsg. unter Leitung von B. Schwertfeger Cilt 1-5. Berlin, 1919.

WITTE, S. Anılar, Cilt 1-3. Leningrad, 1923-1924.
Rus-Japon savaşı. A. Kuropatkin ile N. Lineviç'in güncelerinin ışığı altında. Leningrad, 1925.
ALDROVANDI MARESCOTTI, L. Guerra diplomatica. Ricordi e frammenti di diario, 1914-1919. Milano, 1938.
BERTIE, F. L. The diary of Lort Bertie of Thame. Ed. by A.G. Lennox. With a foreword by Grey of Fallodon Cilt 1-2. Londra, 1924.
BETHMANN-HOLLWEG, Th. Betrachtungen zum Weltkriege Cilt 1-2. Berlin, 1919-1921.
BLUNT, W.S. My diaries. Being a personal narrative of events, 1888-1914. With a foreword by land Gregory Cilt 1-2. New York, 1919-1923.
BOGITSCHEVITCH, H. M. Kriegsursachen. Beiträge zur Erforschung der Ursachen des europäischen Krieges mit spezieller Berüsksichtigung Russlands und Serbiens. Zürih, 1919.
BOGITSCHEVITCH. M. Les causes de la guerre (Savaşın nedenleri). Paris, 1925.
BUCHANAN, My mission to Russia (Rusya'daki görevim). Cilt 1-2. Boston, 1923.
BÜLOW, B. Denkwürdigkeiten. Hrsg. von F. Stockhammern Cilt 1-3. Berlin, 1930-1931.
BURIAN, S. Drei Jahre aus der Zeit meiner Amtsführung im Kriege Berlin, 1923.
CAILLAUX, J. Agadir: Ma politigue extérieure (Agadir: Benim dış politikam). Paris, 1919.
CHURCHILL, W. The world crisis New York, 1931.
CONRAD VON HÖTZENDORFF, F. Aus meiner Dienszeit, 106-1918. Cilt 1-5. Viyana-Berlin, 1921-1925.
CZERNIN, O. Im Weltkriege. 2. Aufl. Berlin-Viyana, 1919.
ECKARDSTEIN, N. Lebenserrinerungen und politische Denkwürdigkeiten Cilt 1-3. Leipzig, 1919-1921.
EULENBURG-HERTZFELD, Ph. Aus 50 Jahren. Erinnerungen. Tagebücher und Briefe aus dem Nachlass des Fürsten Philipp zu Eulenburg-Hertzfeld. 2 Aufl. Berlin, 1925.
GREY OF FALLODON, E. Twenty five years, 1892-1916 Cilt 1-2. New York, 1925-1926.
HAMMANN, O. Bilder aus der letzten Kaiserzeit Berlin, 1922.

HAMMANN, O. Deutsche Weltpolitik, 1890-1912 Berlin, 1925.
HANSEN, Z. L'ambassade à Paris de Baron de Mohrenheim, 1884-1898 (Mohrenheim Baronunun 1884-1898 yılları arasındaki Paris Büyükelçiliği). Paris, 1907.
HAYASHI, T. The secret memoirs of count Tadasu Hayashi G.C.V.O. Ed. by A.M. Pooley New York-Londra, 1915.
HELPFERICH, K. Der Weltkieg (Dünya Savaşı). Berlin, 1919. Cilt 1. Die Vorgeschihcte des Weltkrieges Cilt 2. Vom Krieksausbruch bis zum uneingeschränkten U-Bootkrieg. Hrsg. von K.A. von Müller.
HOHENLOHE, SCHILLINGSFÜRST, C. K. Denkwürdigkeiten der Reichskanzlerzeit. Hrsg. von K.A. von Müller Stuttgart-Berlin, 1931.
ISHII KIKUJIRO. Diplomatic commentaries. Transl and ed. by W.R. Langdon Baltimore, 1936.
ISVOLSKI, A. Recollections of a Foreign Minister. (Memoirs of A. İsvolski.) Transl. by C.L. Seeger Garden City-Toronto, 1921.
KIDERLEN-WAECHTER. Der Staatsmann und Mensch. Briefwechsel und Nachlass. Hrsg. von E. Jäckh Cilt 1-2. Stuttgart, 1925.
LICHNOVSKI, K.M. Aus dem Wege zum Abgrund. Londoner Berichte, Erinnerungen und sonstige Schriften Cilt 1-2. Dresden, 1927.
LICHNOVSKI, K.M. Meine Londoner Mission, 1912-1914. Mit einem Vor Wort von O. Nippold. Anhang:Erklärungen Sir E. Greys am 3. Aug. 1914, Denkschrift von Muchion, Erklärungen von Minister Pichon am 1. März 1918.
LLOYD GEORGE, D. War memoirs (Savaş Anıları). Cilt 1-6. Boston, 1934-1938.
LOUIS, G. Les carnets de Georges Louis, directeur des affaires politiques au Ministère des Affaires étrangères, Ambassadeur de France en Russie (Dışişleri Bakanlığı siyasal işler dairesi Başkanı ve Fransa'nın Rusya Büyükelçisi Georges Louis'nin not defterleri). Cilt 1-2. Paris, 1926.
LUDENDORF, E. Meine Kriegserinnerungen, 1914-1918 Berlin, 1919.
NEKLOUDOV, A. Souvenirs diplomatiques. En Suède pendant la Guerre Mondiale. Avec une préface de G. Hanotaux (Diplomatik anılar. Dünya Savaşı süresince İsveç'te. G. Hanotaux'nun önsözüyle). Paris, 1920.
PALEOLOGUE, M. La Russie des Tsars pendant la Grande Guerre (Büyük Savaş Boyunca Çarların Rusya'sı). Cilt 1-3. Paris, 1926.

POINCARE, R. Au service de la France. Neuf années de souvenirs (Fransa'nın hizmetinde. Dokuz Yıllık Anılar). Cilt 1-10. Paris, 1926-1933.
POURTALÉS, F.L. Am Scheidewege zwischen Krieg und Frieden. Meine letzten Verhandlungen in Petersburg. Ende Juli 1914. Veröffentlich mit Genehmigung des Auswärtigen Amtes Charlottenburg, 1919.
ROSEN, R. Fifty years of diplomacy Cilt 1-2. New York, 1922.
TIRPITZ, A. Erinnerungen Leipzig, 1919.
II.WILHELM, İmparator. Ereignisse und Gestalten aus den Jahren 1878-1918. Leipzig-Berlin, 1922.
WORD, J. With the "Die Hards" in Siberia Londra, 1920.

B) Resmî Belgeler

Yakutistan'da 1922 yılındaki iç savaş hakkında. (İ. Martinov'un önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1937, cilt 3 (82), s. 119-135.
Kuzey kesimdeki müdahale hakkında. (N. Prokopenko'nun önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1940, cilt 1 (98), s. 125-144.
Rusya'nın güneyine yapılan Fransız müdahalesi hakkında (Aralık 1918-Nisan 1919). "Kızıl Arşivler", 1926, cilt 6 (19), s. 3-38.
İngilizler Kuzey'de (1918-1919). (İ. Mintz'in önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1926, cilt 6 (19), s. 39-52.
Emperyalist savaşın bilançosu. Barış antlaşmaları koleksiyonu. (Dişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları.) I.Versay antlaşması, Moskova, 1925, XXXI-198 sayfa. II.Saint-Germain antlaşması, Moskova, 1925, XX-176 sayfa. III.Neuilly antlaşması, Moskova, 1926, XIII-129 sayfa. IV.Trianon antlaşması, Moskova, 1926, XXVII-184 sayfa. V.Sèvres antlaşması ve Lozan'da imzalanan belgeler, Moskova, 1927, LI-303 sayfa.
Cenova Konferansı (stenolu kontrandü). Malzemeler ve belgeler. Fasikül I. Moskova, Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları, 1922.
La Haye Konferansı, 1922 yılı Haziran ve Temmuz ayları (Belgeler derlemesi). Moskova, 1922, 289 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

Silahların sınırlandırılması ile Pasifik Okyanusu ve Uzak Doğu sorunları üzerine düzenlenen Washington Konferansı, 1921-1922. Bağıt ve belgelerin eksiksiz çevirisi. Moskova, 1924, 140 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

Kafkasyalı Dağlılar tarafından girişilen karşıdevrim denemesi ve yabancı müdahalesi. (A. İvanov'un önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1935, cilt 1 (68), s. 125-153.

1918-1919 yıllarında Kırım. (Gönüllü Beyazlar ordusu istihbarat servislerinin ve Don bölgesi diplomatik temsilcisinin topladığı malzemeler.) (A. Gukovski'nin önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1928, cilt 3 (28), s. 142-181; cilt 4 (29), s. 55-85.

1918-1921 yılları arasında Karelya'daki Finlandiyalı Beyaz muhafızlardan kurulu müdahale birliklerinin bozguna uğrayışı. A. Feodorov'un incelemesi. P. Sofinov'un yönetiminde (Bielomorsk), 1944, 167 sayfa. (Karelya-Finlandiya Cumhuriyeti İçişleriyle görevli Halk Komiserliği Arşivler Seksiyonu).

Vrangel hareketinin başlangıcı, başlama nedenleri ve ilk gelişmeler. (A. Gukovski'nin önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 2 (21), s. 174-181.

1918 yılındaki Ukrayna iç savaşının tarihi üzerine. (S. Markov'un önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1939, cilt 4 (95), s. 73-102.

Vrangel hükûmeti tarafından güdülen dış politikanın tarihi üzerine. (Vrangel hükûmetinin Fransa ile kurmuş olduğu ekonomik ilişkiler.) "Kızıl Arşivler", 1929, cilt 1 (32), s. 125-157.

Fransızlar tarafından Odesa'ya yapılan müdahale üzerine. (A. Gukovski'nin önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1931, cilt 2 (45), s. 53-80.

1919 yılındaki Semenov karşıdevrim hareketinin tarihi üzerine. (E. Elagin'in önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1934, cilt 6 (67), s. 131-146.

Cenova Konferansı'na ilişkin belgeler (Oturumların düzenlenişi ve kontrandüleri, komisyon çalışmaları, diplomatik yazışmalar, vs.) Moskova, 1922, 459-III sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

Finlandiyalı Beyaz muhafızlar 1919 Fransız müdahalesinin hizmetinde. (G. Kostomarov'un önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1940, cilt 1 (98), s. 31-67.

"Demokratik" Gürcü hükûmeti ve İngiliz Kumandanlığı arasındaki ilişkiler. "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 2 (21), s. 122-173; cilt 6 (25), s. 96-100.

Özerk Sibirya'daki geçici hükûmet. (A. Maksakov'un önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1928, cilt 4 (29); 1929, cilt 4 (35); cilt 5 (36).

1918-1919 yıllarında Kırım'da kurulan bölge hükûmeti. (A. Gukovski'nin önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 3 (22), s. 55-85.

Kuzey'deki müdahale ve karşıdevrimci hareket. (İ. Mintz'in önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", cilt 1-2 (60-51), s. 97-116.

1918-1922 yıllarındaki Japon müdahalesi. "Kızıl Arşivler" koleksiyonu çerçevesinde İ. Mintz tarafından derlenerek yayınlanmış belgeler. Moskova, 1934, 235 sayfa.

Kolçak ve Finlandiya. (N. Nelidov'un önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1929, cilt 2 (33). s. 82-144.

"Kızıl Kitap". 1918-1920 yılları arasındaki Rus-Polonya ilişkilerine değin diplomatik belgeler derlemesi. Moskova, 1920, 112 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

Vrangel'in karşıdevrimci hareketi (geçici hükûmetin Paris'teki Büyükelçiliğinde bulunan malzemelerin ışığında). (İ. Mintz'in önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1930, cilt 2 (39), s. 31-46; cilt 3 (40), s. 3-40.

1920-1925 yılları arasında Kuzey Sahalin'in Japon birlikleri tarafından işgali. "Kızıl Arşivler", 1937, cilt 3 (82), s. 90-118.

1919 yılı başlangıcında karşıdevrimci hükûmetlerin dış politikası. (Paris Büyükelçiliğinde bulunan arşivler.) (İ. Mintz'in önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1929, cilt 6 (37), s. 69-101.

Polonya ve Güney'deki karşıdevrim. (Polonya'nın Denikin ve Vrangel'le kurduğu ekonomik ilişkiler.) (A. Gukovski'nin önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1931, cilt 4-5 (47-48), s. 90-111.

Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti. Dışişleriyle görevli Halk komiserliği. VII.Sovyetler Kongresi'ne sunulan kontrandü (Kasım 1918-Aralık 1919). Moskova, 1919. Dışişleriyle görevli Halk komiserliğinin VIII.Sovyetler Kongresi'ne sunduğu yıllık kontrandü (1919-1920), Moskova, 1921. Dışişleriyle görevli Halk komiserliğinin IX.Sovyet Kongresi'ne sunduğu yıllık kontrandü (1920-1921), Moskova, 1921. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyetinin 1922 yılındaki uluslararası politikası. Dışişleriyle görevli Halk Komiserliğinin kontrandüsü. Moskova, 1923.

Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti tarafından 1917-1923 yılları arasında yabancı ülkelerle yapılan ve hâlen yürürlükte olan antlaşma, anlaşma ve uzlaşmalar derlemesi. Fasikül 1-5, Moskova, 1921-1923.

Sovyet Rusya ve Polonya. Moskova, 1921, 12 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları). (Nisan-Eylül 1921 dönemi için resmî belgeler derlemesi.)

Partizanların Pasifik kıyı bölgelerindeki hareketi üzerine. "Kızıl Arşivler", 1937, cilt 3 (82), s. 40-89.

Savaş sonrası Avrupa'da yapılan ticaret anlaşmaları. B. Stein'ın yönetiminde ve önsözüyle. Cilt 1, Moskova, 1925, 273 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

İç savaş yılları boyunca Su Çan vadisi. "Kızıl Arşivler", 1938, cilt 6 (91), s. 16-88.

Aland adalarının müstahkem durumdan çıkarılması ve tarafsızlaştırılması için 10-21 Ekim 1921 tarihleri arasında Cenevre'de yapılan Konferansın bağıtları. Cenevre, 1921.

Amtliche Urkunden zum Vertrage zwischen der frelen Stadt Danzig 1921. 249 sayfa.

BARTHOU, L. Le Traité de Paix. Rapport général fait au nom de la Commission, élue par la Chambre des députsés en vue d'examiner le projet de loi portant approbation du Traité de Paix (Barış antlaşması. Millet Meclisinin Barış Antlaşması'nı onaylanan yasa tasarısını incelemek amacıyla seçmiş olduğu Komisyon adına hazırlanan genel rapor.) Paris, 1919, 249 sayfa.

CALMETTE, G. Recueil de documents sur l'histoire de la question des réparations (1919-5 Mai 1921) (Tazminatlar sorununun tarihi üzerine belgeler derlemesi, 1919-5 Mayıs 1921). Paris, 1924, CVI, 540 sayfa (Publications de la "Société de l'histoire de la guerre", série 3. "Savaş Tarihi Derneği" yayınları, dizi 3).

Conférence de Lausanne ("Livre Jaune") (Lozan Konferansı "Sarı Kitap"). Cilt 1-2, Paris, 1923 (France. Ministère des Affaires étrangères. Document diplomatiques -Fransa. Dışişleri Bakanlığı. Diplomatik belgeler.)

Conférence économique internationale de Geneve. 9 Avril-19 Mai 1922 (Cenova uluslararası ekonomi Konferansı. 9 Nisan-19 Mayıs 1922). Paris, 1922, 186 sayfa. (France. Ministère des Affaires étrangères. Documents diplomatiques. Fransa Dışişleri Bakanlığı. Diplomatik belgeler.)

Conflit Pologne -Lithuanien. Question de Vilna, 1918-1924. République de Lithuanie. Ministère des Affaires étrangères. Kaunas, 1924. XX, 445 pages. Documents diplomatiques (Polonya-Lituanya uyuşmazlığı. Vilna sorunu, 1918-1924. Lituanya Cumhuriyeti. Dışişleri Bakanlığı. Kaunas, 1924. XX, 445 sayfa. Diplomatik belgeler).

Congrès de la paix, 1919-1920. Paris, 1920. I-II.Traités, protocoles, déclarations, conventions et actes divers. III.Protocoles des cinq séances publiques (Barış Kongresi, 1919-1920. Paris, 1920. I-II.Antlaşmalar, protokoller, bildiriler, uzlaşmalar ve çeşitli bağıtlar. III.Kamuya açık beş oturumun protokolü).

Constitution of the free city of Danzig (German text with English and French translation) (Hür Danzig kentinin anayasası (Almanca metinle birlikte İngilizce Fransızca çevirileri.) Cenevre, 1921 (League of Nations. Official. Journal. Special Supplement. No 7 -Cemiyet-i Akvam. Resmî gazete. Özel ek. No. 7).

Convention Germano-Polonaise relative à la Haute Silésie, faite à Genève le 15 Mai 1922 (Yukarı Silezya'ya ilişkin olarak 15 Mayıs 1922 tarihinde Almanya ile Polonya arasında Cenevre'de varılan uzlaşma). Cenevre, 1922.

Documents cornerning the dispute between Poland and Lithuania Cenevre, 1920, 155 sayfa (League of Nations. Official Journal. Special Supplement No 4 -Cemiyet-i Akvam. Resmî gazete. Özel ek. No. 4).

Documents diplomatiques concernant les tentatives de restauration des Habsbourgs sur le Trône de Hongrie, Août 1919-Novembre 1921 (Habsburg Hanedanını Macaristan tahtına yerleştirme girişimlerine ilişkin diplomatik belgeler, Ağustos 1919-Kasım 1921). Prag, 1922, 169 sayfa (Ministère des Affaires étrangères. Recueil de documents diplomatiques, I -Dışişleri bakanlığı. Diplomatik belgeler derlemesi, I).

Documents regarding the peace conference. I. Organization of peace conference. a) Delegations and commissions. b) Rules of representation and procedure. II. General sessions. III. The convenant of the League of Nations. IV. Speech delivered by President Wilson before the peace conference, April 28, 1919. New York, 1919, 62 sayfa (American association for international conciliation. International conciliation. No 139.

Documents relatifs aux négociations concernant les garanties de sécurité contre une agression de l'Allemagne, 10 Janvier 1919-7 Décembre 1923 (Almanya'dan gelebilecek bir saldırıya karşı güvenlik garantileri üzerine yapılan müzakerelere ilişkin belgeler). Paris, 1924, 271 sayfa (France. Ministère des Affaires étrangères. Documents diplomatiques -Fransa. Dışişleri bakanlığı. Diplomatik belgeler).

FRASER, L. The reparation settlement signed June 7, 1920. With historical and explanatory introduction. Worcester-New York, 1929, 192 sayfa. International conciliation no. 253.

GIANNINI, A. l documenti diplomatici della pace orientale. Raccolta completa dei testi ufficiali dal trattato di Londra all'armistizio di Mudania Roma, 1922, 260 sayfa (Quaderni di "Politica". No. 5

The greek campaign in Asia Minor at 1921. Telegrams of correspondents of the World press (Yunanlıların 1921 yılında giriştiği Anadolu seferi. Dünya basınından çeşitli muhabirlerin telgrafları). Atina, 1921, 52 sayfa (Greece. Ministry of Foreign Affairs -Yunanistan, Dışişleri Bakanlığı).

Inter-allied conferences on reparations and interailied 1923. Reports and secretaries's notes of conversations Londra, 1923, 219 sayfa (Great Britain. Foreign Office. Miscellaneous. No 3, 1923.)

Die Kolonialfrage im Frieden von Versailles; Dokumente zu ihrer Behandlung. Hrsg. von dr. H. Poeschel. Berlin, 1920. XII, 246 sayfa.

Notes exchanged on the Russian-Polish situation by the United States, France and Poland. New York, 1920, 21 sayfa (International conciliation. No 155-Uluslararası uzlaşma. No 155).

Papers relating to the Foreign Relations of the United States 1914-1923 Washington, 1922-1942 (United States. Department of state A.B.D. Dışişleri Bakanlığı).

Réclamations Britanniques dans la zone Espagnole du Maroc (Accord Anglo-Espagnol du 29 Mai 1923) (Fas'ın İspanyol bölgesi üzerindeki İngiliz talepleri. 29 Mayıs 1923 tarihli İngiliz-İspanyol anlaşması). La Haye, 1925, 210 sayfa.

Reply of the French government to the note of the British government of August II, 1923 relating to reparations (August 20th, 1923). Paris, 1923, 50 sayfa (France. Ministry of Foreign Affairs. Diplomatic correspondence -Fransa. Dışişleri bakanlığı. Diplomatik yazışmalar).

Traité de Lausanne. Conférence sur les affaires du Proche Orient, 1922-1923. Lettres et accords du 24 Juillet 1923. Supplément (Lozan antlaşması. Yakın Doğu sorunları üzerine yapılan Konferans, 1922-1923. 24 Temmuz 1923 tarihli tezkereler ve anlaşmalar. Ek). Paris, 1923.
The treaties of peace 1919-1923 Cilt 1-2. New York, 1924 (Carnegie endowment for international peace.)
Treaty between Poland and the free city of Danzig concluted at Paris. November 9th, 1920 (Polonya ile hür Danzig kenti arasında 9 Kasım 1920 günü Paris’te imzalanan anlaşma). Cenevre 1921.
Treaty between Finland and the Russian Soviet Republic (Finlandiya ile Sovyet Rusya Cumhuriyeti arasındaki barış anlaşması). Helsingfors, 1921, 34 sayfa (Finland. Treaties-Finlandiya. Antlaşmalar).
Treaty of peace with Germany. Hearing before the Committee of foreign relations Washington, 1919, 192 sayfa (66 th Congress. Ist session. Senate doc. No 49.

C) Tarih Araştırmaları

LENİN, V. Çin Savaşı.
LENİN, V. Port-Arthur’un Düşüşü.
LENİN, V. Avrupa Sermayesi ve Rus Monarşisi.
LENİN, V. Dünya Politikasında Alev Alır Madde.
LENİN, V. Saldırgan Militarizm ve Sosyal-Demokrasinin Anti militarist Taktiği.
LENİN, V. Balkanlar’da ve İran’da Geçen Olaylar.
LENİN, V. Balkan Halkları ve Avrupa Diplomasisi.
LENİN, V. Tilki ve kümes hayvanları üzerine.
LENİN, V. Evrensel Tarihte Yeni Bir Bölüm.
LENİN, V. Sırp-Bulgar Zaferlerinin Sosyal Önemi ve Kapsamı.
LENİN, V. Yeni Çin.
LENİN, V. Çin Cumhuriyetinin Büyük Başarısı.
LENİN, V. Balkan Savaşı ve Burjuva Şovenizmi.
LENİN, V. İngiltere’nin Uyanışı.

LENİN, V. Geri Kalmış Avrupa ve İlerleyen Doğu.
LENİN, V. Silahlanma ve Kapitalizm.
LENİN, V. Avrupa Savaşında Devrimci Sosyalizme Düşen Görevler.
LENİN, V. Konferans: “Proletarya ve Savaş.” 14 Ekim 1914.
LENİN, V. Savaş ve Rus Sosyalizmi.
LENİN, V. Büyük-Rusyalıların ulusal gururu konusunda.
LENİN, V. Rus Südekum’ları.
LENİN, V. Rus Sosyal-Demokrat Partisi Yabancı Seksiyonlarının Konferansı.
LENİN, V. Sosyalizm ve Savaş.
LENİN, V. Barış Sorunu.
LENİN, V. Avrupa Birleşik Devletleri Parolası Üzerine.
LENİN, V. II.Enternasyonal’in Çöküşü.
LENİN, V. “Barış Programı” Üzerine.
LENİN, V. Rus Sosyal Demokrat Partisi Merkez Komitesi’nin Önerileri. II.Sosyalist Konferans.
LENİN, V. Tek Taraflı Barış Üzerine.
LENİN, V. “Silahsızlanma” Parolası Üzerine.
LENİN, V. Proletarya Devriminin Askerî Programı.
LENİN, V. Burjuva Barışçılığı ve Sosyalist Barışçılık.
LENİN, V. Dünya Politikasında Dönemeç.
LENİN, V. Belgeler ve Malzemeler.
LENİN, V. Savaş ve Geçici Hükûmet.
LENİN, V. Geçici Hükûmetin Bir Notası.
LENİN, V. Bilinçli Savaş Savunucuları Kendilerini Açıkça Ortaya Koymaktalar.
LENİN, V. Rus Sosyal Demokrat Partisinin Nisan Konferansı.
LENİN, V. Dış Politikanın Gizemleri.
LENİN, V. Gizli Bir Anlaşma.
LENİN, V. İşçi ve Asker Milletvekilleri Sovyetlerinin Kongresi. 16 Haziran-6 Temmuz 1917.
LENİN, V. 3 Haziran Gericileri Vakit Geçirilmeden Saldırıya Başlanmasını Savunmaktalar.
LENİN, V. Adaletli Barışa Götüren Bir Yol Olabilir mi?
LENİN, V. Devrimin Ödevleri.
LENİN, V. Bunalım Doruk Noktasında.

LENİN, V. Yoldaşlara Mektup.
LENİN, V. Bolşevik Parti Üyelerine Mektup.
LENİN, V. Fransız Komünist Partisinin Toprak ve Tarım Konusundaki Tezleri Üzerine.
LENİN, V. Türk-İtalyan Savaşının sonu.
LENİN, V. Savaş Üzerine Tezler.
STALİN, J. Başkumandanın 23 Şubat 1933 Tarihli Günlük Emri, no. 16, Moskova, 1944.
STALİN, J. Büyük Sosyalist Ekim Devrimi'nin XXVII.Yıldönümü. Devlet Savunma Komitesi Başkanının Moskova Sovyet'i toplantısına 6 Kasım 1944 günü sunduğu rapor. Moskova, 1944.
AVARİN, V. Emperyalizm Mançurya'da. Cilt 1-2. Moskova, 1934.
DOBROROLSKİ, S. Rus Ordusunun 1914 Yılındaki Seferberliği. "Askerî derleme". Cilt 1, Belgrat, 1921.
KOROVİN, E. Japonya ve Devletler Hukuku. Moskova, 1936.
MİLLER, F. Dünya Savaşı Sırasında Alman Emperyalizminin Boyunduruğu Altındaki Türkiye (1914-1918). "Tarih Habercisi" dergisi, 1942, no. 12.
MOGİLEVİÇ, A. ve AYRAPESYAN, M. Dünya Savaşı'na Doğru, 1914-1918, Leningrad, 1940.
MOTİLEV, V. Pasifik Okyanusu Üzerindeki Rekabetlerin Doğuşu ve Gelişimi. Moskova, 1939.
NOTOVİÇ, F. Dünya Savaşının Sorumluları Üzerine Birkaç Söz. "Marksist Tarihçi", 1938, no. 4.
POPOV, A. Çin'in Bölüşümüne İlişkin İngiliz-Rus Anlaşması (1899). "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 6.
POPOV, A. Çarlık Rejiminin Uzak Doğu Politikası, 1894-1901. "Marksist Tarihçi", 1935, kitap II.
POPOV, A. Paris'teki Rus Büyük Elçisi Tarafından Yollanan Raporların Işığı Altında, 1906 İstikrazı. "Kızıl Arşivler", 1925, cilt 4-5.
POPOV, A. 1905 Devrimi Arifesinde Çarlık Rejiminin Uzak Doğu Politikasındaki Bunalım. "Marksist Tarihçi", 1935, 12.
POPOV, A. Boğazlardan Pasifik Okyanusuna Doğru. "Marksist Tarihçi", 1934, cilt 3.
POPOV, A. Çekoslovakya-Slovak Sorunu ve Çarlık Diplomasisi, 1914-1917. "Kızıl Arşivler", 1929, cilt 2.

Rus-Japon Savaşı için Hazırlayıcı Bilgiler. S. Witte'nin özel arşiv malzemeleri. B. Glinski'nin giriş yazısıyla. Petrograd, 1916.

RAYSNER, 1907 Yılındaki İngiliz-Rus Uzlaşması ve Afganistan'ın bölüşümü. "Kızıl Arşivler", 1925, cilt 3.

ROMANOV, B. Mançurya'daki Rusya (1892-1906). Leningrad, 1928.

SABLER, S. ve SOSNOVSKİ, İ. Transsiberyen Demir Yolu Hattı. Geçmişi ve şimdiki hâli. St.Petersburg, 1903.

KVOSTOV, V. Yakın Doğu Bunalımı. 1895-1897. "Marksist Tarihçi", 1929, cilt 13.

KVOSTOV, V. XIX.yüzyılın son on yılında Boğazlar sorunu. "Marksist Tarihçi", 1930, cilt 20.

BRANDENBURG, E. Von Bismarck zum Weltkriege. Die Deutsche Politik in den Jahrzehnten vor dem Kriege Berlin, 1924.

CHIROL, V. The Far Eastern question Londra, 1896.

CORDIER, H. Histoire des relations de la Chine avec les Puissances occidentales (Çin'in Batılı Devletlerle ilişkilerinin tarihi). Cilt 1-3. Paris, 1901-1902.

CURZON OF KEDLESTON, G. N. Fersie and the Persian question Cilt 1-2, Londra, 1892.

FORSTER, K. The failures of peace. The search for a negociated peace during the first world war... Introd. by E.M. Patterson Washington, 1941.

HELMREICH, E. Ch. The diplomacy of the Balkan wars, 1912-1913 Cambridge, Mass., A.B.D. 1938.

HERRMANN, W. Dreibund, Zweibund, England, 1890-1895. Eine Skizze zur Aussenpolitik auf Grund neuer Akten Stuttgart, 1929.

HOFFMAN, J.S. Great Britain and the German trade rivalry, 1875-1914. Philadelphia, 1933.

JOSEPH, Ph. Foreign diplomacy in China, 1894-1900; a study in political and economic relations with China. With an introd. by Sir A.F. Whyte Londra, 1928.

LA FARGUE, Th. China and the World war (Çin ve Dünya Savaşı). Stanford Üniversitesi, Kaliforniya, 1937.

LARGER, W.L. The Diplomacy of Imperialism 1890-1920 (1890-1920 yılları arasında emperyalizm tarafından uygulanan diplomasi). cilt 1-2. New York-Londra, 1935.

LOVELL, R.I. The Struggle for South Africa, 1875-1899. A study in economic imperialism New York, 1934.
MEINECKE, F. Geschichte des Deutsche-Englischen Bündnisproblems, 1890-1901 Münih-Berlin, 1927.
MICHON, G. L'alliance Franco-Russe, 1891-1917 (Fransız-Rus ittifakı, 1891-1917). Paris, 1927.
MORSE, H.B. The international relations of the Chinese Empire Cilt 1-3. Londra-New York, 1910-1918.
NINTCHICH, M. La crise Bosniaque (1908-1909) et les Puissances Européennes (Bosna bunalımı (1908-1909) ve Avrupalı Devletler). Cilt 1-2. Paris, 1937.
NOTTER, H. The origins of the foreign policy of Woodrow Wilson Baltimore, 1937 (The Walter Hines pages hool of international relations. The John Hopkins university.)
PINGAUD, A. Histoire diplomatique de la France pendant la Grande Guerre (Büyük Savaş boyunca Fransa diplomasisinin tarihi). Cilt 1-2. Paris, 1938.
PRIBRAM, A.F. England and the international policy of the European great powers, 1871-1914 Oxford, 1931.
RACHFAHL, F. Die Deutsche Aussenpolitik in der Wilhelmischen Aera Berlin, 1924 (Einzelschriften zur Politik und Geschichte..
RENOUVIN, P. Les origines immédiates de la Guerre, 28 Juin, 4 Août 1914 (Savaşın dolaysız kökenleri, 28 Haziran-4 Ağustos 1914). 2.Baskı. Paris 1927.
RITTER, G. Bismarcks Verhàltnis zu England und die Politik des "Neuen Kursus" Berlin, 1924 (Beiträge aus dem Archiv für Politik und Geschichte, 7).
SCHMIT, B. The annexation of Bosnia, 1908-1909 (Bosna'nın ilhakı, 1908-1909). Londra-New York, 1937.
SETON-WATSON, R.W. Sarajevo, a study in the origins of the great war (Saraybosna, Büyük Savaş'ın kökenleri üzerine bir inceleme). Londra, 1925.
TANSILL, Ch. America goes to War Baston, 1938.
TARDIEU, A. La France et les alliances. La lutte pour l'équilibre (Fransa ve ittifaklar. Denge mücadelesi). Paris, 1909.

TAUBE, M. La politique Russe d’avant-guerre et la fin de l’Empire des Tsars, 1904-1917 (Savaş öncesi Rus politikası ve Çarlık İmparatorluğunun sonu, 1904-1917). Paris, 1928.

YONG ANN YUEN, Th. Aux origines du conflit Mandchou. Chine-Japon. Paix de Versailles. Préf. de Wellington Koo (Mançurya çatışmasının kökenlerinde. Çin-Japonya. Versay barışı. Wellington Koo’nun önsözü). Paris, 1934.

D) Biyografiler

BAKER, R.C. Woodrow Wilson. Life and letters... Vol. 6. Facing War, 19-15, 1917. New York, 1937.

EDWARDS, J.H. Davıd Lloyd George. The man and the statesman. With an introd. by J.J. Davis Cilt 1-2. Londra, 1931.

GARDINER, A.G. The life of Sir William Harcourt (Sir William Harcourt’un hayatı). Cilt 1-2. Londra, 1923.

GARVIN, J.L. The life of Joseph Chamberlain (Joseph Chamberlain’in hayatı). Cilt 1-3. Londra, 1932-1934.

GAVIN, C. Edward the seventh. A biography Londra, 1941.

HALLER, J. Aus dem Leben des Fürsten Philipp zu Eulenburg-Hertzfeld Berlin, 1924.

LEE, S. King VII.Edward; a biography Cilt 1-2, Londra, 1925-1927.

NICOLSON, H. Sir Arthur Nicolson... first lord Carnock. A study in the old diplomacy Londra, 1930.

RONALDSHAY, L.J.L.D. The life of Lort Curzon. Being the auth. biography of George Nathaniel, marqess Curzon of Kedleston Cilt 1-3. Londra, 1928.

SHARMAN, L. Sun Yat Sen. His life and its meaning. A critical biography New York, 1934.

VALENTIN, A. Stresemann. Vom Werder einer Staatsidee Leipzig, 1930.

WILLIAMS, A.F.B. Cecil Rhodes. Londra, 1921 (Makers of the 19th century).

E) Anılar, Günceler, Yazışmalar

ALDROVANDI MARESCOTTI, L. Guerra diplomatica. Ricordi e frammenti di diario, 1914-1919 Milano, 1938.

BANDHOLTZ. H.H. An undiplomatic diary. By the American member of the inter-allied military mission to Hungary, 1919-1920. Ed. by F.K. Krüger New York, 1933.

BERTIE, F.L. The diary of Lort Bertie of Thame. Ed. by A.G. Lennov. With a foreword by Grey of Fallodon Cilt 1-2. Londra, 1924.

CHILD, R.W. A diplomat looks at Europe New York, 1925.

CLEMENCEAU, G. Grandeur et misères d'une victoire (Bir zaferin büyüklüğü ve eziyetleri). Paris, 1930.

ERZBERGER, M. Erlebnisse im Weltkrieg Stutgart-Berlin, 1930.

HOFFMANN, M. Die Aufzeichnungen des Generalmajors Max Hoffmann. Hrsg. von F.K. Novak Cilt 1-2. Berlin, 1929.

HOUSE, E.M. The intimate papers of colonel House. Arranged as a narrative by Ch. Seymour Cilt 1-4. Boston-New York, 1926-1928.

LANSING, R. The peace negotiations; as personal narrative Londra, 1921.

NOULENS, J. Mon ambassade en Russie Sovuétique. 1917-1919 (Sovyet Rusya'daki Büyükelçiliğim, 1917-1919). Cilt 1-2. Paris, 1933.

RATHENAU, W. Politische Briefe Dresden, 1929.

RIDDEL, G.A.R. Intimate diary of the Peace conference and after, 1918-1923 New York-Londra, 1934.

SHRRILL, Ch, H.A. year's ambassy to Mustafa Kemal, New York, 1934.

TARDIEU, A. La paix. Préf. de. G. Clemenceau (Barış G. Clemenceau'nun önsözüyle). Paris, 1921. (Collection de mémoires, études et documents pour servir à l'histoire de la Guerre Mondiale -Dünya Savaşı'nın tarihine katkı olmak üzere anılar, incelemeler ve belgeler koleksiyonu).

THOMPSON, Ch. T. The peace conference day by day. A presidential pilgrimage leading to the discovery of Europe. With an introductory letter by E.M. House New York, 1920.

WHITLOCK, B. Letters and journals. Ed. by A. Nevins Cilt 1-2. New York, 1936.

A) Kaynaklar

İran'daki İngiliz Rus Rekabeti, 1890-1906. "Kızıl Arşivler", 1938, cilt I.

Boxer'lerin İsyanı. A. Popov'un giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1926, cilt I.

II.WILHELM, İmparator. IINikola ile mektuplaşma, 1894-1914. Moskova, Petrograd, 1923.

WITTE, S. Fransız Basını ve Rus İstikrazları. E. Tarlé'nin giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1925, cilt 10.

Rusya ile Japonya arasında 17-30 Temmuz 1907 tarihinde yapılan anlaşmaya ilişkin Belgeler. St.Petersburg, 1907.

Japonya ile 1903-1904 yıllarındaki müzakerelere ilişkin olan ve Uzak Doğu Özel Komitesi Kançılaryasında saklanan Belgeler. St.Petersburg, 1905.

Eski Dışişleri Bakanlığında bulunan gizli belgelerin ışığında, Birinci Dünya Savaşı döneminde Avrupa Devletleri ve Yunanistan. Adamov yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1922.

Eski Dışişleri bakanlığında bulunan gizli belgelerin ışığında, Birinci Dünya Savaşı döneminde Avrupalı Devletler ve Osmanlı İmparatorluğu ve İstanbul ve Boğazlar. Adamov yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1922.

ZAYONÇKOVSKİ, A. Bosna ile Hersek'in İlhakı Konusunda. "Kızıl Arşivler", 1925, cilt 3.

Kiao Çao'nun 1897 Yılında Almanya Tarafından İlhakı. F. Rotstein'ın giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1938, cilt 2.

1894-1895 Çin-Japon Savaşı Dönemi. "Kızıl Arşivler", 1932, cilt 1 ve 2.

1899 La Haye Konferansı'nın tarihine katkı olmak üzere. Teleşova'nın giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1932, cilt 1 ve 2.

Kokovtsev'in 1900-1906 istikrazı konusunda giriştiği müzakereler, B. Romanov'un giriş yazısıylea "Kızıl Arşivler", cilt 3, 1925.

KOKOVTŞEV, V. Nezlin'le Yazışmalar. Fo Rotstein'ın giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1923, cilt 4.

Rus-Japon savaşının sonu. (24 Mayıs 1905 tarihinde Çarskoye Selo'da yapılan askerî Konferansın tutanakları.) B. Romanov'un giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1928, cilt 3.

Müttefiklerin 1917 Petrograd Konferansı. E. Martinov’un giriş yazısıyle. “Kızıl Arşivler”, 1927, cilt 1.
Müttefiklerin 1917 Petrograd Konferansı. E. Martinov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1927, cilt 1.
MARTENS, F. “Avrupa ve Çin” başlıklı kısa tanıtma ve inceleme yazısı. E. Martinov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1927, cilt 1.
Fransız-Rus ilişkilerinin tarihine ilişkin belgeler, 1910-1914 yılları. Eski Dışişleri Bakanlığında bulunan gizli diplomatik belgeler derlemesi. Moskova, 1922.
Çarlık Rusya’sının Birinci Dünya Savaşı döneminde uluslararası mali durumu. A. Şingarev tarafından 20 Haziran 1916 tarihinde verilen rapor. “Kızıl Arşivler”, 1934, cilt 3.
MİLYUKOV, P. Günce. “Kızıl Arşivler”, 1932, cilt 5 ve 6.
MİLYUKOV, P. ve TERESÇENKO, M. Geçici hükûmetinin Büyükelçileriyle yazışmalar. A. Popov’un giriş yazısıyla. “Sınıf Mücadelesi” dergisi, 1931, no. 5.
Rus-Japon savaşının arifesinde. Aralık 1900-Ocak 1902. “Kızıl Arşivler”, 1934, cilt 2.
Algeciras Konferansı ve 1906 istikrazı üzerine yeni Belgeler. “Kızıl Arşivler”, 1931, cilt 1.
Rus emperyalizminin Uzak Doğu’daki ilk adımları (1888-1903 yılları dönemi). A. Popov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1924, cilt 6.
Portsmouth. B. Romanov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1924, cilt 3.
Portsmouth antlaşması. Moskova, 1939.
1896 yılındaki İstanbul Boğazını ilhak tasarısı. V. Kvostov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1931, cilt 4 ve 5.
Eski Dışişleri Bakanlığındaki gizli diplomatik belgelerin ışığında Asya Türkiye’sinin bölüşümü. E. Adamov’un yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1924.
Rusya ve Algeciras Konferansı. A. Yerusalimski’nin giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1930, cilt 4 ve 5.
1905 yılında Björke’de yapılan Rus-Alman anlaşması. Belgeler. “Kızıl Arşivler”, 1924, cilt 5.
SAZONOV, S. Eski Dışişleri Bakanı S. Sazonov tarafından 1910-1912 yılları arasında Çar Nikola Romanov’a sunulmuş olan raporlar. “Kızıl Arşivler”, 1923, cilt 3.

Mavi kitap. 1914 savaşına ilişkin Sırp diplomatik yazışmaları. Petrograd, 1915.
TATİŞÇEV, S. 1904 yılında Berlin’den V. Plev’e yollanan telgraflar. “Kızıl Arşivler”, 1926, cilt 4.
Savaş sırasında müttefikler arasında yapılan mali Konferanslar. Maliye Bakanı P. Bark’ın raporları. “Kızıl Arşivler”, 1924, cilt 5.
1900 yılında Çarlık diplomasisi ve Doğu’daki Rus sorunları. M. Povrovski’nin giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1926, cilt 5.
1913-1914 yıllarında Çarlık Rusya’sı ve Moğolistan. A. Popov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1929, cilt 6.
Rus-Japon savaşı döneminde Çarlık Rusya’sı ve İran. A. Popov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1933, cilt 4.
1898-1911 yılları arasında Çarlık yönetimi ve Boğazlar sorunu. V. Kvostov’un giriş yazısıyla, “Kızıl Arşivler”, 1933, cilt 6.
İngilizler Kuzey’de (1918-1919). İ. Mintz’in giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1926, cilt 6.
Brest Litovsk Konferansı. Ekonomi ve hukuk komisyonları tarafından yapılmış olan toplantılar. Stein’ın giriş yazısıyla. Moskova, 1923.
Özerk Sibirya’daki geçici hükûmet. “Kızıl Arşivler”, 1928, cilt 4 ve 5.
Alman müdahalesi ve 1918 Don hükûmeti. “Kızıl Arşivler”, 1934, cilt 6.
Poiyessi’deki Alman işgalcileri. “Kızıl Arşivler”, 1938, cilt 6.
1918 yılında Ukrayna’daki Alman işgalinin çöküşü üzerine belgeler. İ. Mirtz ve E. Gorodetski’nin yönetiminde yapılan yayın. Moskova, 1942.
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’ndeki iç savaşın tarihine ilişkin belgeler. Cilt I: İç savaşın ilk evresi. İ. Mintz ve E. Korodetski’nin yönetiminde yapılan yayın. Moskova, 1940.
1918 yılında Ukrayna’daki iç savaş üzerine. “Kızıl Arşivler”, cilt 4.
Belgelerin ışığında Kuzey müdahalesi. İ. Mintz’in yönetiminde yapılan yayın. Moskova, 1933.
Ukrayna’daki Alman işgalinin çöküşü. İşgalciler tarafından bırakılmış olan belgelerin ışığında. Rusça çevirisi, 1936.
Ateşkesin arifesinde olup bitenler. “Kızıl Arşivler”, 1927, cilt 4.
PICHON. L’intervention alliée en Extême Orient et en Sibérie (Uzak Doğu’ya ve Sibirya’ya yapılan müttefik müdahalesi). Paris, 1927.
Alman işgalcilerin 1918 yılında uğradıkları bozgun. Moskova, 1942-1943.

Belgelerin ışığında 1918-1922 yılları arasındaki Japon müdahalesi. İ. Mintz’in yönetiminde yapılan yayın. Moskova, 1934.
Official documents looking toward peace Seri 1-4. New York, 1917-1918. (international conciliation no. 110, 111, 119, 133).
Official statements of war and peace proposals. December 1916 to November 1918. Comp. by J.B. Scott Washington, 1931.
1918. Russia (1918 yılında Rusya). Cilt 1-3. Washington, 1931-1932.
(U.S. Department of state. Papers relating to the Foreign Relations of the U.S.)
Russian-American relations, March 1917-March 1920. Documents and papers comp. and ed. by C.K. Cumming and W.W. Petit New York, 1920.
Die Ursachen des deutschen Zusammenbruches im Jahre 1918 Cilt 1-12. Berlin, 1925-1929). (Das Werk des Untersuchungsausschusses der verfassunggebenden deutschen Nationalversammlung und des deutschen Reichstages, 1918-1928).
Vorgeschichte des Waffenstillstandes. Amtliche Urkunden. Hrsg. im Auftrage des Reichaministeriums von der Reichskanzlei Berlin, 1919.
WILSON, W. War and peace. Presidential messages, adresses and public papers (1917-1924). Ed. by R. S. Baker and W. E. Dodd Cilt 1-2. New York Londra, 1927, (The public papers of Woodrow Wilson. Authorized).
L’alliance Franco-Russe. Origines de l’alliance. Convention militaire 1892-1899 et convention navale de 1912. France, Ministère des Affaires étrangères. Documents diplomatiques (Fransız-Rus İttifakı. İttifakın kökenleri. 1892-1899 yılları arasındaki askerî anlaşma ve 1912 yılındaki deniz kuvvetleri anlaşması. Fransa, Dışişleri Bakanlığı. Diplomatik belgeler). Paris, 1918.
Bayerische Dokumente zum Kriegsausbruch und zum Versailler Schuldspruch im Auftrage des Bayerischen Landtages. Hrsg. vom Abgeordneten P. Dirr. Münih ve Berlin, 1922.
British documents on the origins of the war, 1898-1914 (Savaşın kökenleri konusundaki İngiliz belgeleri, 1898-1914). Yayınlayanlar: G.P. Goch... ve H. Temperley. Cilt I-II. Londra, 1926-1938.
Die deutschen Dokumente zum Krigegsausbruch, 1914. Vollständige Sammlund der von K. Kautsky zusammengestellten Aktenstücke mit einigen Ergänzungen im Auftrage des Auswärtigen Amtes nach

gemeinsamer Dursicht mit K. Kautsky hrsg. von Montgelas und Schücking. Cilt 1-4. Berlin, 1927.
Diplomatische Aktenstücke zur Vorgeschichte des Krieges, 1914. Osterreich-Ungarisches Rofbuch Viyana, 1914.
Diplomatische Aktenstücke zur Vorgeschichte des Krieges, 1914. Ergänzungen und Nachtrage zum Osterreich-Ungarisches Rotbuch. Republik Osterreich. Staatsamt für Ausseres Cilt 1-3. Viyana, 1919.
HERTSLET, E. The map of Africa by treaty. 3 ed. rev. and completed to the end of 1908 by R.W. Brant and H.L. Sherwood (Cilt 1-3, Londra, 1909)
HOUSE, H.M. The intimate papers of colonel House arranged as a narrative by Ch. Seymour Cilt 1-4. Boston-New York, 1926-1928.
The Lansing papers, 1914-1920. United States. Department of State. Papers relating to the Foreign Relations of the U.S. Cilt 1-2. Washington 1939-1940.
1914-1918. World War. United States. Department of State. Papers relating to the Foreign Relations of the U.S. Cilt 1-8. Washington 1922-1929.
Osterreich-Ungarns Aussenpolitik von der bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch, 1914. diplomatische Aktenstücke des Osterreichisch Ungarischen Ministeriums des Aussern. Ausgewält von L. Bittner Cilt 1-9. Viyana-Leipzig, 1930.
TIRPITZ, A. Politische Dokumente (Siyasal belgeler). Cilt 1-2. Stuttgart ve Berlin, 1924-1926.
VICTORIA, Kraliçe. The letters of Queen Victoria. Third series. A selection from Her Majesty s correspondence and journal between the years 1886 and 1901. Ed. by G.E. Buckle Cilt 1-3. Londra, 1931-1932.
Zur europäischen Politik, 1897-1914. Unveröffentliche Dokumente. Im antlichen Aufträge hrsg. unter Leitung von B. Schwertfeger Cilt 1-5. Berlin, 1919.
WITTE, S. Anılar. Cilt 1-3. Leningrad, 1923-1924.
La guerre Russo-Japonaise. D’après les journaux intimes de A. Kouropatkine et N. Linevitch (Rus-Japon savaşı. A. Kuropatkin ve N. Lineviç’in güncelerinin ışığı altında. Leningrad 1925.
DENSTERWIL. L’impérialisme Anglais à Bakou et en Perse, 1917-1918. Souvenir (Bakü’de ve İran’da 1917-1918 yıllarındaki İngiliz emperyalizmi. Anılar). Rusça çevirisi. Tiflis, 1925.

BOTHMER, K. Mit Graf Mirbach in Moskau. Tagebuch, Aufzichnungen und Aktenstücke vom 19. April bis 24 August 1918 Tübingen, 1922.
ERZBERGER, M. Erlebnisse im Weltkrieg Stuttgart-Berlin, 1920.
GRAVES, W.S. America’s Siberian adventure, 1918-1920 (Amerika’nın 1918-1920 yılları arasındaki Sibirya macerası). New York, 1931.
HELFFERICH, K. Der Weltkrieg (Dünya Savaşı). Cilt 3. Vom Eingreifen Americas bis zum Zusammenbruch Berlin, 1919.
HOFFMAN, M. Die Aufzeichnungen des Generalmajors Max Hoffmann. Hrsg. von F. K. Novak Cilt 1-2. Berlin, 1929.
LUDENDORF, E. Entgegnung auf das amtliche Weissbuch: “Vorgeschichte des Waffenstillstandes Cilt 1-3. Berlin, 1919.
MAX, PRINZ VON BADEN. Erinnerungen und Dokumente Stuttgart, 1928.
MAYNARD, C. The Murmansk ventura Londra, 1927.
MORDACQ, J.J.H. Le ministère Clemenceau. Journal d’un témoin (Clemenceau’nun Başbakanlığı. Bir tanığın güncesi). Cilt 1-2. Paris, 1930.
WORD, J. With the “Die Hards” in Siberia Londra, 1920.
ALDROVANDI MARESCOTTI, L. Guerra diplomatica. Ricordi e frammenti di di diario, 1914-1919 Milano, 1938.
BERTIE, F. L. The diary of Lort Bertie of Thame. Ed. by A. G. Lennox. With a foreword by Grey of Fallodon Cilt 1-2. Londra, 1924.
BETHMANN-HOLLWEG, Th. Betrachtungen zum Weltkriege Cilt 1-2. Berlin, 1919-1921.
BLUNT, W.S. My diaries. Being a personal narrative of events, 1888-1914. With a foreword by Lady Gregory Cilt 1-2. New York, 1919-1923.
BOGITSCHEVITCH, M. Kriegsursachen. Beiträge zur Erforschung der Ursachen des europäischen Krieges mit spezieller Berücksichtigung Russlands und Serbiens Zürih, 1919. (Bu yapıtın Fransızca çevirisi de bulunmaktadır.)
BOGITSCHEVITCH, M. Les causes de la guerre (Savaşın nedenleri). Paris, 1925.
BUCHANAN. My mission to Russia (Rusya’daki Büyükelçiliğim). Cilt 1,2. Boston, 1923.
BÜLOW, B. Denkwürdigkeiten. Hrsg. von F. Stockhammern Cilt 1-3. Berlin, 1930-1931.

BURIAN, S. Drei Jahre aus der Zeit meiner Amtsführung im Kriege Berlin, 1923.
CAILLAUX, J. Agadir: Ma politique extériure (Agadir: Dış siyasetim). Paris, 1919.
CHURCHILL, W. The world crisis (Dünya bunalımı)... New York, 1931.
CONRAD VON HÖTZENDORFF, F. Aus meiner Dienszeit, 1906-1918 Cilt 1-5. Viyana-Berlin, 1921-1925.
CZERNIN, O. Im Weltkriege (Dünya Savaşı Üzerine). Cilt 1-2. Berlin-Viyana, 1919.
ECKARDSTEIN, N. Lebenserrinerungen und politische Denkwürdigkeiten Cilt 1-3. Leipzig, 1919-1921.
EULENBURG-HERTZFELD, Ph. Aus 50 Jahren. Erinnerungen. Tagebücher und Briefe aus dem Nachlass des Fürsten Philipp zu Eulenburg-Herzfeld Cilt 1-2. Berlin, 1925.
GREY OF FALLODON, E. Twenty-five years, 1892-1916 Cilt 1-2. New York, 1925-1926.
HAMMANN, O. Bilder aus der letzten Kaiserzeit Berlin, 1922.
HAMMANN, O. Deusche Weltpolitik, 1890-1912 (1890-1912 yılları arasında Almanya'nın Dünya politikası). Berlin, 1925.
HANSEN, Z. L'ambassade à Paris de Baron de Morenheim, 1884-1898 (Morenheim Baronunun Paris'teki Büyükelçilik yılları. 1884-1898). Paris, 1907.
HAYASHI, T. The secret memoirs of count Tadasu Hayashi G.C.V.O. Ed. by A.M. Poolay New York-Londra, 1915.
HELFFERICH, K. Der Weltkrieg (Dünya Savaşı). Berlin, 1919. Cilt 1. Die Vorgeschichte des Weltkrieges Cilt II. Vom Kriegsausbruch bis zum uneingeschränkten U-Bootkrieg.
HOHENLOHE-SCHILINGSFÜRST, C.K. Denkwürdigkeiten der Reichskanzlerzeit. Hrsg. von K.A. von Müller Stuttgart-Berlin, 1931.
ISHII KIKUJIRO. Diplomatic commentaries. Transl. and ed. by W. R. Langdon Baltimore, 1936.
ISVOLSKI, A. Recollections of a Foreign Minister. Memoirs of A. Isvolski. Transl. by C.L. Seeger Garden City-Toronto, 1921.
KIDERLEN-WAECHTER. Der Staatsmann und Mensch. Briefwechsel und Nachlass. Hrsg. von E. Jäckh Cilt 1-2. Stuttgart, 1925.

LICHNOVSKI, K.M. Aus dem Wege zum Abgrund. Londoner Berichte, Erinnerungen und sonstige Schriften Cilt 1-2. Dresden, 1927.
LICHNOVSKI, K.M. Meine Londoner Mission, 1912-1914. Mit einem Vorwort von O. Nippold. Anhang: Erklärungen Sir E. Greys am 3. August 1914. Denkschrift von Muchlon, Erklärungen von Minister Pichon am 1. März 1918 Cilt 1-2. Berlin, 1928.
LLOYD GEORGE, D. War memoirs (Savaş anıları). Cilt 1-6. Boston, 1934-1938.
LOUIS, G. Les carnets de Georges Louis, Directeur des Affaires Politiques au Ministère des Affaires étrangères, Ambassadeur de France en Russie (Dışişleri Bakanlığı Siyasal işler dairesi Başkanı ve Fransa'nın Rusya Büyükelçisi Georges Louis'nin not defteri). Cilt 1-2. Paris, 1926.
LUDENDORF, E. Meine Kriegserinnerungen, 1914-1918 Berlin, 1919.
NEKLOUDOV, A. Souvenirs diplomatiques. En Suède pendant la Guerre Mondiale. Avec une préface de G. Hanotaux (Diplomatik anılar. Dünya Savaşı sırasında İsveç'te. G. Hanotaux'nun bir önsözüyle). Paris, 1920.
PALEOLOGUE, M. La Russie des Tsars pendant la Grande Guerre (Büyük Savaş sırasında Çarlık Rusya'sı). Cilt 1-3. Paris, 1926.
POINCARE, R. Au service de la France. Neuf années de souvenirs (Fransa'nın hizmetinde. Dokuz yılın anıları). Cilt 1-10. Paris, 1926-1933.
POURTALÉS, F.L. Am Scheidewege zwischen Krieg und Frieden. Meine letzten Verhandlungen in Petersburg. Emde Juli 1914. Veröffenlicht mit Genebmigung des Auswätigen Amtes Charlottenburg, 1919.
ROSEN, R. Fifty years of diplomacy Cilt 1-2. New York, 1922.
TIRPITZ, A. Erinnerungen Leipzig, 1919.
II.WILHELM, İmparator. Ereignisse und Gestalten aus dem Jahren 1878-1918 Leipzig-Berlin, 1922.

B) Tarih Araştırmaları

LENİN, V. Çin Savaşı.
LENİN, V. Port-Arthur'un Düşüşü.
LENİN, V. Avrupa Sermayesi ve Rus Monarşisi.

LENİN, V. Dünya Politikasında Çabucak Alev Alan Madde.
LENİN, V. Saldırgan Militarizm ve Sosyal-Demokrasinin Anti militarist Taktiği.
LENİN, V. Balkanlar'daki ve İran'daki Olaylar.
LENİN, V. Balkan Halkları ve Avrupa Diplomasisi.
LENİN, V. Tilkiye ve Kümese Dair.
LENİN, V. Evrensel Tarihte Yeni Bölüm.
LENİN, V. Sırp-Bulgar Zaferlerinin Toplumsal Açıdan Önemi ve Değeri.
LENİN, V. Yeni Çin.
LENİN, V. Çin Cumhuriyeti'nin Önemli Başarısı.
LENİN, V. Balkan Savaşı ve Burjuva Şovenizmi.
LENİN, V. İngiltere'nin Uyanışı.
LENİN, V. Geri kalmış Avrupa ve ilerleyen Doğu.
LENİN, V. Silahlanma ve Kapitalizm.
LENİN, V. Avrupa Savaşı Sırasında Devrimci Sosyalizme Düşen Görevler.
LENİN, V. Konferans: "Proletarya ve Savaş". 14 Ekim 1914 tarihinde verilmiştir.
LENİN, V. Savaş ve Rus Sosyalizmi.
LENİN, V. Büyük Rusyalıların Ulusal Kibirleri Üzerine.
LENİN, V. Rus Südekum'ları.
LENİN, V. Rus Sosyal-Demokrat Partisi'nin Yabancı Seksiyonlarının Konferansı.
LENİN, V. Sosyalizm ve Savaş.
LENİN, V. Barış Sorunu.
LENİN, V. Avrupa Birleşik Devletleri Parolası Üzerine.
LENİN, V. II.Enternasyonal'in Çöküşü.
LENİN, V. "Barış Programı" Üzerine.
LENİN, V. Rus Sosyal-Demokrat Partisi Merkez Komitesi'nin Önerileri. II.Sosyalist Konferansı.
LENİN, V. Ayrı Barış Üzerine.
LENİN, V. "Silahsızlanma" Parolası Üzerine.
LENİN, V. Proletarya Devriminin Askerî Programı.
LENİN, V. Burjuva Barışçılığı ve Sosyalist Barışçılık.
LENİN, V. Dünya Politikasında Dönemeç.
LENİN, V. Belgeler ve Malzemeler.
LENİN, V. Savaş ve Geçici Hükûmet.

LENİN, V. Geçici Hükûmetin Bir Notası.
LENİN, V. Bilinçli Savaşın Savunucuları Kendilerini Meydana Çıkarıyor.
LENİN, V. Rus Sosyal-Demokrat Partisi'nin Nisan Konferansı.
LENİN, V. Dış Politika Gizemleri.
LENİN, V. Gizli Bir Anlaşma.
LENİN, V. İşçi ve Asker Milletvekilleri Sovyetlerinin Kongresi, 16 Haziran-6 Temmuz 1917.
LENİN, V. 3 Haziran Gericileri Vakit Yitirmeksizin Saldırmaktan yanalar.
LENİN, V. Adil Barışa Giden Yol Var mı?
LENİN, V. Devrimin Görevleri.
LENİN, V. Bunalım Doruk Noktasında.
LENİN, V. Yoldaşlara Mektup.
LENİN, V. Bolşevik Partisi Üyelerine Mektup.
LENİN, V. Fransız Komünist Partisi'nin Tarım Konusundaki Tezleri Üzerine.
LENİN, V. Türk-İtalyan Savaşının Sonu.
LENİN, V. Savaş Üzerine Tezler.
LENİN, V. İşçi ve asker milletvekilleri Sovyetlerinin İkinci Kongresi, 7-8 Kasım (25-26 Ekim) 1917.
LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi'nin 17 (4) Kasım 1917 günkü toplantısı.
LENİN, V. Petrograd Sovyet'inin 17 (4) Kasım 1917 günkü toplantısında verilen söylev.
LENİN, V. 22 (9) Kasım 1917 günü hükûmetle Genel Kurmay karargâhı arasında yapılan konuşmalar.
LENİN, V. Bütün herkese telgraf. Bütün alay, tümen, vs. komitelerine ve devrimci donanma ve kara ordusundaki bütün asker ve denizcilere.
LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi'nin 23 (10) Kasım 1917 günkü toplantısı.
LENİN, V. Köylü delegeler Sovyetlerinin 23 Kasım-8 Aralık (10-25 Kasım) 1917 günleri arasında yaptığı olağanüstü Kongre.
LENİN, V. Savaş donanmasının Birinci Kongresi'nde, 5 Aralık (22 Kasım) 1917 günü verilen söylev.
LENİN, V. Ukrayna halkına çağrı ve Ukrayna Rada'sına ültimatom.
LENİN, V. Proşyan'ın Rada ile yapılan müzakereler hakkındaki raporu üzerine, Halk Komiserleri Konseyi'nin kararı: 1 Ocak 1918 (17 Aralık

1917).
LENİN, V. Halk Komiserleri Konseyi’nin, Rada’nın cevabı üzerine 12 Ocak 1918 (30 Aralık 1917) tarihli emri.
LENİN, V. Almanya ile, müttefiklerden ayrı olarak hemen barış sorunu üzerine tezler.
LENİN, V. (Bolşevik) Sosyal-Demokrat Parti Merkez Komitesi’nin 24 (11) Ocak 1918 günkü toplantısında verilen barış ve savaş üzerine söylev.
LENİN, V. Demir yolu işçilerinin olağanüstü Kongresi. 26 (13) Ocak 1918 günkü toplantı.
LENİN, V. Şaumyan’a telgraf.
LENİN, V. (Bolşevik) Sosyal-Demokrat Parti Merkez Komitesi’nin 18 Şubat 1918 tarihli toplantısında, sabah oturumunda verilen söylev.
LENİN, V. (Bolşevik) Sosyal-Demokrat Parti Merkez Komitesi’nin 18 Şubat 1918 tarihli toplantısında, akşam oturumunda verilen söylev.
LENİN, V. Alman hükûmetine yollanan telgrafın ilk kaleme alınmış şekli.
LENİN, V. Devrimci laf ebeliği Üzerine.
LENİN, V. Heveskârlık Üzerine.
LENİN, V. Savaş mı, Barış mı?
LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi’nin Bolşevik ve “Sosyal devrimci sol” gruplarının ortak toplantısında, 23 Şubat 1918 günü verilen söylev.
LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi’nin 23 Şubat 1918 günkü toplantısında verilen söylev.
LENİN, V. Acı ama zorunlu bir ders.
LENİN, V. Rus Sosyal-Demokrat Partisi Merkez Komitesi’nin, Almanya ile müttefiklerden ayrı olarak ve ilhakçı barış konusundaki tavrı.
LENİN, V. Garip ve dehşetli bir şey.
LENİN, V. Rus Komünist Partisi’nin 6-8 Mart tarihleri arasındaki Yedinci Kongresi.
LENİN, V. Zamanımızın temel ödevi.
LENİN, V. Sovyetlerin Dördüncü (olağanüstü) Kongresi, 14-16 Mart 1918.
LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi ve Moskova Sovyet’inin 14 Mayıs 1918 günkü ortak toplantısında dış politika konusunda okunan rapor.
LENİN, V. 21 Haziran 1918 tarihinde Sokolniki kulübünde verilen söylev.
LENİN, V. Moskova sendikalarının ve fabrika komitelerinin dördüncü Konferansı (27 Haziran-2 Temmuz 1918).

LENİN, V. Sovyetlerin Beşinci Kongresi'ne katılan komünist üyeler karşısında 3 Temmuz 1918 tarihinde verilen söylev.
LENİN, V. Sovyetlerin 4-10 Temmuz 1918 tarihleri arasında yapılan Beşinci Kongresi.
LENİN, V. Devrimci sol sosyalistlerin ihaneti karşısında "İzvestiya" muhabirine verilen mülakat.
LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi'nin 15 Temmuz 1918 günkü toplantısında yapılan konuşma.
LENİN, V. 19 Temmuz 1918 günü Lefortovo mahallesinde yapılan açık hava toplantısında verilen söylev.
LENİN, V. 23 Temmuz 1918 günü Moskova ili Fabrika Komiteleri Konferansında okunan rapor.
LENİN, V. 29 Temmuz 1918 günü Moskova Sovyet'i Merkez yürütme Komitesi ile Moskova fabrika ve sendika komitelerinin ortak toplantısında verilen söylev.
LENİN, V. 2 Ağustos 1918 tarihinde Butirki açık hava toplantısında verilen söylev.
LENİN, V. 9 Ağustos 1918 tarihinde Sokolniki toplantısında verilen söylev.
LENİN, V. Amerikan işçilerine mektup.
LENİN, V. 23 Ağustos 1918 tarihinde, Alekseyev Halkevi'nde yapılan toplantıda verilen söylev.
LENİN, V. 23 Ağustos 1918 tarihinde, Politeknik Müzesi'ndeki toplantıda verilen söylev.
LENİN, V. 28 Ağustos 1918 tarihinde, Birinci Ulusal Eğitim Kongresi'nde verilen söylev.
LENİN, V. İşçi yoldaşlar! Son ve kesin vuruşmaya hep birlikte koşalım.
LENİN, V. 3 Ekim 1918 tarihinde, Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi'nin toplantısına yollanan mektup.
LENİN, V. 22 Ekim 1918 tarihinde, Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi ile Moskova'daki fabrika ve sendika komitelerinin ortak toplantısına verilen rapor.
LENİN, V. 22 Ekim 1918 tarihinde, Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi ile Moskova'daki fabrika ve sendika komitelerinin ortak toplantısında kabul edilen önerge.
LENİN, V. 6 Kasım 1918 tarihinde, Merkez Sovyet'i ile Moskova Sendika Sovyet'inin ortak toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. Sovyetlerin 6-9 Kasım tarihleri arasındaki Altıncı (olağanüstü) Kongresi.
LENİN, V. 26 Kasım 1918 tarihinde, Moskova Merkez İşçi Kooperatifi delegelerinin toplantısında verilen söylev.
LENİN, V. 25 Aralık 1918 tarihinde, Ulusal Ekonomi Sovyetlerinin İkinci Kongresi'nde verilen söylev.
LENİN, V. Rus Komünist Partisi'nin 18-23 Mart 1919 tarihleri arasındaki Sekizinci Kongresi.
LENİN, V. Bugünkü durum üzerine ve Sovyet hükûmetinin bugünkü vazgeçilmez ödevleri üzerine. 4 Temmuz 1919 tarihli rapor.
LENİN, V. Cepheye sevk edilen Sverdlov Üniversitesi öğrencileri önünde verilen söylev. 24 Ekim 1919.
LENİN, V. 2-4 Aralık 1919 tarihleri arasında toplanan Rus Komünist Partisi Konferansı.
LENİN, V. Rus Komünist Partisi'nin 29 Mart-5 Nisan 1919 tarihleri arasında toplanan Dokuzuncu Kongresi.
LENİN, V. 7 Nisan 1920 tarihinde toplanan Sendikalar Genel Kongresi'nde verilen söylev.
LENİN, V. Komünizmin çocukluk hastalığı, "sol eğilimcilik".
LENİN, V. 26 Kasım 1920 tarihinde, Rus Komünist Partisi Moskova seksiyonu hücre sekreterlerinin toplantısında verilen söylev.
LENİN, V. Barış müzakereleri programı için akıl defteri.
LENİN, V. Halk Komiserleri Konseyi'nin karar tasarısı.
LENİN, V. Almanya ile müttefiklerden ayrı olarak ve ilhakçı barış konusundaki tezlere eklentiler.
LENİN, V. Yanılgı nerede?
LENİN, V. Vakit yitirmeksizin barış yapma zorunluluğu üzerine gözlemler ve uyarılar.
LENİN, V. Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin uluslararası durum hakkındaki kararları.
LENİN, V. Bugünkü uluslararası durum hakkında tezler.
LENİN, V. Vladivostok Sovyet'ine yollanan talimatlar. 1934 yılında Moskova'da yayınlanmıştır.
LENİN, V. Halk komiseri Stalin'e yollanan not, 7 Temmuz 1918. "Rus Komünist Partisi tarihi için araştırmalar derlemesi" olarak çıkan "Lenin ve Stalin" başlıklı kitaptan alınmıştır. Cilt II. Moskova, 1937.

STALİN, J. Başkumandanın 23 Şubat 1944 tarihli günlük emri, no. 16. Moskova 1944.
STALİN, J. Büyük Sosyalist Ekim Devrimi'nin XXVII.yıldönümü. Moskova Sovyet'inin 6 Kasım 1944 tarihindeki tam birleşiminde Devlet Savunma Komitesi Başkanı tarafından okunan rapor. Moskova, 1944.
STALİN, J. Şeylerin mantığı. (Menşevik Merkez Komitesi'nin "tezler"i hakkında.) "Ekim Devrimi üzerine", Yazılar ve söylevler derlemesi. Moskova, 1932.
STALİN, J. Rada genel sekreterliği ve karşıdevrimci Anayasacı Demokrat Parti. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.
STALİN, J. Rada ile ilişkiler. 14 (27) Aralık 1917 tarihinde, Merkez Yürütme Komitesi toplantısında okunan rapor. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.
STALİN, J. Rada nedir? "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.
STALİN, J. Burjuva Kiev Rada'sı üzerine. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna ile girişilen barış müzakereleri üzerine. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.
STALİN, J. Don bölgesi ve Kuzey Kafkasya konusunda. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna artık özgürlüğüne kavuşma yoluna girmiş bulunmaktadır. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.
STALİN, J. Azınlıklar sorunu konusundaki hükûmet politikası. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna İşçi ve Köylü Cumhuriyeti halkının sekreterliğine. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.
STALİN, J. Proletarya diktatoryasının üçüncü yılı. 7 Kasım 1920 tarihindeki Bakû Sovyet'i kuruluş yıldönümü toplantısına sunulan rapor. Bk. "Lenin ve Stalin", Cilt II. Moskova, 1937.
STALİN, J. Ulus sorunu konusunda Partinin hemen girişmesi gereken çabalar üzerine. "Marksizm ve ulus ve sömürge sorunları. Yazılar ve söylevler derlemesi." Moskova, 1939.
STALİN, J. Lenin. Moskova, 1939.
AVARORİN, V. Mançurya'daki emperyalizm. Cilt 1-2. Moskova, 1934.

DOBROLSKİ, S. Rus ordusunun 1914 seferberliği. “Askerlik Derlemesi.” Cilt 1. Belgrat, 1021.
GUKOVSKİ, A. 1918 yılındaki Alman bozgunu ve İtilaf ülkelerinin Sovyetler ülkesine müdahale hazırlıkları. “Marksist Tarihçi” dergisi, 1937, no. 3.
KEDROV, M. Bolşevik yönetimden yoksun kalarak. (Murmansk bölgesine yabancı müdahalesinin tarihi). Leningrad, 1930.
KOROVİN, E. Japonya ve Devletler hukuku. Devlet yayınları, Moskova, 1936.
MAİSKİ, İ. Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği’nin beş yıllık dış politikası, 1917-1922. Moskova, 1922.
MANUSEVİÇ, A. Besarabya’nın Romanya tarafından fethinin tarihi. “Tarih Habercisi” dergisi, 1940, no. 8.
MİKKER, R. Estonya’da Sovyet yönetiminin kurulması için verilen mücadele, 1917-1919. “Tarih Habercisi” dergisi, 1940, no. 11.
MİLLER, F. 1914-1918 Dünya Savaşı sırasında Alman emperyalizminin boyunduruğu altındaki Türkiye. “Tarih Habercisi” dergisi, 1942, no. 12.
MİNTZ, İ. Kuzey’deki İngiliz müdahalesi ve karşıdevrim. Moskova-Leningrad, 1931.
MOGİLEVİÇ, A. ve AYRAPETYAN, M. Dünya Savaşı’na doğru, 1914-1918. Leningrad, 1940.
MOTİLEV, V. Pasifik Okyanusu çevresindeki rekabetlerin doğuşu ve gelişimi. Moskova, 1939.
NOTOVİÇ, F. Dünya Savaşı’nın sorumluları hakkında birkaç söz. “Marksist Tarihçi” dergisi, 1938, no. 4
NOTOVİÇ, F. 1918 yılında Dörtler İttifakının çöküşü. “Tarih Habercisi” dergisi, 1941, no. 7-8.
POPOV, A. 1894-1901 yılları arasında Çarlık yönetiminin Uzak Doğu’daki politikası. “Marksist Tarihçi” dergisi, 1935, kitap II.
POPOV, A. Rusya’nın Paris Büyükelçisi tarafından yollanan rapor ve telgrafların ışığı altında 1906 istikrazı. “Kızıl Arşivler”, 1925, cilt 4-5.
POPOV, A. Çarlık yönetiminin Uzak Doğu politikasında 1905 devrimi arifesinde meydana gelen bunalım. “Marksist Tarihçi” dergisi, 1935, no. 12.
POPOV, A. İstanbul Boğazından Pasifik Okyanusu’na. “Marksist Tarihçi” dergisi, 1934, cilt 3.

POPOV, A. Çekoslovak sorunu ve Çarlık diplomasisi, 1914-1917. “Kızıl Arşivler”, 1929, cilt 2.
RAYHSBERG, G. İtilaf Devletlerinin müdahale hazırlıkları ve Lochart fesadı, 1918. “Tarih Habercisi” dergisi, 1938, no. 12.
RAYSNER, İ. 1907 yılındaki İngiliz-Rus anlaşması ve Afganistan’ın bölüşümü. “Kızıl Arşivler”, 1925, cilt 3.
ROMANOV, B. 1892-1906 yılları arasında Mançurya’daki Rusya. Leningrad, 1928.
RUBİNŞTAYN, E. Habsburg Monarşisinin batışı. “Tarih Habercisi” dergisi, 1941, no. 7.
Rus-Japon savaşı için hazırlayıcı bilgiler. S. Witte’nin özel arşivlerindeki malzemeler. B. Glinski’nin giriş yazısıyla. Petrograd, 1916.
SABLER, S. ve SOSNOVSKİ, İ. Sibirya demiryolu hattı. Geçmişi ve bugünü St.Petersburg, 1903.
KVOSTOV, V. Yakın Doğu bunalımı, 1895-1897. “Marksist Tarihçi” dergisi, 1929, cilt 13.
KOVOSTOV, V. XIX.yüzyılın son on yılı süresince İstanbul Boğazı sorununun gelişmesi. “Marksist Tarihçi” dergisi, 1930, cilt 20.
SOFİNOV, P. Çekoslovakların ayaklanışı. “Tarih Habercisi” dergisi, 1940, no. 12.
STAVROVSKİ, A. Ekim Devrimi’nden sonra Transkafkasya. 1918 yılının ilk yarısında Türkiye ile olan ilişkiler. Moskova-Leningrad, 1925.
BRANDENBURG, E. Von Bismarck zum Weltkriege. Die deutsche Politik in den Jahrzehnten vor dem Kriefge Berlin, 1924.
CHIROL, V. The Far Eastern question Londra, 1896.
CORDIER, H. Histoires relations de la Chine avec les Puissances occidentales (Çin’in Batılı Devletlerle olan ilişkilerinin tarihi). Cilt 1-3. Paris, 1901-1902.
CURZON OF KEDLESTON, G.L. Persia and Persian question. Cilt 1-2. Londra, 1892.
FORSTER, K. The failures of peace. The search for a negotiated peace during the first World war. Introd. by E.M. Patterson Washington, 1941.
HELMREİCH, E. Ch. The diplomacy of the Balkan wars. 1912-1913 Cambridge, Mass, A.B.D. 1938
HERRMANN, W. Dreibund, Zweibund, England, 1890-1895. Eine Skizze zur Aussenpolitik auf Grund neuer Akten Stuttgart, 1929.

HOFFMANN, J.S. Great Britain and the German trade rivalry, 1875-1914 Philadelphia, 1933.
JOSEPH, Ph. Foreign diplomacy in China, 1894-1900; a study in political and economic relations with China. With an introd. by Sir A.F. Whyte Londra, 1928.
LA FARGUE, Th. China and the World war. Stanford Üniversitesi yayınları. 1937.
LANGER, W.L. The Diplomacy of Imperialism, 1890-1920. Cilt 1-2, New York Londra, 1935.
LOVELL, R.I. The Struggle for South Africa, 1875-1899. A study in economic imperialism New York, 1934.
MEINECKE, F. Geschichte des deutsche -englischen Bündnisproblems, 1890-1901 Münih-Berlin, 1927.
MICHON, G. L'alliance Franco-Russe. 1891-1917 (Fransız-Rus ittifakı. 1891-1917). Paris, 1927.
MORSE, H.B. The international relations of the Chinese empire. Çin İmparatorluğu'nun uluslararası ilişkileri). Cilt 1-3. Londra-New York, 1910-1918.
NINTCHICH, M. La crise Bosniaque (1908-1909) et les Puissances Européennes (1908-1909 Bosna bunalımı ve Avrupalı Devletler). Cilt 1-2. Paris, 1937.
NOTTER, H. The origins of the Foreign policy of Woodrow Wilson Baltimore, 1937 (The Walker Hines page school of international relations. The John Hopkins university).
PINGAUD, A. Histoire diplomatique de la France pendant la Grande Guerre (Büyük Savaş boyunca Fransa'nın diplomatik tarihi). Cilt 1-2. Paris, 1938.
PRIBRAM, A.F. England and the international policy of the European great powers, 1871-1914 Oxford, 1931.
RACHFAHL, F. Die deutsche Aussenpolitik in der Wilhelmischen Aera BErlin, 1924 (Einzelschriften zur Politik und Geschichte, 6).
RENOUVIN, P. Les origines immédiates de la guerre (28 Juin-4 Août 1914) (Savaşın dolaysız kökenleri: 18 Haziran-4 Ağustos 1914). İkinci basım. Paris, 1927.
RITTER, G. Bismarcks Verhaltnis zu England und die Politik des "Neuen Kursus" Berlin, 1924 (Beiträge aus dem Archiv for Politik und

Geschichte, 7.
SCHMITT, B. The annexation the Bosnia, 1908-1909 Londra-New York, 1937.
SETON-WATSON, R.W. Sarajevo, a study in the origins of the Great War Londra, 1925.
TANSILL, Ch. America goes to War Boston, 1938.
TARDIEU, A. La France et les alliances. La lutte pour l'équilibre (Fransa ve ittifaklar. Denge için verilen mücadele). Paris, 1909.
TAUBE, M. La politique Russe d'avant-guerre et la fin de l'Empire des Tsars (1904-1917) (Savaş öncesi Rus politikası ve Çarlık İmparatorluğu'nun sonu. 1904-1917). Paris, 1928.
YONG ANN YUEN, Th. Aux origines du confit Mandchou. Chine-Japon. Paix de Versailles. Préf. de Wellington Koo (Mançurya'daki çatışmanın kökenlerinde. Çin-Japonya. Versay barışı. Wellington Koo'nun önsözüyle). Paris, 1934.
ALBERTSON, R. Fighting without a War; an account of military intervention in North Russia New York, 1920.
COATES, W.P. ve COATES, S.K. Armed intervention in Russia. 1918-1922. (1918-1922 yılları arasında Rusya'ya yapılan silahlı müdahale). Londra, 1935.
DJUVARA, M. La guerre Roumaine. Préf. d'Emile Boutroux (Romen savaşı. Emile Boutroux'nun önsözüyle). Nancy, 1919.
JASZI. The dissolution of the Habsburg monarchy (Habsburg Monarşisinin çöküşü). Chicago, 1922.
LUTZ, R.H. Fall on the German Empire (Stanford Üniversitesi yayınları. Londra, 1935.
MAURICE, F.M. The armistices of 1918 (1918 yılının ateşkesleri). Londra, New York, 1943.
MERMEIX. Les négociations secrètes et les quatre armistices avec pièces justificatives (Gizli pazarlıklar ve ateşkes, ispatlayıcı belgeler eklenmiş olarak). 13.Basım. Paris 1919.
MORDACQ, J.J. Pouvait-on signer l'armistice à Berlin? (Ateşkes Berlin'de imzalanabilir miydi?). Paris, 1930.
MULLER, R. Vom Kaiserrelch zur Republik. T.I. Ein Beitrag zur Geschichte der revolutionären Arbeiterbewegung während des

Weltkrieges Viyana. 1924. Cilt II. Die November-Revolution (Kasım Devrimi). Viyana, 1925. (Wissenschaft und Gesellschaft Cilt 3-4).
NOVAK, F.K. Der Stulz der Mittelmächte Münih, 1921.
SCOTT, J.B. Preliminary history of the armistice New York, 1924.
SLOVES, H. La France et l'Union Soviétique Préf. de H. Torrès (Fransa ve Sovyetler Birliği. H. Torrès (Fransa ve Sovyetler Birliği. H. Torrès'in önsözüyle). Paris, 1935.

C) Biyografiler

BAKER, R.C. Woodrow Wilson. Life and letters... Vol. 6. Facing War, 1915-1917 New York, 1937.
GARDINER, A.G. The life of Sir William Harcourt (Sir William Harcourt'un hayatı). Cilt 1-2. Londra, 1923.
GARVIN, C.L. The life of Joseph Chamberlain (Joseph Chamberlain'in hayatı). Cilt 1-3. Londra, 1932-1934.
GAVIN, C. Edward the seventh. A biography (VII.Edward Bir biyografi). Londra 1941.
HALLER, J. Aus dem Leben des Fürsten Philipp zu Eulenburg-Hertzfeld Berlin, 1924.
LEE, S. King VII.Edward; a biography (Kral VII.Edward; bir biyografi).. Cilt 1-2. Londra, 1925-1927.
NICOLSON, H. Sir Arthur Nicolson... first lord Carnock. A study in the old diplomacy Londra, 1930.
WILLIAMS, A.F.B. Cecil Rhodes. Londra, 1921. (Makers of the 19th century.).

GENEL HİSTORİOGRAFYA

A) Uluslararası İlişkiler

Annual regiter, a review of publics events at home and abroad Londra-New York, 1872-1919.

BENGESCO, G. Essai d'une notice bibliographique sur la question d'Orient. Orient Européen, 1821-1897 (Doğu sorunu üzerine bibliyografik bir tanıtma yazısı denemesi. Avrupanın Doğusu, 1821-1897). Brüksel, Paris, 1897.

Catalogue of printed books in the library of the Foreign office Londra, 1926.

GOOCH, G.P. Recent revelations of European diplomacy... 3 d impression with a supplementary chapter on the revelation of 1927 Londra, 1928.

LANGER, W.L. ve ARMSTRONG, H.F. Foreign Affairs bibliography. A selected and annotated list of books on international relations, 1919-1932 New York-Londra, 1933.

List of references on Europe and international politics in relation to the present issues. Comp. under the direction of H.H.B. Meyer Washington, 1914.

List of the serial publications of foreign governments 1815-1931. Ed by W. Gregory New York, 1932.

MEYER, I. Official publications of European governments Cilt 1. Paris, 1929.

MYERS, D.P. Manuel of collections of treaties and of collections relating to treaties Cambridge, 1922.

STRUPP, K. Bibliographie du droit des gens et des relations internationales (Uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler kaynakçası). Lead (Hollanda), 1938.

TEMPERLEY, H. ve PENSON, L.M. A century of diplomatic Blue books 1814-1914. Lists edited with historical introductions, by H. Temperley and L. M. Penson Cambridge, 1938.

B) Doğu Ülkeleri ve Sömürgeler

SKAÇOV, P. Çin'in kaynakçası. Rus dilinde 1730-1930 yılları arasında Çin hakkında yayınlanmış kitaplar ve yazıların sistematik endeksi. Moskova

Leningrad, 1932.

Bibliographie d'histoire coloniale (1900-1930) (Sömürge tarihi kaynakçası, 1900-1930). Yayınlayan: A. Martineau. Paris, 1932. (Premier Congrès international d'histoire coloniale -Birinci Uluslararası sömürge tarihi Kongresi.) Paris, 1931.

CORDIER, H. Bibliotheca sinica... 2.Basım. Cilt 3-4. III. ve IV. ekler. Paris, 1904-1924.

KERNER, R. Northeastern Asia. A selected bibliography. Contributions to the bibliography of the relations of China, Russia and Japan, with special reference to Korea, Manchuria, Mongolia and Eastern Siberia, in oriental and European languages. Cilt 1-2. Berkeley, 1930.

NACHOD, O. Bibliographie von Japan (Japonya kaynakçası). Cilt 1-4. Leipzig, 1928-1935.

PRAESENT, H. ve HAENISCH, W. Bibliographie von Japan... T. 5-6 des von O. Nachod begonnen Gesamtwerkes Leipzig, 1937-1940.

SAVADJIAN, L. Bibliographie Balkanique (Balkan kaynakçası). Cilt 1-7. Paris, 1931-1938.

Select bibliography of recent publications in the library of the royal colonial institute illustrating the relations between Europeans and Coloured Races. Comp. by E. Lewim Londra, 1926.

Addenta to bibliography of relations with Coloured Races up to February 28, 1927 Londra, 1927.

Subject catalogue of the Library of the Royal Empire Society, Comp, by E. Lewin Cilt 1-4 Londra, 1930-1937.

WENCKSTERN, F. Bibliography of the Japanese Empire (Japon İmparatorluğu'nun kaynakçası). Cilt 1-2. Leiden-Tokyo, 1895-1907.

WILSON, A.T. A. bibliography of Persia (İran'ın kaynakçası). Oxford, 1930.

C) 1914-1918 Dünya Savaşı

Dünya Savaşı. Kaynakça, 1914-1918. Leningrad, 1934.

Bibliographische Vierteljahrshefte der Weltkriegsbücherei. Hft. 2/3. Bibliographie zur Geschichte Österreich-Ungarns im Weltkrieg, 1914-1918 Stuttgart, 1934. Hft. 4. Bibliographie zur Geschichte Österreich-Ungarns, 1948-1914 Stutgart, 1930. Hft. 6. Bibliographie zur Geschichte des Britischen Reiches, 1870-1914. 2. erg. Aufl. Stutgart, 1936. Hft. 8/9 Bibliographie zur Geschichte des Britischen Reiches im Weltkrieg, 1914-1918 Stutgart, 1936. Hft. 11/12. Bibliographie zur Geschichte des Frankreichs in der Vorkriegszeit und im Weltkrieg. 2 erg. Aufl. Stuttgart, 1937. Hft. 17-18. Bibliographie zur Geschichte Italiens in der Vorkriegszeit und im Weltkrieg. 2 erg. Aufl. Stuttgart, 1939. Hft. 20/21/22. Bibliographie zur Geschichte der Vereinigten Staaten im Weltkrieg Stuttgart, 1939.

Catalogue méthodique du fonds Allemand de la Bibliothèque (Kitaplıktaki, Almanya hakkında, bulunan eski kaynakların metodik katalogu). Cilt 1-4. Paris, 1921-1923. (Publications de la “Société d l’histoire de la Guerre”, 1. série, Catalogue des “Bibliotheque et Musée de la Guerre” (“Savaş Tarihi derneği” yayınları, 1. dizi, “Savaş kitaplığı ve müzesi” Katalogu).

Catalogue méthodique des fonds Britannique et Nord-Américain de la Bibliothèque. Réd. par M. Bourgeois (Kitaplıktaki, İngiltere ve Kuzey Amerika hakkında, bulunan eski kaynakların metodik Katalogu. Düzenleyen: M. Bourgeois). Cilt 1-3, Paris, 1925-1931.

Catalogue méthodique du fonds İtalien de la Bibliothèque. Réd. par P.H. Michel (Kitaplıktaki, İtalya hakkında, bulunan eski kaynakların metodik Katalogu. Düzenleyen: P.H. Michel). Paris, 1932.

Catalogue méthodique du fonds Russe de la Bibliothèque. Réd. par A. Dumesnil av. collab. de W. Lerati. Introduction par C. Bloch (Kitaplıktaki, Rusya hakkında, bulunan eski kaynakların metodik Katalogu. (W. Lerati’nin de katılmasıyla düzenleyen: A. Dumesnil. C. Bloch’un bir giriş yazısıyla) Paris, 1932. (Publications de la “Société de l’histoire de la Guerre”, 1 série, Catalogue des “Bibliothèque et Musée de la Guerre” “Savaş Tarihi Derneği” yayınları. 1. dizi, “Savaş kitaplığı ve müzesi” Katalogu.)

Contributo a una Bibliographia della Guerra Mondiale’ Documenti e testestimoniare politico-diplomatiche, cause, origini, responsabilità, significato della Guerra Roma, 1937.

LALOY, E. La Guerre Mondiale, ses origines et l’après-guerre d’après leurs principaux historiens (Belli başlı tarihçiler tarafından yazılanların ışığında Dünya Savaşı, kökenleri ve Savaş sonrası). Paris, 1930.

WEGERER, A. Bibliographie zur Vorgeschichte des Weltkrieges Berlin, 1934 Aynı zamanda bk.:

“International bibliography of historical sciences”. Ed. by the International committee of historical sciences Cilt 1-2. 1926-1936 yılları için geçerlidir. Berlin, 1930-1938.

Aynı zamanda aşağıdaki dergilerin eleştirel ve bibliyografik kısımlarına da bk.:

Foreign Affairs. New York, 1922 (Ouarterly).

Journal of modern history Chicago, 1929.

Revue d’histoire diplomatique, publ. par la “Société d’histoire diplomatique” Diplomasi tarihi Dergisi, yayınlayan: “Diplomasi Tarihi Derneği”). Paris, 1887. (Bu dergi üç ayda bir çıkar.)

Revue d’histoire moderne, publ. par la “Société d’histoire moderne” (Modern Tarih Dergisi, yayınlayan: “Modern Tarih Derneği”). Paris, 1926. (Bu dergi yılda beş sayı olarak çıkar.)

Berliner Monatshefte 1923. (1923 yılından itibaren, 1929 yılına kadar şu başlık altında yayınlanmıştır: “Kriegsschuldfrage”.)

Revue Belge des livres, documents et archives de la Guerre (1914-1918) (1914-1918 Savaşı hakkındaki kitaplar, belgeler ve arşivler için Belçika dergisi). Bürüksel, 1924. (Bu dergi üç ayda bir çıkar.)

Revue de la Guerre Mondiale, publ. la “Société de l’histoire de la guerre” (Dünya Savaşı Dergisi, yayınlayan: “Savaş Tarihi Derneği”). Paris, 1923. (Bu dergi üç ayda bir çıkar).

A) Kaynaklar

GRİM, E. Uzak Doğu’da uluslararası ilişkilerin tarihi üzerine antlaşmalar ve başka belgeler Derlemesi, 1842-1925. Moskova, 1927.

MARTENS, M. Antlaşmalar Derlemesi. Cilt 4, bölüm 2: Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile yapılan antlaşmalar;

St.Petersburg, 1878. Cilt 8. Almanya ile yapılan antlaşmalar, 1825-1888; St.Petersburg, 1888. Cilt 12. İngiltere ile yapılan antlaşmalar, 1832-1895; St.Petersburg, 1898. Cilt 15. Fransa ile yapılan antlaşmalar, 1822-1906; St.Petersburg, 1909.

Notalar, antlaşmalar ve bildiriler ışığı altında modern çağların uluslararası politikası. Birinci bölüm: Fransız Devrimi'nden emperyalist savaşa; Moskova, 1925. İkinci bölüm: Emperyalist savaştan Sovyet Rusya'ya uygulanan ablukanın kaldırılışına; Moskova, 1926.

Emperyalist dönemde uluslararası ilişkiler. Çarlık rejimi hükûmetlerinin ve Geçici hükûmetin arşivlerindeki belgeler, 1878-1917; 1900-1913 yıllarını kapsayan 2. dizi cilt 18, 19, 20; Moskova, 1938-1940. Ve: 1914-1917 yıllarını kapsayan 3. dizi; cilt 1-10; Moskova, 1931-1938.

Rusya tarafından yapılmış olan antlaşma, anlaşma ve uzlaşmalar Derlemesi: 1774-1906 dönemi. V. Aleksandrenko'nun bir giriş yazısı ve notlarıyla. Varşova, 1906.

CLERCQ. J. A. Recueil des traités de la France, publié sous les auspices du ministère des Affaires étrangères (Fransa tarafından yapılmış antlaşmalar Derlemesi. Fransız Dışişleri Bakanlığının yardımıyla yayınlanmıştır). 1872-1936 yıllarını kapsayan XI.-XXIII. ciltler. Paris, 1880-1919.

A collection of neutrality laws, regulations and treaties of various countries.

Ed. and annot. by F. Deak and Ph. C. Jessup Cilt. 1-2. Washington, 1939. (Publications of the Carnegie endowment for international peace. Division of international law.)

Documents diplomatiques Français. 1871-1914 (Fransız diplomatik belgeleri, 1871-1914 yılları arası). 1871-1900 dönemini kapsayan 1. dizi; cilt 1-8; Paris, 1929-1936. 1901-1911 dönemini kapsayan 2. dizi; cilt 1-7; Paris, 1931-1937. 1912-1914 dönemini kapsayan 3. dizi; cilt 1-2; Paris, 1922-1931.

Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette. 1871-1914. Sammlung der diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes. Cilt 1-40. Berlin, 1922-1927.

PRIBRAM. Die politischen Geheimverträge Österreich-Ungaras, 1897-1914. Cilt 1-2, Viyana 1920.

WILHELM, İmparator. Prusya İmparatoru Wilhelm'in Rus imparatoru III.Aleksandr'a yazdığı 4 mektup. "Kızıl Arşivler", 1922, cilt 2.

1877 Rus-Türk savaşından sonra 1877 yılında Berlin’de toplanan Avrupalı Büyük Devletler Kongresi. Moskova, 1878.
LAMSDROF, V. Günce: 1886-1890 yılları. Cilt 1. Moskova-Leningrad, 1920.
LAMSDROF, V. Günce: 1891-1892 yılları. Cilt 2. Moskova-Leningrad, 1934.
LAMSDROF, V. Günce: 1893-1895 yılları. Cilt 3. Moskova-Leningrad, 1931.
NELİDOV, V. Boğazların işgali üzerine 1822 yılında A. Nelidov tarafından sunulan andıç. “Kızıl Arşivler”, 1938, Cilt 3-4.
PAVLOVİÇ. P. Rus Çarlığı’nın Bulgaristan serüvenleri, Belgeler Derlemesi Moskova, 1935.
Rus-Alman ilişkileri. Gizli belgeler. “Kızıl Arşivler”, 1922, cilt 1.
SKOBELEV, M. 1882 yılında Paris’te verilen söylev. E. Tarlé’nin giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1928, cilt 2.
1875 yılında Fransa ile Almanya arasında baş gösteren gerginlik. A. Yerusalimski’nin giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1938, cilt 6.
ŞUVALOV, P. 1878 yılında toplanan Berlin Kongresi üzerine. V. Kvostov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1933, cilt 4.
Accounts and papers. State papers (“Blue books” dizisi). Londra, 1876-1878.
France. Minisère des Affaires étranères. Documents diplomatiques. Affaires d’Orient, 1875-1876-1877. Appendice. Conférence de Constantinople (Décembre 1876 Janvier 1877)(Fransa, Dışişleri Bakanlığı. Diplomatik belgeler. Doğu sorunları, 1875-1876-1877. Ek. İstanbul Konferansı. Aralık 1876 Ocak 1877). Paris, 1877
Österreich-Ungarn. Ministerium des Aussern. AKtenstücke aus den Korrespondenzen des K. u. K. Ministerium des Aussern über orientalische Angelegenheiten (“Rotbücher” dizisi.) Viyana, 1878. Cilt 16: 1873 yılı Mayısından 31 Mayıs 1877’ye. Cilt 17:7 Nisan 1877’den 3 Kasım 1987’e.
SABUROV, P.A. The Saburov memoirs of Bismarck and Russia Cambridge, 1929.
STAAL, G.F. Ch. Correspondance diplomatique (Diplomatik yazışmalar). Yayınlayan: A. Meyendorf. Cilt 1-2; 1884-1900 yıllarını kapsayan dönem. Paris, 1929.

TEMPERLEY, H.W. ve PENSON, L.M. Foundations of British foreign policy from Pitt (1792) to Salisbury (1902) of Documents, old and news Cambridge, 1938.

Unprinted documents. Russo-British relations during the Eastern crisis R.W. Seton-Watson tarafından yayınlanmıştır. “Slavonic Reviews” dergisi, 1924-1926. Cilt 3-4.

VICTORIA, Kraliçe. The letters of Queen Victoria. Second series. A selection from Her Majesty’s correspondence journal between the years 1862 and 1885. G.E. Buckle tarafından yayınlanmıştır. Cilt 2: 1870-1878 yılları; Londra, 1926, Cilt 3. 1879-1885 yılları; Londra, 1928.

VICTORIA, Kraliçe. The letters of Queen Victoria. Third series. A selection from Her Majesty’s correspondence and journal between the years 1886 and 1901. G.E. Buckle tarafından yayınlanmıştır. Cilt 1: 18860-1900 yılları; Londra, 1930.

İGNATİEV, N. Anılar, 1875-1877. “Tarih Habercisi”, 1914, cilt 135, Ocak-Temmuz sayıları.

İGNATİEV, N. 1877-1878 savaşından önce Avrupa başkentlerine yapılan gezi. “Eski Rus Tarihi” dergisi, 1914, cilt 157, Mart-Eylül sayıları.

İGNATİEV, N. Anılar: 1864-1874 yıllarını kapsayan dönem. Petrograd, 1916.

KARTSOV, İ. Diplomasi kulislerinde gezintiler. St.Petersburg, 1908.

BILLOT, A. La France et l’Italie, histoire des années troubles, 1881-1899 (Fransa ve İtalya, kargaşa yıllarının tarihi: 1881-1899 dönemi). Cilt 1-2. Paris, 1905.

BISMARK, O. Gedanken und Erinnerungen Cilt 1-3. New York-Stuttgart. 1896-1922.

BLOWITZ, H.S. My memoirs Londra, 1903.

BLUNT, W. Secret history of the English occupation of Egypt. Being a personal narrative of events Londra, 1907.

BROGLIE. La mission de M. de Gontaud Biron à Berlin, 1872-1878 (M. de Gontaud Biron’un 1872-1878 yılları arasındaki Berlin Büyükelçiliği). (“Conrespondant” dergisi.) Paris, 1895, 25 Temmuz, 25 Ağustos ve 10 Ekim sayıları.

BÜLOW, B. Denkwürdigkeiten. Hrsg. von F. von Stockhammern. T. 4 Jugend und Diplomatenjahre Berlin, 1931.

CRISPI, F. The memoirs of Francesco Crispi. tr. by M. Princhard-Agnetti from the documents collected and ed. by Th. Palamenghi-Crispi Cilt 1-3. Londra, 1912-1914.

CROMER, E. B. Modern Egypt (Modern Mısır). Cilt 1-2. Londra, 1908.

CYON, E. Histoires de l'Entente Franco-Russe. Documents et souvenirs. 1886-1894 (Fransız-Rus İttifakı'nın tarihi. Belgeler ve anılar, 1886-1894 yıllarını kapsayan dönem). Paris, 1895.

DREUX, A. Dernièrres année de l'Ambassade en Allemagne de M. de Gontaud-Biron, 1874-1877, d'après ses notes et papiers diplomatiques (Notlarının ve diplomatik evrakının ışığı altında, M. de Gontaud-Biron'un Almanya'daki son büyük elçilik yılları, 1874-1877). Paris, 1907.

ELLIOT, H. Some revolutions and other diplomatic experiences Londra, 1922.

FREYCINET, C. La question d'Egypte (Mısır sorunu). Paris, 1905.

FREYCINET, C. Souvenirs, 1878-1893 (Anılar, 1878-1893 dönemi). Paris, 1913.

GONTAUD-BIRON, E. Mon Ambassade en Allemagne, 1872-1873 (Almanya'daki Büyükelçilik yıllarım, 1872-1873 dönemi). A. Dreux'nun bir önsözü ve notlarıyla. Paris, 1906.

HOHENLOHE-SCHILLINGSFÜRST, Ch. Denkwürdigkeiten Hrsg. von F. Curtius Cilt 1-2. Stuttgart-Leipzig, 1907.

LOFTUS. Diplomatic reminiscences. 2 d series. 1862-1879 Cilt 1-2. Londra, 1894.

LUCIUS VON BALLHAUSEN. Bismarck-Erinnerungen des Staatsministers Freiherrn Lucius von Ballhausen. 4-6. Aufl. Stuttgart-Berlin, 1921.

RADOWITZ, J.M. Aufzeichnungen und Erinnerungen aus dem Leben des Botschafters Maria von Radowitz. Hrsg. von H. Holbern Cilt 1: 1839-1877 yılları. Cilt 2: 1878-1890 yılları. Stuttgart-Berlin, 1925.

SABUROV, P.A. Russie, France, Allemagne (1870-1880) (1870-1880 yılları arasında Rusya, Fransa, Almanya). "La Revue de Paris", 1912, Mart-Nisan sayıları.

SCHWEINITZ, H.L. Denkwürdigkeiten des Rotschafters General von Schweinitz Cilt 1-2. Berlin, 1927.

TOUTIN, E. III.Alexandre et la République Française. Souvenirs d'un témoin, 1885-1888 (III.Aleksandr ve Fransa Cumhuriyeti. Bir tanığın

anıları. 1885-1888 dönemi). Paris, 1929.
WALDERSEE, A. Denkwürdigkeiten des General-Feldmarschalls Alfred Grafen von Waldersee. Bearb. und hrsg. von H.O. Meisner Cilt 1-3. Stuttgart-Berlin, 1923-1925.

B) Tarih Araştırmaları

MARX, K. Alman Sosyal-demokrat Partisi Komitesine. “Marx ve Engels Arşivleri”, cilt 1.
ENGELS, F. Savaş konusundaki yarı resmî ulumalar.
ENGELS, F. Avrupa silahsızlanabilir mi?
ENGELS, F. Rus Çarlığı’nın dış politikası.
LENİN, V. Emperyalizm, kapitalizmin son aşaması.
LENİN, V. Komünist Enternasyonali’nin II.Kongresi, 19 Temmuz-6 Ağustos.
LENİN, V. Savaş ve devrim. 27 (14) Mayıs 1917 günü verilen konferans.
LENİN, V. 1870 sonrası Dünya tarihine bir sentez denemesi. “Emperyalizm tarihi defterleri”. Moskova, 1939.
STALİN, J. Rus (Bolşevik) Komünist Partisi XIV.Kongresi Merkez Komitesi’nin siyasal raporu. “Leninizm’in sorunları”. Moskova-Leningrad, 1928.
STALİN, J. Leninizm’in ilkeleri üzerine. 1924 yılı Nisan ayı başlangıcında Sverdlovsk Üniversitesi’nde verilen konferans. “Leninizm’in sorunları”. Moskova, 1939.
STALİN, J. Engels’in “Rus Çarlığı’nın dış politikası” başlıklı yazısı üzerine. “Bolşevik” dergisi, 1941.
STALİN, J. Sovyetler Birliği’nin verdiği büyük yurtseverlik savaşı üzerine. Moskova, 1944.
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist Partisi Tarihi. Moskova, 1942.
ANUÇİNA, A. 1878 yılında toplanan Berlin Kongresi üzerine. St.Petersburg. 1912.

GORİYENOV, S. İstanbul ve Çanakkale Boğazları. Devlet Arşivlerinde ve St.Petersburg'da saklanan diplomatik yazışmaların ışığı altında. St.Petersburg, 1907.
YERUSALİMSKİ, A. 1875 yılı alarmı. "Ranion Tarih Enstitüsü andıçları". 1928, cilt 6.
JİGAREV, S. Doğu sorunu konusunda Çarlık Rusya'sı tarafından güdülen politika. Cilt 1-2. Moskova, 1896.
MARTENS, F. Doğu savaşı ve Brüksel Konferansı, 1874-1878. St.Petersburg, 1879.
MARTENS, F. Rusya ile İngiltere Orta Asya'da, St.Petersburg, 1880.
MURATOV, K. "Doğu bunalımı" boyunca İngiltere'nin oynadığı rol. "Marksist Tarihçi" dergisi, 1940.
ROTŞTAYN, F. Mısır'ın fethi ve köleleştirilmesi. Moskova-Leningrad, 1925.
ŞAZKİN, S. Avusturya-Rusya-Almanya İttifakı'nın sonu. Cilt 1: 1879-1884 dönemi. Moskova, 1928.
TATİSÇEV, S. Rus diplomasisinin geçmişi. Tarihsel araştırma ve eleştiri yazıları. St.Petersburg, 1890.
KVOSTOV, V. Bismarck tarafından güdülen dış siyasetteki bunalım. "Marksist Tarihçi" dergisi, 1934.
ZAYONÇKOVSKİ, A. Rusya'nın Dünya Savaşı'na hazırlanışı. Askerî hazırlıklar ve ilk planlar. Leningrad, 1926.
Modern Tarih. İkinci bölüm. E. Tarlé ve arkadaşları yönetiminde. Fransız-Alman Savaşı'ndan ve Paris Komünü'nden Rusya'daki Ekim Devrimi'nin zaferine ve emperyalist savaşın son buluşuna kadar: 1870-1918 yıllarını kapsayan dönem. Moskova, 1939.
TARLE, E. Emperyalizm dönemi boyunca Avrupa, 1871-1919. Moskova, 1928.
ALBIN, P. L'Allemagne et la France en Europe (1885-1894) (Avrupa'daki Almanya ve Fransa, 1885-1894 yılları). Paris, 1913.
ARGULL, S. The Eastern question (Doğu sorunu). Cilt 1-2. Londra, 1879.
BECKER, O. Bismarck und die Einkreisung Deutschlands. T.I. Bismarcks Bündnispolitik Berlin, 1923.
BOURGEOIS, E. Manuel historique Mondiale. Empires et nations (Dış politika tarihi elkitabı. Cilt IV: Dünya politikası. İmparatorluklar ve Uluslar). Paris, 1927.

CARROLL, E. French public opinion and Foreign Affairs, 1870-1914. New York, 1931.
CARROLL, E. Germany and Great powers, 1866-1914. A Study of public opinion and and Foreign policy New York, 1938.
The Cambridge history of British Foreign policy, 1783-1919. Ed. by A. Ward and G. Gooch. Vol. 3, 1866-1919 Londra, 1923.
CHARMATZ, R. Geschichte der auswärtigen Politik Österreichs im 19. Jahr. hundert Cilt 1-2. Leipzig-Berlin, 1918.
CHIALA, G. Pagina di storia contemporanea Cilt 1-3. Torino, 1895-1898.
CHIROL, V. Middle eastern question (Orta Doğu sorunu). Londra, 1904.
DARMSTADTER, P. Geschichte der Aufteilung und Kolonization Africas seit dem Zeitalter des Entdeckungen. T. 2. Geschichte der Aufteilung Africas, 1870-1919 Berlin-Leipzig, 1920.
DAUDET, E. Histoire diplomatique de l'alliance Franco-Russe, 1873-1893 (Fransız-Rus İttifakı'nın diplomatik tarihi, 1873-1893 dönemi). Paris 1894.
DEBIDOUR, A. Histoire diplomatique de l'Europe (A-B). Paris, 1926-1929. A: Depuis l'ouverture du Congrès de Vienne jusqu'à la clôture du Congrès de Berlin (1814-1878). B: Depuis la Congrès de Berlin jusqu'à nos jours (Avrupa'nın diplomatik tarihi (A-B). Paris, 1926-1929. A: Viyana Kongresi'nin açılışından Berlin Kongresi'nin kapanışına, 1814-1878 dönemi. B: Berlin Kongresi'nin kapanışından günümüze kadar uzanan dönem).
DESPAGNET, F. La diplomatie de la Troisième République et le droit des gens (Üçüncü Cumhuriyet'in diplomasisi ve Uluslararası hukuk). Paris, 1904.
FULLER, J.V. Bismarck's diplomacy at its zenith Cambridge, 1922.
FULLER, J.V. The war scare of 1875 "American Historical Review" dergisi, 1919, Ocak ayı sayısı.
GOOCH, G.P. History of modern Europe, 1878-1919 (Modern Avrupa'nın tarihi, 1878-1919). Londra, 1923.
GOOCH, G.P. Franco-German relations 1871-1914. (1871-1914 döneminde Fransız-Alman ilişkileri). Londra, 1928.
GORIENOV, S. The end of the alliance of the Emperors (İmparatorlar İttifakı'nın sonu). "American Historical Review" dergisi, 1918, cilt XXIII, no. 2.

GRANT, A.J. ve TEMPERLEY, H.W. Europe in the nineteenth century, 1789-1914 (Ondukuzuncu yüzyılda Avrupa, 1789-1914). Londra-New York, 1927.
HAGEN, M. Bismarcks Kolonialpolitik (Bismarck'ın sömürge politikası). Stuttgart, 1923.
HARRIS, D. Diplomatic history of the Balkan crisis of 1875-1878: the first year Londra-New York, 1936.
HAUSER, H. Histoire Diplomatique de l'Europe, 1871-1914 (1871-1914 döneminde Avrupa'nın diplomatik tarihi). Cilt 1-2. Paris, 1929.
HELLER, E. Das deutsch-österreichisch-ungarische Bündnis in Bismarcks Aussenpolitik Berlin, 1925.
HELMS, A. Bismarck und Russland. Inaug. Dissertation Bonn, 1927.
HERTZFELD, H. Deutschland und das geschlagene Frankreich. 1871-1873. Friedenschluss. Kriegsentschädigung. Besatzungszeit Berlin, 1924.
HOLBORN, H. Bismarcks Europäische Politik zu Geginn der siebziger Jahre und die Mission Radowitz... Mit ungedruckten Urkunden aus dem politischen Archiv des Auswärtigen Amtes und dem Nachlass des Botschafters von Radowitz Berlin, 1925.
ITALICUS (Takma ad). Italiens Dreibundpolitik, 1870-1896 Münih, 1928.
JAPICKSE, N. Europa und Bismarcks Friedenpolitik (Europa en Bismarck's vredespolitick). Die internationalen beziehungen von 1871 bis 1890 Berlin, 1927.
LANGER, W.L. The European powers and the French occupation of Tunis, 1878-1881 "American historical review" dergisi, 1925, cilt XXXI, no. 1.
LANGER, W.L. European alliances and alignemants, 1871-1890 New York. 1931.
LANGER, W.L. The Franco-Russe alliance, 1890-1894 (1890-1894 Fransız-Rus İttifakı). Cambridge-Londra, 1929.
LEROY-BEAULIEU, A. La France, la Russie et l'Europe (Fransa, Rusya ve Avrupa). Paris, 1888.
MEDLICOTT, W.N. The Mediterranean agreements of 1887 "Slavonic Review" dergisi, 1926, cilt V, no. 13.
MOON, P. Th. Imperialism and world politics (Emperyalizm ve dünya politikası). New York, 1927.
NOLDE, V. L'alliance Franco-Russe. Les origines du système diplomatique d'avant-guerre (Fransız-Rus İttifakı, Savaş öncesi diplomasi sisteminin

kökenleri). Paris, 1936. (Paris Üniversitesi Slav İncelemeleri Enstitüsü. Tarih koleksiyonu, 7).
PINON, R. France et Allemagne, 1870-1913 (1870-1913 yılları arasında Fransa ve Almanya). Paris, 1913.
PLEHN, H. Bismarcks auswärtige Politik nach der Reichsgründung Münih-Berlin, 1920.
RACHFAHL, F. Deutscland und die Weltpolitik, 1871-1914. T.I. Die Bismarck'sche Aera Stuttgart, 1923.
RENOUVIN, P. La crise Européenne et la Grande Guerre, 1904-1918 (Avrupa bunalımı ve Büyük Savaş, 1904-1918). Paris, 1934 ("Peuples et civilisations" "Halklar ve uygarlıklar"dizisi, 19).
RENOUVIN, P. ve arkadaşları. La paix armee et la Grande Guerre, 1871-1919 (Silahlı barış ve Büyük Savaş, 1871-1919). Paris, 1939.
ROSEN, G. Die Stellungnahme der Politik Bismarcks zur Frage der Staatsfform in Frankreich von 1871 bis 1880. (Auf Grud der Aktenpublikation des Auswärtigen Amts.) Detmond, 1924.
ROTHFELS, H. Bismarcks englische Bündnispolitik Stuttgart-Berlin, 1924.
ROUIRE, A.M.F. La rivalité Anglo-Russe au XIX.siècle en Asie. Golfe Persique, frontières de l'lnde (XIX.yüzyıl Asya'sındaki İngiliz-Rus rekabeti. İran körfezi, Hint sınırları). Paris, 1908.
SALVATORELLI, L. L'Italia nella politica internazionale dell'Era Bismarkiana "Rivista Storica İtaliana" dergisi, 1923, Nisan sayısı.
SALVEMINI, G.La politica estera della Destra, 1871-1876 "Rivista d'Italia" dergisi, 1924: Kasım 15; 1925:Ocak 15 ve Şubat 15.
SCHEFER, Ch. D'une guerre à l'autre. Essai sur la politique extérieure de la Troisième République (1871-1914) (Bir savaştan öbürüne. Üçüncü Cumhuriyet'in güttüğü dış politika üzerine deneme, 1871-1914 dönemi). Paris, 1920.
SCHÜNEMANN, K. Die Stellung Österreich-Ungarns in Bismarck Bündnispolitik "Politika ve Tarih Arşivi", 1926.
SETON-WATSON, R.W. Disraeli, Gladstone and the eastern question. A study in diplomacy and pary politics Londra, 1935.
SINOSKYL, Th. Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866 Cilt 1-2. Stuttgart-Berlin, 1913-1914.
SONTAG, R.J. European diplomatic history, 1871-1932 (1871-1932 yılları arasında Avrupa diplomasisinin tarihi). New York-Londra, 1933.

SUMNER, B.H. Russia and the Balkans, 1870-1880 (1870-1880 yılları arasında Rusya ve Balkanlar). Londra, 1937.
TAFFS, W. The war scare of 1875 “Slavonic Review” dergisi, 1930, cilt 9.
TORRE, A. Come la Francia s’impadroni di Tunisi (Fransa Tunus’u nasıl ele geçirdi). “Rivista di Roma” dergisi 1899, Nisan-Mayıs sayıları.
Trützchler von Falkenstein in Bismarck und die Kriegsgefahr des Jahres 1887. Dargestellt auf Grund der Bd 3-6 der grossen Aktenpublikation des Auswärtigen Amtes und mit Benutzung unveröffentlicher Akten des Auswärtigen Amtes und Reichsarchivs Berlin, 1924.
WAHL, A. Vom Bismarck der siebzigen Jahre Tübingen, 1920.

C) Resmî Belge Niteliği Taşıyan Yapıtlar

LENİN, V. İşçi ve asker milletvekilleri Sovyetlerinin İkinci Kongresi, 7-8 Kasım (25-26 Ekim) 1917.
LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi’nin 17 (4) Kasım 1917 günkü toplantısı.
LENİN, V. Petrograd Sovyet’inin 17 (4) Kasım 1917 günkü toplantısında verilen söylev.
LENİN, V. 22 (9) Kasım 1917 günü hükûmetle Genel Kurmay karargâhı arasında yapılan konuşmalar.
LENİN, V. Bütün herkese telgraf. Bütün alay, tümen, vs. komitelerine ve kara ve deniz ordularındaki tüm asker ve denizcilere.
LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi’nin 23 (10) Kasım 1917 günkü toplantısı.
LENİN, V. Köylü delegeler Sovyetlerinin 23 Kasım 8 Aralık (10-25 Kasım) 1917 günleri arasında toplanan olağanüstü Kongresi.
LENİN, V. Savaş donanmasının Birinci Kongresi’nde, 5 Aralık (22 Kasım) 1917 günü verilen söylev.
LENİN, V. Ukrayna halkına çağrı ve Ukrayna Merkez Rada’sına ültimatom.
LENİN, V. Proşyan’ın Rada ile yapılan müzakereler hakkındaki raporu üzerine, Halk Komiserleri Konseyi’nin kararı: 1 Ocak 1918 (19 Aralık 1917).

LENİN, V. Halk Komiserleri Konseyi'nin, Rada'nın cevabı üzerine 12 Ocak 1918 (30 Aralık 1917) tarihli emri.

LENİN, V. Almanya ile öbür müttefiklerden ayrı olarak hemen barış sorunu üzerine tezler.

LENİN, V. (Bolşevik) Sosyal-Demokrat Parti Merkez Komitesi'nin 24 (11) Ocak 1918 tarihli toplantısında barış ve savaş üzerine verilen söylev.

LENİN, V. Demir yolu işçilerinin olağanüstü Kongresi. 26 (13) Ocak 1918 günkü toplantı.

LENİN, V. Şaumyan'a telgraf.

LENİN, V. (Bolşevik) Sosyal-Demokrat Parti Merkez Komitesi'nin 18 Şubat 1918 günkü toplantısında, sabah oturumunda verilen söylev.

LENİN, V. (Bolşevik) Sosyal-Demokrat Parti Merkez Komitesi'nin 18 Şubat 1918 günkü toplantısında, akşam oturumunda verilen söylev.

LENİN, V. Alman hükûmetine yollanan telgrafın ilk kaleme alınmış şekli.

LENİN, V. Devrimci laf ebeliği üzerine.

LENİN, V. Heveskârlık üzerine.

LENİN, V. Savaş mı, barış mı?

LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi'nin Bolşevik ve "sosyal devrimci sol" grupların ortak toplantısında, 23 Şubat 1918 günü verilen söylev.

LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi'nin 23 Şubat 1918 günkü toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. Acı ama zorunlu bir ders.

LENİN, V. Rus Sosyal-Demokrat Partisi Merkez Komitesi'nin, müttefiklerden ayrı olarak Almanya ile ilhak barış konusundaki tavrı.

LENİN, V. Garip ve dehşetli bir şey.

LENİN, V. Rus Komünist (Bolşevik) Partisi Yedinci Kongresi, 6-8 Mart 1918.

LENİN, V. Zamanımızın temel ödevi.

LENİN, V. Sovyetlerin Dördüncü (olağanüstü) Kongresi, 14-16 Mart 1918.

LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi ve Moskova Sovyet'inin 14 Mayıs 1918 günü yapılan ortak toplantısında dış politika konusunda okunan rapor.

LENİN, V. 21 Haziran 1918 tarihinde, Sokolniki kulübünde verilen söylev.

LENİN, V. Moskova sendikalarının ve fabrika komitelerinin, 27 Haziran-2 Temmuz tarihleri arasında toplanan dördüncü Konferansı.

LENİN, V. Sovyetlerin Beşinci Kongresi'ndeki Komünist üyeler önünde 3 Temmuz 1918 günü verilen söylev.

LENİN, V. 4-10 Temmuz tarihleri arasında toplanan Sovyetler Beşinci Kongresi.

LENİN, V. Devrimci sol sosyalistlerin ihaneti hakkında "İzvestiya" muhabirine verilen mülakat.

LENİN, V. Merkez Yürütme Komitesi'nin 15 Temmuz 1918 günkü toplantısında yapılan konuşma.

LENİN, V. 19 Temmuz 1918 günü, Lefortovo mahallesinde yapılan açık hava toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. 23 Temmuz 1918 günü, Moskova ili Fabrika Komiteleri Konferansı'nda okunan rapor.

LENİN, V. 29 Temmuz 1918 günü, Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi ile Moskova fabrika ve sendika komitelerinin ortak toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. 2 Ağustos 1918 günü, Butirki açık hava toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. 9 Ağustos 1918 günü, Sokolniki toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. Amerikan işçilerine mektup.

LENİN, V. 23 Ağustos 1918 günü, Alekseyev Halkevi'nde yapılan toplantıda verilen söylev.

LENİN, V. 28 Ağustos 1918 günü, Birinci Ulusal Eğitim Kongresi'nde verilen söylev.

LENİN, V. İşçi yoldaşlar! Son ve kesin vuruşmaya hep birlikte koşalım.

LENİN, V. 3 Ekim 1918 günü, Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi'nin toplantısına yollanan mektup.

LENİN, V. 22 Ekim 1918 günü, Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi ile Moskova'daki fabrika ve sendika komitelerinin ortak toplantısında verilen rapor.

LENİN, V. 22 Ekim 1918 günü, Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi ile Moskova fabrika ve sendika komitelerinin ortak toplantısına verilen rapor.

LENİN, V. 22 Ekim 1918 günü, Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi ile Moskova fabrika ve sendika komitelerinin ortak toplantısında kabul edilen önerge.

LENİN, V. 6 Kasım 1918 günü, Merkez ve Moskova Sendika Sovyetlerinin ortak toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. 6-9 Kasım 1918 tarihleri arasında toplanan Sovyetler Altıncı (olağanüstü) Kongresi.

LENİN, V. 26 Kasım 1918 günü, Moskova Merkez İşçi Kooperatifi delegelerinin toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. 25 Aralık 1918 günü, Ulusal Ekonomi Sovyetlerinin İkinci Kongresi'nde verilen söylev.

LENİN, V. Rus Komünist Partisi'nin Sekizinci Kongresi, 18-23 Mart 1919.

LENİN, V. Bugünkü durum üzerine ve Sovyet hükmetinin bugünkü vazgeçilmez ödevleri üzerine. 4 Temmuz 1919 tarihinde yazılan rapor.

LENİN, V. Cepheye sevk edilen Sverdlov Üniversitesi öğrencileri önünde verilen söylev. 24 Ekim 1919.

LENİN, V. 2-4 Aralık 1919 tarihleri arasında toplanan Rus Komünist Partisi Konferansı.

LENİN, V. Rus Komünist Partisi Dokuzuncu Kongresi, 29 Mart-5 Nisan 1920.

LENİN, V. 7 Nisan 1920 günü, Sendikalar Genel Kongresi'nde verilen söylev.

LENİN, V. Komünizmin çocukluk hastalığı, "sol eğilimcilik".

LENİN, V. 26 Kasım 1920 günü, Rus Komünist Partisi'nin Moskova seksiyonuna bağlı hücre sekreterleri toplantısında verilen söylev.

LENİN, V. Barış müzakereleri programının akıl defteri.

LENİN, V. Halk Komiserleri Konseyi'nin karar tasarısı.

LENİN, V. Almanya ile, müttefiklerden ayrı olarak ve ilhakçı barış konusundaki tezlere eklentiler.

LENİN, V. Yanılgı nerede?

LENİN, V. Vakit yitirmeksizin barış yapma zorunluluğu üzerine gözlemler ve uyarılar.

LENİN, V. Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin uluslararası durum hakkındaki kararları.

LENİN, V. Bugünkü uluslararası durum hakkında tezler.

LENİN, V. Vladivostok Sovyet'ine yollanan talimatlar. (1934 yılında Moskova'da yayınlanmıştır.)

LENİN, V. Halk komiseri Stalin'e 7 Temmuz 1918 günü yollanan not. ("Rus Komünist Partisi tarihi için araştırmalar derlemesi" olarak çıkan

“Lenin ve Stalin” başlıklı kitaptan alınmıştır.) Cilt II. Moskova, 1937.
STALİN, J. Şeylerin mantığı. (Menşevik Merkez Komitesi’nin “tezler”i hakkında.) “Ekim Devrimi üzerine”. Yazılar ve söylevler derlemesi. Moskova, 1932.
STALİN, J. Rada genel sekreterliği ve karşıdevrimci Anayasacı-Demokrat Parti. “Ukrayna’ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme”. Kiev, 1936.
STALİN, J. Rada nedir? “Ukrayna’ya ilişkin yazılar ve söylevler.” Kiev, 1936.
STALİN, J. Burjuva Kiev Rada’sı üzerine. “Ukrayna’ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme”. Kiev, 1936.
STALİN, J. Rada ile ilişkiler. 27 (14) Aralık 1917 günü, Merkez Yürütme Komitesi toplantısında okunan rapor. “Ukrayna’ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme”. Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna ile barış müzakereleri konusunda. “Ukrayna’ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme”. Kiev, 1936.
STALİN, J. Don bölgesi ve Kuzey Kafkasya konusunda. “Ukrayna’ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme”. Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna özgürlüğüne kavuşma yolundadır. “Ukrayna’ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme”. Kiev, 1936.
STALİN, J. Azınlıklar sorunu konusundaki hükûmet politikası. “Ukrayna’ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme”. Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna İşçi ve Köylü Cumhuriyeti halk Sekreterliği’ne. “Ukrayna’ya ilişkin yazılar ve söylevler. Derleme”. Kiev, 1936.
STALİN, J. Proletarya diktatoryasının üçüncü yılı. 7 Kasım 1920 günü, Bakû Sovyet’i kuruluş yıldönümü toplantısına sunulan rapor. Bk.: “Lenin ve Stalin”. Cilt 2. Moskova, 1937.
STALİN, J. Ulus sorunu konusunda Partinin hemen girişmesi gereken çabalar üzerine. “Marksizm, Ulus ve sömürge sorunları. Yazılar ve söylevler derlemesi.” Moskova, 1939.
STALİN, J. Lenin. Moskova, 1939.
GUKOVSKİ, A. 1918 yılındaki Alman bozgunu ve İtilaf Devletlerinin Sovyetler ülkesine müdahale hazırlıkları. “Marksist Tarihçi” dergisi. 1937, no. 3.
KEDROV, M. Bolşevik yönetimden yoksun kalınarak. (Murmansk bölgesine yapılan yabancı müdahalesinin tarihi). Leningrad, 1930.

MAİSKİ, İ. S.S.C.B.'nin beş yıllık dış politikası, 1917-1922. Moskova, 1922.
MANUSEVİÇ, A. Besarabya'nın Romanya tarafından fethinin tarihi. "Tarih Habercisi" dergisi, 1940. no. 8.
MİKKER, R. Estonya'da Sovyet yönetiminin kurulması uğruna verilen mücadele, 1917-1919. "Tarih Habercisi" dergisi, 1940, no. 11.
MİNTZ, İ. Kuzey'deki İngiliz müdahalesi ve karşıdevrim. Moskova-Leningrad, 1931.
NOTOVİÇ, F. 1918 yılında Dörtler İttifakı'nın çöküşü. "Tarih Habercisi" dergisi, 1941, no. 7-8.
RAYHSBERG, G. İtilaf Devletleri'nin müdahale hazırlığı ve Lochart fesadı, 1918. "Tarih Habercisi" dergisi, 1938, no. 12.
RUBİNŞTAYN, E. Habsburg Hanedanının yıkılışı. "Tarih Habercisi" dergisi, 1941, no. 7.
SOFİNOV, P. Çekoslovakların başkaldırışı. "Tarih Habercisi" dergisi, 1940, no. 12.
STAVROVSKİ, A. Ekim Devrimi'nden sonra Transkafkasya. 1918 yılının ilk yarısında Türkiye ile olan ilişkiler. Moskova-Leningrad, 1925.
ALBERTSON, R. Fighting without a war; an account of military intervention in North Russia Cilt 1-2. New York, 1920.
COATES, W. P. ve COATES, S. K. Armed intervention in Russia, 1918-1922 Londra, 1935.
DJUVARA, M. La guerre Roumaine. Préface d'Emile Boutroux (Romanya savaşı. Emile Boutroux'un önsözüyle). Nancy, 1919.
JASZI, E. The dissolution of Habsburg Monarchy. Chicago, 1922.
LUTZ, R.H. Fall of the German Empire Cilt 1-2. Stanford Üniversitesi yayınları. Londra, 1922.
MAURICE, F. M. The armistices of 1918. Londra-New York, 1943.
MERMEIX, M. Les négociations secrètes et les quatre armistices aves pièces justificatives (Gizli pazarlıklar ve dört ateşkes, ispatlayıcı belgelerle birlikte). 13. basım. Paris, 1919.
MORDACQ, J. J. Pouvait-on signer l'armistice à Berlin? (Ateşkes Berlin'de imzalanabilir miydi acaba?). Paris, 1930.
MULLER, R. Vom Kaiserreich zur Republik. T. I. Ein Beitrag zur Geschichte der revolutionären Arbeiterbewegung während des

Weltkrieges Viyana, 1924. Cilt II. Die November-Revolution (Kasım Devrimi). Viyana, 1925. (Wissenschaft und Gesellschaft Cilt III-IV.
NOWAK, K.F. Der Sturz der Mittelmächte Münih, 1921.
SCOTT, J.B. Preliminary history of the armistice New York, 1924.
SLOVES, H. La France et l'Union Soviétique. Préface de Henri Torrès (Fransa ve Sovyetler Birliği. H. Torrès'in önsözüyle). Paris, 1935.
Dünya Savaşı kaynakçası, 1914-1918 arasının tüm belgeleri. Leningrad, 1934.
Bibliographische Vierteljahrshefte der Weltkriegesbücherei. Hft. 2/3. Bibliographie zur Geschichte Österreich-Ungarns im Weltkrieg, 1914-1918 Stuttgart, 1934. Hft. 4: Bibliographie zur Geschichte Österreich-Ungarns, 1948-1914 Stutgart, 1930. Hft. 6: Bibliographie zur Geschichte des Britischen Reiches, 1870-1914. 2. erg. Aufl. Stutgart, 1936. Hft. 8/9: Bibliographie zur Geschichte der Britischen Reiches im Weltkrieg, 1914-1918 Stutgart, 1936. Hft. 11/12: Bibliographie zur politischen Geschichte des Frankreichs in der Vorkriegszeit und im Weltkrieg. Stuttgart, 1937. Hft. Hft. 17-18: Bibliography zur Geschichte Italiens in der Vorkriegszeit und im Weltkrieg. 2 erg. Aufl. Stuttgart, 1939. Hft. 20/21/22: Bibliographie zur Geschichte der Vereinigten Staaten im Weltkrieg Stuttgart, 1939.
Catalogue méthodique du fonds Allemand de la Bibliothèque (Almanya hakkında Ulusal Kitaplıkta bulunan eski kaynakların metodik katalogu). Cilt 1-4. Paris, 1921-1923. (Publications de la "Société de l'histoire de la guerre", 1. série, Catalogue des "Bibliothèque et Musée de la guerre" -"Savaş Tarihi Derneği" yayınları, 1. dizi. "Savaş Kitaplığı ve Müzesi" katalogu).
Catalogue méthodique des fonds Britannique et Nord-Américain de la Bibliothèque. Réd. par M. Bourgeois (İngiltere ve Kuzey Amerika hakkında Ulusal Kitaplıkta bulunan eski kaynakların metodik katalogu. Düzenleyen: M. Bourgeois). Cilt 1-3. Paris, 1925-1931.
Catalogue méthodique du fonds İtalien de la Bibliothèque. Réd. par P.H. Michel (İtalya hakkında Ulusal Kitaplıkta bulunan eski kaynakların metodik katalogu. Düzenleyen: P.H. Michel). Paris, 1932.
Catalogue méthodique du fonds Russe de la Bibliothèque. Réd. par A. Dumesnil av. collab. de W. Lerati. Introduction de C. Bloch (Rusya hakkında Ulusal Kitaplıkta bulunan eski kaynakların metodik katalogu.

(W. Lerati’nin de katılmasıyla düzenleyen: A. Dumesnil. Ch. Bloch’un bir giriş yazısıyla). Paris, 1931. (“Publications de la “Société de l’histoire de la guerre”, 1 série, Catalogue des “Bibliothèque et Musée de la guerre”-”Savaş Kitaplığı ve Müzesi” katalogu.)
Aynı zamanda, aşağıdaki dergilerin eleştirel ve bibliyografik kısımlarına da bk.:
Foreign Affairs. New York, 1922 (Quarterly)
Journal of modern history (Modern Tarih gazetesi). Chicago, 1929.
Revue d’histoire diplomatique, publiée par la “Société d’histoire diplomatique” (Diplomasi Tarihi Dergisi, yayınlayan: “Diplomasi Tarihi Derneği”). Paris, 1887. (Bu dergi üç ayda bir çıkar.)
Revue d’histoire moderne, publiée par la “Société d’histoire moderne” (Modern Tarih Dergisi, yayınlayan: “Modern Tarih Derneği”). Paris, 1926. (Bu dergi, yılda beş sayı olarak çıkar.)
Berliner Monatshefte 1923. (Bu dergi, 1923 yılından itibaren 1929 yılına kadar “Kriegschuldfrage” başlığı altında yayınlanmıştır.)
Revue de la Guerre Mondiale, publiée par la “Société de l’histoire de la guerre” (Dünya Savaşı Dergisi, yayınlayan: “Savaş Tarihi Derneği”). Paris, 1923. (Bu dergi, üç ayda bir çıkar.)

C) Biyografiler

NEVEDENSKİ, S. Katkov ve çağı, bir dönemin panoraması. St.Petersburg, 1888.
TATİŞÇEV, S. II.Aleksandr Saltanatı ve hayatı. Cilt 2, St.Petersburg, 1903.
CECIL, G. Life of Robert Marquis of Salisbury. Cilt 1-4. Londra, 1931-1932.
CHURCHILL, W. Lort Randolph Churchill. Cilt 1-2. Londra-New York, 1906.
EDWARDS, H. Sir William White. For six years Ambassador at Constantinople. His life and correspondence. Londra, 1902.
EDWARDS, H. David Lloyd George. The man and the statesman. Wilt an introd. by J.J. Davis Cilt 1-2. Londra, 1931.

ELLIOT, A.R.D. Life of George Hoachim Goschen, first Viscount Goschen, 1831-1907. Cilt 2. Londra 1911.
FITZMAURICE, E.G.P. Life of Granville (Granville'in hayatı). Cilt 1-2 Londra, 1905.
FLOURENS, E. III.Alexandre: Sa vie, son oeuvre (III.Aleksandr: Hayatı, yapıtı). Paris, 1884.
GUEDALLA, Ph. Mr.Churchill (Bay Churchill). Cilt 1-2. New York, 1942.
GWYNN, S.L. ve TUCKWELL, G. M. Life of the Right Honorable Sir Ch. W. Dilke, Cilt 1-2. Londra-New York, 1917.
MONNYPENNY, W. F. ve BUCKLE, G. E. The Life of Benjamin Disraeli, earl of Beaconsfield. Cilt 1-6. Londra-New York, 1910-1920.
NEWTON, T. W. Lort Lyons. A record of British diplomacy. Cilt 1-2 Londra 1913.
RAMBAUD, A. Jules Ferry. Paris, 1903.
ROSI. H. Cairoli. Cilt 1-2. Bologna, 1929.
WERTHEIMER, E. Graf Julius Andrassy, sein Leben und seine Zeit Nach ungedruckten Quellen Cilt 1-3. Stuttgart, 1910-1913.
BAKER, R.C. Woodrow Wilson. Life and letters. Vol. 6. Facing war, 1915-1917 New York, 1937.
GARDINER, A.G. The life of Sir William Harcourt. Cilt 1-2. Londra, 1923.
GARVIN, J.L. The life of Joseph Chamberlain. Cilt 1-3. Londra, 1932-1934.
GAVIN, C. Edward the seventh. A biography. Londra 1941.
HALLER, J. Aus dem Leben des Füsten Philipp zu Eulenburg Hertzfeld Berlin, 1924.
LEE, S. King VII.Edward; a biography. Cilt 1-2. Londra, 1925-1927.
NICOLSON, H. Sir Arthur Nicolson, first Lort Carnock. A study in the old diplomacy Londra, 1930.
WILLIAMS, A.F.B. Cecil Rhodes. Londra, 1921. (Makers of the 19th century.).
RONALDSHAY, L.J. The life or Lort Curzon. Being the auth. Biography of George Nataniel, marquess Curzon of Kedleston Cilt1-3. Londra, 1933-1935.
HAMILTON, M.A. James Ramsey Mac Donald. A biographical sketch Londra, 1929.

BIRKENHEAD, F.W. Frederick Edwin, earl of Birkenhead. By his son. Foreword by D. Lloyd George. Appreciation by A. Chamberlain Cilt 1-2. Londra, 1933-1935.

JOHNSON, A.C. Viscount Halifax (Vilkont Halifax). Cilt 1-2. New York, 1941.

CHAPPLE, J.M. Life and times of Warren G. Harding our afterwar president Boston, 1924.

BRYN-JONES, D. Frank B. Kellog. A biography New York, 1937.

MAINE, S.B. Franklin Roosevelt, his life and achievement Londra, 1938.

AUBERT, O. Louis Barthou. Préface de Georges Doumergue (Louis Barthou. Georges Doumergue'in önsözüyle). Cilt 1-2. Paris, 1935.

BRUUN, G. G. Clemenceau. Cambridge, Mass., A.B.D. 1943. (makers of modern Europe).

SAMNE, G. Raymond Poincaré. Politique et personnel de la Troisième République. Lettre-préface de Edouard Herriot (Raymond Poincaré. Üçüncü Cumhuriyet'in politikası ve yönetici kadrosu. Edouard Herriot'nun önsöz-mektubuyla). Paris, 1933.

SUAREZ, G. Briand. Sa vie, son oeuvre, avec son journal et de nouveaux documents inédits (Briand. Hayatı, yapıtı, güncesi ve bugüne değin hiçbir yerde yayınlanmamış sayısız yeni belgeyle). Cilt 1-3. Paris, 1938-1939.

KESSLER, H. Walter Rathenau. Sein Leben und sein Werk Berlin, 1928.

VALLENTIN, A. Stresemann. Vom Werden einer Staatsidee Leipzig, 1930.

PAPOUSEK, J. Eduard Benes. Prag. 1934.

BARTEL, P. Le Maréchal Pilsudski (Mareşal Pilsudski). Paris, 1935.

SHARMAN, L. Sun Yat Sen. His life and its meaning. A critical biography New York, 1934.

HAMADA, K. Prince Ito (Prens İto). Londra, 1936.

D) Anılar, Günceler ve Çeşitli Yazılar

HOUSE, E.M. The intimate papers of colonel House arranged as a narrative by Ch. Seymour.

TIRPITZ, A. Politische Dokumente Cilt 1-2. Stuttgart-Berlin, 1924-1926.

VICTORIA, Kraliçe. The letters of Queen Victoria. Third series. A selection from Her Majesty's correspondence und journal between the years 1886 and 1901. Ed. by G.E. Buckle Cilt 1-3. Londra, 1931-1932.
ALDROVANDI MARESCOTTI, L. Guerra diplomatica. Ricordi e frammenti di diario, 1914-1919 Milano, 1938.
BERTIE, F.L. The diary of lord Bertie of Thame. Ed. by A.G. Lennox. With a foreword by Grey of Fallodon Cilt, 1-2. Londra, 1924.
BETHMANN-HOLLWEG, Th. Betrachtungen zum Weltkriege Cilt, 1-2. Berlin, 1919-1921.
BLUNT, W.S. My diaries. Being a personal narrative of events, 1888-1914. With a foreword by lady Gregory Cilt 1-2. New York, 1919-1923.
BOGITSCHEVITCH, M. Kriegsursachen. Beiträge zur Erforschung der Ursachen des europäischen Krieges mit spezieller Berücksichtigung Russlands und Serbiens Zürih, 1919. (Bu yapıtın Fransızca çevirisi de vardır.)
BOGITSCHEVITCH, M. Les causes de la guerre (Savaşın nedenleri). Paris, 1925.
BUCHANA, H. My mission to Russia (Rusya'daki görevim). Cilt 1-2. Boston, 1923.
BÜLOW, B. Denkwürdigkeiten. Hrsg. von F. Stockhammern Cilt 1-3. Berlin, 1930-1931.
BURIAN, S. Drei Jahre aus der Zeit meiner Amtsführung im Kriege Berlin, 1923.
CAILLAUX, J. Agadir: Ma politique extérieure (Agadir: Dış politikam). Paris, 1919.
CHURCHILL, W. The world crisis New York, 1931.
CONRAD VON HÖTZENDORFF, F. Aus meiner Dienszeit, 1906-1918 Cilt 1-5. Viyana-Berlin, 1921-1925.
CZERNIN, O. Im Veltkriege Cilt 1-2. Berlin-Viyana, 1919.
ECKARDSTEIN, Lebenserrinerungen und politische Denkwürdigkeiten Cilt 1-3. Leipzig. 1919-1921.
EULENBURG, HERTZFELD, Ph. Aus 50 Jahren. Erinnerungen. Tagebücher und Briefe aus dem Nachlass des Fürsten Philipp zu Eulenburg-Hertzfeld Cilt 1-2. Berlin-1925.
GREY OF FALLODON, E. Twenty-five years, 1892-1916 Cilt 1-2. New York, 1925-1926.

HAMMANN, O. Bilder aus der letzten Kaiserzeit Berlin, 1922.
HAMMAN, O. Deutsche Weltpolitik, 1890-1912 Berlin, 1925.
HANSEN, Z. L’ambassade à Paris de Baron de Morenheim, 884-1898 (Morenheim Baronunun Paris’teki Büyükelçilik yılları, 1884-1898). Paris, 1907.
HAYASHI, T. The secret memoirs of count Tadasu Hayashi G.C.V.O. Ed. by A.M. Pooley New York-Londra, 1915.
HELFFERICH, K. Der Weltkrieg (Dünya Savaşı). Berlin, 1929. Cilt 1: Die Vorgeschichte des Weltkrieges Cilt 2: Vom Kriegsausbruch bis zum uneingeschränkten U-Bootkrieg.
HOHONLOHE-SCHILLINGSFÜRST, C.K. Denkwürdigkeiten der Reichskanzlerzeit. Hrsg. von K.A. Müller Stuttgart-Berlin, 1931.
ISHI KIKUJIRO. Diplomatic commentaries. Transl. and ed. by W.R. Langdon Baltimore, 1936.
ISVOLSKI, A. Recollections of a Foreign Minister. Memoirs of A. Isvolski. Transl. by C.L. Seeger Garden City -Toronto, 1921.
KIDERLEN-WAECHTER. Der Staatsmann und Mansch. Briefwechsel und Nach lass. Hrsg. von E. Jäckh Cilt 1-2. Dresden, 1927.
LICHNOVSKI, K.M. Meiner Londoner Mission, 1912-1914. Mit einen Vorwort von O. Nippold Anhang: Erklärungen Sir E. Greys am 3. Aug. 1914. Denkschrift von Muchlon, Arklärungen von Minister Pichon am 1. März 1918.
LOUIS, G. Les carnets de Georges Louis, Directeurs des Affaires politiques au Ministère des Affaires étrangères, Ambassadeur de France en Russie (Dışişleri Bakanlığı siyasal işler dairesi Başkanı ve Fransa’nın Rusya Büyükelçisi Georges Louis’nin not defterleri). Cilt 1-2. Paris, 1926.
LOVELL, R.I. The Struggle for South Africa, 1875-1899. A Study in economic imperialism New York, 1934.
LUDENDORF, E. Meine Kriegserinnerungen, 1914-1918 Berlin, 1919.
MEINECKE, F. Geschichte des deutsche-englischen Bündnisproblems, 1890-1901 Münih-Berlin, 1927.
MICHON, G. L’alliance Franco-Russe. 1891-1917 (Fransız-Rus ittifakı. 1891-1917). Paris, 1927.
MORSE, H.B. The international relations of the Chinese Empire Cilt 1-3. Londra-New York, 1910-1918.

NEKLOUDOV, A. Souvenirs diplomatiques. En Suède pendant la Guerre Mondiale. Avec une préface de Georges Hanoteaux (Diplomatik anılar. Dünya Savaşı sırasında İsveç'te. Georges Hanoteaux'nun bir önsözüyle). Paris, 1920.
NINTCHICH, M. La crise Bosniaque (1908-1909) et les Puissances Européennes (1908-1909 yıllarındaki Bosna bunalımı ve Avrupalı Devletler). Cilt 1-2. Paris, 1937.
NOTTER, H. The origins of the Foreign policy of Woodrow Wilson. Baltimore, 1937 (The Walter Hines page school of international relations. The John Hopkins University).
PALEOLOGUE, M. La Russie des Tsars pendant la Grande Guerre (Büyük Savaş sırasındaki Çarlık Rusya'sı). Cilt 1-3. Paris, 1926.
PINGAUD, A. Histoire diplomatique de la France pendant la Grande Guerre (Büyük Savaş sırasında Fransa'nın diplomatik tarihi). Cilt 1-2. Paris, 1938.
POINCARE, R. Au service de la France. Neuf années de souvenirs (Fransa'nın hizmetinde. Dokuz yılın anıları). Cilt 1-10. Paris, 1926-1933.
POURTALÉS, F.L. Am Scheidewege zwischen Krieg und Frieden. Meine letzten Verhandlungen in Petersburg. Ende Juli 1914. Veröffentlich mit Genehmigung des Auswärtigen Amtes Charlottenburg, 1919.
PRIBRAM, A.F. Angland and the international policy of the European great Powers, 1871-1914 Oxford, 1931.
RACHFAHL, F. Die deutsche Aussenpolitik in der Wilhelmischen Aera Berlin, 1924. (Einzelschriften zur Politik und Geschichte, 6).
BENOUVIN, P. Les origines immédiates de la guerre (28 Juin-4 Août 1914) (Savaşın dolaysız kökenleri: 28 Haziran-4 Ağustos 1914). 2.Basım. Paris, 1927.
RITTER, G. Bismarcks Verhältnis zu England und die Politik des "Neuen Kursus" Berlin, 1924. (Beiträge aus dem Archiv vor Politik und Geschichte. 7).
ROSEN, R. Fifty years of diplomacy Cilt 1-2. New York, 1922.
SCHMITT, B. The annexation of Bosnia, 1908-1909 (Bosna'nın ilhakı, 1908-1909). Londra-New York, 1937.
SETON-WATSON, R.W. Sarajevo, a study in the origins of the Great War Londra, 1925.
TANSILL. Ch. C. America goes to War Boston, 1938.

TARDIEU, A. La France et les alliances. La lutte pour l’équilibre (Fransa ve ittifaklar. Denge mücadelesi). Paris, 1909.
TAUBE, M. La politique Russe d’avant-guerre et la fin de l’Empire des Tsars (1904-1917) (Savaş öncesi Rus politikası ve Çarlık İmparatorluğu’nun sonu. 1904-1917). Paris, 1928.
TIRPITZ, A. Erinnerungen Leipzig, 1919.
YONG ANN YUEN, Th. Aux origines du conflit Mandchou. Chine-Japon. Paix de Versailles. Préface de Wellington Koo (Mançurya çatışmasının kökenleri. Çin-Japonya. Wellington Koo’nun önsözüyle). Paris, 1934.

A) Kaynaklar

LENİN, V.İ. Avrupa savaşı sırasında devrimci sosyalizme düşen görevler.
LENİN, V.İ. Konferans: “Proletarya ve savaş”. 14 Ekim 1914 tarihinde verilmiştir.
LENİN, V.İ. Savaş ve Rus sosyalizmi.
LENİN, V.İ. Büyük-Rusyalıların ulusal kibirleri ve şovenlikleri üzerine.
LENİN, V.İ. Rus Südekumları.
LENİN, V.İ. Rus Sosyal-Demokrat Partisi’nin yabancı seksiyonlarının konferansı.
LENİN, V.İ. Sosyalizm ve savaş üzerine.
LENİN, V.İ. Barış sorunu.
LENİN, V.İ. Avrupa Birleşik Devletleri parolası üzerine.
LENİN, V.İ. II.Enternasyonal’in çöküşü ve çöküş nedenleri üzerine.
LENİN, V.İ. “Barış programı” üzerine.
LENİN, V.İ. Rus Sosyal-Demokrat Partisi Merkez Komitesi’nin önerileri. II.Sosyalist Konferansı.
LENİN, V.İ. Ayrı sarış üzerine.
LENİN, V.İ. “Silahsızlanma” parolası üzerine.
LENİN, V.İ. Proletarya devriminin askerî açıdan durumu ve askerî programı.
LENİN, V.İ. Burjuva barışçılığı ve sosyalist barışçılık üzerine.
LENİN, V.İ. Dünya politikasında dönemeç.

LENİN, V.İ. Belgeler ve çeşitli malzemeler.
LENİN, V.İ. Savaş ve geçici hükûmetin savaş politikası.
LENİN, V.İ. Geçici hükûmet tarafından verilen notanın gerçek anlamı.
LENİN, V.İ. Savaşın bilinçli savunurları kendilerini ortaya çıkarıyor.
LENİN, V.İ. Rus Sosyal-Demokrat Partisi'nin Nisan Konferansı.
LENİN, V.İ. Dış politikanın gizemleri.
LENİN, V.İ. Gizli bir anlaşma.
LENİN, V.İ. İşçi ve asker milletvekilleri Sovyetlerinin Kongresi, 15 Haziran-6 Temmuz 1917.
LENİN, V.İ. 3 Haziran gericileri hemen saldırıya geçmekten yanalar.
LENİN, V.İ. Adil barışa giden yol var mı?
LENİN, V.İ. Devrime düşen ödevler.
LENİN, V.İ. Bunalım doruğa ulaştı.
LENİN, V.İ. Yoldaşlara mektup.
LENİN, V.İ. Bolşevik Partisi üyelerine mektup.
LENİN, V.İ. Fransız Komünist Partisi'nin Tarım konusundaki tezleri üzerine.
LENİN, V.İ. Türk-İtalyan savaşı ve sonuçları.
LENİN, V.İ. Savaş üzerine tezler.
LENİN, V.İ. İşçi ve asker milletvekilleri Sovyetlerinin İkinci Kongresi: 7-8 Kasım (25-26 Ekim) 1917.
LENİN, V.İ. Merkez Yürütme Komitesi'nin 17 (4) Kasım 1917 tarihindeki toplantısı.
LENİN, V.İ. Petrograd Sovyet'inin 17 (4) Kasım 1917 tarihindeki toplantısında verilen söylev.
LENİN, V.İ. 22 (9) Kasım 1917 günü hükûmet ve Genel Kurmay karargâhı arasında yapılan konuşmalar.
LENİN, V.İ. Bütün herkese telgraf. Bütün alay, tümen, vs. komitelerine, devrimci deniz ve devrimci kara kuvvetlerindeki bütün asker ve denizcilere.
LENİN, V.İ. Merkez Yürütme Komitesi'nin 23 (10) Kasım 1917 tarihindeki toplantısı.
LENİN, V.İ. Köylü Delegeler Sovyetlerinin 23 Kasım-8 Aralık (10-25 Kasım) 1917 tarihleri arasında yaptığı olağanüstü Kongre.
LENİN, V.İ. 5 Aralık (22 Kasım) 1917 günü, Savaş donanmasının Birinci Kongresi'nde verilen söylev.

LENİN, V.İ. Ukrayna halkına çağrı ve Ukrayna Merkez Rada'sına ültimatom.

LENİN, V.İ. Ukrayna Merkez Rada'sı ile yapılan müzakereler hakkında Proşyan tarafından verilen rapor üzerine, Sovyet Rusya Halk Komiserleri Konseyi'nin 1 Ocak 1918 (17 Aralık 1917) tarihinde almış olduğu karar.

LENİN, V.İ. Sovyet Rusya Halk Komiserleri Konseyi'nin, Ukrayna Merkez Rada'sının cevabı üzerine 12 Ocak 1918 (30 Aralık 1917) tarihinde vermiş olduğu emir.

LENİN, V.İ. Müttefiklerden ayrı olarak Almanya ile hemen barış yapma sorunu üzerine tezler.

LENİN, V.İ. (Bolşevik) Sosyal-Demokrat Parti Merkez Komitesi'nin 24 (11) Ocak 1918 tarihindeki toplantısında verilmiş olan söylev: "Barış ve Savaş üzerine".

LENİN, V.İ. Demir yolu işçilerinin olağanüstü Kongresi. 26 (13) Ocak 1918 tarihindeki toplantı.

LENİN, V.İ. Şaumyan'a çekilen telgraf.

LENİN, V.İ. (Bolşevik) Sosyal-Demokrat Parti Merkez Komitesi'nin 18 Şubat 1918 tarihli toplantısının sabah oturumunda yapılan konuşma.

LENİN, V.İ. (Bolşevik) Sosyal-demokrat Parti Merkez Komitesi'nin 18 Şubat 1918 tarihli toplantısının, akşam oturumunda yapılan konuşma.

LENİN, V.İ. Alman hükûmetine çekilen telgrafın ilk kaleme alınma şekli.

LENİN, V.İ. Devrimci lafazanlık üzerine.

LENİN, V.İ. Çocuksu tutarsızlıklar üzerine.

LENİN, V.İ. Savaş mı, yoksa barış mı?

LENİN, V.İ. Merkez Yürütme Komitesi'nin Bolşevik ve "Sosyal Devrimci Sol" gruplarının ortak toplantısında, 23 Şubat 1918 tarihinde yapılan konuşma.

LENİN, V.İ. Merkez Yürütme Komitesi'nin 23 Şubat 1918 tarihindeki toplantısında yapılan konuşma.

LENİN, V.İ. Acı ama gerekli bir ders.

LENİN, V.İ. Garip ve dehşet veren bir olay.

LENİN, V.İ. Rus Komünist Partisi'nin 6-8 Mart tarihleri arasında yapılan Yedinci Kongresi.

LENİN, V.İ. Günümüzün önde gelen ödevi.

LENİN, V.İ. Sovyetlerin Dördüncü (olağanüstü) Kongresi: 14-16 Mart 1918.

LENİN, V.İ. Merkez Yürütme Komitesi ve Moskova Sovyet'inin 14 Mayıs 1918 tarihinde yaptıkları ortak toplantıda dış politika üzerine verilen rapor.
LENİN, V.İ. 21 Haziran 1918 tarihinde Sokolniki kulübünde yapılan konuşma.
LENİN, V.İ. Moskova sendikalarının ve fabrika komitelerinin Dördüncü Konferansı. 27 Haziran-2 Temmuz 1918.
LENİN, V.İ. Sovyetlerin Beşinci Kongresi'ne katılmış olan komünist üyeler için 3 Temmuz 1918 tarihinde yapılan konuşma.
LENİN, V.İ. Sovyetlerin 4-10 Temmuz 1918 tarihleri arasındaki Beşinci Kongresi.
LENİN, V.İ. Devrimci Sol Sosyalistlerin ihaneti konusunda "İzvestiya" gazetesine verilen mülakat.
LENİN, V.İ. Merkez Yürütme Komitesi'nin 15 Temmuz 1918 tarihindeki toplantısında verilen söylev.
LENİN, V.İ. 19 Temmuz 1918 tarihinde Lefortovo mahallesinde düzenlenen açık hava toplantısında yapılan açış konuşması.
LENİN, V.İ. Moskova bölgesi Fabrika Komiteleri Konferansı'nda 23 Temmuz 1918 tarihinde okunan rapor.
LENİN, V.İ. Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi ile Moskova fabrika ve sendika komitelerinin 29 Temmuz 1918 tarihli ortak toplantısında verilen söylev.
LENİN, V.İ. 2 Ağustos 1918 tarihinde Butirki'de düzenlenen açık hava toplantısında yapılan konuşma.
LENİN, V.İ. 9 Ağustos 1918 tarihinde Sokolniki mahallesinde düzenlenen açık hava toplantısında yapılan açış konuşması.
LENİN, V.İ. Amerikan işçilerine mektup.
LENİN, V.İ. 23 Ağustos 1918 tarihinde Alekseyev Halkevi'nde düzenlenen toplantıda yapılan konuşma.
LENİN, V.İ. 23 Ağustos 1918 tarihinde Politeknik Müzesi'nde düzenlenen toplantıda verilen söylev.
LENİN, V.İ. 28 Ağustos 1918 tarihinde, Birinci Ulusal Eğitim Kongresi'nde yapılan konuşma.
LENİN, V.İ. İşçi yoldaşlar! Hep birlikte son ve kesin vuruşmaya!
LENİN, V.İ. 3 Ekim 1918 tarihinde Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi'nin toplantısına gönderilen mektup.

LENİN, V.İ. 22 Ekim 1918 tarihinde Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi ile Moskova bölgesindeki fabrika ve sendika yönetim komitelerinin ortak toplantısına sunulmuş olan rapor üzerine.

LENİN, V.İ. 22 Ekim 1918 tarihinde Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi ile Moskova bölgesindeki fabrika ve sendika komitelerinin ortak toplantısında kabul edilen önerge.

LENİN, V.İ. 6 Kasım 1918 tarihinde Merkez Sovyet'i ile Moskova Sendika Sovyet'inin ortak toplantısında yapılmış olan konuşma.

LENİN, V.İ. 6-9 Kasım tarihleri arasında toplanan Sovyetler Altıncı (olağanüstü) Kongresi.

LENİN, V.İ. 26 Kasım 1918 tarihinde Moskova bölgesi Merkez İşçi Kooperatifi delegelerinin toplantısında yapılan konuşma.

LENİN, V.İ. 25 Aralık 1918 tarihinde Ulusal Ekonomi Sovyetlerinin İkinci Kongresi'nde yapılan konuşma.

LENİN, V.İ. 18-23 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan Rus Komünist Partisi Sekizinci Kongresi.

LENİN, V.İ. Bugünkü durum ve koşullar üzerine ve Sovyet hükûmetinin bugünkü vazgeçilmez ödevleri üzerine: 4 Temmuz 1919 tarihli rapor.

LENİN, V.İ. Cepheye sevk edilen Sverdlov Üniversitesi öğrencilerinin önünde yapılan konuşma. 24 Ekim 1919.

LENİN, V.İ. 2-4 Aralık 1919 tarihleri arasında toplanan Rus Komünist Partisi Konferansı.

LENİN, V.İ. 29 Mart-5 Nisan 1919 tarihleri arasında toplanan Rus Komünist Partisi Dokuzuncu Kongresi.

LENİN, V.İ. 7 Nisan 1920 tarihinde toplanan Sendikalar Genel Kongresi'nde yapılan konuşma.

LENİN, V.İ. Komünizmin çocukluk hastalığı: "Sol eğilimcilik".

LENİN, V.İ. Rus Komünist Partisi Moskova Seksiyonu'nun hücre sekreterleri toplantısında verilen söylev: 26 Kasım 1920

LENİN, V.İ. Barış müzakerelerinin programına ilişkin not defteri.

LENİN, V.İ. Halk Komiserleri Konseyi'nin hazırladığı karar tasarısı.

LENİN, V.İ. Müttefiklerden ayrı olarak Almanya ile ilhakçı barış konusundaki tezlere eklenti.

LENİN, V.İ. Yanılgı nerede?

LENİN, V.İ. Hemen barış yapma zorunluluğu üzerine gözlemler ve uyarılar.

LENİN, V.İ. Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin uluslararası durumu göz önüne alarak vardığı kararlar.
LENİN, V.İ. Bugünkü uluslararası durum hakkında tezler.
LENİN, V.İ. Vladivostok Sovyet'ine gönderilen talimatlar. (1934 yılında Moskova'da yayınlanmıştır.)
LENİN, V.İ. Halk komiseri J. Stalin'e yollanan not: 7 Temmuz 1918. ("Rus Komünist Partisi tarihi için araştırmalar derlemesi" olarak çıkan "Lenin ve Stalin" başlıklı kitaptan alınmıştır: Cilt II. Moskova, 1937.)
LENİN, V.İ. Emperyalizm, kapitalizmin son aşaması.
LENİN, V.İ. Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongresi: 19 Temmuz-16 Ağustos 1920, Moskova.
LENİN, V.İ. Ekim Devrimi'nin dördüncü yıldönümü üzerine notlar.
STALİN, J. Başkumandanın 23 Şubat 1944 tarihli günlük emri, no. 16. Moskova 1944.
STALİN, J. Büyük Sosyalist Ekim Devrimi'nin XXVII.yıldönümü. Moskova Sovyet'inin 6 Kasım 1944 günkü tam birleşiminde Devlet Savunma Komitesi Başkanı tarafından okunan rapor, Moskova, 1944.
STALİN, J. Eşyanın mantığı. (Menşevik Merkez Komitesi'nin "tezler"i üzerine.) "Ekim Devrimi üzerine", Yazılar ve söylevler derlemesi. Moskova, 1932.
STALİN, J. Ukrayna Merkez Rada'sı genel sekreterliği ve karşıdevrimci Anayasacı-Demokrat Parti üzerine. "Ukrayna'ya ilişkin makaleler ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna Merkez Rada'sı ile olan ilişkilerin durumu. 27 (14) Aralık 1917 tarihinde yapılan Merkez Yürütme Komitesi toplantısında okunan rapor. "Ukrayna'ya ilişkin makaleler ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna Merkez Rada'sının özü nedir?"Ukrayna'ya ilişkin makaleler ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.
STALİN, J. Burjuva Ukrayna Merkez Kiev Rada'sı üzerine. "Ukrayna'ya ilişkin makaleler ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna Merkez Rada'sı ile girişilen barış müzakereleri üzerine. "Ukrayna'ya ilişkin makaleler ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.
STALİN, J. Don bölgesindeki ve Kuzey Kafkasya'daki durum. "Ukrayna'ya ilişkin makaleler ve söylevler. Derleme." Kiev, 1936.

STALİN, J. Ukrayna şimdi özgürlüğüne kavuşma yolundadır. “Ukrayna’ya ilişkin makaleler ve söylevler. Derleme.” Kiev, 1936.
STALİN, J. Azınlıklar sorunu konusundaki hükûmet politikası. “Ukrayna’ya ilişkin makaleler ve söylevler. Derleme.” Kiev, 1936.
STALİN, J. Proletarya diktatoryasının üçüncü yılı. (Bakû Sovyet’inin kuruluş yıldönümü toplantısına 7 Kasım 1920 tarihinde sunulan rapor.) Bk.: “Lenin ve Stalin”, Cilt II. Moskova, 1937.
STALİN, J. Ulus sorunu konusunda Parti’nin hemen yerine getirmesi gereken görevler üzerine. “Marksizm’in ışığında Ulus ve sömürge sorunları. Yazılar ve söylevler derlemesi.” Moskova, 1939.
STALİN, J. Lenin. Moskova, 1939.
STALİN, J. Leninizm’in temelleri. 1924 yılı Nisan ayı başlangıcında Sverdlov Üniversitesi’nde verilmiş olan Konferanslar. “Leninizm’in sorunları”, Moskova, 2. baskı, 1939, s. 1-77 arası.
STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XIV.Kongresi’ne sunulan Merkez Komitesi siyasal raporu. “Leninizm’in sorunları”, Moskova-Leningrad, 5. baskı, 1928, s. 333-359 ve 400-402 arası.
STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XV.Kongresi’ne sunulan Merkez Komitesi siyasal raporu ve Kongre’de verilen kapanış söylevi: 3-7 Aralık 1927. “Leninizm’in sorunları”, Moskova-Leningrad, 6. baskı, 1929. s. 431-458 ve 464-475 arası.
STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XVI.Kongresi’ne sunulan Merkez Komitesi siyasal raporu ve Kongre’de verilen kapanış söylevi: 27 Haziran-2 Temmuz 1930. “Leninizm’in sorunları.” Moskova, 10. baskı, 1933, s. 345-361.
STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XVII.Kongresi’ne sunulan Merkez Komitesi’nin etkinliğini açıklayan kontrandü: 26 Ocak 1937. “Leninizm’in sorunları.” Moskova, 11. baskı, 1939, s. 423-438.
STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XVIII.Kongresi’ne sunulan Merkez Komitesi’nin etkinliğini açıklayan kontrandü: 10 Mart 1939. “Leninizm’in sorunları.” Moskova, 11. baskı, 1939, s. 564-575.

STALİN, J. Amerikan basın sendikası “Scripps -Howard Newspapers” Genel Başkanı B. Roy Howard’la mülakat: 1 Mart 1936. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkı olmak üzere derleme”, cilt III, Moskova, 1936, s. 660-667.

STALİN, J. (STALİN J.) Discours et ordres du jour de Maréchal Staline (Mareşal Stalin’in söylevleri ve günlük emirleri). Fransa -U.R.R.S. yayınları, Paris, 1945.

Histoire du Parti Communiste (Bolchevik) de l,U.R.R.S. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Tarihi.) Editions Sociales, Paris, 1946.

AVARİN, V. Mançurya’daki emperyalizm. Cilt 1-2. Moskova, 1934.

DOBROROLSKİ, S. Rus ordusunun 1914 seferberliği. “Askerlik Derlemesi.” Cilt 1. Belgrat, 1921.

GUKOVSKİ, A. 1918 yılındaki Alman bozgunu ve İtilaf Devletlerinin Sovyetler ülkesine müdahale hazırlıkları. “Marksist Tarihçi” dergisi, 1937, no. 3.

KEDROV, M. Bolşevik Partisi’nin yönetimden yoksun kalarak. (Murmansk bölgesine yabancı müdahalesinin tarihi). Leningrad, 1930.

KOROVİN, E. Japonya ve Devletler hukuku. Devlet yayınları, Moskova, 1936.

MAİSKİ, İ. Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği’nin beş yıllık dış politikası: 1917-1922 yılları arası. Moskova, 1922.

MANUSEVİÇ, A. Besarabya’nın Romanya tarafından fethinin tarihi. “Tarih Habercisi” dergisi, 1940, no. 8.

MİKKER, R. Estonya’da Sovyet yönetiminin kurulması uğruna yapılan mücadele: 1917-1919. “Tarih Habercisi” dergisi, 1940, no. 11.

MİLLER, F. 1914-1918 Dünya Savaşı boyunca Alman emperyalizminin boyunduruğu altındaki Osmanlı İmparatorluğu. “Tarih Habercisi” dergisi, 1942, no. 12.

MİNTZ, İ. Kuzey’e İngiliz müdahalesi ve karşıdevrim. Moskova-Leningrad, 1931.

MOGİLEVİÇ, A. ve AYRAPESYAN, M. 1914-1918 Dünya Savaşı’na doğru. Leningrad, 1940.

MOTİLEV, V. Pasifik Okyanusu çevresindeki rekabetlerin doğuşu ve gelişimi. Moskova, 1939.

NOTOVİÇ, F. Dünya Savaşı'nın sorumluları hakkında birkaç söz. "Marksist Tarihçi" dergisi, 1938, no. 4
NOTOVİÇ, F. 1918 yılında Dörtler İttifak'ın çöküşü. "Tarih Habercisi" dergisi, 1941, no. 4.
POPOV, A. Çin'in bölüşümüne ilişkin Rus-İngiliz anlaşması: 1899. "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 6.
POPOV, A. 1894-1901 yılları arasında Çarlık yönetiminin Uzak Doğu'da güttüğü politika. "Marksist Tarihçi" dergisi, 1935, kitap II.
POPOV, A. Rusya'nın Paris Büyükelçisi tarafından yollanan rapor ve telgrafların ışığı altında 1906 istikrazı ve sonuçları. "Kızıl Arşivler", cilt 4-5.
POPOV, A. Çarlık yönetiminin Uzak Doğu politikasında 1905 devrimi arifesinde meydana gelen bunalım. "Marksist Tarihçi" dergisi, 1935, no. 12.
POPOV, A. İstanbul Boğazından Pasifik Okyanusu'na. "Marksist Tarihçi" dergisi, 1934, cilt 3.
POPOV, A. Çekoslovakya sorunu ve Çarlık diplomasisi, 1914-1917. "Kızıl Arşivler", 1929, cilt 2.
RAYHSBERG, G. İtilaf Devletlerinin müdahale hazırlıkları ve Lochart fesadı: 1918. "Tarih Habercisi" dergisi, 1938, no. 12.
RAYSNER, İ. 1907 yılındaki İngiliz-Rus anlaşması ve Afganistan'ın bölüşümü. "Kızıl Arşivler", 1925, cilt 3.
ROMANOV, B. 1892-1906 yılları arasında Mançurya'daki Rusya. Leningrad, 1928.
RUBİNŞTAYN, E. Habsburg Monarşisinin çöküşü. "Tarih Habercisi" dergisi, 1941, no. 7.
Rus-Japon savaşı için hazırlayıcı bilgiler. S. Witte'nin özel arşivindeki belgeler. B. Glinski'nin giriş yazısıyla. Petrograd, 1916.
SABLER, S. ve SOSNOVSKİ, İ. Sibirya demir yolu hattı. Dünü ve bugünü. St.Petersburg, 1903.
KVOSTOV, V. Yakın Doğu bunalımı: 1895-1897. "Marksist Tarihçi" dergisi, 1929, cilt 13.
KOVOSTOV, V. XIX.yüzyılın son on yılı boyunca İstanbul Boğazı sorununun gelişmesi. "Marksist Haberci" dergisi, 1930, cilt 20.
SOFİNOV, P. Çekoslovakların ayaklanışı. "Tarih Habercisi" dergisi, 1940, no. 12.

STARAROVSKİ, A. Ekim Devrimi’nden sonra Transkafkasya. 1918 yılının ilk yarısında Türkiye ile ilişkiler. Moskova-Leningrad, 1925.

B) Resmî Belgeler

Sovyet diplomasisinin on yılı (resmî kararlar ve belgeler). Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1927.

Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Kongreleri; öneriler ve kararlar. Belgeler derlemesi: 1917-1937. A. Vişinski yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1939. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bilimler Akademisi. Hukuk Enstitüsü.)

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Kongreleri; öneriler ve kararlar. 1922-1936 yılları için belgeler derlemesi. A. Vişinski yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1939. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bilimler Akademisi. Hukuk Enstitüsü.)

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi; Merkez Komitesi kongre, konferans ve olağan oturumlarda verilen öneri ve alınan kararlar: 1898-1939. Bütünlenmiş 6. baskı, 1.-2. bölümler, Moskova, 1941 (Marx-Engels-Lenin Enstitüsü yayınları). 1.Bölüm: 1898-1925 yılları arası; 2.Bölüm: 1925-1936 yılları arası.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından yabancı ülkelerle yapılmış olan ve bugün yürürlükte bulunan uzlaşma, anlaşma ve antlaşmalar derlemesi. Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları. Fasikül I-IX: 1917-1936 yılları arası Moskova, 1927-1938.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından 1 Ocak 1941 tarihine kadar yabancı ülkelerle yapılmış olan anlaşmalar bugün de Mişostin yönetiminde yayınlanmıştır. Dış Ticaret bakanlığı ile görevli Halk Komiserliği yayınları. Moskova, 1941.

Barış için mücadelede Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. Bir giriş yazısıyla birlikte belgeler derlemesi: 1917-1927 yılları arası. Moskova-Leningrad, 1929.

A collection of neutrality laws, regulations and treaties of various countries, Ed and annot. by F. Deak and P.C. Jessup Cilt I-II Washington, 1939

(Publication de la Fandation Carnegie pour la paix internationale. Section de Droit international -Uluslararası Barış için Carnegié Vakfı yayınları. Devletler Hukuku seksiyonu).

Documents on international affairs 1928-1938. Ed. by J.W. Wheeler Bennet and others Londra-New York 1929-1943.

Great Britain. Foreign Office. Treaty Series 1892-1938 Londra, 1893-1939.

HABICHT, M. Post -war treaties for the pacific settlement of international disputes. A compilation and analysis of treaties of investigation, conciliation, arbitration and compulsory adjudication, concluded during the first decade following the world war Cambridge, Mass., A.B.D., 1931.

International conciliation. Documents for the years 1918-1939 New York, 1918-1939. (American association for international conciliation).

The international conferences of American States 1889-1928. A collection of the conventions, recommendations, resolutions, reports and motions adopted by the first six international conferences of the American states... Ed. with and introd. by J. E. Scott New York. 1937. (Publications de la Fondation Carnegie pour la Paix internationale. Section de Droit international -Uluslararası Barış için Carnegie Vakfı yayınları. Devletler Hukuku seksiyonu.) Eklentili İspanyolca baskı: Conferencias internacionales Americanas 1889-1936... J. B. Scott'un giriş yazısıyla. Washington, 1938.

League of Nations, Official Journal. Geneva, 1920-1939. Special supplement... 1-186. Geneva, 1920-1939.

League of Nations. Assembly 1-20. Geneva, 1920-1939. The records of the... Assembly. Geneva, 1921-1939.

League of Nations. Council 1920-1939. Reports to the Assembly on the work of the Council. Geneva. 1921-1939.

League of Nations. The Covenant of the League of Nations. Including amendments in force, February 1. 1938 (With french text and list of members of the League.) London, 1939. 26 pages (Foreign Office).

League of Nations. Treaty Series. T. 1-186. Geneva, 1920-1938.

League of Nations. Economic committee. Reports of the Economic Committee to the Council, 1924-1938. Geneva, 1924-1938.

League of Nations. Permanent mandates commission, 1-37 sessions. 1921-1939. Minutes of the sessions of the Permanent mandates commission Geneva, 1921-1940.

League of Nations. Permanent mandates commission, 1-37 sessions. 1921-1939. Reports of the sessions of the Permanent mandates commission. Geneva, 1921-1940.
Politische Verträge. Eine Sammlung von Urkunden. Hrsg. von V. Bruns. Bd I. Garantiepakte, Bündnisse, Abkommen über politische Zusammenarbeit, Nichtangriffs und Neutralitätsverträge der Nachkriegszeit, 1919-1936 Berlin, 1936.
Recueil des principaux traités conclus par la Lettonie avec les pays étrangers. Publié par le ministère des Affaires étrangères sous la direction de G. Albat (Letonya ile yabancı ülkeler arasında yapılmış olan belli başlı antlaşmalar derlemesi. G. Albat yönetiminde Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır). Cilt I: 1918-1930, cilt II: 1930-1938. Riga, 1938.
The Soviet Union and peace. The most important of the documents issued by the government of the USSR concerning peace and disarmament from 1917 to 1929. With an introd. by Henri Barbusse New York, 1929.
Treaties, conventions, international acts, protocols and agreements between the United States of America and other powers... (1910-1937) Cilt 3-4. Washington, 1923-1938.
United States policy toward China; diplomatic and public documents, 1839-1939. Ed. by P.H. Clyde Durham, 1940.

C) Siyaset Adamlarının Söylev ve Yazıları

BALDWIN, S. This torch of freedom. Speeches and addresses Londra, 1936.
CECIL, R. The way of peace, Essays and addresses Londra-New York, 1928.
HERTSLET, E. The map of Africa by treaty. 34 erd, rev. and campleted to the end of 1908 by R.W. Brant and H.L. Sherwood Cilt 1-3 Londra, 1909.
HOUSE, E.M. The intimate papers of the Colonel House arranged as a narrative by Ch. Seymour Cilt 1-4. Boston-New York, 1926-1928.

LITVINOV, M. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dış politikası. Söylevler ve bildiriler: 1927-1937. Tamamlanmış 2.Baskı, Moskova, 1937.
LLOYD GEORGE, D. Trouth about reparations and war-debts Londra-New York, 1932.
LLOYD GEORGE, D. War memoirs (Savaş anıları). Cilt 1-6. Boston, 1934-1938.
LOUIS, G. Les carnets de Georges Louis, Directeur des affaires politiques au Ministère des Affaires étrangères, Ambassadeur de France en Russie (Dışişleri Bakanlığı siyasal işler dairesi Başkanı ve Fransa’nın Rusya Büyükelçisi Georges Louis’nin not defterleri). Cilt 1-2. Paris, 1926.
LUDENDORFF, E. Meine Kriegserinnerungen, 1914-1918 Berlin, 1919.
NEKLOUDOV, A. Souvenirs diplomatiques. En Suède pendant la Guerre Mondiale. Avec une préface de G. Hanotaux (Diplomatik anılar. dünya Savaşı süresince İsveç’te. G. Hanotaux’nun bir önsözüyle). Paris, 1920.
PAINLEVE, P. Paroles et Ecrits (Konuşmalar ve yazılar.) Paul Painlevé’nin Dostları Derneği tarafından yayınlanmıştır. Paris, 1936.
PALEOLOGUE, M. La Russie des Tsars pendant la Grande Guerre (Büyük savaş sırasında Çarların Rusya’sı). Cilt 1-3. Paris, 1926.
POINCARE, R. Au service de la France. Neuf années de souvenirs (Fransa’nın hizmetinde. Dokuz yıllık anılar). Cilt 1-10. Paris, 1926-1933.
POTYEMKİN, V. Saldırganların sindirme politikası ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’nin barış mücadelesi. Moskova, 1943.
POURTALES, F.L. Am Scheidewege zwischen Krieg und Frieden. Meine letzten Verhandlungen in Petersburg. Ende Juli 1914. Veröffentlich mit Genehmigung des Auswärtigen Amtes Charlottenburg, 1919.
ROSEN, R. Fifty years of diplomacy Cilt 1-2 New York, 1922.
TIRPITZ, A. Erinnerungen Leipzig, 1919.
VİŞİNSKİ, A. Kapitalist ülkelerin haber alma servislerinin ve bunların Troçkist ve Buharinci ajanlarının yıkıcı etkinliği. Moskova, 1938.
VOROŞİLOV, K. Yazılar ve söylevler (1925-1938). Moskova, 1936.
II.WİLHELM, İmparator Ereignisse und Gestalten aus den Jahren 1878-1918 Leipzig-Berlin, 1922.
WORD, J. With the “Die Hards” in Siberia, Londra, 1920.

D) Tarih Araştırmaları ve Siyaset Hayatına Toplu Bakışlar

AVARİN, V. Mançurya'daki emperyalizm. Cilt 1-2, Moskova, 1934. Cilt 1: Mançurya'yı ele geçirmek için başlayan emperyalist mücadelenin çeşitli evreleri (yeniden gözden geçirilmiş ve tamamlanmış 2.Baskı). Cilt 2: Emperyalizm ve Mançurya'nın üretici güçleri.

BAH, M. 1917-1927 dönemi boyunca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Baltık ülkeleriyle olan siyasal ve ekonomik ilişkileri. Moskova, 1928.

BELİY, V. Pasifik Okyanusu'nu ele geçirme mücadelesi Siyasal ve stratejik incelemeler dizisi. Bir giriş yazısıyla B. Gervé'nin yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova-Leningrad, 1929.

DEBORİN, G. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin uluslararası ilişkileri ve dış politikası. A. Çşerbakov yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1942-1943 ("Lenin" Siyasal ve Askerî Bilimler Akademisi). Fasikül I: 1917-1929 yılları arası. Fasikül II: 1929-1941 yılları arası.

İVANOV, L. ve SMİRNOV, P. İngiliz-Amerikan deniz rekabeti (E. Varga'nın önsözüyle). Moskova, 133.

İVANOV, L. Uluslar Derneği-Cemiyet-i Akvam. Moskova, 1929. (Dünya politikası dizisi.)

İVANOV, L. İngiliz-Fransız rekabeti: 1919-1927. Moskova-Leningrad, 1928.

İVANOV, L. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve emperyalist abluka karşısında. Moskova, 1928. Komünizm Akademisi (Dünya ekonomisi ve politikası Enstitüsü).

KOROVİN, E. ve EGORYEV, V. "Silahsızlanma". Devletler hukukunda silahsızlanma sorunu. Cemiyet-i Akvam: Olgular ve belgeler (1920-1929). B. Stein'ın bir giriş yazısıyla. Moskova-Leningrad, 1930.

MELNİK, A. Türkiye. Sosyal ve Ekonomik Yayınlar. Moskova, 1937. (Kapitalist dünya üzerine incelemeler dizisi).

NOTOVİÇ, F. İki dünya savaşı arasında: 1919-1942 yılları arasındaki uluslararası ilişkilere toplu bakış. Taşkent, 1943. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü).

NOTOVİÇ, F. Emperyalistlerin silahsızlanması, Cemiyet-i Akvam ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. Moskova-Leningrad, 1929.

(Dünya politikası dizisi).
POVLOVİÇ, M. Fransız emperyalizmi. Moskova-Leningrad, 1926. Bk.: Versay Barış antlaşmasından sonra Fransız emperyalizmi, s. 144-260.
SAVİN, V. Çarlık Rusya'sının ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Çin'le ilişkileri 1619-1927. Moskova-Leningrad, 1930.
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kapitalist ülkelerle olan ticaret ilişkileri. Moskova, 1938. (Dış Ticaret alanındaki bilimsel araştırmalar Enstitüsü tarafından yayınlanmıştır).
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Doğu ülkeleriyle olan ticaret ilişkileri. Moskova, 1938. (Dış Ticaret alanındaki bilimsel araştırmalar Enstitüsü tarafından yayınlanmıştır).
The aims, methods and activity of the League of Nations Cenevre, 1938. (Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği yayınları).
ALEXANDER, F. From Paris to Locarno and after. The League of Nations and the search for security, 1919-1928 Londra-Toronto, 1928.
Armaments year-book (General and statistical information regarding armles, navies and air forces) Cilt 1-15. Cenevre, 1924-1940 (Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği yayınları).
BAILEY, Th. A. A diplomatic history of the American people Yeniden gözden geçirilmiş ve tamamlanmış baskı, New York, 1942.
BALL, M. Post-War German-Austrian relations. The Anschluss movement: 1895-1936 Londra, 1936.
BASDEVANT, I. La condition internationale de l'Autriche. Pré. de G. Gide (Avusturya'nın uluslararası durumu. G. Gibel'in önsözü). Paris, 1935.
BASSET, I. S. The League of Nations. A chapter in world politics New York-Londra, 1928.
BEMIS, S.F. A diplomatic history of the United States. Yeniden gözden geçirilmiş ve tamamlanmış baskı. New York, 1942.
BENNS, F. L. Europe since 1914. New York, 1934.
BENTWICH, N.M. England in Palestine (İngiltere Palestin'de). Londra, 1932.
BERDAHL, C. A. The policy of the United States with respect to the League of Nations Cenevre, 1932.
BLOCH, K. German interests and policies in the Far East New York, 1940 (Institute of pacific relation. Inguiry series).

BRINON, F. France-Allemagne, 1918-1934 (Fransa-Almanya, 1918-1934). Paris, 1934.
BULLOCK, M. Austria, 1918-1938. A study in failure Londra, 1939..
BUELL, R.L. Europe; a history of ten years. With the aid of the staff of the Foreign policy association New York, 1928.
CARR, E. H. The twenty years' crisis, 1919-1939. An introduction to the study of international relations Londra, 1941.
CAUSTON, E.E.N. Militarism and Foreign policy in Japan. Londra, 1936.
CHAMBERS. F. P. ve arkadaşları. The age of conflit: a contemporary world history, 1914-1943 New York, 1943.
CODRESCO, F. La Petite Entente. Préface de L. de Fur (Küçük Antant. L. de Fur'ün bir önsözüyle). Yeni basım, cilt I-II, Paris, 1932.
The Colonial problem. A reporty by a study group of members of the Royal Intitute of İnternational Affairs Londra, 1937.
CRANE, I. O. The Little Entente (Küçük Antant). New York, 1931.
CUMMING, H. H. Franco-British rivalry in the post-war Near East. The decline of French influence Londra-New York, 1938.
DAVIS, F. The Atlantic system (Atlantik sistemi). New York, 1941.
DESBONS, G. LA Bulgarie après le taité de Neuilly. Préf. de J. Godart (Neuilly antlaşmasından sonra Bulgaristan. J. Godart'ın önsözüyle). Paris, 1930.
DITTRICH. Die deutsch-französischen Wirtschaftsverhandlungen der Nachkriegszeit Berlin, 1931. (Moderne Wirtschaftsgestaltungen. Hft. 14.)
DJONKER, M.C. Le Bosphore et les Dardanelles. Les conventions des détroits de Lausanne (1923) et Montreux (1936) (İstanbul ve Çanakkale boğazları. 1923 Lozan ve 1936 Montrö Boğaz anlaşmaları). Doktora tezi. Lozan, 1938.
Dix ans de coopération internationale. Préf. par E. Drummond (Uluslararası işbirliği alanında on yıl. E. Drummond'un önsözüyle). Cenevre, 1930. (Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği yayınları).
DRIAULT, E. La paix de la France. La politique internationale de l'après-guerre, 1918-1935 (Fransız barışı. Savaş sonrasının uluslararası politikası, 1918-1935). Paris, 1936.
DRIAULT, E. La question d'Orient, 1918-1937. La paix de la Méditerranée (Doğu sorunu, 1918-1937. Akdeniz barışı). Paris, 1938.
DUTT, R. P. World politics, 1918-1936 New York, 1936.

Essential facts about the League of Nations. 10th ed. (rev.) Cenevre, 1936. (Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği yayınları.)

FANSCHAWE, M. ve MACARTNEY, C. A. What the Leage has done 1920-1930. 9th ed. Londra, 1936. (Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği yayınları.)

Germany's colonial demands. Edited from the reports of the Oxford University British commenwealth group by A.L.C. Bullock. With a concluding chapter by V. Harlow Londra, 1939.

Great Britain and Egypt, 1914-1936 (1914-1936 yılları arasında Büyük Britanya ve Mısır). Londra, 1936. (Royal Institute of İnternational Affairs. Information department papers. No. 19)

Great Britain and Palestine, 1915-1939 yılları arasında Büyük Britanya ve Palestin. Londra-New York: 1937 yılı Ocak ayı baskısının yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskısı, 1939. (The Royal Institute of İnternational Affair. Information deportment papers, No. 20 a).

HARTMANN, H. W. Die auswärtige Politik der Türkei 1923-1940 Zürih, 1941. (Belgeler: s. 51-64).

HINDMARSH, A. E. The basis of Japanese foreign policy Cambridge, Mass., A.B.D., 1936.

HOWARD, E. C. The origin, structure and working of the League of Nations Londra, 1928.

Institute of Pacific relations. Honolulu session, June 30-July 14, 1925; history, organization, proceedings, discussions and addresses Honolulu, 1925. (Pasifik Okyanusu sorunlarını konu edinmiş olan ilk Konferanstır bu. Daha sonraki konferanslar çeşitli yerlerde toplanmıştır. Bunların çalışmaları bugün de sürmektedir.)

Institute of Pacific relations. Conferences 2d-6th 1927-1936. Problems of the Pacific. Proceedings Chicago, 1928-1937.

Inter-allied conferences on reparations and inter-allied debts. Held in London and Paris. December 1922 and January 1923. Reports and secretaries notes of conversations Londra. 1923 (Great Britain. Foreign Office. Missellaneous. No 3, 1923).

ISHII KIKUJIRO. Diplomatic commentaries. Transl. and ed. by W.R. Langdon Baltimore, 1936.

JACKSON, J. H. Post war world: A short political history, 1918-1934 Boston, 1935.

JESSEN, F. Manuel historique de la question du Slesvig, 1906-1938 (Schleswig sorununun 1906-1938 yılları arası tarih elkitabı). Kopenhag, 1939.

KABBARA, S. Le régime des Détroits avant et depuis le Traité de Lausanne (Lozan barış antlaşması önce ve sonrasında Boğazların yönetim şekli). Lyon, 1929.

KELCHNER, W. H. Inter-American conferences, 1826-1933. Chronological and classified lists. Prepared by W. Kelchner Washington, 1933. (The Department of state. Conference series. No. 16.)

KENNEDY, M. D. The problem of Japon (Japon sorunu). Londra, 1935.

KNUDSON, J. I. A history of the League of Nations Atlanta, 1938.

Die Kolonialfrage im Frieden von Versailles; Dokumente zu ihrer Behandlung. Hrsg. von dr. H. poeschel Berlin, 1920.

KULSKI, L. Le probléme de la sécurite depuis le Pacte de la Société des Nations (1918-1926) (Cemiyet-i Akvam anlaşmasından bu yana güvenlik sorunu, 1918-1926), Paris, 1927.

LEWIN, E. The Germans and Africa (Germenler ve Afrika). Londra, 1939.

MAHANEY, W. L. The Soviet Union, the League of Nations and disarmament, 1917-1935 Philadelphia, 1940.

MAKOWSKI, J. Zobowiazania miedzynarodowe Polski, 1919-1929. Repertorjum wydane staraniem kwartalnika “Sprawy obce” Varşova, 1929.

MANNING, C. A.W. The policies of the British dominions in the League of Nations Londra-Cenevre, 1932. (Publ. of the Graduate institute of internat. studies, No. 3.)

MEYER, G. L’Egypte contemporaine et les capitulations (Çağdaş Mısır ve kapitülasyonlar). Paris, 1930.

MORSE, H. B. ve MACNAIR. H. F. Far Eastern international relations Boston, 1931.

MOULTON, H. G. ve PASWOLSKY, L. War debts and world prosperity New York-Londra, 1932. (Ins. of economics, Publication No. 46).

MYERS, D.P. Handbook of the League of Nations. A comprehensive account; of its structure, operation and activities Boston-New York, 1935.

NEWMAN, E.W.P. Great Britain in Egypt (Büyük Britanya Mısır’da). Londra, 1928.

NEWMAN, E.W.P. The Mediterranean and its problems Londra, 1927.

Notes exchanged on the Russian-Polish situation by the United States France and Poland New York) 1920. (International conciliation, no. 155)
Papers relating to the foreign relations of the United States 1914-1923. Washington, 1922-1942 (United States. Department of State -A.B.D. Dışişleri Bakanlığı)
PEFFER, N. Japan and the Pacifis (Japonya ve Pasifik Okyanusu). Londra, 1935.
POLLARD, R.T. China’s foreign relations, 1917-1931 (1917-1931 yılları arasında Çin’in dış ilişkileri). New York, 1933.
Reply to the French government to the note of the British government of II.August, 1923 relating to reparations (August 20th, 1923) Paris, 1923. (France. Ministry of Foreign Affairs. Diplomatic correspondence -Fransa Dışişler Bakanlığı. Diplomatik yazışmalar.)
RIPPY, J.F. Latin America in world politics. An outline survey, 3d ed. New York, 1938.
Sanctions. The Character of international sanctions and their application 2.Baskı, Londra 1935.
SIMONDS. F.H. ve EMENY, B. The great powers in world politics. International relations and economic nationalism New York, 1935.
STEWART, R.B. Treaty relations of the British commenwealth of nations. New York, 1935.
Survey of İnternational Affairs, 1920-1938, By A.J. Toynbee and others. Londra-Oxford, 1925-1942.
The Treaties of peace 1919-1923. Cilt 1-2. New York, 1924. (Carnegie endowment of international peace).
Treaty of peace between Finland and the Russian Soviet Republic. Helsingfors, 1921. (Finland. Treaties -Finlandiya, Antlaşmalar).
The United States and the Soviet Union. A report on the controlling factors in the relations between the United States and the Soviet Union New York, 1933. (Committee on Russian-American relations -Rus-Amerikan ilişkileri Komitesi.)
VAUCHER, P. Post-war France (Savaş sonrasının Fransa’sı). Londra, 1934.
VONDRACEK, F. J. The foreign policy of Czechoslovakia, 1918-1935 (1918-1935 yılları arasında Çekoslovakya’nın dış politikası). New York, 1935.

WACHE, W. System der Pakte: Die politischen Verträge der Nachkriegszeit Berlin, 1938.

Önemli not: Aşağıda verilen Kaynakça, aynı zamanda Yirmi iki ve Yirmi üçüncü Bölümler için de geçerlidir.

A) Kaynaklar

İngilizler Kuzey'de (1918-1919). İ. Mintz'in giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1926, cilt 6.

Brest Litovsk barış Konferansı. Ekonomi ve Hukuk Komisyonlarının toplantıları. A. Stein'ın giriş yazısıyla. Moskova, 1923.

Özerk Sibirya'daki geçici hükûmet. "Kızıl Arşivler", 1928, cilt 4-5.

Alman müdahalesi ve 1918'de kurulan Don hükûmeti. "Kızıl Arşivler", 1934, cilt 6.

Polyessi'deki Alman işgal kuvvetleri. "Kızıl Arşivler", 1938, cilt 6.

Ukrayna'daki Alman işgalinin 1918 yılında nasıl çöktüğünü ortaya koyan belgeler. İ. Mintz ve E. Gorodetski'nin yönetiminde yapılan yayın. Moskova, 1942.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde kopan iç savaşın tarihine ilişkin belgeler. Cilt 1: İç savaşın ilk evresi. İ. Mintz ve E. Gorodetski'nin ortak yönetimi altında yapılan yayın. Moskova, 1940.

1918 yılında Ukrayna'daki iç savaş üzerine. "Kızıl Arşivler", cilt 4.

Belgelerin ışığında Kuzey müdahalesi. İ. Mintz yönetimindeki yayın. Moskova, 1933.

Ukrayna'daki Alman işgalinin çöküşü. İşgalcilerin kaçarken bıraktıkları belgelerinin ışığında. Rusça çevirisi. Moskova, 1936.

Ateşkesin arifesinde olup bitenler. "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 4.

Alman işgalcilerin 1918 yılında uğradıkları bozgun. Moskova, 1942-1943.

Belgelerin ışığında 1918-1922 yılları arasında Doğu Sibirya'ya yönelen Japon müdahalesi. İ. Mintz yönetimindeki yayın. Moskova, 1934.

İran'daki İngiliz-Rus rekabeti, 1890-1906 yılları. "Kızıl Arşivler", 1933, cilt 1.

Boxer’lerin isyanı. A. Popov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1926, cilt 1.
II.WILHELM, İmparator. İmparator II.Nikola ile yazışma: 1894-1914 yılları arası. Moskova-Petrograd, 1923.
WITTE, S. Rus istikrazları ve Fransız basınındaki yansıları. E. Tarlé’nin giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1925, cilt 10.
17-30 Temmuz 1907 tarihlerinde Rusya ile Japonya arasında yapılan antlaşmaya ilişkin belgelerin tümü. St.Petersburg, 1907.
1903-1904 yıllarında Japonya ile yapılan müzakerelere ilişkin olan ve Uzak Doğu Özel Komitesi kançılaryasında saklanan belgeler. St.Petersburg, 1905.
Eski Dışişleri Bakanlığında bulunan gizli belgelerin ışığında, Birinci Dünya Savaşı döneminde Avrupalı Devletler ile Yunanistan. M. Adamov yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1922.
Eski Dışişleri Bakanlığında bulunan gizli belgelerin ışığında, Birinci Dünya Savaşı döneminde Avrupalı Devletler ve Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul ve Boğazlar. Çarlık rejiminin ve Sovyet hükûmetinin bu konulardaki tutumları. M. Adamov yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova-Leningrad, 1925.
ZAYONÇKOVSKİ, A. Bosna ile Hersek’in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’na ilhakı konusunda. “Kızıl Arşivler”, 1925, cilt 3.
Kiao Çao’nun 1897 yılında Almanya tarafından ilhakı konusunda. F. Rotstein’ın giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1938, cilt 2.
Çin-Japon Savaşı dönemi: 1894-1895. “Kızıl Arşivler”, 1932, cilt 1-2.
1899 yılındaki La Haye Konferansı’nın tarihine bir katkı. A. Teleşova’nın giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1932, cilt 1-2.
Kokovtsev’in 1905-1906 istikrazı konusunda yaptığı pazarlıklar. B. Romanov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1925, cilt 3.
KOKOVTSEV, V. Nezlin’le yazışmalarımız. F. Rotstein’in giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1923, cilt 4.
Rus-Japon savaşının sona erişi. (24 Mayıs 1905 günü Çerskoye Selo’da toplanan askerî konferansın tutanakları). B. Romanov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1928, cilt 3.
1917 yılında Petrograd’da toplanan Müttefikler arası Konferans. E. Martinov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1927, cilt 1.

MARTENS, F. “Avrupa ve Çin” başlığını taşıyan kısa yazısı “Kızıl Arşivler”, 1927, cilt 1.
Rus-Fransız ilişkilerinin 1910-1914 yılları arasındaki tarihi için malzemeler. Eski Dışişleri bakanlığındaki Gizli Diplomatik Belgeler Derlemesi. Moskova, 1922.
Birinci Dünya Savaşı sırasında Çarlık Rusya’sının uluslararası mali durumu. A. Şingarev tarafından 20 Haziran 1916 tarihinde Çar II.Nikola’ya verilen rapor. “Kızıl Arşivler”, 1934, cilt 3.
MİLYUKOV, P. Siyasal günce ve notlar. “Kızıl Arşivler”, 1932, cilt 5-6
MİLYUKOV, P. ve TERESÇENKO, M. Geçici hükûmetin Büyükelçileriyle yazışmalar. A. Popov’un giriş yazısıyla. “Sınıf Mücadelesi” dergisi, 1931, no. 5.
Rus-Japon savaşının arifesinde. Aralık 1900-Ocak 1902 arası. “Kızıl Arşivler”, 1934, cilt 2.
Algeciras Konferansı ve 1906 istikrazına ilişkin yeni belgeler. “Kızıl Arşivler”, 1931, cilt 1.
Rus emperyalizminin Uzak Doğu ülkelerindeki ilk adımları.1888-1903 yılları arası. A. Popov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1924, cilt 6.
Portsmouth antlaşması. B. Romanov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1924, cilt 6.
Portsmouth antlaşması üzerine yeni görüşler. Moskova -Leningrad, 1939.
1896 yılında hazırlanan İstanbul Boğazını ilhak tasarısı. V. Kvostov’un giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1931, cilt 4-5.
Eski Dışişleri bakanlığındaki gizli diplomatik belgelerin ışığında Asya Türkiye’sinin bölüşülmesi sorunu. E. Adamov’un yönetiminde yayınlanmıştır. “Kızıl Arşivler”,1934, cilt 1-2
Rusya ve Algeciras Konferansının sonuçları. A. Yerusalimski’nin giriş yazısıyla. “Kızıl Arşivler”, 1930, cilt 4-5.
1905 yılında Björke’de Alman İmparatoru II.Wilhelm ile Rus Çarı II.Nikola arasında yapılan anlaşma. Belgeler. “Kızıl Arşivler”, 1924, cilt 5.
SAZONOV, S. Eski Dışişleri Bakanı S. Sazonov tarafından 1910-1912 yılları arasında Çar II.Nikola Romanov’a sunulmuş olan raporlar ve açıklamalar. “Kızıl Arşivler”, 1928, cilt 3.
Mavi Kitap. 1914 yılındaki savaşa ilişkin Sırp diplomatik belgeleri. Petrograd. 1915.

TATİŞÇEV, S. 1904 yılı boyunca Berlin'den V. Plev'e yollanan telgraflar. "Kızıl Arşivler", 1926, cilt 4.
Birinci Dünya Savaşı sırasında Müttefikler arasında yapılan mali konferanslar. Maliye Bakanı P. Bark'ın raporları. "Kızıl Arşivler", 1924, cilt 5.
1900 yılında Çarlık diplomasisi ve Yakın Doğu'daki Rus sorunları. M. Pokrovski'nin giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1926, cilt 5.
1913-1914 yılları arasında Çarlık Rusya'sı ve Moğolistan ilişkileri. A. Popov'un giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1929, cilt 6.
Rus-Japon savaşı döneminde Çarlık Rusya'sı ve İran arasındaki ilişkiler. A. Popov'un giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1933, cilt 4.
1898-1911 yılları arasında Çarlık hükûmetleri ve Boğazlar sorunu. V. Kvostov'un giriş yazısıyla. "Kızıl Arşivler", 1933, cilt 6.
L'alliance Franco-Russe. Origines de l'alliance. Convention militaire de 1892-1899 et convention navale de 1912. France. Ministère des Affaires étrangères. Documents diplomatiques (Rus-Fransız ittifakı. İttifakın kökenleri. 1892-1899 yılları arasındaki askerî anlaşması ve 1912 yılındaki deniz kuvvetleri anlaşması. Fransa. Dışişleri bBkanlığı. Diplomatik belgeler). Paris, 1918.
Bayerische Dokumente zum Kriegsausbruch und zum Versailler Schuldspruch im Autrage des Bayerischen Landtages. Hrsg. vom Abgeordneten P. Dirr Münih-Berlin, 1922.
British documents on the origins of the war, 1898-1914. Ed. by G.P. Gooch and H. Temperley. Cilt 1-2. Londra, 1926-1938.
Die deutsche Dokumente zum Kriegsausbruch, 1914. Vollständige Sammlung der von K. Kautsky zusammengestellten Aktenstücke mit einigen Ergänzungen im Auftrage des Auswärtigen Amtes nach gemeinsamer Durcisht mit K. Kautsky hrsg. von Fontgelas und Schücking Cilt-4. Berlin, 1927.
Diplomatische Aktenstücke zur Vorgeschichte des Krieges, 1914. Osterreich-Ungarisches Rotbush Viyana, 1914.
Diplomatische Aktenstücke zur Vorgeschichte des Krieges, 1914. Ergänzungen und Nachtrage zum Osterreich-Ungarisches Rotbuch. Republik Osterreich. Staatsamt für Ausseres Cilt1-3. Viyana, 1919.
Official documents looking taward peace Seri, 1-4. New York, 1917-1918, (international conciliation no. 110, 111, 119, 133).

Official statements of ward and peace proposals. December 1916 to November 1918. Comp. by J.B. Scott Washington.
1918. Russia (1918 yılında Rusya) Washington, 1931-1932. (U.S. Department of State. Papers relating to the Foreign Relations of the U.S.)
Russian-American relations, March 1917-March 1920. Documents and papers comp. and ed. by C.K. Cumming and W.W. Petit New York, 1920.
Die Ursgachen des deutschen Zusammenbruches im Jahre 1918 Cilt 1-12. Berlin, 1925-1929. (Das Werk des Untersuchungsausschusses der verfassunggebenden deutschen Nationalversammlung und des deutschen Reichstages, 1918-1928).
Vorgeschichte des Waffenstillstandes. Amtliche Urkunden. Hrsg. im Auftrage des Reichsministeriums von der Reichskanzlei Berlin, 1919.
HERTSLET, E. The map of Africa by treaty. 3d ed. rev. and completed to the end of 1908 by R. W. Brant and H.L. Sherwood Cilt 1-3. Londra, 1909.
HOUSE, E.D. The intimate papers of Colonel House arranged as a narrative by Ch. Seymour Cilt 1-4. Boston-New York, 1926-1928.
The Lansing papers, 1914-1920 United States. Department of State. Papers relating to the foreign relations of the U.S. Cilt 1-2 Washington, 1939-1940.
1914-1918. World War. United States. Department of State Papers relating to the Foreign Relations of the U.S. Cilt 1-8. Washington, 1922-1929.
Osterreich-Ungarns Aussenpolitik von der bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch, 1914. Diplomatische Aktenstücke des Osterreichisch Ungarischen Ministeriums des Aussern. Ausgewählt von L. Bittner. Cilt 1-9. Viyana-Leipzig, 1930.
TIRPITZ, A. Politische Dokumente (Siyasal belgeler). Cilt 1-2. Stuttgart-Berlin, 1924-1926.
VICTORIA, Kraliçe. The letters of Queen Victoria. Third series. A selection from Her Majesty’s correspondence and journal between the years 1886 and 1901. Ed. by G.ES. Buckle. Cilt 1-3 Londra, 1931-1932.
Zur europäischen Politik, 1897-1914. Unveröffentliche Dokumente. Im amtlichen Aufträge hrsg. unter Leitung von B. Schwertveger Cilt 1-5. Berlin, 1919.
WITTE, S. Siyasal anılarım. Cilt 1-2. Moskova-Leningrad, 1923-1924.

ALDROVANDI MARESCOTTI, L. Guerra diplomatica. Ricordi e frammenti di diario, 1914-1919. Milano, 1938.
BERTIE, F.L. The diary of Lort Bertie of Thame. Ed. by A.G. Lennox. With a foreword Grey of Fallodon Cilt 1-2. Londra, 1924.
BETHMANN-HOLLWEG, Th. Betrachtungen zum Weltkriege Cilt 1-2. Berlin, 1919-1921.
BLUNT, W.S. My diaries. Being a personal narrative of events, 1888-1914. With a foreword by Lady Gregory Cilt 1-2. New York, 1919-1923.
BOGITSCHEVITCH, M. Kriegsursachen. Beiträge zur Erforschung der Ursachen des europäischen Krieges mit spezieller Berücksichtigung Russlands und Serbiens Münih, 1919. (Bu kitap Fransızca'ya da çevrilmiş bulunmaktadır.)
BOGITSCHEVITCH, M. Les causes de la Guerre (Savaşın nedenleri). Paris, 1925.
BUCHANAN. My mission to Russia (Rusya'daki görevim). Cilt 1-2. Boston, 1923.
BÜLOW, B. Denkwürdigkeiten. Hrsg. von F. Stockhammern Cilt 1-3. Berlin, 1930-1931.
BURIAN, S. Drei Jahre aus der Zeit meiner Amtsführung im Kriege Berlin, 1923.
CAILLAUX, J. Agadir: Ma politique extérieure (Agadir: Güttüğüm dış politika). Paris, 1919.
CHURCHILL, W. The world crisis (Dünya bunalımı) New York, 1931.
CONRAD VON HÖTZENDORFF, F. Aus meiner Dienszeit, 1906-1918 Cilt 1-5. Viyana-Berlin, 1921-1925.
CZERNIN, O. Im Weltkriege (Dünya Savaşı üzerine). Cilt 1-2. Berlin-Viyana, 1919.
ECKARDSTEIN, N. Lebenserrinerungen und politische Denkwürdigkeiten Cilt 1-3. Leipzig, 1919-1921.
EULENBURG-HERTZFELD, Ph. Aus 50 Jahren. Erinnerungen. Tagebücher und Briefe aus dem Nachlass des Fürsten Philipp zu Eulenburg-Hertzfeld Cilt 1-2. Berlin, 1925.
GREY OF FALLODON, E. Twenty-five years, 1892-1916 Cilt 1-2. New York, 1925-1926.
HAMMANN, O. Bilder aus der letzten Kaiserzeit Berlin, 1922.
HAMMANN, O. Deutsche Weltpolitik, 1890-1912 Berlin, 1925.

HAYASHI, T. The secret memoirs of count Tadasu Hayashi G.C.V.O. Ed. by A.M. Pooley New York-Londra, 1915.
HELFFERICH, K. Der Weltkrieg Berlin, 1919. Bd. 1. Die Vorgeschichte des Weltkrieges Bd 2. Vom Kriegsausbruch bis zum uneingeschränkten U-Bootrieg.
HOHENLCHE-SCHILLINGSFÜRST, C.K. Denkwürdigkeiten der Reichskanzlerzeit. Hrsg. von. K.A. von Müller Stuttgart-Berlin 1931.
ISHII KIKUJIRO, T. Diplomatic commentaries. Transl. and ed. by. W. R. Langdon Baltimore, 1936.
ISVOLSKI, A. Recollections of a Foreign Minister. Memoirs of A. Isvolski. Transl. by C.L. Seeger Garden City-Toronto, 1921.
KIDERLEN-WAECHTER, H. Der Staatsmann und Mensch. Briefwechsel und Nachlass. Hrsgs. von E. Jäckh Cilt 1-2. Stuttgart, 1925.
LICHNOVSKI, K.M. Aus dem Wege zum Abgrund. Londoner Berichte, Erinnerungen und sonstige Schriften Cilt 1-2. Dresden, 1927.
LICHNOVSKI, K.M. Meine Londoner Mission, 1912-1914. Mit einem Vorwort von O. Nippold. Anhang:Erklärungen Sir E. Greys am 3. Aug. 1914. Denk schrift Mouchlon, Erklärungen von Minister Pichon am 1. März 1918. Cilt 1-3. Berlin-Stuttgart, 1928.
LLOYD GEORGE, D. War memoirs (Savaş anıları). Cilt 1-6. Boston, 1934-1938.
LOUIS, G. Les carnets de Georges Louis, Directeur des affaires politiques au Ministère des Affaires étrangères, Ambassadeur de France en Russie (Dışişleri Bakanlığı Siyasal işler dairesi Başkanı ve Fransa’nın Rusya Büyükelçisi G. Louis’nin not defterleri). Cilt 1-2. Paris, 1926.
LUDENDORF, E. Meine Kriegserinnerungen, 1914-1918 Berlin, 1919.
NEKLOUDOV, A. Souvenirs diplomatiques. En Suède pendant la Guerre Mondiale. Avec une préface de G. Hanoteaux (Diplomatik anılar. Dünya Savaşı sırasında İsveç’te G. Hanoteaux’nun bir önsözüyle), Paris, 1920.
PALEOLOGUE, M. La Russie des Tsars pendant la Grande Guerre (Büyük Savaş sırasında Çarlık Rusya’sı). Cilt 1-3. Paris, 1926.
POINCARE, R. Au service de la France. Neuf années de souvenirs (Fransa’nın hizmetinde geçen dokuz yılın anıları). Cilt 1-10. Paris, 1926-1933.
POURTALÉS, F.L. Am Scheidewege Swischen Krieg und Frieden. Meine letzten Verhandlungen in Petersburg. Ende Juli 1914. Veröffentlicht mit

Genehmigung des Auswärtigen Amtes Charlottenburg, 1919.
ROSEN, R. Fifty years of diplomacy Cilt 1-2. New York, 1922.
II.WILHELM, İmparator. Ereignisse und Gestalten aus den Jahren 1878-1918 Leipzig-Berlin, 1922.
WILSON, W. War and peace. Presidential messages, adresses an public papers (1917-1924). Ed. by R.S. Baker and W.E. Dodd Cilt 1-2. New York-Londra, 1927. (The public pares of Woodrow Wilson. Authorised ed).
DENSTERWIL. A. L'impérialisme Anglais à Bakou et en Perse, 1917-1918. Souvenir (1917-1918 yıllarında Bakû ve İran'da İngiliz emperyalizmi. Anılar). Rusça çevirisi: Tiflis, 1925.
BOTHMER, K. Mit Graf Mirbach in Moskau. Tagebuch, Aufzichnungen und Aktenstücke vom 19. April bis 24 August 1918 Tübingen, 1922.
ERZBERGER, M. Erlebnisse im Weltkrieg Stuttgart-Berlin, 1920.
GRAVES, W.S. America's Siberian adventure, 1918-1920 New York, 1931.
HELFFERICH, K. Der Weltkrieg. Bd. 3. Vom Eingreifen Americas bis zum Zusammenbruch Berlin, 1919.
HOFFMAN, M. Die Aufzeichnungen des Generalmajors Max Hoffmann. Hrsg. von F. K. Nowak Cilt 1-2. Berlin, 1929.
LUDENDORFF, E. Entgegnung auf des amtliche Weissbuch: "Vorgeschichte des Waffenstillstandes Cilt 1-3. Berlin, 1919.
MAX, PRINZ VON BADEN. Erinnerungen und Dokumente Stuttgart, 1928.
MAYNARD, C. The Murmansk ventura Londra, 1926.
MORDACQ, J.J.H. Le Ministère Clemenceau. Journal d'un témoin (Clemenceau'nun Başbakanlığı. Bir tanığın güncesi). Cilt 1-2. Paris, 1930.
WORD, J. With the "Die Hards" in Siberia Londra, 1920.

B) Tarih Araştırmaları

LENİN, V.İ. Saldırgan militarizm ve Sosyal-Demokrasinin anti militarist taktiği üzerine.

LENİN, V.İ. Balkanlar'daki ve İran'daki olayların nedenleri ve ilk sonuçları.
LENİN, V.İ. Balkan halkları ve Avrupalı devletlerin diplomatik manevraları.
LENİN, V.İ. Tilkiye ve kümese dair.
LENİN, V.İ. Dünya tarihinde yeni bir bölüm açılıyor.
LENİN, V.İ. Sırp-Bulgar zaferlerinin toplumsal bakımdan taşıdığı önem ve değer.
LENİN, V.İ. Yeni Çin üzerine.
LENİN, V.İ. Çin Cumhuriyeti'nin önemli bir başarısı.
LENİN, V.İ. Balkan savaşları ve burjuva şovenizmi.
LENİN, V.İ. İngiltere uyanıyor.
LENİN, V.İ. Geri kalan Avrupa ve ilerleyen Doğu.
LENİN, V.İ. Silahlanma ve Kapitalizm.
LENİN, V.İ. Avrupa savaşı sırasında devrimci sosyalistlere düşen görevler.
LENİN, V.İ. "Proletarya ve Savaş" konulu konferans. 14 Ekim 1914.
LENİN, V.İ. Savaş ve Rus sosyalizmi.
LENİN, V.İ. Büyük Rusyalıların ulusal kibirleri üzerine gözlem ve uyarılar.
LENİN, V.İ. Rus Südekumları hakkında.
LENİN, V.İ. Rus Sosyal-demokrat Partisi'ne bağlı yabancı seksiyonların Konferansı.
LENİN, V.İ. Savaş karşısında Sosyalizm.
LENİN, V.İ. Barış sorunu üzerine.
LENİN, V.İ. Avrupa Birleşik Devletleri parolasının gerçek anlamı üzerine.
LENİN, V.İ. II.Enternasyonal'in çöküşü.
LENİN, V.İ. "Barış Programı" üzerine.
LENİN, V.İ. Rus Sosyal-Demokrat Partisi Merkez Komitesinin Önerileri II.Sosyalist Konferansı.
LENİN, V.İ. Ayrı barış üzerine gözlemler.
LENİN, V.İ. "Silahsızlanma" parolası hakkında uyarılar.
LENİN, V.İ. Proletarya devriminin askerî programı ne olmalıdır?
LENİN, V.İ. Burjuva barışçılığı ve Sosyalist barışçılık üzerine gözlemler.
LENİN, V.İ. Dünya politikasında dönemeç.
LENİN, V.İ. Belgeler ve malzemeler.
LENİN, V.İ. Savaş ve geçici hükûmetin tavrı.
LENİN, V.İ. Geçici hükûmetin bir notası üzerine.

LENİN, V.İ. Savaşın bilinçli savunucuları kendilerini açığa vuruyorlar.
LENİN, V.İ. Rus Sosyal-Demokrat Partisi’nin Nisan Konferansı üzerine notlar.
LENİN, V.İ. Dış politikanın sırları.
LENİN, V.İ. Gizli bir anlaşma.
LENİN, V.İ. İşçi ve asker milletvekilleri Sovyetlerinin Kongresi: 16 Haziran-6 Temmuz 1917
LENİN, V.İ. 3 Haziran gericileri hemen saldırıya geçmeyi öğütlüyorlar.
LENİN, V.İ. Adil bir barışa giden yol var mı?
LENİN, V.İ. Devrime düşen görevler.
LENİN, V.İ. Bunalım doruk noktasına ulaştı.
LENİN, V.İ. Yoldaşlara mektup.
LENİN, V.İ. Bolşevik Parti üyelerine mektup.
LENİN, V.İ. Fransız Komünist Partisi’nin tarım konusundaki tezleri üzerine.
LENİN, V.İ. Türk-İtalyan savaşının sonu hakkında gözlemler ve uyarılar.
LENİN, V.İ. Savaş üzerine tezler.
LENİN, V.İ. İşçi ve asker milletvekilleri Sovyetlerinin 7-8 Kasım (25-26 Ekim) tarihleri arasında yapılan İkinci Kongresi.
LENİN, V.İ. Merkez Yürütme Komitesi’nin 17 (4) Kasım 1917 tarihinde yapılan toplantısı.
LENİN, V.İ. Petrograd Sovyet’inin 17 (4) Kasım 1917 tarihinde yapılan toplantısında verilen söylev.
LENİN, V.İ. 22 (9) Kasım 1917 günü hükûmetle Genel Kurmay karargâhı arasında yapılan konuşmalar.
LENİN, V.İ. Bütün ilgililere ve tüm yurttaşlara telgraf. Bütün alay ve tümen komitelerine ve devrimci deniz ve kara kuvvetlerindeki bütün asker ve denizcilere.
LENİN, V.İ. Merkez Yürütme Komitesi’nin 23 (10) Kasım 1917 tarihinde yapılan toplantısı.
LENİN, V.İ. Köylü delegeler Sovyetlerinin 23 Kasım-8 Aralık (10-25 Kasım) 1917 tarihleri arasındaki olağanüstü Kongresi.
LENİN, V.İ. 5 Aralık (22 Kasım) 1917 tarihinde, Savaş donanmasının Birinci Kongresi’nde verilen söylev.
LENİN, V.İ. Ukrayna halkına çağrı ve Ukrayna Merkez Rada’sına ültimatom.

LENİN, V.İ. Proşyan'ın Ukrayna Merkez Rada'sı ile yapılan müzakereler hakkındaki rapor üzerine, Halk Komiserleri Konseyi tarafından 1 Ocak 1918 (19 Aralık 1917) tarihinde alınan karar.
LENİN, V.İ. Halk Komiserleri Konseyi tarafından Ukrayna Merkez Rada'sından gelen cevap üzerine, 12 Ocak 1918 (30 Aralık 1917) tarihinde verilen emir.
LENİN, V.İ. Almanya ile müttefiklerden ayrı olarak hemen ikili barış sorunu üzerine tezler.
LENİN, V.İ. (Bolşevik) Sosyal-Demokrat Parti Merkez Komitesi'nde 24 (11) Ocak 1918 tarihli toplantısında barış ve savaş konusunda yapılan konuşma.
LENİN, V.İ. Demir yolu işçilerinin olağanüstü Kongresi: 26 (13) Ocak 1918 tarihli toplantı.
LENİN, V.İ. Şaumyan'a telgraf.
LENİN, V.İ. (Bolşevik) Sosyal-Demokrat Parti Merkez Komitesi'nin 18 Şubat 1918 tarihinde yapılan toplantısında, sabah oturumunda verilen söylev.
LENİN, V.İ. (Bolşevik) Sosyal-Demokrat Parti Merkez Komitesi'nin 18 Şubat 1918 tarihinde yapılan toplantısında, akşam oturumunda verilen söylev.
LENİN, V.İ. Alman hükûmetine çekilen telgrafın ilk kaleme alınma şekli.
LENİN, V.İ. Devrimci laf ebeliği hakkında.
LENİN, V.İ. Heveskârlık üzerine gözlemler.
LENİN, V.İ. Savaş mı, yoksa barış mı?
LENİN, V.İ. Merkez Yürütme Komitesi'nin Bolşevik ve "sosyal devrimci sol" gruplarının 23 Şubat 1918 tarihindeki ortak toplantısında verilen söylev.
LENİN, V.İ. Merkez Yürütme Komitesi'nin 23 Şubat 1918 tarihindeki toplantısında verilen söylev.
LENİN, V.İ. Acı ama kaçınılmaz bir ders.
LENİN, V.İ. Rus Sosyal-Demokrat Partisi Merkez Komitesi'nin, Almanya ile müttefiklerden ayrı olarak ve ilhakçı barış konusundaki tavrı.
LENİN, V.İ. Korkunç ve inanılmaz bir şey.
LENİN, V.İ. Rus Komünist Partisi'nin 6-8 Mart 1918 tarihleri arasındaki Yedinci Kongresi.
LENİN, V.İ. Günümüzün asıl görevi.

LENİN, V.İ. Sovyetlerin Dördüncü (olağanüstü) Kongresi,14-16 Mart 1918.
LENİN, V.İ. Merkez Yürütme Komitesi ve Moskova Sovyet'inin 14 Mayıs tarihindeki ortak toplantısında dış politika konusunda okunan rapor.
LENİN, V.İ. 21 Haziran 1918 tarihinde Sokolniki kulübünde verilen söylev.
LENİN, V.İ. Moskova sendikalarının ve fabrika yönetim komitelerinin 27 Haziran-2 Temmuz 1918 tarihleri arasında yapılan Dördüncü Konferansı.
LENİN, V.İ. Beşinci Sovyetler Kongresi'ne katılan komünist üyeler önünde 3 Temmuz 1918 günü yapılan konuşma.
LENİN, V.İ. 4-10 Temmuz 1918 tarihleri arasındaki Sovyetler Dördüncü Kongresi.
LENİN, V.İ. Devrimci sol sosyalist ihaneti üzerine "İzvestiya" muhabirine verilen mülakat.
LENİN, V.İ. Merkez Yürütme Komitesi'nin 15 Temmuz 1918 tarihli toplantısında yapılan konuşma.
LENİN, V.İ. Lefortovo semtinde 19 Temmuz 1918 tarihinde yapılan açık hava toplantısında verilen söylev.
LENİN, V.İ. Moskova bölgesi fabrika yönetim Komiteleri Konferansı'nda 23 Temmuz 1918 tarihinde okunan rapor.
LENİN, V.İ. Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi ile Moskova bölgesi sendika ve fabrika yönetim komitelerinin ortak toplantısında 29 Temmuz 1918 tarihinde verilen söylev.
LENİN, V.İ. 2 Ağustos 1918 tarihinde Butirki semtindeki açık hava toplantısında yapılan konuşma.
LENİN, V.İ. Sokolniki kulübünde düzenlenen toplantıda 9 Ağustos 1918 günü yapılan konuşma.
LENİN, V.İ. Amerikan işçilerine mektup.
LENİN, V.İ. Alekseyev Halkevi'nde 23 Ağustos 1918 tarihinde yapılan toplantıda verilen söylev.
LENİN, V.İ. Birinci Ulusal Eğitim Kongresi'nde 28 Ağustos 1918 tarihinde verilen söylev.
LENİN, V.İ. İşçi yoldaşlar! Son ve kesin çarpışmaya hep birlikte koşalım.
LENİN, V.İ. 3 Ekim 1918 tarihinde Moskova Sovyet'i Merkez Komitesi'nin toplantısına yollanan mektup.
LENİN, V.İ. Moskova Sovyet'i Merkez Yürütme Komitesi ile Moskova bölgesi sendika ve fabrika yönetim komitelerinin ortak toplantısına 22 Ekim 1918 tarihinde verilen genel rapor.

LENİN, V.İ. Moskova Sovyet'i Merkez Komitesi ile Moskova bölgesi sendika ve fabrika yönetim komitelerinin ortak toplantısında 22 Ekim 1918 tarihinde kabul edilen önerge.
LENİN, V.İ. Merkez ve Moskova bölge sendika Sovyetlerinin ortak toplantısında 6 Kasım 1918 tarihinde yapılan konuşma.
LENİN, V.İ. Sovyetler Altıncı (olağanüstü) Kongresi: 6-9 Kasım 1918.
LENİN, V.İ. Moskova Merkez İşçi Kooperatifi delegelerinin toplantısında 26 Kasım 1918 tarihinde verilen söylev.
LENİN, V.İ. Ulusal Ekonomi Sovyetlerinin İkinci Kongresi'nde 25 Aralık 1918 günü verilen söylev.
LENİN, V.İ. Rus Komünist(Bolşevik) Partisi'nin Sekizinci Kongresi: 18-23 Mart 1919.
LENİN, V.İ. Bugünkü durum hakkında ve Sovyet hükûmetinin bugünkü vazgeçilmez ödevleri hakkında: 4 Temmuz 1919 tarihli rapor.
LENİN, V.İ. Cepheye sevk edilen Sverdlov Üniversitesi gönüllü öğrencileri önünde 24 Ekim 1919 tarihinde yapılan konuşma.
LENİN, V.İ. Rus Komünist (Bolşevik) Partisi Konferansı: 2-4 Aralık 1919
LENİN, V.İ. Rus Komünist (Bolşevik) Partisi Dokuzuncu Kongresi: 29 Mart-5 Nisan 1919
LENİN, V.İ. Sendikalar Genel Kongresi'nde 7 Nisan 1920 tarihinde yapılan konuşma.
LENİN, V.İ. Komünizmin çocukluk hastalığı: "Sol eğilimcilik".
LENİN, V.İ. Rus Komünist (Bolşevik) Partisi Moskova seksiyonu hücre sekreterleri toplantısında 26 Kasım 1920 tarihinde yapılan konuşma.
LENİN, V.İ. Barış müzakerelerinin programının akıl defteri.
LENİN, V.İ. Halk Komiserleri Konseyi'nin karar tasarısı.
LENİN, V.İ. Almanya ile müttefiklerden ayrı olarak ve ilhakçı barış üzerine tezler için yeni eklentiler.
LENİN, V.İ. Yanılgı nerede?
LENİN, V.İ. Vakit yitirmeksizin barış yapma zorunluluğu üzerine gözlemler ve uyarılar.
LENİN, V.İ. Rus Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi'nin uluslararası durum konusunda aldığı kararlar.
LENİN, V.İ. Bugünkü uluslararası durum üzerine tezler.
LENİN, V.İ. Vladivostok Sovyet'ine gönderilen talimatlar. (1934 yılında Moskova'da yayınlanmıştır.)

LENİN, V.İ. Halk komiseri J. Stalin'e gönderilen not: 7 Temmuz 1918. ("Rus Komünist Partisi tarihi için araştırmalar derlemesi" olarak çıkan "Lenin ve Stalin" başlıklı kitaptan alınmıştır: Cilt II. Moskova, 1937.)
STALİN, J. Eşyanın mantığı. (Menşevik Merkez Komitesi'nin "tezler"i hakkında.) "Ekim Devrimi üzerine", Yazılar ve söylevler derlemesi. Moskova, 1932.
STALİN, J. Ukrayna Merkez Rada'sı Genel Sekreterliği ve karşıdevrimci Anayasacı-Demokrat Parti. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler derlemesi." Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna Merkez Rada'sı ile ilişkiler. 27 (14) Aralık tarihinde Merkez Yürütme Komitesi toplantısında okunan rapor. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler derlemesi." Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna Merkez Rada'sı nedir? "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler derlemesi." Kiev, 1936.
STALİN, J. Burjuva Kiev Merkez Rada'sı üzerine. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler derlemesi." Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna ile barış müzakereleri konusunda. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler derlemesi." Kiev, 1936.
STALİN, J. Don bölgesindeki ve Kuzey Kafkasya üzerine. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler derlemesi." Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna özgürlüğüne kavuşma yoluna girmiş bulunmaktadır. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler derlemesi." Kiev, 1936.
STALİN, J. Azınlıklar sorunu konusundaki hükûmet politikası. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler derlemesi." Kiev, 1936.
STALİN, J. Ukrayna İşçi ve Köylü Cumhuriyeti halkı sekreterliğine. "Ukrayna'ya ilişkin yazılar ve söylevler derlemesi." Kiev, 1936.
STALİN, J. Proletarya diktatoryasının üçüncü yılı. 7 Kasım 1920 günü Bakû Sovyet'i kuruluş yıldönümü toplantısına sunulan rapor. Bk. "Lenin ve Stalin", Cilt II. Moskova, 1937.
STALİN, J. Ulus sorunu konusunda Parti tarafından hemen girişilmesi gereken çabalar üzerine. "Marksizm, ve ulus ve sömürge sorunları. Yazılar ve söylevler derlemesi." Moskova, 1939.
STALİN, J. Lenin. Moskova, 1939.
STALİN, J. Başkumandanın 23 Şubat 1944 tarihli günlük emri: No. 16. Moskova, 1944.

STALİN, J. Büyük Sosyalist Ekim Devrimi’nin XXVII.Yıldönümü. Moskova Sovyet’inin 6 Kasım 1944 tarihindeki tam birleşiminde Devlet Savunma Komitesi Başkanı tarafından okunan rapor. Moskova, 1944.

GUKOVSKİ, A. 1918 yılındaki Alman bozgunu ve İtilaf ülkelerinin Sovyet Rusya’ya müdahale hazırlıkları. “Marksist Tarihçi” dergisi, 1937, no. 3.

KEDROV, M. Bolşevik yönetimden yoksun olarak. (Murmansk bölgesine yapılan yabancı müdahalesinin tarihi). Leningrad, 1930.

MAİSKİ, İ. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin beş yıllık dış politikası: 1917-1922. Moskova, 1922.

MANUSEVİÇ, A. Besarabya’nın Romanya tarafından ele geçirilişinin tarihi. “Tarih Habercisi” dergisi, 1940, no. 8.

MİKKER, R. Estonya’da Sovyet yönetiminin kurulması için verilen mücadele: 1917-1919. “Tarih Habercisi” dergisi, 1940, no. 11.

MİNTZ, İ. Kuzey’deki İngiliz müdahalesi ve karşıdevrim. Moskova-Leningrad, 1931.

NOTOVİÇ, F. Dörtler İttifak’ın 1918 yılında çöküşü. “Tarih Habercisi” dergisi, 1941, no. 7-8.

RAYHSBERG, G. İtilaf Devletlerinin müdahale hazırlığı ve Lochart fesadı, 1918. “Tarih Habercisi” dergisi, 1938, no. 12.

RUBİNŞTAYN, E. Habsburg Hanedanının batışı. “Tarih Habercisi” dergisi, 1941, no. 7.

SOFİNOV, P. Çekoslovakların başkaldırışı. “Tarih Habercisi” dergisi, 1940, no. 12.

STARAROVSKİ, A. Ekim Devrimi’nden sonra Transkafkasya. 1918 yılının ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu ile Sovyet Rusya arasındaki ilişkilerin tarihi. Moskova-Leningrad, 1925.

ALBERTSON, R. Fighting without a war; an account of military intervention in North Russia New York, 1920.

COATES, W. P. ve COATES, S.K. Armed intervention in Russia, 1918-1922 Londra, 1935.

JASZI, N. The dissolution of Habsburg Monarchy Chicago, 1922.

LUTZ, R.H. Fall of the German Empire Cilt 1-2. Stanford Üniversitesi yayınları. Londra, 1935.

LUTZ, R.H. The German revolution Stanford Üniversitesi yayınları. Londra, 1922.

MAURICE, F. M. The armistices of 1918 Londra-New York, 1943.

MERMEIX, M. Les négociations secrètes et les quatre armistices avec pièces justificatives (Gizli pazarlıklar ve dört ateşkes, ispatlayıcı belgelerle birlikte). 13. basım. Paris, 1919.

MORDACQ, J. J. Pouvait-on signer l'Armistice à Berlin? (Ateşkes Berlin'de imzalanabilir miydi acaba?). Paris, 1930.

MULLER, R. Vom Kaiserreich zur Republik. T. 1. Ein Beitrag zur Geschichte der revolutionären Arbeiterbewegung während des Weltkrieges Viyana, 1924. T. 2. Die November-Revolution (Cilt 2. Kasım Devrimi). Viyana, 1925. (Wissenschaft und Gesellschaft Cilt 3 ve 4.)

NOWAK, K.F. Der Sturz der Mittelmächte Münih, 1921.

SCOTT, J.B. Preliminary history of the armistice New York, 1924.

SLOVÉS, H. La France et l'Union Soviétique. Préf. de H. Torrès (Fransa ve Sovyetler Birliği. H. Torrès'in önsözüyle). Paris, 1935.

XXII., XXIII. VE XXIV. BÖLÜMLER İÇİN GENEL HİSTORİOGRAFYA

A) Uluslararası İlişkiler

Annual register, a review of publics events at home and abroad Londra-New York, 1872-1919.

BENGESCO, G. Essai d'une notice bibliographique sur la question d'Orient Européen, 1821-1897 (Doğu sorunu üzerine bibliyografik bir tanıtma yazısı denemesi. Avrupalıların Doğusu, 1821-1897). Cilt 1-2. Brüksel-Paris, 1897-1899.

Catalogue of printed books in the library of the Foreign office Londra, 1926.

GOOCH, G.P.R ecent revelations of European diplomacy... 3d impression with a supplementary chapter on the revelation of 1927 Londra, 1928.

LANGER, W.L. ve ARMSTRONG, H.F. Foreign affairs bibliography. A selected and annotated list of books on international relations, 1919-1932

New York-Londra, 1933.
List of references on Europe and international politics in relation to the present issues. Comp. under the direction of H.H.B. Meyer Washington, 1914.
List of the serial publications of Foreign Governments 1815-1931. Ed by W. Gregory New York, 1932.
MEYER, I. Official publications of European Governments Cilt 1. Paris, 1929.
MYERS, D.P. Manuel of collections of treaties and of collections relating to treaties Cambridge, 1922.
STRUPP, K. Bibliographie du droit des gens et des relations internationales (Uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkilerin kaynakçası). Lead (Hollanda), 1938.
TEMPERLEY, H. ve PENSON, L.M. A century of diplomatic Blue books 1814-1914. Lists edited with historical introductions, by H. Temperley and L.M. Penson Cambridge, 1938.

B) Doğu Ülkeleri ve Sömürgeler

SKAÇOV, P. Çin'in kaynakçası. Rus dilinde 1730-1930 yılları arasında Çin hakkında yayınlanmış kitaplar ve yazıların sistematik bir endeksi. Moskova-Leningrad, 1932.
Bibliographie d'histoire Coloniale 1900-1930 (Sömürge tarihi kaynakçası, 1900-1930 arası). Yayınlayanlar: A. Martineau ve G. Slovès. 1932 (Premier Congrès International d'histoire Coloniale -Birinci Uluslararası Sömürge Tarihi Kongresi.)
KERNER, R. Northeastern Asia. A selected bibliography. Contributions to special reference to Korea Manchuria Mongolia and Eastern Siberia, in Oriental and European languages. Cilt 1-2. Berkeley, A.B.D. 1930.
NACHOD, O. Bibliographie von Japan (Japonya kaynakçası). Cilt 1-4. Leipzig, 1928-1935.
PRAESENT, H. ve HAENISCH, W. Bibliographie von Japon... T. 5-6 des von O. Nachod begonnen Gesamtwerkes Leipzig, 1937-1940.

Select bibliography of recent publications in the Library of the Royal colonial institute illustrating the relations between Eupeans and Coloured Races. Comp. by E. Lewim Londra, 1926.

Addenda to bibliography of relations with Coloured Races up to February 28, 1927 Londra, 1927.

Subject catalogue of the Library of the Royal Empire Society Comp, by E. Lewin Cilt 1-4 Londra, 1930-1937.

C) 1914-1918 Dünya Savaşı

1914-1918 Dünya Savaşı kaynakçası. Cilt 1-10. Devlet yayınları. Leningrad, 1934.

Bibliographische Vierteljahshefte der Weltkriegsbücherei. Hft. 2/3. Bibliographie zur Geschichte Österreich-Ungarns im Weltkrieg, 1914-1918 Stuttgart, 1934. Hft. 4. Bibliographie zur Geschichte Österreich-Ungarns, 1948-1914 Stuttgart, 1930. Hft. 6. Bibliographie zur Geschtichte des Britischen Reiches, 1870-1914. 2. erg. Aufl. Stuttgart, 1936. Hft. 8/9 Bibliographie zur Geschichte des Britischen Reiches im Weltkrieg, 1914-1918 Stuttgart, 1936. Hft. 11/12. Bibliographie zur politichen Geschichte des Franreichs in der Vorkriegszeit und im Weltkrieg. 2 erg. Aufl. Stuttgart, 1937. Hft. 17-18. Bibliographie zur Geschichte Italiens in der Vorkriegszeit und im Weltkrieg. 2 erg. Aufl. Stuttgart, 1939. Hft. 20/21/22. Bibliographie zur Geschichte der Vereinigten Staatten im Weltrieg Stuttgart, 1939.

Catalogue méthodique du fonds Allemand de la Bibliothèque (Almanya hakkında Ulusal Kitaplıkta bulunan eski kaynakların metodik katalogu). Cilt 1-4. Paris, 1921-1923. (Publications de la “Société de l’histoire de la Guerre”, 1.Série, Catalogue des “Bibliotheque et Musee de la Guerre” -”Savaş Tarihi Derneği” yayınları, 1.Dizisi, “Savaş Kitaplığı ve Müzesi” Katalogu).

Catalogue Methodiqnue des fonds Britannique et Nord-Américain de la Bibliothèque. Réd. par M. Bourgeois (Büyük Britanya ve Kuzey Amerika

hakkında Ulusal Kitaplıkta bulunan eski kaynakların metodik katalogu. Düzenleyen: M. Bourgeois). Cilt 1-3, Paris, 1925-1931.
Catalogue méthodique du fonds İtalien de la Bibliothèque. Réd. par P.H. Michel (İtalya hakkında Ulusal Kitaplıkta bulunan eski kaynakların metodik katalogu. Düzenleyen: P.H. Michel). Paris, 1932.
Catalogue méthodique du fonds Russe de la Bibliothèque. Réd. par A. Dumesnil av. collab. de W. Lerati. Introduction par C. Bloch (Rusya hakkında Ulusal Kitaplıkta bulunan eski kaynakların metodik katalogu. W. Lerati'nin de katılmasıyla düzenleyen: A. Dumesnil. C. Bloch'un bir giriş yazısıyla) Paris, 1932. (Publications de la "Société de l'histoire de la Guerre", 1 série, Catalogue des "Bibliothèque et Musée de la Guerre" -"Savaş Tarihi Derneği"nin yayınları. 1.Dizi, "Savaş Kitaplığı ve Müzesi" Katalogu.)
Contributo a una Bibliographia della Guerra Mondiale. Documenti e testimoniare politico-diplomatiche, cause, origini, responsabilita, signaficato della Guerra Cilt 1-4. Roman, 1937-1939.
LALOY, E. La Guerre Mondiale, ses origines et l'après-guerre d'après leurs principaux historiens (Belli başlı tarihçiler tarafından yazılmış olanların ışığında Dünya Savaşı, kökenleri ve savaş sonrası). Paris, 1930.
WEGERER, A. Bibliographie zur Vorgeschichte des Weltkrieges Cilt 1-3. Berlin, 1934.
İnternational bibliography of historical sciences. Ed. by the International Committee of historical sciences Cilt 1-2. 1926-1936 yılları için geçerli. Berlin, 1930-1938.

A) Marksizm-Leninizm Klasikleri

LENİN, V.İ. Devlet ve Devrim.
LENİN, V.İ. Ne Yapmalı?
LENİN, V.İ. Emperyalizm, Kapitalizmin En Son Aşaması.
LENİN, V.İ. Emperyalizm Defterleri.
LENİN, V.İ. Komünist Enternasyonal'in II.Kongresi: Moskova, 19 Temmuz-18 Ağustos 1920.

LENİN, V.İ. Ekim Devrimi'nin 4.Yıldönümü üzerine.
LENİN, V.İ. Avrupalı ve Amerikalı işçilere mektup.
LENİN, V.İ. Halk Komiserliklerinin dış ve iç politikaları hakkında 12 Mart 1919 tarihinde Petrograd Sovyet'ine sunulan rapor. (Basında çıkan metnin özeti.)
LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi VIII.Kongresi: 18-23 Mart 1919.
LENİN, V.İ. Sovyet iktidarının bugünkü durumu ve hemen yerine getirilmesi gereken görevler hakkında. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Merkez Yürütme Komitesi, Moskova Sovyet'i Merkez Komitesi ve Moskova sendikaları ve giriş kurulları temsilcileri Konseyi'nin ortak Konferansına 4 Temmuz 1919 tarihinde sunulan rapor.
LENİN, V.İ. Cumhuriyet'in iç ve dış durumu hakkında 12 Temmuz 1919 tarihinde Moskova'da, Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi Konferansı'na sunulan rapor.
LENİN, V.İ. Sovyet iktidarı iki yaşında. Ekim Devrimi'nin ikinci yıldönümü dolayısıyla toplanan Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Yürütme Komitesi, Moskova Sovyet'i, Girişim Konseyleri ve Sendikalar Merkez Komitesi ortak Konferansı'na 7 Kasım 1919 tarihinde sunulan rapor.
LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi'nin 2-4 Aralık 1919 tarihleri arasında yapılan Konferansı.
LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetlerinin 5-9 Aralık 1919 tarihleri arasında toplanan VII.Kongresi.
LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetleri VII.Merkez Yürütme Komitesi'nin 2 Şubat 1920 tarihinde yapılan 1.Oturumunda verilen söylev. (Basında çıkan metnin özeti.)
LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Kazak emekçileri I.Kongresinde 1 Mart 1920 tarihinde verilen söylev.
LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi'nin 29 Mart-5 Nisan 1920 tarihleri arasında toplanan IX.Kongresi.
LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti maden işçileri kurucu kongresinde 1 Nisan 1920 tarihinde verilen söylev.

LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetleri Merkez Yürütme Komitesi, Moskova Sovyet'i, Moskova girişim komiteleri ve sendikaları Konferansı'nda 5 Mayıs 1920 tarihinde verilen söylev.

LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi Konferansı'nda 22 Eylül 1920 tarihinde verilen söylev. (Basında çıkan metnin özeti).

LENİN, V.İ. Moskova Parti Komitesi'nin, Moskova Sovyet'inin ve Moskova Sendikaları Konseyi'nin 6 Kasım 1920 tarihinde, Ekim Devrimi'nin III.Yıldönümü dolayısıyla yaptıkları kutlama töreninde verilen söylev. (Basında çıkan metnin özeti.)

LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi Moskova seksiyonu hücre sekreterleri toplantısında 26 Kasım 1920 tarihinde verilen söylev.

LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetlerinin 22-29 Aralık 1920 tarihleri arasında toplanan VIII.Kongresi.

LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi'nin 8-16 Mart 1921 tarihleri arasında yapılan X.Kongresi.

LENİN, V.İ. Komünist Enternasyonali'nin 22 Haziran-12 Temmuz 1921 tarihleri arasında yapılan III.Kongresi.

LENİN, V.İ. Dünya proletaryasına çağrı.

LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti siyasal eğitim kuruluşlarının 17-22 Ekim 1921 tarihleri arasında yapılan II.Kongresi.

LENİN, V.İ. Ekim Devrimi'nin IV.Yıldönümü: Prokhorov fabrikası işçilerinin düzenlediği kutlama töreninde 7 Kasım 1921 tarihinde verilen söylev. (Basında çıkan metnin özeti).

LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetlerinin 23-28 Aralık 1921 tarihleri arasında yapılan IX.Kongresi.

LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi'nin 27 Mart-2 Nisan 1922 tarihleri arasında yapılan X.Kongresi.

LENİN, V.İ. "Güncel konular üzerine eski yazılar" başlıklı broşür için giriş yazısı.

LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetleri IX.Merkez Yürütme Komitesi'nin 31 Ekim 1922 tarihinde yapılan

IV.Oturumunda verilen söylev. (Basında çıkan metnin özeti).
LENİN, V.İ. Moskova Sovyet'inin 20 Kasım 1922 tarihinde yaptığı toplantıda verilen söylev.
LENİN, V.İ. Nitelik nicelikten daima kat be kat daha iyidir.
LENİN, V.İ. İngiliz işçilerine mektup.
STALİN, J. Cumhuriyetin siyasal durumu hakkında (Don ve Kafkas komünist örgütleri Konferansı'na 27 Ekim 1920 tarihinde Vladikafkas'ta sunulan rapor). "Ekim Devrimi üzerine. Söylev ve yazılar derlemesi." Moskova, 1932, s. 22-23.
STALİN, J. 9 Eylül 1927 tarihinde, ilk Amerikan işçi delegasyonu ile yapılan görüşme. "Leninizm'in sorunları." 10. baskı, Moskova, 1935, s. 176, 177, 187.
STALİN, J. Emperyalizmin bizdeki yedekleri. "Ukrayna üzerine yazılar ve söylevler derlemesi." Kiev, 1936, s. 78-80.
STALİN, J. Güney-batı cephesindeki durum üzerine mülakat. "Ukrayna üzerine yazılar ve söylevler derlemesi." Kiev, 1936, s. 97-101.
STALİN, J. Polonya cephesindeki durum üzerine mülakat. "Ukrayna üzerine yazılar ve söylevler derlemesi." Kiev, 1936, s. 102-105.
STALİN, J. Güneydeki askerî durum üzerine. "Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkı olmak üzere hazırlanan derleme." Cilt II, Moskova-Leningrad, 1937, s. 279-283.
STALİN, J. Proletarya diktatoryası bugün üç yaşında. 7 Kasım 1920 tarihinde Bakû Sovyet'inin kutlama toplantısında verilen söylev. "Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkı olmak üzere hazırlanan derleme." Cilt I, Moskova-Leningrad, 1937, s. 326-332.
STALİN, J. 25 Haziran 1920 tarihinde Lenin'e çekilen telgraf. Bk.: Voroşilov, "Stalin ve Kızıl Ordu", 2.Baskı, Moskova, 1937, s. 155.
STALİN, J. Bir kopyası da Dışişleriyle görevli Halk komiseri Çiçerin'e verilmek üzere 2 Temmuz 1920 tarihinde Lenin'e çekilen telgraf. "Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkı olmak üzere hazırlanan derleme." Cilt II, Moskova,-Leningrad, 1937, s. 156.
STALİN, J. Kafkasya'daki genel durum. 30 Kasım 1920 tarihinde verilen mülakat. "Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkı olmak üzere hazırlanan derleme.” Cilt II, Moskova-Leningrad, 1937, s. 168-172.
STALİN, J. Sovyet hükûmetinin politikası ve Rusya’da uluslar sorunu (1920). “Marksizm ve uluslar ve sömürgeler sorunu. Yazılar ve söylevler derlemesi.” Moskova, 1939, s. 78-79.
STALİN, J. Ulus sorununda Parti’ye düşen temel ödevler. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi X.Kongresi’ne 10 Mart 1921 tarihinde sunulan rapor. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkı olmak üzere hazırlanan derleme.” Cilt II, Moskova-Leningrad, 1937, s. 99-100.
STALİN, J. Sovyet Cumhuriyetlerinin birliği ve birlikteliği üzerine. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetleri X.Kongresine 26 Aralık 1922 tarihinde sunulan rapor. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkı olmak üzere hazırlanan derleme.” Cilt II, Moskova-Leningrad, 1937, s. 120, 126.

B) Resmî Belgeler

Sovyet diplomasisinin on yılı (resmî kararlar ve belgeler). Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1927.
Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetlerinin Kongreleri: Öneriler ve kararlar. Belgeler derlemesi (1917-1937). A. Vişinski yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1939. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bilimler Akademisi. Hukuk Enstitüsü.)
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Sovyetlerinin Kongreleri: Öneriler ve kararlar. 1922-1936 yılları arasındaki dönem için belgeler derlemesi. A. Vişinski yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1939. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi. Hukuk Enstitüsü.)
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi tarafından yapılan Kongre, Konferans ve olağan oturumların öneri ve kararları (1898-1939). Tamamlanmış 6.Baskı, 1.-2.Bölümler.

Moskova, 1941 (Marx-Engels-Lenin Enstitüsü). 1.Bölüm 1898-1925; 2.Bölüm: 1926-1935.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından yabancı ülkelerle yapılmış olan ve bugün yürürlükte bulunan uzlaşma, anlaşma ve antlaşmalar derlemesi. Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları, fasikül I-IX (1917-1936). Moskova, 1927-1938.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından 1 Ocak 1941 tarihine kadar yabancı ülkelerle yapılmış olan ticarî uzlaşma ve anlaşmalar. D. Mişostin yönetiminde yayınlanmıştır. Dış Ticaret Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları. Moskova, 1941.

Barış için verilen mücadele Sovyetler Birliği. Bir giriş yazısıyla birlikte belgeler derlemesi (1917-1927). Moskova-Leningrad, 1929.

Yakutistan'da 1922 yılında patlak veren iç savaş üzerine. (İ. Martinov'un bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1937, cilt 3 (82), s. 119-135.

Kuzey'e yapılan yabancı müdahalesi hakkında. (N. Prokopenko'nun bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1940, cilt 1 (98), s. 125-144.

Rusya'nın güneyine yapılan Fransız müdahalesi hakkında (Aralık 1918-Nisan 1919). "Kızıl Arşivler", 1926, cilt 6 (19), s. 3-38.

İngilizler Kuzey'de (1918-1919). (İ. Mintz'in bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1926, cilt 6 (19), s. 39-52.

Emperyalist savaşın bilançosu. Barış antlaşmaları koleksiyonu. (Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları.) I: Versay antlaşması, Moskova, 1925; II: Saint-Germain antlaşması, Moskova, 1925; III: Neuilly antlaşması, Moskova, 1926; IV: Trianon antlaşması, Moskova, V: Sévres antlaşması ve Lozan'da imzalanan bağıtlar, Moskova, 1927.

Cenova Konferansı (stenoyla tutulmuş kontrandü). Çeşitli malzeme ve belgeler. Fasikül I. Moskova, Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları, 1922.

La Haye Konferansı: 1922 yılı Haziran ve Temmuz ayları (Belgeler derlemesi). Moskova, 1922, (Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları).

Silahların sınırlandırılması ve Pasifik Okyanusu ile Uzak Doğu sorunları üzerine yapılan Washington Konferansı, 1921-1922. Bağıt ve belgelerin eksiksiz çevirisi. Moskova, 1924 (Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk komiserliği yayınları).

Kafkasyalı Dağıstanlıların karşıdevrimi ve yabancı müdahalesi. (A. İvanov'un bir önsözüyle). "Kızıl Arşivler", 1935, cilt 1 (68), s. 125-153.

1918-1919 yıllarında Kırım. (Gönüllü Beyazlar ordusuna bağlı haber alma servislerinin ve Don bölgesi diplomatik temsilcisinin topladıkları belgeler.) (A. Gukovski'nin bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1928, cilt 3 (28), s. 142-181 ve cilt 4 (29), s. 55-85.

1918-1921 yıllarında Karelya'daki Finlandiyalı beyaz muhafızlardan oluşan müdahale birliklerinin bozguna uğrayışı. A. Feodorov'un incelemesi. P. Sofinov'un yönetiminde yayınlanmıştır. Bielomorsk, 1944. (Karelya-Finlandiya Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği Arşivler Seksiyonu.)

Vrangel hareketinin başlangıçları. (A. Gukovski'nin bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 2 (21), s. 174-181.

Ukrayna'daki iç savaşın 1918 yılındaki tarihi üzerine. (S. Markov'un bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1939, cilt 4 (95), s. 73-102.

Vrangel hükûmetinin dış politikasının tarihi üzerine. (Fransa ile kurulan ekonomik ilişkiler.) "Kızıl Arşivler", 1929, cilt 1 (32), s. 125-157.

Odesa'ya yapılan Fransız müdahalesinin tarihi üzerine. (A. Gubovski'nin bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1931, cilt 2 (45), s. 53-80.

1919 yılında patlak veren Semenov karşıdevrim hareketinin tarihi üzerine. (E. Elagin'in bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1934, cilt 6 (67), s. 131-146.

Cenova Konferansı'na ilişkin belgeler. (Oturumların düzenlenişi ve kontrandüleri, komisyon çalışmaları, diplomatik yazışmalar, vs.) Moskova, 1922 (Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları).

Fin beyaz muhafızları 1919 Fransız müdahalesinin hizmetinde. (G. Kostomarov'un bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1940, cilt 1 (98), s. 31-67.

"Demokratik" Gürcü hükûmeti ile İngiliz kumandanlığı arasındaki sıkı ilişkiler. "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 2 (21), s. 122-173 ve cilt 6 (25), s. 96-110.

Özerk Sibirya'daki geçici hükûmet. (A. Maksakov'un bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1928, cilt 4 (29); 1929, cilt 4 (35) ve cilt 5 (36).

1918-1919 yıllarında Kırım'daki bölge hükûmeti. (A. Gukovski'nin bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 3 (22), s. 55-85.

Kuzey’e yapılan müdahale ve karşıdevrimci hareket. (İ. Mintz’in bir önsözüyle.) “Kızıl Arşivler”, cilt 1-2 (50-51), s. 97-116.

1918-1922 yılları arasındaki Japon müdahalesi. “Kızıl Arşivler” çerçevesinde yayınlanmak üzere İ. Mintz tarafından derlenmiş belgeler. Moskova, 1934.

Kolçak ve Finlandiya. (N. Nelidov’un bir önsözüyle.) “Kızıl Arşivler”, 1929, cilt 2 (33), s. 82-144.

“Kızıl Kitap”: 1918-1920 yılları arasındaki Rusya-Polonya ilişkilerine değgin diplomatik belgeler derlemesi. Moskova, 1920 (Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları).

Karşıdevrimci Vrangel hareketi (geçici hükûmetin Paris’teki “Büyükelçiliğinde” bulunan belgelerin ışığı altında). (İ. Mintz’in bir önsözüyle.) “Kızıl Arşivler”, 1930, cilt 2 (39), s. 3-46 ve cilt 3 (40), s. 3-40.

1920-1925 yılları arasında Kuzey Sahalin’in Japon birlikleri tarafından işgali “Kızıl Arşivler”, cilt 3 (82), s. 90-118.

1919 yılının başlangıcında karşıdevrimci “hükûmetlerin” dış politikası. (Paris “Büyükelçiliği” arşivleri.) (İ. Mintz’in bir önsözüyle.) “Kızıl Arşivler”, 1929, cilt 6 (37), s. 69-101.

Polonya ve Güney’deki karşıdevrim. (Polonya ile Denikin ve Vrangel arasında kurulan ekonomik ilişkiler.) (A. Gukovski’nin bir önsözüyle.) “Kızıl Arşivler”, 1931, cilt 4-5 (47-48), s. 90-111.

Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti. Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği. VII.Sovyetler Kongresi’ne sunulan kontrandü (Kasım 1918-Aralık 1919), Moskova, 1919. Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği’nin VII.Sovyetler Kongresi’ne sunduğu yıllık kontrandü (1919-1920). Moskova, 1921. Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği’nin IX.Sovyetler Kongresi’ne sunduğu yıllık kontrandü (1920-1921). Moskova, 1921. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti’nin 1922 yılı içindeki uluslararası politikası. Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği tarafından hazırlanan kontrandü. Moskova, 1923.

Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti tarafından 1917-1923 yılları arasında yabancı ülkelerle yapılan ve bugün de yürürlükte olan antlaşma, anlaşma ve uzlaşmalar derlemesi. Fasikül 1-5, Moskova, 1921-1923.

Sovyet Rusya ve Polonya. Moskova, 1921 (Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları). (Nisan-Eylül 1921 dönemi için resmî belgeler derlemesi.)
Partizanların Pasifik kıyı bölgelerinde başlattıkları hareket üzerine. “Kızıl Arşivler”, 1937, cilt 3 (82), s. 40-89.
Savaş sonrası Avrupa’sında yapılan ticaret antlaşmaları. B. Stein’in yönetiminde ve önsözüyle. Cilt 1, Moskova, 1925 (Dışişleri Bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları).
İç savaş yılları boyunca Suçak vadisi. “Kızıl Arşivler”, 1938, cilt 6 (91), s. 16-88.
Amtliche Urkunden zum Vertrage zwischen der freien Stadt Danzig und der Republik Polen vom 9. November 1920. Zusammengestellt und hrsg. beim Senat der freien Stadt Danzig. Danzig, 1921.
BARTHOU, L. Traité de Paix. (Rapport général fait au nom de la Commission élue par la Chambre des députés en vue d’examiner le projet de loi portant approbation du Traité de Paix.) Barış Antlaşması. (Millet Meclisi’nin Barış Antlaşması’nı onaylayan yasa tasarısını incelemek üzere seçmiş olduğu Komisyon adına hazırlanan genel rapor.) Paris, 1919.
BROCKDORFF -RANTZAU, U.K. Ch Dokumente. Berlin, 1922.
CALMETTE, G. Recueil de documents sur l’histoire de la question des réparations (1919-5 Mai 1921) (Tazminatlar sorununun tarihi üzerine belgeler derlemesi, (1919-5 Mayıs 1921). Paris, 1924. (Publucations de la “Société de l’histoire de la Guerre”, série 3. “Savaş Tarihi Derneği” yayınları, dizi 3).
A collection of neutrality laws, regulations and treaties of various countries. Ed. and annot. by F. Deàk and P.C. Jessup Cilt 1-2. Washington, 1939 (Uluslararası barış için Carnegie Vakfı yayınları. Devletler Hukuku seksiyonu).
Conférence de Lausanne (“Livre Jaune”) (Lozan Konferansı “Sarı Kitap”). Cilt 1-2. Paris, 1923 (France. Ministère des Affaires étrangères. Documents diplomatiques -Fransa. Dışişleri Bakanlığı. Diplomatik belgeler.)
Conférence économique internationale de Gênes. 9 Avril-19 Mai 1922 (Cenova uluslararası ekonomi Konferansı. 9 Nisan-19 Mayıs 1922). Paris, 1922. (France. Ministère des Affaires étrangères. Documents diplomatiques -Fransa. Dışişleri Bakanlığı. Diplomatik belgeler.)

Conflit polono -Lithuanien. Question de Vilna, 1918-1924. République de Lithuanie. Ministère des Affaires étrangères. Kaunas. 1924. Documents diplomatiques (Polonya-Lituanya uzlaşmazlığı. Vilna sorunu, 1918-1924. Lituanya Cumhuriyeti. Dışişleri Bakanlığı. Kaunas, 1924. Diplomatik belgeler).

Congrès de la paix. 1919-1920 Paris, 1920. I-II. Traités, protocoles, declarations, convertions et actes divers. III. Protocoles des cinq séances publiques (Barış Kongresi, 1919-1920. Paris, 1920. I-II Antlaşmalar, protokoller, uzlaşmalar ve çeşitli bağıtlar. III. Kamuya açık olarak yapılan beş oturumun protokolü).

Constitution of the free city of Danzig (German text with English French translation) Cenevre, 1921 (League of Nations. Official Journal. Special supplement. No 7.

Convention Germano-Polonoise relative à la Haute Silésie, faite à Genève le 15 Mai 1922 (Yukarı Silezya'ya ilişkin olarak 15 Mayıs 1922 tarihinde Almanya ile Polonya arasında Cenevre'de varılan uzlaşma). Cenevre, 1922.

Documents concerning the dispute between Poland and Lithuania Cenevre.

Documents diplomatiques concernant les tentatives de restauration des 1920 (League of Nations. Offical Journal. Special Supplement. No. 4) Habsbourgs sur le Trône de Hongrie, Août 1919-Novembre 1921 (Habsburgları Macaristan tahtına yerleştirme girişimlerine ilişkin diplomatik belgeler, Ağustos 1919-Kasım 1921). Prag, 1922 (Ministère des Affaires étrangères. Recueil de documents diplomatiques, I -Dışişleri Bakanlığı. Diplomatik belgeler derlemesi, I).

Documents on İnternational affairs 1928-1938. Ed. by J.W. Wheeler Bennet (and others). Londra-New York, 1929-1943.

Documents regarding the peace conference. I. Organization of peace conference. a) Delegations and commissions. b) Rules of representation and procedure. II. General sessions. III. The covenant of the League of Nations. IV. Speech delivered by president Wilson before the peace conference, april 28, 1919 New York, 1919 (American association for international conciliation. No. 139.

Documents relatifs aux négociations concernant les garanties de sécurité contre une agression de l'Allemagne, 10 Janvier 1919-7 Décembre 1923 (Almanya'dan gelecek bir saldırıya karşı güvenlik garantileri üzerine

yapılan müzakerelere ilişkin belgeler). Paris, 1924 (France, Ministère des Affaires étrangères. Documents diplomatiques -Fransa. Dışişleri Bakanlığı. Diplomatik belgeler).
FRASER, L. The reparation settlement signed June 7, 1920. With historical and explanatory introduction Worcester-New York, 1929 (International conciliation No. 253.
GIANNINI, A. I documenti diplomatici della pace oriantale. Raccolta completa dei testi ufficiali dal trattato di Londra all'armistizio di Mudania Roma, 1922 (Quaderni di "Politica", No. 5.
Great Britain. Foreign Office. Treaty Series 1892-1938 Londra, 1893-1939.
The greek campaign in Asia Minor at 1921. Telegrams of correspondents of the World press Atina, 1921 (Greece. Ministry of Foreign affairs - Yunanistan. Dışişleri Bakanlığı).
HABITCH, M. Post war treaties for the pasific settlement of international disputes. A compilation and analysis of treaties of investigation, conciliation, arbitration and compulsory adjudication, concluted during the first decade following the world war Cambridge, Mass., A.B.D. 1931.
Interallied conferences on reparations and interalied debts. Held in London and Paris, December 1922 and January 1923. Reports and secretaries notes of conversations Londra, 1923 (Greet Britain. Foreign Office. Miscellaneous. No. 3, 1923.
International conciliation. Documents for the year 1918-1939 New York, 1918-1939. (American association for international conciliation.
The international conferences of American States, 1889-1928. A collection of the conventions, recommendations, resulutions, reports and motions adopted by the first six international conferences of the American States... Ed. with an introd, by J.B. Scott. New York, 1931. (Uluslararası barış için Carnegie Vakfı Yayınları. Devletler Hukuku seksiyonu). Eklentili İspanyolca baskı: Conferencias internacionales Americanas 1889-1936... J.B. Scott'un giriş yazısıyla. Washington, 1938.
Die Kolonialfrage im Frieden von Versailles; Dokumente zu ihrer Behandlung. Hrsg. von dr. H. Poeschel Berlin, 1920.
League of Nations. Official Journal. Geneva, 1920-1939. Special Supplement... 1-186. Geneva, 1920-1939.
League of Nations. Assembly 1-20. Geneva, 1920-1939. The records of the... Assembly. Geneva, 1921-1939.

League of Nations. Council 1920-1939. Reports to the Assembly on the work of the Council. Cenevre. 1921-1939.

League of Nations. The Covenant of the League of Nations. Including amembers of the League.) London, 1939. 26 pages (Foreign Office).

League of Nations. Treaty Series. T. 1-186. Cenevre, 1920-1938.

League of Nations. Economic Committee. Reports of the Economic Committee to the Council, 1924-1938. Cenevre, 1924-1938.

League of Nations. Permanent mandates commission. 1-37 sesions. 1921-1939. Minutes of the sessions of the Permanent mandates commission Cenevre, 1921-1940.

League of Nations. Permanent mandates commission, 1-37 sessions. 1921-1939. Reports of the sessions of the Permanent mandates commission. Cenevre, 1921-1940.

Notes exchanged on the Russian -Polisih situation by the United States, France and Poland New York, 1920 (International conciliation. No. 155.

Papers relating to the foreign relations of the United States 1914-1918. Washington, 1922-1942 (United States. Department of State Amerika Birleşik Devletleri. Dışişleri Bakanlığı.)

Politische Verträge. Eine Sammlung von Urkunden. Hrsg. von V. Bruns. Bd I. Garantiepakte, Bündnisse Abkommen über politische Zusammenarbeit, Nichtangriffs und Neutralitätsverträge der Nachkriegszeit (1919-1936) Berlin, 1936.

Réclamations Britanniques dans la zone Espagnole du Maroc (Accord Anglo-Espagnol du 29 Mai 1923) (Fas'ın İspanyol bölgesine ilişkin İngiliz talepleri) 29 Mayıs 1923 tarihinde yapılan İngiliz-İspanyol anlaşması). La Haye, 1925-1926.

Recueil des principaux traités conclus par la Lettonie avec les pays étrangers. Publié par le Ministère des Affaires étrangères sous la direction de G. Albat (Letonya ile yabancı ülkeler arasında yapılmış olan belli başlı antlaşmalar derlemesi. G. Albat yönetiminde Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır). Cilt I: 1918-1930, yeniden gözden geçirilmiş ve tamamlanmış 2.Baskı, Riga, 1930; cilt II: 1931-1938. Riga, 1938.

Reply of the French government to the note of the British government of II.August, 1923 relating to reparations (August 20 th, 1923) Paris, 1923 (France. Ministry of Foreign affairs. Diplomatic correspondence -Fransa. Dışişleri Bakanlığı. Diplomatik yazışmalar).

The Soviet Union and Peace. The most important of the documents issued by the government of the USSR concerning peace and disarmament from 1917 to 1929. With an introd. by Henri Barbusse New York, 1929.

The treaties of peace 1919-1923 Cilt 1-2. New York, 1924 Carnegie endowment for international peace.

Treaty between Poland and the free city of Danzig concluted at Paris. November 9th, 1920 Cenevre, 1921.

Thee treaty of peace between Finland and the Russian Soviet republic Helsingfors, 1921(Finland. Treaties-Finlandiya. Antlaşmalar).

Treaty of peace with Germany. Hearing before the Committee of foreign relations Washington, 1919 (66th Congress. Ist session. Senate doc. no. 49)

Treaties, conventions, international acts, protocols and agreements between the United States of America and other powers... (1910-1937) Cilt 3-4. Washington, 1923-1938.

United States policy toward China; diplomatic and public documents, 1839-1939. Ed. by P.H. Clyde Durham, 1940.

C) Siyaset Adamlarının Söylev ve Yazıları

BALDWIN, S. This torch of freedom. Speeches and addreses Londra-New York, 1928.

CECIL, R. The way of peace. Essays and addresses Londra-New York, 1936.

LİTVİNOV, M. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dış politikası. Söylevler ve bildiriler (1927-1937). Tamamlanmış 2.Baskı, Moskova, 1937.

LLOYD GEORGE, D. Truth about reparations and war debtes Londra-New York, 1932.

PAINLEVE, P. Paroles et Ecrits (Konuşmalar ve Yazılar). "Paul Painlevé'nin dostları Derneği" tarafından yayınlanmıştır, Paris, 1936.

POTYEMKİN, V. Saldırganların sindirme politikası ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin barış mücadelesi. Moskova, 1943.

VİŞİNSKİ, A. Kapitalist ülkelerin haber alma servislerinin ve bunların Troçkist ve Buharinci ajanlarının yıkıcı etkinliği. Moskova, 1938.
VOROŞİLOV, K. Yazılar ve söylevler (1925-1936). Moskova-Leningrad, 1937.

D) Anılar, Günceler ve Yazışmalar

BENOIST, Ch. Souvenirs (Anılar). Cilt III: 1902-1933. Paris, 1934.
CECIL, R. A great experiment. An autobiography Londra, 1941.
D'ABERNON, E. An ambassador of peace; pages from the diary (Berlin, 1920-1926)... With historical notes by M.A. Gerotwhohl Cilt 1-3. Londra, 1929-1930.
CHAMBERLAIN, A. Down the years Londra, 1935.
MUSTAFA KEMAL PAŞA. Yeni Türkiye'nin yolları. 1919-1927 dönemi. Cilt I: Ulusal kurtuluş hareketinin başlangıçları. 1919. Rusça çevirisi, Moskova, 1929. Cilt II: Ankara üssünün örgütlenmesi, 1919-1920. Rusça çevirisi, Moskova, 1932. Cilt III: Müttefiklerin müdahalesi, Türk-Yunan savaşı ve Ulusal cephenin güç kazanması, 1920-1921. Rusça çevirisi, Moskova, 1934. Cilt IV: Yeni Türkiye'nin zaferi, 1921-1927. Rusça çevirisi, Moskova, 1934.

E) Tarih Araştırmaları ve Siyaset Hayatına Toplu Bakışlar

AVARİN, V. Mançurya'daki emperyalizm. Cilt I-II, Moskova, 1934. Cilt I: Mançurya'yı ele geçirmek için başlayan emperyalist mücadelenin çeşitli evreleri. Yeniden gözden geçirilmiş ve tamamlanmış 2.Baskı. Cilt II: Emperyalizm ve emperyalizmin karşısında Mançurya'nın üretici güçleri.
BAH, M. 1917-1927 dönemi boyunca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Baltık ülkeleriyle olan siyasal ve ekonomik ilişkilerinin tarihine katkı. Moskova-Leningrad, 1928-1929.

BELİ, V. Pasifik Okyanusunu ele geçirme mücadelesi. “Siyasal ve stratejik incelemeler” dizisi. B. Gervé’nin yönetiminde ve bir giriş yazısıyla. Moskova-Leningrad, 1929.

BEBORİN, G. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin uluslararası ilişkileri ve dış politikası. A. Çşerbakov yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova-Leningrad 1942-1943 (“Lenin” Siyasal ve Askerî Bilimler Akademisi). Fasikül I: 1917-1929 dönemi. Fasikül II: 1930-1941 dönemi.

İVANOV, L. ve SMİRNOV, P. İngiliz-Amerikan deniz rekabeti (E. Varga’nın bir önsözüyle). Moskova, 1933.

İVANOV, L. İngiliz-Fransız rekabeti, 1919-1927. Moskova-Leningrad, 1928.

İVANOV, L. Uluslar Derneği-Cemiyet-i Akvam. Moskova, 1929 (Dünya politikası dizisi).

İVANOV, L. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ve emperyalist ablukası, Moskova, 1928. Komünizm Akademisi (Dünya ekonomi ve politikası Enstitüsü).

KOROVİN, E. ve EGORYEV, V. “Silahsızlanma”. Devletler hukukunda silahsızlanma sorunu. Uluslar Derneği, -Cemiyet-i Akvam: Olgular ve belgeler (1920-1929). B. Stein’ın bir giriş yazısıyla. Moskova-Leningrad, 1929-1930.

MELNİK, A. Türkiye. “Sosyal ve ekonomik Yayınlar” tarafından yayınlanmıştır. Moskova, 1937 (“Kapitalist dünya üzerine incelemeler” dizisi).

NOTOVİÇ, F. İki dünya savaşı arasında. 1919-1942 dönemi boyunca uluslararası ilişkilere toplu bakış. Taşkent, 1943 (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü).

NOTOVİÇ, F. Emperyalistlerin silahsızlanması, Uluslar Derneği-Cemiyet-i Akvam ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. Moskova 1929.

POVLOVİÇ, M. Fransız emperyalizmi. Moskova-Leningrad, 1926. Bk.: Versay barışından sonra Fransız emperyalizmi, s. 144-260.

SAVİN, V. Çarlık Rusya’sının ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’nin Çin’le ilişkileri (1619-1927). Moskova-Leningrad, 1930.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’nin Doğu ülkeleriyle olan ticaret ilişkileri. Moskova, 1938 (Dış Ticaret alanında Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin kapitalist ülkelerle olan ticaret ilişkileri. Moskova, 1938 (Dış Ticaret alanında Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü).

The aims, methods and activity of the League of Nations Cenevre, 1938 (Uluslar Derneği -Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği yayınları).

ALEXANDER, F. From Paris to Locarno and after. The League of Nations and the search for security, 1919-1928 Londra-Toronto, 1928.

Arguments year-book (General and statistical information regarding armies, navies and air forces) Cilt 1-5. Cenevre, 1924-1940 (Uluslar Derneği-Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği tarafından yayınlanmıştır).

RAILEY, Th. A. A diplomatic history of the American people Yeniden gözden geçirilmiş 2.Baskı, New York-Londra, 1942-1943.

BALL, M. Post-war German-Austrian relations. The Anschluss movement. 1918-1936 Londra, 1936.

BASDEVANT, I. La condition internationale de l'Autriche. Préf. Dd. Gidel (Avusturya'nın uluslararası durumu. G. Gidel'in önsözüyle). Paris, 1935.

BASSET, I.S. The League of Nations. A chapter in world politics New York-Londra, 1928.

BEMIS, S.F. A diplomatic history of the United States. Yeniden gözden geçirilmiş eklentili 2.Baskı, New York, 1941-1942.

BENTWICH, N.M. England in Palestine (İngiltere Palestin'de). Londra, 1932.

BERDAHL, C.A. The policy of the United States with respect to the League of Nations Cenevre, 1932.

BLOCH, K. German interests and policies in the Far East New York, 1940 Institute of pacific relations. Inquiry series.

BRINON, F. France-Allemagne, 1918-1934 (1918-1934 döneminde Fransa-Almanya). Paris, 1934.

BULLOCK, M. Austria, 1918-1938. A study in failure Londra, 1939.

BUELL, R.L. Europe; a history of ten years. With the aid of the staff of the Foreign policy association New York, 1928.

CARR, E.H. The twenty years's crisis, 1919-1939. An introduction to the study of international relations Londra, 1941.

CAUSTON, E.E.N. Militarism and Foreign policy in Japan Londra, 1936.

CHAMBERS. F. P. (ve başkaları). The age of conflict: A contemporary world history, 1914-1943 New York, 1943.

CODRESCO, F. La Petite Entente. Préf. de L. de Fur Yeni basım, cilt 1-2. Paris, 1932.

The Colonial problem. A report by a study group of members of the Royal institute of İnternational affairs Londra, 1937.

CRANE, I. O. The Little Entente New York, 1931.

CUMMING, H.H. France-British rivalry in the post-war Near East. The decline of French influence Londra-New York, 1938.

DAVIS, F. The Atlantic system New York, 1941.

DESBONS, G. La Bulgarie après le traité de Neuilly. Préf. de J. Godart (Neuilly antlaşmasından sonra Bulgaristan. J. Godart'ın önsözü). Paris, 1930.

DITTRICH, M. Die Deutsch-Französischen Wirtschaftsverhandlungen der Nachkriegszeit Berlin, 1931 (Moderne Wirtschaftsgestaltungen. Hft. 14.)

Dix ans de coopération internationale. Préf. par E. Drummond (Uluslararası işbirliği alanında geçen on yıl. E. Drummond'un bir önsözüyle). Cenevre, 1930 (Uluslar Derneği -Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği tarafından yayınlanmıştır).

DRIAULT, E. La paix de la France. La politique internationale de l'après-guerre, 1918-1935 (Fransız barış anlayışı. Savaş sonrasında uluslararası politika, 1918-1935). Paris, 1936.

DRIAULT, E. La question d'Orient, 1918-1937. La paix de la Méditerranée (Doğu sorunu, 1918-1937. Akdeniz barışı). Paris, 1938.

DUTT, R.P. World politics, 1918-1936 New York, 1936.

Essential facts about the League of Nations. 10th ed. (rev.) Cenevre, 1939 (Uluslar Derneği -Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği tarafından yayınlanmıştır).

FANSCHAWE, M. ve MACARTNEY, C. A. What the League has done 1920-1936. 9th ed. Londra, 1936 (Uluslar Derneği -Cemiyet-i Akvam genel sekreterliği tarafından yayınlanmıştır).

Germany's colonial demands. Edited from the reports of the Oxford university British commenwealth group by A.L.C. Bullock. With a concluding chapter by V. Harlow Londra, 1939.

Great Britain and Egypt, 1914-1936 (1914-1936 yılları arasında Büyük Britanya ve Mısır). Londra, 1936 (Royal Institute of İnternational affairs. Information department papers. No. 19).

Great Britain and Palestine, 1915-1939 (1915-1939 yılları arasında Büyük Britanya ve Palestin). Londra-New York, 1937 yılı Ocak ayı baskısının yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş olanı, 1939 (The Royal Institute of İnternational affairs. Information deportment papers, No. 20a).

HARTMANN, H.W. Die auswärtige Politik der Türkei 1923-1940 Zürih, 1941, (Belgeler: s. 51-64).

HINDMARSH, A.E. The basis of Japanese foreign policy Cambridge, Mass., A.B.D. 1936.

HOWARD, E.C. The origin, structure and working of the League of Nations Londra, 1928.

Institute of Pacific relations. Honolulu session, June 30-July 14, 1925; history, organization, proceedings, discussions and addresses Honolulu, 1925.

Institute of Pacific relations. Conferences 2d-6th 1927-1936. Problems of the Pacific. Proceedings Chicago, 1928-1937.

JACKSON, J.H. Post war world: A short political history, 1918-1934 Boston, 1935.

JESSEN, F. Manuel historique de la question du Slesvig, 1906-1938 (1906-1938 yılları arasında Schleswig sorununun tarih elkitabı). Kopenhag, 1938.

KABBARA, S. Le régime des Détroits avant et depuis le Traité de Lausanne (Lozan Barış antlaşması öncesi ve sonrasında Boğazların yönetim düzeni). Lyon, 1929.

KELCHNER, W.H. Inter-American conferences, 1826-1933. Chronological and classified lists. Prepared by W. Kelchner Washington, 1933 (The Department of state. Conference series. No. 16.

KNUDSON, J.I. A history of the League of Nations Atlanta 1938.

MAHANEY, W.L. The Soviet Union, the League of Nations and disarmament, 1917-1935 Philadelphia, 1940-1941.

MANNING, C.A.W. The policies of the British dominions in the League of Nations Londra-Cenevre, 1932. (Publ. of the Graduate institute of internat. studies, No. 3).

MEYER, G. L’Egypte contemporaine et les Capitulations (Çağdaş Mısır ve kapitülasyonlar). Paris, 1930.

MORSE, H.B. ve MACNAIR. H.F. Far Eastern international relations Boston, 1931.

MOULTON, H.G. ve PASWOLSKY, L. War debts and world prosperity New York-Londra, 1931 (İns. of econnomics, Publication No. 46).
MYERS, D.P. Handbook of the League of Nations. A comprehensive account of its structure, operation and activities Boston-New York, 1935.
NEWMAN, E.W.P. The Mediterranean and its problems Londra, 1927.
POLLARD, P.T. China’s foreign relations, 1917-1931 New York, 1933.
RIPPY, J.F. Latin America in world politics. An outline survey, 3d ed. New York, 1938.
Sanctions. The character of international sanctions and their application 2. baskı, Londra 1935.
SCHACHER, G. Mitteleuropa und die westliche Welt Prag, 1936.
SFORZA, kont. Diplomatic Europe since the treaty of Versailles New Haven-Londra, 1928 (The Institute of politics publications. Williams college, Williamstown, Mass).
SIMONDS. F.H. ve EMENY, B. The great powers in world politics. International relations and economic nationalism New York, 1935.
STEWART, R.B. Treaty relations of the British commenwealth of nations New York, 1939.
Survey of İnternational affairs, 1920-1938, By A.J. Toynbee (and others) Londra-Oxford, 1925-1942.
The Treaty of Versailles and after. By Riddel, C.K. Webster, A.J. Toynbee (and others) Londra, 1935.
The United States and the Soviet Union. A report on the controlling factors in the relations between the United States and the Soviet Union New York, 1933 (Committee on Russian-American relations).
WACHE, W. System der Pakte: Die politischen Verträge der Nachkriegszeit Berlin, 1938.
WILLIAMS, B.H. American diplomacy. Policies and practice New York-Londra, 1936.
WOLFERS, A. Britain and France between two wars. Conflicting strategies of peace since Versailles, New York, 1940.
ZIEMKE, K. Die neue Türkei. Politische Entwicklung 1914-1929 Stuttgart, 1930.
ZIMMERN, A. The League of Nations and the rule of law 1918-1935 Londra-New York, 1936-1937.

F) Biyografiler

EDWARDS, J.H. David Lloyd George. The man and the statesman. With an introd. by J.J. Davis Cilt 1-2, Londra, 1931.

RONALDSHAY, L.J. The life of Lort Curzon. Being the auth biography of George Nataniel, margues Curzon of Kedleston Cilt 1-3, Londra 1928.

HAMILTON, M.A. James Ramsay Mac Donald. A biographical sketch Londra, 1929.

BIRKENHEAD, F.W. Frederick Edwin, earl of Birkenhead. By his son. Fore-world by D. Lloyd George. Appreciation by A. Chamberlain Cilt 1-2, Londra, 1933-1935.

JOHNSON, A.C. Viscount Halifax (Vikont Halifax). New York, 1941.

BAKER, R.S. Woodrow Wilson. Life and letters... Vol. 6. Facing war, 1915-1917 New York, 1937.

CHAPPLE, J.M. Life and times of Warren G. Harding our afterwar president Boston, 1924.

BRYN-JONES, D. Frank B. Kellog a biography New York, 1937.

MAINE, B.S. Franklin Roosevelt, his life and achievment Londra-New York 1938.

AUBERT. O. Louis Barthou. Préf. de G. Doumergue (Louis Barthou. B. Doumergue'in önsözüyle). Paris, 1935.

BRUUN, G. Clemenceau. Cambridge, Mass., A.B.D. 1943 (Makers of modern Europe).

SAMNE, G. Raymond Poincaré. Politique et personnel de la III.République. Lettre-préface de E. Herriot (Raymond Poincaré. III.Cumhuriyet'in politikası ve kadrosu. E. Herriot'un önsöz-mektubuyla). Paris, 1933.

SUAREZ, G. Briand. Sa vie, son oeuvre, avec son journal et de nombreux documents inédits (Briand. Hayatı, yapıtı, güncesi ve hiçbir yerde yayınlanmamış birçok belgeyle). Cilt 1-3, Paris, 1938-1939.

KESSLER, H. Walter Rathenau. Sein Leben und sein Werk Berlin, 1928.

SHARMAN, L. Sun-Yat Sen. His life and its meaning. A critical biography New York, 1934.

VALLENTIN, A. Stresemann. Vom Werden einer Staatsidee Leipzig, 1930.

A) Resmî Belgeler

Kuzey Rusya'ya yapılan müdahale hakkında. (N. Prokopenko'nun bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1940, cilt 1 (98), s. 125-144.

Güney Rusya'daki Fransız müdahalesi hakkında (Aralık 1918-Nisan 1919). "Kızıl Arşivler", 1926, cilt 6 (19), s. 3-38.

İngilizler Kuzey'de (1918-1919). (İ. Mintz'in bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1926, cilt 6 (19), s. 39-52.

Emperyalist savaşın bilançosu. Barış antlaşmaları koleksiyonu. (Dışişleri bakanlığıyla görevli Halk Komiserliği yayınları.) I: Versay Antlaşması. Moskova, 1925, XXXI -198 sayfa; II: Saint-Germain antlaşması, Moskova, 1925, XX -176 sayfa; III: Neuilly antlaşması, Moskova, 1926, XIII -129 sayfa; IV: Trianon Antlaşması, Moskova, 1926, XXVII -184 sayfa; V: Sèvres Antlaşması ve Lozan'da imzalanan bağıtlar, Moskova, 1927, LIV -303 sayfa.

Cenova Konferansı (stenolu kontrandü). Malzemeler ve belgeler. Fasikül I. Moskova, Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları, 1922.

La Haye Konferansı, Haziran ve Temmuz 1922 (Belgeler Derlemesi). Moskova, 1922, 289 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

Washington Konferansı: 1921-1922 yıllarında silahların sınırlanması ve Pasifik ve Uzak Doğu sorunları üzerine tartışmak amacıyla toplanan konferans. Bağıt ve belgelerin tam çevirisi. Moskova, 1924, 139 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

Kafkasyalı Dağlılarının karşıdevrimi ve yabancı müdahalesi. (A. İvanov'un bir önsözüyle). "Kızıl Arşivler", 1935, cilt 1 (68), s. 125-153.

1918-1919 yıllarında Kırım. (Gönüllü Beyazlar Ordusu'nun haber alma servisleri ile Don bölgesi diplomatik temsilcisi tarafından toplanan malzeme ve belgeler.) (A. Gukovski'nin bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1928, cilt 3 (28), s. 142-181 ve cilt 4 (29), s. 55-85.

1918-1921 yılları arasında Beyaz Fin muhafızlarından kurulu müdahale kuvvetlerinin Karelya'da bozguna uğrayışları. A. Feodorov'un bir incelemesi. P. Sofinov'un yönetiminde yayınlanmıştır. 1944, 167 sayfa. (Karelya-Finlandiya Cumhuriyeti İçişleriyle görevli Halk Komiserliğinin Arşivler Seksiyonu.)

Vrangel hareketinin başlangıçları. (A. Gukovski'nin bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 2 (21), s. 174-181 ve cilt 2 (22), s. 1-15.

1918 yılında Ukrayna'daki iç savaşın tarihi üzerine. (S. Markov'un bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1939, cilt 4 (95), s. 73-102.

Vrangel hükûmeti tarafından güdülen dış politikanın tarihi üzerine. (Fransa ile ekonomik ilişkiler.) "Kızıl Arşivler", 1929, cilt 1 (32), s. 125-157.

Odesa'daki Fransız müdahalesinin tarihi üzerine. (A. Gubovski'nin bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1931, cilt 2 (45), s. 53-80.

1919 yılındaki Semenov karşıdevrimci hareketinin tarihi üzerine. (E. Elagin'in bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1934, cilt 6 (67), s. 131-146.

Cenova Konferansı üzerine belgeler. (Konferansın hazırlanışı, oturumların kontrandüleri, komisyon çalışmaları, diplomatik yazışmalar, vs.) Moskova, 1922, 459-III sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

Beyaz Fin muhafızları 1919 yılındaki Fransız müdahalesinin hizmetinde. (G. Kostomarov'un bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1940, cilt 1 (98), s. 31-67.

"Demokratik" Gürcü hükûmeti ve İngiliz kumandanlığı. "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 2 (21), s. 122-173 ve cilt 6 (25), s. 96-110.

Özerk Sibirya'nın geçici hükûmeti. (A. Maksakov'un bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1928, cilt 4 (29); 1929, cilt 4 (35) ve cilt 5 (36).

1918-1919 yıllarında Kırım bölge hükûmeti. (A. Gukovski'nin bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1927, cilt 3 (22), s. 55-85.

Kuzey'deki müdahale ve karşıdevrimci hareket. (İ. Mintz'in bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1932, cilt 1-2 (50 ve 51), s. 97-116.

1918-1922 yılları arasındaki Japon müdahalesi. İ. Mintz tarafından derlenerek ve "Merkez Arşivleri" koleksiyonunda yayınlanmış olan belgeler. Moskova, 1934, 235 sayfa.

Kolçak ve Finlandiya. (N. Nelidov'un bir önsözüyle.) "Kızıl Arşivler", 1929, cilt 2 (33), s. 82-144.

"Kızıl Kitap". 1918-1920 yılları arasındaki Rus-Polonya ilişkilerine değin diplomatik belgeler derlemesi. Moskova, 1920, 112 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

Karşıdevrimci Vrangel hareketi (Geçici hükûmetin Paris'teki Büyükelçiliğindeki malzeme ve belgelerin ışığında). (İ. Mintz'in bir

önsözüyle.) “Kızıl Arşivler”, 1930, cilt 2 (39), s. 3-46 ve cilt 3 (40), s. 3-40.

1920-1925 yılları arasında Kuzey Sahalin’in Japon kıtaları tarafından işgali “Kızıl Arşivler”, cilt 3 (82), s. 90-118.

1919 yılının başlangıcında karşıdevrimci hükûmetlerin dış politikası. (Paris “Büyükelçiliği” arşivleri.) (İ. Mintz’in bir önsözüyle.) “Kızıl Arşivler”, 1929, cilt 6 (37), s. 69-101.

Polonya ve Güney’deki karşıdevrim. (Polonya’nın Denikin ve Vrangel’le olan ekonomik ilişkileri). (A. Gukovski’nin bir önsözüyle.) “Kızıl Arşivler”, 1931, cilt 4 ve 5 (47 ve 48), s. 90-111.

Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği. Sovyetler VII.Kongresi’ne sunulan kontrandü (Kasım-Aralık 1918). Moskova, 1919. Sovyetler VIII.Kongresi’ne Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği tarafından sunulan yıllık kontrandu (1919-1920). Moskova, 1921. Sovyetler IX.Kongresi’ne Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği tarafından sunulan yıllık kontrandü (1920-1921). Moskova, 1921. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti tarafından 1922 yılında güdülen uluslararası politika. Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği’nin kontrandüsü. Moskova, 1923.

1917-1923 yılları arasında Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti ile yabancı ülkelerle arasında imzalanmış olan ve bugün de yürürlükte bulunan antlaşma ve uzlaşmalar Derlemesi. Fasikül 1-5. Moskova-Leningrad, 1921-1923.

Sovyet Rusya ve Polonya. Moskova, 1921, 121 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları). (Nisan-Eylül 1921 dönemi için resmî belgeler Derlemesi.)

Pasifik kıyısı bölgelerindeki partizan hareketleri üzerine. “Kızıl Arşivler”, 1937, cilt 3 (82), s. 40-89 ve cilt 4 (83), s. 52-70.

Savaş sonrasında Avrupa’da yapılan ticaret antlaşmaları. B. Stein’in yönetiminde ve bir giriş yazısıyla. Cilt 1, Moskova, 1925, 273 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

İç savaş yılları boyunca Suçan vadisi. “Kızıl Arşivler”, 1938, cilt 6 (91), s. 16-88.

Aktenstücke über den Französisch-Belgischen Einmarsch in das Ruhrgebiet Cilt 1-4. Berlin, 1923 (Reichstag, I, Wahiperiode 1920-1923).

Convention and transitory provision, concerning Memel, signed at Paris May 18th, 1924 (League of Nations. Official Journal. No. 28).

Danzig vor dem Völkerbund. Verhandlungsberichte und amtliche Schrift stücke betr. Danziger Fragen, die während der 1-53. Tagung des Rats des Völkerbundes (Januar 1920 bis Dezember 1928) erörtet wurden. Zusgest. u. übers beim. Senat der Freien Stadt Danzig. Bd. 11-4. Cilt 1-4. Danzig, 1929.

Deutschland unter dem Dawesplan. Die Reparationsleistungen... Die Berichte des Generalagenten... nebst Sonderberichten der Komissare und Treuänder Cilt 1-2. Berlin, 1925-1930.

Documents concerning the dispute between Poland and Lithuania Cenevre, 1920, 155 sayfa (League of Nations. Official Journal. Special Supplement. N. 4).

Documents regarding the peace conference. I: Organization of peace conference. a) Delegations and commissions. b) Rules of representation and procedure. II: General sessions. III: The covenant of the League of Nations. IV: Speech delivered by president Wilson before the peace conference, April 28, 1919. New York, 1919, 62 sayfa (American association conciliation. International conciliation. No. 139.

The experts' plan for reparation payment Publ. by. the Reparation commission Paris, 1926, 397 sayfa.

Final protocol of the Locarno conference, 1925 (and annexes) together with treaties between France and Poland and France and Czechoslovakia. October 16, 1925. Londra, 1925, 61 sayfa Great Britain. Foreign office. Miscellaneous. No 11 (1925)

The final settlement of the reparations problems growing out of the world war New York, 1930, 205 sayfa (Hague conference, 1929. International conciliation. No. 262.

Französisch-Britisches Abkommen vom 9. Juli 1924 über die Anwendung des Dawes-Plans "Archiv der Friedensverträge" Mannheim, 1924. Cilt 2, s. 539-546.

Frontier between Turkey and Iraq. Treaty between Great Britain and Iraq, signed at Bagdad on January 13th 1926 Cenevre, 1926, 6 sayfa (League of Nations publication).

Gesetz über die Verträge von Locarno und den Eintritt Deutsclands in den Völkerbund vom 28. November 1925, sowie dem (sic!)Wortlaut des Notenweshsels zwischen der deutschen Regierung und dem

Generalsekretär des Völkerbundes vom 14. bis 17. März 1936. Mit einer Einleitung von V. Bruns Berlin, 1936, 77 sayfa.

The greek campaign in Asia Minor at 1921. Telegrams of corresdents of the World press Atina, 1921, 52 sayfa (Yunanistan. Dışişleri Bakanlığı yayınları).

Inter-allied conferences on reparations and interalied debts. Held in London and Paris, December 1922 and January 1923. Reports and secretaries notes of conversations... Londra, 1923, 219 sayfa (Great Britain, Foreign office. Miscellaneous. No. 3 (1923).

International conference of American states on conciliation and arbitration. Washington 1928-1929. Proceedings... Washington, 1929, X, 738 sayfa. General convention of İnter-American arbitration, protocol of progressive arbitration, final act. Washington, 1929, 97 sayfa.

Japan’s dream of World Empire. The Tanaka Memorial. Ed. with introduct. by C. Crow New York-Londra, 1942, 118 sayfa.

Die Kolonialfrage im Frieden von Versailles; Dokumente zu ihrer Behandlung. Hrsg. von dr. H. Poeschel Berlin, 1920, XII, 246 sayfa.

Der Komplott-Prozess von Colvar vom 1-24. Mai 1928. Gesammelte Verhandlungsberichte Colmar, 1928, 256 sayfa.

League of Nations. Special session of the Assembly. Geneva, March 1926. Admission of Germany to the League of Nations. Letter from the German government. Cenevre, 1926.

League of Nations. Special session of the Assembly. Geneva, March 1926. Admission of new members to the League of Nations. Germany. Report presented by the First committee to the Assembly Cenevre, 1926.

Limburg gegen Stadt-Anzeiger. Bericht über den Prozess des rheinischen Separatismus 18-24. Januar 1928 in Köln. 2. Aufl. Locarno. Amtliche Dokumente und öffentliche Zeugnisse zur Geschichte des Rheinpaktes und der Schiedesverträge hrsg. von O. Bauer Bielefeld-Leipzig, 1929, 93 sayfa.

The Locarno conference, October 5-16, 1925 (Locarno Konferansı, 5-16 Ekim 1926). Boston, 1926, 5 sayfa (World peace foundation. Pamphlets. Vol. 79, no. 1, 1926).

Locarno. Dokumentensemmlung von F. Berber Berlin-Hamburg, 1936, X, 408 sayfa.

Materialen zum Kriegsächtungspakt. (3. ergänz. Ausg.) Berlin, 1929, 174 S. (Deutschland, Auswärtiges Amt).

Der Neue Plan. Young-Plan und Heager Vereinbarungen nebst den deutschen Ausführungsvorschriften hrsg. und erläutert von E. Heilfron und P. Nassen Berlin, 1931, VIII, 524 sayfa.

Notes exchanged on the Russian-Polish situation by the United States, France and Poland New York, 1920, 21 sayfa (International conciliation No. 155).

The Pact of Paris. With historical commentary by J.T. Shotweel. Text of treaty and related documents. Worcester-New York, 1928, 96 sayfa (International conciliation. No. 243).

Papers relating of the foreign relations of the United States 1914-1942 Washington, 1922-1942 (United States. Department of State).

Paris convention. 1928, August 27. Treaty for the renunciation of war. Text of the treaty, notes exchanged, instruments of ratification and of adherence and other papers Washington, 1933, VIII, 315 sayfa (United States, department of State).

Report of commites of experts to Reparation commission. Complete official English text with annexes. From Federal reserve bulletin, May, 1924. Washington, 1924, III, 67 sayfa (Reparation commission).

Die Sachverständigengutachten. Die Berichte der von der Reparationskommission eingesetzten beiden Sachverständigenkomitees vom 9. April 1924 nebst allen Beilagen. Einz. autor. Ausg. im Auftr. D. Auswàrt. Amtes. Amtl. Tex d. Reparationskomm. in Franz. u. Engl. Sprache u. amtl. Deutsche Übertr. 2 Aufl. Berlin, 1924. XIII, 174 sayfa.

The Status of the Memel territory Cenevre, 1924 (League of Nations publ.).

The United States and treaties for the avoidance of war... Text of the Briand-Kellog treaty. Signed February 6, 1928. By Ph: C. Jessup New York, 1928, 71 sayfa (International conciliation. No. 239).

Die Verträge über Besetzung und Räumung des Rheinlandes und die Ordonnanzen der Interallierten Rheinlandoberkommission in Coblenz. Textausgabe der Verträge und der Ordonnanzen 1. bis 302. und der Anweisungen 1. bis 26. in Französisch und Deutsch nebst einer Karte des besetzen Gebiets. Bearb. und mit Erläuterungen versehen von. W. Vogels Berlin, 1925, 398 sayfa (Inter-allied Rhineland hign commission).

Zusammenstellung der zwischen der Freien Stadt Danzig unn der Republik Polen abgeschlossenen bedeutsamen Verträge. Abkommen und Vereinbarungen 1924-1927. Danzig, 1928, 116 sayfa.

B) Siyaset Adamlarının Söylev ve Yazıları

BENES, E. Five years of Czechoslovak foreign policy. (Speech of Eduard Benes in Committee of parliament, february 6, 1924) Prag, 1924, 39 sayfa.

BENES, E. La situation internationale et la politique étrangère Tchécoslovaque. Exposé de... E. Benes, Ministre des Affaires étrangères, aux commissions des Affaires étrangères de la Chambre des députés et du Sénat le 6 Juin 1928 (Uluslararası durum ve Çekoslovak dış politikası. Dışişleri bakanı E. Benes'in 6 Haziran 1928 günü Millet Meclisi ve Senato Dışişleri Komisyonlarına yaptığı açıklama). Prag, 1928, 25 sayfa (Sources et documents Tchécoslovaques-Çekoslovak kaynak ve belgeleri. No. 6).

BRIAND, A. Dans la voix de la paix. Discours du 8 Novembre 1929 (Barış yolunda. 8 Kasım 1929 tarihinde verilen söylev). Paris, 1929, 65 sayfa (Documents Européens publiés sous la direction de L. Maury -L. Maury'nin yönetimi altında yayınlanan Avrupa belgeleri).

BRIAND, A. Frankreich und Deutschland. Mit einer Einleitung von G. Stresemann. Hrsg. von A. Rosenberg Dresden, 1928, 205 sayfa.

BRIAND, A. Paroles de paix (Barış sözleri). Paris-Brüksel, 1927, 181 sayfa.

CACHIN, M. La politique du cartel envers la Russie des Soviets. (Discours prononcé à la Chambre des députés le 21 Janvier 1925) (Dörtlerin Sovyet Rusya'ya karşı güttükleri politika. 21 Ocak 1925 günü Millet Meclisi kürsüsünde verilen söylev). Paris, 1925, 44 sayfa (Le problème de la paix et les dettes extérieures -Barış sorunu ve dış borçlar).

CHAMBERLAIN. A. Peace in our time. Addresses on Europe and the Empire Londra, 1928, X, 308 sayfa.

CUNO, W. Die Bilanz des Ruhreinbruchs. Rede des Reichskanzlers Cuno im Reichstag am 6. 1923 Berlin, 1923, 24 sayfa.
HALIFAX, K.G. Speeches on Foreign policy. Ed. by H.H.E. Craster Londra, Londra, 1940, X, 368 sayfa (Royal institute of İnternational Affairs).
KALİNİN, M. Uluslararası durum ve iç durum. Moskova-Leningrad, 1926, 52 sayfa.
KELLOGG, F.B. The settlement of international controversies by Pasific means. An addres by the honorable F.B. Kellogg, secretary of state of the United States, delivered before the World alliance for international friendship at New York city, November 11, 1928. Washington, 1928, 12 sayfa.
LLOYD GEORGE, D. Is it peace? Londra, 1923, 303 sayfa.
LLOYD GEORGE, D. The truth about the peace treaties Cilt 1-2. Londra, 1938.
NITTI, F. La decadenza dell’Europa: le vie della ricostruzione Floransa, 1922.
NITTI, F. L’Europa senza pace Floransa, 1922.
POINCARE, R. La victoire et la paix (Zafer ve barış). Paris, 1921, 128 sayfa.
POINCARE, R. Discussion sur la politique extérieure du gouvernement (Hükûmetin dış politikası üzerine tartışma). Paris, 1924, 44 sayfa.
RATHENAU, W. Gesammelte Reden Berlin, 1924, 44 sayfa.
STRESEMANN, G. Vermächtnis. Das Nachlass in drei Bänden... Hrsg. von H. Bernhard unter Mitarbeit von W. Goetz und P. Wiegler Cilt L, 3. Berlin, 1932-1933.
TITTONI, T. L’Italia alla conferenza della pace. Discorsi e documenti Roma, 1921.
WILSON, W. War and peace. Presidential messages, addresses and public papers (1917-1924). Ed. by R.S. Baker and W.E. Dodd. Cilt 1-2. New York-Londra, 1927. (The public of Woodrow Wilson. Authorized ed.).
ÇİÇERİN, G. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Merkez Yürütme Komitesi’nin 17 Haziran 1920 tarihli toplantısında Dışişleriyle görevli Halk komiseri tarafından okunan rapor (stenolu metin). Moskova, 1920, 18 saya (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

C) Anılar, Günceler, Yazışmalar

ALDROVANDI MARESCOTTI, L. Guerra diplomatica. Ricordi e frammenti di diario, (1914-1919) Milano, 1938, 477 sayfa.

BANDHOLTZ, H.H. An undiplomatic diary. By the American member of the inter-allied military mission to Hungary, 1919-1920. Ed. by. F.K. Krüger New York, 1933, XXXI, 394 sayfa.

BERTIE, F.L. The diary of Lort Bertie of Thame. Ed. by A.G. Lennox. With a foreword by Grey of Fallodon Cilt 1-2. Londra, 1924.

CLEMENCEAU, G. Grandeur et misères d'une victoire (Bir zaferin büyüklüğü ve eziyetleri). Paris, 1930, IV, 374 sayfa.

ERZBERGER, M. Erlebnisse im Weltkrieg Stutgart-Berlin, 1930, 306 sayfa.

CHILD, R.W. A. diplomat looks at Europe New York, 1925, 301 sayfa.

HOFFMANN, M. Die Aufzeichnungen des Generalmajors Max Hoffmann. Hrsg. von K.F. Novak Cilt 1-2. Berlin, 1929.

HOUSE, E.M. The intimate papers of Colonel House. Arranged as a narrative by Ch. Seymour Cilt 1-4. Boston-New York, 1926-1928.

LANSING, R. The peace negociations; a personal narrative Londra, 1921, VII, 298 sayfa.

NOULENS, J. Mon ambassade en Russie Soviétique 1917-1919 (1917-1919 yıllarında Sovyet Rusya'daki Büyükelçiliğim). Cilt 1-2, Paris 1933.

RATHENAU, W. Politische Briefe Dresden, 1929, 348 sayfa.

RIDDEL, G.A.N. Intimate diary of the Peace conference and after. 1918-1923 New York-Londra, 1933-1934, XII, 435 sayfa.

SHERRILL, Ch. H. A year's embassy to Mustafa Kemal New York, 1934, 277 sayfa.

TARDIEU, A. La paix. Préf. de G. Clemenceau (Barış. G. Clemenceau'nun önsözüyle). Paris, 1921, XXVII, 520 sayfa. (Collection de mémoires, études et documents pour servir à l'histoire de la Guerre Mondiale -Dünya Savaşı'nın tarihine katkıda bulunmak üzere anılar, incelemeler ve belgeler dizisi).

THOMPSON, Ch. T. The peace conference day by day. A presidential pilgrimage leading to the discovery of Europe. With an introductory letter by E.M. House New York, 1920, 425 sayfa.

WHITLOCK, B. Letters and journals. Ed. by A. Nevins Cilt 1-2. New York, 1936.

D) Tarih Araştırmaları ve Siyaset Hayatına Toplu Bakışlar

Washington'dan Cenova'ya. (Makaleler derlemesi.) Moskova, 1922, 131 sayfa.

AVARİN, V. Mançurya'daki emperyalizm. Cilt I-II, Moskova, 1934. Cilt I: Mançurya için verilen emperyalist mücadelenin evreleri, yeniden gözden geçirilmiş ve bütünlenmiş 2.Baskı. Cilt II: Emperyalizm ve Mançurya'nın üretici güçleri.

BAH, M. 1917-1927 dönemi boyunca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Baltık ülkeleriyle siyasal ve ekonomik ilişkileri. Moskova, 1928, 167 sayfa.

BELİ, V. Pasifik Okyanusu için verilen mücadele. Siyasal ve stratejik incelemeler. B. Gervé'nin bir giriş yazısıyla ve yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova-Leningrad, 1929, 208 sayfa.

DEBORİN, G. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin uluslararası ilişkileri ve dış politikası. A. Çserbakov'un yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1942-1943 ("Lenin" Siyasal ve Askerî Bilimler Akademisi). Fasikül I: 1917-1929, 199 sayfa. Fasikül II: 1929-1941, 250 sayfa.

GUKOVSKİ, A. Geney Rusya'daki Fransız müdahalesi, 1918-1919. Moskova-Leningrad, 1928, 268 sayfa.

GUİRÇENKO, V. Buriat-Moğolistan'a yapılan emperyalist müdahale (1918-1920). Ulan-Ude, 1940, 110 sayfa (Dilbilim, edebiyat ve tarih konularında Buriat-Moğol Araştırma Enstitüsü).

İVANOV, L. ve SMİRNOV, P. İngiliz-Amerikan deniz rekabeti (E. Varga'nın önsözüyle). Moskova-Leningrad, 133, XVI-319 sayfa.

İVANOV, L. 1919-1927 yılları arasında İngiliz-Fransız rekabeti. Moskova-Leningrad, 1928, 164 sayfa.

İVANOV, L. Milletler Cemiyeti. Moskova, 1929, 181 sayfa. (Dünya politikası dizisi.)

İVANOV, L. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ve emperyalist ablukası. Moskova, 1928, 154 -II sayfa. Komünizm Akademisi (Dünya Ekonomisi ve Politikası Enstitüsü yayınları).
KARAYEV, N. Savaştan önce ve sonra Avrupa toprağı. Petrograd, 1922, 81 sayfa.
KOROVİN, E. ve EGORYEV, V. “Silahsızlanma”. Devletler hukukunda silahsızlanma sorunu. Milletler Cemiyeti: Olgular ve belgeler (1920-1929). B. Stein’ın giriş yazısıyla. Moskova-Leningrad, 1930, 432 sayfa.
MELNİK, A. Türkiye. Sosyal ve ekonomik Yayınlar. Moskova, 1937, 217 sayfa (Kapitalist dünya üzerine inceleme ve araştırmalar dizisi).
NOTOVİÇ, F. İki dünya savaşı arasında. 1919-1942 yılları arasındaki uluslararası ilişkilere toplu bakış. Taşkent, 1943, 212 sayfa (S.S.C.B. Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü).
NOTOVİÇ, F. Emperyalistlerin silahsızlanması. Milletler Cemiyeti ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği. Moskova-Leningrad, 1929, 190 sayfa (Dünya Ekonomisi ve Politikası Enstitüsü yayınları).
1920 Vrangel bozgunu. Yazılar Derlemesi. A. Gukovski, V. Malahovski, V. Melikov yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1930, 278 sayfa Komünizm Akademisi. (Savaş sorunlarını inceleme bölümü).
Kırım’ın İngiliz-Fransız müdahale kuvvetlerinden kurtarılışı, 1918-1919. Derleme. Simferopol, 1940, 176 sayfa.
PAVLOVİÇ, M. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti ve emperyalist ablukası. Fasikül 1-4. Moskova-Petrograd, 1922-1923 (Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi; Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi’nin ve Ekim Devrimi’nin tarihi üzerine inceleme ve araştırma Komisyonu).
PAVLOVİÇ, M. 1922-1924 yılları arasında İngiliz dış politikasında “Rus sorunu”. Moskova, 1924, 53 sayfa.
POVLOVİÇ, M. Fransız emperyalizmi. Moskova-Leningrad, 1926. Bk.: Versay antlaşmasını izleyen dönemde Fransız emperyalizmi, s. 144-260.
RAYHBERG, G. Uzak Doğu’daki Japon müdahalesinin bozguna uğrayışı (1918-1922). B. Rubtsov’un yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1940, 209-3 sayfa.
SAVİN, V. Çarlık Rusya’sı ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’nin 1619 yılından 1927 yılına kadar Çin’le olan ilişkileri. Moskova-

Leningrad, 1930, 152 sayfa.
STEIN, B. 1917-1922 yılları arasında Sovyet Rusya'nın ticaret politikası ve ticaret antlaşmaları. Moskova-Petrograd, 1923, 248 sayfa.
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin kapitalist ülkelerle olan ticaret ilişkileri. Moskova, 1938, 350 sayfa (Dış ticaret üzerine bilimsel araştırmalar Enstitüsü).
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Doğu ülkeleriyle olan ticaret ilişkileri. Moskova-Leningrad, 1938, 104-3 sayfa (Dış ticaret üzerine bilimsel araştırmalar Enstitüsü).
The aims. methods and activity of the League of Nations Cenevre, 1938, 221 sayfa (League of Nations. Secretariat).
ALEXANDER, F. From Paris to Locarno and after. The League of Nations and the search for security, 1919-1928 Londra-Toronto, 1928, 246 sayfa.
ALBRECHT-CARRIE, R. Italy at the Paris peace conference. New York, 1938, XIV, 575 sayfa.
ALMOND, N. ve LUTZ, R.H. The treaty of Saint-Germain. A documentary history of its territorial and political clauses. With a survey of the documents of the supreme council of the Paris peace conference sel. and edit. by N. Almond and R. Lutz. Londra, 1935, XXX-712 sayfa (Hoover war library publications. No. 5).
ANGELL, N. The peace treaty and the economic chaos of Europe Londra, 1920, 143 sayfa.
Armaments year-book (General and statistical information regarding armies, navies and air forces League of Nations publications).
BAERLEIN, H. The birth of Yugoslavia (Yugoslavya'nın doğuşu). Cilt 1-2. Londra, 1922.
BAILEY, Th. A. A diplomatic history of the American people. Red. ed. New York, 1942, 864 sayfa.
BAKER, R.S. What Wilson did at Paris New York, 1919, 113 sayfa.
BAKER, R.S. Woodrow Wilson and world settlement. Written from his unpublished and personal material Cilt 1-3. New York, 1923-1927.
BARDOUX, J. De Paris à Spa. La bataille diplomatique pour la paix Française (Février 1919-Octobre 1920) Paris'ten Spa'ya. Fransız barışı uğruna verilen diplomatik savaş, Şubat 1919-Ekim 1920). Paris, 1921, VIII-396 sayfa.

BARUCH, B.M. The making of the reparation and economic sections of the treaty New York-Londra, 1920, 12, 352 sayfa.

BALL, M. Post -war German -Austrian relations. The Anschluss movement. 1918-1936 Londra, 1936, IX-304 sayfa.

BASDEVANT, I. La condition internationale de l'Autriche. Préf. de G. Gidel (Avusturya'nın uluslararası durumu. G. Gidel'in önsözüyle). Paris, 1936, VII-299 sayfa.

BASSET, I.S. The League of Nations. A chapter in world politics New York-Londra, 1928, IX-415 sayfa.

BEER, G.L. African questions at the Paris peace conference. With papers on Egypt, Mesopotamia and the colonial settlements... Ed. with introd, annexes and additional notes by L. H. Gray New York, 1923, XLIV-628 sayfa.

BENEDETTI, G. La pace di Fiume. Dalla conferenza di Parigi al trattato di Roma Bologna, 1924, 329 sayfa.

BEMIS, S.F. A diplomatic history of the United States. Rev. ed. New York, 1942, 934 sayfa.

BENES, E. Problémy nové Evropy a zahranicni politika ceskoslovenské. Projevy a uvahy z.r. 1919-1924 Prag, 1924, 306 sayfa.

BENNS, F.L. Europe since 1914. New York, 1934, XII-852 sayfa.

BENTWICH, N.M. England in Palestine Londra, 1932. 358 sayfa.

BERDAHL, C.A. The policy of the United States with respect to the League of Nations Cenevre, 1932, 129 sayfa.

BERGER, M. ve ALLARD, P. Les dessous du traité de Versailles d'après les documents inédits de la censure Française (Fransız sansürünün bugüne değin hiçbir yerde yayınlanmamış belgelerinin ışığı altında Versay barış antlaşmasının gizli yanları). Paris, 1933, 254 sayfa.

BLOCH, K. German interest and policies in the Far-East New York, 1940, XIV-75 sayfa (Institute of Pacific relations. Inquiry series).

BOURGEOIS, L. Le traité de paix de Versailles (Versay barış antlaşması). 2.Baskısı, Paris, 1919, VI-328 sayfa.

BRINON, F. France-Allemagne, 1918-1934 (1918-1934 yılları arasında Fransa ile Almanya). Paris, 1934, V-279 sayfa.

BUJAC, E. Les campagnes de l'armée Hellénique, 1918-1922 (Yunan ordusunun 1918-1932 yılları arasındaki seferleri). Paris, 1930, 348 sayfa.

BULLOCK, M. Austria, 1918-1938. A study in failure Londra, 1939, VII-319 sayfa.
BUELL, R.L. Europe; a history of ten years. With the aid of the staff of the Foreign policy association New York, 1928, VII-428 sayfa.
CAILLAUX, J. Où va la France? Où va l'Europe? (Fransa nereye gidiyor? Avrupa nereye gidiyor?). Paris, 1922, 293 sayfa.
CARR, E. H. The twenty years's crisis, 1919-1932. An introduction to the study of international relations Londra, 1941, XV-316 sayfa.
CAUSTON, E.E.N. Militarism and Foreign policy in Japan. Londra, 1936, 207 sayfa.
CHAMBERS. F. P. (ve başkaları). The age of conflict: a contemporary world history, 1914-1943 New York, 1943, 856 sayfa.
CHIROL, V. The Egyptain problem (Mısır sorunu). Londra, 1921, XII-331 sayfa.
CHURCHILL, W.S. The world crisis (Dünya bunalımı). New York, 1931, XII-866 sayfa.
COATES, W.P. ve COATES, S.K. Armed intervention in Russia, 1918-1922 (1918-1922 yılları arasında Rusya'ya yapılan silahlı müdahale). Londra, 1935, 400 sayfa.
CODRESCO, F. La Petite Entente. Préf. de L. de Fur. Yeni basım, cilt 1-2, Paris, 1932.
The Colonial problem. A reporty by a study group of members of the Royal institute of İnternational Affairs Londra, 1937, XII-448 sayfa.
The Corfu crisis. The Council of the League of Nations and Corfu. By A.L. Lowell. How the League of Nations met the Corfu crisis. By M.O. Hudson. Documents Boston, 1923, 46 sayfa. (World peace foundation Pamphlets). vol. 6. No. 3.
COUSSANGE, J. Le Slesvig, le droit des peuples et le traité de Versailles (Schleswig, uluslararası hukuk ve Versay antlaşması). Paris, 1932, 280 sayfa.
CRANE, I. O. The Little Entente. New York, 1931, XVII-222 sayfa.
CUMMING, H.H. Franco-British rivalry in the post-war Near East. The decline of French influence Londra-New York, 1938, 229 sayfa.
DAVIS, F. The Atlantic system New York, 1941, 363 sayfa.
DELBRÜCK, H. Vor und nach dem Weltkrieg. Politische und historische Aufsätze, 1902-1925 Berlin, 1926, 676 sayfa.

DESBONS, G. La Bulgarie après le traité de Neuilly. Préf. de J. Godart (Neuilly antlaşmasından sonra Bulgaristan. J. Godart'ın önsözüyle). Paris, 1930, XII-462 sayfa.

Deutschlands Wirtschaftslage unter den Nachwirkungen des Weltkrieges. Unter Verwendung vom amtlichen Material zusammengestellt im statistischen Reichsamt Berlin, 1923, 60 sayfa.

DILLON, E.J. The inside story of the peace conference New York, 1920, 512 sayfa.

DITTRICH, D. Die Deutsch-Französischen Wirtschaftsverhandlungen der Nachkriegszeit Berlin, 1931, X-241 sayfa. (Moderne Wirtschaftsgestaltungen. Hft. 14).

Dix ans de coopération internationale. Préf. par E. Drummond Cenevre, 1930, XX-628 sayfa (Société des Nations. Secrétariat-Milletler Cemiyeti. Sekreterlik).

DJONKER, M.C. Le Bosphore et les Dardanelles. Les conventions des détroits de Lausanne (1923) et Montreux (1936). Thèse (İstanbul ve Çanakkale Boğazları. Lozan (1923) ve Montrö (1936) anlaşmaları). Doktora tezi. Lozan, 1938, 164 sayfa.

DRIAULT, E. ve LHERITIER, M. Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours. Tome 5. La Grèce et la Grande Guerre. De la révolution Turque au traité de Lausanne, (1908-1923) (1821 yılından günümüze Yunanistan'ın diplomatik tarihi. Cilt 5. Yunanistan ve Dünya Savaşı. Türk devriminden Lozan antlaşmasına: 1908-1923). Paris, 1926.

DRIAULT, E. La paix de la France. La politique internationale de l'après-guerre, 1918-1935 (Fransız barışı. Savaş sonrasının uluslararası politikası, 1918-1935). Paris, 1936, 565 sayfa.

DRIAULT, E. La question d'Orient, 1918-1937. La paix de la Méditerranée (Doğu sorunu, 1918-1937. Akdeniz barışı). Paris, 1938, XVI-538 sayfa.

DUTT, R. P. World politics, 1918-1936 New York, 1936, 389 sayfa.

Essential facts about the League of Nations. 10th ed. (rev.) Cenevre, 1939, 359 sayfa (League of Nations. Secretariat-Milletler Cemiyeti. Sekreterlik).

FABRE-LUCE, A. La crise des alliances (İttifaklardaki bunalım). Paris, 1922, 427 sayfa.

FABRE-LUCE, A. La victoire (Zafer). 3. baskı, Paris, 1924, IX-439 sayfa (Les documents bleus. No. 11-Mavi belgeler. No. 11).

FANSCHAWE, M. ve MACARTNEY, C. A. What the League has done 1920-1936. 9th ed. Londra, 1936, 94 sayfa. (League of Nations union).
FISK, H.E. The inter-ally debts; an analysis of war and postwar public finance, 1914-1923 New York-Paris, 1924, 369 sayfa.
FLEMING, D.F. The United States and the League of Nations 1918-1920 New York, 1932, IX-559 sayfa.
FUAD, A. La question des détroits. Ses origines, son évolution, sa solution à la conférence de Lausanne (Boğazlar sorunu. Kökenleri, evrimi ve Lozan Konferansı'nda çözümü). Paris, 1928, 191 sayfa.
FUJISAWA, R. The recent aims and political development of Japan New Haven, 1923. XI-222 sayfa (The Institute of politics publications Williams college, Williamstown, Mass).
GENOV, G.P. Bulgaria and the treaty of Neuilly (Bulgaristan ve Neuilly antlaşması). Sofya, 1935, 186 sayfa.
Germany's colonial demands. Edited from the reports of the Oxford University British commenwealth group by A.L.C. Bullock. With a concluding chapter by V. Harlow Londra, 1939, VIII-274 sayfa.
GLASGOW, G. Mac Donald as diplomatist. The foreign policy of the first labour government in Great Britain... With a foreword by G.P. Gooch Londra, 1925, 232 sayfa.
GONTAUT-BIRON, R. Comment la France s'est installée en Syrie (1918-1919) (Fransa Suriye'ye nasıl yerleşti, 1918-1919). Paris, 1922, III-354 sayfa.
GONTAUT-BIRON, R. ve LE REVEREND, L. D'Angora à Lausanne. Les étapes d'une déchéance. Préf. de E. Soulier (Ankara'dan Lozan'a. E. Soulier'nin önsözüyle). Paris, 1924, IX-230 sayfa.
GOOCH, G.P. Germany With an introd. by H.A.L. Fischer. Londra, 1925, XI-300 sayfa (The modern world. A survey of historical forces. Vol. 2).
GRAHAM, M.W. The diplomatic recognition of the border states P. 1-2. Berkeley, 1935-1939 (Publ. of the University of California at Los Angeles in social sciences. Vol. 3. No. 2.)
GRAUZINIS, G. La question de Vilna (Vilna sorunu). Paris, 1927, 206 sayfa.
GRAVES, W.S. The question of the straits Londra, 1931, X-215 sayfa.
GRAVES, W.S. America's Siberian adventure, 1918-1920 New York, 1931, XXIII-363 sayfa.

Great Britain and Egypt, 1914-1936 (Büyük Britanya ve Mısır, 1914-1936). Londra, 1936, 67 sayfa (Royal Institute of İnternational Affairs. Information department papers. No. 19).

Great Britain and Palestine, 1915-1939 The ed. of January 1937 rev. and enlarged. Londra-New York 1939, X-142 sayfa (Royal institute of international affairs. Information deportment papers, No. 20a).

GUMBEL, E.I. Verschwörer. Beiträge zur Geschichte und Soziologie der Deutschen nationaltischen Geheimbünde seit 1918. Mit einem Vorwort von A. Freymuth Viyana, 1924, 224 sayfa.

HANOTAUX. G. Le traité de Versailles du 28 Juin 1919. L'Allemagne et l'Europe (28 Haziran 1919 tarihli Versay antlaşması. Almanya ve Avrupa). 4. baskı, Paris, 1919, XX-368 sayfa.

HARTMANN, H. W. Die auswärtige Politik der Türkei, 1923-1940 Zürih, 1941, 64 sayfa (Dokumente: S. 51-64-Belgeler: Sayfa51-64).

HASKINS, Ch. ve LORT. R.H. Some problems of the Peace conference Cambridge, Mass. (A.B.D.)-Londra, 1922, XII-307 sayfa.

HILLS, R.W. The unliquidated war, from the treaty to the Dawes plan. Washington, 1928, 160 sayfa.

HINDMARSH, A. E. The basis of Japanese foreign policy Cambridge, Mass. (A. B. D.). 1936, X-265 sayfa.

HOWARD, E.C. The origin, structure and Working of the League of Nations Londra, 1928, 528 sayfa.

Institute of Pacific relations. Honolulu session, June 30-July 14, 1925; history, organization, proceedings, discussions and addresses Honolulu, 1925, 210 sayfa.

Institute of Pacific relations. Conferences 2d-6th 1927-1936. Problems of the Pacific. Proceedings Chicago, 1928-1937.

ISHII KIKUJIRO. Diplomatic commentaries. Transl. and ed. by W.R. Langdon Baltimore, 1936, XXIV-264 sayfa.

JACKSON, J.H. Post war world: A short political history, 1918-1934 Boston, 1935, X-436 sayfa.

JESSEN, F. Manuel historique de la question du Slesvig, 1906-1938 (Schleswig sorunu tarihinin elkitabı, 1906-1938). Kopenhag, 1939, 902 sayfa.

JORDAN, W.M. Great Britain, France and the German problem 1918-1939 (Büyük Britanya, Fransa ve Alman sorunu,1918-1939). Londra-New

York-Toronto, 1943, 235 sayfa.
KABBARA, S. Le régime des Détroits avant et depuis le Traité de Lausanne (Lozan antlaşmasından önce ve antlaşmadan günümüze değin Boğazlar sorunu). Lyon, 1929, 172 sayfa.
KELCHNER, W.H. Inter-American conferences, 1826-1933. Chronological and classified lists. Prepared by W. Kelchner Washington, 1933, V. 34 sayfa (The Department of State. Conference series. No. 16 -Dışişleri bakanlığı. Konferanslar dizisi, no. 16.)
KENNEDY, M.D. The problem of Japan (Japon sorunu). Londra, 1935, XVI-287 sayfa.
KEYNES, J.M. The economic consequences of the peace. Londra, 1924, VII-279 sayfa.
KEYNES, J.M. A revision of the treaty being a sequel to the economic consequences of the peace Londra, 1922, VIII-223 sayfa.
KNUDSON, J.I. A history of the League of Nations (Milletler Cemiyeti'nin tarihi). Atlanta (A.B.D.), 1938, VI-445 sayfa.
KÖSTER, A. Der Kampf um Schleswig Berlin, 1921, 230 sayfa.
KRAUS, H. ve RÖDIGER, G. Chronik der Friedensverhandlungen, nebst einer Übersicht über die Diplomatie des Wiltkrieges. Berlin, 1920, X-157 sayfa. (Vorveröffentlichung aus dem Kommentar zum Friedensvertrage).
KULSKI, L. Le problème de la sécurité depuis le pacte de la Sociéte des Nations (1918-1926) (Milletler Cemiyeti anlaşmasından bu yana güvenlik sorunu, 1918-1926), Paris, 1927, 312 sayfa.
LANSING, R. The big four and others of the peace conference Bostone, 1921, 212 sayfa.
LEWIN, E. The Germans and Africa (Almanlar ve Afrika). Londra, 1939, XI-372 sayfa.
LODER, J. de V. The truth about Mesopotamia, Palestine and Syria... With a foreword by R. Cecil Londra, 1923, 221 sayfa.
LUCKAU, A. The Germen delegation at the Paris peace conference New York, 1941, XV-522 sayfa (The Paris peace conference history and documents. Publ. for the Carnegie endowment for internat. peace.. Division of economics and history.
LUQUET, J. La politique des mandats dans le Levant (Yakın Doğu'daki manda politikası). Paris, 1923, 284 sayfa.

MACCAS, L. La question Gréco-Albanaise (Yunan-Arnavut sorunu). Nancy-Paris, 1921, VIII-242 sayfa.
MADDOX, W.P. Foreign relations in British labour politics. A study of the formation of party attitudes on Foreign Affairs, and the application of political pressure designed to influence government policy 1900-1924 Cambridge, Mass, (A.B.D.) 1934, XV-2523 sayfa (Harvard political studies).
MAHANEY, W. L. The Soviet Union, the League of Nations and disarmament, 1917-1935 Philadelphia, 1940, 199-VII sayfa.
MAKOVSKI, J. Zobowiazania miedzynarodowe Polski, 1919-1929. Repertorjum wydane staraniem kwartalnika "Sprawy obce" Varşova, 1929, 313 sayfa.
MANNING, C.A.W. The policies of the British dominions in the League of Nations Londra-Cenevre, 1932, 159 sayfa (Bubl. of the Graduate institute of internat, studies, No. 3.)
MARTY, A. La révolte de la mer Noire (1918-1919) (Karadeniz ayaklanması, 1918-1919). Yeni baskı, Paris, 1932, 510 sayfa (Mémoires révolutionnaires. No. 5 Devrim anıları. No. 5).
MERMEIX (Takma ad). Le combat des trois. Notes et documents sur la conférence de la paix (Üçlerin kavgası. Barış Konferansı üzerine notlar ve belgeler). 2Baskı, Paris, 1922. 4-311 sayfa (MERMEIX. Fragments d'histoire 1914-1919... VI-MERMEIX. Tarih kesitleri 1914-1919... VI).
MEYER, G. L'Egypte contemporaine et les CFapitulations (Çağdaş Mısır ve kapitülasyonlar). Paris, 1930, 472.
MILLS, J.S. The Genova conference (Cenova Konferansı). Londra, 1922, 436 sayfa.
MOHR, A. The oil war... With a preface by H. Withers Londra, 1926, IX-234 sayfa.
MORSE, H.B. ve MACNAIR. H.F. Eastern international relations Boston, 1931, XVI-846 sayfa.
MOULTON, H.G. ve PASWOLSKY, L. War debts and world prosperity New York-Londra, 1932, XX-498 sayfa (İns. of economics Publication No. 46.)
MYERS, D.P. Handbook of the League of Nations. A comprehension account of its structure, operation and activities Boston-New York, 1935, XIII-411 sayfa.

NATKEVICIUS, L. Aspect politique et juridique du différend Polono-Lithuanien (Polonya-Lituanya anlaşmazlığının siyasal ve hukuki yanı)... 6.Baskı, Paris-Kaunas, 1930, IV-355 sayfa.
NEWMAN, E.W.P. Great Britain in Egypt (Mısır'daki Büyük Britanya). Londra, 1928, XVI-304 sayfa.
NEWMAN, E.W.P. The Mediterranean and its problems Londra, 1927, XV-330 sayfa.
NİCOLSON, H. Curzon. The last phase 1919-1925. A study in post. War diplomacy Boston-New York, 1934, XVI-416 sayfa.
NİCOLSON, H. Peacemaking. 1919 Londra, 1937, VII-378 sayfa (Studies in modern diplomacy).
NOBLE, G.B. Polices and opinions at Paris, 1919. Wilsonian diplomacy the Versailles peace and French public opinion New York, 1935, X-435 sayfa.
NOWAK, K.F. Versailles (Versay barış antlaşması). Berlin, 1927, 345 sayfa.
PEFFER, N. Japan and the Pacific (Japonya ve Pasifik). Londra, 1935, 256 sayfa.
POLLARD, R.T. China's Foreign Relations, 1917-1931 New York, 1933, 426 sayfa.
PRICE, C. The rebirth of Turkey (Türkiye'nin yeniden doğuşu). New York, 1923, XII-234 sayfa.
REICHERT, J. Rathenaus Reparationspolitik. Eine kritische Studie Berlin, 1922, 302 sayfa.
RIPPY, J. F. Latin America in world politics. An outline survey 5.Baskı. New York, 1938, 303 sayfa.
RIVIERE, P.-L. L'après-guerre (Savaş sonrası). Paris, 1930, 389 sayfa.
ROBERTS, S.H. History of French colonial policy 1870-1925 Cilt 1-2, Londra, 1929.
ROQUES, P. Le controle militaire interallié en Allemagne. Septembre 1919-Janvier 1927 (Almanya'daki müttefikler arası askerî denetim. Eylül 1919-Ocak 1927). Paris, 1927, VIII-150 sayfa.
ROTHBARTH, M. Die grossen Vier am Verk. Beiträge zur Geschichte der Friedenskonferenz Berlin, 1921, 134 sayfa.
SALVEMINI, G. Mussolini diplomate (Diplomat olarak Mussolini). Paris, 1932, 338 sayfa.
Sanctions. The character of international sanctions and their application 2.Baskı, Londra 1935, 72 sayfa.

SCHACHER, G. Mitteleuropa und die westliche Welt Prag, 1936, 254 sayfa.
SCHATZEL, W. Die Welt der Pariser Friedensschlüsse. Ein Überblick über das Weltbild nach dem grossen Kriege Berlin, 1921, 128 sayfa.
SCHÜCKING, W. Kommentar zum Firedens-Verträge Cilt 1-5, Berlin, 1920-1922.
SELSAM, J.P. The attempts to form an Anglo-French alliance 1919-1924 Philadelphia, 1936, X-85 sayfa.
SFORZA, C. Diplomatic Europe since the treaty of Versailles New Haven-Londra, 1928, VII-130 (The Institute of politics publications. Williams College, Williams Town, Mass).
SIMONDS. F.H. ve EMENY, B. The great powers in world politics. International relations and economic nationalism New York, 1935, XII-644 sayfa.
SLOVES, H. La France et l'Union Soviétique. Préf. de H. Torrès (Fransa ve Sovyetler Birliği. H. Torrès'in önsözüyle). Paris, 1935, 409 sayfa.
STEWART, R.B. Treaty relations of the British commenwealth of nations New York, 1939, XXI-502 sayfa.
STICKNEY, E.P. Southern Albania or northern Epirus in European İnternational Affairs, 1912-1923. Stanford Üniversitesi, California, 1926, XI-195 sayfa.
SULLIVAN, M. The great adventure at Washington. The story of the Conference Londra, 1922, XI-290 sayfa.
Survey of İnternational Affairs, 1920-1938, By A.J. Toynbee (and oth.) Londra, Oxford, 1925-1942.
TABOUIS, G. They called me Cassandra New York, 1942, XII-436 sayfa.
TARDIEU, A. ve JESSEN, F. Le Slesvig et la paix Janvier 1919-Janvier 1920 (Schleswig ve barış. Ocak 1919-Ocak 1920). Paris-Kopenhag ve Flensborg, 1928, XVI-393 sayfa.
TEMPERLEY, H.W. A history of the peace conference of Paris. Ed. by H.W. Temperley Cilt 1-6. Londra, 1920-1924.
TOYNBEE, A.J. The Western question in Greece and Turkey. A study in the contact of civilisations. 2.Baskı, Londra, 1923, XXXIV-408 sayfa.
TRENTIN, S. Le fascisme à Genève (Faşizm Cenevre'de). Paris, 1932, 262 sayfa.

TIRARD, P. La France sur le Rhin. (Fransa Ren kıyılarında). Paris, 1930, V-520 sayfa.
The Treaty of Versailles and after. By Riddel, C.K. Webster, A.J. Toynbee and oth. Londra, 1935, 192 sayfa.
The United States and the Soviet Union. A report on the controlling factors in the relations between the United States and the Soviet Union New York, 1933, 279 sayfa (Committee on Russian-American relations).
VAUCHER, P. Post-war France (Savaş sonrasında Fransa). Londra, 1934, 256 sayfa.
VONDRACEK, F. J. The foreign policy of Czechoslovakia, 1918-1935 New York, 1935, 451 sayfa.
WACHE, W. System der Pakte: Die politischen Verträge der Nachkriegszeit Berlin, 1938, 425 sayfa.
WILLIAMS, B.H. American diplomacy. Policies and practice New York-Londra, 1936, XII-517 sayfa.
WOLFERS, A. Britain and France between two wars. Conflicting strategies of peace since Versailles New York, 1940, 467 sayfa.
WOU, P. Histoire diplomatique de la Chine depuis 1919. La révision des traités sino-étrangers (1919 yılından bu yana Çin'in diplomatik tarihi. Çin'le yabancı ülkeler arasında yapılmış olan antlaşmalar revizyonu). Paris, 1932, XX-334 sayfa.
YONG ANN-YUEN, Th. Aux origines du conflit Mandchou-Chine-Japon. Paix de Versailles. Préf. de Wellington Koo (Mançurya-Çin-Japonya çatışmasının kökenleri. Versay barışı. Wellington Koo'nun önsözüyle). Paris, 1934, VII-304 sayfa.
ZIEMKE, K. Die neue Türkei. Politische Entwicklung 1914-1929 Stuttgart, 1930, 550 sayfa.
ZIMMERN, A. The League of Nations and the rule of law 1918-1935 Londra, 1936, XI-527 sayfa.

İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDAKİ ULUSLARARASI DURUMA GENEL BAKIŞ 1919-1939 DÖNEMİNİN GENEL KAYNAKÇASI

A) Marksizm-Leninizm’in Klasikleri

STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XVI.Kongresi’ne sunulan Merkez Komitesi siyasal raporu 7 Haziran-2 Temmuz tarihleri arasında okunan rapor ve yapılan kapanış konuşması. “Leninizm’in sorunları.”, 10.Baskı, Moskova, 1933, s. 345-361. 395.

STALİN, J. 26 Ocak 1934 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi tarafından XVII.Kongresine sunulan kontrandü. “Leninizm’in sorunları.”, 11.Baskı, Moskova, 1939, s. 423-438.

STALİN, J. 10 Mart 1939 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi tarafından XVIII.Kongresine sunulan kontrandü. “Leninizm’in sorunları.”, 11.Baskı, Moskova, 1939, s. 564-575.

STALİN, J. İspanyol Komünist Partisi Merkez Komitesi’ne gönderilen telgraf: José Diaz, Madrid. “Pravda”, 1936, 16 Ekim tarihli 286 numaralı sayı.

STALINE, J. (STALİN J.) Discours radiodiffusé le 3 Juillet 1941: “Discours et ordres du jour de Maréchal Staline” (3 Temmuz 1941 tarihinde radyo ile yayınlanan söylev.) “Mareşal Stalin’in söylevleri ve günlük emirleri”). Fransa-U.R.S.S. yayınları, Paris, 1945.

STALINE, J. (STALİN J.) Le XXIV.Anniversairee la Grande Révolution Socialiste d’Octobre. Discours prononcé à la réunion solennelle du Soviet de Moscou, des organisations du Parti et autres organisations sociales de Moscou le 6 Novembre 1941 (Büyük Sosyalist Ekim Devrimi’nin XXIV.Yıldönümü. Moskova Sovyet’i ile Moskova’daki Parti örgütlerinin ve başka sosyal örgütlerin tören toplantısında 6 Kasım 1941 tarihinde verilen söylev). Fransa-U.R.S.S. yayınları, Paris, 1945.

B) Resmî Belgeler

İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya arasında 29 Eylül 1938 tarihinde Münih'te imzalanan anlaşma. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1938, no.10
İngiltere, Mısır ve İtalya hükûmetleri arasında 16 Nisan 1938 tarihinde imzalanan iyi komşuluk ve dostluk anlaşması. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1938, no. 5.
Nyon anlaşması (Belgeler). "Dünya ekonomisi ve politikası", 1937, no. 10-11-12.
7 Ocak 1935 tarihinde imzalanan Fransız-İtalyan anlaşması. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1935, no. 3.
26 Ağustos 1936 tarihinde Londra'da imzalanan İngiltere-Mısır anlaşması. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1936, no. 11.
16 Nisan 1938 tarihinde İngiltere ile İtalya arasında Roma'da imzalanan anlaşmalar. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1938, no. 5.
Almanya-Avusturya anlaşması. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1936, no. 8.
27 Mart 1937 tarihinde Belgrat'ta İtalya Dışişleri Bakanı Kont Ciano ile Yugoslavya Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Stocadinoviç tarafından imzalanan İtalyan-Yugoslav anlaşması. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1937, no. 5.
Kuzey Çin'e yapılan Japon saldırısı. (Tas ajansının 17 Temmuz 1937 tarihli haberi.) "Dünya ekonomisi ve politikası", 1937, no. 8.
Avrupa'da savaş arifesinde (resmî belgelerin ışığında). "Dünya ekonomisi ve politikası", 1939, no. 10. Daladier tarafından 26 Ağustos 1939 tarihinde Hitler'e yollanan mesajın metni, Hitler'in 27 Ağustos 1939 tarihli cevabı ve 22 Ağustos-1 Eylül tarihleri arasında Büyük Britanya ile Almanya arasında teati edilen mektuplar.
Çin'e yapılan Japon saldırısı (Belgeler). "Dünya ekonomisi ve politikası", 1937, no. 10-11.
Sovyet-Japon ilişkileri hakkında. (Tas ajansı tarafından 28 Nisan, 10 ve 16 Mayıs tarihlerinde yayınlanan haberler.) "Dünya ekonomisi ve politikası", 1938, no. 6.
Tas ajansının haberi. (Dışişleriyle görevli Halk Komiseri B. Litvinov ile Almanya'nın Moskova büyük elçisi B. von der Schulenburg arasındaki nota teatisi.) "Dünya ekonomisi ve politikası", 1939, no. 4.

Tas ajansının 10 Mayıs 1939 tarihli haberi. (Sovyet-İngiliz görüşmeleri hakkında.) “Dünya ekonomisi ve politikası”, 1939, no. 5.

İngiltere Dışişleri Bakanlığının resmî bildirisi: Fransız Başbakanı Chautemps ve Dışişleri Bakanı Delbos ile Büyük Britanya Başbakanı Chamberlain ve Dışişleri Bakanı Eden arasında 30 Kasım 1937 tarihinde yapılan görüşme hakkında açıklama. “Dünya ekonomisi ve politikası”, 1938, no. 1.

Küçük Antant Daimî Konseyi’nin 2 Nisan 1937 tarihinde Belgrat’ta yaptığı toplantının kapanışı hakkında rapor. “Dünya ekonomisi ve politikası”, 1937, no. 5.

(Fransa Dışişleri Bakanı Delbos’nun Varşova, Bükreş, Belgrat ve Prag’a yaptığı gezi hakkında, 6, 10, 14 ve 17 Aralık 1937 tarihinde yayınlanan haberler.) “Dünya ekonomisi ve politikası”, 1938, no. 1.

Stresa Konferansı. “Dünya ekonomisi ve politikası”, 1935, no. 5.

Uluslararası ekonomik Konferanslar ve anlaşmalar. 1933-1935. 1.Bölüm: Belgeler Derlemesi. Moskova, 1936, 256-V sayfa. (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları.)

Brüksel Konferansı tarafından 24 Kasım 1937 tarihinde yayınlanan bildiri. “Dünya ekonomisi ve politikası”, 1938, no. 1.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ticaret ilişkileri konusunda teati edilen notalar. “Dünya ekonomisi ve politikası”, 1935, no. 8.

(İtalya-Etiyopya savaşı. Belgeler). “Dünya ekonomisi ve politikası”, 1935, no. 6, 9, 10, 11, 12 ve 1936. no. 1, 4, 5, 7 ve 8.

(İspanya’ya yapılan müdahale. Belgeler.) “Dünya ekonomisi ve politikası”, 1936. no. 10, 11, 12 ve 1937, no. 1, 2, 4, 5, 6 ve 9.

KALİNİN, M. Başkan Roosevelt tarafından 19 Mayıs 1933 tarihinde 53 Devlet başkanına yapılan çağrıya cevap. Bk: Dünya politikası ve Devletler hukuku üzerine belgeler derlemesi. Fasikül: 9: 1919-1933 yılları arasında Sovyet-Amerikan ilişkileri. Moskova, 1934.

KALİNİN, M. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Yüksek Sovyet’i Prezidyumu Başkanının Amerika Birleşik Devletleri Başkanı B. Franklin Roosevelt’e 16 Nisan 1939 tarihli telgrafı. “Dünya ekonomisi ve politikası”, 1939, no. 5.

Amerika Birleşik Devletleri Kongresi tarafından 29 Nisan 1937 tarihinde kabul edilen “tarafsızlık yasası”. ““Dünya ekonomisi ve politikası”, 1937,

no. 6.

İngiltere'nin Çekoslovakya Büyükelçisi Lort Runciman'ın İngiltere Başbakanı Chamberlain'a 21 Eylül 1938 tarihinde verdiği memorandum. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1938, no. 11.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Tokyo Büyükelçisi Joseph Grew tarafından 27 Ekim 1938 tarihinde Japonya Başbakanı ve Dışişleri bakanı Konoye'ye verilen nota. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1938, no. 12.

İtalya Dışişleri Bakanı tarafından Büyük Britanya'nın Roma Büyükelçisine; İtalya'nın Londra deniz anlaşmasına katılması konusunda, Roma'da 16 Nisan 1938 tarihinde verilen nota. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1938, no. 5.

(Renanya'nın Alman kuvvetleri tarafından işgali. Belgeler.) "Dünya ekonomisi ve politikası", 1936. no. 4, 5, 6 ve 9.

Büyük Ulusal Savaş sırasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin dış politikası. Belgeler ve malzemeler. Cilt 1: 22 Haziran 1941-31 Aralık 1943. Moskova. Siyasal Devlet Yayınları, 1944, 699 sayfa.

Tazminatlar sorunu ve savaş borçları. A. Yerusalimski ve L. İvanov'un yönetimi altında yayınlanan Belgeler Derlemesi. E. Varga'nın önsüzü. İ. İvanov'un giriş yazısıyla. Moskova, 1933. 210-IV sayfa. (Komünizm Akademisi. Dünya ekonomisi ve politikası Enstitüsü.)

"Müdahale etmeme Komite"sindeki Sovyet temsilcisinin geri çekilmesi. Tas ajansının 4 Mart 1939 tarihli haberi. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1939, no. 3.

Dünya politikasına ve Devletler hukukuna ilişkin Belge Derlemeleri. (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları) Fasikül I: Silahsızlanma (1930-1931 yıllarına ilişkin belgeler). Moskova, 1932, 136 sayfa. Fasikül II: Avrupa Birliği. Tarım konferansları ve bölgesel anlaşmalar. Moskova, 1932, 157 sayfa. Fasikül 3. Çin-Japon çatışması. Hoover planı ve tazminatlar sorunu. Milletler Cemiyeti'nin etkinlikleri, vs. Moskova, 1932, 206 sayfa. Fasikül IV: Lozan anlaşmaları. Cenevre Silahsızlanma Konferansı. Mançukuo'nun tanınması, vs. Moskova, 1933, 191 sayfa. Fasikül V: Ekonomik konferanslar ve anlaşmalar. Uluslararası borçlar. Silahsızlanma. Mançurya sorununu inceleyen Lytton komisyonunun raporu Moskova, 1933, 181-2 sayfa. Fasikül VI: Dörtlü pakt. Silahsızlanma. Mançurya çatışması. Almanya ile Japonya'nın Milletler Cemiyeti'nden çıkışları, 1 Ocak 1933-1 Ocak 1934. Moskova, 1934, 233-

6 sayfa. Fasikül VII: Dünya ekonomi konferansı ve müttefikler arası borçlar sorunu. Moskova, 1934, 91 sayfa. Fasikül VIII: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin maddesel çıkarları konusundaki anlaşmazlıklara ilişkin olarak yabancı mahkemeler tarafından alınmış kararlar Derlemesi (1929-1933 yılları arasında Sovyet-Amerikan ilişkileri. Moskova, 1934, 99-5 sayfa. Fasikül X: 1933-1936 yılları arasında silahsızlanma sorunu a) Dörtler arasındaki müzakereler. b) Silahsızlanma konferansı. c) Almanya'nın yeniden silahsızlanması. Moskova, 1936, 287 sayfa. Fasikül XI: Milletler Cemiyeti statülerine göre güvenlik garantileri. Moskova, 1937, 386-5 sayfa.

Sovyet Amerikan ilişkileri (Tas ajansının 8 Ağustos 1937 tarihli haberi.) "Dünya ekonomisi ve politikası", 1937, no. 9.

(Boğazlar hakkındaki Lozan anlaşmasının revizyonu. Belgeler.) "Dünya ekonomisi ve politikası", 1936, no. 5 ve 9.

ROOSEVELT, F. 15 Nisan 1939 tarihinde Hitler ve Mussolini'ye yollanan mesaj. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1939, no. 5.

ROOSEVELT, F. B. Kalinin'e telgraf (16 Nisan 1939 tarihli telgrafa cevap). "Dünya ekonomisi ve politikası", 1939, no. 5.

İngiltere ile Polonya arasındaki karşılıklı yardım antlaşması. (Tas ajansının 25 Ağustos 1939 tarihli haberi.) "Dünya ekonomisi ve politikası", 1939, no. 9.

22 Mayıs 1939 tarihinde İtalya ile Almanya arasında imzalanan askerî ittifak anlaşması. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1939, no. 6.

23 Ağustos 1939 tarihinde imzalanan Sovyet-Alman saldırmazlık anlaşması. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1939, no. 9.

21 Ağustos 1937 tarihinde imzalanan Sovyet-Çin saldırmazlık anlaşması. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1937, no. 10-11.

Barış mücadelesinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği. Söylevler ve belgeler (1930-1934). Moskova, 1935, 147 sayfa. (Komünizm Akademisi. Dünya ekonomisi ve politikası Enstitüsü.)

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ve İspanya'daki faşist saldırı. Belgeler derlemesi. Moskova, 1937, 72 sayfa. ("Barış ve Savaş" dizisi).

The agricultural crisis Cilt 1-2. Cenevre, 1931 (League of Nations publications).

American neutrality policy Washington, 1937, III-177 sayfa (U.S.A. Congress House. Committee on Foreign Affairs).

Brown book of the Hitler terror and the burning of the Reichstag. With an introd. by Lort Marley New York -Londra, 1933, XII-348 sayfa (World committee for the victims of German fascism).

Bulgaria and the Balkan problems. Publ. by the Bulgarian national group for the Balkan conferences. With the assistance of the Carnegie endowment for international peace Sofya, 1934, 72 sayfa.

Collection de documents concernant l'adresse du gouvernement de la ville libre Dantzig, soumise pour la décision au Haut-Commissaire de la S. d. N. à Dantzig sur la question Dantzig-Gdinken (Dantzig'deki Milletler Cemiyeti Yüksek Komiseri'nin Dantzig-Gdinken sorunu konusundaki kararı için özgür Dantzig kenti hükûmetinin yaptığı çağrıya ilişkin belgeler koleksiyonu). Dantzig, 1930, 224 sayfa (13 sayfalık bir ekle birlikte).

Conférence de Montreux. 1936. Actes de la Conférence concernant le régime des Détroits, 22 Juin-20 Juillet 1936. Compte rendu des séances plénières et procès-verbal des débats du Comiteé Technique (Montrö Konferansı. 1936. Boğazların statüsüne ilişkin olarak 22 Haziran-20 Temmuz 1936 tarihleri arasında yapılan bağıtlar. Konferans toplantılarının kontrandüsü ve Teknik Komite'deki tartışmaların tutanakları. Liège, 1936, 310 sayfa).

Conference for the reduction and limitation of armaments. Ceneva 1932-1934. Conference documents Cilt 1-3. Cenevre, 1932-1935 (League of Nations publications).

Conference for the reduction and limitation of armaments. Ceneva 1932-1936. Series A. Verbatim records of Plenary meetings. Vol. 1. February 2nd-Juli 23rd, 1932. Series B. Minutes of the General commission. Vol. 1-3. February 9th-June 11th 1934.

Congrès Européen. Bâle, 1932 (Avrupa Kongresi, Baden, 1932). Viyana, 1932, 72 sayfa.

Le Conseil et l'Assemblée de la Société des Nations. Septembre 1937. Espagne-Chine-Ethiopie (Milletler Cemiyeti Konseyi ve Asamblesi. Eylül 1937. İspanya-Çin-Etiyopya). Cenevre-Paris, 1937, 26 sayfa (Dossiers diplomatiques-Diplomatik dosyalar).

Convention between his Majesty and the President of the national government of the republic of China for the rendition of Weihaiwei and agreement regarding certain facilities of His Majesty's navy after

rendition. nanking, April 18, 1930 Londra, 10 sayfa (Great Britain. Treaties. China. no. 2, 1930).
Correspondence respecting Czechoslovakia. September 1938 ("Blue book"). Londra, 1938, 22 sayfa (Great Britain. Foreign office. Miscellaneous. no. 7, 1939).
Further documents respecting Czechoslovakia. Including the agreement concluded at Munich on September 29, 1938 ("Blue book") Londra, 1938, 6 sayfa (Great Britain. Foreign office. Miscellaneous. No. 8, 1939.
Correspondence showing the course of certain diplomatic discussion directed towards securing an European settlement, June 1934 to March 1936. Londra, 1936, 88 sayfa (Great Britain. Foreign office. Miscellaneous. No. 3, 1936).
The course and phases of the world economic depression Cenevre, 1931 (League of Nations publications).
Deutschland-England, 1933-1939. Die Dokumente des Deutschen Friedenswillens. Hrsg. von F. Berber. Essen, 1940, 250 sayfa (Veröffentlichungen des Deutschen Instituts für aussenpolitische Forschung. Hrsg. von F. Berber. Bd. 7).
Dispute between Ethiopia and Italy. Coordination of measures under article 16 of the Covenant. Proposals and resolutions of the Coordination committee and the Committee of eighteen and offical correspondence and cummunications relating there to. Cenevre, 1936, XXXII, 359 sayfa (League of Nations. Official journal Special supplement, no. 150).
Dokumente zur Vergeschichte des Krieges. Hrsg. vom Auswärtigen Amt edr Deutschen Regierung. Basel, 1940, XLI-595 sayfa (Zweites Weissbuch der Deutschen Regierung. Dokumente über die Entwicklung der deutschpolnischen Beziehungen und die Ereignisse von 1933 bis zur Gegenwart. Dokumente und Urkunden zum Kriegsausbruch. September 1939. Fasc. 5.
Documents concerning German-Polish relations and the outbreak of hostilitles between Great Britain and Germany on September 3, 1939 ("Blue book") Londra, 1939, XXVIII-195 sayfa (Great Britain. Foreign office. Miscellaneous. No. 9, 1939).
Documents on American Foreign Relations. Vol. 1-2. (January 1938-June 1940). Ed. by S. Sh. Jones and D.P. Myers Boston, 1939-1940 (world peace foundations.)

The Embargo on arms to Spain. Statements by H.L. Stimson, M. Conboy, Ph. C. Jessup and Ch. C. Burlingham. Appeal to Germany by eminent Britons-Manifesto on peace and cooparation by eighteen prominent British citizens January 27, 1939 New York, 1939, 34 sayfa (Carnegie endowment for international peace, 1939. International conciliation. No. 348).

Erwiederung der Regierung edr Freien Stadt Danzig auf die polnische Antwortnote vom 19. Juli 1930. betr. den Danziger Antrag beim Hohen Kommissar des Völkerbundes auf Entscheidung in Sachen Gdingen Danzig, 1930, 68 sayfa.

European Federal Union. Replies of twenty six governments of twenty six governments of Europe to M. Briand's memorandum of May 17, 1930 Worcester-New York, 1930, 769 sayfa (Carnegie endowment for international peace. International conciliation. No. 265).

The Far Eastern problem. Official texts and summary of the Lytton report Worcester-New York, 1933, 87 sayfa (Carnegie endowment for international peace. International conciliation... No. 286).

The French yellow book. Diplomatic documents (1938-1939). Papers relative to the events and negociations which preceded the opening of hostilities between Germany on the one hand, and Poland, Great Britain and France on the other, Publ. by authority of the French government New York, 1940, 419 sayfa (Ministry of Foreign Affairs -Dışişleri Bakanlığı).

General convention to improve the means of preventing war (Genava, September 20th, 1931). Cenevre, 1932 (League of Nations publications).

Die Haager Protokolle. Die auf der Haager Konferenz (1929) getroffenen politischen und finanziellen Vereinbarungen Amtlicher Text Berlin, 1929, 43 sayfa.

Haager Vereinbarungen vom Januar 1930. Nebst allen Anlagen. Amtlicher Text Berlin, 1930, 206 sayfa.

Imperial conference. London, 1937. Summary of proceedings Londra, 1937, 71 sayfa.

Imperial economic conference, Ottawa 1932. Summary of proceedings and copies of trade agreements Londra, 1932, 95 sayfa. Appendices to the summary of proceedings Londra, 1932, 205 sayfa.

Japanese agression and the Nine Power conference at Brussels Cilt I-II. Brüksel, 1937.
Die Lateran-Verträge zwischen dem Heiligen Stuhl und Italien vom II. Februar 1929. Italienischer und Deutscher Text, Autorisierte Ausgabe mit einer Einleitung des päpstlichen Nuntius E. Pacelli in Berlin Freiburg im Breisgau, 1929, 80 sayfa.
The Lausanne agreement New York, 1932, 43 sayfa (Carnegie endowment for international peace. International conciliation. No. 282).
League of Nations. Commission of enquiry for European Union. Economic depression. Report on enquiry into course and phases of the present economic depression Cenevre, 1930.
League of Nations. Commission of enquiry for European Union. Documents relating to the organization of a system of European Federal Union Cenevre, 1930.
League of Nations. Commission of enquiry for European Union. Sessions 1-7, 1930-1937. Minutes of the sessions Cenevre, 1932. Supplementary documents to the Report... of the Commission of enquiry (Lytton) Cenevre, 1932.
London naval conference, 1930. Documents Londra, 1930, 565 sayfa.
Memorandum on the organization of a regime of European Fedaral Union. Adressed to twenty-six governments of Europe, by Briand, May 17, 1930 Worcester-New York, 1930, 33 sayfa (Carnegie endowment for international peace).
Memoria del governo italiano circa la situazione in Etiopia Milano, 1935, 207 sayfa. (Instituto per gli studi di politica internazionale).
Monatery and economic conference. London, June 7th-Juli 27th 1933. Journal of the conference. No. 1-39; l corrigendum Londra, 1933 (League of Nations-Milletler Cemiyeti).
Monetary and economic conference. London, June 7th-July 27th 1933. Reports approved by the Conference on July 27th 1933. Reports approved by the Conference on July 27th 1933 and resolutions adopted by the Bureau and the Executive Committee Cenevre, 1933 Addendum to the reports Cenevre, 1933 (League of Nations-Milletler Cemiyeti).
Peace and war. United States Foreign policy 1931-1941 Washington, 1943, XXI-874 sayfa (Department of State. United States of American -Dışişleri Bakanlığı. Amerika Birleşik Devletleri).

Polnische Dokumente zur Vorgeschichte des Krieges. Folge1. Hrsg. vom Auswärtigen Amt der Deutschen Regierung Basel, 1940, 149 sayfa (Drittes weissbuch... Dokumente und Urkunden zum Kriegsausbruch. September 1939. Fasc. 10.
Bir başka baskı: Polnische Dokumente zur Vorgeschichte des Krieges. Folge 1 Birlin, 1940, 124 sayfa (Auswärtiges Amt. 1940. No. 3).
Public papers and addresses. With a special introduction and explanatory notes by President Roosevelt. Vol. 1-5 (1928-1936). Comp. and collated by S.J. Rosenman New York-Toronto, 1938. Cilt 6-9, 1937-1940: New York, 1941.
Recueil de documents diplomatiques et politiques sur la dénonciation de l'accord de Locarno par l'Allemagne et la réoccupation militaire de la Rhénanie démilitarisée (Locarno antlaşmasının Almanya tarafından tek taraflı olarak yürürlükten kaldırılması ve askerden arıtılmış olan Renanya'nın yeniden askerî işgal altına alınması konusundaki diplomatik ve siyasal belgeler derlemesi). Paris, 1936, 184 sayfa (Les documents politiques. Directeur R. Mennevée. Année 1936-Siyasal belgeler. R. Mennevée yönetiminde. Yıl 1936).
Report by the Secretary General of the League of Nations on the action taken by the League on the Sino-Japanese dispute Cenevre, 1932. (League of Nations publications-Milletler Cemiyeti yayınları.)
Report by the Stresa conference for the economic restoration of Central and Eastern Europe, submitted to the Commission of enquiry for European Union. Cenevre, 1932 (League of Nations publications-Milletler Cemiyeti yayınları.)
Reports of the Committee of enquiry of the League of Nations set up at Shanghai under article 15, paragraphe 1 of the Covenant Cenevre, 1932. (League of Nations publications-Milletler Cemiyeti yayınları.)
Requesty by the Abissinian government under article 11, paragraphe II, of the League of Nations Cenevre, 1935. (League of Nations publications-Milletler Cemiyeti yayınları.)
Result of the plebiscite Saar territory Cenevre, 1935. (League of Nations publications-Milletler Cemiyeti yayınları.)
RIPKA, H. Münich: Before and after. A fully documented Czechoslovak account of the crisis of September 1938 and March 1939 with a detailed analysis of the repercussions of the Münich agreement on the situation of

Europe as a whole and Central Europe in particular, together with an essay on the reconstruction of a free Europe... Transl. from the manuscript by I. Sindelkovà and F.P. Yound Londra, 1939, 523 sayfa.

Sammlung der Dokumente in der Streitsache zwischen der Freien Stadt Danzig und der Republik Polen betr. Artikel 33 des Danzig-Polnischen Vertrages vom 9. November 1920 (Minoritätenschutz). Veröff. von der Regierung der Freien Stadt Danzig, 1931, 448 sayfa.

Security and defense Texts of white paper on defense and of parliamentary debates. Text of German conscription announcement. Text of British, French and Italian notes of protest. Text of Sir John Simon's statement to the House of commons New York, 1935, 131 sayfa (International conciliation).

Sino-Japanese conflict. Appeal by the Chinese government. Cenevre, 1937, 59 sayfa League of Nations. Official Journal. Special suppl. No. 177).

The text of a proposed resolution reaffirming and extending the non-intervention agreement... Adopted by the international committee for the application of the agreement regarding non-intervention in Spain at a plenary session held on Tuesday, July 5, 1938. Londra, 1938, 80 sayfa.

Text of British White paper containing British-German correspondence concerning Poland. Outline of the German white book on final phases of German-Polish crisis. Neutrality of the United States. Texts of proclamations and regulations, issued at Washington, September 5, 1939, and the text of president Roosevelt's address to congress, September 21, 1939. New York, 1939, 53 sayfa (International conciliation. No 353).

Text of proposals drawn up by the erpresentatives of Belgium, France, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and Italy, London, March 19, 1936. Londra, 1936, 7 sayfa.

Urkunden zur letzten Phase der Deutsch-Polnischen krise Berlin, 1939, 31 sayfa (Auswärtiges Amt).

The verdict of the League of Nations. China and Japan in Manchuria. The official documents with notes and an introduction by M.O. Hudson Boston, 1933, 102 sayfa.

WELLINGTON KOO. Memoranda. Presented to the Lytton commission Cilt 1-3. New York, 1932-1933.

"White book", publ. by the Spanish government and presented to the Council on May 28th, 1937 (Appeal by the Spanish goverment) Cenevre,

1937, 140 sayfa (League of Nations. Official journal. Special suppl. No. 165).
WOODMAN, D. ed. Hitler rearms. An exposure of Germany’s war plans. With a foreword by the earl of Listowel Londra, 1934, XIV-336 sayfa.

C) Siyaset Adamlarının Söylev ve Yazıları

K. Voroşilov’un İngiliz-Fransız-Sovyet askerî müzakereleri hakkındaki mülakatı. Dünya ekonomisi ve politikası, 1939, no. 9.
KALİNİN, M. Uluslararası durum. 26 Nisan 1938 tarihinde Moskova’da Lenin mahallesinde yapılan propagandacılar ve konferansçılar toplantısında verilen Konferans. Moskova, 1938, 32 sayfa.
KALİNİN, M. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Sovyetlerinin VII. ve VIII.Kongreleri arasında verilen söylevler ve kaleme alınan yazılar. Moskova, 1937, 300 sayfa. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’nin uluslararası durumu: 15 Şubat 1936 tarihinde verilen konferans, s. 133-161. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’nin uluslararası durumu ve savunma sorunları: 7 Temmuz 1936 tarihinde verilen söylev, s. 235-253.
LİTVİNOV, M. Barış için Mücadele yolunda. (1933-1937 yılları arasındaki söylev ve bildiriler.) Moskova, 1938, 195 sayfa.
LİTVİNOV, M. Saldırganlara karşı. (1924-Mart 1938 dönemi arasındaki söylev ve açıklamalar.) Moskova, 1938, 112 sayfa.
LİTVİNOV, M. 3 Kasım 1937 tarihinde Brüksel konferansında yapılan açıklama. “Dünya ekonomisi ve politikası”, 1937, no. 12.
LİTVİNOV, M. 27 Ocak 1938 tarihinde Milletler Cemiyeti Konseyi’nin 100.Oturumunda verilen söylev. “Dünya ekonomisi ve politikası”, 1938, no. 3.
LİTVİNOV, M. 12 Mayıs 1938 tarihinde Milletler Cemiyeti Konseyi’nin 101.Oturumunda Etiyopya’daki durum üzerine açılan tartışma çerçevesinde verilen söylev. “Dünya ekonomisi ve politikası”, 1938, no. 6.
LİTVİNOV, M. Bugünkü uluslararası durum. (23 Haziran 1938 tarihinde verilen söylevden parçalar.) Moskova, 1938, 32 sayfa.

LİTVİNOV, M. Barış için savaşa karşı (Milletler Cemiyeti'nin 21 Eylül 1938 tarihindeki toplantısında verilen söylev.) Moskova, 1938, 24 sayfa.

LİTVİNOV, M. 29 Eylül 1938 tarihinde Milletler Cemiyeti 6.Siyasal komisyonunun toplantısında İspanyol delegasyonu tarafından önerilen karar tasarısı üzerine yapılan konuşma. "Dünya ekonomisi ve politikası", 1938, no. 10.

(1930-1934). Tamamlanmış 2.Baskı. Moskova, 1935, 588 sayfa.

MOLOTOV, V. Sosyalizm için verilen mücadele. Söylevler ve yazılar (1930-1934). Tamamlanmış 2.Baskı. Moskova, 1935, 588 sayfa.

MOLOTOV, V. Ekim Devrimi'nin XXI.Yıldönümü. 6 Kasım 1938 tarihinde Moskova Sovyet'inin tören toplantısında verilen konferans. Moskova, 1938, 24 sayfa.

MOLOTOV, V. Uluslararası durum ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin dış politikası üzerine. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Halk Komiserleri Konseyi Başkanı tarafından Sovyet Yüksek Şurası'nın 31 Mayıs 1939 tarihindeki toplantısına sunulan rapor. Moskova, 1939, 16 sayfa.

MOLOTOV, V. Sovyet-Alman saldırmazlık anlaşmasının onaylanması üzerine. 31 Ağustos 1939 tarihinde Halk Komiserleri Konseyi Başkanı ve Dışişleriyle görevli Halk komiseri tarafından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Sovyet Yüksek Şurası'na sunulan rapor. Moskova, 1939, 16 sayfa.

MOLOTOV, V. 1935-1936 yıllarında verilen söylevler ve kaleme alınan yazılar. Moskova, 1937, 272 sayfa.

BENES, E. Der Kamp um die collektive Sicherheit in Europe und der italienisch-abessinische Krieg. Exposé des Ministers des auswärtigen Angelegenheiten inden Aussenauschüssen des Abgeordnetenhauses und des Senates am 5 November 1935. Prag, 1935, 68 safya.

BENES, E. The Problem of Central Europe and the Austrian question. Prag, 1934, 65 sayfa (Czechoslovak sources and documents 7 -Çekoslovak kaynakları ile belgeleri. 7).

BENES, E. Probleme der Tscheshoslovakischen Republik. Kundgebungen des Präsidenten der Republik E. Benes in Nordböhmen. Prag, 1936, 49 sayfa.

(Tshechoslovakische Quelen und Dokumente No. 13).

BLUM. L. L’exercice du Pouvoir. Discours (İktidarın yürütümü. Söylevler). Paris, 1937, 358 sayfa.
CACHIN, M. Le capitalisme en déclin veut se sauver par la guerre contre 1’U.R.S.S. Discours prononcé à la Chambre des dèputès, le 8 Mars 1932 (Çöken kapitalizm Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’ne karşı bir savaşla kendini kurtarmak istiyor. 8 Mart 1932 tarihinde Millet Meclisi’nde verilen söylev). Paris, 1932, 20 sayfa (Publications du Parti Communiste Français (Fransız Komünist Partisi yayınları).
CACHIN, M. La préparation méthodique de la guerre contre 1’Union Soviétique. Le rôle de 1’impérialisme Française. Les faits. Les preuves. Discours prononcé à la XI.Session plénière du C.E. de 1’l.C. Avril 1931 (Sovyetler Birliği’ne karşı metodik bir savaşın hazırlanması. Fransız emperyalizminin rolü. Olgular. İspatlamalar. Fransız Komünist Partisi Yürütme Komitesi’nin XI.Toplantısında verilen söylev, Nisan 1931). Paris, 1931, 52 sayfa.
CHURCHILL, W.S. Arms and the Covenant. Speeches. Londra, 1938, 466 sayfa.
CHURCHILL, W.S. Step by step. 1936-1939. New York, 1939, XII-323 sayfa.
EDEN, A. Foreign affairs. Londra, 1939, XVI-356 sayfa.
HOOVER, H.C. The state papers and other public writings of Herbert Hoover. Collect. and ed. by W. St. Myers. Vol 1-2 (March 4, 1929 to March 4, 1933). New York, 1934.
KROFTA, K. La Tchécoslovaquie et la crise de la sécurité collective. Exposé du ministre des Affaires étrangères fait devant les Commissions des Affaires étrangères de la Chambre et du Sénat le 22 Octobre 1936. (Çekoslovakya ve ortak güvenlik bunalımı. Dışişleri Bakanı tarafından Meclis ve Senato Dışişleri Komisyonları önünde 22 Ekim 1936 tarihinde yapılan açıklama) Prag, 1936, 61 sayfa (Sources et documents Tchécoslovaques. No 36-Çekoslovak kaynakları ve belgeleri. No. 36).
ROOSEVELT, F.D. Addreses and messages of F.D. Roosevelt. Comp. from official sources, intended to present the chronological development of the foreign policy of the United States from the announcement of the god neighbour policiy in 1933, including the war declarations. Development of United States Foreign policy. Washington, 1942, VI-150 sayfa (77th Congress, 2 session. Snete. Document no. 188.

ROOSEVELT, F.D. Looking forward. Londra, 1933, 279 sayfa.
ROOSEVELT, F.D. On our way. New York, 1934, XIV-300 sayfa.
SAITO, H. Japan's policies and purposes. Sections from recent addreses and writings Boston, 1935, X-231 sayfa.
SCHACHT, C.H. Weimarer Rede. Reichsbankpräsiden und beauftragter Reichswirtschaftsminister H. Schact über Aussenhandelsfragen. Ausfünrungen. Berlin, 1934, 34 sayfa.
WELLINGTON KOO. The open door policy and world peace. Londra, 1939, 24 sayfa (The eleventh Richard Cobden lecture.

D) Anılar, Günceler ve Yazışmalar

DAVIES, J. E. Mission to Moscow, record of confidential dispatches to the State Department, official and personal correspondence, current diary and journal entries, including notes and comment up October 1941. New York, 1941, XXII-662 sayfa.
DAWES, Ch. G. Journal as Ambasador to Great Britain... Foreword by H. Hoover New York, 1939, IX-442 sayfa.
DODD, W.E. Ambassador Dodd's diary, 1933-1938; ed. by W.E. Dodd; with an introd. by Ch. A Beard. New York, 1941, XVI-464 sayfa.
HENDERSON, N.M. Failure of a mission, Berlin, 1937-1939. New York-Londra, 1940, XI-334 sayfa.
SHIRER,W.L. Berlin diary. The journal of a Foreign Correspondent, 1934-1941 New York, 1941, VI-605-XXI sayfa.

E) Tarih Araştırmaları ve Siyaset Hayatına Toplu Bakışlar

Washington'dan Cenova'ya. (Yazılar Derlemesi.) Moskova, 1922, 131 sayfa.
Çekoslovakya olayları üzerine ("Pravda" "İzvestiya" gazeteleriyle "Propagandist" dergisinde çıkan yazılar. Stalingrad 1938, 64 sayfa.

BOŞKOVİÇ, B. Balkanlar'da yeni bir patlamanın arifesinde. Moskova, 1934, 103 sayfa (İtalya ile Yugoslavya arasındaki uyuşmazlıklar).
BOŞKOVİÇ, B. Balkanlar ve uluslararası emperyalizm. Moskova, 1936, 151 sayfa.
BORİSOV, A. Alman-Japon anlaşması (Doğu'daki savaş yuvası). Moskova, 1937, 103 sayfa.
DAŞEVSKİ, G. İspanya'daki beşinci faşist kol, Moskova, 1938, 112 sayfa. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği. Dünya ekonomisi ve politikası Enstitüsü.)
GUROVSKİ, A. 1918-1919 yıllarında Rusya'nın güneyindeki Fransız müdahalesi. Moskova,Leningrad, 1928, 268 sayfa.
GUİRÇENKO, V. 1918-1920 yılları arasında Buryat-Moğolistan'daki yabancı müdahalesi. Ulan Ude, 1940, 110 sayfa. Dilbilim, edebiyat ve tarih konularında Buryat-Moğol bilimsel araştırmalar Enstitüsü.
HELBRAS, P. Fransa'nın dış ve iç politikası. Moskova, 1939, 176 sayfa. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği. Dünya ekonomi ve politikası Enstitüsü.)
İVANOV, L. Emperyalist Devletler arasındaki deniz rekabeti. Moskova-Leningrad 1936, 292 sayfa. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği. Dünya ekonomi ve politikası Enstitüsü.)
İVANOV, L. Silahsızlanma Konferansının başarısızlığı. (Ek: Belli başlı Konferans belgeleri.) Harkov, 1934, 457-6 sayfa. (Komünizm Akademisi. Dünya ekonomi ve politikası Enstitüsü.)
Ruhr sorunu üzerine belgeler. (Alman topraklarının Fransa-Belçika tarafından işgalinin sonuçlarının tarihi.) Moskova, 1923, 219 sayfa.
Tazminatlar sorununda yeni bir aşama. E. VARGA, V. GORFİNKEL, T. LOUFBOHEN, A. ROMANSKİ ve İ. FENGAR'ın katkılarıyla gerçekleşen kolektif yapıt. Moskova, 1929, 184 sayfa. (Komünizm Akademisi. Dünya ekonomi ve politikası Enstitüsü.)
Young planı. Tam metin ve G. Solovey (ile arkadaşlarının) yazıları. F. Rotstein'ın önsözüyle ve yönetiminde. Moskova, 1930, 291 sayfa.
KOGAN, A. Kahraman Çin halkının Ulusal Kurtuluş Savaşı. Moskova, 1939, 144 sayfa (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi. Dünya ekonomi ve politikası Enstitüsü.)
KORVATSKİ, V. Pan-Avrupa ve Tuna Federasyonu. Moskova, 1933, 226 sayfa.

Kuzey-Doğu Afrika için yapılan mücadele. (Yazılar.) Malzemeler ve haritalar. Moskova, 1936, 88 sayfa.
LEMİN, İ. Saldırganlar bloğu üzerine. Moskova-Leningrad, 1938, 96 sayfa.
LEMİN, İ. Almanya ve Japonya'daki savaş propagandası. Moskova, 1934, 171 sayfa. (Komünizm Akademisi. Dünya ekonomisi ve politikası Enstitüsü.)
Kapitalist ülkelerdeki silahlar. E. Varga yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1938, 239 sayfa. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Akademisi. Dünya ekonomi ve politikası Enstitüsü.)
LİSOVSKİ, P. İtalyan faşizminin Etiyopya macerası. Moskova-Leningrad, 1939, 244 sayfa. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi. Dünya ekonomi ve politikası Enstitüsü.)
Mançurya'nın işgali ve emperyalistlerin mücadelesi. Yazılar ve belgeler derlemesi. Moskova, 1932, 168 sayfa. (Komünizm Akademisi. Dünya ekonomisi ve politikası Enstitüsü., Sömürgeler seksiyonu, Çin kesimi.)
SEGAL, J. Alman faşizminin maceracı politikası ideolojisi. Moskova, 1939, 200 sayfa.
STEIN, B. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin dış ticaret politikası. Moskova-Leningrad, 1925, 140 sayfa.
STEIN, B. ve RAPOPORT, A. 12 Ekim 1925 tarihinde imzalanan Sovyet-Alman ticaret anlaşması. Moskova-Leningrad, 1926, 278 sayfa.
TERENTİEV, N. Uzak Doğu'daki savaş yuvası. Moskova, 1934, 256 sayfa.
TRENİN, İ. Faşist Alman diktatoryasının işleyiş düzeni. Taşkent, 1942, 231 sayfa. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi'ne bağlı Hukuk Enstitüsü.)
VARGA, E. Dawes planı ve 1924 Dünya bunalımı. Moskova, 1925, 127 sayfa.
VARGA, E. Portekiz ve İspanya'daki faşist müdahale. Moskova, 1937, 32 sayfa.
VOİTİNSKİ, G. Doğu Çin demir yolu hattı ve emperyalistlerin Çin politikası. Moskova, 1930, 72 sayfa. (Komünizm Akademisi. Dünya ekonomisi ve politikası Enstitüsü.)
YAN ÇU LAY. Japon emperyalistleri Şanghay'da. Moskova, 1932, 80 sayfa. (Komünizm Akademisi. Dünya ekonomisi ve politikası Enstitüsü.)
AHLERS, J. Japan closing the "open door" in China Prepared under the auspices of the Council of İnternational Affairs. Çunging-Şanghay, 1940.

VIII-140 sayfa (Political and economic studies. No 8).
AMERY, L.S. The German colonial claim Londra-Edinburgh, 1939, 19 sayfa.
ANDRE, A. La révolte Druze et l'insurrection de Damas 1925-1926 (1925-1926 yıllarındaki Dürzi ayaklanması ve Şam kalkışması). Paris, 1937, 243 sayfa. (Bibliothèque Historique -Tarih Kitaplığı).
AULD, G.P. The Dawes plan and the new economics. With foreword by R.C. Dawes Garden City-New York, 1927, 317 sayfa.
The background and isues of the war. By H.A.L. Fischer, A.D. Lindsay, G. Murray and others. Oxford, 1940, VI-141 sayfa.
BASTIN, J. L'affaire d'Ethiopie et les diplomates (1934-1937) (Etiyopya davası ve diplomatlar, 1934-19377. Brüksel-Paris, 1938, 419 sayfa.
BEER, M. Die Auswärtige Politik das dritten Reiches. 3. Aufl. Zürich, 1935, 171 sayfa.
BERNHARDT, G. Die Deutsche Tragëdie. Der Selbstmord einer Republik. Prag, 1933, 342 sayfa.
BERTHAM, J. Nord China front Londra, 1939, XVI-514 sayfa.
BISSON, T.A. American policy in the Far East, 1931-1940. New York, 1940, XI-62 sayfa (İnstitute of Pacific Relations).
BISSON, T.A. Japan in China. New York, 1938, 417 sayfa.
BLONDEL, G. Le triomphe du Germanisme (Alman ırkçılığının zaferi). Paris, 1934, 182 sayfa.
BLUM, L. Les problèmes de la paix (Barışın sorunları). Paris, 1931, 213 sayfa.
BONN, M.I. Der neue Plan als Grundlage der deutschen Wirtschaftpolitik Münih-Leipzig, 1930, VIII-266 sayfa (Veröffentlichungen des Instit. für Finanzwesen an der Handels-Hochschule. Berlin.
BONNAMOUR, G. Le rapprochement Franco-Allemand. Edition augm de trente pièces Jointes. Comprenant: Les paiments Allemands. Le plan Dawes, les correnpondances diplomatiques entre l'Angleterre et la France au sujet des traités signés à Locarno et le texte complet des dits taités (Fransız-Alman yakınlaşması. Otuz belge eklenerek genişletilmiş baskı. Ek bölüm şunları içermektedir: Alman borçları, Dawes planı, İngiltere ile Fransa arasında Locarno'da imzalanmış olan anlaşmalar hakkında yapılan diplomatik yazışmalar ve söz konusu anlaşmaların tam metni). Paris, 1927, 386 sayfa.

BONNEL, A. Th. German control over international economic relations, 1930-1940 Urbana (Illinois-A.B.D.), 1940, 167 sayfa (Illinois studies in social sciences, vol. 26).

BONY, R. Désarmement naval. La conférence de Londre (Denizde silahsızlanma. Londra Konferansı). Paris, 1930, 284 sayfa.

Britain in depresion. A record of British industries since 1929. Prepared by a Research committee of the economic and statistic section of the British association. Londra, 1935, VIII-473 sayfa.

BROMLEY, J. ve COATES, W.P. The Ottawa Conference and Anglo-Soviet trade... With a pref. by G. Ansbury.

BUCKLEY, H. Life and death of the Spanish republic. Londra, 1940, 431 sayfa.

BUK, P. La tragédie Tchécoslovaque de Septembre 1938 à Mars 1939 (Eylül 1938'den Mart 1939'a Çekoslovak tragedyası). Paris, 1939, 207 sayfa.

CAMERON, E.R. Prologue to appeasement Washington, 1942, 228 sayfa.

CANTALUPO, R. L'Italia Musulmana Roma, 1928, 434 sayfa.

CHANDAN, K.S. Les nouveaux Balkans. Le pacte Balkanique. Le rapprochement Bulgaro-Yougoslave et le Roi III.Boris (Yeni Balkanlar. Balkan paktı. Bulgar-Yugoslav yakınlaşması ve Kral III.Boris.) Paris, 1934, 270 sayfa.

CHAMBERLAIN, W.H. Japan over Asia. Boston, 1937, XII-395 sayfa (Atlantic montly pres book).

CHANG CHUNG TAO. Les traités inégaux de la Chine et l'attitude des puissances (Çin'in eşit olmayan bir şekilde imzaladığı anlaşmalar ve büyük Devletlerin tavrı). Paris, 1929, 216 sayfa.

CHAPUT, D.A. Disarmament in British Foreign policy Londra, 1935, 432 sayfa.

CHARLES, R. Le statut de Tanger, son passé, son avenir (Tanca kentinin statüsü, geçmişi ve geleceği). Cezayir, 1927, 193 sayfa.

CHURCHILL, W.S. While England slept. A survey of world afairs, 1932-1938... With a pref, and notes by R.S. Churchill, New York, 1938, XII-404 sayfa.

COCKBURN, C. Britain's Cliveden set. "Current History" 1938 Şubat sayısı, s. 31-34.

La Conférence monétaire et économique (Londres, 1933). Exposé des travaux préliminaires, suivi d'un exposé sommaire des principaux antérieurs de e'organisation économique et fiancière de la Sociéte des Nations (Moneter ve ekonomik Konferans (Londra, 1933). Milletler Cemiyetinin belli başlı çalışmalarının toplu bir açıklamasıyla izlenen, hazırlık çalışmalarının açıklaması). Cenevre, 1933, 105 sayfa (Société des Nations. Secrétariat -Milletler Cemiyeti -Sekreterlik).

COUDENHOVE-CALERGI, R.N. Crusade for Pan-Europe New York, 1943, 318 sayfa.

COULON, P. La conférence du désarmement (Silahsızlanma Konferansı). Paris, 1934, 238 sayfa.

Dantzig et quelques aspects du problème Germano-Polonais par H. Strasburger, C. Smogorzewski, etc. (Dantzig ve Almanya-Polonya sorununun bazı yanları. Yazanlar: H. Strasburge, C. Smogorzewski ve başkaları). Paris, 1932, VI-315 sayfa (Publications de la Conciliation İnternationale. Bulletins no. 1-5, 1932-Uluslararası Uzlaşma (örgütü) yayınları. 1-5 numaralı bültenler, 1932).

DAWES, R.C. The Dawes plan in the making... With foreword by F.O. Lewden Indianapolis A.B.D.), 1925, 525 sayfa.

DEAK, F. The Hungarian-Rumanian land dispute: A study of Hungarian property rights in Transsylvania, under the treaty of Trianon. With an introd by G.W. Wickersham New York, 1928, XIV-272 sayfa.

DENDIAS, M. L'organisation du Proche-Orient et le mouvement de rapprochement bBlkanique... Préf. de H. d. Jouvenel (Yakın Doğu'daki örgütlenme ve Balkanlar'daki yakınlaşma hareketi... H. de Jouvenel'in önsözüyle) Paris 1935, 182 sayfa.

DEVOGHEL, E. La question Romain sous XII.Pie et Mussolini (XII.Pie'ın papalık ve Mussolini'nin iktidarı döneminde Roma sorunu). Paris, 1929, IV-339 sayfa.

DOBRIN, C.J. Les optionnaires Hongrois et la Réforme agraire Roumaine (Macar seçicileri ve Romen toprak Reformu). Paris, 1929, 249 sayfa.

DURAND, R. Le Problème de Tanger. Préf. de J. Bainville (Tanca sorunu. J. Bainville'in önsözüyle). Paris, 1926, 132 sayfa.

DUTCH. O. (takma ad.) Hitler's 12 apostles. New York, 1940, 549 sayfa.

ERCKNER, S. L'Allemagne, champ de manoeuvre. Le fascisme et la guerre. Présenté par P. Langevin, L. Lévy-Bruhl et M. Prenant. Adapté de

l’Allemand par L. Limon (Almanya, manevra alanı. Faşizm ve savaş. P. Langevin, L. Lévy-Bruhl ve M. Prenant’ın tanıtma yazılarıyla. Almanca’dan uyarlayan: L. Limon). Paris, 1939, X-219 sayfa. Institut pour l’étude du fascisme-Faşizm üzerine incelemeler ve araştırmalar Enstitüsü).
ERCKNER, S. Die grose Lüge. Hitlers Verscwörung gegen den Frieden Paris, 1936, 250 sayfa.
FABRE-LUCE, A. Locarno sans rêves (Hayallerden arındırılmış olarak Locarno). Paris, 1927, 242 sayfa.
FALCON, C. Madrid. Chronique. Traduit de l’Espagnol par G. Benichou (Madrid. Kronik. İspanyolca’dan çeviren: G. Benichou). Paris, 1939, 358 sayfa.
FLEİSHER, W. Our enemy Japan. (Garden City-New York, 1943, IX-236 sayfa).
Franco’s rule. Back to the Middle Ages. A survey. (Londra, 1936, XIII-234 sayfa).
FRIEDMAN, I.S. British relations with China. 1931-1939. New York, 1940, X-X-255 sayfa (Institute of Pacific Relations Inquiry series).
GANNES, H. ve REPARD, Th. Spain in revolt. 2ed ed. revised. New York, 1937 XII-235 sayfa.
GARMER, J.P. La tragédie de Dantzig (Danzig tragedyası). Paris, 1935, 276 sayfa.
GAULIS, B.G. La question Arabe. De l’Arabie du Roi Ibn Saoud à l’indépendance Syrienne (Arap sorunu. Kral İbn Saud’un Arabistan’ından Suriye’nin bağımsızlığına). Paris, 1930, 308 sayfa.
Germany’s colonial demands... with a concluding chapter b, V. Harlow. Londra, 1939, XII-272 sayfa.
GLASGOW, G. From Dawes to Locarno; being a critical record of an important achievent in European diplomacy 1924-1925. With a foreword by J. R. Mac Donald Londra, 1925, XIV-185 sayfa.
GOIFFON, P. Les causes coloniales dans les accords Franco-İtaliens du 7 Janvier 1935 (7 Ocak 1935 tarihinde yapılan Fransız-İtalyan anlaşmalarındaki sömürge sorunlarına ilişkin hükümler. Lyon, 1936, 210 sayfa.
GREER, G. The Ruhr-Lorraine industrial problem. A study of the economic inter-dependence of the two regions and their relation to the reparation

question. Londra, 1925, XX-348 sayfa.
HARRIS, W.B. France, Spain and the Rif (Fransa, İspanya ve Rif). Londra, 1927, XII-338 sayfa.
HEARNSHAW, F.J. C. Prelued to 1937. Being a sketch of the critical years A.D. 1931-1936 Londra, 1937, IX-180 sayfa.
HEIDEN, K. Geschisthe der National Sozialismus. Die Karriere einer Idee Berlin, 1933, 304 sayfa.
HEIDEN, K. One man against Europe. New York, 1939, 279 sayfa.
HENRI, E. Litler over Europe?.. Transl. M. Davidson. Londra, 1934, VIII-307 sayfa.
HERNANDEZ MIR, F. Del desastre a la victoria (1921-1926). El Rif por Espana Madrid, 1927, 244 sayfa.
HIGHLEY, A. The first sanctions eqperiment (A study of League procedures). Cenevre, 1938, 141 sayfa (Geneve studies. Vol. 9. No 4, 1938).
HOEPLI, H.U. England im Nahen Osten. Des Königreich Irak und die Mossulfrage Erlangen, 1931, XTI-168 sayfa (Erlangen Abhandlungen zur mitleren und neuren Geschichte. Bd. 10).
HOLCOMBE, A.N. The Chinese revolution. A phase in the regeneration of a world power Cambridge. Mass. (A.B.D.), 1930, XIV-401 sayfa (The Bureau of international research of Harvard University and Radcliff College).
HUBERT-JACQUES, A. L'aventure Riffaine et ses dessous politiques (Rif macerası ve işin siyasal içyüzü). Paris, 1927, 378 sayfa.
Information and opinion concerning the Japanese invasion of Manchuria and Shanghai from sources other than Chinese. Ed. by K.N. Lei Şanghay, 1932, XI-445 sayfa.
Die interallierten Schulden. Ihre Entstehung und die ihre Behandlung im Young. Plan. Bearb. im Statistischen Reichsammt Berlin, 1930, 202 sayfa. (Einzelschriften zur Statistik des Deutschen Reichs. No 11).
JOHNSTONE, W.C. The United States and Japan's new order... Reved. Londra, 1941, XII-403 sayfa.
KELCHNER, W.H. Latin American relations with the League of Nations Boston, 1930, 207-XIII sayfa (World peace foundation pamphlets).
KER, A. Le Comité des forges et l'occupation de la Ruhr (Demir dökümhaneleri Komitesi ve Ruhr'un işgali. Paris 1923, 32 sayfa).

KERNER, R.J. ve HOWARD, H.N. The Balkan Conferences and the Balkan Entente, 1930-1935 Berkeley (A.B.D.). 1936, 271 sayfa.
KING, W.V.K. Wellington Koo's Foreign policy Şanghay, 1931, 141 sayfa.
KLOTZ, H. Germany's secret armaments. Tr. by H.J. Stenning. Londra, 1934, 190 sayfa.
KOEVES, T. Satan in top hat. The biography of Franz von Papen New York, 1941, X-359 sayfa.
LANIA, L. Der Hitler-Ludendorff Prozess. Berlin, 1925, 134 sayfa.
LAPRADELLE, A.G. Le conflit İtalo-Ethiopien (İtalya-Etiyopya çatışması. Paris, 1936, 672 sayfa).
LIPPMAN, W. The United States in world affairs. An account of American Foreign Relations 1932. New York-Londra, 1933, XVI-355 sayfa.
LOOSLI-USTERI, C. Geschichte der Konferenz für die Herabsetzung und die Begrenzung 1932-1934. Ein politischer Weltspiegel Zürih, 1940, XXII-867 sayfa.
LUDECKE, K.G.W. I knew Hitler. The story of a Nazi who escaped the blood purge New York, 1938, XIV-814 sayfa.
MACHRAY, R. The stuggle for the Danube and the Little Entente 1929-1938 Londra, 344 sayfa.
MARTELLI, G. Italy against the world. The first complete and impartial account of Italy's repudiation of the League and her conquest of Abyssinia by an English author writing with an intimate knowledge of the facts Londra, 1937, XII-316 sayfa.
MAUPAS, J. La Sarre et son rattachement à l'Allemagne (Sarre ve bu bölgenin Almanya'ya bağlanışı). Paris, 1936, 293 sayfa.
MILLER, D.H. The peace pact of Paris. A study of the Briand-Kellogg treaty New York-Londra, 1928, VII-287 sayfa.
MONCHICOURT, C. Les Italiens et l'accord Laval-Mussolini de 1935 (İtalyanlar ve 1935 yılındaki Laval-Mussolini anlaşması). Paris, 1938, 233 sayfa.
MONTESQUIEU-FEZENSAC, P. Rapports de la Papauté avec le Royaume d'Italie depuis 1870. Le traité de Latran, 11 Février 1929 (Papalık Devletinin 1870 yılından bu yana İtalya Krallığıyla olan ilişkileri. 11 Şubat 1929 tarihinde imzalanan Latran anlaşması). Paris, 1936, 151 sayfa.
MORROW, I.F.D. The peace settlement in the German-Polish border-lands. A study of conditions to day in the pre-war Prussian provinces of East and

West-Prussia, Londra, 1936, XIV-558 sayfa.
MOULTON, H.G. ve MOGUIRE, C.E. Germany’s capacity to pay. A study of the reparation problem. Washington, 1923, XIII-384 sayfa (Inst. of economics. Investigations in int. economic reconstruction).
MYERS, D.P. Origin and conclusion of the Paris’ pact. The renunciation of war as an instrument of national policy. Boston, 1929, VIII-227 sayfa (World peace foundation pamphlets. Vol. 12 No. 2).
MYERS, W.S. The Foreign policies of Herbert Hoover, 1929-1933. New York, 1940, 259 sayfa.
The Nazi conspiracy in Spain. By the editor of the Brown book of the Hitler terror. Transl. from the German manuscript by E. Burns. Londra, 1937, 256 sayfa.
NİCOLSON, H. (ve arkadaşları). Germany and the Rhineland. A record of the proceeding if the three meetings held at Chatam house on March 18th, March 25 the and April 2nd, 1936... Together with observations by A.V. Alexander and oth. Londra, 1936, 72 sayfa (Special suppl. to “İnternational Affairs”).
NİKOLICH, D. Les différents de frontières de l’Albanie et le traité İtalo-Albanais du 27 Novembre 1926 (Arnavutluk’un sınır anlaşmazlıkları ve 27 Kasım 1926 tarihinde imzalanan İtalyan-Arnavut anlaşması). Paris, 1927, 231 sayfa.
NONU, J.M. Le réglement des dettes interallièes et le plan Dawes (Müttefikler-arası borçların ödenme tarzı ve Dawes planı). Paris, 1929, 630 sayfa.
Nuremberg contre l’Allemagne. Un congrès contre la liberté et la paix (Almanya’ya karşı Nuremberg. Hürriyete ve barışa karşı bir kongre). Paris, 1936, 159 sayfa.
O’CONROY, T. The menace of Japan. 3d İmpr. ed. Londra, 1933, 294 sayfa.
PADELFORD, N.J. International law and diplomacy in the Spanish civil strife. New York, 1939, XXVII-710 sayfa (Bureau of international research. Harvard University and Radcliffe College).
PADELFORD, N.J. Peace to the Balkans. New York, 1935, 318 sayfa.
Pas de blocus contre l’Espagne républicaine! Déclarations de J. Duclos, J. Zyromski, E. Hénaff, G. Branting à leur retour d’Espagne devant la Conférence de la presse le 16 Septembre 1936 (Cumhuriyetçi İspanya’ya

karşı abluka olmaz! İspanya dönüşü 16 Eylül 1936 tarihinde yaptıkları basın konferansında J. Duclos, J. Zyromski, E. Hénaff, G. Branting'in demeçleri). Paris, 1936, XXVII-122 sayfa.
PASSE, G. Le plébiscite de la Sarre (Sarre plebisiti). Paris, 1935, 275 sayfa.
PERI, G. Genève-Locarno. La Société des Nations et le pacte de garantie. Préf. de A. Marty (Cenevre-Locarno. Milletler Cemiyeti ve garanti anlaşması. A. Marty'nin önsözüyle). Paris, 1926, 164 sayfa.
PERTINAX. Le partage de Rome (Roma'nın bölüşülmesi). 11.Baskı. Paris, 1929, 310 sayfa.
PICKENS, R.S. Storm clouds over Asia. Our growing Pacific problem. New York-Londra, 1934, X-251 sayfa.
PINON, R. La bataille de la Ruhr 1923 (1923 yılındaki Ruhr savaşı). Paris 1924, 361 (Chroniques de Ministère Poincaré, 11-Poincaré hükûmetinin kronikleri. 11).
RAUSCHHING. H. The voice of destruction (Hitler speaks). New York, 1940, VIII-295 sayfa.
REYNOLDS, B.T. The Saar and the Franco-Germaan problem. Londra, 1934, 279 sayfa.
RIDLEY, F.A. Mussolini over Africa. Londra, 1935, VIII-144 sayfa.
RIDLEY, F.A. Next year's war? A study of irval imperialisms. Londra, 1936, 214 sayfa.
ROBINSON, J. Kommentar der Konvention über das Memelgebiet vom 8. Mai 1924. Cilt 1-2. aunas, 1934.
ROGGE, A. Die Verfassung des Memelgebiets. Ein Kommenta zur Memelkonvention. Berlin, 1928, XVI-494 sayfa. (Handbücher des Ausschusses für Minderheitenrecht. Hrsg. von M.H. Boehm).
ROUSSEAU, Ch. Le conflit İtalo-Ethiopien devant le droit international. Préf. de G. Scelle (Devletler hukuku karşısında İtalya-Etiyopya çatışması. G. Scelle'in önsözüyle). Paris, 1938, XI-280 sayfa.
The Saar problem. Issued by the Information department. Royal institute of İnternational Affairs. Londra, 1934, 40 sayfa. (Information department papers. No. 11, 14).
The Saar plebiscite. Cenevre, 1935, 41 sayfa (League of Nations questions. 1).
SARAILIEFF, G.V. Le conflit Gréce-Bulgare d'Octobre 1925 et son réglement par la Société des Nations (Ekim 1925'teki Yunan-Bulgar

çatışması ve çatışmanın Milletler Cemiyeti tarafından çözülüşü). Amsterdam, 1927, 165 sayfa.
SCHACHT, H. Das Ende der Reparationen. Oldenburg, 1931, 246 sayfa.
SCHUMAN, F.L. Europe on the eve. The crisis of diplomacy, 1933-1939. New York-Londra, 1939, XV-573-XIII sayfa.
SHOTWELL, J.T. War as an instrument of national policy and its renunciation in the pact of Paris. New York, 1929, X-310 sayfa.
SIMONE, A. (Takma ad). J'accuse! The men who betrayed France. Introduction b, C. Beals. Paris, 1945, 354 sayfa.
SIRDAR IKBAL ALI SHAH. The tragedy of Amanullah. Londra, 1933, 288 sayfa.
SPIELHAGEN, F. Spione und Verschwörer in Spanien. Nach offiziellen NationalSozialistischen Dokumenten. Paris, 1936, 176 sayfa.
STIMSON, H.L. The Far Eastern crisis. Rocellections and observations. New York-Londra, 1936, XII-293 sayfa.
STRUPP, K. Das Werk von Locarno. Eine Völkerrechtlich-politische Studie. Berlin-Leipzig, 1926, 180 sayfa.
STUART, G.H. The international city of Tangier. Stanford Üniversitesi (California), Londra, 1931, XIII-323 sayfa.
STUDNICKI, W. System polityczny Europy a Polska. Varşova, 1935, 325 sayfa.
SUCHE, J. Der Meerengenvertrag von Montreux vom 20. Juli 1936 und seine Vorgeschichte (seit 1918). Münih-Leipzig, 1936, 73 sayfa. (Neue Reihe staatswissenschaftlicher Arbeiter.. H. 4).
Survey of American Foreign Relations. Ed. by Ch. P. Howland. Cilt 1-4. New Haven, 1928-1931. (Publications of the Council on Foreign Relations).
TULLIE, A.R. La Mandchourie et le conflit Sino-Japonais devant la Société des Nations (Milletler Cemiyeti önünde Mançurya ve Çin-Japon çatışması). Paris, 1935, 379 sayfa.
The United States in world affairs. An account of American Foreign Relations, 1932-1939 By W.H. Shepardson, in collaboration with W.D. Scroggs. New York-Londra, 1933-1939 (Council of Foreign Relations).
"VIGILANTES", takma ad. Why we are losing the peace; the National government's Foreign policy; its causes, consequences and cures. Londra, 1939, 192 sayfa.

WARSAMY, G.D. La convention des Détroits (Boğazlar anlaşması). Paris, 1937, 158 sayfa.
WERTH, A. France and Munich before and after the surrender. New York-Londra, 1939, 447 sayfa.
WHEELER-BENNET, J.W. ve LATIMER, H. Informations on the reparation settlement being the background and history of the Young Plan and the Hague agreements 1929-1930. With a foreword by Ch. Addis. Londra, 1930, 253 sayfa (Information series. No. 6).
WHEELER-BENNET, J.W. The pipe dream of peace. The story of the collapse of disarmament. New York, 1935, XVI-302 sayfa.
WILLOUGHBY, W.W. Japan's case examined, with supplementary chapters on the Far Eastern policies of the United States, and the significance to the world of the conflict in the Far East. New York, 1940, X-237 sayfa.
WILLOUGHBY, W.W. The Sino-Japanese controversy and the League of Nations Baltimore, 1935, 733 sayfa.
WIRSING, G. Deutschland in der Weltpolitik. Jena, 1933, 204 sayfa.
WOU, P. La vérité sur la Mandchourie. Préf. de M.C. Rousseau (Mançurya konusundaki gerçek. M.C. Rousseau'nun önsözüyle). Paris, 1936, X-291 sayfa.

1919-1939 DÖNEMİ İÇİN YARDIMCI KAYNAKÇASI

(Bu dönemdeki uluslararası sorunlara ve Devletler hukuku uygulamalarına ilişkin bilgi ve haber kaynakları)

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ:

Pravda (Hakikat), Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi'nin ve Moskova Komitesi'nin organı. St.Petersburg-Moskova, 1912.

Izvestiya (Haberci): Asıl adı: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Emekçi Milletvekilleri Sovyetlerinin Habercisi. Moskova, 1917.
Trud (Emek), Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği sendikaları Merkez Konseyi'nin organı. Moskova, 1921.

BÜYÜK BRİTANYA:

Times, Londra, 1785.
Manchester Guardian. Manchester, 1821.
News Chronicle. Londra, 1846.
Daily Telegraph and Morning Post. Londra, 1855.
Daily Herald. Londra, 1912.
Daily Worker. Londra, 1930.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ:

New York Herald Tribune. New York, 1841.
New York Times. New York, 1851.

FRANSA:

Le Temps. Paris, 1861.
Journal Officiel de la République Française. Paris, 1869.
L'Humanité. Paris, 1904.
L'Oeuvre. Paris, 1904.
L'Erre Nouvelle. Paris, 1917.
Le Populaire. Paris, 1918.

BELÇİKA:

İndépendance Belge. Brüksel, 1829.

İSVİÇRE:

Neue Züricher Zeitung. zürih, 1779.
Journal de Genève. Cenevre, 1826.

ALMANYA:

Vossische Zeitung. Berlin, 1704.
Kölnische Zeitung. Kolonya, 1802.
Frankfurter Zeitung. Frankfurt, 1856-1943.
Berliner Tageblatt. Berlin, 1871.
Vorwärts. Berlin, 1884-1933.
Völkischer Beobachter. Münih, 1886.
Die Rote Fahne. Berlin, 1918-1933.

İTALYA:

Il Cordiere della Sera. Milano, 1883.
Il Giornale d'Italia. Roma, 1901.
Il Popolo d'Italia. Milano, 1913.

AVUSTURYA:

Neue Freie Presse. Viyana, 1864.

VATİKAN:

L’Osservatore Romano. Vatikan Sitesi, 1861.

B) Dergiler

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ:

Kızıl Arşivler. İçişleriyle görevli Halk Komiserliği Arşivleri yüksek yönetim kurulunca yayınlanan tarih dergisi. Moskova, 1922-1941.
Bolşevik. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi’nin teorik ve politik dergisi. Moskova, 1924.
Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği Bülteni. Moskova, 1920-1922.
Dünya ekonomisi ve politikası. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi’ne bağlı Dünya ekonomisi ve politikası Enstitüsü’nün dergisi. Moskova, 1926.
Marksist Tarihçi. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi’ne bağlı tarih Enstitüsü’nün dergisi. Moskova, 1926-1941 (1941 yılının ortasından itibaren Tarih Dergisi ile birleşmiştir).
Tarih Dergisi. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği bilimler Akademisi’ne bağlı Tarih Enstitüsü’nün dergisi. Moskova, 1941-1945.
Dışişleriyle görevli Halk komiserliği’nin Habercisi. Moskova, 1919-1920.
Barışsever. Siyasal, ekonomik ve sosyal dergi. Moskova, 1934-1938.
Uluslararası hayat. Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği’nin dergisi. Moskova, 1922-1930.

BÜYÜK BRİTANYA:

Observer. Londra, 1791.
Economist. Londra, 1843.
Saturday Review. Londra, 1855-1938.
Fortnightly. Londra, 1865 (eski adıyla: Fortnightly Review).
Contemporary Review. Londra, 1866.

Nineteenth Century and After. Londra, 1877.
National Review. Londra, 1883.
English Review. Londra, 1908-1937 (1938 yılında National Review olmuştur).
Round Table. Londra, 1910.
Near East and India. Londra, 1911-1935.
New Statesman and Nation. Londra, 1913 (1931 yılına kadar da New Statesman adıyla çıkmıştır).
Bulletin of İnternational News. Londra, 1924.
International Affairs (Royal Institute of İnternational Affairs'in Dergisi). Londra, 1927.
Political Quarterly. Londra, 1930.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ:

World Affairs. Washington, 1837.
Nation. New York, 1865.
Political Science Quarterly. Academy of political science of Columbia University'nin Dergisi. New York, 1886.
American Journal of İnternational Law. Washington, 1907.
New Masses. New York, 1911.
Current History..., New York, 1914.
New Republic. New York, 1914.
Foreign Policy Bulletin. Foreign Policy Association'un Dergisi. New York, 1921.
Foreign Affairs. New York, 1922.
Pasific Affairs. Institute of Pasific Relations'ın Dergisi. New York, 1926.
Foreign Policy Reports. Foreign Policy Association'ın Dergisi. New York, 1926.
Chronicle of World Affairs. New York, 1928.
Journal of Modern History. Chicago, 1929.

FRANSA:

Revue des Deux Mondes. Paris, 1829.
Revue Bleue. Paris, 1863.
Journal du Droit İnternational. Paris, 1874.
Nouvelle Revue. Paris, 1879.
Revue d’Histoire Diplomatique. Société d’Histoire Diplomatique’in Dergisi. Paris, 1887.
Revue Mondiale. Paris, 1890.
Revue de Paris. Paris, 1894.
Revue Générale du Droit İnternational Public. Paris, 1894.
Revue Politique et Parlementaire. Paris, 1894.
Revue Critique du Droit İnternational. Paris, 1905.
Correspondance d’Orient. Questions Méditerranéennes. Paris, 1908.
Europe Nouvelle. Revue des Questions Extérieures... Paris, 1918 (İki ayda bir: Europe Nouvelle Documentaire başlığıyla bir ek çıkartır).
Revue de France. Paris, 1921.
Revue d’Histoire Moderne. Société d’Histoire Moderne’in Dergisi. Paris, 1926.
Affaires Etrangères. Revue. Manuelle de Documentation İnternationale et Diplomatique. Paris, 1931.
Chronologie Politique İnternationale. Paris, 1936.

ALMANYA:

Neue Zeit. Wochenschrift der deutschen Sozialdemokratie. Stuttgart, 1882-1933.
Sozialistische Monatshefte. Berlin, 1897-1932.
Weltwirtschaftliches Archiv. Zeit des Instituts für Weltwirtschaft und Seeverkehr der Universität Kiel, 1913.
Vierteljahrschrift für Politik und Geschichte. Berlin, 1917 (1929 yılına kadar: “Archiv für Politik und Geschichte” adıyla yayınlanmıştır).
Europäische Gespräche. Hamburger Monatshefte Auswärtige Politik. Berlin, 1922-1933.
Berliner Monatshefte. Zeitschrift für die Neueste Geschichte. Berlin, 1923.
Europäische Revue. Berlin-Stuttgart, 1925.

Deutsche Diplomatisch-Politische Korrespondenz. Berlin, 1926.
Diplomaten Zeitung. Berlin, 1927.
Monatshefte für Auswärtigen Politik. (Deutsches Institut für Aussenpolitische Forschung.) Essen, 1934.

İTALYA:

Politica. Roma, 1918.
Rassegna di Politica İnternazionale. (Instituto per gli Studi di Politica İnternazionale.) Milano, 1934.
Storia e Politica İnternazionale. Rassegna Trimestrale. Milano, 1939.

1919-1939 DÖNEMİ İÇİN BELLİ BAŞLI BİBLİYOGRAFİK BELGESEL YAPITLAR

A) Dış İlişkiler

Annotated bibliography on disarmament and military questions, prepared by the Library of League of nations. Cenevre, 1931, 163 sayfa.
Annual register; a review of public events at home and abroad.. New series. Londra-New York, 1920.
Bibliographische Vierteljahrshefte der Weltkriegsbücherei. Stuttgart. Hft. 5. Bibliographie zur Geschichte d. Nachfolgestaaten. 2. erg. Aufl., 1935, 99 S. Hft. 10. Bibliographie zur Geschichte des Britischen Reiches in der Nachkriegszeit. 2. erg. Aufl., 1937, 73 S. Hft. 16. Bibliographie zur Geschichte Frankreichs in der Nachkriegszeit, 1938, 79 S. Hft. 19. Bibliographie zur GeschichteItaliens in der Nachkriegszeit. 2. erg. Aufl., 72 S. Hft. 23/24/25. Bibliographie zur neusten Geschichte der Vereinigten Staaten, 1940.

Catalogue of printed books in the library of the Foreign office. Londra, 1926, 1587 sayfa.

LANGER, W.L. ve ARMSTRONG, H.F. Foreign Affairs bibliography. A selected and annotated list of books on İnternational Relations. 1919-1932. New York-Londra, 1933, XVII-551 sayfa.

List of the serial publications of Foreign Governments 1815-1931. Ed. by W. Grigory. New York, 1932, 8-720 sayfa.

MEYER, J. Official publications of European Governments. Paris, 1929.

SMOGORZEWSKI, C. Abrégé d'une bibliographie relative aux relations Germano-Polonaises (Almanya-Polonya ilişkileri üzerine kısa bir kaynakça). Paris, 1933, 144 sayfa (Problèmes politiques de la Pologne contemporaine, III (Supplément) -Çağdaş Polonya'nın siyasal sorunları, III (Ek)).

STRUPP, K. Bibliographie du droit des gens et des Relations İnternationales (Uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler kaynakçası). Lead (Hollanda), 1938, XVIII-521 sayfa.

SVEISTRUP, H. Die Schuldenlast des Weltkrieges. Quellen-und Literatur-Nachweis zu den Interallierten Kriegschulden, den Reparationen und dem Dawes-Plan. 1918-1928. Berlin, 1929, X-277 sayfa.

SVEISTRUP, H. Bündnis-Schulden und Kriegs-Tribute. Vom Dawes-plan zum Youngsplan und Neuen Plan 1928-1930. Literaturnachweis. Berlin, 1931, 111 sayfa.

REISMULLER, G. ve HOFMANN, J. Zehn Jahre Rheinlaandbesetzung. Beschreibendes Verzeichnis des Schrifttums über die Westfragen mit Einschluss des Saargebietes und Eupen-Malmedys. Die selbst-ständig erschienenen Shriften. Breslau, 1929, XII-371 sayfa.

Paris Barış Konferansı

ALMOND, N. ve LUTZ, R.H. An introduction to a bibliography of the Paris Peace Conference. Collections of sources, archive publications and source books. Londra, 1935, 32 sayfa (Hoover war library bibliographical series. II).

ROTHBARTH, M. Bibliographie zum Vertrag von Versailles. Mannheim-Berlin, 1925, 36 sayfa (Vorabdruck aus dem Archiv der Friedensverträge. Bd 2).

Milletler Cemiyeti

BREYCHA-VAUTHIER, A.C. La Société des Nations. Centre d'étude et source d'information. Ce que contiennent ses publications. Introduction par T.P. Sevensma. Préf. J. Avenol (Milletler Cemiyeti. İnceleme merkezi ve haber alma kaynağı. Yayınlarının içeriği. T.P. Sevensma'nın giriş yazısı ve J. Avenol'ön önsözüyle). Yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş Fransızca baskı, Paris, 1937, 104 sayfa.

CARROLL, M.J. Key to League of Nations documents placed on public sale 1920-1929. Boston, 1930, 340 sayfa. Ek 1-4, 1931-1938.

Publications issued by the League of Nations (Catalogue of publications 1920-19357. Cenevre, 1935, 213 sayfa. Ek 1-3, 1937-1939.

B) Doğu Sömürgeler

Manda Altındaki Ülkeler

BIANQUIS, Ph. J. Eléments d'une bibliographie Française de l'après-guerre pour les Etats sous mandat du Proche Orient (Yakın Doğu'da manda altındaki Devletler için savaş sonrasını içeren bir Fransız kaynakçasının öğeleri). Beyrut, 1934, 208 sayfa.

Bibliographia dell'Impero fascista (Colonie e possedimenti). Opere possedute dalla Bibliotheca della Camera fascista. Roma, 1937, VIII-200 sayfa.

Bibliographie d'une histoire coloniale (1900-1930), publiée par A. Martineau, Roussier, Tramond (1900-1930 dönemi için bir sömürge tarihi

kaynakçası. Yayınlayanlar: A. Martineau, Roussier, Tramond). Paris, 1932, XVI-607 sayfa (Premier Congrés International d'histoire coloniale. Paris, 1931 -1931 yılında Paris'te toplanan Birinci Uluslararası sömürge tarihi Kongresi).

HASKELL, D.C. Ethiopia and the Italo-Ethiopian conflict 1928-1936. A selected list of references. New York, 1936, 13 sayfa.

KERNER, R. Northeastern Asia. A selected bibliography. Contributions to the bibliography of the relations of China, Russia and Japan with special reference to Korea, Manchuria, Mongolia and Eastern in Oriental and European languages. Cilt 1-2. Berkeley, California, 1930.

List of Works relating to the Mandates system and the territories under mandate, catalogued in the Library of the League of Nations. Cenevre, 1930, 106 sayfa. Birinci ek. Cenevre, 1934, 56 sayfa.

List of references on Ethiopia (Abyssinia). Washington, 1935, 26 sayfa (U.S. Library of Congress).

NACHOD, O. Bibliographie von Japan (Japonya kaynakçası). Cilt 1-4. Leipzig, 1928-1935.

A post war bibliography of the Near Eastern mandates. A preliminary survey of publications on the social sciences. Dealing with Iraq, Palestine and Trans-Jordan and the Syrian States from... 1918 to... 1929 English facs. Ed. by A. Faris. Gen. ed. S.C. Dodd. Beyrut, Suriye, 1932, 248 sayfa. Publ. of the American University of Beirut. Soc. science, series No. 1).

PRAESENT, H. ve HAENISCH, W. Bibliographie von Japan... Bd 5-6 des von O. Nachod begonnenen Gesamtwerkes. Leipzig, 1937-1940.

SAVADJIAN, L. Bibliographie Balkanique (Balkan kaynakçası). Cilt 1. Paris, 1931.

Selected bibliography of recent publications in the Library of the Royal Colonial institute illustrating the relations between Europeans and Colored Races. Comp. by E. Lewin. Londra, 1926, 62 sayfa. Addenda to bibliography of relations with Colored Races up to February 28, 1927 (1927).

SKAÇKOV, P. Çin için kaynakça. 1730-1930 yılları arasında Çin hakkında yayınlanan kitap ve dergi yazılarının sistematik endeksi. Moskova-Leningrad, 1932, XXIII, 843 sayfa.

Subject catalogue of the library of Royal Empire Society... Comp. by E. Lewin. Cilt 1-5. Londra, 1930-1937.
VARLEY, D.H. A bibliography of Italian colonisation in Africa with a section on Abyssinia. Londra, 1936, 92 sayfa. (Rolay Empire society and Royal Institute of International Affairs).
Die Verträge über Besetzung und Räumung des Rheinlandes und die Ordonnanzen der Interallierten Rheinlandoberkommission in Coblenz. Textausgabe der Verträge und der Ordonnanzen 1. bis 302. und der Anweisungen 1. bis 26. in Französisch und Deutsch nebst einer Karte des besetzen Gebiets. Bearb. und mit Erläuterungen versehen von W. Vogels. Berlin, 1925, 398 sayfa. (Inter-allier Rhineland high commission).
WILSON, A.T. A bibliography of Persia (İran kaynakçası). Oxford, 1930, X-253 sayfa.
Zusammenstellung der zwischen der Freien Stadt Danzig und der Republik Polen abgeschlossenen bedeutsamen Verträge. Abkommen und Vereinbarungen 1924-1927. Danzig, 1928, 116 sayfa.
Ayrıca bk.:
Annuaire bibliographique: International bibliography of historical sciences. Ed. by the International committee of historical sciences. Paris, Roma..., 1930 (1926-1934, 1937 yılları için).
Bulletin bibliographique de documentation internationale contemporaine (Uluslararası çağdaş belgeler için bibliyografik bülten). Paris, 1926 (aylıktır).

BİBLİOGRAFYA

A) Resmî Belgeler

LENİN, V.İ. Komünist Enternasyonali'nin III.Kongresi, 22 Haziran-12 Temmuz 1921.
LENİN, V.İ. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Sovyetlerinin 23-28 Aralık 1921 tarihleri arasında toplanan IX.Kongresi.

LENİN, V.İ. Moskova Sovyet'inin 20 Kasım 1922 tarihindeki resmî toplantısında verilen söylev.
STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XIV.Kongresi'ne Merkez Komitesi adına sunulan siyasal kontrandü. "Leninizm'in sorunları", 5.Baskı, Moskova-Leningrad, 1928, s. 333-359 ve 400-402.
STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XV.Kongresi'ne Merkez Komitesi adına sunulan siyasal kontrandü. 3 Aralık 1927 tarihinde okunan rapor ve 7 Aralık 1927 tarihinde verilen söylev. "Leninizm'in sorunları", 6.Baskı, Moskova-Leningrad, 1929, s. 431-445.
STALİN, J. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi XVI.Kongresi'ne Merkez Komitesi adına sunulan siyasal kontrandü. 27 Haziran 1930 tarihinde okunan rapor ve 2 Temmuz 1930 tarihinde verilen kapanış söylevi. "Leninizm'in sorunları", 10.Baskı, Moskova, 1935, s. 345-361, 395.
STALİN, J. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi XIII.Kongresi'nin çalışmaları hakkında rapor. (Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi tarafından ilçe komiteleri sekreterleri için düzenlenen konferanslar çerçevesi içinde 17 Haziran 1924 tarihinde sunulmuştur.) Pravda, 19 Haziran 1924 tarihli ve 136 numaralı sayı.
STALİN, J. Proletarya ve köylülük hakkında. (Moskova yönetim kesimi Parti seksiyonunun XIII.Konferansı'nda 27 Ocak 1925 tarihinde verilen söylev) "Köylü sorunu" (İncelemeler ve söylevler). 2.Baskı, Moskova-Leningrad, 1926, s. 49-50.
STALİN, J. İngiliz-Rus Birliği Komitesi. Merkez Komitesi ve Merkez Kontrol Komisyonu'nun ortak Asamblesi sırasında, 15 Temmuz 1926 tarihinde verilen söylevin bir parçasıdır. "Muhalefet üzerine. İncelemeler ve söylevler, 1921-1927." Moskova-Leningrad, 1928, s. 225-308.
STALİN, J. Çin devriminin perspektifleri. Komünist Enternasyonali Yürütme Komitesi'nin Çin Komisyonu'nda 30 Kasım 1926 tarihinde verilen söylev. "Muhalefet üzerine. İncelemeler ve söylevler, 1921-1927." Moskova-Leningrad, 1928, s. 424-426.
STALİN, J. Çin devriminin sorunları. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi'nce onaylanan

propaganda tezleri. “Muhalefet üzerine. İncelemeler ve söylevler, 1921-1927.” Moskova-Leningrad, 1928, s. 551.
STALİN, J. Çin’deki devrim ve Komünist Enternasyonali’ne düşen görevler. Komünist Enternasyonali Yürütme Komitesi’nin X.Oturumunda verilen söylev, 24 Mayıs 1927. “Muhalefet üzerine. İncelemeler ve söylevler, 1921-1927.” Moskova-Leningrad, 1928, s. 603.
STALİN, J. Güncel konular üzerine notlar. “Muhalefet üzerine. İncelemeler ve söylevler, 1921-1927.” Moskova-Leningrad, 1928, s. 609-613.
STALİN, J. Uluslararası durum ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’nin savunması. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi ve Merkez Kontrol Komisyonu’nun ortak oturumunda verilen söylev, 1 Ağustos 1927. “Muhalefet üzerine. İncelemeler ve söylevler, 1921-1927.” Moskova-Leningrad, 1928, s. 670, 673, 674.
STALİN, J. Sorular ve cevaplar. 9 Haziran 1925 tarihinde Sverdlov Üniversitesinde yapılan konuşma. “Leninizm’in sorunları”, tamamlanmış 9.Baskı, Leningrad, 1932, s. 175.
STALİN, J. Bay Campbell bazı şeyleri uyduruyor. 28 Ocak 1929 günü öğleden sonra saat 1’de Bay Campbell’le yapılan görüşmenin stenografı. “Sınıf Mücadelesi” dergisi, 1933, no. 1, s. 36.
STALİN, J. Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist (Bolşevik) Partisi’nin XIV.Konferansı’ndaki çalışmalar hakkında. Parti’nin Moskova seksiyonu militanlarına 9 Mayıs 1925 tarihinde okunan rapor. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkıda bulunmak üzere Derleme.” Cilt III, Moskova, 1936, s. 10.
STALİN, J. Partimizde Sosyal-Demokrat sapmalar. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi’nin XV.Konferansı’nda 1 Kasım 1926 tarihinde okunan rapor ve 3 Kasım 1926 tarihinde verilen kapanış söylevi, 1-3. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkıda bulunmak üzere Derleme.” Cilt III, Moskova, 1936, s. 88.
STALİN, J. Gene Partimizdeki Sosyal-Demokrat sapmalar konusunda. Komünist Enternasyonali Yürütme Komitesi’nin 7-13 Aralık 1926 tarihleri arasındaki VII.Resmî toplantısına sunulan rapor. “Lenin ve

Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkıda bulunmak üzere Derleme.” Cilt III, Moskova, 1936, s. 156-157, 162.
STALİN, J. Önceki ve şimdiki Troçkist muhalefet. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi ve Merkez Kontrol Komisyonu’nun ortak oturumunda 23 Ekim 1927 tarihinde verilen söylev. “Lenin ve Stalin. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin incelenmesine katkıda bulunmak üzere Derleme.” Cilt III, Moskova, 1936, s. 215.
STALİN, J. “Komünist Gençlik Birliği.” Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Komünist Gençlik Birliği’nin V.Konferansı’nda verilen söylev. Moskova, 1937, s. 76-81.
STALİN, J. Doğu Halkları Üniversitesi’nin yerine getirmesi gereken siyasal ödevler. 18 Mayıs 1925 tarihinde Doğu emekçileri Üniversitesi öğrencilerinin toplantısında verilen söylev. “Marksizm ve Ulus ve Sömürge sorunları. İncelemeler ve söylevler Derlemesi.” Moskova, 1939, s. 210-211.
STALİN, J. Çin üzerine. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi ve Merkez Kontrol Komisyonu’nun ortak oturumunda 1 Ağustos 1927 tarihinde verilen söylevden parçalar. Söylevin başlığı: “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’nin uluslararası durumu ve savunması”. “Marksizm ve Ulusal ve Sömürge sorunları. İncelemeler ve söylevler Derlemesi.” Moskova, 1939, s. 224-242.
(Silahsızlanma için Hazırlık Komisyonu’ndaki Sovyet Delegasyonu.) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’nin silahsızlanma için mücadelesi. Sovyet delegasyonu, Silahsızlanma için Hazırlık Komisyonu’nun IV.Oturumunda (1927). Olgular ve belgeler. B. Stein’in giriş yazısıyla. Moskova, 1928, 61 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları). Barış için mücadele. Sovyet delegasyonu, Silahsızlanma için Hazırlık Komisyonu’nun V.Oturumunda. B. Litvinov’un söylevi (ve daha başka belgeler). Moskova, 1928, 84 sayfa. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği delegasyonu, Silahsızlanma için Hazırlık Komisyonu’nun VI.Toplantısında, 15 Nisan-6 Mayıs 1929 (belgeler), Moskova, 1929, 71 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk komiserliği yayınları). Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği delegasyonu,

Silahsızlanma için Hazırlık Komisyonu’nun son oturumunda (VI.Toplantının ikinci bölümü), 6 Kasım-9 Aralık 1930 (belgeler). Moskova, 1931, 100 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

1928 yılı boyunca imzalanan anlaşmalar, yayınlanan bildiriler ve yapılan diplomatik yazışmaların ışığında uluslararası politika. Moskova, 1929, 278 sayfa. (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

1929 yılı boyunca imzalanan anlaşmalar, yayınlanan bildiriler ve yapılan diplomatik yazışmaların ışığında uluslararası politika. Moskova, 1930, 316 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

1930 yılı boyunca imzalanan anlaşmalar, yayınlanan bildiriler ve yapılan diplomatik yazışmaların ışığında uluslararası politika. Moskova, 1932, 414 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

1929 yılındaki Çin-Sovyet çatışması. Belgeler Derlemesi. Moskova, 1930, 89 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

Dawes planı. Dawes Komisyonu’nun raporu. Ek: Londra Konferansı protokolü. 2.Baskı, Moskova, 1925, 267 sayfa.

Tazminatlar sorunu için çözüm planı. Dawes ve Mac Kena Başkanlığındaki uzman kurullarının raporları. Rusça’ya çeviren: A. Zak. Moskova, 1925, 170 (“Dünya ekonomisinin sorunları”).

Young planı ve 1929-1930 La Haye Konferansı. L. İvanov ve A. Yerusalimski’nin yönetiminde ve bir giriş yazısıyla. E. Varga’nın önsözü. Belgeler ve malzemeler. Moskova-Leningrad, 1931, XXIII-240 sayfa.

Locarno antlaşmaları. Resmî metnin çevirisi. Moskova, 1925, 40 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği’nin yayınları).

Alman tazminatları sorunu ve uzmanların raporu. (Metinler derlemesi.) F. Rotstein ve E. Varga’nın giriş yazılarıyla. Ek: J. Keynes’in yazısı. Moskova-Leningrad, 1925, 160 sayfa (Komünist Akademisi. Uluslararası politika seksiyonu).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği. Sovyetler II.Kongresi’ne sunulan 1923 yılına ilişkin kontrandü. Moskova, 1924.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği. Sovyetler III.Kongresi’ne sunulan 1924 yılına ilişkin kontrandü. Moskova, 1925, Ek, Moskova, 1925.

Aktenstücke über den französisch-belgischen Einmarsch in das Ruhrgebiet. Cilt 1-4. Berlin, 1923 (Reichstag, I, Wahlperiode 1920-1923).

Le congrès du Khalifat (le Caire, 13-19 Mai 1926) et le congrès du Monde Musulman (La Mekke, 7 Juin-5 Juillet 1926). Ed. par A. Sékaly (Hilafet Kongresi, Kahire, 13-19 Mayıs 1926; ve Müslüman Dünyasının Kongresi, Mekke, 7 Haziran-5 Temmuz 1926. Yayınlayan: A. Sékaly. Paris, 1926, 219 sayfa (Collection de la Reveue du Monde Musulman -Müslüman Dünyasının Dergisi'nin koleksiyonu).

Convention and transitory provision, concerning Memel, signed at Paris May 18th, 1924 (League of Nations. Official Journal. No. 28).

Danzig vor dem Völkerbund. Verhandlungsberichte und amtliche Schriftstücke betr. Danziger Fragen, die während der 1-53. Tagung des Rats des Völkerbundes (Januar 1920 bis Dezember 1928) erörtet wurden. Zusgest. u. übers beim. Senat der Freien Stadt Danzig. Cilt 1-4. Danzig, 1929.

Deutschland unter dem Dawesplan. Die Reparationsleistungen... Die Berichte des Generalagenten... nebst Sonderberichten der Komissare und Treuhänder Cilt 1-2, Berlin, 1925-1930.

The experts' plan for reparation payment. Pub. by. the Reparation commission Paris, 1926, 397 sayfa.

Final protocol of the Locarno conference, 1925 (and annexes) together with treaties between France and Poland and France and Czechoslovakia Locarno, October 16, 1925. Londra, 1925, 61 sayfa (Great Britain. Foreign office. Miscellaneous. No 11).

Final protocol of the Locarno conference, 1925 and treaties between France and Poland and France and Czechoslovakia. New York, 1926, 92 sayfa. (International conciliation. No. 216).

The final settlement of the reparations problems growing out of the World War. New York, 1930, 205 sayfa (Hague conference, 1929. International conciliation. No. 262).

Französisch-Britisches Abkommen vom 9. Juli 1924 über die Anwendung des Dawes-Plans. "Archiv der Friedensverträge". Mannheim, 1924, Cilt 2, s. 539-546.

Frontier between Turkey and Iraq. Treaty between Great Britain and Iraq, signed at Bagdad on January 13th 1926. Cenevre, 1926, 6 sayfa (League of Nations publications -Milletler Cemiyeti yayınları).

Gesetz über die Verträge von Locarno und den Eintritt Deutsclands in den Völkerbund vom 28. November 1925, sowie dem (sic!)Wortlaut des Notenweshsels zwischen der deutschen Regierung und dem Generalsekretär des Völkerbundes vom 14. bis 17. März 1936. Mit einer Einleitung von V. Bruns. Berlin, 1936, 77 sayfa.

International conference of American States on conciliation and arbitration. Washington 1928-1929. Proceedings. Washington, 1929, X-738 sayfa. General convention of İnter-American conciliation, general treaty of İnter-American arbitration, protocol of progressive arbitration, final act. Washington, 1929, 97 sayfa.

Japan’s dream of World Empire. The Tanaka Memorial. Ed. with introduct. by C. Crow. New York-Londra, 1942, 118 sayfa.

Der Komplott-Prozess von Colmar vom 1-24. Mai 1928. Gesammelte Verhandlungsberichte. Colmar, 1928, 256 sayfa.

League of Nations. Special session of the Assembly, Geneva, March 1926. Admission of Germany to the League of Nations. Letter from the German government. Cenevre, 1926.

League of Nations. Special session of the Assembly, Geneva, March 1926. Admission of new members to the League of Nations. Germany. Report presented by the First committee to the Assembly. Cenevre, 1926.

Limburg gegen Stadt-Anzeiger. Bericht über den Prozess des rheinischen Separatismus 18-128. Januar 1928 in Köln. 2. Aufl. Kolonya, 1928, 124 sayfa.

Locarno. Amtliche Dokumente und öffentliche Zeugnisse zur Geschichte des Rheinpaktes und der Schiedesverträge. Mit dem Wortlaut der Verträge hrsg. von O. Bauer. Bielefeld-Leipzig, 1929, 93 sayfa.

The Locarno conference, October 5-16, 1925 (Locarno Konferansı, 5-16 Ekim 1926). Boston, 1926, 75 sayfa (World peace foundation. Pamphlets. Vol. 9, no. 1, 1926).

Locarno. Dokumentensemmlung von F. Berber. Berlin-Hamburg, 1936, X-408 sayfa.

Materialen zum Kriegsächtungspakt. (3. ergänz. Ausg.) Berlin, 1929, 174 sayfa. (Deutschland, Auswärtiges Amt.).

Die Neue Plan. Young-Plan und Haager Vereinbarungen nebs den Deutschen Ausführungsvorschriften hrsg. und erläutert von E. Heilfron und P. Nassen. Berlin, 1931, VIII-524 sayfa.

Pacte de sécurité, I-II. (Güvenlik Paktı, I-II). Paris, 1925. (République Française. Ministère des Afraires étrangères-Fransız Cumhuriyeti. Dışişleri Bakanlığı.) I. Neuf pièces relat. A la proposition faite le 9 Février 1925 par le gouvernement Allemand. 31 pages. II. Documents signés ou paraphés à Locarno le 16 Octobre 1925, 39 pages-I. Alman hüküûeti tarafından 9 Şubat 1925 tarihinde yapılan öneriye ilişkin dokuz belge. 31 sayfa. II. 16 Ekim 1925 tarihinde Locarno'da imzalanan ya da parafe edilen belgeler, 39 sayfa).

Le pacte Kellog. Documents concernant le Traité multilatéral contre la guerre signé à Paris le 27 Août 1928, recuellis avec une préf. un tableau synoptique des projets Américains et Français et une bibliographie par A. Lysen. (Kellog Paktı. 27 Ağustos 1928 tarihinde Paris'te imzalanan, savaşa karşı çok yanlı Anlaşmaya ilişkin belgeler. A. Lysen'in bir önsözü, Amerikan ve Fransız tasarılarını toplu hâlde gösteren bir tablosu ve bir kaynakçasıyla). Leyden, 1928, 95 sayfa.

The Pact of Paris. With historical commentary by J.T. Shotweel. Text of treaty and related documents. Worcester-New York, 1928, 96 sayfa (International conciliation. No. 243).

Papers relating of the foreign relations of the United States 1928. Cilt 1-3. Washington, 1942-1943 (United States. Department of State-Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı).

Paris. Convention. 1928, August 27. Treaty for the renunciation of war. Text of the treaty, notes exchanged, instruments of ratification and of adherence and other papers. Washington, 1933, VIII-315 sayfa (United States, department of state-Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı).

Recueil des ordonnances, instructions et décisions de la Haute Commission Interalliée des territoires Rhénans (Ren toprakları Müttefikler arası Yüksek Komisyonu'nun buyrultuları, talimatları ve kararları). Mayence, 1923, IV-640 sayfa.

La Réforme agraire Roumanie et les optionnaires Hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations. Mémoire du Gouvernement Royal de Roumanie concernant la proposition du 9 Mars 1928 (Romanya'daki toprak Reformu ve Transilvanya'daki Macar seçiciler Milletler Cemiyeti önünde. Romanya Krallık hükûmetinin 9 Mart 1928 tarihli öneriye ilişkin

muhtırası). Paris, 1928, 108 sayfa (Ministère des Affaires Etrangères-Dışişleri Bakanlığı).

Report of committees of experts to Reparation commission. Compete official English text with annexes. From Federal reserve bulletin, May, 1924. Washington, 1924, III-67 sayfa (Reparation commission-Tazminat komisyonu).

Reparation conference. London. July-August 1924. Proceedings. Londra, 1924, 361 sayfa (Miscellaneous. No. 17. 1924.

Die Sachverständigengutachten. Die Berichte der von der Reparationskommission eingesetzten beiden Sachverständigenkomitees vom 9. April 1924 nebst allen Beilagen. Einz. autor. Ausg. im Auftr. d. AusWärt. Amtes. Amtl. Tex d. Reparationskomm. in Franz. u. Engl. Sprache u. amtl. Deutsche Übertr. 2 Aufl. Berlin, 1924, XIII-174 sayfa.

The Status of the Memel territory. Cenevre, 1924 (League of Nations-Milletler Cemiyeti). (Documents relatifs aux négociations sur le statut. Le texte du statut se trouve dans League of Nations, Official Journal, 1924, Sept. -Statü üzerindeki müzakerelere ilişkin belgeler. Statünün metni, Milletler Cemiyeti Resmî Gazetesi'nin Eylül 1924 sayısında yayınlanmıştır.)

Textes organiques de la zone de Tanger. Edition Française officielle (Tanca bölgesini örgütleyen metinler. Resmî Fransız yayını). Rabat, 1925, 83 sayfa.

The United States and treaties for the avoidance of war... Text of the Briand-Kellog treaty. Signed February 6, 1928. By Ph. C. Jessup. New York, 1928, 71 sayfa (International conciliation. No. 238).

Die Verträge über Besetzung und Räumung des Rheinlandes und die Ordonnanzen der Interallierten Rheinlandoberkommission in Coblenz. Textausgabe der Verträge und der Ordonnanzen 1. bis 302. und der Anweisungen 1. bis 26. in französisch und deutsch nebst einer Karte des besetzen Gebiets. Bearb. und mit Erläuterungen versehen von. W. Vogels. Berlin, 1925, 398 sayfa (Inter-allied Rhineland hign commission).

Zbior dokumentow urzedowych dotyczacych stosunku Wolnego Miasta Gdanska do Rzeczypospolitej Polskiej 1918-1926. Wydane przez Komisarjat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Gdansku, cz. 1-6, 1923-1931.

Zusammenstellung der zwischen der Freien Stadt Danzig und der Republik Polen abgeschlossenen bedeutsamen Verträge. Abkommen und Vereinbarungen 1924-1927. Danzig, 1928, 116 sayfa.

B) Siyaset Adamlarının Söylevleri ve İncelemeleri

BENES, E. Five years of Czechoslovak Foreign policy. Speech of Eduard Benes in Committee of parliament, February 6, 1924. Prag, 1924, 39 sayfa.

BENES, E. La situation internationale et la politique étrangère Tchécoslovaque. Exposé de... E. Benes, Ministre des Affaires Etrangères, aux commissions des Affaires Etrangères de la Chambre des députés et du Sénat le 6 Juin 1928 (Uluslararası Durum ve Çekoslovakya Dış Politikası. Dışişleri Bakanı E. Benes'in Millet Meclisi ve Senato Dışişleri komisyonlarında 6 Haziran 1928 tarihinde yaptığı açıklama). Prag, 1928, 25 sayfa (Sources et documents Tchécoslovaques. No. 6 -Çekoslovak kaynakları ve belgeleri. No. 6).

BRIAND, A. Dans la voie de la paix. Discours du 8 Novembre 1929 (Barış Yolunda. 8 Kasım 1929 tarihinde verilen söylev). Paris, 1929, 65 sayfa

Documents Européens publiés sous la direction de L. Maury -L. Maury'nin yönetiminde yayınlanan Avrupa'ya ilişkin belgeler).

BRIAND, A. Frankreich und Deutschland. Mit einer Einleitung von G. Stresemann. Hrsg. von A. Rosenberg. Dresden, 1928, 205 sayfa.

BRIAND, A. Paroles de paix (Barış sözleri). Paris-Brüksel, 1927, 181 sayfa.

Briefwechsel zwieschen Poincaré und Mac Donald... "Archiv der Friedensverträge" Mannheim, 1926, cilt 2. s. 530-538.

CACHIN, M. La politique du cartel envers la Russie des Soviets. Discours prononcé à la Chambre des députés le 21 Janvier 1925 (Dörtlerin Sovyet Rusya'ya karşı güttüğü politika. Millet Meclisi'nde 21 Ocak 1925 günü verilen söylev). Paris, 1925, 44 sayfa (Le problème de la paix et les dettes extérieures -Barış sorunu ve dış borçlar).

CHAMBERLAIN, A. Peace in your time. Addresses on Europe and the Empire. Londra, 1928, X-308 sayfa.
CUNO, W. Die Bilanz des Ruhreinbruchs. Rede des Reichskanziers Cuno im Reichstag am 6. März 1923. Berlin, 1923, 24 sayfa.
HALIFAX, K.G. Speeches on foreign policy. Ed. by H.H.E. Craster. Londra, 1940, X-368 sayfa (Royal institute of İnternational Affairs).
KALİNİN, M. Uluslararası durum ve Sovyetler Birliği. Moskova, 1926, 52 sayfa.
KELLOGG, F.B. The settlement of İnternational controversies by Pasific means. An address by the honorable F.B. Kellogg, Secretary of State of the United States, delivered before the World alliance for international friendship at New York city, November 11, 1928. Washington, 1928, 12 sayfa.
POINCARE, R. Discussion... sur la politique extérieure du Gouvernement (Hükûmetin Dış Politikası Üzerine Tartışma). Paris, 1924, 44 sayfa.
STRESEMANN, G. Vermächtnis. Das Nachlass in drei Bänden... Hrsg. von H. Bernhard unter Mitarbeit von W. Goetz und P. Wiegler. Cilt 1-3. Berlin, 1932-1933.
WIRSING, G. Deutschland in der Weltpolitik. Jena, 1933, 204 sayfa.

C) Tarih Araştırmaları ve Uluslararası Siyasete Toplu Bakışlar

Ruhr sorunu üzerine belgeler. (Alman topraklarının Fransa-Belçika kuvvetleri tarafından işgalinin tarihi ve sonuçları.) Moskova, 1923, 219 sayfa.
Tazminatlar sorununun yeni evresi. E. VARGA, V. GORFİNKEL, T. LOUFFBOHEN, A. ROMANSKİ ve I. FAINGAR tarafından hazırlanan ortak yapıt. Moskova, 1929, 184 sayfa. (Komünist Akademisi. Dünya ekonomisi ve politikası Enstitüsü yayınları.)
Young planı. Tam metin ile G. Solovey'in tanıtma yazısı. F. Rotstein'in önsözüyle ve yönetimi altında yayınlanmıştır. Moskova, 1930, 291 sayfa.
STEIN, B. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin dış ticaret politikası. Moskova-Leningrad, 1925, 140 sayfa.

STEIN, B. ve RAPPOPORT, A. 12 Ekim 1925 tarihinde imzalanan Sovyet-Alman ticaret anlaşması. Moskova-Leningrad, 1926, 278 sayfa.

TERENTİEV, N. Sovyetler Birliği, emperyalizm ve Çin. Doğu Çin'in ilhakı ve Sovyet-Çin ilişkilerinin kesilişi. Moskova-Leningrad, 1929, 80 sayfa.

VARGA, E. Dawes planı ve 1924 yılındaki dünya bunalımı. Choul-Chental'in elyazmasının çevirisi. Moskova, 1925, 127 sayfa.

VOİTİNSKİ, G. Doğu Çin demiryolu hattı ve emperyalistlerin Çin'deki politikası. Moskova, 1930, 72 sayfa (Komünist Akademisi. Dünya ekonomisi ve politikası Enstitüsü yayınları).

ANDRE, A. La révolte Druze et l'insurrection de Damas 1925-1926 (1925-1926 yıllarındaki Dürzi isyanı ve Şam ayaklanması). Paris, 1937, 243 sayfa (Bibliothèque Historique-Tarih Kitaplığı).

AULD, G.P. The Dawes plan and the new economics. With foreword by R.C. Dawes. Garden City-New York, 1927, 317 sayfa.

BLONDEL, G. Le triomphe du Germanisme (Alman ırkçılığının zaferi). Paris, 1934, 182 sayfa.

BONN, M. I. Der neue Plan als Grundlage der Deutschen Wirtschaftspolitik. Münih-Leipzig, 1930, VIII-266 sayfa. (Veröffentlichungen des Instit. für Finanzwesen an der Handels-Hochschule. Berlin).

BONNAMOUR, G. Le rapprochement Franco-Allemand. Edition augm. de trente pièces jointes. Comprenant: les paiements Allemands, le pain Dawes, les correspondances diplomatiques entre l'Angleterre et la France au sujet des traités signés à Locarno et le texte complet des dits traités (Fransız-Alman yakınlaşması. Otuz belge eklenerek genişletilmiş yeni baskı. Belgeler şunları içermektedir: Alman ödemeleri, Dawes planı, İngiltere ile Fransa arasında Locarno'da imzalanan anlaşmalar konusunda yapılan diplomatik yazışmalar ve söz konusu anlaşmaların tam metni). Paris, 1927, 386 sayfa.

CANTALUPO, R. L'Italia Musulmana (Müslüman İtalya). Roma, 1928, 434 sayfa.

CHANG CHUNG TAO. Les traités inégaux de la Chine et l'attitude des Puissances (Çin'in eşitlik dışı anlaşmaları ve büyük Devletlerin tavrı). Paris, 1929, 216 sayfa.

CHARLES, R. Le statut de Tanger, son passé, son avenir (Tanca'nın yönetim statüsü, geçmişi, geleceği). Cezayir, 1927, 193 sayfa.

DAWES, R.C. The Dawes plan in the making... With foreword by F.O. Lowden Indianapolis (A.B.D.), 1925, 525 sayfa.

DEAK, F. The Hungarian-Rumanian land dispute; a study of Hungarian property rights in Transylvania, under the treaty of Trianon. With an introd. by G.W. Wickersham New York, 1928, XIV-272 sayfa.

DOBRIN, C.J. Les optionnaires Hongrois et la Réforme agraire Roumaine (Macar Seçiciler ve Romen toprak Reformu). Paris, 1929, 249 sayfa.

DURAND, R. Le problème de Tanger. Préf. de J. Bainville (Tanca Sorunu. J. Bainville'in bir önsözüyle). Paris, 1926, 132 sayfa.

FABRE-LUCE, A. Locarno sans rêves (Locarno Gerçeği). Paris, 1927, 243 sayfa.

GAULIS, B.G. La question Arabe. De l'Arabie du Roi Ibn Saoud à l'indépendance Yyrienne (Arap Sorunu. Kral İbni Saud'un Arabistan'ından Suriye'nin bağımsızlığına). Paris, 1930, 308 sayfa.

GLASGOW, G. From Dawes to Locarno; being a critical record of an important achievement in European diplomacy 1924-1925. With a foreword by J.R. Mac Donald. Londra, 1925, XVI-185 sayfa.

GREER, G. The Ruhr-Lorraine industrial problem. A study of the economic inter-dependence of the two regions and their relation to the reparation question. Londra, 1925, XX-348 sayfa.

HARRIS, W.B. France, Spain and the Rif (Fransa, İspanya ve Rif). Londra, 1927, XIII-338 sayfa.

HERNANDEZ MIR, F. Del desastre a la victoria (1921-1926). El Rif por Espana. Madrid, 1927, 244 sayfa.

HOEPLI, H.U. England im Nahen Osten. Das Königreich Irak und die Mossulfrage. Erlangen, 1931, XI-168 sayfa. (Erlangen Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte. Bd 10).

HOLCOMBE, A.N. The Chinese Revolution. A phase in the regeneration of a World power. Cambridge, Mass. (A.B.D.), 1930, 401 sayfa (The Bureau of international research of Harvard University and Radcliff College).

HUBERT-JACQUES, E. L'aventure Riffaine et ses dessous politiques (Rif serüveni ve Siyasal İçyüzü). Paris, 1927, 379 sayfa.

Die interallierten Schulden. Ihre Entstehung und ihre Behandlung im Young-Plan. Bearb. im Statistischen Reichsamt. Berlin, 1930, 202 sayfa (Einzelschriften zur Statistik des Deutschen Reichs. No. 11).

KELCHNER, W.H. Latin American relations with the League of Nations. Boston, 1930, 207-XIII sayfa (World peace foundation pamphlets).
KER, A. Le Comité des Forges et l'occupation de la Ruhr (Demir Döküm evleri Komitesi ve Ruhr Bölgesinin İşgali). Paris, 1923, 32 sayfa.
LANIA, Der Hitler-Ludendorff Prozess. Berlin, 1925, 134 sayfa.
MILLER, D.H. The peace pact of Paris. A study of the Briand-Kellogg treaty. New York-Londra, 1928, VII-287 sayfa.
MOULTON, H.G. ve MCGUIRE, C.E. Germany's capacity to pay. A study of the reparation problem. Washington, 1923, XIII-384 sayfa (Inst. of economics. Investigations in int. economic reconstruction).
MYERS, D.P. Origin and conclusion of the Paris' pact. The renunciation of war as an instrument of National policy. Boston, 1929, VIII-227 sayfa (World peace foundation pamphlets. Vol. 12. No. 2).
NIKOLITCH, D. Les différends de frontières de l'Albanie et le traité İtalo-Albanais du 27 Novembre 1926 (Arnavutluk'un Sınır Anlaşmazlıkları ve 27 Kasım 1926 Tarihinde İmzalanan İtalyan-Arnavut Anlaşması). Paris, 1927, 231 sayfa.
NONU, J.M. Le règlement des dettes interalliées et le plan Dawes (Müttefikler arası borçların ödenmesi ve Dawes planı). Paris, 1929, 630 sayfa.
PERI, G. Genève-Locarno. A Société des Nations et le pacte de garantie. Préf. de A. Marty (Cenevre-Locarno. Milletler Cemiyeti ve Garanti Anlaşması. A. Marty'nin bir önsözüyle). Paris, 1926, 164 sayfa.
PINON, R. La bataille de la Ruhr 1923 (Ruhr Savaşı 1923). Paris, 1924, 231 sayfa Chroniques du Ministère Poincaré. II -Poincaré hükûmetinin kronikleri. II).
ROBINSON, J. Kommentar der Konvention über des Memelgebiet vom 8. Mai 1924. Cilt 1-2. Kaunas, 1934.
ROGGE, A. Die Verfassung des Memelgebiets. Einer Kommentar zur Memelkonvention Berlin, 1928, XVI-494 sayfa. (Handbücher des Ausschusses für Minderheitenrecht. Hrsg. von M.H. Boehm).
SARAILIEFF, G.V. Le conflit Gréco-Bulgare d'Octobre 1925 et son règlement par la Société des Nations (1925 yılındaki Yunan-Bulgar Çatışması ve Çatışmanın Milletler Cemiyeti Tarafından Çözüme Bağlanışı). Amsterdam, 1927, 165 sayfa.

SCHACHT, H. Das Ende der Reparationen Oldenburg i. O., 1931, 246 sayfa.

SHOTWELL, J. T. War as an instrument of National policy and its renunciation in the pact of Paris. New York, 1929, X-310 sayfa.

SIRDAR IKBAL ALI SHAH. The tragedy of Amanullah. Londra, 1933, 288 sayfa.

STRUPP, K. Das Werk von Locarno. Eine Völkerrechtlich-politische Studie. Berlin-Leipzig, 1926, 180 sayfa.

STUART, G.H. The international city of Tangier. Londra, 1931, XIII-323 sayfa.

Survey of American Foreign Relations. Ed. by Ch. P. Howland. Cilt 1-4. New Haven, 1928-1931. (Publications of the Council of Foreign Relations).

WHEELER-BENNET, J.H. ve LATIMER, H. Informations on the reparation settlement being the background and history of the Young plan and the Hague agreements 1929-1930... With a foreword by C. Addis. Londra, 1930, 252 sayfa (Information series. No. 6).

YARDIMCI KAYNAKÇA

A) Resmî Belgeler

Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği. Kasım 1918-Aralık 1919 tarihleri arasında toplanan VII.Sovyetler Kongresi’ne sunulan kontrandü. Moskova, 1919. VIII.Sovyetler Kongresi’ne Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği tarafından sunulan yıllık kontrandü (1919-1920). Moskova, 1921. IX.Sovyetler Kongresi’ne Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği tarafından sunulan yıllık kontrandü (1920-1921). Moskova, 1921. 1922 yılında Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti’nin uluslararası politikası. Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği’nin kontrandüsü. Moskova, 1923.

Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti tarafından 1917-1923 yılları arasında yabancı ülkelerle yapılmış olan ve bugün de yürürlükte bulunan antlaşma, anlaşma ve uzlaşmalar derlemesi. Fasikül 1-5. Moskova, 1921-1923.

Sovyet Rusya ve Polonya. Moskova, 1921, 121 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları: Nisan-Eylül 1921 dönemi için resmî belgeler Derlemesi.)

Savaş Sonrasında Avrupa'daki Barış Antlaşmaları. B. Stein'in yönetiminde ve bir giriş yazısıyla yayınlanmıştır. Cilt 1, Moskova, 1925, 273 sayfa (Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları).

Amtliche Urkunden zum Vertrage zwischen der freien Stadt Danzig und der Republik Polen vom 9. November 1920. Zusammengestellt und hrsg. beim Senat der freien Stadt Danzig. Danzig, 1921, 249 sayfa.

BARTHOU, L. Traité de Paix. Rapport général fait au nom de la commission, élué par la Chambre des députés en vue d'examiner le projet de loi portant approbation du Traité de Paix. (Barış Antlaşması. Millet Meclisi tarafından, Barış Antlaşması'nın onaylanmasına ilişkin yasa tasarısını incelemek üzere seçmiş olan komisyon adına hazırlanan genel rapor.) Paris, 1919, 249 sayfa.

BROCKDORFF-RANTZAU, U.K. Ch Dokumente. (Belgeler). Berlin, 1922, 278 sayfa.

CALMETTE, G. Recueil de documents sur l'histoire de la question, 1919-5 Mai 1921 (Tazminatlar Sorununun Tarihine İlişkin Belgeler Derlemesi, 1919-5 Mayıs 1921). Paris, 1924, CVI-540 sayfa (Publucations de la "Société de l'Histoire de la Guerre", série 3 -"Savaş Tarihi Derneği"nin yayınları, dizi 3).

Conflit Polono-Lithuanien. Question de Vilna, 1918-1924. République de Lithuanie. Ministère des Affaires Etrangères. (Polonya-Lituanya Çatışması. Vilna sorunu, 1918-1924. Lituanya Cumhuriyeti. Dışişleri Bakanlığı.) Kaunas, 1924, XX-445 sayfa Documents diplomatiques - Diplomatik belgeler).

Congrès de la paix. 1919-1920 (Barış Kongresi, 1919-1920). Paris, 1920. Tomes I-II: Traités, protocoles, declarations, convertions et actes divers. Tome III: Protocoles des cinq séances publiques -Cilt I-II: Antlaşmalar, protokoller, bildiriler, uzlaşmalar ve çeşitli bağıtlar).

Constitution of the free city of Danzig. German text with English French translation. Cenevre, 1921 (League of Nations. Official Journal. Special Supplement. No 7).

Documents concerning the dispute between Poland and Lithuania. Cenevre, 1920, 155 sayfa (League of Nations. Offical Journal. Special Supplement. No. 4).

Documents diplomatiques concernant les tentatives de restauration des Habsbourgs sur le Trône de Hongrie, Août 1919-Novembre 1921 (Habsburg Hanedanını Yeniden Macaristan Tahtına Oturtma Girişimlerine ilişkin diplomatik belgeler, Ağustos 1919-Kasım 1921). Prag, 1922, 169 sayfa (Ministère des Affaires Etrangères. Recueil de documents diplomatiques, I -Dışişleri Bakanlığı. Diplomatik belgeler derlemesi, I).

Documents regarding the peace conference. I: Organization of peace conference. a) Delegations and commissions. b) Rules of representation and procedure. II: General sessions. III: The Covenant of the League of Nations. IV: Speech delivered by President Wilson before the peace conference, April 28, 1919 New York, 1919. 62 sayfa (American association for international conciliation. No. 139).

Documents relatifs aux négociations concernant les garanties de sécurités contre une agression de l'Allemagne, 10 Janvier 1919-7 Décembre 1923 (Almanya'dan gelecek bir saldırıya karşı güvenlik garantilerine ilişkin olarak 10 Ocak 1919-7 Aralık 1923 tarihleri arasında yapılan müzakerelere ilişkin belgeler). Paris, 1924, 271 sayfa (France, Ministère des Affaires Etrangères. Documents diplomatiques -Fransa, Dışişleri Bakanlığı. Diplomatik belgeler).

FRASER, L. The reparation settlement signed June 7, 1920. With historical and explanatory introduction Worcester-New York, 1929, 193 sayfa (International conciliation No. 253).

GIANNINI, A. I documenti diplomatici della pace oriantale. Raccolta completa dei testi ufficiali dal trattato di Londra all'armistizio di Mudania. Roma, 1922 (Quaderni di "Politica").

Inter-allied conferences on reparations and interalied debts. Held in London and Paris, December 1922 and January 1923. Reports and secretaries' notes of conversations. Londra, 1923, 219 sayfa (Greet Britain. Foreign office. Miscellaneous. No. 3).

Die Kolonialfrage im Frieden von Versailles; Dokumente zu ihrer Behandlung. Hrsg. von dr. H. Poeschel. Berlin, 1920, XII-246 sayfa.
Notes exchanged on the Russian-Polisih situation by the United States, France and Poland. New York, 1920, 21 sayfa (International conciliation. No. 155).
Papers relating to the foreign relations of the United States 1914-1918. Washington, 1922-1942 (United States. Department of States).
Réclamations Britanniques dans la zone Espagnole du Maroc. Accord Anglo-Espagnol du 29 Mai 1923 (Fas'ın İspanyol Kesimi Üzerindeki İngiliz Talepleri. 29 Mayıs 1923 tarihinde imzalanan İngiliz-İspanyol anlaşması). La Haye, 1925, 210 sayfa.
Reply of the French Government to the note of the British Government of II.August, 1923 relating to reparation. August 20 th, 1923. Paris, 1923, 50 sayfa (France. Ministry of Foreign Affairs. Diplomatic correspondence - Fransa. Dışişleri Bakanlığı. Diplomatik Yazışmalar).
The treaties of peace 1919-1923. Cilt 1-2. New York, 1924 (Carnegie endowment for international peace).
Treaty between Poland and the free city of Danzig concluted at Paris. November 9th, 1920. Cenevre, 1921.
The treaty of peace between Finland and the Russian Soviet Republic. Helsingfors, 1921, 34 sayfa (Finland. Treaties-Fin Cumhuriyeti. Anlaşmalar).
Treaty of peace with Germany. Hearing before the Committee of foreign relations. Washington, 1919, 192 sayfa (66th Congress. 1st session. Senate doc. No. 49).

B) Tarih Araştırmaları

BACH, M. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin 1917-1927 Yılları Arasında Baltık Ülkeleriyle Olan Siyasal ve Ekonomik İlişkileri. Moskova, 1928, 167 sayfa.
BELLİ, V. Pasifik Mücadelesi. Siyasal ve stratejik incelemeler. B. Gervé'nin yönetimi altında ve bir giriş yazısıyla yayınlanmıştır. Moskova-

Leningrad, 1929, 208 sayfa.
DEBORİN, G. Uluslararası İlişkiler ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Dış Politikası. A. Çerbakov'un yönetiminde yayınlanmıştır. Moskova, 1942-1943 ("Lenin" siyasal ve askerî bilimler Akademisi). Fasikül I: 1917-1929, 199 sayfa. Fasikül II: 1929-1941, 250 sayfa.
İVANOV, L. 1919-1927 yılları arasında İngiliz-Fransız rekabeti. Moskova, 1928, 164 sayfa.
İVANOV, L. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ve emperyalist abluka. Moskova, 1928, 154-II sayfa (Komünizm Akademisi. Dünya ekonomisi ve politikası Enstitüsü yayınları).
KOROVİN, E. ve EGORİEV, V. "Silahsızlanma". Devletler Hukukunda Silahsızlanma Sorunu. Milletler Cemiyeti: Olgular ve belgeler (1920-1929). B. Stein'ın bir giriş yazısıyla. Moskova-Londra, 1930, 432 sayfa.
NOTOVİÇ, F. İki Dünya Savaşı Arasında. 1919-1942 yılları arasındaki uluslararası ilişkilere toplu bakış. Taşkent, 1943, 212 sayfa (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü yayınları).
NOTOVİÇ, F. Emperyalistlerin Silahsızlanması, Milletler Cemiyeti ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği. Moskova-Leningrad, 1929, 190 sayfa (Dünya politikası koleksiyonu).
POVLOVİÇ, M. Fransız Emperyalizmi. Moskova-Leningrad, 1926. Özellikle bk.: Versay'dan sonraki Fransız emperyalizmi, s. 144-260.
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Kapitalist Ülkelerle Olan Ticaret İlişkileri. Moskova, 1938, 350 sayfa (Dış ticaret konularında bilimsel araştırmalar Enstitüsü yayınları).
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Doğu Ülkeleriyle Olan Ticaret İlişkileri. Moskova, 1938, 104-III sayfa (Dış ticaret konularında bilimsel araştırmalar Enstitüsü yayınları).
The aims, methods and activity of the League of Nations. Cenevre, 1938, 221 sayfa (League of Nations. Secretariat -Milletler Cemiyeti. Sekreterlik).
ALEXANDER, F. From Paris to Locarno and after. The League of Nations and the search for security, 1919-1928. Londra-Toronto, 1928, 246 sayfa.
Armaments year-book. General and statistical information regarding armies, navies and air forces. Cilt 1-15. Cenevre, 1924-1940 (League of Nations publications -Milletler Cemiyeti yayınları).

BAILEY, Th.A. A diplomatic history of the American people. Red. ed. New York, 1942, 864 sayfa.
BALL, M. Post-war German-Austrian relations. The Anschluss movement. 1918-1936. Londra, 1936, IX-304 sayfa.
BASDEVANT, I. La condition internationale de l'Autriche. Préf. de G. Gidel (Avusturya'nın uluslararası durumu. G. Gidel'in bir önsözüyle). Paris, 1935, VII-299 sayfa.